BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO
HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA
DRUŠTVA

UREDILI:

Dr. EDO LOVRIĆ
KR. SVEUČ. PROFESOR

Dr. IVO POLITEO
ODVJETNIK U ZAGREBU

GODIŠTE LXVII.

ZAGREB 1941

TISKARA »MERKANTILE« (JUTRIŠA I SEDMAK) ZAGREB

Digitized by Google

MAIN LIBRARY

SADRŽAJ

I. — RASPRAVE I ČLANCI

Dr. Petar Digović: Preuredjenje države i daljnja izgradnja Banovine Hrvatske 1
Dr. Rikard Lenac: Kako i kada kupoprodaja razkida uporabu 5
Zloupotreba sudačkih rješitaba 193
Dr. Mehmed Alajbegović: O kritici hadisa kao podloge za izgradnju islamskoga prava 11
Dr. Branko Bazala: Razvrgnuće zajednice nekretnina sudskom prodajom prema novom vanparničnom i izvršnom postupniku 24
Nedostatci uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe i nakon provedenih izmjena i dopuna 97
Nikola Tintić: Mogućnost obnavljanja postupka u vanparničnim stvarima, te u gradjanskim parničnim stvarima, koje nisu dovršene osudom 33
Dr. Edo Lovrić: † Celzo Cavalieri 42
O nazivu iztočne crkve u području Kraljevine Hrvatske i Slavonije do konca svjetskoga rata 275
† Dr. Josip Mudrovčić 522
Dr. Milan Stahuljak: Dr. Albert Barić 49
Dr. Matija Trgovčević: Spoj ovlašteničkoga prava u zemljištnoj zajednici s ovlaštenim nekretninama 59
Dr. Berislav T. Blagojević: Samopomoć kao oblik pravne zaštite 64
Dr. Franjo Kesterčanek: Odkazno pravo po XVI. poglavlju obć. gradj. zakonika 75
Zaštita manjine u zajednici vlastnosti kod podizanja novogradnje 417
Razvrgnuće zajednice nekretnina, dozvola i izključenje u praksi i teoriji 480
Kosta Kulišić: Stalno i privremeno uzdržavanje žene poslje stupanja na snagu novoga neparničnoga, izvršnoga i gradjanskoga parničnoag postupnika 78
Ivo Stanoš: O pogodbama dosmrtnoga prihoda 82
Dr. Marko Kalodjera: Ciena osobite naklonosti (pretium affectionis) 103

Digitized by Google

Dr. Božidar Latković: Korporativizam u francuskoj gospodarskoj i socijalnoj književnosti 111
Dr. Feliks Bruck: O problemu krivnje u današnjem krivičnom pravu 127
Blažo A. Milačić: Da li Musliman mora da skine kapu u sudu, ako nosi fes ili kečU? 132
Iz uredničtva: Proglašena je Nezavisna Država Hrvatska 145
Dr. Antun Dabinović: Položaj hrvatskoga bana do godine 1848. 147
Dr. Franjo Krmpotić: Takse na punomoći u postupcima kod redovitih sudova 160
Dr. Ivo Kun: Da li noćni čuvari, vratari i t. d. spadaju pod zakon o zaštiti radnika? 165
Dr. August Bogdanović: Obtužno načelo i ustanova vršioca dužnosti državnoga tužioca 175
Dr. Ilija Badovinac: Odnos prava na mirovinu po ugovoru i po zakonskim propisima prema pravu na odpravninu po zakonu o radnjama 196
Još o odnosu prava na mirovinu po ugovoru i po zakonu o radnjama 393
Ing. Andrija Perušić: Pripadnost ogrjevnoga drva crkvenim občinama kod Krajiških imovnih občina 202
Branimir Rački: Sudsko utuživanje prinosa, što su ih ovlaštenici dužni plaćati zemljištnoj zajednici 208
Dr. Stjepan Pokrajac: Odgovornost dionika za naknadu štete počinjene krivičnim djelom 210
Eugen Wagner: Zemljištno-knjižna tiela i pravo suvlastničtva 215
Nuždna obrana kod uvrede časti 342
Josip Gorničić: K uredbi od 1. listopada 1940. o prevozu putnika, prtljaga i robe na željeznicama 220
Suvremeno carinsko pravo i uzance 460
Dr. Vuk Vernić: Auguste Comte i njegovo značenje u sociologiji 241
Ivan Hartman: Jedna zanemarena pravna ustanova . . . 255
Dr. Hugo Werk: Uredjenje osiguravajućega prava s osobitim obzirom na utuživost dospjelih premija (»de lege lata« i »de lege ferenda«) 261
Prve dvie knjige gradjanskoga postupnika kraljevine Italije 404
Treća i četvrta knjiga novog talijanskog parničnog postupnika 436
† Dr. Metod Dolenc 521
Marin Lucianović: Novi primjerak lastovskoga statuta . . 273
Rudolf Legradić: Izvori prava 278
Muhamed Hadžijahić: Izvori i književnost za proučavanje pravne poviesti Bosne i Hercegovine 292
Dr. Vladimir Brayer: O izpravnosti naziva »krivično« i »kazneno« pravo. O hrvatskim imenima za pojmove »materijalno« i »formalno« pravo 296
Dr. Nikola Galkovski: Oko novoga njemačkoga gradjanskoga zakonika 304

Digitized by Google

Dr. Zlatko Majtin: Utjecaj države na rudarstvo radi zaštite narodno-gospodarskih interesa u svjetlu dosadašnjih propisa u Hrvatskoj 308
Ivan Beuc: Hrvati u sporu s gradačkom komorom 1747. godine. Dokumenat o hrvatskoj državi 322
Hinko Več: Zemljištna pripadnost Gole, Gotalova i Ždale Hrvatskoj 330
Dr. Josip Rucner: Zahtjev za podnošenje i pregled trgovačkih knjiga radi ustanovljenja providbe posrednika 344
Zastara vlastničke tužbe 412
Nikola Tintić: Da li je plaćanje takse i upotreba monopolnoga blanketa bitni uvjet za valjanost mjenice? 346
N. N.: † Dragutin Čepulić 364
Dr. Milan Ivšić: Pravo u Ustaškoj Hrvatskoj 385
Dr. Niko Melada: Izdavanje upisnoga lista (zakon o upisu pomorsko-trgovačkih brodova i ladja, § 12) 390
Dr. Ivo Politeo: Kada je ugovor o službi povoljniji od propisa zakona o radnjama 398
Odvjetnik o odvjetničkoj tarifi 487
Franjo Sardelić: Za uredovnu odoru sudaca i odvjetnika . 420
Dr. Franjo Žilić: Odvjetnička tarifa 433
J. Budisavljević: Primjena uredbe o bezplatnim prenosima imovine od 1. IV. 1937. na osigurnine 442
Dr. Vladoje Rižnar: Ukidanje uvjerenja o izvršnosti . . 451
Dr. Milan Sokolić: Hrvatsko narodno zakonodavstvo . . 466
Dr. Dražen Sesardić: Pobijanje protivupravnoga akta pred upravnim sudom 472
Dr. N. S.: Obvezatnost osiguranja po zakonu o osiguranju radnika 476
Dr. Matija Belić: Potrebna je novela §§ 158. i 159. o. g. z. 491
Dr. Mirko Baglama: O uložnom poslu. — Kratak osvrt na nove propise 509

II. — PRAVOSUDJE

A) GRADJANSKO

1. Rješitbe Stola sedmorice.

a) Plenarne:

Odgovor na tužbu, ma da je propušten rok odredjen za njegovu predaju, blagovremen je, ako je podnešen prije dana, kojega je sudu stavljen predlog za donošenje osude zbog propuštanja (19. lipnja 1940. br. Rek. 39/40) 86
Dozvola izvršenja uknjiženjem založnoga prava na uknjiženom doživotnom plodouživanju izvršenika radi naplate novčane tražbine nije dopuštena (7. lipnja 1939. br. Rek. 1608/38-I) . . 87

Digitized by Google

Ovrhovoditelj ne može od dužnika ovršenikovoga po § 261. u vezi sa čl. 33 Ugrpp. tražiti položenje prokazne zakletve (30. prosinca 1940. br. Rev. 1010/1-40) 234

b) Redovite:

Od priznanja tužbenoga zahtjeva se ne može odustati. Priznanje tužbenoga zahtjeva, koje je dao kućegospodar zadruge glede otuđenja zadružnih nekretnina, ne obvezuje zadrugu, ako kućegospodar nema za to priznanje i pristanak većine članova zadruge s pravom glasa u smislu § 10 zadružnoga zakona (7. studenoga 1940. br. Rek. 1035/40) 43

Prizivni sud je povriedio načelo ustmenosti i neposrednosti, kada je — bez neposrednoga saslušanja — samostalno ocienio izkaze svjedoka, koje prvostepeni sud nije ocienio zato, što je smatrao, da ti svjedoci nisu izkazali o odredjenim činjeniama, nego da su dali samo svoje tumačenje sadržaju sklopljenoga pravnoga posla (§§ 582, 592 grpp.). Osim slučajeva, predvidjenih u §§ 34 i 35 Ip., izvršenik može iz drugih razloga pobijati izvršenje tužbom po § 38 t. 6 Ip. (1. ožujka 1940. br. Rev. 217/1-40) 84

Visina uzdržavanja za nezakonito diete ustanovljuje se prema imovini obaju roditelja (24. listopada 1940. br. Rek. 957/40) 85

Propisi §§ 245—248 Ip. o izuzeću od izvršenja mogu se primieniti na one prihode izvršenika (prinadležnosti, zarade, nadnice), koje on prima za posao, u koji izključivo ili bar pretežno ulaže svoju radinost (15. studenoga 1940. br. Rek. 842/I-40) . . 88

Vansudski odkaz najamnoga odnosa, na koji protustranka nije pristala, bez svakoga je pravnoga učinka. Najamni odnos bez sudskoga odkaza traje do njegovoga faktičnoga i neprigovorenoga odreknuća. Sud ne mora na sve dokaze i pravne razloge stranaka u tužbi ili žalbi niti da se osvrne, zašto ih mimoilazi odnosno ne prihvaća, a niti se može zbog toga tražiti nadopuna osude, i ako su ovi dokazi i razlozi nezavisni od drugih i mogu sami za sebe postojati (19. rujna 1940. br. Rv. 877/1-1940. i 5. prosinca 1940. br. Rv. 897/3-1940) 178

Dužnik tužitelja u parnici na pobijanje pravnih djela izvan stečaja redovito nije pogodovna osoba iz § 11 p. z., pa ga nije potrebno tužiti. Razlog pobijanja iz § 2 toč. 4 p. z. treba iznieti u roku od 6 mjeseci, a ne kasnije, pa bilo i proširenjem činjeničnih navoda tužbe, podignute iz drugih pobojnih razloga 18. prosinca 1940. br. Rev. 1393/40 i br. Rek. 902/40) . . 181

Za ocjenu pitanja najmanje površine po čl. 29 zakona o bivšim kmetskim selištima i steč. beglucima od 17. svibnja 1928. mjerodavan je čas podnošenja molbe upravnoj vlasti za dozvolu otuđenja odnosno čas provedenja ugovora o otuđenju (13. veljače 1941. br. Rev. 63/41-1) 183

Za rješenje parnice, kojom nezakonito diete traži uzdržavanje od naravnoga oca, nadležan je redoviti sud i onda, kada se radi o djetetu, rodjenom u muslimanskoj ženidbi, a ne šerijatski sud (20. ožujka 1941. br. Rek. 177/41-1) 227

Digitized by Google

Zakoniti nasljednici u mirijskim nekretninama po nasljednom redu od 17. Muharema 1284 produžuju imovinsko-pravnu osobnost umrloga od časa smrti, pa su kao takovi u parnici pasivno legitimirani, i ako još nisu uknjiženi kao vlastnici (6. ožujka 1941. br. Rev. 272/41) 229

Po § 11 grunt. zakona za Bosnu i Hercegovinu, koji je ostavljen na snazi §-om 87 Zzk., potreban je za dosjelost izmedju ostalih uslova ne desetgodišnji nego tridesetgodišnji posjed (30. siečnja 1941. br. Rev. 1946/1-40) 232

Po § 273 Ip. vanparbeni sud će u zaključku o diobi zajedničkih nekretnina odrediti, što dobiva svaki od suvlastnika u n a r a v i od zajedničkoga zemljišta, a ne ovršni sud. — § 305 Ip. dolazi do primjene samo onda, kada je osuda izvršni naslov (21. svibnja 1941. br. Rek. 456/41) 233

Ovršni, a ne vanparnični sud je nadležan za izpitivanje svjedočbe o seljačkom svojstvu ovršenika po uredbi o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe. To je izpitivanje moguće dakle postupovno u toliko sudskih instanca, koliko ih dopušta onaj ovršni zakon, po kojem se konkretna ovrha vodi (27. veljače 1941. br. Rek. 167/41 235

Svadje i neprestane pogrde ograničuju osobnu slobodu ženidbenih drugova, te su dovoljan razlog za traženje razlučenoga boravišta i privremenoga uzdržavanja po § 333, toč. 8 Ip. (ne treba dakle fizička zlostava — konkretna silna pogibao — § 60 ženidbenoga zakona za katolike od 8. listopada 1856.), (6. veljače 1941. br. Rek. 40/1-1941) 236

U pomanjkanju propisnih prizivnih i previdnih predloga viši sud mora priziv i previd odbaciti (31. srpnja 1941. br. Rev. 845/1-1941) 349

Kod vansudskog odkaza, koji ne čini izvršni naslov, nema mjesta primjeni §-a 670 st. 4 grpp. (15. svibnja 1941. br. Rev. 589/2-1941) 349

Ako je u sporu o suvlastničtvu došlo do parnice, tada parnični sud rješava samo pitanje suvlstničkoga razmjera. Samo razkidanje zajednice, dozvoljeno osudom, rješava se u izvršnom postupku (27. ožujka 1940. br. Rek. 264/1-1940) 351

Nasljednik ne može uzpjeti s tužbom radi izlučenja tražbina, zaplienjenih ostavitelju, bez obzira na to, da li se radi o njegovim vlastitim tražbinama ili tražbinama ostavitelja (29. rujna 1938. br. Rev. 1037/1939) 352

Za izdanje privremene naredbe po § 333, toč. 8 Ip. (privremeno uzdržavanje žene po mužu i dozvola odvojenoga stanovanja) dovoljne su predpostavke iz §-a 107 o. g. z. (pobigelj), a nije nuždno postojanje razloga iz §-a 109 o. g. z. Trošak privremene naredbe ima snositi predlagatelj (14. ožujka 1940. br. Rek. 1051-1-40) 135, 353

Sekvestracija radnje (poduzeća) ne smeta, da se provede pljenitba i dražba pokretnina, koje se nalaze u sekvestriranoj radnji ovršenika (5. prosinca 1940. br. Rek. 1121/40) . 135, 354

Digitized by Google

Sudski rok iz § 188 grpp. u vezi sa stavom 1 § 189 grpp. počinje teći dostavom sudskoga zaključka, kojim se rok odredjuje, ako nije što drugo odredio. Dozvoljena ovrha se može u smislu § 38 st. 1 i st. 2 ovršnoga postupnika obustaviti nakon pravnosnažnoga dignuća ovršnoga naslova samo po molbi interesirane stranke (6. ožujka 1941. br. Rek. 191/-1941) 355
U koliko se ocjena dokaza može prizivom pobijati (31. listopada 1940. br. Rev. 1620/1-1940) 356
Po § 38 st. 1 br. 7 Ip. obustavljeni ovršni postupak ne može se nastaviti, nego je potrebna nova molba za dozvolu ovrhe. Nastavak ovršnoga postupka moguć je bez ponovne molb samo unutar roka iz § 217 st. 2 Ip. (1. svibnja 1941. br. Rek. 378/41) 357
S predlogom za povraćaj u prijašnje stanje radi ulaganja revizije treba podnieti i reviziju, a ako to nije učinjeno, revizija je kasno podnešena (§ 213, st. 2 grpp.), (16. siečnja 1941. br. Rek. 1876/40) 136, 358
Pod riečju »ovrha« iz § 13 zadruž. zakona imadu se razumievati sve vrsti ovrhe na nepokretnine u smislu ovršnoga postupnika. Za sekvestraciju zadružnih nekretnina vriede mjesto propisa poglavlja 21 grpp. od 16. rujna 1852. propisi ovršnoga postupnika (Ipa), u koliko ne dolaze u opreku sa zadružnim zakonom odnosno uredbom o zaštiti seljačkoga posjeda (§ 12 provedbene naredbe z. z. i čl. 8 Uip). Svjedočbu o višku minimuma zadružnih zemljišta treba priklcpiti molbi za dozvolu ovrhe (23. siečnja 1941. br. Rek. 1223/1-1940) 358
Na priziv proti oglušnoj osudi dozvoljena je razprava samo o oglusi samoj (18. siečnja 1941. br. Rev. 1169/1-1940) . . . 360
Ako novi vlastnik odnosno posjednik ne odkaže uporabštine i primanja najamnine na dosadašnji način odmah nakon preuzeća u posjed, ne može se to smatrati očitovanjem volje samoga vlastnika, da prihvaća u cielosti pogodbu, kako j bila sklopljena s prijašnjim vlastnikom, nego čini najamnu pogodbu muče ponovljenom na neodredjeno vrieme (16. siečnja 1941. br. Rv. 1900/1-1940). 361
Ako je tuženik nad tužiteljicom izvršio samo bludnu radnju, a nije ju obljubio, ne dolaze u pogledu naknade štete tužiteljici do primjene propisi §§ 1326 i 1328 o. g. z., nego propisi §§ 1323, 1324 i 1330 o. g. z. Za povredu časti kao takove povriedjeni nema pravo na naknadu, nego u smislu § 1330 o. g. z. ima pravo samo na to, da mu se naknadi šteta i izmakla dobit usljed povrede časti (13. veljače 1941. br. Rev. 165/1-1941) . . . 422
Tužbom zbog ništavosti mogu se pobijati i zaključci ovršnoga suda, te predložiti odloženje ovršnoga postupka. Propis § 626 grpp. vriedi samo za osude, a pitanje, da li tužba iz § 623 grpp. odgovara zahtjevima § 631 grpp., rješava samo onaj sud, koji je pozvan na odredjivanje ročišta za ustmenu razpravu (8. svibnja 1941. br. Rev. 370/1-1941) 423
Od ovršenika kao suvlastnika na ovršnoj dražbi prodanoga idealnoga diela u nekretninama, obterećenim tražbinom državnoga erara iz naslova dužnoga poreza, može državni erar kao vje-

Digitized by Google

rovnik naplatiti iz kupovnine, dražbom postignute, samo onoliki iznos, koji odgovara ovršenikovu suvlastničkomu dielu, u koliko solidarnost plateža nije gruntovno uknjižena (26. lipnja 1941. br. Rek. 489-1/41) 425

Roba, prodana po poslodavcu, smatra se, da je davana na vjeresiju, ako kupovina, makar nastala od različitih i raznovremenih kupnja, premašuje jednomjesečnu plaću. Takva tražbina nije ni utuživa ni inače naplativa — § 218 zak. o radnj. (22. kolovoza 1941. br. Rev. 927/1-1941) 427

Propust poziva jednoga pismenoga svjedoka prilikom dostave spisa nepismenomu naslovniku nema za posljedicu gubitak svake vjerodostojnosti dostavnice (2. listopada 1941., br. Rek. 587/41) 524

Osuda, kojom se dozvoljava obnovljenje postupka (§ 624 grpp.), stavlja van snage raniju osudu, kojom je postupak pravomoćno dovršen, i ako to u ovoj osudi nije izrično navedeno, pa tako ranija osuda prestaje biti i ovršni naslov, prije nego je novom osudom glavna stvar riešena (§ 634 grpp.). — Tužbu na brisanje uknjižbe prava zaloga, dozvoljenu na temelju ranije osude, ovlašten je podići bivši vlastnik nekretnina, na kojima je uknjižba prava zaloga provedena, i ako u doba podignuća te tužbe više nije vlastnik tih nekretnina, a to je bio u času podignuća tužbe u glavnoj stvari i u času izdanja dozvole za ovršnu uknjižbu prava zaloga — § 329 grpp. (15. svibnja 1941., br. 531/1941) 525

Odklonom crkvenoga suda, da sudi o stvari, o kojoj je po pozitivnim zakonskim propisima bio nadležan suditi, ne prelazi stvar u nadležnost gradjanskoga suda (5. lipnja 1941. br. Rek. 36/I-1941) 534

Privremena naredba se može izdati samo onda, ako treba osigurati neki pravni zahtjev, koji se ima potraživati parnicom ili utjerati ovršnim postupkom, a ne radi osiguranja zahtjeva, izvirućega iz traženja, koje se ima osigurati privremenom naredbom — § 329 Ip. (5. lipnja 1941., br. Rek 475/41) . . . 535

Svota namienjena nuždnim nasljednicima u darovnoj pogodbi, koja zamjenjuje oporuku, ima se valorizirati u razmjeru prema vriednosti nekretnina u času dospjelosti tih svota, ako je njihova visina u času sklapanja darovne pogodbe bila odredjena prema tadanjoj vriednosti darovanih nekretnina (27. kolovoza 1941., br. Rev. 574/1-41) 536

Rimokatolička župa može biti pravna osoba (22. kolovoza 1941. br. Rev. 579/41-2 i Rek. 405/41) 537

Ocu se nemože oduzeti očinska vlast, ako ne će svoju djecu krstiti i odgajati u svojoj vjeri (18. listopada 1938., br. Rek. 1364/1938) 538

Na temelju nepravomoćne privremene naredbe u smislu § 333 toč. 8 Ip. može se voditi ovrha radi osiguranja naredjenoga privremenoga uzdržavanja, i ako nije učinjena vjerojatnom opasnost u smislu § 332 Ip. (18. rujna 1941., br. Rek. 534/41) . . . 540

Digitized by Google

Zakonitim zastupnikom tužene ostavine nema se smatrati skrbnik, na čin, nego po ostavinskom sudu postavljeni skrbnik iste ostavine. Ovakav skrbnik nema pravo na trošak po § 111 grpp. — Izprave, na kojima je izdatnik dao svoj podpis ovjeroviti po javnom bilježniku, imaju dokaznu moć i glede samoga sadržaja, u koliko se protivno ne dokaže (27. travnja 1939., br. Rek. 72/1-1939. i 24. srpnja 1941., br. Rev. 786-1-1941) . . 540

Ovršenik, koji tvrdi, da nisu nastupile činjenice, koje su odlučne za dospjelost i izvršnost zahtjeva (§ 12/2 Ip.), ima tu tvrdnju dokazati tužbom (§ 35 Ip.), a ne utokom protiv zaključka o dozvoli ovrhe (20. ožujka 1941., br. Rek. 228/1941) . . . 543

Zakonski nasljednici pasivno su legitimarni bez obzira, ima li ostavinskog imetka ili nema, sastojao se taj od mirijskih ili muškovnih nekretnina odnosno pokretnina (2. listopada 1941., br. Rev. 942/41) 545

Ne smatra se, da postoji otežanje ovrhe u smislu §-a 330, prvi stav Ip., ako se osim izvršenika i predlagač za izdanje privremene naredbe nalazi u inozemstvu (27. studenoga 1941., br. Rek. 770-1941) 546

Za valjanost pogodbe o visini odvjetničke nagrade u svakom slučaju, ugovara se unapried ili unatrag, pa tako i za nagodu, koja je samo jedna vrst pogodbe, potreban je pismeni oblik (28. kolovoza 1941., br. Rev. 956/1941) 547

Zaključak biskupskoga ženidbenoga suda o valjanosti ili nevaljanosti mješovite ženidbe, sklopljene izmedju katolika i nekatolika, ako je donesen u zakonitoj nadležnosti (na osnovu propisa § 43, u vezi §§ 3. i 19. zakona za ženidbe katolika, uvedenoga u krepost ces. patentom od 8. listopada 1856.), ima jednaku pravnu snagu za državno područje (pro foro civili), kao odluka redovnoga suda. U postupku pred redovnim sudom o valjanosti ili ništavosti same ženidbe ima takav zaključak snagu rei iudicatae (10. ožujka 1938., br. Rek. 2185/1-1937) . 549

Rješitba Banskoga stola u Zagrebu

Preuzimatelj odvjetničke pisarne nije ovlašten nastaviti zastupanje stranke bivšeg odvjetnika, ako mu stranka nije izdala punomoć (22. kolovoza 1941) 424

2. Rješitbe Vrhovnoga suda u Sarajevu.

Može se dosjesti državno zemljište, koje nije uzurpirano i koje ne spada u šumsko zemljište odnosno seosku izpašu (§ 27 bosansko-hercegovačkoga grunt. zakona) niti medju nekretnine iz § 102 Ramazanskoga zakona (8. veljače 1940. br. Rev. 322/39) 226

Za rješavanje sporova glede dužnosti prava paše i drvarenja u t. zv. beglučkim šumama nadležne su upravne vlasti (1. listopada 1940. br. Rek. 43/40) 230

Digitized by Google

Za proračunavanje minimuma egzistencije po zakonu o bivšim kmetskim selištima i stečenim beglucima od 17. svibnja 1928. ima se uzeti u obzir i druga slobodna zemlja prodavaoca, koju on ima u času prodaje (6. travnja 1940. br. Rev. 146/39-4) . 231

B) TRGOVAČKO-MJENBENO

Rješitbe Stola sedmorice:

Zastarni rok, koji je propisan za izplatu kupona uz njihovu predočbu, nije skraćen propisom § 259 Vp. na tri godine (5. prosinca 1940. br. Rev. 1597/1-1940) 89

Čl. 28 uredbe o z. n. z. odnosi se i na slučaj vanstečajne likvidacije. — Autentično tumačenje obvezuje bez obzira na obseg (12. rujna 1941. br. Rev. 709/41) 429

C) KAZNENO

1. Rješitbe Stola sedmorice

a) Plenarna

Za primjenu tridesetgodišnjega roka zastare iz §-a 1489 o .g. z. je odlučno, da li se djelo, iz kojega nastaje šteta, može kvalificirati kao zločinstvo po onom kaznenom zakonu, za čije važnosti je učinjeno, dok nije odlučno, da li se i po postojećem kaznenom zakonu takvo djelo može kvalificirati kao zločinstvo. Isto tako nije odlučna okolnost, da kazneni postupak uobće nije zametnut (31. svibnja 1941. br. Rek. 254/1-1941) . . . 428

b) Redovite

Za zločinstvo iz §-a 385 k. z. je potrebno, da počinitelj kao državni službenik bude doista nadležan, da izvrši onu službenu radnju, radi koje je zahtievao i primio poklon (23. listopada 1941., br. Kre 474-1-1941) 553

Oštećenikom u kaznenom postupku smatra se ne samo onaj, koji je već oštećen u svojem pravu, nego i onaj, kojemu takvo oštećenje od kažnjivoga čina tek prieti (5. svibnja 1941. br. Kre 821-3-1940) 554

O stvarnoj nadležnosti pokretnoga priekoga suda ili redovitoga suda — § 100 k. z. (13. studenoga 1941. br. Kre 599-1-1941) 555

Pod izrazom »više lica« u § 328/I točka 2 k. z. potrebno je, da razbojstvo izvrše najmanje tri lica (27. kolovoza 1941., br. Kre 347/3-1941) 557

2. Rješitba Vrhovnoga suda u Sarajevu.

Postoji idealni (§ 61 k. z.), a ne realni (§ 62 k. z.) sticaj kao ni samo jedno djelo, kada je u tuči (§ 184 k. z.) povriedjeno više lica (11. svibnja 1940. br. Kre 243/39) 88

Digitized by Google

D) RADNO

Rješitbe Stola sedmorice.

Načelno rješenje bana banovine Hrvatske od 12. travnja 1940. br. Prs. 27. IX. 1940., doneseno na temelju čl. 2 uredbe o banovini Hrvatskoj, a u vezi § 3 al. 3 zakona o zaštiti radnika u pogledu pomoćnoga osoblja, proteže se na području banovine Hrvatske i na predjašnje slučajeve, ako nisu pravomoćno riešeni (28. studenoga 1940. br. Rek. 963/1-1940) 191

Preinačenje tužbe u smislu § 330 grpp. sadržano je u tome, što je tužitelj izmienio prvobitni zahtjev za izplatu prekovremenoga rada, koji je bio osnovan na propisima zakona o zaštiti radnika, u zahtjev za naplatu toga rada po propisima o. g. z. (23. svibnja 1941. br. Rev. 287/1-1941) 430

Plaća za one satove prekovremenoga rada, koji po zakonu o zaštiti radnika nisu dozvoljeni, nema se po sudu dosuditi (4. rujna 1941. br. Rev. 683-41) 564

E) STALEŠKO

Rješitba Stola sedmorice.

Bivši odvjetnički pripravnici imadu pravo polagati odvjetnički izpit, ako izpunjavaju uvjete za polaganje (16. siečnja 1941. br. Rek. 1227/1941) 237

F) UPRAVNO

1. Rješenja Državnoga savjeta.

O razumievanju § 10 st. 2 u vezi §§ 117 i 118 zakona o općem upravnom postupku (24. travnja 1940. br. 1047/40) . . . 91

O razumievanju § 125 gradjevinskoga zakona u vezi s odnosnim odredbama gradskih statuta (24. travnja 1940. br. 10471/40) 92

Zapisanje očeva imena u knjigu krštenih čini podpun dokaz samo onda, ako je učinjeno po propisu zakonskom — § 164 hrv. o. g. z. (19. listopada 1940. br. 16254) 136

2. Rješenje Banske vlasti banovine Hrvatske.

Razlaz zadruge nije dozvoljen uz privolu skrbnika, postavljenog odsutnomu zadrugaru na zahtjev kućegospodarice udove, koja nema diobno pravo (24. ožujka 1941. br. 20404-IV. 6-41) . 363

3. Rješenja Upravnoga suda u Zagrebu.

U zakonu o udružanjima, zborovima i dogovorima nije predvidjeno, da upravna vlast može razriešiti upravni i nadzorni odbor družtva njihovih dužnosti, te njihova prava prenieti na povjerenika (19. studenoga 1940. br. 11) 46

Kada samoupravni organ propusti izdati neko zakonom propisano rješenje, može to mjesto njega učiniti Banska vlast u vrše-

Digitized by Google

nju svoga prava nadzora. U pogledu organa radničkog osiguranja na području banovine Hrvatske Banska vlast je stekla nadzornu i instancionu nadležnost, koju je prije imalo ministarstvo, već po samoj uredbi o banovini Hrvatskoj, kojoj uredbi ne mogu protusloviti t. zv. uredbe o prenosu poslova pojedinih resora na banovinu Hrvatsku (25. listopada 1940. br. 8133) 186

Priženjenik priudatomu članu zadruge ne stiče članstvo u zadruzi već samim vjenčanjem, nego je potreban poseban ugovor, da bude uzadružen (10. siečnja 1939. br. 275/1939. T. 718/1938) 558

Zadruga je zajednica jedne ili više obitelji; bitni elemenat je, da svi članovi živu u jednoj gospodarskoj i kućnoj zajednici, zbog česa se ne može istovremeno biti članom dviju zadruga. Uzima se, da zadruga u diobnom postupku postoji, ako je postojala u času postavljenoga diobnoga zahtjeva, sve kada bi poslije toga i prešla u samovlasničtvo. (25. studenoga 1941., br. 8428-41, T. B: 1094-1941) 562

4. Rješenje ministarstva pravosudja i bogoštovlja

Ni jednim zakonskim propisom do danas nije § 14 zakona od 17. siečnja 1906. o vjeroizpovjednim odnosima glede prelaza na koju od zakonito priznatih kršćanskih vjeroizpoviesti stavljen izvan snage (9. rujna 1941. br. 6314-B-1941) 561

Družtvene viesti 144 368

Književnost 48, 94, 140, 192, 238, 365, 431, 567

Bibliografija za proučavanje pravne poviesti Bosne i Hercegovine 370

Svaštice 96, 143, 240, 369, 574

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1941.
SIJEČANJ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu BROJ 1.

Preuredjenje države i daljnja izgradnja Banovine Hrvatske

Napisao dr. Petar Digović, Zagreb

1. Potreba preuredjenja države. — Tvorci sporazuma su naglasili u tom važnom političkom činu dva momenta. Prvo korisnost postojanja ove državne zajednice i drugo potrebu bitnih političkih promjena u samim temeljima današnjega državnog uredjenja. Uporedo s tim izvršena je uredbom o Banovini Hrvatskoj stvarna revizija ustava i neka njegova političko organizaciona načela za jedan dio državnoga područja stavljena su van snage. Kada se ta dva važna ustavno politička čina — sporazum i uredba o Banovini Hrvatskoj — pažljivo razmotre, dolazi se nužno do zaključka, da su time temeljna pitanja samo polovično i više u načelu riješena; ili točnije, da je postignuta načelna suglasnost o rješenju ustavno političkih pitanja oko novoga državnog uredjenja, barem što se tiče položaja Hrvata. Ako je pak uza sve to došlo do nagloga popuštanja unutarnje političke zategnutosti, ako je time sigurnost naše državne zajednice prema inozemstvu bila znatno pojačana, onda to najbolje pokazuje, kako je dotadašnji politički kurs bio neprirodan i za pravilno shvaćene interese zemlje i naroda štetan.

Iako dosta kasno, ipak još uvijek na vrijeme započet je donošenjem uredbe o Banovini Hrvatskoj rad na konačnom preuredjenju države. Iz razloga političke shodnosti i radi posebnih prilika pristupilo se je postepenomu izvodjenju državne reforme. Zato uredba o Banovini Hrvatskoj pretstavlja u stvari samo prvu fazu rada na reorganizaciji države, pa je današnji opseg Banovine Hrvatske kako u pogledu nadležnosti, tako u pitanju teritorija samo djelomično i nepotpuno zadovoljio opravdane zahtjeve i potrebe Hrvata. Sve je to naglasio jasno i nedvoumno jedan od glavnih tvoraca sporazuma, gosp. dr. Maček u svojem govoru dne 29. kolovoza 1939., kada je pred zastupnicima naroda, u čije je ime stavio svoj potpis na akt sporazuma, izrekao slijedeće riječi: »Došao je čas, da vam položim račun o radu... Isprva sam htio, da se hrvatsko pitanje riješi definitivno, no kad sam vidio, da to nije moguće, odlučio sam, da se sporazumijemo bar u onome, u čem smo se mogli naći na zajedničkoj platformi. Sve ostalo ostavili smo za kasnije...«

Od toga časa, koji je u našem političkom životu značio veliku prekretnicu, prošlo je sedamnaest mjeseci. Djelo preuredjenja države

Digitized by Google

je započelo, ali se ne nastavlja. Stalo se na pola puta. Ne čini se ništa — ili bar javnost o tom ništa ne zna, da se započeto djelo što prije i dovrši. A to je tim manje shvatljivo, jer su dogodjaji i prilike oko nas dovoljno poučni i jer svi dobronamjerni uvidjaju, da budućnost državne zajednice kao i potreba ekonomskoga i političkoga razvitka naroda traže dovršenje započetoga djela; traže nove reforme, kako bi se ustavno politička organizacija naše zemlje što prije i u cijelosti postavila na nove, bolje temelje.

Pri tom se kao najvažnije postavlja pitanje osnovnog ustavno-političkoga načela, koje će poslužiti kao temelj reorganizaciji. Pita se, kakovo ustavno-političko uredjenje zemlje najbolje odgovara budućnosti države, potrebama naroda, njegovim ekonomskim, političkim i kulturno-socijalnim težnjama i stremljenjima. Dosta je pogledati političke prilike i dogodjaje za dvadesetgodišnjega postojanja ove države, da se opazi stanovito dvojstvo, jedna jako naglašena podvojenost u odnosima Hrvata i Srbijanaca. Brojne političke krize i najraznovrsniji potezi vlasti i stranaka bile su samo posljedica tih suprotnosti. Razloge ovoj podvojenosti, ovoj razlici u pogledima, treba tražiti u ustavno-političkom razvoju Hrvata i Srba. Oba naroda stvorili su u toku svog opstanka vlastite narodne i nezavisne države, te se je kod svakoga od njih tokom ustavnoga političkoga razvoja iskristalizirala posebna državna ideja. Kroz iskušenja jedne mučne i teške prošlosti je ta zasebna srpska i hrvatska državna ideja izišla još više ojačana. Ona se je tek nakon toga konačno oblikovala, jer je pored nacionalno-političkih primila ekonomske i socijalne elemente. Raznolikost u državnom i narodnom životu Hrvata i Srba je stvorila taj dualizam i razlike u pogledima na razna pitanja. To je činjenica, o kojoj valja voditi računa, osobito danas, kada se nastoje udariti ustavno-pravni temelji zajedničkomu državnomu i narodnomu životu. Taj posao nije ni lak ni jednostavan, ali je isto tako sigurno, da nije naročito težak, a najmanje nerješiv, kako to mnogi žele, da ga prikažu. Njega su riješili narodi, koji su trebali da se bore s mnogo više poteškoća i zapreka, nego što je to kod nas slučaj. Samo jedan pogled na razvoj britanskoga carstva može i za nas biti vrlo poučan. Ova osebujna ustavna i državna tvorevina pruža nam najbolji dokaz, kako se čuva i učvršćuje jedinstvo medju narodima. Dominioni imaju danas, u mnogo čem, položaj samostalnih i nezavisnih država, a time je opet carstvo samo dobilo na jedinstvu i unutarnjoj povezanosti (koheziji). Što bi danas radila Velika Britanija bez jakih i zadovoljnih dominiona? Dvojbeno je, da li bi bez ogromnih napora s njihove strane metropola mogla izdržati današnja iskušenja.

Bitna pretpostavka za rješenje svih problema ove vrste sastoji se u potrebi, da se njima pristupi iskreno i s dobrom voljom. Proučavanjem naših ustavno-političkih pitanja i odnosa dolazimo do zaključka, da se preuredjenje države može uspješno izvršiti samo na dualističkoj osnovi. Samo na taj način nestat će za uvijek uzroci dvadesetgodišnjega trvenja, u koje je utrošeno toliko naporna rada i žrtava, dok će zemlja postići najveću vanjsko-političku sigurnost i unutarnju povezanost, pa će se sve raspoložive narodne snage moći uputiti pravcem koordiniranog stvaralačkoga rada. Dualizam kao temelj državnog

Digitized by Google

uredjenja ne znači, niti može imati za posljedicu slabljenje jedinstva, pošto on jedini omogućuje sintezu. Uredjenje države na dualističkoj osnovi zadovoljit će objektivnu potrebu jednog osebujnog povjesno-političkoga razvoja Srba i Hrvata, jer će njihove medjusobne odnose postaviti na trajne i solidne temelje.

Smatrali smo potrebnim, da ovdje istaknemo načelo, koje bi po našem mišljenju najbolje poslužilo kao osnova konačnog uredjenja države. Ne upuštajući se u pojedinosti, ujedno naglašujemo prijeku potrebu, da se rad na preuredjenju države nastavi i dovrši. Kurs dnevne politike kao i njene brojne akcije redovno su proizvod raznih političkih kombinacija i slučajnosti. Ali ono bitno, a to su upravo temelji državnog uredjenja, — ono što treba da je izgradjeno i gotovo, da ne pretstavlja neki ustavni torzo, nego da ostane izvan i iznad dnevnoga mijenjanja snaga političkih skupina i drugih redovno privremenih kombinacija. Eto odatle, osobito u današnje doba potreba, da se započeta reforma što skorije privede kraju. Samo reforme, koje će konačno značiti sintezu hrvatske i srpske državne misli, otvorit će zemlji i narodu izglede jedne sigurne i velike budućnosti.

II. Hrvatski Ban i njegov položaj. — Da bi se od Banske vlasti stvorila u punom smislu riječi vlada, koja će svojim radom opravdati nade, koje se u nju polažu, a položaj Bana što više približio temeljnim zasadama našega državnoga prava i savremenim potrebama države, potrebne su još mnoge reforme. Za nas je ovdje od osobite važnosti pravni položaj Bana Hrvatske, jer se u njemu ujedno ogleda i ustavni položaj same Hrvatske.

Da bi se današnje stanje moglo što bolje razumjeti, ne će biti na odmet, ako se ovdje učine stanovite napomene. Ustav od 1931. godine, kojim je bio sankcioniran režim najtežega centralizma, uveo je u naš ustavni i upravni život jednu novost: ustanovu bana — činovnika. Ustavotvorac je vjerojatno mislio, da će iz taktičkih i političkih razloga s obzirom na odnose prema Hrvatima biti uputno, da se upravni činovnici nazovu imenom nekada najvišega hrvatskoga državnoga dostojanstvenika. Moglo je sve to biti radjeno u najplemenitijoj i najboljoj nakani, ali posljedice toga postupka nisu izostale. Mislimo, da je time možda i nesvijesno prema Hrvatima učinjena jedna krupna politička griješka, jer je izvan svake dvojbe, da pored drugih važnih razloga, njih nije mogla oduševiti nova ustanova bana — činovnika, koja je za drevnu ustanovu banske časti stvarno pretstavljala osjetljivu capitis deminutio.

Imali smo dosada više puta prilike ustanoviti, da je i u krugovima same srpske inteligencije slabo poznata ustavna i politička povijest Hrvata. Vjerujemo i to, da u tom nepoznavanju treba najčešće tražiti razloge i objašnjenja mnogim političkim težnjama i dogodjajima. Sve je to za nas važno, pa možemo i moramo iz toga povući potrebite pouke za budućnost. Ali se time u samoj biti stvari ne može ništa promijeniti, a najmanje činjenica, da je pogrješka učinjena i da ju treba ispraviti. Treba ju ukloniti zajedno sa svim njenim posljedicama.

Digitized by Google

Započeto izvodjenje državne reforme daje mogućnost i priliku, da se uklone svi nedostatci i pogrješke dosadašnjega državnoga uredjenja. Ono ujedno nameće mjerodavnima dužnost, da temelji novog uredjenja države budu takovi, da će njima biti uklonjeni uzroci i onemogućena trvenja i suprotnosti dosadašnjih razmjera. Dvadesetgodišnje iskustvo zajedničkoga života bit će nam i ovdje od neprocjenjive koristi. Kao što smo već rekli, držimo, da je za budućnost države i naroda najkorisnije, ako se preuredjenje države izvede na dualističkoj osnovi. Što više, može se tvrditi, da bi se samo takovim reformama za uvijek onemogućio povratak mnogih štetnih, a nekad i opasnih pojava i dogodjaja, kojima smo obilovali zadnjih dvadeset godina.

U tako preuredjenoj državi postao bi i položaj Bana Hrvatske opet ono, ili bar približno ono, što je nekada bio. A poznato je, da je prema temeljnim zasadama hrvatskoga državnoga prava, hrvatski Ban bio p r o r e x[1]), da je bio zakonski zamjenik kraljev i da su mu pripadale mnoge atribucije kraljevske vlasti (iura majestetica). Da se poslužimo današnjim nazivom, Ban Hrvatske imao bi u tako preuredjenoj državnoj zajednici u Hrvatskoj ustavni položaj r e g e n t a. Razumije se samo po sebi, da bi kraj takovih reformi trebalo ukinuti ustanovu bana — činovnika, tako da bi u državi postojao samo jedan Ban i to Ban Hrvatske.

Već se danas pravni položaj Bana Banovine Hrvatske znatno razlikuje od položaja ostalih banova — činovnka, pa je već do sada bilo potrebno, da ta razlika i u ustavno-pravnom pogledu dodje do konkretnijeg izražaja. Mi smo se ovdje samo načelno i u kratko osvrnuli na dva najvažnija naša pitanja u uvjerenju, da budućnost i interesi zemlje nalažu potrebu, da se sva ustavno-politička pitanja što prije skinu s dnevnoga reda. Vremena su danas suviše teška, a odgovornost mjerodavnih čimbenika vrlo velika, a da bi se mnoga pitanja mogla i dalje ostaviti neriješenima. Interesi čitave zemlje zahtijevaju daljnju izgradnju Banovine Hrvatske u izloženom smislu, a dužnost je svih, a osobito hrvatskih političkih prvaka, da u tu svrhu koordiniraju i još više usklade svoja nastojanja. (Imamo utisak, da toga do sada nije bilo u dovoljnoj mjeri). U pitanju je stvar, čije povoljno rješenje je od opće narodnog interesa i koja se ne smije i ne može promatrati s nekoga zasebnoga ili čak i ličnoga gledišta.

Možda će se ova izlaganja mnogima učiniti teorijom, koja se ne da provesti u život. Umjesto svakoga drugog objašnjenjja ukazujemo ovdje na primjer bivše Austro-Ugarske monarhije. Treba imati smjelosti, da se pogleda stvarnosti u lice, i prizna istina. A moramo naglasiti, da upravo današnje političke i ekonomske prilike pružaju našoj državi u najvećoj mjeri mogućnost, da politički i privredno u mnogočem zauzme mjesto bivše dvojne monarhije.

---

[1]) Ovdje moramo upozoriti na jednu grješku koju ponekad čine i naši pravnici, kad naizmjenično upotrebljuju nazive prorex i vicerex — potkralj, što je velika zabluda. Prorex je jedno, a vicerex nešto sasvim drugoga. Prorex je zakonski zamjenik kraljev, jer mu pripadaju atribucije kraljevske vlasti, što — kako znamo — nije slučaj sa potkraljem.

Digitized by Google

Kako i kada kupoprodaja raskida uporabu *)

Napisao dr. Rikard Lenac — Sušak.

Rješidba našega Stola sedmorice od 16. veljače 1940. br. Rev. 174-L-1940 priopćena u srpanjskom (7.) broju »Mjesečnika« god. 1940. završuje izjavom: »Kako u času otkaza tužiteljici nisu bile predane kupljene iznajmljene prostorije, nije ona ovlaštena, da daje otkaz tuženoj«, pri čem se pod riječju »predane« prema ostalom obrazloženju rešidbe razumijeva predaja u smislu § 431. o. g. z., t. j. predaja uknjižbom stečnikova prava vlasništva u javnim knjigama.

Ta se rješidba očigledno povela za naukom, koja je u Austriji prevladala, i za sada već postojanim austrijskim sudovanjem[1]), koje pod »predajom«, spomenutom u uvodnoj rečenici § 1120. o. g. z., razumijevaju zemljoknjižnu uknjižbu, — dok od starijih pravnih pisaca, neki, medju ostalima i Zeiller, naprosto muče prelaze preko pitanja, kakva ima da bude predaja kupljena dobra u takvom slučaju, a drugi, n. pr. Scheidlein[2]), ističu i odlučno zastupaju mišljenje, da sam fizički posjed nekretnosti ovlaštuje novoga stečnika i na postupak prema toj zakonskoj odredbi.

Naučanje novijih pravnika je za cijelo posljedicom austrijske prakse, i nema sumnje, da je tu odlučno djelovala rješidba bečkoga Vrhovnoga sudišta od 31. prosinca 1907. br. 15.925, kojom su potvrdjene osude bečkoga kotar. suda Landstrasse od 19. rujna iste godine C. III. 843/7 i bečkoga zemalj. sudišta od 11. studenoga iste god. Rc. XV, 341/7[3]), a prešla je pod br. 199 u »Spruchrepertorium«. Uvrštena je tu kao svoje vrsti autentično tumačenje zakona riječima: »Predana« je u smislu § 1120 o. g. z. uporapština, radi li se o nepokretnini upisanoj u javnoj knjizi, tek uknjižbom prava vlasništva stečnika uporapštine (§ 431 o. g. z.); »novi posjednik« u smislu te zakonske odredbe pod istom je pretpostavkom samo onaj, koji je prema propisima §§ 321, 322 druga stavka i 441 o. g. z. došao u pravno valjani posjed uporapštine«.

Poziv na § 431 o. g. z. i isticanje potrebe, da »posjed«. koji napominje § 1120 o. g. z. bude »pravni posjed«, ne dopuštaju dvoumice, da je netom navedena sudačka izreka bila doista uzorom našoj rješidbi. Ali, uočimo li činjenično stanje, što no dade povoda rješidbi Vrhovnoga suda bečkoga, bez sumnje uglednoj, ali bez zakonske snage (§ 12 o. g. z.), i činjenično stanje naše rješidbe, u koliko se dade razabrati iz »Mjesečnikova« prikaza, — reklo bi se ipak, da su naši sudovi sa zahtjevom knjižnoga prenosa kupoprodane nekretnosti pošli još za korak dalje. U Beču se radilo o primjeni § 1120 o. g. z. u pravom

---

*) Ovaj je članak primljen sredinom rujna 1940., kada rješidba Stola sedmorice, priopćena u »Mjesečniku« god. 1940, na str. 571/2, nije još bila izrečena (Opas. uredn.).

1) »Herrschende Lehre und nun feststehende Rechtssprechung«, Klangov Tumač, III. str. 91.

2) u § 36. rasprave o najamnim i zakupnim pogodbama.

3) Napominjem naumice nadnevke svih triju, pa i nižih rješitaba, kao primjer brzine poslovanja austr. sudova.

Digitized by Google

smislu: novi stečnik, prema komu se sudovi pokazaše tako strogima, da mu ne odobriše ni knjižnu zabilježbu po njemu već podnešena prijedloga prenosa prava vlasništva, bio je podnio proti najmoprimcu redoviti otkaz, kojim se prekida uporaba, ako vrijeme, dokle ima trajati nije unaprijed ustanovlüeno niti izrijekom, niti muče, niti osobitim propisima (§ 1116 o. g. z.), ma da je taj najmoprimac bio ugovorio drukčiji otkazni rok s pređašnjim vlasnikom, svojim najmodavcem. U našem slučaju naprotiv takove posebne najamne pogodbe, čini se, nije bilo; nije se dakle radilo o prekidu najamnoga odnosa, koji predjašnji vlasnik uporapštine ne bi bio ovlašten i sam zahtijevati, nego o redovitom otkazu, na koji je imao pravo i izvorni najmodavac, pa prema tomu i svaki njegov punovlasnik, zastupnik ili zamjenik.

Stav bečke rj šidbe, unatoč ugleda njena sastavljača i ugleda stečena unosom u zbirku rješitaba, kakova je Spruchrepertorium, dade se ipak svestrano podvrći opravdanoj kritici; — pošavši dalje od toga uzora, naša je rješidba dospjela u očitu zabludu.

Prema općem austr. gradj. zakoniku do prestanka uporabne pogodbe dolazi: a) kada stvar, objekt, na kojem se izvršuju uporabna prava, sasvim propade (§ 1112.); — b) kada mine vrijeme uporabno (§ 1113.); — c) kada se pogodba otkaže (§ 1116.); — d) kada se stvar otudjiva drugomu (§ 1120.).

U prvom slučaju (a) razlogom je prestanku ugovornoga odnosa prinadošla f i z i č n a nemogućnost izvršivanja ugovora, sklopljena medju strankama. —

Drugi slučaj (b) predvidja naprosto, da je uporaba medju strankama već ugovorena na izvjesno, točno odredjeno vrijeme, pa s toga izminućem toga roka prestaje sasvim prirodno prema njihovomu izričitom sporazumu, komu zakonski propis daje kao svakomu dopuštenomu sporazumu volja ugovornika zakonsku sankciju.

Treći slučaj (c) predvidja nasuprot, da je izmedju uporabodavca i uporaboprimca došlo doduše do utanačenja uslova, nužnih za nastanak uporabnoga ugovora uopće (§§ 1090, 1094 o. g. z.), da je prvi dao drugomu izvjesnu nepotrošnu stvar, da ju drži i njome se služi, uz obvezu plaćanja uporabnine i povratka nakon prestanka uporabe, — ali, da sklapajući takav ugovor nisu ugovornici točno ustanovili vremenski rok toga ugovornoga odnosa. Tu zakonska odredba nadomješta unaprijed izričito neizjavljenu volju stranaka, daje im sredstvo za naknadno ustanovljenje roka prestanka njihova pravnoga odnosa, koji po svojoj prirodi ne može vječito trajati. To je sredstvo »otkaz«, koje zakon uredjuje prema faktičnim prilikama, i za koje propisuje takodjer primjeren postupak.

Prema marginalnim oznakama §§ 1112. i 1120. o. g. z. uporabne pogodbe imale bi prestati takodjer »kada se stvar otudjiva drugomu« (d); u slučaju dakle, koji je posvema različan od slučajeva do sada napomenutih, jer bi tu prekid ugovornoga odnosa nastajao b e z nastupa f i z i č k e nemogućnosti činidbe, a i p r o t i bilo unaprijed sporazumo, bilo naknadno pravno valjano izjavljene volje ugovornika, poradi jednostrana, nepredvidjena čina najmodavca: — prodaje uporapštine. — § 1120. išao je očevidno za uzakonjenjem uzrječice: »Kauf bricht Miethe« — »kupoprodajom prekida se uporaba«, — načela, koje

Digitized by Google

ima svoj izvor u rimskom pravu; — ali sastavljači gradjanskoga zakonika nadjoše shodnim, da to donekle ublaže, da ne podju pri tom do skrajnosti, do proglašenja ništetnosti uporabe samim časom otudjenja uporapštine, pa da donekle poštede uporaboprimce, da ne budu prenaglo, što no riječ, bačeni na cestu, umetnuše riječi: »nach gehörigen Aufkündigung«, u našem prijevodu o. g. z.: »pošto mu je učinjen otkaz«[4]).

Budi uzgredice spomenuto, da paremija »Kauf bricht Miethe« ne izriče ispravno, što bi htjela izreći, »jer time, što kupac postaje vlasnikom, stara uporabna pogodba ne prestaje; biva smetana samo onda, kada novi vlasnik oduzme zakupniku ili najamniku stvar, ali pravno može se i nakon toga, kao i prije potraživati proti uporabodavcu«[5]). Stara uporabna pogodba dakle, iako ne može biti faktično do kraja izvršena, ostaje pravno na snazi kao osnov potpune zadovoljštine za štetu, koju uporaboprimcu uzrokuje smetanje redovitoga nastavka i potpunoga ispunjenja njegovih ugovornih ovlasti, i za koristi izmakle mu zbog toga. U tom pogledu § 1120. o. g. z. nadopunjuje nedostatnost pravila neispravno izrečena u tri riječi same, kao i dodatkom »nakon svrsi shodna otkaza«.

Novi stečnik nekretnosti, dane na uporabu, može priznati i za sebe obvezatnom uporabnu pogodbu, koju je sklopio njegov prednik, i to bilo izrijekom, bilo muče ne posluživši se bezodvlačno ovlašću § 1120. o. g. z. (rješidba Vrhovnoga sudišta bečkoga od 16. lipnja 1876. br. 6323 G. U. i razne druge, za kojima se povelo i naše sudovanje). U takovom slučaju stara uporaba ostaje na snazi u cijelosti; uporaboprimac može se mirno i dalje služiti stvarju, ispunjujući sa svoje strane ugovorne obveze, te nema prilike, da dodje do primjene ni prve ni završne stavke § 1120 o. g. z.

Pristupom novoga stečnika nekretnosti, dane na uporabu, mijenja se nasuprot odnos stranaka, koje ugovoriše uporabu, ako novi stečnik ne privoli na faktični nastavak uporabe do konačnoga njena ispunjenja, nego očituje svoju odluku, da uporapštinom inače raspoloži, i propisno stavi zahtjev, da mu se stvar izruči. Pred takovim zahtjevom morat će uporaboprimac (u koliko njegovo pravo nije osigurano upisom u javnim knjigama u smislu § 1095. o. g. z.) uzmaknuti, ali će kao i u slučaju fizične propasti uporapštine (§ 1112) uporabna pogodba postati naslovom za naknadjenje štete, a prodaja učinjena bez obzira na ugovorne obveze preuzete uporabnom pogodbom upisat će se svakako uporabodavcu u krivnju takovu, koja daje pravo na puno zadovoljenje po §§ 1323. i 1324. o. g. z.

Kako i kada mora po kupcu nekretnine, dane na uporabu, biti postavljen zahtjev za izručenje uporapštine?

Zakon veli: »pošto je učinjen otkaz«, a taj otkaz, budući da je uporabna pogodba za kupca ipso iure neobvezatna, i on hoće takodjer da izjavi svoju volju, da ju takovom drži, može biti samo bezodvlačni otkaz, o kojem govori § 1116. o. g. z., t. j. otkaz za slučaj, da vrijeme trajanja zakupa ili najma nije nikako ustanovljeno.

Da kupac bude ovlašten, da dade takav otkaz, mora mu po pro-

---

4) Ofner: »Materialien zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche«, II. str. 314, prema Stubenrauchovu Tumaču, osmom izdanju II. str. 383.

5) Unger: »System«, § 62, bilj. 34. (I. str. 548).

Digitized by Google

nju svoga prava nadzora. U pogledu organa radničkog osiguranja na području banovine Hrvatske Banska vlast je stekla nadzornu i instancionu nadležnost, koju je prije imalo ministarstvo, već po samoj uredbi o banovini Hrvatskoj, kojoj uredbi ne mogu protusloviti t. zv. uredbe o prenosu poslova pojedinih resora na banovinu Hrvatsku (25. listopada 1940. br. 8133) 186

Priženjenik priudatomu članu zadruge ne stiče članstvo u zadruzi već samim vjenčanjem, nego je potreban poseban ugovor, da bude uzadružen (10. siečnja 1939. br. 275/1939. T. 718/1938) 558

Zadruga je zajednica jedne ili više obitelji; bitni elemenat je, da svi članovi žive u jednoj gospodarskoj i kućnoj zajednici, zbog česa se ne može istovremeno biti članom dviju zadruga. Uzima se, da zadruga u diobnom postupku postoji, ako je postojala u času postavljenoga diobnoga zahtjeva, sve kada bi poslije toga i prešla u samovlasničtvo. (25. studenoga 1941., br. 8428-41, T. B: 1094-1941) 562

4. Rješenje ministarstva pravosudja i bogoštovlja

Ni jednim zakonskim propisom do danas nije § 14 zakona od 17. siečnja 1906. o vjeroizpovjednim odnosima glede prelaza na koju od zakonito priznatih kršćanskih vjeroizpoviesti stavljen izvan snage (9. rujna 1941. br. 6314-B-1941) 561

Družtvene viesti 144 368
Književnost 48, 94, 140, 192, 238, 365, 431, 567
Bibliografija za proučavanje pravne poviesti Bosne i Hercegovine 370
Svaštice 96, 143, 240, 369, 574

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1941.
SIJEČANJ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu BROJ 1.

Preuredjenje države i daljnja izgradnja Banovine Hrvatske

Napisao dr. Petar Digović, Zagreb

1. Potreba preuredjenja države. — Tvorci sporazuma su naglasili u tom važnom političkom činu dva momenta. Prvo korisnost postojanja ove državne zajednice i drugo potrebu bitnih političkih promjena u samim temeljima današnjega državnog uredjenja. Uporedo s tim izvršena je uredbom o Banovini Hrvatskoj stvarna revizija ustava i neka njegova političko organizaciona načela za jedan dio državnoga područja stavljena su van snage. Kada se ta dva važna ustavno politička čina — sporazum i uredba o Banovini Hrvatskoj — pažljivo razmotre, dolazi se nužno do zaključka, da su time temeljna pitanja samo polovično i više u načelu riješena; ili točnije, da je postignuta načelna suglasnost o rješenju ustavno političkih pitanja oko novoga državnog uredjenja, barem što se tiče položaja Hrvata. Ako je pak uza sve to došlo do nagloga popuštanja unutarnje političke zategnutosti, ako je time sigurnost naše državne zajednice prema inozemstvu bila znatno pojačana, onda to najbolje pokazuje, kako je dotadašnji politički kurs bio neprirodan i za pravilno shvaćene interese zemlje i naroda štetan.

Iako dosta kasno, ipak još uvijek na vrijeme započet je donošenjem uredbe o Banovini Hrvatskoj rad na konačnom preuredjenju države. Iz razloga političke shodnosti i radi posebnih prilika pristupilo se je postepenomu izvodjenju državne reforme. Zato uredba o Banovini Hrvatskoj pretstavlja u stvari samo prvu fazu rada na reorganizaciji države, pa je današnji opseg Banovine Hrvatske kako u pogledu nadležnosti, tako u pitanju teritorija samo djelomično i nepotpuno zadovoljio opravdane zahtjeve i potrebe Hrvata. Sve je to naglasio jasno i nedvoumno jedan od glavnih tvoraca sporazuma, gosp. dr. Maček u svojem govoru dne 29. kolovoza 1939., kada je pred zastupnicima naroda, u čije je ime stavio svoj potpis na akt sporazuma, izrekao slijedeće riječi: »Došao je čas, da vam položim račun o radu... Isprva sam htio, da se hrvatsko pitanje riješi definitivno, no kad sam vidio, da to nije moguće, odlučio sam, da se sporazumijemo bar u onome, u čem smo se mogli naći na zajedničkoj platformi. Sve ostalo ostavili smo za kasnije...«

Od toga časa, koji je u našem političkom životu značio veliku prekretnicu, prošlo je sedamnaest mjeseci. Djelo preuredjenja države

Digitized by Google

je započelo, ali se ne nastavlja. Stalo se na pola puta. Ne čini se ništa — ili bar javnost o tom ništa ne zna, da se započeto djelo što prije i dovrši. A to je tim manje shvatljivo, jer su dogodjaji i prilike oko nas dovoljno poučni i jer svi dobronamjerni uvidjaju, da budućnost državne zajednice kao i potreba ekonomskoga i političkoga razvitka naroda traže dovršenje započetoga djela; traže nove reforme, kako bi se ustavno politička organizacija naše zemlje što prije i u cijelosti postavila na nove, bolje temelje.

Pri tom se kao najvažnije postavlja pitanje osnovnog ustavno-političkoga načela, koje će poslužiti kao temelj reorganizaciji. Pita se, kakovo ustavno-političko uredjenje zemlje najbolje odgovara budućnosti države, potrebama naroda, njegovim ekonomskim, političkim i kulturno-socijalnim težnjama i stremljenjima. Dosta je pogledati političke prilike i dogodjaje za dvadesetgodišnjega postojanja ove države, da se opazi stanovito dvojstvo, jedna jako naglašena podvojenost u odnosima Hrvata i Srbijanaca. Brojne političke krize i najraznovrsniji potezi vlasti i stranaka bile su samo posljedica tih suprotnosti. Razloge ovoj podvojenosti, ovoj razlici u pogledima, treba tražiti u ustavno-političkom razvoju Hrvata i Srba. Oba naroda stvorili su u toku svog opstanka vlastite narodne i nezavisne države, te se je kod svakoga od njih tokom ustavnoga političkoga razvoja iskristalizirala posebna državna ideja. Kroz iskušenja jedne mučne i teške prošlosti je ta zasebna srpska i hrvatska državna ideja izišla još više ojačana. Ona se je tek nakon toga konačno oblikovala, jer je pored nacionalno-političkih primila ekonomske i socijalne elemente. Raznolikost u državnom i narodnom životu Hrvata i Srba je stvorila taj dualizam i razlike u pogledima na razna pitanja. To je činjenica, o kojoj valja voditi računa, osobito danas, kada se nastoje udariti ustavno-pravni temelji zajedničkomu državnomu i narodnomu životu. Taj posao nije ni lak ni jednostavan, ali je isto tako sigurno, da nije naročito težak, a najmanje nerješiv, kako to mnogi žele, da ga prikažu. Njega su riješili narodi, koji su trebali da se bore s mnogo više poteškoća i zapreka, nego što je to kod nas slučaj. Samo jedan pogled na razvoj britanskoga carstva može i za nas biti vrlo poučan. Ova osebujna ustavna i državna tvorevina pruža nam najbolji dokaz, kako se čuva i učvršćuje jedinstvo medju narodima. Dominioni imaju danas, u mnogo čem, položaj samostalnih i nezavisnih država, a time je opet carstvo samo dobilo na jedinstvu i unutarnjoj povezanosti (koheziji). Što bi danas radila Velika Britanija bez jakih i zadovoljnih dominiona? Dvojbeno je, da li bi bez ogromnih napora s njihove strane metropola mogla izdržati današnja iskušenja.

Bitna pretpostavka za rješenje svih problema ove vrste sastoji se u potrebi, da se njima pristupi iskreno i s dobrom voljom. Proučavanjem naših ustavno-političkih pitanja i odnosa dolazimo do zaključka, da se preuredjenje države može uspješno izvršiti samo na dualističkoj osnovi. Samo na taj način nestat će za uvijek uzroci dvadesetgodišnjega trvenja, u koje je utrošeno toliko naporna rada i žrtava, dok će zemlja postići najveću vanjsko-političku sigurnost i unutarnju povezanost, pa će se sve raspoložive narodne snage moći uputiti pravcem koordiniranog stvaralačkoga rada. Dualizam kao temelj državnog

Digitized by Google

uredjenja ne znači, niti može imati za posljedicu slabljenje jedinstva, pošto on jedini omogućuje sintezu. Uredjenje države na dualističkoj osnovi zadovoljit će objektivnu potrebu jednog osebujnog povjesno-političkoga razvoja Srba i Hrvata, jer će njihove medjusobne odnose postaviti na trajne i solidne temelje.

Smatrali smo potrebnim, da ovdje istaknemo načelo, koje bi po našem mišljenju najbolje poslužilo kao osnova konačnog uredjenja države. Ne upuštajući se u pojedinosti, ujedno naglašujemo prijeku potrebu, da se rad na preuredjenju države nastavi i dovrši. Kurs dnevne politike kao i njene brojne akcije redovno su proizvod raznih političkih kombinacija i slučajnosti. Ali ono bitno, a to su upravo temelji državnog uredjenja, — ono što treba da je izgradjeno i gotovo, da ne pretstavlja neki ustavni torzo, nego da ostane izvan i iznad dnevnoga mijenjanja snaga političkih skupina i drugih redovno privremenih kombinacija. Eto odatle, osobito u današnje doba potreba, da se započeta reforma što skorije privede kraju. Samo reforme, koje će konačno značiti sintezu hrvatske i srpske državne misli, otvorit će zemlji i narodu izglede jedne sigurne i velike budućnosti.

II. Hrvatski Ban i njegov položaj. — Da bi se od Banske vlasti stvorila u punom smislu riječi vlada, koja će svojim radom opravdati nade, koje se u nju polažu, a položaj Bana što više približio temeljnim zasadama našega državnoga prava i savremenim potrebama države, potrebne su još mnoge reforme. Za nas je ovdje od osobite važnosti pravni položaj Bana Hrvatske, jer se u njemu ujedno ogleda i ustavni položaj same Hrvatske.

Da bi se današnje stanje moglo što bolje razumjeti, ne će biti na odmet, ako se ovdje učine stanovite napomene. Ustav od 1931. godine, kojim je bio sankcioniran režim najtežega centralizma, uveo je u naš ustavni i upravni život jednu novost: ustanovu bana — činovnika. Ustavotvorac je vjerojatno mislio, da će iz taktičkih i političkih razloga s obzirom na odnose prema Hrvatima biti uputno, da se upravni činovnici nazovu imenom nekada najvišega hrvatskoga državnoga dostojanstvenika. Moglo je sve to biti radjeno u najplemenitijoj i najboljoj nakani, ali posljedice toga postupka nisu izostale. Mislimo, da je time možda i nesvijesno prema Hrvatima učinjena jedna krupna politička griješka, jer je izvan svake dvojbe, da pored drugih važnih razloga, njih nije mogla oduševiti nova ustanova bana — činovnika, koja je za drevnu ustanovu banske časti stvarno pretstavljala osjetljivu capitis deminutio.

Imali smo dosada više puta prilike ustanoviti, da je i u krugovima same srpske inteligencije slabo poznata ustavna i politička povijest Hrvata. Vjerujemo i to, da u tom nepoznavanju treba najčešće tražiti razloge i objašnjenja mnogim političkim težnjama i dogodjajima. Sve je to za nas važno, pa možemo i moramo iz toga povući potrebite pouke za budućnost. Ali se time u samoj biti stvari ne može ništa promijeniti, a najmanje činjenica, da je pogrješka učinjena i da ju treba ispraviti. Treba ju ukloniti zajedno sa svim njenim posljedicama.

Digitized by Google

Započeto izvodjenje državne reforme daje mogućnost i priliku, da se uklone svi nedostatci i pogrješke dosadašnjega državnoga uredjenja. Ono ujedno nameće mjerodavnima dužnost, da temelji novog uredjenja države budu takovi, da će njima biti uklonjeni uzroci i onemogućena trvenja i suprotnosti dosadašnjih razmjera. Dvadesetgodišnje iskustvo zajedničkoga života bit će nam i ovdje od neprocjenjive koristi. Kao što smo već rekli, držimo, da je za budućnost države i naroda najkorisnije, ako se preuredjenje države izvede na dualističkoj osnovi. Što više, može se tvrditi, da bi se samo takovim reformama za uvijek onemogućio povratak mnogih štetnih, a nekad i opasnih pojava i dogodjaja, kojima smo obilovali zadnjih dvadeset godina.

U tako preuredjenoj državi postao bi i položaj Bana Hrvatske opet ono, ili bar približno ono, što je nekada bio. A poznato je, da je prema temeljnim zasadama hrvatskoga državnoga prava, hrvatski Ban bio p r o r e x[1]), da je bio zakonski zamjenik kraljev i da su mu pripadale mnoge atribucije kraljevske vlasti (iura majestetica). Da se poslužimo današnjim nazivom, Ban Hrvatske imao bi u tako preuredjenoj državnoj zajednici u Hrvatskoj ustavni položaj r e g e n t a. Razumije se samo po sebi, da bi kraj takovih reformi trebalo ukinuti ustanovu bana — činovnika, tako da bi u državi postojao samo jedan Ban i to Ban Hrvatske.

Već se danas pravni položaj Bana Banovine Hrvatske znatno razlikuje od položaja ostalih banova — činovnka, pa je već do sada bilo potrebno, da ta razlika i u ustavno-pravnom pogledu dodje do konkretnijeg izražaja. Mi smo se ovdje samo načelno i u kratko osvrnuli na dva najvažnija naša pitanja u uvjerenju, da budućnost i interesi zemlje nalažu potrebu, da se sva ustavno-politička pitanja što prije skinu s dnevnoga reda. Vremena su danas suviše teška, a odgovornost mjerodavnih čimbenika vrlo velika, a da bi se mnoga pitanja mogla i dalje ostaviti neriješenima. Interesi čitave zemlje zahtijevaju daljnju izgradnju Banovine Hrvatske u izloženom smislu, a dužnost je svih, a osobito hrvatskih političkih prvaka, da u tu svrhu koordiniraju i još više usklade svoja nastojanja. (Imamo utisak, da toga do sada nije bilo u dovoljnoj mjeri). U pitanju je stvar, čije povoljno rješenje je od opće narodnog interesa i koja se ne smije i ne može promatrati s nekoga zasebnoga ili čak i ličnoga gledišta.

Možda će se ova izlaganja mnogima učiniti teorijom, koja se ne da provesti u život. Umjesto svakoga drugog objašnjenjja ukazujemo ovdje na primjer bivše Austro-Ugarske monarhije. Treba imati smjelosti, da se pogleda stvarnosti u lice, i prizna istina. A moramo naglasiti, da upravo današnje političke i ekonomske prilike pružaju našoj državi u najvećoj mjeri mogućnost, da politički i privredno u mnogočem zauzme mjesto bivše dvojne monarhije.

---

1) Ovdje moramo upozoriti na jednu griješku koju ponekad čine i naši pravnici, kad naizmjenično upotrebljuju nazive prorex i vicerex — potkralj, što je velika zabluda. Prorex je jedno, a vicerex nešto sasvim drugoga. Prorex je zakonski zamjenik kraljev, jer mu pripadaju atribucije kraljevske vlasti, što — kako znamo — nije slučaj sa potkraljem.

Digitized by Google

Kako i kada kupoprodaja raskida uporabu *)

Napisao dr. Rikard Lenac — Sušak.

Rješidba našega Stola sedmorice od 16. veljače 1940. br. Rev. 174-L-1940 priopćena u srpanjskom (7.) broju »Mjesečnika« god. 1940. završuje izjavom: »Kako u času otkaza tužiteljici nisu bile predane kupljene iznajmljene prostorije, nije ona ovlaštena, da daje otkaz tuženoj«, pri čem se pod riječju »predane« prema ostalom obrazloženju rešidbe razumijeva predaja u smislu § 431. o. g. z., t. j. predaja uknjižbom stečnikova prava vlasništva u javnim knjigama.

Ta se rješidba očigledno povela za naukom, koja je u Austriji prevladala, i za sada već postojanim austrijskim sudovanjem[1]), koje pod »predajom«, spomenutom u uvodnoj rečenici § 1120. o. g. z., razumijevaju zemljoknjižnu uknjižbu, — dok od starijih pravnih pisaca, neki, medju ostalima i Zeiller, naprosto muče prelaze preko pitanja, kakva ima da bude predaja kupljena dobra u takvom slučaju, a drugi, n. pr. Scheidlein[2]), ističu i odlučno zastupaju mišljenje, da sam fizički posjed nekretnosti ovlaštuje novoga stečnika i na postupak prema toj zakonskoj odredbi.

Naučanje novijih pravnika je za cijelo posljedicom austrijske prakse, i nema sumnje, da je tu odlučno djelovala rješidba bečkoga Vrhovnoga sudišta od 31. prosinca 1907. br. 15.925, kojom su potvrdjene osude bečkoga kotar. suda Landstrasse od 19. rujna iste godine C. III. 843/7 i bečkoga zemalj. sudišta od 11. studenoga iste god. Rc. XV, 341/7[3]), a prešla je pod br. 199 u »Spruchrepertorium«. Uvrštena je tu kao svoje vrsti autentično tumačenje zakona riječima: »Predana« je u smislu § 1120 o. g. z. uporapština, radi li se o nepokretnini upisanoj u javnoj knjizi, tek uknjižbom prava vlasništva stečnika uporapštine (§ 431 o. g. z.); »novi posjednik« u smislu te zakonske odredbe pod istom je pretpostavkom samo onaj, koji je prema propisima §§ 321, 322 druga stavka i 441 o. g. z. došao u pravno valjani posjed uporapštine«.

Poziv na § 431 o. g. z. i isticanje potrebe, da »posjed«, koji napominje § 1120 o. g. z. bude »pravni posjed«, ne dopuštaju dvoumice, da je netom navedena sudačka izreka bila doista uzorom našoj rješidbi. Ali, uočimo li činjenično stanje, što no dade povoda rješidbi Vrhovnoga suda bečkoga, bez sumnje uglednoj, ali bez zakonske snage (§ 12 o. g. z.), i činjenično stanje naše rješidbe, u koliko se dade razabrati iz »Mjesečnikova« prikaza, — reklo bi se ipak, da su naši sudovi sa zahtjevom knjižnoga prenosa kupoprodane nekretnosti pošli još za korak dalje. U Beču se radilo o primjeni § 1120 o. g. z. u pravom

---

*) Ovaj je članak primljen sredinom rujna 1940., kada rješidba Stola sedmorice, priopćena u »Mjesečniku« god. 1940, na str. 571/2, nije još bila izrečena (Opas. uredn.).

1) »Herrschende Lehre und nun feststehende Rechtssprechung«, Klangov Tumač, III. str. 91.

2) u § 36. rasprave o najamnim i zakupnim pogodbama.

3) Napominjem naumice nadnevke svih triju, pa i nižih rješitaba, kao primjer brzine poslovanja austr. sudova.

Digitized by Google

smislu: novi stečnik, prema komu se sudovi pokazaše tako strogima, da mu ne odobriše ni knjižnu zabilježbu po njemu već podnešena prijedloga prenosa prava vlasništva, bio je podnio proti najmoprimcu redoviti otkaz, kojim se prekida uporaba, ako vrijeme, dokle ima trajati nije unaprijed ustanovlüeno niti izrijekom, niti muče, niti osobitim propisima (§ 1116 o. g. z.), ma da je taj najmoprimac bio ugovorio drukčiji otkazni rok s pređašnjim vlasnikom, svojim najmodavcem. U našem slučaju naprotiv takove posebne najamne pogodbe, čini se, nije bilo; nije se dakle radilo o prekidu najamnoga odnosa, koji predjašnji vlasnik uporapštine ne bi bio ovlašten i sam zahtijevati, nego o redovitom otkazu, na koji je imao pravo i izvorni najmodavac, pa prema tomu i svaki njegov punovlasnik, zastupnik ili zamjenik.

Stav bečke rj šidbe, unatoč ugleda njena sastavljača i ugleda stečena unosom u zbirku rješitaba, kakova je Spruchrepertorium, dade se ipak svestrano podvrći opravdanoj kritici; — pošavši dalje od toga uzora, naša je rješidba dospjela u očitu zabludu.

Prema općem austr. gradj. zakoniku do prestanka uporabne pogodbe dolazi: a) kada stvar, objekt, na kojem se izvršuju uporabna prava, sasvim propade (§ 1112.); — b) kada mine vrijeme uporabno (§ 1113.); — c) kada se pogodba otkaže (§ 1116.); — d) kada se stvar otudjiva drugomu (§ 1120.).

U prvom slučaju (a) razlogom je prestanku ugovornoga odnosa prinadošla f i z i č n a nemogućnost izvršivanja ugovora, sklopljena medju strankama. —

Drugi slučaj (b) predvidja naprosto, da je uporaba medju strankama već ugovorena na izvjesno, točno odredjeno vrijeme, pa s toga izminućem toga roka prestaje sasvim prirodno prema njihovomu izričitom sporazumu, komu zakonski propis daje kao svakomu dopuštenomu sporazumu volja ugovornika zakonsku sankciju.

Treći slučaj (c) predvidja nasuprot, da je izmedju uporabodavca i uporaboprimca došlo doduše do utanačenja uslova, nužnih za nastanak uporabnoga ugovora uopće (§§ 1090, 1094 o. g. z.), da je prvi dao drugomu izvjesnu nepotrošnu stvar, da ju drži i njome se služi, uz obvezu plaćanja uporabnine i povratka nakon prestanka uporabe, — ali, da sklapajući takav ugovor nisu ugovornici točno ustanovili vremenski rok toga ugovornoga odnosa. Tu zakonska odredba nadomješta unaprijed izričito neizjavljenu volju stranaka, daje im sredstvo za naknadno ustanovljenje roka prestanka njihova pravnoga odnosa, koji po svojoj prirodi ne može vječito trajati. To je sredstvo »otkaz«, koje zakon uredjuje prema faktičnim prilikama, i za koje propisuje takodjer primjeren postupak.

Prema marginalnim oznakama §§ 1112. i 1120. o. g. z. uporabne pogodbe imale bi prestati takodjer »kada se stvar otudjiva drugomu« (d); u slučaju dakle, koji je posvema različan od slučajeva do sada napomenutih, jer bi tu prekid ugovornoga odnosa nastajao b e z nastupa f i z i č k e nemogućnosti činidbe, a i p r o t i bilo unaprijed sporazumo, bilo naknadno pravno valjano izjavljene volje ugovornika, poradi jednostrana, nepredvidjena čina najmodavca: — prodaje uporapštine. — § 1120. išao je očevidno za uzakonjenjem uzrječice: »Kauf bricht Miethe« — »kupoprodajom prekida se uporaba«, — načela, koje

Digitized by Google

ima svoj izvor u rimskom pravu; — ali sastavljači gradjanskoga zakonika nadjoše shodnim, da to donekle ublaže, da ne podju pri tom do skrajnosti, do proglašenja ništetnosti uporabe samim časom otudjenja uporapštine, pa da donekle poštede uporaboprimce, da ne budu prenaglo, što no riječ, bačeni na cestu, umetnuše riječi: »nach gehörigen Aufkündigung«, u našem prijevodu o. g. z.: »pošto mu je učinjen otkaz«[4]).

Budi uzgredice spomenuto, da paremija »Kauf bricht Miethe« ne izriče ispravno, što bi htjela izreći, »jer time, što kupac postaje vlasnikom, stara uporabna pogodba ne prestaje; biva smetana samo onda, kada novi vlasnik oduzme zakupniku ili najamniku stvar, ali pravno može se i nakon toga, kao i prije potraživati proti uporabodavcu«[5]). Stara uporabna pogodba dakle, iako ne može biti faktično do kraja izvršena, ostaje pravno na snazi kao osnov potpune zadovoljštine za štetu, koju uporaboprimcu uzrokuje smetanje redovitoga nastavka i potpunoga ispunjenja njegovih ugovornih ovlasti, i za koristi izmakle mu zbog toga. U tom pogledu § 1120. o. g. z. nadopunjuje nedostatnost pravila neispravno izrečena u tri riječi same, kao i dodatkom »nakon svrsi shodna otkaza«.

Novi stečnik nekretnosti, dane na uporabu, može priznati i za sebe obvezatnom uporabnu pogodbu, koju je sklopio njegov prednik, i to bilo izrijekom, bilo muče ne posluživši se b e z o d v l a č n o ovlašću § 1120. o. g. z. (rješidba Vrhovnoga sudišta bečkoga od 16. lipnja 1876. br. 6323 G. U. i razne druge, za kojima se povelo i naše sudovanje). U takovom slučaju stara uporaba ostaje na snazi u cijelosti; uporaboprimac može se mirno i dalje služiti stvarju, ispunjujući sa svoje strane ugovorne obveze, te nema prilike, da dodje do primjene ni prve ni završne stavke § 1120 o. g. z.

Pristupom novoga stečnika nekretnosti, dane na uporabu, mijenja se nasuprot odnos stranaka, koje ugovoriše uporabu, ako novi stečnik ne privoli na faktični nastavak uporabe do konačnoga njena ispunjenja, nego očituje svoju odluku, da uporapštinom inače raspoloži, i propisno stavi zahtjev, da mu se stvar izruči. Pred takovim zahtjevom morat će uporaboprimac (u koliko njegovo pravo nije osigurano upisom u javnim knjigama u smislu § 1095. o. g. z.) uzmaknuti, ali će kao i u slučaju fizične propasti uporapštine (§ 1112) uporabna pogodba postati naslovom za naknadjenje štete, a prodaja učinjena bez obzira na ugovorne obveze preuzete uporabnom pogodbom upisat će se svakako uporabodavcu u krivnju takovu, koja daje pravo na puno zadovoljenje po §§ 1323. i 1324. o. g. z.

Kako i kada mora po kupcu nekretnine, dane na uporabu, biti postavljen zahtjev za izručenje uporapštine?

Zakon veli: »pošto je učinjen otkaz«, a taj otkaz, budući da je uporabna pogodba za kupca ipso iure neobvezatna, i on hoće takodjer da izjavi svoju volju, da ju takovom drži, može biti samo bezodvlačni otkaz, o kojem govori § 1116. o. g. z., t. j. otkaz za slučaj, da vrijeme trajanja zakupa ili najma nije nikako ustanovljeno.

Da kupac bude ovlašten, da dade takav otkaz, mora mu po pro-

---

4) Ofner: »Materialien zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche«, II. str. 314, prema Stubenrauchovu Tumaču, osmom izdanju II. str. 383.

5) Unger: »System«, § 62, bilj. 34. (I. str. 548).

Digitized by Google

davaocu, vlasniku uporapštine, ova biti prodana i p r e d a n a: »Ako je vlasnik otudjio komu drugomu uporapštinu i ovomu ju jur predao«, veli § 1120. Kako je već u uvodu napomenuto, nastala su o riječi »predao« različna mišljenja i tumačenja. Da li je i u slučaju, da je uporapština nekretnina upisana u javnim knjigama, dovoljna samo fizična predaja, ili je potrebna i uknjižba kupoprodajne pogodbe; da li se u takovoj prilici pod »novim posjednikom«, o kojem zakonska odredba veli, da mu se uporaboprimac mora ukloniti (»weichen«), razumijeva već i onaj, koji je predajom došao samo do naravnoga, fizičnoga posjeda, koji dakle naprosto drži stvar kao svoju, ili je neminovno nužno, da prije nego li preloži sudu otkaz, bude i uknjiženim vlasnikom nekretnine, bude tabularnim, knjižnim posjednikom?

Novija austrijska nauka i austrijsko pravosudje prikloniše se, kako je već istaknuto, ovomu potonjemu shvaćanju, povoljnijemu za uporaboprimca, a nepovoljnijemu za stečnika nekretnosti dane na uporabu. U tom smjeru navedena rješidba bečkoga Vrhovnoga sudišta br. 15.925/1907 pošla je ća tako daleko, te nije kupcu, koji se poslužio pravom otkazivanja prema § 1120. o. g. z., priznala posjeda, ma da je već u vrijeme, kada je podnio otkaz (8 .kolovoza 1907.) bio zabilježen u zemljišnim knjigama prvenstveni red otudjenja nekretnine, i ma da je još za trajanja, na samom početku otkaznoga postupka (14. kolovoza 1907.) bila već povoljno riješena njegova molba za uknjižbu i njegovo pravo vlasništva pravovaljano upisano. Reklo bi se gotovo, da je sud tu pokazao odvratnost prema načelu rimskoga prava, koje je opći gradjanski zakonik u ublaženom obliku ipak preuzeo, da se povrati protivnomu načelu, koje je vladalo u njemačkom pravu, i shvaćao uporabno kao stvarno pravo na stvari: »Miethe geht vor Kauf«, »Miethe bricht Kauf«[6]).

Riječi zakona ne mogu nikako opravdati takovu rješidbu; § 1120. govori naprosto o predaji uporapštine i o novomu posjedniku, a ni predaju ne označuje predajom uknjižbenom, ni novoga posjednika knjižnim posjednikom. Opravdanijim mi se s toga čini obrazloženje rješidbe okružnoga suda Neutitschein od 17. kolovoza 1910. Bc. IV. 109/10, navedene u 47. knjizi zbirke (Neue Folge XIII) pod br. 5191, iako nije našla milosti kod Vrhovnoga sudišta, koje ju je prema uvriježenomu već protivnom naziranju ukinulo s pozivom na odredbe §§ 1045. i 1053. o. g. z. i na marginalnu rubriku § 431. o. g. z.

U vjernom prijevodu to bi obrazloženje glasilo: »Ne može se pristati uz prizivateljev nazor, da bi u smislu § 1120 o. g. z. samo knjižni vlasnik bio ovlašten na otkaz. Već sama dikcija § 1120.: »Ako je vlasnik otudjio komu drugomu uporapštinu, i ovome ju jur predao« govori za to, da se pod »predao« n e razumijeva uknjižba u javne knjige u smislu § 431. o. g. z., dok navedeni izričaj označuje radije fizično propuštanje stvari sa strane dosadanjega držaoca i vlasnika u vlast novoga stečnika (§§ 312. i 315. o. g. z.). Prema tomu uporaboprimac mora otstupiti na primjereni otkaz ne samo knjižnoga vlasnika, nego i naravnoga vlasnika. — Takovomu shvaćanju nije ni odredba § 431.

6) Vidi Stubenrauchov Tumač k §§ 1120 i 1121, na str. 383. II. sveska osmoga izdanja.

Digitized by Google

o. g. z. na putu, jer bez obzira na taj imperativni propis ima ipak slučajeva, kada se vlasništvo nekretnina stiče i posredno bez uknjiživanja; tako pri nasljedovanju netom je baštinik prihvatio nasljedstvo (§ 547. o. g. z.). A ni sam o. g. z. ne isključuje posrednoga stečenja vlasništva i bez knjižnoga unosa, kako se to jasno vidi iz umetka u § 425.: »Izvan slučajeva naznačenih u zakonu«. Ne bi se doista smjelo dvoumiti, da sudbeno priznati baštinik već prije uknjižbe svoga prava vlasništva, dakle već kao naravni vlasnik, može raspoložiti pripalim mu nekretninama, pa da je napose i na otkaz uporabnih pogodaba zakonito ovlašten. Naravnomu vlasniku nedostaju doduše sva ona prava, koja pristoje s obzirom na javnost unosa njegova vlasništva samo knjižnomu vlasniku, on ne može knjižno raspoložiti svojom vlasnošću (§ 432. o. g. z.), ali u svakom drugom obziru pristoje naravnomu vlasniku i samo njemu sve ovlasti i prava, navedena u § 354. i § 362. o. g. z. kao izljev njegova prava vlasništva. Otkaz uporabne pogodbe ne sadržaje ni kakove zemljišničke raspoložbe nekretnošću. Ne postoji dakle ni kakav pravni razlog, da se ne prizna pravo otkaza faktičnomu vlasniku«.

Ova je prizivna rješidba imala za cijelo pred očima rješidbu Vrhovnoga sudišta bečkoga, koje je zaključak dospio u Spruchrepertorium, pa je svojim obrazloženjem išla za tim, da ju što iscrpljivije pobije i dokaže njezinu neosnovanost. Ako je pri tom u po kojoj argumentaciji i zastranila, i pošla u svojoj težnji dalje, nego li je bilo potrebno, jer n. pr. prigodom univerzalne sukcesije ne može doći do primjene § 1120. o. g. z., koji izričito ustanovljuje propis samo za partikularnu sukcesiju, za vlasnikovo otudjenje (prodaju, zamjenu), — držim ipak, da u cijelosti pogadja srž pitanja, i da napose zgodno ističe, kako zahtjev prekida uporabe nije raspoložba takova, te bi joj preduslovom morala biti uknjižba prava vlasništva onoga, koji stavlja takav zahtjev, dok zakon govori naprosto samo o posjedniku.

A u tom smislu bilo je rješitaba i prije, i to rješitaba samoga vrhovnoga sudišta bečkoga; tako ona od 30. prosinca 1896. br. 14.533 (G. U. 15.929), koja sasvim odrješito izjavlja: »Ni § 1120., ni § 1121. ne propisuju, da novi kupac ili novi dostalac sudbeno prinudno otudjene nekretnosti mora biti već postigao knjižni posjed stečena dobra, da uzmogne izvršivati prava ustanovljena u tim zakonskim odredbama. Namisao zakonodavca ide nasuprot za tim, da kupac ili dostalac nepokretna dobra još prije zemljišno-knjižnoga unosa ne bude predugo ograničen u svojoj raspoložbi nepokretnim dobrom pogodbama uporabnim, sklopljenim po njegovim pravnim prednicima. Prava iz §§ 1120. i 1121. o. g. z. može dakle izvršivati novi stečnik prigodom svakoga prenosa prava nekretnina, a nije odlučno, da li je takav stečnik dospio dati unijeti u zemljišnu knjigu svoj tečevni čin. Dovoljno je, da mu je fizički posjed nekretnine predan«.

I doista u zakonu nema spomena ni o predaji u k n j i ž b o m, ni o v l a s n o s t i stečnika, ni o njegovom knjižnom iliti t a b u l a r n o m posjedu, za koji n. pr. nitko manji nego Unger drži, da nije u opće posjed u pravom smislu: »Posjed je«, veli, »uopće osebito kvalikovano faktično stanje, iz kojega proizlaze izvjesne pravne posljе-

Digitized by Google

dice: tako prozvanom tabularnom posjedu kvalifikacijom je unos u javne knjige, i takovo faktično stanje ima dakako važnih posljedica (§ 322 o. g. z.). Uočimo li to, lasno se rješavaju sva sporna pitanja, pa se naravski ne da ni govoriti o kakvom pojmovnom sukobu tabularnoga posjeda s posjedom, koji se naziva naravnim: oba postoje usporedo s posebnim svakomu od njih svojstvenim djelovanjem«[7]). U cilju obrazloženja i opravdanja toga svoga mišljenja taj se je ponajodličniji učitelj austrijskoga gradjanskoga prava pozabavio s pitanjem i u posebnoj radnji, gdje je utvrdio, da je »samo fizički posjed pravi posjed, a tabularni nikakav posjed, napose ne fizičnomu posjedu usporedjena vrst posjeda«[8]).

A da se pod predajom, spomenutom u § 1120. o. g. z., nema razumijevati predaja uknjižbom, ni pod novim posjednikom tabularni posjednik ili vlasnik, čini mi se, da ne bi više imalo biti upravo nikakove sumnje danas nakon austrijske novelacije općega gradjanskoga zakonika, koja doduše nema zakonske snage u cijelom području banovine Hrvatske, ali bez obzira na to zaslužuju barem toliko uvaženja kao bilo kakova rješidba inostrana suda. Provela se u tri maha, carskim naredbama od 12. listopada 1914. br. 276, 22. srpnja 1915. br. 208 i 19. ožujka 1916. br. 69, neporecivo i savjesno promišljeno i znalački, pa iako je ostala ne potpuna, nego tek čestimična, »u svrhu izmjene i nadopune nekojih odredaba o. g. z.«, — dotaknula se i § 431., komu je promijenila i nadopunila marginalnu oznaku, i u vezi s time izmijenila odredbe §§ 432 — 437 (Nov. III. §§ 15 — 21), — a promijenila je i točnije odredila i sudbinu uknjiženih uporabnih prava, ustanovljenu u § 1121. (Nov. III. § 147.), ali je ostavila nedirnutim sam § 1120., iako je sigurno, da su njeni redaktori poznavali rješidbu br. 199 Spruchrepertoriuma. Da su cijenili shodnim dati toj rješidbi zakonsku snagu, a ne prepustiti ju daljnjemu razvoju sudovanja i pravne znanosti, ne bi zaista bili oklijevali, da noveliraju i § 1120., kada su već bili pri novelaciji uporabnih odredaba, pa da ga nadopune dvim oznakama. od prilike ovako: »i ova je već, radi li se o nepokretnini upisanoj u javnoj knjizi, k n j i ž n o predana« namjesto »i ovomu ju jur predao«. — pa: »da ustupi novomu k n j i ž n o m u posjedniku« namjesto samo »novomu posjedniku«.

Opažam konačno, da je i »preosnova gradjanskoga zakonika za kraljevinu Jugoslaviju« preuzela u svojem § 1102. stvarno neizmijenjen § 1120. o. g. z., čemu nije zamjerio u svojem »Izvještaju o predosnovi« prof. dr. Ivan Maurović, i čime se u bitnosti složio i prof. dr. Mladen Pliverić, predloživši u svojem »mišljenju« samo neke jezične i stilističke izmjene.[9])

---

7) »System«, II. str. 285 (tekst i bilj. 108.).

8) Prema Stubenrauchovu Tumaču § 322, bilj. 4, na str. 390, 391 I. sv. osmoga izdanja, u raspravi izašloj u Ger. Ztg. 1868. br. 25 i 26, s kojom se podudaraju i mišljenje Strohala u Grünhut's Zeitschrift, III. str. 149 i daljnje, i u glavnom i Randini nazori.

9) Str. 305. knjige »Mišljenja o predosnovi«, koju je izdalo naše Hrvatsko pravničko društvo.

Digitized by Google

O kritici hadisa kao podloge za izgradnju islamskoga prava

Napisao dr. Mehmed Alajbegović, tajnik Upravnoga suda u Zagrebu

I. Pristup.

Šerijatsko pravo je po islamskom vjerovanju božanskog podrijetla:[1]) njegovi su propisi Božije zapovijedi, a šerijat put, koji je Allah ukazao pravno sposobnim osobama,[2]) da ga se drže u životu.[3]) Prvi propisi šerijata su sadržani u Kuranu,[4]) nizu objava, što ih je Allah postepeno objavio Muhammedu kroz 23 god. njegova poslaničkog rada. Izvjesni broj (oko šest stotina) ajeta (kuranskih izreka), ima značaj pravnih propisa, a ta okolnost daje s pravnoga gledišta Kuranu značaj pravnoga vrela.

Nakon što je osnovana, islamska zajednica se upravljala prema propisima, koje su sadržavale pojedine objave, a budući da Kuran često postavlja tek općenite zasade, to ih je valjalo razraditi i rastumačiti. To je činio Muhammed u svojstvu jedino pozvanoga i autentičnoga tumača u smislu ovlasti, što su proizlazile iz nekih ajeta Kurana, gdje se od vjernika traži pokornost Božijemu poslaniku, a Muhammed upućuje, da temeljem Kurana raspravi njihove sporove.[5])

Značaj kao i prvenstvo Kurana kao izvora šerijatskoga prava je dakle izvan dvojbe. Ali uz Kuran, spomenutim djelovanjem Muhammeda, kao tumača Kurana i zakonodavca, razvijalo se drugo vrelo prava, koje nalazi svoje opravdanje u izrekama Kurana, navedenim u opas. 5. Taj drugi izvor je Sunnet, čiji pojam i značenje će biti prikazano tokom kasnijega izlaganja.

Gledom na te izvore, šerijatsko pravo je dakle izljev Božije volje. Ta volja, prema islamskomu vjerovanju ne podleži nikakovim ograničenjima. a oni, koji savezno s ispovijedanjem islamske vjere i njezinih dogma o toj volji ovise, ne mogu niti se smiju upuštati u iznalaženje načela, kojima se ta volja rukovodi, niti istraživati uzroke, zašto je voljom Allaha odredjeno ovako ili onako.[6])

Taj odnos je značajan za izgradnju islamske pravne nauke (fikh), koju su islamski učenjaci izveli iz spomenutih izvora šerijatskoga prava. Ovdje valja napomenuti, da pored Kurana i Sunneta fikh ima još dva izvora·

---

1) Kuran: IV : 105, V : 49, 50, XVI : 90, XLV : 18,

2) Ibni Haldun: al-Mukaddima (Trad. de Slane: Prolégomènes, Paris 1868, III, str. 1).

3) Ta obveza se odnosi na odrasle (balig), duševno zdrave (akih) osobe, koje tek tada mogu biti adresatom norme (mukallaf).

4) Kuran (od kara'a) doslovno znači: recitacija. Allah je Muhammedu postepeno objavljivao Kuran, a on je te Božije riječi ponavljao. Prvi Muslimani nisu te objave imali na pismeno, nego su ih recitirali onako, kako su ih čuli od Muhammeda. Vidi o tome C. Snouck-Hurgronje: Verspreide Geschriften, Bonn-Leipzig 1923, II. str. 286, nota 1.; H. Lammens: L' Islam, Beyrouth 1926, str. 43; D. Santillana: Istituzioni di diritto musulmano malichita con riguardo anche, al sistema sciafiita, Roma 1926, str. 25—6; H. Massé: L' Islam, Paris 1937, str. 71. — Kuran je podijeljen na 114 Sura (poglavlja), a Sure na ajeta (izreke), kojih ima preko 6000, (6219 ili 6239, ili 6204, ili pak 6225, prema dobi teksta). Vidi o tom: D. Santillana: o. c. str. 26, prema Hughes-ovom »A Dictionnary of Islam«, London 1896, str. 489,

5) Kuran: III : 32, IV : 59, XVI : 64, XXIII : 21.

6) Joseph Schacht: »Shari'a«, članak u Encyclopedie de l'Islam, IV, str. 331—336; G. Bergsträsser: Grundzüge des islamischen Rechts, Berlin - Leipzig 1935, Einleitung u. 12. Kapitel, C. Snouck-Hurgronje: Verspreide Geschriften, Bonn u. Leipzig 1923, II., rasprava· Le droit musulman.

Digitized by Google

Idžma ul-ummet (suglasnost islamskih učenjaka o kojem vjerskom ili pravnom pitanju) i Kijas (analogija), koji s Kuranom i Sunnetom čine izvore — »korijene« — prava: Usul al-fikh (usul — množina od asl, a znači korijen).

Izreke Kurana su se počele uskoro iza smrti Muhammedove pisati na listove (suhuf). Od tih listova je sačinjen posebni svezak (mushaf) za vladanja prvoga halife Abu Bekra.[7]) Taj rad je dakle izvršen temeljem službenoga naredjenja šefa države, a na savjet Omerov. Ti prikupljeni i u mushafu sabrani odlomci su podvrgnuti za vladavine halife Osmana novomu pregledanju u svrhu konačnoga utvrdjenja i očuvanja istinitoga i autentičnoga teksta.[8]) Time je prvotno vrelo šerijatskoga prava tekstualno sredjeno te za sva vremena isključen bilo kakav zahvat ili utjecaj, koji bi mogao imati za posljedicu promjenu teksta, sadržine, krivotvorenja i sl. i time umanjiti vrijednost Kurana kao izvora prava i dragocjenoga djela za islamsku nauku uopće.

Opravdanost toga pravodobno započetoga postupka oko uredjivanja Kurana potkrepljuje nam razmatranje stanja, u koje je utjecajem raznih okolnosti zapala hadiska gradja nakon smrti Muhameda u glavnom za to, jer nije bila pravodobno prikupljena i sredjena u službene zbirke, otvorivši tako mogućnost proizvadjanja krivotvorenih hadisa, koji su kao korov rasli na svježem tlu nove vjere, prijetivši već u početnom njihovom razvoju ugušiti one zasade, koje je Muhammed postavio, izgradjujući temelje novoga društva i novoga poretka.

Zamršeni, a podjedno odgovorni posao kritike hadisa odnosno razlučivanja autentičnih hadisa od krivotvorenih, čiji se broj penjao na stotine tisuća, obavili su islamski učenjaci, razvivši u toj svojoj djelatnosti nauku poznatu pod imenom ilm ul-hadis (nauka o hadisu), te sporedne discipline. Glavna svrha hadiske nauke je kritika hadisa, što je lahko uočljivo, ako pobliže promotrimo uzroke njezinoga postanka i njezine posljetke, pa se ta nauka zaista ima i pojmiti kao teorija i metoda postepenih radnja, kojima mora biti podvrgnut svaki hadis tako, da bude odredjen u pogledu svoje vrijednosti, zamašaja i svoga točnoga značenja prije, nego li uzmogne služiti izradbi jednoga pravnoga načela.[9])

Gledom pak na svoj položaj u islamskim naukama uopće, hadiska nauka je samo ogranak jedne od triju glavnih grana islamske nauke. Ta grana je aš-šar'ijja, a predmet joj je vjera i zakonodavstvo. Taj predmet je razradjen u ograncima te nauke, koje pored hadiske nauke pretstavljaju još: ilm ul-tefsir (tumačenje Kurana), ilm ul-fikh (praktično bogoslovlje s pravnom naukom), ilm ul-kelam (skolastičko bogoslovlje), ilm ul-feraiz (nauka o propisima nasljednoga prava), usul el-fikh (elementi pravne nauke, t. j. nauka o načelima, iz kojih potječu različiti pravni sistemi, metodologija prava).[10])

---

[7]) Abdu-r'Rahim: I principi della giurisprudenza musulmana secondo le scuole hanafita, malekita, sciafeita e hanbalita. Trad. del giudice Guido Cimino. Roma 1922, str. 26.

[8]) Vidi o tom: H. Massé: L' Islam. Paris 1937, str. 76—80; Šukrija Alagić: Tarihul mesahifi, čl. u Gl. Isl. vjer. zajednice 1933, br. 8-9; Nöldeke-Schwally: Geschichte des Kuran. Leipzig 1909, II. p. str. 11 i sl.; D. Santillana: o. c. str. 26. Zaid b. Sabit al-Ansari, jedan od ashaba Muhammedovih, imao je istaknutu ulogu kao prvi službeni urednik Kurana. Muhamed ga je cijenio radi njegovog poznavanja arapskoga, hebrejskoga i sirijskog pisma, te je Muhammedu kao i prvoj trojici halifa Zeid poslužio kao tajnik. Vidi o tome G. Levi Della Vida: članak u Encyclopedie de l'Islam, IV. str. 1261-2.

[9]) Navavi: Takrib, trad. et annoté par M. Marcais, Préface du traducteur, Journal asiatique, 9e serie, XVI ex 1900, str. 319.

[10]) Mirza Kazem beg: Notice sur la marche et les progrès de la juris-

Digitized by Google

Oblik kritike, koji su stvorili islamski učenjaci, je značajan i od interesa, da mu se razmotre glavne značajke i vidi vrijednost te kritike, o kojoj se tu i tamo govori s izvjesnom porugom, a da se ne upušta u ispitivanje, zašto je oblik te kritike onakav, kakav jest. No prije toga se moramo upoznati s nekim činjenicama.

II. Sunnet i hadisi.

Sunnet, kao drugi izvor šerijatskoga prava, u svojem pojmu obuhvaća ono, što je Muhammed kao Božiji poslanik, nepogrješivi tumač Kurana i zakonodavac:

1) izrijekom (kavl) nalagao ili zabranjivao,

2) radnjama (fil) odnosno ličnim primjerom pokazivao, kako se u izvjesnim slučajevima ima postupati,[11]) te

3) muče (takrir) odobrio, kad bi u njegovom prisuću bile izrečene kakove riječi ili poduzete kakove radnje, a on ne bi prigovorio. Razumljivo je, da su te riječi ili radnje morale biti od općenitoga značaja, podobne zasijecati u organizacioni krug islamske zajednice odnosno stvoriti važne precedense u izgradnji novoga poretka, kao i da je na njih bila uperena pažnja Muhammedova.[12])

Prema tome se razlikuje: as-sunnatu'l kavlijja, as-sunnatu'l filijja i as-sunnatu't takririja.

Svoj oblik i svoje utvrdjenje nalazi Sunnet u hadisu.[13]) No hadis ujedno i posvjedočuje[14]) vijest odnosno činjenicu, da je Muhammed nešto rekao, primjerom pokazao, prećutno odobrio, izrazio izvjesno mišljenje, dao neki savjet i t. d.

Poslije smrti Muhammeda u njegovim drugovima — ashabima —, s kojima je on saobraćao, ostalo je živo sjećanje na njegovu pojavu, njegov primjer bio im je pred očima i oni su znali mnoštvo zgoda iz njegova života i rada, kada je on, pored ostaloga, nastupao kao zakonodavac, tumač Kurana, kada im je izražavao svoje sudove i davao savjete i mišljenja. Ashabi su ta djela i riječi pamtili i slijedili njegov primjer, Sunnet, a nakon smrti Resulu'l-lahove bili su često u prilici, da budu pitani za savjet, kako je on u izvjesnim slučajevima postupao, da li je što odredio, dao sud ili mišljenje o kakvom vjerskom ili pravnom pitanju. Predaja se na taj način širila s pokoljenja ashaba na slijedeće pokoljenje tabiuna, a od ovih na njihove sljednike — taba' u't-tabi'ine.

Sunnet Muhammedov ima veliko značenje kao izvor prava i kao tumač Kurana. Šejh Aš-Šarani u svojem djelu »Mizan el-Kubra«[15]) razmatrajući

---

prudence parmi les sectes orthodoxes musulmanes, Journal assiatique, 4e serie, XV, str. 159—160.

11) Ima postupaka i radnja, koje su isključivo pridržane Muhammedu kao Božijemu poslaniku (šasais), i ne doliče drugima. Vidi o tom: dr. Riad Ghali: De la tradition considerée comme source du droit musulman, Paris 1909, str. 34; C. Snouck-Hurgronje o. c.

12) C. Snouck-Hurgronje u svojim Verspreide Geschriften, II. str. 289. upozoruje na pogrješno shvaćanje Sunneta, koje se bilo uvriježilo, te se Sunnet označivao kao »predaja« ili »skup« predaja (tradicija)« pa ispravlja ovako: »La Sunnah de quelqu'un est sa manière d'être ou d'agir, la règle qui ressort de ses actes ou de ses attitudes, en d'autres termes son exemple«.

13) Hadis (množina ahadis) znači: pripovijedanje, vijest.

14) Ignaz Goldziher: Le dogme et la loi de l'Islam, trad. F. Arin, Paris 1920, str. 32.

15) Abu-l Mevahib Abdulvehhab aš-Šarani (umro god. 973. po Hidžri): »Mizan El Kubra« (Tr. de Dr. Perron: Balance de la loi musulmane, Alger 1898. str. 72—74).

Digitized by Google

ajet: »Mi smo tebi dali knjigu (t. j. Kuran) da im (t. j. ljudima) objasniš ono, što im je poslano i da oni razmišljaju«, nalazi u njem oslon, da Sunnet Muhammedov ima biti tumačem u Kuranu sadržanih glavnih zasada. Za tumačenje Kurana, koje je Muhammed vršio i prema gornjemu ajetu na to ovlašten bio, imao je Muhammed posebni dar, kojim ga je Bog obdario, a bez toga važnoga njegovoga rada i njegovim Sunnetom danih tumačenja da bi glavne zasade Kurana ostale nejasne i da ih nitko više ne bi mogao objasniti (naravno na jedan za Muslimane obvezatan, autentičan način). Ako uzmemo u obzir još činjenicu, da Kuran ne sadržaje nego nekih 600 izreka pravne naravi, može se naslutiti, koliko je područje trebalo biti uredjeno Sunnetom, uvaživši okolnost, da se je radilo o izgradjivanju novoga pravnoga poretka i organizaciji novoga vjerskoga i društvenoga života.

Zakonodavni rad Muhammedov nalazi, kako je spomenuto, sankciju u nekim ajetima Kurana, gdje stoji: »Reci: Pokoravajte se Bogu i Njegovomu poslaniku, ali ako vi oklijevate, Bog ne miluje nevjerne« (III:32); zatim: »Vi u Božijem poslaniku imate divan primjer, (primjer) za svakoga onoga, koji se nada, da će izaći pred Boga, i vjeruje u posljednji dan, i koji Boga mnogo spominje (XXXIII:21), kao i u izreci: »O vjerni, pokoravajte se Bogu; i pokoravajte se Njegovom poslaniku i izmedju vas onima, koji vrše vlast. Ako se budete prepirali o kakovoj stvari, obratite se Bogu i poslaniku, ako iskreno vjerujete u Boga i u posljednji dan. Ovo je najbolje i ovo je svršetak prepiraka« (IV:59).

U svojstvu tumača Kurana i zakonadavca Muhammed je dakle uredjivao odnose javno - i privatno - pravne naravi[16]) i izgradjivao pravni poredak, stvarao islamsko društvo u duhu vjere, koju je naučao. Njegov Sunnet, u kojem se odrazuje ta mnogostrana djelatnost, pruža nam donekle sliku toga rada, u kojem je pored vjere i ćudoredja posvećena pažnja i svim granama ljudske djelatnosti, duševnoga, društvenoga i porodičnoga života. Dovoljno je letimično pregledait jednu od poznatih zbiraka hadisa, pa da se uvidi, kako je taj rad bio zamašan i zasnovan na širokoj osnovi, a smrću Muhammedovom prouzročena praznina ukazuje se tek tada u svojoj pravoj veličini.

III. Krivotvoreni hadisi.

Nasljedstvo Muhammeda je bilo zamršeno, a dužnost onih, koji će nakon njegove smrti preuzeti vodstvo islamske vjerske zajednice, teška i odgovorna. Još su ju težom učinile trzavice, koje su izbile, jer su političke borbe i dogmatske raspre počele razdirati to prvo islamsko društvo.

Pošto nije bilo službeno sačinjenih zbiraka hadisa, otvorila se je mogućnost kako političkim ljudima tako i nezvanim tumačima Kurana i Muhammedovoga naučanja islamskih vjerskih dogama, da u ispravne na oko hadise zaogrnu svoje ciljeve i na taj način dadu značaj zakonitosti svojim zahtjevima, odnosno nazorima, služeći se pri tome, lišeni svakog nadzora, krivotvorenim hadisima. Dok su živjeli ashabi Muhammedovi, postojala je još izvjesna stega u tom pravcu, ali nestajanjem ashaba, te prorjedjivanjem redova njihovih sljednika, pala je zadnja brana, koja je držala bujicu, da ne provali.

Osim toga uskoro iza smrti Muhammedove Islam se širi i u sklop države dolaze nova područja s novim elementima sirijskim i perzijskim. Sa

---

16) Svi hasidi nemaju sadržaj pravne naravi, ali islamski učenjaci gledaju glavnu važnost hasida u njegovoj podesnosti za izgradnju fikha. Da opravda veliku važnost, koja se pridaje hasidima, Navavi ističe, da su oni najbogatiji izvor islamskoga prava. Navavi: Takrib, trad. et annoté par M. Marçais, Préface du traducteur, Journal asiatique 9e serie, XVI, ex 1900, str. 315. opas. 1.

Digitized by Google

mnogo razvijenijim društvenim, ekonomskim, a dosljedno i pravnim životom, ti narodi su u novim prilikama pošli onim putom odnosno pravcem, gdje im se činilo, da će biti najmanje otpora čuvanju njihovih običaja, prava i pravom zaštićenih interesa, tražeći većinom u krivotvorenim hadisima zaštitu svojih životnih interesa. Ta okolnost je otvarala podjednu mogućnost vršenju stranih utjecaja na izgradnju islamskoga prava, budući da je pravni život u novim prilikama donosio svu silu novih slučajeva i proizvoda strane sredine, a svemu se je htjelo zbog arapske prevlasti dati islamski pečat.

Postanak i širenje krivotvorenih hadisa najuspjelije je prikazao budimpeštanski profesor I. Goldziher u nizu svojih poznatih »Muhammedanische Studien«, razlikujući ih primjerice na dinastičke hadise s proračunanošću, da halifat pripada Omejevićevima, drugi opet da je to pravo Abasovića, treći pak idu opravdavati zahtjev Alijinih sljednika na taj položaj. Dinastije su imale protivnika i tako je došlo do antidinastičkih hadisa. Za i protiv vlade odnosno uprave našlo se je političkih hadisa, koji hvale ili kude njezine naredbe. Iz unutrašnjih pokrajina su dopirali hadisi, u kojima je bila hvaljena odanost svojemu užemu zavičaju s težnjom, da se zaštite pokrajinski i mjesni interesi. Zatim mnoštvo hadisa u cilju rasturanja ćudorednih pravila i vjerskih naučanja, za koja su razni učenjaci mislili, da im treba osigurati primjenu, te »školskih hadisa«, koji su se kovali u cilju dokazivanja prednosti jednoga bogoslovnoga školskoga pravca prema natjecajućim se naučanjima i sl.[17])

Neki hadisi su pak izmišljeni bez naročite težnje, da se iz njih izbije, recimo, kakova materijalna, duhovna ili politička korist, nego naprosto zato, što su Muslimani onoga doba tako bili zaokupljeni pojavom i primjerom Muhammeda, da su ga na svaki način htjeli oponašati u najsitnijim pojedinostima, jer su u njemu gledali uzor, prema kojemu treba preurediti sav život i način života u kući društvu i t. d., a sve prema primjeru, što ga daje Muhammed, pa je i u toj revnosti nastalo mnoštvo krivotvorenih hadisa. Medjutim ti hadisi nisu bili važni za pravni poredak i njegov razvoj i spomenuti su tek za osvjetljenje jednoga stanja, a donekle i duha onoga vremena.

Broj krivotvorenih hadisa se penjao na stotine tisuća. U tom izvadjanju, kako se iz netom izloženih činjenica može naslutiti, učestvovao je znatan broj ljudi tako, da se može reći, da je hadis kroz neko vrijeme, sve dok se nisu načinile kanonske zbirke hadisa, bio postao kao neki izraz javnoga mnijenja, upravljanoga od uplivnih ljudi, odnosno kao neka oduška, kroz koju se je ono zračilo ili izbijalo na slobodu, htijući proturiti svoje nazore i ostvariti svoju volju, davši joj učešća, in ultima linea, i u oblikovanju islamskoga pravnoga sistema. Makar smjelo, ali se ipak može reći, da je kroz to vrijeme u stvaranju jednoga pravnoga sistema božanskoga podrijetla narod htio doći do izražaja kao zakonodavni čimbenik i to jednim čudnim i osebujnim načinom, uvjetovanim općim stanjem mlade islamske zajednice i sticanjem povijesnih zbivanja u prvim koracima razvoja Islama, islamske države i stvaranja njezinoga pravnoga poredka odnosno sistema.

To stanje je bilo protivno duhu islamskoga prava, uslijed čega ta »demokratska« era nije ni mogla biti duga vijeka, a još manje pretvoriti se u trajno stanje, već se slomila uslijed snažnoga otpora, kao što ga daje mlad i životnoga poleta pun organizam klicama bolesti, što ga hoće shrvati.

Ali ne smijemo potcjenjivati opasnost, koja je mogla prouzročiti nedogledne posljedice, ne samo na području prava nego i vjere, i dovesti u

---

17) Ignac Goldziher: Muhamedanische Studien, Halle a. S. 1889—1890. II. str. 38, 44, 45, 52, 97 — 109, 115, 33, 88, 36, 128, 47, 149.

Digitized by Google

pitanje njezinu čistoću.[18]) Potreban je bio smišljen zahvat, da se pravodobno otstrani to strano tijelo, taj korov, a to su izveli islamski učenjaci prema načelima hadiske nauke, pročistivši nabujalu hadisku gradju svojom naučnom kritikom.

IV. Oblik islamske kritike hadisa.

U kritici hadisa su islamski učenjaci provodili ispitivanja i analizu na vanjskom, formalnom dijelu hadisa.[19]) Hadis se naime sastoji iz dva dijela: isnad i matn. Isnad (naslon, potporanj, podrška) je vanjski, formalni dio hadisa, a matn njegov sadržajni, materijalni dio. Lanac (Silsila) osoba, koje prenose vijest (ridžalu' l-hadis) od njezinoga izvora pa dalje, čini Isnad t. j. naslon, podršku, na kojoj počiva odnosno na koju je naslonjen hadis, a prema spomenutoj kritičkoj metodi, o vjerodostojnosti ridžala i cjelovitosti isnada ovisi ocjena hadisa,[20]) da je sahih (zdrav), hasan (dobar), zaif (slab). Potonja oznaka obuhvaća i hadise, koji su ocijenjeni kao mursal (labav), t. j. kad se iz vijesti kojega tabi-a ne zna, od kojeg je sahabije čuo taj hadis, ili prema drugima: tekst bez isnada, ili pak isnad, u kojem je ispušteno ime tabija, munkati (prekinuti), t. j., kada isnad nije cjelovit, ispušteno više imena ravija, mudal, (hadis u čijem isnadu su ispala imena dvojice prenosnika, koji su jedan za drugim imali slijediti), mu'allal (manjkav), t. j. na oko valjan hadis, ali koji krije u sebi potajne pogrješke, potičuće od ravijine zablude, obmane, šazz (izniman) t. j. hadis, koji saopćuje jedan prenosnik dobrog ugleda, ali je u protuslovlju s drugim hadisom, prenesenim po vjerodostojnim ravijama, garib (izvanredan) t. j. hadis, koji je prenesen samo od jednoga tabia i munkar (znači pokudan, da se osudi, odbaci), t. j. hadis, koji je prenio ravija slaboga ugleda, a u protuslovlju je sa drugim hadisom, koji je prenio slabiji ravija.[21])

Slijedom toga najveća pažnja imala se obratiti ocjeni kakvoće ridžala odnosno ravija (prenosnika predaja), koji su morali udovoljiti izvjesnim uvjetima, prije nego li se njihovo kazivanje odnosno vijest, koju predaju, uopće uzimala u kritičku ocjenu. Ti uvjeti su bitni i sporedni. Bitni uvjeti su: 1) da je ravi Musliman, 2) da je zrio i duševno zdrav (al - aklu'l - kâmil), 3) da je pravičan (el - adl), t. j. toliko duševno jak, da svoje strasti podredi vjeri i razboru tako, da ne počini teški prekršaj i ne ustraje u lakim grijesima i 4) da je točan (dabt), t. j. da je vijest u cjelosti čuo, smisao joj razumio, istu zapamtio, i vijest u cijelosti prenio.

Sporedni uvjeti nisu, već po svojem samom pojmu, neophodni niti se nužno traži njihovo ispunjenje, ali ako ih prenosnik ispunjava, čine po

---

18) Dr. M. Begović: »Šerijatsko *bračno* pravo«, Beograd 1936, str. 11; M. Tajib Okić: »Islamska tradicija«, čl. u Gajretovom kalendaru za godinu 1937. (1355—56 po Hidžri), str. 47—50. — K riječi »bračno« vidi dr. E. Lovrić: Da li ženidba ili brak? (»Mjesečnik«, god. 1938. str. 380—382).

19) Hadise, koji se po svojem sadržaju ukazuju već na prvi pogled nemogući obzirom na svoju nevaljanost u etičkom, prirodnom ili logičkom smislu, nije trebalo ni podvrgavati kritici.

20) Vidi o tom I. Goldziher: Muhamedanische Studien, II. str. 6, 148, 149, 151· Th. W. Juynboll: »Hadith«, članak u Encyclopedie de l'Islam, Paris-Leyde 1934 -II- 202—204; Ibn Haldun o. c. II. str. 467. Note: pages 481—485.

21) M. Tajib Okić: o. c. str. 47—53; Navavi: Takrib, trad. et annoté par. M. Marçais Journal asiatique — 9e serie ex 1900, XVI. str. 480, 497, 505, 506. Vidi o tom još Navavi, o. c. XVI ex 1906, str. 478—531, XVII ex 1901, str. 101—149, XVIII. ex 1901, str. 61—146, gdje je obilno navedeno hadisko nazivlje. Zanimljiv je i tumač, što ga je dao Friedrich Risch: »Commentar des Izz - ad Dîn Abu Abd - ullah über die Kunstausdrücke der Traditionswissenschaft nebst Erläuterungen« Leiden 1885. Ibni Haldun: o. c. II. str. 467. Note: str. 482—485.

Digitized by Google

njemu prenesenu vijest vjerodostojnijom i vijest se prima s više povjerenja. Sporedni uvjeti su: 1) vid, 2) govor, 3) sloboda, 4) muški spol, 5) arapska narodnost i 6) poznavanje arapskoga jezika.[22])

Ispitivanje učenjaka u pravcu svrstavanja i ocjene ridžala gledom na njihovu vjerodostojnost, pouzdanost, točnost, pravičnost i t. d. zove se al - džarh va ' t - ta ' dil. Taj rad se je, što je i prirodno, tokom vremena razvio u disciplinu poznatu pod imenom »Ma'rifatu'r-ridžal« (poznavanje ridžala). Prenosnici predaja su bili podvrgnuti sićušnim životopisnim ispitivanjima i istraživanjima, uslijed čega su islamski učenjaci istraživali razne isnade, prenosnike i njihova imena, način, na koji su oni primali predaje od drugih, proučavali njihov značaj i njihovo vladanje, stepen koji su zauzimali medju ravijama, kao i različite sisteme tehničkih izraza,[23]) sve u svrhu, da bi se utvrdila njihova kakvoća odnosno stepen vjerodostojnosti. Početci toga kritičkoga ispitivanja prenosnika potječu iz druge polovice II. vijeka po Hidžri (150—181), dočim vrhunac svoga razvoja spomenuta disciplina doseže u 4 vijeku. Učenjak, koji se u toj disciplini naročito istakao, jest Abdu'r-Rahman ibn Abi Hatim iz Rejja (umro 327), čije je djelo »Kitabu'l-džarh va't-ta' dil«. Iz trećega i četvrtoga stoljeća potječu djela »Kitab al-zu' afa« (Al-Nesa'i, umro 303), te »Al-kamil fi ma' rifat zu ' afa ' al - mutahaddisin« (Ibn Adî, umro 365), u kojima se osvjetljuje razvoj te discipline kao grane hadiske nauke.[24])

V. Tipovi hadiskih zbiraka; kanonski zbornici.

Prema ovomu letimičnomu prikazu vidi se, da je matn, sadržaj hadisa, ostao po strani i nije uziman u kritičko razmatranje tako, da je zapravo kritika isnada odlučila o sudbini sadržaja hadisa: Isnad je morao izdržati težak ispit i udovoljiti svim mnogobrojnim uvjetima (šurut), koje su na njega stavljali islamski učenjaci, a i sam matn, prenesen izvjesnim isnadom, preispitan je poredbenim putom sa sadržajem, koji je prenesen pak drugim putovima (turuk) t. j. putom drugoga istosmjernoga isnada. Što je hadis bio oslonjen na više valjanih isnada, to je bio vrijedniji u očima kritike. Valja napomenuti, da svi sakupljači hadisa nisu radili s toliko točnosti i toliko sumnje unašali u kritiku isnada i ispitivanje vjerodostojnosti ridžala. U prvo vrijeme iza smrti Muhammedove to nije bilo ni potrebno, jer su živjeli ashabi, a Medina je bila središte vjerskoga i političkoga života početno male Islamske države tako, da nije bilo povoljnih uvjeta za razvoj krivotvorenih hadisa, odnosno tome su bile postavljene izvjesne ograde.

Prvi radovi na hadiskoj gradji prema mišljenju Goldzihera nisu bili ni usmjereni na stvaranje zbornika autentičnih hadisa, niti je tome radu moguće dati neki službeni značaj. Kada je počelo naglo širenje islamske države i stvaranje arapske prevlasti, koja je sobom nosila novu vjeru i s njom povezani pravni poredak, potreba vremena je bila stvarati knjige o fikhu, zapravo kompendije za pratičnu porabu, uzimajući u obzir poznatu hadisku gradju, uslijed čega su neke od njih nazvane »Kitab al - sunan fi - l - fikh«, a posljedak su privatnoga poticaja i truda na tom području. Taj stepen razvoja se odražava u poznatom djelu »Muvetta« (»Utrven put«), čiji je autor Malik ibn Enes (95—179 po Hidž., 715—719 po Is.), pa se prema vladajućemu mišljenju »Muvetta« i smatra kao »Corpus iuris«, a ne kao »Corpus traditionum«, niti je to znamenito djelo, što ga je dao Imam dar

---

22) Dr. Riad Ghali: De la tradition considerée comme source du droit musulman, Paris 1909, str. 72, 75, 76, 88, 118.

23) Ibni Haldun o. c. II. str. 465.

24) Goldziher: o. c. II. str. 141—145; Th. W. Juynboll o. c. str. 202—204; M. Tajib Okić o. c. str. 40—41.

Digitized by Google

- al - hidžra unatoč ugleda svoga autora, dobilo kada značaj kanonskog zbornika islamskih predaja, vjerojatno zato, što pored hadisa Malik daje u »Muvetti« mjesta običajnomu pravu, koje važi u Medini, te nazorima, koje priznaju valjanima medinski učenjaci, ili o njima u tom kraju postoji općenita suglasnost, kao i slobodnom svojem nahodjenju (er - rei) u rješavanju nekih pravnih pitanja.[25]) Aš-Šarani priopćuje, da je Malik u oči smrti zaželio, da bi izbrisao svako rješenje, koje je donio u kojem pitanju, rukovodeći se svojim ličnim pogledima tako, da pred Resulu' l - laha ne dodje s time, da je njegovomu zakonu ma što dodao ili bilo čim došao u nesklad s očiglednim smislom svetoga zakona.[26]) O Muvetti kaže Ibni Haldun,[27]) da sadržaje temeljna načela pravne nauke , koja su sadržana u predajama, čija je autentičnost općenito priznata, (Medinska Idžma?), dočim o rasporedu gradje u tom djelu ističe, da se drži poretka poglavlja i naslova, koji se upotrebljuju u pravnim djelima (sic!). Na drugom mjestu isti autor ističe,[28]) da je Malik crpio pravne maksime iz medinskoga običajnoga prava, služeći se tako izvorom, kojim se ni jedan učenjak nije služio. Maliku nije dakle u njegovom radu služila hadiska gradja kao svrha nego kao sredstvo, u koliko može poslužiti njegovim praktičnim ciljevima; on je hadise primjenjivao i time htio »utrti put« vrludavoj praksi, a nije ih sabirao u namjeri, da stvori Zbornik — »in aeternam rei memoriam«. Uslijed toga se ne može Malik Ibn Enes niti uvrstiti u red kritičkih sakupljača predaja, niti njegova »Muvetta« uzeti kao zbornik predaja. To djelo nosi značajke hadiske nauke onoga razdoblja i udovoljava potrebama vremena.[29]) Tek kasniji radovi na hadiskoj gradji nose značajku naučne kritičke strogosti i pretstavljaju postepeni napredak kako u samoj kritici gradje i marljivosti sakupljačkoga rada, tako i u rasporedu iste u Zborniku. Posljedica toga razvoja su tako zvane musnad i musannaf-zbirke hadisa, a te su i najglavniji oblici hadiskih zbornika.

Musnad zbirke rasporedjuju ispitanu hadisku gradju, prema ashabima (drugovima Muhammedovim), od kojega isnad izvjesne skupine hadisa potječe, dakle prema izvjesnomu isnadu jedne skupine hadisa, kojemu je na čelu koji sahabija (drug Muhammedov). Kako se vidi, kod te podjele gradje odlučno je pitanje osobe, koja je na čelu isnada, i gradivo je rasporedjeno prema osobama (»'ala - l - ridžal«), Ne vodeći računa o sadržaju hadisa, hadis koji ima ispravan niz prenosnika do jednoga sahabije, zove se »musnad«, otkud potječe i sam naziv te vrste Zbornika.[30])

Najčešće spominjan, a i najstariji je Musnad, što ga je dao Ahmed ibn Hanbal; ima šest svezaka sa 2885 stranica zbijenoga tiska i nekih 30.000 hadisa. Pored njega dali su poznatije zbirke predaja takove vrste još i Ishâk b. Ibrahim al - Hanzali (umro 233/847), od čijega je djela sačuvan odlomak; Abu M. 'Abdallah ('Abdalhamid) b. Humaid al - Kašši (umro 249/865), čiji je musnad sačuvan u cijelosti; Abu Bekr A. b. Dž'far b. Malik (umro 241/855), čiji je »Musnad al'ašara« sačuvan: Haris b. Usama (282/855), kojega je djelo izgubljeno; nadalje musnad Abu Huraira v. Abu Ishak Ibrahim b. Harb al'Askari (umro 285/895); te Musnad Abi l'Abbas v. M. b. Ishak b. Ibrahim an - Nisaburi (umro 313/925).[31])

---

25) I. Goldziher o. c. II, str. 210—215; — 26) Aš - Šarani o. c. str. 46; — 27) Ibni Haldun o. c. II. str. 469; — 28) Ibni Haldun o. c. III. str. 6.

29) Goldziher: o. c. II, str. 210—215; H. Massé: L'Islam, Paris 1937, str. 92—93.

30) I. Goldziher: o. c. II. str. 227—228, 232; H. Lammens, L'Islam, croyances et institutions, Bevrouth 1926. str. 86; C. Brockelmann: Geschichte der Arabischen Literatur. Weimar 1897. I. str. 157—158.

31) C. Brockelmann, o. c. I. str. 157; Goldziher o. c. II. str. 228.

Digitized by Google

Musnadi, koji se kreću kroz arapsku književnost usporedo sa musannafima, nisu potpuno udovoljavali potrebama prakse i škola. Tražili se zbornici s takovom raspodjelbom gradje, da je u njima lahko naći prečišćeno gradivo, koje bi se odnosilo na koje sporno pitanje. Osim toga prepirke Ashab al - ra'j i ashab al - hadis,[32]) t. j. zastupnika teorije, da se slobodnim rasudjivanjem riješe pitanja, koja se ne bi moglo riješiti temeljem propisa, sadržanih u izvorima prava: Kuranu i Sunnetu, te onih, koji su u Kuranu i Sunnetu, odnosno hadisima tražili rješenje svakomu pitanju, opirući se težnji, da er - rei bude izvorom prava, navele su potonje na misao, da uvjere protivnike, da se u hadisima može naći odgovor svakomu pitanju, i da su sva područja kao fikha, tako obreda zahvaćena hadisima, a da je hadiska gradja slijedom toga podobna pružiti rješenje pitanjima, koja donosi praksa, kao i pružiti podesno i lahko pristupačno gradivo za izgradnju fikha.

Musannafi su udovoljili toj potrebi, jer su autori zbornika te vrste podijelili opsežnu hadisku gradju na taj način, da su hadise svrstali u knjige i glave (»'ala - l - abvab«) prema naravi njihove sadržine, njihovoj unutarnjoj, sadržajnoj vezi i smislu.[33]) Tako u jednoj knjizi (n. pr. u zborniku Buharija) primjerice nalazimo sabrane hadise, koji govore o vjerovanju, u drugoj pak one, koje govore o nauci, u trećoj koji govore o pranju prije molitve i t. d. Ako se je htjelo saznati kakovo rješenje pruža pročišćena hadiska gradja u kojem pitanju prava, obreda i slično, to se je moglo brzo utvrditi uslijed jasne podjele gradje i lahko snaći po naslovima pojedinih poglavlja, koji su upućivali na sadržaj istih.

Od zbornika te vrste dva su došla do naročitoga ugleda u islamskom svijetu, a poznata su pod skupnim imenom »es - sahihan« (»dva istinita«). Jedan je takav zbornik dao Abu' Abdulah Muhammed b. Isma'il al - Buhari (194/256), a drugi »Sahib« Muslim b. el - Haddžadž en - Nisaburi (202 ili 206 - 261). Od 600.000 hadisa, koliko ih je sakupio el - Buhari, nakon kritičkog ispitivanja uvrstio je u svoj džami' us - sahih svega 7275 hadisa, a Muslim je iz 300.000 prikupljenih hadisa[34]) u svojoj džami ' us - sahih uvrstio 12.000. Pored ova dva sahiha još su četiri zbornika predaja stekli znatan ugled, a to su zbornici, što su ih dali Abu Davud es - Sidžistani (umro 275/888), Abu Abdur - Rahman en - Nesai (umro 303/915), Abu' Abdullah Muhammed ibn Madža el - Kazvini (umro 273/886), te Abu Isa et - Tirmizi (umro 279/892). Djela prve trojice učenjaka su poznata pod imenom »Sunen«, a djelo potonjega pod imenom »El - Džami«. Sa djelima Buharia i Muslima nose svi navedeni zbornici skupni naziv »el - Kutub us - sitte« (»Šest knjiga«), a te se smatraju kanonskim zbornicima hadisa.

S tim zbornicima, može se reći, bliža se kraju zlatno doba islamske književnosti, koje u V-tom vijeku završava Abu Hamid Muhammed b. Muhammed el - Gazali (umro 505 po Hidžri).

VI. Vrijednost islamske kritike hadisa.

Iz gore izloženih činjenica se može nazrijeti obujam, važnost i način rada, što su ga obavili islamski učenjaci odnosno pretstavnici hadiske nauke. Djela Buharia, Muslima, uživaju stepen najviše cijenjenih i poštovanih islam-

---

32) Vidi o tom I. Goldziher: Die Zahiriten, str. 4—5.

33) Goldziher o. c. II. str. 231—233.

34) C. Brockelmann o. c. I. str. 157-163; Navavi o. c. XVI. str 485.

Digitized by Google

skih djela i dragocjena su svojina čitavoga islamskoga svijeta, a obilno i pouzdano vrelo prava, ćudorednih i društvenih propisa.

Kažem »pouzdano vrelo«, iako se može postaviti pitanje, da li je kritički rad islamskih učenjaka, taj oblik naučne kritike, koji su oni stvorili i njime se služili, bio dovoljno jamstvo i pretstavljao po svojoj naučnoj vrijednosti siguran oslon i temelj, na kojem se može sazdati takova gradjevina, kakovu pretstavljaju kanonski zbornici hadisa? Unatoč sveopćega priznanja, što ga je islamska zajednica dala radu tih trudbenika i njihova djela uzdigla na stepen kanonskih zbornika islamske predaje, može se u slobodi naučnog ispitivanja, ne dirajući u samu gradju, koja je u zbornicima, ni ne poričući ma i na čas njezinu vrijednost i autentičnost, postaviti pitanje, nisu li islamski učenjaci mogli stvoriti možda neki drugi, savršeniji oblik naučne kritike i služiti se drugim, za izvjesne pojmove naučne kritike eventualno pouzdanijim, a možda i jednostavnijim putem i načinom, nego li je kritika isnada i stvaranje mnoštva pravila i uvjeta, koji su morali biti ispunjeni prema zahtjevima njihove nauke? Zašto su se oni ograničili u glavnom samo na isnad, ridžale, odnosno ravije i iznalaženja raznih putova (turuk), kojima su hadisi do njih stizavali, ostavivši ocjenjivanje i kritiku sadržaja hadisa skoro po strani? Nije li im bilo sigurnije i zgodnije uzeti (gledajući ovdje hadise kao gradju za pravo) odredbu, koja je u hadisu sadržana i postaviti ju u njezin prostor i vrijeme, pa njezin sadržaj i smisao usporediti s drugim, nedvojbenim odredbama analognoga sadržaja i prirode, razglobiti ju s načelnoga gledišta, i zadubivši se u duh islamskoga prava, proučavanjem Kurana i ostale pouzdane gradje izreći sud o nekom hadisu, koji se ukazuje, da je sumnjivog podrijetla? Takav rad bi iziskivao i manje truda, jer ne bi uvjetovao sićušnu izgradnju jednog labirinta propisa, koji su uredili postupak naučenjaka, niti stvaranje sistema naučnih naziva, od kojih je tek neznatan dio gore spomenut.

Ako uočimo vrijeme, odnosno vjekove, iz kojih potječu ti radovi, s jedne, te odnos tih učenjaka prema predmetu njihova proučavanja, razglabanja i kritike s druge strane, uvidjamo, da je njihov rad na kritici hadisa logična i nužna posljedica toga vremena i toga odnosa, a njihov naučni stav prema gradji, koju su proučavali, ispravan i opravdan s naučnoga i vjerskoga gledišta i da je prema tome oblik njihove kritike upravo onakav, kakav su smjeli i mogli stvoriti, ako su htjeli ići »putem vjere pod zastavom nauke« (Zamahšari). Kažem: posljedica vremena za to, jer ako hoćemo pravilno shvatiti i objektivno gledati tu metodu kritičkoga rada islamskih učenjaka, moramo ju smjestiti u njezin povijesni okvir i tada opstojeće mogućnosti i uvjete rada, uočiti duh onoga vremena, te porediti ju s razinom ondašnje islamske nauke uopće, ne mjereći ju sa savremenim metodama i oblicima kritike, a osim toga, što opaža Carra de Vaux.[35]) uočiti povijesnu činjenicu, da islamski učenjaci nisu morali u nazočnom radu preudesiti davne civilizacije, kao što je slučaj u zapadnoj nauci sa starim Rimljanima, Židovima, Asircima i t. d., jer nije za islamske učenjake izvor Islama bio tako daleko ni gledom na mjesto ni gledom na psihologiju,[36]) što im je dopuštalo, da od povijesti traže kud i kamo veću točnost, nego li je to moguće, kada je u pitanju preuredjenje davno zaboravljene prošlosti.

Napomenuli smo nadalje: posljedica odnosa prema predmetu proučavanja, jer je taj odnos značajan za hadisku i tefsirsku nauku, a dosljedno i kritiku hadisa kao granu hadiske nauke. Ako taj odnos, koji će odmah biti izložen, ne uočimo u nazočnom predmetu, ne možemo u biti ni shvatiti

---

35) Baron Carra de Vaux: Les penseurs de l'Islam, Paris 1923, III. str. 288—289.

36) a ni gledom na vrijeme.

Digitized by Google

upitni postupak islamskih učenjaka; njihov naučni stav će nam ostati stran i nerazumljiv, a njihov rad pogrješno shvaćen i nepravilno ocijenjen upravo zato, jer će se tada od njih tražiti, iz neupućenosti, da se rukovode neograničenom slobodom rezanja jedne gradje, koja prema islamskomu vjerovanju zbog svoga podrijetla ne trpi razgolićavanja, ni ulaženja u skrovite puteve Božanske misli i iznalaženja uzroka ovakovoga ili onakovoga djelovanja jedne svemoguće volje, koja je našla svoj izraz u Kuranu, a u Muhammedovom Sunnetu svoj tumač. Taj odnos postaje jasan tek onda, kada se uoči, da je s vjerom usko povezan božanski zakon — šerijat —, čiji je izvor Kuran i Sunnet. Ta vezanost vjere i prava stvorila je posebni odnos i nalagala islamskim učenjacima, kakav stav imaju konačno zauzeti u naučnom poslu upravo zbog naravi hadisa i Sunneta. Njihova je zadaća bila razlučiti autentične hadise od krivotvorenih i utvrditi na taj način stvarni sadržaj Sunneta, kao izvora prava, izvesti na čistac i ustanoviti, što je Sunnetom propisano. Iznalaženje Sunneta, u kojem se odrazuje stvarna Muhammedova zakonodavna djelatnost, moralo je biti ciljem, kojemu su islamski učenjaci išli u kritici hadisa, budući da su hadisi niz pojedinosti te Muhammedove neprekidne djelatnosti i u hadisima su te pojedinosti sačuvane tako, da svi sačuvani autentični hadisi sačinjavaju sav Sunnet Muhammedov gledom na njegovu praktičnu vrijednost kao izvora šerijatskoga prava.[37]) Takav samo Sunnet je mogao u načelu doći u obzir kao izvor prava, a takav Sunnet sadržavaju autentični hadisi. Islamski učenjaci su morali uočiti taj konačni cilj svoga odgovornoga posla i biti svijesni, da je u pitanju ne to, da li će jedan hadis biti odbačen ili usvojen, nego to, da se u toj gradji iznadje i utvrdi onaj zdravi dio, koji je prema poslanju i naučanju te djelovanju Muhammedovom morao uz Kuran ostati temelj jednoga pravnoga i društvenoga poretka. Oni u tom poslu radi izložene naravi Sunneta nisu mogli ulaziti u kritiku i razglabanje sadržaja hadisa, jer bi time stavljali sebe u nadredjeni položaj suca Muhammedovoga djela i razglabali jednu volju, kojoj su se po islamskom naučanju imali samo pokoravati, a Sunnet bi pak prema tako ispitanim hadisima bio izvrgnut nenaravnosti zbog umjetnih primjesa i stranih utjecaja odnosno tvorevina, a time bi islamski učenjaci upali u pogrješke i došli u sukob s temeljnim dogmama vjere. Taj odnos učenjaka prema hadisima odnosno Sunnetu bio je ograda, preko koje se nije smjelo u hadiskoj nauci ići, što je vrlo značajno za njihov naučni rad, a dosljedno i za samu hadisku nauku. Nije izmaklo oštromu oku Ibni Halduna zapažanje, da hadiska nauka (ilm ul-hadis) pripada posebno islamskoj vjeri i onima, koji ju ispovijedaju, te premda mora da ima analognih nauka i kod naroda drugih vjerskih zajednica, da se one ipak razlikuju od hadiske, makar bile iste vrsti, te ističe, da se zaista islamske nauke vežu za zakon, koji je Bog otkrio zakonodavcu, a ovome naloženo, da ga saopći ljudima, — a to je ono posebno, po čemu se razlikuju od nauka drugih naroda.[38]) — Razmatrajući hadisku nauku Ibni Haldun dolazi do spoznaje, da su islamski učenjaci u njoj stekli tako duboko znanje, da mu nema ravna.[39]) Doista, ako pogledamo pored ostalog životopisne podatke tih učenjaka, zapanjujemo se, kakovo su nevjerojatno pamćenje imali, koliko su truda uložili, istražujući hadisku gradju po raznim djelovima islamske države, poduzimajući duga naučna putovanja i tražeći svuda priliku, da svoje znanje što više obogate i usavrše.[40]) Izgradjeni sistem naučnih naziva već pokazuje, s kakvom su sićušnošću ispitivali hadise,

---

37) Promatramo Sunnet kao izvor prava, ne ulazeći u funkciju Sunneta na drugim područjima.

38) Ibni Haldun: o. c. II. str. 453. — 39) Ibni Haldun: l. c.

40) Vidi o tom dr. M. Begović o. c. str. 10, 12.

Digitized by Google

tražeći najveću povijesnu točnost, ne unoseći pri tom u svoj rad svoj subjektivni sud o odredbi sadržanoj u hadisu, ni svoju osobnu notu, ne stavljajući svoju osobnost suprot onoj osobnosti, koja stoji ispred Sunneta kao njegov autor i Bogom odredjeni zakonodavac, ne raspravljajući o sadržaju toga njegovoga djela, nego ispitujući naprotiv, da li su oni, koji su bili širitelji toga djela, čuvari te riznice, istu sačuvali i predali upravo onakovu, kakva im je bila dana, odnosno kakvu su oni preuzeli. Islamski učenjaci su tražili od ridžala odnosno ravija, suštu istinu, od povijesti najveću točnost, kloneći se iz izloženih razloga, da se postave sučelice prema osobi Muhammeda i napadaju kritikom ono, za što se moglo pretpostavljati, da je njegova riječ i zapovijed. To bi se kosilo s njihovom vjerom i bunilo njihovu savjest. Na početku je već istaknuto, da narav šerijatskoga prava kao Božanskoga zakona ne dopušta iznalaženje i ispitivanje načela i uzroka, zašto je Allah kao vrhovni zakonodavac odredio ovako ili onako, jer da bi to bilo upuštanje u ispitivanje jedne svemoćne volje, koja prema islamskomu vjerovanju spada u Božija svojstva. Odredbi, čiji je tvorac Allah, Musliman je dužan pokornost, u koliko ne će počiniti grijeh. Propisi, koji slijede iz Sunneta, djela Muhammeda kao tumača Kurana i Bogom odredjenoga zakonodavca, obvezuju jednako kao i propisi Kurana, jer pokoravajući se odredbi, koja slijedi iz Sunneta, pokorava se Božijemu poslaniku, a na tu je pokornost Musliman po Kuranu obvezan. Slijedom toga bi kritikom i razglabanjem sadržaja hadisa islamski učenjaci kritizirali djelo Muhammedovo u svakom onom slučaju, u kojem bi se utvrdilo, da se zaista radi o autentičnom hadisu, a to oni nisu smjeli niti bili voljni činiti, nego su išli putom, koji je bio logična i nužna posljedica odnosa, koji se nametao prema predmetu naučne kritike i shodno pravilima hadiske nauke.

Nadalje moramo uočiti i slijedeće: Rečeno je, da Sunnet obvezuje jednako kao i Kuran, i da ima pravnih propisa, koji slijede jedino iz Sunneta,[41] djela Muhamedova kao nepogrješivoga zakonodavca, kakovim se on ima smatrati prema islamskomu vjerovanju. Da su se uza sve to, pretpostavimo, islamski učenjaci upustili u kritiku i razglabanje sadržaja hadisa (matn) kao slova odredbe i dokaza Sunneta, što bi onda priječilo u načelu, da se islamski učenjaci ne upuste u kritiku i razglabanje kuranskih propisa i donesu svoj sud o tom djelu? Stožerno važni po svojem značaju izvora prava, bez gornjih ograda te ispravno shvaćanog odnosa prema predmetu nauke, mogli bi tada i propisi Kurana biti kritizirani s formalnoga i materijalnoga gledišta, što bi dovelo do nedoglednih posljedica, uzrokovanih stvarno kršenjem osnovne zasade islamskoga prava, a ta je, da je ono prema islamskomu vjerovanju Božanskoga podrijetla. Tim načinom rada islamski učenjaci bi podjedno prisvajali suviše široke nadležnosti, koje bi ih izdigle nad samoga zakonodavca, jer bi u kritici sadržaja hadisa bili prisiljeni, da se služe usporedjivanjem svake odredbe, koja slijedi iz hadisa, s ostalima, koje su izvan dvojbe, da iznalaze načelne razloge za i proti, da li je ta odredba zaista posljedak zakonodavnoga djela Muhammedovoga ili ne; nadalje pak, ako bi se radilo o autentičnom tumačenju kojega glavnoga propisa Kurana, morali bi raditi pod još težim uvjetima, jer bi se nametala potreba iznalaženja načelnih zasada Kurana i dosljedno, u svrhu usporedjivanja sa Sunetom, odnosno odredbom, koja slijedi iz hadisa, načela koja su rukovodila jednoga svemogućega Boga u propisivanju poretka u svojim stvorenjima. Što bi bila posljedica te, da rečemo trascendentalne kritičke metode, nije teško dokučiti. Sa gledišta šerijatskoga prava i islamskih dogama taj rad bi bio nevaljan, a njegovi praktični posljetci osudjeni na propast, jer se ne bi mogli niti smjeli primjenjivati. Islamski učenjaci usvojili su

41) M. Begović cod. l., str. 10. 12.

Digitized by Google

stoga način rada, koji se ne kosi s njihovom, Islamom prožetom, svijesti, ni s duhom vjere, s kojim je njilova nauka tako usko povezana, a osim toga je gledajući čitavo pitanje s jednoga užega gledišta, u skladu s osnovnim zasadama i svrhom hadiske nauke.

Već je u početku naime navedeno, da se hadiska nauka shvaća kao teorija i metoda postepenih radnja, kojima mora biti podvrgnut svaki hadis tako, da bude odredjen u pogledu svoje vrijednosti, zamašaja i svoga točnoga značenja, prije nego li uzmogne služiti izradbi jednoga pravnoga načela. To shvaćanje nije u svojem punom opsegu bila svojina prvih radnika na području hadiske nauke, što se jasno odražava u djelima, koja potječu iz početka njezinoga razvoja. Ta su djela, kako smo vidjeli, bila najprije kompendiji o fikhu, zatim musnadi, te konačno musanaf zbirke, u koje, kako znamo, spadaju po svojem tipu i kanonski zbornici hadisa. U tim djelima odnosno postepenom usavršavanju istih ukazuje se razvojni tok hadiske nauke. Uzmemo li još u obzir, da se je na fikhu s vremenom, naročito utjecajem glasovitog islamskog učenjaka i osnivača jedne pravne škole (šafijskoga mezheba), Muhammeda bin Idriz aš - Šafi (150—204), postepeno napuštalo raditi na taj način, da se izvan četiri usula (Kuran, Sunnet, idžma ul - ummet i kijas), traži neki drugi osnov i metoda za izvodjenje zakonskih propisa, kako je to bio u početnom razvoju er - rei (slobodno nahodjenje),[42] ukazuje nam se u islamskoj nauci u neku ruku provedba podjele rada, logična i svrsishodna. Učenjaci, koji se bave hadiskom naukom daju u velikom naporu, ali i nevjerojatno brzo, klasična djela o hadisima, svrstavajući hadise u zbornike i svojom visokom spremom i neobičnim poletom, koji unose u svoju aktivnost, spasavaju jedan od stožernih stupova islamskoga prava, Sunnet. Time stvarno dosiže hadiska nauka ujedno i najvišu točku svoga razvoja, a njezini pretstavnici prema temeljnim potstavkama svoje nauke okončavaju svoju dužnost. Oni su svoju zadaću ispunili do kraja i izveli sudbonosni zahvat, koji je bio potreban, da se spasi bogat izvor islamskoga prava, koji predstavlja Sunnet.

Učenjaci, koji su izgradjivali fikh, mogli su naći u tako konačno odredjenoj hadiskoj gradji jedan siguran osnov za svoj naučni rad i solidno gradivo za izgradnju fikha. Na njima je bilo, da svoju nauku dotjeraju do onoga stepena i stanja, kako se on i odražava u djelima fakiha.[43]

Slijedom toga nameće se nedvojbeni zaključak, da su pretstavnici hadiske nauke išli, prema načelu specijalizacije, do one granice, do koje su prema zasadama svoje nauke mogli ići, a ta je, da se u kritici hadisa ograniče na utvrdjenje činjenice, da li se neki hadis prema vjerodostojnosti prenosnika i kakvoći isnada ima smatrati autentičnim ili ne, puštajući po strani sadržaj hadisa. Proučavanje sadržaja hadisa pada u dužnost onim učenjacima, koji su radili na izgradnji fikha (nazivaju se fakih, pl. fukaha), a prema pravilima svoje nauke i svojim metodama. Rad prvih je povijesno-kritičke, a drugih domatsko-pravne naravi. Prvima je prema pravilima i svrsi njihove nauke bila zadaća, da skupljanjem i kritikovanjem sakupljenoga hadiskoga gradiva odrede do skrajnje mogućnosti materijalnu istinu o sadržini Sunneta, ne ulazeći u tom poslu u razglabanje motiva, koji su rukovodili jednu višu volju u stvaranju osnova islamskoga prava, što ih pretstavlja Kuran i Sunnet. Oni su morali u svojem radu usvojiti iz navedenih razloga takav oblik kritike, koji pruža jamstvo, da se ne će preći

---

42) Goldziher: Die Zahiriten, str. 1—24; »Fikh«, članak u Encyclopédie de l'Islam. II, str. 108.

43) Pod fikhom se razumijeva pravna znanost, a pod fakih (množina fakaha) pravnik. V. o tom djela citirana u prethodnoj bilješki kao i: Dr E. Sladović: Islamsko pravo u Bosni i Hercegovini, Beograd 1926, str. 19.

Digitized by Google

granica, što ju nameće duh šerijata. Oni nisu smjeli donositi svoj sud temeljem načelnih razloga, koji su govorili za i proti nekomu sadržaju hadisa, i izvrgnuti se tako opasnosti, da unašanjem subjektivnih momenata izopače Sunnet i sukobe se s duhom šerijatskoga prava, jer bi tim, što je stvarno u šerijatu nemoguće, išli izricati sud o sudbini jednoga hadisa odnosno u njemu sadržane odredbe jednom metodom, koja u velike potsjeća na analogiju juris, a ta je u šerijatskomu pravu nemoguća. Uočimo li sada, da konačno ni fakihi, kojima je bila zadaća zaći u proučavanje sadržaja i pravnoga značenja hadisa, nisu sudili o sudbini istih, dapače niti ulazili u sintetična promatranja pojedinih pravnih instituta, nego su bez sintetiziranja i generaliziranja, a na osnovi logike, pribranu gradju upotrebili za izgradnju fikha i stavili ju na taj način za osnov pojedinih po njima formuliranih i u pravilu s izvorima sugl.snih propisa, vidimo, kako se je dosljedno u nauci o fikhu pazilo na duh šerijata kao Božanskoga zakona. Tu nam se ukazuje jasna činjenica, da su se i učenjaci, koji su prečišćavali hadisku gradju, kao i oni, koji su stvarali fikh, rukovodili jednorodnim shvaćanjem šerijata, premda su išli samostalnim putevima, imali pred očima različite ciljeve i bili nosiocima različitih naučnh nastojanja, a sve te činjenice još više potkrepljuju izložene tvrdnje.

Sam razvoj fikha i povijesni razvoj izvora islamskoga prava razmotrit ćemo u kojem kasnijem radu.

Razvrgnuće zajednice nekretnina sudskom prodajom prema novomu vanparničnomu i izvršnomu postupniku

Napisao dr. B r a n k o B a z a l a, sudac u Zagrebu.

U broju 12. »Mjesečnika« iz god. 1938. raspravljeno je općenito o razvrgnuću zajednica s obzirom na novi vanparnični i ovršni postupnik. Ovomu je članku namjera napose raspraviti pitanje razvrgnuća zajednice nekretnina sudskom prodajom (dražbom). Već smo u prvom sastavku ustvrdili, kako se u predmetima razvrgnuća zajednice svrha vanparničnoga odnosno eventualno parničnoga postupka sastoji samo u tom, da se donese ovršni naslov, na osnovu kojega se može tražiti ovrha, i to za slučaj fizičke diobe u smislu § 305 I. p., a za slučaj sudske prodaje u smislu § 306 I. p. I vladno obrazloženje k vanparničnomu postupniku veli: »Svrha vanparničnoga postupka može biti dakako samo ta, da stranka dodje do izvršnog naslova za raskidanje zajednice (diobe) sudskim putem, a samo izvršenje naslova ima se provesti po propisima § 305 i 306 zakona o izvršenju i obezbjedjenju.«

U koliko dakle razvrgnuće zajednice nije isključeno (§ 844 o. g. z.) ili privremeno nedopušteno (§§ 830, 831 i 832 o. g. z.), postupak radi razvrgnuća zajednice dovršit će se sudskom odlukom (u vanparničnom postupku zaključkom, a u parničnom postupku osudom), da se zajednica razvrgava i ta odluka čini ovršni naslov.

Kada će se medjutim neka zajednica nekretnina razvrgavati sudskom prodajom, to je odredio propis §-a 843 o. g. z. koji to predvidja za slučaj, da su nekretnine uopće nerazdjeljive ili da se barem ne mogu razdjeliti, a da se pri tom znatno ne umanji njihova vrijednost. Taj imperativni slučaj ne isključuje, da se razvrgnuće provede sudskom prodajom, a ne fizičkom

Digitized by Google

diobom, ako su svi suvlasnici s tim suglasni, makar su nekretnine stvarno djeljive.

Pitanje je sada, da li se u slučaju razvrgnuća zajednice nekretnina sudskom prodajom dražbeni uvjeti imadu utvrditi po vanparničnom ili parničnom sudu već u samom postupku, bio ovaj vanparnični ili parnični, dakle i prije donošenja odluke, kojom se zajednica nekretnina razvrgava — ili se utvrdjenje dražbenih uvjeta ima provesti istom nakon pravomoćnosti odluke, da se zajednica nekretnina razvrgava, a to bi značilo u samom ovršnom postupku. Pravo uzevši, mora se reći, da se zaista kraj jasnih zakonskih odredaba to pitanje i ne bi smjelo postaviti, no ako se ipak nameće, onda je razlog tome u jednu ruku u tom, što postojeći propisi ne zadovoljavaju zahtjev potpuno jednoznačna izražaja, dok u drugu ruku nejednaka praksa sudova upravo sili, da se stvar raspravi i izvede na čistac.

O postupku pri diobi zajedničkih nekretnina sudskom prodajom kaže § 274 V. p. ovo: »Ako se dioba nepokretnina ima izvršiti sudskom prodajom zajedničke stvari, a učesnici se ne sporazume, da se prodaja provede po naredjenjima petoga dijela ovoga zakona, prodaja će se dozvoliti i izvršiti shodno propisima zakona o izvršenju i obezbjedjenju o prinudnoj dražbi.« Očito je dakle, da iz riječi: »Ako se dioba ima izvršiti . . .« mora postupku za prodaju bilo po propisima vanparničnoga postupnika bilo po propisima ovršnoga postupnika prethoditi u vanparničnom odnosno parničnom postupku odluka, da li se uopće razvrgnuće zajednice (dioba) nekretnina ima provesti, i, ako se ima provesti, da li će se provesti baš sudskom prodajom, a ne drugačije. Istom nakon toga može se raditi ili o sporazumu suvlasnika, da se prodaja provede po propisima vanparničnoga postupnika ili ako do takovoga sporazuma ne dodje, da se izvrši po propisima ovršnoga postupnika.

Sigurno je, da u mnogo slučajeva razvrgnuća zajednice nekretnina izmedju suvlasnika nema spora i da su svi suvlasnici potpuno sporazumni najprije u tome, da se uopće zajednica razvrgne, a onda u tome, da se razvrgne sudskom prodajom U tom slučaju njihov sporazum pretstavlja onu odluku, koja prethodi postupku, koji se po §-u 274 V. p. ima provesti. No u tom slučaju će sud sporazum ili zapravo nagodbu suvlasnika u smislu §-a 272 V. p. naprosto staviti u zapisnik i na osnovu te nagodbe kao ovršnoga naslova ima se dopustiti i izvršiti razvrgnuće zajedničkih nekretnina. Suvlasnici se mogu odmah i dalje sporazumiti, da se u istom tom sudskom postupku provede i prodaja zajedničkih nekretnina, dakako po propisima vanparničnoga postupnika.

Drugačije je, kada izmedju suvlasnika zajedničkih nekretnina postoji spor ne samo o tom, ima li se zajednica nekretnina uopće razvrgnuti, nego i o tom kako će se to razvrgnuće provesti, da li fizičkom diobom ili sudskom diobom ili sudskom prodajom. Ne smije se naime smetnuti s uma, da se suvlasnici često, iako bi bili voljni provesti diobu, ne mogu složiti u pravednosti dijela po fizičkoj diobi ili nisu istoga mišljenja o tom, da se zajedničko dobro ne da dijeliti, ili o tom, da se diobom ne umanjuje vrijednost zajedničkih nekretnina. U tom slučaju neslaganje bilo u osnovnom zahtjevu samoga razvrgnuća, bilo u pitanju načina, na koji će se razvrgnuće zajednice nekretnina provesti, mora sud donijeti najprije odluku (zaključak odnosno osudu) o tom, ima li se uopće zajednica nekretnina razvrgnuti i, ako to ima biti, da li će se razvrgnuti fizičkom diobom ili sudskom prodajom. Dok se u postupku, koji se nameće zbog spora izmedju suvlasnika ne donese sudska odluka, da se razvrgnuće zajednice nekretnina ima izvršiti upravo sudskom prodajom, nemoguće je od suvlasnika zahtijevati, da se u smislu §-a 274 V. p. sporazume, hoće li se prodaja provesti po propisima vanparnič. postupnika, jer bi to bio zapravo filius ante patrem, bez obzira na to, da

Digitized by Google

vjerojatno sam spor već unaprijed takav sporazum isključuje. U koliko bi se o tom možda u samom postupku pregovaralo, bilo bi to samo u pretpostavci, da će sud donijeti odluku, kojom se odredjuje razvrgnuće zajednice nekretnina sudskom prodajom.

Sasma je nemoguće dakle, da se uvjeti za sudsku prodaju zajedničkih nekretnina utvrdjuju prije, nego što sud u vanparničnom odnosno eventualno parničnom postupku riješi spor, da li se uopće ima zajednica nekretnina razvrgnuti i, ako odluči, da se ima razvrgnuti, da li će se razvrgnuti fizičkom diobom ili sudskom prodajom. Utvrdjivanje ovih uvjeta nikako ne ulazi u taj vanparnični odnosno parnični postupak, te ostaje izvan njega čak i onda, ako su se suvlasnici eventualno i prije donošenja spomenute sudske odluke, u smislu §-a 274 v. p. sporazumjeli, da će se za slučaj odluke o razvrgnuću zajednice nekretnina sudskom prodajom sama prodaja izvršiti po propisima vanparničnoga postupnika.

Ispitivanje i utvrdjivanje dražbenih uvjeta je nesumnjivo jedan stepen ovršnoga postupka predvidjen u §-u 114 I. p., a za slučaj provedenja sudske prodaje po propisima vanparničnoga postupnika još i savezno sa §-om 222 V. p. No ovršni postupak ne smije se dozvoliti ni započeti bez valjanog ovršnog naslova, a taj čini sudska odluka, kojom se odredjuje razvrgnuće zajednice nekretnina sudskom prodajom, i tek na osnovu te odluke će se započeti i provesti ovršni postupak za konačno provedenje sudske prodaje zajedničkih nekeretnina u svrhu razvrgnuća zajednice.

Nipošto se medjutim ne smije smatrati, da provedenje sudske prodaje zajedničkih nekretnina možda nije ovršni postupak, ako će se suvlasnici eventualno u smislu §-a 274 V. p. sporazumjeti, da se prodaja provede po propisima vanparničnoga postupnika. Ne bi se stoga pravo uzelo, da se na taj slučaj neodnosi propis §-a 1. I. p., prema kojemu se ovršni postupak ne bi mogao dozvoliti ni započeti bez valjanog ovršnog naslova. niti bi se razložito držalo, da se u tom slučaju o dražbenim uvjetima može raspravljati već i prije donošenja ovršnoga naslova po vanparničnom odnosno parničnom sudu. Takovo je shvaćanje potpuno pogrješno. Preispitivanje i utvrdjivanje dražbenih uvjeta nikada nije stvar vanparničnog odnosno parničnog postupka, nego je samo stvar ovršnoga postupka, te se dražbeni uvjeti mogu pravo uzeti u razmatranje tek nakon donošenja ovršnoga naslova samo u ovršnom postupku.[1])

Ovršni postupak za razvrgnuće zajednice nekretnina sudskom prodajom (dražbom) imao bi se prema tome provesti istom nakon donošenja ovršnoga naslova, i to po propisu §-a 306 I. p., a taj jednako s propisom §-a 351. austr. ovršnoga reda odredjuje, da se dražba zajedničkih nekretnina u svrhu razvrgnuća zajednice imade provesti prema propisima vanparničnoga postupnika, naime prema propisima o dobrovoljnoj prodaji (peti dio §§ 219—230 vanparničnoga postupnika). No prije nego, što je propis §-a 306 I. p. zajedno s cijelim ovršnim postupkom stupio na snagu (dana 1. siječnja 1938.), već je izmijenjen propisom §-a 274 V. p., koji zajedno sa čitavim vanparničnim postupnikom stupio na snagu još 4. veljače 1935.

Nakon donošenja propisa §-a 306 I. p. (zakon o izvršenju i obezbjedjenju donesen je već 9. srpnja 1930.), a prigodom donošenja vanparnič-

---

1) Suglasno s tim kaže se u rješidbi Vrhov. beč. suda od 12. svibnja 1899. br. 7139 — Glaser-Unger. Neue Folge br. 611 ovo: Iz zakonskih propisa §§-a 351 i 352 E. O. u savcu sa §§-ima 269—272 Abh.-Pat. nedvojbeno proizlazi, da provodjenje od presudnog suda dozvoljene dražbe zajedničkih nekretnina u svrhu razvrgnuća zajednice pripada ovršnomu sudu, a i preispitivanje i utvrdjivanje dražbenih uvjeta mora se smatrati kao akt provodjenja ovrhe, te se stoga i ono mora pridržati ovršnomu sudu (§ 145 i 162 E. O.).

Digitized by Google

noga postupnika se je pokazalo, da propisi o dobrovoljnoj sudskoj prodaji, što no bi se imali primijeniti na dražbu zajedničkih nekretnina u svrhu razvrgnuća zajednice, stvaraju znatne poteškoće. Postojala je čak mogućnost. da pojedini suvlasnik spriječi razvrgnuće zajednice nekretnina putem dobrovoljne sudske prodaje. Ako je pak konačno i došlo do prodaje, bilo je vrlo često s obzirom na raznolike terete na nekretninama nemoguće provesti pravilnu razdiobu kupovnine. Stoga je, kako to i vladino obrazloženje vanparničnomu postupniku napose opširno obrazlaže i tvrdi, bilo potrebno propis § 306 I. p. izmijeniti. I u povodu toga donesena je odredba §-a 274 V. p., prema kojoj se propisi pete glave vanparničnoga postupnika o dobrovoljnoj sudskoj prodaji imadu primijeniti samo u slučaju, kad se svi suvlasnici u tom sporazumiju, dok se u protivnom slučaju imadu primijeniti propisi ovršnoga postupnika o dražbi nekretnina, dakle propisi prve glave četvrtoga odjelka ovršnoga postupnika. Ipak u oba slučaja dakle i u onom prvom, kada se primjenjuju propisi pete glave vanparničnoga postupnika o dobrovoljnoj sudskoj prodaji, to je samo ovršni postupak, koji se stoga prema §-u 1 I. p. može dozvoliti i započeti istom nakon donošenja ovršnoga naslova.

Nastaje sada pitanje, tko može pokrenuti ovršni postupak za razvrgnuće zajednice nekretnina sudskom prodajom, da li svaki suvlasnik ili samo onaj, koji je u ovršnom naslovu označen kao ovlaštenik.

Prema §-u 12. al. 1. I. p. ovrha se smije dozvoliti samo onda, ako su u ovršnom naslovu označeni kako ovlaštenik i obvezanik, tako i predmet, vrsta, obujam i vrijeme činidbe ili dužnoga propuštanja. Za cijelo ovršni naslov, to jest sudska odluka (zaključak odnosno osuda), kojom se odredjuje razvrgnuće zajednice nekretnina sudskom prodajom, može i mora sadržavati predmet, vrstu, obujam i vrijeme činidbe odnosno eventualnoga dužnoga propuštanja. No pitanje je, da li u tom ovršnom naslovu mogu biti jedan ili više suvlasnika označeni kao ovlaštenici, a drugi ili više suvlasnika označeni kao obvezanici ili je prema naravi stvari, naime zajednice, svaki suvlasnik ovlaštenik i istodobno prema ostalim suvlasnicima obvezanik.

Nema nikakova razloga onoga ili više suvlasnika, koji su zatražili razvrgnuće zajednice, smatrati ovlaštencima, a druge suvlasnike, protiv kojih je razvrgnuće zajednice zatraženo, smatrati obvezanicima, jer konačno razvrgnuće svake zajednice može biti djelomično na korist, a djelomično na štetu svakoga pojedinoga suvlasnika, dakle je svaki suvlasnik dijelom ovlaštenik, a dijelom obvezanik, — i sigurno je, da to ne mora u ovršnom naslovu biti izričito istaknuto.

Prema propisu §-a 6 I. p. ovrha se može dozvoliti samo po prijedlogu ovlaštenika (tražioca izvršenja), a kod ovršnoga naslova, kojim se zajednica razvrgava, takav je ovlaštenik svaki suvlasnik bez obzira na to, da li je u ovršnom naslovu kao ovlaštenik izričito naveden ili nije. Čak bi se kod ovršnoga naslova, kojim se zajednica razvrgava, moralo gotovo otstupiti od propisa §-a 12 I. p. tako, te se ni jedan od suvlasnika ne bi napose isticao kao ovlaštenik, budući da se zapravo svaki suvlasnik sam po sebi s obzirom na to, da se radi o zajednici, ima smatrati ovlaštenikom. Ne bi li se prihvatilo to stanovište,[2]) onda bi se bezuvjetno moralo u samom ovršnom naslovu onoga suvlasnika odnosno one suvlasnike, koji su podnijeli tužbu odnosno prijedlog za razvrgnuće zajednice, označiti kao ovlaštenike, a sve ostale suvlasnike, protiv kojih je tužba odnosno prijedlog podnesen, označiti kao obvezanike, što bi doduše značilo strogo udovoljiti propisu §-a 12 I. p., ali bi time s obzirom na propis §-a 6 I. p., za one suvlasnike, koji su u

---

2) To stanovište ne zauzima riešidba Vrhov. beč. suda od 17. studenoga 1908. R-II-890-8 — Glaser-Unger, Neue Folge br. 4382.

Digitized by Google

ovršnom naslovu označeni kao obvezanici, nastala nemogućnost, da i kraj postojećega pravomoćnoga ovršnoga naslova ishode ovršnim putem razvrgnuće zajednice, ako to ne će ovlaštenik odnosno ovlaštenici, koji mogu i ne podnijeti prijedlog za izvršenje ovršnoga naslova, a suvlasnici označeni kao obvezanici nisu u stanju išta učiniti, da do ovrhe dodje. Suvlasnici dakle, koji su u ovršnom naslovu označeni kao obvezanici, bili bi u tom slučaju prisiljeni povesti novi postupak za razvrgnuće zajednice, kako bi ishodili za se ovršni naslov, u kojem će oni u smislu propisa §-a 12. I. p. biti označeni kao ovlaštenici, te će kao takovi u smislu propisa §-a 6 I. p. biti ovlašteni, da stave ovršni prijedlog u cilju razvrgnuća zajednice. Na taj način bi moralo radi razvrgnuća jedne te iste zajednice doći do dva, dogodice i do više ovršnih naslova. No očito je, da to vodi u nemogućnost, jer tako postignuti ovršni naslovi mogu biti različni, medjusobno i protuslovni, a ipak se kasnijim ovršnim naslovima ne bi sam po sebi ukidao prijašnji ovršni naslov. Pojam zajednice i njezino razvrgnuće isključuje medjutim takovu neskladnost.

Ovršni naslov, kojim se neka zajednica razvrgava bilo fizičkom diobom bilo sudskom prodajom, mora otstupiti od propisa §-a 12. I. p. i ne može izričito označavati ovlaštenika i suprotstavljati ga obvezaniku, jer narav stvari zahtijeva, pa i iz ovršnoga naslova treba da je jasno, kako je svaki suvlasnik ne samo ovlaštenik nego ujedno prema drugim suvlasnicima i obvezanik, te je prema tome u smislu propisa §-a 6 I. p. svaki suvlasnik ovlašten na stavljanje ovršnoga prijedloga za razvrgnuće zajednice.

Daljnje je pitanje ovo: Pošto je već donesen ovršni naslov za razvrgnuće zajednice nekretnina, dakle kada je nastupio uslov §-a 274 V. p. (»Ako se dioba ima izvršiti sudskom prodajom«), kada ima doći do eventualnoga sporazuma suvlasnika, da se prodaja provede po propisima vanparničnoga postupnika?

Već je gore navedeno, da su se prema §-u 306 I. p. imale sudske prodaje zajedničkih nekretnina u svrhu razvrgnuća zajednice uvijek provesti po propisima vanparničnoga postupnika no taj je propis izmijenjen propisom §-a 274 V. p., koji takodjer pretpostavlja sudsku prodaju zajedničkih nekretnina u svrhu razvrgnuća zajednice po propisima vanparničnoga postupnika, te ju čini ovisnom o sporazumu svih suvlasnika, a samo ako do toga sporazuma ne dodje, sudska se prodaja može provesti po propisima ovršnoga postupnika. Iz dosadašnjeg razlaganja slijedi, da je takovu sporazumu mjesto istom nakon donošenja ovršnoga naslova, kojim se razvrgnuće zajednice nekretnina upućuje na sudsku prodaju. No kada će se ustanoviti, da do sporazuma nije došlo i da se prema tome sudska prodaja imade provesti po propisima ovršnoga postupnika? Je li dovoljno, da se u ovršnom prijedlogu, podnesenom po jednom od suvlasnika, samo utvrdi, da do takvoga sporazuma suvlasnika nije došlo, ili je to potrebno po sudu utvrditi?

Pod ovršnim postupkom — kako je takodjere već prije spomenuto — smatra se jednako, provodila se sudska prodaja po propisima vanparničnoga ili po propisima ovršnoga postupnika, dakle se povodom ovršnoga prijedloga, podnesenoga po jednom od suvlasnika, imade istom po samom sudu uvrditi, po kojim će se propisima provesti sudska prodaja, po onima vanparničnoga ili po onima ovršnoga postupnika.

S obzirom na ustanovu §-a 274 V. p., da će se sudska prodaja provesti po propisima ovršnoga postupnika samo onda, ako ne dodje do sporazuma suvlasnika, da se prodaja provede po propisima vanparničnoga postupnika, nadaje se zaključak, da sama tvrdnja jednog od suvlasnika u ovršnom prijedlogu, da do takovog sporazuma nije došlo, ne će za sud biti dovoljna i da će se prema tome povodom podnesenoga ovršnoga prijedloga imati saslu-

Digitized by Google

šanjem svih suvlasnika po sudu utvrditi, nije li moguć sporazum suvlasnika kako bi se sudska prodaja provela po propisima vanparničnoga postupnika. U koliko pak do takova sporazuma ne bi došlo, ne preostaje drugoo, nego da se postupak nastavi po propisima ovršnoga postupnika.

Kada bi ustanova §-a 396 I. p. bila potpuno na snazi, onda ne bi bilo mjesta takovu saslušanju stranaka, s obzirom na propis §-a 6 I. p., prema kojemu se o ovršnom predmetu ima odlučiti bez prethodne usmene rasprave i bez preslušanja protivnika, koliko nije zakonom što drugo naredjeno. A ne bi to konačno bilo ni potrebno, jer bi u tom slučaju bilo nesumnjivo, da se sudska prodaja može izvršiti samo po propisima vanparničnoga postupnika. No s obzirom na propis §-a 274 V. p. takovo je saslušanje svih suvlasnika nužno, iako nije u zakonu naredjeno. Kako je to propis vanparničnoga postupnika, mora se saslušanje svih suvlasnika narediti već analognim pozivom na propis §-a 2 toč. 5. V. p. Uvaži li se k tome, da je odluka, kojom se odredjuje razvrgnuće zajednice nekretnina sudskom prodajom, ovršni naslov, i to u koliko je osuda u parničnom postupku prema §-u 2 toč. 1. I. p., a u koliko je zaključak u vanparničnom postupku prema §-u 2 toč. 4. I. p., za dozvolu ovrhe bit će nadležan u smislu §-a 7 t. 1. I. p. »onaj sud, pred kojim je u prvom stepenu parnica tekla, odnosno onaj sud, koji se je vanparničnom stvari bavio u prvom stepenu«.

Što se tiče nadležnosti suda, koji vrši sudsku prodaju (ovršni sud), treba istaknuti, da ona nije ista, kada se sudska prodaja provodi prema propisima vanparničnoga postupnika, i onda, kada se provodi prema propisima ovršnoga postupnika. U prvom slučaju dakle, kad se sudska prodaja provodi prema propisima vanparničnoga postupnika, u smislu §-a 220 V. p. za provodjenje procjene i dražbe nadležan je onaj sud, u čijem se području nekretnine nalaze. U drugom slučaju pak, kada se provodi prema propisima ovršnoga postupnika, nadležan je u smislu §-a 22 t. 1. V. p. za provodjenje ovrhe onaj sud, koji vodi javnu knjigu (gruntovnicu) o tim nekretninama. Dok dakle propis §-a 220 V. p. odredjuje mjesnu nadležnost onoga suda, u čijem se području nalaze nekretnine, koje se imadu sudski prodati, a stvarnu nadležnost uvijek samo sreskoga suda, to propis §-a 22 t. 1. I. p. odredjuje mjesnu nadležnost onoga suda, koji vodi javnu knjigu o nekretninama, stvarna pak nadležnost može biti ne samo sreskog suda, nego i okružnog suda, ako on vodi javnu knjigu o nekretninama, samo što u tom slučaju okružni sud može u smislu §-a 23. I. p. po službenoj dužnosti ili po prijedlogu iz razloga celishodnosti prepustiti sreskomu sudu, u čijem se području nalaze nekretnine, provodjenje nekih dijelova ovršnoga postupka, dakle prenijeti stvarnu nadležnost na sreski sud. U tom je slučaju nadležnost prema §-u 22. t. 1. savezno s §-om 23 I. p. ista kao i nadležnost prema §-u 220. V. p.

Procjena nekretnina, koje se imadu prodati sudskom prodajom u svrhu razvrgnuća zajednice, provodi se posve jednako, bez obzira na to, da li se prodaja ima provesti po propisima vanparničnoga ili po propisima ovršnoga postupnika.

Vanparnični postupnik uopće ne sadržaje nikakove propise o procjeni, nego se samo poziva u §-u 222 V. p. na propise o procjeni sadržane u ovršnom postupniku, dakle na propis §-a 113. I. p. i na uredbu o procjenjivanju, predvidjenu u §-u 113 stav 5 I. p.[3]) Ipak će se obzirom na propis §-a 225 V. p. moći kod sudske prodaje, koja se imade provesti po propisima vanparničnoga postupnika, izvršiti prodaja i bez procjene. Čitav taj stepen

[3]) Uredba o postavljanju i izboru vještaka za procjenjivanje zemljišta, o njihovom nagradjivanju i o postupku pri procjeni od 24. lipnja 1932. br. 65880-u-578, Služ. nov. od 7. srpnja 1932, br. 153 LXX.

Digitized by Google

postupka može otpasti, ako su svi suvlasnici u tom složni i ako suglasno odrede početnu (iskličnu) cijenu.

Zanimljivo je medjutim kod sudske prodaje prema propisima vanparničnoga postupnika, da je u §-u 223 V. p. izričito istaknuto, da će sud po službenoj dužnosti izabrati vještake i s njima izvršiti sudsku procjenu, a da pri tom nije vezan na prijedloge stranaka. Stranke dakle mogu od procjene odustati i same odrediti početnu (iskličnu) cijenu za prodaju nekretnina, no ne mogu same izabirati vještake, s kojima bi sud imao procjenu provesti. No i prema §-u 113 al. 1. I. p. sud će po službenoj dužnosti pozvati jednoga ili dva vještaka radi procjene nekretnina, pri čemu takodjer nije vezan za ikakav prijedlog stranaka. Konačno i s obzirom na propis §-a 21 al. 1. V. p., prema kojemu se u vanparničnom postupku imadu shodno primjenjivati propisi gradj. parnič. postupnika, a prema §-u 447. grpp. sud će, preslušavši stranke o ličnosti vještaka, postaviti jednoga ili više vještaka. Tako ni prema §-u 447 grpp. sud nije vezan za prijedlog stranaka o izboru vještaka, već se stranke saslušavaju samo o eventualnom izuzeću vještaka u smislu propisa §-a 451 grpp., koji se imade shodno primijeniti u vezi s propisom §-a 21. al. 1. V. p. i u vanparničnom postupku, a u vezi s propisom §-a 68 al. 1. I. p. i u ovršnom postupku. Iz svega toga jasno proizlazi, da i u vanparničnom i u ovršnom postupku sud po službenoj dužnosti izabira vještake za procjenjivanje, te se strankama ne daje mogućnost, da svojim prijedlogom utječu na sam izbor vještaka, nego im pripada jedino pravo, da u smislu §-a 451 grpp. savezno sa §-om 21. al. 1. V. p. odnosno savezno sa §-om 68. al. 1. I. p. izuzmu vještaka imenovanoga po sudu, u koliko za to imadu opravdana zakonskoga razloga. Razlozi, iz kojih se vještak može izuzeti, su prema ustanovi §-a 451. al. 1. grpp. isti, iz kojih se može izuzeti sudac, a to su navedeni u §-u 17 grpp., koji se opet poziva i na razloge isključenja prema §-u 15 grpp., jedino s tim izuzetkom, da se vještak ne može izuzeti, kao što se to može sudac, u slučaju, ako je u istoj pravnoj stvari ranije bio saslušan kao svjedok.

Daljnji je stepen postupka kod sudske prodaje utvrdjivanje dražbenih uvjeta. U slučaju provedenja sudske prodaje prema propisima ovršnoga postupnika, dražbeni se uvjeti utvrdjuju prema propisu §-a 115 I. p., dok u slučaju provedenja prodaje prema propisima vanparničnoga postupnika § 222 V. p. naredjuje shodno primjenjivanje propisa ovršnoga postupnika, a u §-u 227 V. p. se izričito veli, da dražbeni uvjeti imadu biti jasni i razgovjetni, da u njima ne smije biti odredaba, zbog kojih bi prodaja bila nedopuštena ili nevaljana, ili takovih odredaba, koje bi mogle biti povod sporovima ili nesporazumima. To je medjutim zahtjev, koji se mora prema §-u 115 I. p., i u ovršnom postupku izraziti. No ipak će se dražbeni uvjeti morati utvrditi drukčije u ovršnom, a drukčije u vanparničnom postupku.

Razlika od propisa §-a 115 I. p. bit će u vanparničnom postupku najprije s obzirom na točku 3, što kupac ne će kao u ovršnom postupku preuzimati bez uračunavanja u kupovninu samo služnosti, preužitke i druge realne terete, koji ne spadaju u hipoteke, nego će morati s obzirom na propis §-a 227 al. 2. V. p. preuzeti sve terete. Bit će razlika i s obzirom na točku 4, što se u dražbenim uvjetima ne će kao u ovršnom postupku označivati najniža prihvatljiva ponuda, koja bi se imala ustanoviti prema propisima §-a 119 I. p., nego će se označiti samo početna (iskklična) cijena, a kod utvrdjivanja ove suvlasnici nisu vezani na propis §-a 119 I. p. To je ostalom i nije moguće, budući da kraj činjenice, da kupac mora u vanparničnom postupku prema ustanovi §-a 227. al. 2. V. p. preuzeti sve terete bez uračunavanja u kupovinu, nije moguće odrediti još i najnižu prihvatljivu ponudu prema §-u 119 I. p., jer bi to u pojedinim slučajevima sudsku prodaju po vanparničnom postupku potpunoma onemogućilo.

Digitized by Google

Medjutim najveća razlika izmedju dražbenih uvjeta, utvrdjenih u ovršnom postupku, i onih, koji se utvrdjuju u vanparničnom postupku, jest u tome, što si suvlasnici u vanparničnom postupku u smislu §-a 228 al. 1. V. p. mogu u dražbenim uvjetima pridržavati pravo, da u odredjenom roku odobre ili ne odobre prodaju, a samo onda, ako si to pravo ne pridrže, pripast će nekretnine onome, koji je najviše ponudio, - i prodaja se smatra neopozivom.

Kako je propis §-a 228 al. 1. I. p. općeniti za dobrovoljne dražbe, a § 274 V. p. se samo poziva na sudsku prodaju prema naredjenjima petoga dijela vanparničnoga postupnika bez ikakovih preinaka, to ostaje još nejasno, što biva za slučaj, da suvlasnici imajući pravo, da u odredjenom roku odobre ili ne odobre prodaju, nisu složni u tom, da li se prodaja ima odobriti ili ne odobriti. Čini se, da bi taj slučaj valjalo već kod utvrdjivanja dražbenih uvjeta utvrditi i o tom jasnu i nedvojbenu odredbu u dražbene uvjete unijeti tim više, što bi to odgovaralo i propisu §-a 227 al. 1. V. p., kojim se nalaže sudu, da pazi, da u dražbenim uvjetima ne bi bilo odredaba, koje bi dale povod sporovima ili nesporazumima. Iako o tom nema izričnoga zakonskoga propisa, sigurno je, da se suvlasnici mogu sporazumjeti u bilo kojem načinu odobrenja odnosno neodobrenja prodaje; — naime mogu se sporazumjeti, da se prodaja odobri jednoglasnom odlukom svih suvlasnika ili većinom glasova, pa bilo konačno da se i jednom samo odredjenom suvlasniku prepusti odluka o tome. Ne slože li se suvlasnici u tom, na koji način će odobriti odnosno ne odobriti prodaju, niti je sud u stanju saslušanjem suvlasnika taj nedostatak ukloniti, onda nema kao u ovršnom postupku u smislu §-a 114. al. 6. I. p. na osnovu posljetka rasprave mjesta tome, da sud odluči i na taj način dražbene uvjete utvrdi, nego se u smislu § 227. al. 1. V. p. dražba uopće ne može odrediti i postupak po propisima vanparničnoga postupnika ima obustaviti, a suvlasnici uputiti samo na ovršni postupak. U koliko si medjutim suvlasnici pridrže pravo odobrenja odnosno neodobrenja prodaje, ali se bilo iz kojeg razloga ne unese u dražbene uvjete odredba o tom, što nastaje onda, ako suvlasnici ne budu složni u tom pitanju, pa nakon provedene prodaje izbije spor izmedju suvlasnika, to prodaja ne će radi toga biti nevaljana, nego se u tom slučaju mora neka odluka o odobrenju odnosno neodobrenju donijeti. Kako pak u tom slučaju u smislu §-a 853 o. g. z. ne može odlučivati većina, jer se ne radi o redovnom upravljanju i koristovanju zajedničkom stvari, to će u smislu §-a 855 o. g. z. morati odlučiti samo sudac.

Nakon utvrdjenja dražbenih uvjeta ima se odrediti dražbeno ročište i u tu svrhu izdati oglas. Taj se oglas kod sudske prodaje u vanparničnom postupku razlikuje od oglasa kod sudske prodaje u ovršnom postupku i to ne samo po naslovu, jer ga zakon u vanparničnom postupku naziva oglasom a u ovršnom postupku proglasom.[4]) Kako imade biti sačinjen oglas, odredjeno je u ovršnom postupniku u ustanovi §-a 134 I. p. Općenite edredbe toga oglasa — kao što su točna oznaka zemljišta i utvrdjene vrijednosti njegove, dan, sat i mjesto dražbe, umjesto najniže prihvatljive ponude početna (isklična) cijena, kao i saopćenje, da se kod suda mogu razgledati dražbeni uvjeti i isprave, koji se odnose na prodaju nekretnina — očito mora sadržavati i oglas u vanparničnom postupku. U ovršnom postupku ima oglas sadržavati prema §-u 134 t. 6. I. p. upozorenje svakomu licu, koje na zemljište ima kakovo pravo, zbog kojega dražba ne bi bila dopuštena, da svoje pravo sudu prijavi najdalje na dražbenom ročištu i to prije dražbovanja, jer se inače to pravo ne će moći ostvariti na štetu poštenoga kupca. Oglas mora prema §-u 134 t. 7 I. p. sadržavati i obavještenje, da

---

[4]) Mimogred rečeno, jedinstvena terminologija nepoznata je svim dosadanjim zakonima i o tom bi se mogla posebna rasprava napisati.

Digitized by Google

će se od lica, za koja na zemljištu već postoje ili će u toku postupka nastati prava ili tereti, naročitom dostavom obavjestiti o daljnjim dogadjajima postupka samo ona, koja stanuju u području ovršnoga suda ili koja sudu saopće ovlaštenika za primanje dostava, koji stanuje u sjedištu suda, dok će se sva druga lica obavještavati samo objavom na sudskoj ploči. Takvomu obavještavanju i opomeni vjerovnika nema prema ustanovi §-a 227 al. 3. V. p. mjesta kod sudske prodaje u vanparničnom postupku nego se naprotiv izričito odredjuje u ustanovi §-a 227. al. 2. V. p., da se kod sudske prodaje u vanparničnom postupku imade i u oglasu navesti, da je prodaja odredjena na osnovi dobrovoljnoga zahtjeva vlasnika. To znači u slučaju sudske prodaje nekretnina u svrhu razvrgnuća zajednice na osnovi zahtjeva suvlasnika, i da će u povodu toga svi tereti, dakle i sva uknjižena založna prava vjerovnika ostati netaknuta bez obzira na kupovnu cijenu, koja će se prodajom postići.

U tome je najveća razlika izmedju oglasa kod sudske prodaje prema propisima vanparničnoga postupnika i oglasa kod sudske prodaje prema propisima ovršnoga postupnika. Ona proističe odatle, što se u vanparničnom postupku ne mogu, kao u ovršnom postupku nakon prodaje brisati svi tereti bez obzira na polučenu kupovnu cijenu, jer u vanparničnom postupku ostaju svi tereti i nadalje na nekretninama bez obzira na polučenu kupovninu netaknuti, pa su stoga u tom postupku i onako suvišne sve obavijesti i opomene vjerovnika, koje se u ovršnom postupku moraju učiniti u smislu §-a 134. t. 6 i 7 I. p. Zato ih ne treba ni isticati, dok se to u ovršnom postupku ne smije propustiti.

U daljnjem provedenju sudske prodaje nastaju još neke razlike izmedju provedenja prodaje prema propisima vanparničnoga i provedenja prodaje prema propisima ovršnoga postupnika. Tako se u vanpar. post. u §-u 228. al. 1. V. p. odredjuje, da će nekret. nakon provedenja prodaje, u koliko si vlasnik odnosno kod razvrgnuća zajednice nekret. sud. prodajom suvlasnici ne pridrže pravo, da odobre odnosno ne odobre prodaju, pripasti onome, koji je najviše ponudio i ta se prodaja onda smatra neopozivom. Prema tome u vanparničnom postupku s obzirom na ustanovu §-a 228 al. 1. V. p. nema nikakova dosudjenja (§ 142. I. p.), kao što to ima u ovršnom postupku, a kako nema dosudjenja, nema niti protivljenja proti dosudjenju (§ 143. I. p.). U vanparničnom postupku s obzirom na ustanovu § 228. al. 1. V. p. nema radi neopozivosti prodaje niti nadponude (§ 157. I. p.), a konačno nema ni ponovne dražbe (relicitacije § 162 I. p.). No i nakon prodaje postoji razlika izmedju provedenja prema propisima vanparničnoga postupnika i provedenja prema propisima ovršnoga postupnika.

U ovršnom postupku imade se u smislu propisa §-a 178 i sl. I. p. odrediti rasprava za razdiobu kupovnine, na kojoj će se raspraviti o zahtjevima, koji se moraju pri razdiobi kupovnine uvažiti, kao i o radu podmirenja tih zahtjeva (§ 175 al. 1. I. p.) i donijeti zaključak o razdiobi kupovnine (§ 192 I. p.), te konačno odrediti brisanje svih tereta i prava na prodanom zemljištu, koje kupac nije preuzeo (§ 194. al. 3. 1. p.). Naprotiv tome u vanparničnom postupku ostaju svi tereti na prodanom zemljištu netaknuti bez obzira na polučenu kupovninu, stoga i ne može biti u samom postupku sudske prodaje nikakovih zahtjeva na kupovninu sa strane onih, koji imadu kakova stvarna prava ili terete na prodanom zemljištu. Prema tome u vanparničnom postupku nema rasprave o tim zahtjevima, a niti o redu njihovog podmirenja; u vezi s tim otpada i čitav postupak za razdiobu kupovnine i umjesto toga imade se samo u smislu §-a 226. al. 2. V. p. u odluci, kojom se odredjuje dražba navesti, što će se s kupovninom učiniti, a odluku o tom donijet će sud na osnovu prijedloga samog vlasnika odnosno suvlas-

Digitized by Google

nika nekretnina, koje se u svrhu razvrgnuća imadu sudski prodati, bez obzira na stvarna prava ili terete, koji na nekretninama postoje.

Ukratko rečeno postoje bitne razlike izmedju sudske prodaje po propisima vanparničnoga postupnika i sudske prodaje po propisima ovršnoga postupnika. I nakon donošenja odluke (ovršnoga naslova), kojom se zajednica nekretnina razvrgava, suvlasnici će u smislu §-a 274 V. p. — baš obzirom na te razlike — odlučiti, da li će se prodaja provesti po propisima vanparničnoga postupnika ili po propisima ovršnoga postupnika.

Mogućnost obnovljenja postupka u vanparničnim stvarima te u gradjanskim parničnim stvarima, koje nisu dovršene osudom

Napisao Nikola Tintić, sudac Sreskoga suda u Prelogu.

I. — Po §-u 1. vp. imaju sudovi u vanparničnim pravnim stvarima postupati, bilo po službenoj dužnosti bilo na prijedlog stranaka, samo onda u koliko im to zakon odredjuje. Iz te odredbe se jasno luči: postupak, koji se i pokreće i tjera i dovršava po službenoj dužnosti (službeni postupak), i postupak, koji se i pokreće, tjera i dovršava po prijedlogu stranke, kojoj je objektivnim pravom (procesnim ili materijalnim) priznato (u subjektivnom smislu) pravo raspolaganja odnosno upotrebe toga prava (sporni vanparnični postupak). Medjutim, i sporni vanparnični postupak tjera se po službenoj dužnosti, u koliko je bio od ovlašćenoga lica stavljen prijedlog za započinjanje postupka te u koliko nije naknadno podnešen prijedlog za obustavu. Dakako, u koliko postoje i ostale pretpostavke formalnoga i materijalnoga prava, na koje se sud ima obazirati po službeoj dužnosti. Da je tako, vidi se najbolje iz odredaba § 2 st. 2 br. 5 i 6 vp., prema kojima sud mora po službenoj dužnosti izvidjeti sve okolnosti i odnošaje, koji imaju uticaja na sudsku odluku — — —, i mora uzimati u obzir one činjenice i okolnosti, koje stranke nisu navele, a za koje je sud na drugi način saznao. Ove odredbe daju vanparničnomu postupniku obilježja koja ga donekle bitno razlikuju od gradj. parn. postupnika.

Sve ovo, kao i ono, što ćemo dalje spomenuti, potrebno je, da bi se shvatila priroda i značenje vanparničnoga sudskoga postupanja uopće, pa dosljedno i mogućnost i opravdanost obnovljenja postupka u vanparničnom postupku.

Osnovna značajka službenoga vanparničnoga postupka ne stoji u pokretanju toga postupka (»ili po prijedlogu« — § 1 vp.), nego u nastavku odnosno dovršenju istoga, s obzirom na to, da se tako pokrenuti postupak ima po službenoj dužnosti dovršiti a da stranke ne trebaju uticati na to. Naprotiv je u spornomu vanparničnomu postupku strankama priznato pravo raspolaganja i sa nastavkom i dovršenjem vanparničnoga postupka sve do donošenja konačne odluke suda u toj stvari.

Načelo oficioznosti uzrokuje, da izostanak stranaka sa ročišta ne može da dovede ni do mirovanja postupka ni do prekluzije ni do kontumacije. Ali to načelo najviše dolazi do izražaja kod prikupljanja procesnoga gradiva i izvodjenja dokaza. S obzirom na načelo oficioznosti postupak se po službenoj dužnosti ima tjerati do kraja, pa je već radi toga isključen i utjecaj stranaka na tok i dovršenje postupka (dakako samo oficioznoga).

Sud ima dokaze prikupljati i provesti po službenoj dužnosti u cilju iznalaženja materijalne istine (postupak inkvizitorske prirode — § 2 st. 2

Digitized by Google

br. 5 i 6 vp.). Time se dokazivanje izuzima iz raspravne maksime i u cilju utvrdjenja materijalne istine postupkom i dokazivanjem upravlja sud po službenoj dužnosti. Ali to još ne znači, da će sud uvijek i doći do materijalne istine i da će uvijek moći prikupiti sve dokaze odnosno utvrditi sve činjenice, koje su važne za rješenje toga spora. Načelo materijalne istine u vp-u je jače izraženo i ispoljeno nego li u grpp-u. U iznalaženju materijalne istine sud ne može da bude spriječen ni od stranaka ni od učesnika u postupku.

Načelo materijalne istine upotpunjeno je istražnim načelom. Vanparnični postupnik nigdje ne predvidja izrično postupak obnovljenja, ali ga izričito ni ne isključuje. Medjutim, s obzirom na odredbe § 21 vp. držimo, da se propisi gradj. par. post. o obnovljenju postupka imaju analogno primjenjivati i u vanparnič. postupku, jer vp. nema posebnih naredjenja u tom pravcu i jer se obnavljanje ne protivi ni prirodi ni značaju vanparničnoga postupanja, (čak ni službenoga, pogotovo ne spornoga).

U stavu I § 21 vp. izričito je predvidjeno subsidijarno primjenjivanje odredaba grpp-a i na vanparnični postupak pred sudom, u koliko vp. nema posebnih odredaba (st. 2—7 §-a 21 vp.). Prema tome odredbe grpp-a, u smislu stava I § 21 vp. pretstavljaju supsidijarni pravni izvor pozitivnoga vanparničnoga procesnoga prava. Ali vanparničnomu procesu služi kao podloga ne samo javno pravo nego i privatno pravo, (materijalno gradjansko) pravo. Uslijed toga, glavni izvor vanparničnog procesnog prava, istina, pretstavlja vp., ali sa grpp-om, kao njegovim supsidijarnim procesno pravnim vrelom.

Vanparnični postupak štiti subjektivna privatna prava, pa ni u njemu ne može da se uvijek ispolji službena maksima. Vanparnične stvari uopće nisu nigdje iscrpljivo navedene. Nemoguće je razgraničenje područja parnične i vanparnične sudske vlasti s obzirom na svrhu ovih postupaka.[1] U tome nije uspjela ni teorija stranaka jer i u vanparničnom postupku ima sporova, koji se rješavaju u tome postupku bez upućivanja stranaka na gradjansku parnicu, pa je nemoguće odrediti sve pozitivne oznake, koje bi obuhvatile sve grane vanparničnoga postupanja. Uopće granica izmedju poslova uredjenih grpp-om i onih uredjenih vp-om ne može se tražiti u materijalno pravnoj odredbi čije je ostvarenje u pitanju, jer su i mnoge pravne stvari, koje nose izrazito parnični značaj, uredjene u vp-u, ili obratno vanparnične u grpp-u. Prema tome, granicu takvoga razgraničenja treba tražiti u pozitivnim odredbama vanparničnoga i gradj. parnič. postupnika.

I sporovi o privatno pravnim odnošajima mogu se rješavati u vanparničnom postupku, u najmanju ruku kao prejudiciono pitanje. I to ne samo onda, kada je predmet rješavanja pravno pitanje, nego i onda, kada je predmet rješavanja pravno pitanje nego i onda, kad se ima riješiti pitanje utvrdjenja spornih činjenica. Za razliku od službenoga vanparničnoga postupka treba imati u vidu i sporni vanparnični postupak, u kome se rješavaju sporovi, koji su po svome obilježju materijalno-pravnom jednaki sporovima, koji se rješavaju u gradj. parnič. postup.

Opravdanost za dozvolu obnove postupka u vanparničnom postupku ne može da umanji, a još manje može da isključi to, što pravni lijek mogu da ulažu ne samo stranke i učesnici, koji su učestvovali u tom postupku, nego i svako treće lice, koje se osjeća povrijedjenim odredjenim procesnim radnjama i u tome ima opravdanoga pravnoga interesa (§ 12 st. I vp.). Po § 12 vp. naime, u koliko u ovome zakonu nije drukčije naredjeno, svaki se učesnik, koji se ne zadovoljava odlukom suda prvoga stepena može poslužiti rekursom. Rekurs ima dakle pravo podnijeti svaki učesnik, a pojam uče-

[1] To je pokušao A. Menger, »System der öster. Zivilprozessrecht«

Digitized by Google

snika dan je u § 5 vp. Medjutim, odredbe § 5 vp., koje su definirale, što je učesnik u vanparničnom postupku, nisu uklonile ni ograničile pojam stranke, koja postoji i djeluje i u vp., a čiji pojam vp. svojim odlukama nije uopće dirnuo. Svakako protiv odluke može se žaliti samo onaj, kome je odluka dostavljena (§ 13 st. I vp.).

U smislu odredaba § 21 st. 3 vp., odluke (rješenja, nalozi ili naredbe) u vanparničnom postupku donose se u obliku zaključka (usporedi § 521 st. I. grpp.), a njihovo obrazloženje je obvezatno u granicama, predvidjenim u § 2 st. 2 br. 8 vp. Baš stoga, što je zaključak jedini oblik konačnih odluka u vanparničnom postupku, ovo ne može da bude zaprekom za mogućnost i dopuštenost obnove postupka i u vanparničnom postupku samo radi toga, što je u § 624 grpp. predvidjeno, da se može obnoviti samo onaj postupak, koji je dovršen osudom. To ne bi bila »shodna« primjena odredaba grpp-a u vp-u, u kome se u ostalom postupak nikada ne dovršava osudom. Stoga oblik konačne odluke (zaključak), svakako je i u vp-u odlučan samo za oblik redovnoga pravnoga lijeka (rekurs), a ne i za oblik izvanrednoga pravnoga lijeka (obnavljanje postupka).

Primjerena primjena propisa grpp-a u vanparničnom postupku je dopuštena i u onim slučajevima, koje vp. nije izričito spomenuo, u koliko ih nije izričito isključio ili drukčije uredio. Ali »shodno primjenjivanje« svakako pretstavlja primjenjivanje onih odredaba grpp-a, koje se ne protive prirodi i značaju vp-a. Mislimo, da »shodna« primjena odredaba grpp-a o obnovljenju postupka i u vanparničnome postupku ne protivi se nijednoj posebnoj odredbi vp-a, a ni njegovoj prirodi i značaju ili svrsi bez obzira na to, što je obnova dopuštena samo kod postupaka, koji su »dovršeni osudom« (§ 624 grpp.).

Ni u vanparničnom postupku stranka ne može štetne pravne posljedice pravnosnažne, a nepravilne odluke otkloniti uvijek rekursom, makar i neblagovremenim (§ 13 vp.), a ni službenim revizijskim rekursom (§ 16 vp.), jer izvjesne činjenice, koje mogu biti opravdanim razlogom za obnovu postupka, po koji put ne mogu uspješno poslužiti ni kao rekursni razlog ni kao rekursni prijedlog, sve kada bi se preinačenje pobijane odluke i moglo izvršiti bez štete po druga lica. Stečena prava drugih lica, u koja se ne smije dirati, pretstavljaju prava svih onih lica, koja su različita od žalioca, a čija su prava zasnovana na pobijanoj odluci. Stoga su ove granice dosta otvorene. To će biti pogotovo onda nemoguće, kada stranka sazna za odnosne dokaze, činjenice ili obnovne razloge tek nakon rješenja i eventualnoga izvanrednoga rekursa. A ulaganjem i rješenjem jednoga takvoga rekursa svršeno je pravo na taj pravni lijek, pa se isti ne može da ponovno ulaže. U ostalom rješavanje o neblagovremenom rekursu ostavlja se ocjeni suda drugoga stepena i to samo onda, ako je preinačenje napadnute odluke moguće bez štete po koga drugoga. A i to samo u granicama važnih razloga (§ 13 st. 2 vp.). Takav rekurs u stvari pretstavlja izvanredni pravni lijek, ali i po opsegu i po značenju daleko uži od izvanrednoga pravnoga lijeka obnovljenja postupka.

Ni odredbe § 12 st. 2 i 3 te § 13 st. 2 vp. ne mogu da opravdaju isključenje obnove postupka i u vanparničnomu postupku, jer razlozi za obnovu mogu da nastupe i kasnije, pa i onda, kada je preinačenje odluke od štete po koga drugoga odnosno po stečena prava trećih lica. Cilj je pravnih lijekova, da se dodje do pravilne odluke, i shodna primjena propisa § 2 br. 5 i 6 vp., ne može da opravda isključenje obnove postupka u vanparničnom postupku. Analogna primjena odredaba grpp-a i u vanparničnom postupku (§ 21 vp.), može da znači, i u pravcu ulaganja pravnih lijekova samo to, da je i u vp-u dopušten pravni lijek samo ondje, gdje ga dopušta i grpp.

Digitized by Google

Sloboda iznošenja novih činjenica (beneficium novorum) u rekursu (§ 12 st. 2 vp.) ne može da opravda zabranu obnove postupka i u vanparničnom postupku samo za to, što je pravo beneficium-a novorum u grpp-u ograničeno (§ 614 st. 4. grpp.). Nove činjenice i novi dokazi mogu se iznositi u vp-u, ali rekurs, kao redovni pravni lijek, ne može ni da nadomjesti ni da zamijeni pravne lijekove, čija se opravdanost temelji na sasvim drugom osnovu i na drugim, i pravnim i stvarnim, razlozima.

U ostalom prvostepeni sud niti u vanparničnom postupku ne može ni preinačiti ni opozvati svoju odluku u spornom vanparničnom postupku. A i kasacioni sud može preinačiti svoju odluku samo u toliko, u koliko se time ne vrijedjaju prava trećih lica, čija su prava zasnovana na toj odluci.

Sud je i u vanparničnom postupku vezan svojom odlukom, čim je ona objavljena, i po pravilu ne može je više preinačiti (§ 512 grpp.).

Ni odredbe §-a 16 vp. nisu razlog za zabranu obnove postupka u vanparničnom postupku, jer se ta odredba primjenjuje samo na lica pod naročitom zaštitom zakona — i to ureda radi, a ne i na poticaj stranaka, pa stranke nemaju pravnih sredstava ni mogućnosti, da utiču na sud (a još manje da ga prisile), da podnese službeni revizijski rekurs.

Istina, sud se mora po službenoj dužnosti starati za lica, koja stoje pod naročitom zaštitom zakona (§ 2 st. I zadnja rečenica vp.) To su medjutim samo ona lica, koja gradjanski zakon odnosno uvodni zakon za vp. uzima u posebnu zaštitu suda. Lica, koja stoje pod naročitom zaštitom zakona, u glavnom su: nesvojevlasna lica, otsutna lica, lica nepoznatoga boravišta, korporacije, zavodi i zaklade javnoga prava u ostavinskom postupku i slično. Ta su lica spomenuta i u § 19 naše predosnove gradj. zakonika i u čl. 16 st. I br. 3 vp., koji je krug tih lica proširio. Ail to će dakako biti i sva ona lica (i pravna i fizička), koja posebni zakoni budu u buduće stavili pod naročitu zaštitu zakona.

Pravomoćna sudska odluka, koja je donijeta po vanparničnom postupku, a u granicama nadležnosti vanparbenoga sudovanja, pretstavlja presudjenu stvar. Što je presudjena stvar nego odluka, kojom je riješen neki privatno-pravni odnošaj, za koji je traženo rješenje, a koja se odluka više ne može pobijati redovnim pravnim lijekom? Stoga držimo, da pravnosnažnost sudske odluke, koja je donešena u vanparničnom postupku, a u granicam nadležnosti vanparničnoga postupanja, pretstavlja smetnju, da stranka ili učesnik u tome postupku ne može ni pred redovnim sudom tražiti ispravak eventualno povrijedjenoga prava ni onda, ako smatraju, da im je u tome vanparničnom postupku povrijedjeno neko pravo. Dakako, ako se ne radi o rješenju prethodnoga pitanja. Jedino prethodna pitanja, koja su riješena u vanparničnom postupku, nadležna vlast može uvijek preispitati i u svako doba drukčije riješiti.

Redovnom se parnicom neposredno mogu pobijati samo one vanparnične odluke, gdje je zakon učesnicima izričito ovo pravo zadržao. Stoga se vanparnične odluke mogu posredno pobijati redovnom parnicom samo u toliko, u koliko se pobija prethodno pitanje, odnosno prethodno rješenje nekoga spornoga privatno-pravnoga pitanja. Ako odluka u vanparničnoj stvari zavisi od utvrdjenja kojega prava ili kojega pravnoga odnošaja (prethodno pitanje), ovo se utvrdjenje, u koliko posebna naredjenja što drugo ne propisuju, i onda, kada je ovo pravo ili ovaj odnošaj medju strankama sporan, ima izvesti na čisto i u vanparničnom postupku. Ali ovo utvrdjenje ima pravni učinak samo u tome postupku (§ 10 st. I vp.). Dakako, u koliko rješavanje o pojedinim takvim pitanjima nije posebnim odredbama izuzeto iz djelokruga vanparničnoga sudovanja. Razumije se, da takve odluke ne prejudiciraju konačnoj odluci o tim pitanjima, koja će se na eventualni prijedlog stranke donijeti u redovnom parničnom postupku. Od te konačne

Digitized by Google

odluke dapače zavisi i to, da li će i u koliko će ostati na snazi odluka, koja je ranije o tome pitanju donijeta u vanparničnom postupku.

Stoga i odredbe §-a 18 vp. pretstavljaju razlog, da se obnova postupka dozvoli i u vp-u, jer i vanparničnim sudskim odlukama, koje se više ne mogu pobijati pravnim lijekovima, pripada pravna snaga prema učesnicima, u koliko im posebnim zakonskim propisima nije sadržan put parnice. Ali odluke u vanp. postupku mogu postati ne samo formalno nego i materijalno pravno snažne, jer odlukom može postati vezan ne samo sud nego i stranke u toliko, što ni putem parnice ne mogu više tražiti, da se o toj istoj stvari ponovno odluči.

Materijalna pravnosnažnost može da se odnosi samo na učin, koji je postojao u vrijeme donošenja odluke. Prijedlozi i molbe u vanparničnom postupku, u koliko posebno nije drukčije naredjeno, predavaju se pismeno ili usmeno u zapisnik (§ 6 vp.).

I obnova postupka se u vp-u traži u vidu novoga prijedloga, koji se osniva na novim činjenicama ili na novim dokazima, pa se po tome prijedlogu imaju da ponovno rješavaju i već pravnosnažne odluke. Posebno je pitanje, od kada ta odluka (nova) djeluje, — da li od časa, kada je nastao razlog za izmjenu odluke (ex tunc), ili od časa podnošenja prijedloga (molbe) odnosno od časa donošenja nove odluke (ex nunc).

Da službeni revizijski rekurs nije zaprekom za obnovu postupka u vp-u, neka potvrdi i ovo nekoliko napomena. Za primjenu službenoga revizijskoga rekursa (§ 16 vp.) treba da postoji pretpostavka, da licu, koje je pod naročitom zaštitom zakona, od odluke suda drugoga stepena prijeti nenaknadiva šteta. Stoga je upotreba ovoga pravnoga lijeka i u subjektivnom i u objektivnom pravcu ograničenija od izvanrednoga pravnoga lijeka obnavljanja postupka u grpp-u.

Odluke, koje su donijete u vanparničnom postupku, a koje su postale formalno pravnosnažne, dobivaju prema učesnicima u vanparničnom postupku i materijalnu pravnu snagu. Takvu odluku ni stranka ni učesnik ne može pobijati ni kod parničnoga suda. Prema tome, takva odluka, čim postane formalno pravnosnažna, dobiva i materijalnu pravnu snagu, pa po pravilu sve takve odluke učestvuju i u materijalnoj pravnosnažnosti. A ova materijalna pravnosnažnost veže i sud i stranke (odnosno učesnike) u tome postupku, u koliko im izričito nije zadržan put parnice.

Istina, i u slučaju, kad se uzme u rješavanje neblagovremeni rekurs, kao i u slučaju službenoga revizijskoga rekursa, radi se o mijenjanju pravnosnažne sudske odluke. Dakle u stvari ne radi se o redovnom nego izvanrednom pravnom lijeku. Da li možda baš stoga ovi izvanredni rekursi, kojima ima mjesta protiv pravnosnažnih odluka u vanparničnom postupku, zamjenjuju ili isključuju izvanredni pravni lijek obnovljenje postupka? Mislimo da ne, i da time nije ni u vanparničnom postupku ni zamijenjeno ni isključeno obnovljenje.

Cilj je vanrednih pravnih lijekova, da bi se otstranili nedostaci u gradjanskom postupanju (i parbenom i izvanparbenom), koji se više ne mogu otkloniti upotrebom redovnih pravnih lijekova. Tužbi za obnovu postupka i je cilj, da omogući donošenje povoljnije odnosno pravilnije odluke, koja je ostala nepotpuna ili zbog krivičnoga djela učesnika u postupku (§ 624 br. 1—3), ili zbog nepotpunosti procesnoga gradiva (§ 624 br. 4—6, § 625 grpp.). A ovi slučajevi mogu da nastupe ne samo u gradjanskom parbenom postupanju nego i u vanparničnom postupanju suda.

Vezanost vanparničnoga suda za svoje odluke, istina, nije onako strogo sprovedena kao u grpp-u, jer se u vp-u rekurs uvijek može riješiti kao pretstavka i od strane samoga prvostepenoga suda, koji je donio pobijanu odluku (§ 13 st. 3 vp.). Ipak i vanparnične sudske odluke imaju snagu: prema sudu.

Digitized by Google

koji ih je donio (usmenim objavljivanjem, odnosno kad se stave napismeno i predadu sudskoj pisarnici); — (§§ 512, 521 grpp., § 21 st. I vp.); prema strankama odnosno učesnicima (od dostave); formalnom pravnosnažnošću (kada se više ne mogu pobijati blagovremeno uloženim rekursom); i prema svim ostalim domaćim sudovima, pred kojima bi se u buduće pokrenulo ovo isto pitanje medju istim strankama.

Formalna pravnosnažnost znači, da se dotična odluka ne može više izmijeniti na području onoga postupka, na kome je ta odluka nastala. Materijalna pravnosnažnost pak znači: da se odluka ne može više osporavati ni u kome drugome postupku, što bi ga iste stranke mogle pokrenuti u istome predmetu pred istim ili kojim drugim domaćim sudom. Ovo odluka stiče tek onda, kad postane formalno pravnosnažna, t. j. kada se više ne može pobijati ni redovnim pravnim lijekom ni redovnom tužbom pred parničnim sudom. Ali bi materijalno pravnosnažno rješenje trebalo da se može sve dotle osporavati i preinačivati, dok se konačno ne postigne rješenje, koje bi u svakome pogledu bilo osnovano i pravilno (prof. Zuglia). Pojam materijalne pravnosnažnosti je ograničen na one stranke odnosno učesnike, koji su sudjelovali u tome postupku. Takva pravnosnažnost, dakako, postoji i na području vp-a, u koliko strankama nije izričito, kako smo već istaknuli, pridržano pravo, da pobijaju ovakove odluke redovnom parnicom.

U vanparničnom postukniku nema naročitih propisa ni u pogledu tužbe zbog ništavosti ni u pogledu tužbe za obnovljenje postupka. Ona je dopuštena ondje, gdje dolazi do materijalne pravnosnažnosti odluke i u koliko nema drugih prostijih pravnih sredstava za postizanje ove iste svrhe. Prema tome obnova ne bi bila dopuštena, u koliko bi bilo dopušteno ponovno podnošenja prijedloga ili molbe, koji su već jednom bili pravnosnažno riješeni.

»Ako poslije momenta, za koji je vezana pravnosnažnost, nastupe činjenice, uslijed kojih je preinačeno dosadašnje pravno stanje, može se i u vanparničnom postupku tražiti ponovno i drukčije rješenje već presudjene stvari, i bez tužbe za obnovljenje postupka«. »Inače se i u vanparničnom postupku pravnosnažne sudske odluke mogu pobijati vanrednim pravnim lijekovima (povraćaj u predjašnje stanje, tužba zbog ništavosti i tužba radi obnovljenja)«.[2])

S obzirom na sve navedene razloge mislimo, da nije moguće mijenjanje pravnosnažnih vanparničnih odluka ni povodom novoga prijedloga bilo koga učesnika u redovnom vanparničnom postupku, koji bi se o istoj stvari o tome prijedlogu ponovno sproveo, u koliko se ne bi prihvatilo stanovište, da je moguća obnova postupka i po vanparničnom postupniku, pa se i taj prijedlog u tom smislu i uzme i riješi. U protivnom, taj bi prijedlog trebalo odbaciti kao nedopušten, jer je o istome prijedlogu, već jednom donijeta pravnosnažna odluka, koja je taj postupak u toj stvari potpuno i konačno završila. A ista bi se u vanparničnom postupku inače mogla preinačiti samo u granicama §-a 13 vp. povodom izvanrednoga reursa (i to u glavnom od strane drugostepenoga suda — § 13 st. 2 i § 12 st. 3 vp.). Medjutim time se ne može da postigne sve ono, što se može postići u obnovnom postupku jer je u obnovnom postupku moguće preinačenje pobijane odluke i bez obzira na eventualnu štetu za druga lica, koja može iz toga proisteći, dok je preinačenje odluke po §-u 13 vp. samo onda dopušteno, ako je to preinačenje moguće bez štete za koga drugoga.

I za obnovu po vp-u kao i za obnovu po grpp-u pored ostaloga je uvjet, da se ova odluka ne može pobijati nikakvim pravnim lijekom. Iz

---

2) Z u g l i a »Gradj. procesno pravo«, str. 640.

Digitized by Google

toga proizlazi, da se prethodno mora iscrpsti i izvanredni pravni lijek neblagovremenoga rekursa. To ne znači i službenoga revizijskoga rekursa s obzirom na to, da ovaj rekurs ne mogu upotrebiti stranke nego samo sud. Potrebno je dakako da još teče i rok za podizanje tužbe za obnovljenje (§ 628 grpp.).

Drugo je pitanje, koliko će s obzirom na ovaj rok imati praktične vrijednosti i sama tužba za obnovljenje u vanparničnom postupku. Tužba za obnovu postupka je suvišna, dakako, u svim slučajevima, u kojima se odluka vanparničnoga suda može pobijati kakvom drugom tužbom odnosno kakvim drugim pravnim sredstvima, predvidjenim i dopuštenim po vp-u. Stoga stranka, koja kani upotrebiti obnovnu tužbu, mora prethodno iscrpsti sve pravne lijekove, koji joj stoje na raspolaganju.

U ostalom mislimo, da bi se sam postupak obnovljenja vanpar. postupka imao voditi po propisima, koji vrijede za vanparnični postupak, primjenjujući »shodno« odredbe grpp-a (§ 21 vp.). To stoga, jer se po našem mišljenju jedan postupak može voditi samo po onoj vrsti, u koju isti spada. Stoga je i dopuštena samo jedna vrsta postupka (za vanparnične stvari vanparnični postupak).

Napominjemo, da drži i prof. Zuglia,[3]) da je u vanparničnom postupku dopuštena tužba radi obnovljenja.

II. — Prelazimo na dopuštenost i mogućnost obnovljenja postupka u gradjanskim parničnim stvarima, koje nisu »dovršene osudom« (§ 624 grpp.).

Kod obnovljenja postupka uopće u stvari se i ne radi o pobijanju same odluke nego o obnovljenju cijeloga postupka. To se jasno uočava, ako se usporedi stav I §-a 623 sa stavom I §-a 624 grpp. Dok se naime po st. I § 623 grpp »pravnosnažna o d l u k a, kojom je kakva stvar završena m o ž e p o b i j a t i tužbom zbog ništavosti«, dotle se po § 624 st. I grpp. »p o s t u p a k, koji je osudom završen, može po prijedlogu koje stranke o b n o v i t i.« Dakle ondje se radi o pobijanju odluke, a ovdje o obnavljanju postupka.

Da je obnavljanje postupka dozvoljeno i u postupcima, koji nisu dovršeni osudom, dokazat ćemo i na smetanju posjeda. U postupku zbog smetanja posjeda je tužba za obnovljenje postupka isključena. Medjutim hoćemo da dokažemo, da je tužba za obnovu postupka u smetanju posjeda isključena za to, jer ju je grpp. izričito isključio, a ne za to, što se postupak smetanja posjeda dovršava konačnim zaključkom, a ne osudom. (Usporedi §§ 553, 554 grpp.). Na to ćemo se kasnije vratiti.

Sada ćemo riješiti pitanje dozvole i mogućnosti obnavljanja postupka i u svim mjeničnim sporovima bez obzira na to, da li su dovršeni osudom il drukčije. U mjeničnim sporovima obnovljenje nije isključeno ni potpuno ni općenito, nego je samo ograničeno, t. j. dopušteno je pod uvjetima, predvidjenim u §-u 650 grpp. S obzirom na to, da drukčije nije propisano, ova ograničenja iz §-a 650 grpp. vrijede za sve »mjenične sporove«, pa i za one, koji su završeni platnim nalogom, a ne osudom (§ 651 grpp.). Stoga svaki mjenični spor, pa i onaj mjenični postupak, koji se pravnosnažno okonča platnim nalogom, može po prijedlogu stranke da bude obnovljen (u koliko za to postoje ostale zakonske pretpostavke), jer odredbe §-a 650 grpp., kao posebni propisi, nigdje ne prave razliku o tome, kako je mjenični spor dovršen (da li osudom ili platnim nalogom), već obnovljenje postupka u mjeničnim sporovima isključuju samo u slučajevima, nabrojenim u §-u 650 grpp., a tu nije naveden i slučaj izdavanja platnoga naloga kao razlog za zabranu odnosno nemogućnost obnovljenja postupka. Radi toga ne dijelimo

---

[3]) Gradjansko proces. pravo, knj. II. Vanparnični postupak, str. 634, 624, 640.

Digitized by Google

ni mišljenje[4]), da protiv platnoga naloga u mjeničnim stvarima nema mjesta obnovljenju. To se mišljenje obrazlaže ovako: »To se vidi iz riječi I. alineje § 624 grpp. »postupak, koji je presudom dovršen«. Istina § 650 grpp. navodi mogućnost obnavljanja postupka i u mjeničnim sporovima, ali se to odnosi samo na slučaj, ako je mjenični spor osudom (a ne pravnosnažnim platnim nalogom) završen.« Na potkrepu ovoga stanovišta navodi se Neumann, stanovište austrij. ministarstva pravde i mišljenje prof. dra Iva Milića. Ali mi izražavamo protivno mišljenje, jer se od nikuda ne vidi, da se dozvola obnavljanja postupka, koja je predvidjena u § 650 grpp., odnosi samo na one mjenične sporove, koji su dovršeni osudom. To je jedino pravilno tumačenje odredbe § 650 grpp., koja se ima tumačiti samostalno, bez veze sa § 624 grpp. jer odredbe § 650 grpp. spadaju u propise, koji uredjuju jedan posebni postupak, za koji prvenstveno ne važe te posebne odredbe.

Izražavamo ovo mišljenje, jer smatramo, da je na osnovu iznesenih razloga pravilno. I prof. Zuglia je držao protivno od nas (Komentar grpp. uz §§ 624 i 650 grpp.), ali nije naveo razloge za to. Jedino to, što u ovim slučajevima postupak nije dovršen osudom (§ 624 st. I grpp.), nego zaključkom ili platnim nalogom (§§ 651, 553 grpp.), ne može da bude opravdani razlog za isključenje tužbe za obnovu postupka u naročitim vrstama postupka, kao što su postupak u mjeničnim stvarima (i postupak o tužbama zbog smetanja posjeda, kad ne bi bilo odredbe § 554 grpp.), za koje važe naročiti propisi i koji se baš prema tim propisima i završavaju drukčije a ne osudom. Da se u mjeničnim stvarima radi o naročitoj vrsti postupka, vidi se jasno i iz samoga zakona o grpp. (iz naslova koji glasi »sedmi dio. Naročite vrste postupka — — —. Drugi odsjek. Postupak u mjeničnim i čekovnim sporovima«). Dakle, ovdje se radi o naročitoj vrsti postupka, i odredbe § 650 grpp. spadaju medju odredbe, koje važe za posebni postupak, i za taj postupak ti posebni propisi imaju prednost pred općenitim odredbama, kakvom se ukazuje i odredba § 624 st. I grpp., koja spada u »Šesti dio« grpp-a. Da i odredba § 554 grpp spada takodjer medju posebne propise, vidi se već i iz natpisa nad § 548 grpp. koji natpis glasi: »Naročiti propisi za postupak po tužbama zbog smetanja posjeda«. Stoga je u postupku zbog smetanja posjeda tužba za obnovu postupka isključena temeljem § 554, a ne § 624 grpp.

Istina, i starije sudovanje o ovome pitanju donekle je stajalo na protivnom stanovištu nego li mi. Tako rješidba V. b. s. od 5. lipnja 1907. br. 4481 A. Slg. IX. 1089, u pogledu obnove postupka, (sadašnji § 624 grpp.). navodi: »S osudom, predvidjenom ovdje, ne može se poreditи mjenični platežni nalog (koji se, osim utokom zbog troška, ne može pobijati), pa stranka, koja je propustila, da podnese prigovore po propisima grpp., ne može uspješno ustati tužbom po ovome §-u«. Ta rješidba po našem mišljenju i u svojem obrazloženju pretstavlja samo jednu tvrdnju, i to nepravilnu tvrdnju, koju je svakako trebalo obrazložiti. A ona nije obrazložena, niti se je osvrnula na one posebne odredbe grpp-a. koje smo naprijed istaknuli, a koje su od pravne važnosti za rješenje ovoga pitanja. Ali, ako je riječ o praksi, znamo i za noviju sudsku praksu, koja je baš protivna stanovištu, navedenom u gornjoj rješidbi (izmedju ostaloga i praksa Kasacionog suda u Novom Sadu). U ostalom »dovršavanje postupka osudom« i nemoguće i nelogično je tražiti u onim slučajevima, kada se baš po propisima ovog istog zakona (grpp.) ti posebni postupci nikada ne završavaju (a ni ne mogu se završiti) »osudom« nego ili zaključkom (konačni zaključak) ili platnim nalogom. Tražiti protivno ili drukčije, značilo bi tražiti nešto, što je sasvim protivno onome, što je taj isti zakon jasno i izričito odredio. Dapače, što

---

4) Dr. Toma Pavlović: »Osnovi mjeničnog prava i komentar novoga mjeničnog zakona« (str. 441, br. odj. 1244/e i str. 443 br. odj. 1251/2).

Digitized by Google

je po grpp-u i nemoguće i nedopušteno. A to nije u saglasnosti ni sa propisima, ni sa smislom, ni sa značenjem, ni sa svrhom grpp-a ni kao cjeline, a ni njegovih pojedinih dijelova.

I sâm prof. Zuglia je otstupio od svoga ranijega shvaćanja u tome pravcu, pa izražava[5]) mišljenje, da se tužba radi obnovljenja može podići protivu svake odluke, koja je sposobna za materijalnu pravnosnažnost, — dakle i protiv svih rješenja, kojima se na području grpp-a konkretizira neko materijalno privatno pravo, privatno pravni zahtjev ili odnošaj bez obzira, da li to biva u obliku osude, zaključka ili platnoga naloga. To, što je u §-u 624 st. I. grpp. navedeno, da je obnova dopuštena samo u postupcima, koji su dovršeni osudom, tumači kao redakcijsku griješku, preuzetu iz austr. grpp-a, a koji je ovaj propis preuzeo iz njemačkoga grpp-a iz godine 1877. (a po ovome su se sve meritorne gradjanske parnične odluke donosile samo i isključivo u obliku osude, pa je tu i takva odredba bila i razumljiva i opravdana).

Stoga na osnovu svega navedenoga mislimo, da je obnova postupka dopuštena i u vanparničnom postupku. »Shodna primjena« odredaba grpp-a u vp-u (§ 21 vp.) može naime da znači samo takvu primjenu odredaba grpp-a, koja je skladna i suglasna s odredbama i namjerama vp-a. Po vp-u postupak se medjutim nikada ne dovršava osudom, nego uvijek zaključkom. Da li bi onda primjena odredaba grpp-a u vp-u bila »shodna«, kada bi se težište tumačenja za obnovu postupka u vp-u oslanjalo na izrazu, da se i u vanparničnom postupku samo postupak, koji je »osudom dovršen« može po prijedlogu jedne stranke obnoviti!? Mislimo, da ne, iz prostoga razloga, jer se vanparnični postupak nikada ne dovršava osudom, i jer vp. uopće ni ne predvidja ni ne dopušta osudu.

Za ovo stanovište je dokazom i odredba § 554 grpp., koja u postupku zbog smetanja posjeda posebno i izričito isključuje tužbu za obnavljanje. Zašto bi bilo potrebno, da se naročito ističe, da je u postupku zbog smetanja posjeda isključena tužba za obnovu postupka, ako je obnova dopuštena samo u postupcima, koji se završavaju osudom (§ 624 grpp.), a postupak zbog smetanja posjeda nikada se ne dovršava osudom nego uvijek zaključkom (konačni zaključak, § 553 grpp.)? Za što bi to bilo potrebno, kada je postupak o tužbama zbog smetanja posjeda uredjen u tom istom zakonu i kada se i ova posebna odredba takodjer nalazi u grpp-u, pa se i na isti odnose sve one odredbe grpp-a, koje propisima §§ 548—554 grpp. nisu izričito isključene. Time, što je u §-u 548 grpp. rečeno, da će u postupku zbog smetanja posjeda stvari ili prava vrijediti posebni propisi §§ 549—554 grpp., nije rečeno, da ostali propisi grpp-a ne će vrijediti, dakako u koliko ovim posebnim odredbama nisu izričito isključeni. Time je rečeno samo to i toliko, da će pored ostalih odredaba grpp-a, u postupku zbog smetanja posjeda vrijediti i naročiti propisi §§ 548—554 grpp. Prema tome ne bi bilo potrebe, da zakonodavac posebno i izričito u §-u 554 grpp. isključuje tužbu za obnovu u postupku zbog smetanja posjeda, kada bi za to isključenje bilo dovoljno to, što postupak nije dovršen osudom, kako to previdja § 624 grpp. Od zakonodavca u jednome zakonu traži se medjusobna logičnost i dosljednost u povezanosti svih odredaba toga zakona. Stoga ono, što je u grpp-u propisano za tužbu za obnovu postupka, po sili samoga zakona imalo bi da vrijedi za sve vrste postupka, koji su uredjeni i obuhvaćeni tim zakonom, u koliko, razumije se, nisu izričito od toga izuzeti.

Da li je ipak ovo posebno isključenje tužbe za obnovu u postupku zbog smetanja posjeda bilo potrebno, kada je ono u zakon unijeto? Držimo, da jest, jer se ne može pretpostaviti, da zakonodavac u zakon unaša suvišne

5) »Gradjansko procesno pravo« — knjiga I., str. 751.

Digitized by Google

odredbe odnosno odredbe, koje se bez potrebe ponavljaju, a odredba §-a 554 grpp-a bila bi i suvišna i pretasvljala bi nepotrebno ponavljanje, ako se ima u vidu odredba §-a 624 st. I. grpp., po kojoj bi i u postupku zbog smetanja posjeda tužba za obnovu bila isključena iz samoga toga jednostavnoga razloga, što je po tome propisu obnova dopuštena samo u postupcima, koji su dovršeni osudom (a ovaj se, kako znamo, nikada ne dovršava osudom). Prema tome moramo uzeti, da je svaka riječ u zakonu bila potrebna i opravdana, te da je zakonodavac odredbom §-a 554 grpp. htio da isključi dopuštenost tužbe za obnovu postupka u sporovima zbog smetanja posjeda, jer za to isključenje ne bi bila dovoljna odredba §-a 624 st. I grpp. To potkrepljuje naše stanovište, da je tužba za obnovu u postupku zbog smetanja posjeda isključena na temelju odredaba §-a 554 grpp., a ne odredbe §-a 624 st. I grpp. A i to: da je obnovljenje postupka i moguće i dopušteno po grpp-u i u onim pravnim stvarima, koje se ne dovršavaju osudom.

Da je tužba za obnovljenje i po samom grpp-u dopuštena, u postupku, koji nije dovršen osudom, vidi se, kako smo već i istaknuli, i iz odredbe §-a 650 grpp., koji dopušta obnovu u izvjesnim slučajevima i u postupku o mjeničnim sporovima i onda, kada se isti ne dovršavaju osudom, jer se u tim sporovima može da izdade i platni nalog, i prema tome, da se i postupak dovrši i platežnim nalogom, a ne samo osudom (§ 651 grpp.).

Na osnovu svega toga, što smo naveli, mislimo, da je obnova postupka moguća i u vanparničnom postupku, kao i u gradjanskom parničnom postupku u svim mjeničnim stvarima bez obzira, da li se ove potonje dovršavaju osudom ili platežnim nalogom.

† Celzo Cavalieri

Ne baš davno, nego tek par dana prije božićnih blagdana susreli smo se na ulici. Tom smo zgodom izmijenili u kratkom razgovoru nekoliko misli, kako to obično biva kod ovakvih susretaja, o zdravlju i o prilikama kod kuće i u širokom svijetu. Nije se nimalo potužio na svoje zdravstveno stanje. Zato sam bio vrlo iznenadjen, kad sam u novinama naišao na vijest, da je na mijeni stare i nove godine u starosti od 76 godina preminuo i 3. o. mj. bio sahranjen na vječni počinak na Mirogoju Celzo grof Cavalieri. Mislim, da ne ću, jer to nimalo ne želim, povrijediti časnu uspomenu na njega time, što smatram potrebnim radi uklonjenja zabune u pogledu istovjetnosti njegove osobe ovdje obazreti se na njegovo prezime.

Porodica Celza Cavalieri-a je potjecala iz talijanske pokrajine Udine. Netko se je od njegovih pretšasnika doselio na Rijeku (Fiume). Tu su članovi toga roda živjeli pod iskrivljenim prezimenom Cavalier, pod kojim je polazio škole i s kojim se je dugo, pa i u službenim prilikama, služio i pokojni Celzo. Ali je on sumnjao u ispravnost toga svoga prezimena, pa je želio da to pitanje izvede na čistac. Početkom ovoga stoljeća mi je u bogoštovno-nastavnom odjelu bivše hrv. vlade, gdje sam medju ostalim vršio i uredovanje o matičnim knjigama, razložio stvar i predao neke podatke u svrhu uredovanja za ustanovljenje svojega ispravnoga prezimena. Istraživanje se je o tome vodilo na zamolbu odavle u stranoj državi, pa je napredovalo vrlo polagano. Dokrajčilo se je — kako mi je odmah pripovijedao — s posljetkom, da je njegovoj porodici ispravno prezime Cavalieri, pa da njoj — dakle i njemu — pripada plemićki stepen »conte«, što je po njegovom mišljenju odgovaralo po našem nazivlju riječi »grof«, kojim se je plemićkim pridjevkom dalje služio on i članovi njegove obitelji.

Iz toga se vidi, da je pokojni Cavalieri rodjen na Rijeci (Fiume), od oca talijanskoga podrijetla, koji ga je ipak nakon toga, što je svršio osnovnu (sigurno talijansku) školu, dao na dalje nauke u ondašnju hrvatsku gimnaziju na Rijeci, koju je polazio svih osam školskih godina i na koncu položio ispit zrelosti. Tečajem polaženja te hrvatske srednje škole odgojio se je on kao pravi Hrvat, kakvim se je odlučno smatrao u cijelom svojem životu, pa je o tom dao izražaja i pri-

Digitized by Google

godom gore navedenoga zadnjega našega susretaja. Nakon toga se je upisao na pravnom fakultetu našega sveučilišta kao redoviti slušatelj, pa je kao takav proveo na njem propisane četiri školske godine i položio teoretičke državne ispite.

Postigavši osposobljenje za javnu službu, posvetio se je Cavalieri upravnoj struci. Dugo je bio u službi unutarnjega odjela bivše hrvatske vlade. Zatim mu je bila povjerena uprava crikveničkoga kotara u Hrvatskom Primorju. No nakon kratkoga vremena se je vratio na svoje predjašnje mjesto. Slovio je kao sposoban činovnik, pa je dosta brzo bio unapredjivan i popeo se visoko na činovničkoj ljestvici. Kada je bio osnovan naš Upravni sud, postao je njegovim prvim pretsjednikom, u kojem svojstvu je bio i umirovljen.

Cavalieri se je uz svoj službeni rad mnogo bavio i književnošću. Izdao je i to u vlastitoj nakladi: Problem komunalne politike (god. 1922.), Komentar zakonu o Državnom savjetu i Upravnim sudovima (god. 1925.), Oblasna i sreska samouprava po zakonu od 26. travnja 1922. (god. 1928.), Propisi o državljanstvu kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (god. 1929.), Zakon od 8. veljače 1930. o nadzoru nad namirnicama na život i zakon od 9. siječnja 1930. o vinu (god. 1931.), Propisi o državnim i nedržavnim putovima (god. 1931.), Tumač zakona od 31. ožujka 1931. o činovnicima s naročitim osvrtom na zakon o državnom saobraćajnom osoblju (god. 1931.), Tumač zakona o općinama i nacrt uredbe o općinskim činovnicima (god. 1933.), Pravo nužnoga prolaza (god. 1934.). Kako je sam Cavalieri u jednom predgovoru naveo, pisao je tako, da svoja razmatranja učini pristupačnima što široj javnosti.

Cavalieri je bio dvaput oženjen. Iz prve ženidbe je imao troje djece, od koje mu je jedini sin poginuo u svjetskom ratu. Ostavio je udovu i jednu udatu kćer. U saobraćaju bio je vrlo prijatan, te dobar drug i prijatelj. Čim je stupio u javni život, postao je članom našega Pravničkoga društva i bio takovim do svoje smrti. Neka mu bude trajna uspomena u hrvatskom narodu! Slava mu i pokoj vječni u miru Božjem!

Dr. Edo Lovrić

Pravosudje

a) Gradjansko

Od priznanja tužbenoga zahtjeva se ne može odustati. Priznanje tužbenoga zahtjeva, koje je dao kućegospodar zadruge glede otudjenja zadružnih nekretnina, ne obvezuje zadrugu, ako kućegospodar nema za to priznanje pristanak većine članova zadruge s pravom glasa u smislu § 10 zadr. z.

Rješidba Stola sedmorice od 7. studenoga 1940, br. Rek. 1035/40.
(Osuda Sreskoga suda u Brinju od 19. lipnja 1940, br. P 27/440; — zaključak Okružnoga suda u Gospiću od 9. kolovoza 1940, br. Pl 592/40).

U parnici jedne zadruge R. protiv druge zadruge R. na priznanje prava vlasništva nekretnina dosjelošću spp.

Sreski sud u Brinju je udovoljio tužbenomu zahtjevu po priznanju.

Okružni sud u Gospiću je povodom priziva tužene ukinuo osudu Sreskoga suda u Brinju i odredio ponovnu raspravu i odlučivanje iz slijedećih razloga:

Tužena pobija napadnutu osudu iz razloga ništavosti iz § 571 toč. 5 grpp. pogrješne pravne ocjene i nedostatke postupka iz § 590 toč. 3 grpp., predlažući, da se preinačenjem napadnute osude tužbeni zahtjev odbije odnosno ukinućem iste odredi ponovno raspravljanje i odlučivanje. Tužiteljica pak prizivnim odgovorm pobija navode i razloge priziva i predlaže, da se napadnuta osuda potvrdi.

Kako se je tužena odrekla usmene prizivne rasprave, a tužiteljica istu izričnо ne traži, to je priziv uzet u rješenje u nejavnoj sjednici (§ 586 grpp.) U ostalom se upućuje na činjenično stanje, utvrdjeno po prvostepenom sudu, koje se i po ovom prizivnom sudu usvaja (§ 592 grpp.).

Priziv je u pravu. Prizivni razlog ništavosti postupka iz § 571 toč. 5 grpp. ne može se uvažiti. Stoji navod priziva, da je certifikat, izdan od općine Brinje,

Digitalni arhiv Hrvatske

kojim je postavljen kućegospodarom tužene V. S., odlukom sreskog načelstva u Brinju od 22. ožujka 1940, br. 1672/40. No sve dok tužena nije doprinesla novi certifikat, taj V. S. je mogao valjano zastupati tuženu, jer je taj certifikat formalno valjan u smislu § 8. zadružnoga zakona i § 6 provedbene naredbe k istomu zakonu, pa je taj V. S. kao propisno iskazani kućegospodar tužene mogao istu pred sudom u ovoj parnici i zastupati sve dotle, dok sudu nije poznato, da je kućegospodarom postavljeno drugo lice (§ 9 zadr. zak.). Stoga se i sve parnične radnje obavljene od toga lica imadu smatrati za tuženu valjanima, pa i priznanje tužbenog zahtjeva, koje je kao kućegospodar tužene na ročištu od 20. ožuj. 1940 dao. U koliko bi pak ove radnje bile na štetu tužene, a tužena želi da budu poništene, odnosno da se oslobodi pravnih posljedica tih radnja, može posegnuti za pravnim sredstvom iz § 623 grpp. i § 624 od I toč. 1 grpp, t. j. tužbom zbog ništavosti odnosno za obnovu postupka. Medjutim je ovo pitanje riješeno i ovosud. zaključkom od 18. svibnja 1940, br. Pl. 416/40-1, a suviše postalo je i bezpredmetno obzirom na niže navedeno.

Postoji naime prizivni razlog pogrješne pravne ocjene, koji priziv vidi u tom, što je pogrješnom primjenom procesnoga i materijalnoga prava, unatoč opoziva priznanja tužbenoga zahtjeva sa strane tužene, koji se je zbio prije predlaganja tužiteljice za donašanje osude iz priznanja, ipak donešena osuda iz priznanja, te što je napadnuta osuda uzela, da priznanje tužbenoga zahtjeva sa strane kućegospodara tužene obvezuje tuženu.

Na raspravi od 20. ožuj. 1940 tužena je priznala činjenične navode tužbe i tužbeni zahtjev. Sud je donesao osudu iz priznanja od 20. ožuj. 19404. br. B-27/1940-8. Ista osuda je ovosud. zaključkom od 18. svibn. 1940, br. Pl-416/1940-1 ukinuta baš iz razloga, što nije bilo prijedloga tužiteljice za donašanje osude iz priznanja. Ovaj zaključak je donešen povodom priziva tužene, koja je to priznanje tužb. zahtjeva opozvala, navodeći i prizivne činjenice, po kojima se protivi tužbenomu zahtjevu. Povodom ukinuća te osude odredjena je rasprava na dan 19. lipnja 1940, na kojoj je tužiteljica stavila prijedlog za donošenje osude iz priznanja. Tužena se protivi tužbenomu zahtjevu, iznoseći činjenice, po kojima se istomu ne bi moglo udovoljiti. Prvostepeni sud, stavši na stanovište, da se jednom dano priznanje tužbenoga zahtjeva ne može povući, donesao je po prijedlogu tužiteljice osudu iz priznanja. S ovim mišljenjem prvostepenoga suda se ne može ovaj sud složiti.

Zakon izrično propisuje u § 491 grpp., da se osuda na osnovu priznanja donosi po prijedlogu tužitelje. Drugim riječima, makar tužena strana i priznala tužb. zahtjev, a tužitelj ne stavi taj prijedlog, ili ga ne će da stavi, mora sud kontradiktorno raspravljati. Kakogod dakle tuženi može priznati tužbeni zahtjev, tako tužitelj ne mora tražiti osudu iz priznanja, pa su dakle ovi akti, samo akti slobodne raspoložbe stranaka. Kako svaka strana traži, da se osudom sankcionira njeno pravo, koje joj pripada po pogodbi ili po zakonu, da to svoje pravo istjera, tako je i protivnoj stranci slobodno neko pravo tužitelja priznati ili ne. Stranke su mogle ta svoja prava ili dužnosti urediti i bez suda vansudskom pogodbom, bez osude, koju zapravo ta pogodba zamjenjuje. Raspolaganje dakle stranaka, u koliko će neku pogodbu ili pravo pred sudom priznati ili ne, odnosno u koliko će se to priznanje prihvatiti, ima se prosudjivati po propisima materijalnoga prava. Procesno pravo daje sudu samo pravac, na koji način će se nesumnjivo utvrditi volja stranaka i kako će glasiti autoritativno rješenje toga raspolaganja stranaka svojim pravom. Prema tomu priznanje tužbenoga zahtjeva nije samo procesna radnja nego i pravni posao materijalnoga prava. Tuženi priznanjem tužbenoga zahtjeva čini ponudu, a tužitelj istu prijedlogom za donašanje osude iz priznanja prihvaća (§ 861 o. g. z.). Sud čak imade odlučiti, je li ova pogodba, koju on imade sankcionirati, po materijalnom pravu dozvoljena, jer ne može dosuditi nešto, što nije po zakonu moguće i dopušteno. Stoga je i razumljivo, da se dano priznanje tužbenoga zahtjeva kao i svaka druga pogodba može pobijati zbog bludnje, prevare i t. d. (§ 876, 871 o. g. z. i t. d.), koje može imati učinak naravno samo onda, ako je iznešeno prije zaključenja rasprave i donašanje osude iz priznanja, a kasnije samo pravnim sredstvom radi obnove postupka.

Kako dakle priznanjem tužb. zahtjeva i prihvatom istoga po tužitelju nastaje perfektna pogodba, znači, da se od iste može odustati samo sporazumom stranaka. Prema tomu, kada je priznanje dano i po tužitelju prihvaćeno, ne može se više od njega odustati jednostrano. Drugim riječima, dokle god priznanje nije po

Digitized by Google

tužitelju prihvaćeno, može tuženi od njega odustati (§ 861 o. g. z., zadnja rečenica). U konkretnom slučaju je po tuženoj priznat tužbeni zahtjev, ali je tužena od istog odustala prije, nego je tužitelj stavio prijedlog za donašanje osude po priznanju. Kako dakle nije ponuda sa strane tužitelja prihvaćena, tužena je od iste sve do toga prihvata, t. j. prijedloga tužitelja mogla odustati. Stoga je i osnovan prizivni razlog, u tom pravcu izveden.

No sve kada tužena od toga priznanja ne bi mogla odustati, nije se moglo istu po tom priznanju suditi. Radi se ovdje o priznanju vlasništva nekretnina dosjelošću, dakle o otudjenju zadružnih nekretnina. Za otudjenje zadružnih nekretnina potrebna je u smislu § 10 zadruž. zakona pismena svjedočba nadležne općine o pristanku većine članova zadruge s pravom glasa. Da bi dakle priznanje tužbenoga zahtjeva ili tužbenih činjenica, koje imadu za posljedicu otudjenje zadružnih nekretnina, dano po kućegospodaru zadruge, bilo obavezno za zadrugu, mora tužitelj dokazati pismenom svjedočbom nadležne općine, da su većina članova zadruge ovlastiti kućegospodara na ovakva priznanja odnosno pristali na otudjenje zadružnih, a utuženih nekretnina

Ovomu stanovištu ne stoji na putu ni propis § 106 grpp. Po tom naime propisu vrijedi za zakonske zastupnike isto ono, što i za same stranke, u koliko zakon (t. j. grpp.) ne čini iznimke. Ovo znači, da zakonski zastupnik može poduzimati sve parnične radnje, dozvoljene po gradj. parničnom postupniku, koje i sama stranka, ali se time ne isključuje propis mater. prava, kakve se formalnosti propisane po gradj. zakoniku i drugim zakonima traže, da obvezuju stranku, koju zakonski zastupnik zastupa, da se može ta stranka osuditi na stanovitu dužnost.

Prema tomu je dozvoljeno i zakonskomu zastupniku, da tužbeni zahtjev prizna ili da prizna tužbene činjenice, a stvar je suda, da prosudi, je li to priznanje obvezuje samu stranku, koju taj zastupnik zastupa. I kada bi malodobni tuženi, dakle osobno, priznao tužbeni zahtjev ili činjenice tužbe, koje upućuju na donošenje nekakvoga pravnoga posla, za koji je potrebno odobrenje nadtutorske vlasti, ne bi sud mogao taj posao sankcionirati osudom, jer mora po službenoj dužnosti paziti, je li udovoljenje tužb. zahtjevu dopušteno i moguće, odnosno je li utuženi pravni posao po propisima materijal. prava dopušten i moguć. Stoga je osnovan i daljnji prizivni razlog pogrješne pravne ocjene, izvedene u ovom pravcu.

Kako se dakle ne može prihvatiti naziranje prvostepenoga suda o opozivu priznanja tužbenoga zahtjeva odnosno o mogućnosti dosudjenja istoga, i kada bi to priznanje stajalo, te kako se ne može udovoljiti tužb. zahtjevu ni uslijed priznanja tužbenih činjenica, koje je medjutim takodjer opozvano, trebao je prvostepeni sud da provede ponudjene dokaze po strankama odnosno stvari raspravi, opravdan je i daljnji prizivni razlog nedostatka postupka iz § 590 toč. 3. grpp.

Radi toga je napadnuta odluka ukinuta i odredjeno ponovno raspravljanje i odlučivanje. Ostalo po § 613 toč. 3 grpp.

S t o l s e d m o r i c e je povodom rekursa tužiteljice potvrdio zaključak Okružnoga suda iz slijedećih razloga:

Priznanjem tužbenoga traženja tužena se stranka bezuslovno podvrgava tome traženju, odričući se raspravljanja o tome, da li je tužbeno traženje osnovano. Priznanje tužbenog traženja ima dakle značaj jednostranog očitovanja volje, te njegova valjanost nije zavisna od prihvata. Zbog toga su pogrješna pravna razmatranja prizivnoga suda, koja on dovodi u vezu s prihvatom očitovanja volje, kojim se priznaje tužbeno traženje. No revizijski rekurs svejedno ne može imati uspjeha, budući da je osnovan drugi pravni razlog, zbog kojega prizivni sud ukida prvostepenu osudu.

Očitovanje volje, kojim se priznaje tužbeno traženje u smislu § 491 grpp. je uistinu pravni posao, jer se pod pravnim poslom razumijeva svako očitovanje volje, koje radja pravne posljedice. Da očitovanje, kojim se priznaje tužbeno traženje u smislu izloženom radja pravne posljedice kako sa procesnoga tako i sa materijalno-pravnoga gledišta, o tome ne sumnja ni revizijski rekurs. Sljedstveno, priznanje tužbenoga traženja, da bi vrijedilo kao pravni posao i moglo biti podlogom izricanju osude na temelju priznanja, mora da potječe od lica, koje je na to ovlašteno. Mdjutim S. V., koji je na raspravi od 20. ožujka 1940. priznao tužbeno traženje, koje ima za predmet vlasništvo nepokretnina tužene zadruge, nije se iskazao posebnim ovlaštenjem na to, kako je on inače morao prema § 10 z. z. i 105/2 grpp.

Istina kućegospodar u smislu § 9 zz. zastupa zadrugu pred sudom, a parnično punomoćje po § 132 br. 2 grpp. daje medju ostalim, takodjer ovlast, da se prizna

Digitized by Google

protivnikove zahtjeve. Ali to pravilo vrijedi, u koliko u tom pogleduu nije ograničeno parnično punomoćje, a ono se baš u tome pogledu može ograničiti, kako to izilazi iz propisa § 134 grpp. Kućegospodar po svojem pravnom položaju u smislu § 10 zz. ne može priznati traženja na vlasništvo zadružnoga zemljišta bez pristanka većine članova zadruge s pravom glasa. S. V., kako je rečeno, nije pružio dokaz opstojnosti toga pristanka, pa se na temelju njegova očitovanja, kojim je priznao tužbeno traženje, ne može izreći osuda na temelju priznanja u smislu § 491 grpp.

Prema tome pobijani zaključak prizivnoga suda ne počiva na pogrješnoj primjeni zakona. I zbog toga se revizijski rekurs nije mogao uvažiti.

Priopćio dr. Franjo K r m p o t i ć, sudac Okruž. suda u Gospiću.

b) Upravno

U zakonu o udruženjima, zborovima i dogovorima nije predvidjeno, da upravna vlast može razriješiti upravni i nadzorni odbor društva njihovih dužnosti, te njihova prava prenijeti na povjerenika

Rješenje Upravnoga suda u Zagrebu od 19. studenoga 1940. br. 11.
(Rješenje Bana Banovine Hrvatske od 25. prosinca 1939, br. IX. 8520-39).

Upravni sud u Zagrebu, u svojem prvom vijeću, u predmetu tužbe Udruge javnih činovnika po I. potpretsjedniku Augustu Pisačiću iz Zagreba protiv rješenja Bana Banovine Hrvatske u Zagrebu u stvari suspenzije upravnoga i nadzornoga odbora te postavljanje komesara, u smislu propisa čl. 56 uredbe o Upravnom sudu u Zagrebu od 12. listopada 1939 i čl. 61. iste uredbe presudio je:

Poništava se utuženo rješenje.

R a z l o z i: Utuženim rješenjem Bana Banovine Hrvatske od 25. prosinca 1939 br. IX.:8520-39 je odlučeno temeljem § 11. zakona o udruženjima, zborovima i dogovorima: 1) da se upravni i nadzorni odbor Udruge javnih činovnika u Zagrebu razriješi i sva njegova prava prenose na povjerenika: 2) da se povjerenikom društva postavlja dr. F. O., vijećnik bans. stola u m. iz Zagreba, sa mjesečnom plaćom od D 1000 sa zadaćom: a) da sa stručnjakom, kojega si imade sam imenovati, ispita cjelokupno dosadanje gospodarsko poslovanje Udruge, kako bi se ustanovile štete i pozvalo na odgovornost lica, koja su do sada vršila upravu; b) da izradi nacrt novih društvenih pravila; c) da iza toga sazove izvanrednu glavnu skupštinu; d) da nalaz o pregledu cjelokupnoga poslovanja predloži Odjelu za socijalnu politiku banske vlasti.

Tužitelj Udruga javnih činovnika po I. potpretsjedniku Augustu Pisačiću u pravodobno podnesenoj tužbi osporava zakonitost utuženoga rješenja, jer da isto nema oslona ni na jednom od propisa zakona o udruženjima, zborovima i dogovorima, a koji se zakon jedino može primijeniti na Udrugu kao društvo. U §§ 6, 7, 8, 9, 10 i 11. spomenutoga zakona, da su propisani svi slučajevi, po kojima imade upravna vlast vršiti nadzor nad društvima, a propisan je i način, kako se imade taj nadzor vršiti. Nigdje u tom zakonu nije predvidjeno, da se upravni i nadzorni odbor može razriješiti svojih dužnosti i da se njihova prava prenose na povjerenika. Vlast da može tražiti uvid u društvene spise, a ako društvo prekoračuje odobreni mu djelokrug, da ga može po § 11. zakona raspustiti, u kojem slučaju da dolazi do likvidacije društva u smislu § 51 i 52 društvenih pravila. Za raspust društva da nema zakonskih razloga, a za postavljanje povjerenika da nema opet oslona u zakonu. Prigovara, da je utuženo rješenje donesno nenadležno po odjelu banske vlasti za socijalnu politiku, jer da je zakon o udruženjima, zborovima i dogovorima donesen na prijedlog Ministra unutrašnjih djela, pa da prema tome provedba toga zakona ne može spadati u djelokrug odjela za socijalnu politiku. Traži da se utuženo rješenje poništi.

Sud je uzeo prije svega u razmatranje prigovor tužene vlasti, iznesen u odgovoru na tužbu, kojim se osporava podnosiocu tužbe Augustu Pisačiću, I. potpretsjedniku Udruge javnih činovnika, aktivna legitimacija za podnošenje tužbe, pa je našao, da taj prigovor nema osnova u zakonu.

Digitized by Google

Po propisu toč. 8. al. 1. člana 20 uredbe o Upravnom sudu u Zagrebu za podnošenje tužbe Upravnomu sudu je legitimiran pojedinac ili pravno lice, kada je aktom, upravne vlasti povrijedjeno njegovo pravo ili neposredni lični, na zakonu osnovani interes. Udruga javnih činovnika u Zagrebu je zakonomm dozvoljeno i po nadležnoj vlasti odobreno društvo s odobrenim društvenim pravilima. Društvo pretstavljaju i o njegovom djelovanju se brinu društvenim pravilima predvidjeni organi njegovi. Suspenzijom društvenih organa putem rješenja nadzorne vlasti i predavanjem njegovih funkcija drugomu licu mimo društvenih pravila može biti povrijedjeno pravo i na zakonu osnovani interes samoga društva, kojemu po odobrenim pravilima pristoji pravo, da bude predstavljeno i rukovodjeno po svojim organima. Suspenzijom dakle upravnoga i nadzornoga odbora Udruge javnih činovnika u Zagrebu može biti povrijedjeno njezino pravo i na zakonu osnovani neposredni interes, i ona prema tome imade pravo na tužbu upravnomu sudu u slučaju povrede toga prava rješenjem upravne vlasti.

Prema § 31. pravila Udruge javnih činovnika u Zagrebu zastupa Udrugu prema vlastima i trećim licima njezin pretsjednik. On je prema tome ovlašten. da u ime Udruge podnese i tužbu Upravnomu sudu. Pošto Udruga javnih činovnika nema ovaj čas predsjednika, što ni tužena vlast ne poriče, to u smislu društvenih pravila stupa na njegovo mjesto I. potpretsjednik, koji time postaje ovlaštenim na podnošenje tužbe Upravnomu sudu u ime Udruge. Prigovor tužene vlasti, da je podnosilac tužbe August Pisačić, I. potpretsjednik, morao imati posebno ovlaštenje od Udruge za podnošenje tužbe, ne može se uvažiti s razloga, što za to nema oslona u društvenim pravilima, a osim toga, kada bi to posebno ovlaštenje bilo i potrebno, društvu i njegovim organima je to onemogućeno dati, jer je baš utuženim rješenjem društvo lišeno svojih organa, koji bi takovo ovlaštenje po mišljenju tužene vlasti imali dati.

Povrh toga i sam podnosilac tužbe, August Pisačić, kao prvi potpretsjednik i član upravnog odbora, aktivno je legitimiran na podnošenju tužbe, jer i on imade interesa, da ne bude protivno zakonu po upravnoj vlasti maknut s položaja društvenoga funkcionara te lišen prava, da prema pravilima društva vodi upravu istoga. Prema tomu, prigovor tužene vlasti aktivnoj legitimaciji Augustat Pisačića za podnošenje tužbe ukazuje se neosnovanim i sud ga stoga nije uvažio.

Uzevši u razmatranje utuženo rješenje, sud je našao. da isto ne odgovara zakonu. Utuženo rješenje svoju odluku o suspenziji upravnoga i nadzornoga odbora, te postavljanja komesara temelji na propisu § 11 zakona o udruženjima, zborovima i dogovorima. Pošto propis § 11 rečenoga zakona govori samo o raspustu društva, kada se za to steknu zakonski uslovi, to utužena vlast nije mogla na osnovu toga propisa suspendirati društvene organe i postaviti komesara, jer za to u spomenutom zakonskom propisu nema nikakovog oslona.

Izvodjenje tužene vlasti. navedeno u odgovoru na tužbu, da naime vlast, koja može društvo raspustiti, može upotrebiti i blaže sredstvo t. j. postaviti društvu komesara, sud nije mogao uvažiti, jer je nadzor vlasti nad društvima ustanovljen propisima §§ 6—10 zakona o udruženjima i vlast u vršenju prava nadzora može da se posluži samo sredstvima, predvidjenim u tim zakonskim propisima. Stanovište tužene vlasti. da ona može upotrebiti blaže sredstvo od onoga spomenutoga u § 11, moglo bi dovesti i do samovolje nadzorne vlasti u vršenju prava nadzora. jer bi takovim tumačenjem zakona mogla nadzorna vlast bez zakonskog ovlaštenja. upotrebljavati protiv društva razna sredstva, koja bi ona u nekom času nalazila podesnima — i kada bi se tako pravo zakonom htjelo priznati nadzornoj vlasti, onda bi odredbe sadržane u §§ 6—10 zakona o udruženjima bile suvišne. Pravo udruživanja je zajamčeno ustavom (čl. 23) i ono se vrši u granicama zakona (§ 1. zak. o udruženjima, zborovima i dogovorima). Te granice zakona vrijede koliko za gradjane toliko i za vlasti i one se imaju strogo primjenjivati, kako ih je zakon propisao. Pošto pak zakon ne poznaje ustanove komesara, to sud nalazi. da po zakonu nema mjesta suspenziji uprave udruženja ni postavljanju komesara.

Osim toga je utuženo rješenje protivno zakonu još iz razloga, što je ono doneseno povodom pretstavke, potpisane po sedamdesetorici lica kao članova, a da prije toga nisu u stvari provedeni nikakovi izvidi ni saslušanja glede činjenica iznesenih u pretstavci, a niti je ustanovljeno, da li su svi potpisnici doista i članovi Udruge. Samo pak rješenje dostavljeno je Udruzi, a da nisu navedeni nikakovi raz-

Digitized by Google

lozi, s kojih se to rješenje donosi. Prema tomu ,osim materijalnih propisa, povrijedjeni su postupovni propisi i to naročito propisi §§ 76 i 109 Z. P.

Tužbeni prigovor, da za donošenje utuženoga rješenja nije nadležan odjel za socijalnu politiku, sud nije uvažio, jer je prema spisu rješenje donio Ban Banovine Hrvatske, pa nije od odlučne važnosti, preko kojeg je odjela Banske vlasti to rješenje dostavljeno stranci.

Iz gore navedenih razloga je sud tužbu uvažio i rješenje poništio temeljem čl. 51 u vezi sa člankom 56 uredbe o Upravnom sudu u Zagrebu.

Književnost

MATE PETIKIĆ, rač. pristav u Zagrebu: Zbirka mirovinskih zakona, uredaba i naredaba, svez. 2. — Dne 22. studenoga 1940. donijeta je uredba o izmjenama i dopunama uredbe o vanrednom dodatku državnih službenika i umirovljenika. Tom uredbom priznat je svim (!) službenicima i umirovljenicima vanredni lični dodatak u različitim iznosima prema velični mirovine i mjesnom razredu skupoće.

Istodobno je donijeta i uredba o izmjenama zakonskih propisa, koji se odnose na prinadležnosti državnih umirovljenika. Tim izmjenama povećani su dodaci na skupoću tako zvanim starim umirovljenicima.

Prema spomenutim uredbama o izmjenama otisnuta je u toj zbirci kao pročišćeno izdanje uredba o vanrednom dodatku, a isto tako i uredba o dodacima na skupoću. Ta su pročišćena izdanja popraćena sa opaskama i tumačenjima, tako da će se svaki umirovljenik moći lako snaći i utvrditi pravilnost povećanja njegovih dodataka, a ujedno se upoznati sa svim pravima, koja njemu i njegovoj porodici izviru iz uredaba i naredaba otisnutih u toj zbirci. — Cijena je knjizi 13 dinara bez ikakvih daljnjih troškova za poštarinu ili što drugo. Knjigu izdavač šalje odmah onome, koji plati čekovnom uplatnicom na njegov čekovni račun br. 37.030 gore naznačeni iznos.

MILIVOJ MAGDIĆ, pravni referent u Radničkoj komori: Liberalizam i socijalna problematika u Hrvatskoj. — Pisac, raspravljajući o naslovnom predmetu na temelju razmatranja djela Stjepana Radića, dra. J. Šćetinca i dra M. Suflaja, dolazi do ovoga zaključka: »U borbi izmedju totalitarizma i individualizma Hrvatska traži rješenje, koje ne će stajati ni u znaku kulta moći ni u znaku adoracije sebeljubive i osamljene ličnosti. Ostvarujući svoje originalne koncepcije, ona ne izlazi iz kruga kulturnog katoličkog zapada, sa u njemu ostvarenim vječnim moralnim vrednotama. U sintezi ideja zapada i onih, koje su samorodne, oblikuje se ideologija, koja se bori za slobodu ličnosti, ostvarenja socijalne pravde i primjenu ustavnosti, čime se današnja hrvatska stvarnost povezuje sa hrvatskom prošlošću u harmoničnu cjelinu.«

Dr. GORAZD KUŠEJ: Prestolonasledstveni red septembrske ustave. — Posebni otisak iz »Slovenskoga Pravnika«, Ljubljana.

Dr. GORAZD KUŠEJ, Die gegenwärtige staatsrechtliche Lage Kroatiens im Königreche Jugoslawien. (Sonderabdruck aus Band XX, Heft 4—5, Zeitschrift für öffentliches Recht, Wien).

Dr. RUDOLF TROFENIK: Rassegna di letteratura giuridica jugoslava anno 1935 (Istituto italiano di studi legislativi); estratto dalla Bibliografia giuridica internationale — vol. IV. fasc. 6⁰.

MARIANNE LÜBBE: Die kirchliche Eheschliessung. Eine rechtsvergleichende nud international-privatrechtliche Untersuchung. Berlin 1939.

H. H. ALL: Weltherrschaft und Rechtslosigkeit der Meere. Essen 1940.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1941.

VELJAČA Dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu BROJ 2.

Dr Adalbert Barić

PRILOG POVIJESTI HRVATSKOGA SVEUČILIŠTA

Napisao dr. Milan Stahuljak, profesor u Zagrebu.

Dr. Adalbert Adam Barić, prvi je po vremenu hrvatski javni[1]) redoviti profesor, koji je u javnoj[1]) visokoj školi predavao pravnu znanost.

I. Barić se rodio, kako suglasno iskazuju njegovi životopisci,[2]) u Novom Sadu god. 1742., ali se glede mjesta, u kojem je umro god. 1813., ne slažu, jedni[3]) tvrde, da je umro u Beču, a drugi,[4]) da je umro u Budimu. Jednako je neizvjesno, u kojem je učilištu Barić izučio pravne nauke. Ima ih, koji tvrde, da je Barić svršio sveučilište u Beču,[5]) gdje je po svoj prilici stekao i doktorat. Barić u svojim djelima rijetko govori o Beču, a mnogo u Ugarskoj, koju pozna vrlo dobro. U njegovim djelima ima obilje životopisnoga gradiva, a najviše u djelu »Nonnihil de educatione...«, pa se iz toga djela jasno razabira, da je on pravne nauke učio u Ugarskoj. — Evo nekoliko dokaza za to:

1) Kad on u tom djelu kaže »metropola«, misli Buda et Pestinum,[6]) a kad kaže »u našim akademijama«, misli u akademijama Ugarske: kada pak kaže »Neki žele, da se pravna nastava na sveučilištu proširi na 5 godina«, misli »na sveučilistu u Ugarskoj, gdje je pravna nastava trajala 4 godine, dok bijaše u Beču po nastavnoj osnovi od god. 1752. i 1758. za pravnu nastavu propisano samo 5 godina,[7]) i to po godinama ovako: I. Historia juris

---

1) Prije Barića predavao je dr. Baltazar Dvorničić Napuly gradjansko i crkveno pravo god. 1589., u svojoj privatnoj pravničkoj školi na Kaptolu. O tom Vj. Klaić: »Kr. akademija znanosti u Zagrebu« u Hrvatskom Kolu, knji. VII. god. 1912. str. 7., te »Preteče sveučilišta« u Spomenici akadem. senata hrvat. sveučilišta god. 1925. str. 6.

2) Pallas: »Nagy Lexicon«, Budapest 1893., sv. I. s. v. B.; Klaić: »Kolo«, str. 10., »Spomenica« str. 8; Laszovski: »Adalbert Barić, prvi profesor državoslovnih i financ. znanosti u Varaždinu i na zagreb. akademiji 1769—1777. — Nastavni Vjesnik društva hrv. srednjoškolskih profesora. Knj. XXXI., god. 1923., str. 232—239.

3) Pallas, l. c. — 4) Klaić, l. c., Laszovski, l. c. str. 238.

5) Pallas l. c. Klaić i Laszovski o tom ne govore. Zato nam tu služe kao izvori jedino Barićeva djela.

6) U ono doba (god. 1790.) Budim i Pešta još su dva grada, što i Barić potvrdjuje na str. 65 (»ex duabus urbidus — Buda et Pestino«), na stt. 71 i 72 (»duae urbes ponte junctae«). Tek od god. 1872. sjedinjeni su u jedan gra«d.

7) Rud. Kink: »Geschichte der kaiserlichen Universität Wien«, 2 Bde, 1854. I. sv. 2. dio str. 273—275., te R. Wettstein: »Universität Wien. Ihre Geschichte, ihre Institute und Einrichtungen. Herausgegeben vom Akadem. Senat 1929., str. 23. — Kink l. c. spominje i profesore predavače i propisane knjige, po kojima su predavali rečene predmete.

Digitized by Google

civilis, Institutiones, Jus Germaniae; II. Jus canonicum, Pandecta; III. Jus canonicum, Digesta, Jus criminale; IV. Jus publicum universale et particulare Germaniae; V. Principia juris publici Germaniae, Historia Germaniae. — Po nastavnoj osnovi od 1790. god. trajaše pravna nastava 5 godina, ako se je predavalo dnevno 2 sata, a 4 godine, ako se je predavalo dnevno 3—4 sata.[8])

2) Barić se nada, da će planum litterarium (»Studieplan«), uveden za kralja Leopolda II. »ante duos annos« (god. 1790.) u bečkom sveučilištu, biti protegnut i na p e š t a n s k o sveučilište (str. 35).

3) Raspravljajući o moralu peštanske sveučilišne mladeži, iznosi Barić vlastita opažanja »quoniam mihi ab annis non paucis cum professoribus aeque ae studiosis quatidiana fere intercedat consuetudo« (str. 38), zatim »cum per multorum annorum usum adaequate cognoscendi omnem habuerim opportunitatem« (str. 40), dalje »in vigesimum octavum aetatis discendo et repetendo scholas ipse frequentavi, et inde iterum viginti, et quot supra est, inter professores studiosamque juventutem constanter versor« (str. 108).

4) Da dokaže, da su negda — u njegovo doba — učili suvišne stvari,[9]) zove kao svjedoke one, koji su prije 20 godina polazili škole u Budimu, Pešti, Djuru, Kašovi, Pećuhu i drugdje u Ugarskoj.

5) Govoreći o izgredima nekadašnjih sveučilištaraca spominje (str. 47), kako su god. 1762. budimski sveučilištarci pravili izgrede profesorima: Mayeru, Kalotaju, Rothu, Illeyu, Riethalleru, Stipšiću i drugima.

6) Medju uzrocima pokvarenosti ističe libertinizam. Treba ga ukloniti »ex duabus urbibus« — »Buda et Pestino« (str. 66). — Mladež kvare i kavane, kojih je negda bilo u Budimu i Pešti 2—3, a sada (t. j. god. 1792.) ima ih do 80. — U Peštu dolaze sa svih strana trgovci, plemići i časnici s pratnjama, a to sve smeta mladeži. Jednako smetaju i razne zabave (distrakcije), kojih je najviše u Pešti: Plesovi, predstave u kazalištu, u cirkusu, u mehaničkom kazalištu, zazivanje duhova, prikazivanje abnormalnih ljudi, egzotičnih životinja, pelivana, vojne vježbe na Rakoševu polju, ljudi, koji prolaze mostom, koji spaja Budim i Peštu,[10]) ribolov na Dunavu i t. d.

7) U Pešti je — i za profesore i za djake život skuplji nego u pokrajini: Profesor plaća za stan 250 i 300 forinti, hvat drva s rezanjem i dovozom stoji 9 forinti. Roditelji plaćaju za 1 sina za stan i hranu mjesečno 18, 20, 25 forinti.

8) Barić pozna i druge manje gradove u Ugarskoj, o čem pobliže pod II, 4.

9) Barić pobijajući one, koji hoće skratiti nauku, dokazuje, da ne valja da netko premlad stupa u javni život, te stavlja vlastito školovanje kao uzor: 10—16 god. = 6 razreda gimnazije, 17 i 18 god. = 2 godišta filozofije, 19, 20, 21 22 god. =4 godine pravnih nauka. — Gore smo vidjeli, da je u Beču pravna nauka trajala 5 godina. Jasno je dakle, da je Barić svršio 4 godine pravnih nauka (u Pešti). S tim u skladu je već i gore u točki 3. navedeno mjesto »strana 108«, gdje Barić pripovijeda, kako je u Budimu (Pešti) i učio i bio profesorom. Potonji životopisni podatak potpuno se slaže i s obzirom na godine i s vijestima, koje nalazimo u Pallasu. Kada je naime Barić svršio pravne nauke god. 1764, službovao je u drž. saboru u Požunu (1764. i 1765.), a iza toga kod Stola sedmorice (1766.—1769.).

Iza svršenih pravnih nauka i petgodišnje pravničke prakse u Ugarskoj dolazi Barić u Hrvatsku gdje ga je 17. srpnja 1769. imenovala kraljica Marija Terezija profesorom na novo osnovanoj javnoj visokoj školi za

---

8) K i n k l. c., I, 2, str. 273. — 9) Pisac ih izbraja na str. 46 i 47.

10) Taj most bijaše u ono doba drven. Prvi most od kamena i željeza t. zv. lančeni bio je podignut god. 1848., a kasnije podigoše još nekoliko takvih mostova.

Digitized by Google

političke i kameralne nauke.[11]) Barić je bio imenovan profesorom u Hrvatskoj ne samo zato, što je bio teoretički i praktički spreman nego i zato, jer je bio vješt njemačkom, latinskom i hrvatskom jeziku, što se osobito ističe u navedenom otpisu o imenovanju. — Škola za političke i kameralne nauke bijaše smještena u Varaždinu, jer bijaše pod zaštitom namjesničkoga vijeća, koje je onda imalo svoje sjedište u Varaždinu.[12]) Kad je Barić stigao u Varaždin, nije našao prostorije za predavanja. Nakon dugoga traženja urediše mu sobu za predavanja i 3 sobe za stanovanje u Kamenitoj kući[13]) na vratima nasipa varaždinskoga grada.[14]) Tu je Barić (do god. 1772.) predavao — prvi u Hrvatskoj — po Sonnenfelsovoj knjizi.[15]) Ali je god. 1772. požar uništio veliki dio grada Varaždina (izgorjelo je 385 kuća), pa se preseli u Zagreb i namjesničko vijeće i visoka škola za političke i kameralne nauke i profesor Barić, gdje je u zagrebačkoj akademiji — predavao od god. 1773.—1776. U tih 7 godina je Barić polučio lijepi hrvatski pravnički naraštaj. Klaić i Laszovski poimence nabrajaju te slušače. Bilo ih je oko 60. Barić je svake godine izvješćivao o uspjehu slušača. Imućnijima je kraljica iskazivala priznanje i pohvalu, a siromašnijima doznačivala stipendije. Medju odlikovanima se ističu: Ivan Bužan, grof Josip Drašković, Franjo Završki, Tomo Huzjak, Matija Krčelić, Ivan Smendrović, Tomo Kemenović.

U prosincu 1776. premješten bi Barić u Djur (Jaurinum) na akademiju, a naskoro postade profesor u pravnom fakultetu sveučilišta u Budimu. I u Budimu se Barić očitovao kao prijatelj i pomagač slušača, što doznajemo iz životopisa Save Tekelije.[16]) Sava Tekelija, ugarski Srbin iz Arada, došao je u Budim god. 1782., da se upiše u pravni fakultet. Pisac pripovijeda: »Dekan bio je Barić, koji je predavao statistiku. Ja nisam imao svjedočbu o svršenom tečaju filozofije«, pa je Barić izjavio: »Bez te svjedočbe ne može se nitko po propisu primiti za jurista, ali ja ću predložiti juridičkom fakultetu« — i »Barić je« — kaže Sava Tekelija — »to za 2—3 dana protiv drugih profesora[17]) s velikim žarom isposlovao, te sam bio primljen«. Sava Tekelija je učio pravnu znanost 3 godine t. j. do god. 1785. — Sve je ispite položao kao »Eminens«. Nakon toga napiše (1786.) doktorsku disertaciju. »Profesor Barić imao je ljubav, da ju popravi«, kaže Sava Tekelija (str. 28), »no fakultet nije mu dopustio pečatati, jer je disertacija bila protiv autora, koji se je predavao» ... »Konačno je i to Barić uredio, te je Sava Tekelija nakon uspjele obrane zasada dobio doktorsku diplomu (str. 29).

Kako saznajemo iz djela »Nonnihil«, Barić cijeni naprednjake Svietena i Sonnenfelsa, koji su za njega »viri in Republica Litteraria celebratissimi« (str. 6), Barić štiti profesorski stalež, vojuje za pravu nauku slušača, pobija učenje suvišnih predmeta, iznosi napredna sredstva za suzbijanje moralne pokvarenosti. Ukratko: Barić se svagdje bilo u Hrvatskoj bilo u Ugarskoj isticao kao dobar prijatelj slušača, a svojom je naučnom spremom stekao takav ugled, da ga je vrhovna vlast iz Hrvatske premjestila na najviše učilište u Ugarskoj. Taj premještaj je Barić opravdao i svojim djelima.

---

11) God. 1632. otvoren bi u Hrvatskoj bogoslovni fakultet, a god. 1662. naudroslovni; god. 1769. otvorena bi visoka škola za političke i kameralne nauke. Ta škola bude god. 1776. pripojena pravnomu fakultetu (»Spomenica« str. 4—24; »Kolo«, str. 3—32., »Nast. vjesnik«, str. 232.). — 12) »Nast. vj.« str. 232., »Kolo« str. 10. — 13) Ta kuća postoji i danas pod nazivom »kovačija«, jer je kasnije u njoj bila kovačnica. — 14) Tada vlasništvo grofa Erdeda, a danas vlasništvo varaždinske gradske općine. U »gradu« je muzej. — 15) »Grundsätze«. Potpun naslov čitamo pod II, 1. — Uz revna predavanja Barić je i inače poticao i podupirao slušače, o čemu poslije.

16) Životopis je napisao sam Sava Tekelija, a tiskan je u 119. svesku Letopisa Matice Srpske god. 1876.

17) Demény: Jus naturale, Gjurković: Politiam, Štur: Jus romanum (institutiones), Marković: Jus canonicum, Nytray: Jus hungaricum. — Tekelija je slušao i Sonnenfelsa u Beču, a spominje i druge profesore pravnoga fakulteta u Beču.

II. Djela Barića.

1. Principia Politicae et scientiarum politico-commercialis et cameralis. Barić je predavao državoslovne i financijalne nauke po Sonnenfelsovoj knjizi, koja je prema naredbi Marije Terezije od 12. kolovoza 1769. bila propisana »als Vorlesebuch«[18]) pod naslovom »Grundsätze der Polizei, Handlung und Finanzwissenschaft«. Ali to je djelo bilo slabo pristupačno, jer slušači u ono doba nisu poznavali njemački jezik, dok su dobro poznavali latinski jezik. Zato Barić za svoje slušače, da im olakša nauke, prevede na latinski jezik Sonnenfelsove »Grundsätze« pod gornjim naslovom (»Principia...«), te 1. lipnja 1770. zamoli preko hrvatskoga namjesničkoga vijeća kraljicu Mariju Tereziju, da dozvoli tiskanje toga prijevoda. Otpisom od 29. kolovoza 1770. odredi kraljica, da se političko-kameralni nauci predavaju njemačkim jezikom, ali dozvoli, da se latinskim prijevodom slušači služe kao pomoćnom knjigom.

Iz spisa namjesničkoga vijeća se razabira,[19]) da kr. dvor načelno nije bio protiv tiskanja Barićeva prijevoda. Ali djelo nije bilo tiskano, dok je Barić boravio u Hrvatskoj, pače iza njegova odlaska opet zamoli vrhovni školski ravnatelj Nikola Škrlec, da se to djelo tiska. Tako je prošlo 7 godina (1770—1777), a ipak djelo nije bilo izašlo tiskom.

Kad je Barić prviput (god. 1770.) zamolio za dozvolu, da se rukopis toga djela tiska, dvorska kancelarija je to dozvolila, ali se prije toga imao rukopis po stručnjacima pregledati.[20]) U izvršenju toga rješenja ocjenjivač se je izrazio o Barićevu prijevodu vrlo nepovoljno, a u glavnom je istaknuo, da ima mnogo nerazumljivih mjesta.[20]) Na temelju te ocjene zabrani dvorska kancelarija tiskanje Barićeva prijevoda.

Žalim, da se ocjenjivač nije javio svojim prezimenom, jer je kr. dvor tražio, da s t r u č n j a k dade ocjenu. U ono doba bio je kod nas — osim Barića — jedini stručnjak Nikola Škrlec,[21]) a taj je i kasnije (1777), kad već Barić nije bio u Hrvatskoj, zamolio kr. dvor, da se Barićev prijevod tiska.[20]) Glavni prigovor nepoznatoga stručnjaka sastoji se u tom, da u Barićevu prijevodu ima nejasnoća i nerazumljivih mjesta,[20]) ali upravo tim prigovorom odao se ocjenjivač kao nestručnjak. Državoslovna, a pogotovo kameralna znanost bijaše mlada nauka i neopredijeljena s obzirom na metode, na sustave i na fakultete, pa zato ima nejasnih mjesta — za nestručnjaka — i u Sonnenfelsa (u djelu »Grundsätze«). U Sonnenfelsa opaža se utjecaj francuske (Montesquieu) i engleske (Hume) stručne književnosti, a u tom se Sonnenfels povodi za Justijem, koji je prvi kao profesor kameralistike u Terezijanumu (u Beču), (od god. 1750—1754) napisao više političko-kameralnih djela 1755 i 1756 god. i kasnije. — U bečkom sveučilištu predavala se »Staaatslehre oder Politica von der Glücksseligkeit« i »Staatsökonomie u *mudroslovnom fakultetu kod etike*. Tek god. 1763. osnovana bi za taj predmet posebna stolica i povjerena Sonnenfelsu, ali još uvijek u mudroslovnom fakultetu. Tek za Josipa II. prenesena bi ta stolica na *pravni fakultet*.[22]) Sonnenfels se u početku držao djela Justinijevih. U toku od 6 godina je izradio »Grundsätze«,[23]) koji biše 12. kolovoza 1769 (9 godina prije Smithovih »Inquiry«) odredjeni za Vorlesebuch. U 6 godina mnogo

---

[18]) K i n k l. c. I., 1. str. 497; Dr. Luise S o m m e r: »Die österreichischen Kameralisten«. Wien 1929. str. 165, bilj. 1. — [19]) »Kolo« str. 11. »Nast. vjesnik«, str. 234. — [20]) »Nast. vj.« str. 234. — [21]) Dr. Bl. L o r k o v i ć: »O Nikoli Škrlecu« Rektorski govor od 19. listopada 1883., str. 22—41; Dr. D. P r o h a s k a »Nikola Škrlec Lomnički. Trgovačka čitanka 1917. str. 58 i 59. — [22]) K i n k l: l. c. I, str. 459. bilj. 595; W e t t s t e i n l. c. str. 23 i 54. — [23]) »Grundsätze« vrijede do god. 1848 kao »Vorlesebuch« (Lehrbuch); K i n k l c. I. 1 str. 497; S o m m e r l. c., II. str. 165, bilj. 1. — [24]) To teže, što ne znamo, gdje je rukopis, niti znamo, da li je tiskan. — [25]) Spomenut gore medju odlikovanim slušačima Barića.

se toga mijenjalo, a uz merkantilizam dobiva riječ i fiziokratizam. — Toliko općenito o nerazumljivim mjestima u Barićevu prijevodu. Od g. 1770—1777 god. još nije taj prijevod bio tiskan, ma da ga je Barić — prema razvoju nauke — i dotjerivao, o čem govorim poslije. Ni iza god. 1777 nema podataka o tiskanju toga prijevoda, pa je zato i teško sud izreći u njemu.[24]) Ali ipak ima tragova Barićeve nauke: Glavne poteze te nauke sadržavaju dvije malene knjižice: 1) »Positiones« Ivana Bužana[25]) (1770), 2) »Assertiones«, Matije Krčelica[25]) i Ivana Smendrovića[25]) (1774).

1) Bužanove »P o s i t i o n e s« su sačuvane u j e d n o m *jedinom primjerku.* U značajnom — za svoje doba — naslovu[26]) — istaknuto je, da su te »Positiones« »ex praelectionibus professoris Barics . . .« Bužan u 12 zasada prikazuje Barićevu nauku i to: 1. glavno načelo »politiae generalis« je prema Justi-u[27]) »communis felicitas«, koje je prirodni kriterij porast društva (populacija); 2. politia uči osnove nutarnje sigurnosti države, koju čuva, i nadzor vladara nad sticanjem privatnoga bogatstva; 3) vladar može opozvati povlastice; 4) kakav treba da bude zatvor, pa se zabacuje p r i z n a n j e, i z n u d j e n o m u č i l i m a; tortura je samo za one, kojima je krivnja dokazana; 6) uredjuje se odnos roditelja i djece, skrbnika i štićenika, učitelja i učenika; 6) dokazuje se: a) da svećenici treba da budu podvrgnuti politiji, b) da je vjera u državi prijeko potrebna; 7) obradjuju se prevencije samoubojstava i čedomorstava, pobačaja, mjesto crkvenih kazni za pale djevojke neka se podignu rodilišta za nezakonitu djecu, preporučuje se dizanje orfanatrofija; 8) kako država treba da provodi zdravstvene uredbe, da postavlja liječnike i primalje i da pregledava ljekarne; 9) postavlja se kazna infamije samo u slučaju dvoboja; 10) preporučuje se osiguranje protiv požara i poplava, te podignuće mostova ili sigurnosnih prijelaza preko rijeka; 11) zabacuju se utočišta; 12) dokazuje se, da treba iz redovitoga postupka ukloniti smrtnu kaznu, a mjesto nje uvesti javan rad.

2) Bolje upoznajemo Barićevu nauku iz knjižice »A s s e r t i o n e s«[28]). U naslovu te knjižice[29]) spominje se najprije »Collectio Scriptorum Sclavoniae«, a onda »Assertiones«, za koje se opet ističe, da su izradjene »ex praelectionibus professoris Adalberti Barits . . .«. Kolekciju »slavonskih« pisaca, jamačno najstariju povjesnicu »slavonske« književnosti, nije napisao Barić, nego Adam Baltazar Krčelić.[30]) O toj kolekciji govorim u posebnoj studiji, a sada prelazim na »Assertiones«, koje se dijele u tri dijela: I. Assertiones ex Politia, II. Assertiones ex Scientia commerciali, III. Assertiones ex Oeconomica camerali.

---

26) »Positiones ex Universa Politia selectae quas Patri Patriae, magno heroi protectori scientiarum Excellentissimo D. Comiti Francisco de Nadasd I. I. Croat., Dalm. et Sclav. regnorum Bano etc., etc. ex praelectionibus A d a l b e r t i B a r i c s scientiarum politicarum professoris regii, in Incl. Croatiae regno publici ordinarii. In contestationem debiti obsequii nobilis Joan. Nepom. Marcus Busan hummillime dedicat. Dum easdem publice propugnandas suscepit Varasdini die 7. mensis maji Anno 1770. — Zagrabiae, Typis Antonii Jandera Ven. Capituli Zagr. typographi.« — U uvodu toga djela opširno je izvedena posveta banu Nadaždu. — 27) O tom S o m m e r l. c. II. str. 171, 196, 204, 320, 343—354.

28) Knjižica je sačuvana u dva primjerka: jedan se nalazi u knjižnici sveučilišta, drugi u knjižnici akademije znanosti i umjetnosti. — 29) Scriptorum ex regno Sclavoniae a sacculo XIV. usque ad XVII. inclusive C o l l e c t i o publico et auditoribus oblata, dum A s s e r t i o n e s ex univ. studio Politicae excerptas ex praelectionibus perillustris et clarissimi D. Adalberti Barits, scientiarum politico cameralium in I. regno Croatiae professoris publici ordinarii publice propugnandas susceperint D. Mathias Kerchelich et D. Joan Szmendrovich, earundem scientiarum auditores in academia regia zagrabiensi. Die . . . . . mense agusto anno 1774. Varasdini Typis Joan. Thomae nobilis de Trattnern C. S. R. A. M. typogr. et bibl.

30) Smičiklas u uvodu izdanja Krčelićevih »Annua«, Zagreb 1901; — Klaić

I. *Assertiones ex Politia* sadržavaju 12 zasada i to: 1. Iz definicije generalne politije, kojoj je svrha, da utemelji, promiče i uzdržava sreću države, proizlazi politia specialis, scientia politico-commercialis i oeconomia cameralis; 2. Felicitas reipublicae ovisi o većem broju gradjana;[31]) zato država treba da nastoji, da pučanstvo raste; 3. Vladar treba da pazi, da pojedine obitelji ne bi odveć ojačale, a sredstva jesu: fideikomisi, majorati, dotes faeminarum, pacta i dr.; 4. Poradi mrtve ruke (Manus mortua) treba da se uvede »lex amortisationis«; 5. O provedbi toga zakona. 6. O torturi u kaznenom postupku; 7. Kakvi treba da budu zatvori, te o mogućnosti priziva; 8. Razlozi s kojih treba da svećenici budu zaredjeni prije 21 godine; 9. O potrebi cenzure; 10. Vjera je potrebna zbog sreće gradjana; vladar ima pravo, da ukloni libertinizam; država treba da nastoji, da svi gradjani ispovijedaju vjeru; o svojstvima župnika i njihovoj opskrbi; 11. O utočištima; 12. Smrtnu kaznu treba ukinuti.

II. *Assertiones ex Scientia commerciali* sadržavaju 12 zasada: 1. Pojam političke trgovačke znanosti, način i odredbe glede sticanja, o izvozu, uvozu i proizvodnji; 2. O poljodjelstvu, o pravu trgovanja mesom i vinom; 3. 4. i 5. O ručnom i tvorničkom radu; 6. Množina svetkovina je zapreka napredovanju ručnih proizvoda, zato je pohvalna nova crkvena uredba o oprostu svetkovina; 7. O raskoši; 8. O uvozninama i o porezu tridesetine; 9. O valuti kovanice; 10. O potrebi mjenbenoga sudišta; 11. U uvodjenju mjenice; 12. O komercijalnoj komisiji.

III. *Assertiones ex Oeconomica camerali* sadržavaju 6 zasada: 1. O državnim izdacima; 2. 3. i 4. O državnim dohocima (posjedi, krunska i kameralna dobra, regalna prava i kontribucije); 5. O izvanrednim sredstvima, koja se državi dopuštaju: dobrovoljni prinosi, lutrija, zajmovi, zalog ili prodaja državnoga zemljišta, ali nije opravdano, da se uzimaju »cassae mortuae« (»Leibrenten«). Medjutim »necessitas legem non patitur«, što se bolje objašnjuje pod 6. »Kada je država u nevolji, omnibus omnia fiunt communia«.

Usporedimo li ove dvije knjižice (Bužan »Positiones« i Krčelić-Smendrović »Assertiones«), dolazimo do zanimljivih opažanja.

Bužan obradjuje 12 zasada, a Krčelić-Smendrović 30, to zato, jer Krčelić-Smendrović obradjuju politiju, trgovačku znanost i kameralnu ekonomiju — da govorimo u Barićevu jeziku, — dok Bužan obradjuje samo politiju, odnosno I. dio politije.[32]) Jedna i druga knjižica obradjuje politiju u jednakom broju zasada (12). Ali je u obradbi znatna razlika. Obradba Krčelić-Smendrović je bolja, opširnija i točnija svagdje, a osobito u zasadi 1, 4, 6, 10, 12. S tim u skladu su i godine tih prikaza: Bužan god. 1770, a Krčelić-Smendrović 1774. Posljedak svega toga jest ovaj: Barić je svoja predavanja dotjerivao i unapredjivao.

2) *»Die gewöhnliche Krönungsfeyer der ungarischen Könige und Königinen«*.[33]) Pisac je raspravu podijelio u XVII. poglavlja: I. Razlozi s kojih je sastavio raspravu, i to: 1) da ispravi netočan prikaz u brošuri, koja je izašla 1790. u Beču.[34]) 2) da dade potpuniji prikaz krunidbenih svečanosti; 3) da bude od koristi domaćima i inozemcima; 4) da ugodi domorotkama,

---

u »Kolu 1912.« i u »Spomenici 1925.« — [31]) Sonnenfelds »Grundsätze« § 28, 29, 30. — [32]) U uvodu, spomenutom u bilj. 26, kaže Bužan, da posvećuje banu »primas has ex Politia universa excerptas positiones«, koje su u noslovu djelca označene »positiones ex Universa Politia selectae.« — [33]) Potpuni naslov »Die gewöhnliche Krönung der ungar. Könige und Königinen beschrieben von Adalbert Edlen von Baritsch, der Rechten Doktor, öffent. ordent. Lehrer der Statistik auf der hohen Schule zu Pest. — In ungarischer und deutscher Sprache herausgegeben. Pest. Gedruckt bey Franz Patzko 1790. — Iste godine izdan bi — prema Pallasu[22]) madžarski prijevod od Ede Lambacha.

[34]) pod naslovom »Skizze der ungarischen Krönung Leopold II. gefeyert zu Ofen

Digitized by Google

koje nisu naučne takve podatke tražiti u latinskim povjesničkim knjigama ili u javnim ispravama. Zatim na temelju kodeksa dokazuje, da krunidbena svečanost nije obred nego bitno potreban uvjet za zakonito izvršivanje kraljevih prava: Krunidbom — caeteris omissis — a) izbjegavamo *usurpationes juris*, b) ispravno se donese *pactum subjectionis*, iz kojeg izvire vrhovna vlast kralja, c) obvezuje se kralj narodu, da će čuvati zakone i sloboštine, te izvršivati kraljevske dužnosti; sve to vrijedi i za izborno kraljevstvo i za nasljedno,[35]) o kojoj razlici — obećaje pisac — u najskorije vrijeme sastaviti raspravu u latinskom jeziku, te dodaje, da u Ugarskoj još ne postoje one zloupotrebe, koje spominje J. J. Rousseau u svojem spisu »Discours«.[36]) II. Pisac iznosi ove događaje: Kralj[37]) t. zv. ručnim pismom odredjuje dan krunidbe i saziva staleže. Dok se staleži skupe, prodje 30 dana, (Odraz saobraćajnih sredstava onoga vremena!), a za to vrijeme se vrše raznolike priprave: traže stanovi, slažu deset krunidbenih barjaka, izvodi kovanje zlatnih i srebrenih spomenica. — Kad se staleži sastanu, izrade u sjednicama *krunidbenu diplomu*, koja je temeljni zakon, pravi pactum subjectionis.[39]) Kad je diploma gotova, polazi izaslanstvo, da pozove kralja na krunidbu. — III. Kralja dočekuje primas, gradsko poglavarstvo i drugi čimbenici uz izvjesne parade vojske i gradjanskih četa. IV. U saboru budu pročitane »propositiones regiae.« — V. Kralj ručnim pismom odredjuje dan za izbor palatina i ujedno 4 kandidata.[40]) U saboru se obavi izbor. Kralj potvrdi izbor, a izabranik položi pred kraljem prisegu. — VI. Dan prije krunidbe donesu dva posebna čuvara[41]) krunu i accidentalia u sakristiju one crkve, u kojoj se obavlja krunidba. Taj čin prati službena povorka magnata i plemića s palatinom na čelu. — VII. Na dan krunidbe polazi kralj s deset raznolikih funkcionara,[42]) medju kojima je i ban Hrvatske, u crkvu, gdje on biva pomazan,[43]) onda mu stave krunu na glavu, koju skinu, dok se kralj pričešćuje. — VIII. Nakon krunidbe polazi kralj s istim funkcionarima u drugu crkvu, gdje mačem sv. Stjepana tri put dotakne ramena onih, koje je predložio palatin.[44]) IX. Na počasnoj tribini — na otvorenom mjestu polaže kralj svečanu prisegu. X. Kralj uzjaše na brežuljak i u zraku mahne mačem prema istoku, zapadu, sjeveru i jugu. XI. Kraljevski ručak s oznakom uzvanika, medju kojima je na odličnom mjestu ban Hrvatske. XII. Opis starijega svečanijega načina krunidbe (do god. 1618), zatim poredba s načinom opisanim u I.—XI. poglavlju: Stariji način jasnije prikazuje ono, što je bitno u pactum-u subjectionis, a k tomu je nepojmljivo, da se — po mladjemu načinu — kralja kruni prije nego se je prisegom obvezao, da će čuvati za-

---

den 24. Juny 1790.« 35) Nasljedno kraljevstvo je uvedeno u Ugarskoj za Leopolda I. god. 1687. — Leopold I. bi izabran za kralja u ugar.-hrv. saboru 27. svib. 1655. i okrunjen krunom sv. Stjepana. Na saboru u Požunu 18. list. 1687. priznaše Ugri i Hrvati pravo nasljedstva muškoj lozi dinastije »Habsburg«, te je Leopoldov 9-godišnji sin Josip bio 9. pros. 1687, okrunjen za kralja.

36) J. J. Rousseau je izdao god. 1753 »Discours sur l' origine et les fondements de l' inégalité, parmi les hommes«. — Barić u svojoj raspravi navodi II. dio, »Discours«-a, i to str. 124-5 izdanja god. 1884. — U Barićevu navodu ima mnogo tiskarskih pogrješaka, pače na jednom je mjestu izostavljen čitav redak.

37) Otkad je nasljedno kraljevstvo. Dok bijaše izborno kraljevstvo, sazivao je staleže palatin odnosno judex curiae, ako nije bilo palatina.

38) Prema broju krajeva, koji sačinjavahu ugarsku monarhiju: Bugarska, Rumunjska, Srbija, Lodomerija, Galicija, Rama, Dalmacija, Hrvatska, Slavonija, Ugarska. — Na svakom barjaku je i grb kraja. — 39) Važan je stil te diplome. Govoreći o tom Barić dodaje, da su bolje diplome u Britaniji, jer je ondje veća sloboda naroda. — Barić dobro poznaje Britaniju, o čem ima dokaza u djelu: »Dissertatio statistica« (pod br. 3). — 40) 2 katolika i 2 protestanta. — 41) Čuvari krune su »Reichsbaroni«. — 42) Barić ih točno izbraja. — 43) Na desnom ramenu i na grudima. — 44) Kod krunidbe u Požunu je Josip I. proglasio na taj način god. 1687. Baltazara Patačića, a Marija Terezija god. 1741. Krsta grofa Oršića vitezom zlatne ostruge. (Kukuljević »Arkiv« X.).

Digitized by Google

zakone i braniti sloboštine. Medjutim i taj mladji način vrijedi. XIII. Razni nazori o postanku toga obreda, te o povlasticama tih vitezova, iz kojih se je razvio viteški red. XIV. Izbrajaju se »drž. baruni« (na 3. je mjestu ban Hrvatske), njihove ovlasti, dužnosti i prava. XV. Drukčiji je način krunidbe, kad se kruni princesa kao samostalni vladar (Marija Terezija), a drukčiji je način krunidbe, kad se kruni supruga kraljeva. (Beatrica Aragonka). XVI. Funkcije tavernika s citatima Bonfina i Rewe. XVII. Ispravljanje pojedinih povjesničkih, pravničkih i drugih netočnosti gore spomenute brošure.

Svaki čitalac ove zanimljive rasprave će se uvjeriti kako iz teksta tako iz obilnih navoda, da Barić uz stručnu književnost vrlo dobro pozna i književnost pomoćnih znanosti. Stoga mi je nerazumljivo, da se Barić u ovoj raspravi ne obazira na knjigu, koju je izdao[45]) (680 str. u 8⁰) neki Kovačić, a napisao Gabrijel Kolinović i u njoj latinskim jezikom opisao, kako je kraljica Marija Terezija bila u saboru u Požunu 25. lipnja 1741. svečano krunjena. Nerazumljivo mi je to i zato, jer Barić u XV. poglavlju svoje rasprave spominje krunjenje Marije Terezije, — i zato, jer je knjiga izdana 1790. god., dakle iste godine, kad i gore spomenuta[34]) »Skica«, — a konačno i zato, jer je knjiga izdana u Budimu, a Budim je bio Bariću (jer je ondje živio) bliži nego Beč, gdje bijaše izdana spomenuta »Skica«. — Knjigu Gabrijela Kolinovića je prikazao i dosta nepovoljno ocijenio bezimeni pisac u 58. broju zagrebačke »Lune« od 1837. god.

3) *»Dissertatio statistica de potestate exsequente regis Angliae[46]) 1790.«* Glavnu temu »Vlast je u rukama kralja, ali sloboda naroda je čvrsta, jer narod može paziti na kraljeve čine« obrazlaže pisac, kako slijedi. Prerogative kralja jesu:

1) Kralj potvrdjuje zakone predložene od senata. Statuti, koje predloži parlamenat, a potpiše kralj, imadu vigorem legis. — Kralj je izvor sveukupne zakonite pravednosti, on je predsjednik svih sudišta, njemu su podložni svi suci. Odluka, izdana u ime kralja i pečatom utvrdjena, izvršuje se. — Kralj je gospodar čitave monarhije. — U kraljevo ime poziva se na istragu zločinac, kojega može kralj oprostiti od osude.[47]) 2) Kralj podjeljuje časti i naslove, imenuje optimate, bira pomoćnike (administros) za vijeće. 3) Kralj je vrhovni prefekt trgovine, te odredjuje utege i mjere, ima pravo kovati novac, ali ne može mijenjati naslov, natpis, ne može povećati ili smanjiti vrednotu, no odlučuje o primanju stranoga novca. 4) Kralj je vrhovni crkveni poglavar,[48]) pa bira nadbiskupe, biskupe, saziva »comitia cleri«, koji su nalik na engleski parlamenat, i potvrdjuje zaključke crkvenih komicija. 5) Kralj je vrhovni gospodar vojske i mornarice, pa ima pravo, da novači vojnike, naoružava mornaricu, gradi utvrde, vojsci i mornarici na čelo postavlja sposobne muževe, plaća vojsku iz svojih prihoda, o kojima se govori poslije. — Kod provincijalne vojske i kod policije (»miles statarius«) ovisan je kralj o zaključku parlamenta. 6) Kralj predstavlja Englesku prema vanjskim državama, šalje poslanstva u strane države, prima poslanike stranih vladara i država, sklapa saveze, odlučuje o ratu i navješćuje ga, sklapa mir. 7) Kralj ne može počiniti zločin niti može — kao persona sacra (sancta) —

---

45) Pod naslovom »Nova Ungariae periodus anno primo Gynaeco-cratiae austriacae inchoata, sive Comitiorum generalium, quibus defuncto Carolo VI., austriacorum Caesarum ultimo, ejus primogenita filia Maria Theresia, in Reginam Ungariae Posonii A. 1741. inaugurabatur, ipsas quaternorum Regni Statuum et OO. de nomine adnotatorum sententias, et suffragia in gravioribus negotiis sub consessu viritim lata, cum aliis omnibus circumstantiis oculari et aurita praesentis ubilibet fide libris novem recenses absolutissima narratio.«

46) Na naslovnom listu izvornika nije označeno mjesto, gdje je djelo tiskano, dok Pallas[2]) kaže, da je madjarski prijevod toga djela izašao u Nagy-Seben-u (Hermanstadt), a njemački god. 1790. u Pešti u izdanju Samuela Srogha. — 47) O tom pobliže u 8. prerogativi. — 48) »Supremus sacrorum praeses«. — 49)

Digitized by Google

biti osudjen.[50]) Kralj je dakle legibus solutus. 8) Kralj može oprostiti zločin, ali ne može nikoga osloboditi od naknade nanesene štete. U slučaju ubojstva udova ili rodjak ima pravo progoniti krivca, ali je oproštenje od zločina, koje vladar iskaže prije odluke sudaca, promašeno.

Po tim prerogativama — kaže pisac — izgleda, da je *libertas* iščezla. Ali nije tako. Kralj odgovara donjem parlamentu, kojega »legati populi ceu tribuni plebis« i »defensores constitutionis anglicae« čuvaju »libertatem publicam« po ovlaštenjima »Magnae Chartae«. Osim toga je kralj vezan o parlamenat s obzirom na svoje dohotke: kralj ne može tražiti nikakve poreze po svojoj vlasti nego tek tako, da iskaže parlamentu potrebe, a parlamenat odredi, što je potrebno. Nakon godine dana »praefectus aerarii« podnese parlamentu račune, da ih parlamenat točno ispita. — Kralj je ograničen prisegom: Kralj ili kraljica stavivši ruke na sv. pismo prisegne, da će: 1) upravljati narodom Engleske po statutima parlamenta, te po zakonima i običajima ovoga kraljevstva; 2) čuvati zakone i vršiti pravdu, kako treba; 3) štititi leges divinas, pravu protestantsku vjeroispovijest; 4) čuvati čitave sve pravice i povlastice svećenstva engleske crkve.

Ako se kralj ogriješi o prisegu, ne može ga parlamenat zvati na odgovornost (kako je već gore u 7. točki spomenuto). Ali parlamenat može progoniti kraljeve savjetnike. Glede drž. novaca odgovaraju parlamentu »curatores aerarii«. Postupak je ovaj: krivca zatvore. Kad se pročita optužnica, krivac se brani, a dozvoljen je i »advocatus«. Suci — senatori iz parlamenta — su nepovredivi. Sloboda gradjanska i sloboda čitavoga naroda je utvrdjena ustavom (»Magna charta«). Svaki Englez ima potpuno pravo vlasništva nad dobrima, ima potpuno pravo utendi, fruendi, bonorum. Svaki čovjek, čim stupi na tlo Engleske, siguran je za život i pošten glas. Tko se u Engleskoj rodi, rodi se slobodan (ingenuus et liber). Ta prava slobode i sigurnosti može izgubiti samo onaj, koji je osudjen po domovinskim zakonima.

Iza toga pisac pod naslovom »Conspectus regiminis formae regnorum Angliae et Hungariae« poredi u 9 točaka u raznolikim pogledima Englesku i Ugarsku: Jednake su prerogative engleskog i ugarskoga kralja (kralj podjeljuje časti, bira plemiće i odličnike, saziva parlamenat svake treće godine, prisiže, da će čuvati ustav). Tako i parlamenat engleski kao i ugarski ima pravo zakonodavstva, a i ministri kralja podvrgnuti su zakonima kraljevstva i sudu parlamenta. Razlika je u ustrojstvu parlamenta, u kraljevom pravu glede rata, mira, saveza, kovanja novca, u slobodi gradjana.[50]) Uz ostale odlike pisac se u ovoj raspravi očituje kao dobar poznavalac Engleske.

Barićevo djelo »*Dissertatio statistica de forma legali regiminis hungarici. Cassoviae 1790.*«, od kojega je — prema Pallasu[2]) iste godine (1790.) izašlo II. izdanje, nisam dosad mogao — uza sve brižno potraživanje — naći.

4) »*Nonnihil de educatione juventutis sholasticae et studiorum reformatione in ditionibus Pannonicis.*« *Pampelonae 1792.* U ono doba mnogo se prigovoralo sveučilišnoj nastavi, a ponajvećma, da se uči mnogo nepotrebno, pa da treba skratiti i nauku i broj godina škole. Tadašnji kralj Franjo je sazvao povjerenstvo, da te prigovore prouči, a Barić u toj vrlo zanimljivoj i opsežnoj studiji (124 str. u 8⁰) iznosi svoje nazore o tim prigovorima i daje — na osnovu vlastitoga studentskoga i profesorskoga iskustva — nekoliko savjeta i prijedloga tomu povjerenstvu — to više, što se u tom povjerenstvu »nalaze« samo tri profesora. Pisac se bavi reformom nastave, a s tim u vezi vrlo opširno raspravlja o moralu akademske mladeži.[51]) Ovdje ću u najkraćim potezima priopćiti samo sadržaj rečene studije.

»nulli tribunali humano subjicitur«. — [50]) Sve navode potkrepljuje pisac obilnim primjerima iz engleske povijesti, dok za Ugarsku iznosi mnogobrojne zakonske članke. — [51]) Sve prigovore, iznesene s raznih strana, pobija pisac s obilnim i

Reforma nastave:

Barić pobija: 1) one, koji hoće da stegnu obuku u filozofiji i u pravu i to tako, da bi predavnja bila i prije i poslije podne, dok su »dosad« bila samo prije podne; — 2) one, koji hoće da skrate obuku u filozofiji i u pravu na manje godina, jer bi — pokazuje Barić — nezreli mladići, premladi činovnici stupili u javni život: Ako netko s 10 godina polazi 1. razred gimnazije, svrši pravo s 22 godine;[52]) — 3) one, koji hoće da skrate obuku u pravu na 2 godine: U pravnom fakultetu uči se: »encyclopaedia iuris, ius naturale, publicum universale, et gentium, ius criminale, ius civile Romanum, ius patrium privatum et publicum, ius ecclesiasticum, politia, scientia commercialis et rei aerariae technologia, doctrina styli curialis et statistica.« — Kad znamo, »da se to sve uči zato, da unapredjujemo »fortunas civium«, da podupiramo vladanje države, da valjano obavljamo državne poslove, da izvršujemo pravdu, da branimo stvari i život gradjana i t. d., onda je čudno, da se traži 2 godine, da se to sve nauči, dok se za postolarsko umijeće (»ars sutoria«) traži 4 godine; — 4) one, koji hoće da se pomoćne znanosti skrate radi toga, da se pravni nauci svrše u dvije godine; 5) one koji žele, da se neki predmeti izostave, a neki da se drugamo premjeste i da se nešto od političkih nauka izostavi te prepusti privatnomu čitanju, da se neki dijelovi prirodnoga prava premjeste k etici, neki k metafizici i t. d.; 6) one, koji žele, da se neki predmeti spoje s drugima i premjeste na druga godišta: da se politički nauci spoje sa statistikom u 1. i 2. godištu pravnoga fakulteta i t. d.; 7) one, koji hoće da se ukloni ius publicum i politia universalis, pa da se uči ius hungaricum i politia regni Hungariae. Konačno: zabacuje, da se tečaj filozofije i prava u sveučilištu stegne na manje godišta, ne dopušta nikakvo skraćivanje, pa predlaže:

U akademiji neka ostane 2-godišnji tečaj filozofije, a u sveučilištu 3-godišnji. Tečaj prava neka se u akademiji proširi na 3 godine, a studij Historiae universalis da se opet prebaci k filozofiji. 3-godišnji tečaj prava na akademiji je za one, koji ne polaze sveučilište a kane postići niže državne službe, dok oni, koji hoće steći više položaje, treba da polaze sveučilište. U sveučilištu neka se uči pravo i pomoćne znanosti 5 godišta po ovoj osnovi: I. Encyclopaedia juris circumstantiis accomodata, jus naturae, publicum universale et gentium, litteratura liguae hungaricae; II. Historia et Institutiones juris Romani cum necessariis Pandectarum materiis, jus criminale, Diplomatica seu Heraldica, Numismatica cum Antiquaria (i eventualno litteratura linguae hungaricae); III. Jus hungaricum privatum, jus ecclesiasticum; IV. Scientiae Politicae, jus publicum Hungariae, jus publicum Imperii cum historia Germaniae; V. Statistica Europaea, Technologia, Jus feudale, Jus cambiale, Exercitium Styli curialis et Rhetorica.

Ako bi se povjerenstvu činilo, da je 5 godišta odviše, neka ostane filozofije 3 godišta, a prava 4 godišta.

Razmatranja o moralu mladeži.

Mladež peštanskoga sveučilišta je pokvarena. Prijašnja je mladež — s jedne strane — bila većma pobožna, a manje je polazila plesove, kazališta i kavane. Danas je obratno. — Prije bilo je strože, učilo se mnogo suvišnih stvari,[9]) a danas je veća sloboda, a uči se ono, što je potrebeno. S druge strane život je ondašnje mladeži većma divlji. Studenti[53]) su noću što kijačama što sabljama uznemirivali gradjane, pustošili vrtove, vinograde i polja, te su ih gradjani zvali »latrunculi«.[54]) Pače izgredi studenata u Trnavi su bili tako žestoki, da su studenrima zabranili nositi sablje.

Mnogu pokvarenost donose sveučilištarci i iz gimnazije. 1) Učenici ondje dobivaju premalene domaće zadaće, te kod kuće ne rade. 2) Učitelji

---

[9]) uvjerljivim stručnjačkim razlozima. — [52]) Vidi pod I. 5. — [53]) Pisac navodi prezimena tih studenata. — [54]) O izgredima u školama vidi pod I. 5.).

Digitized by Google

ih radi te neradinosti ne šibaju. Kažnjeni učenik može se naime pritužiti kod ravnatelja, čime pada ugled učitelja, koji — da stvar ne dodje pred ravnatelja — ne kažnjava. 3) Učitelji »gledaju kroz prste« učenicima onih roditelja od kojih primaju darove, a to se ne može zamjeriti učiteljima, jer su slabo plaćeni. Treba dati učiteljima bolju plaću, da mogu odoljeti takvim napastima.

Ponajglavniji uzroci pokvarenosti jesu: 1) licentia, 2) štetne knjige, 3) laxitas sentiendi, 4) libertinismus, koji se širi i medju obrtnicima. Sredstvo protiv širenja libertinizma medju slušačima nije u tom, da se obvezuju akademskim propisima, da polaze mise, da se ispovijedaju i pričešćuju, dokgod nije moguće spriječiti: a) općenje s ljudima, koji misle slobodno, b) čitanje štetnih knjiga, nego jedino u tom, da se sav libertinizam ukloni iz Budima i Pešte. 5) Sve veći porast kavana, pučkih kuhinja, razolikih zabava (uz plesove i kazališta (»distrakcije«). Te »distrakcije« dobre su za ostale stanovnike, ali ne za školsku mladež, jer tu mladež odvraćaju od nauke i kvare »mores«. 6) Množina stranih trgovaca, pratnje plemića — osobito u doba sabora, časnici, vojnici i t. d. — Svega toga — osim gradjana i profeseora — nema u manjim mjestima. Stoga neki predlažu, da sveučilišta kao »ambulatoria« sele u druge gradove, gdje je manje tih »distrakcija«, — ili u gradove, odakle se štetne »distrakcije« dadu najlakše ukloniti. Takvi bi gradovi bili Požun, Trnava, Eger, Štrigova, Vac. — Barić — vidi se — dobro poznaje te gradove, pa iznosi zanimljive topografike, ekonomske i kulturne podatke tih gradova i dokazuje, da ti gradovi ne bi služili rečenoj svrsi, nego da treba od kvarenja liječiti — prevencijom.

Svoju je studiju pisac »začinio« obiljem zanimljivih pojedinosti (konvikti, razlike izmedju profesora redovnih i izvanrednih, doživljaji iz djačkog i profesorskog života i dr.), te vanredno lijepom a pravilnom latinštinom.

O Barićevu djelu *»Statistica Europae«* iz god. 1792., koje se prema Pallasu[2]) čuva kao rukopis u arkivu madžarskoga narodnoga muzeja, ne mogu zasad ništa reći, jer do tog rukopisa — dosad — nisam nikako mogao doći.

A sada da zaokružimo lik A. Barića. Utvrdjujem: Barić je iza svojih pravnih nauka i prakse kao 30 godišnjak preveo na latinski jezik Sonenfelsove »Grundsätze«, dok je kao 50 godišnjak pisao djela i to od dosad poznatih njegovih djela: pet u latinskom, jedno u njemačkom, nijedno u madjarskom jeziku. Uz to, što je savjesno vršio nastavničku službu i postigao lijepe pedagoške uspjehe (odgojio lijep broj pravnika i ekonoma), istaknuo se je i kao čovjek, prijatelj mladeži, naprednjak, bistro je promatrao ljude svoga doba, svagda se dobro snalazio i dokazao vanrednu stručnu spremu, a svoju je nauku dotjerivao i unapredjivao. *Najveća mu je zasluga, što je u Hrvatskoj usadio prve klice pravne nauke. Zato se mi Barićem ponosimo i treba da i dalje izučavamo njegov život i rad.*

Spoj ovlaštenoga prava u zemljišnoj zajednici s ovlaštenim nekretninama

Napisao dr. Matija Trgovčević, Zagreb.

Po zakonu od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljišnih zajednica spojeno je ovlašteničko pravo u zemljišnoj zajednici s izvjesnim nekretninama, koje se onda obzirom na taj spoj nazivaju »ovlaštenima«, i to u plemićkim zemljišnim zajednicama s vlasništvom dvornoga mjesta (§ 5.), u urbarskim zemljišnim zajednicama sa selišnim posjedom (za plemićke učesnike s dvornim mjestom, § 6.), a u krajiškim zemljišnim zajednicama »s vlastnosti

nastanjene kuće, ležeće u opsegu dotične katastralne općine« (§ 7.). Kada zakon dalje u §-u 17. odredjuje, da »zemljišne zajednice ne mogu u pravilu uskratiti pravnomu nasljedniku ovlaštenikovu u vlasništvu ovlaštenoga zemljišta ili dijela njegova (§§ 10., 11.) uživanje ovlašteništva u onom istom razmjerju, u kojem ono predniku, odnosno ovlaštenom zemljištu pripada«, iz toga se jasno vidi, da je ovlašteničko pravo po zakonu pripadnost ovlašteničkoga zemljišta. To znači, da je ono u jednu ruku kao pobočna stvar odredjeno po svojoj gospodarskoj namjeni, da služi drugoj kao glavnoj stvari, a u drugu ruku opet da kao pripadnost slijedi sudbinu glavne stvari.

Ovakovo zakonsko odredjenje je utemeljeno s jedne strane na pravnopovijesnom postanku zemljišnih zajednica, a s druge strane na potrebama seljačkog gospodarstva. Vladino »obrazloženje k osnovi zakona o uredjenju zemljišnih zajednica« napose ističe, da bi se sve zemljišne zajednice mogle razvrstati u četiri glavne skupine. »P r v a skupina bile bi tako zvane plemićke općine, zajednice ratara plemićkoga staleža, od starine vlasnice svojih skupnih zemljišta. D r u g u skupinu tvore raznovrsne povlaštene općine, t. j. zajednice ratara neplemića, koji su i za vrijeme kmetstva sačuvali bud na temelju darovnice, bud na temelju povlastica, bud i samo po pravnom običaju isključivo uživanje stanovitih nepokretnina, naročito šuma, temeljem svojega prava vlasnosti, kadikad pobijana, ali sada neprijeporna. T r e ć a, najveća skupina, bile su urbarske općine sa svojim pašama i šumama, njima dodijeljenim putem segregacije. U č e t v r t u napokon skupinu mogli bismo uvrstiti krajiške mjesne općine, s njihovim pašnjacima, kadikad i posebnim općinskim šumama.« Sve te različite vrste zemljišnih zajednica nisu bile pravno uredjene prije sadašnjega zakona od 25. travnja 1894., pa je onda prva zadaća toga zakona bila i to, da točno odredi, tko se imade smatrati ovlaštenikom. Kod toga posla zakonodavac je imao u vidu mnoge i različite poteškoće, koje su nastale velikim dijelom i zbog toga, što se tada počeo miješati pojam nekadašnje stare »općine« s pojmom u p r a v n e općine. Kada bi se stvar tako uzela, onda bi »općinski« pašnjaci i šume postali jednostavnim općinskim dobrom, koje bi mogli iskorišćivati i uživati svi općinari — stanovnici bez obzira na prava od starine stečena, koja su imali samo odredjeni općinari. Zakonodavac je išao za tim, da zaštiti stečena prava, da sačuva staromu životu njegovu »djedinu«, pa je bilo posve prirodno, da zakonske odredbe o ustanovljenju ovlaštenika prisloni na dotadašnji pravni razvoj. Spomenuto »obrazloženje« to izrijekom kaže: »Pošto osnova počiva na načelu, da zakonodavstvu nije zadaća dirati u postojeća prava pojedinih zajednica i njihovih učesnika, nije stoga u §§ 5., 6., 7., 8. i 9. uvrštena nijedna nova ustanova, već je tu samo u zakonitom obliku utvrdjeno shvaćanje, koje je i sada po postojećim pravnim ustanovama običajima i načelima, te vrhovnosudbenim pravorjecima jedino ispravno. Glede plemićkih, povlaštenih i urbarskih općina o tom dvojbe biti ne može».

Za urbarske zemljišne zajednice vrijedno je istaknuti, da su one nastale segregacijom od vlastelinskih pašnjaka i šuma provedenom po car. patentu od 17. svibnja 1857., i to tako, da je dio, koji je odijeljen bivšim podanicima, odmjeren prema broju nekadašnjih urbarskih selišta. Kod tih segregacija pretrpjeli su bivši podanici štetu, jer se prije segregacije njihova prava paše i drvarije nisu ravnala prema selištima, odnosno veličini selišnih posjeda, nego prema stvarnim potrebama.

Što se tiče krajiških zemljišnih zajednica, tu je bilo najzgodnije spojiti ovlašteničko pravo s vlasništvom nastanjene kuće, jer su se krajišnička prava i dužnosti od davnine stjecala naseljenjem, t. j. time, što se je tamo nastanio, ili — kako kaže vladino »obrazloženje« prema §-u 2. krajiškoga

temeljnoga zakona od godine 1807. — »okućio« i preuzeo sve krajišničke dužnosti.

Pored ovih pravnopovijesnih razloga govore i potrebe seljačkoga gospodarstva za spajanje ovlašteničkoga prava u zemljišnoj zajednici s ovlaštenim nekretninama. Kako naime u drugim, tako i u seljačkim gospodarstvima ima potreba, koje se mogu uspješnije zadovoljavati na kolektivnoj osnovi nego li putem pojedinačnoga privatnoga vlasništva. To u punoj mjeri vrijedi za one potrebe, koje valja podmirivati iskorištavanjem zajedničkih pašnjaka i šuma, i to kako za nekadašnja naša seljačka gospodarstva, tako još velikim dijelom i za današnja, koja se na žalost zbog različitih razloga nisu podigla na viši stupanj racionalnijega gospodarenja. Skupno ili zajedničko gospodarstvo na pašnjacima i šumama upotpunjava pojedinačno gospodarstvo na privatnom posjedu, što više ono s obzirom na visinu naših pojedinačnih gospodarstava ima svoje posebno značenje.

Kada dakle zakon o uredjenju zemljišnih zajednica spaja ovlašteničko pravo s ovlaštenim nekretninama, i to kao njihovu pripadnost, u tome spajanju vidimo, prema stvarnim našim gospodarskim prilikama i potrebama, svrsi shodan način zadovoljenja izvjesnih gospodarskih potreba. Nema sumnje, da to nije jedini i u svakom slučaju najbolji način — pogotovu, kada se uzme u obzir loše stanje, u kome se danas gotovo redovno nalaze pašnjaci, a u mnogo slučajeva i šume naših zemljišnih zajednica — jer se seljačko gospodarstvo može vrlo dobro razvijati i bez tih zajedničkih pašnjaka i šuma, i to tim bolje, što je seljačko gospodarstvo na višem stupnju racionalnijega gospodarenja. Potvrdu za to imamo kod nas u onim krajevima, u kojima su provedene komasacije zemljišta, a zajedno s komasacijama i individualne diobe zemljišnih zajednica, te potrebni melioracioni radovi, pa se sva zemlja racionalno iskorišćuje — tamo više nema onih prostranih zemljišta, koja bi po svojem nazivu imala biti pašnjaci, dok se i medju samim seljacima za ta zemljišta čuje naziv »pustoš« — a blago se hrani u stajama. Stajsko hranjenje blaga svakako je naprednije i daje u gospodarstvu više koristi, ali ipak prijelaz s pašnjačkoga hranjenja ne smije biti prebrz, jer bi u takvom slučaju seljačko gospodarstvo — i uz najbolju volju i marljivo nastojanje svoga gospodara — moglo trpjeti štetne posljedice.

Kako je već rečeno, pravnopovijesni su razlozi u prvom redu dali zakonodavcu pobudu, da spoji ovlašteničko pravo s odredjenim nekretninama. Ta je pomisao zakonodavčeva u skladu s gospodarskim potrebama i idejama, a ostvarena je i u onom slučaju, ako se zemljišna zajednica uredjuje po §-u 13. na osnovi jednoglasnoga zaključka svih ovlaštenika, kojim oni razmjer svojih ovlašteničkih prava mogu po volji ustanoviti. Ne mijenja na stvari ni to, ako se kao ovlaštene nekretnine odrede druge, nego što su prvotno bile (st. 3. §-a 15.): ovlašteničko je pravo u svakom slučaju kao pripadnost spojeno s izvjesnim nekretninama kao ovlaštenima, pa se taj spoj kao i sve promjene imade i u zemljišnoj knjizi zabilježiti (§ 16.).

Kada se ima na umu ova suglasnost pravnopovijesnih razloga s gospodarskim idejama i potrebama, postavlja se onda pitanje, kako je zakonodavac mogao dopustiti, da se ovlašteničko pravo može otudjiti samo za sebe (§ 22.)? Da li je zakonodavac, uvršćujući tu odredbu u zakon, ostao vjeran svojim idejama vodiljama?

Pobliže razmatranje toga pitanja je opravdano ne samo iz teoretskih nego kudikamo više iz praktičnih razloga. Primjenjivanje svakoga zakona pokazuje njegove dobre i njegove loše strane. Ono uvjerljivo pokazuje, da li je odredjeno stajalište zakona opravdano ili je neopravdano, što više i štetno.

Digitized by Google

Zakonska mogućnost otudjivanja ovlašteničkoga prava samoga za sebe je urodila u mnogim zemljišnim zajednicama, naročito poslije svjetskoga rata, štetnim posljedicama. Nije rijedak slučaj, da u naša sela dodju stranci — obično trgovci, ali takodjer i ljudi drugih zanimanja — koji kupuju ovlaštenička prava, redovito za jeftin novac, a kada ih nakupuju znatan broj, nastoje, da dodje do individualne diobe. Odobrenom i provedenom diobom diobne pripadnosti pojedinih učesnika prelaze u njihovo privatno vlasništvo, i tako onda ovakovi stranci na lak način dolaze do zemlje, dok hrvatski seljak ostaje bez nje, iako mu je prijeko potrebna. Te štetnosti svijesni su i sami seljaci, ali na žalost istom onda, kad započne diobni postupak, no tada je već prekasno!

Kada se to sve uzme u obzir, nužno se javlja pitanje, da li je odredba §-a 22. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, po kojoj se ovlašteničko pravo može otudjiti i samo za sebe, opravdana?

Ako tu odredbu promotrimo s čisto pravno-logičnoga stajališta, dolazimo do zaključka, da je odredba §-a 22. opravdana. Zakon zamišlja ovlašteničko pravo kao pripadnost, a pripadnost se kao pobočna stvar može odijeliti od glavne stvari i, imajući »propriam et separatam conditionem«, sama za sebe može biti predmetom pravnih poslova. Prema tome je odredba §-a 22. s pravne i logične strane u sistematičkoj vezi s drugim odredbama zakonskim.

Sa stajališta gospodarskih ideja stvar stoji drukčije. Ovlašteničko pravo u zemljišnoj zajednici samo za sebe nema one gospodarske vrijednosti, koju ima u vezi s ovlaštenim nekretninama. Ono je, kao pripadnost ovlaštenih nekretnina, po svojoj gospodarskoj namjeni odredjeno, da služi potrebama na ovlaštenim nekretninama, a samo za sebe dobiva punu vrijednost istom u slučaju diobe zemljišne zajednice, kako se to vidi iz prednjeg izlaganja. Kod odredbe §-a 22. zakonodavac je uvažio više razloge narodno-gospodarske politike, nego li one čisto gospodarskih ideja i potreba. Iz vladinog »obrazloženja« vidimo, da su se kod toga §-a oprezno uzimali svi razlozi za i proti. Tamo se kaže: »I tu se je vlada obzirom na postojeće odnošaje riješila, da donekle potrebi slobodnijega prometa dodje u § 22. u susret. Ali osnovom privezana je mogućnost takova, svakako po ekonomski opstanak ovlaštenika pogubna odsvoja, uz važan uvjet, da bude ovisna o statutarnom uredjenju prava »prijekupa« na korist zemljišne zajednice i suovlaštenika. Punim pravom počela je pravna znanost u novije doba sve to veću pažnju posvećivati »retraktu«, koji je naročito kod hrvatskoga naroda, kraj prvobitnoga plemenskoga ustrojstva, sve do najnovijega doba kao običajno pravo odlučno i blagoslovno djelovao, pripomažuć starosjediocima nekih predjela, da si spase »djedine« i »općine« od prijelaza u tudje ruke. Koliko-god je teško zakonom uvesti »prijekup« kod prodaje nekretnina individualnomu vlasniku pripadajućih, ovdje se po mnijenju vlade može i mora učiniti prvi pokušaj, hoće li pravni taj institut pokazati još dovoljne životne snage barem u tjesnijem okviru, gdje se je smjeti nadati povoljnu uspjehu. Radi se bo o strogo omedjašenu krugu interesenata, a uz to tiče se prijekup prava, koje je tako tijesno spojeno, ako ne sa stanovitim posjedom, a to barem s probicima suovlaštenika, da se jedva može govoriti o neopravdanoj stegi slobodnoga prometa, kada se dozvoljava uspostava te institucije, naravno samo prema statutarnoj odredbi pojedinih zajednica.«

Iz tih se riječi vidi, da je zakonodavac imao jasno pred očima opasnost, koja prijeti našim starosjediocima od mogućnosti raspolaganja samim ovlašteničkim pravom, kao i želju, da se »djedina« sačuva onome, koji ju je stoljećima čuvao i sačuvao. Vladale su tada ideje gospodarskoga liberalizma, pa ih je zakonodavac prihvatio uz ona ograničenja, po kojima

se nadao, da će moći zadovoljiti s jedne strane sve potrebe svagdašnjega života u tom pravcu, a s druge strane, da će s tim ograničenjima stvoriti ovlaštenicima mogućnost, da sami štite svoja prava i interese, kako im to najbolje odgovara. Zakonodavac se je nadao, da će pomoću prava prijekupa i pomoću statutovine sami ovlaštenici moći uspješno sprečavati prijelaz njihove »djedine« u tudje ruke. Put, kojim je zakonodavac pošao, nije posve loš, ali je medjutim iskustvo dosada pokazalo, da se njegove nade u mnogo slučajeva nisu ispunile.

Vrijedno je na ovom mjestu istaknuti i to, da je i jedno od temeljnih načela ideologije formulirane po braći Radićima, da se svatko sam za sebe brine. Nema sumnje, da je primjena toga načela u životu naroda velika stvar, ali je drugo pitanje, da li je korisno upotrebljavati to načelo u svim slučajevima, a osobito tamo, gdje iskustvo — najbolji učitelj — uči, da se onaj, koji bi se sam za sebe trebao brinuti, ne može, ne zna ili, što više, ne će brinuti! U takvom bi slučaju ova lijepa misao bila ništa drugo nego opium za masu s jedne strane, a s druge strane veoma dobro spremljena zasjeda za različite vrsti zelenaša, koji u ime i na račun naroda žele, da izbiju što više koristi za sebe!

Zato držim, da je mnogo bolje spajanje ovlašteničkoga prava u zemljišnoj zajednici s pojmom domaćinstva, kako je to propisano u »Pravilniku o šumama izvlaštenim po st. 9. §-a 24. zakona o likvidaciji agrarne reforme« od 27. ožujka 1940. (Narod. Nov. od 28. ožujka 1940., br. 70). Prema čl. 34. toga pravilnika »član zajednice može biti domaćinstvo, kojemu je jedino ili glavno zanimanje poljoprivreda, a koje nema uopće svoje šume ili je nema toliko, da bi iz nje moglo podmiriti svoje gospodarske potrebe na drvu. Ne može biti članom zajednice domaćinstvo, koje čine strani državljani«. Slijednici člana zajednice, koji ne ispunjavaju uvjete iz čl. 34. pravilnika, ne mogu postati članom zajednice (čl. 38.). Čl. 40. propisuje: »Član zajednice, koji je otudjio sve svoje nekretnine ili dio nekretnina, na kojima se nalazi kuća s gospodarskim zgradama, na području zajednice — prestaje biti članom zajednice.« »Onoga — odredjuje čl. 41. — koji je od člana zajednice kupio sve njegove nekretnine ili dio nekretnina, na kojima se nalazi kuća s gospodarskim zgradama, na području zajednice, dužna je zajednica primiti u članstvo, ako ispunjava uvjete čl. 34. pravilnika s time, da je za vršenje prava članstva dužan uplatiti pristupninu, navedenu u čl. 42. pravilnika.«

Po ovom se pravilniku može takodjer ovlašteničko pravo otudjiti samo za sebe (arg. čl. 66. pravilnika), ali članom zajednice može biti samo seljačko domaćinstvo, ako ispunjava uvjete iz čl. 34.; gomilanje više ovlašteničkih prava u istim rukama nema nikakove vrijednosti, jer se prihodima zajednice koriste »u pravilu svi članovi podjednako«, ali i s obzirom na broj duša i potrebe domaćinstva (čl. 43.), a u slučaju diobe takove zajednice svi članovi načelno učestvuju na jednake dijelove (čl. 65.).

Ovakovih odredaba — koje zaslužuju, da im se prikloni puna pažnja i da budu obradjene u posebnoj studiji — zakon o uredjenju zemljišnih zajednica nema. Kod nas je već s više strana i u više navrata upozoreno, kako je potrebno ozbiljno i u svakoj zgodi nastojati, da se hrvatskomu seljaku sačuva njegova rodna gruda i da se u budućnosti spriječi svaki pokušaj spekulacije sa seljačkom zemljom. Držim, da u tom pravcu — pored drugih jačih sredstava — mnogo može pomoći i dobra propaganda medju narodom, pa u to ime dajem sa svoje strane ovaj članak kao prinos.

Digitized by Google

Samopomoć kao oblik pravne zaštite

Napisao dr. Borislav T. Blagojević, sveuč. profesor u Subotici

I. — Pravo, kao jedna od društvenih pojava, karakterizira se posebnom vrstom prinude, koja prati i sankcionira pravne odredbe, pa prema tome i sve njihove konkretizacije, sve njihove činjenične izražaje. Ovlaštenje i sankcija su dva bitna, osnovna, integralna dijela pojma prava, i kao takva se ne mogu, pojmovno ne i kategorijalno, sistematski dvojiti.[1]) Svako pravo sadržaje u sebi i sankciju kao nuždan svoj pojmovni dio, ali dio, koji pretstavlja onda, kada se u sistematizaciji, teorijskoj konstrukciji i pozitivnom reguliranju postavi pitanje najpotpunijeg i najpodrobnijega pravnoga shvaćanja i objašnjenja prava kao cjelokupnosti, jedan od najznačajnijih, tako da se on u tom raščlanjavanju postavlja kao usporedna kategorija s ovlašćenjima, na koja se može da raščlani svako subjektivno pravo, pa prema tome i sam pojam prava kao takav. Pravo je dakle, iako jedna jedinstvena pojmovna društvena pojava, iako cjelina i jedno po svojoj definiciji, po svome postojanju, po svome pojmu, ipak po svome sklopu jedna složena pojava, čiji dijelovi, ostajući pojmovno uvijek nerazdvojni, zbog svoje složenosti, zahtijevaju posebno teorijsko kategoriziranje i posebnu sistematizaciju, a to će reći i posebno, u smislu naročitog, pozitivno reguliranje. I to u najpotpunijem obujmu i najkonkretnijem izražaju. Na taj način isto onako, kao što se sankcija kao dio prava ne može pojmovno odvojiti od ovlaštenja kao drugoga dijela prava, i ako, u odnosu na ovoga, ona pretstavlja jednu posebnu kategorijalnu pojavu, isto se tako, mislimo, ne može, s obzirom na to, da je ovdje u pitanju izraz ovoga stanja normativiteta prenijet u sferu fakticiteta, ni pravo na pravnu zaštitu pojmovno odvojiti od materijalnoga prava. Budući samo konkretizacija ovlašćenja, koja, bilo u kome vidu, proističu na osnovu i iz objektivnoga prava, iz normativnoga poretka odnosne pravne oblasti, materijalnom pravu treba, kao faktičnoj, stvarnoj činjenici, kao pojavi stvarnoga pravnoga života, obezbijediti ista ona svojstva, koja u području apstraktnosti, normativnosti, pripadaju pravu kao pojmu, upravo koja ovoj pojavi daju to svojstvo. To će reći, potrebno je materijalnomu pravu, da bi ono uopće bilo pravo, da bi ono uopće, u krugu faktičkoga, označavalo ono, što se hoće i što se ovim pojmom izražava, obezbijediti, opet u krugu faktičnosti, i sankciju, upravo pružiti ovoj pojavi još jednu osobinu, još jedno svojstvo, koje će joj biti diferencirajući znak od drugih faktičnih pojava društvenoga života. A ta osobina, to svojstvo se sastoji, shodno i odrazno stanju u području normativiteta, u pravnoj zaštiti, u posebnoj vrsti društvene zaštite, koja će imati da obezbijedi faktičnost, ili, da se tako izrazim, faktiziranje ideje sankcije. Pojmovno se pravna zaštita ne može dvojiti od materijalnoga prava, konkretnije materijalno-pravnoga ovlaštenja (pozitivnoga ili negativnoga: zahtjeva ili prigovora).[2]) Ona je njihov integralni dio i to kategorijalno istoga značaja sa samim ovlaštenjem, isto onako kao što je sankcija u odnosu na pravo u oblasti normativiteta. Svako materijalno-pravno ovlaštenje sadržaje u sebi i pravo na pravnu zaštitu, t. j. pravo na društvenu sankciju odredjene vrste.

Materijalno-pravno ovlaštenje i pravo na pravnu zaštitu pretstavljaju dva dijela, dvije pojave zajedničkoga pojma prava, i kao takve ne mogu pojmovno biti jedna od druge odvojena. Pri tome, pravo na pravnu zaštitu nije ni izvod, ni dodatak, ni razvitak materijalnoga ovlsaštenja. Dolazeći

---

1) Vidi naša »Načela privatnoga procesnoga prava«, Beograd 1936. str. 186—195.

2) O novim pojmovima vidi cod. l., str. 198.

Digitized by Google

da svojim postojanjem kategorizira i razlikuje pravo u krugu faktičnoga društvenoga zbivanja, pravo na pravnu zaštitu jeste njegov pojmovno nerazdvojni dio usporedan s materijalno-pravnim ovlaštenjem. Njegovo postojanje nije nikakva posljedica postojanja materijalnoga prava; njegovo postojanje nije nikakva samostalna društveno - korisna ustanova, koja je dovedena ili koja može biti u većoj ili manjoj mjeri dovedena u vezu s materijalnim pravom. Ono je izraz postojanja samoga prava kao zasebne društvene pojave, jer se pravo kao materijalno-pravno ovlaštenje, kao društveno važno interesno područje ne može pojmovno odvojiti od prava na pravnu zaštitu, pošto bi inače izgubilo svojstvo prave pojave. No to pojmovno jedinstvo materijalno-pravnoga ovlaštenja i prava na pravnu zaštitu ne isključuje i njihovo djelovno razlikovanje, jer materijalno-pravno ovlaštenje ima da odredi izraz objektivnim odredbama predvidjenoga djelovanja s obzirom na njegov najkonkretniji izražaj, dok pravo na pravnu zaštitu ima da obezbijedi sankciju u njenom neposrednom obliku.

II. — Ovakovo stanje je učinilo, te je s vremenom nastala posebna grana prava i pravne nauke, koja je imala za predmet uredjenje i obradu ustanove pravne zaštite.[3]) Pri tome se odmah uvidilo, da se pravo na pravnu zaštitu, posmatrano u povijesti i onako, kako se ono danas pokazuje, ne javlja u jednom isključivom obliku, odnosno da se ono ne vrši po jednom isključivom načinu, nego da ti oblici odnosno načini mogu biti, postojeći istovremeno i usporedo, i višestruki. I to sasvim razumljivo. Ako pravom na pravnu zaštitu treba da bude osigurana djelotovrnost poretka, onda je nužno, da u tome cilju budu pružena i dopuštena sva ona sredstva, svi oni načini, pomoću kojih će se moći što brže, jeftinije, uspješnije i konkretnije ostvariti saglasnost faktičnoga i pravnoga. Koja će pak sredstva biti u jednom času dopuštena, to zavisi od stanja razvijenosti društvenoga uredjenja, u okviru kojega se postavlja pitanje njihove upotrebe.[4]) Povijesni razvoj pokazuje u ovom pogledu sve jače učešće javnih vlasti, a isključenje onih oblika pravne zaštite, kod kojih se zainteresirano lice javlja i kao zaštitnik svojih ovlaštenja.[5]) Ipak i u savremenom pravu, kao što je slučaj s oblikom sankcije pravne norme,[6]) oblik prava na pravnu zaštitu može biti dvojak: organiziran — pa bilo to neposredno ili posredno — i neorganiziran. Zato treba, s obzirom na uslove, koji se postavljaju za svakoga od njih, a shodno stanju savremena pravne nauke i pozitivno-pravnih sistema država civiliziranoga svijeta, razlikovati tri oblika, načina pravne zaštite: sudska zaštita ili općenitije zaštita putem državnih stalnih ili ad hoc organa; samozaštita; i neorganizirana zaštita.

Razvitak načina i oblika pravne zaštite odnosno vršenja prava na pravnu zaštitu ima u sudskoj zaštiti svoj najviši stepen, jer je kod ove vrste pravne zaštite postignut najveći mogući stepen objektivnosti, uredjenosti i odredjenosti, kao pozitivnih kvaliteta, koji se zahtijevaju od ove ustanove. Njegove osobine, bar ne sve koordinirane i ne u tome obujmu, ne nalaze se

---

3) Ona je poznata pod imenom procesnoga, formalnoga prava, a prof. Goldschmidt ju naziva materijalno-pravosudno pravo u svojim djelima: Materielles Justizrecht (Rechtsschutzanspruch und Strafenrecht), u Festgabe für dr. Bernard Huber, Berlin 1905; — Zwei Beiträge zum materiellen Justizrecht, u Festschrift für Heinrich Brunner, München und Leipzig, 1914; — Prozess als Rechtslage, Berlin 1925; — Zivilprozessrecht, Berlin 1922. Vidi naša izlaganja l. c. str. 180—182.

4) Otuda u medjunar. priv. pravu pojava, poznata pod imenom »fait de prince«.

5) Usporedi Al. Vallimaresco: La justice privée en droit moderne, Paris 1926, str 1—60.

6) Vidi naše izlaganje l. c., str. 194.

Digitized by Google

kod ostalih načina, koji su mu u povijesti prethodili ili koji su, u izvjesnom razdoblju s njim usporedo postojali. Otuda se sudska zaštita (pod kojom treba razumijevati svaku zaštitu prava, koja se pruža putem javnih organa) javlja danas ne samo kao najsavršeniji oblik i način pravne zaštite, nego i kao redovan, opći, kao pravilo, način vršenja prava na pravnu zaštitu pretstavljajući u ovome pogledu instituciju monopolske prirode. Sve njegove vrste, a ima ih više (gradjanski — parnični, vanparnični, stečajni izvršni — postupak; krivični postupak; upravni postupak; upravno-sudski postupak), svojom ukupnošću imaju za cilj i u tome pogledu one u najvećoj mjeri i uspijevaju, da obezbijede uspostavljanje pravnim normama odgovarajućega pravnoga poretka i to tako, da taj zadatak bude izvršen na jedan najbrže mogući i najpotpuniji način, tako da prelazna stanja, koja postoje od časa, kada dodje do nesklada izmedju faktičnih stanja i stanja predvidjenih i propisanih pozitivnim pravnim odredbama i časa uspostavljanja usporedbe izmedju ovih pojava, prouzrokuje, što je moguće, manje štete za pravne interese, koji dolaze u pitanje. U tome pogledu razna sredstva privremenog obezbjedjenja, skraćenih postupaka, posebne vrste postupaka, kod kojih poticaj i djelanje suca kao javnog organa dolazi do najpotpunijeg izražaja i naročito pojedina sredstva, koja, iako iz druge pravne oblasti, mogu da posluže i stvarno služe, neposredno ili posredno, potpunijoj pravnoj zaštiti privatnih prava, imaju za cilj, da pravo na pravnu zaštitu, pa dakle i samu instituciju pravne zaštite učine što djelotvornijom, što neposrednijom i saglasnijom potrebama i osobinama ne samo pojedinih prava nego i posebnih pravnih stanja, dakle da omoguće jedan pravni red, koji će tokom svoga ostvarenja, čak i u slučaju ostvarivanja putem sud. zaštite, biti što savršeniji, i koji će djelovati sa što manje potresa za pravni poredak kao cjelinu ili za njegove pojedine izražaje.

III. — Ovakvo stanje, kažemo, postoji danas kao pravilo, kao načelo, i ono je došlo, da omogući konačno i potpuno utvrdjenje prava kao društvenoga fakta kao socijalne pojave. Ipak, iako sudska zaštita ima danas, kao način i oblik vršenja pravne zaštite, monopolski značaj, potreba, koja je zahtijevala njeno stvaranje i koja joj je pružila opravdanje kako pojave tako i obujma, nameće nužno i izvjesne izuzetke, — izuzetke u obliku drugih načina pravne zaštite. Svi načini vršenja pravne zaštite kao socijalne pojave imaju da posluže ostvarenju što potpunijega pravnga poretka i reda u jednoj društvenoj zajednici, i njihova sposobnost, da doprinesu u tome cilju, daje im opravdanje postojanja, pa prema tome i obujma primjene. Otuda će se, da bi se što više odgovorilo ovome cilju, u općem sistemu pravne zaštite imati da upotrebe i svi oni načini, koji znače upotpunjavanje organizacije, koja je ostvarena putem sudske zaštite kao najsavršenijeg oblika ove ustanove. Pravni sistem mora da teži potupnosti i savršenosti. I svako sredstvo, koje će omgućiti postizavanje ovoga cilja, treba da nadje mjesta u pravnome sklopu pozitivnih odredaba. Potrebno je nepotpunosti kako u postojanju tako i naročiao u pogledu djelovanja sudske zaštite kao najboljega i najsavršenijega načina pravne zaštite, otkloniti putem unošenja u pravno-zaštitni sistem i drugih načina, koji će se pojmovno pojavljivati kao dopuna monopolskoga položaja ovoga i koji će, prema tome, kao pojave, kao načini i oblici pravne zaštite, značiti izuzetke od pravila. Tako posmatrano stanje ističe kao najvažniji dopunski izuzetni oblik i način vršenja pravne zaštite samozaštitu. Ispoljavanje društva kao najvažnije činjenice u društvenim naukama, pa prema tome i u pravu, učinilo je, da je neposredno od države vršena pravna zaštita postala pravilo.[7]) Medjutim, ispoljavanje

[7]) Vidi o ovome naš članak: Kodifikacija gradj. prava (Pravosudje za svibanj—lipanj 1935.).

Digitized by Google

društva nije značilo i uništenje jedinice, pojedinca kao društvene pojave. Ono je samo izmijenilo njegov položaj i odnos prema društvu, čineći od njega aktivnu jedinicu, koja treba svojim postojanjem i djelanjem ne samo da ne škodi društvu, nego i da doprinese njegovomu pravilnomu razvoju i napretku. Zato se je društvo moglo i u oblasti pravne zaštite poslužiti pojedincem kao sredstvom za što potpunije postizavanje cilja ove ustanove, povjeravajući i njemu izvjesnu funkciju, koja treba da bude dopunskoga značaja i koja treba prema tome, naglašujemo, kako oblikom svoga postojanja, tako i obujmom svoga djelovanja, da omogući otklanjanje onih nedostataka, koji proističu kao posljedica nedovoljnosti sudske zaštite kao redovnog oblika, odnosno koja se nameće potrebom zadovoljenja težnje k potpunosti i savršenosti. Društvo onda, kada ono samo nije u stanju, da pruži najbržu, najdjelotvorniju i prema potrebama konkretnih stanja nužnu zaštitu pravnih interesa, dopušta pojedincima, da oni sami posredstvom svoje vlastite sile i mogućnosti upotrebe shodna sredstva, potrebna za osiguranje potpune pravne zaštite, a to će reći potrebna za obezbjedjenje stvarne djelotvornosti pravnoga poretka. Društvo dakle u vidu samozaštite kao načina i oblika vršenja pravne zaštite prenosi onda, kada ono samo nije u stanju, da neposredno putem svojih organa obezbijedi najpotpuniju i potrebama stanja odgovarajuću zaštitu, na pojedince tu svoju funkciju, predvidjajući u isti mah i uslove, pod kojima taj prenos nastaje i po kojima se ona ima od strane pojedinaca izvršivati, čineći tako od njih neku vrstu ad hoc odredjenih društvenih organa, čije je djelanje po sadržini i obujmu unaprijed isto onako kao i djelovanje redovnih, stalnih društvenih organa odredjeno. Samozaštita se tako javlja kao izuzetan, dopunski način pravne zaštite, koji treba da doprinese što potpunijem ostvarenju cilja same institucije: brzom, djelotvornom i konkretnom uspostavljanju sklada izmedju činjeničnih stanja i apstraktno predvidjenih stanja u normativnom sistemu jedne odredjene države.

IV. — Institucija samozaštite, koja danas postoji s većim ili manjim obujmom u svima pravima, pretstavlja po svojoj pojavi i organizaciji ne samo jednu različitost nego i suprotnost od slične ustanove, koja joj je prethodila ili čak i dugo postojala usporedo sa sudskom zaštitom. Oblik samozaštite, koji je nekada postojao, a koji danas pojmovno pripada prošlosti, dolazio je kao posljedica nepostojanja ili nedovoljnoda postojanja organizirane društvene vlasti i bio je izraz jedne prirodne neorganizirane borbe za zaštitu svojih interesnih područja. On medjutim pretpostavljajući nepostojanje društvene organizacije kao uslov svoga postojanja, iščezava, u koliko se državne skupine organizuju i svoj utjecaj i djelovanje pojačavaju.[8]) S konačnim učvršćenjem društva kao prevladavajućom pojavom, on iščezava iz pravnoga sistema i društvena zaštita postaje jedini način vršenja pravne zaštite. Otuda se i samozaštita u onom obliku, u kojem ona danas postoji, javlja samo kao jedan od oblika društvene zaštite — i to za razliku od sudske zaštite kao organizirana ali posredna pravna zaštita. Vršeći ovo svoje djelovanje društvo - država, slično stanju kod propisivanja pravnih normi ili bar njihovoga sistematskoga razradjivanja, može ju onda, kada to cilj njegovoga postojanja zahtijeva, prenijeti i na pojedinca, što potpuno odgovara novomu shvaćanju položaja individua u društvu. Samozaštita je samo posredan način organizirane pravne zaštite i u tome njenome svojstvu treba tražiti i njeno teorijsko opravdanje i objašnjenje, pa u krajnjoj liniji i mjeru njenoga obujma. Ona nije izraz prirodnoga prava ni ličnih prava (n. p. Pufendorf), ni prava na ličnost odnosećih se

---

[8]) Usporedi Louis Cremieu: Précis théorique et pratique civile, Paris 1924, str. 10 i slijed. — Alexandre Vallimaresco: La justice privée en droit moderne, Paris 1926, str. 11. i slijed.

Digitized by Google

(n. p. Koller).[9]) Samozaštita se javlja kao nužna dopuna sistema pravne zaštite i svoj osnov i opravdanje nalazi u samome društvu, koje ju, neposredno u cilju zaštite privatnih interesnih područja a posredno i u krajnoj liniji u cilju zaštite samih interesa društva, interesa cjeline, stvara i organizira. Na taj način opravdanje samozaštite kao ustanove nalazi se u činjenici društvenoga postojanja i postojanja ciljeva, čije se ispunjene nameće društvu kao zadatak, a mjera njenoga obujma se nalazi u potrebi i mogućnosti, da se ovom institucijom doprinese ostvarenju cilja pravne zaštite kao pojave, kao genus-a.[10])

V. — Različnosti predmeta i stanja, na koje se odnose, izazvale su i razne vrste sudske zaštite. Otuda posebni oblici sudske zaštite, medju kojima se ističu parnični, vanparnični i izvršni pustupak, a sa manjom kategorijalnom individualnošću i stečajni postupak, postupak u zemljišnoknjižnim stvarima, u stvarima industrijske svojine i drugo. Slično stanje postoji i u pogledu samozaštite. S obzirom na oblik njenoga vršenja, koje je, posebno u pogledu uslova njenoga postojanja i dejstva, uredjeno pozitivnim propisima pojedinih zakonodavstava, razlikuju se pojedine vrste samozaštite kao načina pravne zaštite. Pri tome, broj i sadržina tih vrsti mijenja se prema dobu i postignutomu organizacionomu intenzitetu, dolazeći kao posljedak različitosti intenziteta, običaja, ekonomskih i socijalnih prilika.[11]) U današnje vrijeme, klasifikacija vrsta samozaštite je često vrlo različita, ali je ona po pravilu dvojna: samoodbrana (Selbstverteidigung), kada jedno lice svojom sopstvenom snagom odbija protupravni napad na neko svoje pravom priznato dobro, t. j. kada time hoće da održi svoj faktički pravni položaj onakav, kakav jest; i samovlašće odnosno samopomoć (Selbsbefriedigung), kada jedno lice

---

[9]) Pobliže o ovim teorijama dr. J. Kohler: Das Notrecht (Arch. f. Rechts und Wirtschaftsphilosophie, Bd. VIII, 1914—15, str. 411—449); dr. Lad. Wolter: Das Notrecht (isti časopis, Bd. XXII, 1928—29, str. 66-83).

[10]) Sudska se zaštita kao način zaštite prava odlikuje trima značajnim osobinama: objektivnošću, regulativnošću i odredjenošću (vidi našu knjigu Načela privat. proces. prava, str. 219—222). Samozaštita kao jedna vrsta društvene zaštite trebala bi da ima ista svojstva, pa da u istoj mjeri kao subsidijarno sredstvo doprinese ostvarenju cilja, radi koga postoji. To medjutim s obzirom na njenu prirodu nije u istoj željenoj mjeri moguće. Vršeći funkciju pravne zaštite u jednom području, koje neposredno dolazi u oblast njegove lične zainteresovanosti, vršeći ju najčešće pod okolnostima, koje zahtijevaju brzo i neposredno djelanje, koje se dešava pod uslovima, koji pokazuju znatnu različitost od onih redovnoga pravnoga života i redovne pravne zaštite, pojedinac kao organ, kome je povjerena ta funkcija, ne može da odgovori niti on lično niti način zaštite, koji on primjenjuje u željenoj mjeri svim ovim zahtjevima potpune i nepristrasne pravne zaštite, — zahtjevima, koji do vrlo visoke mjere bivaju zadovoljeni u postupku sudske zaštite. To ipak ne znači, da se ova svojstva ne postavljaju kao zahtjevi i u pogledu samozaštite. Pretstavljajući jedan ne samo izuzetan nego i po svojoj prirodi neredovan način pravne zaštite, samozaštita mora da teži, da u što pravilnijem obliku odgovori svome cilju. Otuda, ako se zahtjevi i karakterističnosti objektivnosti, regulativnosti i odredjenosti postavljaju kao stvarni zahtjevi u pogledu sudske zaštite, ako oni dakle moraju biti zadovoljeni i ispunjeni kod ovoga načina pravne zaštite, da bi on uopće imao to svojstvo u modernoj državi, oni se kod samozaštite postavljaju kao težnje, čijem sprovodjenju i ostvarenju treba težiti kod organizacije i vršenja ovoga načina pravne zaštite, a to će reći, koje treba da posluže kao rukovodna načela, više ili manje primjenljiva u konkretnim slučajevima, koja će u svakom pojedinom stanju imati da odrede obujam ove zaštite, pa prema tome i postojanje prekoračenja njihove mjere kao izuzetka. Apstraktno i opće posmatrani, moglo bi se reći, da je težnja regulativnosti najviše ostvarena u ovoj oblasti, dok one druge dvije, objektivnost i odredjenost, pokazuju u odnosu na sudsku zaštitu znatnih zaostataka.

[11]) Vallimaresco: o. c. str. 42.

Digitized by Google

hoće svoj zahtjev, neko svoje potraživanje prema drugomu svojom sopstvenom snagom da ostvari, izbjegavajući bilo sa kojih razloga put sudske zaštite.[12]) Po drugima, oblici samozaštite mogu se isto tako svesti na dvije vrste: oni, koji su zahtijevani nužnošću, t. j. slučajevi, kad se neko lice nadje u položaju, da bilo pretrpi kakvu štetu bilo preduzme neki akt, koji je sam po sebi zabranjen, no koji se u tim okolnostima pojavljuje kao sredstvo pravne zaštite; i oni, kod kojih se, iz praktičnih razloga zahtijevanih željom za brzinom, uprošćenošću ili ekonomičnošću pravne zaštite, država odriče svoga pravo-zaštitnog monopola i dopušta pojedincima, da svojom soptsvenom silom odnosno uopće radnjom obezbijede svoja pravna ovlaštenja (n. pr. nužna odbrana; zakonsko založno pravo zakupodavca na stvarima zakupca unijetim u zakupno dobro u smislu uredbe od 4. lipnja 1937. god.[13]) ili mogućnost prebijanja tražbina.[14]) Mi bi pak u cilju potpunije sistematizacije razlikovali tri vrste samozaštite: samopomoć, stanje nužde i nužna obrana.[15]) U ovom članku ćemo se zadržati samo na prvoj vrsti, t. j. na samopomoći kao obliku pravne zaštite,[16]) dok bi o drugim dvima imalo biti riječi u posebnim raspravama.

VI. — Postavljajući norme, po kojima se je imala u svakom pojedinom slučaju tražiti i vršiti pravna zaštita putem državnih organa, zakonodavac i pravna nauka imaju za cilj, da u prvom redu s jedne strane pruže mogućnost pojedincima, da putem ustanovljenih institucija nadju potrebnu im zaštitu, a s druge strane, stvarajući sve pogodnosti za korišćenje ove mogućnosti, obavežu pojedinca, da se pri zaštiti svojih prava služi samo i jedino tim ustanovama, isključujući svako samovlasno ostvarivanje, ma koga oblika i obujma ono bilo, putem ličnih sredstava u obliku prisilnih mjera prema drugim pojedincima i tudjim pravnim dobrima. To će reći, da u ostvarivanju i zaštiti svojih pravnih zahtjeva onda, kad bi njihovo postojanje uopće bilo njihovo postojanje u jednom izvjesnom obujmu bilo dokazano od strane drugoga lica, pojedinci imaju pravo i dužnost, da se jedino služe sredstvima sudske zaštite, tako da je samovlasno i svojim sredstvima ostvarivanje i zaštita eventualnih pravnih zahtjeva isključena i zabranjena, pa da svaka radnja u ovome smislu obavezuje izvršioca ne samo na naknadu počinjene štete nego čak onda, kada se zato steknu potrebni uslovi, može da bude uzrok krivične odgovornosti lica u pitanju — § 383 k. z. Otuda svaki izuzetak u ovome pogledu pretstavlja najjače otstupanje u smislu ustanove samozaštite, te on mora imati, po obujmu i djelovanju, najuže razmjere, jer pruža mogućnosti zloupotreba. Svaki izuzetak u ovome pravcu može i mora da bude, u koliko on mora da postoji, samo privremena mjera, koja treba da obezbijedi potpunu djelotvornost zaštite, ali koja ne smije nikada da bude konačna u nizu radnja, koje teže ostvarenju pravne zaštite.

Pravna nauka i pozitivno zakonodavstvo zaista i poznaju izuzetke u ovome smislu. Izuzetno se dopušta pojedincima, da pod uslovima, koji su

12) Tako Ehrenzweig: System des öster. allg. Privatrechts. Allg. Teil. Wien 1925, str. 311; Stevan Branković: O samovlasnoj zaštiti prava (Pravosudje za 1938. god. str. 44); Andra Djordjević: Teorija gradj. suds. postupka, knj. I., Beograd 1924, str. 2—3; dr. L. Marković: Gradjansko pravo I. knj., Beograd 1927, str. 273.

13) Vidi u obliku i sadržini ovoga prava naš: Posebni dio obilg. prava. Ugovori, jednostr. prav. poslovi i gradj.-prav. delikti, Beograd 1939, str. 9.

14) Vallimaresco: o. c., str. 46—57.

15) Tako V. Rossel: Manuel du droit fédéral des obligations, t. I, Laussanne—Geneve 1920, str. 104—105; Dr. K. Oser: Das Obligationenrecht, Zürich 1925, str. 218; Konrad Cosack: Lehrb. des deutschen bürgerl. Rechts, I. Bd., Jena 1913, str. 323—330; — kao i §§ 227—231 njem. gradj. zak.; § 52 švicar. oblig. prava, i §§ 11—13 naše predosnove gradj. zak.

16) Heyer: Die Selbsthilfe (Arch. f. bürg. R. XIX. Bd., Berlin 1901, str. 109

Digitized by Google

pozitivnim normama propisani, i sredstvima, koja su ovima predvidjena, putem svoje vlastite sile osiguraju i zaštite u jednom izvjesnom pravcu svoja pravna ovlaštenja. To je slučaj t. zv. samopomoći (Selbsthilfe).[17] Ova vrsta samozaštite dopušta pojedincima, da sami vrše odredjenu pravnu zaštitu, čineći tako jedan izuzetak, pojmovno najjači, od pravila sudske zaštite i on se javlja, kako u teoriji tako i u pozitivnom pravu bilo kao jedno ovlaštenje općega značaja, kao jedan postupak i način, koji, iako izuzetak od pravila, ima opći značaj, bilo kao posebna ovlaštenja, koja se odnose na pojedina konkretna pravna stanja, kada s obzirom na njihovu specijalnu organizaciju upotreba ovog načina biva ne samo potrebna nego i istaknuta i naglašena. Otuda se s jedne strane postavlja pitanje uslova i djelovanja ove institucije kao zajedničkoga, kategorijalnoga oblika, a s druge strane njenih konkretnih izražaja s obzirom na posebna pravna stanja.[18]

Novija zakonodavstva sadržavaju propise, kojima pružaju odgovor na oba ova pitanja. Tako n. pr. njem. gradj. zakonik u §§ 229—331 uredjuje ustanovu samopomoći kao opću pojavu,[19] a u §§ 859, 860, 1029, 561, 910, 962, 867, 1005, 383, 273, 74, 320 posebno su uredjeni pojedini slučajevi ove institucije, redovnije dogadjani. Isto to čini švajcarski zakonik o obvezama u čl. 52.[20] Naše pozitivno pravo (bez obzira koje pravne oblasti) ne sadržaje jedan propis, koji bi izrično predvidjao i podrobno uredio ustanovu samopomoći kao jedan izuzetak općega značaja,[21] kao jednu odre-

---

17) Klang: Kommentar z. allg. bürger. Gesetzbuch, I. Bd., 1. Halbband, Wien 1939, str. 206—216; Stubenrauch: Commentar z. österr. bürger. Gesetzbuch, I. Bd., Wien 1902, str. 55—57; Eisner Pliverić: Mišljenja o predosnovi gradj. zak. za kralj. Jugoslaviju, Zagreb 1936, str. 36—38; Endemann: Lehrb. des bürger. Rechts, Berlin 1903, str. 446—449; Rossel: o. c., str. 105; Ehrenzweig: o. c., str. 310—311; Oser: o. c., str. 222—223; Cosack: o. c., str. 326—328.

18) O povijesnom razvoju ove ustanove, posebno o njenom oblikovanju u rim. pravu, vidi Windscheid—Kipp: Lehrb. des Pandektenrechts, IX. Aufl., 1906. str. 619—622; Heyer o. c., str. 41—57; Vallimaresco o. c., str. 61—125, 133—149.

19) § 229: Tko u cilju samopomoći neku stvar oduzme, poništi ili ošteti ili tko u cilju samopomoći obavezno lice, koje je podozrivo, da će pobjeći, uhvati ili otkloni otpor lica protiv radnje, koju je dužno da trpi, ne postupa protivpravno, ako se pomoć vlasti ne može blagovremeno dobiti, a bez neodložnog uticaja postoji opasnost, da se ostvarenje potraživanja osujeti ili bitno oteža.

§ 230: Samopomoć ne smije ići dalje, no što je potrebno za otklanjanje opasnosti. — U slučaju oduzimanja stvari, u koliko se ne izdejstvuje prinudno izvršenje, treba predložiti zabranu stvari. U slučaju, kad se dužnik uhvati, treba, ako se opet ne pusti u slobodu, predložiti pritvor istoga kod Sreskoga suda, u čijem je području izvršeno lišenje slobode; obavezno lice ima se neodložno privesti Sreskom sudu. — Ako se sa prijedlogom o zabrani ili pritvoru odugovlači, ili ako se prijedlog odbije, neodložno se ima povratiti oduzeta stvar i osloboditi uhvaćeno lice.

§ 231: Tko neku od radnja označenih u § 229 preduzme u zabludi, da postoje potrebne pretpostavke za isključenje protivpravnosti, obavezan je drugoj strani na naknadu štete, pa i ako zabluda ne počiva na nepažnji.

20) Čl. 52: Tko u pravednoj nužnoj odbrani odbije napad, ne odgovara za štetu, koju pri tom nanese napadaču ili njegovom imanju. — Tko ošteti tudje imanje, da bi od sebe ili od drugoga otklonio prijeteću štetu ili opasnost, odgovoran je po uvjerenju suca za naknadu štete. Tko u cilju obezbjedjenja nekog opravdanog potraživanja sam sebi pribavlja zaštitu, nije odgovoran za naknadu štete onda, kad se prema datim okolnostima zvanična zaštita nije mogla blagovremeno imati i kad se jedino samopomoću moglo spriječiti osujećenje prava ili bitno otežanje njegovog vršenja.

21) Vidi naše »Tumačenje izuzetaka« (Arh. za prav. i društv. nauke, svibanj—lipanj 1939, str. 471—476).

Digitized by Google

djenu vrstu samozaštite. Svako od njih ima odredaba, koje predvidjaju i više manje uredjuju samo pojedine slučajeve samopomoći. Na drugoj pak strani, predosnova gradj. zakonika, osim posebno uredjenih konkretnih slučajeva samopomoći, slijedjući zahtjevima savremene pravne nauke (posebno nauke o pravu na pravnu zaštitu), sadržaje i opći propis o samopomoći u § 11: »Tko ne obraćajući se na zokonom odredjenu vlast sam preduzme djelanja u cilju obezbjedjenja opravdanoga zahtjeva, samo onda nije odgovoran za štetu, ako se pomoć vlasti prema okolnostima nije mogla blagovremeno dobiti i ako se jedino samopomoću moglo spriječiti osujećenje zahtjeva ili bitno otežanje njegovog ostvarivanja«.[22]) No to ne znači, da ona kao opća pojava i ne postoji niti da je ona potpuno zabranjena.[23]) Postavljajući se kao sredstvo pravne zaštite, koje dolazi kao nužna posljedica samoga pojma prava, samopomoć isto onako kao i druge dvije vrste samozaštite i kao razni oblici neorganizirane zaštite ne zavisi od pozitivnopravnoga izjavljenja, već to izjavljenje ima samo da pobliže odredi uslove primjene institucije, koja već i onako postoji kao sastavni dio svakoga pozitivno-pravnoga poretka. Zato ćemo pokušati, imajući u vidu opći duh koji vlada posebno uredjenim slučajevima samopomoći, uporedno pravo i našu predosnovu,[24]) da postavimo opće uslove upotrebe samopomoći kao sredtsva za zaštitu prava.

vVIII. — Samopomoć se kao pravno - važna ustanova može javljati bilo kao dopušteno sredstvo pravne zaštite, bilo kao gradjansko-pravni prekršaj,[25]) bilo kao krivično djelo.[26]) Otuda je povlačenje granice izmedju ovih oblika od vrlo velike važnosti. Pri tome ćemo se ovdje zadržati na obilježjima samopomoći kao sredstva pravne zaštite, a kao opći uslovi za njenu kvalifikaciju u ovom smislu mogli bi se postaviti slijedeći:

1. — Samopomoć mora imati za predmet zaštitu jednoga pravovaljanoga[27]) materijalno-pravnoga ovlaštenja,[28]) i to privatno-pravne prirode,[29]) pa bilo da se ono javlja kao kakvo stvarno, obvezno i porodično pravo ili pravo koje druge vrste, bilo da se ono sastoji u činjenju ili nečinjenju odnosno uzdržavanju.[30]) To ovlaštenje, koje može biti ne samo perfektno, nego i oročeno i uslovljeno, ali koje mora u svakom slučaju biti pravosudno ostvarujuće (t. j. ne smije biti ni putativno[31]) ni ono koje ne uživa sudsku zaštitu,[32]) treba da pripada licu, koje se koristi ovom ustanovom (t. j. licu, koje se javlja kao aktivno legitimirano, pošto je u pitanju jedan oblik

---

22) Ovako stilizirani propis je vrlo nepotpun, te bi ga trebalo pri konačnoj redakciji upotpuniti u smislu njem. prava, da bi dobili odgovor na sva pitanja, koja su u vezi ove ustanove, kao što ćemo dalje izložiti, postavljaju; — usporedi Eisner - Pliverić o. c., str. 36—38.

23) Usporedi Klang: o. c., str. 207.

24) Vidi naš prikaz rasprave Mariano d'Amelio: L'influence des projets de codes sur la jurisprudence u Arh. za prav. i druš. nauke, knj. 47, str. 367—371.

25) Vidi naš posebni dio oblig. prava, str. 271 i slijed.

26) Vidi dr. Toma Živanović: Osnovi krivič. prava, posebni dio, Beograd 1923, str. 77—78; — dr. Mih. Čubinski: Naučni i praktični komentar kriv. zak. za kralj. Jugosl., Beograd 1934, str. 628.

27) Endemann: o. c., str. 447; — 28) Endemann: cod. l., str. 447, op. 8.

29) Enneccerus, o. c., str. 627; Heyer, o. c., str. 558; tako da radi zaštite javno-pravnih ovlaštenja prema državi nije dopuštena samopomoć, dok svojstvo subjekta nema važnosti, ako je u pitanju privatno-pravno potraživanje.

30) Vallimaresco, o. c., str. 226.

31) Staudinger, o. c., str. 764; Endemann, o. c., str. 447, no to samo onda, ako se činjenica putativnosti tiče samoga materijalno-pravnoga ovlaštenja, a ne eventualno i drugih uslova, potrebnih za kvalifikaciju samopomoći kao sredstva za zaštitu prava.

32) N. pr. prirodne, neutužive obaveze (dobit iz zabranjene igre ili oklade, neformalni poklon). — Branković, o. c., str. 46.

Digitized by Google

pravne zaštite), a to će reći, da je samopomoć dopuštena, za razliku od drugih dviju vrsta samozaštite,[33]) samo kod zaštite vlastitih interesa; — no to ne znači, da se legitimirano lice ne može pri tome poslužiti i pomoćju drugih lica.[34])

2. — Samopomoć se može upotrijebiti kao zakonom dopušteno sredstvo pravne zaštite samo onda, kad se pomoć vlasti, koja je nužna za zaštitu prava u pitanju, nije mogla blagovremeno dobiti.[35]) Ovaj uslov izražava izuzetan značaj ove ustanove, i treba mu dati najširi domašaj:[36]) samopomoć i treba da bude dopuštena, samo ako se nije mogla blagovremeno dobiti pomoć ni jedne državne vlasti (n. pr. ni opće upravne a ne samo sudske),[37]) a utvrdjivanje zadovoljenja ovoga uslova pretstavlja jedno faktično pitanje (quaestio facti),[38]) pri čemu je ostavljena sudu najširа vlast ocjene.[39])

3. — Samopomoć je dopuštena, samo ako se je jedino njom moglo spriječiti osujećenje pravnog ovlaštenja ili bar bitno otežanje njegovog ostvarenja. Ovaj uslov ima za cilj, da još jače istakne izuzetnost ove ustanove, a utvrdjivanje njegovog zadovoljenja pretstavlja jedno faktično pitanje.[40]) Tako će se n. pr. smatrati, da je on ispunjen, ako je dužnik u bjegstvu, ako otudjuje ili uništava objekte svoje obaveze, ako preduzima radnju, koje bi inače bio obavezan da se uzdrži, ako bi se izvršenje moralo provesti u inozemstvu, ako bi bez zadržanja gost u hotelu odnosno gostionici ostao nepoznat;[41]) a pri tome nije potrebno, da na strani protivne stranke postoji krivica, što je došlo do ovakvog stanja, koje izaziva i opravdava ustanovu samopomoći.[42]) Ipak se u teoriji[43]) naglašuje, da nije potrebno, da je šteta, koja bi mogla nastati zbog osujećenja odnosno otežanja ostvarenja pravnog ovlaštenja, nepopravljiva, niti da se izravno izvršenje ne bi moglo zamijeniti novčanom naknadom štete. U težnji, da pravna zaštita bude što specijaliziranija i neposrednija, dopušta se samopomoć i onda, kada istina pretstoji mogućnost ove zamjene, ali postoji i uslov nemogućnosti odnosno otežanja kasnijega izravnoga ostvarenja, [44]) [45])

4. — Samopomoć je dopuštena samo u onoj mjeri i obujmu, koji je potreban radi otklanjanja okolnosti, koja je nastala zbog mogućnosti osujećenja odnosno otežanja kasnijega ostvarenja pravnoga ovlaštenja. Na taj način, ograničavajući upotrebu ove ustanove, ovaj uslov, koji inače nasuprot ranije iznijetim odredjuje, ne kvalitativnu nego kvantitativnu mjeru njene dopuštenosti.[46]) teži, da je svede u granice najnužnijega, i odgovara za-

---

33) Branković, o. c., str. 46; — Oser, o. c., str. 222.

34) Staidinger, o. c., str. 764; — Cosack, o. c., str. 327.

35) Windscheid—Kipp, o. c., str. 627; Endemann, o. c., str. 447; Heyer, o. c., str. 63; Oser, o. c., str. 223; Staudinger, o. c., str. 764—765.

36) Smatrat će se, da se pomoć vlasti nije mogla blagovremeno dobiti i onda, ako je zainteresovanomu licu bila nezakonito uskraćena pravna zaštita od strane nadležne vlasti, i ako se je on na nju obratio. — Staudinger, o. c., str. 764.

37) Oser, o. c., str. 223; — Vallimaresco, o. c., str. 233.

38) Rossel, o c., str. 105; — ono se ima cijeniti s obzirom na okolnosti svakoga pojedinoga slučaja — Endemann, o. c., str. 447.

39) Vallimaresco, o. c., str. 233. — 40) Staudinger, o. c., str. 765.

41) Endemann, o. c., str. 447; — Heyer, o. c., str. 60.

42) Tako Cosack, o. c., str. 327. — 43) Enneccerus, o. c., str. 629.

44) Staudinger, o. c., str. 765.

45) Sličan slučaj se pokazuje i u primjeni § 321 I. p. onda, kada se izvršenje radi prethodnoga ispunjenja traži na osnovu prvostepene osude o otkazu najma, a s drugih razloga od onih, predvidjenih u st. 4 ovoga paragrafa, tako da bi sudovi trebali ovomu propisu dati što šire polje primjene, osiguravajući se od eventualnih zloupotreba polaganjem primjerenoga obezbjedjenja; usporedi naš: Sistem izvršnoga postupka, Beograd 1938, str. 598 i slij.

46) Usporedi Staudinger, o. c., str. 766.

Digitized by Google

htjevu, koji se n. pr. u interesu dobre pravne zaštite postavlja i u izvršnom pravu u pogledu ograničenosti vrsnosti i obujma upotrebe izvršnih odnosno obezbjednih sredstava.[47]) Tako se n. pr. zakupodavac može u slučaju zadržavanja stvari zakupoprimca zbog neplaćanja zakupnine koristiti ovim ovlaštenjem samo u mjeri, koja je nužna za obezbjedjenje njegovoga prava, t. j. može zadržati stvari samo u onolikoj mjeri, koja je potrebna i dovoljna jedino samo za postizanje toga cilja,[48]) dok prekoračenje ove granice može da izazove obavezu na naknadu štete.[49])

5. — Samopomoć se ima vršiti samo uz pomoć onih sredstava, koja su u postupku sudske zaštite uopće dozvojena, a u konkretnim slučajevima imaju doći u obzir samo ona sredstva, bilo koja zakon neposredno predvidja bilo u nedostatku izričnoga propisa ona, koja odgovaraju pravnom položaju u pitanju, a pri tome ona, koja znače najmanju povredu pravne nepovredljivosti drugoga lica. To zato, što ona pretstavlja jedno sredstvo pravne zaštite, te mora biti ograničena istim ciljem kao i sva druga sredstva izvršnoga odnosno obezbjednoga prava.[50]) Tako njem. gradj. zakonik (§ 320) predvidja četiri sredstva, kojima se pojedinac može poslužiti pri samopomoći: konfiskacija stvari, uništenje ili oštećenje stvari, lišenje slobode obveznika (ovo samo u slučaju sumnje bjegstva) i odstranjenje otpora lica obveznoga na izvjesnu radnju. Naša pozitivna prava, nemajući općega propisa o samopomoći kao dopuštenom obliku pravne zaštite, ne sadržavaju ni u ovom pogledu odgovarajuće propise.[51]) Čak što više, on nije predvidjen ni u predosnovi gradj. zakonika. Zato se, s obzirom na spomenutu istovjetnost zadatka i cilja za naše pravo imamo obratiti u pogledu vrsnosti sredstava na zakon o izvršenju i obezbjedjenju, a kod njihove konkretne upotrebe na posebnu prirodu svakog pravnog stanja (tako n. pr. kod obezbjedjenja zakupnine zakupodavac se jedino može poslužiti zadržavanjem zakupoprimčevih stvari, unijetih u zakupno dobro, a ne bi ni u kojem slučaju zakupca ili koga njegovog ukućanina mogao lišiti slobode).[52]) Pri tome, sva ograničenja i isključenja pojedinih predmeta od izvršenja odnosno obezbjedjenja, u koliko su u pitanju novčane tražbine, važe i pri upotrebi samopomoći,[53]) a ostajanje u ovim, t. j. zakonom odredjenim granicama ima da odredi sud s obzirom na svaki pojedini slučaj.[54])

6. — Samopomoć, napokon, ima da posluži samo kao privremeno sredstvo obezbjedjenja, koje ima da bude u najkraćem vremenu zamijenjeno sudskom zaštitom. I to važi u pogledu svih njenih slučajeva bez razlike, pošto se samo tako može otkloniti neobjektivnost, koja upotrebom ovoga načina pravne zaštite može da postoji, i neizvjesnost i neodredjenost, koja njegovim korišćenjem nastaje u pravnom poretku.[55]) Medjutim, izvjesni pisci smatraju, da se samopomoć može javiti ne samo. kao što je to inače i po njihovom mišljenju pravilo, kao sredstvo obezbjedjenja, nego i kao sredstvo izvršenja, tako da ni ne mora da slijedi nikakav akt sudske zaštite, kojim bi konkretna upotreba samopomoći bila opravdana.[56]) To na mmišljenje ne izgleda točno, bar kao načelo, iako se u praksi može dogoditi, da propuštanje naknadnoga traženja sudske zaštite ne bude proizvelo nikakvih štetnih

---

47) Vidi naš: Sistem i t. d., str. 185—187.

48) O ovoj mjeri vidi naš: Posebni dio oblig. prava, str. 101.

51) V. Enneccerus, o. c., str. 629-630; — Staudinger o. c., str. 765-766

52) Vidi naš: Posebni dio obligac. prava, str. 100.

53) Vidi Endemann, o c., str. 448; — Enneccerus, o. c., str. 629—630.

54) Otuda zbog prekoračenja ovih granica može da nastane obaveza na naknadu štete.

55) Tako Endemann, o. c., str. 448; — Branković, o. c., str. 45.

56) Vidi Heyer, o. c., str. 65; — Vallimarescо, o. c, str. 217—223.

Digitized by Google

posljedica, u koliko bi se radnjom samopomoći zasnivalo kakvo konačno stanje, koje je saglasno pozitivno-pravnomu poretku.

Svi ovi uslovi su bitni, da bi se ovaj akt samopomoći mogao smatrati kao vršenje pravne zaštite, a ne kao izvršenje gradjansko-pravnoga delikta odnosno krivičnoga djela. Nikakva otstupanja u pogledu njih ne mogu biti činjena voljom stranaka, jer bi to značilo stvaranje posebnoga konvencionalnoga postupka pravne zaštite, a što je u suprotno današnjemu gledanju na ovu ustanovu.

VIII. — Potpunost pravne zaštite mogla se je postići ovakvim uredjenjem samopomoći kao općega subsidijarnoga nadomještaja pravne zaštite, pružane putem javnih organa. To posebno stoga, što se u odnosu na nju ne pravi razlika ni u pogledu vrsnosti privatno-pravnoga ovlaštenja, koje se njome štiti, ni u pogledu objekta, protiv koga bi njena sredstva bila upravljena (lica ili stvar).[57] Ipak, radi što bolje specijalizacije dopuštenosti ove ustanove i njene prilagodljivosti okolnostima pojedinih vrsta slučajeva, sva prava, pa i sva naša pozitivna pokrajinska prava, predvidjaju i posebne pojedine slučajeve samopomoći, uredjujući ih s obzirom na specijalnosti odnosnih stanja. To sve samo u cilju potvrde i posebnog isticanja već postavljenoga pravila.[58] Pri tome se broj tih posebno uredjenih slučajeva samopomoći mijenja prema vremenu i pojedinim pozitivnim pravima. Kao najčešće i u našim (svim ili samo nekim) pokrajinskim pravima predvidjene konkretizacije samopomoći kao načina pravne zaštite odnosno samozaštite, navode se:[59]

a) pravo gonjenja u slučaju neopravdano oduzetoga posjeda stvari, koje zahtijeva pravilo »melior ist conditio possidentis« (§ 344 austr.; § 208 srp. gradj. zak.);

b) pravo vlasnika zemljišta, da može iz svoga zemljišta čupati ili sjeći žile tudjega drveta i grane, koje nad njegovim zemljištem vise (§ 422 austr.; § 282 srp.; § 442 predosnove gradj. zak.);

c) pravo zadržanja (ius retentionis) radi naplate svojih troškova, koji su se imali oko stvari, koja se drži (§ 471 austr.; § 220 srp.; § 499 predosnove gradj. zak.);[60]

d) exceptio non adimpleti contractus, koji se javlja kao specijalna vrsta prava zadržanja, i koji postoji kod svih dvostranih, istovremeno ispunjivih ugovora (§ 1052 austr.; § 635 srp; § 1034 predonsove gradj. zak.);

e) ovlaštenje zakupodavca, da zadrži radi osiguranja neplaćene zakupnine stvari unijete u zakupno dobro (§ 1101 austr. i § 686 srp. gradj. zakonika, koji su ukinuti i zamijenjeni članom 3 uredbe o izmjenama i dopunama u zakonu o izvršenju i obezbjedjenju od 4. lipnja 1937.)[61]

f) hvatanje (odnosno ubijanje) i zadržavanje tudje životinje, uhvaćene u šteti (§§ 1321 i 1322 austr.; §§ 816 i 817 srp.; § 1268 predosnove gradj. zakonika);

g) hvatanje i gonjenje roja pčela (§ 240 srp. gradj. zak.)[62]

---

57) Vidi Oser, o c., str. 223.

58) U jednom takvom stanju vidi na članak: Primjena novog gradj. parnič. postupnika, u Arhiv. za pr. i dr. nauke, za god. 1935. str. 609—611.

59) Ne ćemo se ovdje upuštati u podrobno izlaganje uslova primjene svakoga slučaja (jer svi ti uslovi nisu ništa drugo nego oni opći, prilagodjeni konkretnim okolnostima), nego ćemo ih samo nabrojiti, pošto je o njima više riječi na odgovarajućim mjestima sistema gradj. prava.

60) Vidi Ž. Perić: O pravu zadržanja (ius retentionis), Branič, 1926, str. 153.

61) Vidi naš. Posebni dio oblig. prava, i tamo navedenu književnost.

62) Ž. Miladinović: Pravo o pčeli, Arh. za prav. i društv. nauke, knj. XII, str. 360.

Digitized by Google

IX. — Uredjenje države kao nosioca svih vlasti, pa prema tome i i sve zakonom opravdane sile, a posebno vlasti - sile, koja bi imala da služi za zaštitu prava, učinilo je, da se ustanovi samopomoći onda, kad se je ona pojavila kao sredstvo pravne zaštite, posvećivala neznatna pažnja. Ovaj vid samopomoći malo je razlikovan od samopomoći kao gradjansko-pravnoga delikta ili krivičnoga djela bar u koliko je u pitanju samopomoć kao opći izuzetak.

Medjutim, poslije jasnoga stava, koji su zauzela novija zakonodavstva, diferencijacija raznih vidova ustanove samopomoći biva provedena. Subsidijarnost, privremenost, preventivnost i obujamna ograničenost postavljaju se kao osnovna obilježja, kojima se označuje samopomoć kao oblik pravne zaštite. Ta su obilježja, izražena kao zahtjevi dobre pravne politike, tražila i njeno usvajanje, a posebno i njeno podrobnije uredjenje u pozitivno-pravnim sistemima, jer bi inače pravni sistem zemlje u pitanju ostao nepotpun. A to se ne smije nikako dozvoliti, naročito kadą je u pitanju jedna ustanova, kao što je ova, koja može svojom nepravilnom upotrebom da dovede u opasnost pravni mir i poredak.

Otkazno pravo po XVI. poglavlju o. g. z.

Napisao dr. Franjo K e s t e r č a n e k, odvjetnik u Dubrovniku.

Obzirom na lice, koje otkazuje, postojeći o. g. z. razlikuje dvije vrste otkaza. Jedna vrsta je predvidjena u XVI., a druga u XXV. poglavlju o. g. z. Prva, spomenuta u § 833 o. g. z., važi isključivo za najmodavca-zajedničara, druga iz § 1116 o. g. z. za najmodavca-pojedinca. Dok je medjutim najmodavac-pojedinac isključivo s a m ovlašten, da otkaže najmoprimcu stan, kod najmodavca-zajedničara niti je odlučna volja pojedinoga zajedničara, niti je potrebna jednoglasnost svih zajedničara, nego je dovoljna volja v e ć i n e zajedničara. U zajednici dakle, u smislu § 833 o. g. z. vrijedi kod otkaza — kao i u ostalim poslovima redovite uprave — pravo većine, pri čem se manjina zajedničara imade pokoriti redovito stvorenim zaključcima većine, a takovi zaključci su mjerodavni i za pravorijek suda.

Valja medjutim odmah naglasiti, da ni kupac, koji je kupio neke nekretnine, pa ih zatim otkazuje, nema bezuvjetno i odmah nakon sklopljenoga kupoprodajnoga ugovora pravo na otkaz. Na temelju kupovne pogodbe, pristoji primjerice kupcu jedne kuće kupovno pravo prema prodavaocu, t. j. pravo, da zahtijeva predaju nekretnina, ali mu ne pristoji pravo, da ostvaruje svoja prava prema trećim osobama (n. pr. najamniku u istoj kući). Kupac iz kupovne pogodbe nema prije predaje nikakva stvarnoga prava na kupovnu stvar, a kupoprodaja sama po sebi obavezna je za oba kontrahenta, ali ne za treću osobu n. pr. najamnika. U ostalom i najamnik, ako hoće otkazati, prije nego li se je novi kućevlasnik uknjižio, mora otkazati dotadanjemu kućevlasniku. I za najamnika je obavezno samo načelo publiciteta, a ne uknjiženi kupoprodajni ugovor, za koji on ne mora, a kadšto i ne može znati (a koji ga u ostalom i ne veže, jer je relativnoga djelovanja). Kada uz to najamnik po § 1095 o. g. z. mora biti uknjižen, da njegovo pravo postane stvarno i da djeluje proti trećemu (novomu posjedniku), kako ne bi morao biti uknjižen novi kupac, ako hoće, da njegovo pravo djeluje proti najamniku, kada je pravo najamno samo relativno, t. j. osobno pravo na stvar?! Kada najamnik mora biti uknjižen, ako hoće biti zaštićen protiv novoga kupca, kako ne bi morao biti

Digitized by Google

uknjižen novi kupac, da se zaštiti od prigovora najamnika, da nije kontrahent?!

Pravo neuknjiženoga kupca na otkaz ne može se u ostalom izvesti ni iz § 1120 o. g. z., koji govori o novome posjedniku. Kada u tom zakonskom propisu nema spomena o tome, da se pod izrazom »posjednik« imade razumijevati faktični posjednik, onda taj novi posjednik može da bude samo pravni, uknjiženi posjednik.

Pravo neuknjiženoga kupca na otkaz ne dade se izvesti ni iz §§. 1050 i 1064 o. g. z. zato, što se s tim zakonskim propisima ne može dovesti u sklad propis § 1120 o. g. z., jer oni prvi uredjuju prava u pogledu koristi zamijenjene odnosno prodane stvari samo medju k o n t r a h e n t i m a, ali ne i medju uporaboprimcem kao trećim licem, koje u kupoprodajnom ugovoru nije nikako sudjelovalo.

Nije ispravno ni stanovište, da propis § 1120. o. g. z. imade u vidu samo takove najamne ugovore, koji su sklopljeni na dulje vrijeme, odnosno uz otkazni rok dulji od zakonskoga, a koji nisu upisani u javnim knjigama. Takovu razliku ne pravi taj zakonski propis. Iz njega se ima izvesti, da kupac iznajmljene prostorije ne može da bez ičega protjera uporaboprimca, nego samo ima pravo, da razriješi najamni ugovor propisanim otkazom, ako mu je porabni predmet bio predan. Jedino, ako je najamni ugovor, bio sklopljen na dulje vrijeme, ili ako je otkaz bio vezan na dulji rok od običnoga, onda je potrebno uknjiženje, da uporaboprimac to svoje uknjiženo pravo uzmogne s uspjehom istaknuti protiv singularnoga nasljednika.

Prema gornjemu mišljenju nekih, da kod kupoprodaje nekretnina već pukim potpisom kupoprodajnog ugovora, koji izričito sadržaje z a p o r k u, da »kupac danom potpisa ugovora stupa u s v a p r a v a i s v e o b v e z e prodavaočeve«, kupac stiče i pravo, da otkazuje kupljene nekretnine, nema n i k a k o v a o s l o n a u z a k o n u.

Kod k u p o p r o d a j e nekretnina n e m o ž e se bez uknjižbe uspješno otkazivati po XXV. poglavlju o. g. z. (§ 1116 o. g. z.). Uknjižba novoga kupca je prema tomu condicio sine qua non, koja važi uvijek, kada otkazuje najmodavac-pojedinac, koji je otkazni objekt kupio. Istom od onoga časa, kada je vlasnost nekog objekta, uzmimo kuće, upisana u zemljišnim knjigama na novoga kupca, imade novi kupac pravo da otkazuje dotadanjemu najamniku u odnosnoj kući iznajmljeni stan. To slijedi iz ustanova §§ 321, 322, 380, 431, 441, 1054, 1063, 1095, 1120 i sl. o. g. z., koji izričito vežu otkaz novoga posjednika s njegovom uknjižbom.

Iz gore navedenih razloga nije osnovan ni važan možebitni prigovor u otkaznoj parnici, da kupcu nekretnina često ne uspijeva mjesecima, nakon što je potpisan kupoprodajni ugovor, da se uknjiži, pa po tom, da je kupac zato vrijeme lišen mogućnosti otkazivanja. Novi posjednik može se lasno proti tomu osigurati tako, da u času sklapanja kupoprodajnog ugovora ili i poslije, no ipak prije svoje uknjižbe, ugovori sa starim vlasnikom, da ovaj otkaže dotadašnjim najamnicima, dotično da mu je dužan predati kupljeni objekt prost od ljudi i stvari.

Medjutim osim u slučaju singularnoga posjeda, uknjižba j e b e z u v j e t n o i isto tako p o t r e b n a i onda, kada otkazuje neki stan skup najmodavaca - kupaca nekretnina (zajedničara) po pravu većine temeljem § 833 o. g. z. I to slijedi iz prije navedenih §-a o. g. z. Ako naime kupac iz kupovne pogodbe nema prije predaje nikakovo stvarno pravo na kupljenu stvar, onda se doista ni članstvo u zajednici (a zajednica vlasnosti je stvarnopravna uredba!) ne može steći pukim kupoprodajnim ugovorom, već jedino predajom t. j. uknjižbom. Zakon ne poznaje, a niti priznaje zajednicu vlasnosti obveznih prava n. pr. zajednicu vlasnosti kupaca kao takovih, kojima pripada kupovno pravo, nego jedino kupaca, koji su svoje

Digitized by Google

obvezno pravo uknjižbom pretvorili u stvarno pravo t. j. u uknjiženu vlasnost nekretnina. U ostalom, kada kupac iz kupovne pogodbe nema stvarno pravo, dok se ne uknjiži, to ga ne može imati ni zajedničar-kupac. Kada pak na temelju same kupoprodajne pogodbe kupac ne može postati zajedničar-suvlasnik nekretnina, onda mu ne pripada ni pravo otkaza nekretnina temeljem § 833 o. g. z. po načelu majoriteta.

Ovdje valja ipak istaknuti, da po o. g. z. ne mora svatko, koji o t k a z u j e stan, biti uknjižen vlasnik kuće, a da imade ipak pravo, da taj stan otkaže. Do toga dolazi s toga razloga, što se samovlasnik ili zajedničar nekih nekretnina može postati koli derivatnim, toli i originalnim načinom. Derivatnim načinom stiče se vlasništvo predajom, nasljedstvom, zajednicom dobara, originarnim načinom prisvojenim, priraštajem, konfuzijom, promjenom i dosjelošću. Ovo razlikovanje u načinu sticanja vlasništva važno je u otkaznom pravu s toga razloga, što u jednom momentu postaje moguće otkazno pravo onih, koji su stekli nekretnine derivatnim načinom, a u drugom momentu onih, koji su ih stekli originarnim načinom. Dok se naime u pravilu sva stvarna prava na nekretnine mogu steći, dakle i otkazati, samo kad se po zakonu predadu i prime (= uknjiže), postojeći gradjanski zakon poznaje od toga i z n i m k e. To su slučajevi, kad se vlasnost steče bez predaje t. j. originarnim načinom. U tim slučajevima, ne treba vlasnik originarnim načinom stečenih nekretnina da je uknjižen, kada želi otkazivati.

Razumije se samo po sebi, da je nasuprot tim stožernim i jasno izraženim načelima o. g. z. o otkazu i uknjižbi posve neumjestan možebitni prigovor neuknjiženoga kupca, otkazatelja u otkaznoj parnici, koji bi svoje tobožnje pravo na otkaz htio izvoditi iz prava, koje zakon priznaje upravitelju nekih nekretnina, kada ga ovlašćuje, da može u svojstvu upravitelja iste otkazivati. Oni, koji tako misle, zaboravljaju, da upravitelj ne otkazuje nikad u svoje ime, nego uvijek u ime onoga, koji ga je, postavivši ga upraviteljem, na to ovlastio, a koji je sam kao kupac uknjižen.

Naravno, da poput upravitelja imade pravo, da otkazuje stan, i svatko drugi, koji na temelju ugovora ili krepošću zakona upravlja ili skrbi za tudju imovinu kao punomoćnik, sekvestar, kurator, tutor i t. d. Ovdje ćemo spomenuti onoga, koji postane članom neke zajednice, kojoj n. pr. pripada kuća, na temelju prava nasljedovanja. Sud daje nasljedniku od časa, kada je dao nasljedstvenu izjavu i ako je svoje pravo na nasljedstvo dovoljno vjerojatnim učinio, ostavštinu na upravu. Kako je pak redovitom upravom nekih nekretnina vezano i pravo na otkazivanje nasljednih objekata, to očitovanomu nasljedniku nekog objekta pristoji pravo, da dade nekomu najamniku na toj nekretnini otkaz već prije, nego li mu je taj objekat dosudjen, a pogotovo prije, nego li je isti uknjižen na njegovo ime. To slijedi iz § 114 iz. p. p. u vezi s § 548 i § 1116 slovo a) o. g. z. t. j. Novele III. od 19. ožujka 1916. (br. 169 d. z. l.), koja je već 25 godina na snazi u Dalmaciji i Sloveniji. Razumije se medjutim, da ovo važi jednako za nasljednika - pojedinca, koji davanjem svoje nasljedne izjave prima cijelu zaostavštinu (n. pr. cijelu kuću) pod svoju upravu, toliko za nasljednika, koji kao zajedničar ulazi u zajednicu na temelju stvarnoga prava nasljedovanja po XVI. pogl. o. g. z.

Prema tome: Pojedinac ili zajedničar, koji je derivatnim načinom stekao neke nekretnine, može ih kao najmodavac otkazati staromu najmoprimcu istom onda, kad je uknjižen kao vlasnik. Njegovo otkazno pravo vezano je uknjižbom prava vlasništva, osim kod nasljedstva, gdje otkazuje u svojstvu upravitelja. Kod ovoga nasuprot kao i svakog drugog, koji upravlja nekim nekretninama u ime drugoga uknjiženoga vlasnika, odlučuje samo uknjižba potonjega. U oba slučaja, da bude otkaz u zajednici pravovaljan, otkazatelji moraju imati većinu.

Digitized by Google

Kod ostalih stvarnih prava, navedenih u zakonu, koja se mogu steći, a da se ne predadu (n. pr. dosjelošću, priraštajem i t. d.), dakle originarnim načinom, otkaz nije vezan na uknjižbu.

Napomena: Pitanje mogućnosti otkaznoga prava po XVI. i XXV. pogl. o. g. z. obzirom na intabulaciju i pravo većine, raspravljao sam u otkaznoj parnici I. P. 304-39. kod Sreskoga suda u Dubrovniku. God. 1934. umrla je u D. udova M. M. bez oporuke, a njezina je imovina pripala zakonitim nasljednicima, koji su nasljedstvo prihvatili, a zatim neki — prije okončanja ostavinske rasprave — svoje idealne dijelove prodali. Zbog toga su bili u otkanoj parnici, koja je podignuta proti najamniku jednoga nasljednoga objekta, neki otkazatelji legitimirani na otkaz kao članovi zajednice na temelju nasljednoga očitovanja, a drugi na temelju kupoprodajne pogodbe. Prvi su prema tomu bili legimirani na tužbu bez uknjižbe, drugi samo nakon uknjižbe. Kako medjutim zajedničari-kupci nisu mogli biti uknjiženi u času otkaza, jer ostavinska rasprava još nije bila dovršena, a legitimirani na otkaz (bez dužnosti uknjižbe), nisu imali većinu, to je otkaz bio odbijen po § 833 o. g. z.

Ovu osudu Sreskoga suda u Dubrovniku je potvrdio Okružni sud u Dubrovniku pod 19. listop. 1939. br. Pl. 201-39., te Stol sedmorice pod 16. veljače 1940. br. Rev. 174-1940.*)

Stalno i privremeno uzdržavanje žene poslije stupanja na snagu novoga vanparničkoga izvršnoga i gradjan. parničkoga postupnika[1)]

Napisao Kosta Kulišić, sudac Okružnoga suda u Derventi.

U postupku kod traženja stalnoga i privremenoga uzdržavanja žene praksa je nesigurna ne samo kod nižih sudova, nego i kod najviših, te se različito postupa i donose oprečne odluke. Nije načisto ni to, što se zapravo ima smatrati stalnim a što privremenim uzdržavanjem, niti da li se ima kod traženja privremenoga uzdržavanja postupati u vanparničnom postupku ili drukčije. Ova je nesigurnost nastala stoga, što je po starim postupnicima i po odnosnim propisima o. g. z. bilo propisano, da redoviti gradjanski sudovi imaju u vanparničnom postupku dosudjivati ženi privremeno uzdržavanje, jer onda ne bijaše instituta privremenih naredaba, zatim stoga što se uzimlje, da žena nema prava na traženje stalnoga uzdržavanja prije pokretanja parnice na razvod ženidbe odnosno na rastavu od stola i postelje i konačno što su propisima za pripadnike kako katoličke tako i pravoslavne crkve na cijelom području države osim bivše Vojvodine oduzeta redovitim sudovima svaka nadležnost u ženidbenim sporovima i što se smatra da je odnosnim propisom ustava srp. prav. crkve, oduzeto redovitim sudovima i dosudjivanje uzdržavanja ženi. Medjutim stupanjem na snagu novoga vanparničnoga, izvršnoga i gradjanskog parničnoga postupnika ova su pitanja riješena i stoga poslije stupanja na snagu ovih zakona ne bi trebalo da bude više nikakve nesigurnosti i lutanja.

Dužnost muža, da uzdržava ženu propisana je u § 91 o. g. z. Ova je dužnost izrečena ovim §-om načelna i neovisna o tome, koji su sudovi,

---

*) Spomenuta rješenja su u izvodu otisnuta u »Mjesečniku« god. 1940. na str. 329—330.

1) Ovaj je članak bio providjen s više opazaka uredništva, ali su one s tehničkih razloga otpale.

Digitized by Google

dali redoviti gradjanski ili crkveni, nadležni za ženidbene sporove. Po g. g. z. za katolike ako su nastali izmedju muža i žene ženidbeni sporovi pa i rastava, u pogledu uzdržavanja važili su §§ 105, 107, 109 o. g. z. Po § 105 kod sporazumne rastave ženidbeni drugovi mogli su se sporazumjeti i u pogledu uzdržavanja žene. Kod rastave bez sporazuma odlučivao je sud o rastavi i uzdržavanju u parnici (§§ 107, 109 o. g. z. dok se o uzdržavanju u ovim slučajevima govori u § 1264 o. g. z.), a za kršćane nekatolike na uzdržavanje se odnose §§ 117 i 1266 o. g. z. No pravno stanje u pogledu rastave (kod katolika) i raspusta (kod pravoslavnih i drugih) kod nas je sada slijedeće: Za postupanje i odlučivanje o rastavi od stola i postelje i raspustu, nadležni su duhovni sudovi katoličke i pravoslavne crkve (osim na području bivše Vojvodine), a osim toga dano je pravo duhovnom sudu pravoslavne crkve, da priznaje pravo ženi na privremeno (u toku same ženidbene parnice) i stalno uzdržavanje (po dovršenoj ženidbenoj parnici krivnjom muža), dok je redovitomu gradjanskomu sudu ostavljeno, da odlučuje o visini već po duhovnomu sudu priznatoga prava na uzdržavanje. Što se tiče dakle prava na stalno (do smrti ili preudaje) uzdržavanje žene sa strane muža, po dovršenoj parnici pred dohovnim sudom, gdje je izrečena rastava od stola i postelje kod katolika ili raspust (razvod) kod drugih osim kod pravoslavnih krivnjom muža, stvar je laka, jer su redoviti gradjanski sudovi nadležni za postupak i dosudjivanje uzdržavanja. Kod pravoslavnih pak pravo na uzdržavanje će priznati u ovom slučaju duhovni sud, a visinu će odmjeriti gradjanski sud.

Postavlja se pitanje, kako da se postupa, kada ni jedan od ženidbenih drugova ne će da pokrene spor na razvod ili spor na rastavu od stola i postelje pred crkvenim n. pr. rimokatoličkim odnosno pravoslavnim sudom, a ipak je actio nata za traženje uzdržavanja žene sa strane muža. Rekli smo, da § 91 o. g. z. načelno propisuje dužnost muža na uzdržavanje žene i kod postojećega zajedničkoga življenja tu dužnost muž u pravilu vrši. Ali muževa dužnost uzdržavanja žene mora da postoji i onda kada zbog nastalih dogadjaja više ne postoji zajedničko življenje. Što će biti sa uzdržavanjem žene, ako muž bez opravdanoga razloga napusti ženidbenu zajednicu, ili to učini žena zbog zlostavljanja po mužu, a usprkos tome, ni jedno ni drugo ne će da pokrene spor prede crkvenim sudom? Nema dvojbe, da je i u ovakovim slučajevima muž dužan, da uzdržava ženu. Da li u ovakvim slučajevima treba prisiliti ženu, da pokrene parnicu na rastavu odnosno razvod pred duhovnim sudom, ako već to muž ne će, a dotle joj dosuditi privremeno uzdržavanje? Mislim, da je s obzirom na pravne i ostale prilike, koje postoje, sasvim opravdano i odgovara duhu vremena, da žena ima pravo na stalno uzdržavanje, koje joj načelno priznaje § 91 o. g. z. i da je ovlaštena to pravo na uzdržavanje ostvarivati proti mužu tužbom podnesenom po § 46 t. 3 grpp. nadležnomu okružnomu sudu bez obzira na to, što nije i što eventualno ne će ni biti poveden spor na razvod ili spor zbog rastave od stola i postelje pred crkvenim sudom. Ovo pravo na traženje stalnoga uzdržavanja kod nadležnoga redovitoga gradjanskoga suda pripada i ženi vjenčanoj u pravoslavnoj crkvi, ako ni ona ni muž ne pokrenu ili ne će da pokrenu spor na razvod pred duhovnim sudom. Pravo na uzdržavanje žene je u glavnom imovinsko-pravne prirode, ali se ovakvom sporu ne može poreći ni izvjestan javno-pravni značaj, jer ovakvi sporovi izviru iz činjenice, da pravno postoji valjana ženidba i da je muž dužan stalno uzdržavati ženu, dok god pravno postoji ženidba, dakle ne samo kada ženidbeni drugovi žive zajedno, nego i kada žive odvojeno, u koliko žena nije objesno napustila muža. Stoga se ovakvi sporovi za stalno uzdržavanje mogu da vode samo pred okružnim sudovima po § 46 t. 3 grpp. Ne smije se i nije u interesu siliti ženu, da traži rastavu od stola i postelje ili raspust

Digitized by Google

(razvod), ako to ona ne će, a činjenica, što nevina žena ne će da traži razvod ženidbe, ne može osloboditi muža §-om 91 o. g. z. nametnute mu dužnosti, da uzdržava ženu. U koliko muž smatra, da je žena kriva, neka on povede postupak kod crkvenoga suda zbog rastave ili razvoda ženidbe. Ako bi muž pravnosnažnom osudom crkvenoga suda dokazao rastavu ili razvrgnuće krivnjom žene, on će moći protiv svakoga eventualnoga daljnjega zahtjeva žene protiv sebe zbog uzdržavanja, koji joj je zahtjev dosudio prije parnice na rastavu odnosno razvod okružni sud, ustati tužbom iz § 34 zakona o izvršenju i obezbjedjenju, ili će tražiti tužbom kod onoga okružnoga suda, koji je donio osudu na dužnost uzdržavanja žene sa strane muža, da se osudom ustanovi, da je prestala dužnost muža na uzdržavanje žene. Nadležnost pravoslavne crkve, da ona ima priznati ili ne priznati ženi pravo na uzdržavanje, ne mora da se kosi s nadležnošću gradjanskoga suda za sporove oko uzdržavanja žene, jer duhovni sud može da dodje u mogućnost, da odlučuje o traženju na uzdržavanje, samo ako jedan od ženidbenih drugova pokrene ženidbeni spor kod duhovnoga suda, dok je gradjanski sud nadležan za postupanje o traženju uzdržavanja i za pravoslavne, u koliko ni jedan od ženidbenih drugova ne će da povede postupak zbog razvoda ženidbe.

Nastaje sada pitanje, što se ima pred nadležnim gradjanskim sudom ustanoviti, da bi se priznalo ili da se ne bi priznalo ženi pravo na uzdržavanje? Dokle će se gradjanski sud moći upuštati i u koju vrstu krivnje na strani jednoga ili drugoga supruga, da bi se izbjeglo raspravljanje o čisto ženidbenim pitanjima i sporovima, koji bi imali za posljedicu, da se ženidba razvede krivnjom jednoga ženidbenoga druga, kako bi se izbjegavanjem ovih pitanja izbjeglo zadiranje u nadležnost crkvenih sudova? Držim, da se gradjanski sud ima u parnici zbog uzdržavanja žene ograničiti na rješenje pitanja, tko je od ženidbenih drugova dao povoda, da je moralo doći do stvarnoga raskidanja zajednice iliti do odvojenoga življenja ženidbenih drugova, pa ako se ustanovi, da je muž svojim nepravilnim ili hrdjavim postupanjem dao povoda, da je žena bila primorana, da stvarno raskine ženidbenu zajednicu ili da odvojeno živi, ili da je muž bez opravdanih razloga raskinuo ženidbenu zajednicu, to se ima ženi dosuditi uzdržavanje.

Ovakovo je pravno stanje kod nas u pogledu stalnoga uzdržavanja žene. Što se tiče traženja privremenoga uzdržavanja žene, praksa je nesigurna i različita.

Posve je jasno, da naš novi vanparnični postupnik nije nigdje predvidio vanparnično postupanje na traženje žene zbog privremenoga uzdržavanja, kao što je to slučaj sa uzdržavanjem djeteta u § 264 st. 2 vp. Zato nema više mjesta vanparničnomu postupanju o takvim traženjima čak ni u slučaju § 117 o. g. z. posljednja rečenica, jer je takvo odredjivanje uzdržavanja bilo uvjetovano time, da je već bio zametnut postupak zbog raspusta ženidbe i takvo uzdržavanje se je moglo odrediti u toku toga postupka, a drugo i stoga, što n. pr. kod pravoslavnih uslijed novih crkvenih propisa nije više za odredjivanje privremenoga uzdržavanja u toku parnice na razvod ženidbe nadležan redoviti gradjanski sud nego crkveni, dok gradjanski sud ima samo da ustanovi visinu već po crkvenom sudu priznatoga privremenoga uzdržavanja. Našim novim vanparničnim postupnikom nije dakle predvidjeno postupanje zbog privremenoga uzdržavanja žene, ali u nebrojeno slučajeva nastaje prijeka nužda, da se nevinoj ženi a i djeci najbrže uspješno pomogne, a parnice bilo kod okružnoga suda zbog stalnoga uzdržavanja, bilo ženidbene parnice pred duhovnim sudom vrlo često dugo traju. Naš novi zakon o izvršenju i obezbjedjenju riješio je ovo pitanje na jedan od najboljih načina, a to je naprosto privremenom nared-

Digitized by Google

bom. U § 333 t. 8 I. p. je propisano to spasonosno sredstvo. Radi zahtjeva zbog uzdržavanja žene ili djece ili oboje može se izdati privremena naredba, ako je ona potrebna za to, da se otkloni kakva nenadoknadiva šteta, koja prijeti. Kada muž napusti ili otjera svoju ženu i djecu pa ovi ostanu bez hranitelja, onda je po sudu hitno odredjivanje privremenoga uzdržavanja u prirodi ili novcu, koje muž mora smjesta davati svojoj ženi i djeci, zaista spasonosno sredstvo. Sud će dozvoljavajući takvu privremenu naredbu u smislu § 340 st. 2 I. P. odrediti ženi (ili djeci ili obojici) primjeren rok, u kojem će morati sudu podnijeti tužbu zbog stalnog uzdržavanja ili će jedan ženidbeni drug po svojoj slobodnoj volji povesti u istom roku ženidbenu parnicu pred duhovnim sudom.

Jasno je dakle po svemu, da po stupanju na snagu našega novoga vanparničnoga postupnika, izvršnoga postupnika i gradjanskoga parničkoga postupnika ne može se ženi odrediti privremeno uzdržavanje nego samo privremenom naredbom po § 333 t. 8 I. P., a ne nikako u vanparničnom postupku. Ovim povodom valja naglasiti, da je pogrješno jedno mišljenje (vidi Pravni život, prilog »Pravosudja« za veljaču 1940, str. 24, 25 i 26) o značaju ove vrsti privremene naredbe. Netočno je naime mišljenje, da je i ovakva vrst privremene naredbe osiguranje zahtjeva za slučaj izvršenja i da je ona mjera, da se ostvari zahtjev, kada on jednom sudskim putem bude priznat, te da se i kod traženja za izdavanje ovakve privremene naredbe mora dokazivati bojazan o osujećenju ili znatnom otežanju ostvarenja zahtjeva na uzdržavanje iz § 91 o. g. z. Nemaju naime sve privremene naredbe značaj osiguranja nekoga novčanoga ili nenovčano zahtjeva. Opseg, sadržaj, i značaj privremenih naredaba ide dalje od osiguranja nekoga zahtjeva. Privremene naredbe, koje ne idu samo za osiguranjem nekoga zahtjeva, nego za ostvarenjem iako privremenim nekoga davanja, činjenja ili nečinjenja, zabrane i t. d. predvidjene su posebno u § 332 t. 2 I. P. Takav je značaj i privremene naredbe zbog uzdržavanja žene i djece, dozvole odvojenoga stanovanja za njih ili naredbe, da se oni privremeno prime u kućnu zajednicu. Sud će na prijedlog uvijek izdati ovakvu privremenu naredbu, čim se uvjeri ili dapače čim se pokaže vjerovatnim, da će se njom spriječiti kakvo nasilje ili da će se otkloniti kakva nenaknadiva šteta, koja prijeti. Sud će jedino odbiti izdavanje privremene naredbe zbog privremenog uzdržavanja žene, ako uslijed protivljenja muža bude sasvim jasno, da je žena muža obijesno napustila. Samo se dakle privremenom naredbom na privremeno uzdržavanje žene mogu najbrže i najuspješnije otkloniti od iste neotklonive posljedice, koje bi nastupile, kad bi žena ostala takorekuć na ulici gladna bez igdje ičega u slučaju, da ju goropadan muž udarcima ili raznim nepodnosivim postupcima prinudi, da napusti zajednicu.

Zaključujemo ukratko. Po postojećim propisima pravno stanje u pogledu uzdržavanja žene je slijedeće: 1) Žena ima pravo tražiti pred redovitim gradjanskim sudom (§ 46 t. 3 grpp.) stalno uzdržavanje, ako su nastupili uvjeti (zlostavljanje, bezrazložno napuštanje, preljub i t. d. sa strane muža) bez obzira na to, koje su vjere ženidbeni drugovi i pred kojim vjerskim službenikom su ženidbu sklopili, bez obzira na to, što eventualno ne će biti ni pokrenut ženidbeni spor pred nadležnim crkvenim sudom. Za priznanje prava na stalno uzdržavanje u ovim slučajevima odlučne su samo okolnosti, da li je muž dao povoda, da je moralo doći do stvarnoga raskidanja ženidbene zajednice ili do odvojenoga življenja. Dosudjivanje stalnoga uzdržavanja po nadležnomu nokružnomu sudu u korist žene, važit će sve dotle i bit će izvršni naslov, dok nadležni duhovni sud ne bi pravnosnažno razveo ženidbenu zajednicu ili ženidbu krivnjom žene. 2) Privremeno uzdržavanje može žena tražiti samo prijedlogom za izdavanje privremene naredbe po § 332 t. 2 I. P. u koliko ga nije priznao duhovni sud pravoslavne

Digitized by Google

crkve u toku ženidbene parnice. Nadležni sreski sud valja da izda uvijek privremenu naredbu i ujedno dade rok za pokretanje bilo parnice za stalno uzdržavanje (§ 46 t. 3 grpp) bilo ženidbene parnice pred nadležnim duhovnim sudom. Sreski sud može odbiti izdavanje takve privremene naredbe jedino u slučaju, kad se uslijed protivljenja muža jasno dokaže, da ga je žena obijesno napustila.

O pogodbama dosmrtnoga prihoda

Napisao Ivo Stanoš, javni bilježnik iz Cavtata.

Mnogo puta u pisarne javnih bilježnika dolaze roditelji s ovim upitom: »Imamo više sinova, ali nam je najstariji najmiliji, pa bi ga htjeli najviše osigurati, a da nama za života ne fali. Što bi nam vi svjetovali?« Na ova pitanja jedini je ispravni odgovor: Pogodba dosmrtnoga prihoda. Evo zašto! S oporukom i pogodbom darovanja roditelji najmilijemu sinu ne mogu ustupiti cijele svoje imovine i imati njegovu obvezu doživotnoga uzdržavanja. Pogodbom kupoprodaje gube imanje bezuvjetno, pa ih sin kupac može u svako doba sa imanja izbaciti. Pogodbom dosmrtnoga prihoda taj najmiliji sin preuzimlje na sebe imetak roditelja, ali i dužnost, da im daje doživotno uzdržavanje. Ove pogodbe su uredjene propisima §§ 1284, 1285, 1286 ogz. U ovoj pogodbi jedna od stavaka ovako glasi: »Za ovaj ustup primaoc X. obvezuje se svoje roditelje Anu i Petra Y. doživotno hraniti, oblačiti, njegovati, liječiti i konačno pokopati, a to sve prema mjesnim prilikama i svome ekonomskom stanju. Pristaje, da njegovi roditelji ili jedan od njegovih roditelja može tražiti poništenje ili ispunjenje ove pogodbe, ako on prema obojici roditelja ili prema jednome od njih ne bi točno izvršavao preuzete obaveze.« Kod tumačenja ugovora ne valja se držati doslovnoga smisla riječi, nego treba istražiti namjeru stranaka i ugovor tako razumjeti, kako odgovara običajima poštenoga saobraćaja (§ 914 o. g. z.). Pri pogodbama dosmrtnoga prihoda obično ovo su odlučujući momenti: 1) ustupanje imovine treba tudje pomoći za uobičajeno življenje; 2) pristajanje i izvršivanje sa strane ustupoprimaoca. 3) imetak kao naknada toga uzdržavanja.

Namjera je dakle pogodbenika u tome, da ustupaocu ne fali potrebito za života, a vrijednost imetka pri sklapanju pogodbe ne dolazi u posebni obzir. Pošto se radi o načinu života ustupaoca, a pošto je svačiji život u Božijim rukama, to je zakonodavac ispravno pogodbe dosmrtnoga prihoda svrstao medju pogodbe na sreću. Ako ustupatelj brzo umre, tada je ustupoprimalac obogaćen, ali ako ustupatelj živi dugi niz godina, tada je ustupoprimalac preteško pasivan. Baš radi ovoga propisi § 1286 o. g. z. glase ovako: »Ni vjerovnici, ni djeca onoga, koji je za se ugovorio prihod dosmrtni, nemaju prava uništiti pogodbe. Ali vjerovnicima je slobodno tražiti, da budu namireni iz dosmrtnih prihoda; a djeci je prosto iskati, da se sahrani suvišni dio prihoda u tu svrhu, da bi na nj osigurali uzdržanje, koje im po zakonu pristoji.«

Sada nastaje pitanje, kada se ima sahraniti »suvišni dio prihoda«. Dok je ustupalac živ, to je neostvarivo, jer da je bilo suvišnoga prihoda, imanje bi ustupalac obradjivao pa taman tudjim silama. S druge strane u jednoj godini je ustupaočevo življenje redovito, a u drugoj godini neredovito uslijed bolesti ili što slično. Nije moguće opravdati, da se ustupoprimaocu oduzimlje suvišak prihoda, a da se ne drži u vidu, da on uslijed primljenih obveza ne može lako biti pasivan. Ustupalac je to eventualno

Digitized by Google

pasivno stanje imao pred očima i stoga u pogodbi nije stavio posebnu zaporku glede suvišnoga prihoda. Svakako prema § 1286 o. g. z. djeca nemaju nikakvo pravo na ustupljeni imetak nego samo na »suvišni dio prihoda«.

Sada treba vidjeti, da li sva djeca imaju pravo na »suvišni dio prihoda«. U propisu § 1286 o. g. z. je točno označeno. Na »suvišni dio prihoda« imaju pravo samo ona djeca, koja trebuju uzdržavanje, koje im po zakonu pristoji. Propisi § 139 o. g. z. odredjuju, da su roditelji dužni pribaviti pristojno uzdržavanje svojoj zakonitoj djeci. Da je propis § 1286 o. g. z. ciljao na ovo, što je propisano u § 139 o. g. z., njegova stilizacija bi ovako glasila: ».... a djeci je prosto iskati, da se sahrani suvišni dio prihoda u tu svrhu, da bi na nj' osigurali uzdržavanje.« Konačno roditelji nisu dužni dati uzdržavanje onoj djeci, koja svojim snagama mogu potrebito zaradjivati, već ova dužnost roditelja pripada maloljetnoj djeci i onoj, koja uslijed duševne ili tjelesne mane nisu u stanju, da sama zaradjuju. Samo na ovu djecu odnose se riječi »koje im pristoji po zakonu« (§ 1286 o. g. z.), pa samo ova djeca imaju pravo na »suvišni dio prihoda«. Kada ovo ne bi bilo ovako, tada bi bile uzaludne zakonske riječi »Ni vjerovnici, ni djeca onoga, koji je za sebe ugovorio prihod dosmrtni, nemaju prava uništiti pogodbe.« Uzmimo pri ovom jedan praktični primjer. Maloljetna djeca traže »suvišni dio prihoda«. Ustupoprimalac ne će da ga izruči, a druge imovine nema nego one primljene od ustupaoca — oca maloljetnih. Oni će ga goniti sudom, pa koji će biti uspjeh? Nikakav odnosno težak za njih, njihova oca i ustupoprimaoca, što će se konačno sve svaliti na ustupaoca, koji je iz nevolje pribjegao ustupoprimaocu. Radi ovoga do danas nisam u praksi vidio, da je ikoje dijete tražilo »suvišni dio prihoda«.

U broju 5.—6. »Mjesečnika« od god. 1940. nalazi se rješidba Stola sedmorice od 28. ožujka 1940. broj Rev. 148/40. U obrazloženju te rješidbe stoji ovo: »... Tužiteljica pobija pogodbu od 4. srpnja 1920, sklopljenu izmedju njenoga i tuženikova oca D-a i tuženika kao darovnu pogodbu po § 951 o. g. z. zbog povrede njenoga nužnoga dijela. Tom pogodbom prepušta sada pok. D. svu svoju imovinu tuženiku uz dužnost, da njega i njegovu ženu dosmrtno uzdržava i sahrani... Pogodba, što ju tužiteljica pobija u ovoj parnici, svakako se ima smatrati darovnom pogodbom i to pogodbom blizom darovanju uz priuzdržaj dosmrtnoga uzdržavanja. Dok nema sumnje, da se po § 951 o. g. z. mogu pobijati darovanja učinjena uz priuzdržaj dosmrtnoga uživanja, mora se dozvoliti mogućnost i pobijanja pogodbe, gdje si darovalac nije zadržao uživanje cijele imovine, nego si je uvjetovao samo podavanja, koja ne dostižu po vrijednosti vrijednost cijeloga prihoda darovane imovine. Kod izračunavanja nužnoga dijela valja uzeti u obzir cijelu vrijednost darovane imovine bez odbijanja uslijedilih podavanja, jer ta podavanja nisu umanjila vrijednost darovane imovine, budući da su uslijedila iz njihova prihoda, a ne iz same imovine (kapitala).«

Na ovo rješenje u prvom redu se navodi sadržina propisa § 938 o. g. z., koji glasi: »Pogodba, kojom se kakova stvar daje komu bez plaće, zove se darovanje.« Ova pogodba sasvim je različita od one pogodbe, koju navodi gornja rješidba Stola sedmorice.

Rješidbom Stola sedmorice odio B) u Zagrebu od 16. srpnja 1925. br. Rv 752/24 utvrdjeno je, da su pogodbe doživotnoga prihoda (uzdržavanja) pogodbe na sreću, ali da se i kod takovih imade istraživati namjera stranaka po načelima § 914 o. g. z., u granicama §§ 1284—1286 o. g.z.

Zatim se navode rješidbe Vrh. beč. sudišta: »Wirkliche Schätzung der gegen die Leibrente zu überlassenden Sache ist nicht Voraussetzung der Gültigkeit des Vertrages« E. 10/9 1857 Slg 1033; 1/4 1852 Gz. 1852—150.

»Dass der Ertrag der abgetretenen Güter den Betrag der übernommenen Rente übersteigt, ändert nicht die Natur des Leibrentenvertrages«. - E. 24/5 1859 Slg 799.

»Die Erben des für eine Leibrente Versicherten haben keinen Anspruch auf einen proportionellen Teil der im Sterbejahre verfallenen Rente nach Analogie der §§ 687 und 519 AGB«. - E. 17/5 1882 Slg 8983.

Pogodbe dosmrtnog prihoda imaju veliku praktičnu vrijednost, pa ih i sudskom praksom treba štititi, a nikako se ne smiju miješati s pogodbama darovanja. Cum mica salis vrlo lako ih je razlikovati.

Pravosudje

a) Gradjansko

Prizivni sud je povrijedio načelo usmenosti i neposrednosti, kada je — bez neposrednoga saslušanja — samostalno ocijenio iskaze svjedoka, koje prvostepeni sud nije ocijenio zato, što je smatrao, da ti svjedoci nisu iskazali o odredjenim činjenicama, nego da su dali samo svoje tumačenje sadržaju sklopljenoga pravnoga posla (§§ 582, 592 grpp.).

Osim slučajeva, predvidjenih u §§ 34 i 35 Ip., izvršenik može iz drugih razloga pobijati izvršenje tužbom po § 38 t. 6 Ip.

Rješidba Stola sedmorice od 1. ožujka 1940. br. Rev. 217/1/40.
(Osuda Sreskoga suda u Splitu od 19. kolovoza 1939. br. III. P 1/39/12; — osuda Okružnoga suda u Splitu od 29. studenoga 1939. br. Pl. 1495/39/3).

U gradjanskoj pravnoj stvari tužioca J. protiv tuženika K. radi ništetnosti izvršenja,

Prvostepeni sud je odbio tužbu.

Prizivni sud je uvažio priziv tužioca, preinačio prvostepenu osudu i prihvatio tužbu.

Stol sedmorice je uvažio reviziju tuženika, ukinuo pobijanu osudu, te stvar vratio prizivnomu sudu, da ju opet uzme u pretres i donese novo rješenje — i to iz ovih razloga:

Tužba se osniva na tvrdjenju, da je tuženik zavedenjem suda u zabludu postigao ovrhu, koju da ne bi izvršni sud dozvolio u zaiskanom opsegu, da je pri rješavanju imao pred očima izvorni otpravak izvršnog naslova, a ne onaj nepotpuni prepis, koji je tuženik iznio. Kako je prema navodima tužbe tuženik time prekoračio visinu u izvršnom naslovu dopuštenog izvršenja, nema nikakove zakonske zapreke, da se na taj način dozvoljeno izvršenje — u koliko ono ne odgovara pravoj sadržini i dosegu izvršnoga naslova — pobija tužbom. Istina je da se ovakova tužba ne može poistovjetovati s nijednom od tužbi predvidjenih u §§ 34 i 35 I. p. ali iz toga ne slijedi, da je ona nedopuštena, kako to hoće revizija, dovodeći ju u vezu samo s tim zakonskim propisima te onima §§ 36, 212, 15 i 9 I. p., i tvrdeći, da o drugim parnicama u I. p. nema govora. Revizija naime pušta iz vida propis § 41 t. 5. I. p., koji doslovno glasi: »Ako se podnese koja od tužaba spomenutih u §§ 34, 35 i 36, ili ako se *iz drugih razloga podnese tužba, da se izvršenje proglasi nedopuštenim* (§ 38 t. 6 I. p.) i t. d.«, a iz kojeg se jasno razabira, da I. p. poznaje i druge tužbe osim onih spomenutih u reviziji. Medju te druge tužbe po § 38 t. 6 I. p. prema kazanomu u uvodu, nesumnjivo se ima ubrojiti i nazočna tužba. Stoga u tom pogledu sazvani revizijski razlog br. 4 § 597 grpp ne postoji.

Osnovan je naprotiv revizijski razlog po br. 2 § 597 grpp. Temeljno načelo gradj. parn. postupnika jest usmenost i neposrednost. U nazočnom slučaju prvostepeni sud smatrajući, da iskazi svjedoka, koje je on neposredno preslušao, sadržavaju samo njegovo tumačenje nagodbe, nije ocijenio te iskaze u činjeničnom pogledu. Prizivni sud ispravno uzima, da se to može kazati samo za iskaz dr. B., alj ne i za iskaz svjedoka dr. Š. i dr. I., koji su u stvari svjedočili u odredjenim

činjenicama, a nisu dali samo svoje tumačenje. Prizivni sud smatra, da je on ovlašten i bez dopune postupka preslušanjem te dvojie svjedoka, da samostalno ocijeni njihove iskaze i da činjenice, od njih iskazane, uzme u obzir pri tumačenju volje stranaka, te da na temelju toga izmijeni utvrdjenja prvostepenoga suda. Istina je, da gradj. parnični postupnik predvidja i odstupanje od načela neposrednosti, ali to su izuzeci, koje zakon dopušta tek iz važnih razloga u zakonu navedenih (usporedi §§ 247, 340, 396, 424, 448, 464, 471, 508 grpp.). Što se naročito tiče prizivnoga postupka, prizivni sud ponajprije na osnovu sadržine spisa pregledava prvostepenu ocjenu dokaza, u koliko je ta ocjena prizivom pobijana, te ako nadje, da je ona osnovana, on ju naprosto usvaja. Medjutim, u ovom slučaju prizivni sud nije usvojio prvostepenu ocjenu dokaza. Naprotiv, on je našao, da je prvostepeni sud pogrješno ocijenio parnične posljetke. To prizivni sud zaključuje i na osnovu iskaza svjedoka dr. J. i dra Š., koje on nije saslušao, a čije iskaze prvostepeni sud nije ocijenio. Takav se postupak prizivnoga suda kosi sa načelom usmenosti i neposrednosti, te stoga postoji nedostatak u prizivnom postupku. Pitanje je samo, da li taj nedostatak u postupku prizivnoga suda može da opravda revizijski razlog po § 597 br. 2 grpp. t. j. da li je on takav, da je mogao spriječiti, da se ova pravna stvar iscrpljivo pretrese i temeljno ocijeni. Na to se pitanje mora odgovoriti potvrdno i to baš s obzirom na sadržinu iskaza svjedoka dr. J. i dra Š. Očigledno je naime, da posljedak ocjene iskaza tih svjedoka može da bude od odlučne važnosti za rješenje ovoga spora, pa je stoga suština postupka nalagala prizivnomu sudu dužnost, da neposrednim saslušanjem tih svjedoka (§ 582 grpp.) stvori što pouzdaniju osnovicu za ispravnu ocjenu njihovih iskaza.

Trebalo je radi toga uvažiti reviziju sa gledišta § 597 br. 2 grpp. i u smislu § 604 grpp. donijeti rješenje kao u izreci.

Priopćio dr. Emanuel Cinotti, tajnik Stola sedmorice.

Visina uzdržavanja za nezakonito dijete ustanovljuje se prema imovini obaju roditelja.

Rješidba Stola sedmorice od 24. listopada 1940, br. Rek. 957/1940.

(Zaključak Sreskog suda u Novom Marofu od 11. siječnja 1940, II. R. 129-1939. Okružnog suda u Varaždinu od 9. kolovoza 1940, II b) Pl. 260/40.)

N. N. je bio osudjen na platež uzdržavanja mjesečnih 300 dinara za mldb. M. M-a, koji je kao dijete seljakinje zatražio povišenje uzdržavanja na 700 dinara, jer da polazi gimnaziju.

Prvostepeni sud je udovoljio zahtjevu molbe malodobnoga M. M.

Drugostepeni sud je uvažio rekurs N. N-a i odbio malodobnog M. M-a. iz ovih razloga:

Po § 166 o. g. z. nezakonito dijete ima pravo tražiti od svojih roditelja prema njihovoj imovini hranu, odgajanje i opskrbljivanje. — Iz propisa § 139 i 220 o. g. z. slijedi, da se pod opskrbljenjem ima smatrati postavljanje maloljetnika u položaj, da se može sam trajno uzdržavati, t. j. da si može samostalno pribavljati sredstva za svoju egzistenciju. — Po § 168 o. g. z. nezakonita majka ako hoće i može, sama odgaja svoje nezakonito dijete shodno budućemu njegovomu odredjenju, jer su nezakonita djeca isključena od prava porodice očeve (§ 165. o. g. z.). — Slijedi dakle, da se nezakonito dijete ima odgajati prema staležu matere, a u nazočnom slučaju, pošto je mati djeteta seljakinja, ima se ono odgajati za seljaka.

Dijete u svojoj molbi za povišenje uzdržavanja ni ne tvrdi, da mu iznos od 300 D., na koji je osudjen njegov naravni otac, ne bi bio dovoljan za uzdržavanje u seljačkom staležu, već traži povišenje uzdržavanja zato, jer polazi gimnaziju. — Zahtjev njegove molbe nije osnovan na zakonu, jer prema staležu matere on se ima odgojiti za seljački stalež, odnosno može učiti za obrtnika, no nipošto nije njegov naravni otac dužan slati ga u gimnaziju. — Sasvim je neodlučno, da li mati predlagačeva imade kakovu imovinu ili ne, jer skrb za odgoj djeteta spada na oca, te je ta dužnost ustanovljena osudom prvoga suda. — U koliko bi se predlagatelj htio posvetiti obrtničkom staležu, pa u koliko mu ne bi dostajao do sada presudjeni obrok izdržavanja, to on može tražiti povišenje istoga, ali kako je on predložio povišenje uzdržavanja radi svoga školovanja u srednjoj školi, to ga je valjalo sa zahtjtevom molbe otputiti.

Stol sedmorice uspostavio je zaključak prvoga suda iz ovih razloga: U smislu § 166 o. g. z. ima nezakonito dijete pravo iskati od svojih roditelja

Digitized by Google

prema njihovoj imovini ne samo hranu, dakle uzdržavanje u užem smislu, nego i odgajanje i opskrbljenje. Prava roditelja a ne samo majke protežu se nad njim toliko, koliko traži svrha odgajanja (§ 166 o. g. z.). Čak, ako bi materinji odgoj bio dobru stanju djeteta pogibeljan, otac ga je dužan rastaviti od matere i uzeti k sebi, ili ga drugdje sigurno i pristojno namjestiti (§ 169 o. g. z.).

Mati ima doduše prvenstveno pravo odgajanja djeteta, ali ne isključivo prema svojem staležu, nego shodno njegovomu budućemu odredjenju (§ 168. o. g. z.). Stalež djeteta ne mora dakle da bude stalež očev, ali ne mora da bude ni stalež matere, već se ravna prema njihovoj imovini.

Utvrdjeno je, da je mati djetetat sirota bez ikakove imovine, dok mu je otac bogataš. Prema stališu i imovini majke moglo bi se dijete odgojiti samo za seljačkoga nadničara, ali ni otac djeteta ne može poreći, da taj stalež nikako ne odgovara njegovoj, očevoj, imovini.

Kako se pak i nezakonito dijete u smislu zakona ima odgojiit prema imovini roditelja, dakle i oca, to mu se svakako ima omogućiti bolji odgoj i stoga iznos uzdržavanja povisiti.

Priopćio dr. Zvonimir V a r g o v i ć, sudac Okruž. suda u Varaždinu

Odgovor na tužbu, ma da je propušten rok odredjen za njegovu predaju, blagovremen je, ako je podnesen prije dana, kojega je sudu stavljen prijedlog za donošenje osude zbog propuštanja.

Plenarna rješidba Stola sedmorice od 19. lipnja 1940. br. Rek. 39/40.
(Zaključak trg. suda u Zagrebu od 5. ruina 1939 br. Po 136/1939-4; — zaključak Apelacionog suda u Zagrebu od 25. listopaa 1939 br. Pl. 2478/39-1).

T r g o v a č k i s u d u Zagrebu smatra, da je odgovor na tužbu kasno podnesen, jer je propušten rok, odredjen za njegovu predaju, ali ipak odbija prijedlog, da se donese osuda zbog propuštanja, jer da tužba nema formalnih uslova propisanih u §-u 321 grpp.

A p e l a c i o n i s u d u Zagrebu je preinačio prvostepeni zaključak i naložio sudu prvoga stepena, da donese osudu zbog propuštanja iz ovih razloga:

Navodi rekurenta, da je pobijani zaključak na zakonu neosnovan, su točni, jer postoje svi uvjeti iz §-a 494 u vezi s § 492 grpp., da se osuda zbog propuštanja izda, čim je nedvojbeno, da propuštanje postoji. Ta se naime osuda zbog propuštanja po prijedlogu mora izdati, u koliko nema zapreke iz §-a 497 i 498 grpp., ako tuženik ne poda na vrijeme odgovor na tužbu, bilo na štetu bilo na korist predlagača, uzimajući za podlogu činjenične navode tužbe, dokaze, koji su već pred sudom, činjenice, koje su kod suda opće poznate, i okolnosti, koje se po službenoj dužnosti moraju uzeti u obzir (§ 497 st. 1 § 498 st. 1 br. 3 grpp.). Uslov je za donošenje osude zbog propuštanja prema tužbenom zahtjevu, da ovaj mora biti na zakonu osnovan i da proizlazi iz činjeničnih navoda u tužbi.

S t o l s e d m o r i c e je uvažio rekurs, pobijani zaključak preinačio i odbio prijedlog tužioca, da se donese osuda zbog propuštanja, iz ovih razloga:

Prema §-u 208 grpp. posljedica propuštanja neke parnične radnje, koja se je imala preduzeti na kojem ročištu ili u odredjenom roku (§ 210 st. 1 grpp.), su dvojake: jedna je ta, da stranka ne može više izvršiti parničnu radnju, koju je trebalo izvršiti (prekluzija), a druga »dalje posljedice«, predvidjene u grpp-u, baš donošenje osude zbog propuštanja (»ako tuženik ne preda na vrijeme odgovor na tužbu« — § 494 st. 1. grpp.), o kojoj je ovdje riječ.

O posljedicama veli § 209 st. 1 grpp., da nastupaju same po sebi, u koliko po propisima grpp. njihovo nastupanje ne zavisi od prijedloga kojim se traži, da se ostvare štetne pravne posljedice propuštanja. Za prekluziju parnične radnje nigdje nije u zakonu odredjeno, da bi za njezino nastupanje bio potreban prijedlog i stoga ta posljedica nastupa sama po sebi. Takvo je pravilo. Ali od toga stav 2 §-a 209 pravi značajan izuzetak. Ako naime nastupanje druge koje posljedice propuštanja — jer za prekluziju, kako je maločas rečeno, nije nigdje predvidjena potreba prijedloga — ovisi o prijedlogu, onda ni prekluzija dotične parnične radnje ne nastupa sama po sebi, t. j. samim protekom roka, jer spomenuti propis naredjuje, da se u takvom slučaju *propuštena parnična radnja*, ako je za nju bio odredjen rok, može preduzeti sve do dana, kojega je sudu stavljen takav prijedlog.

U ovom parničnom sporu parnična radnja, koju su tuženici imali izvršiti u ostavljenom roku od dvije nedjelje poslije prvoga ročišta (28. lipnja 1939), bilo

Digitized by Google

je davanje odgovora na tužbu. Taj je rok (12. lipnja 1939) doduše propušten, ali za nastupanje dalje posljedice, tj. za donošenje osude zbog propuštanja potreban je tužiočev prijedlog (§ 494 st. 1 grpp.); stoga je prema jasnomu tekstu zakona davanje odgovora na tužbu, koji je podnesen (25. kolovoza 1939) prije dana (2. rujna 1939), kojega je sudu stavljen prijedlog za donošenje osude zbog propuštanja, blagovremeno, pa je prvostepeni sud pravilno odredio ročište za usmenu spornu raspravu (§ 339 grpp.).

Priopćio dr. Miroslav Muha, sudac Stola sedmorice.

Dozvola izvršenja uknjiženjem založnoga prava na uknjiženom doživotnom plodouživanju izvršenika radi naplate novčane tražbine nije dopuštena.

Plenarna rješidba Stola sedmorice od 7. lipnja 1939 br. Rek. 1608/38-1. (Zaključak Sres. suda u Osijeku od 25. srpnja 1938 br. I 922/38-1; — zaključak Okruž. suda u Osijeku od 17. rujna 1938 br. Pl 1149/38-2).

Sreski sud u Osijeku je dozvolio radi tražiocu izvršenja dužne glavnice od 12.800 D spp. ovršnu uknjižbu prava zaloga na pravo doživotnoga plodouživanja izvršenika, uknjiženo u z. k. ul. br. 1390 p. o. Osijek.

Okružni sud u Osijeku je preinačio prvostepeni zaključak i tražioca izvršenja odbio sa izvršnim prijedlogom s ovim obrazloženjem:

U konkretnom slučaju radi se o osobnom pravu služnosti dosmrtnog uživanja. Ovakovo osobno pravo ne može se samostalno uzeti pod ovrhu (§ 485 ogz. i § 288 Ip.), jer ne dopušta, da se imovinska korist prenosi na druga lica.

Stol sedmorice nije uvažio rekurs iz ovih razloga:

Zakon o izvršenju i obezbjedjenju donosi točne propise o sredstvima izvršenja tj. o sudskim radnjama, kojima je svrha prinudno ostvarenje izvjesne činidbe (odnosno propuštanja). Kako taj zakon ide u red procesnoga prava u širem smislu riječi, to slijedi, da su njegovi propisi, kao propisi javnoga prava, prinudne prirode, što znači, da stranke svojom raspoložbom ne mogu otstupati od njihove primjene. Zbog toga ne može se tražiti dozvola nekoga sredstva izvršenja, koje je doduše propisano, ali ne za dotični izvršivi zahtjev, a tim manje je dopušteno tražiti dozvolu nekoga sredstva izvršenja, kojega zakon uopće nije odredio. Ne mogu se takodjer u toku provodjenja izvjesnoga sredstva izvršenja ostvarivati pravni zahtjevi, koje zakon daje samo u povodu drugoga sredstva izvršenja.

U konkretnom primjeru tražilac izvršenja traži radi naplate novčane tražbine dozvolu izvršenja uknjiženjem založnoga prava na izvršenikovom doživotnom plodouživanju na 1/4 dijelu nekretnina, upisanih u z. k. ul. br. 1390 p. o. Osijek. Takvog sredstva izvršenja Ip. ne pozna. On u §§ 70 i 71 odredjuje doduše kao sredstvo izvršenja, osnivanje prinudnoga založnoga prava uknjižbom toga prava, ali isključivo *na zemljištu izvršenikovom ili na njegovom dijelu zemljišta.*

Radi potpunosti dodaje se ovo: Van slučaja osnivanja prinudnoga založnoga prava kao sredstva izvršenja Ip. pozna uknjiženje založnoga prava u povodu nekih sredstava izvršenja. Takvo je uknjiženje propisano u §-u 263 Ip. kao sredstvo pljenidbe, ali isključivo samo kada je po srijedi *pljenidba novčane tražbine, u koje je korist upisano založno pravo u zemljišnoj knjizi.* Drugo takvo uknjiženje Ip dopušta u §-u 171 poslije dozvole prinudne dražbe, ali opet samo na zemljišta. Nigdje u Ip. nije — osim za zemljišta ili hipotekarnu tražbinu — predvidjeno uknjiženje založnoga prava na uknjiženom plodouživanju ili kojem drugom knjižnom pravu (§ 9 z. k.), bilo kao sredstvo izvršenja, kako se u konkretnom slučaju traži, bilo kao pravo, koje bi se sticalo povodom kojega drugoga sredstva izvršenja, pa je prema tome nedopušteno. No takvog uknjiženja Ip. nije ni mogao predvidjeti, s razloga, što je po §-u 461 ogz. založni vjerovnik vlastan tražiti prodaju zaloga, dok je plodouživanje neotudjivo kao svaka druga služnost (§ 485 ogz.). U saglasnosti s time zakon o zemljišnim knjigama ne pozna založnoga prava na uknjiženom plodouživanju nego isključivo na zemljišno-knjižnom tijelu (odnosno udjelima pojedinih suvlasnika) i na hipotekarnim tražbinama (§ 13. zzk.).

Ali Ip. je i pozitivno predvidio, kako da se provodi izvršenje na (uknjiženom) plodouživanju. Kako plodouživanje spada medju prava označena u §-u 292 st. 1 Ip., a nije otudjivo, to se izvršenje može provoditi jedino prinudnom upravom (odnosno prinudnim zakupom — § 295). A za to sredstvo izvršenja Ip. predvidja *zabilježbu* u zemljišnoj knjizi, a nikakvo uknjiženje založnoga prava (§ 80 u vezi s § 292 st. 2 Ip.).

Digitized by Google

S tih razloga valjalo je odbiti izvršni prijedlog, a ne, kako obrazlaže rekursni sud, jer da se kod služnosti plodouživanja imovinska korist ne bi mogla prenijeti na druga lica. Osobne služnosti ne mogu se doduše prenijeti s jedne osobe na drugu (§ 485 ogz.), što znači, da se *ovlašćenik prava* ne može promijeniti, ali se *iskorišćavanje plodouživanja* može prenijeti na drugo lice, a to se može za to, što je uživanje neograničeno (§ 509 ogz.).

Priopćio dr. Miroslav M u h a, sudac Stola sedmorice.

Propisi §§ 245 do 248 Ip. o izuzeću od izvršenja mogu se primjeniti na one prihode izvršenika (prinadležnosti, zarade, nadnice), koje on prima za posao, u koji isključivo ili bar pretežno ulaže svoju radinost.

Rješidba Stola sedmorice od 15. studenoga 1940. br. Rek. 842/1/40.
(Zaključak Sres. suda u D. od 4. travnja 1940 br. I 258/40/1 i zaključak Okruž. suda u D. od 2. lipnja 1940. br. Pl. 101/40/2.)

U izvršnom poslu tiskare »J« protiv novinara M. radi isplate D 10.400 p r v o s t e p e n i je sud dozvolio zatraženo izvršenje pljenidbom mjesečne nagrade od D 600, koju je izvršenik primao od Općine za svoj posao oko propagiranja turizma.

R e k u r s n i s u d je povodom rekursa izvršenika odbio prijedlog za dozvolu izvršenja.

S t o l s e d m o r i c e je uvažio revizijski rekurs tražiteljice izvršenja, ukinuo pobijani drugostepeni zaključak kao i onaj prvostepenoga suda, te stvar vratio prvostepenomu sudu, da nakon dopune postupka donese novo rješenje.

O b r a z l o ž e n j e: Izuzeća od izvršenja na tražbinama spomenutim u §§ 245 do 248 Ip. imaju tu svrhu, da izvršeniku obezbijede minimum za njegov opstanak, kako bi on bio u mogućnosti, da vrši službu. Iz toga slijedi, da se više spomenuti propisi izvršnoga postupnika o izuzeću mogu primijeniti na one prihode izvršenika (prinadležnosti, zarade, nadnice), koje on prima za posao, u koji isključivo ili bar pretežno ulaže svoju radinost, jer on redovno tom radinošću stiče sredstva za izdržavanje. Ako je, dakle, u konkretnom slučaju izvšenik novinar i ako mu je njegov novinarski rad glavno zanimanje, kojim stiče sredstva za izdržavanje, a propagiranje turizma, za koje prima od općine 600 D mjesečno, tek uzgredan posao, onda ta nagrada ne bi bila izuzeta od izvršenja. Drukčije stoji stvar, ako rad koji izvršenik vrši na propagiranju turizma nije uzgredan njegov rad u označenom smislu. Kako stvar zapravo stoji, o tom se ne može još suditi, jer u zaključcima nižih sudova u označenim smjernicama nema nikakvih činjeničnih utvrdjenja. S ovih razloga uvažen je revizijski rekurs i donesen gornji zaključak.

Priopćio dr. Emanuel C i n o t t i, Zagreb.

b) Kazneno

Postoji idealni (§ 61), a ne realni sticaj (§ 62) kao ni samo jedno djelo, kada je u tuči (§ 184) povredjeno više lica.

Osuda Vrhovnoga suda u Sarajevu od 11. svibnja 1940, br. Kre 243/39.

Osudom Okružnoga suda u Tuzli od 18. listopada 1938. Kt 28/938. proglašeni su I. T. i S. D. krivima za djela iz § 184/II i 184/III k. z. što su učestvovali u tuči u kojoj je M. S-u nanesena povreda iz § 179 k. z., a M. H-u povreda iz § 181/II. k. z., pa su po § 184/II. i III. u vezi § 62 k. z. osudjeni.

Povodom revizije optuženika Vrhovni sud u Sarajevu je osudom od 11. svibnja 1940 br. Kre 243/39. po službenoj dužnosti u smislu §§ 344/III i 352 k. p. poništio prvostepenu osudu zbog povrede zakona, našavši da se radi o idealnom, a ne o realnom sticaju, pa ih je kaznio po § 184/II u vezi § 61. k. z.

Povodom ove revizije, veli se u odluci Vrhovnog suda; Uvjerio se Vrhovni sud, da je prvostepenom osudom povrijedjen materijalni zakon na štetu optuženika. Prvostepeni sud je našao, da su optuženici učinili dva krivična djela, i to iz § 184/II k. z. i iz § 184/III k. z. pa im je, u vezi s tim, odmjerio kaznu s obzirom na propis § 62 k. z. Prema sadržaju osude je medjutim jasno, da se u ovom slučaju ne radi o realnom sticaju krivičnih djela kako je to našao prvostepeni sud. Iz utvrdjenja prvostepenoga suda jasno proizlazi, da su optuženici učestvovali u jednoj

Digitized by Google

tuči, u kojoj su zadane različite povrede dvojici oštećenika. Optuženici su dakle jednim dijelom — učestvovanjem u jednoj tuči — povrijedili više zakonskih propisa, i to odj. II. i odj. III §-a 184 k. z. Dosljedno tome se djelo optuženika ima cijeniti kao idealni sticaj krivičnih djela, te se kazna ima odmjeriti s obzrom na propis § 61 k. z.

Kako vidimo, stalo se na stanovište, da je idealni a ne realni sticaj djela, kada su u jednoj istoj tuči nanesene povrede raznim licima. Radnja izvršenja je učestvovanje u tuči. Pošto imamo jednu tuču, imamo i jednu radnju, te i idealni sticaj (§ 61 — »ako se jednim djelom — t. j. radnjom — povrijedi više zakonskih propisa«).

Po gosp. dru T. Živanoviću: Osnovi krivič. prava, I/I str. 56 — i još nekim teoretičarima, za učesnika tuče imamo idealni sticaj djela iz § 184 i iz § 167 odnosno §§ 178—181 k. z. čak i u slučaju ako je pored ubistva odnosno tjelesne povrede u tuči, čiji izvršilac ne može biti utvrdjen, od ovoga učesnika nanesena smrt odnosno tjelesna povreda. Po drugima (Binding, Meyer), za ovakvog učesnika tuče, koji je osim učestvovanja i koga lišio života odnosno tjelesno povrijedio, postoji samo jedno krivično djelo ubistva odnosno tjelesne povrede. Izgleda zbog toga što se povode za homogenim idealnim sticajem (§ 61 — »ako se jednim djelom povrijedi... više puta jedan isti zakonski propis«, istorodna krivična djela), koji se zbog kazne od nekih smatra jednim krivičnim djelom (t. zv. njemački realistički pojam krivičnoga djela).

Moje je mišljenje, da je pravilnije u ovom drugom zamišljenom slučaju uzeti, da postoji realni sticaj djela iz § 184 i djela iz § 167 odnosno iz §§ 178—181 k. z., jer smatram, da imamo dvije radnje: radnju učestvovanja u tuči, u kojoj je tko lišen života odnosno tjelesno povrijedjen, i odvojenu radnju, kojom je prouzrokovana smrt odnosno nanesena tjelesna povreda van tuče, van radnje ovoga delictum-a sui generis.

Aleksandar Hadžipopović, sudac Okruž. suda u Tuzli.

c) Trgovačko-mjenbeno

Zastarni rok, koji je propisan za isplatu kupona uz njihovu predočbu, nije skraćen propisom § 259 Vp. na tri godine.

Rješidba Stola sedmorice od 5. prosinca 1940, br. Rev. 1597/I-1940.
(Osuda Sres. suda I. u Zagrebu od 6. travnja 1940, br. P. 1269-1940-3; — osuda Trgov. suda u Zagrebu od 27. lipnja 1940, br. Pl. 5-1940-2).

Neprijeporno je, da je tužilac kao posjednik kupona snimljenih sa 4 postot. založnica, izdanih po tuženoj u smislu čl. XXXVI. od 1876., a dospjelih na isplatu 1. studenoga 1935. ove zametnuo i to prijavio po § 259 Vp. tuženoj na dan 6. travnja 1937. Neprijeporno je nadalje, da je tužilac ove kupone kasnije pronašao i na dan 5. veljače 1940. podnio ih tuženoj na isplatu, ali je ona isplatu otklonila uz navod, da je nastupila zastara isplate kupona obzirom na § 259 Vp. saveczno sa čl. 2 Uvp. i da tužilac nije prigodom prijave gubitka kupona predočio i plašteve dotičnih založnica.

Tužilac traži ipak isplatu tuženoj predočenih kupona uz navod, da se propis § 259 Vp. ne odnosi na dotične po njemu predočene kupone, nego da za iste važi i nakon stupanja na snagu zakona o sudskom vanparničnom postupku propis § 40. zak. čl. XXXIII iz god. 1881. (Zbor. br. 50), a po njemu zastara isplate kupona nastupa tek nakon šest godina iza dospjelosti.

Oba nižestepena suda su udovoljila tužbenomu zahtjevu.

Stol sedmorice nije uvažio reviziju tužene iz ovih razloga:

Tuženica pobija osudu prizivnoga suda zbog pogrješne pravne ocjene stvari (§ 597. br. 4 grpp.). Tuženica smatra, da ona nije dužna isplatiti tužitelju kupone založnica dospjele 1. studenoga 1935., ma da joj je tužilac prijavio u smislu naredjenja § 259 Vp. nestanak tih kupona unutar roka od tri godine, propisanoga tim zakonskim naredjenjem (dne 6. travnja 1937.), jer je tužilac zatražio isplatu i predložio medjutim pronadjene kupone tek 5. veljače 1940. Tuženica naime smatra, da su naredjenjem §-a 259 Vp., kojim je odredjen trogodišnji rok za prijavu nestalih kupona, promijenjeni svi dosadašnji propisi o zastarnom roku kupona, pa

Digitized by Google

i onaj §-a 40. zak. članka XXXIII iz god. 1881. (Zbor. br. 50) o sudbenoj usmrdbi i zastari vrijednosnih papira, koji odredjuje šestgodišnji zastarni rok za kupone, i da se na osnovu §-a 259 Vp. mora uzeti, da sada iznosi zastarni rok za kupone samo 3 godine. Prema tome da ona nije dužna isplatiti kupone na zahtjev stavljen van toga trogodišnjega roka (5. veljače 1940.).

Tuženica tu predvidja naredjenje §-a 259 st. I. zadnja rečenica, po kojem prijava nestanka kupona prekida zastaru. Tužilac je prijavio nestanak kupona dne 6. travnja 1937., toga je dana zastara prekinuta i počeo teći novi zastarni rok, pa bi stoga tužiteljica bila dužna udovoljiti zahtjevu na platež stavljenom dne 5. veljače 1940. kad bi i bilo ispravno njeno pravno shvaćanje, da je §-om 259 Vp. odredjen trogodišnji zastarni rok za isplatu kupona, jer je zahtjev stavljen unutar triju godina od prijave nestanka kupona, koja je prekinula prvo zastarjevanje.

Mora se medjutim naglasiti, da je pravno shvaćanje nižestepenih sudova, da za isplatu kupona važi i po stupanju na snagu Vp-a 6-godišnji zastarni rok iz §-a 40. zak. čl XXXIII iz godine 1881. ispravno. § 259 Vp. odredjuje rok za prijavu nestalih kupona, odvojenih od glavne isprave, nezavisno od roka zastare prava na isplatu. Da je zakonodavac htio, da taj rok odredi u skladu sa zastarnim rokom, on bi u §-u 259 Vp. umjesto o trogodišnjem roku govorio prosto o zastarnom roku, kako to čini propis člana 857 švajcarskoga obveznoga prava, koji je nastao takodjer ugledom na francuski zakon od 15. srpnja 1892., a koji je služio kao uzor i našemu §-u 259 Vp. i iz kojega je preuzet i trogodišnji rok za prijavu nestanka kupona (vidi vladino obrazloženje osnovi Vp-a). Da je pak zakonodavac htio podjedno s donošenjem propisa §-a 259 Vp. ustanoviti i trogodišnji rok za zastarjevanje kupona, on bi u uvodnom zakonu za Vp. dao naredjenje o tom zastarnom roku, kako je dao i mnoga druga materijalno-pravna naredjenja, koja ne spadaju u sam Vp.

Nikako se ne može uzeti, da je sa samim odredjenjem roka od 3 godine, u kojem se ima prijaviti nestanak kupona i po isteku koga roka može prijavitelj tražiti naplatu kupona, a da ih ne predoči, skraćen postojeći zastarni rok za naplatu kupona uz njihovo predočenje na tri godine. Takav zaključak nije dopušten po nikakvim pravilima tumačenja zakona. Naprotiv se mora upravo protivno zaključiti iz samoga teksta §-a 259. Vp. Da je naime zakonodavac donošenjem §-a 259 Vp. mislio odrediti i trogodišnji zastarni rok za isplatu kupona, ne bi trebao u tom §-u dati i naredjenje, da se isplatom kupona u smislu §-a 259 Vp. obvezanik oslobadja svoje obveze, jer isplata u smislu § 259 Vp. može uslijediti tek po proteku roka od tri godine, a ako bi to bio ujedno i zastarni rok, to bi obaveze obvezanika prema kasnijemu donosiocu kupona prestala već zbog zastare.

Revizija u potkrepu svoga stanovišta, da su po §-u 40 zak. čl. XXXIII ex 1881 za privatne vrijednosne papire mogući i kraći rokovi od tri godine za zastaru kupona, tvrdi, da je uzdržanje tih zastarnih rokova po stupanju na snagu §-a 259 Vp. nemoguće. To medjutim ne stoji. Kada § 259 Vp. daje pravo onome, kome su kuponi nestali, da gubitak prijavi u roku od tri godine i da time steče pravo na isplatu kupona, a da ih ne predoči, ima on očito u vidu samo kupone, koji još nisu zastarili, jer ne može imati veće pravo onaj, koji je izgubio kupone, od onoga, koji ih predočuje, niti može gubitkom zastarjeloga kupona oživjeti pravo na isplatu. Mora se zato naredjenje o trogodišnjem roku za prijavu gubitka kupona tumačiti tako, da ono vrijedi samo u toliko, u koliko nisu ti kuponi već zastarili. Kuponi, koji zastaruju u kraćem roku od tri godine, imaju se u tom kraćem roku prijaviti u slučaju gubitka, jer im kasnija prijava (ma i unutar trogodišnjeg roka) ne može koristiti s obzirom na to, da je pravo na isplatu već zastarjelo.

Tuženica ističe dalje u reviziji, da je uz pravno shvaćanje, koje su zauzeli nižestepeni sudovi — a koje usvaja i ovaj revizioni sud — moguće, da posjednik kupona ne bude namiren za svoje kupone, koje predoči unutar zastarnoga roka (6 godišnjeg), jer su oni već isplaćeni po §-u 259 Vp. drugomu licu, koje je prijavilo nestanak tih kupona. To je istina, i s tim treba da računa po stupanju na snagu Vp-a svaki posjednik kupona. Svaki posjednik kupona treba da vodi računa ne samo o zastarnom roku svojih kupona, nego i o činjenici, da mu kuponi, koje predloži po isteku od tri godine od dospjetka, ne će biti isplaćeni od dužnoga zavoda, makar još nije protekao 6 godišnji zastarni rok, ako je tkogod prijavio kao tobožnji posjednik tih kupona njihov nestanak zavodu, a ovaj ih je po proteku 3-godišnjega roka prijavitelju isplatio. On će u tom slučaju moći da se namiri samo od tog prijavitelja, dok je prema zavodu izgubio pravo potraživati naplatu, ma da još nije protekao zastarni rok.

Digitized by Google

S obzirom na izvode tuženice u reviziji valja naglasiti još i to, da ne stoji ni njezin nazor, da bi prijavitelj nestanka kupona morao kod prijave predložiti plašteve dotičnih papira. Kuponi su papiri sposobni za samostalnu cirkulaciju, oni mogu pripadati i neposjedniku plašta, pa nema nkakva razloga, zašto se ne bi mogao i on koristiti u slučaju njihova gubitka pravom iz §-a 259 Vp. Zato § 259 Vp. i ne propisuje dužnost predlaganja plašta kod prijave nestanka kupona, pa obavezani zavod ne može uskratiti prijem prijave, ako prijavitelj ne predloži plašteve.

Nema stoga revizionog razloga iz § 597 br. 4 grpp., pa se reviziju nije moglo uvažiti.

Priopćio Branimir P e t r u n i ć, sudac Sres. suda I. u Zagrebu.

d) Upravno

O razumijevanju § 10 st. 2 u vezi §§ 117 i 118 zakona o općem upravnom postupku.

Rješenje Drž. savjeta od 24. travnja 1940. br. 1047/40.

Prema § 117 st. 1 z. u. p., žalba se u upravnom postupku ulaže u roku od 15 dana, a po § 118 žalba se predaje onoj vlasti, koja je donijela prvostepenu odluku. Medjutim, slučaj predaje žalbe nenadležnoj vlasti, predvidjen je u § 10 istoga zakona, gdje je u st. 2 propisano: »Vlast, koja primi podnesak, za čiji rad ona nije nadležna, donijet će bez odlaganja odluku o svojoj nenadležnosti i dostaviti ju što prije stranci. Ako je pak nesumnjivo jasno, koja je vlast nadležna za rad o primljenom podnesku, vlast, koja ga je primila, uputit će ga bez odlaganja vlasti nadležnoj za prijem i za dalji rad, a o tome će obavijestiti stranku; u ovom slučaju, ako je podnesak vezan za rok, blagovremenost će se računati prema vremenu, kada je podnesak stigao vlasti nadležnoj za prijem.

Kod slučaja br. 6726/38, gdje se radilo o primjeni ovih propisa, stranka u upravnom postupku podnijela je prije isteka roka žalbu protiv prvostepene odluke, ali ju je poslala neposredno drugostepenoj vlasti, koja je žalbu sprovela prvostepenoj vlasti kao nadležnoj za prijem, ali tek po isteku roka, tako da je prvostepena vlast odbacila žalbu kao neblagovremenu. U sporu povodom toga, Državni savjet je stao na gledište, da je drugostepena vlast, kada je žalbu dobila, a stoga što je nenadležna za prijem žalbe, bila dužna bez odlaganja poslati žalbu prvostepenoj vlasti kao nadležnoj za prijem, gdje bi stigla na vrijeme, da je tako postupano. A pošto je drugostepena vlast zadržala žalbu izvjesno vrijeme, tako da je rok u tome zadržavanju protekao, neblagovremenost se pokazuje kao posljedica nepostupanja drugostepene vlasti po zakonu (»bez odlaganja«), te stranka ne može trpjeti nepovoljne posljedice zbog ovakvoga propuštanja vlasti. Uslijed toga Državni savjet je našao, da je žalbu u ovom slučaju trebalo uzeti kao blagovremenu. Medjutim, u slučaju br. 20437/39, a i kod istoga činjeničnoga stanja, u koliko je od utjecaja na sporno pravno pitanje, Državni savjet je stao na gledište suprotno ranijemu, a naime da se, prema tekstu st. 2 § 10, blagovremenost žalbe računa prema vremenu, kad je primljena kod vlasti nadležne za prijem, a bez obzira na to, da li je bila zadržana kod koje druge vlasti nenadležne za prijem. Uslijed ovako suprotnih gledišta iznijeto je pred opću sjednicu Državnog savjeta tumačenje navedenih zakonskih propisa u pogledu pitanja: da li se ima uzeti kao neblagovremeno podnijeta žalba, koja je predana nenadležnoj vlasti za prijem, i u slučaju, kad je žalba predana na toliko vremena prije isteka roka, da je mogla blagovremeno prispjeti nadležnoj vlasti, da ju je vlast nenadležna za prijem poslala nadležnoj bez odlaganja. Pošto je razmotrio odnosne zakonske propise, Državni je savjet našao:

U § 114 z. u. p. pravo žalbe u upravnom postupku priznato je stranci, što znači, da odredbe, koje govore o podnošenju žalbe, pa i naredjenja sadržana u tim odredbama, važe za stranku. Otuda odredba § 118., po kojoj se žalba predaje onoj vlasti, koja je donijela prvostepenu odluku, sadržaje za stranku, koja želi, da se koristi pravom žalbe, nalog, da žalbu preda odnosno pošalje baš onoj vlasti, koja je donijela prvostepenu odluku. U koliko pak stranka postupa drugačije i žalbu pošalje nekoj drugoj vlasti, nesumnjivo je, da time postupa na način protivan zakonu, a već samo to može, po nju imati nepovoljnih posljedica. Takvu posljedicu u slučaju, o kakvom je riječ, izričito predvidja § 10, a ona se sastoji u tome, što će se blagovremenost računati prema vremenu, kada je žalba stigla prvostepe-

Digitized by Google

noj vlasti. Prema tome, a s obzirom na ovakav zakonski tekst, žalba, koja je bila poslana vlasti drugoj a ne onoj, kojoj je trebalo, biti će neblagovremena, ako bude primljena kod vlasti nadležne za prijem poslije isteka roka.

Točno je, da st. 2 § 10 sadržaje za vlast nenadležnu za prijem nalog da prispjelu žalbu pošalje vlasti nadležnoj »bez odlaganja«. Medjutim, prije svega sam pojam izraza »bez odlaganja«, u zakonu nije preciziran. A kad se ima u vidu, da po žalbi i kod nenadležnih vlasti mora da se obave manipulativne radnje od časa prijema do dolaska žalbe onome organu, koji ima da je razmotri i pošalje nadležnoj vlasti, jasno je, da već u tim radnjama mora proći izvjesno vrijeme. Zatim, u zakonu nije predvidjena posljedica, koja ima da nastupi, ako vlast nenadležna za prijem ne pošalje žalbu nadležnoj vlasti bez odlaganja. A kad se ovo dvoje dovede u vezu sa izričnim propisom iz st. 2 § 10, da se u ovakovom slučaju blagovremenost ima računati prema vremenu, kad je žalba prispjela vlasti nadležnoj za prijem, onda je jasno, da neodašiljanje žalbe od strane nenadležne vlasti nadležnoj bez odlaganja ne može imati posljedica na blagovremenost žalbe, za ocjenu čega je u zakonu dan izričit propis.

S ovih razloga, a na osnovu § 12 i 13 zakona o poslovnom redu u Državnom savjetu i Upravnim sudovima, opća Sjednica Državnog savjeta je donijela ovo

r i e š e n j e o razumijevanju § 10 st. 2 u vezi §§ 117 i 118 zakona o općem upravnom postupku:

Nenadležnoj vlasti predana žalba za prijem, ima se uzeti kao neblagovremena i u slučaju, kada je ona predana na toliko vremena prije isteka roka, da je mogla blagovremeno prispjeti nadležnoj vlasti, da ju je nenadležna vlast za prijem poslala nadležnoj bez odlaganja.

Priopćio dr. Zlatko C u v a j, član Držav. savjeta.

O razumijevanju § 125 gradjevinskog zakona u vezi s odnosnim odredbama gradskih statuta.

Rješenje opće sjednice Drž. savjeta od 24. travnja 1940, br. 10471/40.

Na osnovu §§ 12 i 13 zakona o poslovnom redu u Drž. savjetu i Uprav. sudovima, iznijeto je pred opću sjednicu Državnog savjeta tumačenje § 125 gradjevinskoga zakona u vezi sa odnosnim odredbama pojedinih gradskih statuta u pogledu pitanja: da li su odredbe gradskih statuta o obavezi vlasnika imanja na podnošenje troškova oko postavljanja uličnе vodovodne cijevi ostale u važnosti i poslije stupanja na snagu gradjevinskog zakona iz 1931. god. Kod slučaja br. 16952/38, gdje je ovo pitanje bilo sporno, jedan grad sa područja Hrvatske, na osnovu gradskoga pravilnika, propisao je vlasniku jednoga pribrežnog imanja plaćanje doprinosa za podmirenje troškova oko polaganja vodovodne uličnе cijevi. Pošto je bio završen upravni postupak o ovome predmetu i poslije donijete presude Upravnoga suda, o predmetu je rješavao Drž. savjet i našao, da je vlasnik imanja dužan platiti propisani mu doprinos s obzirom na odredbe gradskog statuta o tome, čime je Drž. savjet uzeo odnosnu odredbu gradskog statuta kao zakonitu. Medjutim, kod slučaja br. 10402/39, Drž. savjet je u ovome pitanju stao na gledište, da je odnosni propis grad. statuta protivan § 125 gradjevinskog zakona i da vlasnik zbog toga nije dužan platiti propisani mu doprinos. Pošto je uslijed ovako suprotnih gledišta izloženo pravno pitanje iznijeto pred opću sjednicu Drž. savjeta, proučeno je i nadjeno:

Odredbom § 46 zakona od 31. pros. 1891 o vodnom pravu, koji je važio na pravnom području Hrvatske i Slavonije, propisano je, da je u slučaju, kada se radnjama oko uredjivanja voda ili isušivanja diže vrijednost kome tudjemu zemljištu, ovlašten onaj, koji radove vrši, da traži od vlasnika zemljišta, čija se vrijednost povećava, da doprinese za troškove radnje srazmjerno koristi, koja mu od radnje potiče. U skladu s ovom zakonskom odredbom propisano je u jednom gradskom statutu, da troškove oko polaganja uličnog vodovoda u gradu snose po jednu trećinu: gradska općina i vlasnici pribrežnih imanja s jedne i druge strane ulice, svaki prema dužini fronte njegova imanja. Medjutim je u gradjevinskom zakonu od 7. lipnja 1931. propisano (§ 2), da se u smislu toga zakona pod gradjevinom razumijevaju pored ostalog i vodovod, pa je u § 122 predvidjeno, da »izradu kolovoza, pločnika, uličnе kanalizacije i vodovoda i njihovih spojeva do privatnih dobara, vrši isključivo općina na osnovu nadležno odobrenih planova«. U § 123. propisana je dužnost vlasnika imanja, da nadoknade općini troškove oko izrade trotoara; zatim u § 124 pravo općine da naloži vlasnicima zemljišta plaćanje na-

Digitized by Google

ročitoga doprinosa za podmirenje troškova oko izrade novih i proširenja ili regulacije postojećih ulica ili trgova; dok je u § 125 predvidjena dužnost vlasnika izgradjenih gradilišta, da vežu svoju kanalizaciju za uličnu i da uvedu vodu iz vodovoda, s tim da »Svi vlasnici, kako izgradjenih tako i neizgradjenih gradilišta dotične ulice ili trga, moraju plaćati općini pravilnikom utvrdjenu taksu za održavanje i upotrebu kanalizacije i vodovoda, i to počev od dana dovršenja istih«. Na koncu je u § 138 propisano, da danom stupanja na snagu toga zakona prestaju važiti dotadašnji zakoni i zakonski propisi za pojedine krajeve, u koliko se odnose na gradove i varošice, a koji su u suprotnosti s odredbama ovoga zakona.

Iz izloženih propisa proizlazi, da zakon o vodnom pravu od 31. pros. 1891., ma da ne sadržaje posebnih odredaba o vodovodu, ipak se mogao, u nedostatku posebnih propisa za vodovod, i na to primijeniti u svojim načelima. A pošto on predvidja pravo onoga, koji radove oko uredjivanja voda vrši, da traži odgovarajuću nadoknadu od vlasnika imanja, čija se vrijednost uslijed ovih radnja povećava, — nesumnjivo je, da je primjenom toga načela gradskim statutom mogla biti propisana, dužnost vlasnicima imanja, da gradskoj općini nadoknade izvjestan dio troškova oko postavljanja uličnih vodovodnih cijevi, tako da takva odredba gradskoga statuta nalazi pravni osnov u navedenom zakonu o vodnom pravu.

Medjutim je gradjevinski zakon od 7. lipnja 1931. god. u § 2. označio i vodovod medju gradjevine, o kojima on sadržaje propise, pa je u § 138 predvidio, da svi raniji propisi, koji o tome govore, prestaju važiti danom stupanja na snagu ovoga zakona. Uslijed te odredbe prestala je važnost i zakona o vodnom pravu u pogledu propisa, koji su se odnosili na vodovode, a time je navedena odredba gradskoga statuta izgubila svoju dotadanju zakonsku podlogu. Ali samim gubitkom zakonske podloge iz zakona o vodnom pravu ova odredba gradskoga statuta nije morala izgubiti pravnu važnost, već je i pored toga mogla ostati na snazi, no samo u koliko bi u novom gradjevinskom zakonu imala oslona. Stoga, za pitanje, da li je ta odredba gradskoga statuta ostala u važnosti poslije stupanja na snagu gradjevinskoga zakona, odnosno poslije prestanka važnosti propisa, koji se odnose na vodovod iz zakona o vodnom pravu od 1891 god., mjerodavno je to, kako je pitanje naknade, o kojoj je riječ uredjeno gradjevinskim zakonom.

Naprijed je navedeno, da § 122 gradjevinskog zakona stavlja u dužnost isključivo općini izradu kolovoza, pločnika, uличne kanalizacije i vodovoda. U slijedećim paragrafima — 123, 124 i 125 — predvidjeno je pravo općine na naknadu odnosno doprinos, ali to samo za izradu pločnika (§ 123), ulica i trgova (§ 124), a u pogledu kanalizacije i vodovoda samo naknadu za održavanje i upotrebu. Naknada pak za izradu uличne kanalizcije i vodovoda samo naknadu za održavanje i upotrebu. Naknada pak za izradu uличne kanalizacije i vodovoda nije predvidjena, kako je to učinjeno za izradu pločnika, ulica i trgova. A kada je izrada uличne kanalizaciie i vodovoda zakonom stavljena u dužnost isključivo općini, i kada se ti radovi izvode samo na ulici, dakle na javnom dobru, onda je razumljivo, da troškove oko toga može snositi samo onaj, koji radove vrši, odnoosn vlasnik zemljišta, a to nije privatni vlasnik imanja uz ulicu, gdje se ti radovi izvode. Stoga, u načelu, na privatnom vlasniku pribrežnog imanja ne može ni ležati dužnost, da snosi bilo sve bilo dio troškova oko izrade uličnog vodovoda, o čemu je ovdje riječ, uslijed čega se ne može ni tražiti, da ove troškove plaća. Da se pak to moglo tražiti, potreban bi bio naročiti zakonski propis kojim bi mu takva dužnost bila nametnuta. A pošto takvog propisa nema, kao što je naprijed izloženo, onda za njega ta dužnost ne postoji pa se uslijed toga od njega ni ovi troškovi po zakonu ne mogu tražiti. A kada nema zakonskoga propisa o dužnosti privatnoga vlasnika na nošenje ovih troškova, onda su bez zakonskoga osnova svi pravni propisi manje pravne snage od zakona, koji predvidjaju bilo ovakovu dužnost privatnih vlasnika, bilo čije pravo na traženje naknade ovih troškova. Stoga se navedena odredba gradskog statuta pokazuje kao odredba, koja je stupanjem na snagu gradjevinskog zakona izgubila zakonski osnov, a time i pravnu važnost.

S ovih razloga, a na osnovu §§ 12 i 13 zakona o poslovnom redu u Drž. savjetu i Upravnim sudovima, opća sjednica Drž. savjeta je donijela ovo r j e š e n j e:

o razumijevanju § 125 gradjevinskoga zakona u vezi sa odnosnim odredbama gradskih statuta:

Odredbe gradskih statuta, o obavezi vlasnika imanja na podnošenje troškova oko postavljanja uличne vodovne cijevi, prestale su da važe poslije stupanja na snagu gradjevinskoga zakona iz 1931 godine.

Priopćio dr. Zlatko C u v a j, član Državn. savjeta.

Digitized by Google

Književnost

HRVATSKA SMOTRA god. 1941. — Sadržaj br. 1.: Junius: Demokracija, sloboda i istina; Mile Budak: Mijena zakona života; dr. Drago Ćepulić: Nacionalna eugenika i književni »élan vital«; dr. David Bogdanović: Neke kulturne i političke veze Hrvata s Francuzima prije »Ilirskoga pokreta«; — Književni prikazi. — Iz sadržaja broja 2.: dr. Feliks Niedzilski: Organsko i mehaničko shvaćanje društva; ing. Mladen Donadini: Unutrašnja kolonizacija Hrvatske kao politički faktor; Književni prikazi.

Dr. ing. VILKO RIEGER: Zadružni sistemi. — Iza uvoda prikazuje pisac povijest zadružne ideje, zatim tri sistema zadruge: Rochdalske, Schulze-Delitzscheve i Raiffeisenove zadruge; dalje utjecaj upravljanih gospodarstava na zadrugarstvo, te napokon naše zadrugarstvo u kojem je prihvaćen Raiffeisenov sistem. Predmet je lijepo obradjen i jasno prikazan, pa će ova knjiga dobro doći svakomu, koji hoće da se uputi u zadrugarstvo.

Dr. BOŽIDAR FIRST I dr. MIROSLAV ŠANTEK: Zbirka zakona i uredaba god. 1940. — Svezak IX. i X. sadržaje:

Br. 355. — Djelokrug i uredjenje ispostave Ban. vlasti u Splitu.
Br. 356. — Poslovanje račun. suda Ban. Hrvatske.
Br. 366. — Kotar. skupština i kotar. uprav. odbor.
Br. 368. — Izmjene uredbe tehničkih fakulteta.
Br. 369. — Pravilnik i program prijam. ispita za 1. razr. gimn.
Br. 374. — Izmjene uredbe Ekon. kom. vis. škole.
Br. 375. — Banski odbor za širenje prosvjete.
Br. 378. — Obuka glazbe u učitelj. školama Ban. Hrv.
Br. 379. — Uredba o muzejima i galerijama.
Br. 380. — Klinič. bolnice medic. fakulteta zagreb. sveučilišta.
Br. 381. — Čuvanje starina i prirodnih spomenika.
Br. 382, 383. — Pomoćne pučke škole i naučna osnova za 1. i 2. raz.
Br. 384. — Uporaba pravopisa, rabljenoga do 1929 god.
Br. 385. — Učenje njem., talij. i engl. jezika u školama.
Br. 389. — Privatna njemač. realna gimnazija u Zagrebu.
Br. 392. — Autorsko pravna posredništva.
Br. 395. — Izmjene uredbe o službe. odnosima banov. službenika.
Br. 396. — Primanje grutovničara u službu i njihov raspored.
Br. 397. — Osnutak sresk. suda u Valpovu.
Br. 403. — Koncesionirani privatni lozni rasadnici.
Br. 414. — Nadležnost otsjeka za agrarno-pravne poslove.
Br. 415, 452, 453, 454 — Izdavanje izvoznica za drvo i drvne proizvode; ograničenje prometa gorivog drva; maksimalne prodajne cijene gorivom drvetu.
Br. 418. — Pravilnik geološkoga zavoda Ban. Hrvatske.
Br. 420. — Organizacija i rad savjeta za stručnu nastavu.
Br. 424. — Ban. vlast je nadležna donositi propise o suzbijanju skupoće i spekulacije za svoje područje.
Br. 440. — Izmjene uredbe o nadzoru nad osiguravajućim poduzećima.
Br. 443, 444, 445, 446, 447 i 464. — Maksimiranje i prinudni otkup pšenice i kukuruza; stavljanje naredbe o maksimiranju cijena i prinudnom otkupu pšenice i kukuruza izvan snage.
Br. 460. — Uredjenje služben. odnosa službopriemca, pozvanoga na vojnu dužnost.
Br. 461. — Protegnuće uredbe o uljaricama i jestivom ulju na Ban. Hrvatsku.
Br. 465. — Protegnuće uredbe o opskrbi stanovništva i vojske kruhom na Ban. Hrv.
Br. 469. 470. — Obrazovanje i poslov. rad. sudova; fonda za nadzor o rješ. rad. sporova.
Br. 471. — Utovara, istovara i pretovara u pomor. lukama uredjenje.
Br. 472. — Banov. zavod za proizvodnju lijekova.
Br. 474, 475. — Službeni odnosi pomoć. bolnič. osoblja Ban. Hrv.
Br. 485, 486. — Izvršenje proračuna Ban. Hrvatske za god. 1940-41.
Br. 488. — Izmjena uredbe o prorač. računovod. i rač. sudu Ban. Hrv.
Br. 491. — Sastav i djelokrug savjetodav. odbora za banov. izmjeru.
Br. 493. — Naputak za prijedlog proračuna izdataka i primitaka Ban. Hrv.
Br. 494. — Popis mjenica na obrascima državn. izdanja.

Digitized by Google

Br. 496. — Vanredni dodatak drž. službenika i umirovljenika.
Br. 497, 498. — Odredbe Min. finan. o lič. i porodič. dodatku protežu se na banov. umirovljenike; a tako i odredbe o vanred. dodatku na službenike i umiroljenike Ban. Hrv.

Iz sadržaja sveska XI.:

Br. 449. — Uredba o prinadlež. i porodičnoj mirovini Bana banovine Hrvatske.
Br. 507. — Opća naredba sveučilita. — 508. — Disciplinski red za sveuč. slušače.
Br. 515. — Naredba o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti slušača sveuč. i visoki škola.
Br. 519. — Uredba o osnivanju zavoda i više škole za tjelesni odgoj.
Br. 520. — Naredba o upisu Židova na sveučilište i t. d.
Br. 533. — Naredba o ukinuću uredbe o otudjivanju nepokretne imovine na području Apelac. sudova u Novom Sadu i Zagrebu.
Br. 534 — Nespojivost javnog bilježništva s odvjetništvom, stavljanje javnih bilježnika na raspoloženje, osnivanje novih javnih bilježništva.
Br. 536. — Uredba o preispitanju darovanja opć. i grad. nekretnina.
Br. 352. i 353. — Naredba i pravilnik o prijavljivanju skrivenih zaliha robe.
Br. 358. — Osnutak ureda Banske vlasti za vanjsku trgovinu.
Br. 564. — Židovi glede obavljanja radnja s predmetima ljudske ishrane.
Br. 566. — Izmjena uredbe o općinskim štedionicama protežu se na ban. Hrvatsku.
Br. 572. — Otudjivanje trgov., industr. i zanat. poduzeća i njihove imovine.
Br. 576. — Osnutak Povlaštenoga hrv. indrustr.-trgov. d. d. u Zagrebu (Prohit).
Br. 598. — Proširenje kolekt. ugovora na sva tekstilna industrij. poduzeća.
Br. 616. — Oslobodjenje od taksa oko sticanja državljanstva.
Br. 622 — Naplata taksa za područje banovine Hrvatske.

VIPLE JOSEPH: L'électrification rurale. Paris 1938. (Les Cahiers administratifs, No 25).

PICARD ROGER: Questions actuelles d'économie rurale. Paris 1939.

MÉLANGES dediés a M. le professeur Henri Truchy. Paris 1938.

LAMBERT PAUL: La théorie quantitative de la monnaie. Paris 1938.

SOULIER A. L.: L'instabilité ministerielle sous la troisième République (1871—1938). Paris 1939. (Bibliotheque d'Histoire Politique et Constitutionnelle, IV).

DELPECH JOSEPH: Statut du personnel enseignant et scientifique de l'enseignement supérieur. 3e supplément à la 2e édition. Paris 1938.

LACHANCE LOUIS: L'humanisme politique de Saint Thomas. — Individu et État. — Paris, Ottawa 1939. Tome I, II.

COQUOZ RAPHAEL: Le droit privé international aérien. Exposé systématique et critique. Paris 1938

DU PASQUIER CLAUDE: Vue d'ensemble sur les conceptions de l'État. La neutralité morale de l'État. Paris - Neuchatèl 1938.

PIGANIOL, ANDRÉ: Histoire de Rome Paris 1939. (»Clio«, Introduction aux études historiques, 3).

SANDIFER DURWARD V.: Evidence Before International Tribunals. Chicago 1939.

ROBBINS LIONEL: The Economic Causes of War. London 1939.

AMOS MAURICE SHELDON: Lectures on the Americain Constitution. London 1938.

KANTOROWICZ HERMANN: Studies in the Glossators of the Roman Law. Newly discovered writings of the twelfth century. Edited and explained by —, with the collaboration of W. W. Buckland. Cambridge 1938.

LASKI HAROLD: J. The American Presidency. An Interpretation. London 40.

MITTASCH HELMUT: Die Auswirkungen des wertbeziehenden. Denkens in der Strafrechtssystematik. Berlin 1939. (Abhandlungen des kriminalist. Instituts an der Universität Berlin. 4. Folge, 4. Bd., 3. Heft).

EUCKEN WALTER: Die Grundlagen der Nationalökonomie. Jena 1940.

DAS AUSLÄNDISCHE VERWALTUNGSRECHT der Gegenwart. Wesen, Aufgabe und Stellung der Verwaltung in Italien, Frankreich, Grossbritannien und USA. Herausgegeben von Reinhard Höhn. Berlin 1940.

SCHNEIDER PAUL: Die Rechtsquellen in Carpzovs Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium unter besonderer Berücksichtigung des Einflusses und der Bedeutung der Carolina. Breslau - Neukirch 1940 (Strafrechtliche Abhandlungen, 408 Heft).

Digitized by Google

WALTER KURT: Der Jugendrichter und die Behandlung junger Rechtsbrecher in Belgien. Hamburg 1939. (Hamburger Rechtsstudien, Heft 37).

Svaštice

KAKO UPLIVA OTSUTNOST OKRIVLJENIKA NA USLOVNO SUDJENJE MJERA BEZBJEDNOSTI U POSTUPKU KOD SRESKOGA SUDA? — U našem slučaju riječ je o tumačenju propisa § 389 III. odj. k. p., koji glasi: »Ne će se izricati ni saopćivati uslovna osuda ni mjere bezbjednosti, ako je okrivljenik otsutan.«

Otsutnost okrivljenika od usmenoga pretresa predvidja i dopušta propis § 389 k. p. u proprednjim odjelcima pod tamo točno označenim uvjetima i okolnostima, a zastupanje njegovo i po opunomoćenicima, ne samo po braniocima, dopušta propis § 384 k. p. Prema tomu, ako se kontumacionalno načelo shvati u njegovu redovnom značenju, može se po § 389 III. odj. k. p. izreći uslovna osuda (tako i mjere bezbjednosti), ako je okrivljenik na usmenom pretresu bio doduše lično otsutan ali zastupan po braniocu ili inom opunomoćeniku, jer je — pretpostavimo to — bilo uvjeta, da se usmeni pretres otpočne.

Otsutnost okrivljenika naime shvaćamo kao izostajanje, kada ne dodje na pretres glavom ili lično, a nije postavio sebi punomoćnika. Kada je okrivljenik bio tek zastupan na pretresu, nema zapreke da sudac izreče i objavi osudu primjenom zakonskih propisa o »uslovnoj osudi« (§§ 65 i slijedeći k. z.) te »mjerama bezbjednosti« (§§ 50 i slijedeći k. z.). Ipak bi tada učinjena bila povreda materijalnoga zakona iz § 337 br. 3 (u vezi s § 393 br. 2) k. p., kada bi ostalo kod same izreke i objave, što zvuči kao nesmisao! Ali u toku prosudjivanja valja razlikovati: izricanje, objavljivanje i saopćivanje osude (§§ 273, 288 i 290 s obzirom na § 374 k. p.), kao usmene akte te dostavu izrečene osude u ovjerenom prepisu (§ 389 poslj. odj. k. p.) kao pismeni akt.

Za naš slučaj izostanka od pretresa smo dopustili izricanje i objavljivanje osude, a što je sa saopćenjem njezinim. Ne traži li zakonodavac za taj slučaj još i neposredno (usmeno) saopćenje okrivljeniku lično, kao u slučaj predvidjenom u § 290 k. p..

Po § 388 II. odj. k. p. »okrivljeniku, koji je osudjen uslovno ili protiv koga se izriču mjere bezbjednosti, sudac će osudu uvijek lično saopćiti (§ 389 od. 3.)« Osuda se, dakle, mora okrivljeniku lično (glavom) saopćiti, kada s njome izriče uslovna osuda ili mjere bezbjednosti, a okrivljenik nije bio lično prisutan na pretresu, već ga je zastupao njegov punomoćnik (branilac).

Treba dakle propis § 389 III. odj. dovesti u vezu s poprednjim § 388 II. odj. k. p. § 389 III. odj. pretpostavlja punu otsutnost t. j. od pretresa u svim njegovim mijenama, a § 388 II. odj. tek djelomičnu otsutnost — *od objavljivanja osude.*

»Objavljivanje« osude je istovjetno sa »saopćenjem«, tek što postoji razlika u tehničkom izvodjenju toga akta, te što je objavljivanje pravilo a saopćenje kao njegov dodatak (kao i dostava prepisa osude izrečene u otsutnosti okrivljenika § 389 poslj. odj. k. p.) izuzetak.

Iz navedenoga slijedi:

1. Ne će se izricati ni saopćivati uslovna osuda ni mjere bezbjednosti, ako je okrivljenik otsutan od pretresa, te nije bio na njem ni zastupan po braniocu ili inom opunomoćeniku, a bilo je uvjeta, da se pretres otpočne:

2. Ako je okrivljenik doduše lično otsutan od pretresa t. j. na pretres u odredjeni sat nije došao, ali je za nj pristupio ovlašteni branilac ili valjani opunomoćenik, osuda se s uslovnom osudom a tako i s mjerama bezbjednosti može izreći i objaviti time, da se mora još i saopćiti lično okrivljeniku;

3. Ako je okrivljenik na pretresu bio lično prisutan, a tek se u času objavljivanja osude udaljio, ili nije pristupio sudu u vrijeme odredjeno za objavljivanje osude (§ 388 I. odj. 2 reč.), pa je tako bio otsutan tek od čina objavljivanja presude, kojom je osudjen uslovno, ili se protiv njega izriču mjere bezbjednosti, takovu osudu mora mu starješina sreskoga suda ili drugi sreski sudac, koji je vršio pretres, usmeno lično saopćiti, slično slučaju z § 290 k. p.

Izgleda, da se i u pogledu tumačenja propisa § 389/III. k. p. mišljenja razilaze, pa je potrebno bilo o postavljenom pitanju povesti koju riječ.

Priopćio Božo Rukavina, starješina Sreskoga suda u Senju.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1941.

OŽUJAK Dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu BROJ 3.

Nedostaci uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe i nakon provedenih izmjena i dopuna

Napisao dr. Branko Bazala, sudac u Zagrebu

Uredbom od 31. siječnja 1941. (Nar. Nov. od 21. veljače 1941. br. 43) o izmjeni i dopuni uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe od 12. listopada 1939. (Nar. Nov. od 17. listopada 1939. br. 235) udovoljeno je donekle već davno postavljenomu zahtjevu. Izmjena i dopuna uredbe je bila neophodno potrebna, jer se odmah opazilo, da propisi uredbe doduše veliki dio zaduženih seljaka zaštićuju od gubitka posjeda i sprečavaju, da im se oduzme i onaj minimum posjeda, potreban za nužno uzdržavanje njihovo i njihove porodice, no istodobno su vjerovnici, a u mnogo slučajeva upravo vjerovnici seljaci ostali bez prava na ostvarenje svojih zahtjeva, iako se ovi temelje na pravnom osnovu, čije se ostvarenje u interesu same zajednice mora dopustiti. To je glavni razlog, koji je doveo do izmjene i dopune, što je uostalom vidljivo i iz same uredbe o izmjeni i dopuni, koja se osim nekih pojedinosti zapravo ograničila samo na to, da od propisa prvotne uredbe izuzme odredjene zahtjeve, koji do sada nisu bili uvaženi. Da li je tim uredba o izmjeni i dopuni makar u glavnome zadovoljila svim onim zahtjevima, koji su opravdavali izmjenu i dopunu uredbe, veliko je pitanje.

Mora se najprije istaknuti, da izmjena i nadopuna — premda je bila prilika a donekle i potreba — nije razjasnila neke propise uredbe, koji su se u praksi pokazali nejasni i sporni. Ti će se propisi istina, moći naknadno razjasniti autentičnim tumačenjem (po čl. 4 uredbe o izmjeni i dopuni, kojim se mijenja čl. 6 uredbe, ovlašćuje se Ban banovine Hrvatske, da autentično tumači propise uredbe), ali pravo uzevši tumačenje nije uredba niti se nejasnoće i nedostaci zakonskoga propisa uklanjaju autentičnim tumačenjem (kao što je bila uvedena sasvim pogrješna praksa kod autentičnih tumačenja uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova) već se ispravno uklanjaju samo donošenjem novoga jasnoga i nedvojbenoga zakonskoga propisa.

Čl. 1 uredbe, koji je i nakon dopune ostao isti, tek što je u točki 2 glede obradivoga zemljišta nadopunjen, propisuje, da se seljaku ne može odredjeni minimum posjeda, potreban za nužno uzdržavanje njega i njegove porodice, uzeti pod ovrhu po zakonu o izvršenju i

Digitized by Google

obezbjedjenju. U sudskoj praksi bio je nastao odmah spor, što se ima razumijevati pod riječima: »uzeti pod ovrhu?« Odnosi li se ono samo na prinudnu prodaju i prinudnu upravu, ili se imade odnositi i na prinudno založno pravo. Praksa sudova je u posljednje vrijeme stala na stanovište, da se odnosi i na prinudno založno pravo, dakle da se na onom odredjenom minimumu posjeda dužnika seljaka, koji je zaštićen propisima uredbe, vjerovnik ne može ni osigurati prinudnim založnim pravom, a već postojeće prinudno založno pravo da se imade ukinuti. Na taj se način ne samo dužnik-seljak zaštićuje u odredjenom minimumu svoga posjeda, nego se i zemljišno-knjižno taj dio zemljišta oslobadja svih postojećih tereta. Očito je medjutim, da je prinudno založno pravo vrsta ovrhe na nekretnoj imovini dužnika, iako nije i sredstvo za namirenje, nego samo za osiguranje vjerovnika, dok su sredstva za namirenje vjerovnika na nekretnoj imovini dužnika samo prinudna prodaja i prinudna uprava. Samim sredstvom za osiguranje (prinudnim založnim pravom) ne dira se već u sam posjed dužnika, nego se to čini istom sredstvima za namirenje (prinudnom prodajom i prinudnom upravom). Uvaži li se to, da uredba zaštićuje seljački p o s j e d od ovrhe, onda je jasno, da se i propisi uredbe mogu odnositi samo na ona sredstva ovrhe, koja diraju u taj posjed dužnika-seljaka, a to su sredstva za namirenje (prinudna prodaja i prinudna uprava), a ne mogu se odnositi i na sredstvo za osiguranje (prinudno založno pravo), koje i ne dira u posjed dužnika-seljaka.

Uredba o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe čini izuzetak od propisa zakona o izvršenju i obezbjedjenju i prema tome se njezini propisi imadu tumačiti usko, a ne široko. Ratio uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe jest zaštititi dužnika-seljaka od gubitka onoga minimuma posjeda, koji se prema uredbi smatra, da je nuždan za uzdržavanje njega i njegove porodice. — Kada se dakle osnivanjem prinudnoga založnoga prava nikako ne dira u sam posjed dužnika-seljaka, onda zaista nije razumljivo, zašto bi se propisi uredbe odnosili i na prinudno založno pravo.

Ipak se ne bi moralo uzeti za krivo, kada bi se propisi uredbe primijenili i na osnivanje prinudnoga založnoga prava. U tom slučaju bi onaj odredjeni minimum posjeda dužnika-seljaka, koji mu se ne može oduzeti i koji se smatra potrebnim za uzdržavanje njega i njegove porodice, ostao potpunoma oslobodjen svakoga tereta bilo u naravi bilo u zemljišnim knjigama — bez obzira na to, koliko postoje za takovo zemljišno knjižno provedenje i stanovite tehničke smetnje. Ali dužniku-seljaku bi se moralo u tom slučaju oduzeti i pravo raspolaganja s tim minimumom posjeda, tako da ga ne može ni opteretiti ni otudjiti i odredjeni minimum zaista bi morao ostati njemu i njegovoj porodici za potrebno uzdržavanje.

Ne treba to otkloniti naprečac, kao da bi to značilo ograničavanje dužnika-seljaka u njegovom privatnom vlasništvu i da bi mu to možda moglo bilo ma u čem škoditi, jer svrha uredbe nije i ne može biti, da se dužniku-seljaku onaj odredjeni minimum njegova posjeda oslobodi od svih tereta zato, da ga on može bez tih tereta otudjiti, ne podmirivši svojih vjerovnika, i na taj način konačno ipak ostati i bez

potrebnoga minimuma posjeda, nego je svrha uredbe, da se taj minimum posjeda dužniku-seljaku upravo sačuva za uzdržavanje njega i njegove porodice. S obzirom na tu svrhu bilo bi ograničenje raspolaganja seljaka s onim minimumom posjeda potpuno opravdano, ne dirajući tim u njegovo privatno vlasništvo.

Da se medjutim propisi uredbe odnose samo na prinudnu prodaju i prinudnu upravu, a ne i na prinudno založno pravo, vidi se i iz čl. 3 uredbe o izmjeni i dopuni, kojom se mijenja čl. 4 uredbe. Prema st. 1 čl. 3 uredbe o izmjeni i dopuni odredjene se tražbine izuzimaju od propisa uredbe, ali prema st. 2 čl. 3 uredbe o izmjeni i dopuni ne može se ni u kojem slučaju ni za kakovu tražbinu seljaku prinudno prodati ili uzeti pod prinudnu upravu kuća s okućnicom i dvorištem do 20 ari površine, na kojima seljak živi bilo sam, bilo sa svojom porodicom. St. 2 čl. 3 uredbe o izmjeni i dopuni isključuje dakle samo prinudnu prodaju i prinudnu upravu, a ne i prinudno založno pravo. Dakle će se za tražbine izuzete od propisa uredbe moći osnovati na čitavom posjedu dužnika-seljaka prinudno založno pravo, tek se kuća s okućnicom i dvorištem do 20 ari površine, na kojem useljak živi bilo sam bilo sa svojom porodicom, ne će moći prinudno prodati niti uzeti pod prinudnu upravu.

Isto tako se — potpuno jednako analogijom — može za sve tražbine, dakle i one, koje nisu izuzete od propisa uredbe, osnovati na čitavom posjedu dužnika-seljaka prinudno založno pravo, uz pretpostavku, da se minimum posjeda, koji je naveden u čl. 1. uredbe, ne će moći prinudno prodati niti uzeti pod prinudnu upravu.

Da su se dakle u članu 1 uredbe riječi: »Ne može se seljaku uzeti pod ovrhu (izvršenje) po zakonu o izvršenju i obezbjedjenju« zamijenile riječima, koje su upotrebljene u st. 2 čl. 3 uredbe o izmjeni i dopuni za izmjenu čl. 4 uredbe: »Ne može se seljaku prinudno prodati ili uzeti pod prinudnu upravu«, bio bi time nejasan propis čl. 1 uredbe u cijelosti razjašnjen i čitav bi spor, koji danas u praksi postoji, bio jednim potezom pera riješen. Sada medjutim nakon izmjene i dopune uredbe čl. 1 uredbe kaže: »uzeti pod ovrhu«, a čl. 4 uredbe kaže: »prinudno prodati ili uzeti pod prinudnu upravu«. Kako se po našem shvaćanju propis uredbe »uzeti pod ovrhu« može odnositi samo na prinudnu prodaju i prinudnu upravu, bio bi propis čl. 1 istovjetan s propisom čl. 4 uredbe. Ali zašto je onda upotrebljen u čl. 4 uredbe drugačiji izraz nego u čl. 1 uredbe? Je li to možda hotimice učinjeno, kako bi se istaknulo, da se propis čl. 1 uredbe odnosi na sva ovršna sredstva na nekretnoj imovini, dakle ne samo na prinudnu prodaju i prinudnu upravu, nego i na prinudno založno pravo, a propis čl. 4 uredbe samo a prinudnu prodaju i prinudnu upravu? Ili je to samo slučaj, koji je nastao uslijed drugačije stilizacije, možda i nepažnje u izražavanju propisa kod sastava uredbe o izmjeni i dopuni s obzirom na već postojeći propis uredbe? Bilo kako mu drago, sigurno je, da propis čl. 1 uredbe za izraz »uzeti pod ovrhu« nakon uredbe o izmjeni i dopuni još više nego prije zahtijeva autentično tumačenje.

U čl. 2 uredbe odredjen je pojam seljaka i jednako se, kao što je to bilo općenito odredjeno i u uredbi o likvidaciji zemljoradničkih

dugova, seljakom smatra fizička osoba, kojoj je poljoprivreda glavno zanimanje, koja obradjuje zemlju sama ili sa članovima svoje porodice, a u slučaju potrebe i s najmljenom radnom snagom i čiji oporezovani prihodi proističu pretežno iz poljoprivrede (ratarstvo, vinogradarstvo, voćarstvo, vrtljarstvo, stočarstvo i sl.). Kako se prema uredbi o izmjeni i dopuni (čl. 1 toč. 2 ured.) u slučaju, da seljak nema dovoljno obradivoga zemljišta, od ovrhe zaštićuju i šume (šikare), trebalo je to više i u čl. 2 uredbe navesti pod poljoprivedom i šumarstvo, kako bi se isključila svaka sumnja o oporezavanim prihodima, kao što je to i prema čl. 3 st. 1 pravilnika za izvršenje uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova bilo izričito navedeno, da se prihodi od seljačkih šuma smatraju kao prihodi od poljoprivrede.

Osim toga imala je uredba o likvidaciji zemljoradničkih dugova (Ulzd) i pravilnik za izvršenje te uredbe (Pulzd) neke odredbe, koje nisu prihvaćene u uredbi o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe, a koje su se napose u praksi pokazale kao vrlo dobre i potrebne. Tako je napose kod nekih zvanja bilo izričito odredjeno (čl. 2 st. 1 Pulzd), da se ona bez obzira na oporezovane prihode u svakom slučaju smatraju kao glavno zanimanje, te se prema tome fizičko lice s takovim zvanjem ne može smatrati seljakom. Nadalje se pri ocjeni veličine oporezovanih prihoda nije uzimao u obzir oporezovani prihod na kuću, u kojoj seljak stanuje sam ili sa svojom porodicom (čl. 2 st. 7 Ulzd), naprotiv pak ako seljak živi sa ženom i djecom u kućnoj zajednici, svi su se njihovi prihodi smatrali zajedničkima i pri ocjeni veličine oporezovanih prihoda uzimali u obzir (čl. 3 st. 1 Pulzd).

Medjutim pojam seljaka, kako je odredjen u čl. 2 uredbe, nije dakle dovoljno odredjen, te će biti potrebno da se i taj pojam tek objasni autentičnim tumačenjem.

Dok je do sada po uredbi samo svjedočbu o tome, tko se smatra seljakom, mogao na prijedlog interesenata ispitati nadležni izvršni sud, sada će nakon uredbe o izmjeni i dopuni i svjedočbu o tome, koji dio ovršenikova zemljišta ne potpada pod ograničenje uredbe, moći — i to na prijedlog učesnika — ispitati izvršni sud. U prvom slučaju govori se dakle o interesentima, a u drugom o učesnicima. Iako se radi o jednim te istim licima, a ispravniji je svakako izraz učesnik, jer se njime naziva stranka i u vanparničnom postupku (§ 5) i u izvršnom postupku (§ 59 st. 2), tek je onda trebalo i izraz interesent zamijeniti s izrazom učesnik, a nije se smjelo dopustiti, da se u istoj uredbi pače u istom čl. uredbe za isti pojam upotrebljava prvi put izraz interesent, a drugi put izraz učesnik.

U uredbi se ne odredjuje, po kojem će postupniku izvršni sud postupati kod ispitivanja svjedočbe, kao što je to bilo odredjeno u čl. 54 Ulzd, da sreski sudovi ispitavanje uvjerenja rješavaju po vanparničnom postupniku. Imat će dakle prema propisu §-a 68 st. 1 Ip. izvršni sud i kod ispitivanja svjedočaba, navedenih u čl. 2 uredbe, primijeniti opće propise gradj. par. postupnika, koji se odnose na postupak, na stranke, na usmenu raspravu, na dokazivanje za sudske zaključke i na rekurs uz samo neke neznatne izuzetke, navedene u daljnjim stavovima §-a 68 Ip., a time se postupak kod ispitivanja navedenih svje-

Digitized by Google

dočaba odviše postavlja na formalnosti gradj. par. postupnika. S obzirom na samu narav predmeta ne mogu kod ispitivanja navedenih svjedočaba biti formalnosti gradj. par. postupnika shodne, pa — ne želeći se sada upustiti u potanje razlaganje ove tvrdnje — držim, da bi očito bio daleko shodniji vanparnični postupnik, koji se doduše takodjer — u koliko nema u njem posebnih naredjenja — poziva na propise gradj. par. postupnika (§ 21 st. 1 Vp.), ali ipak izričito odredjuje (§ 21 st. 5 Vp.), da propisi vanpar. postupnika napose glede preslušanja stranaka i drugih učesnika kao i glede provodjenja izvidjaja nisu vezani za posebne formalnosti gradj. par. postupnika.

Kako u uredbi nije o postupniku, po kojem bi se rješavalo ispitivanje svjedočaba, navedenih u čl. 2 uredbe, ništa navedeno, ne bi se za autentično tumačenje, koje bi uzelo stanovište, da se imade postupati po vanparničnom postupniku, moglo držati, da je doneseno mimo ili protiv propisa same uredbe.

Bitna izmjena propisa uredbe je učinjena u čl. 4 — dakle u propisu, koji odredjuje koji se zahtjevi (tražbine) izuzimaju od propisa uredbe. Ako se uvaži, da su se po neizmijenjenom propisu čl. 4 uredbe izuzimali od propisa uredbe samo zahtjevi na naknadu štete, koji proističu iz krivičnih djela zbog lišenja života ili povreda tijela, onda je učinjena izmjena svakako više vodila računa o zahjevima, koji bez obzira na zaštitu minimuma seljačkoga posjeda moraju doći do ostvarenja.

Ipak se mora primijetiti, da učinjena izmjena nije dovoljna i da su još uvijek ostali neizuzeti od propisa uredbe neki zahtjevi, koji bi morali biti izuzeti, ili bi se barem glede tih zahtjeva — naravno u slučaju, gdje je to moguće — moralo dopustiti ukidanje pogodbe, iz koje su oni nastali.

U toč. 1 čl. 4 izmijenjene uredbe je pridržan u cijelosti propis, koji je sadržavao čl. 4 neizmijenjene uredbe, i prema tome su i opet izuzeti od propisa uredbe zahtjevi za naknadu štete iz krivičnih djela, i to s a m o zbog lišenja života ili povrede tijela, a ostali neizuzeti zahtjevi za naknadu štete iz svih ostalih krivičnih djela. Nesumnjivo je, da katkada krivična djela protiv imovine (palež, zlobna oštета, kradja, prevara i t. d.) daleko teže pogadjaju oštećenoga nego li krivična djela zbog povrede tijela. Uredba pretpostavlja zahtjeve za naknadu štete, koji proističu iz krivičnoga djela zbog povrede tijela. zahtjevima za naknadu štete, koji proističu iz krivičnih djela protiv imovine, premda primjerice katkada upravo krivično djelo palež ili zlobna oštета može doleko jače pogoditi oštećenika i dovesti ga čak i na prosjački štap, nego što to može krivično djelo zbog povrede tijela, koja u većini slučajeva zacjeljuje bez štetnih posljedica, tako da se čitav zahtjev za naknadu štete temelji samo na bolnini, koju je ta povreda oštećenomu učinila. Ako bi se pak uzelo, da zahtjevi za naknadu štete iz svih ostalih krivičnih djela nisu tako česti, pa da ih za to nije trebalo ni izuzeti od propisa uredbe, onda bi to govorilo upravo za protivno, da ih je to lakše izuzeti, što manje su česti.

U točki 3 čl. 4 izmijenjene uredbe su izuzete od propisa uredbe tražbine s naslova protuvrijednosti za pribavljeno zemljište kao i traž-

Digitized by Google

bine s naslova zajamske pogodbe, ako je zajam podijeljen za kupnju zemljišta. Ali u oba slučaja se ovrha ograničuje samo na pribavljene nekretnine. U prvom slučaju trebalo je bezuvjetno dopustiti vjerovniku i pravo, da može u slučaju neplateža od pogodbe odustati, a u drugom slučaju nije odredjeno, koji će sud utvrditi, da je tražbina nastala iz zajamske pogodbe, koji zajam je podijeljen baš za kupnju odredjenoga zemljišta, hoće li to učiniti presudni (parnični) sud ili izvršni sud ili bi se pak s razloga shodnosti trebalo utvrdjenje te činjenice, koje samo po sebi ne će biti lagano, prepustiti vapnarničnomu sudu.

U toč. 4 čl. 4 izmijenjene uredbe izuzeti su od propisa uredbe zahtjevi s naslova zakonskoga i nužnoga nasljedstva. Nisu prema tome, premda bi to bilo potrebno, izuzeti od propisa uredbe s v i zahtjevi, koji potječu iz nasljedstva, a napose nisu izuzeti i zahtjevi, koji potječu iz ugovora o nasljedstvu (nasljedni ugovor — § 1249 o. g. z., darovni ugovor za slučaj smrti — § 956 o. g. z. i slično), premda su se i ti zahtjevi mogli izuzeti od propisa uredbe eventualno s ograničenjem, da analogno kao u toč. 3 čl. 4 uredbe predmetom ovrhe može biti samo nasljedjena imovina.

Medju takovim tražbinama, koje nisu izuzete od propisa uredbe, napose treba požaliti, da nisu izuzete one, koje potječu iz razvrgnuća zajednica. Gotovo je nemoguće provesti razvrgnuće zajednice nekretnina, da ne bi došlo do slučaja, da jedan od suvlasnika preuzima odredjeni dio zemljišta ili zgrada uz obvezu, da s odredjenom svotom isplati ostale suvlasnike, osim ako će se odredjeno zemljište dijeliti na upravo nemoguće male dijelove, a zgrade rušiti i samo gradjevni materijal dijeliti, kakva je dioba opet samo od štete za svakoga pojedinoga suvlasnika.

Na osnovi tako provedenoga razvrgnuća posve je jasno, da će onaj suvlasnik, koji je preuzeo dio zemljišta ili zgrada uz obvezu isplate ostalih suvlasnika, moći makar i ovršnim putem svoje pravo ostvariti, dok ostali suvlasnici to s obzirom na propis uredbe ne mogu; — dakle su oni kod diobe zajednice nekretnina bezuvjetno dobili manje, nego što su imali prema svojim dijelovima dobiti. Kada je zajednica razvrgnuta ne pripada im više nikakav drugi zahtjev prema suvlasniku, koji je preuzeo dio zemljišta ili zgrada uz obvezu, da ih isplati, nego jedino pravo na potraživanje odredjene svote, a taj zahtjev ne mogu opet ostvariti s obzirom na propis uredbe.

Kod razvrgnuća zajednica napose nekretnina valja pomisliti i na to, da su ti postupci spojeni i s dosta velikim troškovima (takse, trošak sudske komisije, te mjerničkih ili gospodarskih vještaka, sastav nacrta i t. d.), a sve te troškove snosi samo onaj suvlasnik, koji predlaže provedenje pgstupka, pa i ako mu se ti troškovi u srazmjeri suvlasničkih dijelova ostalih suvlasnika dosudjuju, ipak on te troškove i opet radi propisa uredbe ne može ostvariti.

Ovim primjedbama nisu izcrpljene sve tražbine, koje bi se morale izuzeti od propisa uredbe, a i nije ih moguće na ovom mjestu sve nabrajati. Neke su od njih već bile navedene u prijedlogu Odvjetničke

Digitized by Google

komore u Zagrebu za izmjenu uredbe, pa ipak nisu u provedenoj izmjeni i dopuni uredbe uvažene.*)

Nadamo se medjutim, da će ovo nekoliko dobronamjernih primjetaba poslužiti za donošenje potrebnih autentičnih tumačenja, a ostali će zahtjevi još čekati neko vrijeme, kada će eventualno biti uvaženi donošenjem nove uredbe o izmjeni i dopuni uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe.

Cijena osobite naklonosti (pretium affectionis)

Napisao dr. Marko K a l o g j e r a, Zagreb

I. P o j a m. Cijena[1]) osobite naklonosti izražava vrijednost, koju neka stvar pretstavlja za izvjesnu osobu obzirom na posebne sklonosti te osobe. Ne radi se o imovinskoj koristi, koju stvar pruža, nego o ljubavi, naklonosti, koju dotična osoba za stvar osjeća.[2]) Od izvanredne cijene u užem smislu razlikuje se cijena osobite naklonosti po tome, što se prva, premda je po sebi subjektivna, dade objektivno ustanoviti, dočim za odredjivanje cijene osobite naklonosti nema nikakvoga objektivnoga kriterija.

Stariji pisci su vrijednost osobite naklonosti smarali posebnom vrsti cijene (pored obične i izvanredne).[3]) Ovo se razlikovanje oslanja na poznatu podjelu pandektarnih pisaca, koji su kod procjena vrijednosti poznavali »interesse commune« i »interesse singulare«, a kod ovoga drugoga opet razlikovali izmedju »interesse singulare ratione utilitatis« i »interesse singulare ratione affectionis«.[4]) Noviji pak pisci smatraju vrijednost osobite naklonosti samo jednim elementom izvanredne cijene.[5]) I zakon katkada govori samo o izvanrednoj cijeni (§ 378), ne spominjajući, da li misli na izvanrednu cijenu u užem smislu ili na cijenu osobite naklonosti. Da li se u pojedinačnom slučaju radi o jednoj ili drugoj, ima se ustanoviti prema načelu postavljenom u § 1331 (vidi niže).

U koliko prelazi opću ili izvanrednu cijenu (općenitu ili individualnu imovinsku korist), cijena osobite naklonosti pretstavlja naknadu za osjećaje ljubavi ili naklonosti, koje vlasnika uz procijenjenu stvar vežu. To je naknada za nematerijalnu, idealnu vrijednost, koja s imovinom nema nikakove veze.[6])

---

*) Vidi projekt Odvjetničke komore u Zagrebu u »Odvjetniku« br. 2. 1940. godine.

1) U ovoj raspravi upotrebljava se za pretium affectionis uobičajeni izraz cijena osobite naklonosti, iako bi s teoretske strane bilo ispravnije, da se kaže vrijednost osobne naklonosti (Unger, System, I. str. 374 N. 13). Cijena naime u pravilu pretstavlja samo onu vrijednost, koja ima da služi zamjeni u prometu (Tauschwert), dok pretium affectionis dolazi u obzir skoro isključivo kod naknade štete, gdje se radi o tome, da se dade ošteta za izgubljenu vrijednost. Zbog toga § 1331 o. g. z. i spominje »den Wert«, a ne »den Preis« der besondern Vorliebe. Ispor. Eisner-Plivelić: Mišljenje o predosnovi, uz § 339.

2) U n g e r: System, I. str. 376.

3) Pored ostalih P f a f f: Gutachten, str. 97; U n g e r l. c. str. 375; D e r e n č i n: Tumač, II. k §§ 303—305.

4) M o m m s e n: Zur Lehre der Interessen, 18 N. 6.

5) W o l f f u Klanga, IV. str. 167; E h r e n z w e i g: System, VII. izd., I. 2. str. 26 i sl.

6) P f a f f: Zur Lehre von Schadenersatz und Genugtuung nach österr. Recht, Grünhut's Zeitschrift sv. VIII. i poseb. otisak, str. 42; W o l f f u Klanga, IV. str. 167.

Digitized by Google

Posmatrana sa stanovišta naknade štete (§ 1324 o. g. z.), cijena se osobite naklonosti ukazuje kao zagladjenje nanesene povrede. To znači, da se po zakonu ona može tražiti samo kod težih stepena krivnje i to kvalificirane. Ipak ona ne pretstavlja nikakovu kaznu nego običnu privatnopravnu naknadu. Unger je prije[7]) smatrao, da zahtjev na pretium affectionis spada medju actiones mixtae, i njegov kazneni elemenat (das strafende Element) nazirao je u arbitrarnoj procjeni povrijedjene naklonosti. No kasnije[8]) je Unger dopustio, da se ovdje radi o čistoj otšteti (Ersatz) za povrijedjene osjećaje.

II. Kritika. Cijena osobite naklonosti pretstavlja sa stanovišta našega gradj. zakonika izvjesnu teoretsku poteškoću u toliko, što stoji u protuslovlju s načelom, postavljenim u § 303. Podjelivši sve stvari u procjenjive i neprocjenjive, taj je paragraf odredio, da medju procjenjive stvari spadaju one, čija se vrijednost dade »ustanoviti usporedjenjem s drugim stvarima u prometu«. Procjena treba da se izrazi u novcu (§ 304), koji je opće priznato sredstvo zamjene i mjerilo vrijednosti. Procjenjive su dakle one stvari, čija se vrijednost dade procijeniti u stanovitoj svoti novaca, t. j. stvari, kod kojih novac može vršiti svoju funkciju ekvivalencije. Osobita pak naklonost, o kojoj govori § 305, po svojoj je naravi strogo subjektivna, jer se osniva na osjećajima, koji su u najvećoj mjeri individualni. Osjećaji doduše imaju svoju vrijednost, koja se dade mjeriti, ali ovo mjerenje ne spada u pravo nego u etiku ili psihotehniku.*) Kao strogo subjektivni osjećaji se ne dadu usporedjivati s drugim stvarima u prometu niti se njihova vrijednost može izraziti u ekvivalentnoj svoti novca. Oni spadaju medju neprocjenjive stvari, o kojima govori § 303. A ipak zakon u § 305 kaže, da se te »stvari« dadu procjenjivati, da im se vrijednost može izraziti u novcu. Pojmovno protuslovlje izmedju ova dva paragrafa je očito.[9])

Kada Burkhardt[10]) protiv Ungera tvrdi, da se naklonosti i osjećaji dadu izraziti u novcu na taj način, što svatko može izjaviti, koliko cijeni, svoju naklonost, samo što drugi ne mogu tu procjenu kontrolirati. On previdja, da je za procjenu upravo bitno, da se vrijednost dade objektivno ustanoviti. U tom pravcu je već rimsko pravo postavilo načelo: Pretia rerum non ex affectu nec ex singulorum utilitate sed communiter funguntur (l. 35. D. ad leg. falc — knjiga i naslov?!)[11])

Mi smatramo, da se ova poteškoća dade ukloniti, ako se cijeni osobite naklonosti mjesto funcije ekvivalencije, na kojoj počivaju običajna i izvanredna cijena, dade za podlogu funkcija satisfakcije. Iherig[12]) je dokazao, da novac u pravu nema samo funkciju ekvivalencije nego i fatisfakcije. Pošto cijena osobite naklonosti, koja je u stvari izražena u novcu, pretstavlja zadovoljenje za povrijedjeni ili izgubljeni osjećaj naklonosti, ništa nas ne priječi, da uzmemo, da novac ovdje vrši svoju funkciju satisfakcije. Na taj

---

7) System II. str. 364 N. 16.

8) Beiträge u »Grünhut's Zeitschrift«, VIII. str. 216.

*) Primijenjena nauka o duševnim pojavama. (Opas. ured.).

9) U tom smislu već i Unger, System, I. str. 377.

10) System des österr. Privatrechtes, II. str. 154, N. 12.

11) Zbog nemogućnosti objektivne kontrole najveći dio pravnih pisaca uopće zabacuje cijenu osobite naklonosti. Tako Unger, S. I. str. 377 i u »Haimerl's Vierteljahrschrift«. XIV. str. 116; Hasenöhrl: Oblig. Recht. I. str. 247; Schiffner: Lehrbuch des Zivilrechts, § 82; Confeldt: Lehre von Interessen, str. 69; Mommsen: Zur Lehre von den Interessen, str. 122; Windscheid: Pandekten, VII. izd. § 257, N. 8; Gabba: Questioni di diritto civile, II. str. 232 i slij. — Za cijenu osob. nakl. su Burkhardt: l. c.; Pfersche: Grundriss der allgem. Lehre des bürg. Rechts, str. 28.

12) U čuvenoj raspravi »Ein Rechtsgutachten« u »Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen röm. u. deutschen Privatrechts«, sv. XVIII, str. 1—99.

Digitized by Google

se način cijena osobite naklonosti sa stanovišta našega gradj. zakonika dade teoretski opravdati.

Ovomu tumačenju bi se moglo prigovoriti, da ide predaleko i da je u stanju, da izbriše podjelu, koju je zakon u § 303 postavio izmedju procienjivih i neprocjenjivih stvari. Ako se naime napusti kriterij ekvivalencije, na kojem počiva § 303 i podjela stvari na procjenjive i neprocjenjive, nema razloga, da se ove stvari, pa i one, koje su po § 303 neprocjenive, ne procjenjuju u novcu. Na ovaj prigovor treba u prvom redu odgovoriti, da je praktična vrijednost podjele stvari na procjenjive i neprocjenjive onako, kako je ona izvedena u § 303, vrlo problematična.[13])

Osim toga ne valja zaboraviti, da vrijednost osobite naklonosti u pravilu dolazi u obzir samo kod naknade štete, a da se kod naknade štete — kako je to još Pfaff pokazao — ne radi o procjeni s t v a r i nego o procjeni š t e t e.[14])

Dok je kod procjene stvari — isključivši pretium affectionis — moguće provesti načelo ekvivalencije novčane vrijednosti, dotle je kod procjene štete to nemoguće. Procjeniti se naime mogu samo stvari, koje imaju zamjenbenu vrijednost; u životu pak ima mnogo stvari bez ikakove zamjenbene vrijednosti a s velikom upotrebnom vrijednosti. Kada bi se htjelo, da se procjena štete (Schätzungswert) u svakom slučaju izvrši po načelu ekvivalencije, sve bi ove stvari u slučaju oštećenja — i kad uspostava predjašnjega stanja ne bi bila moguća — ostale bez naknade. To bi se isto desilo i dobrima, koja nemaju ni upotrebne nego samo idealnu vrijednost (zdravlje, bolji napredak i t. d.). Ovo je pak isključeno i sa stanovišta samoga zakona, koji u čitavom nizu propisa pozna procjenu štete, koja ne počiva na načelu ekvivalencije (bolnina, ošteta zbog umanjenih izgleda, ošteta zbog lišenja slobode i dr.).

Procjena štete će se samo onda pokrivati sa procjenom stvari, kada se bude radilo o stvarima sa zamjenbenom vrijednosti. U svim ostalim slučajevima procjena štete je neovisna od procjene po §§ 303—305. Ta procjena počiva više na funkciji ekvivalencije novca nego na funkciji satisfakcije.[15]) Ona dolazi u obzir ne samo kod procjene čisto nematerijalne štete nego i kod takove štete, kod koje su moralni i materijalni elementi pomiješani (umanjeni izgledi).

Iz naprijed navedenoga može se izvesti pravilo, da kod procjene stvari novac igra ulogu ekvivalencije, a kod procjene štete pored toga još i funkciju satisfakcije.[16]) Pošto cijena osobite naklonosti skoro isključivo dolazi u obzir kod naknade štete[17]), možemo bez daljnjega ovo pravilo proširiti na cijenu osobite naklonosti.

III. § 1331 o. g. z. Dosljedan svomu načelu, da se opseg oštetne dužnosti treba da ravna prema veličini počiniočeve krivnje, zakon je u § 1331 odredio, da će procjena, po kojoj se ima naknaditi šteta nanesena u imovini (stvarima), ovisiti o stepenu krivnje onoga, koji je štetu prouzrokovao. Kod manje krivnje šteta se ima naknaditi po običajnoj a kod veće po izvanrednoj cijeni. Zakon je dakle za odredjivanje naknade predvidio dvije ljestvice, koje izviru iz istoga načela. Prva ljestvica, sadržana u § 1324,

---

13) U n g e r: System, I. str. 373.

14) »Podjela stvari na procjenjive i neprocjenjive ne odnosi se na naknadu štete« (P f a f f: Replik, str. 31).

15) Tako i E. Slg. IV. N. F. 2323: »pomanjkanje procjene oštećene stvari ne isključuje procjenu štete, koju vlasnik uslijed gubitka te stvari gubi«.

16) P f a f f: Zur Lehre, str. 31. N. 62; P f e r s c h e: Sachenrecht, I. str. 30; W i n d s c h e i d, II. § 251. N. 3; I h e r i n g: Ein Rechtsgutachten (na više mjesta).

17) Svaki put kad zakon spominje cijenu osobite naklonosti (§§ 355 i 1331 te 378), spominje ju u vezi s naknadom štete.

Digitized by Google

propisuje na općeniti način opseg naknade (kod manje krivnje damnum emergens a kod veće takodjer i lucrum cessans i zagladjenje nanesene povrede). Druga pak ljestvica, sadržana u § 1331 i 1332, propisuje način odnosno mjerilo, po kojem će se vršiti procjena oštećenih (i to najčešće tjelesnih) imovinskih stvari.[18])

Ova misao zakonodavčeva ne dolazi na žalost u samom tekstu zakona do izražaja i to zbog toga, što se je kod stilizacije § 1331 komisiji potkrala jedna redaktorska pogrješka. Mjesto riječi »izvanredna cijena« u § 1331 je zabunom ušao izraz »izgubljeni dobitak«.

Objašnjenje ove pogrješke treba potražiti u zapadno-galicijskom zakoniku. U onim paragrafima toga zakonika, iz kojih je nastao § 1331 o. g. z., stoje na jednoj strani vrlo strogo obradjena dolozna a na drugoj strani mnogo blaže obradjena sva kulpozna imovinska oštećenja. Zapadno-galicijski zakonik je htio za svaku dolozno počinjenu štetu obvezati počinioca na naknadu izmaklog dobitka i cijene osobite naklonosti, dok je kod kulpoznih oštećenja počinitelj morao naknaditi samo najveću vrijednost, koju je stvar imala od vremena oštećenja do naknade (Pfaff: Gutachten, 95). U tom pravcu je išao i Zeillerov prijedlog (§ 33 projekta), koji je glasio: »Bude li netko u svojoj imovini namjerno oštećen, ovlašten je zahtijevati i izmakli dobitak, a ako je šteta istodobno prouzrokovana kaznenim djelom ili iz obijesti i zloradosti, takodjer i vrijednost osobite naklonosti«. Naprotiv je prijedlog § 1332 (§ 34 projekta) glasio ovako: »Šteta prouzrokovana iz nepažnje ili nemarnosti naknadjuje se prema običajnoj vrijednosti, koju je stvar imala u vrijeme oštećenja«.

Kod trećeg čitanja upozorio je na sjednici povjerenstva od 21. pros. 1809. Pratobevera na protivurječnost izmedju tih članova osnova i § 1324, prema kojemu je culpa lata u svojem djelovanju bila izjednačena dolusu. Zbog toga je Zeiller-ov prijedlog bio izmijenjen, te je i u § 1331 za culpu latu bilo odredjeno ono isto, što i za dolus s tim, da je mjesto izraza »das Interesse« (id quod interest, ausserordentlicher Preiss) došao »entgangener Gewinn«. Do zamjene došlo je vjerojatno uslijed toga, što je u zapadno-galicijskom zakoniku (III. § 454) bilo odredjeno, da kod dolozno počinjene štete oštećenik ima pravo tražiti »sowohl den Wert der besonderen Vorliebe zur Sache als auch den entgangene Gewinn«.[19]) Medjutim izraz »izmakli dobitak« ne spada uopće u ovu ljestvicu »sudske procjene tjelesne stvari« nego u ljestvicu iz § 1324, koja govori o opsegu oštetne dužnosti.

U nauci je postojanje ove redaktorske pogrješke općenito priznato.[20]) Ona je možda razlogom, da kod praktičnih pravnika § 1331 često dovodi do poteškoća i da je rijetko koji tražbeni zahtjev, koji se osniva na tom paragrafu, ispravno postavljen. A ipak je propis ovoga paragrafa vrlo jednostavan. Ako se spomenuta redaktorska pogrješka pomoću zapisnika ukloni i mjesto »izgubljenog dobitka« u § 1331 čita »izvanredna cijena«, dobiva § 1331 a s njim i § 1332 ovaj smisao: kod štete nanesene nekome u imovini i za slučaj, da uspostava predjašnjega stanja nije moguća, ima se oštećeniku dati naknada ishodeća iz procjene (§ 1323). Veličina te procjene ovisi o stepenu počiniočeve krivnje; u slučaju culpae levis procjena će se obaviti po običajnoj cijeni oštećene stvari; u slučaju obične culpae latae i dolusa po izvanrednoj cijeni, a u slučaju kvalificirane culpae latae i kvalific. dolusa po cijeni osobite naklonosti. Ova ljestvica upotpunjuje onu općenitu iz § 1324: dok ona odredjuje, što se u pojedinom slučaju ima naknaditi (opseg naknade),

---

18) U tom smislu i Randa, Schadenersatz, str. 157 N. 127.
19) Navedeno prema Pfaff-u: Gutachten, str. 93—95.
20) Unger: Beiträge, str. 217.

Digitized by Google

dotle ljestvica iz § 1331 odredjuje, na koji se način ono, što treba naknaditi, ima procijeniti.

Treba se čas zaustaviti na upravo spomenutim izrazima obične i kvalificirane culpae latae i dolusa. Po § 1331 kvalificirana culpa lata i dolus predleže u slučaju, kad je šteta počinjena kakovim kaznenim djelom ili iz zloradosti odnosno obijesti. (Schadenfreude und Mutwillen). U svim ostalim slučajevima predleži obična culpa lata i običan dolus. U tom pogledu se ova ljestvica razlikuje od one iz § 1324; dok po § 1324 culpa lata i dolus u svakom slučaju obvezuju na naknadu izmaklog dobitka odnosno punog zadovoljenja, dotle § 1331 pravi razliku s jedne strane izmedju obične culpae latae i dolusa, a s druge strane izmedju kvalificirane c. l. i kvalif. dolusa. Samo u slučaju kvalificirane krivnje (to jest, kad je šteta prouzrokovana kakovim kazn. djelom ili iz zloradosti odnosno obijesti) počinitelj će biti dužan da štetu na imovini naknadi po cijeni osobite naklonosti, inače -- makar se radilo o dolusu — naknadit će samo izvanrednu cijenu.

Misao, na kojoj počiva § 1331, je slijedeća: kod oštećenja neke imovinske stvari materijalna šteta će biti jednaka bez obzira na stepen počiniočeve krivnje; veličina pak nemater. štete ovisi o tome, kako je počinitelj postupao. Ako na pr. našega psa, kojega smo jako volili, neki vozač pregazi slučajno ili nehotice, naša će bol za izgubljenim psom biti daleko manja nego li ako isti vozač to učini iz obijesti ili zato, da nam napakosti. Dakako da se na ovaj način može samo donekle objasniti propis § 1331. Veoma često će osjećaji naklonosti biti povrijedjeni i onda, ako neka stvar bude oštećena običnom nemarnosti.

Prema izričitom propisu § 1331 cijena se osobite naklonosti može tražiti samo kod oštećenja imovine. Iz toga se dadu izvesti dva zaključka: prvi, da se u načelu za sve stvari, koje spadaju u imovinu, može tražiti cijena osobite naklonosti, i drugi, da se za ono, što u imovinu ne spada, po ovom paragrafu cijena osobite naklonosti ne može tražiti.

Ova dva zaključka je potrebno malo objasniti. Da bi se to moglo učiniti, valja da se prethodno odredi pojam imovine. Imovina je — kako se to danas u nauci općenito uzima — skup svih imovinskih (t. j. procjenjivih) prava, koja pripadaju jednoj osobi.[21]) Za pojam je imovine bitno, da se pojedini njezini dijelovi dadu procijeniti i to po § 303 po načelu ekvivalencije. Iz toga slijedi, da samo ona dobra odnosno stvari, koje imaju zamjenbenu vrijednost, spadaju u imovinu i da se po § 1331 samo za njih može tražiti pretium affectionis.

Pored tjelesnih ima mnogo i netjelesnih stvari, koje su po § 303 procjenjive i spadaju u imovinu. Tu u prvom redu spadaju radne i umne činidbe, za koje se dade ustanoviti primjerena naknada u novcu.[22]) Za takove će se »stvari« u slučaju oštećenja, ako budu postojale i druge pretpostavke, takodjer moći tražiti pretium affectionis. To će biti slučaj, kada n. pr. budemo lišeni službe jednoga službenika, na kojega smo se naučili i koji nam je naročito omilio ; ili, kad nam koji čuveni slikar ne bude mogao napraviti portret osobe, koju je on dobro poznavao, a nama je mnogo stalo do toga, da baš on taj portret napravi.

Iz upravo navedenih primjera proizlazi, da se pretium affectionis može tražiti ne samo kod delikata nego i kod povrede obveza. Zaključak je od općenite važnosti, jer dokazuje, da je po našem pravu naknada neimovinske (moralne) štete dopuštena i u slučaju ugovorne odgovornosti (povrede obveza). Pfaff je taj isti zaključak opravdao načinom postanka § 1331, a naročito vijećanjima zakonodavnoga povjerenstva.[23]).

---

[21]) Ehrenzweig: System, I. I. str. 124.
[22]) Bartsch u Klanga, I. 1. str. 1189.
[23]) Gutachten, str. 96.

Digitized by Google

Drugi zaključak, koji se izvodi iz § 1331, je taj, da se po njem za stvari, koje ne spadaju u imovinu, cijena osobite naklonosti ne može tražiti. Da li to znači, da se za oštećenje takovih stvari cijena osobite naklonosti uopće ne može tražiti? Pitanje je od važnosti u toliko, što se u životu upravo za stvari bez imovinske vrijednosti najčešće vezuje naklonost (affectio) njihovih posjednika. Najmilije uspomene su obično vezane uz stvari, koje nemaju nikakove vrijednosti (n. pr. uvojak kose koje drage nam osobe). Nema nikakvoga opravdanoga razloga, da se s tim stvarima u pogledu zahtjeva na cijenu osobite naklonosti postupa drugačije nego li s onima, koje spadaju u imovinu. Pravo na cijenu osobite naklonosti opravdava, kako ćemo kasnije vidjeti, priznati idealni interes, koji imamo prema jednoj stvari. Da li je ta stvar procjenjiva ili ne, to ne bi smjelo imati nikakove važnosti. Što više, moglo bi se kazati, da je kod procjenjivih stvari taj moralni interes slabiji i manje opravdan nego li kod neprocjenjivih. Opravdano je stoga, da se i za stvari bez imovinske vrijednosti prizna pravo na pretium-affectionis. Pitanje je samo, kako da se to pravo na zakonu osnuje. Držimo, da se to dade postići, ako se u ovim slučajevima zahtjev na pretium affectionis izvede iz općenitoga propisa § 1323. Ovdje nije mjesto, da prikažemo spor, koji u pravnoj nauci vlada glede značenja ovoga paragrafa, niti da objasnimo izraze »puno zadovoljenje« i »zagladjenje nanesene povrede«, čiji je smisao veoma nejasan.[24]) Zadovoljit ćemo se time, da kažemo, da se priklanjamo onoj skupini pravnih pisaca, koja na čelu sa Pfaffom[25]) smatra, da je u § 1323 sadržano općenito načelo dužnosti naknade nematerijalne štete i da se izraz »zagladjenje nanesene povrede« odnosi na one slučajeve naknade, kod kojih povreda nije dovela do nikakovih štetnih imovinskih posljedica. Tu spada pored bolnine[26]) i zadovoljenja za lišenje slobode (§ 1329) također i cijena osobite naklonosti, u koliko prelazi običajnu vrijednost oštećene stvari. Jedino za razliku od Pfaffa smatramo, da je izjednačenje culpae latae i dolusa izraženo u § 1324 potpuno i da se zagladjenje nanesene povrede može tražiti ne samo u slučaju dolusa nego i kod culpae latae. Prihvati li se ovo stanovište, koje se danas već može smatrati vladajućom naukom, propis § 1331 prikazuje se kao primjena općenitoga načela, sadržanoga u § 1323, a zahtjev za naknadu vrijednosti osobite naklonosti jednom vrstom zagladjenja nanesene povrede. Ali propis § 1331 vrijedi samo za jednu skupinu stvari (onih s imovinskom vrijednosti). Za onu drugu skupinu stvari (bez imovinske vrijednosti), koju § 1331 nije predvidio, ali je nije ni isključio, može se na temelju općenitog propisa § 1323 u slučaju doloznih i teško kulpoznih oštećenja tražiti naknada vrijednosti osobite naklonosti kao posebna vrst zagladjenja nanesene povrede. Ovaj zaključak opravdana u prvom redu odnos, u kojem se § 1331 po svojem položaju u zakonu nalazi prema § 1323 (lex specialis prema lex generalis)[27]), a zatim i činjenica, da su razlozi, radi kojih je priznat afekcioni interes, potpuno jednaki za imovinske kao i za neimovinske stvari.

Kada se dakle zahtjev na pretium affectionis ne bude mogao temeljiti na § 1331, moći će se oštećenik pozivati na § 1323. To će u prvom redu vrijediti za stvari, koje nemaju zamjenbene, ali imaju upotrebnu vrijednost (kapele, relikvije, isprave, pisma i dr.), zatim za stvari, koje nemaju ni upotrebne vrijednosti (uvojci kose i druge uspomene) kao i za činidbe, za koje se ne dade ustanoviti šteta u novcu.

Za razliku od zahtjeva, postavljenoga po § 1331, će zahtjev iz § 1323 biti opravdan i onda, kad postoji obična culpa lata i dolus. S teoretske strane

---

24) Ovo će biti predmet posebne rasprave.
25) »Gutachten« i »Replik« na mnogo mjesta.
26) Vidi našu raspravu u broju 9/1940. »Mjesečnika«, str. 405.
27) Pfaff: Gutachten, str. 93 i sl.

Digitized by Google

se ova razlika ne dade opravdati, ali smo de lege lata prisiljeni, da ju prihvatimo, ako želimo ukloniti protuslovlje izmedju §§ 303—305 i 1331 i očuvati cjelovitost pojma afekcionog interesa.

Neki zakoni, govoreći o naknadi štete, spominju »imovinsku štetu«. Tako n. pr. naš novi ovršni zakon u § 343 odredjuje, da će onaj, koji ishodi privremenu naredbu, a ta naredba kasnije bude stavljena van snage, svomu protivniku biti dužan naknaditi »svu imovinsku štetu«, i to bez obzira na stepen krivnje. U ovim slučajevima obveznik ne će biti dužan, da plati pretium afefctionis nego samo damnum emergens i lucrum cessans.[28]) Šteta naime nanesena imovini (§ 1331 o. g. z.) nije isto, što i imovinska šteta iz ovih zakona. Prvi se izraz odnosi na postanak štete a drugi na njezine posljedice. Povrede afekcionog interesa kod oštećenja imovinskih stvari obvezuje po § 1331 na naknadu cijene osobite naklonosti, ali se ta povreda po sebi ne odrazuje na imovini niti pretstavlja imovinsku štetu. Zbog toga su još motivi austr. ovršnoga reda, iz kojega je pojam imovinske štete preuzet u naš ovršni zakon, iz toga pojma izričito isključili zahjev na naknadu vrijednosti osobite naklonosti.[29])

U teoriji općega prava postojao je spor o tome, da li se zahtjev za naknadu vrijednosti osobite naklonosti može priznati kod oštećenja zamjenjivih (fungibilnih) stvari. Mi se priklanjamo onima, koji smatraju, da se zahtjev može priznati, ako se u pojedinom slučaju dokaže priznati afekcioni interes.[30])

IV. P o j e d i n o s t i: Kvalificirana krivnja, o kojoj govori § 1331, postoji u ovim slučajevima:

1) Ako je do oštećenja došlo kakovim djelom, zabranjenim po k a z n e n o m zakonu. Nije potrebno, da postoji dolus na strani počiniočevoj, dovoljna je culpa lata, pa čak i culpa levis.[31]) Isto tako nije potrebno, da je postojanje zabranjenoga kaznenoga djela bilo utvrdjeno osudom kaznenoga suda.

2) Ako je počinitelj postupao iz o b i j e s t i. Obijest predleži onda, kada počinitelj nešto uradi za svoje lično zadovoljstvo, ne misleći pri tome, niti da drugome naškodi, niti da sebi pribavi kakovu korist. Radi se o čistoj pustopašnosti. Obijest ne pretpostavlja uvijek namjeru (dolus); onaj, koji radi iz obijesti, najčešće uopće ne predvidja posljedice svoga djelovanja, a ako ih predvidja, ne shvaća njihovoga značenja.

3) Ako je počinitelj postupao iz z l o r a d o s t i (Schadenfreude). Zloradost je, u koliko se radi o oštećenju tudjega vlasništva, u pravilu kažnjiva. Zato se oštećenik, koji traži pretium affectionis, ne će ni pozivati na zloradost nego na činjenicu, da je šteta prouzrokovana kaznenim djelom (točka I). Ipak isticanje zloradosti u § 1331 nije bez važnosti, jer se taj paragraf odnosi ne samo na povrede vlasništva nego i na povrede tražbina, koje takodjer spadaju u imovinu. Povrede pak obveza, makar bile izvršene i iz zloradosti, u pravilu nisu kažnjive.[32]) Zbog toga će se isticanje zloradosti susretati najčešće kod šteta nastalih povredom obveznoga odnosa.

Cijena osobite naklonosti ne pripada oštećeniku u svakom slučaju, kada je neka stvar oštećena kaznenim djelom odnosno iz obijesti ili zloradosti.

---

28) M a t i j e v i ć—Č u l i n o v i ć: Komentar zak. o izvrš., k § 343; N e u m a n n: Komm. zur Executionsordnung, II. str. 1256.

29) Motivi uz § 394 austr ovrš. reda kod N e u m a n n-a, l. c.

30) U n g e r: System, I. str. 376, N. 17. Usporedi takodjer T h i b a u t: System des Pandektenrechts (VIII. izd.) § 186.

31) W o l f f u Klanga, IV. str. 166; S t u b e n r a u c h, II. str. 636; R a n d a: Schadenersatz, str. 157. — Drugoga je mišljenja E h r e n z w e i g, II. 1. str. 71.

32) E h r e n z w e i g, II. I. str. 72.

Digitized by Google

Potrebno je, da je oštećenik prema oštećenoj stvari osjećao naklonost, za koju traži naknadu. U slučaju dvojbe treba da tu naklonost dokaže. Osim toga interes, koji oštećenik ima prema stvari, treba da bude priznat po pravnom poretku; ne smije da se radi o nekoj nećudorednoj ili protunaravnoj naklonosti.[33]) Ako netko bude isticao svoju naklonost prema konju, s kojim je ratovao, ta će naklonost biti zakonita, jer se radi o odnosu, kojemu se je u ljudskom društvu uvijek pridavala izvjesna idealna vrijednost. Isto će vrijediti i za pse. Ne će se naprotiv priznati naklonost, koju bi oštećenik osjećao prema kakovoj odvratnoj životinji. Interes nadalje ne smije biti imovinski, jer se u tom slučaju ne bi moglo govoriti o vrijednosti osobite naklonosti nego o izvanrednoj cijeni. To bi n. pr. bilo, kada bi netko imao naročiti interes na tome, da dodje do komada zemljišta, koji bi zaokružio njegov posjed.

S druge strane nije potrebno, da predleži afekcioni interes (rührselige Empfindsamkeit); dovoljan je duhovni ili čisti ćudoredni interes, n. pr. interes, koji pisca veže uz rukopis nekoga čuvenoga djela; ili interes za životinju, na kojoj je naučnik vršio bakteriološke pokuse i koja je svomu vlasniku omogućavala dragocjena naučna opažanja. Uopće dovoljan je svaki priznati neimovinski interes, koji opravdava posebnu naklonost prema nekoj stvari.

Pravna osoba može takodjer tražiti naknadu cijene osobite naklonosti, ali samo u pogledu onih moralnih interesa, koje pravna osoba po svojoj naravi može da ima. Tako će n. pr. grad imati pravo na naknadu vrijednosti osobite naklonosti u slučaju uništenja kakvoga rijetkoga predmeta iz gradske prošlosti, ili crkvena zajednica za uništenje kakove čuvene relikvije.

Zahtjev odnosno obveza na naknadu vrijednosti osobite naklonosti su na aktivnoj i pasivnoj strani nasljedivi. Što se tiče pasivne nasljedivosti, ona se objašnjuje već time, što naknada vrijednosti osobite naklonosti ne pretstavlja privatnopravnu kaznu nego obični oštetni zahtjev (vidi gore pod 1). Na aktivnoj je strani prelaz pored ostaloga opravdan i zbog toga, što će veoma često naklonost, koju je prema oštećenoj stvari osjećao oštećenik, postojati i kod njegovih nasljednika. Za razliku od bolnine nije potrebno, da je oštećenik zahtjev postavio još za života.

Cijenu osobite naklonosti odredjuje sudac po slobodnom uvjerenju. To medjutim ne znači, da sudac može po volji odlučiti, hoće li ju priznati ili ne. Ako je u nekom slučaju naklonost postojala, a to se utvrdjuje kao i svaka druga činjenica u postupku, sudac treba da prizna zahtjev na pretium affectionis. Tek odredjivanje visine ove cijene je prepušteno po § 369 grpp. potpuno sucu i njegovoj savjesti. Odredjujući cijenu osobite naklonosti sudac će postupati kao i u ostalim slučajevima naknade nematerijalne štete (bolnina i dr.). Ovdje će mu biti u toliko lakše, što će često puta znati, koliko je sam oštećenik cijenio svoju naklonost (n. pr. ako je bio spreman, da stvar uz izvjesnu cijenu proda).

Na kraju možemo spomenuti, da se kod izvlazbe, koja pokazuje dosta sličnosti sa naknadom štete, ne može tražiti naknada cijene osobite naklonosti. Sa stanovišta našega gradj. zakonika to je logično, jer se kod izvlazbe ne može govoriti ni o dolusu ni u kulpi lati.[34]) Isto vrijedi i za slučajeve, u kojima odgovornost za naknadu štete postoji bez obzira na krivnju (željezn. i autom. zakon).[35])

---

[33]) Ehrenzweig: I. 2. str. 27 ide možda predaleko, kada kaže, da je dovoljan svaki posebni interes, koji nije imovinski.

[34]) Maurović: O principu culpae i causae, str. 46 B. 127.

[35]) Ehrenzweig, II. 1. str. 72.

Digitized by Google

Korporativizam u francuskoj gospodarskoj i socijalnoj književnosti

Napisao dr. Božidar Latković, sudski pripravnik u Daruvaru.

Reforme do sada izvršene po vladi maršala Petain-a u gospodarskom životu Francuske, u socijalnom zakonodavstvu kao i u državnoj upravi, jasno upućuju, da će se novi gospodarsko-društveni i politički poredak Francuske izgradjivati u okviru jednoga korporativizma, kojemu za sada sadržaj još nije dovoljno odredjen, da bi mu se mogla dati definicija, no koji će zacijelo biti izgradjivan kako prema inostranim iskustvima, tako i prema posljetcima raspravljanja u francuskoj ekonom.-socijal. književnosti zadnjih godina.

Pokušat ćemo prikazati u najglavnijim crtama, kako je shvaćen korporativizam, kako branjen i napadan u Francuskoj, te kako si neki francuski korporativisti zamišljaju provedenje njegove nauke u djelo.

Nakon što je poznati zakon Le Chapélier iz 1791 god. ukinuo korporacije, zabranjujući svako staleško udruženje, nije se u Francuskoj tokom gotovo cijeloga XIX. stoljeća više govorilo o društvenom i gospodarstvenom uredjenju, kojemu su te korporacije bili temeljni stupovi. Naravno, da je tu i tamo ponetko za njima žalio i želio njihovu obnovu. Ipak je većina smatrala, da su one ne samo neslavno završile svoj viševjekovni život, nego da je svaka njihova obnova nepoželjna, jer da one pretstavljaju bitnu opreku svemu onome, što je pretstavljalo tekovinu »novoga doba« slobode i napretka. — No prema kraju toga stoljeća, koji nam se sada čini tako mladenačkim po vjeri, koju je imao u čovjeka i njegovu sposobnost, da se služi slobodom, javljaju se ozbiljni glasovi u prilog korporativnog uredjenja društva. La Tour du Pin i Albert de Mun su dva imena, koja su usko vezana uz taj pokret duhova, da preispitaju točnost svih onih napadaja na jedno uredjenje, kojega su se zasluge zaboravile, te ga se sudilo samo po oblicima, koje je na kraju poprimilo, i za koje ga se možda ne bi smjelo u cijelosti osuditi.

No ideje La Pour du Pin-a nisu našle velikoga odjeka. Francuska je još odviše bila prožeta liberalističkim duhom, da bi mogla shvatiti potrebu kočenja te mašinerije, kakva je slobodarsko gospodarstvo. U ostalom u to vrijeme ta se potreba još nije toliko ni osjećala .

U prvoj trećini ovoga stoljeća Francuska je još nastavljala predaju, koju joj je nanio prošli vijek. Naravno, da je poslije prošloga svjetskoga rata državno posredovanje na gospodarskom polju postalo u Francuskoj stvar sve poznatija, no ipak je »sloboda« ljubomorno čuvana. Napredak zemlje bio je velik i »slobodi« se pripisivala sva zasluga za to. Buka motora i zveka novca kao da je zaglušila one riječi, koje su, već pomalo iz daljine, upućivali korporativisti kraja prošloga stoljeća. No velika gospodarska kriza, koja se u Francuskoj iz posebnih razloga osjetila nešto kasnije, izvršila je i ovdje ono isto djelovanje na duhove, kao i u ostalim zemljama: konačno i jasno izricanje sumnje o valjanosti dosadašnjega gospodarskoga poretka, te traženja novih rješenja. Valja reći, da se je u Francuskoj s dosta omalovažavanja gledalo na susjedne pokuse. No otkako je gospodarska kriza postala sve ozbiljnijom, činilo se uputnim, da se preispitaju optimističke tvrdnje, koje su dolazile izvana.

Tako se od 1930 god. dalje u Francuskoj susreću sve više prikaza i kritika tih pokusa, a s time u vezi počinje se izgradjivati i nauka o korporativizmu.

Digitized by Google

I. Definicija korporativizma.

Svi korporativisti u Francuskoj su složni u tome, da se pod korporativizmom ne smije shvaćati vraćanje onomu istomu društvenomu i gospodarskomu poretku, kakav je bio pod Ancien Regime-om. Njihov korporativizam ima ostvariti novi gospodarsko-društveni poredak, koji će doduše počivati na korporaciji kao i onaj stari, ali on će prilagoditi korporaciju suvremenomu načinu proizvodnje. Zato neki od njih vole da upotrebljavaju radije izraz neo-korporativizam, nego li korporativizam. Nadalje su francuski korporativisti skoro jednodušni u tome, da najizrazitiji strani pokusi nisu zapravo ostvarivanje korporativizma. Tu da je »korporativizam« samo pročelje, iza kojega se krije kruti etatizam. No osim jednodušnosti u ove dvije točke, ne postoji kod pristaša u Francuskoj mnogo istovjetnih pogleda. Zato se i ne bi moglo reći, da postoji francuski korporativizam, nego da ima više korporativizama, t. j. više korporativističkih nauka.

U predgovoru zasada Roberta Goetz-Girey (Paris 1936.), kao i kasnije u svojem djelu »Capitalisme et Communauté de Travail« razlikuje François Perroux, profesor na pravnom fakultetu u Parizu i jedan od izrazitih korporativista, dva korporativizma: »le corporatisme lato sensu« i »le corporatisme stricto sensu«. Pod prvim razumijeva on »svaki režim, koji u unutrašnjosti jednoga kapitalističkoga sistema organizira, u namjeri da ispravi pogrješke i zloupotrebe, koje povlači za sobom jedan takav sistem, saradnju poslodavačkoga i radničkoga elementa.« Ovaj korporativizam kaže Perroux oblikovao se je već dugo u kapitalističkom sistemu, dók se korporativizam stricto sensu pojavio tek s krizom kapitalizma poslije velikog rata. Taj korporativizam ostvaruje korporaciju novoga oblika: »udruženje javnoga ili polujavnoga značaja, gdje su jednako brojčano pretstavljeni poslodavci i radnici, koji su u slučaju sukoba razmireni (départagés) po državi, i koje (t. j. udruženje) utvrdjuje putem samovlasne odluke cijenu proizvoda i služaba, umjesto da ih (t. j. te cijene) pusti, da se utvrdjuju putem mehanizma na slobodnom tržištu.«[1])

Do te dvostruke definicije korporativizma dolazi Peroux na taj način, što smatra, da se korporativizam treba definirati u odnosu prema specifičnomu značaju s v a k o g a kapitalizma, t. j. prema odjeljivanju dvaju glavnih čimbenika proizvodnje: rada i kapitala. Takvo dvostruko definiranje korporativizma jedino omogućuje, veli Perroux, da se uoči, što ima trajnoga i što privremenoga u ostvarenjima i u težnjama korporativizma. Za njega je dakle korporativizam prije svega »djelovanje protiv r a z j e d i n j a v a n j a činioca: rada i kapitala u kapitalizmu bilo kakvog oblika«.[2])

Drugojačije definira korporativizam Gaetan Pirou,[3]) takodjer profesor na pravnom fakultetu u Parizu. Po njem ono, čime se razlikuje korporativizam i od slobodarskoga kapitalizma i od etatizma, jest »javnopravni značaj podijeljen djelatnosti organiziranog zvanja«. Da bi se moglo govoriti o korporativnom sistemu »treba i dostaje, da ukupnost pojedinaca, koji pripadaju jednomu staležu, bude konstituirana u tijelo, i da upravljajući organi toga tijela imaju vlast govoriti i donašati zakone u ime cijeloga zvanja«.

Prema Perroux-u ovakva definicija korporativizma ukazuje na njegov odnos prema j e d n o m u o b l i k u kapitalizma, naime prema atomskomu i slobodarskomu kapitalizmu. Tako shvaćeni korporativizam je »prije svega djelovanje protiv r a s i p a n j a č i n i o c a i j e d i n i c a proizvodnje u kapitalizmu izvjesnoga oblika«.[4])

---

1) P e r r o u x: Capitalisme et Communauté de Travail. Sirey, Paris 1938. str. 13. i 18.

2) o. c. str. 303.

3) Essais sur le corporatisme, Sirey, Paris 1938, str. 114.

4) P e r r o u x: o. c., str. 302.

Digitized by Google

Što se pak tiče Perroux-ovih definicija korporativizma, on drži, da ni jedna od njih ne obuhvaća korporativizam shvaćen kao »novi i sadašnji« pokret. Prva definicija da je preširoka, dok druga da je preuska. Pirou uopće misli, da je ispravnije definirati korporativizam, stavljajući ga u odnos prema liberalizmu i etatizmu, nego li prema kapitalizmu, jer se »prema slučajevima i tumačenjima, iste korporativne ustanove ukazuju sada kao sredstvo od čuvanja i kristaliziranja kapitalizma, sada kao preteče gospodarskoga režima«.[5])

Pirou-ova kritika Perroux-ovih definicija korporativizma će biti u toliko točna, što Perroux[6]) sam veli, da korporativizam stricto sensu još nije nigdje u cijelosti ostvaren, i da njegova »radna zajednica« (communauté de travail), koja bi po njem imala biti najpotpunije ostvarenje toga korporativizma, nije ni sredovječna korporacija, niti korporacija, kako ju shvaća nauka socijalnoga katolicizma.

Vrlo široku definiciju korporativizma je dao u članku »Le Corporatisme et l'Etat«[7]) profesor Bertrand Nogaro. Po njem je dovoljno, da je udruženjima pojedinaca, koji su povezani materijalnim ili moralnim interesima i bez obzira na staleško pripadnost, podijeljena vlast da posreduju kod javnih vlasti i to makar samo u svrhu revindikacija, pa da se može govoriti o korporativizmu odnosno o neo-korporativizmu, koji mu se izraz čini bolji.

Ova definicija, još šira od one Perroux-ove korporativizma lato sensu, udaljuje se odviše od onoga, što se općenito uzima kao bitna oznaka korporativizma, naime oganizacija po staležima. — Spominjemo ju zato, da pokažemo, kako kod francuskih gospodarskih pisaca nalazimo osnovnih razlika u definiciji korporativizma.

Eugène Duthoit,[8]) predsjednik general. povjerenstva socijalnih tjedana, ogradjuje se od riječi korporativizam, jer da je to novoskovana riječ, koja kao i mnoge druge takve riječi unosi samo zabunu. On zato govori samo o korporaciji, definirajući ju kao »službeno i javno tijelo, posrednik izmedju pojedinačnih poduzeća i države, kojemu je povjereno upravljanje zajedničkoga dobra unutar odredjenog zvanja«. Ta definicija je prihvaćena i u zaključku, kojim je obuhvaćen rad cijeloga toga socijalnoga tjedna u Angers-u 1935. god. I ona gleda u korporaciji javno tijelo, no za socijalne katolike oko »Semaines sociales« korporacija nije udruženje pojedinaca, nego poduzeća, koja su medjusobno povezana jednakošću posla, koji obavljaju, ili pak zavisnošću poslova u krugu proizvodnje.

Još ćemo spomenuti definiciju jednoga od vrlo žestokih protivnika svakoga dirižizma, bilo da on dolazi odozgo (etatizam), bilo odozdo (korporarativizam), te odlučnoga pristalice gospodarskoga individualizma: profesora Joseph Barthelemy-a. On polaže težište na uticaj države u korporativnom sistemu. Za njega »korporativizam postoji, čim su svi pretstavnici jednog zvanja u jednoj zemlji ili u jednom području po državi prisiljeni, da se uklope u jedan organizam, i da je taj organizam osposobljen po državi, da donaša većinom glasova zaključke, koje će država ovršiti protiv nepokornih.«[9]) Ova definicija korporativizma naglašuje njegov etatistički značaj. Takvo shvaćanje korporativizma, kao jedne vrste etatizma (corporatisme

---

[5]) Pirou: o. c., str. 116.

[6]) François Perroux: Pour et contre la communauté de travail. u »Archives de Philosophie du droit et de Sociologie juridique«, br. 3—4 god. 1938.

[7]) U »La Dépêche de Toulouse« od 1. studenoga 1937.

[8]) Par une autorité corporative vers une économie ordonnée, u L'Organisation corporative, Compte rendu in extenso des Cours et Conférences, Semaines sociales de France, Angers, XXVII. session, Lyon 1935, str. 44.

[9]) Le Temps, 22. siječnja 1935.

Digitized by Google

d'Etat), shvatljivo je kod liberalistički usmjerenoga Joseph Barthélemy-a. Slobodarsko shvaćanje gospodarskoga života ne može vidjeti u jakoj državnoj vlasti (neophodnoj pretpostavci korporativnoga poretka) drugo, nego etatističko zahvatanje u područje ljudske djelatnosti, koje bi prema toj nauci imalo ostati izvan svakoga sazizanja države.

II. Kako je branjen i kako napadan korporativizam u Francuskoj.

1) Korporativizam i zaštita radničkih i poslodavačkih interesa.

Današnjoj vertikalnoj diobi društva na klase korporativizam suprotstavlja horizontalnu diobu na organizirane staleže. Čovjek pojedinac ne dolazi u ljudskom društvu sam, t. j. odijeljeno od drugih, ili drugim riječima ljud. druš. nije skup istovrsnih pojedinaca. Čovjek se javlja u udruženjima i preko njih dolazi u dodir s drugima.. To je najprije porodica, a onda stalež. Članovi porodica usko su povežani zajedničkim interesom, a isto tako i pripadnici jednoga staleža. Kao što je obitelj općenito priznata kao temelj ljudskoga društva, upravo tako treba i u staležu gledati prirodnu skupinu, koju se ne može mimoići bez štete po društveno i gospodarsko uredjenje države.

Ne, dakle, borba klasa, nego suradnja unutar staleža. Interesi radnika i poslodavaca nisu oprečni, nego su naprotiv uzajamni. Zato korporacija, pretstavnik staleškoga tijela, ima biti sastavljen od jednoga i od drugoga elementa. Ipak postoje razmimoilaženja o tome, kako da budu unutar korporacije pretstavljeni radnici i poslodavci. Čini se, da je većina francuskih korporativista za jednako brojčano pretstavništvo. Ima ipak korporativista koji ne daju radničkomu elementu jednaka prava unutar korporacije koja i poslodavačkomu. Poznat je u tom pogledu nacrt o organizaciji staleških udruženja, izradjen po Eugène Mathon-u, veleindustrijalcu iz Roubaix-a, pretsjedniku centralnoga komiteta za vunu. Prema tomu nacrtu svako udruženje (staleško) obuhvaća dvije korporacije: »ekonomsku« i »socijalnu«. U ekonomskoj korporaciji bili bi pretstavljeni samo poslodavci. Ova bi korporacija imala zakonodavnu vlast unutar udruženja i donašala zaključke u pogledu proizvodnje, te odredjivala srednju proizvodnu cijenu. U socijalnoj korporaciji pak bili bi zastupani uz poslodavce i radnici. Ova korporacija bavila bi se pitanjima radničke plaće kao i ostalim uvjetima rada (osiguranje i t. d.).

Nema sumnje, da se ovako shvaćenoj organizaciji staleža dade mnogo prigovoriti. Ponajprije valja istaknuti, da je teško, i u većini slučajeva uopće nemoguće, povući granicu ismedju posve ekonomskih i posve socijalnih pitanja. Osim toga uopće je teško braniti stanovište Mathon-a, da poslodavci kao onaj elemenat, koji snosi riziko poduzeća, imaju da u nekim pitanjima sami odlučuju. Korporativni sistem ima da ostvari potpunu saradnju radnika i poslodavaca, a ne samo saradnje u nekim pitanjima. — Prema Mathon-ovu nacrtu poslodavci bi imali u toj organizaciji mnogo više vlasti nego li radnici, i njihova saradnja bi uslijed toga postala sumnjivom. Spomenuti nacrt nije naišao na odziv kod francuskih korporativista. On je izraz one nauke, koju nazivaju »le corporatisme paternaliste«, a koja ide za održanjem što veće vlasti poslodavaca u novoj korporativnoj organizaciji proizvodnje, te je i ograničena na uski krug nekolicine velikih industrijalaca.[10])

Sa drugoga stanovišta polazi već spomenuti E. Duthoit. On doduše ne predlaže dvije korporacije, ali zato ipak radničkomu elementu ne daje isti

---

[10]) Eugène Mathon: La corporation base de l'organisation économique,. Berger—Levrault, 1934; Maurice Bouvier - Ajam: La doctrine corporative,. Sirey, Paris 1937. str. 97 i sl; Fr. Perroux: o. c. str. 167 i sl.

Digitized by Google

položaj u svim pitanjima kao ni Mathon. Prema Duthoitu će članovi korporacijskoga vijeća biti izabrani po izbornim sekcijama ili skupinama, koje će sačinjavati već prema raznim zvanjima, n. pr. direktori poduzeća, tehničko osoblje, inžinjeri, radnici itd. — Svaka takva izborna sekcija ne mora nužno imati jednaki broj pretstavnika u korporacijskom vijeću. To će ovisiti o tome, u kolikom je broju u pojedinom staležu zastupano spomenuto osoblje. Duthoit, dakle, predvidja razlikovanje izmedju radničkoga i poslodavačkoga elementa unutar samoga korporacijskoga vijeća. On doduše smatra kao obilježje korporacijskoga vijeća u stalčima, gdje je radnički elemenat mnogobrojno zastupan, brojačnu jednakost pretstavnika. To bi bilo n. pr. u organizaciji industrije, dok bi u korporacijskom vijeću obrtničkih i poljoprivrednih korporacija poslodavački elemenat imao prevagu nad radničkim.

Daljnje razlikovanje izmedju ova dva elementa postavlja Duthoit, kada predlaže, da korporacijsko vijeće izabere unutar svojih članova članove sekcija, koje bi imale razradjivati pitanja i donašati odluke koje bi potvrdjivalo korporacijsko vijeće. Takvih bi sekcija moglo n. pr. biti četiri: ekonomska, radna, financijska i tehnička.

U ekonomskoj sekciji bili bi samo poslodavci. Oni bi rješavali gospodarska pitanja: ustanovljivali količinu proizvodnje, odredjivala cijene, izvoz, stepen mašinizacije i t. d. — Radnu sekciju sačinjavali bi radnici (namještenici) i poslodavci zastupani u jednakom broju. Rad te sekcije bi se odnosio u glavnom na uvjete radne konvencije sklopljene izmedju radničkih i poslodavačkih sindikata, ova bi sekcija raspravljala o proširenju takve konvencije na cijeli stalež. — U financijskoj sekciji, koja bi raspravljala financijska pitanja poduzeća, bili bi zastupani poslodavci i računsko tehničko osoblje, a u tehničkoj sekciji inženjeri odnosno drugi tehničari bili bi najmnogobrojnije zastupani, no uz njih bi bili zastupani i radnici i poslodavci. Dužnost ove sekcije bi bila, da ispituje tehničku stranu poduzeća, koja pripadaju dotičnoj korporaciji, naučnu organizaciju rada, proizvodljivost poduzeća i t. d. Ove sekcije bi imale izvjesnu autonomnost u odnosu prema korporacijskomu vijeću, a time bi nejednakost sudjelovanja radničkog i poslodavačkoga elementa u korporaciji još bila naglašena.

Ovaj nacrt unutrašnjeg uredjenja korporacije ne smatra Duthoit kao jedino moguće rješenje. U ostalom ni Duthoit ni ostali korporativisti oko Semaines sociales ne smatraju, da bi na sve staleže trebalo primijeniti isti uzorak korporacije. Raznolikost gospodar. djelatnosti i s time u vezi brojčana raznolikost radnoga elementa u pojedinom staležu traže gipkost u primjeni osnovnih korporativnih načela. Valja se čuvati šablone.

Rekli smo, da Duthoit nije obrazložio onim razlozima, kojima i »corporatisme paternaliste«. Duthoit predlaže gornju organizaciju iz razloga praktičnosti, brzine i nadležnosti. U koliko se ovi razlozi i mogu smatrati opravdanima, ipak ne stoje manje, da bi i prema stanovištu socijalnih katolika utjecaj radničkoga elementa u korporaciji (ili bar u nekim korporacijama) bio slabiji od poslodavačkoga elementa. U toj točci mnogo se predbacuje korporativizmu i to od strane socijalističkih krugova. Tvrdi se, da je u korporaciji radnik manje zaštićen nego li u dosadašnjem društvenom poretku. Radnik ima danas svoje sindikate, koji su udruženi u narodne federacije, a ove u konfederacije, te se ovi organizmi uspješno stavljaju u obranu radničkih prava. Uz to radnik ima danas u ruci jedno jako oružje: štrajk, koje ne bi imao u korporativnom uredjenju društva. Poslodavac naprotiv da nalazi u korporaciji oslon za svoje lične interese i za što uspješnije suzbijanje radničkih zahtjeva. — Nadalje da korporativizam razbija jedinstvo radnika unutar naroda, jer ih okuplja po staležima, a slabi njihovu medjunarodnu svijest. Stanovište tih krugova je u glavnom beskompromisno. »Izmedju sindikalizma i korporativizma treba birati. Treba se izjasniti. Mi

Digitized by Google

smo sindikalisti« zaključuje Edouard Dollćans u reviji L'Home Réel debatu o sindikalizmu i korporacijama.

Ali i liberalistički krugovi ukazuju na slabljenje radničkih položaja u korporativnom sistemu. Tako n. pr. prof. Louis Rougier[11]) ističe kao značajan dokaz gubitka radničkih sredstava borbe protiv kapitalizma činjenicu, da su plaće u korporativnim državama znatno niže, nego li u demokratskim. Protivnici korporativizma drže dakle, da bi uloga sindikata, u koliko oni i budu sačuvani u korporativnom uredjenju društva, nužno postala beznačajnom kako iz razloga, što bi korporacija preuzela na sebe ono djelovanje, koje su oni do sada vršili, tako i stoga, što bi ostali bez sredstava za borbu, bez prava na štrajk.

U pitanju sindikata nisu francuski korporativisti složni. Većina ih je za to, da sindikalne organizacije ostanu i u korporativnom uredjenju, no razilaze se u tome, da li da postoji u svakom staležu jedan radnički i jedan poslodavački sindikat, ili da ostanu kao i do sada razni sindikati, koji bi odgovarali različnomu kulturnomu ili socijalnomu opredjeljivanju pripadnika jednoga staleža. Nadalje je sporno pitanje, da li da pripadanje jednomu sindikatu (izabranomu po volji) bude obvezatno, ili se može dopustiti, da u organiziranomu staležu bude i takvih članova, koji ne će biti učlanjeni ni u kojem sindikatu.

Poznato je u tom pitanju stanovište socijalnih katolika, izraženo vrlo često ovako: slobodan sindikat u organiz. staležu. Drugim riječima: Svakome je pripadniku jednoga staleža, t. j. svakomu članu korporacije ostavljeno na volju, da li da pristupi kojemu od sindikata, ili da ostane izvan svakoga sindikalnoga udruženja. Socijalni katolici odlučno stoje na stanovištu, da je obvezatni sindikat nespojiv sa slobodom čovjeka, da se udružuje prema svojim religioznim ili socijalnim nagnućima.

Preuzimanje sindikata iz dosadašnjega društvenoga uredjenja u buduće korporativno, a pod gornjim uslovom sindikalne slobode, jedna je od bitnih oznaka korporativne nauke francuskih katolika. Na socijalnom tjednu u Angersu 1935. god. to je pitanje u više navrata obradjeno ili dotaknuto u vezi s drugim pitanjima. — U sindikalizmu kao takvom, ne samo u kršćanskim sindikatima, nalazi se elemenat suradnje i reda, jer »kako braniti profesionalne interese, a da ih se ne raspravlja s drugima, i da se ne dopusti mogućnost suradnje izmedju dvaju čimbenika staleža, onih, koji plaćaju, i onih, koji su plaćeni? I sami nasilni oblici — koalicija, štrajk, lock out — nemaju djelovanja nego pomoću konvencija ili ugovora, koji ih dokončavaju.«[12]) Naravno, da se to tim više može reći za kršćanska sindikalna udruženja, koja su već do sada naročito mnogo pridonijela razvijanju osjećaja staleške solidarnosti.

Nema nikakve bojazni, da bi korporacija uništila sindikalizam, nego naprotiv sindikati mogu biti upotrebljeni na tri načina: Prije svega sindikati će imati svoje pretstavnike u korporacijskom vijeću; zatim će oni sklapati medjusobno kolektivne ugovore, koje će korporacija podići na stepen

---

11) Les mistiques économiques, Librairie de Medicis, Paris 1938, str. 130. Prema njemu su u Italiji poslije oslabljenja vrijednosti lire plaće smanjene za 10 posto, dok je istovremeno život poskupio. U Njemačkoj je pak svota isplaćenih plaća iznosila 1929. god. 24 milijarde, a 1935 god. 17 milijardi, dakle smanjenje za 25 posto. Naprotiv je indeks cijena na veliko u ožujku 1937. u odnosu prema onome u siječnju 1933. pokazivao povećanje za 20 posto kod namirnica biljnoga podrijetla, 25.7 posto kod namirnica životinjskog podrijetla, 46.5 posto kod blaga za klanje, a 53.6 posto kod tekstila.

12) Jules Zirnheld: Comment le déploiement normal des libres activites syndicales assure l'évolution ordonnée du régime corporativ, u Semaines sociales de France, o. c., str. 335.

Digitized by Google

korporacijskoga zakona, i konačno oni mogu biti upotrebljeni kao izvršni organi, preko kojih će korporacija sprovoditi svoja naredjenja.[13])

Poznato je, da je u francuskom socijalnom zakonodavstvu od 1936. godine u pogledu kolektivnih radnih ugovora prihvaćeno načelo najreprezentativnijeg udruženja. Samo ugovor, sklopljen izmedju dva takva udruženja (radničkoga i poslodavačkoga), može biti zakonom protegnut i na sve one, koji pripadaju istomu zvanju, ma i ne bili članovi odnosnih udruženja. Praktički su na radničkoj strani to bila gotovo uvijek sindikalna udruženja, koja su bila okupljena u C. G. T. (Confédération générale du travail). Ideologija tih sindikata je ideologija borbe klasa. Ako bi se, dakle, i u budućem korporativnom uredjenju prihvatilo gornje načelo najreprezentativnijeg udruženja, to bi kod sklapanja kolektivnih ugovora kršćanski sindikati i opet bili zapostavljeni. Zato socijalni katolici već iz toga razloga odbijaju spomenuto načelo, ističući ispravno, da je nepravedno isključiti neke sindikate od sudjelovanja u sklapanju ugovora, čiji bi se sadržaj imao primijeniti na sve. Ispravnije da je prepustiti korporacijskomu vijeću donašanje naredjenja, koja će zamijeniti kolektivne ugovore, a pri izboru toga vijeća, dati pravo sudjelovanja i svima sindikalnim udruženjima. Tako, dakle, korporativna nauka francuskih katolika ne osudjuje samo jedinstveni (obvezatni) sindikat, ili obvezatno pristajanje uz jedan od slobodnih sindikata, nego i davanje prednosti jednomu, pa bilo to i najbrojčanijem sindikalnom udruženju.

Već je spomenuto pitanje štrajka. U glavnom to pitanje nije sporno kod francuskih katolika. Korporativizam zabacuje borbu klasa kao nužnost gospodarskoga poretka, u kojem rad i kapital nisu sjedinjeni u istim rukama, i ukazuje na nužnost i prirodnost suradnje ovih dvaju činbenika proizvodnje. Prema tomu čini se logičnim, da štrajku (a isto tako naravno i lock-outu) nema mjesta u korporativnom uredjenju društva, te borbu klasa treba zamijeniti mirnim uskladjivanjem interesa, koji u ostalom nisu bezuslovno suprotni. Jednodušnost je gotovo potpuna: štrajk i loc-out ne mogu biti dopušteni. U tom pitanju zastupa različno mišljenje Jean Brèthe de la Gressaye, profesor na pravnom fakultetu u Toulouse-u. On smatra da je štrajk nedopušten, prije nego li je pokušano izmirenje, budući da su posljedice štrajka prevelike, a da bi se moglo dopustiti pristupanje štrajku bez pokušaja izmirenja. Isto tako valja po njem uzeti, da štrajk nije dopušten nakon toga, što je već jednom donešena odluka arbitražne komisije. Naprotiv, za vrijeme vijećanja iste, t. j. od momenta, kada je jasno, da je svaki pokušaj pomirenja propao, pa do časa, kada bude donešena arbitražna odluka, štrajk treba smatrati dopuštenim. Nema razloga uskratiti strankama to sredstvo, s kojim oni žele pokazati, kakvu važnost pridaju one pitanju, koje je u sporu. Ipak Brèthe de la Gressaye[14]) dopušta, da štrajk može biti potpunoma zabranjen u staležima, koji su usko povezani s općim interesom zemlje. Ovo je stanovište o dopuštenosti štrajka u korporativnom uredjenju gotovo posve osamljeno. Ne samo njegovi sumišljenici (socijalni katolici), nego i ostali korporativisti odbijaju ga odlučno. Ono se doista i teško brani. Ipak je ono zanimljiv pokušaj, da se radničkomu elementu osigura što više neovisnosti unutar korporacije, i da se tako izbjegnu prigovori, koje smo već prije spomenuli.[15]

---

13) E. Duthoit, o. c., str. 81.

14) Les modes d'exercice de l'autorité dans la profession. Semaines sociales o. c., str. 291—293.

15) Brèthe de la Gressaye-u se približuje u pitanju štrajka Mathon. On u svojem nacrtu također ne zabranjuje štrajka, ali nastoji njegove posljedice smanjiti na drugi način. U jednu »radnu blagajnu« imali bi obvezatno ulagati radnici i poslodavci. Ako poslodavac ne bi udovoljavao preuzetim obvezama, radnici-štrajkaši

Digitized by Google

Prema prikazanomu socijalni katolici ne bi priznavali, dakle, radnicima posve ista prava u odlučivanju o ekonomskim pitanjima, koja i poslodavcima. No Pirou navodi,[16]) da su ga, nakon spomenutoga socijalnoga tjedna u Angers-u 1935. god., E. Duthoit u Chronique sociale de France, i Brèthe de la Gressaye u jednom ličnom pismu obavijestili, da stanovište »Semainiers«-a nije toliko protivno suradnji radnika u odlučivanju oko gospodarskih pitanja, kako se to možda čini prema onome, što je za vrijeme toga tjedna rečeno. Svakako je u tom pitanju mnogo jasnije stanovište skupine oko l'Action Française. Tako na primjer Firmin Baconnier je odlučno protiv Mathon-ova razdvojenja, te traži da radnici budu zastupani i u ekonomskom odjelu (u sastavu korporacije kakvu predlaže Duthoit). A jedan katolički poslodavac Paul Chanson predlaže, da ekonomska karta korporacije bude izradjena u suradnji pretstavnika poslodavaca i radnika, pozivajući se na encikliku »Quadragesimo anno«, koja da osudjuje ekonomski liberalizam, dok je enciklika »Rerum novarum« osudjivala samo socijalni liberalizam.

François Perroux takodjer nije protivan sindikatima u korporativnom uredjenju. On smatra, da je sindikalni pokret uvod u moderni korporativizam, pa se u tom slaže s katolicima oko Semaines sociales. Sindikalni pokret okuplja naime zasebice svaku od dviju skupina i pripravlja tako ono stanje, u kojem se mora postaviti pitanje njihovoga sjedinjenja. Što je danas organizirani kapitalizam, u kojem se suočuju monopoli skupina, zamijenio atomistički kapitalizam, zasluga je sindikalizma.[17]) Perroux se u pitanju sindikata u toliko razlikuje od »Semainiers«-a, što traži obvezatno učlanjivanje u jedan sindikat slobodno izabran. Svaki će pak sindikat imati u njegovoj »Communauté de travail« pretstavnike razmjerno prema svojoj brojčanoj snazi. Ovo obvezatno učlanjivanje opravdava Perroux time, što uzdržati minimum sindikalnog duha znači osigurati iskren izraz pravih interesa stranaka. K tomu se Perroux[18]) poziva još i na činjenicu, da je sindikalizam jedan od temelja današnje materijalne civilizacije. Perroux možda zaboravlja, da danas u Francuskoj većina radnika nije učlanjena u sindikate,[19]) i da prisilno učlanjivanje može samo brojčano pojačati sindikate, a da time oni još ne moraju nužno postati »iskreni izraz pravih interesa stranaka«. Da bi oni to bili, potrebna je sindikalna svijest i osjećaj solidarnosti s ostalim članovima sindikata. Prisilno učlanjivanje može doduše tu svijest pomalo razviti, ali neradina masa može takodjer i ometati rad sindikalne elite.

Zasebno stanovište u pitanju sindikata zauzima korporativist Maurice Bouvier-Ajam. Protivno od »Semainiers«-a drži on, da ne treba ohrabrivati sindikalni pokret, koji da navodno pripravlja sutrašnji korporativizam. Priznaje, da neki sindikati mogu pripomoći ostvarivanju istoga, ali s druge strane ističe, da sindikati ne sjedinjuju dovoljno one, koje bi korporacija trebala učiniti suradnicima. Zato u sindikatu ne treba gledati drugo nego samo sredstvo, a ne rješenje. Bouvier-Ajam je odlučno protiv sindikata unutar korporacija. U tom pitanju izražava se ovako: »Jedino korporacija pretstavlja zvanje. Priteći sindikalističkom načelu, da bi se osigurala obrana nekoga prava unutar korporacije, znači napustiti korporativni duh u onomu,

---

dobivali bi iz te blagajne, dotle dok poslodavac ne bi ispunio svoje obveze. Obratno, u slučaju prekršaja radnika, poslodavac bi namirio svoje gubitke iz iste blagajne.

16) o. c., str. 92, opaska 1.

17) Perroux, o. c., str 7 i 10.

18) Pour et contre la communauté de travail, u »Archives de Philosophie du droit et de Sociologie juridique«, br. 3—4, god. 1938.

19) 1937. god.: 30 milijuna neučlanjenih prema 10 milijuna učlanjenih, prema Bouvier-Ajam-u.

Digitized by Google

što on ima najzdravijega, najstalnijega. A podnositi sindikalnu slobodu u korporaciji znači priznati ju slabom, nedovoljnom i pustiti jednoj okretnoj manjini, da poremećuje staleški red.« Naprotiv, ne protivi se on jedinstvenomu i obvezatnomu sindikatu.[20]) — U tom slučaju i ne radi se tu više o sindikatu u pravom smislu riječi, te korpgracija od toga ne trpi i ne gubi na snazi, nego se time samo »pokorava svojoj neophodnoj dužnosti shodnoga pretstavništva svakoga od ovih elemenata«. Ali mnogobrojnost sindikata u korporaciji za njega znači odreći se korporativizma.[21])

Nema sumnje, da se sindikalizam razvio usporedo sa sviješću o klasnoj pripadnosti. Ali on nije nužno revolucionaran, jer svijest o postojanju klasa ne uključuje nužno pojam borbe klasa. Zato se ne čini nespojivim svaki sindikalizam i korporativizam. Ipak treba priznati, da sindikalizam, polazeći od klase, nužno naglašuje vertikalnu diobu društva, dok korporativizam, priznavajući postojanje klasa, smatra, da toj diobi ne treba dati ono značenje, koje joj obično pridaje sindikalni pokret. U toliko dakle izgleda teškim ostvariti slobodne sindikate u korporaciji, koja bi trebala izvršivati svoju vlast u korist cijeloga staleža, pa makar i na časovitu i većinom prividnu štetu jedne klase.

U pogledu zaštite poslodavačkih interesa jedan dio francuskih industrijalaca gleda u korporativizmu zaštitu svojih interesa. Oni se nadaju, da će uredjenje proizvodnje propisima, nadzor nad kakvoćom, utvrdjivanje cijena pridonijeti ponovnomu procvatu onih industrija (n. pr. industrija kože i tekstila), koje se danas nalaze u teškom položaju. Drugi su pak, i to naročito skupina oko Societé d'études d'informations économiques (u glavnom teška industrija) odlučni protivnici korporativizma. To je takodjer razumljivo, jer ove industrije nisu toliko pogodjene krizom kao one gore spomenute, one ne trpe toliko od prevelike proizvodnje, jer su snažno kartelirane.

Prema izloženome o zaštiti radničkih interesa, poslodavci bi bili, ako ne bolje, a ono barem toliko zaštićeni u korporaciji koliko i radnici. Ali ako bi njihov utjecaj unutar korporacija i bio nešto veći od radničkoga, ipak bi njihov utjecaj na rad kod proizvodnje bio više nadziran, nego li je danas u demokratskim državama t. j. u sistemu slobodarskoga kapitalizma. Po opći interes imalo bi to naravno samo povoljne posljedice.

Korporativizam posmatran na gospodarskom nacrtu.

Treba odmah istaknuti, da u Francuskoj nije izradjena teorija gospodarskih pojava, koje se odigravaju u sistemu korporativnoga dirižizma, kako je na primjer klasična ekonomija dala teoriju zakona, koji vladaju na slobodnom tržištu. U Francuskoj se nije išlo dalje od nauke. Na socijalnom tjednu u Angers-u 1935. god., posvećenomu korporativizmu, govoreno je vrlo malo o gospodarskim pojavama. Korporativizam je posmatran gotovo isključivo na socijalnom nacrtu. Na pitanju oblikovanja cijena zaustavio se nešto potanje samo Jean Brèthe de la Gressaye.[22]) Prema njemu u korporativno uredjenom društvu cijene ne će biti proizvoljno utvrdjene na odredjenoj visini nakon toga, što bude ustanovljena proizvodna cijena proizvoda, povisujući ovu za jedan svojevoljni iznos, koji bi se imao smatrati kao opravdana zarada proizvodjača. Utvrdjivanje cijena dopušta on kod prodaje onih proizvoda na malo, koji su neophodno potrebni za život (n. pr. kruh). Kod ostalih proizvoda, a naročito u prodaji na veliko, cijena će se utvrdjivati putem

---

20) Po njem bi imala biti tri takva sindikata: radnički, poslodavački i posrednički sindikat tehničkoga osoblja.

21) Maurice Bouvier-Ajam: La doctrine corporative, Sirey, Paris 1937. str. 160.

22) Semaines sociales, o. c. str. 299.

Digitized by Google

zakona o ponudi i potražnji. Samo tako naime može se utvrditi pravedna cijena, koja odgovara stvarnoj (prometnoj) vrijednosti robe. Ova se pak utvrdjuje suprotstavljanjem ponude (proizvodnje), i potražnje (potrošnje). Prirodno je, da ona roba, koje ima u obilju na tržištu, ima manju vrijednost; dakle je i pravedno, da ima manju cijenu, nego ona roba, koja nedostaje, »budući da ima manje socijalne korisnosti«. Ne treba dakle kritizirati zakon ponude i potrošnje kao takav, nego njegovu slobodnu igru, t. j. njegovo neuredjeno djelovanje. Slobodarskomu gospodarstvu treba predbaciti, što ono smatra kao neizbježivost, kao prirodnu nužnost onakve cijene, kakve se utvrdjuju putem ponude i potrošnje, koje su opet obrazložene jedino ličnom korišću, a nedopušta posredovanje na proizvodnju i potražnju, da bi se izbjegle prevelike promjene u jednom ili drugom od ova dva čimbenika, od kojih ovisi cijena. Pravedna se cijena može postići naprotiv samo onda, ako se zakonu ponude i potrošnje omogući, da djeluje izmedju čimbenika, čije se promjene nastoje održati usporednima. U korporativnom sistemu dužnost je korporacije, da ostvari takav odnos proizvodnje i potražnje. To će ona moći učiniti najprirodnije i najlakše, djelujući na proizvodnju, a posredno i na potrošnju.

U pogledu upravljanja proizvodnje Brèthe de la Gressaye ne sakriva sve poteškoće, koje se ukazuju. Da bi se uklonilo upadanje u pogrješku starih korporacija Ancien Regime-a, ne smije se dopustiti, da korporacijsko vijeće ima ovlast otkupiti poduzeća i protiv volje njihova vlasnika, kao ni to, da se bez pristanka korporacijskoga vijeća ne mogu otvarati nova poduzeća. Takve ovlasti mogla bi država dati korporacijskomu vijeću samo posve izuzetno, ako to traži opći interes. — Ali se pita, da li je shodno prepustiti nekolicini ljudi, da odlučuju udesom cijeloga staleža, pa makar ti ljudi i bili slobodno izabrani po članovima korporacije, te imali njihovo povjerenje. Uza sve to oni se mogu lahko prevariti u ocjenjivanju stanja, te tako mogu počiniti i najveće pogrješke, nesnašajući srazmjernu odgovornost. Za to Brèthe de la Gressaye predlaže, da odluke korporacijskoga vijeća, prije nego li postanu korporacijski zakon, budu dane na glasovanje: svi poslodavci imali bi se izjasniti o predloženim mjerama, pa ako je većina za njih, onda će ih korporacija primijeniti na sve, dakle i na onu manjinu, koja je glasovala protiv. Ipak bi neka tehnička pitanja moglo rješiti korporacijsko vijeće i bez glasovanja.

Korporacija će dakle ovakovim upravljanjem proizvodnje održavati taj čimbenik u ravnoteži s potražnjom i tako sprečavati, da prevelika ili nedostatna proizvodnja ne budu uzrokom posljedica, kakve se susreću u slobodarskom kapitalizmu (neopravdano obogaćivanje, stečaj), a koje se općenito pripisuju samomu djelovanju zakona o ponudi i potražnji. — Na potražnju (potrošnju) će utjecati korporacija nadziranjem kakvoće proizvoda, organiziranjem izložaba i t. d. Osim toga ima korporacija da sprečava spekulaciju nadzirajući poslove na robnim burzama. Spekulacija je naime iskrivila prirodno djelovanje zakona o ponudi i potrošnji.

Tako dakle misli Brèthe de la Gressaye očuvati ulogu zakona o ponudi i potražnji i u korporativističkom gospodarstvu.

François Perroux drži, da je cijena u današnjem stepenu razvoja još uvijek najsigurniji osnov gospodarskoga proračuna. Pogrješke, koje sadržaje takav proračun, da su mnogo manje nego li u slučaju, kada se proračun osniva na upravnoj ocjeni. Ako se i uzme, da je cijena izgubila onu nekada najvažniju ulogu, naime da usmjeruje i uredjuje gospodarski život, ona je zato ipak sačuvala svoje djelovanje, da služi kao podloga proračunu. Zato je i njegov gospodarski sistem »radnih zajednica«, kako on tvrdi, sačuvao prednosti gospodarskoga proračuna, temeljenoga na cijenama, kao i prednosti tržišta. On veli: »Cijene, koje se tu ustanovljuju raspravljane

Digitized by Google

su izmedju odijeljenih zainteresiranih središta ili skupina. Tržište poprima oblik različan od onoga, pod kojim ga mi poznajemo. Ono ne nestaje.«[23]) Samo u slučaju, kad ne bude moguće, da se cijena utvrdi neposrednim pregovaranjem, bit će ona ustanovljena po jednome »tiers départageant«, — osobi, koja bi imala rješavati sporove u »radnoj zajednici«.

Pirou je skeptičan u pogledu odredjenosti cijena u sistemu Peroux-a. Taj naime sistem je zapravo jedan od slučajeva dvostranoga monopola (na strani prodavaoca - proizvodjača i na strani potraživaoca - potrošača postoji svagdje po jedna istovrnsa skupina. U takvom sistemu je cijena neodredjena uvijek onda, kada obe skupine (oba monopoliste) nemaju jednaku ugovornu snagu. Plaća će se n. pr. ustanoviti na bilo kojoj točci izmedju jednoga maksimuma (koji odredjuju poslodavci) i jednoga minimuma, (koji odredjuju radnici) i to iz izvangospodarskih razloga (zato n. pr. što je jedna skupina jača od druge). Ali u slučaju, ako su skupine jednako jake, cijena će biti odredjena. Plaća će se n. pr. ustaliti na onoj točci izmedju poslodavačkog maksimuma i radničkog minimuma, koja odgovara jednakomu popuštanju jedne i druge monopolne skupine.[24])

Perroux je uvjeren, da su u njegovoj radnoj zajednici ostvareni svi uvjeti, da se približi toj jednakosti ugovornih snaga, koje gospodarski odredjuju cijenu. On se ogradjuje od toga,[25]) da bi smatrao, da njegov sistem ostvaruje savršenu jednakost monopolnih skupina, jer takva jednakost postoji samo u teoriji (kao i n. pr. savršena utakmica). Time on odbija prigovore Pirou-a, da će u sistemu radnih zajednica cijena biti neodredjena, jer ne će postojati ugovorna jednakost, te da će u pravilu doći do iskorišćavanja potrošača po proizvodjačima.

Pitanje zaštite potrošača u korporaivnom sistemu raspravljeno je ili bar dotaknuto od strane mnogih francuskih korporativista. Perroux razlikuje posredne i konačne potrošače. Prvi su kupci nedovršenih proizvoda, koji će još naknadno biti preinačeni. Njihovu zaštitu vidi u medjusobnom utjecanju raznih radnih zajednica. Ali ipak priznaje, da takvo blagotvorno povezivanje radnih zajednica ne mora nužno uslijediti. — Konačni potrošači su oni, čiji dohotci ne ovise izravno od gibanja cijena (činovnici, posjednici vrijednosnih papira i eventualno pripadnici slobodnih zvanja). O njihovoj zaštiti veli on: »Oni čine pritisak, putem sustezanja i premještanja potražnje u pravcu, da bi cijene bile toliko niske, koliko je to moguće.«

U najgorem slučaju cijene će biti utvrdjene po »tiers départageant«-u, koji nije drugo nego pretstavnik općega interesa unutar zvanja, pa će prema tome i potrošači biti zaštićeni. Ali veli Priou, kakvim će se kriterijima služiti ovi »tiers départageants«? Ako se oni ograniče na to, da »presijeku krušku na dvoje«, onda to nije ni teoretski ispravno (jer to ne pretstavlja primjenu jednoga razumnoga gospodarskoga načela), a ni s praktičnoga gledišta opravdano (svaka će naime od stranaka pretjeravati svoje zahtjeve, i time povećavati sukob).[26])

Brèthe de la Gressaye nalazi takodjer zaštitu potrošača u ravnoteži izmedju različnih zainteresiranih korporacija, jer trgovac na malo n. pr. će se protiviti povišenju cijena trgovca na veliko, a ovaj će opet za to činiti pritisak na proizvodjača i t. d., a sve će se to rješavati putem pregovora izmedju korporacija. Potrošač, koji je dao pobudu trgovcu na malo, da pokrene taj mehanizam, ostvarit će tako svoje zahtjeve. Interese potrošača želi zaštititi Brèthe de la Gressaye i time, što korporacija ne bi smjela imati

---

23) Perroux: Capitalisme et Communauté de travail, str. 87.
24) Piroux, o. c., str. 129.
25) Pour et contre la communauté de travail.
26) Pirou: Essais, o. c., str. 133.

Digitized by Google

vlast (kako je naprijed rečeno), da slobodno zatvara poduzeća i zabranjuje osnivanje novih.

Bouvier-Ajam se ne boji da bi potrošači mogli biti iskorištavani u korporativnom poretku. Ta svaki potrošač je prije, nego što je potrošač, pripadnik jednoga staleža. Samo to mu omogućuje, da bude potrošač. Njegov stalež štiti sve njegove interese, pa tako i one potrošača. Što se pak tiče t. zv. »čistoga« potrošača: umirovljenika, rentijera, Bouvier-Ajam dopušta, da i oni imaju svoju korporaciiu. Ali u takvoj korporaciji rentijera mogli bi biti samo oni, koji nisu pripadnici nijedne druge korporacije.[27])

Francuski korporativisti nisu izradili gospodarsku teoriju korporativizma. No zato oni ipak duboko vjeruju, da je on jedini izlaz iz dosadašnje gospodarske anarhije. Korporativni sistem će donijeti pravednu podjelu rada i dobara. U ostalom, vele francuski korporativisti, svi priznavaju, da se iz stanja, u kojem se nalazimo, neki izlaz mora naći, pa to priznavaju i liberalisti. Oni doduše tvrde, da nema dovoljno slobode i da je u tom krivnja neredu. Ali povratak potpunoj slobodi ne samo da nije poželjan, nego je i nemoguć. Dosadašnji razvoj već sam pokazuje, u kojem pravcu treba ići. Karteli, antante, sindikati, kolektivni radni ugovori, sve to upućuje, da izlazak treba tražiti u upravljanom gospodarstvu. Da bi se izbjeglo pogrješkama, koje nužno donosi sa sobom etatizam, kao i neuspjehu, koji proizlazi iz nedovoljne snage privatnih organizama, treba ostvariti javno-pravna staleška tijela: korporacije. Ove jedine će biti nadležne i dovoljno jake, da štite interese pojedinih staleža, a putem medjukorporativnih organizama opće interese cijele zajednice. Korporativisti odlučno poriču, da bi korporacije bile zapreka tehičkomu napretku. Naprotiv, one će, izjednačujući gospodarske snage i sprečavajući velike gospodarske potrese, potpomoći možda nešto polaganiji, ali zato tim sigurniji, neprekidniji i općenitiji gospodarski napredak cijele narodne zajednice.

III. Kakvo da bude ustrojstvo korporativnoga poretka?

Francuski korporativisti su složni u tome, da korporacija mora imati javno-pravni značaj. Ona ne smije biti dragovoljna ustanova u smislu, da u njoj može biti učlanjen, tko hoće. U takvom slučaju ne bi to više bila korporacija, i korporativni sistem izvrgao bi se svim onim neuspjesima, koji proizlaze iz dragovoljnoga udruživanja, u kojem slučaju često puta i manjina neudruženih može ometati i onemogućavati rad udružene većine.

Iz ove obvezatnosti članstva u korporaciji proizlazi i obvezatnost korporacijskih pravila za sve pripadnike staleža. Korporacija će naime imati naredbodavnu moć. Njezine odluke će imati snagu zakona. Korporacija će pored već spomenutoga prava upravljati proizvodnjom, uredjivati radne odnose, te imati i sudačku vlast (n. pr. u pogledu primjene kolektivnih radnih ugovora, ili u slučaju sukoba izmedju dviju skupina različnih poslodavaca, koji pripadaju istoj korporaciji, n. pr. izmedju tvorničara i preprodavalaca). K tomu će korporacija imati i disciplinsku vlast, te takodjer biti jedini ovlašteni pretstavnik staleških interesa u odnosu prema državi.

U pitanju, po kojim kriterijima će biti svrstani staleži u korporativnom sistemu, moguća su ova rješenja:

a) korporacije po staleškim osebinama, imajući ovdje u vidu sistem, kakav je postojao kod starih korporacija: postojale bi n. pr. zasebne korporacije predionica, tkaonica, krojača i t. d.;

b) korporacije po ciklusu proizvodnje jednoga proizvoda: za svaki proizvod postojala bi po jedna korporacija, koja bi okupljala sve one, koji

---

27) o. c., str. 59.

Digitized by Google

su zaposleni oko toga proizvoda, počevši od sirovina pa do prodaje gotovoga proizvoda;

c) korporacije po kategorijama; kao osnov svrstavanja uzima se sličnost naravi gospodarskih djelatnosti, pa se razlikuje izmedju poljoprivredne, industrijske, trgovačke i t. d., djelatnosti; unutar ovih kategorija se razlikuje dalje izmedju gospodarskih djelatnosti, koje se odnose na proizvodnju, preradbu, razdiobu i t. d., pa se te istovrsne djelatnosti svrstavaju u korporacije unutar gornjih kategorija; ovdje se dakle ne gleda na proizvod, nego na gospodarsku djelatnost, pa će tako proizvodjači raznih proizvoda, koji pripadaju istoj kategoriji (poljoprivredi, industriji i t. d.) sačinjavati jednu korporaciju;

d) korporacije prema granama proizvodnje: u ovom su sistemu svrstani razni proizvodi prema ciklusima proizvodnje t. j. u korporaciji su povezane sve one gospodarske djelatnosti, koje se odnose na sve one proizvode, čija je proizvodnja medjusobno povezana.

Postavljeno na teritorijalni nacrt, pitanje svrstavanja staleža u korporacije je moguće riješiti na tri načina: Korporacija može biti ili mjesna, ili pokrajinska, ili narodna, okupljajući pripadnike, prema jednome od gore nabrojenih sistema ili samo u jednom mjestu, ili na području jedne pokrajine, ili na području cijele države.

U tim pitanjima takodjer nisu francuski korporativisti složni. Prema Perroux-u bi n. pr. u poljoprivredi sačinjavali proizvodjači i trgovci zajedno »radnu zajednicu«, jer su sukobi ovdje izmedju njih vrlo česti, a u industriji bi ona okupljala sve one preradjivačke industrije, koje preradjuju istu sirovinu, tako da bi ovdje radna zajednica sličila talijanskoj »corporazione di categoria«. — Joseph Zamanski smatra, da će biti potrebno, da postoje kako korporacije po staleškim osebinama, tako i one po ciklusu proizvodnje jednoga proizvoda, a Roger Grand drži, da poljoprivredna korporacija mora biti jedinstvena, t. j. da ona mora uključivati u sebi sve grane poljoprivrednoga staleža, dakle da tu ima odlučivati narav posla, a ne proizvodnja i preradba jednoga proizvoda. Poljoprivredna korporacija da mora biti horizontalna, a ne vertikalna.[28]) Roger Bonnard pak smatra najpogodnjima korporacije po granama proizvodnje. Većina korporativista ipak drži, da korporacija treba da bude ustrojena po županijama (départements). Ali bi u tom slučaju postojao jedan organ, koji bi povezivao sve korporacije istoga staleža u cijeloj državi.

Bouvier-Ajam[29]) je prikazao na primjeru stolarske korporacije, kako bi imalo izgledati korporativno gospodarstvo. On predvidja korporacije po županijama. U svakoj općini bi bio samo po jedan pretstavnik poslodavaca i jedan pretstavnik radnika. Ali bi ovi imali samo pretstavničku ulogu, te ne bi bili drugo nego »une boite aux lettres«. Županijska korporacija stolara se sastoji od svih, koji na području županije pripadaju tomu staležu. Ovi izabiru županijski korporacijski savjet, kojemu pretsjeda »prévot départemental«, izabran po cijeloj korporaciji, a koji može biti radnik ili poslodavac. Taj savjet sastoji od četiri izabrana poslodavca i četiri izabrana radnika. izbor vrše zasebno poslodavci, a zasebno radnici, ali izbor jedne strane mora biti prihvaćen po drugoj strani. Županijski savjet izdaje naredjenja za korporaciju, on je prvi zakonodavni organ staleža. Sporove izmedju dva člana iste korporacije rješava »prévot départemental«. Na pokrajinskom nacrtu bila bi slična organizacija: pokrajinska korporacija stolara. Nju sačinjavaju svi članovi županijskoga korporacijskoga savjeta, a ima na čelu pokrajinski korporacijski savjet, u koji ulaze svi županijski prévots-i stolarskih korporacija.

---

28) Semaines sociales, o. c., str. 356 i 434.

29) La doctrine corporative, Paris 1937. i La question du Corporatisme, Paris 1938.

Digitized by Google

te »prévot régional«. Njegova je dužnost medju ostalim, da izmjenjuje radnu snagu s ostalim pokrajinskim korporacijama i da tako izbjegne nezaposlenosti. — Na narodnom nacrtu: narodna korporacija stolara, koju čine svi članovi pokrajinskih korporacijskih savjeta, zatim narodni korporacijski savjet, sastavljen od svih »prévots régionaux« i konačno »prévot national des menuisiers«...

Usporedo s ovom organizacijom predvidja Bouvier-Ajam federacije korporacija i gospodarske zajednice. Federacije bi bile županijske i pokrajinske. Županijska federacija drveta sastojala bi se iz županijskoga korporacijskoga savjeta svih onih porporacija, koje obradjuju drvo. Ona bi bila vodjena po federalnom županijskom sudištu (Tribunal fédéral départemental), koje čine svi »prévots départementaux« spomenutih korporacija, a pretsjeda mu federalni pretsjednik (Président Fédéral de la Fédération du Bois). Slična organizacija bi postojala i na pokrajinskom nacrtu.

Županijska ekonomska zajednica (union économique départémentale) bi se sastojala od županijskih federalnih sudišta svih federacija županija (poljoprivreda, ishrana, zdravlje, trgovina, drvo, kovina, koža i t. d.) sa županijskim gospodarskim uredom (Bureau économique départemental), komu pretsjeda veliki župan (Préfet du Département). Analogno na pokrajinskom i narodnom nacrtu, tako da bi »Union économique nationale« pod predsjedništvom šela države bilo najviše zajedničko pretstavničko tijelo svih staleža.

Kako je već spomenuto, Bouvier-Ajam je protiv sindikata i zato ih gore opisana organizacija ne predvidja. Ali on priznaje, da postoji povezanost interesa izmedju djelatnosti iste prirode u raznim staležima, n. pr. izmedju inžinira različitih industrija. Bouvier-Ajam dopušta za to medjustaleške organizacije. One bi postojale pored korporacija, ali ne bi imale onu moć i vlast, koju imaju korporacije, nego bi to bila udruženja s posve moralnim i drugarskim značajem. On ih naziva redovima (les ordres).

»Communauté de travail«. — O ovoj ustanovi sastavljenoj po François Perroux-u već je bilo govora. Njen je okvir skupina industrija, koje imaju na čelu jedan savjet, sastavljen od jednakoga broja pretstav. poslodavaca i radnika. Pristajanje uz jedan sindikat, slobodno izabran, je obvezatno, te svaki sindikat šalje razmjerno prema broju svojih članova pretstavnike u radnu zajednicu. Uz pretstavnike radnika i poslodavaca ima u radnoj zajednici mjesto i jedan »tiers déparageant«. Ovaj će biti pretstavnik ili države, ili pretstavnik »neutralnih elemenata«. U svakom slučaju on ima da bude jedan od onih ljudi, koji, imajući potrebno znanje i iskustvo, nisu zainteresirani u pitanju, koje treba riješiti. To dakle može biti ili državni činovnik, ili bivši poslodavac, odnosno bivši radnik, ili koji intelektualac. »Tiers départageant« će donijeti odluku uvijek onda, kada se poslodavci i radnici ne bi mogli složiti. Analogna organzacija će biti moguća i izmedju raznih radnih zajednica.

Francuski obrtnici udruženi u »Comité d'Entente et d'Action Artisanales« predlažu, da staleži budu svrstani prema srodnostima u skupine »entités corporatives«, a to bi bile n. pr. industrija, trgovina, poljoprivreda, obrtnički stalež, slobodna zvanja, znanosti, umjetnosti i t. d., te da ovi imaju pokrajinske i narodne pretstavničke organe. Unutar ovih skupina postojale bi korporacije. Tako bi n. pr. obrtnički stalež bio od prilike ovako organiziran: na osnovici bile bi županijske korporacije postolara, stolara, bravara, brijača, krojača i t. d., koje bi sačinjavali sindikati poslodavaca i pomoćnika. Ovi bi izabrali svoje pretstavnike u omjeru 2/3 poslodavaca i 1/3 pomoćnika, te bi od njih bilo sastavljeno korporativno vijeće, koje bi pretstavljalo dotični stalež (n. pr. brijača) u županiji, t. j. i one, koji nisu učlanjeni ni u koji sindikat. Nadalje bi postojale pokrajinske i narodne korporacije posto-

Digitized by Google

lara, bravara i t. d. Sve ove narodne korporacije bi bile ujedinjene u narodnom savjetu obrtničkoga staleža (conseil national de l'Artisanat). Medjukorporativni organi bile bi županijska ili pokrajinska obrtnička komora, sastavljene od pretstavnika svih obrtničkih korporacija u županiji i pokrajini, te skupština pretsjednika obrtničkih komora na narodnom nacrtu. Medjuskupinska organizacija bi se sastojala od pokrajinskoga gospodarskoga savjeta, i od narodnoga gospodarskoga savjeta, u kojima bi bile zastupane sve skupine: industrija, trgovina, poljoprivreda, obrtnički stalež i t. d.

Ovakva slična organizacija imala bi se sprovesti i kod ostalih skupina. Ali ipak treba paziti na raznovrsna bitna obilježja njihova, te izbjeći šabloniziranje.[30])

Francuski katolici nisu izradili nacrt korporativnoga uredjenja države, jer smatraju, da se ne može postaviti jedan uzorak korporacije za sve staleže. Ustrojstvo korporacija mora odgovarati osobinama pojedinih staleža. Pri ostvarivanju korporativnoga potretka treba ići postepeno i koristiti se onim pretkorporativnim elementima, koji već danas postoje. Već je spomenuto, da oni žele polaziti od sindikata; ali isto se tako misle poslužiti već ostvarenim industrijskim sporazumima, te trgovačkim, obrtničkim i poljoprivrednim komorama, i dr. Svi ti organizmi treba da budu sačuvani i uskladjeni s korporativnim ustanovama.

Korporativna država.

»Korporativna država je onaj oblik demokratske države, veli Roger Bonnard,[31]) koji sastoji u tome, da svi ili dio pretstavničkih organa naroda sadržaju staleško pretstavništvo«. — Ovime dotičemo pitanje staleškoga odnosno korporacijskoga doma, pod kojim se u glavnom misli na gornji dom. To pitanje spada više u nauku o državi, te prelazi okvir ovoga članka, u kojem je korporativizam posmatran s gospodarskoga i društvenoga gledišta. Zato ćemo mi to pitanje samo usput spomenuti.

U glavnom su moguća ova dva rješenja: korporacijski dom i savjet korporacija. U prvom slučaju moguće je, ili da postoji samo jedno pretstavničko tijelo, izabrano po staležima, ili dva pretstavnička tijela, od kojih će jedno (obično senat) biti staleškoga, a drugo (skupština) političkoga značaja, sastavljeno od pretstavnika političkih stranaka. Dok su ovo dakle zakonodavna tijela, savjet korporacija je samo savjetodavni organ, i to bilo samo savjetodavni organ parlamenta, ili samo vlade ili jednoga i drugoga.

Pirou drži, da bi u slučaju postojanja samo jednoga pretstavničkoga tijela, izabranoga po staležima, interesi potrošača bili još mnogo manje zaštićeni, nego li su to u današnjim demokratskim pretstavničkim tijelima, a Joseph Barthélemy[32]) primjećuje: »Treba li pozajmiti Madjarskoj, treba li odijeliti crkvu od države? Je li pametno sklopiti pakt u četvoro? Kako postići pravedno pravosudje? Po čemu bi dakle skupština pekara, električara i parfumeura imala posebnu sposobnost, da riješi ova škakliva pitanja?«

No ne samo kritičari i protivnici korporativizma, nego i sami korporativisti nisu svi za sudjelovanje staleških pretstavnika u zakonodavnim tijelima. Tako na primjer R. Bonnard, koji nije za mješovito pretstavništvo, jer će stalno postojati sukobi izmedju dva tijela obzirom na razliku njihovoga duhovnoga nastojanja (posljedica njihovoga različitoga podrijetla). Zato on drži, da je najispravnije prihvatiti sistem savjeta korporacija. Tako

---

[30]) Fernand Peter: Vers un corporatisme artisanal. Strassbourg 1935; Hubert Ley: L'artisanat entité corporative. Dunod, Paris 1938.

[31]) Syndicalisme, corporatisme et l'Etat corporative.

[32]) Louis XVI. avait raison, u Le Temps od 24. srpnja 1934.

Digitized by Google

misli i Marcel Prélot.[33]) Po njem savjet korporacija mora dati svoje mišljenje o svakoj onoj zakonodavnoj mjeri, za koju bi pretsjednici skupštine, senata i savjeta korporacija izjavili, da je od koristi po korporacije. Da bi savjet korporacija mogao što uspješnije braniti interese staleža, potrebno je, da njegovi izvjestitelji mogu braniti stanovište toga savjeta, kako u parlamentarnim povjerenstvima, tako i pred samom skupštinom. Svoju naklonost prema preuredjenju pretstavničkih tijela u smislu stvaranja jednoga staleškoga pretstavničkoga doma obrazlaže Prélot time, što je u korporativnom poretku, gdje se javljaju nove snage organiziranih staleža, bezuvjetno potrebno, da ojača moć posve političkih organa. »Pred nemoćnim javnim vlastima korporacija postaje elemenat anarhije«.

I već spomenuti Joseph Zamanski[34]) izjašnjava se za savjet korporacija, te naglašuje: »Mi zadržavamo prvenstvo političkoga nad gospodarskim. Ali mi odterećujemo političke domove od posla, za koji oni nisu zaista više nadležni . . .«

Ovo pitanje staleškoga zakonodavnoga tijela je sporno medju katolicima, te ih ima dosta, koji zastupaju i protivno gore izloženomu stanovištu (n. pr. Brèthe de la Gressaye, koji smatra, da je potrebno, da današnji senat bude zamijenjen s pretstavništvom staleških tijela). Može se ukratko reći, da je to pitanje kod francuskih katolika ostalo još uvijek otvoreno, i ako je o njem do sada već mnogo raspravljano.

Sistem izradjen po Fr. Perroux-u predvidja takodjer i preuredjenje države. Umjesto dosadašnjega senata postojala bi »Chambre à competence générale«, koja bi pretstavljala narod kao »skupnost osoba i skupina osoba«. U njoj bi pored pretstavnika ekonomskih organizacija bila zastupana i znanstvena tijela (akademije, naučna udruženja i t. d.), te »nezainteresirana tijela« (vjeroispovijesti, razna dobrotvorna udruženja, udruženja bivših ratnika i t. d.). Uz ovu bi postojala i skupština, izabrana po općem neposrednom i pojedinačnom glasovanju, ali bi u njoj uz to bili i pretstavnici obitelji.

———

Rasprava o modernom korporativizmu, vodjena u Francuskoj zadnjih deset godina, bila je na mahove vrlo živa. Korporativizam je bio napadan naročito od liberalista. Prema njima povijest starih korporacija nije drugo nego povijest neprestanih sukoba i boraba. To da će se neminovno dogoditi i u neo-korporativističkom poretku, te da će uslijed toga samo trpjeti interesi cjeline. Ako li se pak želi izbjeći ovoj borbi staleža, onda da se nužno upada u etatizam, koji korporativizam želi upravo izbjeći. Louis Rougier[35]) izražava se ovim riječima: »Korporativizam nije drugo nego sinonim za inkorporaciju i kaporalizaciju; i to nije samo slučajni sticaj, da se korporativna država ne nalazi drugdje nego u diktatorskim državama.«

Francuski korporativisti naprotiv pokazuju, da je današnji društveni i gospodarski nered u demokratskim državama moguće ukloniti jedino uredjenjem, koje odgovara prirodnomu sastavu društva. To uredjenje je korporativni sistem, koji na društvenom i gospodarskom nacrtu okuplja ljude u njihovim prirodnim skupinama, staležima. Samo na taj način može se ukloniti borba klasa i anarhija na gospodarskom području. No francuski korporativisti dopuštaju djelomično, da pored korporativnoga područja može postojati slobodno područje narodnoga gospodarstva, koje će biti bezuvjetno manje od prvoga, te s vremenom može možda i nestati.

Sukobi izmedju korporacija će postojati, jer je prirodno, da se pojedine skupine, imajući i svoje zasebne interese, nadju gdjekada jedne protiv

———————

33) L'intégration des organismes corporatives dans l'Etat, Semaines sociales, o. c., str. 376.

34) Structure de l'autorité corporative, Semaines sociales, o. c., str. 359.

35) o. c., str. 129.

Digitized by Google

drugih u obrani tih svojih interesa. Te sukobe rješavat će jaka državna vlast. Ali to ne znači, da zbog toga mora doći do etatizma. Korporacije će imati toliku vlast, da mogu samostalno uredjivati svoja unutarnja pitanja, te će imati toliku vlast, da mogu samostalno uredjivati svoja unutarnja pitanja, te će državna vlast nastupiti samo onda, kada budu ugroženi interesi cjeline.

Isto tako odbijaju korporativisti prigovor, da će država biti zarobljena od korporacija, u koliko ona ne zarobi njih. Korporativna država[36]) ne će biti »država, koja izlazi iz korporacije, koja je podvrgnuta korporaciji, i koja je bezpomoćna pred korporacijom«,[37]) jer korporativni režim ne znači podvrgavanje državne vlasti organiziranim staležima. To vrijedi napose u slučaju savjeta korporacija, ali i u slučaju postojanja korporativnoga senata. Ovaj će biti izraz cjeline kao i politički parlamenat, samo po drugim kriterijima, te kao stručno pretstavničko tijelo, naročito za gospodarska i društvena pitanja, može biti sretna uredba uz bok političkomu parlamentu.

Dok je gospodarski individualizam u svojem najčišćem obliku, atomskom kapitalizmu, doveo do surove borbe pojedinaca, u kojoj stradaju slabiji pred jačima i bezobzirnijima, te se konačno izrodio u kapitalizmu velikih jedinica i tako prestao biti izraz ideje slobodnoga natjecanja; dok se je etatizam pokazao nesposoban, da zaštiti interese pojedinaca i zajednice; dok kolektivizam hoće uništiti razlike izmedju ljudi, i to ne postizava nego uništavanjem slobode pojedinaca, i dok totalitarizam podvrgava, zapostavlja i tumači interese pojedinaca interesima zajednice, dotle korporativizam daje zaštitu slabijima, čuva slobodu pojedinaca i sprečava, da se ona izvrgne u anarhiju, brani interese pojedinaca i ne zapostavlja interese zajednice, ostvaruje socijalnu pravdu, i osigurava gospodarsku ravnotežu.

Francuski korporativisti ukazivali su tako zadnjih nekoliko godina na korporativizam kao na najsretnije rješenje društvenih i gospodarskih odnosa, koji su u Francuskoj postali nesnošljivi. Poraz na bojnom polju odjeknuo je u čitavom gospodarskom i društvenom sastavu njihove zemlje. Francuska traži novi i vlastiti izraz u novom poretku, koji već polagano izgradjuje. Korporativizam, koji je ovdje ukratko prikazan, poslužit će zacijelo kao oslon onima, koji imaju da postave temelje nove Francuske.

O problemu krivnje u današnjem krivičnom pravu

Napisao Feliks Bruck, odvjet. pripravnik u Zagrebu.

Stav javnosti veoma je osjetljiv prema pitanju krivnje pozitivnoga krivičnoga prava. I to s pravom. Masa smatra sudjenje nedužnoga nepopravljivom nepravdom i žail nevine žrtve. Stručnjacima, poznavaocima krivičnoga prava, zamračen je jasan pogled uslijed trajnoga kretanja u uskom krugu stručnoga obzorja, a da i ne pomišljaju kod stvaranja predočbe o pojmu krivnje, umišljaja i nehata, da li ti pojmovi stoje u saglasju s nazorima narodnih masa, sa životnom zbiljom. Zakon pronalazi krivim učinioce krivičnih djela (u smislu pozitivnih zakonskih propisa), koji — kako to narod običaje da kaže — za učinjeno djelo »ništa ne mogu« i da su »učinili ono, što bi u njihovom položaju učinio i svaki drugi.«[1]) Osjećaj, srce i razum kažu lajiku, da se je desila nepravda, da je kažnjen nevini, kada

36) Vidi gore definiciju R. Bonnarda.

37) Joseph Barthélemy: Louis XVI avait raison.

1) Dr. Berthold Freudenthal, »Schuld und Vorwurf«.

Digitized by Google

pročita u novinama da je, n. pr. po Okružnom sudu u Leskovcu osudjen seljak radi kradje pet krušaka na kaznu strogoga zatvora od tri mjeseca; da je Beška Takač iz Bogojeva radi kradje živežnih namirnica iz podruma bogatoga posjednika Matije Menratha u Somboru, počinjene radi krajnje bijede, osudjena po Okružnom sudu u Somboru na tri mjeseca zatvora, da je Franc Pibernik, pet mjeseci nezaposleni radnik, bolestan, radi pokušaja kradje komadića mesa iz kuhinje kavane »Šar-Planina« osudjen po Okružnom sudu u Beogradu na mjesec dana strogoga zatvora, da je radi kradje triju ćilima, vrijednih D 2.060,- na štetu Mare Šeatović iz Bjelanovaca osudjen Ilija Babić po Okružnom sudu u Slavonskoj Požezi na šest godina robije. Ili da je Stevan Pančić, nadničar iz Srbobrana, radi kradje zavjese sa prozora vagona trećega razreda osudjen na pola godine strogoga zatvora; da je Franc Košanjc molio Okružni sud u Mariboru za milost, uvjeravajući, da je bio gladan i da nikada ne bi postao zločinac, da je imao hljeba, — i da je na kraju osudjen na dvanaest godina robije; da je strogo osudjena Stana Mirdina iz Turistana, kotar Trebinje, mati troje nejake djece bez oca, radi kradje vreće brašna na štetu trgovca Sime Krunića, da je — i tako dalje i tako dalje nižu se ovakovi i slični slučajevi u nedogled.

O umišljaju kaže von Hippel: »Zakonodavac, koji umišljaj označuje kao znanje i htijenje osebina delikta ili kao volju, uperenu na ostvarenje delikta, stoji na čvrstom temelju.« Na tom čvrstom temelju stoji i definicija umišljaja našega krivičnoga zakona, koji u § 16 kaže: »Krivično je djelo učinjeno s umišljajem: kada je učinilac njegovo izvršenje htio —« Kako se taj pojam umišljaja odnosi prema pitanju, sa koga smo pošli: da li bi se u danom slučaju svatko ponašao kao odnosni počinilac u krivičnom zakonu opisanoga djela. On je mogao sva svoja nastojanja — uključivši i protupravnost — znajući, svjesno uperenom voljom privesti u djelo, a da se po stvarnom stanju stvari s pravom nije moglo da očekuje što drugo. Onda ga zakon pronalazi krivim, a narod nekrivim.

Kod sudjenja se, doduše, prilikom odmjeravanja vrste i visine kazne, uzimaju u obzir, katkada, »... okolnosti, koje utiču, da kazna bude veća ili manja...« (§ 70 k. z.); izriču se uslovne osude, donose amnestije. Svim tim sredstvima se postizava izvjesno ublaženje kazne, ali se njima ne rješava glavno pitanje, — pitanje naime, treba li učinioca kazniti ili ne, postoji li krivnja ili ne postoji.

U slučajevima stanja nužde (§ 25 k. z.) rješenje je jasno. Ali malen je broj slučajeva, koji ispunjavaju uvjete § 25 k. z. i koji će se prema tome moći da podvrgnu pod pojam stanja nužde. Jaz izmedju pitanja krivnje i nekrivnje odnosno izmedju stava zakonodavca i stvarnosti je prevelik, a da bi ga današnje pozitivno pravo i zakonodavstvo moglo da premosti. Rješenje leži u samom pojmu krivnje.

Pogrješno je općenito mišljenje, da pojam krivnje sadržaje samo pojam umišljaja ili nehata i ništa više. Na popratne okolnosti, pod kojima je djelo učinjeno, ovo se mišljenje ne obazira.[2]) Po stanovištu zakona i praksi sudova popratne su okolnosti, pod kojima je počinjeno izvjesno krivično djelo, u stanju, da kaznu smanje ili eventualno isključe. Elementima krivnje pripadaju prema tome kraj dolusa ili culpe uračunljivosti, kao treći elemenat još i popratne okolnosti, pod kojima je učinilac krivičnoga djela radio. Popratne okolnosti nisu dakle samo razlozi, koji odlučuju kod odmjerenja kazni, nego one odlučuju i kod pitanja, da li uopće postoji krivnja. Popratne okolnosti ne leže kao elementi krivnje kraj umišljaja

---

[2]) R. Frank: Über den Aufbau des Schuldbegriffes.

Digitized by Google

ili nehata, nego kao dijelovi krivnje u samom dolusu ili culpi, koji su, u suštini uzevši, vrste krivnje. Ne radi se dakle o blažem kažnjavanju učinioca krivičnih djela, koji su ta djela počinili pod izvjesnim — u zakonu predvidjenim — olakšavajućim okolnostima (pobude, cilj, neposredni potstrek, raniji život učinioca, njegove lične i privredne prilike, mjere uvidjavnosti, posljedice djela, držanje učiniočevo poslije počinjenoga djela, kajanje, popravak odnosno uklanjanje nastupjele posljedice), nego o tome, da li popratne okolnosti, pod kojima je učinioc krivičnoga djela radio, ukidaju samu krivnju njegovu.

Podvlačimo, da je ovaj prikaz gradjen na osnovi današnjega pozitivnoga prava. Radi se o pokušaju kritike danas važećih zakonskih ustanova. Stoga ne može da bude predmetom rasprave ovoga prikaza pitanje brisanja pojma krivnje iz krivičnoga prava. O pojmu krivnje govori se dakle ovdje u okviru današnjega, savremenoga sistema krivičnoga prava. U budućem društvenom razvoju nestankom pretpostavaka, okolnosti i preduvjeta, koji dovode do krivnje, nestat će i pojam krivnje.

Bit svake definicije krivnje je izrašeno negodovanje i prijekor glede postupka krivca, koji je počinio krivično, a mogao je i trebao da postupa drugačije. Zakonodavac doduše traži od gradjana, da se pridržavaju po njemu postavljenih propisa, ali bi trebao da postavi ogradu: u koliko je to gradjanima moguće. Kada ta mogućnost ne postoji, ne može da postoji niti pravna krivnja. Treba dakle krivnju zanijekati svagdje, gdje se od krivca nije moglo s pravom da očekuje drugo, socijalnije držanje. Ne može se općenito navesti, kada je krivac mogao da postupa drugačije. Ne postoji za to jedno opće, za sve slučajeve važeće pravilo. Za prosudjivanje ovoga pitanja bit će od odlučne važnosti svi čimbenici, koji su uticali na djelanje učinioca krivičnoga djela. Kod svakoga pojedinoga slučaja trebat će ispitati sve momente i utvrditi individualne činjenice konkretnoga djela.

Ako se ustanovi, da su popratne okolnosti počinjenoga krivičnoga djela takove, da bi trebalo ulaganje tolikih otpornih snaga, koliko se, po prosjeku sudeći, ne može s pravom da traži i očekuje od krivca, da počinjeno djelo ne počini, onda nema niti može da bude krivnje. Kod nehata se važnost tog načela priznaje: »Krivično je djelo učinjeno iz nehata, kad učinilac ... nije predvidio nastupjelu posljedicu, i ako je ovu prema okolnostima a naročito prema njegovim ličnim osobinama mogao ili je bio dužan predvidjeti.« (§ 16, st. 2 k. z.). — Naprotiv kod umišljaja to je načelo zakonu nepoznato: »Krivično je djelo učinjeno s umišljajem, kada je učinilac njegovo izvršenje htio.« Zakon dakle kod umišljaja ne priznaje, da krivnja ne postoji, gdje u času učina djela nedostaju mogućnosti, da bi se moglo i trebalo drugačije postupati. Načelo nekažnjavanja učinioca krivičnih djela primjenjuje zakon samo kod slučajeva stanja nužde i kod nužne obrane. Ovdje zakon niječe krivnju, a ne protupravnost, jer protupravnost, nema sumnje, postoji i kod stanja nužde i kod nužne obrane. Potrepština krivnje ne postoji: učinilac nije mogao postupati drugačije, nego što je stvarno postupao.

No, kako smo prije rekli, stanje nužde i nužna obrana obuhvaćaju veoma maleni dio slučajeva, u kojima se od učinioca djela ne može obzirom na prilike i okolnosti, pod kojima je odnosno djelo počinjeno, s pravom da očekuje, da djelo ne počini. Sve slučajeve, koje stvara i donosi životna stvarnost, ne obuhvaća stanje nužde i nužna obrana.

Treba dakle naći formulu, koja će opravdati ostale učinioce krivičnih djela van stanja nužde i nužne obrane: učinioce krivičnih djela, koji su počinili djelo pod takovim okolnostima, da bi pod sticajem danih prilika i svaki drugi učini isto, što i krivac. Reforme, kojih smo provedenje tražili za umišljaj, nalazimo provedene kod nehata. Teorija postavlja kod nehata

Digitized by Google

dva pitanja: objektivno, da li je krivac, da spriječi zlo, poduzeo potrebne mjere i oprez. Ako je odgovor niječan, postavlja se pitanje subjektivno: da li je krivac po svojim subjektivnim sposobnostima poduzeo potreban oprez, da spriječi zlo; da li je prema okolnostima to mogao učiniti. Učinilac kriviènoga djela je dakle trebao da izbjegne zlo. No, pitanje je, da li je on to m o g a o.

Uzmimo slijedeći primjer: Kočijaš upravlja kolima, u koja je upregnut konj nemiran i divlji. To je poznato i kočijašu i njegovomu poslodavcu. Konj pobijesni i pregazi prolaznika. Dužnost je krivca, kočijaša, da izvršuje naloge svoga poslodavca, te je i obrazložen strah, koji ga je rukovodio u njegovom djelanju, da će u slučaju opiranja, da vozi s nemirnim konjem, biti otpušten te izgubiti namještenje i upropastiti egzistenciju. Ne može se s pravom zahtijevati od čovjeka, da stavi na kocku zaposlenje, da bi spriječio kakav mogući nepoželjan dogadjaj. Učinioc dakle obzirom na okolnosti, koje su pratile njegov učin, nije mogao da spriječi počinjenje djela.

Što je pravo kod nehata, treba da se primijeni i kod umišljaja. Postavlja se opravdano pitanje: Zašto se kod manje krivnje, culpe, traži više opravdanja za donošenje osude nego kod veće krivnje, dolusa. Ako neizbježnost isključuje nehat, onda svakako isključuje i umišljaj.

Vratimo se spomenutomu slučaju. Kočijaš upozori poslodavca na opasnost, koja prijeti od konja, na mogućnost nesreće. Poslodavac daje unatoč tomu nalog kočijašu, da vozi, te mu, za slučaj otkaza poslušnosti, zaprijeti raskidom službovnoga odnosa. Kočijaš, prisiljen na to, vozi i dogodi se nesreća, koju je kočijaš p r e d v i d i o. Sud će vjerojatno pronaći kočijaša krivim umišljaja. Problem leži u zrakopraznom prostoru, u kojem se kreće zakonodavčev pojam umišljaja, pojam lišen svih životnih mjerila, stavljen van stvarnosti.

Ne postavlja se pitanje, da li je krivac predvidio ostvarenje činjeničnoga stanja kriviènoga djela i da li je htio to ostvarenje, nego je pitanje u tome, da li se je m o g l o s pravom da očekuje od njega drugačije držanje i postupanje. Taj momenat krivnje leži u suštini s v a k e krivnje, pa i u dolusu. Prema tomu razlog, koji uvažava nekrivnju kod nehata, treba analogno primijeniti na sve slučajeve neizbježnosti, dakle i kod umišljaja.

Da li postoji krivnja kod učinioca kriviènoga djela kradje, uvaži li se, da taj počinilac kriviènoga djela gladuje bez svoje krivnje samo zato, što mu savremeni privredni sistem ne može da pruži potrebne uslove za održanje života. Da li postoji krivnja dvadeset godišnje služavke A. T. iz sela Mihovljana, kotar Banja Luka, što je, rodivši vanbračno dijete, ostavljena od oca djeteta, u nemogućnosti, da prehrani sebe a kamo li i dijete, nemajući od nikuda pomoći, bacila dijete u Vrbas. Unatoč logičnomu obrazloženju neizbježivosti svoga postupka, nesumnjivosti, da nije m o g l a drugačije da postupa (»... dodijale su mi patnje i neimaština, pa sam odlučila, da dijete umre na ovaj način, jer je ovako bolje, nego da se muči zajedno sa mnom...«) Okružni sud u Banja Luci osudio ju je na devet mjeseci strogoga zatvora.

Znamo, da je za krivnju potreban umišljaj (ili nehat) i uračunljivost. O uračunljivosti govori propis §-a 22 k. z., koji utvrdjuje, da »ne će biti odgovoran, tko u vrijeme učinjenja djela nije mogao shvatiti, prirodu i značaj svoga djela ili prema tome shvaćanju raditi uslijed duševnog rastrojstva ili pomućenja svijesti ili umne nerazvijenosti ili slaboumnosti«.

Frankove se popratne okolnosti u našem kriviènom zakonu (§ 16 st. 1) ne spominju kod definicije umišljaja, kako smo to prije vidjeli. Naprotiv, kod nehata (§ 16 st. 2) zakon poznaje i uvažuje popratne okolnosti.

Kako je zaštićen od osude učinilac umišljenoga kriviènoga djela prema opisanomu zakonskomu stanju stvari, koji je svjesno i namjerno ostvario

Digitized by Google

protupravno djelo, a da nije bio u stanju, da svlada okolnosti, koje su ga primoravale na počinjenje toga djela, i da skupi neobično veliku snagu volje i otpora da bi spriječio počinjenje djela.

I kod takovih slučajeva — vidjeli smo — sud pod pritiskom pozitivnih zakonskih propisa dolazi do krivnje i prema tome do osude. Tu se onda ispomaže blažim odmjeravanjem kazni, uvažavaju se olakotne okolnosti, izriču uvjetne osude, donose amnestije. I današnji zakonodavac uvidja neodrživost svojeg sazdanja pojma krivnje i nastoji stvar ublažiti kojekakovim polovičnim mjerama. Jasno je, da ovo i ovakovo stanovište ne vodi računa o potrebama stvarnosti niti o stanju, u kojem se nalazi pojedinac u savremenom gospodarskom poretku i društvenom uredjenju.

Isto je tako jasno, da će ovo pitanje naći svoje rješenje u času rješenja svih ostalih važnih društvenih pitanja, koja čekaju na rješenje. Nestankom pretpostavaka, koje stavljaju na dnevni red pitanje krivnje, nestat će i samoga toga pitanja.

Postoji više načina, kako da se to uredi u zakonu. Može se stvar da zahvati neposredno kod umišljaja ili posredno kod stanja nužde.

1) Pokušamo li kod umišljaja, moguća su dva rješenja:

a) Na mjesto §-a 16-tog današnjega našega k. z. kazali bi: »Krivično je djelo učinjeno s umišljajem: kad učinilac svijesno pušta iz vida dužnosti, koje je prema okolnostima u mogućnosti da ispuni i uslijed toga činjenično stanje krivičnoga djela sa htjenjem ostvari.«

b) »Ne postupa s umišljajem učinilac krivičnoga djela, od koga se prema okolnostima ne može očekivati, da bi od izvršenja djela odustao«.

2) Druga je mogućnost rješenja pomoću stanja nužde:

Po zakonu se ne može svako djelo podvesti pod stanje nužde. Naš krivični zakon propisuje stanju nužde u § 25: »Ne će se kazniti, tko učini kakvo djelo, da od sebe ili koga drugoga otkloni istovremenu, na drugi način neotklonivu neskrivljenu opasnost za život, tijelo, slobodu, čast, imovinu ili koje drugo dobro, ako povreda, koju je on tim djelom učinio, nije veća od opasnosti; u protivnom slučaju može sud ublažiti kaznu po slobodnoj ocjeni (§ 72). Ovaj se propis ne može primijeniti prema onome, tko je dužan, da se izlaže opasnosti.«

Prema tome, nema stanja nužde za onoga, koji je dužan, da se izlaže opasnosti, za koga postoji pravna dužnost, da snosi štetu. Na primjer, šteta, koja prijeti učiniocu krivičnoga djela otpustom iz službe, pa ma da ta šteta pretstavlja i propast egzistencije, ne bi mogla da se podvede pod stanje nužde. Zakonodavac traži, da krivac, prije nego što djeluje u ovakovim slučajevima, savjesno razmotri i pomno pretrese njemu suprotne interese. Može li se s pravom tražiti i pretpostaviti od svakoga gradjanina i u svakom slučaju tako razvijenu svijest i snagu. Tko u nuždi postupa protupravno, bez krivnje je, ako je povreda dužnosti nastala pod pritiskom opasnosti.

To bi bile te tri mogućnosti, da se zakon dovede u saglasje sa potrebama svakodnevnoga života, koji se odvija pod danim mogućnostima i u okviru danih pretpostavaka, koje su jače od volje pojedinaca. Jednoga će dana izreći zakonodavac odredbu, da ne zaslužuje kriminalnu kaznu nitko, koji obzirom na okolnosti izvršenoga krivičnoga djela, izvršenje njegovo nije bio u stanju, u mogućnosti, da spriječi. Nemoguće ne može biti obveza.*)

Kada će božica Pravde konačno skinuti vrvcu s očiju, vidjet će, da se gradjanima, koji žive i razvijaju se pod najrazličitijim okolnostima, počevši od najnepovoljnijih u svakom pogledu do najsretnijih, pod najrazli-

*) Ad impossibilia nemo tenetur (Opas. ured.).

Digitized by Google

čitijim gospodarskim, socijalnim, kulturnim prilikama, ne može suditi jednim te istim šablonskim neživotnim mjerilom. Okolnosti, pod kojima pojedinci djeluju, od prvotne su važnosti za ocjenu toga njihovog djelanja, pa prema tome i za ocjenu krivnje.

Svjesni smo saznanja, da se u okviru današnjega društvenoga uredjenja pitanje krivnje ne može riješiti konačno. Kada će jednom nestati pretpostavke, koje omogućuju i stvaraju izvore nastajanja krivičnih djela i nagone počinioce krivičnih djela, da na toj liniji rješavaju neumitni nagon za stvarnje mogućnost održanja života, nestat će i samih krivičnih djela. Do toga časa treba dovesti u sklad pozitivne zakonske propise, koji na jednoj strani traže od gradjana najviši stepen morala, socijalnosti i osjećaja odgovornosti, dok na drugoj strani savremeno društveno uredjenje ne daje mogućnosti za ostvarenje ovih zakonskih imperativa.

Da li Musliman mora da skine kapu u sudu ako ne nosi fes ili keču?

Priopćio Blažo A. Milačić, starješina Sreskoga suda u Peći.

Dogadja se često, da se u mjestima, gdje ima muslimanskog svijeta, u sudu pojave i ulaze u uredovnice lica, koja ne skidaju kapu, iako na glavi imaju šešir, šajkaču, šubaru ili neku drugu kapu. Doista ovo izgleda vrlo smiješno, jer su sva ostala lica, koja se nalaze u sudnici, gologlava, pa i sam sudac.

Općenito je poznato, da Muslimani, koji nose kapu-fes ili keču, koje su kape usvojene kao njihove nacionalne kape, ne moraju skidati kapa s obzirom na njihove vjerske propise i običaje. Ali ne vidim razloga, niti da ima ma kakve logike, da Muslimani, koji sebe smatraju modernima i koji nose šešir ili kačketu ili neku drugu vrstu kape osim one, koju označismo kao muslimansku, i prema kojima se kapama ne mogu razlikovati od nas ostalih, da mogu s kapom na glavi da ulaze u pojedine urede.

Kada se ovakvo lice pojavi, sudac mora uvijek biti u jednoj neizvjesnosti, da li je lice, koje sa šeširom ulazi u uredovnicu muslimanske vjere ili je neki tip, kojega se nitko ne tiče, i kada ga opomene, da skine kapu, on uvijek može da kaže, da je muslimanske vjere i da ima pravo, da ne skida kapu.

Desio se slučaj u Sreskom sudu u Peći, da jedan Musliman, koji je bio otmjeno obučen, a koji je bio pozvan kao svjedok u jednoj parnici, da udje u uredovnicu s kapom, koja nije bila muslimanska t. j. nije nosio kapu koju muslimani obično nose, naime fes ili keču. Na opomenu suca, da kapu skine, pošto se nalazi u sudnici, on to nije htio učiniti, izgovarajući se, da je on Musliman, te da kao takav ne mora kapu skinuti. Sudac ga više puta opomene, da kapu skine, pošto na glavi nema fes ili keče, s kojim kapama bi mogao svjedočiti, a da ih ne skida, jer da će u protivnom, ako kapu ne skine, biti kažnjen zbog narušenja reda. Svjedok je ipak ostao uporan i nije htio kapu da skine, pa ga je sudac morao kazniti po §-u 263 g. p. p. novčanom kaznom od 300 dinara zbog narušenja reda.

Protiv ovoga zaključka je svjedok uložio rekurs, uz koji je priložio uvjerenje Vakufsko-mearivskog povjerenstva u Peći, prema kojemu Muslimani po propisima muslimanske vjere nisu dužni kako pri molitvi u bogomoljama, tako ni u nadleštvu, bilo prilikom rada ili posjeta skidati s glave kapu. U ovom uvjerenju povjerenstvo se nije pozvalo na nijedan zakonski propis, niti je točno navelo što sve razumijeva pod kapom, t. j. da li se tu smatra samo fes i keča ili i ostale kape, šeširi, kačkete, šubare i slično. Naše je

Digitized by Google

mišljenje, da je Vakufsko-mearivsko povjerenstvo svakako mislilo na uobičajene kape, koje Muslimani nose, a nikako ne druge.

Na osnovu uloženoga rekursa Okružni sud kao rekursni je ukinuo zaključak Sreskoga suda, navodeći kao razlog, da se iz gore navedenoga uvjerenja vidi, da Muslimani nisu dužni skidati kape prilikom ulaska u državna nadleštva. Dalje kažu, da ovo uvjerenje ne govori o pojedinim kapama nego o kapi uopće, te da je razlaganje Sreskoga suda, da Muslimani moraju skidati kape, ako to nije fes ili keča, neispravno, jer s obzirom na prednje uvjerenje po nahodjenju rekursnoga suda Muslimani pri ulasku u državna nadleštva *bez obzira, kakvu kapu imaju na glavi, ovu nisu dužni skidati,* pa se prema tome ni svjedok nije ogriješio o propis §-a 263 g. p. p. neskidanjem kape, te ga zbog toga nije trebalo ni kazniti.

Smatram, da je ovo mišljenje rekursnoga suda skroz pogrješno, pa i logički neprihvatljivo. Po ovom mišljenju rekursnoga suda svako lice, kojemu se kapa ne skida, a koje u neko nadleštvo dolazi, moglo bi da ne skida kapu. šešir, kačketu ili slično i činovnik bi trebao da ga primi, ne praveći zbog toga nikakvo pitanje, pošto on ne može da zna, da li je lice, koje je sa šeširom na glavi ušlo, muslimanske vjere ili neko drugo, pošto na njem nigdje ne piše, da je Musliman. Kada bi taj gospodin znao za odluku rekursnoga suda, on bi mogao reći i onda, kada bi ga službenik opomenuo, da skine kapu, da je Musliman, iako nije, te da kao takav ne mora skidati šešir, u kojem slučaju ovomu službeniku ne bi ništa drugo preostalo, nego ili da njegovu izjavu smatra kao točnu, ili da od njega traži uvjerenje o njegovoj istovjetnosti, iz kojega bi se vidjelo, da je on Musliman.

Skidanje kape je jedna vrsta iskazivanja društvenoga poštovanja, koje je medju ljudima uobičajeno. Prema tome skidanjem kape prilikom ulaska u neko nadleštvo lice, koje ulazi u nadleštvo, iskazuje mu dužno poštovanje.

Ako bi se usvojilo stanovište rekursnoga suda, dalo bi se maha nastranim tipovima, da u svakoj prilici izigraju uobičajeno načelo skidanja kape. Izgleda da je Okružni sud bukvalno shvatio uvjerenje Vakuf.-mearivskoga povjerenstva, iako je bio dužan, da svaku činjenicu po slobodnom uvjerenju ocijeni.

S obzirom na izloženo, smatram, da je stanovište Okružnog suda kao rekursnoga suda pogrješno, jer ako hoće jedan Musliman da uživa tu povlasticu neskidanja kape, on treba da nosi fes ili keču, po kojoj ga naš narod na prvi susret poznaje, a ako ne će, onda i za njega moraju važiti opći propisi, koji važe za sve ostale gradjane.

U vezi sa ovom istom stvari pojavljuje se jedno drugo vrlo važno pravno pitanje t. j. *da li su odluke, donijete od strane pretsjednika vijeća, suca pojedinca kod Okružnog suda ili starješine i suca Sreskog suda po §§ 261 do 264 g. p. p. odmah izvršne, ili se mogu pobijati pravnim lijekom — rekursom?*

Radi jasnoće navodimo, da sudac pojedinac kod Okružnoga suda prilikom vodjenja rasprave ima sva ovlaštenja, koja ima i pretsjednik vijeća (§ 267 g. p. p.), a isto tako ova ovlaštenja ima starješina Sreskoga suda odnosno sudac Sreskoga suda shodno §-u 527 g. p. p.

U §-u 265 stav I g. p. p. kaže se: »Zaključci, koji budu doneseni po prednjim naredjenjima, smjesta su izvršni«. Ova se odredba odnosi na propise §-a 261 do 264 g. p. p. Ako se propis §-a 265 g. p. p. tumači gramatički i logički, izlazi, da su sve odluke donijete u toku rasprave po §§ 261 do 264 g. p. p. odmah izvršne i da se ne mogu napadati pravnim lijekom. Drukčije se ne može ni razumjeti, da se jedna sudska odluka smatra izvršnom, nego onda, kada se pravnim lijekom ne može napadati.

U tumaču zakona o gradj. sud. postupniku Verona — Zuglia navode kod §-a 263 g. p. p. pod 3, da je odluka izrečena po §-u 263 g. p. p. odmah izvršna, s obzirom na § 265 g. p. p. objašnjavajući, da § 618 g. p. p. ovdje

Digitized by Google

ne može doći u obzir. Dalje kod § 265 g. p. p. navode, da je ovaj paragraf u opreci sa § 618 g. p. p.

Da vidimo, što kaže § 618 g. p. p. U ovom paragrafu se kaže: »Rekursom se ne odgadja izvršenje pobijanoga zaključka ni početak njegove izvršnosti.« Dalje se u drugom stavu ovoga paragrafa kaže: »Izuzimaju se, ako zakon drugo ne naredjuje (§ 265 st. 1), one kaznene naredbe, koje se mogu pobijati pravnim lijekovima upravljenim na sudove višeg stepena.«

Postavlja se sada pitanje, kako se ima razumijevati ovaj § 618 st. 2. g. p. p. s obzirom na § 265 st. 1 g. p. p., t. j. da li s obzirom na ova dva zakonska propisa ima mjesta ulaganju rekursa protiv zaključaka, donijetih na osnovu §§ 261—264 g. p. p.

Verona—Zuglia, tumačeći ovaj § 618 g. p. p. pod 3, kažu: »Odmah su izvršne kazne zbog narušenja reda, koje izriče sud u vršenju sjedničke policije (§ 265 u vezi §§ 263 i 264 g. p. p.)«, dalje: »naprotiv imaju odgodnu snagu rekursi, koji se ulože protiv kazni zbog obijesti ili narušenja reda po §§ 186, 409, 422, 429, 432, 450, 606 i 622 g. p. p.«

Po ovim tumačenjima izgleda, da su kazne, koje izriče pretsjednik vijeća — odnosno sudac pojedinac Okružnoga ili Sreskoga suda na osnovu §§ 263 i 264 g. p. p. odmah izvršne, što bi značilo, da se ni pravnim lijekom ne mogu napadati. O ovome jasno govori § 265 st. 1 g. p. p., koji se donekle i dopunjuje st. 2 § 618 g. p. p., gdje se kaže, da se izvršenje zaključaka može odložiti u svim onim slučajevima, u kojima je dozvoljen pravni lijek, osim ako zakon drukčije ne naredjuje, kao što je to slučaj kod § 265 st. 1 g. p. p., koji naredjuje, da su ovi zaključci odmah izvršni. Prema tome i iz ovoga § 618 g. p. p., koji je na prvi pogled dosta nejasan, ipak se vidi, da se zaključci, o kojima govori § 265 st. 1 g. p. p., ne mogu pravnim lijekom pobijati.

S obzirom na iznijete razloge mislimo, da bi § 265 st. 1. g. p. p. u vezi sa § 618 st. 1 i 2 g. p. p. trebalo tako razumijevati, da su zaključci donijeti na osnovu §§ 263 i 264 g. p. p. odmah izvršni i da se pravnim lijekom ne mogu napadati, te da bi sud, koji je ovakav zaključak donio, u slučaju, da se protiv istih uloži pravni lijek, trebao taj rekurs sam odbaciti kao nedopušten shodno § 617 g. p. p., a u slučaju, da on to sam propusti, da bi rekursni sud takodjer trebao taj rekurs odbaciti shodno §-u 620 g. p. p.

Istina, po §-u 608 g. p. p. rekurs je dopušten svuda, gdje ga ovaj zakon izrično ne isključuje. Po §-u 265 g. p. p. izrično nije rečeno, da je rekurs isključen, ali je rečeno, da su zaključci, koji budu doneseni po prednjim naredjenjima, smjesta izvršni, te prema tome — a i s obzirom na to, da znamo, koje su sudske odluke izvršne, a to samo one, koje se više pravnim lijekom ne mogu napadati bilo uslijed oga, što zakon pravni lijek ne dopušta, bilo zato, što pravni lijek u roku, koji je zakonom odredjen, nije uložen, ili što je bio uložen, pa odbačen — dakle ne može se drugačije razumjeti nego tako, da protiv ove vrste zaključaka nema mjesta pravnomu lijeku.

Kada bi se drugo gledište zauzelo, t. j. da ima mjesta pravnomu lijeku, onda je ovaj § 265 st. 1 g. p. p. nepotreban; trebalo bi ga ukinuti; i neshvatljivo bi bilo, što je zakonodavca rukovodilo, da dade ovakvu stilizaciju ovomu paragrafu.

S obzirom na iznijete razloge mislimo, da je Okružni sud kao rekursni u konkretnom slučaju učinio znatnu griješku, kada se je upustio u razmatranje rekursnih razloga, jer je rekurs s obzirom na § 265 st. 1 g. p. p. imao odbaciti kao nedopušten shodno §-u 620 g. p. p.

Da li je u konkretnom slučaju rekursni sud drugačije tumačio § 265 st. 1 g. p. p., nego što smo mi to gore izložili, ili u konkretnom slučaju nije se sjetio, da ovaj paragraf uopće postoji, to ne možemo znati, jer u razlozima zaključka o tome nema ni riječi. Smatramo, da je Okružni sud, u koliko je ovaj paragraf drugačije tumačio, dužan bio zato dati i svoje razloge.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko

Sekvestracija radnje (poduzeća) ne smeta, da se provede pljenidba i dražba pokretnina, koje se nalaze u sekvestriranoj radnji ovršenika.

Rješidba Stola sedmorice od 5. prosinca 1940, br. Rek. 1121/40.
(Zaključak Sres. suda u Otočcu od 17. veljače 1940, br. I 204/39; — zaključak Okruž. suda u Gospiću od 15. ožujka 1940, br. Pl. 239/40-2)

Sreski sud u Otočcu odbio je žalbu ovrhovoditelja u ovršnom predmetu O. A. protiv S. P. radi 4649 D. 60 p. spp., uloženu po § 61 Ip. radi toga, što da se dozvoljena pljenidba pokretnina ne može provesti radi već obavljene sekvestratije radnje ovršenika, u kojoj se te pokretnine nalaze.

Okružni sud u Gospiću je preinačio zaključak prvostepenoga suda iz razloga, što da pljenidba i dražba ovih pokretnina nije po zakonu isključena, već se imaju provesti, te sa dobivenom kupovninom postupati u smislu zakona (§ 86, 98, 117, 208, 209 Ip.).

Stol sedmorice je potvrdio zaključak Okruž. suda iz slijedećih razloga:

Obrazloženje: Drugostepeni sud ispravno uzima, da dozvoljena prinudna uprava ne isključuje izvršenje druge vrsti u korist kasnijega tražioca izvršenja, a naročito ne izvršenje do namirenja dražbom pokretnina, koje se nalaze u sekvestriranoj radnji izvršenikovoj. Učinak dozvoljene prinudune uprave po propisima Ip-a ide samo onamo, da se istovremeno na istom objektu ne može dozvoliti posebna prinudna uprava (§ 85 Ip.), alj dražbu objekta taj zakon ne isključuje a kod nekretnina ju čak izričito i predvidja (§ 86 st. I Ip.) Stoga je pravno stanovište drugostepenoga suda na zakonu osnovano, pa se rekurs nije mogao uvažiti.

Priopćio dr. Franjo Krmpotić, sudac Okruž. suda u Gospiću.

1) Za izdanje privremene naredbe po § 333. t. 8 Ip. (privremeno uzdržavanje žene po mužu i dozvola odvojenoga stanovanja) dovoljne su pretpostavke iz §-a 107 o. g. z-a (pogibelj), a nije nužno postojanje razloga iz § 109 o. g. z.

2) Trošak privremene naredbe ima snositi predlagatelj.

Zaključak Stola sedmorice od 14. ožujka 1940, br. Rek. 1051-I-40.
(Zaključak Sreskoga suda u Sv. Ivanu Zelini od 8. travnja 1940. I. R. 148/40/5; zaključak Okružnoga suda u Zagrebu od 20. rujna 1940. br. Pl. 1799/40)

Sreski sud je u vanparničnom predmetu žene protiv muža: 1) izdao privremenu naredbu dozvolom odvojenoga stanovanja i plaćanja uzdržavanja; 2) odredio, da trošak postupka snosi sama predlagateljica.

Iz razloga: Zahtjev za privremeno uzdržavanje ima se ostvariti po propisima Ip-a (§ 331—333). u obliku privremene naredbe. Pri tom valja uvažiti, da se u nazočnom predmetu radi o prijedlogu za izdanje privremene naredbe dozvolom odvojenoga stanovanja i odredjivanja privremenoga uzdržavanja u novcu, koji bi protustranka bila dužna davati svojoj zakonitoj ženi. Da li je prijedlog predlagateljice na zakonu osnovan, valja medjutim prosudjivati po §-u 107 i 90—92 o. g. z-a, dakle po materijalnom pravu. Ti propisi ne predvidjaju opasnost iz §-a 332 br. 1. Ip-a žene kod ostvarenjza njena prava tako, da u slučaju iz § 333 br. 8 Ip. (o kojem se ovdje radi) nije potrebno učiniti vjerojatnom opasnost, koja bi prijetila zahtjevu za privremeno uzdržavanje. Ovo je valjalo istaknuti, jer sud nije provodio nikakove dokaze u pravcu potrebne pogibelji iz §-a 332 br. 1 Ip.

Okružni sud je preinačio prvostepeni zaključak, te predlagateljicu sa zahtjevom u cijelosti odbio.

Iz razloga: Za izdanje privremene naredbe po § 333 t. 8. Ip-a potrebno je, da postoji pretpostavka §-a 332 t. 2. Ip-a, da bi se tom naredbom spriječilo kakovo nasilje ili otklonila nenaknadiva šteta. Ovi pak slučajevi postojat će, ako su dokazane koje okolnosti §-a 109 o. g. z-a. Po §-u 109 o. g. z. to moraju biti teška zlostavljanja. Istina je, da je F. S osudjen kazneno radi lake tjelesne ozljede na štetu predlagateljice. No ta se sastojala u lakoj modrici, a kako se on branio —

Digitized by Google

a osuda se temelji i na njegovom priznanju — zadao joj je ozljedu izazvan od predlagateljice. I preslušani svjedoci potvrdjuju, da je F. S. znao kadgod predlagateljicu lakše udariti, te redovno po njoj izazvan, te da mu je ona prije toga psovala mater i izazivala ga, a on ju je prethodno opomenuo neka šuti. Prema tome te zadjevke nisu prešle okvir običnih kućnih svadja, a naročito nema istaknutog obiljčja § 109 o. g. z. i § 332 t. 2. Ip.

Stol sedmorice uspostavio je prvostepeni zaključak.

Obrazloženje: Rekursni je sud u pravnoj zabludi, kad cijeni, da se pretpostavke za izdavanje privremene naredbe po § 333 br. 8. Ip. imadu tražiti u § 109 o. g. z., jer taj propis sadržaje razloge, iz kojih se može tražiti rastava od stola i postelje

Za spomenutu privremenu naredbu dolazi naprotiv u obzir § 107 o. g. z., koji odredjuje, da će sud ugroženomu suprugu dozvoliti odvojeni stan. Ima se dakle riješiti pitanje, da li je predlagateljica bila ugrožena. Prvostepeni je sud na osnovu uvidjaja u spis Kps. 53/40 utvrdio zlostavljanje predlagateljice po protivniku a tako i ugroženost. Zlostavljanja, pak ne moraju biti teška, jer — kako je već rečeno — tu ne dolazi do primjene § 109 o. g. z., u kome je govor o teškim zlostavljanjima, nego § 107 o. g. z., koji upravo predvidja privremenu naredbu dozvole odvojenoga stana, a spominje samo ugroženost.

Trošak rekursa kao uopće sve troškove oko dozvoljene privremene naredbe ima da snosi predlagateljica, no ne dirajući u njeno pravo na naknadu, kako to odredjuje § 342 st. 1. Ip.

Priopćio Eugen Wagner, starješina suda u Sv. Ivanu Zelini.

S prijedlogom za povraćaj u prijašnje stanje radi ulaganja revizije treba podnijeti i reviziju, a ako to nije učinjeno, revizija je kasno podnešena (§ 213 st. 2 grpp.).

Rješidba Stola sedmorice od 16. siječnja 1941, br. Rek. 1876/40.

Sreski sud u G. je dozvolio u parnici Š. M. protiv zadruge P. radi 12.908 D. spp., na prijedlog tužiteljice za povraćaj u prijašnje stanje radi promašenoga roka za ulaganje revizije, taj povraćaj i dao rok za ulaganje revizije.

Tužiteljica je u tom roku reviziju izvela.

Revizija je poslana Stolu sedmorice kao pravodobno podnešena na rješenje.

Stol sedmorice je odbacio reviziju kao prekasno podnešenu iz slijedećih razloga:

Obrazloženje: Prvostepeni je sud doduše dozvolio povraćaj u predjašnje stanje za podnošenje revizije zaključkom od 14. kolovoja 1940 pod broj 60, ali je revizija. koja je predana pošti 29. rujna 1940, kasno podnesena.

Prema § 213 st. 2, grpp. trebalo je reviziju podnesti istovremeno s prijedlogom, da se dozvoli povraćaj t. j. 24. srpnja 1940, a kako to nije učinjeno, revizija je svakako kasno podnesena.

Iz toga propisa slijedi, da uopće nema mjesta povraćaju u predjašnje stanje radi dobivanja vremena, da se poslije dozvole povraćaja izvrši propuštena parnična radnja.

Priopćio dr. Franjo Krmpotić, sudac Okruž. suda u Gospiću.

b) Upravno

Zapisanje očeva imena u knjigu krštenih čini potpun dokaz samo onda, ako je učinjeno po propisu zakonskom (§ 164. hrv. o. g. z.).

Presuda Drž. savjeta u Beogradu od 19. listopada 1940. br. 16254.

Rješenjem banske uprave u Zagrebu od 26. kolovoza 1935, br. 11-51.568/35. odbijen je A. sa zahtjevom za upis nezakonitosti B-e rodjene 10. srpnja 1907. putem ispravka matica rodjenih župe sv. Marka u Z.

A. je utužio to rješenje pred Upravnim sudom u Zagrebu, te je ovaj presudom od 24. ožujka 1937. br. 10339/36. T. 452/36. poništio to rješenje Banske uprave temeljem čl. 26. zakona o Drž. savjetu i Upravnim sudovima radi krive upute o pravnom propisu kao i radi toga, što nije u stvari sa strankama provedena rasprava i donesena odluka u smislu § 72 Z U. P., da se pitanje pozakonjenja ima

Digitized by Google

riješiti po redovitom sudu, a da se do rješenja suda prekida postupak pred upravnom vlasti.

U izvršenju te presude Banska je uprava dala putem gradskoga poglavarstva preslušati sve interesirane stranke i po tom donijela novo rješenje od 22. kolovoza 1938. br. 11.16.299/38.

A. je utužio ovo rješenje pred Upravnim sudom u Zagrebu, te je ovaj svojom presudom br. 9805/1939 T. 1337/1938. tužbu odbacio kao neosnovanu i našao, da je utuženo rješenje doneseno u skladu sa gore danom presudom Upravnoga suda od 24. ožujka 1937. br. 10.339/1936. T. 452/1936.

Razlozi te presude su ovi:

Rješenjem banske uprave u Zagrebu od 26. kolovoza 1935. br. 11-51568/35. odbijen je A. sa zahtjevom za upis nezakonitosti B-e, rodjene 10. srpnja 1907., putem ispravka matice rodjenih župe sv. M. u Z.

Presudom upravnog suda u Z. od 24. ožujka 1937. br. 10339/36 T. 452/36. poništeno je navedeno rješenje banske uprave temeljem čl. 26. zakona o Državnom savjetu i uprav. sudovima radi krive upute o prav. stanju, kao i radi toga, što nije u stvari sa strankama provedena rasprava i donesena u smislu §-a 72. Z. U. P. odluka, da se pitanje pozakonjenja ima riješiti po redovitom sudu, a da se do rješenja suda prekida postupak pred upravnom vlasti.

U izvršenju presude ovoga suda od 24. ožujka 1937. br. 10.339/36. T. 452/36. banska je uprava dala putem gradskoga poglavarstva preslušati sve interesirane stranke i po tom donijela novo sada utuženo rješenje.

Utuženim rješenjem Banska je uprava na molbu A. iz Z. radi matične zabilježbe nezakonitosti rodjenja njegove kćeri B. odlučila, da se pokrenuti postupak prekida po §-u 72. Z. U. P. do pravomoćnoga rješenja pitanja pozakonjenja B. kod nadležne sudske vlasti.

Protiv ovoga rješenja podnio je sada blagovremeno tužbu A. osporavajući mu zakonitost, jer da je isto ništetno i protuzakonito, protivno stanju spisa i da pokazuje nerazumijevanje presude Upravnog suda od 30. lipnja 1933. br. 9546/34. T. 785/33. Po upravnom sudu da je već ustanovljeno, da su upravne vlasti nadležne za ispravak matica. — Nakon presude upravnog suda od 24. ožujka 1937. br. 10339/36. da nije sa strankama provedena nikakova rasprava zajednički, već da su stranke preslušane zasebice.

Prekidu postupka po §u Z. U. Z. da nije bilo mjesta, jer da su za ispravak matice nadležne upravne vlasti, a ne sudovi, kako je to već jednom sudjeno po Upravnom sudu, a riješeno da je tako i po ministru pravde. Traži stoga, da se utuženo rješenje poništi kao protivno zakonu.

Sud je razmotrivši tužbu, raspravni spis i izjave stranaka našao, da je utuženo rješenje doneseno u skladu s pravomoćnom gore navedenom presudom Upravnog suda od 24. ožujka 1937. br. 10339/36. T. 452/36., jer je tužena vlast u smislu rečene presude Upravnog suda dala provesti raspravu sa svima interesiranim strankama i nakon toga donijela svoje rješenje, kojim prekida postupak u smislu §-a 72. Z. U. P. do pravomoćnog rješenja pitanja pozakonjenja B. kod nadležne sudske vlasti, kako je to bilo navedenom presudom Upravnog suda odredjeno.

Tužbeni prigovor, da nije po upravnoj vlasti provedena rasprava sa strankama zajednički, sud nije uvažio, jer tužitelj ne navodi nikakovih razloga, s kojih bi bilo potrebno saslušanje stranaka zajednički i u kojem bi pravcu takovo saslušanje moglo imati utjecaja na donošenje rješenja.

Tužbeni prigovor, da nije bilo mjesta prekidu postupka po §-u 72. Z. U. P., jer da su za ispravak matica krštenih nadležne upravne vlasti, a ne sudovi, sud nije uvažio s razloga, što je tužitelj mogao protiv navedene ovosudske presude od 24. ožujka 1937. br. 10339/36. T. 452/36. uložiti žalbu i u njoj iznijeti svoj prigovor.

Konačno sud nije uvažio na današnjoj raspravi izneseni prigovor tužitelja, da je pozakonjenje B. uneseno u matice po odredbi nenadležne vlasti, kao i da je postupak proveden pred nenadležnom vlasti i priznanje očinstva po A. dano pred nenadležnom vlasti, a nije ga uvažio s razloga toga, što takav prigovor do sada nije bio iznesen pred upravnom vlasti, pa ne može biti ni predmetom rasprave pred ovim sudom.

Pošto se prema izloženomu tužba ukazuje neosnovanom, to je sud istu odbacio, temeljem čl. 15 i 34 zakona o Državnom savjetu i Upravnim sudovima.

Digitized by Google

A. se je žalio proti toj presudi Državnomu savjetu u Beogradu, koji je presudio: Žalba A. iz Z. kao opravdana uvažava se, a presuda se Upravnoga suda u Z. od 15. rujna 1939, br. 9805/39. T. 1337/1938. zajedno sa cijelim prethodnim postupkom do uključivo odluke bivše Banske uprave Savske banovine u Zagrebu od 4. ožujka 1935. br. 87077/II-1932. poništava. Taksa od D. 408 je naplaćena.

R a z l o z i: Pošto je proučio žalbu, osporenu presudu i ostale akte, koji se na ovaj predmet odnose, Državni savjet je našao slijedeće:

Po ustanovi § 164 hrv. ogz.: »Zapisanje očeva imena u knjigu krštenih ili rodjenih učinjeno po kazivanju matere, čini potpun dokaz onda samo, ako je učinjeno po propisu zakonskom s očevim privoljenjem i to privoljenje bude potvrdjeno svjedočanstvom župnika i kuma s tim dodatkom, da oni oca poznaju po licu«.

Navedene propise sadržaje: 1) Naredba bivše kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, u Zagrebu od 12. siječnja 1889, br. 9529 iz 1888. (V.: S m r e k a r, sv. III. str. 97), koja odredjuje glede postupka, da se pozakonjenje djeteta kasnijom ženidbom roditelja ubilježi u maticama rodjenih (krštenih), da su političke vlasti nadležne odrediti, da se matice krštenih isprave prema okolnostima, koje rodjenje zakonitim (pozakonjenim) ili nezakonitim pokazuju.

U slučaju pozakonjenja nak. ženidbom roditelja, ako je uz ime matere i ime oca prema propisu § 164 ogz. u matici krštenih upisano, dokazuje se pozakonjenje vjenčanim listom roditelja i zabilježuje se u matici krštenih.

Nu inače se stvar ima, ako ime očevo nije u matici krštenih upisano. U tom slučaju valja, da se ponajprije ime očevo upiše, nu to odrediti dozvoljeno je političkim vlastima samo onda, ako onaj za koga mati djeteta tvrdi, da mu je ocem, pred političkom vlasti glavom pred svjedocima očinstvo priizna, te naročito zatraži, da se kao takav u maticama krštenih unese.

Nema li takova očeva očitovanja, budi što je navodni otac umro, budi što ga dati ne će, tada političke vlasti na nikoji način niti su nadležne niti su vlasne priznati očinstvo dokazanim, te odrediti upis očeva imena u matice krštenih, pa makar s druge strane i bilo dokaza, da je on na primjer pred svjedocima van suda i političke vlasti očinstvo priznao. U tom slučaju ima se podići parnica na priznanje očinstva po § 163 ogz. i tek na temelju osude suda, može se upisati ime očevo u knjigu krštenih.

2) Naredba iste vlade od 9. travnja 1892. br. 10533. (S m r e k a r, sv. III., str. 53), koja odredjuje, da su jedino kot. oblasti (sres. načelstva) odnosno gradska poglavarstva zvana provadjati rasprave glede ispravka ili nadopunjenja matičnih knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih, te čim ona naidju na kriv upis, u maticama ili matičnim izvatcima, imadu odmah ureda radi zametnuti postupak i dotične rasprave spise predložiti na odluku kr. zem. vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu. (dakle ne njenom upravnom odjeljenju) koja je jedino nadležna odrediti ispravak ili nadopunjenje matičnih knjiga.

Te sve propise je valjalo prije svega istaknuti, da se može prosuditi, da li je po njima postupano i u činjeničnom stanju nazočnoga spora.

C. rodila je dne 10. srpnja 1907. nezakonitu kćer B. A. (žalitelj) oženio je dne 7. siječnja 1912. navedenu C., majku nezakonite B., te se dne 30. siječnja iste godine podneskom svojim na (nenadležni) nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu priznao naravskim ocem njezinim i istodobno sa svojom suprugom C. zatražio, da se to njihovo dijete proglasi zakonitim.

Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu (nenadležno) udovoljava toj njihovoj molbi i dne 8. studenoga 1913. pod br. 6764. nalaže župnomu uredu sv. Marka u Zagrebu, da u svojim knjigama provede zabilježbu, da se mldb. B. imade smatrati naknadnom ženidbom matere joj C. sa A. kao pozakonjena, koju zabilježbu je navedeni župni ured dne 13. veljače 1932. i proveo.

Neposredno prije te provedbe zatražio je A. dne 25. siječnja 1932. putem nadležne kr. banske uprave Savske banovine u Zagrebu za ispravak matica onamo, da se B. (koja se je medjutim dne 2. prosinca 1929 udala za D.) ima smatrati opet nezakonitim djetetom C. Tu svoju molbu obrazlaže time, što je od g. 1905—1909 bio otsutan u Njemačkoj i prema tome nije mogao biti ni naravskim ocem dne 13. srpnja 1907. rodjene B., što je pravi naravski otac poznat u osobi E. sada u Parizu, a što se je pako A. priznao njenim ocem, da je to učinio samo za volju majke joj

Digitized by Google

C., koju je poslije i oženio, te s njom imao dvoje zakonite djece F. i G., interesi kojih bi bili oštećeni, ako bi se i B. imala još smatrati njegovim zakonitim djetetom.

U na to povedenom ispitnom postupku po nadležnom gradskom poglavarstvu u Zagrebu priznala je dne 8. travnja 1932 preslušana C., da njen suprug žalitelj A. nije naravskim ocem njene kćeri C., dok je ova u svojem podnesku od 6. prosinca 1937 priznala, da je žalitelj A. od god. 1905. dalje u istinu bio otsutan u inozemstvu.

Banska uprava Savske banovine u Zagrebu, upravno odjeljenje, izdaje dne 24. kolovoza pod br. 70768/II. u smislu gore navedenih naredaba nadležnu svoju odluku, kojom se odredjuje, da se B. ima smatrati opet nezakonitim djetetom C., te se istodobno umoljava nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu, da naloži župnomu uredu sv. Marka u Zagrebu, da tu opasku i zabilježi u matičnoj knjizi rodjenih. Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu dopisom od 20. prosinca 1932 br. 8951 izvješćuje Bansku upravu, upravno odjeljenje, da je njenoj odluci od 24. listopada 1932. udovoljeno.

Ista Banska uprava medjutim odlukom od 4. ožujka 1933. br. 87077/II/1932 odredjuje, da se po njoj izdana prijašnja odluka od 24. listopada 1932. i provedena zabilježena opaska o nezakonitosti B. ima brisati, što je i provedeno.

Dne 3. svibnja 1933 pod br. 28983/II. iste Ban. uprave zatražio je A. dostavu koli za nj povoljne odluke od 24. listopada 1932, toli za dostavu za nj nepovoljne odluke od 4. ožujka 1933 god.

Na taj potonji zahtjev, a ne imajući u vidu, da je molbi njegovoj za zabilježbu nezakonitosti B. odlukom od 24. listopada 1932 već udovoljeno, povela je Banska uprava ponovno bespotrebni postupak i odlukom od 22. kolovoza 1939. br. 16299 11. siječnja 1938 riješila da se radi matične zabilježbe nezakonitosti rodjenja B. pokrenuti postupak prekida po § 72. Z. U. P. do pravomoćnog rješenja pitanja pozakonjenja njenoga kod nadležne sudske vlasti.

Protiv te odluke podnešenu tužbu A. odbija Upravni sud u Zagrebu presudom od 15. rujna 1939 br. 9805/39. T. 1337/37. radi koje se on sada pravodobno žali na ovaj Državn. savjet. Njegova je žalba opravdana.

Neprieporno je, da je po nenadležnom Nadb. duhov. stolu u Zagrebu njegovom odlukom od 8. studenoga 1913. br. 6764 zabilježeno u maticama krštenih župe sv. Marka u Zagrebu, da je B. naknadnom ženidbom njenih roditelja C. i A. pozakonjena. Neprijeporno je nadalje i to, da je tu nenadležno donešenu odluku Nadb. duhov. stola u Zagrebu a na to jedino nadležna Banska uprava u Zagrebu nakon provedenog propisnoga ispitnoga postupka odlukom od 24. listopada 1932 br. 70768/II. na zahtjev žalitelja A. ispravila onamo, da se ima u matičnoj knjizi rodjenih kod B. rodjene dne 10. srpnja 1907. zabilježiti opaska, da je upisana B. nezakonito dijete C. Neprijeporno je konačno i to, da je taj ispravak na zamolbu Ban. uprave putem otpisa Nadb. duhov. stola u Zagrebu od 29. listopada 1932 br. 7406 na župni ured sv. Marka u Zagrebu po ovome u odnosnim maticama i proveden.

Dosljedno svemu tome nije Banska uprava više smjela odlukom od 4. ožujka 1933. br. 87077/II/1932. putem Nadb. duh. stola u Zagrebu zatražiti, da se njenom prijašnjom odlukom od 24. listopada 1932. br. 70768-II odredjeni ispravak i odnosna zabilježena opaska glede nezakonitosti B. briše, a još manje je mogla svojom odlukom od 22. kolovoza 1938 br. 16299. uputiti žalitelja glede pitanja njenog pozakonjenja pred sud. vlasti.

U očigled postojanja takovih protivurječnosti u pogledu utvrdjenih činjenica ovoga spora nije ožalbena presuda smjela potvrditi odluku Banske uprave od 22. kolovoza 1938 br. 16299. a jer je to ipak učinila, valjalo je žalbu A. uvažiti i tu presudu temeljem §§ 37 i 41 zakona o Državnom savjetu i t. d. zajedno sa cijelim prethodnim upravnim postupkom sa uključivo odlukom Banske uprave od 4. ožujka 1933. br. 87077/II/1932. poništiti.

Banska vlast Banovine Hrvatske, odnosno njen za to nadležni odio (Naredba od 1. prosinca 1939. o unutarnjem njenom uredjenju) kao sljednica bivše Banske uprave Savske banovine u Zagrebu, imat će stoga odmah nakon primitka ove presude sa svim spisima, zamoliti Nadb. duhovni stol u Zagrebu, da naloži svomu potčinjenomu župnolu uredu sv. Marka u Zagrebu, da odluku te Banske uprave od 4. ožujka 1933. br. 87077/II/1932 zabilježenu u njegovim maticama krštenih svez. XVIII. str. 247. br. 871 kod imena B. briše, te nakon što primi od Nadb. duhov. stola u Zagrebu izvješće o provedenju toga, da ona o svemu tome izda svoju odluku i o tome obavijesti i A. i B. po iskazanim njihovim punomoćnicima.

Priopćio dr. Antun Fanton, odvjetnik u Vel. Gorici.

Digitized by Google

Književnost

GODIŠNJAK PRAVNOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU. — Pravni fakulteti sveučilišta u Beogradu i Ljubljani već godinama izdavaju svoje zbornike ili godišnjake, u kojima profesori, članovi fakulteta, objelodanjuju svoje rasprave. Pravni fakultet u Zagrebu toga nije činio. Razlog: nestašica novčanih sredstava, nedostatak one pomoći, koju su drugi prav. fakulteti primali od države i iz ostalih izvora. Ove godine, 1941, uspjelo je i zagrebačkome pravnome fakultetu, izdati svoj »Godišnjak«, koji bi kao knjiga I. imao vrijediti za godine 1939-40. Uspjelo mu je to tek u banovini Hrvatskoj, jer mu je banska vlast uz pohvalno nastojanje dra. Vlad. Franolića, predstojnika odjela za financije, dala financijalnu pomoć. Da je takav »Godišnjak« potreban i dobro došao, iskusilo je napose uredništvo »Mjesečnika«. Dok su prije u ovome našem glasilu pretezali radovi sveuč. profesora, dotle zadnjih godina pretežu radovi praktičnih pravnika. Praksa je potiskivala teoriju, što je bilo i u skladu sa zahtjevima pravnika, koji sačinjavaju većinu članova Hrv. pravnič. društva i čičatelja »Mjesečnika«. Kako su teoretski radovi sveuč. profesora bili obično opširni, nije im se iz spomenutoga razloga moglo dati svaki put mjesta u našem glasilu. Time se i nehotice oteščavalo sveuč. profesorima znanstveni rad, a škodilo se i znanstvenoj naobrazbi pravnika uopće. Svemu tome doskočilo se bar donekle izdavanjem »Godišnjaka«, što dokazuje već netom izašla I. knjiga. Ona ima 263 stranica većeg formata nego je »Mjesečnik«, tako da bi u njoj sadržane rasprave obuhvatile bar šest brojeva »Mjesečnika«. Dakako da to »Mjesečnik« ne bi mogao podnijeti, a s druge strane bila bi velika šteta, kada te rasprave ne bi bile objelodanjene. Te rasprave jesu:: »U spomen Blaža Lorkovića« od dra Valdemara Lunačeka; »Studije iz reforme za reformu gradj. pravosudja«, od dra Srećka Zuglie (naročito zanimljive za praktičare); »Pojam imovine u kaznenome pravu« od dra Stanka Franka; »Judikatura u pojedinim pravnim područjima Jugoslavije o medjunarodnom i medjupokrajinskom privatnom pravu« od dra. Bertolda Eisnera (već sâm naslov pokazuje i praktičnu važnost toga rada); »Problem industrijalizacije u ekonomskoj teoriji« od Vuka Vernića. — Pozdravljamo ovaj lijepi doprinos hrvatskoj pravnoj književnosti u nadi, da će i hrvatski pravnici kupovanjem te knjige poduprijeti uredno nastavljanje toga pothvata. Ova I. knjiga — koju su uredili prof. M. Pliverić, St. Frank i J. Andrassy — stoji D 100, a dobiva se na pravnom fakultetu i u knjižarama.

ZBORNIK ZNANSTVENIH RAZPRAV, izdaja profes. zbor juridične fakultete v Ljubljani. — Ono, što smo gore govorili o zagrebačkome godišnjaku, potvrdjuje ovaj slovenski zbornik. On je već XVI-ti po redu, a vrijedi za godine 1939-40. Na 320 stranica sadržane su ove rasprave: Aleks. Bilimoviča »O jugoslav. željeznicama kroz zadnjih 20 godina«; Met. Dolenca »Pravnopovjesna studija o prisezi kod Slovenaca«; Stanka Lapajne-a »Nacrt za propise o punomoći i nalogu u budućem jugoslav. ogz-u« (dio o obvezama, koji bi imao biti zajednički za čitavu državu); Aleksandra Maklecova »O uračunljivosti, krivnji i opasnosti zločinca«; Vladimira Murka »O utjecaju srodstva na neposredne poreze«; Janka Poleca »O primjedbama kranjske zemaljske komisije Martinijevu nacrtu austr. ogz-a«; Evgena Spektorskija »Studija o Comteu i Hegelu«; Milana Škerlja »O sazivu i tečaju glavnih skupština kod privrednih zadruga«; Ivana Tomšiča »O iseljavanju i useljavanju sa stanovišta medjunar. jav. prava«.

Dr. METOD DOLENC:Mnogotni zločini v kazenskem pravu kralj. Jugoslavije. — Radinost ovoga ljubljan. sveuč. prof. očituje se, medju ostalim, i u tome, što u jednoj te istoj godini nalazimo njegove radove — i to izvorne i većega opsega — u dva zbornika; jedan je gore spomenuti prav. fakulteta u Ljubljani, a drugi Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Naslovna, rasprava izašla u potonjem zborniku, otisnuta je i napose (na 54 stranica).

MILIVOJ MAGDIĆ: Propisi o zaštiti gradjanskih lica pozvanih na vojnu dužnost. — Vojna služba znatno je promijenila pravne odnose gradjana. Zbog nje izašlo je mnogo propisa, s kojima se mijenjaju dosadanji pravni propisi za slučaj poziva na vojnu dužnost a u pogledu n. pr. službenoga odnosa, plaćanja najamnine, ovrhe i t. d. Svi su ti brojni propisi sabrani i protumačeni u ovoj knjizi, koju je izdala nakladna knjižara »Obnova« u Zagrebu. Cijena je ovoj u današnje vrijeme vrlo potrebnoj knjizi D 25.

Digitized by Google

Dr. FRANJO GRUBER: Zbirka propisa u vezi sa suzbijanjem skupoće. — Ispravno veli pisac, odvjetnik u Vukovaru, da se na nijednome pravnome području nisu mijenjali propisi tako brzo kao u onome, što se odnosi na suzbijanje skupoće, sistem nadzora cijena, obavezu prijavljivanja zaliha, prehranu pučanstva i t. d. Nepoznavanje ma i jednoga od tih propisa može biti sudbonosno za pojedince. Zato je dobro pisac učinio, što ih je sabrao u jednu zbirku i tu popratio praktičnim uputama. Ta zbirka od 220 stranica ugodnog žepnog formata stoji D 38, a naručuje se kod izdavača u Vukovaru.

BIBLIOGRAFIJA JUGOSLAVENSKE PRIVREDNE KNJIŽEVNOSTI za god. 1939. Još od god. 1939. izdaje Trgov. komora u Zagrebu svake godine ovakvu bibliografiju. U ovom popisu je sistematski obradjena okupna naša privredna književnost za god. 1939. Mislimo, da tu ne manjka ni najnezatnija rasprava, ma gdje izašla u našoj državi. To je, doduše, dokaz velike savjesnosti, s kojom je ta knjiga sastavljena, ali ujedno i njezin manjak, jer ima rasprava, za koje ne bi bila nikakova šteta, da nisu bile napisane. Ali hoće li se biti objektivnim — a to Trgov. komora mora biti — nije moguće takvome nedostatku izbjeći. Cijena je knjizi D.45, a dobiva se u uredu Trgov. komore u Zagrebu.

Dr. MIODRAG AĆIMOVIĆ: Krivično pravo. — Pisac, profesor na subotič. prav. fakultetu, počeo je izdavati u manjim svescima sistem krivič. prava. Sada je izašao I. svezak druge knjige, u kojoj su obradjena krivična djela protiv života i tijela.

BRANKO BASTAJIĆ: Financije općinskih samouprava s naročitim pogledom na općinske samouprave u Jugoslaviji. — Ova je vrlo opširna doktorska rasprava branjena u svibnju 1940, na pravnom fakultetu u Subotici.

Dr. VIDAN BLAGOJEVIĆ, objelodanio je u posljednje vrijeme dvije rasprave: jednu o »Nasledjivanju kod zadužbina« u beograd. »Pravosudju«, a drugu »O pitanju gradjanske odgovornosti« u »Našem saobraćaju«. I jedna i druga je otisnuta napose. Vidan O. Blagojević, koji je odvjetnik i ujedno sveučilišni docent, obradjuje spomenute teme teoretski, ali povodom sudskih rješenja, podvrgavajući ova kritici.

DOLFE SCHAUER: Naša prva zadruga. Posebni otisak iz »Zadružnega Vestnika« u Ljubljani.

ODVJETNIK, organ Odvjetničke komore u Zagrebu, u dvobroju 2—3, za veljaču — ožujak, ima ovaj sadržaj: Materijalna nezavisnost odvjetnika — Lex Feniks (dr. Gj. Janeković) — Kako je dr. Ante Radić sudio o odvjetnicima? — (dr. Vlad. Židovec) — Aatentati — Pravosudje u nadležnosti ban. Hrvatske — Novela uredbe o zaštiti selj. posjeda od ovrhe — Za pravedniju razdiobu rada i prihoda — Odvjetnici i njihovi namještenici — Iz staleškog sudovanja, Pravilnik o odvjet. taksenim markicama — Vijesti Odvjet. komore — Razno i t. d., medju ostalim i imenik članova Odvjet. komore u Zagrebu prema stanju od 1. ožujka 1941.

Dr. BOŽIDAR FIRŠT I dr. MIROSLAV ŠANTEK: Zbirka zakona i uredaba, Svezak XII. god. 1940, sadržaje:

Br. 624., 625. — Osnutak naklad. zavoda banovine Hrvatske.
Br. 626. — Vršenje redarstv. nadzor. službe pri jav. priredbama.
Br. 627. — Uredba o redarstvenim prekršajima.
Br. 630. — Izmjena naučne osnove za osnovne škole.
Br. 639. — Uzorna pravila o poslovanju opć. štedionica.
Br. 643. — Shematizacija godiš. zaključ. računa kod novč. zavoda.
Br. 646. — Osnivanje i djelovanje aprovizacionih ustanova.
Br. 656. — Fond za asanaciju sela banovine Hrvatske.

PRAVNA MISAO, časopis za pravo i sociologiju, Beograd 1940; br. IX-X. sadržaje: dr. Mirko Kosić: Političke ideologije i savremena ekonomska teorija; dr. Branislav Nedjeljković: Prvenstvo muških srodnika nad ženskima u srpskom nasljednom pravu; Veselin Masleša: Društvo i društvene snage u Bosni i Hercegovini; dr. Dragutin Jovanović: Pravo ime zla: Parazitizam; Dragutin Janković: Pokušaj sociološkog objašnjenja hajdučije u Srbiji. — Kritički pregled knjiga.

Br. XI.—XII. sadržaje: O zadruzi (Sreten Vukosavljević); Ibn-Haldonovi pogledi na društvo i državu (dr. Mehmed Begović), Pojava i razvoj konservatizma u Engleskoj (Djura Ninčić); Zanatlije i zanatstvo Beograda do svjetskoga rata (Vladislav Djordjević); Kritički pregeled knjiga.

Digitized by Google

HRVATSKA SMOTRA god. 1941. — Iz sadržaja broja 3: Milivoj Karamarko: Duh Rakovice; Filip Lukas: Srpski listovi o hrvatskom književnom jeziku; Ante Oršanić: Etnički sastav Hrvatske i Srbije; Hrvaćanin: Razmišljanje uz Starčevićev dan; Ivo Balentović: O Muslimanima Bosne i Hercegovine; T. O'Neel: Herojstvo Iraca; Politički pregled: De Gaule — Petain — Laval; Književni prikazi: Milivoj Magdić: Liberalizam u Hrvatskoj; Radovan Latković: Izmedju anarhije i diktature (u povodu knjige R. H. S. Grosmanna).

Dr. GORAŽD KUŠEJ: Glavni osnov i značaj kao i glavna načela uredbe o izborima narodnih poslanika. — Beograd 1940.

JOVANOVIĆ SLOBODAN: Primjeri političke sociologije. Beograd 1940.

SINIŠA STANKOVIĆ: Životni prostor. — Beograd 1939.

Dr. GLIGORIJE ZLATIĆ: Sociološko-politička studija javnoga mnijenja. — Novi Sad 1940.

ALEKSANDER MAKLECOV: Interpretacija kazenskega zakona u jugoslavenski sodni praksi (posebni otisak iz 1. sves. rasprava prav. razreda Akademije znanosti i umjetnosti u Ljubljani).

JOVAN SAVIĆ: Sistem javne financ. privrede i nauke o javnoj financ. privredi. — Beograd 1940.

Dr. MIJO MIRKOVIĆ: Agrarna politika. — Beograd 1940.

PERSONNAZ JEAN: La réparation du préjudice en droit international public. Paris 1939.

REGLADE SOLANGE: Les enfants de parents divorcés. Étude juridique. Paris 1939.

BILLION CHARLOTTE: La capacité civile de la femme mariée. D'après la loi du 18 février 1938 et son influence sur les régimes matrimoniaux, Paris 1939.

REYNAUD PAUL: Finances de guerre (29 Juillet 1939—29 Février 1940). Paris 1940.

DEGON MADELEINE: Le credit agricole. Sources-formes-caractères-fonctionnement en France et dans les principaux pays. Paris 1939.

STUYT A. M.: Survey of International Arbitrations, 1794—1938. The Hague 1939.

COPPER-ROYER et ses fils Eddy, Jacques et Jean *Copper-Royer:* Traité des sociétés. Paris 1938, 1939. Tome I. — Historique de la nation de société. Tome II. — Principes généraux et de leur application à la matière des sociétés.

LIPARTITI CIRO: La Clausola »rebus sic stantibus« nel diritto internationale. Milano 1939.

LIVI LIVIO: Elementi di statistica. V. edizione. Padova 1939.

GIURISPRUDENZA sul Codice civile. A cura del Santo Ferrari. Milano 1939. Dispozicioni preliminari. Codice civile. Libro primo.

MORTATI COSTANTINO: La costituzione in senso materiale. Milano 1940. (Pubblicazioni dell'Istituto di diritto pubblico e di legislazione sociale, Serie II, N. 11).

MASCI GUGLIELMO: Corso di scienza delle finanze e diritto finanziario. III. ristampa. Roma 1939.

HOOTON EARNEST ALBERT: Crime an the Man. Cambridge; Mass 1939.

MARSHALL JAMES: Swords and Symbols. The Technique of Sovereigny. New York 1939.

TIMASHEFF N. S.: An Introduction to the Sociology of Law. Cambridge, Mass 1939 (Harward Sociological Studies, Volume III.)

ZOLLER HANS: Ausdehnung und Einschränkung des Untreuebegriffs in der Rechtssprechung des Reichsgerichts. (Zugleich ein Vorschlag de lege ferenda). Breslau - Neukirch 1940. (Strafrechtliche Abhandlungen, 407 Heft).

FORSTER WILHELM: Das ärtzliche Berufsgeheimnis nach dem Recht der Reichsärtzteordnung und seine Geltung im Recht der Reichsversicherungsordnung. Bleicherode 1939.

RIEMANN HANS-HERBERT: Die Schuldverträge im internationalen Privatrecht. Eine systematische Darstellung der Regeln zur Bestimmung der für schuldrechtliche Verträge massgeblichen Rechtsordnung auf der Grundlage der deutschen und ausländischen Rechtssprechung. Dresden 1939.

SCHWAB FRITZ: Die sociale Prognose bei rückfälligen Vermögensverbrechern. Leipzig 1939.

Digitized by Google

WAITZ HANS-WOLRAD: Die Entwicklung des Begriffs der Regalien unter besonderer Berücksichtigung des Postregals vom Ende des 16. bis zur ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Begriffsgeschichte der Hoheitsverwaltung. Frankfurt 1939. (Frankfurter rechtswissenschaftliche Abhandlungen, Nr. 10).

PESTALOZZA BALDUR: Die römisch-rechtlichen Grundlagen der Wiedereinsetzung in den vorigen Stand im heutigen Strafverfahren. Zugleich ein Beitrag zur Geschichte des strafprozessualen Kontumacialverfahrens. Berlin 1939. (Rechtswissenschaftliche Studien, Heft 79).

Svaštice

INSTITUT ZA MEDJUNARODNO I INOZEMNO PRAVO U ATENI. Ovaj institut je osnovan posebnim zakonom od 19. travnja 1939 s trostrukom svrhom. U prvom redu se institut bavi znanstvenim istraživanjem pitanja medjunarodnoga prava, poglavito onih, koja zanimaju Grčku i grčki narod u inozemstvu, te istraživanjem zakonodavstva i sudovanja stranih država, najviše u vezi sa zakonodavstvom i sudovanjem Grčke. On sabira u svojoj knjižnici tekstove medjunarodnoga prava i stranoga zakonodavstva, po mogmućnosti u službenim izdanjima, zatim zbirke medjunarodnih i stranih rješitaba kao i djela i časopise o medjunarodnim i inozemnom pravu. On izdaje radove o predmetima svojih istraživanja te radove na stranim jezicima o grčkom pravu. Napokon održava veze s domaćim i stranim znanstvenim institucijama i sudjeluje na medjunarodnim pravnim kongresima. Druga glavna zadaća instituta je davanje obavještenja o medjunarodnom i inozemnom pravu ministarstvima, sudovima i drugim oblastima, odvjetnicima i javnim bilježnicima kao i zakonodavnomu odboru ministrastva pravosudja. Ta se obavještenja sastoje u izlaganju pravnih odredaba te izvoda znanosti i sudovanja, ali institut ne daje vlastito mišljenje ili tumačenje medjunarodnoga odnosno inozemnoga prava. Za ta obavještenja institut ne preuzima nikakovu odgovornost. Takva obavještenja ne daju se privatnicima. Institut dostavlja nadležnim ministarstvima obavijesti o svakom novom medjunarodnom ugovoru ili stranom zakonu, ako misli, da bi njihovo poznavanje bilo korisno. Za obavještenja, dana odvjetnicima ili bilježnicima kao i u inozemstvo, institut ubire naplatu, koju odredjuje od slučaja do slučaja pretsjednik upravnoga odbora. Treća se zadaća instituta sastoji u davanju obavještenja o grčkom pravu na upite medjunarodnih ili inozemnih oblasti, te odvjetnika ili privatnika u inozemstvu. I tu traži institut naplatu za obavještenja, koja daje odvjetnicima ili privatnicima.

Institut stoji pod nadzorom ministarstva pravosudja. Ministar imenuje ravnatelja instituta izmedju profesora ili bivših profesora prava te glavnoga tajnika. Upravnomu je odboru na čelu pretsjednik državnog savjeta, a sastavljaju ga uz ravnatelja predsjednik vrhovnoga suda (kao potpretsjednik), dekan pravnoga fakulteta sveučilišta u Ateni, šef pravnoga otsjeka ministarstva vanjskih poslova, pretsjednik odvjetničke komore u Ateni, glavni ravnatelj državnoga računovodstva. Država daje institutu godišnju potporu od 300.000 drahma, prostorije u zgradi ministarstva pravosudja i papir za tiskanje njegovih izdanja u državnoj tiskari. Za prvi namještaj ureda i knjižnice je država dala povrh toga 200.000 drahma.

Upravni odbor imenuje na prijedlog ravnatelja suradnicima znanstvene radnike, koji su sposobni raditi za svrhe instituta. Šest suradnika prima plaću, koje visinu odredjuje upravni odbor. Ostalim suradnicima može se priznati pravo na polovicu naplate, koju prima institut za naplatno davanje obavještenja. Osim suradnika mogu se mladji svršeni pravnici postaviti za asistente; oni ne primaju plaće, a rade pod nadzorom i po uputama ravnatelja. Dopisujućim suradnicima imenuju se stručnjaci izvan Atene i u inozemstvu, koji mogu pridonositi radu instituta. Ravnatelj instituta je profesor Vallindas, a glavni tajnik profesor Eustathiades.

dr. J. A.

Dr. METOD DOLENC, sveuč. profesor i pretsjednik društva »Pravnik« u Ljubljani je izabran na godišnjoj skupštini toga društva, održanoj u veljači o. g., njegovim počasnim članom. To je, doduše, veliko, ali samo jedno od vanjskih priznanja, koja su odana dru Dolencu kao jednome od najodličnijih pravnika ne samo u Sloveniji, nego i u čitavoj našoj državi, jer je on već 10 godina pretsjednik

Digitized by Google

spomenutoga sloven. prav. društva, od osnutka Kongresa pravnika kraljevine Jugoslavije on je njegovim potpretsjednikom, a od god. 1938 i pretsjednikom, počasni je doktor prava sveučilišta u Bratislavi i redovni član Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Naš »Mjesečnik« ima čast, da ga broji medju svoje suradnike pa mu njegovo uredništvo kao i naše Hrv. pravničko društvo srdačno čestitaju na novoj počasti.

ODVJETNIČKE TAKSENE MARKICE izdala je Odvjetnička koumora u Zagrebu odnosno njezin mirovinski fond na temelju ovlaštenja, koje je dobila od gosp. bana ban. Hrvatske. Obveza članova te komore da naljepljuju taksene marke na svojim podnescima, koje predavaju sudovima i upravnim vlastima na području ban. Hrvatske, počela je dne 16. ožujka o. g. Taksene marke, vrlo ukusne, a u veličini od prilike pošt. maraka, naljepljuju se u vrijednosti jedne desetine banovinskih taksenih maraka, dakle u visini sudskoga doprinosa. Naljepljuju se samo na p o d n e s k e (kao n. pr. tužbe, prijedloge, ivzješća, molbe, pravne lijekove, odgovore na tužbe i pravne lijekove, pripremne podneske i t. d.), a n e na zapisnike, priloge, sudske osude i ostala sudska rješenja. Iznimku čine p u n o m o ć i, koje se taksiraju sa D 2 svaka, a pred Okružnim sudom u krivičnim stvarima sa D 10. Kako se vidi, obvezu naljepljivanja ima samo onaj odvjetnik, koji nastupa s punomoći kao zastupnik stranke i predaje podneske, — dakle onaj, koji ima posla i u granicama svoga posla. Zato se može reći, da je ova obveza sasvim pravedno udešena prema najvjerojatnijemu prihodu odvjetnika. Oni s malo posla i prihoda plaćat će malo, a oni s mnogo plaćat će mnogo, ali u svakome slučaju ostat će svakome razmjeran čisti prihod. Odvjet. komora u Zagrebu se nada na taj način prikupiti dovoljno sredstava za svoj mirovinski fond, iako pri tome naglasuje, da nije isključeno, da se njezine nade i ne će ispuniti (napose zbog sadanjeg zastoja u poslovanju odvjetnika), ali je svakako smatrala potrebnim pokušati s tim sistemom, koji, makar možda i ne bude uspio prema očekivanju optimista, nikako ne će škoditi, nego će u svakome slučaju koristiti fondu i njegovoj svrsi. Da su odvjetnici prije plaćali redovito, kako je bila njihova dužnost, ne bi došla do toga sistema, koji je inače u mnogim drugim državama (Rumunjskoj, Italiji, Bugarskoj i t. d.), već davno usvojen i iskušan kao pravedan i uspješan. A da je baš sada potrebno što jače dotirati mirovinski fond odvjetnika, dokazuje njihovo slabo stanje i napose ono, u kojem umrli odvjetnici ostavljaju svoje porodice.

NATJEČAJ za gradskoga senatora (vijećnika) raspisalo je gradsko poglavarstvo u Slav. Požegi. Natjecati se mogu svršeni pravnici, koji moraju ispuniti i opće uvjete za gradske činovnike. Rok natječaja do 10. travnja.

U ime upravnog odbora HRVATSKOG PRAVNIČKOG DRUŠTVA U ZAGREBU sazivljem

REDOVITU GLAVNU SKUPŠTINU

za četvrtak, dne 24. travnja o. g., u 6 sati poslije podne u dvoranu III. na sveučilištu u Zagrebu, s ovim dnevnim redom:

1. Radno i računsko izvješće upravnog odbora i pregledatelja računa;

2. Izbor pretsjednika društva i članova (18) upravnog odbora i 2 pregledatelja računa i njihovih zamjenika.

3. Predavanje dra Huge Werka: »Zajedničko uredjenje osiguravajućega prava s osobitim obzirom na utuživost dospjelih premija«.

4. Eventualia (prijedlozi članova mogu samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu upravnome odboru podneseni pismeno bar 8 dana prije glavne skupštine).

U Zagrebu, dne 14. ožujka 1941.

Dr. Edo L o v r i ć, v. r.
pretsjednik

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVII. Dr. Edo Lovrić, sveuč. prof. ZAGREB 1941.

TRAVANJ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu BROJ 4.

PROGLAŠENA JE NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

Zamjenik Poglavnika dra Ante Pavelića i vrhovni zapovjednik cjelokupne vojne sile general Slavko Kvaternik održao je preko radija ovaj govor:

HRVATSKI NARODE!

Božja providnost i volja našeg saveznika te mukotrpna višestoljetna borba hrvatskog naroda i velika požrtvovnost našeg poglavnika dra Ante Pavelića, te ustaškog pokreta u zemlji i inozemstvu:

Odredili su da danas pred dan uskrsnuća Božjeg Sina

USKRSNE I NAŠA NEZAVISNA HRVATSKA DRŽAVA.

Pozivam sve Hrvate u kojem god mjestu oni bili, a naročito sve časnike, podčasnike i momčad cjelokupne oružane snage i javne sigurnosti, da drže najveći red i da svi smjesta prijave zapovjedništvu oružane snage u Zagrebu mjesto, gdje se sada nalaze, te da cijela oružana snaga smjesta položi zakletvu vjernosti

NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ I NJENOMU POGLAVNIKU.

Cjelokupnu vlast i zapovjedništvo cjelokupne oružane snage preuzeo sam danas kao opunomoćenik Poglavnika.

Bog i Hrvati! Za dom spremni!

★

Berlin, 15. travnja 1941.: Šef hrvatske narodne vlade u Zagrebu dr. Ante Pavelić i general Slavko Kvaternik su objavili brzojavima Führeru Adolfu Hitleru i Duce-u Benitu Mussolini-u proglašenje nezavisne Države Hrvatske, moleći njemački Reich i fašističku Italiju, da priznaju nezavisnu Državu Hrvatsku. Na to su prispjeli i oglašeni dne 15. travnja 1941. slijedeći brzojavi:

DR. ANTE PAVELIĆ, Zagreb.

Zahvaljujem Vam na brzojavci i brzojavci generala Kvaternika, u kojima mi dajete do znanja proglašenje Nezavisne

Digitized by Google

Države Hrvatske u skladu s voljom hrvatskoga naroda, te u kojima molite, da Njemački Reich prizna Nezavisnu Hrvatsku. Za mene je posve osobita radost i zadovoljstvo, što Vam mogu izraziti, da Njemački Reich priznaje Nezavisnu Državu Hrvatsku u času, kada je hrvatski narod našao svoju dugo željenu slobodu kroz pobjedonosno prodiranje četa sila osovine.

Njemačka vlada će se radovati, da će se o granicama nove države sporazumjeti s hrvatskom narodnom vladom u slobodnoj izmjeni misli. Svoje najbolje želje upravljam Vama i budućnosti hrvatskoga naroda.

ADOLF HITLER

★

DR. ANTE PAVELIĆ, Zagreb.

Primio sam brzojavku, kojom mi javljate proglašenje Nezavisne Države Hrvatske u skladu s voljom hrvatskog naroda, te u kojoj me molite za priznanje Nezavisne Države Hrvatske od strane fašističke Italije. S najvećim zadovoljstvom pozdravljam novu Hrvatsku, koja je sebi danas izvojštila dugo žudjenu slobodu, kada su sile osovine uništile umjetno stvorenu Jugoslaviju. Raduje me, što Vam mogu izraziti, da fašistička vlada priznaje nezavisnost Države Hrvatske. Fašistička Italija radovat će se, što će se s narodnom hrvatskom vladom u slobodnoj razmjeni misli sporazumjeti o odredjivanju granica nove Države, kojoj talijanski narod želi svu sreću.

BENITO MUSSOLINI

★

B u d i m p e š t a, 11. travnja. Poglavar Madjarske države regent Horthy proglasio je noćas manifest, kojim priznaje nezavisnu Državu Hrvatsku. U tom manifestu ističe se mnogostoljetna zajednička sudbinska povezanost hrvatskog i madjarskog naroda, želeći hrvatskom narodu i Državi Hrvatskoj lijepi razvitak i sreću u budućnosti.

★

B r a t i s l a v a, 15. travnja 1941.: Slovačka je priznala novu Državu Hrvatsku. Velik broj vodećih slovačkih ličnosti je brzojavno čestitao poglavniku dru Anti Paveliću i generalu Slavku Kvaterniku.

★

NEKA ŽIVI, NEKA SE JAČA, NEKA CVATE NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA!

Digitized by Google

Položaj hrvatskoga bana do godine 1848.*

Napisao dr. Antun Dabinović, sveuč. profesor u Zagrebu

Ban je ne samo u našem državnom ustrojstvu, nego i po svome povijesnom razvoju tipična ustanova hrvatskoga državnog života ili, kako ga Šišić (Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara I, 530) naziva, hrvatski specificum.

1) *Etimološko podrijetlo* banova naziva navode neki, a osobito Klaić (Vjesnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. arkiva I, 1899, str. 253 id.) iz imena avarskoga kana Bajana, koji je godine 584 zauzeo Sirmij i Singidun. Klaić misli, da je lično ime Bajana označivao isto onako zapovjednički položaj, kao što je ime Karla Velikoga izvedeno u naziv kralja.

Smičiklas opet misli, da naziv ban dolazi od riječi »bojan«, u čemu služi kao potvrda činjenica, da je Konstantin Porfirogenet u svojem spisu o upravi carstva (pogl. 30 i 31) nazvao bana jednom »boanos« a drugi put opet »boeanos«.

Drugi su opet našli, da riječ ban ima biti iranskoga podrijetla i da znači gospodina ili vlastelina. Gospodin ili vlastelin se zove gotski »fan«, škotski »Than«, a opet znači riječ »pan« kod Čeha i Poljaka gospodina.

Du Cange je u svojem glosariju stavio riječ ban u vezu s riječju »bannum«, koja ne znači ličnost nego stvar, a to ili oglas ili globu ili sudbenost ili zastavu ili zabranu. Du Cange navodi Hezihija, pisca Bizantinca VI. vijeka, koji spominje nekoga Bannasa, careva povjerenika u Italiji. Ali se mogu navesti i slučajevi, kad je riječ »bannum« prenesena od stvari na ličnost od zastave na zastavnika. To osobito vrijedi za izreku »bannum mittere«, koja je značila ujedno davanje ovlaštenja za neko područje, ali takodjer imenovanje ovlaštenoga. Takvu upotrebu izraza »bannum mittere« našao je Krantz u jednoj listini Karla Velikoga. Tabularium Carauriense navodi god. 891 formulu za imenovanje upravitelja nekog kraja (forma mittendi bannum). U životopisu toskanske grofice Matilde (III, 140) znači »bannum mittere« otpremanje punomoćnika (ut mitterent bannum super res). Od ovih primjera do zaključka, da je predmet odredbe svakako bio »bannum«, ali da je vršilac odredbe bio »bannus« ili naprosto »banus« (njemački: Bannherr), nije razmak predalek.

2) *Ban pod narodnim vladarima.* Kakvo god bilo podrijetlo banskoga naziva, zabilježen je kod Hrvata tek u X. stoljeću i to u vrijeme, pošto su Madjari kao saveznici cara Arnulfa provalili iz Potisja u zapadno Podunavlje i u područje Blatnoga jezera, čineći s time kraj državi panonskih Slavena ili Velikoj Slavoniji, kojoj je pripadalo i savsko-dravsko Medjurječje. Upravu ovoga dijela Velike Slavonije, koji se je pružao od rijeke Drave i koji se još danas zove Slavonija, preuzeo je ban, t. j. pogranični zapovjednik Like, Krbave i Gacke. Ban nije u ono vrijeme podredjeni organ hrvatskoga kralja, nego izabran

*) Članak je bio namijenjen Hrvatskoj enciklopediji, ali je ispao predug.

Digitized by Google

od zajednice hrvatskih plemena, okupljenih u jedanaest župa (Hljevno, Cetina, Imotski, Pliva, Pset, Primorje, Bribir, Nin, Knin, Sidraga, Zminj). To mu je davalo dosta jak položaj prema kralju, kako se vidi po slučaju bana Pribine, koji je potisnuo s prijestolja kralja Miroslava. Kao podredjeni organ vladarev dolazi ban u kraljevskim listinama Petra Krešimira IV. (1058—1074). U ninskoj listini iz god. 1062 (Rački doc. 45) spominju se banovi, koji su uz kralja pazili na očuvanje javnoga poretka (faventibus nobilibus banis). Da je bana birala zajednica hrvatskih plemena izmedju pripadnika plemena Kačića, Kukara, Snačića (ili Svačića), Čudomirića, Mogorovića i Šubića, svjedoči znameniti, ali sumnjivi zapis iz XIV. stoljeća, nadjen u sv. Petru u Selu (Rački doc. 486: et de sex generibus Croatorum erant bani, quos e l i g e b a n t duodecim tribus Croatorum). U drugoj ninskoj listini Petra Krešimira IV. spominje se nekoliko banova (Rački doc. 72). Valjda se uz bana za Slavoniju zamišlja i ban za Bosnu. Svakako je u vrijeme Petra Krešimira IV. banovao Slavonijom Dmitar Zvonimir, koji je potisnuo s prijestolja kraljeva nećaka Stjepana. Poslije Zvonimirova uspona pa sve do prestanka narodne dinastije nije Hrvatska više znala za bana, ali nije isključeno, da je kraljev vikar imao sličnu nadležnost kao ban pod Petrom Krešimirom.

Ban je svakako pod narodnom dinastijom bio ugledna ličnost. To se vidi po tome, da se navodi u kraljevskim listinama često na prvom mjestu. A god. 1042 je bizantinski dvor odlikovao bana Stjepana s naslovom carskoga protospadara (Rački doc. 37).

3) *Ban pod Arpadovićima.* Za prosudjivanje banova položaja pod Arpadovom dinastijom (1102—1301) moramo držati pred umom, da je ugarska sila u svojem prodiranju do jadranskih obala išla kroz tri etape. God. 1091 je Ladislav I »stekao« Slavonjiu (totam fere Sclavoniam acquisivi) i napravio od nje područje za sinovca Almoša. God. 1102 je Ladislavov nećak i nasljednik u Ugarskoj Koloman pod obećanjem očuvanja starih običaja i sloboda (antiqua iura ac libertates) postigao pristanak pretstavnika hrvatskih plemena na krunidbu, koja je izvršena u Biogradu na moru. God. 1108 je isti Koloman sklopio posebne ugovore s pojedinim dalmatinskim gradskim općinama i njima izdao u obliku kraljevskih diploma potvrdu starih povlastica.

Ovaj trostruki odnos prema Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji je od važnosti za odredjivanje banova položaja u krajevima izmedju Drave i Jadrana! Banovi nisu naime izabrani iz zajednice hrvatskih plemena, nego kraljeve sluge, pripadnici njegove uže pratnje, po svoj prilici neslobodni ljudi, »familiares« kraljeva kućanstva. Prvi Kolomanov ban je Ugrin, sudeći po imenu, Madjar. Drugi, Kledin, nosi naslov »per gratiam Dei et i u s s i o n e m domini mei Stephani princeps huius provinciae (t. j. Slavonije) et banus«. I njegov nasljednik Aleksij kao da je vladao samo Slavonijom. Ali je već ban Bjeloš, koji je u Ugarskoj bio palatin, sudio i u Hrvatskoj. Isti položaj bana i palatina je zauzeo Ompudin ili Ampudij. Hrvatska se nalazi 1167—1180 pod bizantskom upravom. God. 1183 je upravljao Hrvatskom i Dalmacijom »Dionisius, illustrissimus vir, Dalmatie et Chrotie banus« u spo-

Digitized by Google

razumu sa saborom i s plemenskim županima (de concilio et iudicio cunctorum iupanorum). Njegov nasljednik Kalan zove se namjesnikom (totius Dalmatiae atque Chroatie gubernator), ali ga Andrija II spominje god. 1209 kao bana. God. 1215 je ban Ivan upravljao samo Slavonijom. God. 1225 se prvi put spominju dva bana: Aladar za Slavoniju i Vonic za Primorje (de maritimis: Smičiklas Cod. dipl. III, 247). Dvojstvo bana je prešlo u običaj pod Belom IV, koji je opet svoje južne krajine pretvorio u banovine, tako da ih je bilo u sve sedam: Slavonija, Hrvatska, Bosna, Usora, Soli, Mačva, Severin.

Jačanje banova položaja pod Arpadovićima stoji u vezi sa socijalnim usponom pripadnika kraljeve pratnje, neslobodnih kraljevih službenika. S početka je kralj naime otpremao svoje službenike samo kao nadglednike u upravi dalekih dobara. To su bili s početka sami župani. Ali su župani i, dosljedno tome, banovi kao kraljevi upravni organi vršili u kraljevo ime sudstvo, upravu, vojničke poslove i utjerali bi daće za kralja kao za svoga gospodara. Dok su kao župani kraljevi službenici bili pod stalnim nadzorom, jer je kralj imao običaj, da sa svojim dvorom stalno putuje kroz zemlju, nije takav nadzor bio moguć u krajevima južno od Drave. Zato je kralj svoju vlast prenio ili na prijestolonasljednika ili na mladjega brata ili na mladjega sina, stvarajući tako od Hrvatske i Slavonije neku vrst sekundogeniture. To je dijelilo kraljevsku porodicu često u dva suparnička tabora. Suparnici su se htjeli jačati, oslanjajući se na svoje sluge, kojima su poklanjali opsežna dobra. Kao kraljevi donatari su kraljeve negdašnje sluge uveli na svojim dobrima organizaciju kraljevskih dobara i nastojali su, ne samo da svojim dobrima raspolažu kao s nasljednim, nego i da nasljedno zauzimaju neke istaknute položaje. Tako se sa slabljenjem Arpadove dinastije pojavljuje težnja za sticanjem nasljedne banove vlasti kod Šubića i Babonića. Pri kraju XIII. stoljeća je ban skoro suvereni gospodar u svojem području, t. j. u Hrvatskoj i u Slavoniji.

4) *Ban pod vladarima iz raznih kuća* (1301—1526). Banov položaj je najjači za trajanja borbe oko prijestolja izmedju Karla Roberta i njegovih protivnika. Tako je Pavlu Šubiću uspjelo, da bez daljnjeg prenese svoju vlast na sina Mladena. Do potpune hrvatske nezavisnosti je falilo još samo ukidanje prava aviciteta, prema kojem je kralj u slučaju izumiranja loze Šubića imao pravo da raspolaže Hrvatskom. Pokušaj Pavla i Mladena Šubića, da razbiju sustav hrvatskih župa svršio je potpunim neuspjehom. Kralj je stao na stranu hrvatskoga plemstva, koje je pristalo, da se podredi tijelu svete krune, očuvajući medjutim svoju plemensku organizaciju. S pristankom hrvatskoga plemstva je tako Ludoviku I (1342—1382) uspjelo, da kao zaštitnik nižega protiv višega plemstva uspostavi narodno sudsko uredjenje i da banov položaj povjeri svojim doglavnicima. K tome je Ludovik u borbi s Mlecima zastupao interese Hrvatske, tako da je s pristankom samih Hrvata Venecija morala priznati god. 1381 prilikom sklapanja turinskoga mira, da Dalmacija i Hrvatska spadaju pod vezu krune Ugarske (regno et coronae Hungariae: Ljubić IV, 127). Uporedo s potiskivanjem banove vlasti su Karlo Robert i Ludovik pazili na to, da hrvatski i slavonski

Digitized by Google

sabor budu posve nezavisni od ugarskoga. Tako je god. 1325 zabranjeno stanovnicima Slavonije, da traže svoje pravo u susjednoj Ugarskoj kod palatina ili kr. suca i da mimoidju bana. Kad je mladji kraljev brat Stjepan kao herceg dobio pod upravu Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju, došlo je pače do stvaranja potpunoga usporedjenja izmedju Ugarske s jedne strane, a Hrvatske i Slavonije s druge. Herceg se je nazivao veličanstvom kao kralj. Kao što je u Ugarskoj palatin zauzimao položaj posrednika izmedju kralja i kraljevstva, imao je zauzeti isti položaj u Hrvatskoj (odnosno Slavoniji) ban. Tko bi povrijedio bana, imao je da bude osudjen kao izdajnik (in nota plenae et perpetuae infidelitatis). Kao potkralj je ban upravljao vojskom, nosio kraljevu zastavu (bannum), kažnjavao nevjeru i uvredu veličanstva, upravljao zemljom. Kao što je ban nezavisan od palatina, bio je hrvatski, odnosno slavonski sabor nezavisan od ugarskoga u zakonodavstvu i pravosudju. Kao što je samo palatin bio ovlašten, da sazove sabor u Ugarskoj, bio je to u Hrvatskoj i Slavoniji dotični ban. Samo prilikom kraljeva izbora je dolazilo do zajedničkoga vijećanja ugarskoga sabora i hrvatskih, odnosno slavonskih delegata. Samo onda je ugarski sabor bio nadležan za sve zemlje podložene zajednici krune sv. Stjepana. Ali je samo onaj kralj mogao vladati Ugarskom, koji je bio izabran uz sudjelovanje Hrvata i priznat od njih. Inače nije samo hrvatsko, nego i slavonsko zakonodastvo odijeljeno od ugarskoga. Zajedničke su im samo mjere za obranu od Turaka.

Ovaj samostalni položaj slavonskoga i hrvatskoga bana i zakonodavstva nije ostao medjutim bez promjene. Poslije pada Mladena Šubića i sloma hrvatskih oligarha je Ludovik I pokušao god. 1351, da mijenja financijski sustav Slavonije. Kad su Hrvati podlegli u svojoj politici naperenoj protiv Sigismunda Luksemburškoga (1387—1437), pokuša ovaj, da smanji hrvatske slobode. Tako je Stjepan Lacković 1396 ubijen od Sigismundovih madjarskih savjetnika, jer se izlagao za prava slavonskoga bana i sabora. Tako je Celjskim grofovima, koji su vladali Slavonijom i, kasnije, Hrvatskom bilo pošlo za rukom, da suzbiju sve povlastice i slobode plemstva i slobodnih gradova. Ali je pri kraju svoje vladavine Sigismund ipak morao pristati na potvrdu starih hrvatskih sloboda. Posljednji pokušaj, da se predje preko prava Hrvatske, je učinjen inauguralnom diplomom Vladislava II. (1490), u kojoj je kralj obećao, da će poštivati prava Ugarske i podredjenih joj kraljevina i pokrajina (regnum Hungariae cum caeteris regnis et provinciis sibi subiectis).

Protiv te formulacije su Hrvati s uspjehom istakli, da, kao što je ugarski kralj morao biti priznat od sabora sazvanoga od palatina, morao je i hrvatski kralj biti priznat od sabora sazvanoga od bana. Budući da je ugarski sabor bio prešao preko banove nadležnosti, smatrali su Hrvati, da mogu ići svojim putem, a to su učinili u ugovoru o nasljedstvu na hrvatsko prijestolje. Uz to su, priznavajući za hercega Ivaniša Korvina, tražili i postigli od Vladislava II, da izmijeni inauguralnu diplomu. Kralj je morao obećati, da će, isto kao raniji Arpadovići, poštivati ne samo slobode i običaje (iura ac libertates) Ugarske, nego i

pridruženih joj kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije (Kukuljević, Iura regni I, 223). Banska vlast se je imala povjeriti samo onim velikašima, koji su imali posjed i stalno boravište (indigenat) u Slavoniji, odnosno u Hrvatskoj.

S time je otvoren put uspostavljanju starih prava, koja su bila ili zanemarena ili »de facto« ukinuta. Banu je priznat ne samo položaj političkoga poglavice, nego mu je priznata i nezavisnost na polju financijske politike. Ta je nezavisnost doduše kasnije stavljena u pitanje, ali je ipak na svršetku priznata od samoga Leopolda II. (čl. 12 za 1791). S time su ostala mrtvo slovo nastojanja Karla Roberta, Ludovika I. (1351), Hermana Celjskoga (1435) i Matijaša Korvina, da smanje opseg slavonske samostalnosti u financijskim stvarima. Kad je marturina ukinuta god. 1509 za Slavoniju, učinjeno je to s pristankom samoga sabora, koji je tom prilikom uveo diku ili contributio. Isto je tako sabor, pristajući na izjednačenje slavonskog novca s ugarskim, izričito sebi pridržao pravo raspolaganja kovnicom.

Banov položaj je krajem XV. stoljeća ograničen ustanovom vrhovnoga kapetana kraljevstva, zapovjednika svih vojnih odreda iz Slavonije i, u koliko je takvoga kapetana bilo i za Hrvatsku, Hrvatske. Vrhovnom kapetanu kraljevstva je priznato staro banovo pravo, da raspiše sveopću mobilizaciju (insurekciju) u slučaju neposredne opasnosti. Poslije uvedenja banderijalnoga sustava je banu odredjen najbrojniji i najbolje naoružani banderij, a njemu je povjereno predvodništvo ostalih banderija, koje su o svojem trošku uzdržavali svjetovni i duhovni velikaši, gradovi i plemenske općine, kao sabor ne bi izabrao posebnog kapetana. Vladislav II. je god. 1499 naredio, da ugarski velikaši razdvoje vojnike iz Slavonije od svojih ostalih vojnika i da ih podrede banovoj zastavi. Pravo insurekcije je bilo isključivo pravo pojedinoga kraljevstva. Oglasivanje slavonske insurekcije nije vrijedilo za Hrvatsku ni obratno.

Tako je pod svojim banom, koji je posredovao izmedju kralja i sabora, svaka od naših kraljevina imala svoje posebno područje, svoj sabor za sve državne funkcije, a to su bili sudstvo, financije, novčarstvo, vojska i mornarica.

Težnja za izjednačenjem položaja Hrvatske i Slavonije,, koja se pojavljuje u XV. stoljeću, bila je ostavila netaknute razlike izmedju jednoga i drugoga kraljevstva. Doduše je kao korelat posebnoj upravi Like, Krbave i Gacke slavonski ban dobio kao posebno područje Virovitičku i Vukovsku županiju sa zapadnim Srijemom, Osijekom, Djakovačkim kotarem i dijelom Brodskoga. Ali je izmedju hrvatskoga sudstva s jedne strane i slavonskoga s druge bilo dubokih razlika. U Hrvatskoj su dalje postojale stare župe, te je ostao na snazi plemenski sustav, dok su u Slavoniji župe složene u županije sa svojim utvrdjenim gradovima (castra) i svojim službenicima, jobagionima. Slavonija nije znala za plemenšćinu, nego samo za donacionalna dobra i za skupine donatara (congregationes nobilium). A položaj slavonskoga bana je bio uredjen posve nezavisno od hrvatskoga, ustavom god. 1273, gdje su banu izdane izvjesne kaznene punomoći i protiv domaćeg donatar-

Digitized by Google

noga plemstva, dakako tek nakon osmokratnoga bezuspješnoga pozivanja na sud. Doduše je praksa mnogo pridonijela izjednačenju pravnih običaja primanja imenovanoga bana, njegove instalacije, saradnje bana i sabora, imenovanja protonotara.

Do zbližavanja Hrvatske Slavoniji je medjutim pridonosilo obostrano izloženo stanje prema Veneciji i Turcima. Slavonija je k tomu osjećala kao prednost, da i ona bude sudionik hrvatskih sloboda i osobito povlastice, da prilikom svake krunidbe dade potvrditi od novog kralja sve stare običaje i slobode. K tomu je dolazila velika vlast hrvatskoga sabora, koji je sam odredjivao banu njegov djelokrug i koji je zastupao stajalište, da pristanak Hrvatske uz ugarskoga kralja može biti opozvan nakon svake kraljeve smrti. Kad je Ludovik II. god. 1519 sklopio mir s Turcima ne pitajući hrvatskoga sabora, upozorio je ban svetu stolicu, da će Hrvati na svoju ruku nagoditi se s Portom i da ne će priznati vrhovne vlasti ugarskoga kralja, budući da nije u miru s Turcima uopće spomenuo Hrvatsku

5) *Ban pod Habsburgovcima* (1527—1848). Različiti položaj Hrvatske i Slavonije prema Ugarskoj je došao do izraza odmah nakon Mohačke bitke (1526). Dok je naime Slavonija priznala kao pravovaljanu krunidbu Ivana Zapoljskoga za ugarskoga kralja, odlučio je hrvatski sabor, ne obaziruć se na tu krunidbu, da sam iz vlastite pobude izabere za hrvatskoga kralja Ferdinanda Habsburškoga. Ferdinand je medjutim povjerio vojničkim zapovjednicima iz nasljednih habsburških zemalja položaj vrhovnoga kapetana za Hrvatsku, a položaj hrvatskoga bana uopće nije popunio. I onda, kad je došlo do izbora novoga bana bilo je poteškoća za vršenje njegove instalacije, jer Ferdinand nije htio da se banu daje žezlo kao znak sudske punomoći ni zastave kao znak vojničke vlasti. Tek nakon dugih pregovora je kralj na svršetku pristao na vršenje tih formalnosti. Kako se je teritorijalni opseg Hrvatske veoma smanjio turskim napredovanjem, došlo je već prvih godina Ferdinandove vladavine do spajanja hrvatskoga sa slavonskim saborom i do imenovanja jednoga zajedničkoga bana za Hrvatsku i Slavoniju. Zajednički sabor je dugo nosio naziv slavonskoga sabora, dok je oko god. 1630 stao prevladati hrvatski naziv. Nasljednik Ferdinanda I, Maksimilijan, je htio, da se sabor saziva samo uz kraljev otpis, našto su staleži podigli oštri prosvjed i postigli god. 1567, da kralj priznaje banovu vlast sazivanja sabora, pridržajući za sebe pravo, da bude obaviješten o predmetu saborskih zasjedanja. Prisutnost njemačkih odreda pod jednim njemačkim zapovjednikom je dovela s vremenom do ustrojenja jednoga posebnog obrambenog područja duž državne medje. To je područje kasnije naseljeno od pribjega iz turskih krajeva, za koje je u savremenim spisima zabilježen naziv Vlaha. Ustrojenje vojne krajine i osnivanje Karlovca (1579) znače dalje sužavanje banove teritorijalne nadležnosti. Budući da je banu oduzeta svaka sudbenost nad vojničkim licima, nisu se mogli izbjegavati brojni sukobi izmedju domaćih banskih i njemačkih vojnih vlasti. K tome je dolazilo, da je ban kao politički poglavica bio osobito poslije krunidbe Ferdinanda I. za ugarskoga kralja svakako podložen zajednici zemalja krune

sv. Stjepana, dok je poslije podjele austrijskih zemalja medju Ferdinandovim sinovima vojno zapovjedništvo u Hrvatskoj stajalo pod ratnim savjetom u Grazu. Odluka prihvaćena od hrvatskoga sabora god. 1608 u suprotnosti s ugarskim, da se u Hrvatskoj nema priznati otvoreno ispovijedanje protestantske vjere, je opet dovela do zbliženja izmedju strogo katoličke linije Habsburgovaca i Hrvata i do pripravnosti ovih posljednjih za to, da priznaju za kralja Ferdinanda II. po pravu nasljedstva. Sasvim tim je Ferdinand II. s izdavanjem t. zv. vlaškog statuta (1630) priznao posebni položaj doseljenih Srba i Vlaha u Hrvatskoj, premda je u svojoj inauguralnoj diplomi bio obećao, da će krajinu podrediti banskoj vlasti. K tome je tečajem 30-godišnjega rata ban Juraj Zrinjski, doduše samo za suzbijanje pokreta Gabora Bethlena, sa svojim banderijem bio uposlen izvan granica Hrvatske, što se opet smatralo povredom hrvatskih sloboda. Položaj otsutnoga bana je sada zauzeo kao banov namjesnik Sigismund Erdödy. Ove povrede starih sloboda su dovele do zbližen ja izmedju Hrvata i Madjara, koji su sada zajednički nastupali protiv dvorskih krugova. Hrvati su u težnji za obranom svojega položaja prema dvoru bili voljni, da ugarskomu saboru priznaju širu nadležnost i za Hrvatsku i da sudjeluju kao članovi ugarskoga sabora u palatinovu izboru, dopuštajući čak da palatin za zajedničku kraljevinu može biti i Hrvat. Kad su braća Nikola i Petar Zrinjski radi poteškoća, koje im je suprotstavljala u vršenju njihove nadležnosti dvorska okolina, pokušali, da se oslone na inostranstvo, postupano je protiv ovoga potonjega kao protiv izdajnika. Nakon smrti Petra Zrinskog nije banov položaj popunjen kroz nekoliko godina, tako da je Nikola Erdödy upravljao Hrvatskom i Slavonijom kao kraljev namjesnik, dok je područje, koje je pripadalo Zrinskim i Frankopanima naprosto oduzeto hrvatskoj upravi i podredjeno upravi dvorskih dobara.

Položaj Hrvatske je otežan poslije rata god. 1683—1699, jer je uspostavljanje teritorijalne zajednice zemalja podloženih kruni sv. Stjepana dovelo Madjare do toga, da su tražili primjenu ugarske županijske podjele i na Hrvatsku, kamo nije do toga vremena bila prodrla. Uz to je kralj nastojao, da po francuskom i španjolskom primjeru pretvori teritorijalno plemstvo u dvorsko i da banu u Hrvatskoj i Slavoniji oduzima vršenje sudske i upravne vlasti u mirno doba a vojničke u ratno. Kralju je bila kriva i velika vlast sabora, bez pristanka i ovlaštenja kojega se porezi i daće nisu smjeli utjerati, pa je pokušao, da njegovu vlast privremeno prenosi na banovu konferenciju i čak na odbor šestorice, t. zv. konsistorij.

Pregovori za požunski sabor u listopadu god. 1687 i za priznavanje nasljednoga reda Habsburgovaca u zemljama krune sv. Stjepana su prisilili dvor na obazrivost prema Hrvatima. Za to nije izvršena nakana generala Herbersteina, da se banu ima oduzeti svaka vojnička nadležnost i da mu se ima prepustiti samo položaj gradjanskog upravitelja kraljevine i suca. Pače je s dvorske strane stavljeno u izgled Hrvatima, da će biti povraćeni banskoj vlasti svi oni krajevi, koji su bili oduzeti Turcima. No, kako je s time imala da bude uspostavljena po-

Digitized by Google

slije skoro dvije stotine godina stara patrimonijalna sudbenost hrvatskoga plemstva, naišlo je izvršenje toga pothvata na poteškoće ne samo sa strane vojnih vlasti, nego i doseljenih prebjega, čiji se broj povećao velikom seobom pod patrijarhom Arsenijem Crnojevićem (1690). Iz istih razloga nije provedeno obećano ukidanje varaždinskoga generalata pa ni preuredjenje Like. Tek pošto je izbila Rakoczyjeva buna i prijetila, da će se širiti po Slavoniji, uspostavi Leopold I. bansku vlast i dade ustoličiti dotadašnjega banskoga namjesnika Ivana Palffyja.

Poslije smrti Josipa I. (14. IV. 1711) je unutrašnje stanje Hrvatske posve nesredjeno. Ban je bio na bojištu. Njegove je poslove obavljao podban, čovjek iz nižega plemstva, lično bez ugleda, dok je sudstvo bilo u rukama protonotara. Vojskom je u Hrvatskoj upravljao kapetan kraljevstva. Uz to se u Hrvatskoj osjećalo kao zapostavljanje, da nisu podneseni saboru za potvrdu mirovni ugovori s Turcima, premda su s u njima uredjivale na novo hrvatske granice.

Kad je Karlu III. (1711—1740) išlo u poklone madjarsko izaslanstvo, ne čekajući po običaju hrvatskoga, preuze hrvatski sabor u sjednici od 9. ožujka 1712 inicijativu, da izrazi kralju pripravnost hrvatskih staleža i redova, da priznaju za slučaj, da ne bi bilo Karlu III. nasljednika muškoga roda, i žensku granu Habsburgovaca na hrvatskom prijestolju. Ta je odluka prihvaćena s izričitim pozivom na odluku prihvaćenu na Cetinskom saboru god. 1527. Madjarima je hrvatska inicijativa bila kriva, pa su s toga tek god. 1722 pristali da priznaju nasljedno pravo kćeri Karla III. Marije Terezije, pod pridržajem, da zemlje podložene kruni sv. Stjepana imaju da sačinjavaju jednu nerazdjeljivu cjelinu. Ta je odluka ugarskoga sabora prihvaćena u imenu hrvatskih staleža od bana Palffyja. Tom prilikom nije Karlo III. izdao Hrvatima, kako su ovi očekivali, diploma securitatis, t. j. obećanje kraljeve zaštite protiv samih Madjara.

Pod Karlom III. je obnovljena banska sudbenost. Protonotarov sud je ukinut, banski stol preuredjen. Imenovanje sudaca, pridržano saboru, izvršeno je, 11. listopada 1725, od samoga kralja. Banovu dugu otsutnost su Madjari htjeli iskoristiti u to, da bi svoga čovjeka dali izabrati za podbana ili banskoga namjesnika. K tomu je županijsko uredjenje uvedeno i u Hrvatsku, a velikim županima, odnosno županijskim skupštinama su se imala priznati ista prava, kao što su ih imali ugarski veliki župani i ugarske županijske skupštine. Ban i sabor bili bi u tim prilikama suvišni. Na to je god. 1730 podignut prosvjed, u kojem je opisano pravno stanje u Hrvatskoj. Ban i sabor, stoji u tom prosvjedu, zastupaju cijelu zemlju, a ne pojedine županije. Saborski zaključci se izdaju pod pečatom staleža i redova s jedne, a samoga bana s druge strane, a oba pečata se nalaze kod protonotara. Porezi i daće se pak ne raspisuju po županijama nego po saboru s banom, koji je financijski gospodar, koji utjera i plaća, imenuje i otpušta. Pretstavka je urodila uspjehom, da je novoimenovani ban Ivan Drašković svečano ustoličen u Varaždinu god. 1732.

Digitized by Google

Marija Terezija (1740—1780) je doduše dala ustoličiti po prijedlogu staleža i redova za bana Karla Batthyanya (10. ožujka 1743), ali nije htjela pristati, da pod bansku vlast bude dovedena krajina. Pače je poslije seljačke bune u Slavoniji sama pristupila političkomu i vojničkomu preuredjenju Slavonije. Isto se je dogodilo i poslije seljačke bune u Lici. Budući da je ban Batthyany vojevao u Belgiji, imenovan je kao banski namjesnik Ludovik Erdödy, ali je ipak kraljica sama na svoju ruku zahvatila u crkvene prilike, sudstvo, školstvo, upravu, uredila seljačke odnose i izdavala naredbe, koje su se ticale trgovine i obrta. Cijela je krajina, pa i banska, podredjena ratnomu savjetu u Beču. U zajedničkom saboru u Požunu (18. travnja 1751), gdje su Hrvati s pozivom na svoja stara prava odbili, da pristaju na ma kakvo oporezovanje, pokrenuto je opet pitanje odvajanja Slavonije od Hrvatske, jer su slavonske županije plaćale poreze isto kao ugarske. Kad je na to izvršeno popisivanje svih zemalja u Hrvatskoj i Slavoniji (konskripcija), nastali su opet nemiri, a seljaci su tražili, da se zemlje oduzmu plemstvu i predaju krajiškoj upravi. Poslije suzbijanja bune je banski namjesnik Erdödy skinut s položaja, te je naredjena istraga o unutrašnjem stanju Hrvatske i Slavonije po izvještaju Baltasara Krčelića, koji je tražio da na mjestu sabora stavi na čelo Hrvatske odbor dvanaestorice.

Kraljica je za utvrdjenje seoskih odnosa naredila urbarijalno uredjenje, zatim uvela po cijeloj Hrvatskoj županijski sustav s pravom županijskih pretstavaka. Kad je ban uvidio, da je kraljica dopisujući se izravno sa županijama, mimoilazila bana i sabor, dade on ostavku. Novi ban Franjo Nadasdy je morao u zakletvi obećati, da će staviti svoje mjesto na raspolaganje svake treće godine i da ne će tražiti, da mu se ustupi uprava krajine. Sabor se sada okuplja za primanje kraljičinih otpisa. Poslije neuspjeha požunskoga sabora (1764-5) nije uopće Marija Terezija sazivala saborskih zasjedanja, nego je izravno dopisivala sa županijama. Hrvatskom i Slavonijom je upravljalo po uzoru ugarskoga namjesničkoga vijeća posebno vijeće za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju za političko-ekonomske i vojničke poslove, koje je imalo na čelu bana, te je sastojalo od pet članova, a to jednoga pretstavnika visokoga klera i tri pretstavnika nižega plemstva. Pristanak sabora na tu promjenu je postignut uz uvjet, da banova vlast ostaje neokrnjena, da ban bude svakako pripadnik domaćega višega plemstva i da mu bude povjeravano imenovanje vojvode i podvojvode kraljevstva. Od Zrinsko-frankopanskih dobara, kojima je upravljala tršćanska intendantura, ustrojila je kraljica Severinsku županiju. Kad je zbog toga i zbog pitanja Rijeke nastala nesuglasnost izmedju vijeća i staleža, traži i postigne ugarsko namjesničko vijeće, da mu budu podredjene i naše kraljevine (16. kolovoza 1779). U ugarskom namjesničkom vijeću je banu dopušteno, samo da izreče svoje mišljenje o hrvatskim poslovima i da glasa o njima.

Dalje utjelovljenje hrvatsko-slavonske uprave u ugarsku i dalje smanjivanje banova položaja sačinjavaju značajku vladavine Josipa II. (1780—1790). Josip II. se nije dao okruniti za ugarskoga kralja, nego

Digitized by Google

je dao prenijeti krunu sv. Stjepana u Beč. Uz to naredi županijama, da vode prepisku na njemačkom jeziku. Kad se ove protivljahu, ukine ih i razdijeli zemlju u nekoliko okruga. Na čelu Hrvatske i Slavonije je doduše postavljen ban Franjo Balassa, koji je imao da provede opsežne Josipove reforme, medju kojima vrijedi, da se bilježi oslobodjenje kmetova. Saborovanja i održanja plemićkih sastanaka (spravišća) su zabranjena. Do žive reakcije protiv Josipova centralizma je došlo prilikom turskoga rata, kad je kralj tražio nove poreze, a županije su mu naprosto otkazale posluh ili iznijele svoje pritužbe. Na svršetku je Josip II. bio prisiljen, da povrati u Požun krunu sv. Stjepana i da obeća uspostavljanje starijega poretka. Iza njegove smrti je Leopold II. u svojoj inauguralnoj diplomi iste sadržine kao ona Marije Terezije uspostavio stare vlasti.

Sasvim tim, što je banov položaj zbog ovih promjena znatno oslabio, ne može se reći, da je bio bez značaja. Ban je još uvijek pretstavnik državne vlasti »svezan sa životom ove domovine«. Kao takav je imao u svojim rukama izvršnu vlast, imao pod svojim nadzorom vojvode i podvojvode kraljevstva. Banova instalacija se je uvijek vršila u starom obliku, a nakon ustoličenja je ban do 1757 god. birao podbana, koji je bio veliki župan zagrebački i križevački. Poslije god. 1757 je kralj birao velike župane. Kao »iusticiarius« je ban bio pretsjednik banskoga suda i pretsjedao je vijeću trojedne kraljevine, sve dok nije podredjeno ugarskomu namjesničkomu vijeću (1779). Time, što je dvor pristupio reorganizaciji županija ne samo po novoosvojenoj Slavoniji, nego i u krajevima Hrvatske, gdje ranije nije bilo županijskoga uredjenja, smanjena je banova vlast. Velikim županima, imenovanim od kralja iz redova višega plemstva, su se naime povjerovale zadaće slične banovim. Njihova se instalacija vršila k tome po istom ceremonijalu kao banova. A, isto kao što je novoustoličeni ban predlagao saboru nosioce županijskih vlasti i protonotara, predlagao je nakon ustoličenja veliki župan županijskoj skupštini podžupane, plemićke suce i podsuce, bilježnike i podbilježnike. K tomu su županijske skupštine težile za tim, da u svojem području riješe sva pitanja. A istočnoslavonske županije, srijemska, vukovska i požeška, su već bile naviknute, da svoje izaslanike šalju izravno na ugarski sabor.

Uznemireni zbog sve većega isključivanja bana i sabora, nadali su se stoga hrvatsko-slavonski staleži, da će se s novim banom Ivanom Erdödyjem povratiti lijepa stara vremena. Ali Madjari su mislili posve drugačije. Protivnici njemačkoga centralizma Josipa II. su gledali s povjerenjem na politiku Marije Terezije, koja je pomoću svojih zamašnih reforma bila na najboljem putu, da od zajednice zemalja, podloženih kruni sv. Stjepana, napravi madjarsku nacionalnu državu. Zato su Madjari s uspjehom radili oko toga, da Hrvatska i dalje bude podložena upravi ugarskoga namjesničkoga vijeća i da se o ratnom doprinosu Ugarske i Hrvatske vijeća u zajedničkom saboru, dakako posebno za Ugarsku i posebno za Hrvatsku. No, kad su Madjari one naredbe, koje je Josip II. bio izdao u prilog njemačkoga jezika, htjeli primijeniti u prilog madjarskoga službenoga jezika, naišli su na otpor s hrvatske strane.

Digitized by Google

Borba Hrvata za očuvanje banova značaja i njihova unutrašnjega uredjenja nije mogla doći medjutim do punoga zamaha tečajem ratnih godina 1792—1815, premda se teško podnosilo, da mletačka Dalmacija nije priključena Hrvatskoj i da su čak prekosavski krajevi dugo držani pod ljubljanskom intendanturom. Nesuglasica izmedju Hrvata i Madjara je izbila sa svou žestinou, kad su Hrvati s obzirom na raniji položaj Hrvatske stalno govorili o savezničkim kraljevinama (regna socia), dok su Madjari, skrečući težište na raniji položaj Slavonije, svakom prilikom govorili o podjarmljenim krajevima (partes subiectae).

Kad se s hrvatske strane uvidjelo, da je Madjarima ozbiljno do političkog i nacionalnog podredjivanja Hrvatske, pojavila se težnja za uspostavljanjem onoga pravnoga stanja, koje je bilo u vrijeme prije požunskoga sabora u listopadu 1687 god.

Hrvati su tražili sve upornije, da se nanovo ustroji posebno vijeće za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju, kako ga je bilo prije 1779 god. Banu i saboru trojedne kraljevine se je imalo prepustiti zakonodavstvo, kako je postojalo god. 1492, u vrijeme inauguralne diplome Vladislava II., u Hrvatskoj. Osim toga se sve više isticala težnja za političkim ujedinjenjem svih hrvatskih krajeva, a ti bi bili, osim Hrvatske i Slavonije, Krajina, Dalmacija, Rijeka, turska Hrvatska (okruzi Krupa, Pliva i Blagaj) i turska Dalmacija (okruzi Ljubuški i Klobuk).

Prema tomu stavu je požunski sabor zastupao stajalište, da je Hrvatska ili barem Slavonija mačem osvojena zemlja i da se stoga mora bezuvjetno podložiti ugarskomu zakonodavstvu. Zato je požunski sabor uzeo u pretres seljačke odnose ne samo u Ugarskoj, nego i u Hrvatskoj i izdao, usprkos ogradjivanja hrvatskih delegata, novi urbarski zakon, koji je imao da vrijedi za Hrvatsku i Slavoniju. Urbarski zakon je bio potvrdjen od samoga kralja Ferdinanda V. Pošavši dalje tim putem je požunski sabor odredio, da se u Hrvatskoj i Slavoniji mora na mjesto latinskog uvesti kao službeni jezik madjarski, da se podučavanje u srednjim školama mora vršiti na madjarskom jeziku i da se vjersko zakonodavstvo Hrvatske i Slavonije, napereng protiv protestanata, mora izjednačiti s ugarskim.

Kralj ili, bolje, Metternich nije gledao dobrim okom na madjarske težnje, jer su Madjari otvoreno ispovijedali liberalna načela. Zato se u bečkim dvorskim krugovima oko god. 1840 javlja težnja za podupiranjem Hrvata. Poslije bana Ignjata Gyulayja je tako imenovan za bana barun Franjo Vlašić, koji se već priklanjao pristalicama ilirskoga pokreta. Vlašićev nasljednik barun Franjo Haller bio je doduše pretežno dvorski čovjek, ali je pokazao prilikom svoje instalacije i tečajem debata požunskoga sabora, da zna uspješno braniti hrvatsko stajalište. S pozivom na Werböczyjev Tripartit je ban Haller naime izašao s tvrdnjom, da Hrvatska kao posebni municipij ima svoje posebno zakonodavstvo, a da se to zakonodavstvo, zasnovano na sporazumu, ne može ukloniti na jednostrani zahtjev jednog dijela zajednice a bez privole drugoga.

Borba izmedju nacionalne stranke, koja je nalazila potstrek u bečkim krugovima i regionalne stranke, koja je usprkos slabim iskustvima prošlih godina, još uvijek težila za sporazumom s Ma-

Digitized by Google

djarima, je izbila prilikom pitanja Turopolja. Regionalisti su već 2. studenoga 1841 istaknuli stajalište, »da se dosadašnji način zastupanja varmedja horvatskih na državnom saboru ugarskom promijeni, i da se ovaj način, koji postoji u ugarskim i slavonskim varmedjama, i kod nas uvede«.

Najjači stup regionalističke stranke bijahu Turopoljci, na čelu im komeš Josipović, koji su već za prvoga slavonskoga sabora (1273) spomenuti kao službenici zagrebačke tvrdjave (iobagiones castri Zagraviensis) i koji su na osnovu povlastice Matijaša Korvina od god. 1467 imali pristup u zagrebačku županijsku skupštinu. Budući da je ban bio ranije u isto vrijeme i veliki župan zagrebačke županije, smatrali su Turopoljci, da nema razlike izmedju županijske skupštine i sabora u Zagrebu. Za njih se skupština i sabor zvahu »spravišće«. Kao ostalo županijsko plemstvo su Turopoljci tražili za sebe i u saboru (spravišću) pravo glasa i pristupa i zastupali su mišljenje, da zagrebačka županija ima kao takova pravo, da sama otprema bez daljega svoje izaslanike na ugarski sabor u Požun.

Ukoliko je dolazila u pitanje samo Slavonija, nema sumnje, da je stajalište Turopoljaca imalo povijesne podloge. Ali se od 1527 do 1687 god. položaj Slavonije bio promijenio i izjednačio s položajem Hrvatske. A Hrvatska nije bila voljna, da se podredi Ugarskoj, kako se to od nje tražilo s obzirom na slavonsku raniju prošlost i bez obzira na uunicipalna prava, koja je Vladislav II. god. 1496 bio priznao samoj Slavoniji.

Izmedju austrijskog opredjeljenja narodnjaka i ugarskog opredjeljenja Turopoljaca je dvor nastojao, da zauzme neko posredujuće stajalište, koje mu je bilo od tim veće potrebe, jer je namjeravao, da pokrene ustrojenje jedne konservativne stranke u samoj Ugarskoj. Zato je uredjenje zagrebačke županije imalo da se vrši po nekom posredničkom planu. Veliki župan je imao da bude sami ban. Podžupan je imao da bude narodnjak. Ali županijske vlasti su imale ostati u rukama regionalista. No, na mjestu sporazuma je došlo do otvorene izborne borbe i do krvoprolića 29. srpnja 1845. Županija je pala u ruke regionalista, koji su stali progoniti svoje političke protivnike. S time se ukaza potreba, da unutrašnje preuredjenje Hrvatske i Slavonije bude preuzeto od samog sabora. Zbilja su sjednice od 29. rujna do 15. listopada 1845 dovele do utvrdjivanja učesnika, koji su imali pravo, da prisustvuju saborskim sjednicama. To su imali da budu biskupi katoličke i grčko-sjedinjene crkve, pravoslavni arhiepiskopi i episkopi, prior vranski, podkapetan kraljevstva (kapetan je bio sami ban), kaptoli (Zagreb, Djakovo, Senj, Modruš, Krbava, Rijeka, Čazma, Križevci), veliki župani i upravitelji županija, namjesnik Rijeke, turopoljski komeš, slobodni gradovi (Zagreb, Varaždin, Križevci, Koprivnica, Senj, Požega, Karlovac, Rijeka, Bakar), Vinodol, pojedine županije, svi velikaši, podban, protonotar kraljevstva, prisjednici banskoga stola, jedan pretstavnik zagrebačke akademije. Banovi pozvanici nisu imali pravo, da nadglasuju županijske zastupnike.

Vijest o odlukama hrvatskoga sabora, koji je išao za tim, da

Digitized by Google

jača ne samo položaj Hrvatske, nego i banovu vlast, je uznemirila Madjare. Zato se Lajoš Kossuth odluči, da prilikom svojega prolaza kroz Zagreb 22. listopada 1845 stupi u pregovore s našim ljudima; bio je pripravan, da priznaje Hrvatima pravo na upotrebu hrvatskoga jezika u saboru i u upravi, a tražio je, da se Hrvati združe s Madjarima u borbi protiv dvora.

Publikacija dokumenata o Cetinskom saboru god. 1527 (Chmel, Actenstücke zur Geschichte Croatiens in den Jahren 1526 und 1527), potaknuta od Metternicha, pokazala je Hrvatima, kako su u svoje vrijeme posve nezavisno od Madjara izabrali za kralja Ferdinanda Habsburškoga. Pod dojmom tih otkrića sastane se sabor 18. listopada 1847, izabere kao delegate za požunsko zasjedanje Hermana Bužana, Metela Ožegovića i Josipa Bunjika, i izradi cijeli program o državnopravnim traženjima Hrvata. Banu je trebala potpadati cijela Slavonija s istočnim županijama, a ime joj nije imalo biti, kako su Madjari htjeli, Totorszag. Osim toga su veliki župani iz naših krajeva imali nositi naslov velikih župana kraljevina Hrvatske i Slavonije, a ne naslov velikih župana pridruženih krajeva. U sjednici od 23. listopada 1847 je sabor proglasio, »da se narodni naš jezik u mjesto latinskoga na čast diplomatičku unese«.

Odluke prihvaćene u hrvatskom saboru ne samo što nisu prihvaćene u ugarskom, nego je tom prilikom došla do izraza sa svom oštrinom nepremostivost hrvatskoga i madjarskoga državnopravnoga stajališta. Ugarski sabor je smatrao, da se položaj bana ne razlikuje znatno od položaja velikog župana i da se hrvatski sabor ne razlikuje od obične županijske skupštine (spravišće), na koju su imali pravo, da pristupe svi plemići županije. Lom, koji je nastao poslije bečkih nemira u ožujku 1848 je pospješio odvajanje Hrvatske od Ugarske. Sabor, koji se je okupio 16. ožujka 1848 u Zagrebu, se je proglasio državnim saborom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Novi ban Josip barun Jelačić je proglašen 25. ožujka. Imao je upravljati svim zemljama kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Uz bana je imala biti odgovorna vlada, koja je svake godine imala sazvati sabor. Narodna vojska pod izabranim vojvodom je imala da brani granice i da se zakune kralju i ustavu. Krajina se je imala dokinuti. Zbilja je Jelačiću bila povjerena ne samo uprava Hrvatske i Slavonije, nego i cijela krajina.

Tako se moglo činiti prilikom uspona Josipa Jelačića na položaj hrvatskoga bana, da je s time postignuta punoća banske vlasti u onom teritorijalnom opsegu, koji je za ono vrijeme odgovarao hrvatskim težnjama. Da li i do koje su mjere dogadjaji odgovorili tomu očekivanju, koje je promjene pretrpjela banova vlast kroz vrijeme od 1848 do 1868 god., to će se vidjeti prilikom pretresanja značaja i sadržine nagodbe.

V r e l a: Konst. Pvrf. de adm. imp. c. 30. i 31; Rački, Documenta, Zagreb 1879; Smičiklas, Codex Diplomaticus vol. II—XIII.

K n j i ž e v n o s t: Rački u Radu sv. 17, 35, 56, 57, 70, 79, 91, 99. Klaić, »Porieklo banske časti u Hrvata« i »Hrvatski bani za narodnu dinastiju u Vjesniku kr. zem. arkiva I/1899 str. 21 i d. i 65 i d.; Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb, 1925; Tomašić, Temelji držav. prava hrvatskoga kraljev-

Digitized by Google

stva, I najstarije doba: Pacta conventa, Zagreb, 1910 II. izašla u Vjesniku kr. drž. arhiva za god. 1939; Rački, Odlomci iz drž. prava hrvatskoga za narodnu dynastie. Beč 1861; Pliverić Jos., Das rechtliche Verhältnis Kroatiens zu Ungarn, Zagreb 1888. — Beitrage zum ung. kroat. Bundesrechte, Zagreb 1886; Der kroatische Staat, Zagreb 1887. — Katona, Historia critica regum Hungariiae vol. 1—30. — Timon von Akos. Ung. Verfassung und Rechtsgesch. Berlin 1904; Kukuljević Sakc. Ivan, Iura regni Croatiae Dalm. ac Slav. I—III. Zagreb 1862; Šišić, Acta comitialia vol. I—V., Zagreb, 1912—1918; Kostrenčić, Pravna povijest, Zagreb 1925; Mažuranić, Prinos pod riječju »ban«, Zagreb 1908—1922; Lanović, M., Ustavno pravo hrv. nar. države, Zagreb, 1939; Probst, Comitiologia, Viennae 1682; Car. Bel, De archi-officiis regni Hungariae, Lipsine 1749; Rattkay Jur. od Velikog Tabora, Memoria regum et banorum regnorum D., Cr. et Sl. — Ritter-Vitezović Pavao, Banologia Mikoczy Jos., De banis regni Croatiae saeculi XIV et XV notata varia (u arh akademije). Beuc, Hrv.-ug. ustavno pravo (u rukopisu, jedna vrijedna radnja.) — Virozsil, Specimen singulare iuris publici Hungariae-Budae 1850. Schwartner Mart. Statistik des Kgr. Ungarn. Ofen 1844.

Takse na punomoći u postupcima kod redovnih sudova

Napisao dr. Franjo Krmpotić, sudac Okruž. suda u Gospiću

Općenito je poznato, da kod primjene zakona o taksama vlada prilično velika nesigurnost. Često se nesvjesno povrjedjuju interesi državne odnosno banov. blagajne kao i interesi stranaka. Tom nedostatku ne mogu stati na put ni autoritativna tumačenja nadležnih financ. vlasti ni nastojanja odgovornih službenika, koji takse naplaćuju ili imadu dužnost paziti na pravilno naplaćivanje taksa. — Krivnja za to leži ili u nejasnoći samoga zakona, njegovim čestim izmjenama i dopunama, raznolikosti taksa i njihovoj množini, te odupiranju stranaka, da izbjegnu plaćanje takse, ili nepoznavanju zakona i daljnjih odredaba. izdanih za pravilnu primjenu zakona, kao i u nepravilnoj primjeni tih propisa.

Da je i valjana primjena zakona o taksama kod redovnih sudova t. j. zakona o sud. taksama kao i njegove tarife zatajila, dokaz su mnoga tumačenja,izdana od Ministarstv financija, i učestale izmjene i dopune. Ova okolnost naročito upada u oči kod primjene ovoga zakona i njegove tarife glede taksiranja punomoći. Budući da je zastupanje po punomoćniku u postupku kod redovnih sudova više nego svakdanji slučaj već i po sili zakona, a nad sud. službenicima stoji sankcija iz § 40 zak. o sud. taksama uputno je govoriti o tome.

Pojavljuje se naime pitanje, da li se u postupcima kod redovnih sudova imade taksirati punomoć, — ako da, po kojem zakonskom propisu, te da li ima mjesta primjeni propisa o siromaškom pravu, kao i što se ima činiti, ako taksa nije valjano plaćena odnosno punomoć taksirana. Prije nego se dade odgovor na postavljeno pitanje, potrebno je svakako — makar u kratkim potezima — iznijeti sve ustanove, koje su za taksiranje punomoći pred sudom mjerodavne.

Prije stupanja na snagu z. o s. t. jedini propis, koji je govorio o taksi na punomoć, bio je onaj iz T. br. 16 zakona o taksama. Po tom

Digitized by Google

zakonu su se naime plaćale sve takse u postupku pred redovnim sudovima. Stupanjem na snagu z. o s. t. u § 45 st. (1) općenitom derogacionom zaporkom ukinute su sve odredbe taksenih zakona protivne odredbama z. o s. t., a stavom (2) toč. 2 istoga §-a naročito je s danom 30. lipnja 1930 u postupku pred sudovima ukinut medju inim i T. br. 16 zak. o taksama, a taksa na punomoći predvidjena u T. br. 56 z. o s. t. za postupak pred sudovima. Izbacivanje T. br. 16 u postupku pred sudovima i ubacivanje T. br. 56 medju »zajedničke odredbe« tarife z. o. s. t. protivno je ne samo z. o s. taksama, nego i pravnoj naravi takse iz broja 16 zak. o taksama.

Po propisu §-a 1 z. o s. t. taksi prema tarifi toga zakona podleže u tarifi spomenuti spisi, radnje i isprave. Svrha je naime naplaćivanja sudskih taksa ta, da se državi dade u obliku taksa naknada za radnje, usluge, utrošak materijala i t. d., koje ona pruža strankama radi ostvarenja njihovoga prava, koje traže u sud. postupku. Zato je zakon i kazao, da toj taksi podleže spisi, radnje i isprave. Pod »ispravama« se mogu razumijevati samo one, koje nastaju kao posljedica sudskoga postupka, a ne one, koje stranke čine o pravnim poslovima izvan sudjelovanja suda, privatnom pogodbom. Dakle »isprave« iz §-a 1 z. o s. t. jesu sudske osude, odluke, zaključci i t. d., koji su posljedak sudskoga postupka i na te se plaća taksa u glavnom ne kao one, koje su znak sklapanja nekoga pravnoga posla, nego kao posljedicu radnje suda, a one, koje su znak nekoga pravnoga posla, podleže još posebnoj taksi za taj pravni posao po zak. o taksama. Tako ni punomoć nije neka sudska isprava kao posljedak sudskoga postupka, nego je ona pismena isprava o sklopljenoj pogodbi punomoćstva iz § 1002 o. g. z., dakle o privatno-pravnom poslu, a sudski postupak (§ 135 i slično grpp.) odredjuje samo posebna ovlaštenja punomoćniku, pa za sam postupak je ta isprava, zvana punomoć, dokaz opunovlaštenja (§ 131 grpp.).

Prema tomu nije bilo uputno, a ni potrebno u zak. o s. taksama predvidjeti taksu na privatno-pravnu ispravu, koja je već bila predvidjena u zak. o taksama, koji napokon predvidja takse na sve ostale isprave o privatno-pravnim poslovima.

Dakako, da bi trebale taksu iz T. br. 56 z. o s. t. stići sve posljedice koje vrijede i za ostale takse po tom zakonu. Izgleda, da su upravo radi toga i došla ne samo različna tumačenja primjene ove takse i ustanova z. o s. t. glede nje, nego i kasnije izmjene, koje su stvar još više zamrsile.

Radi toga, što je opaženo, da se svi sudovi ne drže objašnjenja od 4. prosinca 1930 br. 89.762/III, u kojem je rečeno, da punomoći u kaznenom postupku uvijek potpadaju taksi iz T. br. 56 z. o s. t. (finan. zbornik str. 826/1930), izdalo je Ministarstvo financija objašnjenje od 17. siječnja 1935 br. 102.342/34-III (financ. zbornik str. 35/1935), po kojem se ova taksa ima plaćati u kaznenom postupku, povedenom po službenoj dužnosti, po prijedlogu i po privatnoj tužbi (§ 58 i 384 k. p.), a nema se naplaćivati samo od branioca, odredjenoga po službenoj dužnosti (§ 58 i 60 k. p.).

Na pitanje, kako se imade naljepljivati i poništavati taksena marka na punomoćima, odredjeno je objašnjenjem od 23. rujna 1931 br.

Digitized by Google

51.269/III (financ. zbornik str. 543/1931), da se taksena marka imade nalijepiti i poništiti odmah pri postanku isprave prema taksenomu pravilniku zak. o taksama (čl. 42 toč. 53 za isprave o ugovorima o privatnom saobraćaju), i to iz razloga, što da su punomoći pravne isprave o ugovoru o mandatu, kod kojih nastaje taksena obveza već u času izdanja, a ne tek u času predaje sudu u smislu § 2 toč. 1 z. o s. t.

Glede taksiranja punomoći u maličnom postupku, objašnjenje od 11. srpnja 1934 br. 44.687/III (financ. zbornik str. 609/1934) kaže, da punomoć u ovom postupku treba taksirati po T. br. 56, jer da T. br. 9 nabraja samo spise i sudske radnje, a ne i isprave (prema čemu smatra punomoć ispravom u smislu § 1 z. o s. t.!). No u istom se objašnjenju kaže dalje, da taksa na punomoć »uopće nije čisto sudska taksa u strogom smislu te riječi, premda je, pored tarifnoga broja 16 z. o t., tarifirana i u zakonu o sudskim taksama pod br. 56, nego je to taksa za jednu ispravu, za koju nastaje taksena dužnost već u času izdanja, t. j. potpisa punomoći, a ne tek u času podnešenja sudu (vidi (§ 2 — a contrario — z. o s. t.)«.

Služeći kod Sreskoga suda u Ogulinu, zatražio sam pismom pod oznakom R 409/36 objašnjenje, je li treba platiti taksu na punomoć po z. o s. t. i stranka, kojoj je priznato siromaško pravo ranije, te i onda, kada je priznato prigodom zametnuća postupka (tužbom, podneskom i t. d.). Na ovo pitanje je uslijedilo objašnjenje od 16. veljače 1937 br. 5.190/III s tim, da punomoći u smislu navedenog raspisa br. 102.342/III-1934 potpadaju uvijek pod taksu iz br. 56 z. o s. t. O istom pitanju dano je objašnjenje od 12. ožujka 1938 br. 19.048/III (financ. zbornik str. 322/1938), da se oslobodjenje po siromaškom pravu u postupku pred zbornim sudovima, gdje je obvezatno zastupanje po odvjetniku, odnosi i na taksu za punomoć.

Propisom toč. 27 §-a 19 fin. zakona za god. 1937/38 ustanovljena je jedna taksa za neograničena i ograničena punomoćja, a propisom §-a 19 toč. 29 financ. zakona za god. 1938/39 povišene su takse iz br. 56 za 50%. — O ovoj promjeni i povišenju je izdano i objašnjenje od 19. srpnja 1938 br. 48.644, u kojem je izričito još naglašeno, da se taksa iz spomenutoga broja 16 odnosi na druga punomoćja, koja nisu izdana pred sudovima u postupcima sudskim.

Izmjenom zakona o sud. taksama po uredbi od 30. ožujka 1940 (Služ. nov. od 2. travnja 1940) §-om 10 brisana je taksa na punomoc po br. 56, a ostale su samo takse za primanje otkaza punomoći, a uredbom od 21. prosinca 1940, protegnutom na banovinu Hrvatsku naredbom od 2. siječnja 1941 br. 561 (Nar. nov. od 20. siječnja 1941) članom 1. brisan je u § 45 z. o s. t. u stavu (2) toč 2 br. »16«. —

Prije stupanja na snagu naredbe od 2. siječnja 1941, a nakon ukinuća takse na punomoć po br. 56 uredbom od 30. ožujka 1940 povodom upita, kakva se taksa imada plaćati na punomoći, odgovorila je Banska vlast banovine Hrvatske, odio za financ. poslove, pod 25. travnja 1940, br. 14.639-XI-40, da se ima naplaćivati taksa pod br. 16 z. o t. sa 20 D., jer da se punomoć u pravilu i onako ne izdaje pred sudom, nego van suda kao privatna isprava.

Digitized by Google

Nije isključeno, da postoji još kakvo ranije objašnjenje o ovom pitanju, koje mi nije došlo pod ruku, ali držim, da je i navedenim objašnjenjima dovoljno dokazana nestalnost u primjeni br. 56 z. o s. t.

Svakako je u savez s uredbom o izmjeni z. o s. t. od 21. prosinca 1940 izdana i uredba o izmjeni z. o s. t. od 21. prosinca 1940, koja je naredbom od 2. siječnja 1941 br. 562 (Nar. nov. od 23. siječnja 1941) protegnuta na banovinu Hrvatsku, a koja taksu iz br. 16 z. o. t. povisuje po svakom arku na 30 dinara.

Vidi se takle, da se je primjena br. 56 z. o s. t. prema trenutnim potrebama i pitanjima prilagodjivala propisima z. o. t., a nakon toga propisima z. o. s. t. Redovito se je medjutim naglašavalo, da punomoć nije isprava po z. o s. t. nego privatno-pravna isprava po z. o t., te se čak pozivalo i na propise pravilnika z. o t., i ako je z. o s. t. propisivao način poništavanja taksenih maraka. Zato je i došlo do izbacivanja takse na punomoć iz z. o s. t. po uredbi od 30. ožujka 1940, a napokon i do brisanja br. 16 iz § 45 stava (2) toč. 2 z. o s. t. —

Do stupanja na snagu uredbe od 30 .ožujka 1940 glede primjene br. 56 z. o s. t. valjalo se držati izdanih objašnjenja, jer su ona prema propisu § 43 obvezatna za sve vlasti.

Medjutim za vrijeme od 2. travnja 1940, kao dana, kada je stupila u život uredba od 30. ožujka 1940, pa do 20. siječnja 1941, kada je stupila u život naredba od 2. siječnja 1941, br. 561, u z. o s. t. nije bila predvidjena taksa za punomoći, a bio je na snazi propis § 45 z. o s. t. (st. 2 toč. 2), po kojem je s danom 30. lipnja 1930 za postupak pred sudovima bio izrično ukinut br. 16 z. o t., koji govori o taksi na punomoć.

Kada dakle z. o s. t. nije više s danom 2. travnja 1940 predvidjao taksu na punomoć, a § 45 istoga zakona je izrično ukinuo propis, koji je predvidjao taksu za punomoć, za sudske postupke, znači, da ni objašnjenja, izdana u pravcu naplaćivanja ove takse za postupak pred sudovima, nisu izdana u granicama i u duhu zakona. Tomu stanovištu ne stoji na putu to, što možda ustanova br. 56 z. o s. t. glede takse na punomoć nije spadala u taj zakon po pravnoj naravi te takse kao i teoretskom opravdanju naplaćivanja taksa u postupku kod redovnih sudova, kada je obratno ustanovio sam zakon i izrično ukinuo spomenuti br. 16. Nigdje naime ne stoji, da se pozitivni zakon nema primjenjivati, makar i donašao ustanove protivne općenitim teoretskim zasadama, u nauci priznatim, o nekom predmetu.

No obzirom na spomenuti propis §-a 40 z. o s. t. uputno je, da se s punomoćima, koje su se kroz ovo vrijeme pojavile pred sudom, a nisu taksirane bilo radi toga, što da nije predvidjena taksa, ili što je priznato siromašno pravo, postupa u smislu § 7 z. o s. t. One naime u to vrijeme nisu više isprave iz § 1 z. o s. t. — Na taj način će biti prepušteno financ. vlastima, da odluče o dužnosti plaćanja takse na punomoći.

Glede zakonitosti prijašnjih objašnjenja nema svrhe govoriti obzirom na proteklo vrijeme. Mislim, medjutim, da za to vrijeme nije bilo mjesta primjeni §-a 7 z. o s. t. radi netaksiranja punomoći, jer

Digitized by Google

su za tu taksu morali važiti svi propisi z. o. s. t. dakle i onaj iz § 38 st. (3) toga zakona.

Stupanjem u život uredbe od 21. prosinca 1940 odnosno naredbe br. 561 nastalo je drugo pravno stanje. Uslijed odredbe tih propisa prestao je važiti § 45 z. o. s. t., koji je ukidao br. 16 z. o. t. u onom dijelu, kojim je ukinuo taj broj. — Na prvi pogled izgleda nesumnjivo, da sada za naplaćivanje takse na punomoć vrijedi br. 16 z. o t., koji je čak i noveliran onamo, da je sada taksa 30 D. za punomoć t. j. ona ista, koja je najposlije bila predvidjena i po br. 56 z. o. s. t. prema financ. zakonu za god. 1938/39. Kažem nesumnjivo, jer su se i dosada izdavala objašnjenja, da br. 16 važi za takse na punomoći, premda je izrično bio ukinut, pa pogotovo sada, kada je, da rečemo, ponovno oživljen.

Naprotiv držim, da br. 16 ipak ni sada ne vrijedi za taksiranje punomoći pred sudovima. Stoji doduše to, da nema razloga, zašto bi se plaćala taksa na punomoći pred drugim vlastima, a u postupku pred redovnim sudovima ne, gdje se najviše i dešavaju slučajevi punomoćstva. No ne može se samo iz tog razloga ova taksa naplaćivati. Ovo može biti razlog, da se ozakoni plaćanje ove takse i kod redovnih sudova, a ne da se ona naprosto naplaćuje.

Ustanovom naime § 45 z. o s. t. ukinut je br. 16 z. o t. Sada je pak ukinuta ta ustanova § 45. Isto bi bilo, da je ukinut čitav zakon o sudskim taksama. Svakako da ne bi samo zato, što je taj zakon ukinut, vrijedio za postupak pred redovnim sudovima opet zakon o taksama bez ikakve daljnje odredbe. Tako je i s br. 16. Ne može on vrijediti za postupak pred sudovima samo za to, što je ustanova, koja je njega ukidala, ukinuta. — Ovo je načelo usvojeno kao opće pravno pravilo kod tumačenja zakona. Br. 16 z. o. t. je mrtav za postupak kod redovnih sudova, ali nije mogao oživjeti zato, što je sada mrtav zakon, koji je njega učinio mrtvacem. Potreban je poseban zakon, koji će ga oživjeti. Nije dakle bilo dosta samo ukinuti spomenutu ustanovu § 45 z. o. s. t. nego i odrediti, da za takse na punomoći u postupku kod redovnih sudova vrijedi br. 16 z. o t. — Napokon i ovo: Zakon o taksama je ukinut za postupak pred redovnim sudovima općenitom derogacionom zaporkom. Taj propis (§ 45 st. 1) nije stavljen izvan snage niti ukinut. Iako doduše nije sada protivan z. o s. t., jer je brisana taksa na punomoći iz br. 56, nije on nikada stavljen na snagu glede odredaba z. o. s. t., koje su naknadno ukinute.

Ako se pak uzme, da se imadu punomoći taksirati po br. 16 z. o. t., tada se za slučaj netaksiranja ima postupati po § 7 z. o. s. t., dok priznanje siromaškoga prava ne može imati utjecaja, jer to nije više taksa iz z. o. s. t. nego iz z. o. t., za koju taksu nema siromaškoga prava, a ne može ni biti, jer se radi o taksi na privatno-pravnu ispravu o privatno-pravnom poslu. Dakako da u tom slučaju vrijede propisi z. o. t. i glede načina naljepljivanja i poništavanja taksenih maraka na punomoćima.

Kako se medjutim kod postavljanja odvjetnika siromašnih ne izdaje formalna punomoć, nema govora ni o dužnosti ili oslobodjenju

Digitized by Google

plaćanja takse na punomoć. Tako isto i kod branioca po službenoj dužnosti.

Vidi se i nakon ponovne izmjene z. o t. i z. o. s. t., da još uvijek ostaje otvoreno pitanje taksiranja punomoći u postupcima kod redovnih sudova kao i ostala pitanja s tim u vezi.

Da li noćni čuvari, vratari i t. d. spadaju pod zakon o zaštiti radnika?

Napisao dr. Ivo Kun, odvjetnik u Zagrebu

Zakon o zaštiti radnika iz god. 1922 je uredio važan otsjek na području radnoga prava, a to je posebno područje o dužini radnoga vremena s odnosnom odredbom, da se svaki prekovremeni rad plaća najmanje 50% više od redovnoga. Kako je toj odredbi dan prinudnopravni značaj, to je ona u praktičnom životu dobila veliku važnost za sva ona lica, na koja se zakon odnosi. Ostala lica, koja su izuzeta ispod zakona u pogledu dužine normalnoga radnoga vremena i naplate prekovremenoga rada, nisu bila zaštićena kakovom sličnom prinudnopravnom odredbom.

U uvodnim propisima odredio je zakon o zaštiti radnika, da pod njegove propise potpadaju... »zanatska, industrijska, ... i slična poduzeća... u kojima je zaposleno pomoćno osoblje...« Zakon je zatim u § 2 definirao i utvrdio pojam »poduzeće«, a u § 3 utvrdio je pojam »pomoćno osoblje«. Prema § 3 zakona smatraju se pod pojmom »pomoćno osoblje« sva ona lica, koja su uposlena u poduzećima i to bilo stalno, bilo privremeno, bilo u cilju izučavanja ili za nagradu sa jedinim izuzetkom, da posao, koji ta lica obavljaju, nije posao više vrsti.

Da se dakle neko lice smatra pomoćnim osobljem u smislu zakona o zaštiti radnika, potrebno je: 1) da je poduzeće, u kojem je lice uposleno, poduzeće u smislu §§ 1 i 2; 2) da je lice uposleno na način naveden u § 3 st. 1; 3) da lice ne obavlja poslove »više vrsti«.

Koji su to poslovi »više vrsti«, zakon nije naveo iscrpljivo. Tek primjera radi i zbog iznalaženja smisla toga pojma, zakon je naveo, da pod poslovima .više vrsti« smatra onakove poslove, koje obavljaju poslovodje, knjigovodje, blagajnici, inžinjeri itd. Takva stilizacija zakona je potaknula službodavce i službeprimce na raznoliku i suprotnu borbu. Dok su službodavci nastojali krug zaštićenih lica što više suziti, dotle su službeprimci nastojali tu zaštitu proširiti na što veći broj pomoćnog osoblja. Čitava ta borba dobila je pravni oblik u pitanju, da li neko lice spada pod pojam pomoćnog osoblja po zakonu o zaštiti radnika ili ne. Kako je u § 3 st. 3 navedeno, da u spornim slučajevima, da li se koje lice smatra pomoćnim osobljem u smislu ovoga zakona, odlučuje Ministarstvo socijalne politike, to je — vjerojatno na poticaj službodavaca — to Ministarstvo donijelo t. zv. načelno rješenje od 15. svibnja 1931, koje glasi:

Digitized by Google

»Na osnovu st. 3 § 3 zakona o zaštiti radnika, a po pojavljenim spornim slučajevima, da li se vratari, portiri, čuvari, poslužitelji, kočijaši, momci, podvornici, kuhari, koji su zaposleni kod zanatskih, industrijskih, trgovačkih, saobraćajnih i inih njima sličnih poduzeća imaju smatrati osobljem u smislu zakona o zaštiti radnika, odlučujem: da se vratari, portiri, čuvari, poslužitelji, kočijaši, kočijaški momci, podvornici, kuhari, koji su namješteni kod zanatskih, industrijskih, trgovačkih, saobraćajnih i njima sličnih preduzeća, ne smatraju pomoćnim osobljem po zakonu o zaštiti radnika u pogledu odredbe o radnom vremenu, pošto ova lica ne stoje u neposrednoj vezi sa organizovanim radom preduzeća, kako to predvidja § 2 spomenutoga zakona«.

Iako je u književnosti osporena tomu rješenju zakonitost[1]), te obvezatnost za sudove[2]), to su naši redovni sudovi to rješenje kod izricanja osuda primjenjivali i uvažavali. Postoje i rješidbe Stola sedmorice, koje spomenutomu rješenju daju čak »moć zakona«[3]). Tako su praktički lica, navedena u tom rješenju, počam od 1931 god. dalje ostala bez one zaštite, koja im je po zakonu namijenjena i koja im je — kako će se niže obrazložiti — očito pripadala. Navedena lica bila su — u pogledu dužine normalnoga radnoga vremena i prinudnopravne zaštite u pogledu naplate za obavljeni prekovremeni rad — po tom rješenju praktično »van zakona«.

Takvo je stanje bilo neodrživo. Lica, kojih se je to ticalo, tražila su, da se navedeno rješenje ukine. Tom je traženju sada udovoljio Ban banovine Hrvatske, novim rješenjem od 12. travnja 1940, kojim se ukida naprijed spomenuto ministarsko rješenje, a podjednako se pozivom na § 3 st. 3 zakona o zaštiti radnika izdaje slijedeće tumačenje navedenoga paragrafa:

»Lica, kojima se povjeravaju poslovi više vrsti, kao što su poslovodje, knjigovodje, blagajnici, inžinjeri i t. d., zaposleni u poduzećima iz § 2 zakona o zaštiti radnika, ne spadaju pod pomoćno osoblje ovoga zakona, dok sva ostala lica, zaposlena u tim poduzećima (medju koja pored ostaloga treba ubrojiti i portire, podvornike, inkasatore, poslužitelje, vratare, čuvare, biljetere, pakere, dostavljače, raznosače, kočijaše, kočijaške momke, kuhare, garderobijere i t. d.) treba ubrojiti medju pomoćno osoblje, koje u pogledu odredbe o radnom vremenu potpada pod udar zakona o zaštiti radnika«.

Prema tome na području banovine Hrvatske važi rješenje Bana od 12. travnja 1940, a na ostalom području kraljevine važi navedeno Ministarsko rješenje od 19. svibnja 1931. Bez obzira na pravnu nemogućnost, da jedan te isti zakon na posebnim pravnim područjima izaziva raznolika rješenja i raznoliku primjenu kod suda, ova protivna rješenja izazivaju teškoće u praktičnoj primjeni već samo radi toga, jer su u svojoj bitnosti i u svojem obliku prešla granice osnovnoga

1) Politeo: Trg. i ostalj priv. namj. str. 187.
2) Bajič: O prekočasnom delu (Slov. Pravnik: 5—6, 10—12 iz 1934.).
3) Vragović-Milanović: Rješidba br. 138.

Digitized by Google

zakona, na temelju kojega su donesena. Pogotovo su nastale zamršenosti u pitanju, da li se na neriješene zahtjeve, nastale još prije banovoga rješenja, primjenjuje bansko rješenje ili ministarsko rješenje i t. d. Po mojem shvaćanju sve zamršenosti, koje se u praksi javljaju prigodom raspravljanja o zahtjevima lica, kojih se tiču gornja rješenja, ne bi morale biti zamršenosti, kada bi se i ministarsko rješenje i bansko rješenje ispravno ocijenilo i kada bi se iznad svega, pa i ovih rješenja uvažavao sam zakon. Smatram naime, da je i ministarsko rješenje i bansko rješenje prešlo okvir zakona, da sadržaj tih rješenja uopće pravno ne obvezuje redovne sudove i da redovni sudovi imadu svaki pojedini slučaj presuditi prema činjeničnomu i pravnomu stanju bez obzira na gornja rješenja. Uslijed toga smatram, da navodna zamršenost s pitanjem, da li se na zahtjeve nastale prije banova rješenja imade primijeniti sadržaj toga rješenja ili se ti zahtjevi imadu riješiti po ranijem ministrovom rješenju, u o p ć e nije zamršenost, jer sud niti prije, a niti sada nije vezan ni na jedno ni na drugo rješenje.

Da bi se to stanovište opravdalo, potrebno je raspraviti: 1) pravni značaj ministrova rješenja od 19. svibnja 1931 i onog banovog rješenja od 12. travnja 1940; 2) obvezatnost tih rješenja za redovne sudove u konkretnim slučajevima; 3) odnos tih rješenja na privatnopravne zahtjeve lica, kojih se tiču.

Ad 1). Rješenje Ministra od 19. svibnja 1931 naziva samo sebe »načelnim rješenjem«, dok rješenje Bana označuje svoj sadržaj kao »tumačenje« § 3 zak. o zaštiti radnika. Prema svemu dakle izgleda, da se oba rješenja smatraju autentičnim tumačenjem zakona, a to tim više, što se oba rješenja ne odnose na kakav pojedini, konkretni spor, nego rješavaju izvjesna pitanja načelno.

Smatram, da nije ovo stanovište ispravno. U smislu § 8 o. g. z. pravo autentičnoga tumačenja pripada samo zakonodavcu. Zakonodavac može to pravo doduše prenijeti na druge organe, ali u nazočnom slučaju niti Ministarstvo socijalne politike, a prema tome niti Ban, nemaju u zakonu o zaštiti radnika izrično podijeljenu ovlast autentičnoga tumačenja. U odnosnim odredbama §§ 1 i 3 nema uopće ni spomena o delegaciji prava autentičnoga tumačenja na Ministarstvo. U navedenim propisima podijeljeno je pravo Ministarstvu, da u pojedinim s p o r n i m slučajevima odluči, da li se neko poduzeće ili lice smatra poduzećem odnosno pomoćnim osobljem u smislu toga zakona. To pravo odlučivanja u spornim slučajevima nije pravo autentičnoga tumačenja, jer to pravo mora biti izrično naznačeno i podijeljeno.

Pravo odlučivanja o spornim slučajevima nije ništa drugo, nego zakonom odredjena nadležnost upravne vlasti za rješenje izvjesnoga spora, koji se primjenom zakona može pojaviti. Zakonodavac je, uredjujući predmet, koji uglavnom spada u područje javnoga prava, odredio, da odlučivanje o spornim slučajevima ne spada na niže upravne vlasti (gradska poglavarstva, kotarska poglavarstva, inspektorate i t. d.) nego upravo na Ministra. Odluka, koju o spornim slučajevima donosi Ministar, nije prema tome ništa drugo, nego upravni akt, kojim se

Digitized by Google

dotični spor u upravnom postupku rješava. Kako u zakonu nema odredbe, da bi ta odluka Ministra odnosno Bana bila konačna, to bi se dotična odluka mogla napadati upravno-sudskim postupkom.

Treba naime imati u vidu, da pojam »pomoćno osoblje«, koje spada pod zakon, nije pojam, glede kojega bi zakon ostavio neke praznine ili bi Ministru dao pravo, da uredbom propiše, koja lica pod taj pojam spadaju. Vidi se jednostavnom usporedbom §§ 1 i 3 sa svim ostalim ustanovama (§§ 6, 8, 9, 13, 18 i t. d.), u kojima je Ministru dano pravo, da uredbom uredi izvjesna po zakonu neodredjena područja ili pitanja, da pravo odluke iz §§ 1 i 3 nije pravo donašanja uredbe, jer kadgod je zakon ovlastio Ministra na donošenje uredbe u zakonu su upotrebljene riječi i pojmovi: »utvrdit će, odredit će, propisat će . . .« i t. d. Osim toga treba imati u vidu, da pojam »pomoćno osoblje« nije pojam, za čije odredjenje u samom zakonu ne bi bilo elemenata i kriterija, Nasuprot, pojam »pomoćno osoblje« definiran je i odredjen u § 3 zakona. Tu se izričito veli, da se pod pojmom pomoćno osoblje smatraju sva ona lica, koja su u poduzećima, koja spadaju pod zakon, uposlena bilo stalno, bilo povremeno, bilo u cilju izučavanja, bilo za plaću, izuzevši ona lica, koja obavljaju poslove više vrsti. Prema tome pojam pomoćnog osoblja po zakonu o zaštiti radnika, dakle sam p o j a m, nije ništa zakonski neodredjenoga. Nije odredjeno odnosno s p o r se može pojaviti samo u pitanju primjene zakona na konkretni slučaj. Jasno je, da se taj spor javlja ne samo u pogledu privatnopravnih zahtjeva nego i obzirom na javnopravne odnose stranaka. Ako dakle u upravnom postupku nastane spor, da li se neko poduzeće ili neko lice imade smatrati pomoćnim osobljem u smislu toga zakona, onda taj spor rješava odlukom Ministar odnosno Ban. Odluka Ministra odnosno Bana u tom slučaju nema i ne može imati snagu zakona niti ona može zakon mijenjati, jer donošenje odluka i odredaba za p o j e d i n i slučaj imade pravni značaj upravnog akta[4]).

Ako se pako spor pojavi u vezi sa privatnopravnim zahtjevom, koji presudjuje redoviti sud, onda sud imade na temelju po zakonu odredjenoga pojma pomoćnog osoblja, te pojma izuzetog osoblja, koje obavlja poslove više vrsti, samostalno presuditi, da li koje lice spada po zakonu pod pojam pomoćnog osoblja ili ne. Pri tome sud nije vezan na eventualnu odluku Ministra iz razloga, koji će se pod 2) obrazložiti.

Pri ispitivanju pravnoga značaja odluke, što ju Ministar po §§ 1 i 3 donosi, može se postaviti osim stanovišta, da ta odluka imade značaj autentičnoga tumačenja, uredbe ili upravnog akta, još i stanovište, da ta odluka imade značaj prejudicionalne načelne odluke, koja obvezuje sud. Ni to stanovište ne smatram opravdanim. Prije svega treba potcrtati, da u §§ 1 i 3 zakona uopće nije navedeno, da Ministar imade pravo donositi odluke načelnoga značaja. U tim ustanovama izričnо stoji, da Ministar imade pravo odluke u s p o r n i m slučajevima. Nije svaki slučaj samo zato sporan, ako u istom postoje protivna stranačka stanovišta. Primjerice, neki službodavac može osporiti, da službоprimac,

[4]) K e l s e n: Allgemeine Staatslehre 235.

Digitized by Google

koji radi u poduzeću, na koje se zakon odnosi, poslove, koji nisu više vrsti, nema pravo na zakonsku zaštitu u pogledu radnoga vremena i t. d. Ako slučaj uopće nije sporan, ako je na prvi mah jasno, da službopримac radi poslove pomoćnog osoblja, na koje se zakon odnosi, onda niti sud, a niti upravna vlast ne moraju smatrati, taj slučaj spornim. Sporni su slučajevi oni, gdje kvalifikacija poslova leži na granici izmedju viših poslova i ostalih poslova[5]). U takovom slučaju imade Ministar pravo da odluči, da li dotično lice ili poduzeće spada pod zakon. Ali njegova odluka o tome ne može biti generalna i načelna, nego ona imade riješiti samo k o n k r e t n i spor[6]).

Daljnja posljedica toga stanovišta je zaključak, da ona odluka, koju Ministar povodom konkretnoga slučaja donosi, nema značaj prejudicionalne odluke, koja bi važila i za druge slučajeve. Ostaje dakle po mojem mišljenju jedini ispravni zaključak taj, da odluka Ministra u smislu §§ 1 i 3 imade pravni značaj upravnog akta.

Ad 2). Pitanje obvezatnosti gornjih rješenja je u uskoj vezi sa stanovištem, koje ćemo zauzeti u pitanju pod 1). Usvoji li se stanovište, da je pravni značaj odluka, donesenih po §§ 1 i 3 cit. zakona, onaj autentičnoga tumačenja zakona, onda je logična posljedica, da su sudovi u smislu § 8 o. g. z. vezani na te odluke. Prema tome bi sudovi bili vezani i na prvo rješenje Ministra i na drugo rješenje Bana. Isto bi tako sudovi bili dužni uvažavati gornja rješenja, ako se stane na stanovište, da ona imadu značaj uredbe ili prejudicionalnog akta.

Medjutim moje je mišljenje, da rješenje Ministra odnosno Bana ne obvezuju sudove, jer niti su ona autentična tumačenja zakona, niti uredbe, niti prejudicionalne odluke.

Sudovi sude u smislu čl. 100 ustava po zakonu, pa obzirom na ustavnu diobu vlasti kao i obzirom na to, da u zakonu nema ni spomena, da bi odluka Ministra imala prejudicionalni značaj i za redovne sudove, smatram, da redovni sudovi nisu vezani na načelna rješenja Ministra odnosno Bana i da imadu svaki pojedini slučaj posebno ispitati i presuditi.

Postavit će se možda pitanje: Što je onda to pravo Ministra, da u spornim slučajevima donese odluke? Kako sam naprijed obrazložio, to pravo nije ništa drugo, nego donošenje upravnog akta i to akta, koji u punom smislu riječi rješava spor u upravnom postupku i prema tome obvezuje vlasti upravnoga postupka.

Ovo moje stanovište nije osnovano samo na dogmatičnom tumačenju zakona, nego je ono u duhu samoga zakona i u interesu pravilne primjene zakona. Prije svega treba priznati, da je načelna kategorizacija lica, koja spadaju u pomoćno osoblje po zakonu o zaštiti radnika, a koja su izuzeta, moguća samo u najgrubljim potezima. Zakon je uzeo kao granicu poslove više vrsti od svih ostalih poslova. Ako sada nastane spor, da li su poslovi, što ih neko lice obavlja, poslovi više vrsti ili ne,

5) P o l i t e o: l. c. str. 188.
6) Tako i Politeo l. c. str. 189. Protivno Bajić l. c. str. 7.

Digitized by Google

onda odluka o tom slučaju ne može podjedno načelno riješiti, da će i drugi sporni slučaj biti isti. Svaki slučaj nije isti i često se dešava, da neka lica uz poslove više vrsti rade i ostale poslove, pa kako da se onda primijeni jedno načelno rješenje?

Medjutim u pogledu konkretnoga rješavanja nema razloga, da se rješenjima Ministra odnosno Bana pruži značaj prejudicionalnosti za sudove već iz tog razloga, što redovni sudovi imadu mnogo više mogućnosti, da svaki pojedini slučaj pravilnije i točno presude. Redovni sudovi ispituju i utvrdjuju činjenično stanje, a naročito koje i kakove poslove je dotično lice obavljalo. Tek nakon što to pitanje sudovi u t v r d e, onda dolazi u pitanje, da li se to lice svrstava u pomoćno osoblje po zakonu o zaštit radnika ili ne. Sud dakle na temelju točno provedenoga dokaznoga postupka najprije utvrdjuje bit obavljenih poslova, a zatim ih kategorizira. Ako se pojavi spor u upravnom postupku, onda Ministar ne provodi nikakav dokazni postupak, ne utvrdjuje činjenično stanje dokaznim sredstvima grpp-a, nego donosi odluku obzirom na upravni postupak i ciljeve upravnoga postupka. Smatram dakle da redovni sudovi imadu više mogućnosti za pravilnu primjenu zakona nego Ministar, pa već radi toga držim, da odluke Ministra — pogotovo ako su načelnoga značaja — već sadržajno ne mogu redovitim sudovima osigurati pravilniju primjenu zakona od one primjene, što ju vrše sudovi. Ustanova §§ 1 i 3 zakona o zaštiti radnika nije nikakva lex imperfecta. Pojmovi »pomoćno osoblje« i »poduzeće« odredjeni su i omedjeni u zakonu. Sud imade dakle apstraktnu zakonsku odredbu primijeniti na konkretni slučaj, pa kako sud imade pred sobom zakon, znade smisao zakona i njegovo pravilno tumačenje, to onda sud u svakom pojedinom slučaju može najpravilnije taj slučaj riješiti, ako samostalno prosudi i presudi, da li se u konkretnom slučaju koje lice smatra pomoćnim osobljem u smislu zakona ili ne. Osim toga je odluka suda podvrgnuta instancionomu postupku i preispitivanju viših sudova, dočim odluka Ministra — barem po dosadanjoj praksi — nije podvrgnuta bilo kakovom nadzoru, pa je već i to dovoljan razlog, da se sudovima prizna pravo samostalnoga prosudjivanja pojedinih slučajeva i bez obzira na gornja rješenja, jer je očito, da se u instancionom postupku omogućuje pravilnija primjena zakona.

Obzirom na izloženo nstanovište redoviti sudovi nisu vezani spomenutim rješenjem Ministra odnosno Bana već radi toga, što ta rješenja nisu ni autentično tumačenje, niti uredbe sa zakonskom snagom, a kao upravni akti ne obvezuju sud, upravo kao što »ni naredbe izdane u pojedinim slučajevima« ni »presude izrečene po sudovima« ne obvezuju sud u smislu § 12 o. g. z.

Ali, bez obzira na gore nevedeno stanovište, imade još jedan jaki razlog, zašto redovni sudovi ne bi bili dužni uvažavati gornja rješenja kao načelna rješenja i zašto ih ne bi bili dužni primjenjivati na konkretne slučajeve upravo i onda, kada bi se stalo na stanovište, da je po zakonu dana Ministru ovlast, da izda prejudicionalne odluke, mjerodavne i za sudove. Taj razlog leži u tome, što Ministar po propisima

Digitized by Google

§§ 1 i 3 nije mogao odlučiti nešto, što prelazi okvir zakona i što protuslovi samomu zakonu. U zakonu je naime navedeno, što zakon smatra pomoćnim osobljem, i u daljnjem toku vidi se, da zakon pozna (obzirom na zakon o zaštiti radnika) s a m o dvije kategorije pomoćnog osoblja. Jedna je kategorija ono osoblje, koje obavlja poslove v i š e vrsti, i ta kategorija je ispod pojma pomoćnog osoblja u smislu toga zakona i z u z e t a. Druga kategorija je čitavo o s t a l o pomoćno osoblje. Što je medjutim Ministar gornjim rešenjem odredio? On je odredio, da se neka lica, za koja je o č i t o, da ne obavljaju poslove više vrsti, ipak izuzimaju ispod pojma pomoćnog osoblja po zakonu o zaštiti radnika. Ministar je dakle proširio kategorizaciju zakona od dvije kategorije na tri. Po rješenju Ministra postoji jedna kategorija lica, koja radi poslove više vrsti, i zato ne spada pod pojam pomoćnog osoblja; zatim postoji druga kategorija koja — iako ne radi poslove više vrsti već ostale poslove — i p a k ne spada u pomoćno osoblje; konačno treća kategorija, u koju spada ostalo pomoćno osoblje. Očito je, da Ministar nije imao pravo, da ona lica, koja o č i t o n e o b a v l j a j u p o s l o v e v i š e v r s t i izuzme ispod pojma pomoćnog osoblja. Ministar je mogao izuzeti samo ona lica, za koje je sporno, da li obavljaju poslove više vrsti, i tek onda, kada bi Ministar utvrdio, da obavljani poslovi spadaju u pojam poslova više vrsti, mogao je ta lica smatrati izuzetima ispod pojma pomoćnog osoblja po zakonu.

Stvaranjem treće kategorije, koju zakon ne pozna, i koja očito ne obavlja poslove više vrsti poput blagajnika, knjigovodje, poslovodje, inžinjera i t. d., Ministar je izuzeo ispod pojma pomoćnog osoblja po zakonu o zaštiti radnika čitavu jednu kategoriju, koja nesumnjivo pod taj pojam potpada. Time je Ministar prešao okvir zakona, bez obzira na pitanje, koji pravni značaj se njegovoj odluci pridaje. A to je već dovoljan razlog, da sudovi obzirom na čl. 100 ustava takova rješenja, već radi njihovih sadržaja, ne primjenjuju.

Bez obzira na okolnost, da su posljedice rješenja Ministra u pogledu privatnopravnih zahtjeva lica, kojih se ono tiče, veoma nezgodne, to rješenje je samo po sebi stvorilo još i druga besmislena stanja. Tako primjerice u tom rješenju navedena lica ne spadaju pod pojam pomoćnog osoblja u smislu zakona o zaštiti radnika, no to samo . . . u pogledu odredbe o radnom vremenu, dočim se u ostalim pogledima — argumento a contrario — računaju pomoćnim osobljem! Tako ta lica navedena u tom ministarskom rješenju nemaju maksimirano radno vrijeme po zakonu o zaštiti radnika, nemaju pravo na naplatu prekovremenoga rada u smislu zakona, no zato ipak u smislu toga istoga zakona imadu ostala prava i dužnosti! Oni, primjerice, imadu pravo na udruživanje (§ 36), sudjeluju kod izbora radničkih povjerenika, imadu sami d u ž n o s t i, ako su izabrani radničkim povjerenicima, a sve to po istom onom zakonu, glede kojeg ih je Ministar baš samo u pogledu radnog vremena . . . i z u z e o! Očito je, da takovo stanovište Ministra nikako ne odgovara slovu i namjeri zakona, i baš ono obzirom na svoj sadržaj stvara u praktičnom životu ne samo nezgodne posljе-

Digitized by Google

dice za lica, kojih se ono tiče, nego stvara i pravnu nesigurnost, koju su sudovi dužni u granicama mogućnosti otstraniti.

Ad 3). Odnos navedenih rješenja na privatnopravne odnose već smo zapravo gore raspravili. Medjutim, osim gore istaknutih nezgodnih posljedica, u praksi se sada pojavila pogotovo neprilika, koja leži u tome, da li se na nepresudjene zahtjeve lica, kojih se tiče, nastale prije donošenja rješenja Bana od 12. travnja 1940 imade primijeniti to novo rješenje ili se ti zahtjevi imadu prosudjivati prema staromu ministarskomu rješenju. Gore sam izložio svoje odvojeno mišljenje, od inače stalne sudske prakse, da redoviti sud u o p ć e nije vezan niti na jedno niti na drugo rješenje i da prema tome imade sve nepresudjene zahtjeve — nastali oni za vrijeme vrije 12. travnja 1940 ili kasnije — prosudjivati samo po zakonu i bez obzira na ta rješenja, tako da pitanje natražne moći i sl. ne dolazi uopće u obzir.

Ali, ako se stane na stanovište, koje je praksa dosada zauzimala, a to je, da spomenuta rješenja sadržavaju autentična tumačenja, onda su redoviti sudovi dužni, da još nepresudjene zahtjeve, nastale poslije ili prije rješenja Bana, rješavaju s a m o po tom rješenju. U smislu § 8 o. g. z. svako autentično tumačenje, kao autentično izlaganje prave volje zakonodavca, djeluje na sve još nepresudjene slučajeve, osim ako zakonodavac ne odredi protivno. Kako u rješenju Bana nema ništa o tome, da se raniji zahtjevi imadu prosudjivati po ranijem rješenju, to se nepresudjeni zahtjevi imadu rješavati po novom rješenju Bana od 12. travnja 1940.

Ako se pak stane na stanovište, da rješenje Ministra odnosno Bana imade značaj prejudiconalne odluke upravnih organa, onda se zahtjevi lica, nastali prije rješenja Bana, imadu presudjivati po rješenju Ministra, a zahtjevi nastali iza donašanja rješenja Bana po tom rješenju, a to zato, jer za zahtjev, nastao prije rješenja Bana, postoji prejudicionalna odluka sadržana u načelnom rješenju Ministra, a za zahtjev, nastao nakon rješenja Bana, postoji prejudicionlna odluka sadržana u rješenju Bana. Već na prvi pogled je očito, koliko su ova stanovišta dogmatički navučena i u praksi nepravedna. Jedan te isti služboprimac stajat će pred pitanjem, da do 12. travnja 1940 za sav obavljeni prekovremeni rad nema pravo na naplatu po zakonu, a od 12. travnja 1940 to pravo imade, a sve to na osnovu jednoga te istoga zakona! Očito je, da pojedinac ne može imati osjećaj, da je takav postupak »zakonit«. Već radi toga je stanovište, koje sam gore izložio, da je i rješenje Ministra i rješenje Bana upravni akt, na koji sud nije vezan, ne samo formalno ispravnije nego i pravednije. Po tom stanovištu redovni sud imade jednako prosudjivati i zahtjev, nastao za vrijeme rješenja Ministra, i za vrijeme nakon rješenja Bana. Uvijek samo po zakonu i prema činjeničnom stanju. U tom slučaju ne će biti moguće, da jedno te isto lice, za jedan te isti rad, po jednom te istom zakonu imade razna prava samo zato, jer je rad obavljen jednom 11. travnja 1940, a drugi puta 12. travnja 1940!

Konačno bi trebalo istaknuti, da lica, koja je Ministar naveo u

Digitized by Google

svojem rješenju, očito ne obavljaju poslove više vrsti. Baš radi toga, jer poslovi tih lica nisu poslovi više vrsti, Ministar je svoje rješenje o izuzimanju obrazložio time, da su ta lica izuzeta zato, jer »nisu u neposrednoj vezi sa organizovanim radom poduzeća, kako to predvidja § 2 spomenutoga zakona«. To stanovište i obrazloženje je samo po sebi i netočno i nevaljano, pa redoviti sudovi nisu bili obvezani primjenjivati to rješenje već radi takovog obrazloženja.

Pojam »organizovani« rad »uzet je po zakonu samo kao kriterij za pojam »poduzeća««. Po § 2 razumije se pod poduzećem onaj »organizovani rad iz oblasti, predvidjenih u § 1 ovoga zakona, koji se obavlja na naročito za to odredjenim mjestima« uz pripomoć pomoćnog osoblja. Pojmu organizovani rad stoji nasuprot neorganizovani rad kao primjerice obiteljski, dobrotvorni, nestalni i t. d. Organizacija rada n i j e dakle odlučna za odredjenje pojma pomoćnog osoblja, nego za pojam poduzeća. Čim neko poduzeće radi na načelu organizovanoga rada, onda je svako ono lice, koje u tom poduzeću radi bilo za plaću, bilo u cilju učenja, bilo stalno, bilo povremeno, pomoćno osoblje u smislu zakona. Iz toga pojma izuzeta su samo ona lica, koja rade poslove »više vrsti«. Prema tome daljnje pitanje, u kojem stepenu je lice u vezi s organizovanim radom poduzeća, nema nikakovog uticaja na odredjenje pojma pomoćnog osoblja.

Uopće je sasma neodredjeno, što je Ministar smatrao pod pojmom »neposredna veza s organizovanim radom?« Organizovani rad jednoga poduzeća nije ograničen samo na p r o i z v o d n j u, jer se konačno jedno poduzeće uopće ne mora baviti proizvodnjom izvjesnih dobara nego samo prevozom, raspodjelom, preprodajom i t. d. Organizovani rad jednoga poduzeća obuhvaća — po mojem mišljenju — sve poslove i radove, koji se u poduzeću vrše počevši od proizvodnje, raspodjele, pa do dostave potrošačima. Svi poslovi, koji su potrebni, da neko poduzeće pravilno djeluje, da u granicama svog obrta izvrši sve poslove počevši od ulaganja kapitala, pa sve do zadnje faze iskorištavanja kapitala, svi ti poslovi spadaju u organizovani rad, jer organizovani rad za današnjega poduzetnika znači onu organizaciju, koju on provodi, da na osnovu uloženoga kapitala dodje do što veće t. zv. čiste dobiti. Da bi se ta organizacija stvorila i održala, poduzetnik unajmljuje tudju radnu snagu, i sva ona lica, koja u interesu poduzetnika iznajmljuju svoju radnu snagu, sudjeluju dakle u organizovanom radu poduzeća. Svaki posao, što ga obavlja službeprimac, stoji u neposrednoj vezi s organizovanim radom poduzeća. Nema nikakovog opravdanja, da se neki posao smatra samo zato u neposrednoj vezi, jer se obavlja — recimo — u procesu proizvodnje. Konačno i poslovi skladištara, poslovi raznosača, poslovi inkasatora, sve su to poslovi, bez kojih poduzeće, osnovano na uposlenju pomoćnog osoblja, ne može pravilno djelovati. Primjerice u jednoj ciglani je pečenje cigle osnovni rad poduzeća. Ali dostava cigle mušteriji, samo razvažanje cigle je takav posao, da se bez toga razvažanja vlastitim automobilima ili kolima uopće ne može zamisliti pravilno djelovanje poduzeća. Zašto bi se dakle samo rad ciglara smatrao radom u neposrednoj vezi sa organizovanim radom po-

Digitized by Google

duzeća, kada je i rad šofera, koji razvozi ciglu isto tako u neposrednoj vezi s tim organizovanim radom. Sva ona lica, koje Ministar u svojem rješenju spominje, obavljaju poslove, bez kojih jedno poduzeće ne može baš u svojem organizovanom radu pravilno djelovati. Njihova veza s tim radom je dakle isto tako neposredna kao i veza radnika uposlenoga kod proizvodnje proizvoda, pa prema tome nije bilo nikakovoga razloga, da se ta lica izuzmu ispod pojma pomoćnog osoblja po zakonu o zaštiti radnika.

Uslijed toga rješenje Bana je samo po sebi, bez obzira na prigovore obliku, u kojem je doneseno, ispravno. Nezgodno je doduše, da zakonodavac odnosno državne vlasti donose suprotna rješenja odnosno tumačenja. Ali ako se uzme u obzir, da je tim novim rješenjem Bana ukinuto jedno rješenje, koje i po obliku i po sadržaju nije odgovaralo zakonu, onda samim donašanjem protivnoga rješenja Bana nije pravna nesigurnost povećana nego umanjena. Nakon pogrješne prakse izdano je rješenje, koje leži sadržajno na liniji zakona, i prema tome svaki akt vlasti, koji ide u cilju ispravnoga primjenjivanja zakona, djeluje pozitivno i u pravcu otstranjivanja pravne nesigurnosti.

Istina je, da će se mnogi službodavci buniti proti stanovištu, da se tumačenje izraženo u rješenju Bana, primjenjuje i na one zahtjeve, nastale prije toga rješenja odnosno u vrijeme, kada su službodavci oslonom na rješenje Ministra udešavali svoje službovne odnose sa licima, kojih se ono tiče, drugačije, u pretpostavi, da je takovo uredjenje na osnovu rješenja Ministra zakonito. Medjutim, pri tome treba istaknuti slijedeće: Kada je Ministar u god. 1931 izdao spomenuto rješenje — dakle 9 godina nakon izdanja zakona — bilo je mnogo službeprimaca, koji su na osnovu zakona imali razne zahtjeve, nastale prije toga ministarskoga rješenja. I službeprimci su se oslanjali na zakon, no preko noći su njihova prava po zakonu rješenjem Ministra ukinuta i to ne samo od dana rješenja dalje nego i ona, koja su nastala prije rješenja. Naši sudovi su pridavali tomu ministarskomu rješenju natražnu snagu i po tom rješenju odbijali su zahtjeve za naplatu prekovremenoga rada lica, kojih se ono tiče, makar isti zahtjevi nastali i prije ministarskoga rješenja. Isto tako, kao što su tada bili razočarani službeprimci, sada su razočarani službodavci. Ali to još uvijek nije razlog, da se samo zbog toga, jer su sada u pitanju interesi službodavaca, stane na stanovište, da se službeprimci, navedeni u rješenju Bana, imadu smatrati pomoćnim osobljem u smislu zakona o zaštiti radnika tek od dana rješenja Bana.

Zakon se imade primjenjivati iznad svega, pa kako je očito, da rješenje Ministra nije bilo zakonito, to pravna sigurnost nije time stradala, ako naši sudovi, bilo samostalno bilo pozivom na rješenje Bana, konačno zakon ispravno primjenjuju. Pogrješna praksa ne pribavlja nikome stečena prava, pa uslijed toga treba pružiti do sada uskraćenu zaštitu licima, navedenim u spomenutim rješenjima, u punom stvarnom i vremenskom opsegu počevši od dana, kada je zakon o zaštiti radnika stao na snagu.

Digitized by Google

Optužno načelo i ustanova vršioca dužnosti državnoga tužioca

Napisao dr. August Bogdanović, sudac Okr. suda u Sušaku.

Prvo načelo i jedna od najvećih odlika našega formalnoga kriv. prava je akuzatorno ili optužno načelo, koje je provedeno do najvećih mogućnosti kroz cijeli naš krivični postupnik. To načelo se sastoji u zahtjevu, da je za svaki kriv. postupak, kako za pokretanje, tako i za nastavak gonjenja, potreban zahtjev ovlaštenog tužioca, bez koga se ne smije ni jedan kriv. postupak ni započeti, ni protiv njegove volje nastaviti.

To jasno izlazi i z § 1 kp. No po zadnjim riječima II. stava § 1 kp.: ».... u koliko ovaj zakon drukčije ne naredjuje (§§ 95 i 375 kp.)«, izgleda, da optužno načelo ne vrijedi uvijek i za postupak kod sreskih sudova, nego da se odredbe §§ 95 i 375 kp. imaju smatrati kao izuzetak od optužnoga načela, t. j. da kod sreskih sudova, kod kojih nema vršioca dužnosti državnoga tužioca važi inkvizitorno (istražno) načelo za djela naravno, koja se gone po službenoj dužnosti.

Ali se te riječi nemaju uzeti kao otstupanje od optužnoga načela, već je, istina, zakonodavac namjeravao samo istaknuti procesualno tehničke olakšice u neznatnijim i hitnijim radovima.*) I doista, nije moguće pretpostaviti, da bi namjera zakonodavca bila, da kod sreskih sudova bude provedeno optužno načelo onda, kad zahtjev za gonjenje stavi državni tužilac ili vršilac dužnosti drž. tužioca kod onih sudova, gdje vršioci dužnosti drž. tužioca postoje, a da ne bude provedeno samo i jedino kod onih sudova, kod kojih vršioca drž. tužioca nema, jer i kod onih sudova, gdje vršioca dužnosti drž. tužioca nema, opet drž. tužioc po § 375 br. 1 kp. ima pravo, da stavi zahtjev za gonjenje, pa je sreski sud dužan, da po njegovom zahtjevu dalje postupa. Osim toga, ma da na većem dijelu sadašnjih sudskih područja banovine Hrvatske nije bilo nikada ustanove vršioca duž. drž. tužioca, postoje još uvijek sreski sudovi, kod kojih vršioci duž. drž. tužioca i dalje vrše svoju dužnost i funkcije u smislu propisa §§ 71—77 uredbe o poslovnom redu za drž. tužioca od 21. studenoga 1929 br. 94230 (Sl. N. od 5. prosinca 1929 br. 286-CXVI). To su sreski sudovi u Dalmaciji. — Ta lica (vršioci duž. drž. tužioca) po § 73 spomenute uredbe primaju prijave, koje im pismeno stignu, a mogu ih i usmeno primati na zapisnik. Neosnovane prijave mogu odbaciti, a osnovane prosljedjuju sres. sudu, pri kome su postavljeni, sa zahtjevom za pokretanje krivičnoga postupka. Ako je s prijavom zbog djela, za koje je nadležan sreski sud, predan osumnjičenik u zatvor, vršioc dužnosti drž. tužioca, čini takodjer svoje prijedloge i glede pritvora. On može najzad odustati od zahtjeva za gonjenje po pristanku svoga nadležnoga drž. tužioca.

U posljednje vrijeme su neka mjesta vršioca dužnosti drž. tužioca, koja su postojala kod sreskih sudova, ukinuta, dok Ministar pravde po § 1 zakona o državnom tužiteljstvu od 21. ožujka 1929. br. 23181 (Sl. Nov. od 28. ožujka 1929 br. 73-XXIX) ne ustanovi kod sreskih sudova vršioce dužnosti drž. tužioca. Ali time nije oduzeta i vlast odnosno pravo i dužnost drž. tužioca, koji sjedi u mjestu okružnoga suda, da pokreće postupak i da stavlja zahtjev za gonjenje za sva djela, koja se gone kod sreskih sudova po javnoj tužbi (po službenoj dužnosti). To mu pravo pristoji i to spada u njegovu nadležnost po §§ 39 br. 4 i 375 br. 1 kp. A kada drž. tužioc ima to pravo i kada je gore spomenuta uredba od 21. studenog 1929. ovlastila

*) Vidi raspravu dr. Ferde Čulinovića u »Pravosudju« iz god. 1935. br. 2. str. 91. i br. 3, str. 16.

Digitized by Google

vršioce dužnosti drž. tužioca, da mogu, po privoljenju drž. tužioca, odustati od postavljenoga zahtjeva za gonjenje, onda se pita pristalice inkvizitorskog načela za razlog, zbog kojega ne bi drž. tužioc imao pravo, da odustane od svih krivičnih djela, koja se gone po službenoj dužnosti, te koja spadaju u nadležnost sreskih sudova, ma da drž. tužioc ili vršioc dužnosti drž. tužioca nisu stavili zahtjev za gonjenje, već je to učinila vlast, javni organ ili oštećenik za ona djela, gdje se traži njegov prijedlog? Zašto je zakonom određeno, da se svaka oslobodjavajuća osuda ima od strane sreskoga suda dostaviti drž. tužiocu i bez njegovoga zahtjevanja (§ 388/III kp.), te zašto sreski sud ima da svako svoje rješenje, koje donese po § 379 kp., dostavi i drž. tužiocu bez obzira, da li zahtjev za gonjenje stavio drž. tužioc, javna vlast ili organ ili oštećenik? Odgovor je jednostavan, jer je zakon htio priznati i priznao je drž. tužiocu i kod sreskih sudova položaj, koji mu je priznat i kod okružnih sudova. To jest, drž. tužioc i za djela, koja se gone kod sreskih sudova po službenoj dužnosti i gdje nema vršioca dužnosti drž. tužioca, ostaje dominus litis; drž. tužioc je vlastan, da u tim predmetima stavlja sve moguće prijedloge, za koje obnadje, da su potrebni; on je vlastan, da sudjeluje na pretresu i da odustane od gonjenja.

Te izjave i prijedlozi drž. tužioca su za sreski sud mjerodavne i njih se imade pridržavati. Drž. tužioc konačno je vlastan protiv svake osude sreskoga suda izjaviti priziv, a protiv svih rješenja žalbu; i to, podvlači se, bez obzira, je li drž. tužioc stavio zahtjev za gonjenje ili ga je stavila vlast, javni organ ili oštećenik. — Ako pak drž. tužioc nije stavio prijedlog za gonjenje, već vlast, javni organ ili oštećenik, onda sud nema za pokretanje postupka čekati zahtjev (prijedlog) drž. tužioca, već ima po § 375/IV kp. da produži postupak po službenoj dužnosti, dok ne izreče osudu. Sud prema tome u zadnjem slučaju produžuju postupak po službenoj dužnosti kao zamjenik drž. tužioca, isto tako kao što i u slučajevima § 95 kp. započinje izvidjaje, te izvršuje sve potrebne radnje, ne čekajući prijedlog drž. tužioca.

Slijedeći primjer je najrječitiji dokaz, koji govori u korist obtužnoga načela: Sreski sud primi od žandarmerije prijavu protiv pretsjednika općine toga mjesta zbog, recimo, prevare. Sreski sudac, bilo jer nije siguran u tome, kako da se kvalificira okrivljenikovo djelo, bilo jer ne će to da sam uradi, jer se tiče prve ličnosti mjesta, pošalje prijavu drž. tužiocu na prijedlog. — Drž. tužioc ili vraća predmet s prijedlogom, da sud postupa protiv okrivljenika zbog djela prevare, ili predloži, da se izvrše prethodno izvidjaji, ili da se predmet ustupi istražnomu sucu okružnoga suda za preduzimanje izvidjaja ili otvaranje istrage, jer nalazi, da se radi o djelu nadležnosti suca pojedinca, odnosno o zločinu; ili pak vraća stvar sreskomu sudu s izjavom, da ne nalazi osnova, odnosno da ne će preduzeti gonjenje. — Sreski sud ima se bezuslovno držati svakoga od gornjih izjava, prijedloga ili zahtjeva i prema istima postupati. Kada bi sreski sud, usprkos izjave drž. tužioca, da ne će preduzeti gonjenje, ipak pokrenuo postupak i produžio ga, držeći se navodno propisa § 375/IV kp., on bi grubo povrijedio zakon (§ 337 br. 1 sl. kp.).

U tom pravcu skrećemo pažnju čitaoca i na raspravu u »Pravosudju« iz god. 1932, br. 7, str. 426, gdje se ide tako daleko, da se kod sreskih sudova u sjedištu okružnoga suda postupak pokreće isključivo i jedino po prijedlogu drž. tužioca. Ovako su postupali austrijski sudovi. Danas po našem kriv. postupniku to više ne važi, jer naš kriv. postupnik u § 375 ne pravi razlike izmedju vanjskih sudova i onih, koji se nalaze u mjestu sjedišta okružnoga suda.

Iz gore izloženoga razmatranja izlazi, da u našem formalnom krivičnom pravu vrijedi optužno (akuzatorno), a ne insvizitorno načelo. Izlazi nadalje, da na području apelacionih sudova u Zagrebu i Splitu (Banovina Hrvatska),

danas negdje imade, a kod većine sreskih sudova navedenih područja da nema vršioca dužnosti drž. tužioca i to bilo zato, što ih tu nije nikada ni bilo (Hrvatska i Slov.), bilo zato, jer su bili ukinuti (Pag, Rab, Krk i Kastav). Pomanjkanje vršioca dužnosti drž. tužioca kod sreskih sudova može po mojem mišljenju, da pravosudju, a naročito strankama (okrivljeniku) prouzrokuje veoma štetnih posljedica.

Da osvijetlimo te posljedice sa dva primjera.

Žandarmerija prijavi nekomu sreskomu sudu stanovito lice zbog krivičnoga djela o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije (uredba od 20. rujna 1939, protegnuta na područje banovine Hrvatske uredbom od 22. prosinca 1939). Sreski sud povede postupak po čl. 8 spomenute uredbe i oglasi okrivljenika krivim toga djela, osudjujući ga na kaznu zatvora u trajanju od 15 dana i novčano na D 1.000, zamjenjivo u slučaju neisplatljivosti u 20 dana zatvora, ali uslovno po § 65 kz. na jednu godinu. — Protiv takove osude izjavi priziv samo okrivljenik i to zbog odluke suda o krivici i kazni. — Sud osudu nema da u prepisu pošalje drž. tužiocu, jer je osudjujuća, a drž. tužioc nije prepis tražio, jer uopće nije znao, da se taj postupak kod odnosnoga sreskoga suda vodi. Drž. tužioc može i protiv takve osude izjaviti priziv, ali jedino u roku od 3 dana po objavljivanju osude (§§ 338/III-394/II kp.). On to nije učinio i prema tome okružni kao prizivni sud ne može preinačiti osudu prvostepenoga suda u pogledu uporabe propisa § 65 kz., jer bi time donio odluku na štetu okrivljenika, već ima da raspravlja jedino o prizivu okrivljenika u pogledu odluke suda o krivici i kazni. — Prvostepeni je sud očigledno povrijedio materijalni zakon na štetu pravosudja, primjenjujući propis § 65 kz., jer gore navedena uredba od 20. rujna 1939, odnosno 22. prosinca 1939. izrično u čl. 17. odredjuje, da se kod djela o suzbijanju skupoće i nesavjesne špekulacije ne mogu izricati uvjetne osude. — Znači, povreda zakona postoji, ali je sud ne može ispraviti, jer nije bilo priziva od strane drž. tužioca, dočim viši sud ne može po § 408/II kp. da preinači prvostepenu osudu, ma da je povrijedjen materijalni zakon, ako bi time donio odluku, koja ide na štetu okrivljenika.

Da je kod odnosnoga sreskoga suda postojao vršioc dužnosti drž. tužioca, ta povreda se je mogla ispraviti njegovim prizivom. Na području bivšega Apelacionoga suda u Zadru, kasnije u Splitu, odnosno u Ljubljani, postavljali su se obično stariji i iskusniji sudski kancelarijski činovnici, koji su poznavali dobro propise krivičnoga postupka, a imali su i primali su često shodne upute od strane nadležnih drž. tužioca o tome, kako imaju da se vladaju pri izjavi priziva.

U pomanjkanju dakle priziva vršioca dužnosti drž. tužioca u gornjem slučaju istaknuta povreda zakona ne može se popraviti i pravosudje time trpi. Vrhovni drž. tužioc (državno nadodvjetništvo u Zagrebu) mogao bi staviti zahtjev za zaštitu zakona u smislu §§ 41/II, 357/III i 410/II kp. Ali time bi on mogao i u najpovoljnijem slučaju jedino polučiti deklaratornu odluku najvišega suda, da je zakon bio povrijedjen i ništa drugo, jer se izreka prvostepnnoga suda o uporabi propisa § 65 kz. ne bi mogla na štetu okrivljenika preinačiti.

Drugi primjer. — Povodom prijave vlasti, javnog organa ili oštećenika, jedini sudac nekoga malenoga sreskoga suda krivo kvalificira djelo, zbog koga je neko prijavljen, i osudi okrivljenika primjenom takovog krivičnog zakona, koji se na njega u tom slučaju nije mogao niti smio primijeniti; ili prekorači svoju kaznenu vlast osudjujući okrivljenika na zatvor umjesto na novčanu kaznu. Okrivljenik je siromašan čovjek. Branioca nije imao. Sudac ga je uputio, da može izjaviti priziv, ali on se boji i zadovolji se osudom, držeći da sud ne može pogriješiti, odnosno da nije pogriješio. Odmah nastupi izvršenje kazne lišenja slobode, dotično plati nov. kaznu, na koju je bio osudjen. Drž. tužioc ne zna za taj slučaj, a sud nije dužan da

Digitized by ZAMP

mu dostavi prepis osude, jer je osudjujuća. Kroz ono nekoliko dana, što okrivljenik (osudjenik) leži u zatvoru, ili time, što je on otkinuo od svoje imovine ono nekoliko dinara, da plati novčanu kaznu, nastaju u njegovom kućanstvu, gospodarstvu i imovini teške štetne posljedice. — Kasnije se vidi i utvrdi, da je gore navedena prvostepena osuda bila pogrješna i da je bio povrijedjen materijalni zakon na štetu okrivljenika. Ali čemu sve to, kada je osudjenik kaznu već izvršio. Povodom zahtjeva za zaštitu zakona okrivljenika može najviši sud i osloboditi od optužbe te izreći, da je zakon bio povrijedjen. Ali od toga okrivljeniku malo koristi, kad je on zatvor otsjedio. Da je naprotiv kod upitnoga sreskoga suda postojao vršioc dužnosti drž. tužioca, on bi bio izjavio priziv u korist okrivljenika zbog povrede zakona i zatražio prepis osude, pa bi bio obavijestio drž. tužioca, koji bi bio po zakonu priziv obrazložio i opravdao, i time bi prizivni sud popravio počinjenu povredu zakona. Ovako u pomanjkanju vršioca dužnosti drž. tužioca kod sreskoga suda nastaju i mogu nastati veoma štetne posljedice za okrivljenika.

Članom II (1) uredbe o banovini Hrvatskoj preneseni su u nadležnost banovine Hrvatske poslovi pravde, koje po čl. 3 br. 3 uredbe o ustrojstvu Banske vlasti vrši odio za pravosudje. Prema tome je preneseno na Bansku vlast i pravo, koje je prije pripadalo Ministru pravde po § 1 zak. o. drž. tužioštvu od 24. ožujka 1929, da ustanovi kod sreskih sudova područja Apelacionoga suda u Zagrebu naročite vršioce dužnosti državnih tužilaca.

Držimo s obzirom na gore izloženo, da se ukazuje potrebnim, da Banska vlast odio za pravosudje u Zagrebu, donese uredbu u smislu gore spomenutoga § 1 zak. od 21. ožujka 1929, u vezi s §§ 71—77 uredbe 21. studenoga 1929. o ustanovljenju vršioca dužnosti drž. tužioca kod svih sreskih sudova područja Apelacionih sudova u Zagrebu i Splitu, gdje ih danas nema, dotično da ih uspostavi ondje, gdje su bili ukinuti.

Pravosudje

a) Gradjansko

Vansudski otkaz najamnog odnosa, na koji protustranka nije pristala, bez svakog je pravnog učinka. Najamni odnos bez sudskog otkaza traje do njegovoga faktičnoga i neprigovorenog odreknuća. Sud ne mora na sve dokaze i pravne razloge stranaka u tužbi ili žalbi niti da se osvrne, zašto ih mimoilazi odnosno ne prihvaća, a niti se može zbog toga tražiti nadopuna osude, i ako su ovi dokazi i razlozi nezavisni od drugih i mogu sami za sebe postojati.

Osuda Stola sedmorice br. Rev. 877/1—1840. od 19. rujna 1940. i zaključak Stola sedmorice br. Rev. 897/3—1940. od 5. prosinca 1940.

(Osuda Sreskoga suda I. u Zagrebu od 31. kolovoza 1939. br. 5441/38., osuda Okr. suda u Zagrebu od 28. lipnja 1940. br. Pl. 412/40).

Najmodavac V. je podnio tužbu protiv najmoprimca A., u kojoj je naveo, da A. drži u njegovoj kući u Zagrebu $^2/_3$ stana za 1000 D. mjesečno. Za uredjenje istoga da je V. po želji A-ovoj potrošio 11.982.50 D., a nakon 4-godišnje upotrebe od strane A-ove da je tako iskvaren, da će za njegovo ponovno uredjenje trebati sigurno 10.000 D. $^1/_3$ toga stana držala je za 500 D. mjesečno B. Najmoprimac A. je otkazao V-u stan preporučenim pismom sa 1. ožujka 1938. na 3 mjeseca za 1. lipnja 1938., a kako je B. u medjuvremenu umrla i njena porodica je otkazala svoj dio stana za 1. travnja 1938., to je i najmodavac V. otkazao stan A-u s 1. ožujka 1938. s ugovorenim otkaznim rokom od 1 mjesec dana za 1. travnja 1938., jer da

Digitized by Google

se dijelovi istoga stana danas mogu samo vrlo teško izdati, kad postoji danas dovoljno potpunih malih stanova. A. na otkaz V-a nije odgovorio usprkos 2 njegovih pisama, u kojima mu je javio, da mora smatrati, da će A. stan napustiti 1. travnja, jer nije tomu ništa prigovorio. Tek poslije 1. travnja A. je javio, da on ne prihvaća otkaz V-ov za 1. travnja, jer je ugovorni otkazni rok od 1 mjesec kasnije promijenjen na 3 mjeseca, a vansudski otkaz da ne vrijedi. Nato je najmodavac V., koji je stalno živio daleko van Zagreba, došao u Zagreb i našao novoga stanara za 1. lipnja i naložio poduzimača, da popravi stan. A. nato zatraži od V-a, da se odreče svakog otštetnog zahtjeva zbog toga, što on nije napustio stan po otkazu za 1. travnja, na što V. nije pristao, a nato A. povuče svoj otkaz za 1. lipnja i ponovno otkaže na 1 mjesec sa 1. srpnja, i premda je V. izjavio u preporučenom pismu A-u, da ne pristaje na povlačenje otkaza, a ni na ponovni otkaz od strane A-a za 1. srpnja, A. napusti stan 3. srpnja i ne obavijestivši o tome V-a, premda je tvrdio, da vansudski otkaz ne vrijedi. Saznav V. od drugih, da je A. napustio stan, ponovno je morao doći u Zagreb, čime je trošak od 1000 D. za prijašnji dolazak u Zagreb postao uzaludan, ali zapriječen državnom službom, on nije mogao doći odmah, uslijed čega stan ne će moći biti uredjen prije 1. rujna, i tek toga dana moći će novi stanari preuzeti prema pogodbi potpuno uredjen stan. Tražio je otštetu ukupnom iznosu od 5.500 D.

S r e s k i s u d je odbio tužbu u cijelosti. U obrazloženju je naveo, da je neprijeporno, da je ugovoren otkazni rok od 1 mjesec, ali da je taj rok kasnije usmenim sporazumom stranaka izmijenjen na 3 mjeseca. Tuženi da je priznao, da je otkazao stan na 3 mjeseca za 1. lipnja, ali je stan napustio tek 3. srpnja, jer da njegov novi stan još nije bio gotov. Svi svjedoci da su posvjedočili, da stan nije bio oštećen.[1]) — Tužiteljev zahtjev da nije opravdan, jer je najamni ugovor bio na snazi do 1. srpnja, od 1. srpnja do 1. rujna, pak je taj najamni ugovor već prestao važiti, a isto tako nije ni opravdan zahtjev za naknadu troškova za dolazak u Zagreb od D. 1000, jer da ga tužilac nije dokazao, a sud da je morao uvažiti stanovište tuženoga, da se njega nipošto ne tiče okolnost, što tužilac ne stanuje u mjestu, gdje mu njegovi imovinski objekti odbacuju prihod, pa radi toga mora snositi troškove putovanja, i napokon da tužilac nije uspio dokazati ni svoj otštetni zahtjev u pogledu pokvarenja stana.[2])

O k r u ž n i s u d je odbio priziv tužioca s razloga: Tužilac traži otštetu, što se tuženi nije iselio po otkazu tužioca 1. travnja, a ni po svojem otkazu 1. lipnja, a šteta prema tužbi sastoji u izgubljenoj stanarini za vrijeme od 1. travnja do 1. rujna u iznosu od 4500 D. i 1000 D., što je tužilac došao u Zagreb radi uredjenja i ponovnog izdavanja stana za lipanj, a tuženi medjutim nije izašao iz stana po svojem otkazu 1. lipnja, nego je bez pristanka protustranke ostao u tom stanu do 3. srpnja. Osim spomenutoga tužilac u tužbi više ništa ne traži, i sud mu po § 501. grpp. ne može dosuditi nešto drugo, nego što je tražio, pa stoga nije osnovan priziv tužitelja u tom pravcu, već sud ima jedino da raspravi priziv u pogeldu otštete zbog gubitka stanarine i uzaludnoga putovanja u Zagreb.[3]) Tužilac da ima dokazati krivnju tuženoga, da je šteta zaista nastala, i visinu štete,[4]) a ako jedno od toga nije dokazano, pada i njegova tužba. Budući da je najamna pogodba dvostrani pravni posao, to je za raskinuće toga najamnog ugovora potrebna suglasnost volje obaju kontrahenata.[5]) Vansudski otkaz tužioca za 1. travnja je bez pravnog učinka, jer tuženi na nj nije pristao.[6]) Isto tako ni otkaz tuženoga za 1. lipnja nema važnosti, jer tužilac na isti nije pristao, a jednostavni otkaz ne obvezuje protustranku,

---

1) To je protivno sa stanjem spisa!

2) Na ostale pravne razloge tužbe iznijete u toku rasprave: zavodjenje u bludnju i ugovornu obavezu tuženoga, da stan može napustiti samo u proljeće, nije se sud u ovoj osudi ni osvrnuo, a isto tako ni na razlog, da ne može biti pravilan istodobno otkaz tuženoga i za 1. lipnja i za 1. srpnja bez pristanka tužioca, dok isto takov otkaz tužioca za 1. travnja kao i onaj tuženoga za 1. srpnja da ne važi.

3) To je protivno § 330. Grpp.!

4) Protivno propisu § 369. grpp., po kojem visinu štete može utvrditi sud slobodnom ocjenom, ako je postojanje iste dokazano!

5) Protivno § 1114. ogz., po kojem je za produženje najma potrebna suglasnost volje stranaka, a ne za razvrgnuće!

6) Protivno § 863. ogz., po kojem se može muk tuženoga ovdje smatrati neprotivljenjem otkazu. — »Qui tacet, consentire videtur!«

Digitized by Google

pa stoga otkaz tuženoga za 1. lipnja ima značaj ponude, a pošto tužilac na istu nije pristao, tuženi je imao pravo od svoje ponude odustati i staviti drugu ponudu, te tako tuženi time, što se nije iselio ni 1. lipnja, nije povrijedio nikakovu ugovorenu dužnost.[7]) Tužilac pak da je naknadno odobrio otkaz tuženoga za 1. srpnja time, što se nije protivio iseljenju.[8]) Svi ostali razlozi osude Okruž. suda sastoje se u općenitom nijekanju bez konkretnih navoda, da nema niština iz § 571. toč. 9. grpp. i da su za napadnutu osudu iznešeni razlozi po § 514. toč. 4. grpp. — Na ostale razloge priziva, da prvostepena osuda nije riješila sve razloge iznijete u tužbi i na raspravi (§§ 321. obzirom na 183. i 330. grpp.), poimence razlog zavodjenja u bludnju (§§ 869. i 915. ogz.) nastao time, što je tuženi samovoljno mijenjao otkazni rok i tražio pristanak tužioca na njegove vansudske otkaze tvrdeći, da vansudski otkaz ne vrijedi, a na kraju je ipak izašao iz stana po svojem vansudskom otkazu bez privole tužioca i ne obavajestivši ga, kao i ugovornu obavezu tuženoga, da stan napusti samo u proljeću, te na činjenice, da tuženi na otkaz tužioca uopće nije za vrijeme čitavoga otkaznoga roka odgovorio, dok je tužilac na oba otkaza tuženoga pismeno odgovorio, da na iste ne pristaje i da će tražiti oštetu, ova prizivna osuda se uopće ne osvrće.

Stol sedmorice nije uvažio reviziju tužioca s obrazloženjem: »... Ispravno je pravno shvaćanje prizivnoga suda o pravnim učincima otkaza najamnih pogodaba, uglavljenih na neodredjeno vrijeme, kod kojih kod neprihvata takovoga po protustranci, treba takovomu otkazu redovitim putem pribaviti ovršivost, te u tom postupku moći će protustranka staviti svoje prigovore, dok propustom tužbe smatra se uporabni odnos produljen. Kod produljenoga pak uporabnoga odnosa do vremena njegovoga faktičnoga, a ne prigovorenoga prekinuća kod nepostojanja pravovaljanoga otkaza ne može se krivnja tuženika za štetu u označenoj razlici svadjati u vršenju njegovih prava iz uporabe krepošću § 1305. ogz.« Dalje u obrazloženju revizione osude stoji samo kratko, da ne postoji razlog ništavosti po § 571. br. 9. grpp., ne postoji ni razlog revizije iz br. 2. § 597. grpp., što prizivni sud na istom činjeničnom stanju izvodi ino pravno shvaćanje o razlozima napadnute osude, jer prizivni sud nije vezan na pravno shvaćanje prvostepenoga suda, a ne postoji ni razlog iz br. 3. § 597. grpp., jer napadnuta osuda prizivnog suda nije u protivurječnosti sa sadržajem spisa, a niti revizija u tom pravcu ništa ne iznosi.[9]) Od 11 razloga revizije Stol sedmorice je stvarno razmotrio samo 1 razlog, no i taj je rješio protivno našoj pravnoj nauci, a ostalih 10 razloga je mimoišao poričući samo općenito, da nema razloga reviziji iz § 597. toč. 1.—3. grpp., ili da ih tužilac nije u reviziji izveo. Tako nisu riješeni naročito slijedeći važniji razlozi revizije: Zavodjenje u bludnju (§ 869. i 915. ogz.); obaveza tuženoga, da napusti stan samo u proljeću; dužnost suda, da razmatra sve pravne razloge tužbe, koji proizlaze iz činjeničnoga stanja navedenoga u tužbi, iako ih stranka nije smjela po zakonu izrično navesti (§ 321. i 183. grpp.); pravo tužioca, da nadopuni tužbu i promijeni predmet tužbe (§ 330. grpp.); da se smatra, da je tužba promijenjena, ako se tuženi upusti u raspravljanje proširenoga zahtjeva tužbe (§ 330. grpp.); da sud mora riješiti sve priiedloge tužbe (§ 500. grpp.) razumijevajući pod tim sve razloge, na osnovu kojih tužilac traži dosudjenje spora; da prizivna osuda ima da obuhvati sve sporne točke (§ 591. al. 2. grpp.), razumijevajući tu isto tako svaki razlog stranke, s koga se traži izmjena napadnute osude.

Na molbu tužioca za ispravak i nadopunu osude Stola sedmorice po § 519. grpp. Stol sedmorice je izmijenio ime tužioca u svojoj prednjoj osudi, ali ostalih

---

[7]) Protivno tumači grpp. Verone Zuglije i Goršića uz § 660. grpp., po kojima suglasno ima i vansudski otkaz gradjansko-pravni učinak, tj. može biti predmetom redovne parnice, a ne i izvršenja bez osude.

[8]) Tužilac je medjutim pisao tuženomu preporučeno, da ni na ovaj otkaz tuženoga za 1. srpnja ne pristaje i da će tražiti oštetu, na što mu tuženi nije ništa odgovorio, što je oboje bilo nesporno!

[9]) Medjutim iz revizije se vidi, da je tužilac naveo i to kao razlog za reviziju, što prizivna osuda uzima, da se tužilac nije protivio otkazu tuženoga za 1. srpnja, premda se iz pismenog odgovora tuženoga na tužbu kao i pismenoga protuodgovora tužioca vidi, da se je tužilac protivio otkazu tuženoga kako za 1. lipnja, tako i za 1. srpnja, pa prema tome postoji baš u pogledu po mišljenju prizivnoga suda odlučne činjenice u sporu proturječnost izmedju činjeničnoga stanja u osudi i u spisima!

Digitized by Google

10 razloga revizije nije razmotrio navodeći u obrazloženju, da naš grpp. ne poznaje nadopunu osude u pogledu razloga.

P r i m j e d b a: Iz ovoga slučaja jasno se vide glavni razlozi, zašto se kod naših sudova u zadnje vrijeme javlja velika pravna nesigurnost, kako je to istakao dr. Mirko Košutić u »Jutarnjem listu« od 24. travnja 1938. str. 18., i kako se to često ističe u »Mjesečniku« u pojedinim člancima. Sud bi morao da razmatra ureda radi sve razloge tužbe (§ 321. i 183. grpp.), no sudska praksa često to ne čini, već sud proizvoljno odabere jedan razlog tužbe, pa na njem osnuje osudu, uzimajući sasvim neosnovano, da isti iznos novaca tražen iz jednoga pravnoga razloga nije isto, što taj isti iznos novaca iz drugoga pravnoga razloga, koji isto tako proizlazi iz činjeničnoga stanja iznijetoga u tužbi, te da on po § 501. grpp. ne može tužiocu nešto drugo dosuditi, nego što je tužilac u tužbi tražio, pa je tako svakomu sucu na volju stavljeno, hoće li i najpravedniju stvar odbiti ili uvažiti, jer on ne treba drugo, nego da od više pravnih razloga, koji izlaze iz činjeničnoga stanja iznijetoga u tužbi, izabere jedan dokazan i osnovan ili jedan nedokazan ili neosnovan pravni razlog. Isto tako viši sudovi tumače §§ 500., 591. al. 2., 607. i 519. grpp. tako, da viši sud ne mora sve razloge pravnih lijekova razmatrati, a niti navesti, zašto ih nije razmatrao, pa tako može viši sud mimoići navod pravnoga lijeka, da je napadnuta osuda u protivnosti sa stanjem spisa i onda, kad je to na prvi pogled iz spisa očigledno, a da za to nema nikakovih sankcija.

Priopćio dr. Vladimir M i h o l i ć, fin. savjetnik i bivši sud. pristav

Dužnik tužitelja u parnici na pobijanje pravnih djela izvan stečaja redovito nije pogodovno lice iz § 11 p. z., ga pa nije potrebno tužiti. Razlog pobijanja iz § 2 toč. 4. p. z. treba iznijeti u roku od 6 mjeseci, a ne kasnije, pa bilo i proširenjem činjeničnih navoda tužbe podignute iz drugih pobojnih razloga.

Rješidba Stola sedmorice od 18. pros. 1940, br. Rev. 1393/40 i br. Rek. 902/40. (Osuda Sres. suda u Gospiću od 25 list. 1939, br. P 401/48; — osuda i zaključak Okruž. suda u Gospiću od 7. travnja 1940, br. Pl. 219/40-3)

S r e s k i s u d u Gospiću u parnici R. M. protiv G. S. i dr. radi pobijanja kupoprodajnoga ugovora udovoljio je tužbenomu zahtjevu.

O k r u ž n i s u d u Gospiću je povodom priziva tuženih preinačio prvostepenu osudu glede II. tuženoga (dužnika tužiteljeva) i odbio protiv istoga tužbeni zahtjev, a glede I. tuženoga ukinuo osudu i odredio ponovno raspravljanje i odlučivanje iz slijedećih razloga::

Obistinila se je pogrješna pravna ocjena spora, koju priziv II-tuženoga vidi u tome, što je prvostepeni sud prihvatio tužbu i tužbeni zahtjev protiv II-tuženoga smatrajući, da ima uslova iz § 11. pob. zakona.

Napadnuta osuda, a niti tužitelj nisu iznesli činjenice, po kojima bi se imalo uzeti, da postoje glede II-tuženoga mogućnost primjene navedenoga propisa. On naime nije ništa više pogodovan nego u toliko, što je pobijanim pravnim djelom eventualno osujetio namirenje tužitelja za tužiteljevu tražbinu prema II-tuženome kao dužniku, što biva u svakom slučaju pobijanja pravnih djela dužnika radi oštećenja vjerovnika, a to slijedi iz same naravi toga pravnoga posla, pa dužnik ne može biti pogodovano lice iz § 11 pob. zakona samo iz toga razloga. Ne može ta pogodnost stajati ni tada, ako bi se uzelo, da je II-tuženi kao prodavaoc ostao ili imao po pogodbi sa prvotuženim ostati u posjedu prodanih nekretnina, jer tužitelj ne traži posjed tih nekretnina a niti bi drugotuženi mogao uslijed udovoljenja tužbenomu zahtjevu protiv njega biti eksponiran.

Uslijed toga usvajanjem ovoga prizivnoga razloga, iznesenoga po II-tuženome, valjalo je napadnutu osudu glede njega preinačiti i osuditi na platež troškova po § 143 grpp prvostepenih u cijelosti, a gdje je isti odvjetnik prije zastupao njega i I-tuženoga djelomično tih i drugostepenih, gdje je isti odvjetnik zastupao obojicu tuženih (§ 152 grpp). — I priziv I-tuženoga je u pravu.

Tužitelj u svojoj tužbi iznosi razloge pobijanja iz § 2 t. 2. i § 3 t. 1 pob. zakona a na raspravi od 29. travnja 1939. proširuje tužbu i na razlog iz § 2 toč. 4 pob. zakona.

Prvostepeni sud prihvaća napadnutom osudom sva tri razloga unatoč prigovora zastare glede razloga po § 2 t. 4. navedenoga zakona, stavljenoga doduše

Digitized by Google

po II-tuženome, ali koji bi stavio i I-tuženi, da je bio valjano upućen u preduzimanje parničnih radnja, jer se vidi, da je isti prisustvovao raspravama, ali da prvostepeni sud nije s njim tokom rasprave o tom pobijanom razlogu uopće raspravljao (§ 246 i 247 grpp.).

Izvadjanje prvostepenoga suda, da se iznašanjem svoga pobijanoga razloga radi samo o izjašnjenju činjenica tužbe, nije mogao ovaj sud prihvatiti, jer do sada činjenice o tome pobijanom razlogu nisu bile iznesene, a da se isti primijeni, potrebno je te činjenice bilo iznijeti u roku od 6 mjeseci iza sklapanja posla. Kako je pobijani pravni posao sklopljen, što je neosporno 10. kolovoza 1938, a činjenice za ovaj pobijani razlog su iznesene na raspravi (ne kako tvrdi priziv od 31. svibnja, već 29. travnja 1939, dakle) nakon spomenutih 6 mjeseci, nije bilo mjesta pobijanju iz toga razloga. Da se ne može prihvatiti opravdavanje napadnute osude dokaz je i to, što bi svakako tužba bila kasno uložena, da je uložena samo iz toga razloga, pa ne može sada tužba, uložena iz drugih razloga, produžiti taj rok od 6 mjeseci, a nisu pravodobno iznesene činjenice za taj pobijani razlog.

Napadnuta osuda dalje prihvaća i pob. razlog iz § 3 toč. 1. pob. zakona, budući da nema dokaza, da je kupovnina isplaćena, pa da se radi o besplatnom pravnom poslu. Drugim riječima napadnuta osuda prihvaća neosnovano stanovište tužitelja, da je pobijani pravni posao izmišljen t. j. sklopljen mediu I. i II. tuženim prividno kao kupoprodajna pogodba, a u stvari darovanje ili slično.

Ni ovo opravdavanje napadnute osude nije prihvatljivo. Utuženi pravni posao može biti prividan samo za kontrahente (§ 916 o . g. z.), a ne za treće osobe, kao što je tužitelj. Taj pravni posao mogu samo I. i II. tuženi pobijani po § 916 o. g. z. da se ima prosudjivati polag propisa, polag kojih se po svojoj naravi prosudjivati ima, a tužitelj ga može pobijati samo iz razloga, navedenih u pobojnom zakonu. Prema tome, kada bi se i uzelo, da kupovnina nije ni isplaćena, što napadnuta osuda dosta proizvoljno uzimlje, ne može se utuženi pravni posao za odnos prema tužitelju uzeti kao prividan, t. j. da se faktično radi o besplatnom raspolaganju, a s druge strane to, što kupovnina moguće i nije isplaćena, ne znači da je kupac ne će ili nije dužan isplatiti. Prema tome napadnuta osuda u ovom pravcu, kako i priziv obrazlaže, krivo primjenjuje zakon.

Ostaje dakle samom pobijani razlog iz § 2 t. 2. pob. zakona. U tom slučaju, budući da kumovi, u kome su navodnom odnosu I. i II. tuženi kao kontrahenti pobijanoga pravnoga posla, nisu bliski rod, a medjutim s toga razloga se ne iznosi pobijanje, mora tužitelj dokazati, da je I. tuženomu morala biti poznata namjera oštećenja. Dakle mora postojati subjektivni i objektivni momenat.

Opravdavanje priziva, da ne postoji objektivni momenat, t. j., da tužitelj nije oštećen a niti može biti obzirom na to, da su nekretnine preopterećene, odnosno obzirom na uredbu o zaštiti seljačkoga posjeda, ne može se uvažiti, jer se još ne zna, koliko te nekretnine vrijede, jer naime nije valjano obavljena njihova procjena, kako će se niže navesti, a osim toga je II. tuženi izjavio, da on otplaćuje hipotekarne vjerovnike Srp. štedionicu i tužitelja, a da je tražbina T. namirena, pa te nekretnine nisu više opterećene toliko, dok se glede primjene uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda može reći to, da se ne zna, hoće li se I. tuženi kao budući eventualni ovršenik s njome služiti.

Što se tiče subjektivnog momenta, t. j. znanja I-tuženoga o namjeri oštećenja, ustanovljuje se, da napadnuta osuda nije nikako obrazložila, zašto uzima, da je namjera oštećenja bila poznata I-tuženoga, pa je počinjena ništavost iz § 571 t. 9 grpp.

Postoji nadalje nedostatak postupka iz § 590. t. 2 grpp., kako i priziv obrazlaže, što je uzeto, da je prvotuženi valjano pozvan kao stranka radi dokazivanja, iako je on nepismen, a dostavnica navodno po njemu potpisana, dok su mu činjenice, o kojima ima biti saslušan, priopćene na raspravi od 31. svibnja 1939, zatim što je izvadjan dokaz o vrijednosti utuženih nekretnina razmatranjem neke procjenbene svjedočbe, makar izdane i po zakletim vještacima, jer je taj dokaz vodjen protivno ustanovi § 447 do 462 grpp; zatim što sud ne ocjenjuje iskaz svjedoka M. S., iako može biti važan za pravilnu odluku za spor, i ocjenjuje kao odlučan iskaz svjedoka T. S. o znanju i uvjerenju sela, a ne o činjenicama, koje ovaj svjedok sam zapaža, kao i vrijednosti nekretnina, a postoji prijedlog za procjenu nekretnina po vještacima. Kod eventualnog provadjanja procjene nekretnina imat će prvostepeni sud ocijeniti i izjavu I-tuženoga, da je vrijednost u P. 64/1937 označio samo radi odvjetničkih troškova, dok razlozi, da eventualna kupovnina nije isplaćena,

Digitized by Google

da je prijepor prodan u bescijenje, da je prodavaoc i danas u posjedu prijepora, mogu doći u ocjenu kao razlozi za dokaz znanja prvotuženoga za namjeru oštećenja.

Valjalo je dakle iz razloga ništavosti iz § 571 t. 9 grpp kao i nedostatka postupka iz § 590 t. 2 grpp napadnutu osudu glede I-tuženoga ukinuti (§ 590 od. I. grpp.), upućujući uostalom na činjenično stanje utvrdjeno po prvostepenom sudu. Odluka o troškovima osniva se na § 154 grpp. Ostalo po § 613 grpp.

S t o l s e d m o r i c e povodom revizije i rekursa tužitelja sudio je, odnosno zaključio, da se ne uvažuju ni revizija ni rekurs iz slijedećih razloga:

O b r a z l o ž e n j e: Tužilac pobija drugostepenu osudu iz svih u zakonu predvidjenih revizijskih razloga, ali izvodi samo pogrješne pravne ocjene stvari, dok zaključak pobija osnovom §-a 613 grpp. Ni revizija ni rekurs nisu osnovani.

Drugostepeni sud sasvim ispravno uzima, da drugotuženik nije pravilno tužen, jer se u smislu § 11 zakona o pobijanju može tužba da uperi ne samo protiv one stranke, prama kojoj je učinjeno pravno djelo, koje se pobija, nego i protiv onih lica, koja su tim djelom pogodovana. Kako drugotuženik kao sukontrahent pravnoga djela nije ni jedno od tih lica, to je jasno, da nije trebao biti tužen.

Ne stoji mišljenje revizije, da bi tim bilo vjerovniku onemogućeno, da se protiv svoga dužnika zaštiti, jer protiv njega već ima i mora da ima, ako želi pobijati, izvršni naslov (§ 8 z. p.). Revizija se dakle nije mogla da uvaži. U pogledu parničnoga troška valja istaknuti, da je u smislu propisa § 622 grpp rekurs u tom pogledu nedopušten.

Odluka o trošku revizijskoga odgovora osniva se na propisu § 143 i 152 grpp.

Isto tako nije osnovan ni rekurs. Drugostepeni sud sasvim ispravno uzima, da je prigovor iz §-a 2 br. 4 p. z. prekasno iznesen, a onaj iz § 2, br. 3 p. z. da se ne odnosi na sporni slučaj, jer tuženik nije bliski svojak tuženikov (§ 4 p. z.), pa da se s toga ima prosuditi sporni slučaj sa gledišta propisa § 2 br. 2 p. z., po kome doista ima tužilac dužnost, da dokaže, da je namjera oštećenja morala biti poznata tuženomu.

Kako doista u tom pravcu nije prvostepena osuda dovoljno obrazložena, niti su ocijenjeni i provedeni pravilno svi ponudjeni dokazi, opravdano je drugostepeni sud odredio popunu rasprave, pa i u pravcu provedenja vještačenja, jer je provedba istog odredjena ne kao utvrdjenje razloga pobijanja iz broja 4 § 2 pz., nego kao jače utvrdjenje uvjerenja, da je tuženi morao i obzirom na vrijednost znati, za namjeru oštećenja, dakle za utvrdjenje razloga iz § 2 br. 2 pz. Naravno, da će se vrijednost prodane čestice imati utvrditi prema vremenu, kad je kupoprodajni ugovor sklopljen.

Priopćio dr Franjo K r m p o t i ć, sudac Okruž. suda u Gospiću.

Za ocjenu pitanja najmanje površine po čl. 29 zak. o bivšim kmetskim selištima i steč. begl. od 17. svibnja 1928 mjerodavan je čas podnošenja molbe upravnoj vlasti za dozvolu otudjenja odnosno čas provedenja ugovora o otudjenju.

Rješidba Stola sedmorice od 13. veljače 1941. br. Rev. 63/41-1.
(Osuda Sreskoga suda u Derventi od 6. travnja 1940. br. P. 149/37, osuda Okružnoga kao prizivnoga suda u Derventi od 14. listopada 1940. br. Pl. 196/40.)

U parnici tužitelja G. V. protiv tuženih M. B. i dr. radi ispunjenja kupoprodajnog ugovora spp.

S r e s k i s u d u Derventi udovoljio je tužbenom zahtjevu.

Iz obrazloženja: Tužitelj ističe u tužbi i tokom rasprave, da su nekretnine upisane u z. k. ul. br. 22 k. o. Agići bile kmetsko selište. Pretstavnik porodice B. bio je J. B., a iza njegove smrti žena mu L., a uz nju je bila kao član porodice i prvotužena M. — U god. 1922. sklopljen je ugovor izmedju tužitelja s jedne te L., i njezine kćerke prvotužene M. s druge strane, po kome tužitelj kupuje, a one mu prodavaju nekretnine i to k. č. 128 šuma »Plečina« od 22 dunuma 700 m², k. č. 131/1 oranica »Plečina« od 14 dunuma 120 m² i još neke druge čestice i to sve za uglavljenu cijenu od D. 5000, koju je tužitelj isplatio u dva obroka. Ugovoreno je, da će se gruntovni prijepis izvršiti čim predmetne nekretnine budu prešle u vlasništvo prodavatelja, a tužitelj je nekretnine odmah primio u posjed, dok je neke čestice još od prije uživao. Kad su medjutim nekretnine prešle u vlasništvo prodavateljice L. i prvotužene M., iste ne htjedoše ispuniti ugovor, već su počele pojedine čestice

Digitized by Google

prodavati trećim licima, zbog čega je tužitelj na predmetne nekretnine isposlovao osigurno sredstvo stvarnoga zatvora zabranom otudjenja pod Pn. 19/36. 2/I. 1937. prvotužena, koja je ujedno naslijedila L., prodala je 3/4 ovih nekretnina drugotuženomu, pa potonji zajedno sa prvotuženom ima da snosi odgovornost za ispunjenje ugovora. Stoga je tražio: 1. da se ustanovi, da su tužitelj s jedne te prvotužena M. s prednicom L. sklopili u god. 1922. kupoprodajni ugovor, glasom kojega je tužitelj kupio, a one mu prodale dio nekretnina, upisanih u z. k. ul. br. 22 k. o. Agići, a naročito k. č. 128 šuma »Plečina« u površini od 22 dunuma 700 m² i k. č. 131/1 oranica »Plečina« u površini od 14 dunuma 120 m² za uglavljenu cijenu od 5000 D., te da je ovaj ugovor pravnovaljan; 2. da su prvotužena M. kao prodavalac i nasljednik L. B. te drugotuženi B. V. kao pravni sljednik M. dužni trpjeti, da se bez daljnjega otpišu iz zk. ul. br. 22 k. o. Agići, k. č. 128 i 131/1 i upišu u novi z. k. ul. iste k. o. uz istodobnu uknjižbu prava vlasništva u korist tužitelja G. V. sa 1/1.

Tuženi su porekli navode tužbe i predložili, da se tužitelj odbije s tužbenim zahtjevom, ističući, da prvotužena M. B. i njezina pok. majka L. nisu sklopile nikakav kupoprodajni ugovor s tužiteljem o predmetnim nekretninama, već da iste drži tužitelj bez pravnoga naslova time, da je zaista drugotuženi kupio od prvotužene dio istih nekretnina.

Sud je izveo po strankama ponudjene dokaze, pa je cijeneći iste po slobodnom uvjerenju (§ 368. grpp.) našao, da je zaista medju strankama sklopljen u dispozitivu pobliže navedeni kupoprodajni ugovor, pa pošto je tužitelj ugovor sa svoje strane ispunio u cijelosti a prvotužena nije, to je u pogledu potonje tužbeni zahtjev opravdan. Drugotuženi je pak u času kupovanja 3/4 predmetnih nekretnina od prvotužene znao, da je tužitelj spomenute čestice kupio i da ih je posjedovao odnosno obradjivao, uslijed čega je tužbeni zahtjev i u pogledu njega osnovan.

Okružni sud u Derventi je povodom priziva tuženih potvrdio napadnutu prvostepenu osudu, a priziv odbio.

Iz obrazloženja: Tuženici pored ostalih prizivnih razloga ističu manjkavost u prvostepenom postupku i pogrješnu pravnu ocjenu spora. Manjkavost nalaze u tome, što prvostepeni sud nije vodio računa o tome, da se radi o nekretninama, koje spadaju pod ograničenje zak. od 17. svibnja 1928., a naročito o tome, da je ugovorom dirnuta najmanja površina, a nije zatraženo odobrenje upravne vlasti za otudjenje.

Pogrješnu pak pravnu ocjenu vide u tome, što — sve i kad bi postojao odnosni ugovor — isti ne bi bio valjan, jer su svi ugovori sklopljeni prije donošenja zak. od 17. svibnja 1928. o otudjivanju dijelova kmets. sela ništetni, a ova ništetnost se je mogla otstraniti jedino rješenjem agrarnih vlasti, koje medjutim nije uslijedilo. Osim toga ovakav ugovor vrijedja zakonom propisani minimum, jer bi nakon njegova ispunjenja prvotuženoj ostalo svega 7 dunuma 240 m².

Priziv nije osnovan. Za prosudjivanje pitanja, koje se odnosi na zaštitu najmanje površine zaštićene čl. 28. zakona od 17. svibnja 1928., mjerodavan je čas otudjivanja pojedinih dijelova bivšega kmetskog sela, a to je u nazočnom slučaju god. 1922. Te godine obuhvaćalo je bivše kmetsko selište, upisano u zk. ul. br. 22 k. o. Agići, prema z. k. izvatku površinu od 128 dunuma 820 m², pa kako je prodaja predmetnih čestica, koje imaju površinu od 36 dun. 820 m², uslijedila u god. 1922., dakle u doba, kad je ovo selište bilo još nerasprodano, to ovom prodajom nije bila dirnuta najmanja površina. Činjenica pak, što je prvotužena iza toga postepeno otudjivala pojedine dijelove istoga sela, ne može da škodi tužitelju već njoj samoj. Nije pri tom važno, da li će ovom kopoprodajom sada prvotuženoj ostati manje od deset dunuma.

Nije ispravno stanovište prizivatelja, da su svi ugovori o otudjivanju dijelova kmetskih sela prije donošenja zakona od 17. svibnja 1928. ništetni. Odnosna ustanova prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme, koja je bila privremene naravi i koja je ovakove ugovore proglasila ništetnima, je ukinuta članom 19. zakona od 17. svibnja 1928., koji je ovakove ugovore, u koliko ne diraju najmanju površinu, proglasio valjanim s važnošću ex tunc. Time je obeskrijepljena ustvrdjena pogrješna ocjena spora s pravne strane.

Nema ni pogrješne stvarne ocjene. Za postojanje zle vjere dovoljna je činjenica, da je drugotuženi kupio 3/4 spornih nekretnina pod zabilježbom osiguranoga sredstva (privremene naredbe) zabranom otudjivanja, koje je isposlovao tužitelj. U

Digitized by Google

ostalom bilo je nepotrebno u ovom slučaju dokazivanje dobre odnosno zle vjere obzirom na pravni učinak osiguranoga sredstva po § 20. z. o. z. k. Kako je prvostepeni sud utvrdio opstojnost odnosnog ugovora po slobodnoj ocjeni provedenih dokaza (§ 368. grpp.), te kako prizivni sud ne nalazi povoda, da osnovano posumnja u istinitost i potpunost ovog utvrdjenja to ni u tom pravcu pobijana osuda nije pogrješno ocijenila spor sa činjenične strane.

S t o l s e d m o r i c e je povodom revizije tuženih ukinuo pobijanu drugostepenu osudu kao i osudu prvostepenoga suda i stvar vratio sudu prvoga stepena, da o njoj ponovno raspravlja i donese novu odluku i to iz slijedećih razloga:

Tuženici napadaju prizivnu osudu revizijom iz razloga navedenih u toč. 2., 3. i 4. § 597. grpp. Revizijski razlog iz toč. 4. § 597. grpp. nalaze žalitelji u pogrješnoj primjeni čl. 19. i 29. zak. o bivšim kmetskim selištima i steč. begl.

Nije osnovana tvrdnja žalitelja, da su svi ugovori o otudjenju dijelova bivšega kmetskoga selišta sklopljeni prije zakona od 17. svibnja 1928. ništetni i nakon stupanja na snagu toga zakona. Istina je, da su takvi ugovori po »Prethodnim odredbama za pripremu agrarne reforme od 25. veljače 1919.« zaista bili ništavni Ali stupanjem na snagu zakona o bivš. kmets. sel. i steč. begl. od 17. svibnja 1928. tim ugovorima načelno je priznata valjanost, što slijedi iz čl. 19. navedenoga zakona, naravno pod stanovitim uslovima. Da je to tako, vidi se iz toga, što ta zakonska odredba propisuje, da će se takvi ugovori provesti, ako ih interesenti priznaju i ako njima nije povrijedjena najmanja površina, a ako se ospori valjanost takvog ugovora, uputit će sreski načelnik nezadovoljnu stranku na put pravde. Iz ovoga slijedi, da je cilj zakona od 17. svibnja 1928., da odluka o provjeravanju odgovara po mogućnosti faktičnomu stanju (čl. 19., 21., 22., 24.). Pojave li se pak sporovi navedeni u tom zakonu, upućuju se stranke na gradjansku parnicu.

Tužitelj tvrdi, da je u godini 1922. kupio od pretstavnika bivše kmetske porodice B. sporne nekretnine. Činjenica, da tužitelj nije prijavio ovaj ugovor u postupku provjeravanja kmetskoga selišta, čiji su sastavni dio bile osim drugih i sporne nekretnine, nema za posljedicu gubitak prava tužiteljeva, da svoje pravo iz tog ugovora ostvaruje ovom tužbom, a to s razloga, jer tužitelj u postupku provjeravanja nije ni bio stranka pa nije ni mogao tamo stavljati svoj zahtjev iz isporednog ugovora. Za tužitelja to provjeravanje nije imalo niti ima konstitutivni značaj već samo deklaratorni, pa tužitelju ne stoji ništa na putu, da to svoje pravo — pošto je tim provjeravanjem povrijedjeno — ostvaruje kao privatno pravo ovom parnicom.

Nasuprot tome osnovana je revizija sa stanovišta pogrješne pravne ocjene, u koliko se odnosi na čl. 29. zak. o biv. kmet. sel. i steč. begl. Nije ispravno tumačenje čl. 29. zak. od 17. svibnja u pobijanoj osudi. Nije naime mjerodavan čas sklopljenog ugovora o otudjenju dijelova bivšeg kmet. selišta za ocjenu pitanja najmanje površine, koja je načelno neotudjiva. Za ocjenu toga pitanja mjerodavan je čas podnošenja molbe upravnoj vlasti za dozvolu otudjenja odnosno čas provedenja ugovora o otudjenju, što slijedi iz st. 5. čl. 33. pravilnika za izvršenje zakona o bivš. kmets. sel. i steč. begl. Prema tome, pošto stranke nisu doprinijele dozvolu upravne vlasti o provedbi ugovora, čije ispunjenje traži tužitelj ovom tužbom, to je prvostepeni sud trebao ili sam ustanoviti, da li je povrijedjena najmanja površina, koja mora ostati prvotuženoj, ili tražiti od stranke, da donese privolu upravne vlasti (čl. 29. zak. od 17. svibnja 1928. i čl. 33./V. pravilnika).

Činjenica, da je prvotužena otudjila 3/4 svih nekretnina u zk. ul. br. 22 k. o. Agići, medju koje spadaju i sporne kat. čest. br. 128 i 131/1, drugotuženomu ugovorom od 2. siječnja 1937. i da je za to otudjenje imala odobrenje upravne vlasti, ne može ići u prilog tužitelju, a najmanje u pravcu, da ta dozvola vrijedi i za tužitelja, jer tužitelj ne traži u svoju korist ono, što je prvotužena otudjila drugotuženomu, nego traži i pored uknjižbe vlasništva u korist drugotuženoga na 3/4 svih nekretnina uslijedile na osnovu ugovora od 2. siječnja 1937. otpis gore spomenutih kat. čestica iz dosadanjega z. k. ul. br. 22 u svoju korist tako, da bi u dosadanjem ulošku ostalo svega 7 dunuma 240 m² površine, u kojoj je prvotužena vlasnica sa 1/4. U koliko dakle prvotužena nema druge nepokretne imovine, s ovim ugovorom, čije ispunjenje traži tužitelj, bila bi povrijedjena najmanja površina (čl. 29. zak. o bivš. kmets. sel. i steč. begl.). Ovaj zakonski propis o zabrani otudjenja najmanje površine prinudne je naravi i sudovi su dužni o njemu voditi računa i po službenoj dužnosti. Kako pak nema pouzdanih podataka o dosadanjem procesnom gradivu, da li prvotužena osim nekretnina u zk. ul. br. 22 k. o. Agići ima i druge nepokretne

Digitized by Google

imovine i da li osim prvotužene imade još koji član njezine porodice, dakle nije utvrdjeno činjenično stanje, koje je mjerodavno za ocjenu sporne stvari s gledišta navedenih propisa zak. od 17. svibnja 1928., to je temeljem propisa § 604. grpp. valjalo uvaženjem revizije pobijanu osudu i osudu prvostepenog suda ukinuti i stvar vratiti prvostepenomu sudu na ponovno raspravljanje i presudjenje.

Priopćio Vladimir Luković, sudac u Derventi

b) Upravno

Kada samoupravni organ propusti izdati neko zakonom propisano rješenje, može to mjesto njega učiniti banska vlast u vršenju svoga prava nadzora. — U pogledu organa radničkog osiguranja na području banovine Hrvatske banska vlast je stekla nadzornu i instancionu nadležnost, koju je prije imalo ministarstvo, već po samoj uredbi o banovini Hrvatskoj, kojoj uredbi ne mogu protusloviti t. zv. uredbe o prenosu poslova pojedinih resora na banovinu Hrvatsku.

Rješenje upravnog suda u Zagrebu od 25. listopada 1940, br. 8133.
(Rješenje banske vlasti banovine Hrvatske od 10. svibnja 1940. br. IX-290-77).

Upr. sud u Zagr. u svojem I. vijeću u predmetu tužbe sred. ureda za osig. radnika u Zagr. protiv rješenja ban. vlasti u Zagr. u stvari odobrenja zaključaka privatno-društvene bolesničke blagajne »Merkur« glede jednokratne nabavne pripomoći i skuparinskoga doplatka, na nejavnoj sjednici u smislu propisa čl. 56 i 61 uredbe o uprav. sudu u Zagr. presudio je:

Tužba se odbija kao neosnovan na zakonu. Tužitelj je dužan platiti u ime takse za ovu presudu svotu od 400 D. kod nadležne poreske vlasti.

Razlozi: Utuženim rješenjem uvažena je pretstavka privatno-društvene bolesničke blagajne »Merkur« od 20. velj. 1940. br. 5015-40 i odobreni su zaključci povjerenika iste blagajne od 14. pros. 1939. toč. 120. br. 32007—39 u stvari jednokratne nabavne pripomoći i skuparinskog doplatka. Ovo rješenje se temelji na propisima čl. 2 uredbe o ban. Hrv., čl. 8. ur. o prenosu poslova socij. polit. na ban Hrvatsku i § 135. toč. 1. ZUP. Kao razloge utuženo rješenje navodi, da je središ. ured za osig. radnika donio zaključak o isplati jednokratne nabavne pripomoći kao i zaključak o dodatku na skupoću, koje je zaključke podnio na odobrenje ministru socij. politike u Beogr., koji ih je odobrio rješenjima od 21. pros. 1939. br. st. 86026. odnosno od 9. velj. 1940. st. br. 3187-40. Kako je čl. 2. uredbe o ban. Hrv. prenesena na bana ban. Hrv. sva nadzorna i instanciona vlast, koju je prije 26. kolov. 1939. vršio Min. soc. polit. i narod. zdravlja, to da je sred. ured za osig. radnika bio dužan podnositi sve svoje zaključke na odobrenje banu ban. Hrv,, pa tako i zaključke o spomenutoj pripomoći i skuparinskom doplatku. Pošto sred. ured nije tako učinio, to da nije postupao u skladu sa zakonom, dok da je povjerenik bolesničke blagajne »Merkur« učinio u skladu sa zakonom.

Tužitelj sred. ured za osig. radnika u pravodobno podnesenoj tužbi osporava zakonitost utuženoga rješenja s razloga, što da su njime povrijedjeni propisi §§ 130 i 147 z. o r. te § 3 služb. pravilnika, izdanoga na temelju navedenoga zakona. Po §§ 130 i 147 z. o r. službene odnose službenika sred. ureda i njegovih mjesnih organa da odredjuje sred. ured odnosno povjerenik sred. ureda, što da je učinjeno »Služb. pravilnikom«. Taj pravilnik da može izmijeniti po § 130 z. o r. i § 3. služb. pravilnika jedino ravnateljstvo ili povjerenik sred. ureda uz odobrenje Min. soc. polit. odnosno one nadzorne vlasti, na koju bi se nadležnost ministarstva prenijela. Samouprave mjesnih organa da ne mogu u pogledu izmjene i dopune služb. pravilnika donositi nikakove samostalne zaključke. Zaključci mjesnih organa u tom pogledu da se mogu samo predložiti sred. uredu, da on po propisima § 130 z. o r. i § 3 služb. pravilnika donese odluku. Takovi zaključci mjesnih organa da se ne mogu stoga predlagati nadležnoj nadzornoj vlasti na odobrenje, niti ih ova može odobravati bez prethodnoga zaključka jedino za to nadležnoga sred. ureda. Tako doneseni zaključak sred. ureda da može nadzorna vlast odobriti ili svojim primjedbama odbaciti, a ne može ga po svojem nahodjenju mijenjati. Kako izmjene pravilnika, koje je tužena vlast svojim rješenjem odobrila za namještenike bolesničke blagajne »Merkur«, nije zaključila samouprava sred. ureda,

Digitized by Google

to da ban. vlast uopće nije mogla da donosi po zaključku povjerenika spomenute blagajne meritorno rješenje, nego ga je trebala ili vratiti blagajni ili ustupiti sred. uredu na nadležno postupanje. Ovo zakonsko stanje da nije izmijenjeno ni uredbom o ban. Hrv. ni uredbom o prenošenju poslova socijl. politike, jer njima da nisu dirnute ni izmijenjene nadležnosti sred. ureda, što da jasno izlazi iz čl. 8 ur. o prenosu poslova socij. polit. U pogledu instancione nadležnosti, da je ban. vlast ban. Hrv. raspisom od 5. ožuj. 1940, br. 15545—40 pozvala sve mjesne organe sred. ureda na području ban. Hrv., da dostavljaju ban. vlasti sve predmete, koje su ranije dostavljali min. socij. polit. i narod. zdravlja, a izdala da im je i potanke upute raspisom od 7. ožuj. 1940, br. 20050—40.

Taj raspis glasi: Budući da su čl. 2 ur. o ban. Hrv. prenešeni poslovi s države na ban. Hrv. iz resora min. socij. polit. i narod zdrav., pa već samom tom ur. ban banov. Hrv. ovlašten, da vrši nadzor nad radom mjesnih organa Suzora na području ban. Hrv. i privatno-društvene blagajne »Merkur« (čl. 8 ur. o prenosu poslova socij. polit. i narod. zdravlja sa države na ban. Hrv.), to se poziva naslov, da se imade držati slijedećih uputa:

1. Nadzornu vlast nad mjesnim organima Suzora na području ban. Hrv. i priv.-društv. blagajne »Merkur« vrši odio za socijl politiku ban. vlasti, a po propisima zak. o osiguranju radnika od 14. svib. 1922., koju je ranije vršio ministar socij. polit. i narod. zdrav.

2. Pod taj nadzor spadaju: a) okruž. uredi za osig. radnika u Dubrovniku, Karlovcu, Osijeku, Splitu, Sušaku i Zagrebu; b) privatno-društvena bolesnička blagajna »Merkur« u Zagrebu.

3. U svrhu vršenja nadzora pod toč. 2 a) i b) potpadaju pod odobrenje ovog odjela ban. vlasti poslovi samouprave odnosno povjerenika Suzora, koji se odnose na sprovadjanje i vršenje osiguranja radnika na području ban. Hrvatske, a koje provode mjesni organi Suzora i privatno-društvena bolesnička blagajna »Merkur« pod toč. 2 a) i b).

4. Sve žalbe protiv platežnih naloga i odluka, izdanih od strane ustanova spomenutih pod toč. 2 a) i b) ovih uputa, a po propisima §§ 11, 16, 23, 24, 35, 40 i 159 zak. o osig. radnika dostavljat će se sred. uredu za osig. radnika u Zagrebu na odluku, a protiv tih odluka sred. ureda pristoji pravo žalbe u roku od 8 dana na ban. vlast, odio za socij. polit. u Zagr.

5. Protiv odluka sred. ureda za osig. radnika, izdanih po §§ 27, 31, 115, 116 i 117 Zoor-a poslodavcima s područja ban. Hrv. dostavljaju se žalbe na ban. vlast, odio za socij, polit. u rokovima, predvidjenima u al. 3 § 27, al. 7 § 31, al. 2. § 116 i al. 2 § 117 Zoor-a.

6. Dok se ne riješi pitanje sred. ureda za osig. radnika u Zagr. posebnom uredbom u smislu propisa čl. 8 ur. o prenosu poslova socij. polit. i narod. zdrav. sa države na ban. Hrv., dužan je sred. ured za osig. radnika u Zargebu voditi svoje poslovanje na taj način, da se po njemu svakovremeno može nadzirati rad mjesnih organa Suzora na području ban. Hrv. i privatno-društvene bolesničke blagajne »Merkur«.

U tu svrhu dužan je voditi očevidnost statistike i dostavljati ban. vlasti zapisnike na predmete s područja ban. Hrv. i privatno-društvene bolesničke blagajne »Merkur«.

7. Protiv rješenja ravnateljstva sred. ureda za osig. radnika po § 145 Zoor-a o izricanju novčanih kazni do 600 D odgovornim licima samoupravnih organa ustanova, spomenutih pod toč. 2 a) i b) ovih uputa, koja ne izvršuju zakon o osig. radnika, ili propise izdane na osnovu toga zakona, može se žaliti ban. vlasti, odjelu za socij. polit., u roku od 15 dana.

8. Službeni i ostali pravilnici namještenika ustanova spomenutih pod toč. 2 a) i b) ovih uputa, spomenuti u al. 4. § 130 Zoor-a vrijede oni, koji su bili na snazi na dan 26. kolov. 1939. Izmjene tih pravilnika, donešene po ravnateljstvu sred. ureda za osig. radnika, odnosno povjereniku, kao i za službene pravilnike liječnika-činovnika i kolektivni ugovor ugovornih liječnika u službi ustanova radničkog osiguranja i njihove izmjene vrijedit će za područje ban Hrv. tek, kad ih odobri ban. vlast, odio za socij. polit.

9. Svi zaključci ravnateljstva odnosno povjerenika sred. ureda za osig. radnika donešeni po Zoor. statutu o Suzoru, zakonu o primanju u službu liječnika, kao i sticanju prava na ličnu mirovinu, umirovljenju, premještaju i otpustu službenika i liječnika - činovnika sred. ureda i njegovih mjesnih organa od 20. siječ. 1931., u

Digitized by Google

koliko se tiču službenika i liječnika-činovnika ustanova nabrojenih pod toč 2 a) i b), ovih uputa, izvršni su, ako u roku od 15 dana po dostavi zaključka ban. vlasti, odjelu za socij. polit. ne stigne obustava izvršenja ili poništenja zaključka. Rješenja ban. vlasti o ovim zaključcima su konačna.

10. Protiv odluka sred. ureda za osig. radnika, donešenih po § 150 al. 3 i § 151 Zoor-a, ima mjesta žalbi u roku od 8 dana po dostavi odluke ban. vlasti, odjelu za socij. polit.

11. Sav drž. nadzor nad provedbom osiguranja radnika, spomenut u IV. dijelu, glave XX zakona o osig. radnika na području ban. Hrv., vrši ban. vlast, odio za socij. polit., umjesto ministra socij. polit. i narod. zdravlja. Nad radom samoga središ. ureda za osig. radnika vrši taj nadzor ban. vlast, odio socij. polit. samo u toliko, u koliko se tiče poslovanja mjesnih organa s područja ban. Hrv. i privatno-društvene bolesničke blagajne »Merkur«.

12. Sve odluke, rješenja, zaključke, donešene po samoupravi odnosno povjereniku Suzora, koji se odnose na mjesne organe na području ban. Hrv. i privatno-društvene bolesničke blagajne »Merkur«, a donešeni su poslije 26. kolov. 1939., u koliko po postojećim propisima podležu odobrenju ministra socij. polit. i narod. zdrav. imadu se poslati na odobrenje ban. vlasti ban. Hrv., bez obzira na to, da li su već odobreni po ministru socij. polit. i narod. zdrav. ili ne.

13. Imadu se pozvati svi mjesni organi na području ban. Hrv. i privatno-društvena bolesnička blagajna »Merkur«, da prepise svih svojih zapisnika poslije 26. kolov. 1939, imadu dostaviti ban. vlasti, odjelu za socij. polit., dok ih nemaju više slati ministarstvu socij. polit. i narod. zdrav.

14. I bez obzira na poziv sred. ureda za osig. radnika imadu mjesni organi na području ban. Hrv. i privatno-društvene bolesničke blagajne »Merkur« postupati po ovim uputama.

Ovo oboje da je u protivnosti sa stanovištem ministarstva socij. polit. od 29. ožujka 1940. K. St. br. 7649—40. Navedeni akt ministarstva socijalne politike glasi:

U vezi moga akta St. br. 7.649 od 13. ožujka 1940, a povodom izdane upute od strane Ban. vlasti ban. Hrv. br. 20.050 od 7. ožuj. 1940, saopćujem uredu slijedeće:

U čl. 2. ur. o ban. Hrv. je navedeno, koji se poslovi prenose u nadležnost ban. Hrv. i to deklarativno, a st. 2 istoga člana odredjuje, da svi ostali poslovi ostaju u nadležnosti drž. vlasti na cijelom državnom području. Isti propis u toč. 12 odredjuje, da u nadležnosti države ostaju opća načela radničkog osiguranja.

Iz naprijed izloženoga se vidi, da ur. o ban. Hrv. nijednim svojim propisom nije raspravila pitanje prenosa nadležnosti sa države na ban. Hrv., u koliko se ova nadležnost države odnosi na javne upravne ustanove zasnovane na načelu samouprave, kao što je sred. ured za osig. radnika. Naprotiv, iz navedene točke 12. spom. propisa se vidi, da pitanje općih načela radničkog osiguranja ostaje i nadalje u nadležnosti države. Radi toga je uredba o prenosu poslova socij. polit. i narod. zdrav. sa države na ban. Hrv., imajući u vidu gore navedenu zakonsku odredbu, i odredila u čl. 8., da se banu ban. Hrv. prenosi samo pravo nadzora nad radom okružnih ureda za osig. radnika na području ban. Hrv., ali ne i pravo instancione vlasti, koji se pravni pojam razlikuje od pravnoga pojma prava nadzora.

Pravo nadzora ministra socij. polit. i narod. zdravlja nad radom okružnih ureda za osiguranje radnika, odnosno sada ban. Hrv. za njegovo područje, sadržano je u § 178 zak. o osig. radnika, dok je pravo instancije — odlučivanja o konkretnim slučajevima — sadržano u ostalim mnogobrojnim materijalnim odredbama zakona o osiguranju radnika. Iz ovoga proizlazi, da je ministar socij. polit. i narod. zdrav. imao dvije vrste nadležnosti po zakonu o osig. radnika t. j. i pravo nadzora i pravo odlučivanja, dok ovakav slučaj nije s nadležnošću bana ban. Hrv. u socijalnom osiguranju, što se jasno vidi iz odredbe stava II. čl. 8. ur. o prenosu poslova, po kojoj je predvidjeno, da će se pitanje sred. ureda za osiguranje radnika riješiti posebnom uredbom, što znači da do donošenja ove uredbe ostaju na snazi svi propisi zakona o osig. radnika, izuzev propisa o pravu nadzora, koje je pravo jedino i prenijeto na bana ban. Hrv. za odnosno područje.

Prema tome, a s obzirom na sve naprijed izloženo ured će se do konačnoga rješenja pitanja sred. ureda za osig. radnika, u budućem svome poslovanju strogo držati pozitivnih odredaba zak. o osig. radnika.«

Ministar socijalne politike dao je pod St. br. 24186 od 10. rujna 1940. naknadno objašnjenje u istom predmetu, koje se donekle razlikuje od netom saopćenoga, a glasi:

Digitized by Google

»Član 8 spomenute uredbe odredjuje, da ban ban. Hrvatske vrši na području ban. nadzornu vlast nad okružnim uredima za osig. radnika i nad privatno-društvenom blagajnom »Merkur«. Prema tome, banu ban. Hrv. u pogledu osiguranja radnika pripada:

1. Držav. nadzor nad provedbom osiguranja radnika, nabrojen u IV dijelu gl. XX zak. o osig. radnika na području ban. Hrvatske, ali to samo u koliko se tiče okružnih ureda i privatno-društvene blagajne »Merkur«, a ne i rada sred. ureda za osig. radnika, jer se u pogledu ovoga ima donijeti posebna uredba;

2. Pored prednjega nadzora iz §§ 178—182 zak. o osig. radnika pripadaju banu ba. Hrv. još i slijedeće nadležnosti, koje je ministar socij. polit. i narod. zdravlja imao po zakonu, a u vezi s radom okruž. ureda za osig. radnika na području ban. Hrv.:

a) rješavanja žalbi o regresnim potraživanjima okruž. ureda za osig. radnika i privatno-društvene blag. »Merkur« u slučaju neblagovremene ili lažne prijave lica obaveznih na osiguranje (§ 11 Zor);

b) rješavanje žalbi o predmetu *prikupljanja podataka na trošak poslodavaca* (§ 16, str. 4 Zor.);

c) rješavanje žalbi *o naročitom prinosu* za poduzeća, koja su osobito štetna po zdravlje osiguranih lica, a koja su skopčana s osobitom opasnošću oboljenja (§ 23 st. 6 Zor.);

d) rješavanja žalbi o doknadnom prinosu protiv uredskih članova (poslodavaca i radnika), koji su ured protivpravno oštetili ili primljenu potporu upotrebili na protivpravan način (§ 24 Zor.);

e) rješavanje o žalbama poslodavaca *protiv plateznih naloga* (§ 35 Zor.);

f) rješavanje o žalbama *protiv plateznih naloga solidarnim jamcima* za prinose (§ 40 Zor.);

g) rješavanje o žalbama poslodavaca u pogledu njihovih zahtjeva *za naknadu izdatih potpora uredskim članovima*, koji su *oboljeli u inostranstvu* (§ 61 Zor.);

h) rješavanje spornih pitanja *izmedju namještenika i poslodavaca u pogledu prinosa za osiguranje* (§ 159 Zor) i

i) rješavanje žalbi *o predmetima sudjelovanja poslodavaca u izdržavanju uredskih ekspozitura* (§ 151 Zor.).

Pored navedenih poslova ban ban. Hrv. u svojstvu nadzorne vlasti nad okruž. uredima na području ban. Hrv. ima pravo, da u smislu st. 2 § 145 zak. o osig. radnika rješava o žalbama izjavljenima na odluku sred. ureda za osig. radnika o izricanju novčanih kazni članovima samoupravnih organa mjesnih organa sred. ureda za osig. radnika sa područja ban. Hrv.

Ostale poslove po zak. o osig. radnika, koji su predvidjeni za nadležnost ministra socijalne politike i narod. zdravlja, ne može vršiti ban ban. Hrv. sve dotle, dok se ne donese uredba o sred. uredu za osig. radnika, koja je izrično predvidjena st. 2 čl. 8 ur. o prenosu poslova socij. polit. i narod. zdravlja sa države na ban. Hrv., a to su u glavnom oni poslovi, koje ministar vrši u vezi s osiguranjem, koje provodi sred. ured za osig. radnika za slučaj nesreće i iznemoglosti, starosti i smrti, odnosno sve dotle, dok se ne izmijeni važeći zakon o osig. radnika. Ovdje spadaju naročito poslovi ministarstava po § 27 zak. o osig. radnika (žalbe protiv prinosa propisanih poduzećima, koja su osobito štetna po zdravlje i život namještenika, a koja su skopčana s naročitom opasnošću iznemoglosti i smrti (po § 31 Zor.), žalbe protiv odluka sred. ureda o učvršćenju poslova u razrede i postotke opasnosti (po § 116 Zor.), žalbe protiv odluka sred. ureda za osig. radnika o odredjivanju zaštitnih mjera i odredjivanju doknadnih prinosa (i po § 117 Zor.), žalbe protiv odluka sred. ureda za osig. radnika o uvršćenju poslova u viši razred tablice opasnosti protiv onih poslodavaca, koji ne izvedu zaštitne naprave odnosno ne provedu propisne mjere opreznosti.

Ovi poslovi ministarstva nisu prenijeti na bana ban. Hrv., a s obzirom na izričitu odredbu st. 2 čl. 8 ur. o prenosu poslova.

Prema tome, kada je riječ o nadzoru nad okruž. uredima s područja ban. Hrv., odnosno o poslovima, koje treba u pogledu ovoga nadzora da vrši ban ban. Hrv., ima se, dok se ne donese uredba o sred. uredu za osig. radnika po st. 2 čl. 8 ur. o prenosu, postupati onako, kako je naprijed izloženo, a ovo u toliko prije, što okružni uredi za osig. radnika po §-u 139 zak. o osig. radnika vrše u stvari samo osiguranje za slučaj bolesti, dok o drugim granama osiguranja samo posreduju.« Ako se i pretpostavi, da je instanciona nadležnost ured. od 28. stud. 1939. prenesena

Digitized by Google

na ban. vlast. to da ban. vlast nije nadležna ni ovlaštena, da izdaje rješenja, za koja je nadležan jedino sred. ured, odnosno njegova samouprava, medju koje predmete spada i konkretni spor. Traži stoga, da se utuženo rješenje poništi kao neosnovano na zakonu.

Sud razmotrivši tužbu, raspravni spis i odgovor tužene vlasti na tužbu, te odlučivši temeljem čl. 56 ur. o uprav. sudu u Zagr., da se presuda donese u nejavnoj sjednici, našao je, da utuženim rješenjem nije povrijedjen zakon.

Čl. 24 st. 1 ur. od 26. kolov. 1939 o ban. Hrv. preneseni su na ban. Hrvat. poslovi socij. polit. Od tih poslova izuzeti su prema toč. 12. st. 3. istoga člana jedino poslovi, koji se odnose na »opća načela radničkoga prava i osiguranja«, a koji ostaju u nadležnosti organa drž. vlasti zbog njihovog osobitoga značenja po opće interese države. Svi dakle poslovi, osim općih načela radničkoga prava i osiguranja, spadaju u nadležnost ban. Hrv. Ban. vlast je prema tome vrhovna nadzorna i instanciona vlast za sve poslove socij. polit., koji se odnose na područje ban. Hrv. Od toga nisu izuzeti ni poslovi radničkog osiguranja po postojećim propisima kao ni ostali s tim u savezu stojeći poslovi, jer glede toga ni navedeni čl. 2 kao ni ostali propisi uredbe o ban. Hrv. ne sadržavaju nikakove iznimke.

Sred. dakle ured za osig. radnika, vršeći poslove radničkog osiguranja za područje ban. Hrv., vrši ih kao organ radničkog osiguranja za ban. Hrvatsku i glede toga njegova poslovanja ban. je vlast ban. Hrv. vrhovna nadzorna i instanciona vlast. Ovo je potrebno, da se posebno istakne s razloga, što tužitelj sred. ured za osig. radnika, pozivajući se na rješenje min. socij. polit. i narod. zdravlja K. St. br. 7649—40, ako i ne osporava izričito ban. vlasti spomenutu vlast, to ipak zaklanjajući se za spomenuta min. rješenja i udešavajući prema njima svoje djelovanje, stavlja nadzornu i instancionu vlast ban. uprave u pitanje.

Rješenje min. socij. polit. i u njemu sadržana izlaganja, koja pozivom na čl. 8 ur. o prenosu poslova socij. polit. i narod. zdrav. na ban. Hrv. osporavaju banu iste banovine pravo nadzorne i instancione vlasti nad poslovanjem sred. ureda za osig. radnika, nema oslona u postojećim zakon. propisima. Time, što je članom 8 ur. o prenosu poslova socij. polit. i narod. zdrav. na ban. Hrv. osporavaju banu vlast nad okruž. uredima na području ban. Hrv. te nad privatno-društvenom blagajnom »Merkur« i t. d., nije rečeno, da mu ne pripada nadzorna vlast i nad poslovanjem sred. ureda, koje se odnosi na područje ban. Hrv. To spomenuta uredba o prenosu poslova ni ne može da odredjuje, jer to i nije njezina zadaća, pošto je nadležnost ban. Hrv. odredjena uredbom o ban. Hrv., a uredba o prenosu poslova ima samo da propiše, na koji će se način poslovi predvidjeni uredbom o ban. Hrv. prenijeti na istu. Uredba o ban. Hrv. je donesena na osnovu § 116 drž. ustava, te je prema tomu i sama ustavni propis. Kad bi se dakle uredbom o prenosu poslova htjelo reći što protivno odredbama uredbe o ban. Hrv., bilo bi to protivno ustavnim propisima i po tome neobvezatno. S navedenih dakle razloga nema nikakovoga osnova izvodjenje, da ban. vlast ban. Hrv. nije nadzorna i instanciona vlast nad poslovanjem sred. sreda za osiguranje radnika u stvarima, koje se odnose na područje ban. Hrv. Osim toga je spomenuto izvodjenje neodrživo i s razloga, što bi prema njemu nad mjesnim organima radničkog osiguranja na podr. ban. Hrv. postojale dvije vrsti nadzornih vlasti, jedna od druge nezavisna, i to ban. vlast ban. Hrv. s jedne strane i sred. ured i ministar. socij. polit. s druge strane. Takav pak način nadzora doveo bi neminovno do kaosa u radničkom osiguranju na području ban. Hrv.

Razmotrivši spise i samo rješenje banske vlasti, koje je dovelo do administrativnog spora, sud nalazi, da je ban. vlast postupala u skladu sa zakonskim propisima.

Istina je, da prema § 130 i 147 Zor službene odnose službenika sred. ureda i njegovih mjesnih organa odredjuje sred. ured odnosno povjerenik i jednom uredjene odnose da mogu po § 130 Zor i § 3 služb. pravilnika izmijeniti samo sred. ured odnosno povjerenik uz odobrenje nadzorne vlasti.

To pravo sred. ureda odnosno povjerenika medjutim nije utuženim rješenjem ni osporeno. Prema spisima tužitelj je bio rješenjem ban. vlasti od 28. ožuj. 1940. br. IX:23001-40 pozvan, da povodom prijedloga povjerenika privatno-društvene blagajne »Merkur« donese zaključak o jednokratnoj pripomoći i skuparinskom dodatku, te da ga predloži ban. vlasti na odobrenje. Tužitelj je na to traženje odgovorio dopisom od 12. trav. 1940. br. 19092-40, da je prema naprijed već spomenutomu rješenju ministarstva za odobravanje njegovih zaključaka nadležno mini-

starstvo socij. politike. Na ponovni poziv ban. vlasti od 25. travnja 1940, br. IX:29077—40 tužitelj nije dao nikakvog odgovora, a niti je traženi zaključak predložio na odobrenje. Pošto je prema naprijed izloženomu za odobrenje traženoga zaključka isključivo nadležna ban. vlast ban. Hrv., a tužitelj nije udovoljio zakonom mu naredjenoj dužnosti, to je ban. vlast bila po § 182 Zor ovlaštena, da sama u stvari izda odredbu. Ako naime nadzorna vlast može da sama izda potrebitu odredbu, kad poništi zaključak, koji je protivan zakonu, onda može da izda takovu odredbu i onda, kada podredjeni organ ne će da donese zakonom mu naredjeno rješenje, jer je takav postupak podredjenoga organa takodjer protivan zakonu Ban. vlast je dakle bila po zakonu ovlaštena, da u konkretnom slučaju sama donese rješenje, koje će važiti dotle, dok tužitelj ne udovolji svojoj zakonskoj dužnosti i ne donese i ne predloži na odobrenje traženi zaključak.

S gore navedenih razloga sud je tužbu kao neosnovanu odbacio temeljem čl. 61 u vezi s čl. 56 uredbe o uprav. sudu u Zagrebu.

Izreka o naplati takse u iznosu od 400 D temelji se na propisu Tar. br. 52-a taks. zakona u vezi s § 3 uredbe o izmjenama i dopunama zak. o taks. od 15. ožuj. 1940, a istu ima platiti tužilačka stranka kod nadležne poreske uprave.

c) Radno

Načelno rješenje Bana banovine Hrvatske od 12. travnja 1940. br. Prs. 127-IX-1940., doneseno na temelju čl. 2 uredbe o banovini Hrvatskoj, a u vezi § 3 al. 3 zakona o zaštiti radnika u pogledu pomoćnoga osoblja, proteže se na području banovine Hrvatske i na predjašnje slučajeve, ako nisu pravomoćno riješeni.

Rješidba Stola sedmorice od 28. studenoga 1940. br. Rek 963/1-1940.
(Osuda Sreskoga suda u Dubrovniku od 27. studenoga 1939, br. IP 597/1939/7 i zaključak Okružnoga suda u Dubrovniku od 16. lipnja 1940. br. Pl. 18/40/5)

M. S., hotelski poslužitelj tuži S. banku radi isplate D 134.169 u ime naknade za prekovremeni rad, izvršen u tuženičinom poduzeću.

Prvostepeni sud je odbio tužioca sa zahtjevom tužbe zato, što se tužilac kao hotelski poslužitelj, po načelnom rješenju Ministra za socijalnu politiku i narodno zdravlje od 19. svibnja 1931 St. br. 23565, ne smatra pomoćnim radnikom u smislu § 3 zakona o zaštiti radnika.

Prizivni sud je uvažio priziv tužioca i ukinuo prvostepenu osudu, te stvar vratio prvomu sudu, da nakon ponovnog raspravljanja donese novo rješenje.

Stol sedmorice nije uvažio revizijski rekurs tuženice iz ovih razloga:

Revizijski rekurs pobija drugomolbeno rješenje kao pravno pogrješno zato, što se, po rekurentovom mišljenju, nije na ovaj konkretni slučaj imalo primijeniti načelno rješenje Bana banovine Hrvatske od 12. travnja 1940. br. Prs. 127-IX-1940 nego načelno rješenje Ministra socijalne politike i narodnog zdravlja od 19. svibnja 1931. St. br. 23565 (Služb. nov. od 5. lipnja 1931.), koje da je u času donošenja prvostepene osude bilo na snazi.

No to rekurentovo mišljenje nije ispravno. Istina je, da je u doba prikazanja tužbe i donošenja prvostepene osude važilo načelno rješenje Ministra socijalne politike i da je ono bilo obvezatno s obzirom na zadnji odjeljak § 3 z. o. z. r. Stoga je prvostepeni sud i primijenio, kao što je i morao, tu odluku Ministra socijalne politike i u smislu iste smatrao, da se tužilac nema ubrojiti medju pomoćno osoblje iz § 3. z. o r. Ali je prizivni sud, unatoč toga, pri donošenju svoje odluke morao uzeti u obzir, da je u medjuvremenu izašlo novo načelno rješenje Bana banovine Hrvatske, koje osim što ukida ranije rješenje Ministra socijalne politike sadržaje i posebnu odredbu, koja u svojem uvodu doslovno glasi ovako: »Na osnovu § 3 st. 3 zakona o zaštiti radnika za područje banovine Hrvatske *izdaje se slijedeće tumačenje cit. paragrafa.*« Iz tih pak, sada navedenih riječi, nikako ne slijedi, da to načelno rješenje sadržaje izmjenu zakona, kako hoće da dokaže revizijski rekurs, nego naprotiv jedno njegovo tumačenje, koje svakako po namjeni i sadržini zakonskog ovlaštenja iz § 3 al. 3 z. o r. spada u nadležnost Bana. Time naime, što je Banu na temelju čl. 2. uredbe o banovini Hrvatskoj i na osnovu § 3 al. 3 z. o r. ostavljeno, da odlučuje o svim spornim slučajevima, da li se koje lice smatra kao pomoćno osoblje u smislu z. o r., zakon je dao njemu ovlaštenje, da u tom po-

Digitized by Google

gledu odlučuje ne samo u svakom pojedinom slučaju, nego da može na području banovine Hrvatske, i općenito za čitave skupine pomoćnog osoblja donijeti odluku, koja je obvezatna i kao takova ima moć zakona. A takova odluka po svojem značenju i učinku mora se smatrati ravnom tumačenju zakona, predvidjenomu u § 8 ogz., koje se, u koliko nije protivno odredjeno, proteže i na predjašnje slučajeve, *ako nisu već pravomoćno riješeni.* Stoga je prizivni sud s pravom primijenio spomenuto tumačenje zakona i po istom smatrao, da se i tužilac ima ubrojiti medju pomoćno osoblje u smislu § 3. z. o r.

Kako u parnici nisu obavljena potrebna činjenična utvrdjenja za meritorno rješenje spora, prizivni je sud opravdano odredio nužnu dopunu pretresa i u tu svrhu ukinuo prvostepenu osudu.

S obzirom na izloženo revizijski rekurs nije uvažen.

Priopćio dr. Emanuel Cinotti, Zagreb.

Književnost

DR. BERTOLD EISNER: Judikatura sudova na pojedinim pravnim područjima naše države (naime bivše Jugoslavije!) o pitanjima medjunarodnog i medjupokrajinskog (interlokalnog) privatnog prava Zagreb 1941. (Posebni otisak iz Godišnjaka pravnoga fakulteta sveučilišta u Zagrebu).

Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani. Pravni razred. Rasprave. Zvezek I. Ljubljana 1941.

ALEKSANDER MAKLECOV: Interpretacija kazenskoga zakona v jugoslovanski sodni praksi. Ljubljana 1941. (Posebni odtis iz zvezka I. Rasprav pravnoga razreda Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani).

O. HUGOLIN MAKVIĆ, Franjevac: Klerici i vojna služba. Disertacija za doktorat na bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Zagreb 1940.

BASTAJIĆ BRANKO: Financije općinskih samouprava. Novi Sad 1941.

DR. LJUBOMIR DUKANAC: Uvod u narodnu ekonomiju. Beograd 1940.

PRAVNA MISAO, časopis za pravo i sociologiju, Beograd 1941., dvobroj 1—2, sadržaje: Slobodan Jovanović: Političke misli opata Sjejesa; dr. Dušan Nedeljković: Hegel o društvenom razvoju i slobodi; dr. Nikola Vučo: Materijalizam u Kantovoj kritičnoj filozofiji; dr. Rad. Lukić: O zloupotrebi prava; Vlada Radojević: Napoleonov kontinentalni bokus i evropska poljoprivreda. — Kritički pregled knjiga — Pregled povremenika. Kronika.

DI TULLIO BENIGNO: Antropologia criminale. Roma 1940.

PALLUCHINI OSWALDO: L'usufrutto del gregge. Studio storico dogmatico. Milano 1940. (R. Università di Roma, Pubblizacioni dell'Istituto di diritto agrario. 4).

MARGUGLIO DOMENICO: La nuova antropologia criminale. Aspetti biologici sociali giudiziari. 2. edizione. Palermo 1940.

DIRITTO INTERNAZIONALE, 1939. Pubblicazione periodica dell'Istituto per gli studi di politica internazionale. Milano 1940.

BELLAVISTA GIROLAMO: Il potere discrezionale del giudice nell'applicazione della pena. Milano 1939. (Nuova collezione, opere giuridiche - N. 277).

CANSACCHI GIORGIO: L'occupazione dei Mari Costieri. Critica di una dottrina di diritto internazionale, Torino 1936.

QUADRI ROLANDO: Le navi private nel diritto internazionale. Milano 1939. Studi di diritto internazionale. 1).

GILBERT ALLAN H.: Maciavelli's Prince and Its Forerunners. The Prince as Typical Book de Regimine Principum. Durham, North Carolina 1938.

OAKESHOTT MICHAEL: The Social and Political Doctrines of Contemporary Europe. Cambridge 1939.

MEADE, J. E.: The Economic Basis of a Durable Peace. London 1940.

HOFFMANN ALFRED: Unfruchtbarmachung und Kriminalität. Leipzig 1940.

KLAGES LUDWIG: Handschrift und Charakter. Gemeinverständlicher Abriss der graphologischen Technik. 17. und 18. Auflage. Leipzig 1940.

BÜRGI WOLF: Ursprung und Bedeutung der Begriffe »Treu und Glauben« und »Billigkeit« im schweizer. Zivilrecht. Bern 1939. (Abandl. zum schweiz. Recht. Neue Folge, 157 Heft).

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVII. Dr. Edo Lovrić, sveuč. prof. ZAGREB 1941.

SVIBANJ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu BROJ 5

Zloupotreba sudačkih rješitaba

Napisao dr. Rikard Lenac, Sušak

Da se sudbene osude nemaju protezati na druge slučajeve izvan pojedinoga slučaja, koji upravo rješavaju, sasvim je jasno izrečeno u § 12. ogz., te o tom ne bi smjelo biti nikakova spora ni razilaženja. Ne da se ipak poreći, da se rješidbama sudova u parnicama, gdje primjena pojedine zakonske odredbe nije upravo nedvoumna, pridaje važnost ugledna, auktoritativna, iako ne autentična tumača zakona, pa se zato i priopćuju u pravničkim smotrama i sabiru, a zatim i sistematski redaju u bogatim zbirkama.

Kako su pak u Austriji, domovini kodifikacije i našega gradjanskoga prava, stvorene i posebne naročite zbirke vrhovnih rješitaba u svrhu, da se ukloni nejednaka primjena zakonskih odredaba, koje su se u praksi različito shvaćale, da tako, u koliko je moguće, pravosudje u takvim slučajevima postane što jednoličnijim (Spruchrepertorium, Judikatenbuch), — zbirke, koje stekoše i državnu sankciju §-om 36. car. patenta od 7. kolovoza 1850. (d. z. l. br. 325) i previšnjim rješenjem od 7. kolovoza 1872., — sasvim se prirodnom posljedicom tomu uvriježio ne samo prigodom teoretskoga razlaganja pravnih pitanja, nego i prigodom sudbenih rasprava običaj, da se stranke pozivlju na vrhovne rješidbe u potkrepu svojih parničnih stanovišta. Pridava se tako rješidbama, koje su u pravnom životu već izvršile svoju materijalnim i postupovnim zakonom namijenjenu im funkciju, nova funkcija: funkcija parnične argumentacije u prilog sad jedne, sad druge parnične stranke. I ma da je u životnoj zbilji jedva moguće naći dva pravna odnosa, koja bi se činjenično poklapala do posvemašnje istovjetnosti, jer se u prostoru i vremenu uopće ništa stvarno ne opetuje, — to se ipak načelno ne bi moglo parbenicima prigovarati, ako se, zastupajući svoj stav, prigodom raspravljanja pozivaju ne samo na suhi tekst zakona i na pravnu teoriju, na responsa prudentium, pravničko pravo, posljetke znanstvenoga rada pravnika, nego i na rješidbe sudaca, ljudi, koji svoju umnu djelatnost prikazaše naročito pravnoj praksi. Nema li posvemašnje jednakosti prilika i odnosa, može biti i bude izvjesne sličnosti, pa kako ni medju ljudima ne ćeš naći dva posve jednaka individua, a ipak se prema različitim osebinama mogu razvrstiti u tipove, te u društvu ljudskom nailazimo na lica, koja nas po svojim fizičkim ili psihičkim značajkama potsjećaju sad na junaka kakva klasičnoga dramatičara ili romanopisca, sad na madonu ili drugi kakav lik istaknuta slikara ili kipara, — sasvi mje logično — ne da se ni u pravnoj praksi naprosto zabaciti analogija kao sredstvo dokazivanja i snalaženja. Umjerenon i umjesno pozivanje zastupnika stranaka na osude i zaključke sudova može biti svrsi shodno i uspješno, ali naravski ne smije prekoračivati izvjesne granice, ni silovanjem primjene već izrečenih sudačkih rješenja, gdje prave analogije nema, zabasati u sofisteriju.

Digitized by Google

Nikako se naprotiv ili teško i jedva kada dade opravdati poziv na predjašnje sudačke rješidbe u novim sudačkim rješidbama samim, koje bi uvijek imale biti nepatvoreni izraz pravnoga uvjerenja nepristrana i prosvijetljena suca o predloženom mu konkretnom pravnom odnosu i sporu. A ipak bude i toga, pa se i u vrhovnim presudama nadje pokadšto i po više poziva na rješidbe, koje i ne udjoše ni u Spruchrepertorium, ni u Judikatenbuch, pa čak i na takove, koje s predmetom parnice nemaju ni prave analogije. Pobudu ovoj bilješci dala je upravo takva jedna rješidba: jedna od onih, što no su napomenute u članku »O pogodbama dosmrtnoga prihoda«, koji je »Mjesečnik hrvatskoga pravničkoga društva« priopćio u svojem drugom broju ove godine na str. 82.—84.

Kako to već iz naslova proizlazi, raspravlja se u članku o pogodbama doživotnoga prihoda prema propisima §§ 1284.— 1286. o g. z., kojima pisac pridaje »veliku praktičnu vrijednost«, koje cijeni, da valja svakako i bez izuzetka »štititi sudskom praksom«, a nikako i nikada »miješati s pogodbama darovanja«. I nema krivo, kada tvrdi, da se jedna vrst pogodbe ne smije »miješati« ni pri prosudjivanju zamjenjivati s drugom. Samo, toga uistinu i nema u rješidbi Stola sedmorice od 28. ožujka 1940. br. Rev. 148/40., koja se je piscu zamjerila, a koja je nasuprot sasvim ispravno ustanovila, kako se iza tobožnje pogodbe o dosmrtnom uzdržavaju u svrhu, da se izigraju prava nužnih nasljednika, može kriti darovna pogodba, sklopljena prividno pod drugim imenom (§ 916. o. g. z.). Ovoj rješidbi pisac u svojem članku suprotstavlja rješidbu Stola sedmorice, odio B., od 16. srpnja 1925. br. Rev. 752/24, koju medjutim ne donaša ni u cijelosti, ni u opširniiem izvatku, nego veli samo, da je njome utvrdjeno, »da su pogodbe doživotnoga prihoda (uzdržavanja) pogodbe na sreću, ali da se i kod takvih imade istraživati namjera stranaka po načelima § 914. o. g. z. u granicama §§ 1284.—1286. o. g. z.«, ističući, da se zatim u toj rješidbi navode rješidbe Vrhovnoga bečkoga sudišta od 10. rujna 1857., 1. travnja 1852., 24. svibnja 1859. i 17. svibnja 1882., kojih priopćuje samo kratke nesuvisle rečenice.

Teško je i nepodobno bi bilo lomiti štap nad pravnom izrekom, koju ne poznaš u cijelosti, kojoj napose ne poznaš činjeničnih pretpodloga, parnične species facti, te ne možeš znati, nije li se možda pri izricanju njenom radilo tek o ustannovljenju sadržaja pogodbe. (§ 914. o. g. z.), dok je sama namisao i namjera ugovaralaca bila jasno i iskreno izjavljena, a ne tek prividno (§ 916. o. g. z.). Ali, ako su u njoj doista na poprijeko, djuture, navedene spomenute četiri rješidbe vrhovnoga bečkoga sudišta, usudio bi se ipak reći, da je to očigledni abusus, da su se te rješidbe naprosto zlo upotrebile!

Da ih malo iz bližega ogledamo!

I. Rješidba od 10. rujna 1857. br. 8285 (G. U. br. 1033) rješava spor, gdje se je pobijala pogodba o dosmrtnom prihodu s dvaju razloga: 1) zbog nedostatka pravno valjane privole sa strane primaoca rente; 2) zbog toga, što se imovina, dana u ime naknade za ugovorenu rentu, nije procijenila, pa se o tom potonjem razlogu izjavlja: »... iz § 1284. o. g. z. ne proizlazi, da stvar, koja se za rentu prepušta, mora biti proračunana (angeschlagen) u novcu, nego samo da je podobna za takovo proračunavanje (einer solchen Veranschlagung fähig). Zakon pogotovu ne zahtijeva, da se takva procjena u samu pogodbu uvrsti, a ponajmanje može biti govora o ništetnosti pogodbe poradi izostale procjene«.

Isto od prilike ima bit izrekla i rješidba od 1. travnja 1852. br. 3001. koju nisam imao prilike da pregledam u br. 150 opće austr. Ger. Ztg. od g. 1852. (Glaser-Ungerova zbirka počinje tek rješidbama od studenoga 1853.), jer iz 2. bilješke na str. 601. osmoga izdanja Stubenrauchova tumača §-a 1284.

Digitized by Google

o. g. z. i iz 1. bilješke §-a 386. Krainzova Systema razabiram, da se u njoj značenje riječi o. g. z. »einne für Geld geschätzte Sache« (stvar procijenjenu u novcu) isporedjuje riječima čl. 1968. franc. »Code civ.«: »... chose... appréciable« (stvar, koja se dade procijeniti).

II. Posve je različite prirode bio spor, koji je riješila osuda od 24. svibnja 1859. br. 3995 (G. U. br. 799). Radilo se tu o pobijanju pogodbe o dosmrnom prihodu po nužnim nasljednicima, ali je činjenično stanje bilo posve različno od onoga, što no je bilo podlogom rješidbi našega vrhovnoga suda od 28. ožujka 1940., priopćenoj u broju 5—6 »Mjesečnika« iste godine, koju kao da pisac članka ne može probaviti. Ta bečka rješidba ustanovljuje naime, da »niti je utvrdjeno, niti dokazano, da je otac pogodbom o dosmrtnom prihodu raspoložio sa više od polovice svoga imetka na štetu nužnih nasljednika, ili da je njihov nužni dio povrijedio darovanjem, dok nasuprot proizlazi, da je posjedovao još i druge stvarne imovine«. U suštini se dakle upravo slaže s našom netom spomenutom osudom od 28. ožujka 1940., jer iz nje per argumentum a contrario jasno proistječe, da bi i vrhovno bečko sudište držalo pogodbu o dosmrtnom prihodu faktičnim darovanjem, da je njome otac raspoložio čitavom svojom imovinom, koje bi redovni čisti prihod premašivao ugovoreno uzdržavanje.

III. A sasvim je opet druge vrsti slučaj, koji rješava osuda od 17. svibnja 1882. br. 3176 (G. U. br. 8993). Radilo se tu o pogodbi sklopljenoj s osiguratelinim društvom, ne dakle o dosmrtnom »uzdržavanju«, nego o dosmrtnom »prihodu« u pravom smislu riječi. A taj se u takovim slučajevima ne odmjeruje ni prema životnim potrebama davaoca glavnice, ni prema osjećajima, koje ugovaraoci goje jedan prema drugomu, nego na osnovu tarife sastavljene unaprijed općenito bez obzira na pojedini konkretni slučaj, na osnovu računa vjerojatnosti dužine života čovjeka izvjesne dobe i starosti. Početna čest obrazloženja te osude izjavlja se o pravnom pitanju, koje je imala riješiti, ovako: »Pogodba na sreću je prema § 1267. o. g. z. pogodba, kojom se obećava i prihvaća nada još nepoznate koristi. Pri pogodbi o dosmrtnom prihodu stoji još nepoznati dogadjaj u neizvjesnosti, kako li će dugo osiguranik živjeti, a namjera obaju ugovaralaca upravljena je pri sklapanju pogodbe na dobitak, koji će postići jedan ili drugi prema tomu, hoće li osigurani dulje ili kraće vrijeme proživjeti. Nije dakle dopušteno pritumačenju pogodbe o dosmrtnom prihodu pustiti s vida neizvjesnost, u kojoj su pri sklapanju pogodbe bili ugovaraoci, a obaziraati se na sam konačni uspjeh, pa samo zato, što konačni uspjeh dolazi u prilog davaocu rente, nastojati za nj nepovoljno tumačiti pogodbu tobože iz razloga pravičnosti«. A činjenično stanje parnice bilo je ovakvo: M. je bio 22. veljače 1872. sklopio s osiguratelinim društvom pogodbu, prema kojoj mu je društvo u naknadu za polog od 100.000 for. imalo počamši od 22. veeljače 1873. isplaćivati godišnju rentu od 14.150 for. (14.15%) sve do njegove smrti. Kako je osiguranik umro 26. studenoga 1878., nastao je spor za iznos, na koji je nasljednik njegov mislio, da ima pravo za razdoblje od 22. veljače do 26. studenoga 1878. i ni za što drugo.

Kako li je navod takove rješidbe mogao dospjeti u obrazloženje rješenja parnice o doživotnom uzdržavanju od 16. srpnja 1925. br. Rv. 752/24. naprosto je zagonetno, ali je bezuslovno jasno, da se je i pri tom istrgnuta koja rečenica bečke rješidbe zlo upotrebila s razloga, što se nije radilo o analognom pravnom slučaju, još manje analognom, nego li u rješidbama razmotrenim pod I. i II., od kojih pače ova potonja upravo pobija rješenje, koje se na nju pozivlje.

Digitized by Google

Odnos prava na mirovinu po ugovoru i po zakonskim propisima prema pravu na otpravninu po zakonu o radnjama

Napisao dr. Ilija Badovinac, odvjetnik u Sarajevu

Zakonom o radnjama u IV. glavi II. dijela postavljaju se za stanovite slučajeve službenog odnosa prisilne odredbe. Jedna od tih jest i ona u § 333 st. 1 z. o r., kojom se službeprimcima, kojima je povjereno obavljanje viših trgovačkih ili viših tehničkih poslova, ako je službeni odnos trajao neprekidno više od 10 godina, daje pravo na otpravninu u iznosu od 4 do najviše 12 mjesečne plaće.

Prije donošenja zakona o radnjama, koji važi kod nas sada, bio je ovaj slučaj uredjen u Sloveniji i Dalmaciji zakonom od 12. svibnja 1922. o mirovinskom osiguranju namještenika (Službb. nov. br. 125-XX), dok je kod nas uredjenje toga odnosa bilo prepušteno slobodnomu ugovaranju stranaka.

Prema tome morao je zakon o radnjama urediti odnos ove svoje prisilne odredbe i prema pravu na mirovinu po zakonu od 12. svibnja 1922. o mirovinskom osiguranju namještenika i prema ugovorenim pravima za isti slučaj.

Učinio je to na taj način, što je za prvi slučaj postavio iznimnu odredbu u § 333 st. 2 z. o r., po kojoj pravo na mirovinu po zakonskim propisima isključuje pravo na otpremninu, dok je za drugi slučaj u § 324 st. 1 z. o r. postavio opću odredbu, po kojoj njegova prisilna odredba iz § 333 st. 1 z. o r. (kao i ostale) važi, u koliko nisu za službeprimca ugovorom zaključene povoljnije odredbe.

Razlog za različito rješavanje ovih dvaju slučajeva leži na dlanu. U prvom slučaju postoji pravo na mirovinu prema zakonskim propisima. Opseg je toga prava poznat, jer se osniva na zakonskim propisima. Izbor izmedju ovoga prava na mirovinu i prava na zakonsku otpravninu iz § 333 st. 1 z. o r. nije moguć, jer su obvezanici različite osobe: mirovinski zavod i službodavac. Prema tome morao je zakon o radnjama uvrstiti za taj slučaj iznimnu odredbu § 333 st. 2, jer nije postojala mogućnost, da prepusti službeprimcu izbor izmedju ta dva prava i jer je, poznavajući opseg prava na mirovinu prema zakonskim propisima, mogao a priori poprimiti, da je to pravo za službeprimca povoljnije od prava na zakonsku otpravninu.

U drugom slučaju postoje različita ugovorna prava. Njihov opseg — jer se temelje na bezbroj privatnih ugovora — nije ni mogao biti poznat zakonodavcu. Izbor izmedju ovoga prava i prava na zakonsku otpravninu je moguć, jer je obveznik u oba slučaja ista osoba. Moralo se voditi računa i o stečenom pravu. Zato je i jasno i logično, da je zakon o radnjama odnos ovoga prisilnoga prava iz § 333 st. 1 z. o. r. prema ugovornim pravima za isti slučaj morao urediti na načelu važenja povoljnijega prava za službeprimca.

Ako, dakle, ugovor za taj slučaj ne daje službeprimcu nikakva prava, važi i dolazi do potpune primjene u smislu propisa § 324 st. 1. z. o r., prisilni propis § 333 st. 1 z. o r. Ako ugovor sadržaje pravo na otpravninu u manjem iznosu od zakonske otpravnine iz § 333 st. 1 z. o. r., onda službeprimac ima pravo, da traži, ako mu je isplaćena ugovorna otpravnina, samo razliku do visine zakonske otpravnine; ako je ugovrena veća otpravnina od zakonske, onda ima pravo tražiti samo ovu veću ugovorenu otpravninu.

Digitized by Google

Što biva onda, kad ugovor za slučaj, predvidjen u § 333 st. 1 z. o r. daje pravo na mirovinu, koja se službžoprimcu stvarno priznaje i isplaćuje od dana njegova umirovljenja? Jasno je na prvi pogled, da takav slučaj nije istovjetan sa slučajem, kad ugovor za služboprimca ne predvidja nikakva prava, nego da je baš posve oprečan, jer je pravo na mirovinu načelno najpovoljnije pravo, koje se po ugovoru priznaje služboprimcu za slučaj predvidjen u § 333 st. 1 z. o r.

Ako služboprimac na temelju ugovornoga prava na mirovinu dobiva daleko više, nego bi dobio u ime zakonske otpravnine po § 333 st. 1 z. o r., onda je takva ugovorna odredba za nj svakako povoljnija od zakonskoga prava na otpravninu. Izvršavanje te ugovorne odredbe pretstavlja za službodavca ispunjenje dobrovoljno preuzete ugovorne obaveze, koja na strani služboprimca pretstavlja stečeno pravo. Tu nema nikakve nepravde ni za službodavca. Ali bi bila očita nepravda, kada bi se na ovakovoga službodavca protiv njegove volje svalio još i teret zakonskoga prava na otpravninu, — kada bi se on dakle u pogledu dužnosti plaćanja zakonske otpravnine izjednačio s onim službodavcem, koji za slučaj predvidjen u § 333 st. 1 z. o r. nije služboprimcu priznao nikakva prava, i kada bi se stavio u gori položaj od službodavca, koji se ugovorom obvezao na platež samo veće ili manje otpravnine od zakonske. Takvu nepravdu ne bi nikoji zakon ni smio ozakoniti.

Zakon o radanjama otklanja izrijekom i samu mogućnost takve nepravde, postavivši u § 324 st. 1 z. o r. pravilo, da propis § 333 st. 1 z. o r. ne važi, ako postoji za službžoprimca povoljnija ugovorna odredba. Ako bi služboprimac u konkretnom slučaju na temelju ugovornoga prava na mirovinu imao primiti manje, nego što iznosi zakonska otpravnina, onda dolazi po propisu § 324 st. 1 z. o r. do primjene odredbe § 333 st. 1 z. o r., a ne ugovorna odredba. Da li predleži takav slučaj, imade presuditi sud, koji će služboprimcu dopitati samo povoljnije pravo, ali nikada i jedno i drugo, Jasno je, da je za služboprimca povoljnije, bez obzira na naziv ono pravo, koje mu pruža veću imovinsku korist.

Iz svega slijedi, da se odnos prava na mirovinu po ugovoru prema zakonskom pravu na otpravninu može i mora prosudjivati isključivo po propisu § 324 st. 1 z. o r., jer se tu nesumnjivo radi o ugovornom pravu za isti slučaj službenog odnosa, za koji propis § 333 st. 1 z. o r. postavlja svoju prisilnu odredbu na otpravninu, i da se ne može i ne smije prosudjivati po iznimnoj odredbi § 333 st. 2 z. o r., koja važi isključivo za odnos prava na mirovinu po zakonskim propisima prema zakonskomu pravu na otpravninu.

Kako propis § 324 st. 1 z o r. izrijekom naredjuje, da odnosne odredbe zakona o radnjama, dakle i ona iz § 333 st. 1 z. o r., važe samo u toliko, u koliko ugovorom nisu za služboprimca zaključene povoljnije odredbe, to je i više nego jasno, da služboprimac može s uspjehom tražiti ili samo ugoreno ili samo zakonsko pravo — prema tome, koje on smatra za sebe povoljnijim, ali da nikada ne može tražiti i jedno i drugo, jer povoljnije pravo po toj izričitoj zakonskoj odredbi isključuje važenje manje povoljnoga prava.

Mora se istaknuti, da ni svrha prava na mirovinu po ugovoru ne može biti različita od svrhe prava na zakonsku otpravninu. Kada i ugovor i zakon uredjuju isti slučaj službenog odnosa, onda im i svrha može biti samo jedna te ista, t. j. da služboprimcu za taj slučaj dadu stanovita prava u cilju, da on prestankom službe, koja je trajala više od 10 godina, nebi ostao na ulici bez igdje ičega. Različito može biti samo pravo ili njegov opseg, koje za taj slučaj služboprimcu priznaju ugovor odnosno zakon. Ali ne može ni časa biti sumnje o tom, da je ono pravo, koje za duže vremena i u većoj mjeri

Digitized by Google

otklanja tu opasnost, povoljnije za službeprimca, dok nije bitno, da li će službeprimac sredstva za otklon te opasnosti primiti objednom, ili će ih primati u mjesečnim obrocima. Ako bi u konkretnom slučaju ipak ova potonja razlika bila takva, da bi po mišljenju službeprimca bila za nj povoljnija zakonska otpravnina za to, što ju imade primiti objednom, od prava na mirovinu po ugovoru, koji može dobivati u mjesečnim obrocima, to mu propis § 324 st. 1 zor. daje mogućnost, da izabere od ta dva prava ono, koje je za nj po njegovom mišljenju povoljnije.

Da je zakon o radnjama stao na stanovište, da se odnos izmedju prava na mirovinu po ugovoru i zakonskog prava na otpravninu iz § 333 st. 1 zor. nema prosudjivati po pravilu iz § 324 st. 1 z. o r., koje obuhvaća sva ugovorna prava, onda bi bio morao dodati tomu pravilu iznimnu odredbu: pravo na mirovinu po ugovoru ne isključuje ni u kojem slučaju prava na zakonsku otpravninu upravo tako, kao što je za odnos prava na mirovinu po zakonskim propisima, jer ni za taj slučaj nije htio priznati prava na zakonsku otpravninu, postavio suprotnu iznimnu odredbu u § 333 st 2 z. o r. k pravilu iz § 333 st. 1 z. o r. Kad ova iznimna odredba ne bi postojala, ne bi pravo na mirovinu prema zakonskim propisima isključivalo prava na zakonsku otpravninu, jer se na nj kao neugovorno pravo ne bi mogla odnositi odredba § 324 st. 1 z. o r., koja važi samo za odnos prisilnih prava prema odnosnim ugovornim pravima. Isto tako ne može se ni iznimna odredba § 333 st. 2 z. o r., koja važi samo za slučaj, za koji je postavljena, odnositi na pravo na mirovinu po ugovoru, koje je bez sumnje ugovorno pravo.

Jasno je dakle, da zakon o radnjama iznimnom odredbom §-a 333 st. 2 z. o r. nije htio niti je za to imao ikakva razloga, da uredjuje odnos prava na mirovinu zakonskim propisima prema pravu na mirovinu po ugovoru, nego je tom odredbom uredio samo odnos svoga prava iz § 333 st. 1 z. o r. prema pravu na mirovinu po zakonu upravo tako, kao što je propisom § 324 st. 1 z. o r. uredio samo odnos svojih prisilnih prava iz glave IV, II dijela prema svim odnosnim ugovornim pravima, medju koja spada i pravo na mirovinu po ugovoru. Izmedju prava na mirovinu po ugovoru i prava na mirovinu prema zakonskim propisima nije ni postojao niti je mogao postojati bilo kakav odnos, jer je svako od njih važilo samo na svojem području. Stoga je jasno, da je zakon o radnjama, kada je postavio posebnu ddredbu za uredjenje odnosa ugovornih prava prema svojim prisilnim pravima iz glave IV, II dijela, dakle i ugovornoga prava na mirovinu prema zakonskom pravu na otpravninu iz § 333 st. 1 zor., a posebnu iznimnu odredbu za osnos prava na mirovinu prema zakonskim propisima prema svomu prisilnom pravu iz § 333 st. 1 z. o. r., htio i mogao htjeti samo to,da se odnos ugovornoga prava na mirovinu prosudjuje isključivo po propisu § 324 st. 1, a odnos prava na miroviinu po zakonu po iznimnoj odredbi iz § 333 st. 2 z. o r. Ne postoji dakle ni nikakva potreba, da se za prosudjivanje odnosa ugovornoga prava na mirovinu prema prisilnomu pravu iz § 333 st. 1 z. o r. posiže za iznimnom odredbom iz § 333 st. 2 zor. i da se nedozvoljenim širokim tumačenjem ove iznimne odredbe argumento a contrario izvodi zaključak za prosudjivanje odnosa, za koje ta iznimna odredba nije postavljena.

Iz svega slijedi, da se i odnos prisilnoga prava iz § 333 st. 1 zor. prema pravu na mirovinuu po ugovoru mora prosudjivati samo po odredbi § 324 st. 1 zor. i da prema tome službeprimcu pripada samo jedno od tih prava, koje je za nj povoljnije, a da mu nikada ne pripadaju oba ta prava.

Ipak je jedan sud jednomu prokuristi, koji prima po ugovoru mjesečno po 3360 D od dana umirovljenja, dosudio još i dvostruku otpravninu po § 333 st. 1 zor. u iznosu od 81.600 D, ma da je u ime mirovine do dana osude bio već primio 104.160 D. Razlozi su ovi:

Digitized by Google

1. Propis § 324 st. 1 zor. kao uvodni propis za glavu IV. II dijela ima opći značaj za sve slučajeve službeničkog odnosa, navedene u toj glavi, te kao opći propis dolazi do primjene, u koliko nema posebnoga propisa.

2. U pogledu otpravnine u odnosu prema pravu na mirovinu postoji posebni propis u st. 2 § 333 zor., koji isključuje pravo na otpravninu samo za slučaj, kada službožprimac dobiva mirovinu prema zakonskim propisima, kakvu su u doba tužiočeva umirovljenja dobivali samo služboprimci u Sloveniji i Dalmaciji na osnovu zakonskoga mirovinskoga osiguranja.

Iz ove odredbe slijedi, da pravo na otpravninu nije isključeno pravom na mirovinu po pravilima privatno pravnoga mirovinskoga fonda, nego samo pravom na mirovinu prema postojećim zakonskim propisima. Prema tome ne može se na ovaj slučaj primijeniti propis § 324 st. 1 zor., jer bi po tom propisu samo ugovor o otpravnini povoljnijoj od zakonske došao u obzir pri odredjivanju visine otpravnine.

3. Propis § 333 st. 2 zor. je potpuno u skladu s propisom § 324 zor., jer samo zakonsko mirovinsko osiguranje pruža punu sigurnost za zajamčena prava. Zato samo ono kao povoljnije za služboprimca isključuje pravo na zakonsku otpravninu. Toga povoljnijega položaja nema služboprimac kod prava na mirovinu po ugovoru. To je nesumnjivo imao zakonodavac u vidu stvarajući propis § 333 st. 2 z. o r.

Što se tiče razloga pod 1., točno je, da je to općniti propis, koji uredjuje odnos svih u g o v o r n i h prava prema svim pravima iz glave IV, II dijela zakona o radnjama. Ali se predvidja, da je to i jedini propis, kojim se uredjuje odnos samo svih u g o v o r n i h prava prema svim odnosnim zakonskim pravima na jedinstvenom načelu važenja povoljnijega prava. Neki posebni propis, koji bi uredjivao samo odnos prava na mirovinu po ugovoru prema zakonskomu pravu na otpravninu iz § 333 st. 1 z. o r., ne postoji uopće i uzalud će ga se tražiti u zakonu o radnjama. Ne postoji zato, jer ne postoji nikakva razumna potreba, da se samo ovaj odnos drugačije i različito uredjuje, nego je to učinjeno u općoj odredbi § 324 st. 1 z. o r. za sva ugovorna prava.

Iz razloga pod 2. vidi se, da se pravo na mirovinu po ugovoru najprije izdvaja od ostalih ugovornih prava i stavlja u isti red s pravom na mirovinu prema zakonskim propisima i da se ono odmah zatim smatra kao nešto posve različito od potonjega prava. Nema sumnje, da su to zaista dva i ako istoimena i po svrsi istovjetna, ali po svojim temeljima različita prava, jer dok je prvo dizpozitivno, drugo je prisilno pravo. I baš zato je zakon o radnjama htio, mogao i morao različito urediti odnos jednoga i drugoga prava prema svojemu pravu na otpravninu iz § 333 st. 1 zor. On je to i učinio na jedan i više nego jasan način, kada je za odnos beziznimno svih udgovornih prava, dakle i prava na mirovinu po ugovoru, prema odnosnim zakonskim pravima iz IV glave II dijela postavio pravilo u § 324 st. 1 z. o r., a samo za odnos prava na mirovinu po zakonskim propisima prema zakonskom pravu na otpravninu iz § 333 st. 1 zor. iznimnu odredbu u st. 2 istog §-a. O potpunom skladu propisa § 333 st. 2 i propisa § 324 st. 1 z. o r., koji nalazi razlog pod 3., sigurno ne može biti riječi, jer bi onda bila suvišna dva propisa.

Istina je samo to, da se oba ta propisa temelje na istom načelu važenja samo povoljnijega prava. Stanovita razlika izmedju ta dva propisa postoji i mora postojati, dok se zakonodavac nakon uvodnog općeg propisa § 324 st. 1 zor. našao ponukanim, da uvrsti u zakon još i iznimnu odredbu u § 333 st. 2 zor. Uvidjeti pravilno tu razliku znači isto, što i pravilno riješiti sporno pitanje. Sud ne uvidja te razlike, nego traži razlog postavljanja iznimne odredbe § 333 st. 2 z. o r. i nalazi ga u potpunoj sigurnosti, koju služboprimcu pruža samo mirovina prema zakonskim propisima, a ne i mirovina po ugovoru.

Digitized by Google

Kod izričite zakonske odredbe potpuno je suvišno tražiti njen razlog. Ali ako se ipak hoće, onda je jasno, da se pravi razlog postavljanja dviju raznih zakonskih odredaba, koje se temelje na istom načelu, mora tražiti i može naći samo u razlici tih odredaba. Veća ili manja, potpuna ili nepotpuna sigurnost ne može biti razlog, jer ni jedan materijalni zakon ne vodi i ne može da vodi računa o sigurnosti subjektivnoga prava, koje daje. Nu dopustivši, da je baš ta veća ili potpuna sigurnost razlog postavljanja iznimne odredbe § 333 st. 2 zor. pored uvodne opće odredbe § 324 st. 1 zor., mora se pitati, što je time objašnjeno? Samo to, da je zakon o radnjama za slučaj mirovine po zakon u o mirovinskom osiguranju službenika, jer je ta mirovina sigurna, odredio, da samo ta mirovina isključuje pravo na zakonsku otpravninu iz § 333 st. 1 zor.

Ostaje otvoreno pitanje, što je s pravom na mirovinu po ugovoru. Da ono u odnosu na zakonsko pravo na otpravninu nema istog učinka, što ga po iznimnoj odredbi ima samo zakonsko pravo na mirovinu, to nije ni sporno. Svakako je ono ipak pravo, kojim su ugovorne stranke uredile isti slučaj službenog odnosa, koji uredjuje i propis § 333 st. 1 z. o r. I ako ono ne pruža tolike sigurnosti kao zakonsko pravo na mirovinu, ipak ono postoji i pruža bezuslovno istu sigurnost kao i pravo na otpravninu po ugovoru ili po zakonu, jer ta sigurnost ovisi o plaćevnoj mogućnosti službodavca u svakom od tih slučajeva.

Kada dakle to ugovoreno pravo postoji, kada pruža sigurnost kao i zakonsko pravo na otpravninu, kada uredjuje isti odnos kao i ovo, i kada ono in concreto pruža službeprimcu i veće imovinske koristi od zakonskoga prava na otpravninu, zašto da baš to i samo to pravo ne bi imalo nikakva učinka u odnosu na zakonsko pravo na otpravninu? Nije moguće pretpostaviti, da je zakonodavac propustio urediti baš odnos ovoga najvažnijeg i najvećeg ugovornog prava prema zakonskom pravu na otpravninu. Ako je sud mislio, da ovo pravo ne spada pod opću odredbu § 324 st. 1 zor., zašto onda razmatrajući odnos ovoga prava prema zakonskoj otpravnini, usporedjuje propis ove odredbe s propisom iznimne odredbe iz § 333 st. 2 zor.: Očito osjeća, da i ovo pravo mora spadati pod opću odredbu § 324 st. 1 zor., ali mu muti pogled činjenica, što ne može da vidi prave razlike izmedju jednoga i drugoga propisa. Prava razlika zaista postoji i leži u tome, što u prvom slučaju zakon odluku u povoljnijem pravu za slučaj spora prepušta sudu, dok u drugom slučaju odredjuje on to sam, jer mu zakon o mirovinskom osiguranju službenika pruža za to sigurnu podlogu, što kod ugovornoga prava na mirovinu kao i svih ostalih ugovornih prava nije slučaj.

Ako se još istakne, da se tumačenje suda osniva na širokom tumačeniu jedne iznimne odredbe pomoću argumenta a contrario, što ne smije biti, da takvo tumačenje dovodi do nejednakosti i službodavaca i službeprimaca pred zakonom i da baš i samo onomu najsocijalnijem službodavcu, koji je ugovorom preuzeo dužnost plaćanja doživotne mirovine i koji vrši tu dužnost, nameće kaznu u visini zakonske otpravnine, onda mora svakomu biti jasno, da takvo tumačenje nije i ne može biti ispravno.

PRIMJEDBA UREDNIŠTVA: Stanovište, koje je zauzeo gosp. pisac u gornjem članku, zastupa i Stol sedmorice u svojoj osudi od 13. lipnja 1940. br. Rev. 754-40. Ipak mislimo, da su i gosp. pisac, kraj svega odličnoga obrazloženja svoga stanovišta, i Stol sedmorice previdjeli pri tome ove momente:

1. Istina je, da po §-u 324 zak. o radnj. povoljnija odredba ugovora isključuje primjenu zakonske odredbe, ali ovo se zakonsko načelo može tumačiti tako, da se samo dvije i s t o v r s n e odredbe mogu usporedjivati u po-

Digitized by Google

gledu povoljnosti, t. j. odredbe, koje se odnose na jedan te isti predmet; na pr. zakonska odredba o odmoru samo s ugovornom odredbom također o odmoru; zakonska odredba o otpravnini samo s ugovornom odredbom o otpravnini itd Samo tako možemo dvije odredbe uspješno i sigurno usporedjivati te zaključiti, koja je od njih povoljnija. Dvije raznovrsne odredbe na pr. ona zakonska o otpravnini ne može se usporedjivati s ugovornom o mirovini, jer otpravnina i mirovina nisu jedno te isto. Kada bi dozvolili uporedjivanje raznovrsnih odredaba, onda se skoro nikada ne bi moglo reći, što je povoljnije, jer bi tu često odlučivali sasvim subjektivni momenti. Na pr. odredba ugovora, da se namješteniku, koji bi po zakonu imao pravo na odmor od osam tjedana, skraćuje to pravo na četiri tjedna, ali zato da dobiva trinaestu plaću. Jednome namješteniku, osobito zdravome ili krepkome, činit će se takva odredba ugovora povoljnijom, jer je njemu više stalo do novaca nego do odmora, dok će se drugome takva ugovorna odredba činiti nepovoljnijom. Ne mogu se dakle usporedjivati ni prebiti dvije raznovrsne odredbe. Svaki prisilni propis zakona ima svoju svrhu, pa bi značilo uništavati tu svrhu, kada bi se dozvolilo izigravati ju odredbom ugovora, koja ima opet drugu svrhu, eventualno i protivnu onoj svrsi zakonske odredbe. Zna se na pr. svrha, u koju je zakon donio odredbu o minimalnome odmoru; prema tome uopće ne može biti povoljnije ugovorne odredbe, koja bi ma uz kakve protuvrijednosti davala kraći odmor, jer bi se time izigravala svrha prisilne odredbe zakona.

2. Otpravnina i mirovina nemaju istu svrhu. Otpravnini je svrha, da opskrbi službeprimca privremeno, za ono kratko vrijeme neuposlenosti, koje se eventualno pretpostavlja nakon njegova istupa iz službe. Mirovina ima svrhu, da službeprimca trajno opskrbi za čitavo vrijeme neuposlenosti, za koju se pretpostavlja, da će trajati eventualno i do njegove smrti. Moglo bi se prigovoriti, da upravo zato mirovina kao povoljnija isključuje otpravninu, jer da svrha mirovine obuhvaća i svrhu otpravnine. Ali ne valja zaboraviti, da je mirovina obično manja od aktivnih beriva, pa je i daljnja svrha otpravnine, da ublaži službeprimcu prelaz iz aktivnog u mirovinsko stanje i da mu naknadi donekle razliku izmedju mirovine i prijašnjih aktivnih beriva. Ima još uvijek poduzeća, gdje se beriva dijele na temeljnu plaću, stanarinu i na razne doplatke, a mirovina se računa u postotcima samo od temeljne plaće. Tko može sa sigurnošću utvrditi, da li će na pr. otkazanome prokuristi takvoga poduzeća biti povoljnija zakonska otpravnina (od najmanje 8 mjesečnih potpunih beriva) ili ugovorna mirovina do neizvjesnoga dana smrti?

3. Zakon nije htio nametnuti službodavcu dvije svoje zakonske obveze; zato je isključio obvezu plaćanja otpravnine samo za slučaj, kada je on, zakon, propisao obvezu plaćanja mirovine. Taj razlog ne postoji kod ugovorne mirovine, jer ugovor ne nameće zakon, budući da ovisi o volji stranaka. Službodavcu je poznata zakonska obveza otpravnine, pa ako mu je uz nju preteško plaćanje mirovine, on ju ne će (jer ne mora) ugovorom ni preuzeti.

4. Da je zakon mislio i na ugovornu mirovinu, on ne bi ovu izrijekom ograničio na zakonsku. On ne bi onda dodao riječ »prema postojećim zakonskim propisima«, nego bi jednostavno prije njih stavio točku. Čitav § 333 zak. o radnj. jest prisilan i prisila njegova drugoga stava ne bi ne bi došla do izražaja u njegovoj niječnoj stilizaciji (»ne pripada«), nego tek u onome pozitivnome zaključku, koji argumento a contrario iz njega slijedi. Dakle u zaključku, da »otpravnina pripada službeprimcu, koji ima pravo na ugovornu mirovinu, odnosno na onu, koja nije zakonska.

Digitized by Google

Pripadnost ogrjevnoga drva crkvenim općinama kod krajiških imovnih općina

Napisao Ing. Andrija Perušić, Zagreb.

Već se duže vrijeme pokreće pitanje uredjenja pripadnosti ogrjevnoga drva crkvenim općinama kod krajiških imovnih općina u pravcu, da se te pripadnosti svećenstvu, u prvom redu rimokatoličkomu, smanje i izjednače

Postojeći zakonski propisi uredjuju ovo pitanje na ovaj način:

A) Za cijelo područje bivše hrv. slav. vojne Krajine nisu izdani općeniti propisi glede ogvjevnoga drvara rkt. svećenstva, nego samo za pojedine dijelove Krajine,*)

1. Za Karlovačku Krajinu u otpisu kr. dvor. ratnoga vijeća od 10. prosinca 1771., kojim se generalkomandama za karlovač., varaž. i slav. Krajinu priopćuje previšnje rješenje, izdano povodom prijedloga katoličkoga episkopata glede uredjenja rkt. župa u Krajini, navodi se medju prihodnim vrelima za pokriće dotacionih potreba dušobrižnoga svećenstva i ova stavka:

»Die von den Gränitzern jedem Seelsorger zu liefernde Fuhren oder Saumpferde mit Holz 1077 fr. 36 kr.« A medju daljnjim odredbama toga otpisa se veli, da se karlovački graničari ne mogu pridržati na druga kakova župnička podavanja nego ona »... welche vermög der vorstehenden a. h. Anordnung nun in der neu vorgeschriebenen Stoll-Gebühr und in der von jedem Haus dem Seelsorger liefernden Fuhr Holz à 9 kr. in alem besteht.«

Na ovu odredbu upućuje izrijekom i otpis kr. dvor. rat. vijeća od 29. siječnja 1816. br. 505, veleći, da se njegov otpis od 31. srpnja 1813. br. 2402 (koji ćemo niže potanje spomenuti) proteže samo na varaždinsku Krajinu »... nachdem die Seelsorger in der Karlstädter Gränze zufolge der ursprünglichen Pfarregulirung von jedem eingepfarrten Haus eine Fuhr Holz 2 Schuh hoch und eben so viel breit zu empfangen, und dafür 9 kr. von ihrer Dotation in den Pfarrdotirungsfond zurückzulassen haben«.

2. Za Bansku Krajinu su prema sadržaju otpisa kr. dvor. rat. vijeća od 13. ožujka 1835. br. 738. otpisima od 28. veljače 1801. br. 466. i 20. prosinca 1803. br. 2402. izdani posebni propisi glede ogrjevnog drva rkt. svećenstva. Ako se ovi otpisi ne mogu pronaći u arhivu bivše generalkomande, a ono proizlazi iz izvještaja dviju banskih pukovnija, pak iz otpisa dvor. rat. vijeća od 19. svibnja 1850. br. 2077. i od 10. prosinca 1852. br. 4616, da za katoličke župe Banske Krajine zapravo nigda nije ustanovljena kakova pristojba na ogrjevnom drvu, koju bi svećenstvo imalo pravo zahtijevati od erara, ali su župljani bili dužni izraditi i privesti ono drvo, što ga je svećenstvo uz platež šumske takse dobivalo iz državnih šuma (?), i to su župljani činili ili besplatno na račun opć. robote (§ 135. Gränz-Grund Gesetz od g. 1807.) ili opet uz naknadu propisane pristojbe za sječenje i privoz drva.

3. U Varaždinskoj Krajini (varaždinskom generalitetu) po već navedenom otpisu dvor. rat. vijeća od 10. prosinca 1771. nisu imali krajišnici davati rkt. župnicima ništa osim bira u gotovom novcu i to po jutru zemlje 4 nč »... ja nicht in Slavonien und zum Theil auch in dem Karlstädter-Generalitet zu thuen verbunden sind«.

---

*) Navodimo ih prema članku dra Milana Novaka »Ogrjevna drvarija dušobrižnoga svećenstva u području bivše hrv.-slav. vojne Krajine« u »Šumarskom listu« god. 1899. br. 6. str. 285—304.

Digitized by Google

Otpis dvor. rat. vijeća od 31. srpnja 1813. br. 2402, izdan na temelju prev. rješenja od 15. lipnja 1813. o uređenju rkt. župa u biv. varaždinskoj Krajini, ostavlja rkt. svećenstvu dopitanu pristojbu na ogrjevnom drvu (kada je to uslijedilo, nije poznato), ovom odredbom:

»Das von der Geistlichkeit gemachte Ansuchen ihnen die bewilligte Brennholzgebühr noch ferner zu belassen, unterliegt keinem Anstande, und es hat bei dem bisherigen Ausmass an Brennholz von 20 Klaftern für einen Pfarrer oder Pfarradministrator und von 10 Klaftern für einen Kaplan gegen Zurücklassung von 48 kr. per Klafter von der Congrua für den Dotatinonsfond noch fortan zu verbleiben«.

Prev. rješenjem od 25. srpnja 1851., saopćenim otpisom c. kr. ministarstva rata od 29. srpnja 1851. br. 4044, uzdržava se ovaj propis i dalje u kreposti s tom preinakom, da su župnici dužni naknaditi župnim općinama u ime izradbe i dovoza drva umjesto dotadanje pristojbe od 48 nč. pristojbu od 3 for. po hvatu, koja da odgovara današnjim (t. j. 1851. god.) cijenama radnje.

Medjutim je otpisom vrhov. zapovjedništva vojske od 25. kolovoza 1853. br. 858 uz sporazumak zagreb. nadbiskupa snižena pristojba ogrjevnoga drva za župnike na 10, a za kapelane na 4 hvata i podjedno dignunta dužnost svećenstva naknadjivati župnim općinama izradbu i dovoz drva.

4. U Slavonskoj Krajini je najstariji poznati propis, kojim se ustanovljuje pravo svećenstva na ogrjev. drvo, t. zv. Čolnićeva konvencija od 1769. U lipnju te godine izradili su naime zastupnik vojnoga zapovjedništva u Osijeku pukovnik Ljudevit grof Domhof i djakovački biskup Čolnić sporazumno prijedlog glede uredjenja štole i lukna u slavonskim župama u području osječkoga generalata, koji je kralj i odobrio. Time je ustanovljeno, da je svaka župa dužna svojemu župniku do Božića dati 80 hv. ogrjevnog drva,, a povrh toga još i 12 hv. za kapelana.

U opetovano navedenom otpisu dvor. rat. vijeća od 10. prosinca 1771. navodi se medju prihodnim vrelima za pokriće dotacionih potreba dušobrižnoga svećenstva u Slavonskoj Krajini medju ostalima i ova stavka:

»...dann betragen die von Gränitzern ihren Pfarretn ohnentgeltlich zu liefernde 1553. ¼ Klafter Holz, à 1 fl. gerechnet, 1553. fr. 15 kr.«

Konačno dozvoljuje otpis dvor. rat. vijeća od 7. srpnja 1819. br. 2983 pristojbu na ogrjevnom drvu na starim šupama za župnike sa 40 hv. odnosno za nasljednike im sa 30 hv., a za kapelane sa 12 hv., za župnike pak na novim župama sa 20 hv.

U području bivše hrv. slav. vojne Krajine osniva se pravo rkt. župnih nadarbina na ogrjevno drvo u pravilu ili na pravoužitništvu ili na luknu.

B) Postojećim zakonskim propisima uredjeno je to pitanje ovako:

Paragrafom 6. stav. 6. slovo b. naputka A. k zakonu od 11. srpnja 1881. a za provedbu u § 4. zakona od 8. lipnja 1871. o odkupu šumskih služnosti odredjenoga uredjenja načina i mjere zajedničkog uživanja šuma i šumskoga tla za pravoužitnike po pukovnijskim kotarima »odredjeno je izmedju ostaloga, da župniku pripada drvo za ogrjev iz šuma imovnih općina, u koliko to ne bi prije provedbe otkupa šumskih služnosti od države kao tom služnosti opterećene ili besplatno ili svaki put uz plaćanje cijele šumske pristojbe dobivao, i to u prvom slučaju besplatno, a u potonjem isto tako samo uz plaćanje potpune vazda postojeće šumske pristojbe«.

»Ako li je naprotiv pripadajuće drvo mu za ogrjev do sada dobivao od župljana kao lukno bez posredovanja države, to mu ne pripada pravo na dobivanje deputatnoga drva za ogrjev iz šuma imovne općine, te mu i nadalje imadu isto i župljani od njima pripaloga drva za ogrjev podavati«.

Prema tome crkvene se općine (župne nadarbine) imaju smatrati pravoužitnicima (§ 1. sl. b.) i kao takove uvrstiti u kataster pravoužitnika, ali

Digitized by Google

uz uvjet, ako su dotični župnici prije provedbe otkupa šumskih služnosti dobivali ogrjevno drvo od države kao služnošću drvarije opterećene ili besplatno, ili uz položenje potpune šumske pristojbe (§ 4.), ako li su pak dobivali župnici do tada ogrjevno drvo od župljana bez posredovanja države kao lukno (ili bir), tada im ne pripada pravo na deputat ogrjevnoga drva iz šuma imovne općine, nego im ga imaju župljani i nadalje podavati od njima pripaloga drva za ogrjev, t. j. kao lukno (§ 4.).

Gdje su dakle župne nadarbine prigodom provedbe naputka A. uvrštene u kataster pravoužitnika, ondje dobivaju ogrjevno drvo iz šuma imovne općine — i to, ako su prije otkupa šumskih služnosti to drvo dobivale uz platež potpune šumske pristojbe, ondje moraju tu pristojbu i sada plaćati (§ 6. sl. b. i § 19. nap. A), a gdje su ga dobivale besplatno, ondje će ga i nadalje besplatno dobivati, ali samo u granicama § 17. nap. t. j. bude li to dozvoljavao potrajni prihod šuma imovnih općina.

C) Prema izvješću upravnoga odbora pravoslavne eparhije gornjokarlovačke u Plaškom od 12. prosinca 1934. U. O. br. 3346. pravoslavno je svećenstvo (crkvene općine) primalo prije god. 1869. bez izuzetka 12 hv., što je poslije svedeno na 41 pr. met. Kapelani nisu imali toga prava. Kod slunjske imovne općine imaju crkvene općine pravo samo na gradjevno drvo, dok ogrijev primaju neposredno od svojih parohijana kao lukno (prema izvješću Ravnateljstva šuma slunjske imovne općine u Karlovcu od 22. svibnja 1931. br. 1325).

Po izvješću Ravnateljstva šuma gradiške imovne općine u Novoj Gradiški od 25. listopada 1934. br. 3397 pravoslavnim crkvenim općinama pripadaju 42 prostorna metra.

Grko-katoličke crkvene općine primaju po 21 pr. metar. (Njima je naknadno priznato pravo na ogrjev).

Po zakonu o otkupu šumskih služnosti iz god. 1871. opterećene su podavanjem ogrjeva imovne općine: I, i II. banska, križevačka, djurdjevačka, gradiška, brodska i petrovaradinska. Tako izmedju ostaloga kod I. banske i. o. 33 crkvene općine primaju po 41 pr. metar; kod II. banske im. opć. 20 po 41; križevačke 37 po 41; djurdjevačke 43 po 40; gradiške 1 po 189, 5 po 147, 9 po 105, 11 po 70; kod brodske 2 po 151, 2 po 147, 5 po 142, 4 po 105; kod petrovaradinske 1 po 120, i po 107, 3 po 100, 1 po 84, 1 po 68 itd.

Po tvrdjenju crkvenih krugova to podavanje ogrjeva ne pretstavlja ogrjevnu pripadnost osnovanu na faktičnoj potrebi ogrjeva, nego pretstavlja značaj beriva (prinadležnosti) — kongrue (lukna) župnika, koja su beriva uredjivana raznim propisima i konkordatom od 18. kolovoza 1855.

Činjenica je, da znatne količine ogrjevnoga drva, koje se izdaju godišnje župnicima, teško terete imovne općine, jer ne mogu podmirivati ni najmanje godišnje potrebe seljaka pravoužitnika zbog oskudice na ogrjevnom drvu, tako da nekoje imovne općine nabavljaju ogrjev sa strane, da bi ga doznačile crkvenim općinama besplatno ili im umjesto ogrjeva daju odgovarajući relutum u novcu. Ovaj način davanja znatnih količina drva, koje u najviše slučajeva moraju sjeći, izradjivati i iz šume dopremati upravo oni pravoužitnici, koji su najviše ograničeni u korišćenju svojih šuma, danas je dosta omražen.

Uzevši u obzir, da će u budućnosti imovne općine sve teže moći izvršivati svoje obveze prema samim pravoužitnicima, jer su imovne općine već kod svoga osnutka slabo nadjeljene šumama, jer se je broj ognjišta neprestano povećavao, a taj se broj mora ma na koji način potrebnim gorivom opskrbljivati, jer su velike šumske površine uslijed raznih prirodnih nevolja uništene, a u minulom su ratu propale znatne novčane pričuve, prisiljena je vrhovna upravna vlast kao odgovorna nadzorna vlast nad tim ustanovama, da i bez obzira na nekoje konkretne zaključke zastupstva nekojih

Digitized by Google

imovnih općina u ovom predmetu zauzme stanovište, koje odgovara sadanjim šumsko-gospodarskim odnosima i mogućnostima gospodarskih objekata, koji su spomenutim podavanjima opterećeni, ali i pravičnosti odnosno pojednakom opterećenju svih članova imovne općine, kojoi ie svrha, da svakoga svoga člana opskrbi ogrjevnim i gradjevnim drvom, ali u granicama gospodarske dopustivosti. Prilikom snižavanja ogrjevnih prinadležnosti pravoužitničkih zadruga ili obitelji ili prilikom odmjerivanja šumske pristojbe na šumske užitke, redovito su pretstavnici pravoužitnika prigovarali tomu, da se njima snizuje ogrjevna pripadnost, dok se ona istovremeno ne snizuje i drugim članovima imovnih općina, svećenicima i učiteljima, kao i vlastitim šumarskim službenicima. Tako je zastupstvo gradiške imovne općine godine 1930. zaključilo, da se svim svećenicima bez razlike vjeroispovijesti doznačuje jednako po 42 prost. metra godišnje, a zastupstvo križevačke imovne općine godine 1940., da se svim župnim uredima i parohijalnim zvanjima snizi ogrjev na 12 prost. metara godišnje. Na te zaključke nije do danas nadzorna vlast donijela rješenje, jer se to pitanje ima riješiti zakonskim putem.

Postojeći naime zak. propisi za imovne općine (§ 17. nap. A) u tom pogledu odredjuju, da se pravoužitnicima njihove prinadležnosti mogu sniziti razmjerno. Na takovo »razmjerno« sniženje kod crkvenih općina ne treba ni pomišljati, jer ako bi se crkvenim općinama snizio ogrjev razmjerno na pravednu mjeru t. j. na neophodnu kućnu potrebu, onda bi po tom omjeru sniženja seljačka kućanstva ostala bez ogrjeva.

Progresivno pak sniženje nije zakonom predvidjeno. Ali teško gospodarsko stanje kod imovnih općina dovelo je kod većega broja imovnih općina do ukidanja većih selišta kod samih pravoužitničkih zadruga i obitelji, tako da cijela, $^3/_4$ $^2/_4$ selišta više ne postoje, nego su svi pravoužitnici i bogatiji i siromašniji izjednačeni u ogrjevnim pripadnostima t. j. svi imaju $^1/_4$ selišta.

Praksa dakle polazi putem izjednačenja svih pravoužitničkih seljačkih domova, a nije se pošlo putem, koji je propisao § 17 nap, A, da se snizuju pripadnosti po pojedinom selištu razmjerno s manjim prihodom šuma. Tako je na pr. kod gradiške imovne općine svojedobno cijelo selište primalo 24 prost. metra na godinu, $^3/_4$ selišta po 18 pr. met.,$^2/_4$ po 11, a $^1/_4$ selišta po 8 pr. metara.

§ 4. st. 5. zak. od 11. srpnja 1881., kojim se razjašnjuju odnosno preinačuju nekoje ustanove zakona od 15. lipnja 1873. o imovnim općinama u hrv. slav. vojnoj Krajini, propisuje samo »plaćanje razmjerne šumske pristojbe na užitke, što ih članovi imovne općine u naravi dobivaju«, dok § 17. nap. A. zak. od 11. srpnja 1881. propisuje ne samo ograničeno (t. j. smanjeno) primanje prihoda iz šuma i. o. »po razmjeru manjega prihoda«, nego i dužnost plaćanja šumske pristojbe za primanje u naravi. Ova se dužnost odnosi na sve članove i. o., dakle i na crkvene općine, koje su kao članovi ubilježene u kataster pravoužitnika.

Zastupstvo imovne općine, držeći se u tom pogledu navedenih zak. propisa, potpuno je slobodno, jer zak. propisi o imovnim općinama ne prave nikakve razlike izmedju članova u pogledu snašanja tereta u slučaju, kad se imovna općina nalazi u gospodarskim poteškoćama.

Stvarno su u svojim užitcima ograničavane samo pravoužitničke zadruge i obitelji, dok se na pr. u sniženje ogrjevne pripadnosti crkvenim općinama nije diralo, jer se je smatralo, da su te pripadnosti odredjene posebnim zakonskim propisima, i da se one ne mogu snizavati. Ministarstvo pravde u spisu od 9. svibnja 1931. br. 24.809 vjersko odjeljenje XIII. smatra, da župnici imaju zakonsko pravo na ogrjevna drva kod imovnih općina, jer da su prijašnji zakoni bogoštovne struke još na snazi. Ti propisi su na-

vedeni u uvodu ovoga izvješća. To im se pravo ne osporava ali se traži smanjenje materijalne količine toga prava. Na isto gledište postavio se je i Upravni sud u Zagrebu presudom od 1. listopada 1931. br. 14.817-1930. g. T. 607-1930.

I dosadanje su vlasti redovito stajale na gledištu, da su crkvenim općinama zakonom zajamčene njihove dosadanje pripadnosti, te da ih prema tomu ne može zastupstvo sniziti. Primjećuje se, da u postojećem zakonodavstvu o imovnim općinama, naročito u zakonu o otkupu šumskih služnosti od 8. lipnja 1871. nema spomena o tomu, da ti zasebni propisi za crkveničenstvo ostaju i u pogledu naprijed navedenoga opsega služnosti t. j. odredjenih količina ogrjevnog drva i dalje u punoj snazi, niti se §-om 17. nap. A. od ograničenja u korišćenju šumama izuzimaju crkvene općine, nego su u tom svi članovi imovne općine izjednačeni.

S osnutkom imovnih općina je nastalo u tom pogledu novo stanje. Šumske služnosti, kojima su bile prije zakona o odkupu šumskih služnosti od 8. lipnja 1871. opterećene državne šume u bivšoj vojnoj Krajini, odkupljene su diobom šuma po polovici vrijednosti i svi dosadanji ovlaštenici u državnim šumama dobili su svoje vlastite šume, a kojima su oni sada članovi (mjesne, školske, crkvene općine, zatim pravoužitničke zadruge i obitelji).

Tim časom, kada su i crkvene općine (dakle i župnici) postali članovi imovne općine, prestalo je postojati dosadanje pravo služnosti na novo nastalom objektu (šumama imovne općine). Crkvena je općina ravnopravan član s ostalim članovima imovne općine, koji razdiobu prihoda iz šuma i ostale imovine dijele. To je razumljivo, jer je svrha krajiških imovnih općina jedna za sve članove: opskrba gradjevnim i ogrjevnim drvom i ostalim šumskim proizvodima. Prema tome ne postoji kod imovnih općina pravo služnosti ni za jednoga njezinoga člana.

Sve su imovne općine u početku svoga života, kraj mnogo manjega broja pravoužitnika, crkava a osobito škola, imale neusporedivo boljih mogućnosti, da podmiruju potrebe svojih članova i nije se početkom ni pravilo pitanje iz visine pripadnosti pojedine vrsti članova imovne općine, sve dok nije došlo do gospodarskih poteškoća, koje su postigle svoj vrhunac posljednjih godina.

Sve kad bi imovna općina i bila po zakonu opterećena pravom služnosti u korist crkvenih općina, koje bi dakle pravo služnosti prešlo od države na imovne općine u istoj količini odnosno vrijednosti, opet se po §-u 69. zakona o šumama »Veličina služnosti ima kretati u granicama trajnoga gospodarenja šumama, koja je opterećena službenošću«. Analogno služnosti, odredjeno je smanjivanje ogrjevne pripadnosti svim pravoužitničkim zadrugama i obiteljima osim crkvenim općinama.

Prilikom osnutka imovnih općina se je smatralo, a to je mišljenje došlo čak do punoga izražaja u zakonskim propisima (čl. 10. zak. od 15. lipnja 1873. i § 4. zak. od 11. srpnja 1881.), da će ne samo pravoužitnici imati dovoljno koristi od svojih šuma, nego da će biti suvišaka prihoda, od kojih će se graditi ceste, dizati škole, uredjivati vode i vršiti ostale investicije korisne cijeloj imovnoj općini. Razumljivo je stoga, da su početkom svi pravoužitnici, dakle i crkvene općine, dobivali prijašnje pripadnosti iz državnih šuma, koje su bile opterećene odnosnom službenošću. Ne može dakle postojati jedan izuzetak, ako ga zakon nije naročito predvidio. Prema tomu mogla bi imovna općina riješiti ovo pitanje u vlastitom djelokrugu.

Ali, pošto i crkvene vlasti i Upravni sud stoje na gledištu, da zastupstvo imovne općine postojeće pripadnosti crkvenim općinama ne može mijenjati jednostrano, bez onih činbenika, koji su nadležni za uredjenje kongrue dušobrižnoga svećenstva, odnosno bez zakonske podloge, ne preostaje

Digitized by Google

drugo, nego da se to pitanje riješi zakonskim putem, tako da se svim članovima imovne općine priznaje pravo na korist od prihoda imovne općine samo za kućnu i gospodarsku potrebu prema odobrenom zaključku zastupstva imovne općine, a u granicama strogo potrajnoga šumskoga gospodarsva.

Crkvena općina treba ogrjevno drvo za grijanje uredskih, crkvenih prostorija (župnog ureda) i za grijanje prostorija potrebnih župniku za vodjenje kućanstva. Prema tomu treba najmanje godišnje 16—24 pr. metra ogrjevnoga drva ili dio u drvu a dio u ugljenu drvnom ili kamenom. Ovo je osnovka, s koje bi trebalo polaziti. S tim bi se i sami pravoužitnici seljaci zadovoljili. Tu količinu trebale bi same crkvene vlasti da utvrde. Količina ogrjeva preko rečene količine od 16—24 pr. metra neka se smatra da ima značaj plaće ili dohotka crkvene općine. Taj se višak ima procijeniti u novcu ili u odgovarajućoj drugoj stvari, koja ne mijenja svoju vrijednost i pravedno ga otkupiti. Tko da to otkupi odnosno naknadi crkvenim općinama? Imovne općine ne mogu, jer su sve pasivne. Da nisu pasivne, ne bi se morala ne samo snizivati pripadnost pravoužitnicima seljacima, nego im još i propisivati pristojbe na te snižene pripadnosti. Da ih spasi od gospodarske propasti, valja raditi na tom, da država uzdržava nekoje pasivne imovne općine posve, a nekoje djelomice. Prema tome će država doprinijeti znatnu žrtvu, odk se pravoužitnike ne može i dalje ograničavati u njihovim užitcima, da bi oni posredno ili neposredno mogli taj višak ogrjeva svećenstvu nadoknaditi, s tim više, što crkvene općine ne sačinjavaju samo pravoužitnici seljaci, nego i nepravoužitnici seljaci i ostali staleži, nepravoužitnici. Pošto nadzorna vlast namjerava, da provede i druge neophodno potrebne mjere za ozdravljenje gospodarskoga stanja imovnih općina, jedna je neizbježiva mjera za to sniženje odnosno izjednačenje ogrjeva crkvenim općinama.

Ne preostaje drugo, nego da tu dužnost primi na sebe država, tako da taj višak naknadi crkvenim općinama iz svojih sredstava, odnosno da crkvene općine doprinesu žrtve, jer su u interesu trajnosti svrhe imovnih općina doprinašali žrtve svi ostali članovi imovne općine. Jedino su crkvene općine ostale u užitku svojih prava od njihovoga postanka. Siromašno svećenstvo u bivšoj hrvatskoj Krajini i onako ne bi bilo s tim pogodjeno, a odnos pravoužitnika seljaka prema crkvenim općinama još bi se na taj način bolje učvrstio, jer se ne može prešutiti činjenica, da to traženje sniženja pripadnosti ogrjeva crkvenim općinama ima i psihološki a i socijalni značaj.

U pogledu postupka smatram uputnim, da nadležno ministarstvo zbog potrebe ozdravljenja krajiških imovnih općina, izmedju ostalih mjera u tom obziru, uredi i pitanje sniženja i izjednačenja ogrjevne pripadnosti crkvenih općina kod krajiških imovnih općina, da se zakonskim putem odredi najmanja količina ogrjevnoga drva, potrebnoga za pojedinu crkvenu općinu, koja je unesena u kataster imovne općine kao njezin član, a koja se potreba može kretati godišnje izmedju 16 i 24 prostorna metra ogrjevnoga drva, bez obzira na vrst i kakvoću ogrjeva i bez obzira na to, da se i na tu količinu plaća šumska pristojba, u koliko ju zastupstvo imovne općine odredi kao i za ostale članove imovne općine, iz razloga koji su naprijed navedeni.

Ovo se pitanje može u tom pravcu riješiti ili prilikom donošenja novoga zakona o imovnim općinama ili donošenjem novoga naputka A. k zakonu od 11. srpnja 1881. ili posebnim samostalnim zakonom.

Smatram potrebnim, da se upravo sada ovo osjetljivo pitanje riješi, jer bi ono poslije rata, ako ostane otvoreno, uz ostala goruća pitanja kod imovnih općina, moglo samo pojačati već danas postojeću težnju, da se imovne općine razvrgnu, što bi značilo propast šuma tih danas još toliko potrebnih seljačkih ustanova.

Digitized by Google

Sudsko utuživanje prinosa, što su ih ovlaštenici dužni plaćati zemljišnoj zajednici

Napisao Branimir Rački, sudski pripravnik u Našicama.

Povijesni razvoj i postanak naših zemljišnih zajednica dokazuje[1]), da su one privatno-pravne korporacije sa mnogo primjesa javnoga prava, te da su u mnogome zadovoljavale gospodarske potrebe upravnih općina, približivši se na taj način gospodarskim općinama. — Po svojem uredjenju zemljišna zajednica niti je korporacija, niti socijetet rimskoga prava, nego nosi u sebi značajke obaju alemenata. — Ta je okolnost i bila uzrokom, što su mnoga pitanja, odnoseća se na tu ustanovu — napose glede nadležnosti — bila različito tumačena, te rješavana jednom u korist nadležnosti redovnih sudova, a drugi puta u korist nadležnosti upravnih vlasti. Tu raznolikost povećava još i činjenica, što je naša zemljišna zajednica samonikla ustanova tako, da se naše sudsko i upravno sudovanje nije moglo oslanjati na sudovanje stranih država, a napose ne ono austrijsko, koje je radi gotovo jednorodnoga gradjanskoga zakonodavstva gospodovalo u primjeni zakona kod nas, dok je konačno svaki sukob nadležnosti rješavala vrhovna sudska vlast (§ 48. Us). Smijemo ustvrditi, da dvojbenost u pitanju postavljenom u naslovu ima taj isti uzrok!

Radi pokrića svojih potreba kao i ispunjenja zadataka, koje si je zemljišna zajednica stavila u dužnost, iako inače njeni redovni prihodi ne dotječu, raspisuje se na ovlaštenike posebni namet (prinos), koji oni plaćaju prema veličini svojih ovlašteničkih prava. Taj se prinos u raznim krajevima različito naziva. Uslijed neplaćanja tih prinosa i velikih zaostataka iz prijašnjih godina — čemu je medju inim razlogom i činjenica, što naš svijet nema vjerojatno više toliko smisla za skupne oblike vlasništva — veliki broj zemljišnih zajednica toliko je zadužen, da one ne mogu udovoljavati ni svojim obvezama u pogledu plaćanja javnih daća, a kamo li da bi preuzele na sebe ispunjenje izvjesnih zadataka, koji bi inače spadali na uprav. općine. Veliki broj njih nalazi se zato pod prinudnog upravom i njihovi prinudni upravitelji podnose redovnim sudovima protiv ovlaštenika tužbe radi plateža tih zaostalih prinosa.

Po nekima redovni sudovi nisu nadležni, da sude o takvim tužbama, jer da se radi o sporu, koji postoji izmedju zemljišne zajednice i njenih ovlaštenika, a za takve sporove da su nadležne upravne vlasti u smislu § 52. zak. o zemljišnim zajednicama. Medjutim po tom §-u odlučuju upravne vlasti samo onda, kada se radi o sporu glede izvršivanja ovlašteničkoga prava, dok je ono samo neprijeporno. Konkretno takav spor ne postoji, jer ovlašteničko pravo i njegova veličina odlučuju samo kod razrezivanja veličine tih prinosa, ali ovlaštenik, koji ih ne plaća, nije u sporu sa zemljišnom zajednicom glede izvršivanja ovlašteničkoga prava, a kada bi i bio, rješavale bi upravne vlasti samo taj spor. Zato mišljenje možda bi govorili samo razlozi logike, jer ako upravne vlasti odlučuju, kada je spor o izvršivanju ovlašteničkoga prava (dakle kada se primjerice ovlašteniku uskraćuju koristi, koje mu pripadaju), onda bi bilo logično, da one odlučuju i o prinosima, što su ih ovlaštenici dužni davati, jer su ti prinosi neke uzvratne dužnosti ovlaštenika za prava, koja on kao ovlaštenik ima u zemlj. zajednici.

Drugi opet smatraju, da su dužnosti ovlaštenika na plaćanje tih prinosa privatno-pravne dužnosti, dakle da predleži »gradjansko-pravna stvar«, za čije su presudjivanje nadležni redovni sudovi.[2])

---

[1]) Dr. I. Krbek: Zemljišna zajednica, Zagreb 1922.

[2]) Tako rješ. Okr. sud u Osijeku od 18. siječnja 1941. III. Pl. 57/41.

Digitized by Google

Konačno su po nekima ta podavanja javno-pravne dužnosti, koje ne spadaju u nadležnost redovnih sudova nego upravnih vlasti! Iako u tome ima nešto, opet treba ustvrditi, da razlika u nadležnosti izmedju sudskih i upravnih vlasti uopće ne počiva na razlikovanju javnoga i privatnoga prava tako, da bi potonje spadalo na sudove, a prvo na upravne vlasti. Tome se takodjer suprotstavlja tvrdnja, da su zemljišne zajednice ipak samo privatno-pravne korporacije sa dosta javno-pravnih primjesa,[3]) iako se zemljišnoj zajednici ne priznaje značaj javno-pravne ustanove, kada je u pitanju primjena § 20 Ip,-[4]) da joj se ne može priznati taj značaj niti na području materijalnoga gradjanskoga prava, jer da se jedno te isto pitanje ne može u raznim područjima prava različito tumačiti. To je istina, ali je takodjer istina — kako je već gore rečeno — da u zemljišnoj zajednici ima pomiješanih elemenata javnoga i privatnoga prava, pa je za to moguće, da u nekim odnosima. zemljišna zajednica bude javno-pravna, a u nekim privatno-pravna ustanova. Ali kada je uopće riječ o javnom pravu, onda treba istaknuti i to, da njegovo razgraničenje od privatnoga prava nije stalno odredjeno, nego da je ta granica pomična i da zavisi od općih prilika i činjenice, kakvu važnost daje uopće pravni poredak pojedinim odnosima, pa nam zato jedna rješidba Vrhovnoga sudišta ne daje još dovoljno kriterija, da neku ustanovu proglasimo ili ne proglasimo ustanovom javnoga prava, pogotovo danas, kada je ta granica pomična, i kada smo nešto do jučer smatrali samo svojim pravom, danas je to već dužnost, koja nam se neovisno od naše volje nameće.

Kada je rečeno, da ima nešto u javno-pravnom značaju tih prinosa, onda to nije rečeno zato, da bi se postavila granica između sudske i upravne nadležnosti u tom pitanju, jer razlika između javnoga i privatnoga prava ne razgraničuje sudsku i upravnu nadležnost, nego postavlja samo granicu izmedju sudskih i upravnih vlasti (i to po pravnoj teoriji jednu nedovoljnu i neispravnu granicu), nego je rečeno radi propisa § 2. toč. 10 Ip., po kojem »... platni nalozi o javnim dažbinama...« čine izvršni naslov, ako su izvršni po propisima, koji za njih vrijede«. Ako su dakle ti prinosi javne dažbine, onda redovni sudovi prestaju biti nadležni, da sude na platež tih iznosa, jer nema potrebe, da se utužuje nešto, što je već izvršno, pošto se i sudska osuda hoće samo zato, da se izvrši! Da su ti prinosi javne dažbine, slijedi iz § 27 Zzz. Upravo taj propis — pored inih[5] — dokazuje prisustvo javno-pravnih elemenata u zemljišnoj zajednici, pa zato moramo tim prinosima priznati značaj javnih dažbina. Istina, § 27 Zzz, kaže, da će se političkim putem (dakle upravnim izvršenjem) utjerati od ovlaštenika »nuždni namet«, potreban za pokriće troškova »oko pravilnoga šumskoga gospodarstva«, ali bi bilo suviše usko tumačenje toga propisa, kada bi se samo za takve »troškove« priznavao izvršni naslov. Bit će naime zemljišnih zajednica i bez šuma ili takvih, gdje su glavne koristi ovlaštenika u ispaši njihove marve na zajedničkim pašnjacima. To slijedi ne samo iz toga, što se § 27 poziva na § 14 Zzz. (kamo bi zapravo sistematski spadao), nego da je tadašnji zakonodavac upravo na to smjerao, slijedi iz obrasca pravilnika za zemljišne zajednice, koji je izdan naredbom bivše hrv.-slav.-dalm. zemajlske vlade, odjela za nutarnje poslove, od 13. kolovoza 1901. br. 44803, a na temelju §§ 4. i 24. provedbene naredbe k zakonu o zemljišnim zajednicama. Po § 23. pravilnika te će prinose utjerivati opć. poglavarstva na način, kako se utjeraju opć. javne daće, pa prema tome po čl. 108. zakona

---

[3]) Dr. I. Krbek: Isto djelo str. 88.

[4]) Tako rješ. Stola sedmorice od 1. lipnja 1938. br. Bek. 869/38, Rucner-Strohal: Zbirka rješitaba, II. knj. br. 840.

[5]) § 44. i dr. Zzz.

Digitized by Google

o općinama za njih u krajnjoj liniji vrijedi takodjer uredba o osiguranju, prinudnoj naplati i nenaplativosti poreza. Prema tome, radi naplaćivanja takvih prinosa nema potrebe uopće podnositi tužbe (najmanje kod redovnih sudova), niti je nužno dokazivati ih pred sudovima, nego se upravnim putem naplaćuju, a sudskom izvršenju ima mjesta samo onda, kada se steku uslovi iz § 160 Zup. Poreski ovršni naslovi su naime sami po sebi i sudski ovršni naslovi![7])

Dakako da se § 27 Zzz ne smije suviše široko tumačiti. Po njem se može na taj način vršiti naplata samo onih prinosa, što ih zemljišna zajednica svake godine raspisuje na svoje ovlaštenike radi pokrića i podmirenja svojih potreba, ili točnije samo onih prinosa, kod kojih se ispoljuje javnopravni značaj te ustanove, a ne i naplata raznih drugih zahtjeva, što ih zemljišna zajednica može imati prema svojim ovlaštenicima i neovlaštenicima s koga drugoga naslova.

Tome razlaganju nije protivan čl. 2. Uip., po komu su stupanjem na snagu izvršnoga postupnika prestali važiti svi propisi drugih zakona i pravilnika, koji su uredjeni izvršnim postupnikom, jer je čl. 3. Uip. zadržao na snazi sve propise o prinudnoj naplati javnih dažbina i onih zahtjeva, koji su u pogledu naplate izjednačeni s javnim dažbinama i čije je naplaćivanje stavljeno u nadležnost upravnih vlasti. Prema tome će izvršenja predvidjena u tim posebnim zakonskim propisima provoditi i dalje one vlasti, koje su ih do sada provodile, a to su upravne vlasti za prinose iz § 14. Zzz., koje su ovlaštenici dužni plaćati zemljišnoj zajednici. Dakle, kad ti prinosi i ne bi bili javne dažbine, ni onda za njihovo utuženje i prinudnu naplatu ne bi bili nadležni redovni sudovi, jer su ti prinosi §-om 27. Zzz. u pogledu naplate izjednačeni s javnim dažbinama.

Odgovornost dionika za naknadu štete, počinjene krivičnim dijelom

Napisao dr. Stjepan Pokrajac, sudac Okr. suda u Osijeku

Kao što više lica mogu zajednički krivično-pravno da odgovaraju za jedno krivično djelo, tako isto više njih mogu zajednički da odgovaraju i za naknadu štete počinjene jednim krivičnim djelom. Jedna i druga odgovornost je odredjena zakonskim propisima. Pitanje, na kojim načelima počiva jedna i druga odgovornost, od važnosti je u odnosu na načelo slobodnog ocjenjivanja dokaza u gradjanskom parničnom postupku.

§ 364 grpp. iz razloga pravne sigurnosti i autoriteta državne vlasti ograničuje to sudačko pravo slobodne ocjene dokaza, odredjujući vezanost gradjanskoga suca na osudjujuću osudu kaznenoga suda. Da bi se moglo odgovoriti na pitanje, u kojem opsegu se ta vezanost gradjanskoga suda na osudjujuću osudu kaznenoga suda kreće, treba vi-

---

6) Matijević-Čulinović: Komentar Ip., Beograd 1939., III. knjiga str. 47.

7) Matijević-Čulinović: Isto djelo, II. knj. str. 189—220 nabrajaju se u 76 točaka specijalni slučajevi upravnoga izvršenja, ali ne spominje slučaj, o kojem je ovdje riječ.

Digitized by Google

djeti, na kojim načelima se temelji odgovornost dionika za zajedničko kriv. djelo i odgovornost dionika za štetu počinjenu krivičnim djelom.

Pitanje učešća i odgovornosti učesnika je u krivičnom pravu zamršeno, te su i u nauci i u zakonodavstvu postavljana razna i protuslovna mjerila za definiranje i razlikovanje pojmova neposrednoga počinitelja i ostalih saučesnika (pomagača i potstrekača). Jedno učenje je išlo u jednu krajnost, a drugo u drugu. Stvorile su se t. zv. teorije principalnosti odnosno samostalnosti, gdje se je svaki učesnik smatrao kao samostalan izvršilac, a njegova radnja kao samostalna radnja, te je njegova odgovornost obuhvaćala samo ono, što je on lično izvršio prema načelu quot delikventes, tot delicta. Za razliku od ove teorije, teorija akcesornosti je činila odgovornost svih saučesnika ovisnom od rada i odgovornosti glavnog izvršioca.

Na razlikovanje pak uzroka od uslova t. j. glavnog uzroka od drugostepenoga, nastale su opet t. zv. subjektivne teorije, po kojima se smatrao glavnim učiniocem ona,j koji je djelo zamislio ili ga ostvario u ličnom interesu, i objektivne teorije, po kojima se je smatrao glavnim učiniocem učinilac u tehničkom smislu, t. j. onaj, koji je izvršio glavnu ili najnužniju radnju, koje stvaraju biće krivičnoga djela.

Kao kod svh protuslovnih učenja tako je i ovdje u nauci o učešću došlo do prihvaćanja elemenata i jednoga i drugoga učenja, na kojem stanovištu stoji i naš krivični zakon. Na kritici jednoga i drugoga toga učenja razvio se je opći pojam učešća, koji se može definirati kao sjedinjenje volje dvaju ili više lica, koja se izrazila u njihovom ugovoru i upravila se na izvršenje ugovorenog krivičnoga djela, koje se uslijed toga javlja kao njihovo zajedničko djelo, za koje su svi oni odgovorni. Bitno je dakle, da postoji ugovor izmedju više lica, naravno ne ugovor u formalnom smislu, nego kao sjedinjenje dviju ili više volja s izražajem pristajanja bilo na koji način (riječima ili konkludentnim činima). Uslijed toga kao učesnik mora se smatrati svako lice, koje je u ma kojem obliku sudjelovalo prema ugovoru u izvršenju krivič. djela.

Naš kriv. zakon ne govori općenito o učešću i učesnicima, nego o pojedinim vrstama učešća, o potstrekavanju i pomaganju. Potstrekavanje može biti i akcesorne i principalne prirode. Dovršeno potstrekavanje je akcesorne prirode, jer se potstrekač po stavu 1. § 34 kz. kod izvršenog kriv. djela kažnjava kao i neposredni izvršilac djela. U stavu pak 2. § 34 kz. bi se moglo govoriti o potstrekavanju principalne prirode, t. j. potstrekavač odgovara samostalno za svoje djelo potstrekavanja, makar da do izvršenja potstrekavanoga djela nije ni došlo, ako se radi o potstrekavanju na zločinstvo. Nadalje u slučaju, ako lice, koje je bilo potstreknuto na izvršenje kriv. djela, učini djelo veće težine, ali iste prirode, potstrekavač odgovara samo u granicama svoga potstrekavanja, jer se višak kod učinjenoga djela ne nalazi u uzročnoj vezi s djelatnošću potstrekavača. Ako je pak učinjeno djelo druge pravne prirode, gotovo svuda se potstrekavač ne kazni, jer tu je potpuno prekinuta uzročna veza potstrekavanja s izvršenim djelom. Kod nas se za potstrekavanje na zločinstvo prema stavu 2. § 34 k. z. potstrekavač ipak kazni za pokušaj potstrekavanja. Sve je ovo spomenuto radi toga,

da bi se istaknulo, kako naš zakon stoji na stanovištu, da jedan isti uzročni lanac veže izvršioca, potstrekavača i pomagača. Iz toga slijedi, da i naš zakon priznaje time važnost ugovora kod učešća, koji stvara zajedničku volju, zajedničko djelo i zajedničku odgovornost. To je kod učešća osnov odgovornosti svakog učesnika, ma da nije izravno spomenut u zakonu.

Što je rečeno za potstrekavanje, vrijedi mutatis mutandis i za drugu vrstu učešća t. j. pomaganje.

Što se tiče odgovornosti dionika za naknadu štete počinjene krivičnim djelom, i ta odgovornost je uredjena na načelima, koja imaju mnogo zajedničkoga sa načelima, koja vrijede za odgovornost učesnika u krivičnom pravu. Ima i razlika kao n. pr. ona, da kriv. zakon ne poznaje nehatnoga dioništva, dok o. g. z. poznaje nehatnu odgovornost dionika za naknadu štete.

Odredjujući odgovornost dionika za naknadu štete, ističe zakon, da za štetu može biti odgovorno više osoba bilo neposredno kao neposredni počinitelji čina, koji je bio uzrokom šteti, bilo posredno, ako dotično protivupravno djelo, odnosno izvršenje istoga pripomognu zapovijedju, savjetom, naputom, pohvalom i drugim raznim načinima, koji se u zakonu spominju. Ovdje je važno samo pitanje njihove zajedničke odgovornosti, t. j. kad više učinilaca i u kojim slučajevima odgovaraju zajednički i solidarno. Solidarna odgovornost dionika za naknadu štete postoji (prema Krainz-Ehrenzweigu) u slijedećim slučajevima:

1) ako je šteta prouzročena hotice (dolozno) i zajednički t. j. s ujedinjenim snagama i voljom; 2) ako je svaki sam za sebe cijelu štetu prouzročio t. j. ako bi cijela šteta nastala i bez sudjelovanja drugoga; 3) ako se dijelovi odnosno udjeli pojedinih učesnika na šteti ne daju odrediti; 4) ako se ne da utvrditi, koja je od više protuzakonitih radnja prouzrokovala štetu.

Od načelne važnosti je samo odgovornost, o kojoj se govori u prvom slučaju, t. j. ako je šteta učinjena hotice (dolozno) i ako su dionici radili zajednički (communi consilio). Samo o toj odgovornosti i govori § 1301 o. g. z. Communi consilio t. j. zajednički radilo je više osoba onda, ako su svi zajedno počinili čin, ili pak ako se više od različitih osoba počinjenih čina ukazuju kao posljedica zajedničkoga dogovora. U takvom slučaju je dakle svaki na naknadu cijele štete odgovoran, svejedno da li se šteta može dijeliti medju takove communi consilio radeće sukrivce ili ne (Rušnov: Komentar o. g. z.).

Iz tako izloženoga pojma učešća i odgovornokti učesnika u krivičnom pravu, te odgovornosti dionika za naknadu štete, vidi se, da je zajednički pravni razlog jednoj i drugoj odgovornosti ugovor odnosno sporazum izmedju učesnika odnosno dionika. U prvom slučaju t. j. kod kriv. pravnog učešća, ako nema tog elementa ugovornoga, nema ni odgovornosti učesnika, a u drugom slučaju gradjansko pravne odgovornosti za naknadu štete, ako nema toga bitnoga elementa sporazuma i dogovora medju dionicima, nema ni zajedničke odnosno solidarne odgovornosti dioničara. Pošto je dakle za pojam bića krivičnoga djela učešća (potstrekavanje i pomaganje u smislu § 34 kz.)

Digitized by Google

potreban ugovor odnosno sporazum medju dionicima i bez toga nema kriv. djela učešća, slijedilo bi, da gradjanski sud o tom pitanju, da li postoji kriv. djelo učešća ili ne, nema i ne može ništa više da raspravlja u gradjanskoj otštetnoj parnici. Pitanje se ocrtava najbolje u ovom primjeru:

Pravomoćnom osudom kriv. suda sudjeni su A. B. i C., da su oboružani, i to A. s vilama, a B. i C. s batinama, hotimice izudarali D-a, zadavši mu ranu na glavi, kvalificiranu kao tešku tjelesnu povredu, te su sva trojica proglašeni krivim djela iz § 180-II k. z. i osudjeni. Krivična osuda doduše u svojem dispozitivu ne navodi, da su sva trojica optuženih osudjeni radi zajedničkoga dolusa odnosno, da su B. i C. samo učesnici, ali se to iz obrazloženja osude vidi. Vidljivo je naime, da je A. udario D-a po glavi, a B i C po rukama. Iz liječničke pak svjedočbe se vidi, da udarci po rukama zadani po B. i C. nisu ostavili nikakovih vidljivih tragova, nego da je ozljeda na glavi zadana po A-u prouzrokovala radnu nesposobnost kod D. Kriv. sud je svu trojicu osudio radi sporazumnoga izvršenja djela. Oštećeni D. nastupio je put redovite gradjanske parnice tražeći otštetu od sve trojice osudjenih. Sada nastaje pitanje, ako su krivičnom osudom njih trojica osudjeni radi zajedničkoga dolusa i ako je zajednički dolus bitan elemenat za pojam kriv. djela učesnika, odgovaraju li sva trojica tuženih solidarno i zajednički za štetu bez obzira na to, što dvojica od njih nisu tu štetu prouzročili i da li je gradjanski sud vezan u smislu § 364 grpp. na tu osudu kriv. suda.

U austrijskoj praksi pojavile su se sumnje o tom radi nepotpune stilizacije odnosnoga zak. propisa (§ 268 austr. grpp.). Neuman u svojem tumaču austr. gradj. postupnika veli, da je sudac vezan za sadržinu osudjujuće pravosnažne osude kriv. suda samo u toliko, u koliko dolazi u obzir pitanje:

I. da li je krivična radnja dokazana; 2. da li se ima uračunati jednomu odredjenomu licu; 3. da li u jednoj parnici za naknadu štete postoji kauzalna veza izmedju kriv. radnje i počinjene štete. Prema ovoj točki 3 izgledalo bi, kao da je gradjanski sud vezan na kauzalitet izmedju kriv. radnje i počinjene štete, utvrdjen u krivičnoj osudi.

Odgovarajućemu propisu našega grpp. (§ 364 grpp.) dana je jasnija stilizacija time, što je na kraju dodan stav: »U koliko se ta osuda odnosi na dokaz i uračunljivost dotičnoga kriv. djela«. Ali ni time nije uklonjena svaka dvojba. I po stilizaciji našega zak. propisa gradj. sud bi bio vezan na kriv. osudom utvrdjene objektivne i subjektivne elemente bića kriv. djela t. j. na pitanje, da li postoji kriv. djelo i na uračunljivost. Kao što je već naprijed rečeno, kriv. djelo učešća postoji onda, ako medju učesnicima postoji ugovor, dakle zajednički sporazum upravljen na izvršenje kriv. djela. Ako toga nema, nema ni učešća, nego bi svaki od učesnika mogao odgovarati samo za svoj samostalan rad. Prema tome, kada kriv. sud utvrdjuje, da postoji kriv. djelo učešća, imalo bi da bude od prejudicone važnosti to utvrdjenje i za pitanje, kako odgovaraju dotični učesnici za naknadu štete, jer su tom osudom riješena i pitanja odnosno pretpostavke,

Digitized by Google

koje se po gradjanskom pravu traže za solidarnost obveze dionika, t. j. pitanje dolusa i sporazuma medju dionicima. Na postavljeno dakle pitanje ne daje nam potpuni odgovor ni stilizacija našega § 364 grpp. Na to pitanje može se odgovoriti samo logičnim tumačenjem propisa materijalnoga prava o naknadi štete. Pri tom je u prvom redu potrebno ukazati na razliku u prirodi jedne i druge odgovornosti t. j. krivično-pravne odgovornosti i gradjansko-pravne odgovornosti za naknadu štete. Kazna za počinjeno kriv. djelo imade da bude zadovoljština državi za kriv. djelom povrijedjeni javni interes na održanju pravnoga poretka, nad kojim država ima brigu da bdije. Ta zadovoljština ne može da bude pružena, ako svi narušitelji toga poretka ne budu kažnjeni. Naprotiv odgovornosti za naknadu štete svrha je zadovoljenje privatno-pravnog interesa pojedinaca, koji se interes sastoji u tome, da se povrijedjenomu pojedincu naknadi prouzročena šteta. Čim je ta šteta mekar po jednome od više odgovornih lica naknadjena, povrijedjeni privatno-pravni interes je zadovoljen.

Razlozi kažnjavanja zločinca su drugačiji od razloga odgovornosti za naknadu štete. Kažnjava se zločinačka volja, kažnjava se radi toga, da bi se dala zadovoljština povrijedjenomu općemu pravnomu interesu, nadalje iz preventivnih razloga itd., dok se odgovornost za naknadu štete odredjuje zato, da bi se izgladila odnosno naknadila počinjena šteta pojedincu. Jasno je stoga, da uzročna veza izmedju počinjenog djela i radnje učiniočeve mora biti postavljena drukčije i na drugim osnovima u skladu sa svrhom kazne od uzročnosti kod odnovornosti za naknadu štete. Gradjanski zakon na više mjesta ističe kao bitnu pretpostavku za postojanje odnosno nastajanje odštetne odnovornosti, da nitko ne može odnovarati za štetu, kojoj nije kriv. Ima doduše propisa, u kojima zakon stoji na načelu odgovornosti za naknadu štete i bez krivnje počiniočeve, kao što su primjerice propisi § 1308 i 1309 i 1310, ali to su iznimke.

Načela pak, na kojima je odgovornost za naknadu štete odredjena, izražena su naročito u § 1296, koji veli, da se, kada je dvojba, uzima, da se je šteta dogodila bez tudje krivnje; u § 1306, koji veli, da redovito nitko nije dužan naknaditi štetu, koju je prouzročio ne budući tome kriv, napokon u § 1313, koji izriče, da redovito nitko ne odgovara za tudja protuzakonita djelovanja, u kojima nije dioništvovao. Zakonodavac nije htio u propisima § 1301 i 1302 o. g. z. izmijeniti ova opća načela, već je time htio propisati samo n a č i n odgovornosti više lica za počinjenu štetu, t. j. kako će ta lica odgovarati, da li solidarno ili svaki samo za sebe. Shodno ovim općim načelima u odgovornosti za naknadu štete, mora postojati uzročnost izmedju samoga oštećenja kao č i n j e n i c e i radnje svakoga od dionika, t. j. učešće svakoga dionika na samoj č i n j e n i c i oštećenja, što treba razlikovati od udjela odnosno razmjera odgovornosti dionika za oštećenje. Drugim riječima, na naprijed navedenom primjeru značilo bi to, da je činjenica oštećenja udar po glavi i zadana ozljeda, koju je izvršio samo A., dok B. i C. nisu sudjelovali kod te činjenice izvršenja, iako su dogovorno i sporazumno dočekali D.-a i zlostavljali ga. Prema tome, da li postoji uzročna veza izmedju kriv. djela i poči-

Digitized by Google

njene štete, rješavat će gradjanski sudovi samostalno bez obzira na to, da li je uzročna veza zajedničke krivice u pogledu štete krivičnom osudom utvrdjena ili ne, pa ako je izrečena osuda, kojom je utvrdjeno zločinsko dioništvo, te ako je jedno ili više lica, čijom je zajedničkom radnjom nanijeta ozljeda ili zlostava, bilo tuženo za naknadu štete, gradjanski sudac, iako je krivični sud osudio tuženika kao saučesnika, ovlašten je i obavezan, da izvodi dokaze o tome, da li je tuženi baš onaj, koji je zaista izvršio radnju, kojom je nanijeta šteta, a na kojoj se zasniva tužba za naknadu štete. To je sada stanovište i austrijskoga sudovanja i književnosti.

Zemljišno-knjižna tijela i pravo suvlasništva

Napisao Eugen Wagner, starješina suda u Sv. Ivanu-Zelini

I. — Naš zakon o zemljišnim knjigama ne daje točne definicije zemljišno-knjižnoga tijela. U § 2. toga zakona se navodi, da »zemljišno-knjižni ulošci služe za upisivanje zemljišnno--knjižnih tijela i promjena na njima«, a u § 3 od II., da će se »sa svakim zemljišno-knjižnim tijelom postupati kao sa cjelinom«. »Obujam njegov se može promijeniti jedino zemljišno-knjižnim otpisom ili propisom pojedinih zemljišta ili dijelom zemljišta«.

Ovim opisom zakonodavac ipak daje dovoljno obilježje zemljišno-knjižnoga tijela. Prema tome to tijelo sačinjavaju sve nekretnine (dakle jedna ili više čestica) istoga gruntovnoga uloška, s kojima se ima postupati kao s jednom cjelinom. Posve je naravno, da sve te čestice istoga gruntovnoga tijela — kao i samog uloška — moraju pripadati istoj poreznoj općini.

Naš zemljišnno-knjižni zakon propisuje jedno čudno načelo: Jedan zemljišno-knjižni uložak može sadržavati samo jedno zemljišno-knjižno tijelo. Praktički to znači, da se je zemljišno-knjižno tijelo izjednačilo sa zemljišno-knjižnim uloškom. Razlika bi postojala samo još u pojmu: zemljišno-knjižni uložak formalno označuje zemljišno-knjižno tijelo.

Taj propis je pokazao odmah u početku svoje primjene potpunu nepraktičnost. Kolika je ta nepraktičnost naročito kod otpisa pojedinih čestica iz uložaka opterećenih zalogom ili pripisa u opterećene uloške, nije nužno opširno opisivati. Dovoljno je ukazati samo na nepotrebno gomilanje novih zemljišno-knjižnih uložaka i s tim skopčan posao. Čim je jedan uložak opterećen i najmanjim teretom, nije moguće u njega upisati ni jednu novu čestica istoga vlasnika, jer bi ta čestica — prema našem zemljišno-knjižnom zakonu — postala upisom u isti uložak sastavnim dijelom ovoga jedinoga zemljišno knjižnoga tijela, koje postoji u tom ulošku, pa tim upisom odmah i opterećena kao i sve ranije čestice toga uloška.

Po ranijem hrvatskom gruntovnom redu (§ 6. naredbe od 26. veljače 1855. i § 17. naputka od 24. prosinca 1876.) je jedan gruntovni uložak mogao sadržavati više (dakle neograničeni broj) gruntovnih tijela. Založno opterećenje ne biva tu po zemljišno-knjižnnom ulošku, nego po gruntovnom tijelu. Stoga razna gruntovna tijela istog uloška, mogu biti raznolika opterećena, a mogu biti neka opterećena, a neka neopterećena. Uopće u opterećeni uložak mogu se slobodno upisivati nove čestice, a da ne postanu tim upisivanjem opterećene osnivanjem novoga gruntovnoga tijela.

Digitized by Srbica

Zemljišno-knjižno tijelo ima bez sumnje i svoje povijesno-pravno značenje u tome, što su se u isto tijelo upisivale čestice istoga povijesno-gospodarskog svojstva (plemićko, urbarsko, činženo itd.), ali kao pojam različan od zemljišno-knjižnoga uloška potreban je naročito u tu svrhu, da se zemljište jednoga vlasnika ograniči na što manji broj uložaka, po mogućnosti samo jedan uložak. To je potrebno već iz razloga prakičnosti i preglednosti zemljišnih knjiga.

Koliko sam u praksi primijetio, naši gruntovničari ne drže se spomenutoga propisa našega zemljišno-knjižnog zakona. Drugim riječima, oni otvaraju u jednom ulošku i više gruntovnih tijela. Taj je njihov postupak doduše praktičan, ali je protuzakonit. Da se to stanje ozakoni, potrebno je izmijeniti navedeni propis u duhu bivšeg hrvatskog gruntovnog reda. Ako bi se međutim zadržalo to pravilo, da jedan uložak može sadržavati samo jedno gruntovno tijelo, držim, da bi od sadašnjega stanja praktičnije bilo dozvoljavati opterećenja ne po gruntovnom ulošku (odnosno gruntovnom tijelu) nego po pojedinim česticama (naravno de lege ferenda). Time bi se izbjeglo mnogobrojnim a nepotrebnim otvaranjima novih gruntovnih uložaka za istoga vlasnika ili istih suvlasnika. Smatram što više, da bi takvo založno opterećenje zemljištša po česticama, imalo prednost pred dosadašnjim opterećivanjima po gruntovnim tijelima, jer bi kod manjih tereta bilo dovoljno, da se u gruntovnom ulošku optereti samo jedna čestica, a ne da se bezrazložno opterećuje cijeli uložak, čime se smanjuje vjeresijska sposobnost vlasnika toga uloška. Važno bi to bilo i kod buduće zaštite seljačkoga posjeda odnosno njegovoga minimuma, jer bi se tako moglo odmah kod uknjižbe prava vlasništva označiti, koje su čestice izuzete od izvršenja i na koje se nikakvo opterećenje ne dozvoljuje.

II. — Pravo više suvlasnika (suvlasništvo) »u pogledu zemljišta, koja pripadaju jednomu zemljišno-knjižnomu tijelu, može se, u k o l i k o p o s e b n i z a k o n s k i p r o p i s i n e d o p u š t a j u i z u z e t k e, upisati jedino po udjelima, odredjenim s obzirom na cjelinu na pr. na polovicu, trećinu (§ 10. z. o z. k.). Takvih izuzetaka — prema kojima bi se suvlasništvo više lica na nekretninama istoga uloška upisivalo na koji drugi način, a ne obzirom na idealni dio — još zasada ne propisuje ni jedan naš zakon. Drugim riječima, uknjižba suvlasničkoga prava na pojedine fizičke dijelove zemljišno-knjižnoga tijela za sada još nije pravno moguća. Ti se dijelovi zemljišno-knjižnoga tijela mogu na pojedine suvlasnike prenositi samo putem otpisa cijelih čestica odnosno dijelova istih i pripisa u novi uložak.

Medjutim zakon dopušta (u koliko posebni zakonski propisi ne dopuštaju izuzetke), da se posebnim zakonom propiše iznimka od gornjega pravila, t. j. da se ustanovi suvlasničko pravo na jedno zemljišno-knjižno tijelo ne po idealnim dijelovima, nego na drugi način. A na koji način i u koju svrhu?

Prije nego odgovorimo na ovo pitanje, treba da ogledamo, zašto je uopće postavljeno pravilo glede suvlasničkog prava po razmjeru obzirom na cjelinu. Po svome pojmu suvlasničko je pravo idealne naravi. To načelo vrijedi ne samo za nekretnine, nego i za pokretne stvari. Suvlasničko pravo u polovici na jednom stolu nema toga značenja, da bi svakomu suvlasniku pripadala polovica stola, nego su stranke suvlasnici (imadu jednako pravo) na svakom i najmanjem dijelu, pa — dopustimo to — i na svakom atomu toga stola. Dioba suvlasničkoga prava na dijelove dionika često puta u naravi nije uopće moguća, ili je vrlo tegotna. Treba iznaći takvu diobu, koja je u jednu ruku pravedna, a u drugu ruku ne umanjuje vrijednost stvari, odnosno njezinih dijelova. Dakle kod diobe suvlasništva nisu odlučni samo pravni, nego i gospodarski momenti. Dok se ne iznadje takva dioba, nužno

Digitized by Google

je, da postoji navedena idealna zajednica prava, koja osigurava svakomu dioniku njegovo pravo na najpotpuniji način.

Jednako značenje kao kod pokretnina imade suvlasništvo i kod nekretnina.[1]) Tu je naravno — naročito u pogledu zemljišta — dioba lakše provediva, nego kod pokretnina, ali je i tu jednaki interes svakoga dionika prije diobe najbolje sačuvan u idealnoj zajednici prava po dijelovima. Kada ta zajednica prestaje, prestala je i potreba, da dionici budu knjiženi u istom gruntovnom tijelu odnosno ulošku, te će svaki od njih dobiti svoj uložak odnosno svoje zemljišno-knjižno tijelo.

Zemljišno-knjižno tijelo je dakle vlasnički objekt jednoga ili više lica. Po propisima o. g. z-a (§ 297) u pogledu nekretnina dioba u naravi medju dionike toga prava provadja se pravcem vertikalnim (potezom kalamirskim). Prema tome u pogledu zemljišta nije moguće diobu suvlasničkih prava provesti tako, da jednom licu pripade — recimo — površina zemljišta, a drugome unutrašnjost zemlje. U pogledu zgrada isto tako nije moguće provesti takvu diobu, da bi jednomu suvlasniku pripalo prizemlje, a drugome prvi ili drugi kat. Nije moguća takva dioba zato, jer je ona po o. g. z-u nedopuštena, a zemljišno-knjižno neprovediva. Dionici bi doduše izmedju sebe mogli vanknjišno izvršiti takvu diobu, ali zakonski ta dioba ne bi ih obvezivala, te bi oni po navedenim postojećim propisima ostali i dalje suvlasnici u idealnoj zajednici sa svim pravima i dužnostima takve zajednice.[2]

U pojedinim, naročito većim gradovima dolazi već i kod nas do slučajeva diobe zajedničke zgrade ne pravcem vertikalnim, već horizonntalnim. Naravno je, da takva dioba po postojećem zemljišno-knjižnim zakonima nije gruntovno provediva i da je njen opstanak uvjetovan samo u toliko, u koliko dionici takav odnošaj medjusobno poštuju. Iz toga razloga je razumljivo, da će u takvim prilikama teško štititi svoje ugovorene odnose, ako dodje do kakvih sporova u pogledu takvoga odnosa.

U praksi sam naišao i na druge slične suvlasničke odnose. U selima često postoji suvlasništvo više (često puta i mnoštvo) lica na jednom mlinu. Pojedino suvlasništvo upisuje se često na pravo meljave za pojedini dan (utorak, srijeda itd.), na dio dana (»četvrtkom prije podne« ili slično), a često puta i na satove (dva sata dnevno ili nedjeljno). Takve uknjižbe suvlasničkih prava nisu osnovane na zakonskim propisima, jer se — kako rekosmo — suvlasničko pravo upisuje »jedino po udjelima, odredjenim s obzirom na cjelinu«.[3]) Zato takvi suvlasnički odnosi ne mogu imati zakonsku zaštitu u onom opsegu, kako je to medju suvlasnicima ugovoreno, nego samo onu, koju zakon općenito daje svakomu suvlasniku, dakle zaštitu idealnoga zajedničkoga prava, a ne podijeljenoga.[4])

---

[1]) Stoga je razumljivo, da gradnjom zgrade po jednom suvlasniku na zajedničkom zemljištu i drugi suvlasnici stiču pravo na diobu te zgrade, ako se ista po propisu § 297. o g z. ima smatrati nekretninom, jer je za veličinu prava svakoga suvlasnika odlučan samo suvlasnički razmjer.

[2]) Svaki bi suvlasnik mogao n. pr. tražiti sudbenim putem razvrgnuće zajednice bez obzira na postojeće stanje, koje bi se provelo po načelima ogz-a. Ali ipak držim, da bi svaki takav suvlasnik uživao posjedovnu zaštitu naprama drugome, koji bi samovoljno mijenjao posjedovno stanje, jer posjedovnoj zaštiti je svrha zaštićivanje faktičnoga stanja, i to — bar u pravilu — bez obzira na pravo.

[3]) Iz istih razloga je posve nepravilno knjiženje suvlasničkoga prava »na neopredijeljene dijelove«, kako se to kadgod nailazi u zemljišnim knjigama naročito u slučajevima većeg broja suvlasnika u pogledu zajedničkoga zemljišta, koje je obično pašnjak ili slično skupno zemljište.

[4]) Držimo, da bi posjedovnu zaštitu u slučaju smetanja jedan naprama drugome uživao samo onda, ako je faktično vršenje zajedničkoga objekta odgovaralo uknjiženomu pravu. Ali ako bi medju takvim suvlasnicima došlo do spora o sa-

Digitized by Google

Iz ovoga, što smo iznijeli, izlazi, da se naš zakon o zemljišnim knjigama ne protivi uvadjanju etažne svojine, i ako po propisima o. g. z-a dioba drugim pravcem osim vertikalnim nije moguća. Trebalo bi samo donijeti novi posebni zakon, koji bi odnose izmedju suvlasnika drukčije uredio od onoga odnosa, koji postoji po § 10. zak. o zemlj. knjigama. S gledišta ogz-a (de lege lata) bi svi vlasnici etažne svojine bili suvlanici. I po zak. o zem. knj. bi njihov odnos bio suvlasnički, samo njihovo medjusobno pravno razmjerje ne bi bilo po »udjelima odredjenim s obzirom na cjelinu« nego drug· načinom. Ta j način mogao bi propisati sam zakon, a mogao bi biti prepušten i ugovoru izmedju suvlasnika.

III. — U nekim našim predjelima, koji su prenapučeni (naročito u Hrv. Zagorju) su nekretnine pojedinih vlasnika sadržane u više zemljišnoknjižnih uložaka. U tim ulošcima upisana su ta lica kao suvlasnici, iako su u naravi često puta podijeljena. Do takve diobe u naravi (de facto), koja nije izvršena i u zemjišnim knjigama (de iure), došlo je ili sporazumom izmedju suvlasnika ili slučajno. Ovako podijeljeni suvlasnici, uživajući na ovaj način suvlasno nekretnine, toliko su uvjereni — ne poznavajući značenje suvlasništva — u svoje pravo baš na one nekretnine, koje uživaju, da ih otudjuju — dakako vanknjižno — trećim licima. Naravno je stoga, da prigodom postupka za razvrgnuće zajednice nastaju poteškoće, ako se pokaže, da jedan suvlasnik uživa više ili manje od onoga, što ga razmjerno po suvlasničkom pravu pripada. Još veće teškoće nastaju s onim trećim licima, koja uživaju pojedine sastavne dijelove jednoga suvlasničkoga uloška, jer je naravno, da njihova pogodba, sklopljena samo s jednim suvlasnikom, nema nikakve zakonske kreposti. Sve to upućuje na razne poteškoće, koje stvara suvlasništvo jednoga uloška, ali je teško pronaći propise, kojima bi se takvo stanje izbjeglo.

I u ostavinskom postupku nailazi se takodjer na razne poteškoće, koje stvara suvlasništvo. Spomenut ću slučaj, prema kojemu suvlasnik jednoga uloška ostavlja jednomu nasljedniku svoje suvlasničke dijelove samo nekih čestica, a drugih čestica drugomu nasljedniku. Uručbena isprava može se doduše i u ovom slučaju valjano sačiniti, ali na koji će se način zemljišnoknjižno provesti?

Praktički se to može doduše izvesti na taj način, da se izvrši u zemljišnim knjigama ovaj raspis: sve čestice ostavljene jednomu nasljedniku valjalo bi upisati u jedan ulošak uz uknjižbu prvoga nasljednika kao suvlasnika, a u drugi uložak valja upisati ostale čestice ostavljene drugomu nasljedniku uz uknjižbu toga nasljednika kao suvlasnika. Dakako, da u jedan i drugi novi uložak valja upisati sve one suvlasnike, koji su bili u suvlasništvu zajedno s ostaviteljem. Takav je raspis doduše praktički moguć, ali je pitanje, da li je pravno dopušten. Ne postoji izričiti propis, koji bi takav postupak zabranio, ali se obzirom na opravdane interese ostalih suvlasnika i pojedine propise zakona (naročito § 30. zak. o otpisima i pripisima) mora zaključiti, da se takav raspis bez suglasne privole svih suvlasnika ne može dozvoliti. Zašto?

Kada bi se bez dozvole svih ili pojedinih suvlasnika mogao vršiti raspis čestica istoga uloška odnosno jednoga grunt. tijela na više uložaka ili grunt. tijela, to bi značilo dozvoliti svakomu suvlasniku, da vrši raspis čestica posve po svojoj volji. Bez obzira na uknjižene terete, koji takodjer sprečavaju mogućnost takvoga raspisa, bez privole vjerovnika, takvo pravo svakoga suvlasnika moglo bi vještim rukovanjem pojedinih suvlasnika šte-

---

mom uknjiženom pravu, ne bi se ta zaštita mogla pružiti povrijedjenomu u onom pravcu, kako je njegovo pravo knjiženo, nego bi se spor imao riješiti po načelu o idealnoj zajednici.

Digitized by Google

titi interese drugih suvlasnika. Poznato je, da prigodom razvrgnuća zajednice ne mora svaki suvlasnik dobiti fizičku pripadnost svake čestice, jer ima slučajeva, da su pojedine čestice nedjeljive. Suvlasnik, koji bi išao za izigravanjem, mogao bi izvršiti takav raspis, prema kojemu bi — recimo — za svaku česticu osnovao novi uložak. Na taj način postigao bi takav suvlasnik — ako mu je to u interesu — da dodje do dražbene prodaje pojedinih čestica, dakle do pravne dioba, kada fizička dioba nije moguća. Time bi svakako taj suvlasnik štetio interese drugih suvlasnika.

Prema postojećoj uredbi o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe[5]) nije doduše jasno, da li je dozvoljena ovršna uknjižba prava zaloga na minimum zemljišta. Ako se pretpostavi, da takva uknjižba nije dozvoljena, nastaje pitanje, na koji će se način taj minimum izlučiti od takvoga izvršenja, kada se založno opterećenje vrši na cijeli uložak odnosno jedino gruntovno tijelo uloška. Još veće neprilike mogu nastati, ako je zaštićeni seljak samo suvlasnik u jednom ili više uložaka. Kako će se u jednom i drugom slučaju izvršiti uknjižba prava zaloga samo na ono zemljište, koje nadilazi minimum? Praktički je i to moguće otpisom onih čestica, na kojima se dozvoljava uknjižba, i upisom u novi uložak, ali — obzirom na ono, što smo ranije iznijeli — da li je takav raspis dozvoljen i moguć u slučaju, ako je zaštićeni seljak samo suvlasnik? Kada bi to i bilo dozvoljeno, možemo li zamisliti s kakvim poslom bi svaka takva uknjižba bila skopčana!

Pretpostavimo ipak, da je dozvoljeno izvršenje uknjižbom prava zaloga i na minimum zemljišta. Preostaje još uvijek neprilika, koja će nastati dražbenom prodajom zemljišta, koje nadilazi minimum. Ako je zaštićeni seljak samovlasnik uloška, rješenje će biti jednostavno, jer će kupac onih čestica, kojih je prodaja dozvoljena, otpisati kupljene čestice iz dosadašnjega uloška u novi uložak. Ali je daleko teže rješenje, ako je zaštićeni seljak samo suvlasnik. Da li se uopće može dozvoliti prodaja pojedinih čestica jednoga uloška (odnosno gruntovnoga tijela), na kojima je izvršenik samo suvlasnik? Kako će se izvršiti uknjižba prava suvlasništva na kupca, koji je kupio suvlasnički dio pojedinih čestica jednog uloška? Opet nailazimo na istu zapreku, koju smo već istaknuli. Kada bi ipak makar samo izvršnim putem bio dozvoljen takav raspis, prema kojemu bi kupac mogao kupljeni suvlasnički dio pojedinih čestica prenijeti na sebe otpisom tih čestica iz dosadašnjega uloška u novi uložak, zar se ne bi tim putem mogli izigravati interesi suvlasnika, koji nisu dužnici, na taj način, što bi se bez njihove volje i protiv njihove volje stvarali novi ulošci i odvajale pojedine čestice iz jednoga uloška u dva ili više uložaka?

Sve te poteškoće ukazuju na izvjesne nedostatke u postojećim propisima o gruntovnom tijelu i suvlasništvu. Te bi nedostatke valjalo ukloniti novim propisima, jer će s vremennom sve veća rascjepkanost posjeda i zaštita seljačkoga posjeda stvarati sve veće poteškoće u suvlasničkim odnosima. U prvom redu je potrebno donijeti propis, da jedan uložak može zadržavati više gruntovnih tijela, a zatim stvoriti mogućnost za jednostavnije, jeftinije i brže raskidanje suvlasničke zajednice, nego što je to moguće po sadašnjim propisima. Medjutim za propise uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe potrebno je donašanje posebnoga postupka, kojim će se propisivati način, kako će se zaštićivati taj minimum, kako će se vršiti izvršenje na nezaštićene nekretnine.

5) U uredbi stoji izraz: »Ne može se uzeti pod ovrhu (izvršenje) . . . « Nema sumnje, da je i ovršna uknjižba prava zaloga jedan stupanj ovrhe (izvršenja), pa bi stoga gledišta seljački minimum bio izuzet i od takve uknjižbe. Ali s druge strane valja uvažiti, da uknjižba, dok ne dodje do dražbene prodaje, ima samo značenje osiguranja za vjerovnika.

Digitized by Google

K uredbi od 1. listopada 1940. o prevozu putnika, prtljaga i robe na željeznicama

Napisao Josip Gorničić, inspektor minist. trg. i indust. u m., Zagreb

Prošlo je nešto preko pol godine od obnarodovanja, odnosno stupanja na snagu ove »Uredbe«, te predleže toli neki (površni!) službeni tumači koli kraće, ili duže izjave strukovne i dnevne štampe o tom novom uredjenju sada ne samo željezničkoga, nego i automobilskoga i — mutatis mutandis, — zračnoga prometa, pa je nužno, da o tom pitanju bude pružena i na ovom mjestu neka općenita škica.

Na temelju ovlasti, dane ministru saobraćaja u odredbi, sadržanoj u točki 10. § 80. fin. zakona za god. 1939./40., izdana je na 8. veljače 1940. (Službb. nov. br. 63-XX. od 18. ožujka 1940.) u naslovu spomenuta »Uredba« na mjesto »Saobraćajne uredbe«, koja je bila uvedena za slične pravne odnošaje sa snagom od I. listopada 1925.

Promjena odredaba, sadržanih u saobraćajnoj uredbi od god. 1925., pokušana je već u par navrata, ali je stvar uvijek odgadjana, dok konačno nije uvedenje, odnosno uzakonjenje medjunarodne konvencije za otpremu robe od god. 1933. silno tražilo, da se prekine sa pravnim stanjem, starim preko trideset godina, koje nije bilo nikako u skladu s razvitkom željezničkog otpremnog prava, a napose s položajem, koje postoji već dulje vremena u pogledu općega pravnoga poretka na prometnom polju.

U prometnim krugovima poznata je ta »Uredba« od god. 1925., još od dobe prije sloma, pod imenom »Poslovni pravilnik« (propisnik) — Betriebsreglement«. Tekst spomenute saobraćajne uredbe od god. 1925. je uzet skoro isključivo*) iz staroga austrijskoga, odnosno ugarskoga »Betriebsreglement«-a, koji je vrijedio od 1. siječnja 1910. na svim željeznicama tadanje habsburške monarkije. Taj propisnik izdan je i na hrvatskom jeziku, ali pošto nisu u toj publikaciji navedene i naknadne ustanove (»Zusatz—Ausführungs—Bestimmungen«)), koje imadu jednaku obvezatnu moć, kao i izvorna pravila, to je taj prevod bio bez svake praktične vrijednosti za interesirane čimbenike: trgovce, odnosno otprematelje robe, a i putnike.

Spomenute naknadne odredbe k uredbi su sadržane u pogledu osobnoga i robnoga prometa i u mjesnim i saveznim tarifima, priključcima i dopunjcima istih, koji se periodički izdavaju prema potrebama. Sa svim tamo sadržanim singularnim pravilima može se s pravnoga stanovišta postupati kao s provedbenim naredbama pojedinim, po ustavnim čimbenicima izdanim zakonima, makar se samoj gore spomenutoj »Uredbi«, o prevozu ne može dati biljeg zakona u tehničkom smislu. Ipak nije glede pravne naravi i obvezatnosti tih naknadnih ustanova dozvoljen nikakav prigovor, a sudska praksa ide dapače tako daleko, da i tarifarnim ustanovama t. j. odredbama, koje imadu urediti egzekutivu glede otpreme robe, pridaje obvezatni značaj, te isključuje toli široko, koli usko tumačenje pojedinih ustanova, držeći se strogo tiskanoga teksta. Kod toga naslova se sastajemo opet s daljnjim zamršenostima, koje imadu svoj izvor u naravi toga pravnoga područja, i

*) U § 6. dodana je izreka, koja je već bila predmetom rasprave u: »Mjesečnik«-u a radi o tajnim tarifima. Zatim su neke promjene donesene kod § 18. t. 3., § 19. t. 3., § 20. t. 1. do § 23. t. 2. (o uporabi alarmnoga signala) § 26. druga al. t. 2. do § 27. t. 4. § 28. t. 6. i 7.; kod pravila o otpremi robe § 56. zadnja izreka t. d. 1., § 97. pos. izr. t. 4. itd. Nadalje imade nekoliko stilističkih i gramatičkih ispravaka.

Digitized by Google

zamršenostima pitanja, pred koja je stavljen pojedini sudac, a i cijeli senat. Ovdje bi se tražilo od suca ne samo poznavanje gradjanskoga i trgovačkoga prava, nego i izvjesna vještina glede otpremnog upravnog prava i komercijalne službe kod prometa.

Sa sličnim stanjem se susrećemo i na polju automobilskoga prava, odnosno kod prosudjivanja pojedinih slučajeva, kada se sukobe dva vozila te vrsti. Da se sudac uputi u faktične prilike toga prometa, odredjuju pojedine države, da mladji suci moraju te prilike proučavati u praksi, te polaganjem ispita za ložača (chauffer) dokazati svoju spremu u tom pravcu.

Tumač gore spomenutih odredaba, koji bi imao posluživati interesirane krugove, poput onog izdanog u Beču god. 1910. pod naslovom: »Eisenbahnbetriesreglement mit Erläuterung von Th. Fr. von Rinaldini, Manz Verlag«, — nije postojao. Takav se je u ostalom kraj veće brige morao izdati, ako po nikom drugom, a to po korporacijama, koje se svakom zgodom ističu kao zastupnici trgovačkoga, odnosno obrtničkoga staleža.

Pod pokroviteljstvom magjarskoga željez. ravnateljstva u Pešti izdan je god. 1911. uz suradnju tadašnjeg skladišnoga činovnika, kasnije načelnika B-a, jedan novi priručnik, koji je vrijedio samo do izdanja novoga mjesnoga tarifa u god. 1912.

Koncem god. 1931. izdaje se nakladom »Tipografije d. d.« priručnik »I. Vuković, Željezničko-saobraćajna uredba od god. 1925.« Donašaju se u tom izdanju i naknadne (izvršne-doknadne) odredbe. Ali ostali sadržaj, nije se mogao takmiti sa gore spomenutim bečkim izdanjem, što je istaknuto i u »Mjesečnik«-u (siječanj—veljača 1932.). Ipak komunike generalne direkcije drž. željeznica u Beogradu, koji je izašao u »Jutarnjem listu« od 22. ožujka 1932. zabranjuje svako raspačavanje... priručnika (misli se navedeno djelo!) bez prethodne cenzure i odobrenja generalne direkcije. Iako djelo nije dotjerano, ipak ne bi mogao u svem odobriti navod komunike-a, da »nema nikakove stručne vrijednosti... dovode u pitanje sigurnost prometa«. Kod važnijih pitanja, upravo je dužnost postajnih organa uputiti stranke u pravo stanje i postupak.Kod sastava toga komunike-a igrali su nekako i uplivi čimbenika, koji su i za stare ere priječili autohtonomu elementu širu suradnju i točnije poznavanje propisa, odnoseć ih se na taj posao.

U ostalom izgleda, da ni sama general, direkcija, nije bila, niti je sada na visini svoje zadaće, što očekuje od nje javnost, a i ...ministar financija, sve do danas! Tako je ta upravo još danas »u potjeri za stručnjakom, koji bi barem donekle rasvijetlio račune pruga želj. društva Dunav—Sava—Jadran, kratko »DOSAG«, ili onih vicinalnih željeznica, od kojih je pruga Barcz—Pakrac, još u prosincu 1940.... na prodaju, iza kako je navodno već god. 1928. sklopljen otkupni sporazum.

Pokušaj doskočiti manjcima u pogledu gornjeg pravilnika za stare ere u prosincu 1913., sa strane jednog priznatoga stručnjaka prometne službe, ostao je tako rekuć bez svakog odziva!

»Uredba o prevozu putnika i robe na željeznicama u kraljevini Srbiji« od 1. siječnja 1908., koju je nadomjestila saobraćajna uredba za cijelu bivšu državu od 1. srpnja 1930., ostala je takodjer bez odgovarajućega tumača.

O tim pravilima otpremnoga posla se je pisalo kod nas do danas dosta malo. S navod ma strane književnosti susrećemo se dosta rijetko: njemačka, u tom pogledu izvanredno razvijena, književnost jedva se spominje, dok se na srbijanskoj strani oslanjaju još i danas u općim prometnim pitanjima na francuzko stanovište, odnosno tamošnje sudovanje i pravo. To pak stanovište ne mora baš biti mjerodavno za naš pravni poredak i pravno shvaćanje. Samo nuzgredno se je spominjala u Beogradu primjena hrvatskoga zakona od god. 1877. na pojedine slučajeve nesreće (udesa).

Google

Radi se tu o sudovanju u našoj bivšoj državi, koje s obzirom na nesuglasno zakonodavstvo uvijek imalo razrožne poglede na pojedine pravne slučajeve. Pokazivali su se znatni manjci i u odvjetničkim krugovima kod prosudjivanja pojedinih slučajeva, spadajućih u područje željezn'čkoga odnosno prometnoga prava, skroz krivom primjenom zakonskih odredaba, dotično zakonskoga i faktičnoga stanja. Navodim ovdje slučaj, koji je baš bio predmetom opširnije rasprave u jednom beogradskom strukovnom časopisu. Bilo je to povodom jedne rješidbe beogradske kasacije, koja se kraj jasnih ustanova tamo valjajućega zakona od god. 1910., mjerodavnoga za rješenje slučajeva nesreće (udesa), stavila isključivo na stanovište subjektivne krivnje, odbiv tužbu za naknadu štete povrijedjenomu po službeniku jedne banke (chauffer-u), na temelju ustanova sadržanih u o. g. z.

Ležala je kod te parnice najprije krivnja na samoj kasaciji, odnosno nižim sudovima, koji su analogiju, uporabivu u tom slučaju u prvom redu, tek nuzgredno obradili. Zatim je postojala krivnja na pravnom zastupniku povrijedjene stranke, koji je kraj svestrane obradbe i navadjanja zakona i naredaba, spadajućih na pitanje zastupanja zasade o objektivnoj krivnji, ipak zaboravio na najvažnije momente t. j. prometne odredbe, njemu doduše kao pravniku slabo nepoznate, ali koje su bile odlučujuće važnosti za rješenje cijeloga spora.

Spomenuto sudovanje je razvijeno kod nas i glede ostalih grana željezničkog upravnog odnosno otpremnoga prava dosta slabo. Radi toga se i kod najviših sudova radi nepoznavanja materijalnoga otpremnoga prava ne mari, kako gore ističem, ni na odredbe procesualnoga prava. Strana, imenito njemačka književnost te vrsti sadržaje opsežne tumače svih gore spomenutih disciplina i sudski materijal ne malog opsega (Loening, Senekpiehl, Weirauch i dr.).

Tako se je moglo desiti, da se je najviši sud, u jednom slučaju,, kod otpreme jedne veće pošiljke nafte, adresirane na Split, uz pogodovnu stavku, kojoj je kod povratka cisterna zaračunana redovita stavka, stavio na skroz nemoguće stanovište, nemareći ni za sam povod, radi čega je dozvoljena pogodovna stavka. Tako je stranka odbijena tužbom, te zadržana kalkulacija željez. uprave, iako se s takvim pošiljkama postupa kao s omotima (emballage), te se one otpremaju i u redovitim prilikama uz sniženu stavku, a katkada i besplatno.

Prvi početak uredjivanja otpremnih pravila pada u prvu polovicu 19. vijeka. Skroz manjkave i primitivne odredbe državnih vlasti, izdane u Engleskoj i Francuzkoj u četrdesetim godinama prošlog vijeka, nadomještaju najprije privatne odredbe pojedinih željez. društava, kasnije zakonska pravila, medju koja spada i uredjenje osobnoga prometa u Njemačkoj god. 1870. U bivšoj habsburškoj monarkiji uredjivani su ti odnošaji god. 1863. i 1892. itd.

God. 1890. bude konvencijom, ugovorenom u Bernu, uredjen medjunarodni promet za otpremu robe, kojemu slijedi rimski sporazum odgod. 1924., te konačno konvencija, ugovorena u Rimu, glede otpreme osoba, prtljage i robe god. 1933. Uredba od 1. listopada 1940. sadržaje opsežno gradivo otpremnoga prava na kojih 322 strana, te obuhvaća prviput uz željeznice i automobilski promet, a obazira se i na pojedine odredbe pomorskoga i zračnoga prava. Član 2. govori naime o kombiniranom prevozu »redovnim automobilskim, plovidbenim i vazdušnim linijama«. Ne isključuju se (arg. a contr.), medjutim, ni neredovite vožnje običnih vozila i automobila, koje po članu 82. § 6. uredbe, mora vršiti željeznica. Odnosni § kaže medju ostalim: »... željeznica ima pri daljnjem prevozu od posljednje stanice do uputnoga mjesta dužnost otpremnika«; zatim: »... ako medjutim željeznica sama, ili putem

Digitized by Google

naročitih preduzimača, koje je ona odredila, preduzmu daljnji prevoz, onda odgovara do uputnog mjesta kao vozilac po propisima ove uredbe.«

Ustanove te uredbe derogiraju, kao i nekadašnji »Poslovni propisnik«, — saobraćajna uredba, — pravna pravila, sadržana u trg. zakonu. Ustanove trg. zakona, dolaze u porabu tek supsidijarno, u slučaju hyatusa kod »Uredbe«, a u koliko ni u trgovačkom zakonu ne bi bilo podloge za rješavanje ovog, ili onoga spora, i propisi o. g. z. Vrijede nadalje u tim sporovima i sve naknadne odredbe, upute željez. vlasti, a i singularna pravila, sadržana u tarifima, (kao gore!), ali samo u toliko, u koliko se ne protive ustanovama medjunarodne konvencije, ugovorene najposlije u Rimu 23. studenoga 1933. Uzakonjena je ta konvencija kod nas na 16. kolovoza 1937., a ratifikacioni akt poslan na 1. studenoga 1937. saveznoj vladi u Bernu, koja vodi poslove tih medjunarodnih utanačenja.

Prostor lista ne dozvoljava, da se obazrem na sve važnije ustanove sadržane u tom pravilniku — uredbi, izdanoj po generalnoj upravi drž. željez. Materijal je to tako opsežan, da bi jedva dostajala omašna knjiga u tu svrhu.

Ograničujem se samo na jedan naslov, koji po suglasnom mnijenju pravnih krugova otpremne struke igra odlučujuću ulogu, kod pretežne većine raznih pritužaba stranaka kod reklamacionog postupka pred želj. upravama, a i u sudbenim parnicama u svim skoro državama. Govor je ovdje o članu 63. uredbe, koji nosi naslov: »Sadržaj tovarnog lista«, da opsiže gradju potrebnu ne samo trgovcu i pravniku, nego i prosječnom čovjeku, koji dolazi u dotičaj sa želj. vlastima. Uredba od god. 1925. uredila je ta dosta zamršena pitanja na 92, sadašnja »Uredba«, treba tomu 152 retka!?

Prijateljska strana dostavlja mi jednu publikaciju, koja je izdana već pod 15. rujna 1940., a imala bi biti neki tumač novomu stanju. List taj: »Komercijalna služba«, uredjuje i izndaje za postajno i skladišno osoblje, kako se iz naslova razabire, komercijalni otsjek vrhovne uprave u Beogradu. Glasilo nosi, kao nekadašnji službeni list madjar. državnih željeznica na čelu zaporku: »Samo za službenu upotrebu«. List imade služiti za pouku egzekutivnim organima na postajama i to toli kod vršenja njihovih službenih dužnosti, koli sa svrhom, da budu na uslugu putnicima i otpremateljima robe, koji su kod nas dosta slabo upućeni u te odnošaje. Prema tomu je potrebno, da postajni organi, odnosno skladišno osoblje željeznice budu u stanju davati putnicima i otpremajućim strankama pouzdane upute, kako da postupaju kod ispunjavanja i samih tovarnih listova, ne računajući ostale upute, glede visine otpremnih stavaka, odredaba saveznih tarifa itd. Ta sprema mora biti daleko veća nego na pr. ona: upravnih i financijalnih organa, kojih djelatnost i nadležnost opsiže tek područje jedne države. Govor je ovdje o pravnim načelima, valjajućim ne samo u vlastitoj državi, nego i o onima, koja vrijede u više država, sa raznim pravnim sustavima uzancama i singularnim odredbama, kojih se moraju držati stranke, kod sklapanja otpremnih ugovora.

Moram se kod te zgode obazreti na opće pravno stanje, koje vlada, u pogledu propisa otpremnoga prava. Uredjenje pojedinih pravnih odnošaja te vrste je zamršeno i obrazlagano razlozima pravičnosti i obzirima, koje je valjalo uvažavati kod sastavljanja tih pravila.

Mislim ovdje na odgovornost za upise u tovarni list; propise koje nabraja gore navedeni § 63. (stari 56. S. U.). Stara S. U. donaša o tom slijedeće: »Pošiljalac odgovara željeznici za ispravnost navoda i izjava, sadr-

Digitized by Google

žanih u tovarnom listu, i snosi sve posljedice, koje proističu iz neispravnih, netočnih ili nepotpunih upisa«.

Nova »Uredba« donosi u § 1. čl. 64. doslovni tekst zakona od 16. listopada 1937., o toj odgovornosti, kako je sadržan u članu 7. § 1. Tomu je dodana kao novo pravilo »Uredbe« odredba, da na tom stanju ne mijenja ni okolnost, ako tovarni list ispunjava željeznički službenik, kao mandatar stranke. (Za taj posao plaćala je stranka svojedobno 10 krajcara! Op. p.). Njemačka »EVO« (Eisenbahnverkehrsordnung) od 1. siječnja 1940., koja može služiti vodićem za tumačenje našega pravnoga poretka u tom pravcu, ostavlja u § 57. neriješeno pitanje: Tko jamči za slučaj, ako stanovite izjave predavaoca robe nisu unesene na odgovarajuća mjesta tovarnoga lista? Izlazi dapače, da ni privatni tumači toga mjesta nisu na čistu, tko nosi posljedice, ako upisi na krivom mjestu prouzročuju obvezu predavaoca platiti tim povodom nastale tražbine željeznice. I sam službeni tumač tih pravila žaca se odlučno izjaviti u tom pravcu! Ograničuje se to tumačenje na mogućnost uvažavanja načela »ex aequo et bono«, priznaje se notorna činjenica, da se skladišno osoblje obzirom na svoju preopterećenost ne može pozvati na odgovornost, te se konačno zastupa stanovište, da ne postoje zakonske sankcije, koje bi predvidjale kaznu za propuste te naravi.

Vraćajući se na list komercijalne službe, ističem najprije, da je član 63. »Uredbe« od 1. listopada 1940. taknut u tom službenom tumaču sa *cigla dva* retka, akoprem imade sva s'la novih ustanova, na koje bi se imao uzeti obzir. K. S. spominje kao novost samo kopiranje duplikata tovarnoga lista (§ 9.). Nadalje spominje tumač u K. S. nuzgredno još i izmjenu D. O. (doknadne odredbe) XII. u tri retka, t. j. da punomoćnik pošiljača može u ime pošiljača naknadno tečajem otpreme vršiti promjene u tovarnom lstu.

Nekoje odredbe toga člana imadu u ostalom takvo značenje, koje nije od odlučujuće važnosti za sam otpremni posao. Tako je pod t. (1.) čl. 63.) (sadržaj tovarnog lista) govor o mjestu i danu sastavljanja tovar. lista (Stara saorbaćajna uredba § 56 t. m.) Taj navod, koji unaša predavatelj robe, ne dokazuje naime, da je sklopljen otpremni ugovor izmedju stranke i željeznice. Taj ugovor je perfektan po § 1. čl. 68. i imade dokaznu moć, tek iza kako je otpremajuća postaja udarila na tovarni list dnevni žig, koji posvjedočuje, da je roba primljena na otpremu. Točka (2) istoga člana 63. § 1., dobila je novu stavku, glede oznake imena odredišne postaje: »naznačenje treba da odgovara tarifi«, što nije sadržavala dosadašnja S. U. »Komercijalna služba« sasvim prešućuje tu odredbu, koja je sigurno važnija od gore navedene o kopiranju tovarnoga lista. Već ta odredba traži čim opširniji tumač. Ime postaje kod većega središta treba čim točnije označiti, da se spriječi odvučenje (Verschlepung) robe na krivu postaju, što radja zakašnjenjem,ali i daljnjim troškovima za otpremajuću stranku, odnosno naslovnika pošiljke, koji se mogu izbjeći, ako se točno označi ime postaje. Imade naime brojnih gradova, koji imadu po više postaja i takovih postaja, koje imadu jednaka imena, te se imenu odnosnoga mjesta imade dodati ili potanja oznaka, ili pokrajinsko ime (Kosovska Mitrovica, — Mitrovica, Požega, Slavonska Požega, Majur — Hrvatski Majur (Kiskörösegyhaza), ali i Mori Pergada, M. Stazzione, Moulin Grenier, M. des Champs, M. des Ponts itd., itd. Kod postaja razlikujemo redovite, sposobne za utovar i istovar svake robe, a i takove, koje mogu primati samo izvjesnu robu (mlijeko itd.), ili takove, koje su udešene samo za robni promet. U tim slučajevima valja paziti na odnosne ustanove, sadržane u tarifima, gdje posebni iskazi opisuju uredbe postajne (za tovarenje marve; za tovarenje opsežne teške, ili obične robe). Od par godina ovamo uvriježio se je običaj, da kod većih gradova sva u

Digitized by Google

okolišu istoga nalazeća se mjesta dobivaju uz svoje ime i ime toga većega središta. (Genua, Berlin, Wien, Hamburg itd.). Još veću nepriliku prave otpremateljima robe vječna izmjenjivanja postajnih imena, koja se kratko vrijeme iza toga vraćaju na staro, ili dobiju novo kakovo ime. Tako je na pr. oznaka jedne veće postaje u Rumunjskoj »Nikolae Titulescu« trajala svega 13 mjeseci. To mjesto je kasnije prozvano kao prije »Halmei«, a otstupom toga kraja Magjarskoj dobiva opet novo ime, odnosno staro prije g. 1919. Halmi!). U bivšoj našoj državi promijenilo je unutar dvadeset godina preko stotinu postaja svoje ime, iza kako je odmah iza sloma provedeno »temeljito« čišćenje na svim prugama. I u samoj Srbiji promijenjeno je mnogo imena (Aračićevo—Lanište, Vojvoda Mešić—Ajvatovac, Medjurovo—Sopot itd.). Kod toga posla naši nekadašnji »mjerodavni« zapali su opet u šovinističke vode, te hrvatska imena ponovno označivali madjarski, a i za službene strane, iako je već god. 1914. bila u tadašnjim tarifima ukinuta uporaba madjarskih imena u tim publikacijama (Zàgràb itd.). Po postojećim propisima nisu medjutim naši organi dužni otpremati tako naslovljene pošljke, te ih mogu mirne duše vratiti kao neuručive! Ovo držanje postajnih imena u očevidnosti zahtijeva osobitu pažnju, te strukovna glasila donašaju podjedno te izmjene.

Kod pojedinih postaja imade se označiti uz ime i narav kolodvora (glavni, robni, prelazni itd.), ali i pripadnost ovoj ili onoj željeznici odnosno vrsti željeznice (uskotračna, vicinalna, gorska, žična itd.). Osobitu pažnju valja posvetiti i takovim naslovima, gdje uz ime postaje treba dati evenutalno i oznaku industrijskih tračnica, na koje se imadu postaviti kolni tovari. Te tračnice imadu se osobito na većim postajama označiti radi toga, da se izbjegne suvišnom tegljenju i troškovima za to tegljenje (Verschubsdienst).

Svi ti propisi su prinudnoga značenja, te se stranke, koje prigovaraju eventualno nastalim većim troškovima, mogu u slučaju izrečene globe ili nadoplate pozivati tek na obzire pravičnosti, na diono otpisanje tražbine, što je kod pomanjkanja kola, ili navale za sezone rijetko s uspjehom provedivo.

Radi krivog označivanja postajnih imena dolazi kadšto do tužbe i sudbenoga postupka. Takav jedan slučaj je rješavan nedavno u Njemačkoj, gdje je pošiljalač doduše uz postajno ime dao i oznaku pokrajine, ali koja oznaka nije bila više sadržana u postajnim izrazima (Kilometerzeiger) sa označenim privjeskom. Tako se je dogodilo, da je pošiljka otpremljena kojih stotinu kilometara dalje, a odanle opet na mjesto pravog odredišta. Željeznička uprava je tražila od stranke platež uz navod, da je postupala brigom uredna trgovca, a ime dodano postajnomu imenu, da je još uvijek u porabi kod šireg općinstva. Sud se je postavio na stanovište, da obje stranke tereti krivnja, dapače veća krivnja tereti postajnoga organa, koji je imao na raspolažbu ne samo službene publikacije, nego i strukovne privatne imenike, koji redovito uz novu navode i staru oznaku postaje. Zahtjev tužbe je bio prebijen medju strankama.

Neki tumači toga pravilnika u dnevnim listovima ističu medju ostalim i promjene, koje za pravo ne odredjuju ništa novoga, nego tek izrijekom utvrdjuju već postojeće stanje. Tako se tamo kaže, da je zahtjev za naknadu štete prouzročene grubom nemarnošću željeznice produljen od jedne na tri godine. Već stara uredba od godine 1925. (G. 1910. § 95.) kaže u t 5. § 98.: »Jednogodišnji rok zastare, kao i ostali propisi ovoga paragrafa, ne primjenjuju se u slučaju, ako je željeznica namjerno prouzrokovala manjak, oštetu, ili prekoračenje roka za isporuku.« U tom slučaju postojala je ustanova čl. 45. medjunarodnoga sporazuma od god. 1924. odnosno čl. 41. od god. 1890., t. j. 3-godišnji rok, ali i ustanova § 1189 o. g. z., koji glede tužbe odredjuje 3-godišnji rok, dok zastara nastupa tek iza 30 godina. Vidi »Rinaldini: Eisenbahn-Betriebsreglement 1910. str. 261.).

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko

Može se dosjesti državno zemljiste, koje nije uzurpirano i koje ne spada u šumsko zemljište odnosno seosku ispašu (§ 27 b. h. grunt. zak.) niti medju nekretnine iz § 102 Ramazanskoga zakona.

Rješidba Vrhovnog suda u Sarajevu od 8. veljače 1940. br. Rev. 322/39. (Osuda Okružnoga suda u Derventi od 25. veljače 1939. br. Po. 10/38, osuda Apelacionoga suda u Sarajevu od 19. svibnja 1939. br. Pl. 118/39.)

O k r u ž n i s u d je udovoljio tužbenomu zahtjevu Vakuf S. i T. džamije u Doboju protiv državnog erara kraljevine Jugoslavije, koji je upravljen na ustanovljenje, da tužiteljima pripada pravo vlasništva na jednake dijelove na k. č. br. 620/2, 620/3 i 623/4, upis. u z. k. ul. br. 654 k. o. Doboj, te da je tuženi dosljedno tome dužan dopustiti, da se bez njegova daljega pitanja i privole ove čestice otpišu iz postojećega z. k. ul. i upišu u novi uložak s uknjižbom prava vlasništva u korist tužitelja na jednake dijelove.

Iz o b r a z l o ž e n j a provedenim dokazima je ustanovljeno, da su sporne čestice još prije god. 1878. bile u posjedu i uživanju tužitelja, a posjed i uživanje vršili su na taj način, da su ih tužitelji držali u ogradjenom stanju uz svoja groblja, na čest. 23/4 kosili travu i ukopavali mrtvace, dok su čest. 620/2 i 620/3 davali pojedincima na obradjivanje.

Sud ne usvaja prigovor tuženoga o nedopustivosti redovnoga puta pravde, jer u ovom slučaju nema mjesta primjeni naredbe bivše zem. vlade za B. i H. od 20. ožujka 1884. (Zbor. zak. i nar. br. 22), jer je po ovoj naredbi isključen redoviti pravni put, te odlučuje upravna vlast samo o zahtjevima na ona državna zemljišta, koja sačinjavaju šumu. U pogledu kulture zemljišta mjerodavna je ona kultura, koja je naznačena u zemlj. knj., a iz z. k. izvatka se vidi, da su sporne nekretnine upisane kao groblje. Sud takodjer nije usvojio stanovište tuženoga, da se ovakova zemljišta ne mogu ni posjedovati, jer drži, da se groblje kao i svako drugo zmljište može posjedovati, ali samo uz izvjesne upravne stege. Pošto je dakle dokazano, da su tužitelji odavna, a svakako još prije 1878. g. u posjedu i uživaju spornih čestica i to animo poprio, a ne praecario modo, to sud smatra, da su tužitelji u smislu propisa § 20 Ramaz. zakona i § 1472 o. g. z. najduljom dospjelošću stekli pravo vlasništva na sporne čestice.

A p e l a c i o n i s u d je odbio priziv tuženoga.

I z o b r a z l o ž e n j a: Navodi priziva i istaknuti razlog pogrješne pravne ocjene, pod koji se svode, nisu opravdani. Pitanje dopustivosti redovitoga puta pravde povodom prigovora tuženoga, da se radi o zemljištu, koje služi i koje je služilo kao groblje, prvost. sud je riješio, ustanovivši, da je u pogledu zemljišta, koje sačinjava državnu šumu, isključen redoviti pravni put, a to ovdje nije slučaj. U prizivu se taj prigovor nedopustivosti redovnoga puta pravde ponavlja, ali s obrazloženjem, da se radi o uzurpiranom zemljištu, koje se može steći samom na molbu i u postupku pred upravnim vlastima. Ovaj je navod nov, jer u prvostepenom postupku uopće nije iznesen, pa se njime prvostepeni sud nije bavio niti mogao baviti, a prizivni sud može za osnovu svoje odluke uzeti samo posljedak rasprave i dokazivanja, kako je utvrdjen u prvostepenim parničnim spisima i u osudi prvostepenoga suda. Tvrdnja priziva, da su groblja »res extra commercium« i da se stoga ne mogu dosjesti, nema oslonu u zakonu. U ostalom tko tvrdi, da u pogledu stvari, koja hoće da se pribavi, stoji na putu zakonska prepreka, taj treba to da dokaže (§ 355 u vezi § 1455 o. g. z.). Tuženi u tome pravcu ne iznosi nego golu tvrdnju.

Kako je iskazima svjedoka utvrdjeno, tužioci su na spornom zemljištu kosili travu, ogradjivali ga i davali pojedinim licima na obradjivanje. To su nesumnjivo posjedovni čini, a nemaju nikakve veze sa kopanjem mrtvaca, koje i samo pretstavlja posjedovni čin. Konačno je neumjesno tvrditi, da su tužioci trebali doka-

Digitized by Google

zivati i zastarjelost na strani tuženoga, kada u ovom slučaju dosjelost sadržava u sebi i zastarjelost, jer nema ni tvrdnje ni dokaza, da bi tuženi ikada na spornom zemljištu bio vršio kakvo svoje pravo, a teret dokaza u tom pravcu nikako ne može biti na tužiocima.

Vrhovni sud je odbio reviziju tuženoga iz ovih razloga:

Tuženi pobija osudu revizijom iz razloga toč. 3, 1 i 4 § 597 grpp. Prva dva revizijska razloga nalazi u tome, što prizivni sud uzima, da je navod, po kome su tužioci zemlju uzurpirali, nov, što da je u suprotnosti sa navodima u tužbi, u kojoj su priznali uzurpaciju. Pošto se radi o uzurpaciji, to da ovaj spor ne spada na redovan put pravde, pa prema tome da postoji ništetnost iz t. 6 § 571 grpp.

Nema protivurječnosti sa parničnim spisima, jer tužioci nisu tokom prvostepenoga postupka, a ni u samoj tužbi priznali, da su sporno zemljište uzurpirali, niti se iz njihovih navoda može zaključiti, da se radi o uzurpaciji. Tužioci istina tvrde, da je u zemljišnoj knjizi upisan kao vlasnik spornih čestica državni erar, ali dodaju, da je taj upis pogrješan.

Nije se prema tome mogao uvažiti revizijski razlog toč. 3 § 597 grpp. Dosljedno tome, jer se ne radi o uzurpiranom zemljištu, koje tužioci drže od pamtivijeka, niti o šumskom zemljištu a niti o nekretninama iz 102. Ramazanskoga zakona, isto tako ni o seoskoj ispaši (§ 27 b. h. grunt. zak., jer to tuženi i ne tvrdi, to se iste nekretnine mogu dosjesti. Nema dakle ništetnosti, koju tuženi ističe, pošto ovaj spor spada na put rdovite pravde.

Revizijski razlog toč. 4. 597 grpp nalazi tuženi u tome, što tužioci nisu ustvrdili, da tuženi nije vršio nikakve posjedovne čine i da je na tuženikovoj strani nastupila zastarjelost. Nema ni pogrješne pravne ocjene stvari, jer tuženi nije ni ustvrdio, da je vršio na spornom zemljištu kakvo svoje pravo, pa je stoga ispravno stanovište prizivne osude, kada veli, da dosjelosti na strani tužioca odgovara zastarjelost na strani tuženoga.

Priopćio Vladimir Luković, sudac u Derventi

Za rješenje parnice, kojom nezakonito dijete traži uzdržavanje naravnog oca nadležan je redoviti sud i onda, kada se radi o djetetu, rodjenom u muslimanskoj ženidbi, a ne šerijatski sud.

Rješidba Stola sedmorice od 20. ožujka 1941. br. Rek. 177/41-1.
(Osuda Sreskog suda u Derventi od 9. ožujka 1940. br. P 161/38, osuda Okružnoga kao prizivnoga suda u Derventi od 3. studenoga 1940. br. Pl. 212/40.)

Sreski sud je odbio tužbeni zahtjev mldb. H. M. protiv M. B. radi priznanja očinstva i uzdržavanja spp, kojim je tužitelj tražio, da mu je tuženik prirodni otac te da bude osudjen na uzdržavanje tužitelja. Svoj pravorijek obrazlaže činjenicom, što je mldb. tužitelj rodjen za vrijeme trajanja zakonite ženidbe izmedju njegove majke i R. M., pa kako ovaj nije prigovirio u roku od 3 mjeseca od dana saznanja za tužiteljevo rodjenje, da je on njegov otac, to se u smislu §§ 155 i 156 ogz. ima on (R. M.) smatrati zakonitim ocem mldb. tužitelja.

Okružni kao prizivni sud u D. je uvažanjem tužiteljeva priziva ukinuo zaključkom prvostepenu osudu i stvar vratio prvostepenomu sudu, da po pravosnažnosti zaključka ponovno raspravlja i donese novu odluku.

Iz obrazloženja: Prizivni sud je u prvom redu po zvaničnoj dužnosti razmatrao, da li je uopće nadležan za ovakove sporove, odnosno da je li je uopće dopustiv redovni pravni put, pošto se radi o strankama islamske vjeroispovijesti. Razmatrajući u tom pogledu odnosne propise šerijatskoga prava je našao, da u šerijatskom pravu nema propisa, koji bi uredjivao istraživanje nezakonitoga oca, a u koliko je dijete nezakonito, dužna ga je po šerijatskim propisima uzdržavati i uzgajati majka, a ako to ona nije u stanju, ta dužnost prelazi na općinu i državu.

Kako šerijatsko pravo nema nikakva propisa, koji bi uredjivao ustanovljivanje prirodnoga oca i dosljedno tome naredjivao dužnost izdržavanja nezakonitoga djeteta po prirodnom ocu, kad je majka u nemogućnosti, da ga izdržava, to bi djetetu bilo uzaludno obraćati se nadležnomu šerijatskomu sudu ili bilo kojoj nadležnoj vjerskoj islamskoj vlasti ili instituciji.

Digitized by Google

Prizivni sud je stao na stanovište, da odnosni propisi o. g. z. o dužnosti prirodnog oca na izdržavanje nezakonitoga djeteta imaju pravnu snagu i za pripadnike islamske vjere, jer je pravedno i odgovara duhu vremena u promijenjenim gospodarskim i socijalnim prilikama te načelu jednakosti svih pred zakonom, da se nezakonita djeca ma koje vjeroispovijesti zaštite.

Što se pak tiče zakonitosti ili nezakonitosti djeteta, prizivni je sud stao na stanovište, da se u ovom slučaju imaju primijeniti propisi šerijatskoga prava, a ne propisi o. g. z. Po § 333 ahkami-šerije dijete, koje se rodi prije nego što je prošlo šest mjeseci od dana sklopljenja ženidbe, ne pripada mužu majke djeteta, osim ako ga on svojim prizna. Po ovom propisu dijete, koje je rodjeno u toku prvih šest mjeseci od sklopljene ženidbe je nezakonito i muž nije dužan odreći ga se odnosno nijekati njegovu zakonitost, dok je naprotiv vlastan — ako smatra da je to dijete podrijettom njegovo — priznati ga svojim, u koliko ne želi, da ostane nezakonito. Dijete, koje se rodi poslije šest mjeseci od sklopljenja ženidbe, je zakonito. Dakle po važećim propisima šerijatskoga prava mldb. tužitelj je nezakonito dijete i zato je u maticama imamata uveden kao nezakoniti sin H. H., svoje majke.

Ustanovljeno je, da je H. H. sklopila ženidbu sa R. M. dne 4. siječnja 1930., a da se je malodobni tužitelj rodio dne 28. veljače 1930. Isto tako nije sporno, da ga muž majke (H. H.) R. M. nije priznao za svoje.

Činjenica, da je punomoćnik tuženog na prizivnoj raspravi porekao istinitost predloženoga rodnoga lista imamata, je novum, a osim toga redovni gradjanski sud mora ovakovu javnu ispravu smatrati istinitom sve dotle dok se ne bi u krivičnom postupku dokazalo, da je krivotvorena.

Pošto se prvostepeni sud nije upuštao u utvrdjivanje činjenice, da li je tuženik prirodni otac mldb. tužitelja, pa, kad bi pozitivno utvrdio i utvrdjivanje visine dužnog uzdržavanja, valjalo je ukinuti prvostepenu osudu i stvar vratiti prvostepenomu sudu na ponovno raspravljanje i donošenje nove odluke.

S t o l S e d m o r i c e nije uvažio revizijski rekurs tuženoga iz slijedećih razloga-

Tuženi napada zaključak prizivnoga suda (§ 613 br. 3 grpp.) revizijskim rekursom zbog pogrješne primjene zakona tvrdeći, da se po propisima o. g. z. imade ocijeniti pitanje zakonitosti mldb. tužitelja. Rekurent nije u pravu.

U ovoj pravnoj stvari — pošto je majka malodobnoga tužitelja bila u valjanoj ženidbi, sklopljenoj po propisima šerijata u vrijeme, kada je rodila malodobnog tužitelja, od potrebe je predhodno riješiti pitanje, da li je mldb. tužitelj zakonito dijete muža svoje majke R. M. Nesumnjivo je, da se ovo pretpitanje ima da riješi po propisima šerijatskoga prava, pošto se radi o djetetu, koje je rodjeno u muslimanskoj ženidbi, i da bi za to rješenje bio nadležan šerijatski sud (§ 2 toč. 2 zak. o šer. sud). Za rješenje pak ove parnice, kojom se traži plaćanje uzdržavanja od naravnog oca, nadležan je redoviti sud, jer o tome nema propisa u šerijatskom pravu, a niti se tužbeni zahtjev osniva na kakovom srodstvu ili obiteljsko-pravnom odnošaju, za čije bi rješavanje bio nadležan šerijatski sud. Taj se zahtjev osniva na činjenici, da je tuženi kao nezakoniti otac u kritično vrijeme spolno općio sa majkom malodobnoga tužitelja (§ 163 o. g. z.) i da ga je dužan uzdržavati (§ 167 o. g. z.). S ovakvim stanovištem složna je dosadašnja sudska praksa u Bosni i Hercegovini, a s takvim se je stanovištem saglasio i Vrhovni šerijatski sud u Sarajevu u jednom sličnom slučaju u svojem mišljenju, dostavljenom bivšoj Zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu br. 327/šer. iz god. 1886.

Nastaje dakle pitanje, da li je malodobni tužitelj udovoljio zakonskomu uslovu za podignuće ove tužbe kod redovitoga suda tj. da li je pitanje njegove nezakonitosti za redoviti sud stavljeno izvan svake dvojbe. Na ovo pitanje mora se odgovoriti jasno, jer je tužitelj uz tužbu pridonio rodni list imamata Džemata u Derventi od 7. ožujka 1938., iz koga proizlazi, da je nezakonit, a pružio je dokaz svjedočanstvom muža svoje majke R. M., da ga ovaj ne priznaje svojim, dok je medju strankama nesporno, da je medju majkom malodobnoga tužitelja i R. M. sklopljena ženidba 4. siječnja 1930., a malodobni tužitelj rodio se je 28. veljače 1930. godine. Prema tome postoji valjani dokaz da je malodobni tužitelj nezakonito dijete (§ 332 do 340 Ahkami Šerije) i time je stvorena mogućnost za podignuće ove tužbe kod redovitog suda.

Digitized by Google

Pošto prvostpeni sud nije uopće pretresao činjenice ni provodio dokaze, koje je ponudio tužitelj za opravdanje svoga tužbenoga zahtjeva i pošto je pobijani zaključak na zakonu osnovan, revizijski rekurs nije se mogao uvažiti.

Priopćio V l a d i m i r L u k o v i ć, sudac u Derventi.

Zakonski nasljednici u mirijskim nekretninama po nasljednom redu od 17. Muharema 1284., produžuju imovinsko-pravnu ličnost umrloga od časa smrti, pa su kao takovi u parnici pasivno legitimirani, iako još nisu uknjiženi kao vlasnici.

Rješidba Stola sedmorice od 6. ožujka 1941. br. Rev. 272/41.
(Osuda Sreskog suda u Derventi od 11. ožujka 1939. br. P 498/38, osuda Okružnoga suda u Derventi od 14. listopada 1940. br. Pl. 203/39.)

S r e s k i s u d je udovoljio tužbenu zahtjevu, prema kome su tuženici L. T., J. P., J. I., J. B. i J. L., svi kao nasljednici iza pok. A. I., dužni trpjeti, da se kat. čest. 315/3 i 314/4 otpišu iz zk. ul. br. 270 k. o. Modran i upišu u novi z. ul. uz istodobni upis prava vlasništva sa cjelinom u korist tužitelja I. B.

O k r u ž n i s u d u D e r v e n t i je povodom priziva tuženih u glavnoj stvari potvrdio prvostepenu osudu.

Iz obrazloženja: Tužitelj ne zasniva svoj tužbeni zahtjev naprama tuženicima kao nasljednicima pok. A. I. na obveznom odnosu, dosljedno čemu se nije ni mogao taj odnos isticati u zahtjevu odnosno u pobijanoj osudi, već na propisu § 22. zak. o. z. k., prema kome kod sticanja zemljišta vanknjižnim putem, dakle ne putem upisa u zemljišnu knjigu, izmedju više osoba uzastopce, posljednji stečnik, ako dokaže svog prethodnika, može tražiti, da se izvrši zemljišno knjižni prenos neposredno na njegovu osobu.

Pok. A. I., pravni prednik tuženih, prenijela je sporne nekretnine putem ugovora o zamjeni na M. Š. bez upisa u zemljišnu knjigu, dakle vanknjižno, a M. Š. je ove iste nekretnine takodjer vanknjižnim putem prenijela na tužitelja, uslijed čega je tužitelj ovlašten, da traži od tuženih kao pravnih sljednika pok. A. I. neposredno zemljišnoknjižni prenos na sebe.

Pošto je tužitelj dokazao to vanknjižno stečenje, kako to utvrdjuje pobijana osuda, a koje utvrdjenje uostalom tuženici i ne pobijaju, to su tuženici pasivno legitimirani za ovu tužbu. Činjenica pak, što ovi još nisu postali zemljišnoknjižni vlasnici spornih nekretnina, nije smetnja ostvarenja tužbenoga zahtjeva obzirom na pravni nazor Stola sedmorice zauzet u ovom sporu u rješenju od 18. travnja 1940. br. Rev. 257/40.

S t o l S e d m o r i c e nije uvažio reviziju tuženih J. P. i J. I. iz ovih razloga:

Tuženici J. P. i J. I. napadaju prizivnu osudu revizijom iz razloga navedenih u toč. 2 i 4 § 597 grpp. Revizijski razlog iz toč. 2 § 597 grpp. vide žaljitelji u tome, da je prizivni sud trebao u najmanju ruku prekinuti postupak u ovoj parnici, dok se ne riješi parnica P 741/35, koja se vodi medju istim strankama radi istih nekretnina kod prvostepenoga suda. Revizijski razlog iz toč. 4 § 597 grpp. nalaze žalitelji u tome, da je pogješno stanovište, izraženo u pobijanoj osudi, da su tuženici pasivno legitimriani u ovoj parnici, jer oni nisu jo. zemljišno-knjižni vlasnici spornih nekretnina, a tužba po § 22 zzk. može da se upravi samo protiv uknjiženoga vlasnika. Predložili su, da se pobijana osuda preinači i tužitelj odbije s tužbenim zahtjevom, podjedno da se pobijana osuda ukine i stvar vrati sudu prvoga stepena na ponovno raspravljanje i presudjenje.

Revizija nije osnovana. Time, što prizivni sud nije prekinuo postupak u ovoj parnici do konačnoga rješenja parnice pod P 741/35 nije nastao nedostatak u postupku prizivnoga suda, koji bi spriječio iscpljiv pretres i temeljitu ocjenu sporne stvari. Iako je utvrdjeno pregledom spisa Z 741/35, da je prednica tuženih sada pok. A. I. tužila današnje tužitelje na platež kupovnine za prodane sporne nekretnine i da je ta parnica još u tečaju, ipak odluka u toj parnici nije od bitnog utjecaja na odluku u ovoj parnici, jer ista kakva god ne priječi odlučivanje u ovom pravnom sporu, u kojem tužitelj traži od nadsljednika pok. A. I., koja je još uvijek upisana u zemljišnim knjigama kao vlasnica spornih nekretnina, zemljišnoknjižni upis na tim nekretninama u svoju korist na osnovu obveznoga odnosa.

Digitized by Google

Nema ni revizijskog razloga pogrješn pravne ocjene spora, jer su tuženici kao iskazani i očitovani nasljednici pok. A. I., zemljišnoknjižne vlasnice spornih nekretnina, pasivno legitimirani u ovoj parnici, kojom tužitelj ostvaruje svoje pravo vlasništva na obveznom odnošaju izmedju njega i prednice tuženih te pok. M. Š. (§§ 548 ogz. i 22 zzk.). Činjenica, da tuženici nisu uknjiženi kao vlasnici spornih nekretnina u zemljišnim knjigama, ne oduzima im pasivnu legitimaciju, jer oni kao zakonski nasljednici u mirijskim nekretninama po nasljednom redu od 17. Muharema 1284, koji važi na području Bosne i Hercegovine, produžuju imovinsko-pravnu ličnost umrloga od časa njegove smrti.

Priopćio: Vladimir Luković, sudac u Derventi.

Za rješavanje sporova glede dužnosti prava paše i drvarenja u t. zv. beglučkim šumama nadležne su upravne vlasti.

Rješidba Vrhovnoga suda u Sarajevu od 1. listopada 1940. br. Rek. 43/40. (Osuda Sreskoga suda u Maglaju od 25. kolovoza 1938. br. P. 75/36, osuda Okružnoga kao prizivnoga suda u Derventi od 19. veljače 1940. br. Pl. 22/40).

Sreski sud u M. odbio je tužbeni zahtjev J. P. i drug. protiv U. E., upravljen na ustanovljenje, da su tužitelji stekli dosjelošću pravo služnosti paše i drvarenja na nekretninama, upisanim u z. k. ul. br. 10, 11 i 70 k. o. Stupari, te da je tuženi dužan dozvoliti, da se ta prava uknjiže u korist tužitelja u zemljišnim knjigama, jer će inače tužitelji biti ovlašćeni, da tu uknjižbu provedu izvršnim putem na temelju osude.

Odbijanje ovoga zahtjeva utemeljeno je na utvrdjenoj činjenici, da su tužitelji iskorišćavali predmetne nekretnine za pašu i drvarenje u zloj vjeri, te da se prema tome nisu stekle pretpostavke iz § 1460. o. g. z., u dokaz čega služi i činjenica, što su neki od tužitelja bili osudjivani za bespravnu sječu predmetne šume.

Okružni sud u D. je ukinuo povodom priziva tužitelja prvostepenu osudu kao i cio postupak kao ništav, a tužbu odbacio.

Iz obrazloženja: Prizivni sud je i ne obaziruć se na prizivne razloge našao, da u ovoj pravnoj stvari nije dopušten redovni pravni put. Povodom ovog spora zauzelo je Ministarstvo unutrašnjih poslova i Banska uprava Drinske banovine stanovište, da je za rješenje ovoga spora nadležno sresko načelstvo u T. Banska uprava u svojem rješenju zauzima stanovište, da je još na snazi propis § 10 naredbe o dodjeljivanju tapija na šume od 18. ožujka 1884. br. 5907/I, jer ga je novi zakon o šumama od god. 1929 (§ 1844) ostavio na snazi do rješenja pitanja mera i baltalika, da taj propis uredjuje služnosti prava bivših kmetova na šume dodijeljene vlasnicima, te da o tome imadu rješavati upravne vlasti, jer se pravo služnosti u pomenutim šumama, koje su i prije dodjeljivanja zemljovlasnicima iskorišćavane po starosjediocima kao ovlaštenicima, osniva na javnom naslovu.

Pošto na osnovu navedenih stanovišta mjerodavnih upravnih vlasti prizivni sud smatra, da je pravo služnosti, koje tužitelji hoće da ostvare putem nazočne tužbe, javno pravnoga značaja, te da su za njegovo rješavanje nadležne upravne vlasti, a ne redovni sudovi i bez obzira na to, što su stranke od strane Sreskoga načelstva upućene na put gradjanske pravde, to je po propisu § 572 grpp. trebalo izreći nedopustivost redovnoga pravnoga puta, jer je to činjenica, koja sprečava parnicu, te se ima u svako doba i u višim instancijama uzeti u obzir po službenoj dužnosti.

Vrhovni sud je odbio revizijski rekurs tužitelja iz slijedećih razloga:

Redovni sudovi (§ 1 grpp.) sude u gradjanskim parnicama, u kojima primjenjuju privatno — pravne propise na konkretne slučajeve. Iako su po § 187 zakona o šumama od 21. prosinca 1929. prestale važiti odredbe, na koje se u glavnom drugostepeni sud poziva, ipak ne može u ovom slučaju biti govora o nadležnosti redovnih sudova.

Iz historijata same tužbe se vidi, da se radi o takozvanoj beglučkoj šumi, podijeljenoj tuženoj stranci na osnovu uredbe od 18. ožujka 1884. Takova šuma je davana u vlasništvo zemljovlasnicima u svrhu namirenja njihovih potreba i potreba bivših kmetova, a te šume, i danas su u vezi s državnim šumama, iz kojih su bile izlučene. Zbog toga je posve razumljivo, da te šume i po novom zakonu o

Digitized by CROSBI

šumama stoje pod naročitim javnim nadzorom, iako po § 72 navedenoga zakona upravna vlast odlučuje u sporovima o načinu, vremenu i ubujmu služnosti; ako je postojanje same službenosti nesporno, ne može se iz ovih riječi povući zaključak, da su u sporovima za postojanje služnosti postali nadležni redovni sudovi. Naprotiv iz toga slijedi samo zaključak, da su o tom mjerodavni dosadašnji propisi, jer redovni sudovi ni po kojem zakonskom propisu nisu za to ni bili, niti su postali nadležni.

Po srijedi je javni interes odnosno služnost na teemlju javnoga prava, a o postojanju takve služnosti, koje postojanje i sam tuženi priznaje u svojem podnesku od 17. listopada 1929., upravljenom na Sresko načelstvo u T., a koji se nalazi u predmetnom parničnom spisu, mogu odlučivati samo one ustanove, koje štite i odlučuju o tim javnim interesima, a to su upravne vlasti.

Priopćio Vladimir Luković, sudac u Derventi.

Za proračunavanje minimuma egzistencije po zakonu o bivšim kmetskim selištima i stečenim beglucima od 17. svibnja 1928., ima se uzeti u obzir i druga slobodna zemlja prodavaoca, koju on ima u času prodaje.

Rješidba Vrhovnog suda u Sarajevu od 6. travnja 1940. br. Rev. 146/39-4.
(Osuda Sreskoga suda u Derventi od 26. siječnja 1938. br. P 483/37, osuda Okružnoga kao prizivnoga suda u Derventi od 26. lipnja 1939. br. Pl. 144/38-3.)

U parnici tužitelja I. M. i dr. protiv tuženoga M. N. radi ispunjenja kupoprodajnog ugovora spp.

Sreski sud u Derventi je odbio tužbeni zahtjev.

Iz obrazloženja: Uvidom u zemlj. knjižni izvadak vidi se, da nekretnine, upisane u z. k. ul. 70 i 71 k. o. Kulina, nisu pod ograničenjem po zakonu o bivšim kmetskim selištima i stečenim beglucima nego slobodno vlasništvo, dok su nekretnine, upisane u z. k. ul. 30 k. o. Kulina, pod navedenim ograničenjem. Potonje nekretnine imadu površinu od 123 dunama 118 m², a od toga je pod šumom, kućom i kućištem 58 dunuma 418 m², dok je ostatak obradiva (ziratna) zemlja. Vlasnik ovih nekretnina je tuženi sa cjelinom, a imao je na dan prodaje k. č. 561 i 562 u z. k. ul. 30 k. o. Kulina 12 osoba u kućnoj zajednici.

Obzirom na ovako utvrdjeno činjenično stanje sud je odbio tužitelje s tužbenim zahtjevom, jer poprima, da bi ispunjenjem kupoprodajnog ugovora, koji je predmetom ove tužbe, bio povrijedjen minimum, predvidjen u čl. 28. zakona o bivšim kmetskim selištima i stečenim beglucima od 17. svibnja 1928. Nema dvojbe, da kod obračunavanja ovog minimuma dolaze u obzir samo one nekretnine, koje su pod ograničenjem iz čl. 28. rečenoga zakona, a ne i nekretnine, koje su bez ovog ograničenja i slobodno vlasništvo, jer sa potonjima može vlasnik slobodno raspolagati bez ičijega pitanja i u svako doba. inače bi se mogli izigravati propisi o zabrani otudjivanja minimuma egsistencije. Nekretnine slobodnoga vlasništva mogle bi se uzimati u račun samo onda, kada bi vlasnik dobrovoljno stavio pod ograničenje, što medjutim u konkretnom slučaju nije ni ustvrdjeno, da je to tuženi učinio odnosno obvezao se učiniti.

Prema tome u minimum egsistencije ima se računati samo 64 dunuma 700 m² obradive zemlje iz z. k. ul. 30 k. o. Kulina, koja bi tuženom ostala nakon otudjenja k. č. 561 i 562, čime bi kraj 10 čeljadi, koja se je u času prodaje nalazila u kućnoj zadruzi, naseljenoj na predmetnim nekretninama, bio povrijedjen navedeni propisani minimum, pa bi za valjanost ovakovog, otudjenja bilo potrebno prethodno odobrenje sreskog načelstva u Derventi kao nadležne upravne vlasti, za koje tužitelji i ne tvrde, da je uslijedilo.

Okružni sud u Derventi je povodom priziva tužitelja potvrdio napadnutu prvostepenu osudu, ne uvaživši priziv.

Iz obrazloženja: Ne postoji ništetnost osude iz t. 9 § 571 grpp., jer je osuda valjano sastavljena i obrazložena. Isto tako nema ni nepravilne ocjene dokaza kao ni pogrješne pravne ocjene stvari.

Od odlučne je važnosti riješiti pitanje, da li ograničenje zabranom otudjivanja najmanje površine, koja postoji na nekretninama, upisanim u z. k. ul. 30 k. o. Kulina, veže sudove bez obzira na okolnost, što tuženi ima još nekretnina slobodnoga vlasništva tako, da navedene nekretnine, koje stoje pod zabranom otudjivanja, ne predstavljaju minimum egsistencije; dalje da li redovni sud u parničnom po-

stupku može da cijeni, imade li osnova zabrana otudjenja ispod najmanje površine ili ne, jer je očito, da ispunjenje ugovora, koje bi se nametnulo tuženomu osudom, ovisi od ove zabrane po propisima čl. 27—29. zak. o bivšim kmet. sel. i steč. begl. od 17. svibnja 1928.

Jasno je, da je navedenim posebnim zakonom zabranjeno otudjivanje najmanje površine. Otudjivanje je dozvoljeno samo u iznimnim slučajevima, a za to je potrebna dozvola upravne vlasti. U konkretnom slučaju se traži, da se sudi, da je tuženi dužan prema tužiteljima ispuniti kupoprodajnu pogodbu spornih nekretnina, koje stoje pod ograničenjem navedenoga zakona, a kojom bi se prodajom okrnjila najmanja površina. Medjutim su ovakovi ugovori, kojima se otudjuje najmanja površina, zabranjeni navedenim posebnim zakonom, te se mogu ukrepiti samo iznimno uz dozvolu upravne vlasti. Kada tako stoji stvar, to traženje ispunjenja ovakovih ugovora pa i putem suda ne može biti djelotvorno, kada za takovo otudjivanje nema dozvole nadležne vlasti.

Vrhovni sud je povodom revizije tužitelja uvaženjem iste pobijanu drugostepenu osudu ukinuo i stvar vratio drugostepenomu sudu, da o njoj iznova raspravlja iz slijedećih razloga:

Žalioci pobijaju drugostepenu osudu revizijom iz razloga po toč. 2., 3. i 4. § 597. grpp. Pri tom ističu, da se prizivna osuda osniva na pogrješnoj ocjeni stvari, jer da tuženik ima slobodnih nekretnina, na kojima mu je osigurana egsistencija i bez kmetovskoga selišta, a da mu je po čl. 29. zak. o bivšim kmetovskim selištima moguće otudjiti i cijelo kmetovsko selište, ako je sebi osigurao egsisteiciju na drugom mjestu. Zatim navode, da u postupku nisu provedeni dokazi uvidom u zemlj. knjižne izvatke i saslušanjem svjedoka, koliko tuženi ima zemlje, pa u tom vide razlog iz t. 2. § 597. grpp. Dodaju, da prema priloženomu izvatku u spisu tuženi ima oko 200 dunuma slobodne zemlje, pa da spornom prodajom ne može biti prekoračen minimum iz čl. 28. navedenoga zakona.

Revizija je osnovana, jer pogrješna pravna ocjena stvari postoji. Nije osnovano stanovište prizivnoga suda, da sudovi ne mogu izricati osude radi ispunjenja ugovora, ako se radi o prodaji koga dijela bivšega kmetskoga selišta, ako nije priložena dozvola upravne vlasti za otudjenje. Naprotiv po čl. 33. pravilnika za izvršenje spomenutoga zakona za otudjenje površina preko minimuma, predvidjenoga u čl. 28 navedenoga zakona nije potrebna privola upravne vlasti, nego sudovi imaju u ovakvom slučaju dozvoliti i provesti ugovor o otudjenju na osnovu izvatka iz kućne liste i sravnjivanjem posjedovnoga stanja. Prema pravilnomu tumačenju čl. 29. rečenoga zakona za proračunavanje minimuma ima se uzeti u obzir i druga slobodna zemlja prodavaoca, koju on ima u času prodaje i kojom zemljom osigurava svoju egsistenciju.

Kako se prizivni sud, polazeći s krivoga stanovišta nije bavio pitanjem, koliko je tuženi imao u času prodaje ukupno nekretnina, i nije prema tomu obujmu a ni po broju članova porodice proračunavao minimum površine, potreban po zakonu za svakoga tadanjega člana, s toga ni ovaj sud nije u to pitanje mogao ulaziti uvidom u izvatke, pa je valjalo pobijanu osudu ukinuti i narediti, da se o stvari iznova raspravlja pozivom na § 605. grpp.

Priopćio Vladimir Luković, sudac u Derventi.

Po § 11. grunt. zak. za B. i H., koji je ostavljen na snazi §-om 87 Zzk, potreban je za dosjelost izmedju ostalih uslova ne 10-godišnji nego 30-godišnji posjed.

Rješidba Stola Sedmorice od 30. siječnja 1941. br. Rev. 1946/1-40.
(Osuda Sreskog suda u Derevnti od 16. svibnja 1939. br. P. 549/35, osuda Okruž. suda u Derventi od 20. rujna 1940. br. Pl. 86/40.)

Sreski sud u D. je u pravnoj stvari tužiteljice S. Dž. iz D. protiv P. J. iz S. radi priznanja prava vlasništva spp odbio tužbeni zahtjev.

Okružni sud u D. je povodom priziva tužiteljice preinačio prvostepenu osudu, udovoljivši tužbenomu zahtjevu.

Stol Sedmorice je povodom revizije tuženoga ukinuo osudu Okružnog kao prizivnog suda u D. i stvar vratio sudu drugog stepena, da o njoj ponovno raspravlja i sudi.

Digitized by Google

Iz obrazloženja: Osnovana je revizija i sa gledišta pogrješne pravne ocjene spora (§ 597 br. 4 grpp.), kako to iznosi tužitelj, jer pobijana osuda i u dispozitivu i u razlozima dosudjuje tužiteljici pravo vlasništva na temelju dosjelosti, primjenjujući u tom pogledu propise zakona od 7. Ramazana 1274 godine. Medjutim to je pravno stanovište pogrješno, jer su propisi zakona od 7. Ramazana o pravu dosjelosti derogirani §-om 11 grunt. zakona za B. i H., koji je propis ostavljen i dalje na snazi §-om 87. Zzk. Navedeni § 11. gr. zak. za B. i H odredjuje, da se imadu primijeniti propisi opć. gradj. zakonika u pogledu toga, kako se stiču, prenašaju, ograničavaju i ukidaju stvarna prava na nekretninama, koja su predmet gruntovničkog upisa. Prema tome, pošto je dosjelost jedan od načina sticanja vlasničkoga prava na nekretninama, koje su predmet upisa u zemljišne knjige, to se u smislu § 11 grunt. zakona za B. i H. dosjelost imade cijeniti po propisima o. g. z. Za tu dosjelost je izmedju ostalih uslova potrebit ne 10-godišnji nego 30-godišnji posjed. Kako u pobijanoj osudi nije utvrdjeno činjenično stanje u pogledu navoda ravizijskog protivnika, da tužiteljica drži spornu nekretninu više od 30 godina u posjedu i to bez njegove krivnje, to ovaj revizijski sud ne može sam da ocijeni ovu spornu stvar sa te pravne strane (§ 604/IV grpp.)

Radi navedenoga, a u smislu § 604. grpp. i ne upuštajući se u rješenje ostalih revizijskih razloga, valjalo je uvaženjem revizije pobijanu osudu ukinuti i zaključiti kao u dispozitivu. — Odluka o trošku revizijskog postupka temelji se na propisu § 154 grpp.

Priopćio Vladimir Luković, sudac u Derventi.

Po § 273 Ip. vanparnični sud će u zaključku o diobi zajedničkih nekretnina odrediti, što dobiva svaki od suvlasnika u naravi od zajedničkog zemljišta, a ne ovršni sud. — § 305 Ip. dolazi do primjene samo onda, kada je osuda izvršni naslov*).

Rješidba Stola sedmorice od 21. svibnja 1941. br. Rek. 456/41.
(Odluka Sudbenoga stola u Osijeku od 8. ožujka 1941. br. Pl 2260/41, odluka Kotarskoga suda u Našicama od 31. siječnja 1941. R 4/41.)

U vanparničnom predmetu Lj. B. iz B. proti B. D. iz B. radi razvrgnuća zajednice spp.

Kotarski sud u Našicama je udovoljio zahtjevu molbe, ali je molitelja odbio s prijedlogom, da se u zaključku o diobi navedu pojedini dijelovi zajedničkoga zemljišta u naravi, što ih pojedini suvlasnik po diobi ima primiti, jer da to spada na ovršnoga suca. (Medju suvlasnicima u nazočnom slučaju nije postojao spor, u kojem je riječ u § 267. Vp.).

Sudbeni stol u Osijeku je povodom rekursa molitelja ukinuo taj zaključak s razloga, jer se po § 273. Vp. u zaključku o diobi moraju navesti odredjeni fizički dijelovi, koje diobenici imaju da prime, a § 305. Ip. da dolazi do primjene, kada je osuda ovršni naslov.

Stol sedmorice je povodom rekursa protustranke protiv toga zaključka zaplučio: Rekurs se ne uvažava.

Obrazloženje: Iako je ispravno, da prema vladinom obrazloženju svrha vanparničnoga postupka može biti dakako to, da stranka dodje do izvršnoga naslova za raskidanje zajednice (diobe) sudskim putem, a samo izvršenje naslova ima se provesti po Ip-u, ipak sam tekst zakona (§ 273 Vp.) u punoj jasnoći odredjuje drukčije, nego što kaže vladino obrazloženje. Za slučaj naime, da se dioba ima vršiti fizički kao što u našem primjeru, propis §-a 273. Vp. naredjuje, da će predmet zaključka biti navod, koji fizički dio, odnosno koje fizičke dijelove

*) Vidi zaključak Stola sedmorice od 27. ožujka 1940. br. Rek. 264/40., otisnut u III. svesku zbirke rješitaba Rucner—Strohal pod br. 1399, te rasprave dra B. Bazalc: Razvrgnuće zajednice s obzirom na vanparnični i novi izvršni postupnik u »Mjesečniku« iz 1938. god. str. 561; Razvrgnuće zajednice nekretnina sudskom prodajom prema novom vanparničnom i izvršnom postupniku u »Mjesečniku« iz 1941. god. str. 24. i sl.

Digitized by Google

dobivaju pojedini suvlasnici. Pod fizičkim dijelom razumijeva se upravo u naravi odijeljeni dio, a ne alikvotni dio, koji je antiteza fizičkomu dijelu. Uostalom bi bilo suvišno u izreci zaključka isticati alikvotne dijelove, koje zakon naziva »udjele« (§ 267 st. 2 Vp.), kada je raskidanje zajednice vanparničkim putemo dzvoljeno. osim uz druge pretpostavke (§ 267 st. 2 br. 1 i 2), samo onda, kada nema spora o veličini alikvotnih dijelova (udjela) suvlasnika. Ktoga ispravno cijeni rekursni sud, da § 305 Ip. dolazi do primjene samo onda, kada je o s u d a izvršni naslov. Uopće je kod fizičke diobe moguć i izvršni postupak, ali ne u svrhu utvrdjivanja fizičkih dijelova, koje dobivaju pojedini suvlasnici, jer je to predmet zaključka, donesenoga u vanparničnom postupku (§ 273 Vp.), nego u svrhu predaje već utvrdjenih fizičkih dijelova tražiocu (-ocima) izvršenja.

Preopćio B r a n i m i r R a č k i, sudb. prislušnik u Našicama.

Ovrhovoditelj ne može od dužnika ovršenikovoga po § 261 u vezi sa čl. 33 Ugrpp. tražiti položenje prokazne zakletve

Plenarna rješidba Stola sedmorice od 30. prosinca 1940. br. Rev. 1010/1-40. (Osuda Sres. suda I u Zagrebu od 3. prosinca 1939. br. P 6559/39. osuda Okruž. suda u Zagrebu od 21 ožujka 1940. br. 520/40.

A ishodi proti B osudu na platež uzdržavanja i na temelju nje ovršnu pljenidbu i prenos radi naplaćivanja na plaću, što ju B ima kod C kao namještenik. C nije ništa platio. Tada A digne t u ž b u proti C-u i traži, da C prokaže imovinu (plaću) A-ovoga (ovrhovoditeljevoga) dužnika i da na to položi prisegu.

P r v o s t e p e n i je sud sudio po zahtjevu tužbe.

O k r u ž n i s u d j e k a o p r i z i v n i sud odbio zahtjevu tužbe.

R a z l o z i: Tužitelj A traži od tuženika C da prokaže imovinu njegovog dužnika B i da na to položi zakletvu, a taj zahtjev temelji na čl. 33 Ugrpp. u vezi sa § 261 Ip. Prvostepeni je sud neosnovano udovoljio tužbenom zahtjevu. Tužba se u smislu čl. 33 Ugrpp. može podići, proti onomu, koji je po propisima gradjanskoga prava dužan prokazati imovinu ili dug. Tužitelj i tuženik u času izdanja naloga izvršnoga suda nisu bili ni u kakvom privatnopravnom odnošaju, te duženik ni po kakvom propisu privatnoga prava nije bio dužan prokazati svoj dug prema ovršeniku (B). Tuženik je jedino na osnovu § 261 Ip., dakle na osnovu procesnoga (izvršnoga) prava, bio dužan, da kao ovršenikov dužnik dade tužitelju (ovrhovoditelju) samo izvjesna u § 261e Ip. iscrpljivo navedena izjašnjenja o zaplijenjenoj plaći. Dužnost iz § 261 Ip. nije privatnopravne naravi. Dužnost davanja izjašnjenja po § 261 Ip. može se osnovati samo nalogom izvršnoga suda, a pretpostavka je za to: prijedlog ovrhovoditelja. Ta dužnost ne podleži nikakvoj kaznenoj sankciji, te se ne može iznuditi ovrhom. Ovršenikov dužnik po § 261 st. 3 Ip. jedino odgovara ovrhovoditelju za štetu, nanesenu propuštenom, zadocnjelom, svijesno neistinitom ili nepotpunom izjavom. Prava ovrhovoditeljeva iz § 261 Ip. i dužnost ovršenikovoga dužnika iz § 261 Ip. mogu se ostvarivati samo u granicama i načinom, u toj ustanovi odredjenim.

S t o l s e d m o r i c e je potvrdio osudu Okružnoga kao prizivnoga suda iz ovih razloga:

U pogledu pravne ocjene revizija izvodi, da se tužitelju kao ovrhovoditelju proti ovršenikovomu dužniku ima priznati pravo na tužbu iz čl. 33 Ugrpp., jer tuženik kao dužnik ovršenikov nije izvršio naloženu mu isplatu niti je na nalog izvršnoga suda dao izjašnjenja, kako to odredjuje § 261 br. 1 Ip. Molitelj revizije izvodi, da je on pljenidbom tražbine svojega dužnika odnosno ovršenika u smislu propisa § 473 hrv. grpp. prema tuženiku kao ovršenikovomu dužniku došao u položaj ustupovnika prema ustupljenomu dužniku i na tom odnošaju osniva za sebe pravo, a na strani tuženika dužnost prokazivanja plaće ovršenika. Kada bi medjutim medju strankama i postojao pravni odnošaj, kako se postavlja u reviziji, ne može tužitelj zahtijevati prokazivanje imovine proti tuženiku kao ustupljenomu dužniku, jer ustupljeni dužnik nije ni po gradjanskom ni po drugom kojem pravu dužan ustupovniku prokazati imovinu prvoga dužnika, u ovom slučaju ovršenika. Dužnost je ustupljenoga dužnika namiriti ustupovnika kao svojega vjerovnika (§ 1396 ogz.) i osim navedene nema druge dužnosti prema ustupovniku, pa dosljedno ni dužnosti prokazivanja imovine. Medjutim prema stanju ovršenih spisa tužitelj nije uopće prema tuženiku stupio u odnošaj vjerovnika.

Digitized by Google

Ovršnom odlukom I 276/24, a jednako i zaključkom I 1073/39. je dozvoljena tužitelju ovrha na plaću ovršenika i tuženiku naložena isplata na ruke ovrhovoditelja. Tužitelj nije u ovršnom postupku ni zahtjevao prenos mjesto isplate, nego prenos radi naplaćivanja (§ 264. Ip.). Samo prenos umjesto isplate ima učinak gradjanskog-pravnog ustupa (§ 278 Ip.), prema čemu se izvodi revizije o pravu tužitelja i dužnosti tuženika na prokazivanje imovine ukazuju bez osnova. Posljedica propuštenoga izjašnjenja ili svijesno neistinitog ili nepotpunog izjašnjenia po § 261 Ip. jest jedino odgovornost za štetu. Dužnost davanja izjašnjenja osniva se na Ip.-u, a ne na gradjanskom pravu, pa se stoga na § 261. Ip. ne može primijeniti čl. 33 Ugrpp. Uostalom, kada bi zakonodavac dopuštao prokaznu zakletvu u slučajevima § 261. Ip., on bi je bio propisao u samom Ip.-u, kao što ju je odredio u § 46 Ip. Prema tome je pobijana osuda ispravno odbila tužbeni zahtjev i tužitelja uputila na postupanje u pravcu propisa § 261 Ip.

Priopćio Stj. Hild, sudac Okr. suda u Zagrebu

Ovršni, a ne vanparnični sud nadležan je za ispitivanje svjedočbe o seljačkom svojstvu ovršenika po uredbi o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe. To je ispitivanje moguće dakle postupovno u toliko sudskih instanca, koliko ih dopušta onaj ovršni zakon, po kojem se konkretna ovrha vodi.

Rješidba Stola sedmorice od 27. veljače 1941. br. Rek. 167/41,

(Datum i broj rješenja nižih sudova nije bio naveden)

U ovršnom predmetu S. a. š. d. d. iz O. proti M. A. i dr. iz F. radi 350 00 D. spp. podnio je ovršenik molbu za obustavu ovrhe i priznanje seljačkoga svojuredbe o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe.

Kotarski sud u Našiama je tu molbu odbio. Protiv te odluke uložio je ovršenik rekurs i označio u pravnom lijeku kao rekursni sud Sudbeni stol u Osijeku. — Unatoč toga podnio je kotarski sud u Našicama pravni lijek na rješenje Banskomu stolu, jer se radilo o ovršnom postupku, koji je započeo prije stupanja na snagu zakona o ovrsi i o osiguranju od 9. srpnja 1930. (Čl. 27. Uip).

Banski stol u Zagrebu je vratio pravni lijek običnim dopisom prvostepenomu sudu s nalogom, da ga podnese na rješenje Sudbenom stolu u Osijek i to s razloga, jer je rekurent taj sud označio kao rekursni sud i jer se u vanparničnom postupku rješava pitanje o istinitosti svjedočbe o svojstvu seljaka u smislu uredbe o zaštiti seljačkog posjeda od ovrhe.

Sudbeni stol u Osijeku je povodom toga pravnoga lijeka potvrdio pobijanu prvostepenu odluku.

Stol sedmorice je povodom revizionoga rekurza ovršenika rješio:

Rekurs se uvažuje, pobijani zaključak zajedno sa prethodnim postupkom pred Sudbenim stolom u Osijeku se ukida i prvostepenomu sudu nalaže, da pravni lijek rekursa ispravno utoka de pr. 26. rujna 1940. protiv zaključka od 10. rujna 1940. I-297/36 otpravi na rješenje Banskomu stolu u Zagrebu.

Obrazloženje: Svjedočba o tome, tko se smatra seljakom u smislu uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe od 12. listopada 1939. ispituje i donaša odluku nadležni izvršni sud. (Čl. 2. st. 3. uredbe). Ova je ovršna stvar bila u toku prije stupanja na snagu zakona o izvršenju i obezbjedjenju, prema čemu se na rješavanje imadu primijeniti propisi, koji su bili u valjanosti prije stupanja na snagu zakona o izvršenju i obezbjedjenju. (Čl. 27. Uip). Kada uredba o zaštiti seljačkoga posjeda odredjuje, da nadležni izvršni sud ispituje svjedočbu o tom, tko se ima smatrati seljakom, tada se ne može drugo uzeti, nego da se tim upućuje na one nadležne sudske instance, koje su postupale prije stupanja na snagu novog izvršnog zakona, jer navedena uredba o zaštiti seljačkoga posjeda ne sadržaje osim upute na nadležni izvršni sud nikakvih propisa o postupku niti o nadležnosti sudova. Nema oslona ni za primjenu propisa zakona o sudskom vanparničnom postupku, jer navedena uredba ne sadržaje takve odredbe.

Digitized by Google

Po tom ispituje svjedočbu nadležni izvršni sud — Sreski sud u Našicama, ali Okružni sud u Osijeku nije nadležan za postupak u drugom stepenu, jer i u višem stepenu ima postupati nadležni sud. Nema oslona ni za primjenu srodnih zakona i propisa uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, u kojoj je izričito odredjeno ispitivanje uvjerenja po sreskom sudu po propisima zakona o vanparničnom postupku. Uslijed toga obzirom na propis § 27 Uip. ostaje nadležnost po propisima, koji su stajali na snazi prije stupanja na snagu novog izvršnog zakona, prema čemu Sudbenomu stolu u Osijeku u ovoj stvari nije pripadala sudbenost (§ 339 t. 1 i §§ 46 i 91 gradj. sudovnika).

Izvršenici opravdano pobijaju rješidbu Sudbenoga stola u Osijeku, koja je ništava sa čitavim prethodnim postupkom, slijedom čega je valjalo rekurs uvažiti i odlučiti, kako je to u tenoru ovoga zaključka navedeno (§ 571 br. 3 Grpp).

Priopćio Branimir Rački, sudb. prislušnik u Našicama.

Svadje i neprestane pogrde ograničuju ličnu slobodu ženidbenih drugova, te su dovoljan razlog za traženje razlučnoga boravišta i privremenoga uzdržavanja po § 333 t. 8 Ip-a (ne treba dakle fizička zlostava — konkretna silna pogibao — § 60 žen. zak. za katolike).

Rješidba Stola sedmorice od 6. veljače 1941. Rek. 40/1 — 1941.
(Privremena naredba Sreskoga suda I u Zagrebu od 8. studenoga 1940. Pn 116/40, zaključak Okruž. suda u Zagrebu od 13. prosinca 1940. br. Pl 2667/40.)

Predlagateljica M. C. je zatražila izdanje privremene naredbe radi dozvole razlučnoga boravišta i privremenoga uzdržavanja od muža, s kojim je živjela u zajednici od god. 1903. Obrazlaže svoj zahtjev grubim postupkom, vrijedjanjem, pogrdama od strane protustranke, te uskraćenjem materijalnih sredstava za vodjenje kućanstva.

Sreski sud je udovoljio zahtjevu predlagateljice po § 333 t. 8 Ip-a.

Iz obrazloženja: Nije uvijek potrebna fizička sila i batinjanje, već je, zavisno od prilika, dovoljno i pogrdjivanje riječima, omalovažavanje, pokazivanje prezira, kao u konkretnom slučaju.

Okružni sud je uvažio rekurs muža i preinačio prvostepenu odluku onamo, da se prijedlog supruga radi dozvole razlučnoga boravišta i privremenoga uzdržavanja odbija.

Iz obrazloženja: Iz dobivenoga dokaznoga gradiva ne slijedi, da je predlagateljica uslijed konkretne pogiblji ili nasilja sa strane svoga supruga, odnosno uskrate svakoga potrebnoga uzdržavanja morala napustiti zajednički stan, a to je u smislu § 332 od. 2 Ip-a i § 107 ogz-a pretpostavka za izdavanje privremene naredbe po §-u 333 t. 8 Ip-a.

Stol sedmorice je uvažio revizijski rekurs predlagateljice i uspostavio prvostepenu odluku. U obrazloženju se kaže: Iako rekursni sud prima utvrdjenim, da izmedju predlagateljice i njenoga muža nije vladao sklad u ženidbi i da su se neprestano vrijedjali i svadjali, te da su u njihovoj kući nastala dva protivnička tabora: na jednoj strani predlagateljica s kćerkom, a na drugoj strani protivnik sa sinom, ipak ne udovoljuje traženju predlagateljice, jer da moliteljica nije morala napustiti zajednički stan uslijed konkretne pogiblji ili nasilja, i da se time nije ispunila pretpostavka, koju traži § 332/II Ip-a za izdanje privremene naredbe.

Medjutim, kada je utvrdjeno, da stranke žive odvojeno, i da je predlagateljica napustila svoga muža, jer joj je život u ženidbenoj zajednici postao nesnosan radi neprestanoga svadjanja i vrijedjanja od strane protivnika, onda se s obzirom na propis §-a 90 ogz-a ne može tražiti od predlagateljice, da i dalje ostane u zajedničkom kućan-

Digitized by Google

stvu s protivnikom, jer bi se time ograničila njena sloboda, a u takvom slučaju žena nije dužna slijediti svoga muža u njegovom kućanstvu ni po §-u 92 ogz-a obzirom na propis §-a 109 ogz-a, jer iz gornjih utvrdjenja rekursnoga suda izlazi, da je predlagateljica bila izvrgnuta trajnoj grižnji radi svadja i uvreda u kući svoga muža. To je u ostalom i važan razlog za rastavu. Prema tome predleže sve pretpostavke na strani predlagateljice, koje su potrebne za izdanje privremene naredbe po §-u 338/I Ip-a, a to su: predlagateljica je točno naznačila, kakvu naredbu traži; vrijeme, za koje predlaže naredbu; zahtjev, koji joj pripada po sili zakona (§ 91 ogz.), te naznačila činjenice, na kojima osniva svoj zahtjev, a koje je učinila vjerojatnim.

*

Gornja se rješidba saopćuje upućujući na rješidbu protivnoga stanovišta od 12. rujna 1940. br. Rek 808/40. (»Mjesečnik« god. 1940. br. 11).

Priopćio J. Budisavljević, pristav Sres. suda I u Zagrebu.

b) Staleško

Bivši odvjetnički pripravnici imadu pravo polagati odvjetnički ispit, ako ispunjavaju uvjete za polaganje.

Rješidba Stola sedmorice od 16. siječnja 1941. br. Rek 1227/1941.

(Zaključak pretsjedništva Apelacionog suda u Zagrebu od 4. prosinca 1940. Su 15867-9-1940.)

Pretsjedništvo Apelacionog suda u Zagrebu je odbilo molbu F. G., perovodnoga vježbenika u V., za dozvolu polaganja odvjetničkoga ispita, jer da nije odvjetnički pripravnik.

Stol sedmorice je povodom žalbe molitelja ukinuo pobijani zaključak i stvar vratio na novu odluku mimo odbitnoga razloga ukinutoga zaključka uz ovo obrazloženje:

Pobijanim je zaključkom odbijen žalilac sa svojom molbom za dozvolu polaganja odvjetničkoga ispita iz razloga, jer on danas nije upisan u imeniku odvjetničkih pripravnika. Pobijani zaključak zauzima naime stanovište, da se polaganje odvjetničkoga ispita može dozvoliti samo licima, koja su upisana u imenik odvjetničkih pripravnika, a ne i bivšim odvjetničkim pripravnicima, makar su oni ispunili inače sve uvjete za polaganje ispita. To stanovište osniva pobijani zaključak na tome, što se u §-u 12 st. 2 za/a i u pravilniku o vršenju odvjetničke vježbe i polaganju odvjetničkoga ispita, koji sadržaje doslovni propis §-a 12 st. 2 za, kaže: »Advokatski pripravnik, koji je proveo tri godine u vježbi... ima pravo na polaganje advokatskog ispita«. No iz ovakove stilizacije stava 2 § 12 za, ne može se izvesti, da je zakon htio polaganje ispita uvjetovati i tim, da je dotično lice i u doba polaganje ispita upisano u imenik pripravnika, dok on nigdje ne traži, da molilac ima doprinijeti dokaz i o tome (§ 12 st. 1 za i § 25 pravilnika), a s druge strane izričito dozvoljava, da se molba za polaganje ispita i neposredno podnosi Apelacionomu sudu, a ne preko Odvjetničke komore. Dok zakon nigdje izričito ne propisuje kao uvjet za polaganje ispita, da je molilac u doba polaganja još upisan u imenik pripravnika, i dok se iz svih odnosnih propisa ne vidi niti nikakav razlog, koji bi za to govorio, ne može se na osnovu samo toga, što se u §-u 12 st. 2 kaže, da: »advokatski pripravnik, koji je proveo tri godine u vježbi...« a ne »lice, koje je provelo tri godine u vježbi...« ima pravo polagati advokatski ispit, zaključiti, da zakon dozvoljava polaganje ispita samo sadanjim odvjetničkim pripravnicima, a ne i bivšim, koji su stekli kao takovi pravo na polaganje ispita, a prije položenja ispita istupiti iz odvjetničke vježbe.

Priopćio Franjo Gložinić, perovodni vježbenik u Varaždinu.

Digitized by Google

Književnost

CHERUBIN ŠEGVIĆ: Die Kroaten und ihre Mission während dreizehn Jahrhunderte der Geschichte. Historisch-ethnografische Betrachtungen. Uebersetzung aus dem italienischen Original von dr. Peroslav Paskiević. — Zagreb 1941. Knjiga je posvećena Poglavniku dru Anti Paveliću, prvomu suverenu uspostavljene Hrvatske. Pisac u predgovoru kaže, da je prigodom prvoga doticaja Hrvata sa sv. Stolicom, koji je uslijedio prije hiljadu tri stotine godina, smatrao potrebnim svratiti pozornost civiliziranoga svijeta na to, da na istočnoj obali Jadranskoga mora postoji narod, koji nije ispravno i dovoljno poznat, a koji preko hiljadu tri stotine godina pretstavlja čvrstu obranu civilizacije protiv barbarskih napadaja s istoka. — Govori o Ilirima, Dalmatima, Slavenima, Hrvatima, o prvim doticajima Hrvata sa sv. Stolicom, o ugovoru pape sv. Agatona (673—681) sa Hrvatima o nenapadanju, o političkom i gradjanskom uredjenju Hrvatske države, o fizionomiji Hrvatske u njenim prvim stoljećima; o crkvi, jeziku i liturgiji; o odnošajima Hrvata prema njihovim susjedima; o Hrvatima kao braniteljima europske civilizacije; o novoj fizionomiji Hrvatske. Na str. 54 kaže pisac, da su Hrvati nazivali šizmatike (t. j. one, koji nisu priznavali pape vrhovnom glavom kršćanske crkve) vlasima ili Srbima. Nato je zgodno ovdje primijetiti, da se je za nje rabio i naziv »Racz«. Taj su naziv smatrali pogrdnim, pa su god. 1790. na svojem kongresu u Temišvaru zatražili, da se taj pogrdni naziv otstrani, što je bilo i odredjeno. (Protocollum Commissionis Aulicae od 4. ožujka 1791., I. dio toč. 18: »Wird um Abstellung der schimptlichen Benennung Racz, Schismatici, Popn gebethen . . .« Na to je uslijedila odredba Leopolda II.: »Werden jene ungeschicklichen Namen, deren man sich jetzt gegen die Illyrisch Nation bedienet hat, gänzlich verbothen werden . . .«)

O. HUGOLIN MAKVIĆ, Franjevac: Klerici i vojna služba (Disertacija za doktorat na bogoslovnom fakultetu u Zagrebu) — Zagreb 1940, stranica 144. — Pisac prati ovo pitanje u povijesnom razvoju, prikazuje njegovo današnje stanje, te na koncu u zaključku kaže, da je crkva i država u svojem zakonodavstvu pokazala, da vojna služba nije spojiva s kleričkim staležom; da su to crkveni zakoni neprestano naglašavali i tražili izuzetak crkvenih službenika od vojne službe, pa da je taj izuzetak ovisio o tome, kakav je bio odnošaj izmedju crkve i države. Pisac je ovo pitanje svestrano temeljito proučio i vrlo dobro prikazao u ovoj knjizi.

ANTE MILIČIĆ: »Uputa za vodjenje prinudne uprave«. Pisac, vijećnik Sudbenoga stola u Sarajevu, preveo je, našemu zakonu prilagodio i izdao knjižicu (66 malih stranica) pod naslovom: »Uputa za vodjenje prinudne uprave« (Leitfaden für Zwangsverwalter). Tu se praktično upućuje, kako se ima voditi prinudna uprava (sekvestracija) Pod tekućim brojevima 1—100 obradjuje se na lak i pristupačan način početak, svrha i predmet prinudne uprave, djelokrug upravitelja i njegov odnos prema sudu i raznim strankama, te uopće njegova prava i dužnosti. Stvar je zanimljiva, a javnosti premalo poznata. — Knjižica će dobro doći svakomu upravitelju, sucu, sudu i odvjetniku, svakomu vjerovniku i dužniku, a osobito državnomu vjeresijskomu zavodu (bivša Hipotekarna banka), koji je sam kao takav po zakonu upravitelj prinudnih uprava u vlastitim ovrhama. Knjižica se može dobiti kod izdavača u Sarajevu, ili kod tiskare »Bosanska pošta«, Sarajevo. Cijena joj je bez poštarine 35 dinara.

HRVATSKA SMOTRA, god. 1941. br. 4 sadržaje: Ivan Oršanić: Stari i novi poredak; Gjuro Arnold: Moja posljednja pjesma; Dr. Drago Ćepulić: Sudbina Bergsonove filozofije; dr. Božidar Latković: Doživljaji u Francuskoj prije i poslije njezine katastrofe; Tihomir Zubac: Posljednji hercegovački vladar; Ivo Kljalo: Sam; Vjek. Ećimović: Vječni lutalac; Ivan Krolo: Zagora; Jakša Ercegović: Sa stakla u mome prozoru; Iv.: Hrvati i Slovačka; Delorko: Razigrani vodoskoci; Hrvatski klasik Mile Budak; Anali francuskoga instituta; dr. Hrašćanec: Pitanje radničkih štrajkova s etičkoga gledišta; Karl Otten: Crni Napoleon; Hrvatska terminalogija; Kazalište: Usred sezone; Zl: Milković: Zaista mnogo je toga trulo u državi Danskoj. — Socialis: Javni radovi u Banovini Hrvatskoj; Socijalni problem u ratu; Kroz revije i listove; dr. B. Jurišić: Problem hrvatske jezične posebnosti; —

Digitized by Google

broj 5—6 sadržaje: Ivan Oršanić: Država Hrvatska; August Djarmati: 10. travnja 1941.; Radovan Latković: Uloga mladosti u nacionalističkim pokretima; dr. Drago Ceputić: Nešto o originalnosti i autohtonosti jakobinske Hercegove »Pangeje«; Z.: Korošec kao povijesni detalj; Milivoj Karamarko: Eugen Kvaternik i hrvatski državnopravni program; dr. Vladimir Židovec: O seljačkoj ideologiji; dr. Eugen Sladović: Selo i grad; Vladimir Božić: Socijalna politika nacionalizma; I. Q. O.: Pobjeda povijesne odredjenosti, odlučnosti i hrabrosti; Stipe Mosner: Krivac Churchill; A. R. Buerov: Lirika Hrastovca i Djarmati-a; dr. Drago Cerovac: Značenje zakonske odredbe o gradnji radničkih stanova; Ante Oršanić: Vuk je oštar, al su zubi tupi; Mjesec dana Nezavisne države Hrvatske; Iz Poglavnikova govora.

CRESSON ANDRÉ: Platon, sa vie, son oeuvre. Avec un exposé de sa philosophie. Paris 1939.

BASTIDE GEORGES: Le moment historique de Socrate. Paris 1939. (Bibliothèque de philosophie contemporaine).

DUPRÉEL EUGENE: Esquisse d'une philosophie des valeurs. Paris 1939. (Bibliothèque de philosopihe contemporaine).

DUCASSÉ PIERRE: Méthode et intuition chez Auguste Comte. Paris 1939. (Bibliothèque de philosophie contemporaine).

EXPOSÉ méthodique de droit civil. Par Ph. *Bonnecarrère*, M. *Laborde-Lacoste* et Louis *Crémieu*. Paris 1940. Tome I. — Introduction générale à l'étude du droit. — Les personnes. Les biens.

INVENTAIRES. Paris 1937, 1939. II. L'économique et le politique. III. Classes moyennes.

VAN TICHELEN JOSEPH: Le président de la République et le Problème de l'État. Étude de la situation juridique et politique du chef de l'État aux États-Unis, en France et dans le deuxième Reich. 1939.

SILBERNE EDMOND: La guerre dans la pensée économique du XVIe au XVIIIe siècle. Zaris 1939 (Études sur l'histoire des théories économiques, tome VII).

DÉAT MARCEL: Sociologie. 2e édition. Paris 1939. (Notions de philosophie).

FAUVEL LUC: Problèmes économiques de la guerre totale. Paris 1940.

REGNAULT HENRI: Manuel d'histoire du droit français. Paris 1940.

E. VOLTERA: Diritto romano e i diriti orientali. Bologna 1937.

G. ONGLIN: De territoriali vel personali legis indole. Gemmblaci 1938.

S. SCIALOJA: Negozi giuridici. Roma 1938.

M. SCARLATA FAZIO: L'a successione codicilare. Milano 1939.

G. STOCCHIERO: Il marimoni in Italia dopo il Concordato; ed. 4-a. Vicenza 1939.

J. N. GÜENECHEA: Principia iuris politici, vol. 1. Romae 1938., vol. II. 1939

I. A. ZIEGER: Historia iuris canonici. 2 vol. Romae 1939—1940.

F. CARNELUTTI: Teoria generale del diritto. Roma 1940.

EUGENIO DI CARLO: Filosofia del diritto. Palermo 1940.

B. LEONI: Il problema, della scienza giuridica. Torino 1940.

B. TARASI: Nazioni generali di diritto. 1940.

V. M. TRIMARCHI: Atto guididico e negozio giuridico. Milano 1940.

G. MICELI: Le dispense matrimoniali. Roma 1941.

HEIMANN ROBERT: Rer Raub in kriminalsoziologischer Betrachtung unter besonderer Berücksichtigung des Landgerichtsbezirks Münster. Breslau - Neukirch 1938. (Strafrechtliche Abbhandlungen. Heft 393.).

CORPUS JURIS CIVILIS. Eine Auswahl der Rechtsgrundsätze der Antike. München 1939.

LOTZ LUDWIG: Der gefährliche Gewonheitsverbrecher. Graz 1939.

HIZPEL FRITZ: Wahrheitsplicht und Aufklärungspflicht der Parteien im Zivilprozess. Beiträge zum natürlichen Aufbau des Prozessrechts und zur Erforshung der Rechtstheorie des 19. Jahrhunderts. Frankfurt am Main 1939. (Frankfurter wisenschafliche Beiträge. Rechts- und Wirtschaftswissenschaftliche Reihe, Bd. 3.).

G. Del VECHIO: Die Gerechtigkeit. Basel 1940.

H. JONE: Gesetzbuch des kanonschen Rechtes, Erklärung der Kanones, II.—III. Bd., Paderborn 1940.

Fonter iuris romani antejustiniani. Pars II. Florentiae 1940.

Digitized by Google

Svaštice

PROTIVUSTAJANJE S POVREDOM IZ § 181 III. K. Z. — Poslije izmjene od 9. listopada 1931. § 128./I k. z., koji glasi: »Koji pri djelu iz § 127 nanese povredu tijela ili zdravlja iz § 181/I ili zlostavi državnoga službenika ili pomoćno lice . . ., kaznit će se robijom ili zatočenjem do pet godina, u koliko takva radnja ne prelazi u koje teže krivično djelo (od. I). U osobito teškim slučajevima učinilac će se kazniti robijom ili zatočenjem do deset godina (od. II) — nailazi na različita tumačenja, kada je pri protivustajanju nanesena povreda iz od. II § 181 k. z.

1) Po jednima, ako je pri protivustajanju službeniku ili pomoćnomu licu nanesena povreda tijela iz § 181/II k. z., postoji idealni sticaj djela iz § 127 k. z. i djela iz § 75/II k. z. (Kre 569/934 Kasac. suda, Beograd).

2) Po drugima postoji idealni sticaj djela iz § 128/I k. z. i djela iz 181/II k. z.

3) Po trećima postoji osobito težak slučaj djela iz § 128/I k. z., naime djelo iz § 128/II k. z. (Kre 659/934 Kas. suda, Beograd).

Po mojem mišljenju prvo i drugo nikako ne postoji, dok treće samo pod uslovima iz § 75/II k. z. Iako je u pitanju povreda iz od. II, a ne iz od. I § 181 k. z., ipak postoji djelo iz § 128/I k. z. Evo zbog čega?

ad 1) Ne može se uzeti, da postoji idealni sticaj djela iz § 127 i § 181/II, jer je djelo iz § 128/I već po svojoj suštini kvalifikovana forma djela iz § 127. Osim toga za djelo iz § 128/I (s povredom iz 181/I, zlostavom) predvidjena je kazna robije ili zatočenja do pet godina, a za idealni sticaj prema § 61 k. z. po načelu apsorpcije, kazna bi se imala odrediti po § 127 (kao strožem od § 181/II), koji propisuje strogi zatvor (do pet godina — § 39/I k. z.). Za teži slučaj bila bi dakle zaprijećena blaža kazna, a to se nikako nije htjelo (§ 128/I na koncu). Kao posljedica ovakve kvalifikacije bila bi za protivustajanje s težom povredom nadležnost inokosnoga suda (§ 127 k. z. — § 10 t. 3 k. p.), a za protivustajanje s lakšom povredom nadležnost zbornog suda (§ 128/I k. z. — § 11 t. 2 k. p.), pa se i po ovome vidi nepravilnost pobijanoga mišljenja.

ad 2) Ne može se uzeti ni da postoji idealni sticaj djela iz § 128/I i § 181/II, jer se jedna ista povreda ne smije dva puta uzeti u obzir (i kao § 181/II i kao § 181/I).

ad 3) Isto tako se ne može uzeti, ni da postoji djelo iz § 128/II, jer je za ovo potrebno postojanje osobito teškoga slučaja. Potrebno je naime, da se je pokazalo, da je zločinačka volja učiniočeva neobično jaka i ružna i da djelo, zbog osobitih okolnosti, pod kojima je učinjeno, ili zbog njegovih težih posljedica, naročito zaslužuje težu kaznu (tzv. posebna pooštravna okolnost).

Medjutim, pri protivustajanju može biti nanesena povreda iz § 181/II, a da se ne pokaže ni jača ni ružnija zločinačka volja od volje pri nanešenju povrede iz § 181/I i da ni okolnosti, pod kojima je djelo učinjeno ni posljedice ne zahtijevaju naročito težu kaznu. Kratko rečeno, intenzitet zločinačke volje, okolnosti i posljedice kod povrede iz § 181/I mogu biti jače odnosno teže nego kod povrede iz § 181/II.

Kada se ima u vidu ovo s jedne strane, a težinu zaprijećene kazne u § 128/II (robija ili zatočenje do deset godina) s druge strane, očigledno, po mome mišljenju, postoje, da sama povreda iz § 181/II (orudje) ne može učiniti slučaj osobito teškim.

Razumno i pravično tumačeno mora se doći do zaključka, da se i u slučaju povrede iz § 181 II, u koliko nema uslova iz § 75/II, radi o djelu iz § 128/I i samo o njemu, a da orudje treba uzeti u obzir pri odmjeravanju kazne kao otežavajuću okolnost (§ 70 k. z.)

Kao najbliža po elementima radnji iz § 128/I, a u nedostatku elemenata za postojanje koga težega krivičnoga djela, radnja, o kojoj je riječ, uokvirujući i radnju iz § 128/I, drugačije pravilno ne može biti kvalificirana (v. ad. 2). Inače, po učinku obzirom na treći dijalektičko-pravni elemenat ovome mišljenju je jednako mišljenje pod 2), jer se i po njemu kazna odmjerava po § 128/I.

Priopćio Aleksandar H a d ž i p o p o v i ć, sudac Okr. suda u Tuzli.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVII. Dr. Edo Lovrić, sveuč. prof. ZAGREB 1941.

LIPANJ—KOLOVOZ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu 6—8 BROJ

Auguste Comte i njegovo značenje za sociologiju*)

Napisao dr. Vuk Vernić, sveučilišni asistent, Zagreb

I. Uvod. — U daleko pretežnom dijelu evropske sociološke književnosti smatra se Auguste Comte osnivačem sociologije, njenim začetnikom; čovjekom, koji je ustanovio njezino ime i pojam. Čak i oni, koji u Comte-u vide samo »kuma sociologije« (Kosić), budući da on nije postavio jedan sociološki sustav u pravom smislu riječi, oni, koji priznaju, da je Comte sociologiju »samo predskazao, a nije je stvorio« (Giddings) — i oni vide u Comte-u osnivača jedne nove znanosti, — sociologije.

Medjutim su novija književno-povijesna istraživanja (Barth) pokazala, da nema ni jedne misli Comte-ove, koja se ne bi nalazila već kod njegovog učitelja Saint-Simona. Stoga se mi ne bismo mogli priključiti stanovištu Franza Oppenheimera, koji u svojem »Sustavu sociologije« priznaje, da još nije riješeno pitanje, koji su sastavni dijelovi Comte-ovog sustava — nasljedstvo Saint-Simona, te misli, da se to pitanje ne će nikada moći riješiti. Sve osnovne misli Comte-ove nalazimo već kod Saint-Simona, kako sam Oppenheimer priznaje; Comte ih je samo, kako on dodaje, sustavno i dosljedno sredio. Nama se prije čini, da ih je on sitničavo razradio i razvodnio, što nije ni čudo kod njegovoga strašnoga filistarstva, o kome govori sam Oppenheimer[1]). Veličanstvene i genijalne, iako još sasvim sirove misli Saint-Simona, njegov je učenik (koji je kasnije uvijek odricao, da bilo što u svome sustavu zahvaljuje svome učitelju) razvukao u beskrajnim razvodnjavanjima, dodajući sa svoje strane rubrike i naslove, ukalupljujući tako u neki sustav misli, koje uopće nisu bile plod sustavnoga razmišljanja i proučavanja društva, nego genijalnoga nadahnuća, oružanoga smjelim vidom značaja, slobodnoga od društvenih predrasuda.

*) Ovaj članak predstavlja uglavnom nešto prošireni odsjek o Auguste-u Comte-u iz predavanja, koje je pisac držao kao honorarni nastavnik za sociologiju na pravnom fakultetu u Zagrebu, u zimskom poljeću školske godine 1940./41.

1) Oppenheimer, System der Soziologie, I. Band, 1. Halband, Jena 1922., str. 1—2.

Digitized by Google

Sve osnovne ideje Comte-ovog sustava nalazimo već kod Saint-Simona: razlikovanje »organskih« i »kritičkih« odsjeka u razvitku društva, razvitak društva od teološkoga do znanstvenoga stanja (to već kod Turgeta), od ratničkoga do industrijalnoga (to već kod Fergusona, koji u svojem »Essay on the history of civil society«, izašlom prvi put 1767., razlikuje »warlike« i »commercial nations«, te daje kao primjer za prvu vrst Rim, za drugu Kartagu)[2]).

Iz toga je onda Comte napravio t. zv. »zakon triju stanja« razvitka društva: od teološkoga preko metafizičkoga k pozitivnomu, o kome ćemo kasnije govoriti. Konačno njegova teorija o hijerarhijskom razvitku znanosti, koju ćemo takodjer kasnije prikazati, opće je dobro francuskoga prosvjetiteljstva 18. stoljeća, a nalazi se u putpuno izradjenom obliku već kod Saint-Simona.

II. Život i djela. — Auguste Comte (1798-1857) bio je uopće nesamostalan i nestvaralački duh. Potjecao je iz malogradjanskih krugova, od roditelja strogo katoličkih i monarhističkih. Premda je u kasnijem životu kritički stajao prema vjeri, ipak nam ovo njegovo podrijetlo objašnjava mnoge crte njegovoga sustava. Rano je bio zreo, ali je njegov značaj imao bolesnih crta, kako ćemo to odmah vidjeti iz njegova životopisa. Pokazivao je sklonosti za matematiku, sa šesnaest godina bio je primljen na politehničku školu u Parizu (1814). Uslijed sukoba s profesorima bio je nakon kratkoga vremena (1816) isključen iz škole. Neko je vrijeme boravio kod kuće, zatim se vratio u Pariz, gdje je isprva teško živio, baveći se podučavanjem matematike i davanjem privatnih satova. God. 1818. upoznao se sa Saint-Simonom, te je postao njegov učenik, a malo nakon toga i njegov tajnik. Do god. 1824. saradjuje Comte kod raznih književnih izdanja i časopisa Saint-Simonovih. Ali te godine dolazi do prekida medju njima. Povod mu je bila neka malenkost; u stvari se radilo o tome, da je Comte optuživao Saint-Simona, da iskorišćuje njegove misli, dok je ovaj na to s pravom odvraćao, da su to njegove vlastite misli, koje je Comte od njega preuzeo i prisvojio. Njih se dvojica nisu više pomirila. Saint-Simon je umro godinu dana nakon njihovoga razmimoilaženja (1825). Ali gotovo je sigurno, da bi se raskid medju njima održao, da je Saint-Simone i ostao na životu. Odviše je dalji razvitak Comte-a bio dalek Saint-Simonu. Comte se odužio svome učitelju time, što je kasnije uporno poricao, da bilo što u svome sustavu duguje njemu, te ga nije ni navodio medju onima, koje je sam smatrao predšasnicima svojih misli (kao na pr. Conderceta). Lako moguće, da ga je kod toga vodio dalji razvitak Saint-Simonovih misli kod njegovih učenika, saint-simonista, koji su sustavno počeli izgradjivati socijalističke misli, koje su bile samo nagoviještene kod Saint-Simona[3]).

---

[2]) Treba dodati, da riječ »industrija, industrijski« kod Engleza i Francuza 18. stoljeća, pa tako i kod Saint-Simona, znači marljivost, proizvodnju, ljudski rad uopće, bez obzira na njegovu posebnu vrst, stvarni oblik. Nije stoga čudo, što kod Saint-Simona suprotnost izmedju radnika i neradnika poprima oblik suprotnosti izmedju »industrijalaca« s jedne strane — pod kojima on razumijeva industrijalce u današnjem smislu i radnike — i besposlenih neproizvodjača, koji samo troše i razaraju dobra, proizvedena radom radnika.

[3]) Usp. o saint-simonistima M. Beer, Opća historija socijalizma i socijalnih borba, hrv. prijevod. Zagreb 1933., str. 361—365.

Digitized by Google

Od tada Comte nastupa samostalno, postaje sve više poznat. God. 1826. drži pred izabranim krugom učenjaka (medju njima je bio i Alexander v. Humboldt) predavanja o svojem filozofskom sustavu. U tome ga prekida teška živčana bolest (možda od prekomjernoga rada; — vrlo je mnogo radio, da pribavi pristojno uzdržavanje sebi i svojoj ženi —, a možda je bio i nasljedno opterećen). Tek god. 1827. je mogao nastaviti svoja predavanja, koja je svršio god. 1828. Iste je godine počeo izgradjivati svoj znameniti »Cours de philosophie positive«, koji je izlazio od 1830-1842. Sada je došao do nešto većih prihoda, postao je i nastavnikom na Politehničkoj školi. Uslijed sukoba sa školskim vlastima izgubio je to mjesto god. 1844. Ostavši bez ikakvih prihoda, obratio se za pomoć svojim prijateljima, tako Johnu Stuartu Millu u Engleskoj. Ovaj mu je drage volje priskočio u pomoć, otvorio pače sabiranje medju svojim znancima za Comte-a. No ovaj se nije s time zadovoljio. Smatrao je, da je zaslužio stalni prihod. Tako se razbilo i ovo prijateljstvo.

U to doba počinje opadati i Comte-ova stvaralačka sposobnost. Razlog je u tome, što se sada sve više počinje opažati kobno djelovanje onoga kineskoga zida, koji je Comte sagradio oko sebe i svojega duha. Od svoje 26. godine — kako sam navodi u svojem predgovoru šestom svesku »Kursa pozitivne filozofije« — prestao je Comte čitati sve, što bi bilo u nekoj vezi sa predmetom, koji je upravo obradjivao. On je to zvao »hygiène cérébrale«, a obrazlagao je to time, da se jedino na taj način može očuvati izvornost misli. Tako on po vlastitom priznanju (vidi isti predgovor), nije nikada čitao ni Vice-a, ni Kanta, ni Herdera, ni Hegela ni na kojem jeziku, pa je pojedina njihova djela poznavao samo na temelju izvadaka u djelima drugih pisaca. Nije si teško predočiti, kakve je posljedice imao takav postupak na duhovni svijet čovjeka, koji je htio pisati o društvenim pitanjima, ne obazirući se na to, što o tome misle drugi ljudi.

Tako je bio jedan izvanjski dogodjaj, koji je doveo do daljega niza Comte-ovih radova. 1844. upoznaje se on, koji je u to doba živio rastavljeno od svoj prve žene, sa Clotildom De Vaux, ženom visokih duhovnih sposobnosti i privlačne spoljašnosti. Taj je susret odlučno djelovao na njega. Time ne mislimo reći, da bez toga Comte-ov razvitak ne bi bio uzeo onaj smjer, koji je kasnije stvarno i uzeo; ali svakako je taj dogodjaj djelovao kao moćan podstrek. Pozitivistička filozofija postaje u tim radovima sve više nekom novom vjerom, koja bi se sastojala u obožavanju čovječanstva (Le Grand Etre). Tu se on potpuno gubi u misticizmu, te se ta njegova djela (1848—1856) ne mogu više smatrati znanstvenima. »To su pjesnička maštanja čovjeka, koji je obuzet ljubavnim duševnim raspoloženjem, te u toliko document humain naročite vrsti«, tako se izražava o njima H. Waentig u svojem predgovoru k njemačkom prijevodu Comte-ovog »Kursa pozitivne filozofije«.

Oko Comte-a okuplja se u to vrijeme krug sličnih zanešenjaka, te se iz toga stvara posebna sljedba, koja je imala pristaše u Francuskoj i Engleskoj. Comte tone sve više u vjerski misticizam, njegove misli nisu više posvema pravilne. Godine 1852. pozvao je u otvorenom pismu ruskog cara, da preuzme svjetovnu vladu nad cijelom Evropom,

Digitized by Google

a da duhovnu prepusti pozitivističkoj vjeri, čiji će on — Comte — biti veliki svećenik. Godine 1857. umro je nakon teške bolesti (rak), okružen samo nekolicinom vjernih.[4])

III. Nauka. — Spomenuli smo već, da nam Comte-ovo podrijetlo objašnjava mnoge crte njegova sustava, prije svega njegovu protivnost s mislima francuske revolucije. Tako je Comte, medju ostalim, bio protivnik misli o jednakosti ljudi i narodnom suverenitetu, koje su za vrijeme francuske revolucije bile opće dobro svih obrazovanih ljudi; protivnik emancipacije žena, javnog odgoja djece, ukidanja nasljednoga prava (što su zagovarali saint-simonisti). Zadaća je nove znanosti, koju je on pošao da stvori, sociologije, da učini kraj »strašnim revolucionarnim ustavima modernih društava«. Sociologija će to postići time, što će zadobiti duhovnu vladu čovječanstva.

Ipak bi bilo krivo zato misliti, da je Comte-ov sustav bitno nazadan, da je on potpuni pristaša ancien régime-a (kako bi se moglo činiti i iz njegovog poziva na ruskog cara, da preuzme svjetovnu vladu nad cijelom Evropom). Comte nije uzalud bio učenik Saint-Simona. I Saint-Simon držao se kritički prema francuskoj revoluciji, ali ne zato, jer bi mu se činilo, da ona ide prdaleko, nego zato, što je on smatrao, da ona ne ide dovoljno daleko. Slično tako smatra i Comte, da je potreban napredak društva čak i preko onog stanja, do kojega je dovela francuska revolucija. On nije potpuni pristaša staroga reda. On smatra, da njegov sustav sjedinjuje dvije misli, za koje se do tada smatralo, da ih se ne može sjediniti: misao reda i misao napredka. Dosada je bitno nazadni duh zastupao samo red, a radikalno-revolucionarni samo napredak. Comte-ova filozofija, pa tako i njena primjena na društvo, sociologija, zastupa, kako ćemo odmah vidjeti, jedno i drugo. Stoga Oppenheimer označuje Comte-ov sustav kao pokušaj spoja legitimizma i prosvjetiteljstva, de Maistre-a i Bonalda na jednoj, Voltire-a i Conderceta na drugoj strani.[5])

Po Comte-ovom mišljenju evropsko se društvo, nekako od početka 14. stoljeća, nalazi u kritičkom odsjeku svoga razvitka. Razlikovanje kritičkih i organskih odsjeka u razvitku društva preuzeo je Comte, kako smo spomenuli, od Saint-Simona. Za Saint-Simona, kao i za Comte-a, u razvitku društva smjenjuju se vremena organskoga razvitka s vremenima društvenih kriza. Takov organski odsjek društvenog razvitka bila je za Saint-Simona Grčka za vrijeme Sokrata, srednji vijek od Karla Velikog do reformacije; antika od vremena Sokratovog do provale barbara u rimsko carstvo, Evropa od reformacije do revolucije primjeri su za kritičke odsjeke. Da bi se prevladalo to kritičko stanje, u kome se sada nalazi društvo, potrebno je da se znanstvenim proučavanjem otkriju uzroci toga stanja i nadju putevi njegovog prevladavanja i prelaza u novi odsjek organskoga razvitka. To je zadaća nove znanosti, koju Comte ide da stvori, sociologije.

---

[4]) Životopisni podatci su uzeti uglavnom iz djela Ch. Ellwooda, A. History of Social Philosophy. Neu York 1938., str. 359—367, te iz Waentigovog predgovora njemačkom prijevodu Comte-ovog kursa pozitivne filozofije, 4.—6. knjiga, pod naslovom »Soziologie«, Jena 1907—1912, 3 sveska.

[5]) Oppenheimer, l. c. str. 12, bilj.

Digitized by Google

Ova znanost, za kojom se, kako vidimo, javlja potreba iz čisto praktičnih razloga, ujedno je završni član u hijerarhiji znanosti, kako je ona izgradjivana od prvih početaka ljudskoga duhovnoga života. Ljudski se duh — prema Comte-u — posvetio najprije najopćenitijoj znanosti: to je bila matematika. Zatim je došla na red astronomija, pa fizika, pa kemija, konačno biologija. Manjkao je samo još zaključni kamen u toj zgradi, znanost o društvenim pojavima, socijalna fizika ili, kako je Comte kasnije zove, sociologija.[6])

Ovako se nisu samo povijesno razvijale pojedine znanosti, nego je to ujedno njihov logički poredak, koji vodi od jednostavnoga do složenoga. Svaka znanost preuzima u sebi postavke znanosti, koja se — povijesno i logički — nalazi prije nje. Na taj način svaka znanost sadržaje u sebi prosljetke prijašnjih znanosti. Ona njima dodaje svoje nove posljedke. Tako na pr. sociologija preuzima od biologije pojam organizma, te ga primjenjuje na društvo, promatrajući društvo kao organizam sui generis, jer veza, koja društvo drži zajedno, nije biološka, nego socijalna: to je društveno suglasje (consensus), koje u društvu spaja pojedine sastavne dijelove njegove i na taj način drži cijelo društvo na okupu.[7])

Unutar nove znanosti, društvene fizike, Comte razlikuje društvenu statiku i društvenu dinamiku. Ona prva je »opća teorija prirodnoga poretka ljudskih društava«, ova druga »opća teorija prirodnoga napredka čovječanstva«. Ovim razlikovanjem, preuzetim iz fizike, Comte, kako se vidi, misli da ispuni svoje obećanje i da pomiri misao reda i misao napredka. Samo razlikovanje nije točno, jer dinamika (znanost o kretanju tijela) nije suprotno od statike (znanosti o ravnoteži, mirovanju tijela). Dinamika obuhvaća i statičke pojave, kod kojih se po shvaćanju savremene fizike kretanje nalazi u ravnoteži. Statika nije nego jedan poseban slučaj dinamike. Prava suprotnost statike je kinetika.[8])

Najvažnijim zakonom socijalne statike smatra Comte već spomenuto društveno suglasje. Najvažniji zakon razvitka ljudskoga društva, prema tome najvažniji sastavni dio t. zv. društvene dinamike, jest već spomenuti »zakon triju stanja«, koji je Comte, kao i sve u svome sustavu, preuzeo od Saint-Simona (koji ga opet od svoje strane ima od Turgota). U prvo vrijeme čovječanstvo sve pojave tumači teološki, t. j. kao posljedak djelovanja viših bića, bogova itd. Unutar teološkoga stanja razlikuje Comte fetišizam, politeizam i monoteizam. U prvom

---

6) Ime »sociologija« jest jedan tzv. barbarizam, sastavljen iz jedne latinske i jedne grčke riječi. Ipak se on toliko udomio, da više ne će moći biti izbačen iz upotrebe. U tome on slijedi sudbinu mnogih takvih barbarizama, na pr. riječ automobil.

7) U pojmu consensusa anticipirano je kasnije shvaćanje Töniessa o »izbornoj volji«. (Kürwille) kao osnovici društva (Gesellschaft), i uopće čitavo poimanje društva od strane njemačke škole kao posljedka svijesnog udruživanja (Vergesellschaftung). Nije teško razabrati, da je to shvaćanje neposredni potomak stare teorije društvenoga ugovora.

8) Giddings, Principles of sociology, New York 1896. Ima njemački i hrvatski prijevod (od dra Ernesta Milera, prvoga profesora sociologije na pravnom fakultetu u Zagrebu).

Digitized by Google

slučaju svaka stvar, svaki pojav vanjskoga svijeta obdaren je dušom, predstavlja biće (ili djelovanje bića) slično čovjeku ili čak nadmoćno njemu, dobroga ili zloga duha (već prema tome, da li mu je sklon ili nije; a ta se sklonost dade kupiti žrtvama odnosno obrednim postupanjem uopće). Zatim dolazi odsjek politeizma, kada se pojedini istovrsni pojavi shvaćaju kao podložni jednom višemu biću, duhu, bogu, Takvih bogova medjutim ima mnogo, oni predstavljaju više ili manje složenu hijerarhiju. Konačno dolazi odsjek monoteizma: samo je jedan Bog, i on je stvorio sve, što postoji, i upravlja time.

Teološki odsjek razvitka ljudskoga duha ustupa malo po malo mjesto metafizičkomu odsjeku. Kritički duh razara vjeru i tumači sve pojave u svijetu podvadjanjem pod razne apstraktne pojmove, entitete, kako se izražava Comte. Najviši takav entitet jest priroda, koja, prema točnoj Comte-ovoj primjebi, nije ništa drugo nego izradjeni pojam Boga.[9])

Konačno dolazi odsjek znanstvenosti ili pozitivni odsjek. Ljudski duh ne zadovoljava se više teološkim objašnjenjima ni metafizičkim umovanjima, nego podvrgava sve pojave suhomu i trijeznomu znanstvenomu ispitivanju, kod kojega promatranje i pokus (eksperiment) igraju najveću ulogu. Objašnjenje, da se tu radi o djelovanju nekoga (višeg) bića, objašnjenje putem svodjenja na neka najopćenitija načela više ne zaovoljava: traže se zakoni, koji vladaju pojedinim pojavima, traži se u svim pojavima vanjskoga svijeta njihova unutrašnja zakonitost.

Ovom zakonu triju stanja podleži razvitak svih znanosti, koje proučavaju pojedina područja vanjskoga svijeta. Sve pojedinačne znanosti prešle su već taj razvitak od teološkoga preko metafizičkoga stanja do pozitivnoga. Posljednja je sada na redu socijalna fizika ili sociologija. I nju treba podići iz teološkoga odnosno u najboljem slučaju metafizičkoga stanja, u kojem se sada nalazi, i učiniti ju pozitivnom znanošću, kao što je to već s fizikom, kemijom i biologijom, a da ne govorimo o matematici i astronomiji, koje očito služe kao uzori (sjetimo se, da je Comte-ova struka bila matematika!). Dosta je teoloških objašnjenja i metafizičkih domišljanja, kada se radi o društvenim pojavima: učinimo ih predmetima znanstvenog ispitivanja! Zato Comte daje novoj nauci, koju hoće da stvori, ime društvene fizike, da označi potrebu, da se društveni pojavi učine predmetom znanstvenog ispitivanja, koje bi bilo isto tako točno kao fizikalno, služilo se istim načinima ispitivanja, kao i prirodne nauke. Zakoni, koji upravljaju društvenim razvitkom, isto su tako prirodni zakoni, kao i oni, koji

---

9) Cours de philosophie positive, njem. prijevod pod naslovom »Soziologie«, I. svezak, Jena 1907, str. 224: »Metafizička škola, koja osobito u našim danima pribjegava na mnogo neodredjeniji i manje posebni način doskočici providnosti, a da ipak ne prestaje da se upire konačno na takvu jednu hipotezu, služi se u svojim neplodnim političkim izlaganjima obično uplitanjem svojih neshvatljivih entiteta, a osobito svojega velikoga općega entiteta, prirode, koja danas obuhvaća u sebi sve ostale i očito nije ništa drugo, nego teoretsko izrodjivanje teološkoga načela«.

Digitized by Google

upravljaju kretanjem zvijezda, spajanjem i rastavljanjem atoma u molekule i rastom živih bića[10]).

Ovim svojim zahtjevom za primjenom prirodno-načunih načina istraživanja i ispitivanja na društvenu stvarnost, ovim svojim poistovjetovanjem društvenih i prirodnih zakona Comte je postao začetnik fizikalnoga i biološkoga pravca u sociologiji, začetnik onoga n a t u r a l i z m a, koji je društvene pojave smatrao posebnom vrstom prirodnih pojava, a društvo posebnim područjem prirode, koje se ni u čemu bitno ne razlikuje od ostalih područja, nego sačinjava samo najvišu stepenicu razvitka žive odnosno čak nežive prirode (Spencer, organicizam, društveni darvinizam, uopće fizikalno i biološko shvaćanje društva). Kao ustuk na taj naturalizam javlja se na prelazu od 19. u 20. stoljeće p s i h o l o g i z a m, koji je društvene pojave smatrao samo naročitom vrstom duševnoga života pojedinca odnosno cijele skupine. Konačno dolazi do savremenih sociooloških sustava, koji društvene pojave ne će više obradjivati ni kao prirodne ni kao duševne, nego nastoje utemeljiti posebnost društvenih pojava, koji bi onda mogli biti predmetom neke posebne znanosti, sociologije, koja nije ni fizika ni biologija ni psihologija. Tu onda imamo sociološke pravce 20. stoljeća, kao što je to recimo formalna sociologija i Max Weber u Njemačkoj, Durkheim i njegova škola u Francuskoj, te skoro čitava savremena američka sociologija, izvana psihološka (behaviorizam), u stvari čisto iskustvena i opisna (behavior patterns, case-studies, društvena ekologija), upravo više socio g r a f i j a, kako bismo rekli mi Evropljani, nego sociologija.

Ali da se vratimo Comte-u. Zakon triju stanja ne vrijedi samo za razvitak pojedinih znanosti, nego i za razvitak pojedinca čovjeka, te prema tome i za razvitak čitavoga čovječanstva, koje i onako nije ništa drugo nego jedan veliki čovjek, veliko biće (le grand être!).[11]) Comte sasvim ozbiljno primjenjuje to svoje shvaćanje na povijest, te kuša pokazati tok svjetske povijesti na osnovu tih svojih pojmova. Naravno da kod toga ispada mnogo štošta izvještačeno i prisiljeno, a čitav taj pokušaj nema uopće značajke znanstvenosti.[12])

---

10) »Jedino pozitivna filozofija, upotpunjena na odgovarajući način proučavanjem političkih pojava, u stanju je da dovrši ono, što je ona jedina stvarno otpočela, time, što čitav niz prijašnjih promjena čovječanstva, na političkom kao i na znanstvenom polju, prikazuje kao nuždan i neprekidan razvoj neminovnoga samonikloga razvitka, čiji su konačni smjer i opći tok točno odredjeni čistim prirodnim zakonima.« (L. c. str. 173).

11) Kao što vidimo, ovo Comte-ovo shvaćanje čovječanstva kao velikoga bića, velikoga čovjeka, nije ništa drugo, nego stara rečenica Pascalova, da je čovječanstvo čovjek, koji neprekidno uči.

12) »... nema sumnje, da se povijesni prikaz, uz mnoge pojedinosti, koje se mora označiti genijalnim, mora u cijelosti označiti kao neuspio. Bez obzira na povijesna znanja njegovoga vremena u pravomu smislu riječi, koja nisu dosta jala radi pomanjkanja dovoljnoga poznavanja privredne i društvene povijesti — etnografija i etnologija ležale su tada u svojim povojima. A o znanstvenoj psihologiji moglo se je tako malo govoriti, da je Comte... morao upotrebljavati Gallova maštanja o frenologiji, koja su danas već davno napuštena.« (Oppenheimer, l. c. str. 29).

Digitized by Google

S razvitkom društva od teološkoga stanja preko metafizičkoga k pozitivnomu ispreplиće se razvitak društva od ratničkoga stanja ili, kako ga Comte još zove, feudalnoga stanja k miroljubivomu industrijskomu. Spomenuli smo već, da je to shvaćanje zastupao već Škot Ferguson (u svome »Eseju o povijesti gradjanskoga društva«), a od njega ga je (vjerojatno preko raznih medjučlanova) preuzeo Saint-Simon. Najbolji znak za opadanje ratničkoga duha uslijed društvenoga razvitka jest za Comte-a uvodjenje plaćeničkih vojski u početku novoga vijeka. To je za njega posljedica sve veće odvratnosti prema ratničkomu zanimanju kod savremenih naroda.

IV. Kritika. — Ako sada hoćemo dati kritiku Comte-ovog sustava, onda ona proizlazi iz svega onoga, što smo već prije rekli o njegovom životu i njegovim mislima. Njegova se sociologija i pozitivna filozofija uopće ne može shvatiti, ako je se ne promotri u svijetlu velikih povijesnih dogodjaja, koji su započeli s francuskom revolucijom od god. 1789. Francuska je revolucija došla s divnim obećanjima. Nakon pada omraženoga apsolutizma trebalo je doći, pod vladom Razuma, carstvo jednakosti, bratstva i slobode, koje će omogućiti dosele nevidjeni napredak čovječanstva uz istovremeno blagostanje svakoga pojedinca i život u potpunoj slobodi. Činilo se, da treba samo srušiti Bastillu, pa će biti riješena sva društvena pitanja: nestat će bijede i nasilja, pred čovječanstvom će se otvoriti novi život.

I Bastilla je pala. Ali — novi život nije došao. Umjesto njega došla je jedna vlada za drugom, jedna se skupina za drugom smjenjivala na vlasti: girondisti, jakobinci, vlada terora, konačno termidor, direktorij i Bonaparte. Francusku revoluciju slijedilo je razdoblje napoleonskih ratova. Mali se Korzikanac dao kruniti za francuskoga cara, te je osvojio pola Evrope u korist francuskih glavničara. Zatim Sveta Helena, pa uspostava i razdoblje Bourbonaca; pa revolucija od 1830., pa »gradjansko kraljevstvo«, pa godina 1848. Deset se ustava smijenilo u Francuskoj od 1789-1815 prema računu Saint-Simona[13]), pa ipak nije došlo do obećanoga raja na zemlji. Umjesto carstva Razuma uspostavljeno je gradjansko društvo. Na mjesto stare bijede i nevolje došla je nova, umjesto starih pitanja ancien régime-a nova pitanja gradjanskoga društva. Pokazalo se, da je francuska revolucija zakazala, da ona nije riješila zadaće, za koje je tvrdila, da će ih riješiti. Društvo se i nadalje nalazilo u krizi (kritičko razdoblje Saint-Simona i Comte-a!). Bilo je potrebno teoretski proučiti društvene zakonitosti, da bi se onda moglo naći praktično rješenje društvenih pitanja. To su pokušali Saint-Simon sa svojom fizio-politikom i Comte sa svojom društvenom fizikom. Ovaj prvi postao je sa svojom naukom, koju su onda dalje razradjivali njegovi učenici, prvi socijalist-utopist, prvi član u onom lancu, koji preko Fouriera i Owena vodi do Marxa i Engelsa, od »utopijskoga« do »znanstvenoga« socijalizma. Ovaj drugi, manje borben od njega, više odan teoretskoj spekulaciji nego praktičnome mijenjanju društva, povezujući s mislima Saint-Simona misli protivnika francuske revolucije, osnivač nove znanosti, sociologije.

---

13) Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin. svez. 17., str. 228; navedeno po Barthu, Philosophie der Geschichte als Soziologie. 2. izd. 1915., str. 163.

Digitized by Google

Imao je dakle pravo Franz Oppenheimer kad je u svojem »Sustavu sociologije« napisao za Comte-a: »Njegova sociologija je kćerka francuske revolucije od 1789. Ona je pokušaj, da se veliki zadatci vremena svladaju praktički, a u tu svrhu i teoretski. To je smisao Comte-ovoga znamenitoga izraza: 'science, d'où prevoyance d'où action!' Konačni cilj je praktički: otklanjanje teških opasnosti, koje prema mišljenju tih mislilaca prijete uništenjem evropskoj uljudbi«[14]).

Ovim povijesnim mjestom bio je strogo odredjen i sam oblik Comteove filozofije, način na koji je on morao misliti, kada se nije slagao mislima francuske revolucije, a s druge strane nije je napadao sa stanovišta njezinih protivnika, koji su zastupali ancien régime. Ideologija francuske revolucije jest tzv. prosvjetiteljstvo, način mišljenja, koji je u 18. stoljeću vladao evropskim duhom, ali kome su filozofski i uopće teoretski temelji bili položeni već u 17. stoljeću, pa još i prije (Bacon, Descartes, Hobbes, Spinoza, čitav razvitak prirodnih nauka od prvih početaka u srednjem vijeku pa do Kopernika, Keplera i Galileja.). Bila je to ideologija mladoga gradjanstva, koje je već prije toga našlo svoj izraz na vjerskome polju u obliku reformacije, sa svim oblicima protestantizma, od Luthera preko Calvina do bezbrojnih sljedbi u Engleskoj i Sjevernoj Americi, a na umjetničkom polju u obliku renesanse u Italiji i germanskim zemljama. To je onaj »metafizijski« odsjek Comte-ov. Tokom 18. stoljeća proširili su razni »metafizičari« i »literati«, kako ih krsti Comte, t. j. filozofi, učenjaci i pisci, taj način mišljenja najviše u Francuskoj do revolucije. — U ime Razuma napadalo je prosvjetiteljstvo (koje se isprva sasvim dobro slagalo s apsolutnom monarhijom, tzv. prosvijetljeni apsolutizam) žestoko monarhiju, naziruć i u njoj sasvim ispravno najjači bedem feudalizma, feudalnih povlastica i ograničenja, protiv kojih je u ono vrijeme mlado gradjanstvo upravljalo svoje najžešće udarce.

Branitelji apsolutne monarhije stajali su na položajima legitimizma i tradicionalizma, čiji su najistaknutiji predstavnici u Francuskoj bili već spomenuti de Maistre i Bonald, u Njemačkoj A. Müller, J. Haller itd. Duhovno srodan bio im je tzv. romantički smjer u književnosti (Chateaubriand u Francuskoj, braća Schlegel u Njemačkoj, i t. d.).

Sve te struje, oprečne mislima francuske revolucije, koje su nasuprot njoj branile na ovaj ili onaj način ancien régime, apsolutnu monarhiju, dakle u konačnoj liniji feudalizam, krsti Oppenheimer jednim imenom »duhovna proturevolucija«. O obliku njenih misli izražava se on na slijedeći način:

> »Kako je izgledala ta »misao« duhovne proturevolucije, može se označiti jednom riječju. Ona je nastala kao ono, što Tarde zove »imitation par opposition«: nije teže činiti ili misliti uvijek protivno od onoga, što se misli ili čini, nego da se to prosto oponaša. Ona je fotografski negativ prosvjetiteljstva ... Prosvjetiteljstvo je individualističko, racionalističko i nehistorijsko, štaviše antihistorijsko. Proturevolucija je prema tome »univerzalistička« ili »organička«, t. j. ona polazi od cjeline,

[14]) Oppeheimer, l. c. str. 2.

Digitized by Google

umjesto od individua, uzetoga apsolutno; ona je nadalje »iracionalistička«, t. j. ne vjeruje u subjektivni pojedinačni r a z u m, nego u zajednički u m, koji se održava kao biljka u jeziku, pravu i državi, te je baš radi toga povijesno usmjeren prema onome, što je nastalo (i zato kao povijesno nastalo već legitimirano). Već kod Herdera ne pojavljuju se narodi više samo kao manje ili više odrasli primjerci iste vrsti, nego kao individualisti sui generis. A znamenitu rečenicu kod Hegela, da je sve, što postoji, razborito, treba shvatiti u tome smislu.

Taj je historizam čas usmjeren prema interesima, kao kod junkera i feudalnih aristokrata, koji svoje »historijsko pravo« ne traže zato, jer je historijsko, nego zato, jer je to n j i h o v o p r a v o; čas estetski, čas nacionalistički kao kod Adama Müllera, čak vjerski; ali u svakom je slučaju uzor s r e d n j i v i j e k, kao vrijeme univerzalizma, t. j. organskog porasta i »consensusa«, te iracionalizma.

Time smo dobili postavku i protupostavku: prosvjetiteljstvo i protuprosvjetiteljstvo u njihovim odlučnim sastavnim dijelovima. M l a d a s o c i o l o g i j a j e p o k u š a j s i n t e z e!«[15])

Ako tako shvatimo Comte-ov sustav sociologije, onda je svaka pojedinačna kritika u velikoj mjeri suvišna. Kada se jednom spoznalo, da je neki misaoni sustav, neka teorija, hipoteza, ideja, misao uvjetovana vremenom i prilikama, u kojima je nastala, da se ona može razumjeti samo kao plod tih vremena i tih prilika, onda više nije toliko važno, da se dokaže, da je ovaj ili onaj njezin dio, ova ili ona postavka netočna. Na osnovu današnjega uznapredovaloga znanja moglo bi se možda za svaku pojedinu postavku, za svaki pojedini sastavni dio, za svaku pojedinu misao dokazati, da nije točna, da nije istinita. Ali to nije potrebno, kad možemo s isto toliko točnosti ustvrditi i dokazati i za čitavu cjelinu, da nije istinita, odnosno da ne odgovara današnjemu našemu poodmaklome znanju. Za svoje vrijeme bila je istinita (zato je i postavljena), za naše današnje više nije. Konačno nisu ti ljudi prošlosti bili manje duhovno obdareni nego mi danas, tako da nisu stvari mogli spoznavati tako dobro kao mi. Mi smo danas veoma daleko od spoznajno-teoretskoga stanovišta prosvjetiteljstva, koje je s visoka gledalo na sav duhovni razvitak, koji mu je predhodio smatrajući sve predhodne misaone sustave, nazore na svijet, samo zabludama prošlosti, smatrajući da je »zdravi ljudski razum« sam od sebe u stanju u svako doba spoznati istinu, bez obzira na prilike mjesta i vremena, bez obzira na to, da li je u to vrijeme i u tom mjestu bilo uopće moguće spoznati istinu onako, kako je mi danas spoznajemo, ili su te prilike uvjetovale, da si duh tadašnjih ljudi stvori o prirodi i društvu baš takvu sliku, kakvu si je stvorio. A što »zdravi ljudski razum« tada i ondje nije mogao da se dovine do apsolutne istina; bolje reći, da istina nije nešto jednom za uvijek dano, da se nama vjere.

Mi danas ne tumačimo više stvari na taj način. Mi danas znamo, da svako vrijeme, da svako razdoblje ima svoju istinu, koja je

---

15) l. c. str. 5—6.

Digitized by Google

za nju apsolutna, da je prema tome svaka istina u izvjesnom smislu relativna, i da se apsolutna istina sastoji iz niza takvih relativnih istina; bolje reći, da istina nije nešto jednom za uvijek dano, da se istina mijenja, razvija, da ljudski duh stalno napreduje u spoznaji vanjskoga svijeta, t. j. prirode i društva. Nema stvari nespoznatljivih, ima samo nespoznatih.

Mnoge jučerašnje istine danas su zablude; tako će jednom možda biti i s današnjim istinama;[16]) ali u svoje vrijeme te su »zablude« bile potrebne, ljudski duh nije mogao (radi konkretno-povijesnih prilika mjesta i vremena) drukčije misiti nego što je mislio. I baš s našega današnjega stajališta pokazuje se, da su ljudi tada morali baš tako (s našega današnjega stanovišta krivo) misliti, kako su mislili, da bi mi i danas mogli doći do svojega ispravnoga shvaćanja. Ne možemo razumjeti današnje oblike mišljenja, ako ne poznamo oblike mišljenja prijašnjih vremena. »Zablude prošlosti« na taj su način nužne karike lanca, u kojima se razvijao ljudski duh, nužne stepenice na putu beskonačnoga razvitka ljudskoga duha, koji u sve većoj mjeri, sve bolje i ispravnije spoznaje svijet oko sebe, t. j. prirodu i društvo. Te su zablude dakle bile u svoje vrijeme razumne, bile su istina. Danas, one više nisu istina, ili nisu cijela istina.

Sve to vrijedi i za Comte-ov sustav pozitivne filozofije. Vidjeli smo, da je on u pogledu svog vanjskoga oblika bio u cijelosti uvjetovan stvarno-povijesnim prilikama mjesta i vremena, u kome je nastao. I on je, o tome nema sumnje, imao svoje značenje, i to napredno, u općemu razvitku evropskoga duha. Svojim ustrajnim naglašavanjem prednosti pozitivnoga znanja pred teološkim objavljenjima i »metafizičkim« umovanjima on je mnogo doprinio tome, da se unutar evropske inteligencije raširi spoznaja o važnosti primjene postavaka pozitivne znanosti u svim područjima ljudskoga djelovanja. Tako se na pr. u lijepoj književnosti naturalizam jednog Zole ili Ibsena osniva na tom obliku ljudskoga duha, koji, ako i nije neposredno plod Comte-ovih ideja, ipak zahvaljuje svoj postanak djelovanju pojedinaca i pokoljenja, koja su se u svojem duhovnom razvitku napajala na izvorima, medju kojima je Comte-ov pozitivizam bio jedan od najglavnijih.

Njegovo čvrsto uvjerenje u to, da je razvitak u prirodi i u društvu podvrgnut izvjesnim zakonima, koje je moguće upoznati putem znanstvenoga istraživanja, te na taj način predvidjati razvoj budućnosti i čak na njega usplivati — što dovodi do toga, da čovjek vlada prirodom i svojim vlastitim društvenim snagama — nije još ni do danas moglo u potpunoj mjeri pokazati svu svoju ispravnost. Dakako da je njemu, uslijed tadanjega stanja razvoja prirodnih i osobito društvenih znanosti bilo nemoguće, da u cijelosti spozna sve, što

---

16) Kad govorimo o relativnosti svake istine, onda time ne mislimo reći, da nema apsolutne istine, da je svaka istina relativna, i samo relativna. Ovo stanovište apsolutnoga relativizma u spoznajnoj teoriji strano nam je. Svaka istina u isti je mah i relativna i apsolutna, jer u svakoj istini, kolikogod bila relativna, ima zrnce apsolutne istine. A povijesni razvoj ljudske spoznaje sastoji se u tome sve većem približavanju apsolutnoj istini.

Digitized by Google

je potrebno, da se podpuno utemelji takav nazor na svijet. S druge ga je strane to shvaćanje, baš uslijed toga nedovoljnoga razvitka društvenih znanosti u njegovo vrijeme, dovelo do toga, da shvati društvene zakone samo kao podvrst prirodnih, društvenu stvarnost samo kao dio prirodne, te time do onog naturalizma u sociologiji, o kome smo već govorili. Tako je Comte-ov sustav, premda je u svoje vrijeme odigrao naprednu ulogu u općem razvitku ljudskoga duha, kao cjelina bez sumnje netočan, neistinit. Danas, on nam više nije potreban. Mi imamo danas daleko savršenije sustave sociologije. Sam razvitak njegove vlastite znanosti i svih ostalih znanosti poslije njega je doveo do toga, da nam se njegov sustav ukazuje danas kao zastario i nepotreban, tako da je čak suvišna i svaka pojedinačna kritika. Medjutim, u svoje vrijeme on je bio potreban, čak i nuždan. Zato je — možemo reći mi danas, zahvaljujući sretnoj okolnosti, da smo od toga vremena udaljeni već toliko, da nam je moguće povijesno promatranje, kad se radi o dogadjajima i misliocima onog vremena — on i nastao.

Ako sada ipak predjemo na pojedinačnu, iako samo letimičnu kritiku pojedinih sastavnih dijelova Comte-ova sustava, onda to činimo iz znanstvenog sitničarstva. Danas je lako kritizirati mislioce prošlosti; ali trebali bismo vidjeti, što bismo mislili u ono vrijeme, kad su ti mislioci živjeli i djelovali!

Zato možemo pojedinačnu kritiku teoretskih sustava prošlosti, za koje smo već dokazali, da su netočni kao cjelina, da su zastarjeli, da ih je vrijeme prešlo, da ih duhovni razvitak, koji je slijedio poslije njih, sam prokritizirao, opravdati jedino nastavnim razlozima. U interesu pravilnoga odgoja mladeži je potrebno, da se u nastavi ukaže neispravnost pojedinih sastavnih dijelova sustava, koje smo prije toga izložili.

Uzmimo ponajprije Comte-ovu misao o hijerarhijskome razvitku znanosti. Spomenuli smo već, da ona nije njegov izum, nego da ju je on preuzeo od Saint-Simona, ali da je ni ovaj nije izvorno razvio, nego da su nju razvili već znatno prije pojedini francuski prosvjetitelji, kojih je Saint-Simon bio gojenac. Povijesno ona prosto nije točna, logički još manje. Pojedine znanosti nisu se razvile u svoje vrijeme zato, jer bi to tražio njihov položaj u zamišljenoj ljestvici znanosti, nego zato, jer je postojala potreba za njima, radi zahtjeva prakse. Tako se astronomija i s njome matematika i geometrija razvila uistinu kao jedna od prvih znanosti, ali ne zato, što bi ona bila najjednostavnija, te bi se ljudski duh najprije njoj obratio, nego iz potreba prakse: iz potrebe, da se izračuna pravilnost poplave Nila u Egiptu, da se vrše premjeri zemlje, da se uredjuje natapanje, itd. Fizika se istina razvila prije kemije i biologije, ali to ne zato, što bi bila jednostavnija od njih, ngo zato, jer je za njom postojala potreba radi sastavljanja raznih strojeva, koji su bili potrebni industriji, koja se počela razvijati u kasnom srednjem vijeku. I tako bismo to isto mogli pokazati za svaku pojedinu znanost.

Dakako da je nemoguće, da se neka znanost razvije u potpunosti prije, nego što su se razvile znanosti, čijim se postavkama ona služi. To je racionalna jezgra Comte-ove misli o hijerarhiji znanosti.

Digitized by Google

Ali zašto tu jednostavnu činjenicu izražavati tako visokoparnim stilom? A zatim, to znači proglašavati jedan izvanjski i drugostepeni momenat za prvotan i konstitutivan.

Uzmimo zatim osnovni pojam Comte-ove društvene statike, društveno suglasje, koje navodno drži cijelo društvo na okupu. Istina je, kasniji sociolozi dolazili su do sličnih pojmova (tako na pr. Giddingsov pojam »svijesti o vrsti«, consciousness of kind; naime o pripadnosti jednoj te istoj vrsti). Ipak je to tipičan »metafizički« pojam, da se poslužimo Comte-ovim nazivom, koji nam ništa ne tumači, naprotiv sam treba objašnjenje. Šta je to društveno suglasje? U čemu se ono sastoji? Ukoliko ono drži društvo na okupu? Sve su to pitanja, na koja nam ni sam Comte ne daje odgovora.

Ili uzmimo osnovni zakon Comte-ove društvene dinamike, zakon triju stanja razvitka: od teološkoga preko metafizičkoga do pozitivnoga. Kao što smo vidjeli, taj nam poredak pruža u izvjesnom smislu povijest razvitka ljudskoga duha u najopćenitijim potezima, utoliko što su se u prvo vrijeme ljudi doista kod objašnjenja pojedinih pojava vanjskoga svijeta zadovoljavali odgovorima vjere, dok su kasnije tražili znanstveni odgovor. U tome se obliku pojavljuje taj zakon kod Turgota, koji ga je, koliko je nama poznato, prvi izrekao. Novost u pravom smislu riječi nije on ni kod njega. To je opažanje, toliko staro koliko i sam razvitak znanosti. Ispred našega današnjega vremena opet u duhovnom pogledu leži razdoblje prosvjetiteljstva, koje je Comte zvao »metafizičkim«. Ali, prije svega, to je opisivanje, a ne uzročnost; a zatim nije točno, da u razvitku društva teološko stanje ustupa mjesto pozitivnome. Pretežna većina čovječanstva još i danas vjeruje. I medju samim učenjacima, kod kojih bi bar prema Comte-ovoj vrdnji vjera morala potpuno ustupiti mjesto znanosti, ima ih mnogo, koji vjeruju u neko teološko objavljenje. Konačno, što je najteže,Comte pripisuje tome duhovnome razvitku toliku važnost, da ga — pored razvitka od ratničkoga do industrijskoga stanja, o kome ćemo odmah govoriti — čini osnovnom snagom razvitka društva, osnovnim zakonom društvene dinamike.

U takovom obliku taj je zakon očito neispravan. To je doista »intelektualističko shvaćanje povijesti«, kako to krsti Barth (l. c.), koje je u skrajnjoj mjeri pojednostavljeno i jednostrano. Tako teče razvitak ljudskoga duha, recimo, ali nikako ne razvitak ljudskoga društva. Stvarni poviesni razvitak ljudskoga društva ne podudara se ni izdaleka s tim razvitkom ljudskoga duha, naprotiv: razvitak ljudskoga duha je ovisan u velikoj mjeri o razvitku ljudskoga društva. Istina je, pojedine odsjeke razvitka ljudskoga mišljenja ne možemo razumjeti, ako ne poznajemo predhodne odsjeke, na koje se nadovezuju novi, bar što se tiče oblika; ali zašto izumiru pojedini načini mišljenja, zašto ih smjenjuju novi, i to baš ti novi, i zašto baš tada, a ne u neko drugo vrijeme — na to nam može odgovoriti samo proučavanje stvarnoga razvoja ljudskoga društva u tom medjuvremenu.

Isto se tako ne može održati drugi zakon društvene dinamike kod Comte-a, razvitak od ratničkoga stanja k miroljubivome industrijskome. Prije svega, to je opet opisivanje, i to netočno, jer savremena »industrijska« društva nisu ništa manje ratoborna nego prvo-

Digitized by Google

bitna. A i prvobitna društva morala su se baviti nekakvom »industrijom«, t. j. proizvodnjom. Od čega bi inače živjela? Ako su živjela od pljačke svojih susjeda, to su bar ta susjedna plemena (isto tako prvobitni narodi!) morali imati razvijenu industriju, t. j. proizvodnju. Da se može stalno živjeti od pljačkanja, potrebno je, da opljačkani stalno nanovo proizvode.

Što ima racionalnoga na Comte-ovu razvoju od vojničkoga do industrijalnoga stanja, to je razvitak društva od feudalnoga do gradjanskoga. Vojničko društvo, to je feudalizam, industrijsko društvo, to je kapitalizam.

I tako bismo vjerojatno mogli za svaki pojedini dio Comte-ova sustava pozitivne filozofije pokazati, da je netočan, odnosno u najmanju ruku da predstavlja visokoparno opisivanje neke obične činjenice dnevnoga iskustva, koja uslijed nadutoga, prividno znanstvenoga stila poprima oblik znanstvene istine. Ali do toga nam nije stalo, kad smo za sam Comte-ov sustav kao cjelinu nastojali dokazati, da je neispravan, odnosno da se može shvatiti samo onda, ako uzmemo u obzir naročite prilike mjesta i vremena, u kojima je postavljen. Izvan toga vremena i mjesta on uopće nema smisla, te dolazimo u napast, da se upitamo, kako je on uopće mogao biti postavljen. Ali u svoje vrijeme on je imao smisla, on je bio potreban, nuždan, i u toliko »razuman« (Hegel).

V. Zaključak. — Kakvo je, nakon svega, što smo dosada rekli, mjesto Comte-ovo u povijesti sociologije, koje je njegovo značenje za sociološku znanost? To je pitanje, koje nam se nameće sada, na koncu naših izlaganja o Auguste-u Comte-u.

Ako sociologiju shvatimo prosto kao znanost o društvu, onda je Comte-ov sustav samo jedan od bezbrojnih vjerskih, filozofskih, političkih, ekonomskih, socijalnih itd. sustava, koje su ljudi postavili do dana današnjega, — da bi si rastumačili društveni život i njegove pojave. On bi prema tome imao svoje mjesto u povijesti sociologških ili bolje reći socijalnih naučanja, medju onima na početku 19. vijeka.

Ali ako sociologiju shvatimo kao znanost, koja se radja tek početkom 19. stoljeća (ako ne uzmemo u obzir kratki zalet u 18. vijeku u Engleskoj u obliku tzv. moralne filozofije — Hume, Smith, Ferguson), zato jer se tada radja i njezin predmet, naime gradjansko društvo, kojemu ona hoće biti teorija — onda je značenje Comte-a za sociološku znanost mnogo veće i mnogo dublje. Istina je, on nije stvorio neki sociološki sustav, koji bismo mogli mi prihvatiti, on nije izgradio sociologiju kao znanost; on ju je, prema točnoj primjedbi Giddingsvoj samo predskazao. Ali ona već kod njega ima onaj behavior, da se poslužimo izrazom američke psihologije, koji je odonda zadržala do dana današnjega: ona smatra svojom zadaćom, da pruži teoriju društva (zapravo gradjanskog društva), da prouči zakonitosti njegovoga razvoja, da bi se onda moglo predvidjati taj razvoj, i predvidjajući ga uplivati na nj, upravljati njime, ukoliko je to uopće moguće.

> »Kad bi se društvenu stvarnost naučno spoznalo, to bi ujedno značilo, da je se može racionalno stvarati. Volja, da se na području društvenoga života iracionalne snage zamijene

Digitized by Google

racionalno utemeljenom društvenom tehnikom, odlučan je poticaj za stvaranje sociologije, naročito u njezinome francusko-pozitivističkom obliku. Ali i tamo, gdje su si ljudi od početka bili svijesni povijesnoga značaja društvenih činjenica... djeluje sličan poticaj. Sociologiji se tada postavlja kao zadaća, da u mislima obuhvati najbitnija kretanja, koja se odigravaju u današnjici. Kad bi to uspjelo, onda ne bi bilo stečeno samo snalaženje u današnjici, kakva je ona u stvari, nego ujedno i uvid u zakone njenoga razvitka. Time bi bio ljudskoj volji pokazan povijesno vrijedan cilj samo pomoću trijeznoga znanstvenoga razčlanjivanja današnjice, bez pozivanja na apsolutne norme i vrijednosti. S takvim zahtjevima nastupa sociologija, s takvim ju nadama pozdravljaju.«[17])

Sociologija se dakle pojavljuje sa zahtjevom, da objasni zakone društvenoga razvitka i da nam tako pruži sredstvo za smišljeno djelovanje, za sudjelovanje u razvitku društva: V o i r p o u r p r é v o i r, p r é v o i r p o u r v o i r! — Ne upuštamo se sada u to, da li joj je to i u kolikoj mjeri uspjelo.

A taj zahtjev sociologije prvi je izrazio baš Auguste Comte. I u tome je njegovo značenje za sociologiju, usprkos činjenice, da on nije stvorio sociološki sustav, koji bismo mogli prihvatiti, i usprkos svih prigovora, koje smo mu stavili tokom ovoga članka.

Jedna zanemarena pravna ustanova

Napisao I v a n H a r t m a n, sudac Okruž. suda u Novom Sadu

Kada su se gradile prve željeznice, vladalo je pravno mišljenje, da su željeznice javni putevi i da se zato u pravnom pogledu imaju izjednačiti s javnim cestama. Zato su se zemljišta, izvlaštena u željezničke svrhe, izuzimala iz prometa. Tek se u novije vrijeme uslijed nagloga razvitka željeznica uvidjelo, da to mišljenje nije opravdano, jer gradjenjem željeznice i njihovim stavljanjem u promet nastaju pravni odnošaji, a time i stvarna prava.

Željeznica kao privredna i pravna cjelina služi kao osnova vjeresijskim poslovima. Prava vjerovnika trebalo je što više osigurati. Vlasnička prava na željeznici mijenjaju se, jer ta prava u prometu podleže raznim privatno-pravnim ograničenjima. Čak i osoba vlasnika može se mijenjati, jer se vlasništvo željeznice može prenijeti na drugu osobu. Vodeći o svemu tome računa, pristupilo se osnivanju javnih knjiga za željeznice. U već postojeće javne knjige za druge nekretnine nisu se mogla upisivati zemljišta, izvlaštena u korist željeznice, jer se željeznice u prometu imaju smatrati jednom cjelinom. One često prolaze kroz više raznih pravnih područja s različitim zakonima. Ukazala se zato potreba, da se željeznica i stvarna prava na njoj knjiže jedinstveno. Osim tog trebalo je činiti razne iznimke od općih pravila o

[17]) H a n s F r e y e r: Einleitung in die Soziologie. Leipzig 1931. str. 31-2.

Digitized by Google

sticanju stvarnih prava s obzirom na javno pravo. To je sve dovelo do osnivanja jedne posebne knjige za željeznice. I ova posebna knjiga je zemljišna knjiga, jer se temelji na sustavu zemljišne knjige, a razlikuje se od opće zemljišne knjige u glavnom po svojem predmetu. Propisi opće zemljišne knjige vrijede i za knjigu željeznica, u koliko ova potonja ne sadržaje odstupanja, koja su se ukazala potrebnima s obzirom na prirodu i svrhu, kojoj željeznica služi.

Da bude neki zemljišni posjed pod imenom »željeznica« predmet knjige za željeznice, potrebno je, da postoji javni interes na osnivanju i održanju pruge; zatim, da je za osnivanje pruge priznato željeznici pravo izvlaštenja, da željeznica služi javnom saobraćaju i, da je željeznica doista i stekla zemljište. Iz toga slijedi, da predmetom uknjižbe ne može biti na pr. tvornička pruga (industrijski kolosjek), jer na njoj ne postoji javni interes. Ne može biti tramvaj, jer nema prava na izvlaštenje zemljišta, niti može ugovorom steći pravo vlasništva na zemljištu (ulice, trgovi), preko kojega prelazi.

No ne upisuje se svako zemljište željeznice u zemljišnu knjigu za željeznice, nego samo ono, koje je prijeko porebno za gradnju i za održanje poduzeća i služi stalnoj upotrebi poduzeća kao na pr. kuća ravnateljstva, kamenolomi, rudnik željeza ili uglja i t. d. Ovakve nekretnine smatraju se pripadcima željeznice. Svaki drugi zemljišni posjed upisuje se u opću zemljišnu knjigu.

Zemljišna knjiga za željeznice sastoji se iz uložaka željeznice i zbirke ispravà. S obzirom na prirodu predmeta željeznička knjiga se ne može sasvim podudarati s općom zemljišnom knjigom. Cijela željeznica, koja pripada jednomu poduzeću, tvori u prometu jednu privrednu i pravnu cjelinu. Ova cjelina obuhvaća zemljišni posjed i gradju, koja je bila potrebna ne samo za osnivanje pruge, nego i onaj, koji je potreban za održavanje i za pogon željeznice, a doveden je sa ovom u usku vezu u svrhu, da služi trajnoj upotrebi.

Uložak željezničke knjige sastoji se isto kao kod opće zemljišne knjige: iz posjedovnoga lista, vlastovnice i teretovnice. Posjedovni list sadržaje ime i pravac željeznice, koja se ima, kako u pogledu glavne tako i u pogledu sporedne pruge, koja pripada istoj knjižnoj cjelini, označiti početnom i završnom točkom.

Kao posjednik knjižnih prava može biti upisan samo onaj, koji je dobio koncesiju na tu željeznicu. U vlastovnici upisuju se tvrtka i sjedište poduzeća, prava koja joj pripadaju, te ograničenja tih prava, naročito prava otkupa i prelaza u korist države. Teretovnica sadržaje terete, koji se odnose na knjižnu cjelinu, i terete, koji se odnose na pojedina zemljišta, kao i prava, koja pripadaju trećim osobama na pojedinim zemljištima željeznice. Isto tako kao kod opće zemljišne knjige, postoji i kod željezničke knjige mapa, koja čini sastavni dio njezin.

Pošto smo prikazali temeljna načela i sadržaj knjige za željeznice, bavit ćemo se sa postojećim zakonima, koji uredjuju knjigu za željeznice, pa da bi prešli na postupak samo u toliko, da se vidi, u čemu je značaj uredno i ispravno vodjene knjige, te kakva šteta može nastati, ako se knjiga zanemari.

U bivšoj Austro-Ugarskoj bile su osnovane tri knjige za željeznice: jedna ze zemlje pod carevinom Austrijom (Donja i Gornja Au-

Digitized by Google

strija, Štajerska, Kranjska, Češka, Dalmacija i t. d.), druga za zemlje krune sv. Stjepana (t. j. kraljevine Ugarska te Hrvatska i Slavonija) i treća za Bosnu i Hercegovinu. Prvu uredjuje zakon od 19. svibnja 1874. (d. l. br. 70) o osnivanju željezničkih knjiga, o učinku na železnici dozvoljenih hipotekarnih prava i knjižnom osiguranju založnih prava prvenstvenih obveznica; drugu uredjuju zak. čl. I : 1868. o vodjenju posebne usredotočene gruntovnice željeznicâ i kanalà, nalazećih se u zemljama krune ugar. i zak. čl. L XI.: 1881. zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora o preinačenju i nadopunjenju zak. čl. I.: 1868., odnosećega se na vodjenje posebne usredotočene gruntovnice željeznicâ i kanalâ; treću pak uredjuje zakon od 14. veljače 1894 o željezničkoj knjizi za Bosnu i Heregovinu. (Glas. z. in. za Bosnu i Hercegovinu od 15. ožujka 1894. kom. VI.).

Poslije prevrata pripale su našoj bivšoj državi zemlje iz područja prve (austrijske) i druge (hrvatsko-ugarske) knjige, te zemlje treće (bosansko-ercegovačke) knjige u cijelosti tako, da su ti zakoni na pojedinim dijelovima naše bivše države još uvijek na snazi, jer nisu izričito ukinuti niti derogirani kasnijim zakonima.

Već iz samoga naziva zakona vidimo, u čemu se ti zakoni donekle razlikuju. Dok jedni imaju za predmet samo željeznice, dotle drugi obuhvaća i javne kanale. Jedan ima posebne propise o osiguranju založnih prava imalaca željezničkih prvenstvenih obveznicâ, dok drugi nemaju. Dalja razlika je u tome, što su po austrijskim zakonima za vodjenje knjige nadležni okružni sudovi na sjedištu političke zemaljske upravne vlasti (Ljubljana, Zadar kasnije Šibenik, Sarajevo), dok je po hrv.ug. zakonu ustrojena jedna usredotočena središnja knjiga za željeznice i javne kanale pri okružnom sudu glavnoga grada (Budimpešta, kasnije Novi Sad). Konačna je razlika u postupku oko osnivanja uložaka.

Želio bih ukratko prikazati postupak po hrv.-ug. zakonu, jer taj zakon u praksi primjenjujem već više godina, pa su mi prilike jedino u zemljišnoj knjizi, koju uredjuje taj zakon, dobro poznate. Samo prilike u toj knjizi imao sam pred očima, kada sam ovomu članku dao baš takav naslov.

Nakon što je željezničko ili kanalsko poduzeće steklo zemljište, ono će provesti potrebne radove i u roku od 30 dana, računajući od dana, kada je pohvalbeno vladino povjerenstvo završilo radnje, dužno je moliti zemljišnoknjižni upis poduzeća i uknjižbu prava vlasništva te ujedno podnijeti po zakonu točno opisani sastavak (operat). Da bi se strogo održao taj rok, ministar saobraćaja će odmah bez otezanja obavijestiti središnju gruntovničku oblast o dovršenju pohvalbenih radova, a središnja gruntovnička oblast je dužna »na obdržavanju u ovom paragrafu ustanovljenoga roka bditi, te eventualno dotična poduzeća novčanom globom od sto do hiljadu forinti na to prisiliti.« (§ 2 al. 2 zak. čl. LXI.: 1881.). Pod prijetnjom iste novčane globe dužna su poduzeća zamoliti uknjižbu promjene, »koje s vremenom uslijede na njihovim nekretninamâ i pripadcima istih« (§ 2 al. 3 istoga zak.). Rok za ovo je 90 dana. Iz ovih kratkih rokova vidi se, da zakonodavac ne želi, da željezničko ili kanalsko poduzeće dugo posjeduje neupisano zemljište.

Digitized by Google

jer bi mogli nastati sporovi izmedju poduzeća i vlasnika nekretnina, koje graniče sa zemljištem stečenim od poduzeća. Kada središnja željeznička knjiga primi sastavak, u kojem će biti spis sastojnih česticâ, nacrt i pojedinačni iskaz, ispitat će taj sastavak, da li odgovara zakonskim propisima. Ako odgovara, odredit će rokove za autentikaciju, t. j. ustanovljenje na licu mjesta, da li sastavak odgovara stanju u prirodi. Ujedno će sastavak dostaviti zemljišno-knjižnoj vlasti, u području koje leži zemljište. Izmedju ove dostave i ročišta autentikacije leži rok od 45 dana. U tom roku će zemljišnoknjižna oblast obavijestiti svakoga zemljišnoknjižnoga vlasnika, označenoga u pojedinačnom iskazu, o ročištu autentikacije s upozorenjem, da može prije ročišta uvidjeti sastavak, koji mu u tu svrhu stoji na raspolaganju kod zemljišno-knjižne vlasti, i prijaviti eventualne svoje zahtjeve (§ 9.). Povjerenstvo (§ 7.) autentikacije (predstojnik usredotočene gruntovnice ili njegov zamjenik, mjernik, sudac i gruntovničar nadležne zemljišno-knjižne vlasti) ima na licu mjesta ustanoviti ne samo, da li sastavak ogovara zakonskim propisima, nego i da sasluša dotično poglavarstvo općine u pogledu prava i služnosti, koje postoje, te da se ta prava i služnosti točno zabilježe s obzirom na kakvoću, opseg i uvjete. Povjerenstvo rješava odmah na licu mjesta o spornim pitanjima, nastalim u pogledu prava i služnosti izmedju poduzeća s jedne strane, te općine i protivnika s druge strane, ili pak upućuje stranke na redoviti put parnice, zabilježivši ujedno prigovor kod dotičnoga prava ili služnosti (§ 10.). Nakon ovjerovljenja popisa sastojnih česticâ i mape (§ 12.) pristupit će se ispitivanju i ovjerovljenju pojedinanoga iskaza, u kojem su navedene veličine zemljišnih površina od pojedinih zemljišno-knjižnih vlasnika kao i odštetne svote, koje im poduzeće ima naknaditi. Zbroj pojedinih dijelova mora se slagati s onom površinom, koja je naznačena u sačinjenom popisu. I u slučaju, da su ove dvije isprave suglasne, može se ipak naknadno izmjeriti površina izvlaštenoga zemljišta pojedinih posjednika, ali samo onda, ako to dotični posjednik izričito zahtijeva (§ 13.). Poslije dovršenoga ovjerovljenja pojedinačnoga iskaza nadležna zemljišno-knjižna vlast će dobiti pojedinačan iskaz i kopiju mape (§ 14.), te će ovaj ovjerovljeni prepis pojedinačnoga iskaza u roku od 8 dana dostaviti poreznomu uredu u svrhu otpisa poreza sa izvlaštenoga zemljišta (§ 15.), a zemljišno-knjižna vlast će otpisati izvlaštene dijelove zemljišta u pojedinim ulošcima i o tom obavijestiti središnju knjigu za željeznice i javne kanale radi sastavljanja pojedinačnoga lista (§ 16.).

Iz ovoga se kratkoga prikaza postupka vidi, da nije prepušteno strankama, kao što je slučaj kod opće zemljišne knjige, da li po željezničkom ili kanalskom poduzeću stečeno zemljište ima u prirodi zaista toliku površinu, kolika je upisana u molbi (sastavku) za uknjižbu. Država, koja je zainteresirana, makar poduzeća bila i privatna, ne zadovoljava se prostim nacrtom ovlašćenoga mjernika o cijepanju česticâ, nego iz zvanične dužnosti istražuje, da li stanje, navedeno u sastavku, odgovara stvarnomu stanju. Ona, u koliko nije sama graditelj željeznice ili kanala, postaje s vremenom nasljednikom željezničkoga ili kanalskoga poduzeća putem prelaza, pa hoće da zna, što će nasli-

Digitized by Google

jediti. Ona ne želi nikakve parnice s mnogobrojnim graničnim zemljišnim susjedima, pa zato ona po svojim organima na licu mjesta ustanovljuje ispravno stanje saslušanjem svih interesenata. Ako se to na taj način bez prigovora ustanovi, onda se predpostavlja, da su interesenti zadovoljni i da će se površina zemljišta, koja će se uknjižiti u željezničkoj knjizi, potpuno slagati sa stanjem u prirodi. Zato je zakonodavac one isprave, koje su ovjerovljene na licu mjesta, proglasio ispravama potpune dokazne snage. To je od vrlo velike važnosti, ako se uvaži, da željezničko ili kanalsko poduzeće može svakoga časa doći u sukob s onim graničnim susjedima, kojih se broj s jedne i s druge strane pruge ili kanala penje na više hiljada. U parnicama sa tim susjedima radi prava vlasništva nekretnina, priznanja prava služnosti ili zbog smetanja posjeda željezničko ili kanalsko poduzeće služit će se ispravama potpune dokazne snage, čim će izbjeći ne samo dugotrajno parničenje, nego će se uštedjeti i parnični troškovi.

Po ovim propisima vodila se knjiga željeznicà i javnih kanalà točno i uredno sve do svjetskoga rata. Za vrijeme rata željeznice bile su preopterećene prevozom vojnika i ratnoga materijala, pa se ukazala potreba, da se grade spojne pruge i novi kolosjeci, te da se prošire neki kolodvori. Pomanjkanje stručnog osoblja bivalo je sve veće tako, da se sastavci o nastalim promjenama nisu nikako ili velikim zakašnjenjem podnosili, a naravno da se autentikacija nije mogla ni obavljati. U takvom stanju je željezničku knjigu zatekao prevrat. Naša je bivša država trianonskim ugovorom dobila velik dio željezničke mreže, ali je željeznička knjiga ostala u Budimpešti. Tek na osnovu konvencije od 14. prosinca 1924., zaključene izmedju madjarske i bivše naše države, primili smo osim zemljišnih knjiga graničnih kotareva i materijal središnje gruntovnice za željeznice i javne kanale i to zapisnikom o primopredaji od 19. kolovoza 1927. Od dana raspakivanja primljenoga materijala iz sanduka prošlo je sedam godina, pa je konačno naredbom min. pravde od 13. ožujka 1935. br. 19313 materijal predan okružnomu sudu u Novom Sadu s tim, da željezničku knjigu počev od prvog travnja 1935. vodi pod imenom »Okružni sud u Novom Sadu, odjeljenje za središnju (centralnu) zemljišnu knjigu željeznicà i javnih kanalâ«. Od toga dana vodi se ta posebna knjiga u Novom Sadu.

Širokim pravničkim krugovima je malo poznata zemljišna knjiga za željeznice, jer interesenti kao vlasnici zemljišta nakon postupka o izvlaštenju nemaju spora sa željezničkim poduzećem. Oni samo čekaju, da prime odredjenu svotu novca u ime naknade štete, a na ročište radi autentikacije dolaze samo zato, jer su pozvani, ali bez interesa i zato nisu zastupani po odvjetniku. Nije mi namjera, da pravničke krugove zainteresiram za jednu ustanovu, koja će po svojoj prirodi ostati i nadalje slabo poznata, ali hoću da svratim pozornost mjerodavnih činilaca na stanje, koje se mirne duše može nazvati očajnim i nemogućim.

Već sam gore naglasio, da je prvi svjetski rat kočio rad u željezničkoj knjizi tim, što željeznička poduzeća nisu uopće ili samo velikim zakašnjenjem podnosila sastavke. Poslije rata nastale su na ovom dijelu

Digitized by Google

željezničke mreže, koji je pripao bivšoj našoj državi, velike promjene: gradile su se nove željeznice, spojne pruge, dvostruki kolosjeci, proširivali su se kolodvori ili su se otudjivale nepotrebne čestice u korist drugih ministarstava ili privatnika. Za sve to vrijeme (17 godina) nije se uopće vodila željeznička knjiga. Odmah nakon raspakivanja i sredjivanja gradiva, upravljen je raspis na željeznička ravnateljstva u Subotici i Zagrebu, da odmah pošalju zaostale sastavke, kako bi se nastavio silom prilika prekinuti rad. Tek nakon dvije godine stigao je samo izvještaj željezničkoga ravnateljstva u Subotici o promjenama. Kod toga izvještaja je i ostalo. Iz njega se barem vidi, da je samo na području toga ravnateljstva gradjeno sedam novih pruga, za koje je ustrojen zemljišno-knjižni uložak, ali B i C listovi ne mogu se ispuniti, jer ne dostaju zapisnici o predaji puteva javnomu saobraćaju, i konačno za promjene na dvadeset i četiri pruge (od 64 pruge) ne dostaje jedna stotina i sedam sastavaka.

Iz upisnika željezničke knjige se vidi, da je odmah prve godine upisana pedeset i jedna promjena, ali je to učinjeno na osnovu rješenja min. pravde, a u pitanju je samo promjena u imenu vlasnika Gdje je u knjizi bio upisan »Madjarski državni erar«, tamo je sada Državno dobro«, a gdje je vlasnik »Madjarske državne željeznice«, tamo je sada vlasnik »Jugoslovenske državne željeznice«. Medjutim promjena, koje je željezničko poduzeće dužno prijaviti radi upisa, prijavljeno je od 1. travnja 1935 do 1. siječnja 1941 svega šezdeset. Od toga je provedeno dvadeset i sedam, dok se trideset i tri sastavaka nije moglo provesti na vicinalnim željeznicama, jer iste stoje još uvijek na imenu privatnoga poduzeća, većinom inozemnoga. Željezničko ravnateljstvo u Zagrebu nije nikad podnijelo sastavak, pa je stanje o promjenama na njegovu području ostalo nepoznato. Iz toga ravnateljstva su dolazili inžinjeri samo onda, ako im je trebala kopija mape ili izvadak za sporove izmedju graničnih vlasnika zemljišta i državnoga erara. Kao razlog neudovoljenju navode ti inžinjeri: pomanjkanje stručnog osoblja i potrebnog kredita. Inače ostali podnesci, koji su u gornjem razdoblju stigli i riješeni — a ima ih hiljadu devet stotina dvadeset i jedan — odpadaju na traženje izvoda iz uloška, prijave otpisa zemljišta i dopise raznih vlasti.

Uslijed nepodnašanja sastavaka sa strane željezničkih poduzeća nastalo je slijedeće nenaravno stanje: Za vrijeme od 17 godina, t. j. od prevrata do 1. travnja 1935, dok se željeznička knjiga nije vodila u bivšoj našoj državi, kotarski sudovi kao zemljišno-knjižni sudovi nisu ni otpisivali izvlaštno zemljište, jer se to nije tražilo. Nekim osobama nikada nije isplaćena naknada za izvlašteno zemljište, drugima nije otpisivan porez sa izvlaštenog zemljišta. Poslije 1. travnja 1935 gdjekoja čestica, izvlaštena u korist željezničkoga poduzeća, otpisuje se jednostavno na pravnom području Vojvodine[1]), a rješenje se šalje željezničkoj knjizi, dok se na području bivše Hrvatske i Slavo-

[1]) N. pr. zaključak srcskoga kao zemljišnoknjižnoga suda u Titelu od 3. prosinca 1936. br. Dn 2491/36.

Digitized by Google

nije[2]) otpisane čestice drže u očevidnosti u zemljišnim knjigama u popisu II., a željeznička knjiga se obavješćuje radi upisa prava vlasništva. Sva ta rješenja iz jednoga i drugoga pravnoga područja primaju se, provide brojevima, a na odnosnim mjestima u uloščima stavlja se plomba do podnošenja sastavka. Požurnice i žalbe nadležnim organima, da se podnesu sastavci, pa da se učini kraj tomu nesnošljivomu stanju, nisu naišle na potrebno razumijevanje. Po takvom stanju, koje traje već godinama, država posjeduje nekretnine, kojima se ne zna, tko je zemljišno-knjižni vlasnik.

Po § 15. st. 2. zus. okružni sud u Beogradu je vodio središnju knjigu željeznicâ i javnih kanala za cijelu bivšu državu, prema odredbama zakona o zemljišnim knjigama. Takav zakon još nije donesen, ali to ni malo ne smeta kotarske sudove u Bosni i Hercegovini, da već godinama na osnovu §§ 32. st. 2. i 33. st. 8. uputstva od 19. srpnja 1930 br. 70760 izdanoga na osnovu § 89 zak. o unutarnjem uredjenju i ispravljanju zemljišnih knjiga od 18. svibnja 1930 šalju spisak II. (obrazac 23) okružnomu sudu za grad Beograd.

Uredjenje osiguravajućeg prava s osobitim obzirom na utuživost dospjelih premija (de lege lata i de lege ferenda)

Napisao dr. Hugo Werk, odvjetnik u Zagrebu

Zakon o ugovoru osiguranja uredjuje pravne odnose, koji nastaju izmedju osiguravača i uzimalaca osiguranja iz privatnog ugovornog osiguranja. Javno zakonsko osiguranje, nasuprot privatnom osiguranju, već po svojoj socijalnoj sadržini i funkciji ograničeno je na osiguranja osoba, pojavljuje se u prinudnom obliku i izvire iz zakona a ne iz ugovora, osnovana na obostranoj volji ugovarajućih stranaka. Privatno osiguranje naprotiv, ne ograničuje se na osiguranje osoba, nego obuhvaća osiguranje stvari te svojim pravnim učincima zahvaća ne samo oba ugovornika, nego često i široki krug trećih lica, kao pogodnike iz samoga ugovora osiguranja, založne vjerovnike, lica ovlaštena na odštetne zahtjeve iz zakonske dužnosti i jamstva i druga. Privatno osiguranje, koje se je danas proširilo na skoro sve grane ljudskoga djelovanja i na sve sastojke ljudske imovine i uvelike se razgranilo, izašlo je iz čednih granica jednog sporednog pravnoga polja, koje su dozvoljavale njegovo kratko zakonsko uredjenje u nekoliko više ili manje škrtih propisa u sastavu sa srodnim mu trgovačkim zakonikom, ili kao sadržina posebnih zakona, i traži, svuda pa i kod nas, posebnu pravnu oblast, uredjenu sustavno provedenim potrebnim propisima, koji, vodeći računa o interesima osiguranika, neće smetnuti s uma ni opravdane interese osiguravača, kao ni obezbjedje-

[2]) N. pr. odluka sreskoga kao zemljišnoknjižnoga suda u Virovitici od 7. listopada 1940. br. Dn 2305/40.

Digitized by Google

nje njihova rada. Uvaži li se, da samo privatno životno osiguranje u 17 većih država Evrope, Amerike, Azije i Australije pokazuje osigurani interes, koji se penje u nekoliko trilijuna našega novca, dolazi se do zaključka, da taj interes i na strani i kod nas predstavlja ne maleni dio narodne imovine, uložen u premijske pričuvne fondove, koji velikim glasom traži svoje zakonsko uredjenje i obezbjedjenje.

Obaveza plaćanja premije jest u svakom osiguravajućem ugovoru bivstvena, pojmovno bivstvena dužnost uzimaoca osiguranja. Ispunjavanje ove dužnosti daleko premašuje sadržinu i učinak nekog izvjesnog, pojedinačnog odnosa iz osiguravajućeg ugovora i postaje od dalekosežne važnosti za samu ukupnost odnosa, stvorenih osiguravajućim ugovorom.

Iz premija, koje unilaze, osiguravač stvara zajednički fond za pokriće šteta. Neplaćanje premija umanjuje ovaj fond, prikraćuje ostale osiguranike i nanosi im štetu.

Razvijanjem osiguranja, koje danas predstavlja zamjerni dio svjetske imovine, redovno plaćanje premija postalo je jedno od najkrupnijih, ako ne i najkrupnije pitanje u oblasti osiguravajućeg prava, tim prije što je ono usko vezano sa drugim, ne manje važnim pitanjem nošenja rizika sa strane osiguravača. Radi toga sasvim je shvatljivo, da su zakonodavstva pojedinih država posvetila tome pitanju posebnu pažnju i potanko ga uredila točno odredjenim propisima u sklopu propisa, koji uredjuju materijalno osiguravajuće pravo, obezbijedivši osiguraču pravo na utuživanje dospjelih a ne podmirenih premija, dotično prepuštajući njemu poticaj u tome pravcu.

Danas, kada se je osiguravajuće pravo toliko razvilo, da je postalo o sebi stojećim dijelom materijalnoga prava, i kada, slijedom toga, propisi opć. gradj. zakonika ni izdaleka ne dostaju, da urede sve mnogobrojne i bivstvene različite pravne odnose, koje stvara osiguravajući ugovor u raznim granama osiguranja, i kada je osiguravajuće pravo doživjelo sistematsko i egsegetsko prikazivanje u obimnim djelima svjetske pravne knjige (Mannes za njemačko, Ehrenzweig i Willer za austrijsko i njemačko, Vivante i Viscentini za talijansko, Ancey i Sicot za francusko osiguravajuće pravo, a da o pomorskom osiguravajućem pravu, koje je još od ranijega bilo predmetom dubokog i svestranog proučavanja u svjetskoj pravnoj knjizi, naročito u engleskoj i talijanskgj, i ne govorimo), dogoilo se je, da je i plaćanje premija i njegov korelat nošenje risika, našlo svoje zakonsko uredjenje u zakonu o osiguravajućem ugovoru i da zbog svoje tijesne povezanosti s ostalim institutima materijalnog osiguravajućeg prava nije moglo da nadje svoje zakonsko uredjenje u kakvom drugom zakonu iz oblasti osiguravajućeg prava, kao n. pr. u onome o državnom nadzoru nad osiguravajućim društvima. Jer, nauka o plaćanju premija nema samo da uredi ovo plaćanje u uskim granicama bukvalnog smisla ove riječi, nego treba da odgovara i na mnoga druga pitanja s njim u vezi, kao što bi n. pr. bilo pitanje o plaćanju premija suvlasnika osiguranoga predmeta; ono o mogućnosti preboja nekoga potraživanja, što ga ima uzimalac osiguranja prema osigura-

Digitized by Google

vaču, sa dospjelom a ne plaćenom premijom; ono o pravu odbijanja dospjele premije kada je osigurani slučaj nastupio a osigurani je predmet opterećen hipotekom; ono nošenje rizika u slučaju dione podmire premije; ono pravne prirode premija kod iskopčanih osiguravajućih ugovora (t. zv. Schachtelpolizzen); ono o odgodi plaćanja premije i o nošenju rizika; ono o tužbi radi naplaćanja premija i o nošenju rizika za trajanje spora; ono o izračunavanju naknadnoga roka; ono o pravnoj prirodi obročnog odplaćivanja u vezi sa nošenjem rizika (isporedi: Dr. Bauerreis, die Lehre von der Prämien-Zahlung, u »Das Versicherungsarchiv« br. 3, 4 i 5 iz godine 1935.), kao i ono vraćanja popusta na trajanje za slučaj prijevremenog jednostranog razrješenja osiguravajućeg ugovora sa strane uzimaoca osiguranja.

Baš ta potreba jednoličnog uredjenja materijalnog osiguravajućeg prava kategoričkim se imperativom nameće našoj Državi, gdje u tome pravcu vlada čitav kaos, koji doprinosi nestalnosti sudovanja a kroz ovu uvelike ugrožava pravnu sgurnost. Jer, dok na području Banskoga stola u Splitu važi austrijski zakon o pravu nadzora države nad osiguravajućim društvima (Versicherungs-Regulativ) u njegovoj redakciji od 5. ožujka 1896. (br. 31 l. d. z.) s normativnim općim uslovima osiguranja i zakon o ugovoru osiguranja od 23. prosinca 1917 (br. 501 l. d. z.), dotle na području Banskog stola u Zagrebu važu oskudni i zastarjeli propisi trg. zakona, a na području Apelacionog suda u Sarajevu nema uopće nikakovih pa ni najrudimentalnijih propisa iz oblasti prava ugovornog osiguranja, već je ovo prepušteno slobodnom ugovaranju stranaka i slobodnomu pronalaženju prava sa strane sudova, odredjenoga u glavnim potezima u tamo važećim regionalnim posebnim zakonima, u tamo važećim trgovačkim običajima i u ogz., koji služi kao pomoćni zakonski izvor.

Jasno je, da ovakovo pravno stanje nije prirodno i da ne odgovara potrebama i dužnostima pravne države, kao što je jasno, da pravna sigurnost traži, da ovo asimetrično mosaikalno zakonsko uredjenje tako važne grane privatnoga prava bude zamijenjeno sustavno obradjenim zakonima, zajedničkima čitavomu državnomu području, koji će voditi računa o sličnim zakonima u drugim naprednim državama i o tekovinama prakse i teorije kao i o činjenici, da je rijetko koja pravna oblast toliko potrebna, da bude predmetom medjunarodnoga zakonskog uredjenja, koliko je baš ona ugovornog osiguravajućeg prava.

Medjunarodno uredjenje ove pravne oblasti nameće se još i obzirom na ustanovu reosiguranja, slijedom koje osiguravač osigurava preuzetu pogibelj kod drugih osiguravajućih društava, čiji glavni nastani mogu biti rasijani i po cijelome svijetu. Uzme li se konačno obzira i na okolnost, da u osiguravajućem ugovoru nastupaju kao ugovornici lica, koja nisu jednako trgovački obrazovana, uvidjet će se prijeka potreba zakonskog uredjenja privatnoga prava osiguranja, a sa ovim i potreba uredjenja prava nadzora Države nad osiguravajućim društvima.

Utuživost premija za cijelo trajanje osiguravajućeg ugovora zajamčena je zakonskim propisima u našoj Državi samo na području Banskog stola u Splitu. Prema prvomu poglavlju prve glave, pod marginalnom rubrikom »Premija, dospijevanje, naknadna isplata« zakona

Digitized by Google

o osiguravajućem ugovoru od 23. prosinca 1917. (br. 501 1. d. z), koji na tome području važi, u § 23—31 uredjeno je pitanje utuživosti dospjelih a ne podmirenih premija. Prema ovima dužan je uzimalac osiguranja, da na svoju pogibelj i o svojem trošku dostavi premiju osiguravaču. Glede zadocnjenja zakon razlikuje: slučaj, kada se radi o premiji, koja se je imala platiti prije početka ili pri početku osiguranja, od onoga, kada se radi o premiji, koja se je imala platiti nakon toga, što je osiguranje počelo. U prvome slučaju osiguravač može odustati od ugovora, sve dok premija nije plaćena. Smatra se, da je odustao, ako zahtjev na premiju ne pokrene sudskim putem unutar tri mjeseca od dana njezina dospijevanja. Je li osiguravač u otvorenom roku utužio premiju, nosi riziko iz osiguravajućeg ugovora, ma da uzimalac osiguranja, u času, kada nastupi osigurani slučaj, nije još bio platio premiju. Osiguravač se može osloboditi rizika jedino onda, ako se odreče zahtjeva na premiju još prije, nego je nastupio osigurani slučaj.

U drugom slučaju, kada se radi o premiji dospjeloj, nakon što je osiguranje počelo, t. j. kada se radi o premijama, koje slijede prvoj već plaćenoj premiji, ima osiguravač po nastupu zadocnjenja pismeno opomenuti uzimaoca osiguranja o njegovom trošku, da plati premiju, saopćiti mu pravne posljedice daljeg zadocnjavanja, te mu dati naknadni rok za plaćanje od najmanje mjesec dana. Ako i ovaj bezuspješno prodje, osiguravač može da odmah bez otkaza razriješi osiguravajući ugovor, a smatrat će se, da ga je prećutno razriješio, ako kroz tri mjeseca nakon izmaka naknadnoga roka premiju ne utuži.

Na području Banskog stola u Zagrebu zakonski članak XXXVII-1875 uredjuje u toliko utuživost dospjelih premija, u koliko § 473 općenito odredjuje dužnost uzimaoca osiguranja na pravodobno plaćanje utanačene premije, a u § 485 br. 4, da osiguravajući ugovor gubi valjanost, kada se premija, koja se ima plaćati u povraćajućim se rokovima, ne plati u vrijeme njezina dospijevanja ili prije nego mine zato dozvoljena odgoda.

Prema tome, vlastan je uzimalac osiguranja, da prije izmaka osiguranoga vremenskoga razdoblja odkaže osiguravajući ugovor, ma da ukupno vrijeme njegova trajanja nije još dospjelo. Drugim riječima zakonodavac, ukoliko su ugovorene tekuće premije, daje osiguravaču pravo na utuženje samo prve premije a susljednih, samo u koliko uzimalac osiguranja nije u pravo vrijeme, t. j. prije početka novog osiguranog vremenskog razdoblja, odkazao ugovor. Nije li on u pravo vrijeme odkazao ugovor i nije li o dospijevanju platio premiju odredjenu za to razdoblje, osiguravač može utužiti samo tu neplaćenu premiju, jer tom neisplatom osiguravajući ugovor gubi svoju valjanost. Utuženjem pak ne obnavlja se osiguravajući ugovor sve dotle, dok uzimalac osiguranja ne uplati utuženu premiju, a i u tome slučaju obnavlja se, samo dok traje vrijeme, za koje se je ta premija imala platiti. Slijedi, da osiguravač nosi riziko za trajanja utuženoga vremenskoga razdoblja osiguranja samo od časa, kada uzimalac osiguranja plati utuženu premiju.

U ovome smislu je donesena i plenarna rješidba Stola sedmorice od 20. studenoga 1913, br. 4398 (Ćimićeve zbirke br. 887), koja je

Digitized by Google

i danas mjerodavna za sudsku praksu, a koja nalazi svoju podršku i u sličnim rješidbama budimpeštanske Kurije (br. 892/97, 5216/98). Nego pri tome valja mi upozoriti i na rješidbu Stola sedmorice od 30. svibnja1898, br. 3043 (Ćimićeve zbirke br. 888), iz koje bi se dala izvesti inače neprihvatljiva tvrdnja, da za uzimaoca osiguranja, koji je zaostao s isplatom premije, osiguravajući ugovor prestaje važiti, samo ako osiguravač radi toga izjavi, da ga smatra utrnutim.

Uopće uzev, propisi hrvatskoga trgov. zakona o osiguravajućem ugovoru predstavljali su u svoje vrijeme veliki napredak, ali više nisu u suglasju sa suvremenim načelima prava osiguranja, te se poodavno ukazuje na potrebu njihove reforme.

Na području ostalih sudbenih stolova u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nema posebnih propisa o siguravajućem ugovoru, pak zato vrijede u prvom redu glede medjusobnih prava i obaveza stranaka opći i posebni uslovi osiguravajućeg ugovora, a tek subsidiarno trgovački običaji, a u koliko ni ovih nema, opće gradjansko pravo.

Već ovaj kratak osvrt na pravno stanje kod nas u oblasti osiguravajućega prava u jednom od njegovih najvažnijih ispoljavanja, t. j. u pravu utuživanja dospjelih a neplaćenih premija, trebalo bi da uputi hrvatskog zakonodavca, da bez daljeg otezanja pristupi kodifikaciji materijalnog osiguravajućeg prava, kako su to učinile druge države, kao Švicarska (1908), Njemačka (1908), Austrija (1917), Brazil (1919), Švedska (1927), Madjarska (1927), Kina (1929), Francuska (1930), Rumunjska (1930), Danska (1930), Norveška (1930), Finska (1930) i ranija Čehoslovačka (1934). —

Pri tome sve su se ove države držale jednoga od dva glavna uzora: švicarskoga ili njemačkoga, koji oba u osnovnim načelima predstavljaju jedan tip. Švajcarska osnova zakona o osiguravajućem ugovoru poslužila je uzorom njemačkomu zakonu, samo što je ovaj obširan, dočim se švicarski zakon više zadržava na načelima, a ostavlja sudskoj praksi i općim uslovima osiguravajućih društava, da razrade pojedinosti. Austrijski zakon ide sredinom izmedju švajcarskoga i njemačkoga uzora. Rusija, Švedska, Danska, Norveška i Finska drže se njemačkoga uzora, Grčka švajcarskoga, Francuska se oslanja, kao i austrijski, na njemački i na švajcarski uzor, dočim se Turska i Kina drže opet francuskog uzora. Sva su ova zakonodavstva uzakonila načelo utuživosti ne samo prve, nego i svih ostalih susljednih premija.

Ovdje ću za svrhe ovog pregleda ukratko prikazati, kako su to pitanje uredile Švajcarska, Njemačka Francuska, ranija Čehoslovačka, Rumunjska, Bugarska i Belgija.

Švajcarska. Savezni zakon o osiguravajućem ugovoru od 2. travnja 1908 postavlja načelo, da je uzimalac osiguranja obavezan plaćati premije, i ove označuje kao osiguranikovo protudavanje za osiguranje protiv izvjesne opasnosti i za ostvarivanje njegovih zahtjeva na naknadjenje nastale mu štete. U nestašici inog utanačenja, premija za prvo osigurano razdoblje dospijeva časom sklapanja ugovora. Osiguranim razdobljem razumije se razmak vremena, za koje se zaračunava jedinica premije. U dvojbi smatra se, da jedno razdoblje traje godinu dana i da susljedne premije dospijevaju svakodobnim počet-

Digitized by Google

kom novog osiguranog razdoblja. Ne bude li premija plaćena o njezinom dospjetku ili u eventualnom ugovorom priznatom naknadnom roku, osiguravač ima da dužnika o njegovom trošku i pod prijetnjom posljedica zadocnjenja opomene, da ju za 14 dana plati. Ostane li opomena bez uspjeha, osiguravačeva dužnost davanja počiva od dana isteka četrnaestdnevnoga roka. Ne bude li kroz dva mjeseca po isteku ovoga roka osiguravač utužio dospjelu premiju, smatra se, da se je nje odrekao i da je odustao od ugovora. Je li ju naprotiv utužio ili naknadno primio, njegovo se jemstvo uspostavlja časom podmire dospjele premije sa kamatom i troškovima.

N j e m a č k a. Njemački zakon o osiguravajućem ugovoru od 30. svibnja 1908 (br. 263 l. d. z.) takodjer označuje premiju kao protudavanje za opasnost preuzetu od osiguravača, koje protudavanje služi i za pokriće izvjesnih troškova, kao što bi bili troškovi oko sklapanja ugovora, trošak inkaso-provizije, tekući upravni troškovi, troškovi oko sastavljanja pričuva i slični. Premije su ili jednokratne ili povremene. Prve su jednokratno protudavanje za tehničko trajanje osiguranja; druge, protudavanje koje se ponavlja za svako osigurano vremensko razdoblje. Premije se još dijele na prvu i na susljedne premije. Prva premija je ona, koja se ima platiti prije početka ili na početku osiguranja; susljedne one, koje se plaćaju nakon stvarnoga početka osiguranja. Premija se računa za odredjeno razdoblje osiguranja, koje ne može biti duže od godine dana. Osiguračev zahtjev na premiju, dospjelu na početku nekog odredjenog razdoblja osiguranja, traje, i ako stvarni svršetak osiguranja nastupi prije završetka toga osiguranoga razdoblja. Za premije vrijedi, naime, načelo nedjeljivosti, jer zbir opasnosti, koje osiguravač nosi, traži, da on kroz odredjena vremenska razdoblja može računati i na odredjena primanja.

Prva premija dospijeva odmah po sklopljenom ugovoru. Poček, što ga osiguravač možda dade, ne mijenja ništa na roku dospijevanja premije. Ako se je uzimalac osiguranja obavezao plaćati premije za više godina, ne može da se te obaveze riješi, prije nego ju je ispunio.

Jedina je iznimka učinjena za životna osiguranja s obzirom na mogućnost plaćanja uzimaoca osiguranja i na njegove lične prilike, koje se mogu mijenjati. Radi toga uzimalac osiguranja može i ne ispuniti svojih obaveza i to na slijedeća dva načina.

On može kadagod ili pri kraju tekućeg osiguravajućega razdoblja odkazati ugovor. Odkazom stiče pravo na povratak plaćenih premija samo uz uslov, da se radi o osiguranju glavnice za slučaj smrti, u kojem je osiguračeva dužnost plaćanja ugovorene glavnice sigurna, i da je odnos iz osiguravajućeg odnosa trajao najmanje tri godine, a odnosne premije da su bile plaćene.

Ili, uzimalac osiguranja može osiguranje od česti ili u cijelosti pretvoriti u osiguranje prosto od premija i to, samo ako je osiguranje trajalo najmanje tri godine, a premije su za to vrijeme bile plaćene. Ovo pretvaranje osiguranja isto kao i otkup osiguranja oslobadjaju uzimaoca osiguranja sasvim ili od česti od daljega plaćanja premija. Dok otkup osiguranja ukida sasvim ili od česti osiguravajući odnos, osim zahtjeva na odkup, koji dospijeva, kada se zbude osigurani slu-

Digitized by Google

čaj, pretvaranje osiguranja u osiguranje prosto od premija ne ukida osiguravajući odnos, nego ga produžuje u manjem obsegu osiguranoga davanja.

Učinak zadocnjenja u plaćanju premija različit je prema tome, da li se radi o neplaćanju prve ili neke susljedne premije. Dok prva premija nije uplaćena, osiguravač ne preuzima opasnost. Nastupi li osigurani dogadjaj prije isplate, oslobodjen je od dužnosti davanja odštete, jer je osiguranje sklopljeno pod odlagajućim uslovom plaćanja premije. Osiguravač, da se riješi neizvjesnosti nastale neplaćanjem prve premije, ima pravo odkazati ugovor na mjesec dana. Bude li premija plaćena, dok odkazni rok teče, odkaz gubi svoju valjanost. Ne će li osiguravač da razriješi ugovor radi neplaćanja premije, može tražiti ispunjenje ugovora i utužiti premiju. Ako osiguravaču, koji je utužio dospjelu a ne podmirenu premiju, bude ova podmirena, oživljuje dotle počivajuće osiguranje i osiguravač preuzima jamstvo za opasnost.

Dok za neplaćanje prve premije nastupaju netom navedene posljedice tako zvanog prostog zadocnjenja, za neplaćanje neke od susljednih premija vrijedi t. zv. kvalificirano zadocnjenje, prema kojemu za uzimaoca osiguranja nastupaju posljedice zadocnjenja, tek ako ga osiguravač pismeno opomene na plaćanje. Sadržina ove opomene točno je zakonom propisana: treba navesti dugovane premije, odrediti naknadni rok od najmanje dvije sedmice za podmiru (za osiguranje nekretnina najmanje mjesec dana), pozvati na isplatu i navesti posljedice skopčane s neplaćanjem.

Posljedica zadocnjenja jest, da osiguravač ne odgovara za opasnost, ako se osigurani slučaj dogodi tek po izmaku naknadnoga roka ali prije nastupa osiguranog slučaja i prije, nego je osiguravač odkazao ugovor, ili kroz mjesec dana od dospjetka naknadnoga roka, a osiguravač je jednovremeno s opomenom odkazao ugovor, osiguravač mora da primi tu isplatu, te se smatra, da je nastala purgatio morae i posljedice skopčane s neplaćanjem.

Ako je na izmaku naknadnoga roka uzimalac osiguranja još uvijek u zadocnjenju s isplatom iznosa, radi kojih ga je osiguravač opomenuo, osiguravač može odmah odkazati ugovor, a da ne da neki posebni odkazni rok. Ako odkaže u isto vrijeme, kada i opominje, odkaz postaje punovažnim netom dospije naknadni rok, ako do tada uzimalac osiguranja nije platio dospjelu premiju. Odkazom se osiguravajući odnos obustavlja ali samo pod uslovom, da osiguranik ne plati dospjelu premiju kroz mjesec dana po izmaku roka isplate i osigurani slučaj kroz to vrijeme ne nastupi.

Odkaže li osiguravač neko životno osiguranje na netom izloženi način, ovo, ako je već trajalo najmanje tri godine, pretvara se u osiguranje prosto od premija.

F r a n c u s k a . (Zakon o osiguravajućem ugovoru od 13. srpnja 1930). — Plaćanje premije smatra se sastavnim dijelom suštine samoga osiguravajućeg ugovora. Osim prve premije, koja se ima platiti u mjestu boravišta osiguravača, sve se susljedne premije po pravilu plaćaju u mjestu boravišta uzimaoca osiguranja. Iznimno, ako su stranke tako utanačile, može se premija plaćati i drugdje. Izmak roka ne stavlja

Digitized by Google

sam po sebi uzimaoca osiguranja u zadocnjenje i ne obustavlja učinak osiguravajućeg ugovora. Da nastupe pravne posljedice zadocnjenja, treba da osiguravač opomene uzimaoca osiguranja, da plati zaostalu premiju i to preporučenim pismom, koje treba da bude upućeno na zadnje poznato boravište uzimaoca osiguranja ili na lice, kojemu je ovaj povjerio plaćanje premija, i treba da sadržaje izričnu opomenu na plaćanje, dan dospjetka premije i cijelu sadržinu čl. 16 zakona o osiguravajućem ugovoru. Pravni se učinak osiguranja obustavlja, ako dospjela premija ne bude plaćena niti za dvadeset dana, nakon što je opomena bila odpremljena. Time se ne raskida osiguravajući ugovor, nego samo obustavlja nošenje opasnosti osiguravača. Hoće li ovaj razriješiti ugovor zato, što premija nije bila plaćena, treba da to izrično izjavi uzimaocu osiguranja preporučenim pismom, ali ne prije deset dana nakon izmaka gornjeg dvadesetdnevnoga roka. Ne učini li to ili ne utuži li dospjelu premiju nakon izmaka desetdnevnoga roka, pravni učinak osiguravajućeg ugovora, koji je bio obustavljen radi neplaćanja dospjele premije, oživljuje u podne dana, koji slijedi onome, kojega je uzimalac osiguranja platio premiju zajedno sa troškovima, ako ih je bilo.

Ranija Čehoslovačka. (Zakon o osiguravajućem ugovoru od 3. srpnja 1934, br. 145). U Čehoslovačkoj je po slomu Podunavske monarhije važio austrijski zakon o osiguravajućem ugovoru od 23. prosina 1917 (br. 501 l. d. z.), koji važi još i danas i kod nas na području Banskoga stola u Splitu. Godine 1925. Čehoslovačka izjednačuje posljedice zadocnjenja u plaćanju premija i utuživost ovih odgovarajućim propisima austrijskoga zakona o osiguravajućem ugovoru. Zakonom od 7. kolovoza 1925, br. 202, ukinula je § 485 točku 4 ug. trg. z., te mjesto ove dodala § 473*a*, kojim je preuzela treći stav š 28 i § 29 austr. zak. o osig. ug., kao što je i izmijenila točku 3 § 505 ug. trg. zak. i preudesila ga prema sadržini § 137 austr. zak. o osiguravajućem ugovoru.

Preuzetomu zakonu nije nadodat nikakov novi paragraf, nego su samo ispušteni njegovi §§ 45, 60 i 82-86.

Tek srpnja mjeseca 1934 godine preuzima Čehoslovačka, uz neke izmjene, austrijski zakon u cijelosti kao svoj, te mu priznaje obaveznu snagu na cijelom svojem državnom području, uključiv i Slovačku i Podkarpatsku Rusiju.

Prema tome danas je i Češko-Moravski Protektorat priklonjen germanskomu tipu osiguravajućega prava (Švajcarsko- njemačkom), a kako ovo u svojim institucijama glede utuživanja dospjelih premija odgovara onome pravu, koje vrijedi na području sudbenoga stola u Splitu, pozivljem se na ono, što sam ranije kazao.

Rumunjska. (Zakon o uredjenju i djelovanju privatnih osiguravajućih društava i o osiguravajućem ugovoru iz god. 1930). — Dužnost plaćanja premije počinje, kada je osiguravajući ugovor sklopljen, i ako stranke nisu što drugo uglavile, ima se vršiti u mjestu osiguravačeva boravišta. Pravne posljedice, skopčane s neplaćanjem dospjele premije, različite su prema tome, da li se premija ima platiti u mjestu boravišta uzimaoca osiguranja ili u onome osiguravačeva bo-

Digitized by Google

ravišta. U prvome slučaju dužan je osiguravač, kad premija dospije, preporučenim pismom opomenuti uzimaoca osiguranja, da kroz deset dana od primitka opomene plati dospjelu premiju, jer će se u protivnom slučaju, po izmaku roka, obustaviti pravni učinak osiguranja. Nego to se dogadja i u slučaju, da osiguravač propusti ovu opomenu, a uzimalac osiguranja ne plati dospjelu premiju u roku od šezdeset dana po njezinom dospjetku.

Radi li se naprotiv o premiji, koja se ima platiti u mjestu osiguravačeva boravišta, a ova ne bude plaćena niti u mjeseu, koji slijedi izmaku roka isplate, obustavlja se pravni učinak osiguranja po izmaku ovoga mjeseca samo po sebi, a da ne treba da osiguravač bilo kako opomene uzimaoca osiguranja.

Ako pak osiguravač ne utuži dospjelu premiju kroz šest mjeseci nakon njezina dospjetka, smatra se, da je osiguravajući ugovor razriješen. Ako je osiguravač kroz ovaj rok utužio dospjelu premiju, uzimalac osiguranja za vrijeme, dokle je pravni učinak osiguravajućeg ugovora bio bustavljen, ima da plati samo polovicu premije. Pravni učinak osiguravajućeg ugovora ponovno se uspostavlja dan iza podmire dugovane dospjele premije, polovice premije, za vrijeme, dok je pravni učinak ugovora bio obustavljen, i cijele premije, koja odpada na ostatak osiguranoga vremenskoga razdoblja.

B u g a r s k a. (Knjiga I. dio III, naslov IX. trgov. zakona od 29. svibnja 1897). Bugarsko se zakonodavstvo u oblasti kopnenog osiguravajućega prava prislanja na propise ugarsko-hrvatskog trgovačkog zakona, u oblasti pomorskog osiguravajućeg prava na odgovarajuće propise talijanskog trgov. zakona.

Premija se može sastojati ili u plaćanju jedne jednokratne svote ili pak u plaćanju vremenski povraćajućih se iznosa. Isplate jednokratne svote kao i prvog od vremeniski povraćajućih se iznosa treba da se redovno vrši u času sklapanja ugovora i izručenja police. S obzirom na aleatornu prirodu osiguravajućeg ugovora, obaveza na plaćanje premija jest nedjeljiva. Isplata ima da se vrši u mjestu boravišta uzimaoca osiguranja, ali ako se nije izvršila, kada je potvrda o isplati bila predočena uzimaou osiguranja, treba ju izvršiti u mjestu osiguravačeva boravišta. Zadocni li uzimalac osiguranja s isplatom jednokratne ili prve od ponavljajućih se premija, ugovor prestaje da važi; zadocni li pak sa isplatom jedne od susljednih premija, ima osiguravač pravo, da razriješi ugovor, osim neskrivljenoga slučaja i više sile.

Ovdje sam iznio tumačenje čl. 498 br. 4 bugarskog trgov. zakona prema mišljenju iznesenu od prof. Venelina Ganeva u njegovom općenitom prikazu bugarskog zakonodavstva o privatnim osiguravanjima, u izdanju savremenih svjetskih zakona o osiguravajućem ugovoru, objavljenu od uredništva ugledne rimske revije »Assicurazioni« za godinu 1934, ma da sam mišljenja, da se taj zakonski propis, preuzet skoro od riječi do riječi iz § 485 br. 4 hrv.-ug. trg. zak. ima tumačiti na način, koji sam maločas naveo, prikazujući utuživost premija na pravnom području sudbenoga stola u Zagrebu.

Digitized by Google

Italija. Pri kraju ću iznijeti nešto o utuživosti premija po talijanskom osiguravajućem pravu, sadržanom u XIV. naslovu talij. trg. zakona, čl. 417 — 453.

Premija je protudavanje za nošenje opasnosti i kao takova bitna sastojka osiguravajućeg ugovora. Plaća se unaprijed. Ne plati li uzimalac osiguranja premiju o njezinom dospjetku, osiguravač bi mogao, osnovom čl. 1165 gradj. zakonika tražiti razrješenje ugovora. Opći uslovi pojedinih osiguravajućih društava sadrže brže i teže propise protiv uzimalaca osiguranja u docnji s isplatom premije. Docnja ne prouzrokuje razrješenje ugovora, ali mu obustavlja pravni učinak, tako da uzimalac može imati koristi iz osiguravajućeg ugovora tek sutradan po namirenju zaostalih premija. Osiguravaču je pridržano pravo na zaostale premije, ma da je pravni učinak osiguravajućeg ugovora obustavljen: nema nošenja opasnosti, ako premija nije izmirena. Police običavaju oslabiti ovu strogost, dozvoljavajući izvjesni naknadni rok za isplatu dospjele premije. Dogodi li se osigurani slučaj za trajanja naknadnoga roka, osiguravač nosi ugovorom preuzetu opasnost. Premija, u pomanjkanju inog ugovora, plaća se u mjestu uzimaoca osiguranja i uzimalac osiguranja je u zadocnjenju sa plaćanjem premije netom mu o njezinu dospjetku osiguravačev zastupnik bezuspješno podnese na isplatu premijsku namiru. Razriješeni ugovor mogu ugovornici prećutno obnoviti. Plati li uzimalac osiguranja, koji je u docnji s isplatom, dospjele premije, a osiguravač primi tu isplatu, ugovor se smatra obnovljenim, osim slučaja bludnje ili prevare.

U nacrtu novog talijankog trgov. zakonika iz 1940. god., osiguravajući je ugovor uredjen u čl. 519 — 568, a u nacrtu zakonika o plovidbi u čl. 403 — 461. Talijanski nacrt trgov. zakonika u oblasti osiguravajućeg ugovora koristi se takodjer njemačkim, švedskim i francuskim zakonima o osiguravajućem ugovoru. (Lordi, u »Assicurazioni« studeni-prosinac 1940, brt. 485 slij.).

Posmotrivši tako u kratkim potezima načelne propise švajcarskog, njemačkog, francuskog, čehoslovačkog, rumunjskog, bgarskog i talijanskog osiguravajućeg prava u pravcu utuživosti premija i pravnog učinka docnje u podmirivanju dospjelih premija, dolazim do slijedećih posljedaka:

a) Kontinentalne evropske zemlje, koje imaju pisano zakonodavstvo, uredile su posebnim zakonima propise o osiguravajućem ugovoru, bilo da su ih svrstale u posebni dio svoga trgov. zakona (Belgija 1874, Hrvatska - Ugarska 1875, Italija 1878, Holandija 1883, Španija 1885, Portugal 1888, Grčka 1910 i Turska 1916), bilo da su ih sabrale u posebni zakon (Njemačka 1908, Švajcarska 1908, Austrija 1917, Švedska 1927, Kina 1929, Francuska 1930, Rumunjska 1930, Danska 1930, Norveška 1930, Čehoslovačka 1934);

b) Sve su ove zemlje, osim Rumunjske, odvojeno od zakona o osiguravajućem ugovoru donijele zakone organizatorno-formalne prirode u oblasti osiguravajućeg prava. Jedina Rumunjska jednim je zakonom ali u posebnim poglavljima, uredila cijelo osiguravajuće pravo, toliko ono materijalne, koliko ono formalno-organizatorne prirode;

Digitized by Google

c) Eventualno posebno uredjenje utuživosti premija ili njegovo uredjenje u zakonu o državnom nadzoru nad osiguravajućim društvima protivi se samoj pravnoj prirodi odnosnih normi, pošto ove, kao norme materijalnog osiguravajućeg prava u nj ne spadaju, nego svojom sadržinom i njezinim odrazivanjem na druge norme njegove, sačinjavaju sastavni, bitni dio materijalnog osiguravajućeg prava;

d) Treba donijeti sustavno uredjen zakon o osiguravajućem ugovoru, ne će li se prostim potezom pera usvojiti za cijelu Državu i za cijelu Državu proglasiti obaveznu snagu zakona o osiguravajućem ugovoru, koji važi na području Banskoga stola u Splitu.

Ovo zadnje rješenje pokazuje se i najbržim i najjeftinijim i ne može mu biti osnovana prigovora. U mnogim pobudama donesenim u zadnje vrijeme po pitanju uzakonjenja osiguravajućeg prava, izrekla se je sa više strana potreba preuzimanja jednoga ili drugoga već drugdje postojećeg zakona uz potrebne izmjene, a da nitko nije naveo, koje li su te »potrebne« izmjene. Zakon, koji se danas primjenjuje na području maločas spomenutog Banskog stola, izdržao je zub kritike i kroz pune 22 godine uglavnom odgovorio toliko osnovanim potrebama uzimalaca osiguranja, koliko onim osiguravača. On u suštini a i u krupnijim pojedinostima odgovara zahtjevima jedne zdrave hermeneutike u oblasti osiguravajućeg prava, te bivstveno u ničemu se ne odvaja od dva tipa, koja su služila osnovicom uzakonjenju osiguravajućeg rava skoro cijele Evrope. Rijetko je koja pravna oblast toliko podobna, da bude predmetom medjunarodnoga zakonskog uredjenja, kao što je ona osiguravajućega prava. Švedska, Norveška, Finska i Danska, oslanjajući se na njeuački zakon, donijele su skoro jednake zakone i time učinile prvi korak za medjunarodno uredjenje predmeta. I, doista, kada se imaju pred očima glavna načela, na kojima se osniva današnje suvremeno osiguravajuće pravo, i utvrdi, da su ova preuzeta u sva evropska novija zakonodastva, kao i da se je i sudska praksa u starijim zakonodavstvima, tumačeći njihove zastarjele norme, priklonila duhu njihovomu, dolazi se do ispravnoga zaključka, da nema nikakova ozbiljnog razloga, da se ne proširi na cijelu Državu obavezna snaga zakona o osiguravajućem ugovoru, koji važi na području sudbenoga stola u Splitu.

Pri tome će trebati imati u vidu, da kada je ranija Čehoslovačka proširila Z. o o. ug. na cijelo državno područje, nije preuzela njegove §§ 82, 83, 84, 86 i 127 st. 2, a u §§-ima 6, 30, 33, 45, 46 50, 53, 57, 60, 62, 70, 116, 120/2, 124/2, 126, 127, 137/2, 140, 142/2, 143, 152/4 učinila je izvjesne izmjene i dopune ponajviše stilske, ne bitne prirode.

U §§ 79—81 Z. o o. ug. je odredjeno, uz koje preduslove vlasnik hipoteke na nekoj protiv štete od požara osiguranoj zgradi stiče pravo zaloga i na osigurninu. Ti propisi nisu drugo nego kodifikacija trajne osiguravačke i sudske prakse, koja je davno postojala.

Nego taj prošireni učinak hipoteke na osigurninu dobiva u slijedećim §§-ima 82, 83, 84 i 86 razmjere, koji idu predaleko i vezuju osiguravača na način, koji se ne da opravdati.

Propis § 82 sili osiguravača, da ustupi odštetu hipotekarnomu vjerovniku, b e z o b z i r a n a t o, da li je ovaj prijavio osiguravaču

Digitized by Google

svoje hipotekarno pravo ili nije, i onda, kada je oslobodjen te dužnosti prema uzimaocu osiguranja radi njegova postupka, osim slučaja, da je ovaj propustio blagovremeno izmiriti premiju. Što više, osiguravač je dužan ustupiti odštetu takovomu hipotekarnomu vjerovniku i onda, kada odustane od osiguravajućeg ugovora, nakon što je nastao osigurani slučaj.

U § 83 pak je odredjeno, da je osiguravač, kada mu je neki hipotekarni vjerovnik prijavio svoju hipoteku na osiguranoj zgradi, dužan, da ga obavijesti o svakom prekidu izmirivanja premija i o svakom radi toga datog odkaza. Obavijest treba da slijedi odmah i preporučenim pismom.

Jasno je, da takav propis nalaže osiguravačima osjetljivo povećanje režijskih troškova i da na nje svaljuje ne malenu odgovornost, jer odgovaraju hipotekarnim vjerovnicima za skrivljeni propust davanja obavijesti prema općim pravilima naknadjenja štete.

Slijedeći stavovi (2—4) ovoga §-a izradjuju dalje pravne posljedice netom izložene osiguravačeve načelne obaveze obaviještavanja hipotekarnih dužnika, te pridonose daljem povećavanju režijskih troškova, ograničavanju primjene §§ 50/2 ili 54/5 i otežavaju vodjenja osiguravajućeg posla.

Isto vrijedi i za propise, sadržane u st. 5 §-a 83 i u § 84, s kojima su lica pod štitništvom ili srbništvom postavljena pod posebnu zaštitu zakona. I ovi bi propisi pridonijeli povišenju režijskih troškova i odgovornosti te otežavanju vodjenja osiguravajućega posla. Medjutim ovi su propisi kod nas postali bespredmetnima slijedom propisa § 160 Vp. Ne preuzmu li se §§-i 82, 83 i 84 Z. o o. ug. ne treba preuzeti ni njihovu pravnu posljedicu, sadržanu u §-u 86a, a § 85 treba preinačiti, ukoliko bi se iz njega brisalo pozivanje na § 83, kao i riječi »ili vlasnicima lica, koja se nalaze pod štitništvom ili pod skrbništvom«. Radi toga zastupam mišljenje, da i naša Država, kada bi se odlučila, da Z. o o. ug. proširi na cijelo državno područje, ispusti netom nabrojene §§-e.

Osim toga će trebati u tom slučaju da se preispita i cijeli hrvatski zvanični prijevod toga zakona sa dvije strane, s jezične i s one navodjenja propisa drugih zakona, te da se ova dovedu u sklad s odgovarajućim zakonskim propisima naših zakona, a redni brojevi §§-a da se prilagode eventualno ispuštenim §§-ima (n. pr. u § 26/1, 79/1, 85/1, 87, 88, 95, 102, 110, 124, 125, 129, 131, 142, 144, 145, 146, 148, 152, 157, 162, 163, 164).

Konačno treba spomenuti, da je samo jedan dio ovoga zakona stupio na snagu za trajanja Austro-Ugarske Monarhije (1. siječnja 1918.) i baš propisi poimence navedeni u §-u 167, dočim su ostali propisi imali stupiti na snagu tek 1. siječnja 1919. (§ 168). Kako je poznato, toga dana Austro-Ugarske Monarhije nije više bilo. Na području Banskoga stola u Splitu važe — via facti — i ovi zadnji propisi.

Kada bi se cijeli zakon, uz potrebne izmjene i dopune proširio na čitavo državno područje, imalo bi se to učiniti time, što bi se tako izmijenjen i dopunjen zakon donio k a o n o v i zakon. Radi toga prestala bi potreba, da se usvoje i netom navedeni §§-i 167 i 168.

Digitized by Google

Novi primjerak lastovskog statuta

Napisao Marin Lucianović, kotarski sudac u Dubrovniku

Književnost o lastovskom štatutu dosta je obilna. Prvi je o njem pisao prof. dr. Wenzel u Arhivu Akademije znanosti u Beču godine 1849. (Beiträge zur Quellenkunde der dalmatinischen Rechtsgeschichte im Mittelalter). Pod njegovom redakcijom ugledao je svijetlo putem tiska prvi primjerak, koji je on pronašao u dvorskoj knjižnici u Beču. Nije poznato, kako je ovaj tamo dospio, a može se nagadjati, da ga je netko od austrijskih činovnika nabavio na Lastovu i predao dvorskoj knjižnici, gdje je dugo vremena ostao. Nego, dospijevši Lastovo god. 1920. pod Italiju, ova ga je sebi prisvajala, pa joj ga je austrijska vlada ustupila i sada se nalazi u Rimu. U književnosti je poznat pod imenom bečki (primjerak).

Drugi primjerak objelodanio je tiskom prof. Frano Radić godine 1901. u izdanju Hrv. Akademije u Zagrebu. Pronašao ga je kod lastovske općine, koja mu ga je za dulje vremena stavila na raspolaganje, tako ga je mogao svestrano proučiti. Promjenom političkih prilika i taj je primjerak izmijenio svoje sjedište, jer ga je talijanska vlast prenijela u Zadar i sada se tamo čuva u državnom arhivu. U književnosti se nazivlje lastovskim.

U knjižnici prizivnog suda u Zadru se čuva još jedan primjerak. Tamo je valjda dospio god. 1814., kada je Lastovo bilo uklopljeno u sklop austrijskog carstva.

I u Zagrebu se nalaze dva primjerka. Prvi je dospio u rukopisnu zbirku Ivana Kukuljevia Sankcinskoga, koja je nakon njegove smrti predana Hrv. Akademiji. Ovaj se vjerojatno još uvijek nalazi u posjedu Akademije, ali do danas nije bio pronadjen.

Drugi zagrebački primjerak je vlasnost Sveučilišne knjižnice, gdje je pohranjen pod signaturom R 4088, a bio je nekada u posjedu Velimira Gaja.

Osim toga pripada jedan primjerak knjižnici samostana Franjevaca u Dubrovniku. Jedan se pak čuva u domaćem arhivu starodrevne obitelji Arneri na Korčuli.

Od gore spomenutih sedam primjeraka objelodanjeni su samo bečki i lastovski. Osim toga može se smatrati objelodanjenim i onaj korčulanski (Arnerijev), jer ga je prof. Frano Radić usporedio s lastovskim, pa objelodanivši ovoga, donio i inačice korčulanskoga, nadodavši neke preinake kasnijega vemena, koje se samo u njemu nalaze. Nadalje je proučio i protumačio drugi zagrebački (sveučilišni) prof. Nikola Žic (»Mjesečnik« br. 9. od god. 1932.), a dubrovački (franjevački) ruski učenjak V. Makušev (Izsledovanija ob istoričeskih pamjatnikah i bytopisateljah Dubrovnika, Petrograd 1867.).

Sada je pak otkriven i osmi primjerak. Slučajno smo doznali, da se nalazi u posjedu prečasnoga Don Nika Fantela, sada u Dubrovniku. On ga je kao lastovski domorodac dobio na dar od jedne tamošnje seljačke obitelji. Ovaj primjerak imade jednu zanimljivu osobitost, koju ne posjeduje ni jedan od dosada objelodanjenih i protumačenih pri-

Digitized by Google

mjeraka. Ta se osobitost sastoji u dodatku, koji sadržaje rodoslovna stabla svih izvorno-lastovskih obitelji, koje su postojale u doba prepisivanja. Ovaj je primjerak uvezan u kartonske korice, obložene pergamenskim papirom u formatu od 21×15 cm. Sastoji se od 192 stranice, koje su označene ispisanom paginacijom. Pisan je od početka do kraja, uključivši i rodoslovna stabla, istim rukopisom i baš otmenom latinicom, koja nastoji, da oponaša slova za tisak. Jedino su strane 29 do 44 bile valjda upotrebom oštećene, pa je nečija ruka u novije vrijeme umetnula nove listove, ispisavši ih običnom kursivnom latinicom. Velika početna slova pojedinih kapitula su ispisana crvenilom i ukrašena raznim sličicama. Naslovi poglavlja su takodjer ispisani crvenilom.

Starost prepisa ovoga primjerka dade se ustanoviti po rodoslovnim stablima. Potomci unutra navedenih obitelji sežu poprečno do svršetka XVII. vijeka. Dakle znači, da je i prepis u tom vremenu obavljen. Rodoslovlja počinju poprečno pri kraju XV. stoljeća. Iz toga slijedi, da obuhvaćaju potomke dvaju stoljeća. Nameće se pitanje, da li je prepisivač ova rodoslovlja sam sastavio ili ih je prepisao iz svoga izvornika ili iz kakvoga drugoga vrela. Mislimo, da nam rukovodj pri rješenju ovoga pitanja ima biti bilješka na str. 164., koja u prevodu glasi: »Petar Lučić muž Maraše kćeri Marina Ostoić-Bačević, kao iz njegova odgovora u Knjizi o Prežbici str. 25«.

Još prije pripojenja Italiji imali smo priliku pregledati u arhivu lastovske općine sada spomenutu Knjigu o Prežbici (Libro di Presbiza), koja se sada takodjer nalazi u državnom arhivu u Zadru. Sastavljena je u sudskoj kancelariji lastovskoga kneza negdje sredinom XVII. stoljeća. U njoj se izlaže, kako se je nakon 100 godina opet počelo obradjivati polje na otoku Prezbici (sada Prežba), pa da je tim povodom medju stanovnicima Lastova došlo do spora o pitanju, tko ima a tko nema prava sudjelovanja u obradjivanju toga polja. Naredjeno je s toga bilo, da svi oni, koji sebi svojataju to pravo, moraju pristupiti u kneževu sudsku pisarnu i na temelju rodoslovnoga stabla dokazati pripadnost jednoj od izvorno lastovskih obitelji. S toga su dolazili u tu pisarnu pojedini domaćini i kazivali njezinu voditelju svoje rodoslovlje, a on ga je bilježio u knjigu. Znamo dakle po spomenutoj bilješci, da je prepisivač Fantelinoga primjerka, ako ne doslovno prepisao rodoslovlja iz Knjige o Prežbici, a to barem iz njih crpao potrebite podatke.

Ne možemo navesti, koliko se je do sada pronašlo primjeraka štatuta pojedinih slobodnih općina na ovoj strani Jadranskoga Mora, ali pak cijenimo, da nas okolnost o postojanju do sada poznatih osam primjeraka štatuta lastovskoga ovlašćuje na zaključak, da je pučanstvo Lastova veoma ljubomorno čuvalo svoju autonomiju u području dobrovačke republike, pa da je uslijed toga u tolikom broju umnožavalo svoj štatut. Sva je prilika, da su to vršili svećenici, kojih je na otoku bio znatan broj, da se u svako doba mogu poslužiti njegovim odredbama u saobraćaju sa sudom, koji je bio sastavljen od kneza kao predsjednika i od dvaju sudaca Lastovaca kao vijećnika, te sa općinom (università, comunità) predstavljenom od kamerlenga. Postojala

Digitized by Google

je naime s jedne strane volja Lastovaca, da svoje starodrevne pravne običaje i propise sačuvaju neokrnjene, a s druge strane nastojanje dubrovačke republikanske vlade, da posebna lastovska prava što više ograniči i izjednači s propisima na svojem ostalom zemljišnom području. Toj borbi za očuvanje vlastite autonomije ima se pripisati uzrok lastovskoj buni iz god. 1601., koja je bila uzrokom dugotrajne diplomatske borbe izmedju dubrovačke republike i republike Sv. Marka, te joj je dala prigodu, da pokaže svoje sjajne političke sposobnosti, kao što ih je pokazala i u tolikim drugim zgodama. Ovaj oružani ustanak lastovskoga puka, kakvoga ustanka po trajanju, odlučnosti i borbenosti ne susrećemo u onim vremenima na ovim stranama, ima svoj korijen u gorespomenutom upornom nastojanju Lastovaca oko obrane njihovih statutarnih prava, koja su im istodobno omogućavala i zaštitu proti zadiranju dubrovačke vlade u njihovo gospodarsko djelovanje. Poznata je naime odredba XXVI. glave statuta, prama kojoj lastovski knezovi (dakle dubrovačka vlastela) ne mogu na otoku sticati posjeda; kao i ona glave XXXVII., koja zabranjuje prodaju nekretnina nelastovcima. Sva je prilika, da su ti propisi išli za onemogućavanjem uvadjanja kmetskoga sustava na otoku, koji je sustav inače postojao na cijelom dubrovačkom kopnenom području i predstavljao znatno vrelo prihoda dubrovačke vlastele.

Morali bi više brige posvetiti proučavanju statuta naših primorskih mjesta, jer su oni izvor pravnih običaja i pravne svijesti hrvatskoga naroda. To osobito vrijedi za one statute, koji su nikli iz dotične sredine, a nisu plod prihvaćanja pravnih načela s onu stranu Jadrana. Jednim od takvih ima se smatrati i lastovski statut. Istina je, da se ni on nije mogao oteti utjecaju statutarnih odredaba talijanskih gradova koji su opet bili pod utjecajem rimskoga prava, ali ipak, obzirom na svoju udaljenost od obale i ograničenost saobraćaja sa ostalim svijetom, sadržaje bez dvojbe mnogo našega izvornoga pravnoga shvaćanja.

Bilo bi osobito vrijedno muke pronaći u arhivu Hrv. Akademije primjerak Kukuljevićevoga statuta, koji spada medju najstarije (iz XIV. vijeka) i čije bi proučavanje prama tome dalo veoma dobrih posljedaka, jer nije isključeno, da on baš, i to u svojem prvom dijelu, predstavlja izvornik lastovskoga statuta, iz kojeg su svi ostali pa i onaj lastovski (sada zadarski) bili prepisivani.

O nazivu istočne crkve u području kraljevine Hrvatske i Slavonije do konca svjetskog rata

Priopćio dr. Edo Lovrić, sveuč. profesor u m.

O nazivu istočne crkve i vjere bilo je tečajem vremena raznih odredaba. Najnovijom odredbom hrv. ministarstva pravosudja i bogoštovlja od 18. srpnja 1941., br. 753/Z. p. 1041. (Nar. Nov. od 19. srpnja 1941. br. 80) odredjeno je, da se u buduće ima upotrebljavati naziv »grčko-istočna vjera«.

Digitized by Google

Budući da je pri koncu 19. i na početku 20. vijeka vladala nesigurnost i nejednakost u obziru naziva istočne crkve kod njezinih oblasti, koje ju nazivahu sad »istočno-pravoslavna«, sad »srpsko-pravoslavna«, sad opet »pravoslavna istočna srpska«, a gotovo nikada »grčko-istočna«, upozorila je bivša hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, na ispravan naziv te crkve rješenjem od 2. travnja 1902., br. 4434 u svrhu, da se nesigurnost u tom obziru ukloni i o tom postojeći propis vrši. Čini mi se, da je shodno, da se ovom zgodom iznese, kako se je kod nas tečajem vremena nazivala ova crkva, vjera i njezini pripadnici.

Državna vlast je nazivala prije dugo vremena — u 18. vijeku i u prvim desetljećima 19. vijeka — u ondašnjem službenom jeziku latinskom pripadnike ove crkve »Graeci ritus non uniti«, a crkvu samu »ecclesia Graeci ritus non unita«, t. j. nesjedinjeni grčkoga obreda, grčko - nesjedinjeni; nesjedinjena crkva grčkoga obreda, grčko-nesjedinjena crkva. Tako se n. pr. u zakonskom članku XLVI.: 1741, nazivaju biskupi ove crkve »episcopi Graeci ritus non uniti« — nesjedinjeni biskupi grčkoga obreda; zakonski članak XXVII.: 1790/91, radi »de Graeci ritus non unitis« — o nesjedinjenima grčkoga obreda, zak. čl. X.: 1792, spominje »non unitos Graeci ritus episcopos« i »non uniti ritus regni accolas«, t. j. nesjedinjene biskupe grčkoga obreda — nesjedinjenoga obreda stanovnike kraljevstva; isti naziv dolazi i u previšnjim otpisima od 20. rujna i 11. listopada 1783. i t. d.

Na temišvarskom kongresu, narodno crkvenom saboru ove crkve, održanom godine 1790, zamoliše njezini pripadnici medju ostalim i to, da se ona zove »istočna crkva«. To se vidi iz zapisnika o molbama i žalbama, iznesenim na tom kongresu, od 4. ožujka 1791, u kojem u I. odjelu toč. 18 str. 50. stoji ovo: Wird um Abstellung der schimpflichen Benennung Racz, Schismatici, Poppen gebeten, mit dem weiteren Ansuchen, diese Religion orientalis ecclesia, ihre Seelsorger aber Pfarrer nennen zu wollen«. Ondašnji car Leopold II. (1790—1792) udovoljio je u svem ovoj molbi, izuzevši naziv crkve i njezinih pripadnika, koji je ostao isti. To se vidi iz njegove odluke od 23. travnja 1791, što ju je vlastitom rukom pripisao na koncu navedenoga zapisnika na str. 196, koja glasi: »Werden jene ungeschicklichen Namen, deren man sich bis jetzt gegen die Illyrisch Nation bedienet hat, gänzlich verbothen werden, auch werden dieselben Graeci ritus uniti et non uniti, und ihre Geistlichen nicht mehr Poppen sondern Pfarrer genannt werden.« Tu je Leopold II usput nazvao grko-katolike »sjedinjeni grčkoga obreda«.

Pri nazivu »Graeci ritus non uniti« i »ecclesia Graeci ritus non unita«, t. j. nesjedinjeni grčkoga obreda ili grčko-nesjedinjeni, te nesjedinjena crkva grčkoga obreda ili grčko-nesjedinjena crkva, a dosljedno tomu i grčko-nesjedinjena vjera, ostalo je dalje sve do godine 1864, dakle i za vrijeme apsolutističke vladavine (1848—1860). Tako se u članku III. ces. patenta od 29. studenoga 1852, kojim se je u Hrvatskoj i Slavoniji uveo u krepost opći austrijski gradjanski

Digitized by Google

zakonik, navodi, da se u drugom poglavlju istoga zakonika sadržani propisi o ženidbenom pravu, u koliko se tiču valjanoga sklopljenja i raspravljanja o nezakonitosti ženidbe i t. d., nemaju uporavljivati medju ostalim ni na podložnike »grčko-nesjedinjenoga vjerozakona«, a u članku IV. istoga patenta, da se na sve nekatoličke jednovjerce, izuzevši »nesjedinjene Grke«, imaju uporavljivati u gradjanskomu zakoniku sadržani propisi o pravu ženidbenom. Isti naziv stoji i u članku II. ces. patenta od 16. veljače 1853, kojim se uvodi u krepost u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji gradjanski sudovnik. I u bivšoj Vojničkoj Krajini se je upotrebljavao za osobe i stvari istočne crkve naziv »grčko-nesjedinjeni«. Tako se n. pr. u odpisu c. kr. ministarstva za bogoštovlje i nastavu od 1. prosinca 1860. br. 16.759-550, upravljenom na ondašnje c. kr. namjesništvo u Zagrebu, kaže: »... Versammlungen der griechisch-nicht-unirten Kirchengemeinden...«

Ovaj naziv promijenjen je istom previšnjim rješenjem od 26. studenoga 1864, oglašenim naredbom ministarstva državnoga, ministarstva rata, dvorskih kancelarija: kr. ugarske, erdeljske i hrv.-slav.-dalmatinske od 29. studenoga 1864. (Zbor. kom. XII, br. 63, str. 281), kojim je doslovno odredjeno, da se crkva nesjedinjena, a tako i osobe i stvari, koje k njoj spadaju, imadu u buduće u svim uredovnim pismima i dopisima nazivati »grčko-istočne«.

Od godine 1864 ovamo jest dakle za prije nazivane grčko-nesjedinjene zakoniti naziv »grčko-istočni«, za njihovu crkvu i vjerozakon »grčko-istočna crkva« i »grčko-istočni vjerozakon« i t. d. Tim se je nazivima služio kašnje i narodni sabor (kongres) te crkve u Karlovcima od god. 1864/5, kojega su zaključci sadržani u previšnjem reskriptu od 10. kolovoza 1868 (Zbor. kom. VI, br. 18, str. 131 i sl.), koji je vrijedio još i u vrijeme gore navedenoga rješenja hrv.-slav.- dalm. zemalj. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, gotovo cio. U tom previšnjem reskriptu dolaze odmah u uvodu nazivi »grčko-istočni vjerozakon«, »grčko-istočni crkveni, školski i t. d. poslovi«, nadalje pod I. A u § 1. »grčko-istočni vjerozakon«, pod II. A u § 1. »grčko-istočna mjesna crkvena općina«, na koncu reskripta »grčko-istočna crkva« i t. d. I u previšnjem reskriptu od 14. svibnja 1875 (Zbor kom. XV, br. 39, str. 389 i sl.), kojim se uredjuje saborsko ustrojstvo ove crkve, svuda dolazi naziv »grčko-istočni«. Nadalje i u samom zakonu od 14. svibnja 1887. (Zbor. kom. V, br. 33, str. 254 i 255), koji radi o uredjenju posala ove crkve, naziva se crkva i vjera redovito »grčko-istočna« (u glavi i uvodu zakona te u § 1), ispovjednici vjere grčko-istočne. U spomenutom reskriptu od god. 1875 i netom navedenom zakonu uveo se je samo novi naziv za sabor, metropoliju i patrijaršiju odnosno metropolita i patrijarhu, te u prvom dolaze nazivi: grčko-istočni srpski narodni crkveni sabor, grčko-istočna srpska metropolitska i patrijarska stolica, grčko-istočni srpski metropolit i patrijarha, a u drugom: srpski grčko-istočni narodno-crkveni kongres, patrijarha metropolit srpski, metropolija srpska (§ 1.). I

Digitized by Google

Naredba hrv.-slav. dalm. zemalj. vlade, odjela za bogošt. i nast., od 21. VII. 1877. br. 1810, radi o dotaciji grčko-istoč. dušobrižn. svećenstva. I sam je grčko-istočni metropolit karlovački zamolio hrv.-slav.- dalm. zemalj. vladu, odio za bogoštovlje i nastavu, dopisom od 10. lipnja 1892. br. 172, da naloži političkim vlastima da se pri dopisivanju s grčko-istočnim parohijalnim svećenstvom imaju strogo držati naziva »g r č k o-i s t o č n o parohijalno zvanje«. Toj zamolbi bijaše udovoljeno.

Iz toga se vidi, da je sve do sloma Austro-Ugarske (god. 1918.) bilo u kreposti spomenuto previšnje rješenje od 26. studenoga 1864, po kojem je zakoniti naziv za prije nazivanu grčko-nesjedinjenu vjeru odnosno crkvu »g r č k o - i s t o č n a« vjera odnosno crkva, pak da su se ona kao što i sve osobe i sve stvari, koje k njoj spadaju, imale ispravno nazivati »grčko-istočne« bez ikakova drugoga dometka, izuzevši gore navedene kašnjim propisima uvedene iznimke.

Zato je gore navedeno rješenje bivše hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, bilo upravljeno na sve eparhijske konzistorije u Hrvatskoj i Slavoniji sa zamolbom, da previšnje rješenje od god. 1864 i same točno obdržavaju i da svojim podredjenim crkvenim oblastima nalože, da ga savjesno obdržavaju, te dalje da uklone u području svojih eparhija svaku drugu porabu u tom obziru.

Povodom ovoga rješenja zemaljsko-vladinoga odjela za bogoštovlje i nastavu uznemrili su se predstavnici istočne crkve i duhovni i svjetovni. Nastojali su, da svoju žalbu o tom rješenju iznesu na hrvatskom saboru. To im je i uspjelo. Jedan njihov i danas živući ponajbolji član ondašnjega hrvatskoga sabora, po zvanju odvjetnik u ono vrijeme, razlagao je ovo pitanje na svoj način i izrazio žaljenje radi izdanja vladinoga rješenja. Nakon toga je uslijedio odgovor s banske stolice, u kojem je bilo istaknuto, da vladino rješenje ništa novo ne odredjuje, nego da samo iznosi povijesni razvoj toga pitanja i utvrdjuje postojeće zakonsko stanje. Et... conticuere omnes!

Prema gore iznesenomu najnovija o ovom pitanju naredba hrvatskoga ministarstva pravosudja i bogoštovlja, koja je u uvodu navedena, a po kojoj se ima u buduće upotrebljavati naziv »grčko-istočna vjera«, ne odredjuje ništa takovo, čega nije bilo, nego ono, što je već prije dugo vremena vrijedilo.

Izvori prava

Napisao R u d o l f L e g r a d i ć, tajnik Banskog stola u Splitu.

Raščlanjujući pravno pravilo, došli smo[1]) do postavke subjektivnog i objektivnog prava kao jedne suštinske razdiobe prava. Za ovu razdiobu uobičajeni su još izrazi »konkretno« i »abstraktno«

[1]) L e g r a d i ć: Analiza pravnoga pravila »Mjesečnik« 1.—2. 1940., str. 51. Kako je gornja studija zapravo nastavak »Analize pravnoga pravila«, smatram uputnim ovdje ponoviti njen glavni sadržaj: Analiza je započela stavom, da svako teoretiziranje o pravu mora započeti od razglabanja pojedinačnog pravnog pravila kao jezgre, odnosno klice pravnoga poretka. Razglabanje je pokazalo (Muha), da svako pravno pravilo ima dvije strane: jednu, koja opisuje društveni životni odnos (stanje tvari), i drugu, koja kaže, kako se taj odnos uređuje (pravna mjera). U svakom pravnom pravilu treba nadalje razlikovati glavna i sporedna stanja stvari,

pravo. Medjutim, u istinu bi ovdje trebalo govoriti o pojedinačnom i općem pravu ili još bolje o pravu i o pravnom pravilu. Svako pravo je sasvim neopravdano uzimati pravo isključivo kao duševnu stvar-subjekt. Nema prava bez subjekta, ali s druge strane, već svako pojedinačno pravno pravilo je stvarno (objektivno), a ne samo skup pravnih pravila. Osim toga, subjektivnost prava može se razumjeti i

---

koja pak nisu ništa drugo nego skraćenice za opise stanja stvari iz drugih propisa, te dakle posredstvom sporednih pravnih mjera, pravna mjera iz jednoga pravila prelazi u stanje stvari drugoga pravila. U vezi s ovim potonjim postavljen je pojam utvrdjenja sadržaja pravnoga pravila, jer upoznavanje sadržaja pravnoga pravila predpostavlja zapravo poznavanje sadržaja cijeloga pravnoga poretka. Tek kada je utvrdjen sadržaj pravnoga pravila, može se ustvrditi, da li postoji ili ne postoji nesklad pravila sa stvarnošću, t. j. da li pravilo ima smisla ili ga nema. Tek kada se utvrdi, da pravilo nema smisla, dolazi na red tumačenje, koje odstranjuje nesklad i daje pravilu novi smisao. Zadatak tumačenja pravnoga pravila izvire neposredno iz redovite neprimjerenosti pravnoga pravila, a ta neprimjerenost dobiva čvrsti oblik radi toga, što pravno pravilo važi i onda, kada stvarno ne može više važiti, kada njegova mjera nije više pravo nego nepravo. Za razliku od pravnoga pravila, tehničko pravilo (koje ima inače jednaku unutrašnju izgradnju kao i pravno pravilo) gubi odmah svoju važnost, čim više ne može da pribavi željeni tehnički učinak. Radi toga se kod primjene tehničkoga pravila ne pojavljuje potreba tumačenja, a kod primjene pravnoga pravila tumačenje zamjenjuje posredovanje zakonodavca, koje je izostalo. U daljem razvoju analize, postavljena je razlika izmedju konzervativnoga pravnoga pravila (oblikovanje bez broja konkretnih slučajeva) i preuredbenoga pravnoga pravila (stvaranje novih životnih odnosa i njihovih mjera), a u vezi s tim i razlikovanje znanosti kao istraživanja i oblikovanja propisa i pravila od nauke kao znanstvenoga uredjenja, proučavanja i naučavanja propisa i pravila. Pri tomu su propisi u smislu nečega redovnoga i pravilnoga nazvani normama, a norme su u smislu normativnoga, koje propisuju ono, što treba da bude, kao pravila. Tehničke i pravne norme su normativnoga značaja, te označuju prelaz teorije u praksu, pa su time bliže životu i vlastitomu jeziku. Naprotiv strani izraz norma sasvim podesno označuje ono, što je dalje od faktičnog života. U vezi razlikovanja nauke od znanosti razlikovani su i pojavi običnoga naučnoga ili dogmatičnoga tumačenja od znanstvenoga tumačenja, te je ovo potonje utvrdjeno kao viši oblik tumačenja i kao počelo (elemenat) znanstvenosti u pravu pored znanstvenoga zakonodavstva, te je na pitanje o znanstvenosti prava odgovoreno, da je pravo uvijek nauka,, a znanost ono, može biti ali ne mora. Konačno je postavljena i jedna razdioba prava, koja odgovara unutrašnjoj izgradnji pravnoga pravila. Ako se razlikovanje vrši sa stanovišta »pravne mjere«, onda možemo razlikovati objektivno i subjektivno pravo, koje se razlikovanje sada u gornjem napisu podvrgava kritici. Ako se pak razlikovanje vrši sa stanovišta »stanja stvari«, onda možemo razlikovati javno i privatno pravo prema tome, da li je »stanje stvari« uzeto iz odnosa izmedju društva i pojedinaca ili pak iz odnosa izmedju pojedinaca. Istaknuto je na koncu jedinstvo subjektivnoga i objektivnoga prava — pretvaranje jednoga u drugo (Ihering), te jednako tekući odnos izmedju privatnoga i javnoga prava.

Na ovome mjestu možemo istaknuti, da začetaka razglabanja pravnoga pravila ima i kod Iheringa. U prvoj knjizi »Zweck im Recht« na str. 350., on jasno ukazuje na stanje stvari (Wenn) i pravnu mjeru (so) i daje opći izraz (formulu) pravnoga pravila: Wenn — so. »Jede Norm enthält einen bedingten Imperativ, sie besteht also stets aus zwei Bestandteilen dem bedingten (Vorausetzungen, Thatbestand) und dem bedingten (Imperativ), sie lässt sich daher stets wiedergeben in der Formel: wenn — so«. Ova spoznaja ima medjutim kod Iheringa sasvim sporedno značenje, što je sasvim u skladu s njegovim načelom postupka pri naučnom ispitivanju, da je svrha tvorca cjelokupnoga prava. Kada se ističe svrha nečega, onda je na prvom mjestu pitanje, zašto. Medjutim je već i Goethe istakao, da s pitanjem, zašto? nećemo u znanosti daleko dospjeti, dok je pitanje, kako? za znanost mnogo bolji put. Pitanje, kako? vodi nas naime u unutrašnji sastav nekoga pojava, dok pitanje, zašto? upućuje nas na razloge van samoga pojava. Ali odgovor na pitanje, kako? sadržaje u sebi i odgovor na pitanje, zašto? Goethe kaže u jednom svojem pismu: »Die Frage nach dem Zweck, die Frage Warum? ist durchaus nicht wissenschaftlich, etwas

Digitized by Google

psihološki, kao unutrašnji duševni doživljaj, pri čemu se ne smije zaboraviti, da svakoj duševnoj činjenici prava stoji nasuprot sasvim stvarna činjenica dužnosti nekoga drugoga čovjeka, koji stvarno postoji izvan duševnosti nosioca prava. I obratno: duševnoj činjenici dužnosti stoji nasuprot stvarna činjenica prava nekoga drugoga čovjeka, koji stvarno postoji van duševnosti nosioca dužnosti. Radi toga je sasvim neopravdano uzimati pravo isključivo kao duševnu stvarnost. Za suca n. pr. pravni odnos o kome on ima da sudi postoji ponajprije kao stvarna činjenica pred njim, a ne kao njegov duševni doživljaj. Za svaku stranu odnosa, pravo ili dužnost je duševni doživljaj, koji medjutim treba da se opredmeti u dužnosti odnosno pravu druge strane, u odnosu. Za svakoga, koji stoji izvan tog odnosa, pravni odnos je u prvom redu jedne stvarna činjenica. Izraz »subjektivno pravo« nosi dakle u sebi jednu ograničenost, uslijed koje ne iscrpljuje suštinu prava, koju treba da označuje, pa je radi toga kao stručni naziv nepodesan.[2]) Isto vrijedi i za izraz »objektivno pravo«. Jer osim, što

weiter aber kommt man mit der Frage Wie?« (Emil Ludwig: Goethe, 1931. god., str. 322.)

U predgovoru »Zweck im Recht, I. svezak. Ihering ističe, da je u III. dijelu svoga djela: »Geist des römischen Rechts« postavio svoju teoriju subjektivnoga prava time, što je na mjesto »volje«, na kojoj je stara teorija osnivala pojam prava, postavio interes. U »Geist des römischen Rechts«, III. dio, 1. odjel, na str. 318., on podvrgava kritici staru teoriju, te kaže: »Odgovor, koji nam je potreban, mora da pokaže unutrašnjost prava, njegovu suštinu, ako želimo, da nam taj odgovor služi kao polazna i uporišna točka za naša istraživanja. Takav bi nam odgovor morala dati filozofija prava. Dok Kant i njegova škola nisu izašli iz okvira vanjskog pojava oblika prava: prinude (»Pravo i vlast nekoga prinuditi znače dakle isto«), dotle je Hegel stavio suštinu prava objektivnoga kao i subjektivnoga u volju. U ovom je bio nesumnjivi napredak za pravo u oba pravca, ali jednostrano isticanje skrenulo je momenat volje s pravoga puta, te je načelo volje jednako kao i Kantovo načelo prinude završio s čistim formalizmom pravnoga pojma«. Dalje Ihering ističe, da za njegove svrhe ima važnosti samo upotreba pojma volje radi razjašnjenja prava u subjektivnom smislu. Radi se o sadržaju volje. Prava nisu objekt nego predpostavke pravnoga htijenja, ne cilj nego sredstvo volje. Motivi za volju su potrebe i interesi pojedinaca, koji sačinjavaju sadržaj prava. U tome volja nalazi svoju mjeru i cilj«. Medjutim, veli dalje Ihering u predgovoru Zweick im Recht I.: »Pojam interesa prisilio me je, da uočim svrhu, a pravo u subjektivnom smislu tjeralo me je prema pravu u objektvnomu smislu i tako se prvotno polje istraživanja (interes) raširilo i postalo je: svrha u pravu« (str. VII.). Temeljna misao je, »da je svrha tvorac cjelokupnoga prava, da nema pravne postavke, koja nema svrhe t. j. koja nema svoj korijen u nekom praktičnom motivu« (str. VIII.). Ihering dakle traži objašnjenje pitanja prava u tome, što pokazuje, da svako pravo ima svoj racionalni sadržaj, t. j. da nije prazna volja nego obrazložena volja. Time je svakako učinjen korak dalje prema staroj teoriji »volje«. Pokazano je, zašto postoji pravo, ali nije pokazano, kako postoji pravo. Tek odgovor na ovo pitanje može potpuno rasvijetliti pojam prava u suštini. Drugačije se ostane na površini i završava u formalizmu. Tek odgovor na pitanje, kako postoji pravo?, omogućuje svijesno znanstveno stvaranje prava, t. j. za dane svrhe oblikovati odgovarajuće pravo. Ako znamo, da neko postojeće pravo ima svrhu, onda još ne znamo, kako ćemo prema zadanoj svrsi napraviti pravo, a jedino je to pravi znanstveni zadatak. Gornja studija kao i »Analiza pravnog pravila«, čiji smo sadržaj radi razumijevanja gornjega napisa ukratko saželi, je pokušaj, da se dade odgovor na pitanje, kako postoji, kako nastaje pravo?

[2]) Tako n. pr. Erich Jung u knjizi »Subjektives und objektives Recht, Die neue Rechtsquellenlehre«, Marburg 1939., baš uslijed nepodesnosti stručnoga naziva »subjektivno i objektivno pravo« dolazi do nijekanja objektivnoga prava kao socijalne činjenice. Po Jungu objektivno pravo znači samo jedno naučavanje ili izražavanje jednog osvjedočenja, a pravi društveni, doživljaj, socijalna činjenica, da je uvijek samo pojedinačno zahtijevanje (Befugnis, koje se želi ostvariti prema

je već i svako pojedinačno pravno pravilo nešto stvarnoga, već i svako pojedinačno pravo (zahtijevanje) je nešto stvarnoga prema nosiocu odgovarajuće dužnosti, odnosno svaka dužnost je nešto stvarnoga prema nosiocu prava.

Izrazi »konkretno« i »abstraktno« pravo takodjer su nepodesni, u koliko se njima želi označiti pojedinačno pravo (zahtijevanje) i pravno pravilo. Da se ovo razjasni, potrebno je još dalje ići s razglabanjem; treba ispitati, što je zapravo pojedinačno pravo ili prosto, pravo. Za njega se kaže, da je konkretno. U čem se pak sastoji konkretnost? U ničem drugom nego u dužnosti, u kojoj se to pravo ima ostvariti — konkretizirati. Drugim riječima: kada govorim o nekom pravu, onda nisam kazao ništa, ako nisam ništa rekao o dužnosti, koja mu odgovara; ili: neko pravo samo je u toliko doista pravo, u koliko postoji i dužnost, u kojoj se ono može ostvariti. Obratni odnos takodjer postoji. Jedna dužnost postoji samo u toliko, u koliko postoji pravo, koje ga tek čini dužnošću. Pravo dakle nije jedan prosti pojav, ono je složeno iz prava i dužnosti. Kada se dakle o odnosu pravo-dužnost govori, da je to pravo, onda se tu naglasuje samo jedna strana suštine toga odnosa, a ako se pri tome zaboravi na odgovarajuću dužnost, onda je to pravo jedna nestvarna abstrakcija, u punom smislu riječi: a b s t r a k t n o p r a v o.

Vidimo dakle, da i pojedinačno pravo može biti abstraktno, ako se ne uzima obzir na dužnost. Razumljivo je stoga, da oznaka »abstraktno pravo« ne može biti primjeren izraz za objektivno pravo ili točnije za p r a v n o p r a v i l o. Ako imamo u vidu, što je malo prije rečeno, u čemu se sastoji abstraktnost jednoga prava, onda će se vrlo lako razumjeti, da će i pravno pravilo biti abstraktno, ako u njemu nije vodjeno računa o dužnosti, koja odgovara dotičnomu stanju stvari. Ako se u jednom pravnom pravilu n. pr. govori samo o kupcu, a ništa o prodavaču, ono će biti abstraktno, inače konkretno. Dakle i pravno pravilo može biti konkretno ili abstraktno i ta konkretnost ili abstraktnost nema nikakove veze s time, što je pravno pravilo prema pojedinačnomu pravu nešto opće. Izraze » abstraktno« i »konkretno« treba dakle potpuno zabaciti, ako se time želi izraziti odnos izmedju pojedinačnoga prava i pravnoga pravila. Kako ćemo dalje vidjeti, pravno pravilo, to »abstraktno pravo«, zahvaljuje svoj postanak upravo potrebi, da se ukine abstraktnost pojedinačnoga prava, koje traži, da se ostvari u nečijoj dužnosti. Dakle, ono zahvaljuje svoj postanak baš potrebi konkretizacije prava t. j. upravo suprotnosti onoga, što bi naziv »abstraktno« trebao označivati. Ako se pitamo, kako se je naziv »abstraktno pravo« za pravno pravilo mogao uvriježiti, naći ćemo slijedeće: Abstraktno je samo nešto, čija je suština okrnjena (n. pr. govoriti o kupovini, a misliti time na kupoprodaju), a konkretno je

---

drugomu, str. 3.). Da pravno pravilo kao takvo ima objektivnu obstojnost, ne samo kao tiskani zakonik ili nepisano običajno pravilo, nego i kao sasvim stvarna socijalna činjenica, najbolje dokazuje i samo Jungovo pozivanje na pozitivitet pravnoga pravila, na kojem on osniva svoju teoriju »o pravednosti u pozitivitetu« (vidi bilješku 14). U pozitivitetu je socijalna činjenica pravnoga pravila i njegova objektivnost, nasuprot isto takove socijalne činjenice pojedinačnoga prava. Bez objektiviteta pravnoga pravila nema ni njegovoga pozitiviteta.

Digitized by Google

nešto uvijek, bilo ono pojedinačno, posebno ili opće, ako je uzeto u svojoj suštinskoj cijelosti. Naravski, u postupku uopćavanja, u polaženju od pojedinačnoga prema općemu (indukcija) kao n. pr. pri oblikovanju pravnoga pravila, upotrebljavamo abstrahiranje t. j. odbacujemo sve što nema suštinske vrijednosti u mnoštvu pojedinačnoga gradiva. Radi upotrebe načina abstrahiranja, označujemo i posljedak abstrahiranja, pravno pravilo, kao abstraktno. To je medjutim pogrješno. Ali ne samo to. Čim od pojedinačnoga podjemo prema posebnomu (rod) ili općemu (vrsta) raste i opasnost, da odkrivajući suštinu, našim načinom abstrahiranja, abstrahiramo i samu suštinu. Kako smo u našim ranijim izlaganjima vidjeli (vidi bilješku [1]), to se redovito dešava kod neznanstvenoga oblikovanja pravnoga pravila, gdje se često kakvomu posebnomu ili pojedinačnomu pravu želi dati oblik općenitosti (n. pr. kod raznih autentičnih tumačenja!). Tako se ono nesuštinsko u pojedinačnom ili posebnom proglasuje kao opće i time okrnjuje suština. Takvo neznanstveno pravilo nazvali smo zbog toga abstraktnim i neprimjerenim (neadektavnim). Nadalje, radi toga, što oblikovanje pravnoga pravila prije ili kasnije uvijek dolazi u sukob sa životom. ono gubi svoju konkretnost, te je onda abstraktno, pa se ta abstaktnost mora ukloniti t u m a č e n j e m. Vidimo dakle, da ima dosta razloga, što se pravno pravilo nazivlje abstraktnim pravom, ali to ne znači, da kod toga naziva treba ostati. Ne treba nešto, što bi uvijek trebalo biti konkretno, t. j. suštinski cijelo, a to je pravno pravilo, nazivati abstraktnim.[3]) Baš taj pogrješni naziv zamračuje pravu narav i ulogu tumačenja u pravu.

Rekli smo, da je pravo jedan složeni pojav: pravo-dužnost[4]) Ali ne samo to, ono je zapravo jedan kružni tok, jer se pravo o s t v a r u j e u nečijoj dužnosti, a dužnost u nečijem pravu. Ako kupac stoji prema prodavaču nepomično, nema kupoprodaje niti su odnosne osobe doista bile kupci odnosno prodavači. One moraju djelati i zamijeniti robu za novac, odnosno novac za robu. Kada je to učinjeno, onda je pravo kupčevo na robu ostvareno, a dužnost prodavača, da robu preda, takodjer. Pravo je dakle uvijek ono, što se nazivlje pravni odnos. Izraz »pravni odnos« je stvarniji jer ukazuje na složenost pojava prava (dužnosti), pa bi ga znanstveno uvijek trebalo upotrebljavati namjesto abstraktnoga izraza »pravo«, koji pogoduje zamračivanju pravoga pojma ovoga pojava. Dok se god kružni tok prava-dužnosti nesmetano odvija, ono predstavlja prostu i neposrednu društvenu stvarnost: jedan d r u š t v e n i o d n o s, koji svoju »mjeru«

---

[3]) G e o r g i o D e l l V e c h i o, Pravo, pravda i država, Beograd 1940., str. 47 kaže o klasičnim pravilima: »suum culque tribuere, alterum non laedere«, da ona ne definiraju potpuno pojmovni oblik, na koji se odnose; dopuštajući samo, da se ili djelomično sagleda ili djelomično razumijeva ono počelo dvostranosti t. j. nerazdvojive veze izmedju zahtjeva i obveza, koja predstavlja značajnu suštinu toga istoga oblika, i koju bi zbog toga trebalo da jedna pravna definicija iznese potpuno osvijetljenom.

[4]) »Pravu stoji nasuprot dužnost. Prvi pojam kaže, da je nešto tu za nas, a drugi, da smo mi tu za nekoga drugoga, ali ne tako da naše cjelokupno biće u tome nestane, jer bi to bilo robstvo, nego da ovaj momenat odredjenja sačinjava samo jedan pojedinačni momenat u našoj svrsi postojanja«. (Ihering op. cit. str. 67.)

ima u samom sebi. Ali čim se taj kružni tok iz bilo kojega razloga prekine, a to znači, da je izgubio svoju unutrašnju mjeru, njega treba iz vana opet staviti u pokret, u obliku nužne obrane, obranbene samopomoći, napadačke samopomoći i konačno sudskom pomoći, i tako završiti prekinuti kružni tok. »Mjera« sada dolazi iz vana. Uslijed ovoga izvanjskog nastavljanja kružnoga toka prava-dužnosti, društveni odnos se pretvara u pravni odnos. Tu je začetak pravnoga pravila. Prvi stupanj je pravni posao (lex contractus). On treba da osigura pojedinačni kružni tok prava i dužnosti od svih mogućih prekida.[5]) Društveni odnos se pravnim poslom ukoči u jedno »stanje stvari«, koje uvrdjuje odnos prava i dužnosti (koje sada postaju zahtijevanjem i obvezom), i postavlja mjeru za slučaj prekida kružnoga toka. Ako jedna ugovarajuća strana prekine kružni tok, ova utvrdjena mjera treba da se ostvari prinudom. Ta izvanjska mjera nastupa bilo u obliku nuždne obrane, obranbene samopomoći, napadačke samopomoći i konačno sudskom pomoći, t. j. time, što vlast u korist društva prinudjava ugovarače na dovršenje kružnoga toka, te tako »stanje stvari« i »pravna mjera« stoji jedno prema drugomu u izvanjskom odnosu. Opetovanim prinudnim zatvaranjem kružnih tokova prava i dužnosti (društvenih odnosa), utvrdjenih pravnim poslovima, postavlja se potreba zamjene pojedinačne odredbe vlasti s pravnim pravilom, koje nadomješta unaprijed tisuće i tisuće pojedinačnih odredaba.[6]) To je i danas još redoviti tok stvaranja pravnoga pravila na konzervativni način. Ako je u pojedinačnom pravnom odnosu (utvrdjenom društvenom odnosu prava-dužnosti) A_1—B_1 mjera = X, u odnosu A_2—B_2 takodjer X, onda će uopće u odnosu An—Bn mjera biti uvijek X. Formula An—Bn = X označuje gotovo pravno pravilo sa svojim promjenljivim stanjem stvari (An—Bn) i stalnom pravnom mjerom (X). Kako vidimo, pomoću pravnoga pravila društveni se odnos (prava-dužnosti), pretvara u pravni odnos (zahtijevanja-obveze). Pravni posao je ujedno i prva čvrsta točka u društvenom odnosu; zatim se u pravnom pravilu pravni odnos pretvara u promjenljivo »stanje stvari« prema stalnoj »pravnoj mjeri«. Razvoj ide još dalje, jer »pravnu mjeru« treba primijeniti. Primjena je najprije slučajna, zatim redovita. U primjeni pravno pravilo postaje jedno »stanje stvari« za suca, koji u sličnim slučajevima treba jednako da postupa, te time nastaje nova mjera: postupovna mjera. Na taj način se postavlja razlka izmedju materijalnoga i formalnoga pravila. Imamo dakle slijedeće stupnjeve razvitka: Pravni posao je »mjera« prema društvenomu odnosu, pravno pravilo je »mjera« prema pravnomu odnosu, a postupovno pravilo je »mjera« prema materijalnomu pravilu. Pravni posao je oblik društvenoga odnosa, materijalno pravilo je oblik pravnoga odnosa, postupovno pravilo je oblik materijalnoga pravila. Konačno je ustavno pra-

---

5) Povijesno, pravni poredak tek postepeno izrasta iz društvenoga poretka. Svi pravni poslovi na početku imaju obilježje svečanih činova, kojima se osigurava zatvaranje kružnoga toka društvenih odnosa. Nesvečani, bezobrični ugovori plod su tek kasnije razvoja.

6) »Jedna norma nadomješta tisuće i tisuće pojedinačnih odredaba«. (Ihering o. c. str. 346.)

Digitized by Google

vilo, koje uredjuje rad društvenih pravnih ustanova »mjera« ili oblik samoga formalnoga — postupovnoga pravila. Sav ovaj red stupnjeva pravnih mjera sačinjava pravni poredak i vrši se istim ponavljanjem društvenih odnosa (društvenoga poretka), ali čim je više od ovoga udaljen, tim je i odmjereno odvijanje kretanja (noveliranje zakona, sudske odluke itd.) sporije. Pojedini oblici pravnoga poretka kao relativno samostalna odredjenja (Hegel) daju naime otpor kretanju, one imaju svoju ustrajnost. To je ukratko način postanka konzervativnoga pravila, koje u glavnom potvrdjuje stvarnost (Spasojević). Povjesno se može pokazati jednaki način razvoja.

Postanak preuredbenoga pravila ide obratnim putem: Ustavni formalni činilac postavlja jednim mahom i materijalne i postupovne mjere, te dapače i obrasce za pravne poslove. Nastaje otpor uslijed ustrajnosti svih samostalnih oblika pravnoga poretka sve do neposrednoga društvenoga poretka. U ovom potonjem dolazi do masovnoga prekidanja kružnih tokova prava-dužnosti, koje zatim formalno-pravni činilac izdjelava prema novomu materijalno-pravnomu kalupu, zatim se drutveni odnosi prilagodjuju novomu materijalno-pravnomu kalusu, uslijed čega prekidanje postaje sve rjedje, dok se ne svede na pravu mjeru. Na taj način se pravni poredak (preuredbeno pravilo) pretvara materijalno u društveni poredak. Ako je preuredjenje pak bilo pogrješno, društveni poredak kao zadnja molba razbija novi kalup i nastavlja svoj raniji tok.

Pravni poredak se dakle toči iz tisuća i tisuća pukotina[7]) društvenoga poretka, koje on zatvara i kao čvrsta kora obavija čitavi društveni poredak. Konzervativno pravilo izlazi samo od sebe iz društvenoga života kao izraz njegovih nedostataka[8]) i ujedno kao lijek protiv tih nedostataka. No već kodifikacija običajnoga pravila nosi u sebi počela preuredbenoga, protezanjem pravnoga poretka jedne oblasti na druge oblasti. Preuredbeno pravilo za razliku od konzervativnoga ne nastaje samo od sebe, nego svijesno. Nastojeći, da po svojem nacrtu oblikuje društvene odnose, ono ujedno nastoji, da kretanje tih odnosa ukine kao samostalni i nezavisni materijalni izvor pravnoga poretka. Konstituirajući se kao formalni izvor pravnoga poretka, preuredbeno pravilo se nastoji pretvoriti u društvenu materiju, u društvene odnose, stvarajući tako materijalne izvore pravnoga poretka po svojem nacrtu i pretvarajući se na taj način i samo u materijalni izvor pravnoga poretka višega stupnja. Što je prije bilo samo od sebe, neposredno, izvorom pravnoga poretka, sada je to na posredan način, dajući ujedno preuredbenomu pravilu težinu i opravdanje. U povijesti, preuredbeno pravilo, iskorišćujući sam od sebe nastali konzervativni pravni poredak kao sredstvo, uzima sve vše maha i to ide usporedo s jačanjem javno-pravnih počela u pravnom poretku uopće. Samo od sebe stvaranje pravnoga pravila u obliku običajnoga pravila i njegove kodifikacije sve se više potiskuje čisto preuredbenim pravnim pravilom, a stvaranje baš preuredbenoga pravila je pravi zadatak

[7]) N. pr.: Iz imovinskih sporova toči se imovinsko pravo, iz ženidbenih sporova, ženidbeno pravo itd.

[8]) Ali isto tako i praizvor drugih oblika ljudskoga ponašanja: običaja mode, folklora, ćudoredja itd.

Digitized by Google

jedne pravne znanosti. Budući da već u svakoj kodifikaciji konzervativnoga pravila ima počela preuredbenoga, to je tu i začetak pravne znanosti. Uslijed širenja i jačanja konzervativnog i preuredbenoga pravnoga poretka, a osobito ovoga potonjega, društveni poredak postaje sve više istovjetan s pravnim poretkom, te se svi društveni odnosi smatraju pravnim odnosima (tu je začetak t. zv. normativne teorije — Kelsena), što se očituje u jačanju i širenju i bezobličnih pravnih poslova prema ranijem strogom formalizmu ugovora, u kojem dolazi do izražaja izuzetnost pravnih povreda u društvenom poretku uopće.

Odpor, što ga postojeći pravni poredak suprotstavlja izvorima prava odozdol (konzervativnog pravila) i odzgor (preuredbenog pravila) uzrok je dvjema drugim pojavima u pravnom poretku. To su konzervatizam i formalizam. Ako strujanje ide odozdol od praizvora pravnoga poretka prema gore, onda se otpor postojećega pravnoga poretka nazivlje formalizmom. Ako pak strujanje ide odozgo od drugotnoga izvora pravnoga poretka prema dolje, onda se otpor, što ga daje postojeći pravni poredak, nazivlje konzervatizmom. Sasvim je razumljivo, da je konzervatizam po svojoj vrijednosti jedna niječna vrsta, jer pravno pravilo, koje proističe i koje se oblikuje iz praizvora, ima jače pravo na obstanak i podkrepljenje, nego skrućeno pravilo, koje je postalo oblik bez sadržaja i smetnja razvoju mladjega pravnoga pravila. Naprotiv, konzervatizam u pravnom poretku označuje po vrijednosti redovito jednu jestnu vrstu, jer preuredbena pravila nisu redovito posljedci znanstvenogač rada, koji jedino može imati zahtjev na uvaženje i na drugačije oblikovanje društvenih odnosa. Odpor, koji se stoga u pravnom poretku javlja protiv preuzetnoga preuredbenoga pravila, redovito unosi u preuredbeno pravilo jedan popravak koristan po društvo. Uopće, konzervativna nepokretnost pravnoga poretka prema promjenama odozgo igra ogromnu ulogu u učvršćenju jednoga društva. Na njemu počivaju načela kriviènoga prava. »Nullum crimen sine lege«, »nulla poena sine lege«, te dioba vlasti u državi. U njima je konzervatizam, koji inače postoji uvijek i neotklonjivo u svakom pravnom poretku, uzdignut i skrućen od načela. No uzevši čisto teoretski, konzervatizam i formalizam u pravnom poretku izvori su nedostataka toga poretka, a sjajno bi bilo, kada bi se strujanje pravnoga pravila odozdol prema gore i obratno odvijalo bez otpora u jednom ili drugom pravcu. Ali to bi se moglo postići samo onda, kada bi oblikovanje pravnoga pravila (i cijeloga pravnoga poretka) bilo zasnovano isključivo na znanstvenom radu. Takva težnja u povijesti postoji. Preovladavanje preuredbenoga pravila sa svojom planomjernošću(!) nosi u sebi sve uslove za ostvarenje jedne takve mogućnosti.

Prekidanje društvenih odnosa t. j. kružnih tokova prava-dušnosti, koje je praizvor pravnoga pravila[8]) i pravnoga poretka, je točka, kod koje se pravna znanost odvaja od sociologije, ali je ta točka ujedno i mjesto, gdje pravna znanost utječe u sociologiju. Pravna znanost, koja želi, da stvara preuredbena pravila (bilo tumačenjem bilo zakonodavnim putem) treba dakle da znade, na koji se način mogu zahvatiti

Digitized by Google

i nanovo oblikovati društveni odnosi. Pokoravanje toj sociološkoj zakonitosti, to je ono, što ukida samovolju kod oblikovanja pravnoga pravila i što to oblikovanje tek čini znanstvenim. Na ovo se naročito ukazuje, jer bojazan od samovolje je jedan od najtežih prigovora, koji se postavlja sociološkoj školi tumačenja prava. Naravski, da sociološka znanstvena zakonitost mora biti u znanosti i u društvu opće priznata, da bi mogla poslužiti kao objektivni kriterij kod oblikovanja pravnoga pravila.

Premda naš zadatak nije sociološki u užem smislu, ipak je potrebno, da se ukaže na sociološku osnovicu praizvora pravnoga pravila. Ovo, kako smo vidjeli nastaje kao potreba, da se pod svaku cijenu zatvori kružni tok društvenih odnosa prava-dužnosti, bez čega ljudsko društvo ne može obstojati. Sociološki gledano, svako se pojedinačno pravo nekoga čovjeka sastoji u redovitom vršenju njegova životnoga djelovanja u društvu. Da čovjek može svoje životno djelovanje redovito obavljati u društvu, mora mu to biti omogućeno od drugih pojedinaca u društvu, od svih pojedinaca, od društva kao cjeline. Takvo, omogućavanje redovitog vršenja životnoga djelovanja čovjeka u društvu, to je dužnost. Prema tome, čovjek u jednom društvu može imati samo toliko prava, koliko u tom društvu ima dužnosti. Količine prava i količine dužnosti u jednom društvu uvijek su medjusobno jednake. Dužnosti i prava mogu biti neravnomjerno raspodijeljene, ali njihov zbroj u jednom društvu uvijek je medjusobno jednak. U koliko jedna strana ima više prava, u toliko druga strana ima više dužnosti — i obratno. Jednomu nosiocu prava može stajati nasuprot i više nosilaca dužnosti, ali to ništa ne utječe na zbroj prava i zbroj dužnosti. Posljedak je uvijek isti: zbroj prava i zbroj dužnosti moraju se poklapati, jer inače dužnosti ne bi bile dužnosti, a prava ne bi bila prava. Budući da je u odnosu prava i dužnosti naglasak na pravu, to znači, da je uopće stremljenje ljudi usmjereno prema pravu, t. j. prema što boljemu omogućivanju vršenja redovitoga životnoga djelovanja u društvu. Radi toga se i sustav pravnih pravila zove »pravom«, a mogao bi se isto tako i s jednakim značenjem nazivati sustavom pravila dužnosti ili kraće »dužnost«. Doista se u pravnim pravilima govori u glavnom o onome, što treba da bude, t. j. o dužnostima, a to dokazuje, da se prekidanje kružnih tokova društvenih odnosa redovito vrši kod dužnosti, te da pravno pravilo prema tome nastaje zbog nevršenja dužnosti. Ljudi prirodno žele prava bez dužnosti, uslijed čega postoji težnja neravnomjernoga gomilanja dužnosti, što izazivlje borbu za pravo s druge strane (distributivna pravda). Ali bilo kakvo bilo mijenjanje prava i dužnosti u jednom ili drugom smjeru, kružni se tok prava-dužnosti bezuvjetno mora zatvoriti, ako društvo želi obstojati, a budući ono to svakako hoće, to sustav pravnoga pravila — pravni poredak — predstavlja onu izvanjsku snagu, koja to u svakom slučaju izvodi milom ili silom. Dok se prava i dužnosti nesmetano izmjenjuju, pravno pravilo nije potrebno, pa se ono povijesno i ne pojavljuje, prije nego je nastalo prekidanje neposrednih društvenih odnosa. Ali prekidanju društvenih odnosa jednako je i spajanje raznovrsnih društvenih počela (elemenata) u društvene odnose. To spajanje

Digitized by Google

se vrši na jednako izvanjski način kao i spajanje prekinutoga i već postojećega kružnoga toka prava-dužnosti. Ovo spajanje raznovrsnih počela u jedno sve šire društvo, vršilo se je u povijesti na osnovi razvoja novčane privrede putem mjesnih, pokrajinskih i sve širih tržišta, a država se pojavljuje kao izvanjska poluga, koja omogućuje pravni poredak. U društvima sa sustavom prirodne privrede jedva da se i može govoriti o nekom pravnom poretku, jer se tu kružni tokovi prava-dužnosti odvijaju sami od sebe i starodrevnom sigurnošću (n. pr. kućne zadruge, plemena itd.). U tim društvima društveni je poredak ujedno i ćudoredni poredak, gdje svaki član svoja prava smatra svojim dužnostima, a svoje dužnosti svojim pravom. Ali se počela jednoga ćudorednoga poretka nalaze već i u pravnom poretku, u kojem inače postoji u glavnom samo izvanjski odnos izmedju prava i dužnosti. Na pr. već pravo kupca, da primi kupljenu rou, ujedno je i njegova dužnost, da tu robu primi (čl. 343, 346 trg. zak.). Isto tako je i dužnost kupca, da plati kupljenu robu, ujedno i njegovo pravo, da ju plati (§ 1425 ogz.). Pravo i dužnost su tako jedno te isto.[9]) Izvanjski društveni odnos, koji postoji u pravnom odnosu, odrazuje se dakle i u unutrašnjosti svakoga pravnoga odnosa.

Svaki onaj, koji ističe neko svoje pravo, kaže time, da želi ostati u društvenoj zajednici. Ali time takodjer kaže, da je to njegovo pravo ujedno i dužnost prema pojedincima u društvu, prema svim pojedincima i prema društvu uopće. On time prima na sebe istu mjeru, koju on, ističući svoje pravo, želi, da drugi prime na sebe. Društvenosti uopće ne može biti, ako pravo nije ujedno i dužnost. Tu je suština. Ako postoji samo izvanjski odnos prava i dužnosti, t. j. da jedna strana ima samo prava a druga samo dužnosti, onda i društvenost postoji samo na izvanjski način — silom — bilo privatnom bilo javnom (državnom). Tako se prema Gumplowitzu postanak države tumači podčinjavanjem zemljoradničkih plemena od strane stočarskih.[10]) Tu pravo postoji iz sile, a isto tako i dužnost. Sav razvoj društvenosti sastoji se dalje u tome, da pravo i u sebi u svojoj unutrašnosti postane dužnost, a dužnost da u svojoj unutrašnjosti postane pravo. Veoma kratkotrajna osvajanja Huna, Avara i drugih nomadski naroda u dobi seobe naroda pokazuju, da pravo mora postati dužnost, ako želi postojati. Gdje su osvajači primili na sebe i dužnost, da urede novi društveni život, tamo su stvorene trajne državne tvorevine. Taj povijesni smjer, da se izvanjski odnos prava i dužnosti pretvara i u unutrašnji odnos dužnosti i prava — i obratno, taj smjer još i danas postoji i u koliko se on ostvaruje, u toliko pravo postaje unutrašnja društvena sila i u toliko se ono pretvara u ćudredje. Čim više unutrašnjega prava (ćudoredja) tim manje izvanjske sile.

Ova je zbog toga pokazatelj unutrašnjega ostvarenja prava (moralizacija prava) u društvu. U tom je pogledu zanimljivo današnje medjunarodno pravo, a osobito ratno pravo. Da uopće postoji medjunarodno pravo, dokaz je, da postoji medjunarodna društvenost (na

---

[9]) Ovaj unutrašnji odnos prava i dužnosti Ihering ističe samo za naglašene ćudoredne pravne odnose kao n. pr. za očinsko pravo. (Ihering o. c. str. 363.)

[10]) Franz Oppeheimer: Država, Zagreb 1921.

Digitized by Google

osnovici gospodarske povezanosti putem medjunarodnoga tržišta). Ali ta društvenost je još dosta labava, jer još postoji rat kao ustanova, koja je po sebi nijekanje svake društvenosti. Medjunarodno ratno pravo je takav početak nijekanja rata kao ustanove u ljudskom društvu. Ono postoji kao sporazumno ograničavanje izvanjske sile u višem interesu medjunarodne društvene zajednice, te svaka strana ono, što traži kao pravo, prima za sebe i kao dužnost. Zajednički unutrašnji društveni interes nameće se tu kao unutrašnja društvena sila. Ako se naruši unutrašnji odnos prava-dužnosti (n. pr. postupanje s ratnim zarobljenicima), on se odmah uspostavlja izvanjskom silom t. j. protumjerama. U medjunarodnom pravu je prinudjivanje na izvršenje dužnosti omogućeno samo izmedju strana s istovrijednim silama. Za strane sa slabijim snagama pravo postaje uzaludno, u koliko nema protumjera protiv narušenja dužnosti od strane protivnika. Otuda i izreka, da prava ima samo toliko, koliko važi sila.

U uredjenom društvu prinudjenje na vršenje dužnosti pojedinaca radi ostvarenja prava pojedinaca ili društva vrši država. Svaki pojedinac ima (ili bi bar trebao da ima) neposredno cjelokupnu državnu silu kao svoju silu radi ostvarenja svoga prava. U medjunarodnim odnosima je Društvo naroda bilo takav pokušaj, da se protumjere pojedinaca zamjene uredjenom medjunarodnom društvenom silom. Takva je težnja svakako značajna za vrijeme, u kojem živimo, premda je Društvo naroda ostalo samo neuspjeli pokušaj.

Točnim vršenjem svojih prava, ljudi u društvu nameću i točno medjusobno vršenje dušnosti. Koji ne vrši svoja prava, umanjuje i dužnosti drugoga prema sebi i pomaže na rušenje dužnosti prema ostalim članovima društvene zajednice, što sve vodi do ukidanja pravnoga pravila, kako je to duhovito istaknuo Ihering. Naprotiv borba za pojedinačno pravo dovodi do jačanja pravilnijega oblika pojedinačnih dužnosti i do učvršćenja pravnoga poretka. Na tome je Ihering[11]) zasnovao ćudorednu obvezu borbe svakoga pojedinca za svoje pravo. Ali pravni subjekat je ćudoredan samo onda, kada svoje pravo smatra dužnošću, a svoje dužnosti pravom. Tako se govori o ćudorednom vjerovniku, dužniku, poreznom dužniku itd. Govori se n. pr. o visokom poreskom ćudoredju, kada poreski obvezanici sami i bez prinude plaćaju svoje poreze, smatrajući plaćanje svojim pravom kao državljani. Govori se o poštenom dužniku, koji vraćanje duga smatra svojim pravom; a o poštenom vjerovniku, koji naplatu svoje vjeresije smatra svojm dužnošću, t. j. koji ju vrši sa svom potrebnom društvenom obrazrivošću prema dužniku. Pravno ćudorena stanja su medjutim još uvijek samo slučajna i poželjna stanja, kojima stremi pravni poredak kao završetku svoga razvoja. Ostvarenje takvoga cilja zavisi u prvom redu od društvenih činilaca, koji nisu neposredno pravni,[12]) a u samom pravnom poretku pridonosi takvomu razvoju dobro zakonodavstvo (znanstveno) i dobro tumačenje (znanstveno), koje se stara za što veću primjerenost pravnoga pravila, uklanjajući u prvom

11) Ihering: Der Kampf ums Recht.

12) N. pr. dužnost rada se pretvara u slučaju prisilne nezaposlenosti u pravo na rad; izborno pravo u nekim državama se pretvara u izbornu dužnost, ako se pod prijetnjom sankcija to pravo mora vršiti i t. d.

Digitized by Google

redu formalizam a dopuštajući u opravdanim slučajevima konzervatizam,[13]) pri čemu treba imati u vidu, da jedna te ista činjenica može ponekad imati značaj formalizma, a ponekad konzervatizma uslijed ukrštavanja struja odczgo i odozdo. Ako se uslovi društvenoga života brže mijenjaju nego njihova oblikovanja: pravna pravila, onda nastaje kriza prava, koja se očituje u tome, da se sav pravni poredak osjeća kao neprekidno formalistički i neprimjeren i da pravni konzervatizam uopće nestaje.

Raspravljajući o ćudorednom poretku, moramo se konačno ukratko osvrnuti i na odnos pravnoga pravila prema drugim društvenim pravilima ponašanja, kao što su običaji (Gewohnheiten) i ćudoredna pravila (pristojnost, takt, moda i t. d. — Sitten po Iheringu), te odnos svih ovih pravila prema ćudoredju.

Svi ove odnosi nastaju na isti način kao i pravno pravilo, dok ćudoredno pravilo, kako smo već vidjeli, nastaje preokretanjem pravnoga pravila. Svi ljuski odnosi, a »ubi homines sunt, modi sunt« (Goethe), moraju se taložiti u razne vrste pravila, ako postoje mogućnosti njihovoga kružnoga toka, jer se svi ti odnosi, ako se pogleda pobliže, sastoje iz prava i dužnosti; svi su oni kružni tokovi prava-dužnosti. Svi skupa oni sačinjavaju skup društvenih[14]) odnosa, iz kojih

---

13) Ovdje se možemo osvrnuti na Jungovu teoriju o pravednosti u pozitivitetu (vidi bilješku 2). Temeljna misao Junga je u tome, da je »pravednost u pozitivitetu«, a pozitivitet se sastoji u tome, da se u svakoj odredjenoj povijesnoj društvenoj zajednici osjeća kao nepravda, razočaranje radi osnovanog očekivanja. Ako se stoga iz tradicionalnog prava ne može dobiti sigurno rješenje, onda se već i jedna jedina nova sudska riješidba, koja odstupa od nesigurne predaje, smatra kao osnovanija i već ta riješidba daje osnov za novi pozitivitet protiv tradicionalnoga (Jung op. c. str. 57, 58). U vezi s tim Jung ističe važnost sudskih odluka za stvaranje pozitivnoga prava. On dapače ističe, da je korijen stvaranja običajnoga prava u sudskoj praksi, a ne »longaeva consuetudo i opinio necessitatis« (str. 59). Ihering (vidi bilješku 7) je takodjer izvodio postanak pravnoga pravila iz sabiranja opetovanih pojedinačnih odredaba vlasti u jednu jedinu, za tisuće slučajeva unaprijed, i baš u tome sažimanju prošlosti za budućnost leži uzrok, da oblikovano pravilo postaje neprimjereno, a samo neprimjerenost pravila se osjeća kao nepravda. Neprimjereno pravilo ne može dovesti do zatvaranja kružnoga toka prava - dužnosti na način, kako ga postavlja u interesu društva povijesni momenat. Kada se od neprimjerenoga pravila više ništa ne može očekivati, to se čekivanje skreće u pravcu nove sudske odluke, koja će omogućiti pravedno odvijanje odnosa prava - dužnosti. Razumljivo je, da čim se pojavi makar samo jedna takva nova primjerena sudska odluka, da ona odmah dobiva najširi pozitivitet i da se skretanje od već zauzetoga novoga primjerenoga stanovišta mora osjećati kao najgrublja nepravda. Pravednost dakle leži samo i isključivo u primjerenosti jednoga pravnoga pravila, ili sudske odluke, a nikako u samom pozitivitetu, u kojem može biti primjerenosti, ali je ne mora biti. Ali sudske odluke, koje uvijek samo na konzervativni način obrazuju nova pravna pravila, upravo su zbog toga i redovito primjerena baš u času svoga postojanja i radi toga u njihovom pozitivitetu ima pravednosti. Medjutim u pozivitetu preuredbenoga pravila, pravednost nije baš redoviti pojav, u koliko samo pravilo nije plod znanstvenoga rada. Prema tome se ne bi moglo općenito reći, da je pravednost uvijek u pozitivitetu, jer je pitanje u tome, da li je pozitivitet prihvatljiv za društvene odnose ili ne, a na to može dati odgovor samo znanost ili osjećaj pravednosti, koji proističe iz intuicije (Sentiment instinctif Geny-a) stvarnih društvenih odnosa.

14) Georgio del Vechio: o. c. st. 6. »Ovaj ideološki proces, koji nam otkriva mitologija« (t. j. diferenciranje mitoloških lica) »ide očevidno korak u korak s ojačanjem autoriteta države i s naprednim razlikovanjem prava od ostalih pravila ponaašnja u postojećem poretku«.

Digitized by Google

se razlikovanjem razvijaju razni oblici pravila ponašanja, već prema značenju, što ga ti dnosi imaju za obstanak ljudskoga društva. Jedan prosti običaj, koji nema prinudne važnosti, može se pretvoriti u ćudoredno pravilo s prinudnom važnošću, pri čemu se prinuda vrši na izvanjski način samo duševno (Ihering), a konačno ako se prinuda mora vršiti fizičkom silom, onda se ćudoredno pravilo pretvara u pravno pravilo. Prema pravnomu pravilu, sva druga pravila padaju u opći sklop društvenih odnosa, a svaka pojedina vrsta pravila ponašanja, izdvajajući se iz općega sklopa društvenih odnosa, sačinjava posebni različan (diferencirani) oblik društvenoga života, prema kojemu ostali oblici padaju u opći skup društvenih odnosa. Razni običaji i ćudoredna pravila mogu nastati i u samom toku pravnih odnosa. N. pr. razni oblici ponašanja pri pravnim poslovima (kupovini i prodaji, ženidbi itd.), koji se moraju vršiti, premda često nemaju nikakove neposredne veze s prometanjem pravnoga posla, te izgledaju često nerazumni. Ipak svi skupa, sva ta pravila ponašanja, pa i pravna pravila imaju svoj osnov u onom sasvim neposrednom društvenom odnosu, u prostom omogućivanju i vršenju redovitoga životnoga djelovanja čovjeka prema čovjeku; u onom, što Ihering nazivlje sustavom plaće i prinude (Lohn und Zwang), u proizvodnji i izmjeni dobara, potrebnih za ovo redovito vršenje životnoga djelovanja. Sva ta pravila od običaja, preko ćudorednoga pravila, do pravnoga pravila nastaju baš prekidanjem kružnoga toka svih osnovnih i neposrednih društvenih odnosa i obrazuju se prema svojoj važnosti za opstanak društva u razne vrste pravila s izvanjskom duševnom prinudom (što će svijet kazati!) ili fizičkom prinudom. Preuredbeno pravilo, koje postaje sve više gospodujućim, ima baš taj dodatak, da ove osnovne društvene odnose preobliči prema nekomu nacrtu, te se zato kaže, da danas ekonomija zavisi od politike, dok je u dobi liberalizma bilo obratno.

Kod ćudorednoga pravila pak postoji prinuda, koju stvara svijest (pravna svijest) o društvenoj nuždnosti zatvaranja kružnoga toka prava i dužnosti u danom povijesnom času, bez obzira na to, da li postoji mogućnost bilo za izvanjsku duševnu ili fizičku prinudu.

Kod svih pravila ponašanja, koja se provadjaju samo izvanjskom duševnom prinudom, naglašena je samo strana dužnosti u kružnom toku prava i dužnosti, premda n. pr. svakoj ćudorednoj dužnosti stoji nasuprot ćudoredno pravo i premda se takovo ćudoredno pravo, mora ostvariti u nečijoj ćudorednoj dužnosti itd. To leži u samom načinu duševne prinude, koja ne ide za time, da se zatvori baš taj pojedinačni kružni tok prava i dužnosti, koji je izazvao duševno protivljenje društvene zajednice, nego u prvom redu nastoji oteščati ponavljanje takvoga prekidanja. Kod pravnoga pravila, pak, uporno nastojanje leži baš na zatvaranju pojedinačnoga prekinutoga kružnoga toka, koje sačinjava osnov postavljanja pravnoga zahtjeva na

---

15) Ihering op. cit. st. 358, postavlja suprotnost izmedju legaliteta i lojaliteta, pri čem ovo potonje označuje kao zakonsko postupanje iz unutrašnje potrebe bez bojazni pred zakonom. Prema Iheringu je lojalnost konačni cilj prava. Medjutim konačni cilj prava može biti samo ćudoredje, a lojalnost može označivati samo jedan stupanj u razvoju prema ćudorednju.

Digitized by Google

izvršenje dužnosti (obveze) drugoga. U krivično-pravnom pravilu, u kojem je na vrhuncu društvena osjetljivost i zainteresiranost za neprekidno odvijanje svakoga pojedinačnoga kružnoga toka prava i dužnosti, dolazi ponovno do naglašavanja dužnosti i momenat predusretanja ponovnog prekidanja, što se ostvaruje osobitim sankcijama.

Kod ćudorednoga pravila je naglašena podjednako i strana prava i strana dužnosti dotičnoga odnosa, jer ćudoredno pravilo odrazuje u svijesti čovjeka sve ono, što se zbiva samo od sebe u neposrednom društvenom odnosu, koji se vrši bez prekidanja i u kojem se samo od sebe na sasvim unutrašnji način pravo pretvara u dužnost, a dužnost u pravo. Ćudoredje je baš svijest o nuždnosti, da se kružni tok prava i dužnosti vrši bez prekidanja, a ćudoredno pravilo pokazuje, kako se do toga dolazi, t. j. time da se postupa s pravom kao s dužnošću, a s dužnošću kao s pravom. Po sebi je razumljivo, da je ova preokrenutost moguća i kod pravila ponašanja s izvanjskom duševnom prinudom, ali se takova preokrenutost ne bi mogla nazvati ćudoredjem, jer ne postoji mogućnost, da se razvije svijest o društvenoj nuždnosti bezuvjetnoga zatvaranja dotičnoga pojedinačnoga kružnoga toka prava i dužnosti (koja je na vrhuncu u društvenim odnosima zaštićenim krivičnim sankcijama), jer takva dužnost u stvari i ne postoji. Budući pak da izvanjska fizička prinuda kod zatvaranja kružnoga toka prava i dužnosti pokazuje nuždnost ovoga zatvaranja, to se svijest o toj nuždnosti baš kod pravnoga pravila može pretvoriti u ćudoredje, a osobito kod krivično-pravnoga pravila.[15]) Time naravski nije rečeno, da je svako pravno pravilo sposobno za takvu preobrazbu u ćudoredno pravilo, ali u koliko ono nije za to podesno, ono je u suštini nećudoredno. To je slučaj kod neprimjerenih pravnih pravila, pa su i sva subjektivna prava, koja se zasnivaju na takvim pravilima, nećudoredna. Za to je točno, kada Dell' Vechio (o. c. str. 192) kaže, da se mora odbaciti gledište, po kojem bi valjalo u svakom slučaju ostvariti kakvo pravo do krajnjih granica. Dell Vechio tu očito misli na Iheringovo učenje o ćudorednoj dužnosti ostvarenja subjektivnoga prava. Ali ono, do čega je stalo Iheringu, to je, da se pokaže povezanost izmedju pojedinačnoga prava i pravnoga pravila u oba smjera t. j. da pravo zavisi od pravnoga pravila, a pravno pravilo od ostvarenja pojedinačnih prava. To je suština Iheringove misli.

U sukobu izmedju društvene stvarnosti i neprimjerenoga pravnoga pravila, ono zamišljeno primjereno pravno pravilo stvara osnov za preokrenutost prava i dužnosti, iz koje se radja ćudoredje. Radi toga na prvi pogled izgleda, kao da ćudoredna pravila imaju opstojnost posve nezavisnu od pravnih pravila, ali se mora ukazati na to, da ta nezavisnost ili bolje reći suprotnost postoji samo prema neprimjerenomu pravnomu pravilu i da primjerenost pravnoga pravila stoji u upravnom odnosu prema ćudorednosti istoga odnosa. Budući pak da je primjerenost pravnoga pravila uslovljena njegovom znanstvenošću, to se znanstvenost u uredjivanju ljudskih odnosa izjednačuje s ćudorediem.

Digitized by Google

Izvori i književnost za proučavanje pravne povijesti Bosne i Hercegovine*)

Napisao Muhamed Hadžijahić, slušač prava na pravnom fakultetu u Zagrebu.

Čim se pristupi pobližemu razmatranju hrvatske pravne prošlosti, opazit će se, da je našu pravnu povijest skoro nemoguće izučavati u jednoj organskoj cjelini, budući da su se na tlu, koje obitavaju Hrvati, tijekom vremena ukrštavali najrazličitiji kulturni utjecaji, koji su doveli i do onih osebujnih pravnih poredaka, što se razviše na hrvatskom narodnom prostoru. Razumljivo je dakle, da i pravnu povijest Bosne valja obradjivati zasebno unutar naše opće pravne povijesti, jer već od prvih početaka posebne bosanske državnosti, pa sve do dana današnjega. Bosna čini neki »corpus separatum« u okviru ostalih hrvatskih zemalja, unatoč okolnosti, da je Bosna po svim državnim podlogama nosila izvjesno hrvatsko obilježje, jer se je naime bosanska država razvila baš na povijesnom području nekadašnjega hrvatskoga kraljevstva, a podanici su joj u početku pripadali isključivo katoličkoj vjeri, dok joj je vladarska dinastija potjecala izravno iz Hrvatske.

Već netom istaknute činjenice, na kojima se temelji hrvatsko državno pravo na Bosnu, daju naslutiti, od kolikoga je znamenovanja za naša znanstvena nastojanja izučavanje pravne povijesti Bosne. Dapače ne treba ni zasezati u tako daleku prošlost, kao što je utvrdjivanje hrvatskoga državnoga prava, da bi se opravdala dotična pažnja, koju bi trebalo namijeniti ispitivanju pravnoga razvoja Bosne, nego je dovoljno upozoriti, da je izučavanje povijesti bosanskoga prava od ne male važnosti u nekoj mjeri i za pozitivno pravo u Bosni. Bosna je naime, iako smještena u jugoistočnom području europske zapadne kulture — barem do pojave Osmanlija[1]) — i time izvrgnuta mnogostrukim kulturno-političkim uplivima, sačuvala ipak neprekidnost izvjesnih svojih pravnih ustanova — može se reći — sve od svojih najranijih povijesnih početaka pa dalje tijekom kasnijega razvoja. Što više, još iz ilirskoga doba bosanske povijesti sve do osmanlijskoga vremenskoga otsječka, čini se, doprle su, doduše u neznatnom obujmu, izvjesne pravne ustanove, napose u vezi s odnosima zemljišnoga posjeda. Da niti prijelaz iz sredovječne bosanske države u sklop turskoga carstva nije bio nagao gledom na dotadašnje pravne prilike, bjelodano je utvrdio poznati naš učenjak dr. Ćiro Truhelka, usuprot naučanju nekih spisatelja, koje se kasnije pojavilo. Austrija je pak zaposjednućem Herceg-Bosne 1878. pridržala mnogobrojne pravne ustanove

*) Bibliografija, o kojoj se radi u ovom članku, otisnuta je na koncu.

1) U svojoj raspravi »Vizantijski činovi i titule« Stojan Novaković, govoreći o peharniku, koji se spominje god. 1240. u jednoj od listina bosanskoga bana Matije Ninoslava, veli doslovce slijedeće: »Mogućno je, da je peharnik na bosanskom dvoru uveden po obrascu kakvog zapadnog dvora, na koji se u Bosni onoga vremena moglo misliti kao na ugled, pošto je bosanski dvor u svakom slučaju najdalje od uticaja carigradskog«. Sličnu je misao izrazio i St. Stanojević, koji u svojim »Studijama iz srpske diplomatike«, veli: »Dok Bosna, Dubrovnik i Primorje stoje gotovo uvijek isplučivo pod uticajem zapada, a Raška isto tako skoro isključivo pod uticajem istoka, dotle su Zeta i osobito Hum gotovo podjednako izloženi uticajima istoka i zapada«. K. Jiriček pak u III. dijelu »Istorije Srba« ističe slijedeće: »Dok u ćirilovskim poveljama iz Bosne i Dalmacije preteže u formularu zapadni uticaj, dotle u Srbiji prevladjuje vizantijski tip, s malo ili bez ikakvih svedoka u kraljevskoj povelji, s datiranjem po grčkom računanju vremena i sa svojeručnim potpisom vladara, koji je ispisan crvenim mastilom i često s vrlo nesigurnim potezima«.

Digitized by Google

dotadašnjega bosanskoga običajnoga prava, što će reći prava, koje je dotle bila netaknute pripustila turska država. Dapače i u docnijem zakonodavnom radu Austro-Ugarske se uvelike oslanjala na t. zv. bosansko običajno pravo, pa je primjerice bosanskim gruntovnim zakonom od 13. rujna 1884. u mnogome prihvaćeno pravo, koje je do tada važilo za nekretnine[2]), dok je — recimo — prilikom jednoga pokušaja kodifikacije prava težačke zadruge u Bosni zemaljska vlada razaslala na pojedine sudske činovnike i druge iskusne ljude upitne arke, izradjene na osnovu Bogišićeva »Zbornika sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slavena«[3]) i time posvjedočila, svoj stav glede uvažavanju bosanskih pravnih predaja. To sve opet dokazuje, da je ispitivanje pravne povijesti Bosne od značaja i za praktičnoga pravnika, koji ne smije u primjenjivanju bosanskoga prava izgubiti iz vida niti povijesni temelj, na kojem se osnivaju stanovite pravne odredbe. Ako još k tome spomenemo, da je uspostavom Nez. Države Hrvat. bosansko pravo postalo neposredno od interesa za uredjenje pravnih odnošaja u ovom novom našem državnom sklopu, u kojem su na okupu Hrvati, onda smo, držimo, barem donekle dali naslutiti, od kolikoga je znamenovanja za hrvatsku pravnu znanost izučavanje povijesti bosanskoga prava.

Ali dok se tijekom otomanske uprave u Bosni bosansko pravo, pravije rekavši šerijatsko, učilo u medresama (srednjim vjerskim školama)[4]), kada se javljaju pače i prvi uspjeli pokušaji oko obrade doduše skoro isključivo sakralnoga prava, kako s muslimanske[5]) tako i s katoličke strane (Fabijanić,

---

[2]) Pokojni je A. Shek tom prilikom naročito išao u Duvno posjetiti nekoga Bašića, za koga je čuo, da je vješt u poznavanju zemljišnih odnosa, kakvi su dotle vladali u Bosni i Hercegovini.

[3]) Dr. B. Eisner: O općem gradjanskom pravu u B. i H. Arhiv god. 1920., str. 103.

[4]) Fikh (jus) obuhvaća po stanovištu islamskih pravnika pače i obredoslovlje (ibadat), pa se je s toga gledišta pravo učilo i u mektebima (početnim vjerskim školama), gdje su se sticali osnovni pojmovi tičući se islamskoga vjerskog obreda. Za naše poimanje obredoslovlje dakako ne bi moglo dolaziti u obzir kao pravni studij. U medresama, medjutim, predavalo se u istinu šerijatsko pravo, i to fikh prema Multeki, onda Hidaji od Ebn Bekr el Merginanije i po Muhtesaru od Kudurije, a izučavao se osim toga i usuli-fikh (osnovi šerijatskoga prava) po El Menaru od Nesafije ili po Mirkatu i Mir'atu od Mula Husreva.

[5]) Mehmed Handžić u svome djelu »Književni rad bosansko-hercegovačkih Muslimana«, Sarajevo 1933.—34. u poglavlju fikh (str. 9—21), usul (str. 21—26) i državoslovlje (str. 106—108) spominje slijedeće Bošnjake, koji se istakoše svojim djelima s područja prava, pisanim na islamskim istočnim jezicima: Hasan Kafi ef iz Prusca, autora glasovitoga »Nizam-ul-alema« (uredbe svijeta), zatim tumača u 4 sv. Kudurinoga »Muhtesara«, te djela »Semtul vusul ila ilmil usul«, Zijanddina Ahmeda iz Mostara, sastavljača nekoliko zbiraka fetvi (responsa muftija). Ahmed Hatem efendiju iz Bijeloga Polja, pisca tumača »Multekal-ebhura« od Ibrahim Halebije, Sarajliju Muhameda, zv. Allamek, prevodioca »Sjajnih dragulja o regalnim pravima«, Hasan ef. Hlijevnjaka, auktora jedne zbirke fetvi, Muhamed Muhtešim ef. Šabanovića, pisca jednoga sudskoga postupnika, Mustafa ef. Pruščaka, koji je ostavio iza sebe zbirku fetvi, Ahmed ef. zv. Jusri, koji je proučio sve do poglavlja o kupoprodaji Abdullah ibni Mes'udov tumač djela »Vikaje«, Bošnjaka Muslihuddina, pisca takodjer jednoga dijela s područja hanefijskoga fikha, Hadži Mehmed Refik ef. Hadžiabdića iz Rogatice, šejh-ul-islama, auktora »Nukulul-fetavel- fejdije«, Sejfullah ef. Prohu iz Konjica, pisca mnogobrojnih šerijatsko pravnih djela, zatim Mevlana Abdulkerima, Mustafu Ejubovića, Mustafu Sidki ef. Kar'abega i Hadži Hasan ef. Spahu, koji se istakoše svojim radovima o usuli fikhu, i napokon Muhameda Bošnjaka Prozorca, koji je napisao djelo o državi, po uzoru na

Digitized by Google

Nedić, Knežević, Šunjić), dok je počevši od god. 1687. u Sarajevu postojala šerijatska sudačka škola, gdje se je uz šerijatsko pravo predavalo otoman-sko pravo nekretnina, državno, upravno, kazneno i gradjansko pravo, koje važi u Bosni i Hercegovini, i dok je od god. 1913. pače na pravoslavnom i držav-oslovnom fakultetu c. kr. sveučilišta u Beču uspostavljena posebna stolica za bosansko-hercegovačko pravo pod vodstvom pokoj. Adalberta Sheka, c. kr. tajnoga savjetnika i odjelnog pretstojnika bosansko-hercegovačke zemaljske vlade, dotle se iza prevrata izučavanje bosanskoga prava svelo tek na praksu bosanskih sudova, a o ispitivanju bosanske pravne povijesti ne može u naše doba gotovo biti ni riječi. Osim toga Bosna je za austro-ugarskoga gospodstva svojim osebujnim državopravnim položajem na se izazvala opću pažnju, može se reći, pažnju čitavoga pravničkoga svijeta, pa su se s njom bavili pače i neki državoslovci svjetskoga glasa. Napose je interes u vezi s pravnim položajem Bosne bio živ netom iza zaposjednuća i u doba oko pripojenja, kada je objavljen čitav niz studija o Bosni, pri čem se skoro redovito nije moglo izbjeći unošenju raznih političkih momenata u dotične rasprave, pa je za to pri navadjanju tih djela upravo nemoguće razdvojiti ih na čisto pravna s jedne i politička s druge strane.

Ali i usprkos svim ovim okolnostima, koje su od domašaja za izučavanje bosanskoga prava u austrijsko vrijeme, važno je ovdje napomenuti, da se je, iz posve razumljivih razloga, i u to doba skoro sav pravnički rad kretao oko pozitivnoga prava u Bosni i Hercegovini, dok je pravna povijest pri naučnim ispitivanjima tek uzgredice, dolazila u obzir. Naročito se ne može reći, da je u tome pravcu bilo kakovog sistematskoga rada, pa je s toga i unatoč na prvi pogled prilično opsežnoj književnosti, bosanski pravni razvitak, koji je prethodio austrijskomu vremenskomu otsjeku ostao pretežno neistražen i nejasan.

Uvaživši sve ove okolnosti, koje govore u prilog potrebe sustavnoga rada oko ispitivanja povijesti bosanskoga prava, a uz to stojeći na stanovištu, da je prikupljanje bibliografskih podataka jedna od početnih točaka u znanstvenim nastojanjima uopće, odlučili smo u ovoj prigodi objaviti jednu makar i nepotpunu bibliografiju izvora i književnosti za izučavanje bosanskoga pravnoga razvitka, da bi time barem koliko toliko praktično poslužili nastojanju oko sustavnoga obradjivanja bosanske pravne povijesti. Ovaj naš skromni pokušaj daleko je od toga, da bi se mogao smatrati potpunim, napose obzirom na izvore, koji su tu navedeni samo jednim svojim dijelom. Doduše ovdje valja istaknuti, da je tek neznatan dio pravnih vrela, napose onih iz turskih vremena, uopće i tiskan, jer je ogromna većina gradiva, koje je upotrebljivo za pravnoga povjesničara, još uvijek pristupačna jedino u arhivima. Tu kao pravno-povjesna gradja za bosansko pravo u tursko doba dolaze u obzir prije svega razne isprave (fermani, berati, bujruldije, kasami, ilami, hudžeti, teskere), zatim sudski zapisnici (sidžili), zbirke obrazaca (sakjovi), kakva se je na pr. zbirka od vremena Pippina (751.—768.) pod imenom »Formulae Marculphi monachi« upotrebljavala u kancelariji franačkih kraljeva), kanuname, nazanname, irade (otomanski državni zakoni), defteri (gruntovne knjige) i najzad djela pravnika. Jedan znatan dio ovih izvora nalazi se osim na strani i u našim javnim i privatnim knjižnicama i arhivima u Sarajevu, poimence u Gazi Husrev-begovoj knjižnici, Zemaljskom muzeju i bivšem Balkanskom institutu, zatim donekle u nekim muslimanskim knjižnicama po ostaloj Herceg-Bosni, iza toga kod Hrvatske akademije u

---

Kafin »Nizam-ul-alem«. Handžić u svojoj knjizi osim toga ističe, da je bio »nevjerojatno velik broj kadija (šerijatskih sudaca) Bošnjaka i Hercegovaca, koji su vršili svoju službu na području Bosne i Hercegovine, na području Balkana, u Aziji i u Africi«.

Digitized by Google

Zagrebu, onda u Dubrovačkom arhivu i napokon po raznim katoličkim samostanima ne samo u Herceg-Bosni nego i u Dalmaciji i, koliko znamo, u dva pravoslavna samostana, jednom u Hercegovini a drugom u Sandžaku, ovdje i ne spominjući razne privatne zbirke. Jedna od zadaća budućega znanstvenoga rada oko bosanske pravne povijesti sastojala bi se svakako i u tome, da se ova dragocjena gradja, koja eto leži zakopana po raznim zbirkama, što prije izda i na taj način učini pristupačnijom našim znanstvenim krugovima.

Dašto, da se pravna povijest Bosne ne može potpuno izdvojeno proučavati od pravno-povijesnoga razvitka ostalih naših pokrajina, pa u neku ruku i od pravne povijesti drugih slavenskih naroda, što naročito važi za republiku Dubrovnik, koja je pače neko vrijeme obuhvaćala i jedan dio bosanskoga državnoga područja, zadržavajući u kreposti izvjesne bosanske pravne ustanove. S toga, u koliko nas bosanski izvori primjerice za predtursko doba često put znaju i ostaviti na cjedilu, jednom se shodnom analogijom dadu nerijetko pravilno riješiti mnoga na prvi pogled zakučasta pitanja. Razumije se, da se mi u našoj bibliografiji nismo mogli obazirati i na pravni razvoj u potonjim zemljama, jer bi nas to odvelo u nedogled, nego smo stanovita djela, koja se tiču pravne povijesti susjednih krajeva, uzimali tek toliko u obzir, koliko se u njima izrijekom iznose podatci o bosanskim pravnim prilikama.

Naročitu poteškoću pri navadjanja pojedinih izdanja predstavljala su za nas djela s područja šerijatskoga prava, koje se bez sumnje ima smatrati temeljem čitavomu turskomu zakonodavstvu, što se i u Bosni primjenjivalo (isp. medju inim § 1. Medžele). Šerijatsko je pravo svojevremeno bilo od velikoga značaja ne samo za Muslimane nego i za pripadnike ostalih vjeroispovijesti u Bosni. Čak i na području ženidbenoga, obiteljskoga i nasljednoga prava (»ahvali šahsijje«), gdje je turska država svakoj vjerozakonskoj zajednici dala punu slobodu samostalne uporabe njenih vjerskih propisa za njezine pripadnike, šerijatsko se pravo dobrovoljnim podvrgavanjem pod njegove propise od strane nemuslimana prilično često primjenjivalo, za što se nalazi potvrde u mnogim dosele sačuvanim zapisnicima šerijatskih sudova. Pa niti dolaskom Austrije šerijatsko pravo nije ni u odnosu prema nemuslimanima osjetljivo izgubilo onaj ugled, koji mu se dotle pridavao, što važi napose do konačnoga uredjenja sudstva u Bosni god. 1882. Iz tih razloga u našoj bibliografiji nismo mimoišli navesti niti izvjesna šerijatsko-pravna djela, koja se obaziru na bosanske prilike, kao što s druge strane nismo posve izgubili iz vida navesti niti neke studije, koje se dotiču crkvenoga prava nemuslimanskih vjeroispovijesti u Bosni. Isto smo tako nastojali navesti bar najvažnija pravna djela, koja se odnose uopće na tursku državu, budući naime da pojedini predmeti, koji se u tim raspravama obradjuju, dolaze i u Bosni više manje do izražaja.

Što se napokon tiče pomoćnih nauka bosanske pravne povijesti, kao što je to politička i kulturna povijest, smatrali smo, da podrobnom navadjanju odnosnih rasprava ovdje u glavnom nije mjesto, poglavito obzirom na nedoglednost, kojoj bi se time izvrgli, pa smo zato tek u jednom ograničenom obsegu spomenuli neke radnje, mahom s područja diplomatike i heraldike, koje mogu poslužiti kao pomoćno sredstvo za naš predmet izučavanja.

Još nam preostaje napomenuti, da su nam mnoga od navedenih djela u bibliografiji bila nepristupačna, te smo ih morali navesti prema drugim piscima. One pak navode, koje smo izravno mi naznačili, bilo iz razloga, što nismo imali pri ruc djela o kojima se radi, da bi tako uzmogli donijeti do-

Digitized by Google

slovne naslove, bilo da smo smatrali potrebnim uvrstiti radi objašnjenja izvjesne napomene, stavili smo u zaporke.[6])

O ispravnosti naziva »krivično« i »kazneno« pravo. O hrvatskim imenima za pojmove »materijalno« i »formalno« pravo

Prilog izgradnji hrv. pravničkog rječnika.

Napisao dr. Vladimir Bayer, sveuč. docent u Zagrebu .

Naziv »krivično pravo« spada medju one stručne izraze bivšega jugoslavenskoga zakonodavstva, koji su kod hrvatskih pravnika prouzrokovali stanovitu pometnju. I danas ima hrvatskih pravnika, koji, nalazeći se u bludnji o pravom značenju toga izraza, u dobroj vjeri drže naziv »krivično« pravo ispravnim, te savjetuju, da ga se zadrži u hrvatskom pravničkom jeziku.[1]) Do pometnje je kod tih hrvatskih pravnika, kao što ćemo to kasnije jasno vidjeti, došlo s jedne strane odatle, što imenica »krivica«, od koje je izveden pridjev »krivični«, ima u hrvatskom jeziku drugo značenje od značenja, koje ta riječ ima u srp. jeziku, odakle je došla u bivše jugoslavensko zakonodavstvo. Riječ se »krivica u hrvatskom književnom jeziku upotrebljava vrlo rijetko i to uvijek u značenju »krivnja«. Za pojam »krivnje« Hrvati gotovo beziznimno upotrebljavaju naziv »krivnja« i vrlo rijetko sinonim »krivica«. Krivica pak u srp. književnom jeziku znači »nedopušteno djelo« uopće, a kažnjivo djelo napose. I upravo u tom srpskom značenju poslužila je riječ krivica za stvaranje pridjeva »krivični«.[2]) S druge pak strane pometnja, o kojoj govorimo, ima svoj uzrok u nedovoljnom poznavanju pitanja o tome, što se s logično-jezične strane mora zahtijevati od naziva za pravnu granu, koju danas zovemo »kaznenim pravom«.

Svrha je ovih razmatranja točno odrediti, što se s logično-jezičnoga stajališta mora zahtijevati od naziva pojma, o kojem se radi. Kada to ustanovimo, promotrit ćemo, kako je uspio srp. pokušaj s izrazom »krivično pravo«, i odrediti značenje toga izraza u hrvatskom jeziku. Budući da će nas ta razmatranja dovesti do zaključka, da je izraz »krivično pravo« za nas Hrvate potpuno neprihvatljiv, a da je hrvatski izraz »kazneno pravo« preuzak, predložit ćemo nove nazive za pojam, o kojem se radi.

Na ova izlaganja o ispravnosti naziva »krivično« i »kazneno« pravo nadovezat ćemo kratko razmatranje o pohrvaćenju dvaju važnih pravnih pojmova: pojmova materijanoga i formalnoga kaznenoga odnosno gradjanskoga prava.

---

6) Pri koncu, izričem i ovdje zahvalnost gg. Hamdiji Kreševljakoviću, Dervišu M. Korkutu, dru Avramu Baruhu, Hadži Mehmedu Handžiću, Osmanu Asafu Sokoloviću i Branislavu Djurdjevcu, koji su mi stavili na raspoloženje pri radu oko ove bibliografije bilo svoje privatne knjižnice, bilo pak knjižnice nekih javnih ustanova, koje stoje pod njihovim nadzorom.

1) Vidi n. pr. članak »Uklanjanje srbizama i rusizama iz hrv. jezika u sudovima Nezavisne Države Hrvatske« u »Hrv. Narodu« od 30. travnja 1941., str 6.

2) O riječima, koje postoje u hrv. i u srp. književnom jeziku, ali je njihovo značenje različno, vidi Guberina-Krstić: »Razlike izmedju hrv. i srp. književnoga jezika«, Zagreb 1940., str. 59.

Digitized by Google

I, O ISPRAVNOSTI NAZIVA »KRIVIČNO« I »KAZNENO PRAVO«.

1. Što se mora sa logično-jezičnog stajališta zahtijevati od naziva pojma, o kojem se radi. Nekoj se pravnoj materiji može dati ime samo po pojmu, koji ju čitavu obilježava. Ako pojam, po čijem je nazivu stvoren naziv za čitavu granu prava, nema osnovnoga značenja za tu čitavu granu prava, onda je naziv preuzak.

Pojam je, o kojem ovdje govorimo, do nedavno obuhvaćao sustav pravnih propisa, koji su se odnosili na uredjenje prava i dužnosti države kazniti. Kazna je u to doba bila jedina pravna sankcija javnoga poretka protiv počinitelja kažnjivoga djela. U tom čitavom sustavu pravnih propisa nije bilo ni jednoga, koji ne bi imao pojmovne veze s pravom i dužnošću države kazniti. »Kazna« je bila naziv za onaj osnovni pojam toga sustava, koji je obuhvaćao tu čitavu granu prava, jer su svi pravni propisi te grane prava, kako rekosmo, bili u pojmovnoj vezi s kaznom. Stoga je naziv »kazneno pravo« (njemački das Strafrecht, talijanski diritto penale, francuski droit pénal, latinski ius poenale) za taj pojam bio potpuno ispravan, pa mu se s jezičnologične strane nije moglo ništa prigovoriti.

Potpuno je drugi položaj medjutim nastao uvodjenjem mjera sigurnosti kao druge vrsti pravnih sankcija protiv počinitelja kažnjivoga djela.[3]) Sustav pravnih propisa, kojima je uredjena primjena mjera sigurnosti tako je usko povezan sa sustavom kaz. prava u izloženom, prvotnom, značenju riječi, da bez sumnje predstavlja jednu te istu granu prava. Ono, što ta oba sustava spaja u jednu granu prava, je činjenica, da je i kazna i mjera sigurnosti sankcija, koja se primjenjuje na počinitelja kažnjivoga djela t. j. djela, na koje kazneni zakon nadovezuje kaznu. Počinjenje kaž. djela osnovna je predpostavka kako primjene kazne tako i primjene mjera sigurnosti.

Odatle slijedi, da se pravo, koje se odnosi na primjenu mjera sigurnosti, mora staviti u isti sustav, u koji spadaju propisi, koji se odnose na primjenu kazne. Ako pak svi ti propisi spadaju u istu granu prava, mora ta grana prava imati zajednički naziv. Taj naziv mora biti stvoren po istom izloženom logičkom kriteriju, po kojem je stvoren prvotni naziv »kazneno pravo«.

Na prvi je pogled jasno, da prvotni naziv »kazneno pravo« ne odgovara ovoj široj pravnoj materiji, koja sadržaje i sustav pravnih propisa, koji uredjuju primjenu mjera sigurnosti. Kazna nije više pojam, na koji se odnose svi pravni propisi sustava, o kojem se radi. Nije medjutim teško naći pojam, na koji se odnose svi propisi toga sustava. To je onaj isti pojam, za koji smo naveli, da spaja u isti sustav kazneno pravo u prvotnom smislu

---

[3]) Težnja se za uvodjenjem mjera sigurnosti pojavljuje u znanosti i zakonodavstvu u drugoj polovici XIX. stoljeća. Kod nas je prvi puta zakonom od 6. veljače 1902. o prisilnom uzgoju nedoraslih (Zbor. br. 15) uvedena kao kaznenopravna sankcija mjera sigurnosti (taj se izraz u spomenutom zakonu ne upotrebljuje), predavanja na prisilni uzgoj nedoraslih (do navršene 14. godine), koji nemaju nikakva kućnog odgoja ili kod kojih su kućni, školski i vjerski uzgoj ostali bez uspjeha, a počinili su zločinstvo (§ 3. navedenoga zak.). Zatim je § 6. zakona o zaštiti jav. bezbjed. i poretka u državi od 1921. god. uveo mjeru sigurnosti upućivanja skitnica, pijanica i bludnica u zavod za prisilni rad po izdržanoj kazni (vidi i § 12. zakona o jav. bezbjed. i poretka u državi od 6. siječnja 1929., te uredbu od 15. prosinca 1939. o izmjeni i dopuni zakona o zaštiti jav. bezbjed. i poretka u državi), Prvo sustavno pravno uredjenje mjera sigurnosti je izvedeno kod nas kaznenim zakonikom od 27. siječnja 1929 (§§ 50.—60.).

Digitized by Google

riječi s pravom o primjeni mjera sigurnosti: pojam kažnjivog djela. Kako već rekosmo, i kazne i mjere sigurnosti su pravne sankcije protiv počinitelja kažnjiva djela. Kažnjivo je djelo ujedno jedina zajednička predpostavka primjene kazne i primjene svih vrsta mjera sigurnosti. Stoga je ono jedini pojam, čijim se nazivom možemo poslužiti za oznaku pravne grane, o kojoj se radi.

No ne smije se pri tom smetnuti s uma, u kojem je smislu kažnjivo djelo zajednička predpostavka i primjene kazne i primjene mjera sigurnosti. To je važno istaknuti, jer ćemo u našem daljem razlaganju naići na pokušaj rješenja ovoga pitanja, koji o tom nije dovoljno vodio računa, pa je stoga pitanje nedosljedno riješio.

Kada velimo, da je izvršenje kažnjiva djela zajednička predpostavka kako primjene kazne tako i primjene mjera sigurnosti, onda mislimo na kažnjiva djela kao objektivno kažnjivo nepravo. Za primjenu kazne potrebno je medju ostalim pored objektivnog kažnjiva neprava uvijek i subjektivna krivnja, dakle nepravo u objektivnom i subjektivnom smislu, što za primjenu mjera sigurnosti nije uvijek potrebno. Ima mjera sigurnosti, koje se mogu primijeniti i protiv onoga, tko je počinio objektivno kažnjivo nepravo, ali je neubrojiv, pa stoga ne može biti kriv.

Iz svega rečenoga slijedi, da je prvobitni naziv »kazneno pravo« preuzak, da naziv za pravni sustav, o kojem se radi, treba stvoriti prema smislu pojma: objektivno kažnjivo nepravo. Jezično se pitanje kod toga sastoji u tome, da se iz smisla pojma »objektivno kažnjivo nepravo« stvori pridjev, kojim bi se označio sustav pravnih propisa o primjeni kazne i sigurnosnih mjera na počinitelja kažnjiva djela.

2. Nedosljedno proveden (i zato neuspio) srpski pokušaj s nazivom »krivično pravo« i značenje toga naziva u duhu hrvatskoga jezika. U srpskom općem književnom jeziku postoji riječ »krivica«, koja se u novije vrijeme u srp. pravnoj književnosti, sudskoj praksi i zakonodavstvu upotrebljuje kao naziv za onaj pojam, koji mi zovemo »kažnjivim djelom«.[4]) Od te je imenice (u spomenutom značenju) stvoren pridjev »krivični«, koji dolazi u izrazima: »krivično pravo«, »krivični postupak«, »krivično djelo« i t. d,[5]) Izraz »krivično pravo potpuno je ispravan u duhu srp. jezika pod predpostavkom, da riječ »krivica«, od koje je pridjev »krivični« postao, znači »objektivno kažnjivo nepravo«. U tom je naime slučaju čitav pravni sustav nazvan po zajedničkoj predpostavci obiju pravnih sankcija, čiju primjenu taj sustav uredjuje.

Razlikovanje čistog objektivnog od objektivno-subjektivnog kažnjiva neprava plod je pravničkoga načina mišljenja, a strano je općemu srp. književnomu jezikku. Opći srp. književni jezik shvaća kažnjivo nepravo kao cjelinu, te u njem riječ »krivica« znači objektivno-subjektivno kažnjivo nepravo (u smislu subjektivno sakrivljene objektivno kažnjive radnje ili pro-

---

[4]) T. Živanović: Osnovi krivičnog prava. Opšti deo. I. knjiga. Beograd 1935. str. 99; B. Marković: Udžbenik sudskog krivičnog postupka. Beograd 1937 str. 528., ali i str. 181., gdje Marković riječ »krivica« upotrebljava u značenju »krivnja«.

[5]) Rječnik jugosl. (sada hrv) akademije znanosti i umjetnosti (dio V. str. 565.) navodi niz citata iz srp. književnosti XIX. st., iz kojih proizlazi da su se kod Srba riječi »krivica« i »krivični« već tada upotrebljavale u gore izloženom znacenju. Jače su se udomoćili ti izrazi tek u novijoj srp. književnosti, odakle su prešli u bivše jugosl. zakonodavstvo.

Digitized by Google

pusta). Valja stoga uočiti, da je riječ »krivica« djelomično promijenila svoj smisao, kada je iz općega srp. književnoga jezika prenešena u srp. pravnički jezik. Onaj pojam »krivice«, iz kojega je izveden pridjev »krivični«, može, kao što smo vidjeli, značiti samo »objektivno kažnjivo nepravo«, inače naziv »krivični« nije ispravan.

Ne može se nista prigovoriti tome, da je u srp. pravnički jezik za stanoviti pojam uveden naziv, koji u srp. općem književnom jeziku ima drugo značenje od značenja, koje je dobio nakon uvodjenja u stručni pravnički jezik. To se dogadja u svim jezicima. Naziv je »krivični« srp. pravničkoga jezika neuspio iz drugog razloga. Neuspio je zato, jer su mnogi srp. pravnici zaboravili, koju je promjenu u svojem značenju pretrpjela riječ »krivica«, kada je unešena u pravnički jezik. Ako promotrimo, u kojem se značenju u biv. jugosl. zakonodavstvu i u srpskoj pravnoj književnosti upotrebljavaju riječi »krivica« i »krivični«, opazit ćemo slijedeće. Riječ se »krivica« upotrebljuje u značenju subjektivno-objektivnoga neprava t. j. u značenju, koje ta riječ ima u srp. općem književnom jeziku[6]). Pridjev se pak »krivični« upotrebljuje u takovom značenju, kao da riječ »krivica«, od koje je taj pridjev nesumljivo postao, znači samo o b j e k t i v n o nepravo.[7]) Srpski pokušaj, da se uvodjenjem naziva »krivično pravo« ispravno nazove materija, a kojoj se radi, nije prema tome uspio radi toga, jer srpski pravnici i biv. jugosl. zakonodavstvo nisu bili dosljedni u upotrebi novih izraza.[8])

---

[6]) Najjasnije se to razabira iz odredbe § 392. od I. t. 2. jugosl. zakonika o sudskom krivičnom postupku. Na tome je mjestu rečeno, da se priziv može izjaviti »zbog odluke suda o k r i v i c i po dokazu činjenica«. Ovdje je sam zakonik izričito izjavio, da pod »krivicom« razumijeva kažnjivo djelo u smislu objektivnoga i subjektivnoga činjeničnoga stanja (učina). Vidi osim toga u opasci [4]) navedeno mjesto kod M a r k o v i ć a, gdje on upotrebljuje izraz »krivica« u objektivno-subjektivnom smislu.

[7]) To slijedi u prvom redu iz samih naziva jugosl. zakonika: »Krivični zakonik« i »Zakonik o sudskom krivičnom postupku«. »Krivica«, od koje je ovdje izveden pridjev »krivični«, uzeta je u značenju čistog »objektivnog kažnjivog neprava« kao jedine zajedničke predpostavke primjene kazne i mjera sigurnosti, koju primjenu ti zakoni uredjuju.

[8]) Do nedosljednosti je, o kojoj govorimo, došlo na ovaj način. Smisao čistog objektivnoga kažnjivoga prava dao je onomu pojmu, što ga mi nazivamo »kažnjivim djelom«, u srp. pravnoj književnosi prvi prof. T. Ž i v a n o v i ć, On, za razliku od vladajuće nauke, smatra, da u kaznenom pravu postoje tri osnovna pojma: »krivično djelo«, »krivac« i »krivična sankcija« (kazzna i mjera bezbjednosti). Tu zasadu zastupa prof. Živanović u svojim brojnim radovima već dugi niz godina. Za njegova najnovija izlaganja te zasade njegovo djelo: Osnovi kriv. prava kr. Jugoslavije, Op. dio, I. knjiga, Beograd 1935. str. 3 i sl. Za njega je »krivično djelo« — »protivpravno, u kaznenom zakonu predvidjeno i uslovima inkriminacije odgovarajuće prouzrokovanje izvjesne posljedice ljudskom radnjom« (o. c. str. 100.). Pojam krivnje (koju zove »vinost«) izlučuje Ž. potpuno iz pojma kaž. djela, te ga stavlja u svoj pojam »krivca«. Izraz »krivica« Ž. ne upotrebljuje, smatrajući ga vulgarnim (o. c. str. 99), ali je iz njega stvorio pridjev »krivični«, te kaž. djelo u objektivnom smislu (kako, prema navedenoj definiciji Ž. taj pojam isključivo upotrebljuje) zove »krivičnim delom«. U Živanovićevim djelima kao i u krivičnom zakoniku od 27. siječnja 1929., koji je stvoren pod njegovim pretežnim utjecajem, nema nedosljednosti, o kojoj govorimo, jer Živanović, kako rekosmo, uopće ne upotrebljuje riječ »krivica«. Neki drugi srp. pravnici i jugosl. zakoni, koji od njih potječu, (v. opasku [6]) ne odbacuju medjutim izraz »krivica« i upotrebljuju ga u značenju, koje je taj izraz ima u općem srp. književnom jeziku t. j. u značenju objektivno-subjektivnog kažnjiva neprava. U isto vrijeme upotrebljuju i pridjev »krivični«. Ne shvaćaju pri tom, da su izrazi »krivično pravo«, »krivično djelo«

Izraz »krivično pravo« ima u hrvatskom pravničkom jeziku posve drugo značenje od značenja, koje taj izraz ima u srpskom pravničkom jeziku. To dolazi od toga, što imenica »krivica«, od koje je postao pridjev »krivični«, ima različito značenje u hrvatskom i srpskom jeziku. Za razliku od izloženoga srp. značenja riječi »krivica«, ta rječ u hrvatskom jeziku znači »krivnju«.[9]) »Krivično pravo« u duhu hrvatskoga jezika znači prama tome pravo, kojemu je »krivica« u značenju »krivnja« osnivni pojam. Iz toga slijedi, da je naziv »krivično pravo« u duhu hrvatskoga jezika preuzak, da bi mogao označiti čitav pravni sustav, o kojem se radi. Krivnja naime nije predpostavka primjene i kazne i svih mjera sigurnosti, nego samo kazne i samo nekih mjera sigurnosti, pa prema tome izraz »krivično pravo«, shvaćen u duhu hrvatskoga jezika, ne obuhvaća pravne propise, koji se odnose na stanovite mjere sigurnosti.

---

i t. d. opravdani samo onda, ako ih se upotrebljuje u duhu spomenutog Živanovićeva shvaćanja o čistoj objektivizaciji pojma kaž. djela, koju, izgleda, ovi pisci i zakoni ne prihvaćaju. Ovi su potonji srp. pravnici trebali ili, poput Živanovića. posve izbaciti riječ »krivica« iz svoga pravničkoga jezika ili joj dati, u duhu Živanovićevog shvaćanja, čisto objektivno značenje, pa bi onda pokušaj s nazivom »krivični« potpuno uspio.

9) Guberina i Krstić u svojem »Rječniku razlika izmedju srpskoga i hrvatskoga književnoga jezika«, sadržanom u njihovom već spomenutom radu, navode, da riječ »krivica« pripada i hrv. i srp. književnom jeziku. U hrv jeziku, da se ta riječ rijetko upotrebljava, a mjesto nje da se redovito upotrebljuje riječ »krivnja«. Ovaj je navod naših odličnih mladih stručjaka samo djelomično točan. Sve spomenuto, što su naveli za riječ »krivica«, posve je točno, samo su propustili reći, da riječ »krivica« u srp. jeziku znači u prvom redu kažnjivo djelo (vidi naročito Živanović o. c. stra. 99), a tek iznimno krivnju (na pr. kod Markovića o. c. str. 181.) Krivnja se naime u srp. stručnom pravničkom jeziku zove redovito »vinost« (naročito kod Živanovića, koji taj izraz isključivo upotrebljuje svagdje, gdje bi Hrvati upotrebili izraz »krivnja« na pr. o. c. knjiga II. Beograd 1937. str. 25. i sl.; jednako i Marković na pr. o. c. str. 1., koji, kako smo upravo spomenuli, upotrebljuje i riječ »krivica« u značenju »krivnja«). Za naše je izvode od važnosti to, da riječ »krivica« znači u srp. književnom jeziku redovito »kaž. djelo«, tek iznimno krivnju, a da se u suvremenom hrv. književnom jeziku ta riječ rijetko upotrebljuje i da onda znači samo »krivnju«.

Rečeno vrijedi za suvremeni i uopće noviji hrv. jezik. Iz navoda u akademijinom rječniku (dio V. str. 565.) jasno proizlazi, da je »krivica« i u hrvatskom jeziku nekoč, medju ostalim, značila i kažnjivo djelo (delictum, scelus). Pridjev »krivičan« (prema rječniku) nalazimo kod Hrvata od XVII. st., (u poznatom Belostenčevom rječniku u kajkavskom obliku »krivičen«, a kasnije, u XVIII. st., u Stullijevom rječniku) — medju ostalim značenjima i u značenju, koje ta riječ prema našim gornjim navodima ima još uvijek u današnjem srpskom jeziku (»kriminalni«). Nema sumnje, da je najosnovnije značenje riječi »krivica« u hrv. jeziku »ono, što nije pravo (pravica)« u smislu društvenog, ćudorednog ili pravnog poretka, za razliku od »pravice«, koja označuje ono, što je u skladu s tim poredcima. — Možemo sa sigurnošću tvrditi, da riječ »krivica« već pod kraj XIX. st znači kod Hrvata isključivo »krivnju«. Zato Vladimir Mažuranić (Prinosi za hrv pravno-povijestni rječnik, Zagreb 1908.—1922. str. 539) veli: »Čini mi se, da se (riječ krivica) ni u kojem značenju ne podudara posvema sa smislom lat. crimen (hudoba, zlo djelo i t. d.)«. Ovaj odlični pravni jezikoslovac nije pridjev »krivični u svoj navedeni rječnik uopće uvrstio, očito zato, jer ta riječ u njegovo vrijeme u hrv. jeziku nije više ni postojala. (Vl. Mažuranić nije naveo u tom rječniku samo one riječi, koje su u njegovo vrijeme u hrvaskom jeziku postojale, nego i starije, kako se vidi medju ostalim iz navadjanja izvora, kojima se je služio. On upotrebljuje i riječ »krivično«, jer kod riječi »krivo« navodi: »...vzeti tuje po krivu, t. j. krivično» nepravo, injuste, inique«. — Dodatak uredništva.)

Digitized by Google

3. Kako bi trebalo nazvati pravni sustav, o kome se radi? Protiv uvodjenja izraza »krivično pravo« u hrvatski pravnički jezik govori kako način, na koji je taj izraz ušao kod nas u upotrebu, tako i njegovo značenje u duhu hrvatskoga jezika. Taj izraz nije nastao kod nas, on nam je nametnut. Moglo bi se unatoč tomu govoriti o tome, da taj izraz po svojoj ispravnosti nadmašuje izraz »kazneno pravo«, kada u onom značenju, u kojem ima svoje logično opravdanje (t. j. kao pridjev izveden od imenice »krivica« u srp. značenju »kažnjivo djelo«) ne bi bio stran duhu hrvatskoga jezika (u kojem riječ »krivica« znači samo »krivnja«.) Ako izraz »krivično pravo« preuzmemo u hrvatski jezik, onda taj izraz može u duhu našega jezika značiti samo »pravo, kome je temeljni pojam krivnja«. Uvodjenjem izraza »krivično pravo« ne bi prema tome postigli ono, što su uvodjenjem toga izraza postigli Srbi (dakako pod predpostavkom podpuno dosljedne primjene, koja im, kako vidjesmo, za sada ne dostaje). Ne bi naime dobili izraz, koji obuhvaća čitav pravni sustav, o kome se radi, nego bi se protiv toga naziva moglo navesti upravo ono, što se navodi protiv naziva »kazneno pravo«: da je preuzak — i to upravo u istoj mjeri, u kojoj je preuzak izraz »kazneno pravo«.

Iz svega rečenoga slijedi, da izraz »kazneno pravo« nadkriljuje izraz »krivično pravo«, ako potonji izraz shvatimo u duhu hrvatskoga jezika. Pored toga, što su oba ta naziva preuska za pojam, o kome se radi, izraz kazneno pravo ima za sebe čitavu našu predaju, dok se to ne može reći za izraz »krivično pravo«, koji nam je nametnut i to u smislu, koji je stran duhu hrvatskoga jezika. Ove razloge smatramo dovoljnima, da konačno odbacimo izraz »krivično pravo«.[10])

Pored navedenoga za ime »kazneno pravo« govori i činjenica, da se taj pojam pretežno tako naziva i u inozemstvu.[11]) Nema medjutim nikakve sumnje, da taj izraz ne zadovoljava, jer je preuzak.

Kao što smo vidjeli, jedinu prirodnu logičnu osnovu za ispravan naziv našega pojma daje pojam »kaž. njela« u čisto objektivnom značenju riječi. Poteškoća, koja se javlja u hrvatskom jeziku, kada se želi za naš pojam stvoriti ispravan naziv, leži u tome, što u hrvatskom jeziku nema jedne riječi, kojom bi se mogao nazvati pojam »kaž. djelo«. Radi toga ne možemo stvoriti pridjev, kojim bi označili ovo pravo. Romanski su jezici u tom pogledu u sretnijem položaju, jer u njima postoji pridjev izveden od latin-

---

10) Pravno se stručno nazivlje novoga hrvatskoga zakonodavstva tek stvara, te je upravo sada vrijeme, da se o našem pravničkom rječniku povede ozbiljna rasprava. Do sada izišle zakonske odredbe Nezavisne Države Hrvatske zamjenjuju izraz »krivični zakonik« biv. jugosl. zakonodavstva starim, kod nas ustaljenim (iako netočnim) izrazom »kazneni zakonik« (Zak. odr. od 3. svibnja 1941. o promjenama u kaznenom zakoniku od 17. siječnja 1929. itd. Nar. nov. god. CV. br. 19). Srpski izraz »krivično delo« zamjenjuje se svuda izrazom »kažnjivo djelo« (vidi čl. II. nav zak. odr.: toč. I. i II. zak. odr. od 17. svibnja 1941. o prijekim sudovima, Nar. nov. god. CV. br. 32. Da novo nazivlje nije još stalno, vidi se, na pr., po tome, što jedna od najnoviji zak. odr. upotrebljava izraz »disciplinska krivica« mjesto »disciplinski prekršaj« (v. toč. 4. i 5. zak. odr. od 24. svibnja 1941. o izmjenama i dopunama zakona o gradskim općinama od 22. srpnja 1934. Nar. nov. god. CV. br. 35). (I za riječ »disciplinski« bi valjalo uzeti shodnu hrvatsku riječ. O stručnom pravnom nazivlju stalo se je kod nas raditi pred pedeset godina. To nastojanje ćemo povodom ovoga članka naskoro iznijeti. Dodatak uredništva.)

11) Vidi opasku 13).

Digitized by Google

ske imenice »crimen«, koja znači »kažnjivo djelo«.[12]) Tako na pr. Francuzi imaju u duhu svojega jezika potpuno dobar izraz »droit criminel«, a Nijemci se, budući da se u pogledu ovog izraza nalaze u istom položaju kao i mi, moraju poslužiti tudjicom, te ovo pravo nazvati »das Kriminalrecht«.[13])

Nije nam uspjelo stvoriti dobru kovanicu za naziv pojma »kažnjivo djelo«, koji bi mogli upotrebiti u svrhu stvaranja naziva, koji trebamo. U stisci, mogli bi se poslužiti izrazom »kriminalno pravo«. Stranu smo riječ, kojom smo se ovdje poslužili, uzeli iz jezika, koji je i danas priznat kao medjunarodni znanstveni jezik.

Drugo bi rješenje našega pitanja mogli postići, ako odustanemo od puta, kojim smo do sada išli, t. j. od traženja naziva za pojam, s kojim su u vezi svi ostali pojmovi pravne grane, o kojoj se radi, koji bi nam prema tome mogao poslužiti kao naziv za cijelo to pravno područje, — pa se zadovoljimo nazivom »kazneno - sigurnosno pravo«. Ovaj naziv ima tu slabu stranu, da se sastoji iz dvije riječi, ali je logički posve ispravan i nadmašuje izraz »kazneno pravo«, koji je preuzak.

Tako smo došli do dva izraza, kojim bi mogli nazvati pravni sustav, koji uredjuje primjenu sankcija na počinitelje kažnjiva djela: »kazneno-sigurnosno - pravo« ili »kriminalno pravo«. Tim bi nazivima odgovarali nazivi: »kazneno - sigurnosni postupak« ili »kriminalni postupak«.

Naziv »kažnjivo djelo« može ostati. I ako će se u nekim konkretnim slučajevima na počinitelja takovog djela primijeniti samo sigurnosna mjera, ipak je on počinio djelo, na koje zakon abstraktno nadovezuje kaznu, dakle kažnjivo djelo.[14])

---

12) Pravo značenje riječi »crimen« u klasičnom latinskom pravničkom jeziku vrlo je sporno. Th. Mommsen (Römisches Strafrecht, Leipzig 1889. str. 9. i 10.) dokazuje jakim razlozima, da je ta riječ u klasičnom lat. prav. jeziku značila isključivo tužbu (u početku dapače i u gradjanskopravnim sporovima), a nikako »kaž. djelo«. Značenje kažnjivoga djela dobila je ta riječ tek u doba opadanja lat. jezika. Ovo se Mommsenovo mišljenje i nama čini najvjerojatnim obzirom na poznatu činjenicu, da su pravni pojmovi rimskoga prava nastajali u postupku, a materijalnopravni smisao da su dobili tek kasnije. Noviji talij. pisci medjutim (naročito E. Albertario: Studi di diritto romano Milano 1936. str. 175. i U. Braziello: La repressione penale in diritto romano, Napoli 1937. str 42. br. 60) zastupaju stajalište, da je riječ »crimen« i u klas. lat. prav. jeziku značila kaž. djelo i to samo takovo, na koje se je primjenjivala javna kazna. — U današnjem lat. jeziku riječ crimen znači isključivo kaž. djelo.

13) Izraz »das Kriminalrecht« nastao je po lat. nazivu »ius criminale«, a stariji je od izraza »das Strafrecht«, koji se danas u Njemačkoj redovito upotrebljava. Ipak i u Njemačkoj postoji u novije doba nastojanje, da se ponovno uvede stariji izraz »das Kriminalrecht« iz razloga, koji odgovaraju onima, kojima se služimo u gornjem izlaganju (vidi Mezger: Deutsches Strafrecht, Berlin 1936. str. 31.). Francuzi se jednako često služe nazivom »droit criminel« kao i nazivom »droit pénal«. Tako na pr. izraz »droit criminel« upotrebljuju: Cuche, Degois, Laborde, te Vidal- Magnol, a izraz »droit pénal« Rossi-Helie, Garraud i Chauveau-Helie. Kod Talijana je isti slučaj. Carrara i Ferri upotrebljuju na pr. izraz »diritto criminale«, dok se na pr. Florian, Lanza i Impallomeni služe izrazom »diritto pénale«.

14) Živanović (Osnovni problemi kriv. prava, Beograd 1940. str. 77.) smatra izraz »kažnjivo djelo« netočnim s razloga, što se ne kažnjava djelo, nego krivac. S ovim se mišljenjem ne možemo složiti. Da se u pravničkom jeziku može i mora govoriti i o kaž. djelima, a ne samo o kaž. krivcima proizlazi odatle, što i »kažnjivost« t. j. »mogućnost kažnjavanja« neke osobe (kod Ž. »krivca«) ovisi u prvom redu o pravnoj kakvoći njezinoga udjela. Izraz »kažnjivo djelo« označuje ispravno pravnu kakvoću počinitelјeva djela, ističući, da se radi o ne-

Digitized by Google

II. HRVATSKA IMENA ZA POJMOVE »MATERIJALNO« I »FORMALNO« PRAVO.

Neka nam bude dopušteno, da na ova razmatranja nadovežemo nekoliko riječi o pitanju hrvatskih naziva za pojmove »materijalno« i »formalno« kazneno - sigurnosno odnosno gradjansko (civilno) pravo. Za pravnu n a s t a v u neobhodno je potrebno pohrvatiti ova dva medjunarodna latinska izraza, jer je početnicima daleko lakše razumjeti, u čemu je razlika izmedju ta dva pojma prava, ako ih nazove hrvatskim imenima. Ono što vrijedi za pohrvaćenje naziva »materijalno i formalno kazneno-sigurnosno pravo«, važi jednako i za pohrvaćenje naziva » materijalno i formalno gradjansko (civilno) pravo«. Stoga ovdje, radi kratkoće, govorimo o pohrvaćenju naziva materijalno i formalno pravo, razumijevajući pod tim spomenuta dva materijalna i formalna prava.

Za pojam m a t e r i j a l n o pravo predlažemo naziv s u š t i n s k o pravo. To naime pravo sadržaje pravne propise, koji rješavaju č i t a v u s u š t i n u pravnih odnošaja, koji nastaju, kada netko počini kažnjivo djelo, odnosno suštinu gradjansko - pravnih odnosa u konkretnom slučaju. Formalno ili procesualno pak pravo, za koje predlažemo hrvatski naziv o b l i k o v n o ili p o s t u p o v n o pravo, ne rješava samu suštinu pitanja o pravnim odnosima, koje je potpuno riješeno suštinskim pravom, nego propisuje samo, tko ustanovljuje te pravne oblike, u kojima ustanovljuje, što za pojedini konkretni slučaj iz života odredjuje suštinsko pravo, propisuje drugim riječima, tko p o s t u p a i način, na koji p o s t u p a kod toga ustanovljenja.

Držimo, da izraz suštinsko pravo po svojoj točnosti nadmašuje izraz »materijalno pravo«. Materijalno se pravo naime ne zove zato materijalnim, što uredjuje neku pravnu materiju (ta i formalno pravo kao u ostalom svako pravo uopće uredjuje neku pravnu materiju) ,nego zato, što uredjuje najbitniji dio, suštinu,[15]) pravne materije, za razliku od prava, koje uredjuje samo oblik, u kojem dolazi (odnosno postupak, kojim dolazi) do ustanovljenja prava u konkretnom slučaju.

Izraz »postupovno pravo« smatramo boljim od izraza »oblikovno pravo«, jer držimo, da jasnije obilježuje razliku izmedju ovoga prava i suštinskoga prava.

---

pravu, na koje pravni poredak nadovezuje kaznu, za razliku od neprava u gradjanskopravnom smislu. Kažnjivost u ovom smislu ovisi i s k l j u č i v o o kakvoći d j e l a, kako ju procjenjuje pravni poredak. Kažnjivost se djela nadalje ne očituje samo u činjenici, da pravni poredak na njega nadovezuje kaznu, nego i u načinu, na koji pravo to djelo kažnjava, dakle u vrsti i mjeri kazne. Vrsta i mjera kazne odredjena je takodjer u kaz. pravu u prvom redu kakvoćom d j e l a (njegovim značajem za pravni poredak). Stupanj k r i v n j e odredjuje kažnjivost djela (u smislu vrsti i mjere kazne) tek drugotno, budući da je kazna ustanovitoj mjeri u zakonu stvarno odredjena prema pravnoj kakvoći djela. Kažnjivost dakle i u ovom smislu ovisi velikim dijelom o kakvoći djela. — Kažnjivost se d j e l a sastoji u njegovoj pravnoj kakvoći, dok se kažnjivost neke o s o b e sastoji u tome, da je protupravno izvršila kažnjivo djelo i da je za to izvršenje kriva. Ispravno je dakle govoriti i o kažnjivom d j e l u. — Naprotiv izraz »krivično djelo« nije nikako dobar, jer je tautologičan, budući da riječ »krivični« već sadržaje pojam »djela«.

15) Materijalno smo pravo namjerno nazvali »suštinskim«, a ne »bitnim«, jer bi naziv materijalnoga prava »bitnim pravom« opravdano doveo do zaključka, da formalno pravo nije bitno. Izmedju hrv. riječi »bit« i »suština« postoji naime razlika u značenju. Suština je uži pojam od biti, jer riječ suština označuje »jezgru bitnoga« naime najbitnije. Bitno je sve, što bivstvuje, što jest. Suštinsko je sve ono, što je sa izvjesnog stajališta najvažnije izmedju onoga, što je bitno.

Pitanje je izgradnje hrvatskoga pravničkoga rječnika pitanje opće važnosti, pa bi pri njegovom rješavanju morali sudjelovati svi hrvatski pravnici. Stoga se nadamo od drugih čuti sud o vrijednosti naših izvoda i možebitne druge prijedloge.

Oko novoga njemačkoga gradjanskoga zakonika

Napisao dr. Nikola Palkovski, odvjetnik u Bjelovaru

NOVI NJEMAČKI GRADJANSKI ZAKONIK

Nove borbe za obstanak donose nova načela i nove oblike. Ako se u razvitku za spoljni čimbenik uzme ono, što je staro, i ako se na starome gradi, onda se po mišljenju realista ide pravim putem, jer se čovjek i kao pojedinac i kao član zajednice mora u svojem životu suočivati neprestano sa stvarnosti t. j. onim, što već jest, i duhovnim, što naprijed gleda, a sredina izmedju stvarnoga i duhovnoga je onaj težišni put, kojim se u životu čovjek najpravilnije kreće. To filozofsko gledanje dolazi do izražaja takodjer na području prava.

Njemački narod se je odlučio, da u vremenima ratne oluje stvori novi gradjanski zakonik, koji u sebi ima da spoji prošlost i sadašnjost i da gleda u veliku budućnost. Novi njemački gradjanski zakonik ima da u sebi ujedini prvorodna počela sveukupne narodne snage i osjećaja; a u mislima, koje ga vode, ima da bude uvršten svaki Nijemac kao član zajednice na osnovici svjetskoga nacional - socijalističkoga nazora.

Mi, koji smo se grijali uvijek toplinom pravnih misli velike njemačke zajednice i koji osjećamo u sebi istu pravnu svijest, imademo mnogo interesa na tom, da upoznamo u najkraćim potezima taj veliki zakonodavni rad, koji priprema »Akademie für Deutsches Recht « u Berlinu, a kod kojega posla sudjeluje velik broj najvećih njemačkih pravnika. Njoj zahvaljujemo, da nam daje mogućnosti, da se upoznamo s tim djelom.

Mnogi neprijatelji novoga svjetovnoga nazora, bojeći se njegovih načela, stavljaju tomu velikomu radu dva prigovora: Prvo, čemu se u tako burnim vremenima bacati na tako veliki zakonodavni rad, a drugo, čemu stvarati baš tako veličanstveno djelo, koje ima da zahvati buduća pokoljenja i potrese sva interesna područja pojedinca i zajednice. Inter arma leges silent.*

Na prigovore se mora i odgovoriti:

U burnim vremenima koji put imadu doduše da zašute postojeći zakoni i da se na njih mora primijeniti »Vis maior«.

Ali sama povijest oprovrgava shvaćanje o mirovanju zakonodavstva za vrijeme rata. Ako se uzme zakonodavstvo posljednjih 150 godina, vidi se baš protivno da se u ratnim vremenima na njem najviše radilo. Pogledajmo Napoleonov Codex, koji je 11 godina izradjivan.

Godine 1793. smaknut je Ljudevit XVI. Evropa se udružuje protiv Francuske. Marat je umoren. Robéspièrr započinje svoj teroristički režim. To je bilo u srpnju 1793. U kolovozu iste godine stvoren je već prvi nacrt gradjanskoga zakonika.

Godine 1794. Pariz je sav u crvenilu od krvi. Danton plaća glavom svoje poglede na revoluciju. I Robéspièrre pogiba. U rujnu iste godine stvoren je već drugi nacrt, komu je auktor Cambasérrés. Treći nacrt pada u

* Tonante Marte Musae silent (opas. ured).

Digitized by Google

god. 1796. Ukazala se zvijezda Bonaparta. Doba novih talijanskih republika. Revolucionarni kvasac uzavrio je cijelu Evropu. Napoleon postaje konzulom i stvara se povjerenstvo četvorice, koje imade da stvori zakon. Napoleon sam predsjeda sjednicama. U to vrijeme Englezi tjeraju Francuze iz Amerike. Nemiri su na dnevnom redu. Konzulat se pretvara u carstvo i stvara se ipak Napoleonov Codex.

Nije drugačije niti u Austriji. Početci sežu u doba Marije Terezije, koja za vrijeme sedmogodišnjega rata izdaje »Codex Theresiamus«. Redaju se kompilacione komisije do Hortenovog i Martinijevog nacrta god. 1797. Veliki pravnik Zeiller živi u zadnjem vremenskom odsječku kodifikacije u god. 1811. U to vrijeme isto nema mira. Pio VI. umire u robstvu. Beč je u rukama Napoleona. Mljetci se vraćaju Italiji. Ipak je zakonik god. 1811. proglašen.

I njemačko zakonodavstvo potvrdjuje ovaj aktivni nazor. U burna vremena stvoren je mjenični zakon. U god. 1848. nema mira, već je cijeli narod uvučen u revoluciju. God. 1866. izlazi dresdenska osnova općega gradjanskoga zakonika. U vrijeme rata s Danskom god. 1864. povjerenstvo je raspravljalo o odgovornosti dužnika za nenadani slučaj. Kada je rat bio pri svršetku raspravljalo se o opozivu darovanja. God. 1866. pri svršetku rada pruske čete zauzimaju Dresden ušavši u Sasku. I nakon toga radi se dalje, te god. 1896. izilazi novi njemački gradjanski zakonik, koji je začet u vremenima ratne bure, a u miru završen. No to, što je i u mirnim vremenima njemački zakonik dobio opću svoju formulaciju, ne znači, da u vremenima ratne oluje nema zakonodavnoga rada, nego da se može i obratno kazati, da je zakonodavni rad moguć i u vrijeme mira.

Narodi, koji hoće da se na temelju ratnih svojih ideala kasnije razvijaju za vrijeme mira, moraju da se prihvaćaju baš u tim vremenima onih načela, koja će dobiti kasnije snagu općega zakona. Tako se eto može odgovoriti na prvi prigovor. I drugi prigovor nije teško oprovrći. Zašto veliki »Volksgesetzbuch«? Odgovor je jednostavan. Velikomu prostoru, kada se na njem nalaze veliki milijuni ljudi, koji misle, pripada i veliki duhovni prostor. U tom duhovnom prostoru sadržano je zakonodavstvo, koje uredjuje odnose izmedju pojedinaca i pravne zajednice. Velike, revolucionarne misli, koje ruše staro, imadu u sebi i stvaralačku težnju, da izgrade red u novom, jer bez reda ne može obstajati nikakva zajednica ljudi.

Sada se valja osvrnuti na neka načela gradjanskog zakonika i na njegov sustav. Za sada se ne može još upuštati u razlaganja pojedinih već dovršenih i napisanih odredaba. Moramo se tek ukratko s novim postupkom upoznati. Povjerenstvo u prvom redu pazi na jezik, da bude bliz i pristupačan narodu. Zakonik će se zvati »Volksgesetzbuch«. Povjerenstvo se ugledalo kod ovoga naziva u djelo Karla Suareza iz god. 1793., koji je napisao niz predavanja za stanovnike Prusije i dao im je naslov »Pruski pučki zakonik«.

Kod jezičnoga načela ide se doduše za tim, da se u izrazima pravni pojmovi približe narodu i njegovu shvaćanju, ali se opet postupa vrlo oprezno tamo, gdje bi slaba narodna razlikovanja brkala temeljne pravne pojmove i uvodile zabunu glede sadržaja i obsega pojedinih pojmova.

Tako, ako se u narodu pojam »Miete« i »Leihe« točno ne razlikuju, ipak ih zakonodavac mora točno razlikovati i odrediti. Ako se u narodu točno ne razlikuju pojmovi »Verein« i »Gesellschaft«, zakonodavcu ne može to biti ravnodušno. Ne smije biti kod valjanoga zakonodavstva zbrkanih oblika i pojmova. Ako narodno shvaćanje ne razlikuje točno pojam krvnoga srodstva i uvlači u nj i tazbinu, povjerenstvo ipak nije ova dva pojma svezalo u

Digitized by Google

jedan. Ali n. pr. zakonik imade novi pojam djetinjstva u duhu narodnoga shvaćanja. Do sada se djetetom naziva osoba do navršene sedme godine. U duhu narodnoga shvaćanja djetinjstvo je vezano s početkom škole. Za to njemački novi zakonik djetetom naziva osobu u onom razdoblju, koje traje prije započete škole, a najkasnije do navršene sedme godine života. Tu se nije htjelo žrtvovati značajno narodno shvaćanje.

Ako se uzme načelna veza pravnih instituta, nalaze se na njihovom dnu načela, na kojima su gradjeni. Pita se, da li ima u zakonik uopće sve ući, ili samo nešto. Stoji se na načelu srednjem. Ako n. pr. danas postoji već posebno sustavno radno pravo, ono ipak ne će ući u opći gradjanski zakonik, ali ugovor, po kojem netko drugomu daje svoj rad, ne može se iz zakonika izostaviti. U novi zakonik ući će i neki pojmovi, koji označuju Nijemca kao člana njegova naroda. Bit će tu ustanova, koje se tiču vojske, koje se tiču stranke, javne službe. Ali se tu neće pojmovi proširivati i napuhivati. Samo ono, što ostaje stalno i trajno, ući će u zakonik, a ono, što se lahko mijenja, ostaje izvan njega

U starom austrijskom zakoniku imade možda i zastarjelih stvari, ali u tom zakoniku imade i takovih stvari, bez kojih nikada ni jedan zakonik nije bio niti će biti. Ne može se zamisliti niti novi njemački zakonik, da bi porušio načelo jednoženstva, makar bi se u mnogoženstvu moglo roditi više djece, što je naročito za vojnički narod potrebno. Nitko ne će iz jednoga zakonika izbrisati načelo slobodne oporuke, samo za to, što je ona previše vlastit izražaj pojedinca.

Načelo potražnje i ponude je načelo svakoga ugovora i to je ishodištna točka kod izmjene u ljudskom životu. Ali će mnogi pojmovi u osobnom pravu biti sazidani na novim osnovicama. Ovamo ulaze čast i rad, ime i volja čovjeka.

Žena u obitelji ima da dobije stalan i izgradjen položaj. Više nego ikada, ona imade sada dužnost, da uz muža bude njegova prava pravcata drugarica. Ali ta okolnost ne smiju ju smetati, da ona imade prava i dužnosti izvan obiteljskoga doma, a da kod toga ne povrijedi načela ljubavi i drugarstva u ženidbi i svoje djelovanje kao mati.

U području nasljednoga prava bit će ukinuto nasljedno pravo države.

Založno pravo na nekretnine bit će pojednostavljeno. Vlasnost dobiva novi izgled i njezinoj osebini daje se i jedna nova društvena crta.

Kod sklapanja trgovačkih poslova će se uzeti obzir na razvitak gospodarstva nekoliko zadnjih desetljeća.

Vodi se računa o tomu, da se kod poslova uvaži i zaporka »rebus sic stantibus«.

Kod naknade štete ima da se uvede u jednom jedinstvenom sustavu stvarna odgovornost i odgovornost automobiliste, električnih uredjaja, plinskih poduzeća, željeznica, gradjevinskih poduzeća i to na načelu causae, kao što je kod nas odgovornost za štetu, koju počini živina.

Mjesto izraza »dobri običaji«, govori se o »načelima priznatim u odnosima puka«.

Velika se borba vodila o jurističkoj osobi. Htjelo se jurističku osobu posve zabaciti, ali nakon dubokih rasprava došlo se ipak do uvjerenja, da prema osjećaju puka moraju neka udruženja osoba s korporativnim uredjenjem dobiti značaj pravne osobnosti. Ali se n. pr. uvodi novi pojam odricanja pravne osobnosti za štetočine na narodu. To u životu znači: Onaj, koji neće da vrši javnu službu, vojnu dužnost; tko neće da radi, nego želi,

Digitized by Google

da samo živi od tudjega rada, upravo ne može biti niti seljak niti radnik, on niti može sklapati ženidbu, niti praviti oporuku, stjecati nekretnine, naslijediti, vršiti dužnost u pravnim udruženjma, a to je svakako velika capitis diminutio, — to je odricanje osobnosti u pravu.

Još se nije raščistilo pravo udovice. Riješit će se, da li udovica dobiva dio glavnice, koja ima biti za nju slobodna ili vezana, ili će to biti veće uživanje.

Još nije točno odlučeno, da li kod naknade štete biti posebni sustav delikata, ili će se on urediti na temelju nekoliko općenitih zaporaka.

Sva će ova ishodišna načela novi njemački zakonik imati da točno odredi.

Dakako da će takav zakonik djelovati i na sva pravna područja nove Evrope, a naročito i na naše zakonodavstvo, jer ono što je dobro, to smo poglavito primili od velikoga njemačkoga naroda.

Što se tiče sustava samoga gradjanskoga zakonika, mora se odmah naglasiti, da je opći dio uklonjen. To se je već načelno rješavalo na sjednici Akademije u Münchenu. Opći dio spada doduše u duhovne vježbe svakoga pravnika, ali on je sastavni dio pravne znanosti, koja nije isto što i sam zakonik, koji se na pravnoj znanosti redovito osniva. Svakako će na čelu samoga zakonika postojati neka temeljna pravila, ali različita od onih Napoleonovoga i austrijskoga gradjanskoga zakonika. Na čelu samoga zakonika će biti nekakov zapravo credo, kojim će se uredjivati sastav samoga ovoga djela, odnosno imat će značaj takovog znamena. Izgradjene su takove već 32 odredbe, koje su položene u ruke predsjednika Akademije, te se moraju one logički dovesti i nadgledati sa 6 knjiga, od kojih će se sastojati novi njemački pučki zakonik.

Evo sadržaja ovih knjiga u kratkom pregledu. Prva knjiga je posvećena pojedincu kao sastavnomu dijelu zajednice, gdje dolazi — kako je već spomenuto — čast i rad, ime, volja čovjeka, njegova zrelost, njegov razvitak. Nedužna zabrana i oduzimanje osobnosti. Druga knjiga radi naročito o ženidbi i njenom razrješenju. Treća knjiga pod vodstvom dra Lange-a govori o nasljednom pravu. Četvrta knjiga sadržaje pravne poslove. U njoj saradjuju učenjaci s praktičarima. Tu se raspravlja o općenitim odredbama ugovora, očitovanja volje, bludnje, pobijanja i — kako je rečeno — o pravnim poslovima. Peta knjiga obradjuje vlasnost. Mislilo se je,da se posebno rasprave pokretna dobra, a posebno nepokretna, a kasnije se došlo na misao, da se o vlasnosti izda samo jedna knjiga. Šesta knjiga posvećena je udruženjima. Udruženja se svuda razvijaju. Pojedine vrsti ostaju izvan zakona, ali temeljni propisi o društvenom životu, koji se moraju primijeniti na svako udruženje, ulaze u zakonik.

Mi ćemo u našoj mladoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, koja se razvija na onim načelima, kojima je nošena Velika Njemačka, imati mnogo interesa, da pratimo razvitak ovoga najvažnijega njemačkoga zakonika i da po njegovom uzoru već sada počnemo misliti na novu kodifikaciju, u kojoj će se izrcaliti i naše najnovije gledanje na svijet.

Digitized by Google

Utjecaj države na rudarstvo radi zaštite narodno-gospodarskih interesa u svijetlu dosadanjih propisa u Hrvatskoj

Napisao dr. Zlatko Majtin, Zagreb.

Utjecaj, koji država vrši na rudarstvo, odvija se u dva pravca. S jedne strane država nastoji različitim predusretnim mjerama svesti na najmanju mjeru opasnosti, koje izviru iz rudarstva za sigurnost ljudi i imovine, a s druge strane svojim uplivom djelovati na rudarstvo, da se ono razvija onako, kako to najbolje odgovara interesima narodnoga gospodarstva i narodne zajednice uopće. U rudarskom zakonodavstvu značajan je pojav da se ova dva utjecaja redovno ne luče, nego da se oba obradjuju u sklopu rudarske policije. Oba ova utjecaja medjutim možemo nazvati rudarskom policijom samo u onom slučaju, ako pojam rudarske policije uzmemo u širem smislu. Inače, razumijevamo li pod rudarskom policijom samo djelatnost rudarske vlasti, upravljenu na sprečavanje opasnosti, koja iz rudarstva proizlazi za sigurnost ljudi i imovine, onda ne možemo pod taj pojam uvrstiti i onaj utjecaj, što ga država vrši na rudarstvo u cilju zaštite narodno-gospodarskih interesa. Radi se dakle o dvjema posve različitim utjecajima,[1]) jer policijski utjecaj obuhvaća samo zaštitu sigurnosti, te je u odnosu na svoj cilj niječan (t. j. ide za s p r e č a v a n j e m opasnosti), dok je ovaj drugi utjecaj upravljen na zaštitu narodno-gospodarskih interesa, te se često očituje i u posve pozitivnom pravcu, jer nema pred očima samo pasivnu zaštitu tih interesa nego i njihovo unapredjivanje. Uvrstimo li prema tome samo prvi od ovih utjecaja pod pojam rudarske policije, možemo utjecaj države u drugom pravcu nazvati — i ako ne potpuno sukladno — gospodarskim uplivom države na rudarstvo, jer je u prvom redu taj upliv izazvan nastojanjem, da se zaštite narodno-gospodarski interesi, a osim toga, jer je najčešće upravljen na sputavanje gospodarske slobode rudarskoga poduzetnika.

Ustanova rudarske policije zauzela je u zakonodavstvu već davno čvrsto mjesto, ali se misao gospodarskog upliva na rudarstvo nalazi još uvijek u stanju previranja.U vrijeme liberalizma toliko naglašavana misao slobode rudarstva razvila se tokom vremena u tom pravcu, da više nije služila samo za oznaku sustava, po kojem je svakomu slobodno pod izvjesnim predpostavkama baviti se rudarstvom (kao opreka sustavu povlastice), već pomalo dobiva mnogo šire značenje, tako da obuhvaća sustav, u kojem rudarski poduzetnik uživa potpunu gospodarsku slobodu, neokrnjenu utjecajem države na gospodarsku stranu poduzeća (t. zv. neograničena sloboda rudarstva). U tom smislu se govori o »nepotrebnom tutoriziranju rudarstva« i sl.[2]) Naravna posljedica ovakvoga stanovišta došla je do izražaja u tome, što se sav državni utjecaj na rudarstvo počeo svoditi uglavnom na rudarsko-policijsku djelatnost. Razvoj novijega vremena medjutim pokazuje očitu težnju jačanja gospodarskog utjecaja države na rudarstvo. Ta se težnja najjasnije očituje u nastojanju novijega rudarskoga zakonodavstva oko ostva-

---

1) H a b e r e r: Zur Revision des allg. Berggesetzes, (Bergrechtliche Blätter, god. 1911., str. 113); S c h n e i d e r: Lehrbuch des Bergrechtes, II. izd., 1867., str. 215.

2) S c h e u c h e n s t u e l: Motive zu dem allg. österr. Berggesetze, 1855., str. 321 i sl.

Digitized by Google

renja koncesijskoga sustava, državnih rezervata za iskorištavanje ruda, u uvadjanju poslovnih planova i t. d., jer sve spomenute ustanove predstavljaju važna sredstva gospodarskog utjecaja države.

Sam gospodarski utjecaj države na rudarstvo kao i težnja jačanja toga utjecaja opravdava se naročitom društvenom (socijalnom) i narodnogospodarskom važnošću rudarstva.[3]) Rudno bogatstvo zemlje smatra se općim dobrom, dobrom narodne zajednice, pa rudarstvo mora biti tako uredjeno, da narodna zajednica iz njega dobiva najveće koristi. Osim toga rudarstvo kao privredna grana označena je naročitim svojstvima, koja taj utjecaj napose opravdavaju. Dovoljno bi bilo ovdje spomenuti njegovu naročitu važnost u savremenoj industriji, a da se na ostale okolnosti ni ne osvrćemo. Medjutim ne mnogo manje značenje ima i ona društvena (socijalna) važnost rudarstva, koja dolazi naročito do izražaja u okolnosti, što unapredjenjem rudarstva baš najsiromašniji (krševiti i brdski) krajevi nalaze priliku zaposlenja, jer u takvim krajima, u kojima ostale privredne grane imaju malu mogućnost razvoja, baš rudarstvo omogućuje gospodarsko pridizanje pučanstva. Pored toga činjenica, da se rudar. povlastice u najviše slučajeva dobivaju i iskorišćuju na tudjem zemljištu i na taj način čitave velike površine zemljišta i protiv volje vlasnika oduzimaju svojoj dosadanjoj namjeni, takodjer u znatnoj mjeri utječe na ostvarenje toga upliva države na rudarstvo.[4])

Ove okolnosti kao i neke druge (stvaranje potrebnih pričuva rudarskih proizvoda, pogodovanje domaćega kapitala itd.) ne samo opravdavaju taj utjecaj nego i nameću državi dužnost, da svojim uplivom uskladi rudarstvo s potrebama narodnoga gospodarstva. Naročito savremena država, svijesna svojih društvenih zadataka, nije mogla tako važnu granu proizvodnje, koja mora zadovoljavati najvažnije opće interese, ostaviti sredstvom slobodnoga gospodarskog izrabljivanja, već je doista oživotvorila svoj utjecaj na rudarstvo ne samo u policijskom nego i u gospodarskom pravcu.

Bilo bi medjutim pogrješno misao ograničavanja gospodarske slobode rudarskoga poduzetnika pripisati isključivo najnovijem razvoju, jer ona svoj korijen vuče iz prilično daleke povijesti rudarskoga prava. Već naime u prvim godinama dvadesetoga stoljeća istaknuta težnja prelaženja sustavu povlastice i nema druge svrhe, nego da se sklapanjem ugovora s državom odnosno uredjenjem iskorištavanja zakonom za svaki pojedini slučaj osigura državi potreban upliv na poduzeće.[5]) Da se ta težnja ne javlja jednako za sve pridržane rude, razumljivo je obzirom na različitu važnost pojedinih ruda za narodno odnosno državno gospodarstvo.[6])

Već se iz toga vidi, da nastojanje podvrći rudarstvo što jačemu uplivu države ne potječe iz najnovijega vremena, a tek kratak osvrt na dalju povijest rudarskoga prava pokazuje, da je takvo nastojanje, premda izazvano drugim pobudama, postojalo još u vrijeme prije kodifikacija devetnaestoga stoljeća. Misao slobode rudarstva u onom širem smislu, u kojem je gore spomenuta, i nije naime ništa drugo nego protudjelovanje na jako skučavanje gospodarske slobode rudarskoga poduzetnika, kojim je bilo obilježeno vrijeme prije stupanja na snagu opć. rudar. zakona od god. 1854.

---

[3]) Reif: Die modernen Strömungen im Bergrechte (Bergr. Blätter, god. 1910., str. 195).

[4]) Haberer—Zechner: Handbuch des österr. Bergrechtes, g. 1905., II. izd., str. 339.; Seuchenstuel: Motive, str. 324.

[5]) Reif: Die preussische Berggesetznovelle (Bergr. Blartter, g. 1909., str. 34.)

[6]) Taj pojav zamjećujemo i u razvoju našega rudar. prava (zak. o miner. uljima od 1922. god.).

Digitized by Google

Posebno rudarsko pravo onoga vremena[7]) je priznavalo državi velik utjecaj na rudarstvo, koji se je stalno jačao, dok se iz toga nije razvilo t. zv. direkcijsko načelo. Osnova je toga načela u naziranju onoga vremena, da rudnici pripadaju regalnomu gospodaru, pa bi rudnički poduzetnik bio u neku ruku samo zakupnik, koji je dužan svoju povlasticu iskorištavati u interesu regalnoga gospodara.[8]) Imovinski interes regalnoga gospodara odnosno fiska je dolazio do izražaja u t. zv. urbarnom danku (kod nas »urbura«), koji su rudnički poduzetnici morali plaćati. Da bi fiksu bilo što bolje osigurano plaćanje toga danka, razvijen je takav utjecaj na rudarska poduzeća od strane rudarske vlasti, da je privatni poticaj rudničkoga poduzetnika bio potpuno isključen i nadomješten »direkcijom« rudarske oblasti. Kako iz toga slijedi direkcijsko načelo i utjecaj države na rudarstvo, koji je ona na osnovi toga načela provodila, nije proizlazio toliko iz težnje, da se zaštite interesi narodnoga gospodarstva u odnosu na rudarstvo, koliko iz sasvim fiskalnih interesa.

Zakonodavstvo iz vremena liberalizma, prigrlivši misao slobode rudarstva kao osnov rudarsko-pravnoga sustava, raskrstilo se je s direkcijskim načelom, te svelo utjecaj države na t. zv. vrhovni nadzor (inspekcijsko načelo ili načelo nadzora). Mišljenje, da u opć. rudar. zakonu ima još ostataka direkcijskog načela[9]) (§§ 143., 147., 193. te § 200. i sl.)[10]) može se zastupati samo onda, ako se pod pojam direkcijskog načela uvrsti svaki utjecaj države na rudarsko poduzeće, koji prelazi okvir običnoga rudarsko-policijskoga nadzora. Naprotiv shvati li se direkcijsko načelo kao izljev svojstvenoga rudarsko-pravnoga naziranja svoga vremena i tadašnjega shvaćanja rudnoga regala, koji je gotovo redovno bio nadahnut nastojanjem, da se zaštite fiskalni interesi, onda se utjecaj, što ga država vrši na osnovu §§ 143., 147., 193., 200. i sl. o. r. z., ne može smatrati izrazom direkcijskoga načela. Taj utjecaj naime nije osnovan na toj podlozi, te ima pred očima samo unapredjenje rudarstva i zaštitu narodno-gospodarskih odnosno društvenih interesa.[11])

Ipak još i u najnovije vrijeme susrećemo tu i tamo pojav, da kod vršenja gospodarskoga utjecaja države na rudarska poduzeća i fiskalni interes igra neku, iako drugotnu ulogu. Taj se pojav očituje tamo, gdje još danas postoji plaćanje t. zv. regalnoga danka, koji se proračunava prema opsegu proizvodnje (današnja mjerovna pristojba nema toga značaja).

Takav je slučaj postojao kod nas po zakonu o mineralnim uljima od 31. ožujka 1922., po kojem je rudnički poduzetnik morao davati državi 25%

---

7) U Hrvatskoj i Slavoniji je važio Maksimilianische Bergordnung od god 1573., a u Dalmaciji Capitoli et ordini minerali od god. 1488., te Capitoli et ordini minerali stabiliti od god. 1799. Maksmilijanov red sam po sebi nije uveo direkcijsko načelo, ali se to načelo doskora razvilo.

8) Schlüter: Die geschicht. Entwicklung des preuss. Bergpolizeirechts (Zeitschrift für Bergrecht, god. 1935., str. 296); Mikolji: Pregled rudar. prava kraljevine Jugoslavije (Rudarski i topronički vjesnik, god. 1929., br. 12).

9) Vidi Motive zum Referentenentwurf. g. 1876. str. 55.; usp. Reif: Die modernen Strömungen im Bergrechte (Berg. Blätter, g. 1910., str. 195.).

10) Spomenuti propisi ustanovljuju utjecaj rudarske vlasti na stvaranje statuta rudarske družbe (§ 143.), odredjivanje punomoći ravnatelja družbe (§ 147.) i osnivanje rudarske služnosti (§ 193.) odnosno uredjuju odnose rudarskih poduzetnika i njihovih namještenika (§ 200. i sl.).

11) Opć. rud. zak. u § 219. doduše predvidja plaćanje regalnoga danka (Bergwerksfrohne), ali taj je propis ukinut već zakonom od 28. travnja 1862.

Digitized by Google

čiste dobiti.[12]) Kako sam medjutim spomenuo, takvi su pojavi sasvim rijetki, a u koliko dolaze, izazvani su redovno naročitim odnosom države prema dotičnoj grani rudarstva.

U kakvom odnosu stoji naše pozitivno rudarsko pravo prema misli gospodarskog utjecaja države na rudarska poduzeća? Ispitujući taj odnos našega pozitivnoga rudarskoga prava, osvrnut ćemo se najprije na opći rudarski zakon od god. 1854.[13])

Iako je opći rudarski zakon u jednu ruku napustio podlogu direkcijskoga načela, a u drugu stao na stanovište slobode rudarstva, ipak misao gospodarskog utjecaja države nije strana ni duhu, a ni riječima toga zakona. Već navedenim §§ 143., 147., 193., te §§ 112., 136., 137. i 155.[14]) a naročito § 174. odredjen je utjecaj rudarske vlasti na rudarska poduzeća, koji po svojem sadržaju nedvojbeno prelazi pojam rudarsko-policijskog utjecaja.

Stavljajući naime u nadležnost rudarske vlasti odobravanje društvenih statuta, osnivanja dužnosti, komasacije jamskih mjera i t. d. (vidi opasku 14) povjerio je zakon tim vlastima djelokrug, koji se može opravdati samo već spomenutom društvenom i narodno-gospodarskom važnošću rudarstva.[15]) Uzrok, što misao gospodarskog utjecaja države na rudarstvo nije u samom zakonu očitije izražena, donekle je i u tome, što su propisi o stalnom radu u § 174. i sl. uvršteni u poglavlje, koje u prvom redu uredjuje rudarsko-policijsku djelatnost. Obzirom na današnji razvoj prilika baš taj propis § 174. o. r. z. za nas je naročito zanimljiv ne samo radi toga, jer u njemu misao gospodarskoga utjecaja države u samom zakonu najočitije dolazi do

---

12) Ukinut uredbom o tekućim gorivima od 24. lipnja 1938., koja opet u § 6. toč. 4. propisuje, da se koncesionar mora u koncesijonoj ispravi (povelji) obzvati, da će prema sporazumu davati državi odredjenu količinu godišnje proizvodnje. Ovo davanje medjutim nema značaj regalnoga danka, jer se tu ne radi toliko o samom fiskalnom interesu, koliko o nastojanju, da se pokriju potrebe na tekućim gorivima u svrhu narodne obrane.

13) Obzirom na okolnost, da za područje Bosne i Hercegovine važi rudarski zakon od god. 1881., osvrnut ćemo se i na odredbe toga zakona, ukoliko zasijecaju u naš predmet.

14) Kao značajnu crtu bosan. zakona napominjem, da je utjecaj vlasti na rudarska poduzeća ovim zakonom (pod uplivom »Referentenentwuurf«-a) znatno ograničen. Ta ograničenja dolaze do izražaja u usporedbi propisa §§ 143., 147., 193., 112., 136., 137. i 155. o. r. z. s odgovarajućim propisima bosan. zakona. Dok je naime temeljem § 143. o. r. z. za valjanost pojedinih odredba društvenih statuta, koje odstupaju od naročitih propisa rudarskoga zakona, potrebno odobrenje rudar. vlasti (rudar. glavarstva), po § 128. bosan. zakona je dovoljno ovakvo odstupanje prijaviti rudarskoj vlasti. — U § 147. o. r. z. rudarskoj vlasti priznato pravo isptivanja punomoći društvenoga ravnatelja nije u bosan. zakonu uopće spomenuto. Po § 193. o. r. z. ovlaštena je rudarska vlast ispitivati potrebu služnosti i u onom slučaju, kada se služnost osniva sporazumom stranaka; u takvom slučaju medjutim bosan. zakon u § 159. nameće strankama samo dužnost, da tu pogodbu dostave rudarskoj vlasti radi očevidnosti. — Po § 112. o. r. z. spajanje jamskih mjera odn. polja može se dozvoliti samo u slučaju, ako se njime omogućuje svrsishodniji rad, dok po § 83. bosan. zakona spajanje se ne će dozvoliti samo u slučaju, ako se tome protive važni razlozi javnog interesa. — Suvlasnici rudnika, ako sklope kakve ugovore o zajedničkim pravima (ortačke ugovore), moraju ih podnijeti rudaskoj vlasti i to po § 136. o. r. z. na odobrenje, a po § 120. bosan. zakona na znanje. Jednaki propisi važe i za osnivanje rudarske družbe (§ 137. o. r. z.). — Konačno, dok § 155. o. r. z. traži za valjanost zaključka o prestanku družbe odnosno otudjenju njezine glavne imovine,koji je donesen samo kvalificiranom većinom, odobrenje rudarske vlasti, § 140. bosan. zakona to odobrenje ne zahtijeva.

15) Usporedi navedenim §§ Sceuchenstuel: Motive.

Digitized by Google

izražaja, nego i radi toga, što je propis toga §-a u najužoj vezi s preuredjenjem, koje je u toku. Propisom naime § 174. nametnuta je svakomu istraživaču, koji je prijavio samorove, i svakomu rudarskom poduzetniku, koji posjeduje jamske mjere, dužnost, da u svojem polju odnosno samorovu podržava stalan rad svakoga radnoga dana kroz 8-satno radno vrijeme s onolikim brojem radnika, kolik odgovara prilikama mjesta i svrsi posla. Propis § 176. postavlja slične odredbe u pogledu dnevnih mjera.[16]) Tim je propisima u vezi s odredbama zakona o podnošenju rovnih izvještaja ustanovljeno i u općem rudar. zakonu najvažnije sredstvo gospodarskog utjecaja države na rudarstvo. Djelovanje rudarske oblasti nije naime u tom pravcu svedeno na puki nadzor nad stalnim radom, jer je njezin djelokrug obzirom na § 182.[17]) mnogo dalekosežniji. Temeljem § 182. o. r. z. mogu naime rudarske vlasti dozvoliti odgodu rada u jamskim poljima (ali ne i u samorovima), ako za to postoje dovoljni razlozi. Kako § 182. razloge za takvu odgodu nipošto iscrpljivo ne nabraja (»Vanjske nepovoljne prilike n. pr. zastoj u prometu ili unutarnje zapreke rada u samoj jami«), nego u prosudjivanju razloga za odgodu ostavlja rudarskim organima vrlo slobodne ruke, trebalo bi ovim organima biti omogućeno, i ako ne sâmo uredjenje rudarske proizvodnje, a ono bar vršenje velikog utjecaja na tu proizvodnju

Ne manju važnost ima i ona odredba § 174., prema kojoj rudarski poduzetnik mora nastojati, da otkop bude po mogućnosti p o t p u n. Svrha je ovoj odredbi, da se spriječe nesavjesna otkopavanja, kod kojih je rudnički poduzetnik rukovodjen samo svojim privatno-gospodarskim interesima. (Raubbau.)

Ovamo spadaju slučajevi odkopavanja samo plićih i bogatijih nalazišta, pri čem se ostala zanemaruju i u najviše slučajeva na taj način neizravno upropašćuju. Kako dakle iz toga slijedi, ograničenje gospodarske slobode rudničkoga poduzetnika, koje proizlazi iz ove odredbe, ima takodjer svoj razlog postojanja u zaštiti općih interesa.

Konačno je zanimljivo spomenuti, da su ovi propisi od strane znanosti u svojoj srži naišli i na oštru kritiku. Schneider[18]) ih nesamo smatra štetnim po interese narodnoga gospodarstva, nego naglašuje i to, da se u pojedinostima izričito kose s osnovnim načelima privatnoga gospodarstva i temeljnim pravnim zasadama. U tom smislu navodi, da se oduzimanje rudarskih ovlaštenja kao posljedica neodržavanja odnosnih propisa rudarskoga zakona ne može dovesti u sklad s pojmom prava vlasništva (on naime uzima rudničko pravo kao pravo vlasništva), te da se konačno protivi i samoj ljudskoj prirodi zauzimati rudna polja, plaćati od njih porez i ne iskorištavati ih, premda znamo, da se u njima kriju vrijedne rude. Praktički mogu ti propisi dovesti samo do pretjeranoga sputavanja privatnoga poticaja i time nanijeti neposrednu štetu i samom narodnomu gospodarstvu.

Ne upuštajući se u dublje razglabanje Schneiderovog i sličnih stanovišta u starijoj književnosti, napominjemo tek toliko, da su spomenuti prigovori nedvojbeno umjesni, ali samo u toliko, u koliko se odnose na oblik, u kojem je mjesto utjecaja države na rad rudarskih poduzeća u zakonu oživotvorena. Propisi § 174. u praksi su naime doista pokazli velike poteškoće

---

16) Na propis § 177. o stalnom radu u pomoćnom rovu i revirnom štolnu ne osvrćemo se, jer nema veće praktične važnosti. — Bosan. rud. zakon u § 106. propisuje osamsatni rad sedmično na svaka 2 ha zaštitnoga polja i na svaki hektar rudnoga polja.

17) § 111. bosan. rud. zakona.

18) Schneider: o. c., str. 224. i sl.: usporedi pregled književnosti u Haberer: o. c. (Bg. Blätter, god. 1912., str. 148. i sl.)

Digitized by Google

pri provedbi; gotovo bi se moglo reći potpunu neprovedivost. Time medjutim nije još i samo načelo utjecaja države na rad rudarskih poduzeća, koje u tim propisima ipak nesumnjivo dolazi do izražaja,[19]) u svojim temeljima uzdrmano, i obzirom na noviji razvoj rudarske politike teško da bi se danas itko složio sa Schneiderovim prigovorima protiv samoga načela kao takvoga. Uostalom nije ovdje mjesto, da ulazimo u ispitivanje umjesnosti ili neumjesnosti tih propisa, nego je dovoljno, da se ograničimo samo na utvrdjenje njihove obstojnosti i idejne podloge, pa da već na temelju toga u vezi s ostalim naprijed navedenim propisima rudarskoga zakona ustanovimo, da je misao gospodarskog utjecaja države na rudarstvo našla puta i u sam opći rudarski zakon od god. 1854.[20]) Činjenica, da se ovaj zakon osniva na načelu slobode rudarstva, nije nipošto zapreka, da se navedeni propisi shvate u tom smislu; i ako naime načelo slobode rudarstva ne pogoduje jačemu razvoju utjecaja države na rudarstvo, ono taj utjecaj nipošto ne isključuje. U sklad s mišlju gospodarskog utjecaja države ne bi se moglo dovesti samo načelo t. zv. neograničene slobode rudarstva, ali to — kako slijedi iz navedenih propisa — nije ni služilo kao podloga općemu rudarskomu zakonu.

Pošto sam promotrio propise op. rudar. zakona, koji su u vezi s mišlju gospodarskog utjecaja države na rudarstvo, prelazim na ostala vrela našega pozitivnoga rudarskoga prava, u kojima ta misao dolazi do izražaja.

Revizija rudarskoga zakona nije kod nas doduše do danas provedena, ali su ipak nekim djelomičnim preuredjenjem zahvaćeni vrlo važni dijelovi rudarskoga prava. Promotrimo li to preuredjenje u odnosu spram misli gospodarskog utjecaja države, primijetit ćemo, da u njima taj utjecaj ne samo nije ni u kojem pogledu sužen nego naprotiv, da se on očito nastoji proširiti i pojačati. Dok je ta težnja u prvo vrijeme ograničena samo na jednu granu rudarstva (bitumenozni minerali), u novije vrijeme zadobiva ona općenitije značenje, pa jače ili slabije tragove njenoga ostvarenja nalazimo ne samo u »Zakonu o mineralnim uljima« i »Uredbi o tekuć. gorivima«, nego i u »Općim rudarsko-policijskim propisima«, »Naredbi od 14. prosinca 1940.« i »Uredbi o provedbi proračuna« bivše banovine Hrvatske za god. 1941. I ako je zakon o miner. uljima ukinut uredbom o tekućim gorivima, ipak ne smatramo suvišnim osvrnuti se na osnovna načela toga zakona, jer nam ona u poredbi s uredbom o tekuć. gorivima najbolje pokazuju postepeno jačanje državnoga upliva na tu granu rudarske proizvodnje.

Kako se već iz samoga naziva vidi (»Zakon o istraživanju i obdjelavanju mineralnih ulja, zemnih smola i plinova« od 31. ožujka 1922., odnosi se taj zakon na mineralna ulja (kameno ulje, petrolej, nafta), zemne smole (asfalt, ozokerit) i zemne plinove (metan i dr.). Premda opći rudar. zakon u § 3., nabrajajući pridržane rude, iz kruga spo-

---

19) Misaona podloga tih propisa jasno se vidi iz Scheuchenstuelovih motiva str. 323. i sl.), u kojima se navodi, da je propisma § 174. u prvom redu ostvareno sredstvo za suzbijanje t. zv. Feldesperre (zaposjedanje jamskih polja i samorova bez namjere iskorišćivanja odnosno istraživanja, koja se na taj način oduzimaju za izvjesno vrijeme svojoj svrsi i postaju sredstvo špekulacije), a osim toga, da u njima dolazi do izražaja misao, da se rudarski poduzetnik ne smije rukovoditi samo svojom ličnom korišću, nego da uvijek mora imati pred očima i opće dobro. To medjutim nipošto ne znači, da se rudarskomu poduzetniku ničeče pravo, da nastoji iz svoga poduzeća izvući dobitak; samo to njegovo nastojanje ne smije doći u opreku s interesima općenitosti.

20) I ako je u bosan. rudar. zakonu od god. 1881. — kao što smo vidjeli — utjecaj rudarskih organa sveden na manju mjeru, propisi §§ 106. i 218. pokazuju, da taj utjecaj ipak nije ni u njemu potpuno uklonjen.

Digitized by Google

menutih minerala, spominje samo zemne smole (»Erdharze«), u austrijskoj teoriji i praksi nije se nikada dvojilo, da taj izraz obuhvaća sve svrti tekućih i čvrstih bitumena.[21]) Prema tome je za te minerale važio po općem rudar. zakonu (kao i po bosan. zakonu) rudni regal, t. j. nisu podpadali pod pravo raspolaganja vlasnika zemljišta, nego su uvršteni u red pridržanih ruda, koje može svatko i na tudjem zemljištu pod zakonskim predpostavkama tražiti i iskorištavati. Zakonom o miner. uljima stvoreno je medjutim u pogledu ovih minerala posebno pravno stanje. I po tom zakonu ostali su doduše oni pridržanim rudama utoliko, što ne čine sastavni dio zemljišnoga vlasništva, ali za njihovo istraživanje i iskorištavanje ne dostaje rovna dozvola odnosno podjela po općem rudar. zakonu. Po zak. o miner. uljima stiče se naime kako pravo istraživanja tako i pravo iskorištavanja u g o v o r o m,[22]) što ga s poduzetnikom sklapa u ime države ministar šuma i ruda (čl. 8.) Osim toga pojedini istraživač ne može dobiti povlasticu iskorištavanja za čitavo svoje istražno područje, nego samo 50 ha na svaki istražni prostor od 8 km²; ostatak daje država putem dražbovanja, od kojeg je taj istraživač isključen, najboljem nudiocu (čl. 10.).

Sustav, koji je ostvaren ovim odredbama zakona, nije doduše podpuno napustio misao slobode rudarstva općeg rudar. zakona, ali ju je svakako sveo na znatno manju mjeru. O subjektivnom pravu pojedinca na istraživanje i dobivanje ruda (koje je bitna značajka načela slobode rudarstva) možemo govoriti onda, ako su uvjeti za dobivanje toga prava objektivno dani u zakonu, ali teško da bi se o takvom suubjektivnom pravu moglo govoriti i onda, kada se ti uvjeti za svaki pojedini slučaj odredjuju ugovorom. Odstupanje od toga načela učinjeno je i propisom čl. 10. o podjeljivanju prava iskorištavanja putem dražbe; i ne gledajući naime činjenicu, da je poduzetnik, na čijem se istražnom prostoru to pravo podjeljuje, isključen od sudjelovanja, već sama narav dražbe teško se da dovesti u sklad načelom slobode rudarstva. Na taj način odstupanjem od načela slobode rudarstva dana je državi neizravno izvjesna sloboda pri podjeli povlastica, koju opći rudar. zakon (a ni bosan. zakon) uopće ne pozna.

Izravno odredjivanje gospodarskog utjecaja države ostvareno je propisima čl. 8. i čl. 17. Po čl. 8. u ugovoru o podjeljivanju prava istraživanja odnosno iskorištavanja ili u naročitom pravilniku propisuju se pobliže o d r e d b e o u r e d j e n j u r a d a i odredjuje podjedno m i n i m u m r a d a. I ako ovakve odredbe u ugovoru o podjeljivanju ne predstavljaju naročito uspješno sredstvo državnog utjecaja (o čem će još biti pobliže govora u vezi s uvjetima povlastice po uredbi o tekuć. gorivima), ipak je taj propis za nas vrlo zanimljiv, jer očito ispoljuje nastojanje, da se državi pribavi što jači upliv na rudarska poduzeća. Što se pak tiče čl. 17., to je propisom toga člana ovlašten ministar šuma i ruda odrediti u upravu dioničkoga društva, koje se bavi iskorištavanjem mineralnih ulja, dva predstavnika, koji zastupaju državu. Opće značenje ove odredbe nimalo ne umanjuje okolnost, da je mogućnost odredjenja tih predstavnika predvidjena samo u pogledu dionič. društva. Istraživanje naime i iskorištavanje mineralnih ulja iziskuje, da se u posao ulaže velik kapital, a gospodarski život pokazuje, da se ovakvi veliki

---

[21]) H a b e r e r - Z e c h n e r, o. c., str. 9.; S c h n e i d e r, o. c., str. 35. — Bosan. rudar. zakon u § 1. izra.ava se jasnije riječima: »bitumena u čvrstom i tekućem stanju«.

[22]) Kad čl. 6. kaže: »P r i j a v e za pravo istraživanja i obdjelovanja . . . podnose se«, očito je, da riječ »prijava« znači zapravo molbu, a ne prijavu u smislu prijave samorova po op. rudar. zakonu.

Digitized by Google

kapitali u pravilu skupljaju osnivanjem dioničkih društava. Samo time, što to zakon predpostavlja ne samo kao pravilan nego gotovo kao isključiv pojav, dâ se protumačiti, zašto zakon i u pogledu ostalih poduzeća nije predvidio slično sredstvo državnoga utjecaja.

Praktično značenje dobiva za nas ova odredba o odredjivanju zastupnika države u vezi s p r o p i s i m a čl. 8. Uzme li se naime u obzir, da uprava društva može brojiti 15 članova, onda je jasno, da izravan utjecaj ovih zastupnika na zaključke uprave ne može biti naročito velik. Prema riječima zakona ovi se zastupnici upućuju »radi nadzora ispravnog ispunjavanja sviju obaveza«, pa bi svakako bilo pogrješno svesti njihovo djelovanje na zaštitu interesa države kao dioničara,[23]) jer se nadzor u ispunjavanju obveza zacijelo proteže i na nadzor nad provedbom onih odredaba ugovora o uredjenju i minimumu rada iz čl. 8.

I ako se iz navedenih propisa vidi, da je zakonom o mineralnim uljima utjecaj države na ovu granu rudarstva znatno pojačan, ipak je njime težnja, da se na tom području osigura državi nadzor i uspješan upliv na proizvodnju, tek napola ostvarena. Misao, kojoj je taj zakon utro put, potpuno se očituje tek u u r e d b i o t e k u ć i m g o r i v i m a od 24. lipnja 1938. Dok zakon o mineral. uljima tek u pojedinostima odstupa od načela slobode rudarstva, ova uredba predstavlja temeljito napuštanje toga načela i potpuno usvajanje sustava povlastice (koncesijskog sustava). Obje naime bitne značajke koncesijskog sustava t. j. slobodan izbor od strane organa pri podjeli povlastice te stalan upliv i nadzor države nad vršenjem povlastice izražene su u uredbi u nesumnjivom obliku. U daljnjem prikazivanju navest ćemo najvažnije propise uredbe, u kojima to dolazi do izražaja.

§ 3. spomenute uredbe proglašuje pravo istraživanja i dobivanja tekućih i plinskih bitumena isključivim pravom države. Sličnost ovoga propisa s § 3. općega rudar. zakona, koji takodjer odredjuje, da sve pridržane rude pripadaju isključivom pravu raspoložbe državnoga vladara, samo je izvanjska. Dok je naime cilj toga propisa općega rudar. zakona samo očitovanje misli, da su pridržane rude izdvojene iz prava raspolaganja vlasnika zemljišta, dotle je domašaj § 3. uredbe o tekuć. gorivima podpuno u skladu sa stvarnim smislom toga propisa. Dakle prava istraživanja i dobivanja tekućih i plinskih bitumena d o i s t a u načelu pripadaju samo državi, a vrši ih u njezino ime Samostalna uprava državnih monopola.[24]) Medjutim to još ne znači, da bi država u svakom slučaju sama morala isvršivati ta prava. U smislu § 22. III. uredbe »država može svoje povlastice za istraživanje, za dobivanje i preradjivanje bitumena i fosilnog ulja, radi proizvodnje tekućega goriva, ustupiti p o g o d n i m l i c i m a, koja bi prema svojoj pouzdanosti i svojim financijskim sposobnostima mogla taj posao uspješno vršiti«. osim toga temeljem propisa § 3. III. može »Ministarski savjet« »izdati pravo istraživanja i dobivanja tekućih i plinskih bitumena društvima, obvezanim na javno polaganje računa«, koja imaju sjedište u državi, a čiji udjeli glase na ime. Prema tome uredba razlikuje dva načina, na koja privatna lica mogu steći pravo istraživanja i dobivanja bitumena. U prvom slučaju (§ 22.)

---

[23]) Po čl. 15. i 16. država učestvuje u svakom društvu s 25% dionica, koje dobiva besplatno.

[24]) U tom je sustav uredbe vrlo bliz domanijalnom sustavu, te bi se i za mišljenje, da uredba stoji na tom sustavu, moglo naći dosta oslona. Medjutim obzirom na propis § 8./III., po kojem samost. uprava drž. monopola mora tražiti, da joj se izda »povelja o rudarskoj povlastici«, ne bih se mogao prikloniti stanovištu, da se tu radi o čistom domanijalnom sustavu. To pitanje medjutim nije — bar u predmetu našega razmatranja — od odlučne važnosti.

Digitized by Google

radi se o sticanju konkretiziranog prava (n. pr. već ograničenoga rudnog polja u sm. § 8.) i to prenosom u obliku pogodbe. Kako već iz same naravi pogodbe slijedi, nitko ne može imati pravni zahtjev na sticanje rudarske povlastice ovim putem, a budući da ni sama uredba ne sadržaje u tom pravcu formalna ograničenja (ne propisuje recimo natječaj i sl.), država je u izboru sukontrahenta u granicama § 22. (»pogodno lice«) slobodna. U slučaju pak § 3. III. uredbe odredjeno je izvorno sticanje prava istraživanja odnosno dobivanja bitumena po privatnim licima. Iz stilizacije § 3. jasno se vidi, da ni u njem spomenuta društva nemaju pravni zahtjev na podjelu tih prava: ako naime postoje u pogledu kojeg društva traženi uvjeti, onda se njemu može a ne mora podijeliti pravo istraživanja ili dobivanja. Dakle i u jednom i u drugom slučaju unutar izvjesnoga kruga (u § 3. spomenuta društva i »pogodna lica« § 22.) država je potpuno slobodna u izboru osobe, kojoj će podijeliti odnosno ustupiti povlasticu.

Potreban upliv države na prenos prava s jednoga privatnoga lica na drugo osiguran je takodjer i to odredbom, da prenos može uslijediti samo odobrenjem vlasti, koje su ovo pravo izdale (§ 7.).

Sredstva, koja državi omogućuju upliv na poduzeće za vrijeme njegovog trajanja, ostvarena su već u samom načinu podjele povlastice. Radi li se naime o sticanju povlastice po § 22., država može u svakom pojedinom slučaju uvjetima ugovora osigurati si potreban upliv na poslovanje poduzeća. Kod sticanja pak povlastice po § 3. imaju se prema izričitom propisu § 5. (odnosno § 4., u koliko se radi o pravima istraživanja) odrediti za svaki pojedini slučaj uslovi dobivanja, uživanja i prestanka dobivene povlastice.

Istina je, da ovi uslovi u ispravi o povlastici formalno podsjećaju na »cahier des charges« francuskoga rudarskoga prava, kojima se prigovara, da ne mogu predstavljati uspješno sredstvo državnog utjecaja na rad poduzeća.[25]) Vrlo opravdano obrazlažu se ti prigovori na slijedeći način: Povlastica se podjeljuje na dugi niz godina, a u uslovima postavljenim pri podjeli može se voditi računa samo o časovitim općim potrebama: čim se jednom prilike znatnije promjene, ti uslovi zastaruju i bivaju neuporabivi. Ipak smatramo, da se ovi prigovori ne mogu primijeniti i na uslove u ispravi o povlastici po uredbi o tekuć. gorivima. Ako i ne uvažimo naime mogućnost, koja praktički svakako može doći u obzir, da si država jednom općenitom zaporkom u uslovima osigura trajan utjecaj na rad poduzeća, već iz same pravne naravi povlastice proizlazi za državu ovlaštenje, da povlaštenomu nametne nove dužnosti odnosno preinači stare.[26]) Medjutim je i samom uredbom odredjen stalan utjecaj države na rad poduzeća bar u najvažnijem pravcu, t. j. u koliko se radi o načinu i opsegu proizvodnje. Radi li se naime o sticanju povlastica po § 3., sticalac se mora izmedju ostaloga obvezati, da će u roku od 6 mjesec osigurati dovoljna novčana sredstva za iskorištavanje prema stanju savremene rudarske tehnike i u obujmu, koji budu tražili državni interesi u pogledu snabdjevanja zemlje tekućim gorivima (§ 6. toč. 2.). Od ostalih obveza iz § 6. vrijedno je još napomenuti dužnost povlaštenoga, da potreban kapital traži prvenstveno na domaćem tržištu.

Radi vršenja nadzora ima ministar financija pravo postaviti kod društva drž. povjerenika, koji ima pravo, da prisustvuje svim sjednicama upravnoga odbora. Ovaj povjerenik nije dakle član uprave (kao zastupnik

---

25) Schlüter, o. c., str. 313.
26) Krbek: Upravno pravo II. g. 1932., str. 82. i sl.

Digitized by Google

države po zakonu o miner. uljima), a niti povjerenik u smislu naredbe od 14. prosinca 1940., nego samo nadzorni organ u pravom smislu riječi.

Navedenim propisima istaknute su najizrazitije odredbe uredbe o tekućim gorivima (u koliko se radi o odnosima istraživanja i iskorištavanja, koji nas ovdje u prvom redu zanimaju), iz kojih se dovoljno vidi, da se u toj uredbi misao jačanja upliva države potpuno razvila u oblik sustava povlastica, koji u ovom obliku ipak ne treba shvatiti kao opći izraz rudarske politike. U uredbi o tekućim gorivima on je medjutim potpuno razumljiv obzirom na predmet normiranja. Iz niza pridržanih ruda općega rudar. zakona isključila je uredba samo tekuće i plinske bitumene radi njihove ogromne važnosti za životne interese države i narodnoga gospodarstva. Taj pojav nije nipošto značajan samo za naše rudarsko pravo, jer su isti razlozi ponukali i druge države, da naftu (u širem smislu) učine predmetom posebnog pravnog uredjenja. Iz svega toga ne slijedi još nužno zaključak, da opći razvoj smjera k analognom uredjenju ostalih pridržanih ruda. Ali nastojanje pojačati gospodarski upliv države na rudarstvo zapaža se kod nas, i ako ne u tako temeljitom obliku, i inače u novijem rudarskom zakonodavstvu, koje nema pred očima samo pojedinu granu rudarske proizvodnje nego rudarstvo uopće. Izuzevši naredbu od 4. prosinca 1940. imamo ovdje pred očima pojedine odredbe općih rudar. polic. propisa i uredbu o provedbi proračuna bivše banovine Hrvatske, koje bar obzirom na predmet našega razmatranja ne predstavljaju neku zaokruženu cjelinu, ali ipak u mnogo čemu duboko zasijecaju u postojeći sustav rudarskoga prava.

Banskom naredbom od 4. prosinca 1940. uredjena je ustanova prinudne uprave na rudarskim poduzećima.[27]) U smislu čl. 2. može danas ministar šumarstva i rudarstva, postaviti prinudnu upravu na zahtjev vlasnika odnosno suvlasnika poduzeća, ali i po svojem vlastitom nahodjenju, kada nadje, da to zahtijevaju javni interesi. Postavljanjem prinudne uprave vlasnik poduzeća gubi pravo upravljanja, koje prelazi na organe prinudne uprave; ovi su ovlašteni poduzimati sve poslove, koje iziskuje redovno vodjenje poduzeća (čl. 6.). Utjecaj vlasnika odnosno dosadanje uprave na rad poduzeća je očuvan u toliko, što oni mogu organima prinudne uprave stavljati prijedloge u pogledu rada poduzeća; prinudni upravitelj, ako se s tim prijedlozima ne slaže, dužan ih je podnijeti na mišljenje odjelu za rudarstvo (čl. 8.). Već se iz ovih najglavnijih točaka naredbe može zaključiti, u kojem je obliku zamišljena prinudna uprava kao sredstvo utjecaja državne vlasti na rad rudarskih poduzeća. Ne može se doduše reći, da je tom naredbom ustanova prinudne uprave iscrpljivo uredjena (n. pr. u pogledu djelokruga organa prinudne uprave), ali je ipak dalekosežan domašaj njezinih propisa tako očit, da je u okviru našega predmeta suvišno ulaziti u pobliže njihovo razmatranje. Zato se ograničujemo samo na neke napomene sasvim općenitoga značenja.

U prvom redu iz čl. 1. i 2. se vidi, da je glavna svrha prinudne uprave spriječiti obustavu ili ometanje rada u poduzećima, koja po nahodjenju

---

27) Temeljem § 224. o. r. z. (§ 222. bosan. zakona) može rudar. vlast, da osigura provedbu svojih naredjenja, koja su i nakon opetovane opomene ostale bez uspjeha, kao i u slučaju, ako nesposobnost upravitelja ugrožava sigurnost ili obstanak rudnika, postaviti kroz potrebno vrijeme neko sposobno lice kao upravitelja. Takvo pravo priznaje rudar. vlasti i § 5. o. r. p. p. u hitnim slučajevima, ako rudar. poduzetnik ne postavi osposobljenoga tehničkog upravitelja. Ni jedan od ovih slučajeva nije medjutim sličan prinudnoj upravi po naredbi od 4. prosinca 1940., jer postavljanje stručnog upravitelja po § 224. o. r. z. odnosno § 5. o. r. p. p predstavlja isključivo čin rudar. policije u užem smislu.

Digitized by Google

ministra moraju neprekidno raditi u javnom interesu. Svakako je van dvojbe, da je time obuhvaćena i zaštita narodno-gospodarskih interesa, jer pojam javnih interesa nije ni u čl. 1. ni u čl. 2. u protivnom smislu pobliže odredjen. Inače propis čl. 1., po kojem rudarska i talionička poduzeća (koja po nahodjenju ministra moraju u javnom interesu neprekidno raditi) mogu obustaviti rad samo odobrenjem ministra, i ako djelomično ponavlja misao § 174. o. r. z., ipak se od ovoga odvaja u dva pravca: U prvom redu, što je u pogledu takvih poduzeća nadležnost za odobrenje obustave rada prenesena s rudarskoga glavarstva na vrhovnu vlast, a osim toga, što su ovim propisom obuhvaćena i takva talionička poduzeća, koja ne podpadaju pod nadležnost rudarskih vlasti, pa prema tome ni pod dohvat propisa rudarskoga zakona. Mislim, da se ovaj zaključak može opravdano izvesti iz riječi: »Sva rudarska i talionička poduzeća itd.«

Osvrnut ćemo se još samo na zanimljive odredbe u pogledu poticaja za postavljanje prinudne uprave. Iz čl. 2. slijedi, da ministar postavlja prinudnu upravu bilo po vlastitoj pobudi (kad nadje, da to iziskuju javni interesi)) bilo na prijedlog vlasnika odnosno suvlasnika poduzeća (ili dioničara), koji predstavljaju odredjeni minimum glavnice. Naročito zanimljiv je slučaj, kada je prinudna uprava postavljena na prijedlog vlasnika odnosno suvlasnika. Prijedlog od strane samovlasnika poduzeća praktički gotovo ne dolazi u obzir, ali ga ipak možemo zamisliti naročito u slučaju, kada vlasnik uvidi, da uslijed pomanjkanja stručne naobrazbe, organizatorne sposobnosti i sl. opseg proizvodnje ne može dići na željenu visinu. Slučaj, da netko od suvlasnika ili dioničara zatraži prinudnu upravu, već je lakše predočiv i on bi često mogao nastupiti n. pr. kraj unutarnjih razmirica o uredjenju i vodjenju posla. U oba ova slučaja, t. j. bilo da prijedlog potječe od samovlasnika bilo od suvlasnika ili dioničara, nameće se pitanje, da li je ministar d u ž a n udovoljiti tome prijedlogu i postaviti prinudnu upravu ili je odluka prepuštena njegovoj slobodnoj ocjeni? Smatram, da bi se iz stilizacije čl. 2. prije dao izvesti prvi zaključak. Prema tome naročito u slučaju, kad prinudnu upravu zatraži jedini vlasnik poduzeća, ona bi u neku ruku imala značaj ispomoći. I ako bi se takvo mišljenje dalo izvesti iz čl. 2., ipak valja naglasiti, da čitava naredba inače nije sastavljena u tom duhu.

Prinudna uprava svakako predstavlja vrlo temeljito sredstvo u nastojanju oko ostvarenja potrebnog upliva države na rad rudarskih poduzeća i u redovnim prilikama može se ona (bar u ovom obliku) zamisliti samo kao krajnje sredstvo za zaštitu narodno-gospodarskih odnosno javnih interesa uopće. Zato, ako nam ona izgleda danas kao neko pravilo, treba to svesti na današnje izvanredne prilike u gospodarskom životu i na pomanjkanje drugih zakonskih sredstava za ostvarenje potrebnog upliva, koji je u takvim prilikama naročito važan.

Nabrajajući novije zakone i naredbe, u kojima se ispoljuje misao gospodarskog utjecaja države na rudarstvo, naveo sam i o p ć e r u d a r s k o - p o l i c i j s k e p r o p i s e o d 1938. god. Pri tome sam imao pred očima § 20., koji glasi: »Rudarski poduzetnik je dužan rudu dobivati na način, koji odgovara savremenoj rudarskoj tehnici, a na osnovu unaprijed utvrdjenoga plana rada. Osnovni plan rada ima se predložiti rudarskoj vlasti prije početka otvaranja rudnika, a godišnji plan prije početka godine. Osnovni plan odobrava rudarska vlast, a na godišnji prema potrebi stavlja primjedbe odnosno mijenja ga«.

Digitized by Google

U ovom propisu, ukoliko se radi o podnošenju planova rada, susrećemo se opet s jednom dužnošću rudarskoga poduzetnika, koja nije poznata općem rudar. zakonu (a ni bosan. zakonu).[28]) Ovakvi planovi rada u prvom redu služe za olakšanje rudarsko-policijske funkcije u užem smislu. U tom pravcu predstavljaju oni vrlo važno sredstvo, jer omogućuju rudarskim organima, da predusretnu opasnosti, koje bi mogle proizaći iz nestručnoga ili nesavjesnoga rada. Ali povrh toga imaju oni ne manju važnost za gospodarski utjecaj države na rad poduzeća, jer u ispitivanju i odobravanju planova rada pruža se rudarskoj vlasti velika mogućnost, da vodi računa o zaštiti narodno-gospodarskih interesa.[29]) U tom smislu dakle treba shvatiti i planove rada § 20 o. r. p. p. Okolnost, što se odredba o planovima rada nalazi u rudarsko-policijskim propisima, nije zapreka, da im se prizna ovo veće značenje. Iz st. 1 § 20 proizlazi naime, da je nadzor nad planovima rada zamišljen i kao sredstvo za suzbijanje t. zv. »Raubbau«, pa nam na taj način već sam § 20 pruža za tu misao dovoljno oslona.

Što se tiče vlasti rudarskih organa pri ispitivanju planova rada, iz posljednje rečenice § 20 proizlazi, da je ta vlast pri ispitivanju godišnjih planova znatno šira. Dok naime rudarska vlast godišnje planove može čak i mijenjati i tako dakle izravno utjecati na njihov sadržaj, osnovni plan naprotiv može samo ili odobriti ili odbiti.[30]) Ovo razlikovanje podpuno je opravdano i očito potječe iz nastojanja, da se rudarskom poduzetniku za izradbu osnovnoga plana prepusti što veća sloboda.

U vezi s § 20 o. r. p. p. nameće se još pitanje, da li se dužnost podnošenja planova rada odnosi i na posjednika samorova? Iz toga, što § 20 upotrebljava izraz »rudarski poduzetnik«, ne može se u tom pravcu ništa zaključiti, jer se u smislu § 3 pod izrazom »rudarski poduzetnik« ima smatrati kako povlastičar tako i istraživalac. Medjutim obzirom na okolnost, da st. 1 § 20 govori o dobivanju rude, a st. 2 o otvaranju rudnika, držim, da propisi § 20 zahvaćaju samo rudničkoga poduzetnika, a ne i posjednika samorova. Do istoga zaključka vodi i usporedba § 20 s drugim propisima, koji obuhvaćaju i rudničkoga poduzetnika i posjednika samorova kao §§ 18. I., 23. I. i dr.

Preostaje još samo da se osvrnem na neke propise u r e d b e o p r o v e d b i p r o r a č u n a bivše banovine Hrvatske za god. 1941., koji su u vezi s predmetom našeg razmatranja. Tu dolaze u obzir čl. 50. i neke točke čl. 40.

Čl. 50. spomenute uredbe propisuje za valjanost svih ugovora, kojima se raspolaže s rudarskim pravima, dozvolu bivše banske vlasti, dakle danas ministarstva. Tim propisom je učinjen dalekosežan zahvat u načelo slobode rudarstva, dakle u osnovno načelo općega rudar. zakona i bosan. zakona. Iz načela slobode rudarstva slijedi naime ne samo pravo pojedinca na izvorno sticanje rudarskoga prava, nego i sloboda ta prava prenosom

---

28) U pretresanju osnove općega rudar. zakona bilo je takodjer govora o poslovnim planovima (vidi Schenchenstuel; Motive, str. 338), ali prijedlog, da se uvedu takvi planovi, za koje bi trebalo odobrenje rudar. vlasti, nije usvojen. Iz § 221. slovo b. medjutim proizlazi, da zakon predpostavlja, da u svakom poduzeću postoje planovi rada (Haberer: o. c. Bg. Blätter, god. 1911., str. 127), ali iz toga još ne slijedi dužnost poduzetnika, da ih podnosi na odobrenje rudar. vlasti.

29) B u s s o n: Zur Frage der Einführung von Betriebsplänen. Bg. Blätter, god. 1909., str. 87. i sl.

30) § 20. kaže doduše samo »odobrava«, ali je očigledno (naročito u vezi sa stavom 1.), da se pri tom ne misli puko uzimanje do znanja.

Digitized by Google

sticati odnosno prenositi na druge. §§ 38. i 122. o. r. z.[31]) propisuju samo dužnost, da se svaki prenos prava p r i j a v i nadležnoj rudarskoj vlasti.

Ta prijava medjutim nema takav značaj, da bi utjecala na valjanost prenosa, nego joj je jedina svrha, da se omogući uredno vodjenje rudarske očevidnosti.[32]) Samo je po sebi razumljivo, da će rudarska vlast uskratiti provedbu prenosa u slučaju, ako stjecalac temeljem zakonskih propisa (§ 7. o. r. z.)[33]) nije sposoban za stjecanje rudarskih prava. Ali u tom slučaju ni sam čin prenosa nije valjan, jer na strani jednoga ugovarača nisu postojale zakonske predpostavke za njegovu valjanost. Prema tome po općem rudar. zakonu (a ni po bosan. zakonu) nije stavljeno u nadležnost rudarske vlasti odobravanje nego samo držanje prenosa u očevidnosti.

Promotrimo li sada propis čl. 50., moramo doći do zaključka, da je njime pitanje prenosa rudarskih prava uredjeno na posve drugoj osnovici. Čl. 50. izričito kaže: »Za v a l j a n o s t svih ugovora, kojima se raspolaže rudarskim pravima ... potrebna je d o z v o l a Banske vlasti«, pa je svaka dvojba o domašaju toga propisa isključena. Tako je odstupanjem od načela slobode rudarstva, koje je ovim učinjeno, pribavljena državi mogućnost vrlo važnog utjecaja na rudarstvo. Upliv države naime na razdiobu rudarskih dobara nije važan samo radi stalnoga nadzora nad učešćem stranoga kapitala u domaćem rudarstvu, nego napose i radi toga, što njime država može spriječiti nastojanje jakih poduzeća oko monopolizacije pojedinih grana rudarske proizvodnje i različite špekulacije s rudarskim pravima. Da li je propisom čl. 50. dan državi dovoljan upliv za ostvarenje tih ciljeva?

Činjenica je, da je čl. 50. državi omogućen samo utjecaj na promet postojećih rudarskih prava, ali ne i na izvorno stjecanje, za koje još uvijek nedvojbeno važi načelo slobode rudarstva. Uzme li se medjutim u obzir ona korist, što je narodna privreda ima od osnivanja novih rudarskih prava, t. j. od istraživanja još neistraženih zemljišta i od otvaranja novih rudnika, onda je jasno, da za državu nije toliko važno osigurati si sličan upliv i na izvorno stjecanje, koliko spriječiti gomilanje već postojećih rudarskih prava u rukama velikih poduzeća i špekulacije s postojećim pravima. To medjutim ne znači, da država nije interesirana i na razdiobi rudarskih prava na osnovu novih povlastica. Ali pribaviti državi sličan upliv i u tom pravcu značilo bi provesti potpuno preuredjenje rudarskoga prava, jer to bi u srži bilo prelaženje sustavu povlastica.

Čl. 49. navedene uredbe, nabrajajući neka naročita ovlaštenja bana, spominje u toč. 6., da ban može propisati p r a v i l n i k o m i n i m a l n o m r a d u u samorovima i zaštitnim poljima.[34])

Tim propisom dirnula je uredba najosjetljiviju točku našega dosadašnjega rudarsko-pravnog sustava, t. j. pitanje samorova. Ne želim ovdje ući u potanje razlaganje poteškoća, s kojima se bori naše rudarstvo u vezi s pitanjem isključivih prava istraživanja, jer bi me to predaleko odvelo, već ću se ograničiti samo na onaj dio toga pitanja, koji ulazi u okvir ovih razmatranja.

Propis § 174. o. r. z.[35]) o stalnom radu u samorovima zahtijeva vrlo

---

31) §§ 22. i 94. bosan. zakona.

32) H a b e r e r - Z e c h n e r, o. c., str. 234. i 238.; S c h n e i d e r, o. c., str. 150. i 193. — Jasno je, da rudničke knjige, koje vodi sud, ne možemo promatrati s istog stanovišta.

33) § 4. bosan. zakona.

34) Pravilnik je objavljen u Nar. nov. od 14. veljače 1941. br. 37.

35) § 106. bosan. zakona. Za razliku od o. r. z. ovaj zakon predvidja, da veća poduzeća, koja imaju razgranjene obuhvate zatitnih polja, mogu zamoliti, da im

Digitized by Google

usko (restrinktivno) tumačenje, da bi u praksi uopće mogao doći do primjene. Ustanova samorova razvila se je naime tokom vremena tako, da je dobila sasvim drugo značenje od onoga, koje joj je zakon namijenio;[36]) na taj način praktički je postalo neprovedivo zahtijevati od rudar. poduzetnika s t a l a n rad u svakom samorovu, a u drugu ruku je potreba rada u samorovima ostala još uvijek opravdani zahtjev rudarske politike. U takvim prilikama neki izlaz pruža mogućnost komasacije samorova, a gdje to nije slučaj, prepušteno je rudarskim organima, da ocijene, kakav se sve rad može smatrati stalnim. Uzme li se sve to u obzir, više je nego očita potreba, da se pitanje rada u samorovima uredi na podesan način. Općenito odredjivanje minimalnoga rada predstavlja u tom pravcu vrlo prikladno sredstvo iz dva razloga: U prvom redu omogućen je time rudarskim organima lakši nadzor rada u samorovima, a povrh toga u interesu je i samih rudarskih poduzetnika, da se točno odredi količina rada, koji se od njih zahtijeva. Iz toga na prvi pogled izgleda, da pravilnikom o minimalnom radu ne bi bilo prošireno nego naprotiv suženo područje utjecaja državne vlasti na rad posjednika samorova. Takav bi slučaj bio u ostalom teoretski potpuno ispravan, ali ne i praktički, jer utjecaj rudarske vlasti na rad u samorovima u okviru svrsishodno odredjenoga minimalnoga rada može biti kud i kamo uspješniji od onog utjecaja, koji joj daje potpuno nepraktična odredba § 174. o. r. z. o stalnom radu.

Od ostalih točaka čl. 49. spomenute uredbe su za nas zanimljivije još točke 1. i 2., koje sadržavaju ovlaštenje bivšeg bana, da može:

»1. kupovati, sticati ili uzimati u zakup ili opciju od privatnika istražna prava, rudna polja i slično, bilo samostalno u ime banovine, bilo osnivajući ili sudjelujući u dioničkim društvima, zadrugama, udruženjima ili drugim društvima ili ustanovama, kao i zaključivati zajmove za rudarska istraživanja i za otvaranje banovinskih rudnika.[37])

2. donijeti naredbu o uredjenju banovinskih rudnika i talionica u banovini Hrvatskoj.«[38])

Iz ovih ovlaštenja očituje se na jasan način težnja, da država učestvuje u rudarstvu i sama u svojstvu poduzetnika. Sudjelovanje države kao poduzetnika u rudarstvu svakako je jedan od najpovoljnijih načina, na koji ona može neizravno vršiti svoj gospodarski utjecaj na rudarstvo. I ako se ovdje više ne radi o pravnom utjecaju države kao nosioca vlasti, ipak se taj pojav ne može mimoići u općem prikazu državnog upliva na rudarstvo.

S ovakvim sudjelovanjem države u rudarstvu nisu povezani samo oni povoljni učinci, koji općenito iz rudarstva proizlaze za narodno gospodarstvo. Država može naime u prvom redu svojom rudarskom proizvodnjom vrlo uspješno djelovati na uredjenje cijena rudarskih proizvoda na domaćem tržištu. Osim toga u vodjenju vlastitih poduzeća stiče ona dragocjena iskustva, koja joj mogu služiti kao dobar putokaz u vršenju utjecaja na rad privatnih poduzeća.

Za ostvarenje ovih ciljeva nije uvijek potrebno, da država osniva svoja samostalna poduzeća. Tako i navedena uredba predvidja, da država može osnivati dioničarska društva i t. d. ili sudjelovati u već postojećima. Na taj

---

vrhovna rudarska vlast odredi minimalan rad. Za područje o. r. z. dovela je do sličnog praktičnog učinka nar. od. 1862. god. o komasaciji samorova.

36) H a b e r e r-Z e d h n e r, o. c., str. 401.; H a b e r e r: o. c. Bg. Blätter, god. 1906., br. 4.

37) Slično ovlaštenje sadržavao je već čl. 33. ur. o provedbi proračuna bivše ban. Hrvatske za god. 1940./41.

38) Ova ovlaštenja ima sada ministarstvo šumarstva i rudarstva.

Digitized by Google

način stvaraju se t. zv. mješovita poduzeća, kod kojih država sudjeluje pored privatnika i s kapitalom i u upravi. Saradnjom privatnika i države u mješovitim poduzećima osigurava se s jedne strane gospodarski uspjeh poduzeća, a s druge strane zaštita javnih interesa.[39]) Prema tome ni ovaj oblik državnog učešća u rudarstvu nije od male važnosti sa stanovišta javnih a naročito narodno-gospodarskih interesa.

Promotrili smo najistaknutije točke dosadašnjega rudarskoga zakonodavstva u Hrvatskoj, u koliko se odnose na utjecaj države na rudarstvo u cilju zaštite narodno-gospodarskih interesa. Vidjeli smo, da samom općemu rudarskomu zakonu, koji dosljedno stoji na načelu slobode rudarstva, misao takvog utjecaja države nije nipošto strana. Potražimo li sada zajedničku značajku novijih propisa, o kojima je bilo govora, naći ćemo je u očitoj težnji, da se taj utjecaj države na rudarstvo proširi i pojača. Držim, da bi bilo pogrješno promatrati tu težnju kao posljedicu izvanrednih prilika u svijetu, kao neko privremeno stanje. Samo je po sebi razumljivo, da u savremenom rudarskom zakonodavstvu ima i prolaznih pojava (na svojem sam mjestu donekle takvom označio i naredbu od 4. prosinca 1940.), ali opća težnja pojačati gospodarski upliv države na rudarstvo zacijelo nema toga značenja. Osigurati naime državi potreban utjecaj na rudarstvo nije samo zahtjev vremena izazvan novim stanjem nego i novim mislima na području gospodarskoga života i potrebom uspostavljanja ravnoteže izmedju rudarstva i ostalih grana privrede I tako nam se konačno čitav taj razvoj predstavlja kao postepeno preuredjenje rudarskoga prava, u kojem sam zakon doduše ostaje na snazi, ali se njegova osnovna načela mijenjaju. Ipak je baš radi toga to preuredjenje samo djelomično i stanje, u kojem se rudarsko pravo danas nalazi, ne može nipošto značiti konačno uredjenje ni u pravcu gospodarskog utjecaja države na rudarstvo. Takvo konačno i potpuno uredjenje toga pitanja moći će se provesti samo donošenjem novoga rudarskog zakona, za koji se danas možemo opravdano nadati, da ćemo se napokon potpuno raskrstiti sa zastarjelim ostatcima liberalizma u rudarsko-pravnom sustavu i da će se misao gospodarskog utjecaja države na rudarstvo provesti ne samo djelomice nego kao opća značajka novoga rudarsko-pravnog sustava.

Hrvati u sporu s gradačkom komorom 1747. g. Dokumenat o hrvatskoj državi

Napisao Beuc Ivan, slušač prava u Zagrebu.

23. listopada 1747. je održan u Zagrebu znameniti sabor. Budući da je ban Karlo Bačan u službi austrij. dvora vodio vojne u zapadnoj Evropi po nalogu carice i kraljice Marije Terezije, sabor je sazvao zagrebački biskup Juraj Branjug (1723.—1748.). Pravo sazivanja sabora u banovoj otsutnosti pripadalo je banskom namjesniku, koga je na prijedlog staleža i redova imenovao kralj. Kao što je običajeno bilo, ova čast i vlast pripade i ovoga puta zagrebačkomu biskupu. Ovdje treba istaknuti, da je uredba banskoga namjesništva novijega vremena, i da je ona vrijedjala zapravo bansko dostojanstvo, jer je ovo imalo svoga zamjenika u podbanu, koga si je birao iza svoga ustoličenja sâm ban bez ikakvoga utjecaja kralja, dok banskoga namjesnika imenuje kralj. Uz to je ova nova uredba banskoga namjesništva

[39]) Krbek, o. c., str. 310. i sl.

Digitized by Google

bila mrska hrvatskim staležima i redovima, jer ih je s njom izigravao kralj bansko dostojanstvo u slučaju ispražnjenja banske stolice. Dok je banska stolica bila prazna, kralj se je uvijek mogao izgovarati bilo kakvim razlozima, što ju ne popuni. To mu je bilo u prilog za protuustavno vladanje, jer je staleže mogao tješiti, da imaju banskoga namjesnika. Ali su ovoga puta oni mogli biti zadovoljni, jer je banskim namjesnikom bio Juraj Branjug, zaslužni zagrebački biskup, što je pokazao 1741. god. na hrvatsko-ugarskom saboru u Požunu, gdje je s velikom žestinom branio prava hrvatskoga kraljevstva. I na ovom saboru pokazao je veliku ljubav za domovinu svojim uvodnim govorom, u kojem je ujedno obrazložio kao saborski predsjednik uzroke, radi kojih je ovaj sazvan. Staleži odavši mu priznanje, odmah se dadoše na rad, da obave sve državne poslove, koje je biskup navijestio.

Poštu su bile pročitane vjerodajnice zamjenika odsutnih velikaša, bile su odredjene redovne potrebe kraljevstva u iznosu od 26.886, a izvanredne u iznosu od 556 forinta.[1]) Dugovi kraljevstva iznosili 20.500, a njihovi kamati 1.230 forinti. S nekim drugim još troškovima državni rashod je iznosio 29.594 forinti. Dohodci pak nisu premašili 35.305 forinti. Višak su staleži odredili za isplatu dugova oko dovršenja izgradnje tamnica i za druge državne potrebe.

Budući da se razne molbe i odredbe, stvorene u saboru, zanemaruju, a da se one ipak ostvare i izvrše, staleži i redovi odrediše posebno povjerenstvo, koje se sastojalo od Ivana Raucha, protonotara kraljevstva; Adama Naišića, prisjednika banskoga stola; Ivana Bužana, tajnika ovoga povjerenstva, i Josipa Raffay-a. Predsjednik povjerenstva postade grof Ljudevit Erdödy, veliki župan varaždinske županije i Moslavine, inače tajni savjetnik i kamerar Marije Terezije, uz to i pukovnik. Njemu je bio dodijeljen na pomoć i kanonik baron Sinersperg. Već slijedeća dana staleži su gotovo u potpunosti odobrili izradak, priredjen u kući grofa Ljudevita Erdödy-a, jer je povjerenstvo izradilo odredjene zadatke na opće zadovoljstvo. Obzirom na obsluživanje i ostvarivanje saborskih odluka, povjerenstvo je očitovalo, da u slučajevima, kada se oficijalima povjerava kakav posao, neka im se to pismeno dostavi, a u budućem saboru neka se unese u saborski zapisnik, da li je povjereni posao izvršen, pa ako nije, radi krivnje zbog zavlačenja i sporosti oficijala, neka se on oštro opomene. Medjutim, ako oficijali vrše svoj posao, neka o toku napredovanja izvješćuju bana ili banskoga namjesnika. Isto tako je povjerenstvo savjetovalo poslanicima grada Senja u pogledu njihovih tužaba protiv vojničkoga uredjenja i drugih protuzakonitosti, što ih bečki dvor ostvaruje na području ove općine, da isti kr. slobodni grad pošalje kraljici svoju molbu, koja mora biti utvrdjena na povijesnim dokumentima; da tu molbu pošalju i saboru, koji će ju pak sa svoje strane preporučiti kraljici, da bi se tako brže riješio spor. Time je povjrenstvo rješilo i drugi od zadataka, zbog kojih je bilo i odredjeno. No, treći je bio najteži, koji je preko dvorske komore Dolnje Austrije kršio suverenitet hrvatske države. No dvor se nije time zadovoljio, nego je pošao još i dalje, te se je tužio tobože na protuzakoniti rad hrvatskoga sabora. Bečki dvor nije to sâm učinio, nego je to po njegovu nalogu učinila dvorska komora Doljnje Austrije, koja je taj izražaj dvorskoga negodovanja poslala bečkoj

---

[1]) Acta et Articuli Regni Congregationum ab a. 1747., pag. 147. U saborskom zapisniku su označene ranjske forinte. Treba naglasiti, da je ranjska forinta bila za 20% manje vrijedna od ugarske forinte, jer je ranjska forinta imala 80 denara vrijednosti, dok je ugarska forinta imala 100 denara. Medjutim, ni ranjska ni ugarska forinta nije kolala u prometu, nego su samo označivale podlogu za računanje. U prometu je kolao samo talir, koji je imao vrijednost od dviju ranjskih forinti.

Digitized by Google

dvorskoj komori, ova ugarskoj dvorskoj kancelariji, a tek ova hrvatskim staležima dva puta: 15 veljače i 7 ožujka 1747.

Gradačka komora Doljnje Austrije tužila se naime:

Prvo: na su staleži i redovi kraljevstva na saboru, održanom 24. listopada 1746. u Zagrebu, odredili, da rečena komora Doljnje Austrije mora isplatiti kraljevstvu za fiksalna dobra Zrinjsko-Frankopanska prekokupska na Primorju, za redovne namete 300 forinti, a za izvanredne 316 for., dok za t. zv. perenaliste, koji žive na tim dobrima, za redovne namete 300 a za izvanredne 316 for. Medjutim, tvrdi gradačka komora, Zrinjsko-Frankopanska dobra su izuzeta od javnih nameta ovoga kraljevstva, jer da tako odredjuju povlastice izdane od nekoć ugarskih kraljeva ovim dobrima. Uz to je sklopljen 1720. god. ugovor, po kojem ista komora obzirom na ova dobra ne treba plaćati redovne javne namete kao ni one, koji su opći u cijelom kraljevstvu. Po rečenom ugovoru komora Doljnje Austrije se je obvezala platiti hrvatskom kraljevstvu jedino za izvanredna podavanja iznos od 300 for. Ako pak zakonski članak 52, stvoren na požunskom saboru 1741. god.[2], ne spominje izričito spomenuti ugovor iz 1720. god., to ne znači, da je on izgubio svoju vrijednost, jer se to dogodilo zato, što nije bio posebno podnešen. Stoga je ugovor i dalje važio, jer je obstajao, pak zato se sve do sada gradačka komora njime i služila. Medjutim, ako hrvatskom kraljevstvu ne dostaju 300 forinti, koje mora komora plaćati, zbog kakvih izvanrednih potreba, to se ipak Zrinjsko-Frankopanska dobra ne mogu procijeniti više, nego što su 15 dimnjaka.

Drugo: Gradačka komora se tuži, da je sabor odredio, da podžupan mora pregledati primorske malte, pa ako nadje, da su neke manje potrebne, neka ih ukine, a vektigal da ispravi i umanji. Da se ne bi ova odredba sabora mimoišla i tako ne izvršila, gradačka komora tvrdi, da je održavanje i pravljenje novih puteva skopčano s velikim troškovima ovih fiskalnih dobara, a treba naglasiti, kaže komora, da su ta dobra u krajini kraljevstva, pak stoga da su izložena mnogo većim teretima i opasnostima nego li druga dobra, koja se nalaze u unutrašnjosti kraljevstva.

Treće: Komora se takodjer tuži na odredbu staleža i redova, po kojoj su odredjeni u bakarskoj gospoštiji i u Dragi za plemenskoga suca Josip Tian, a za podsuca Antun Paravić, što se očito protivi dosadašnjoj praksi i običaju. Oni ne mogu ovdje vršiti jurisdikciju kraljevstva, jer su do sada uvijek bili smatrani za podložnike bakarske gošpoštije, pa su prema tome obvezani pod kaznom, da plaćaju poreze i da vrše gospoštijske službe, a kao takvi su »incapaces«, da vrše službe, koje im je sabor povjerio. Usprkos tome Josip Tian je sazvao vinodolski puk i odredio, da se bez njegove prisutnosti ne mogu donositi pravovaljane osude u Bakru i Dragi. Pri tome je Josip Tian upozorio puk, neka se od sada tužbe, koje želi, da se saboru podnesu, njemu predadu, a on će ih lično saboru preporučiti. Na to komora samo jedno traži, a to je da se navedeni oficijali kraljevstva, koji su više na oteščanje nego li na nuždnost puka postavljeni, a koji bez privole svoga

---

2) 52 čl.: 1741. god.: Ad tollendas universas Regnum inter, et Cameram graecensem, aliosque praescriptorum Bonorum Possessores hactenus vigentes Differentias, justum esse agnoscente, per consequens clementer annuente sua sacra Regia Majestate, communique Statuum et ordinum Voto statuitur: ut Bona Zriniano et Frangepano — Fiscalia Trans — Colapina, et Maritima per Cameram graecensem, aliosque tenta, eorumdemque Possessores, et officiales, juxta etiam praescriptum Articulorum 71. an. 1681. 44. ad. 1715. et 94. an. 1723. (sicuti in aliis Fiscalibus Bonis) communibus Legibus, et Jurisdictioni Regni imposterum subsint, et subesse debeant.

Digitized by Google

zemaljskoga gospodara ne mogu biti uzvišeni u plemićski stalež i s time primiti županijsku službu, maknu od vršenja odredjenih im služaba, jer da oni vrše radije nemire u puku nego li jurisdikciju kraljevstva.

Ovako spretan korak bečke politike, bez sumnje na štetu nepovredivosti hrvatske kraljevine, nije mogao ostati neožigosan od pohrvatskih staleža. Njima je već odavna bila poznata želja bečkoga dvora, koji je pokazao jaku volju za apsolutizmom. Kao takav on je morao imati pod svojom vlašću neposredno čitavu svoju državinu. Ali nije smio to postignuti silom, nego mudrom strpljivošću, otkidajući dijelove teritorija, koji poznaje samo jednu jurisdikciju i to banovu. Jedno mu je već i uspjelo: Krajina je bila u rukama karlovačkoga i varaždinskoga generala, a obojicu je samo on postavljao i njima vladao. Sada je nastojao i hrvatsko Primorje podvrgnuti vojničkoj zapravo svojoj upravi, ali mu staleži i redovi ovako odgovaraju na spomenutu representaciju:

Kako god se gradačka komora branila od odredbe sabora 1746. god. dokazujući, da ima povlasticu, po kojoj ne treba plaćati ni redovne ni izvanredne namete ovom kraljevstvu, ipak, kažu staleži, ona se ne može izvući ni jednim razlogom od toga plaćanja, ne — zato krepošću povlastice — jer ne samo da su ništetne i bez učinka povlastice, koje su izdane u protivnom smislu od 11. i 12. naslova II. dijela Tripartita, nego takodjer, jer su po 8. članu sabora od 1566. god.[3]) svi izuzetci od kontribucije, koje su dali negda ugarski kraljevi, poništeni i obeskrijepljeni. Osim toga, iako nije takva zakonska raspoložba bila u protivnosti sa sličnim povlasticama, ipak povlastiče izumrlih ne mogu prijeći u korist sadašnjih posjednika istih dobara, koji su »incapaces« za prava kraljevstva, jer tako, traži pozitivno pravo Tripartita. Ovo je mjesto protonotar kraljevstva posebno podvukao u saborskom zapisniku, naglasivši, da se prema podvalama bečkoga dvora staleži samo zakonima i pravima kraljevstva brane, Značajno je, da govoreći o povlasticama izumrlih, slijedi umetnuta rečenica: »O mrtvim i izumrlim prvašnjim posjednicima sposobnim za istu povlasticu neka bude

---

[3]) II. 11. pr. Tripartita: »Alio modo (ratione loci juribus aliorum praeiudicare n. p.) potest considerari privilegium; in quantum non ex mera Principis authoritate procedit, hoc est: quod Princeps non habet justam legitimamque facultatem concedendi tale privilegium; quia vergit in praejudicium aliorum, vel quod juri communi, ac constitutioni generali praejudicare dignoscitur.

II. 12. Tripartita: Povlastice gube pravnu snagu: Quando quis fecerit contra privilegium sibi concessum, aut male eo utitur; dum quis tempore debito non utitur privilegio; — qui incurrit crimen laesae — majestatis, vel notam infidelitatis; — si privilegium in alterius enorme damnum redundet; — si princeps, vel alter judex Regni ordinarius, ex certa scientia, videns et agnocens privilegium non valere, multis judicaverit contra illud; — per expressam, vel etiam tacitam renunttationem ipsius privilegii; — per posterius derogatorium priori; — per expressam revocationem concedentis.

8 čl.: 1566. god: »Quod autem Sacra Majestas Caesarea postulat decerni, ne deinceps exemptio ulla valeat quin universi oblata subsidia contribuant; non ignorant Status, et Ordines Regni, jam olim ab ipsis decretum fuisse, antiquas, illas, et perpetuas exemptiones, a Divis qondam Ungariae Regibus concessas, ad feliciora usque tempora esse cessatas, et sublatas.

§ 1. Quum tamen aliae sint exemptiones, uti pro combustis, et in locis desertis novas domos extruentibus quae hactenus necessariis de causis, tum a suae memoriae defuncta, tum vero moderna Majestate Caesarea dari, et observari consuetae fuerunt, supplicant Status et Ordines Regni, illas imposterum quoque non solum observari; verum etiam, quibus necessario videbitur, a sua Majestate Caesarea dari, atque concedi.

§ 2. Spectant enim illae, ad bonum Suae Majestatis, non minus, quam ad Regni publicum.

Digitized by Google

kraljevstvu nepoznato«.[4]) Po svoj prilici mislilo se na Zrinjske i Frankopane, te staleži ne mogavši zatomiti svoju bol, prešućuju imena, ali ipak im odaju počast, sjećajući ih se u saborskom zapisniku barem jednim redkom — baš u času, kada opet osjećaju napore u borbi za obranu svoje državnosti. Gradačka komora, nastavljaju staleži, ne može dokazati, da ne podliježe svim redovnim i izvanrednim nametima kraljevstva tobože krepošću spomenutog ugovora, jer ona isprava, koju gradačka komora priopćuje kao ugovor, dobro promotrivši ju, ne pruža izgled niti kakve vrsti niti kakve slike ugovora, jer ugovori nastaju obostranom privolom, čiji sadržaj može biti ili dare ili facere ili praestare. Ta privola ima za posljedicu samo izmjeničnu obvezu, i to ako je prije toga potvrdjena stipulacijom stranaka. Medjutim priopćena isprava komore nije ovim oblikom zaodjenuta, nego čisto i točno sadržaje kraljevsku rezoluciju o prijepornim nesuglasicama izmedju državnog uredjenja hrvatskog i gradačke komore, koja rezolucija inače je izdana usprkos odredbi 71. čl. 1681. i 44. čl. 1715. god., te je izmoljena pred prijestoljem u vazalskoj podložnosti, i stavljena po istoj komori na štetu staleža i redova ovoga kraljevstva. Ali sadašnja kraljica, videći, da je prejudicij time učinjen, dade 52 čl. 1741. god., kojim podijeli lijek prvašnjoj odredbi i ujedno vrati krepost prvašnjim zakonskim člancima, koji su se odnosili na ovo pitanje, kao 71. čl. 1681., 44. čl. 1715. god. i 94. čl. 1723., iz kojih jasno proizlazi, da kraljica ne daje nikakvu povlasticu ni gradačkoj komori ni posjednicima rečenih dobara.[5]) Medjutim gradačka komora bez ikakve podloge kaže, da tobošnji ugovor još vrijedi, jer nije izričito napomenut u 52. čl. 1741. god. zbog svoje ništavosti. No, ipak je u rečenom članku dostatno isticano, da su Zrinjsko-Frankopanska fiskalna dobra, koja se nalaze preko Kupe do mora, a koja drži ili posjeduje gradačka komora i drugi, odnosno njihovi posjednici i oficijali po spomenutim zakonima u buduće podložni svim zakonima, teretima i jurisdikciji kraljevstva. Protonotar je opet podcrtao ali sada »u buduće podložnošću«, da tako istakne cjelokupnost hrvatskoga kraljevstva. Medjutim, gradačka komora usprkos ovako jasnoj činjenici još uvijek tvrdi, da rečena isprava nije poništena, te prema tome da su oni izuzeti i obzirom na sudstvo i kontribucije i jurisdikciju. Ova isprava kaže, da moraju plaćati samo izvanredne na-

---

[4]) Acta et Articuli regni congregationum, 1747 god. p. 156.

[5]) Spomenute zakonske članke donosim ovdje u cjelini:

71 čl. : 1681 god.: »Ut Bona Frangepano - Fiscalia, tam Maritima, quam Croatica, ac alia quaevis, intra limites Regni Dal., Croat. et Sclav. existentia, hucusque ad manus Fisci Regii deventa, sive ea prae manibus Fisci Regii, sive aliorum quorucunque sint; a Sacra Corona et Jurisdictione solita Regni non avellantur: Neque per ullum, cum praejudicio et derogamine ejusdem Coronae et Regni possideantur; imo semper legibus et oneribus Regni praetacti sint subjecta; communibus votis determinatum est.«

44. čl. : 1715 god.: »Cum S. M. Sacratis. benigne declarasset, Dominium Csáktornya, cum reliquis Zriniano et Frangepaniano — Fiscalibus Bonis per Cameram Graecensem, non qua Communitatem, sed pro Duce Styriae Privatorum jure possideri; Hinc statuitur: Quod hujusmodi Bona, seu eorum Possessores, ac Officiales (sicut in aliis Fiscalibus Bonis) Legibus, Oneribus et Jurisdictioni Regni subesse debeant.«

94 čl. : 1723 god.: »In illatis sibi per Homines, et Officiales Bonorum antea Frangepaniano et Zriniano Fiscalium, ad praensens vero Camerae Graecensis; hactenus, et ne fors in futurum inferendis, tam bene realibus, quam personalibus, uti et mixtis injuriis; Nobilitas Trans — et Cis — Colapiana, uti et Maritima, Legali Juris via (Sua M. Sacratis. clementissime annuente) procedat;

§ 1. Et Beneficio Articuli 44. Anni 1715. imperturbate utatur«.

Digitized by Google

mete, no spomenuti zakonski članak izmedju ostaloga nalaže, da su ova dobra na gospoštijski forum, oni su po zakonima domovine od istoga izuzeti. rednim.

Što se tiče pak onoga stavka isprave, gdje se govori o pravosudju, kada navodi, da je vikar nadležan u sudstvu oficijalima i prefektima tvrdjava i gospoštija, pak da apelacija ide na direktora, a odavle na reviziju na komoru, to je posve oprečno navedenomu zakonu, koji traži, da se parnice obraćaju sa gospoštijskoga foruma ne na direktora niti na komoru, nego na županije i još veće instancije kraljevstva.

Takodjer nije ispravno, kada rečena isprava obvezuje tužioca, koji hoće voditi parnicu protiv komore radi dobara, da se obrati na banski forum, a ondje, gdje je predmet parnice nasilje, da se obrati na suca koga kraljica odredi. No, zakoni domovine obzirom na dokazni postupak, propisuju nadležnost ne samo banskomu forumu, nego i drugim nadležnim sudskim forumima. U parnicama nasilja, što su na pr. navedene u 23 čl.: 1636 god. i u drugim dekretima, nadležan je i podžupan. Što se, pak, tiče »nobiles summalistae«, koji po rečenoj ispravi spadaju obzirom na svoja dobra na gospoštijski forum, oni su po zakonima domovine od istoga izuzeti, Prema tome osim mnogo drugih, iz ovih se najjačih dokaza zaključuje, da je u okviru § 52 čl. 1741 god. i tobožnjega ugovora nastala ozbiljna protivnost, jer ako je ova isprava pravosnažna, iskrsava bezuvjetno pitanje, da li je napokon zakon stvoren na saboru s kraljevskom sankcijom uopće ikakvo ravnalo za obrazloživanje drugih odredaba, koje nemaju snagu zakona. Budući da zakon proizlazi iz suglasja kralja i staleža, on obvezuje i kralja[6]) Na ovo se u saborskom zapisniku nadovezuje: »Nitko ne će tajiti, da se partikularna isprava derogira općim zakonom; kao što i lex posterior, ako nema spomena prijašnjega zakona u svojem sadržaju, tim časom, kako to obslužuju svi pravnici, poništava prvašnji, jer odredjuje protivno, nego što to prvašnji zakon čini.«[7])

Isprava, o kojoj se nalazi navodni ugovor, sadržava još i izuzeće od sudske nadležnosti. Medjutim su ova izuzeća, koja su do sada postojala, poništena u pogledu sudstva, pak stoga ova isprava nije ni spomenuta u 52 čl. 1741 god.; nema ni potvrde, stoga izlazi, da niti ne postoji. Ali se gradačka komora stavlja u protivnost, tvrdeći, da je ipak ova isprava prećutno navedena u 52 čl. i da prema tome spomenuti ugovor i nadalje postoji. Ovaj je razlog bez temelja kao i svi drugi prvašnji, jer ovaj ugovor izmedju komore i kraljevstva vrijedi samo do izdanja istovrsne kraljevske rezolucije 1695. god., ali jer je medju strankama postojala nesuglasica i raspravljanje obzirom na ovaj ugovor, on se nije obsluživao, a kad je tokom vremena prešao u kraljevsku rezoluciju, ona se mogla tako dugo obsluživati, dok nije bila opozvana ili poništena drugom ili pak zanijenjena zakonom. Medjutim, ako gradačka komora tvrdi, da se je služila ovom rezolucijom i poslije stvorenoga zakonskoga članka 44. iz 1715 god., pa sve do sada, ne može se podnijeti bilo radi toga, što je komora bila uznemirena u to vrijeme u svojem uživanju ove povlastice po sudskim parnicama od strane državljana ovoga kraljevstva, bilo pak radi toga, što su se državljani morali sakupiti u saboru i time bili jedno vrijeme spriječeni drugim

---

[6]) Sciendum, quod (Constitutiones) primo ligent ipsum Principem, qui eas populo postulante eddidit. Juxta illud: Patere legem, quam tuleris ipse. Secus est de Summo Pontifice, et Romanorum Imperatore sentiendum de quibus nulla in hac parte notatur mentio. — § 1. Deinde ligant omnes jurisdictioni Principis subjectos; § 2. Et non solum illos, sed etiam quoscunque Forenses in hoc Regno degentes.

[7]) Acta et Atriculi Regni congregationum 1747. god.

Digitized by Google

važnijim državnim poslovima. Stoga, ako se je komora služila ovom rezolucijom, onda je to činila protupravno, pak nije mogla time prouzročiti staležima prejudicij, jer iz istih razloga, s kojih je služenje ovom rezolucijom bilo protupravno, bila je i sama rezolucija suvišna kao i protupravna. »I to«, kažu staleži i redovi s ponosom radi svojih prava, »neka bude dostatno rečeno, što se tiče prvoga člana iste reprezentacije.«[7])

Obzirom pak na drugi član, gdje se gradačka komora tuži na odluku sabora, da podžupan treba pregledati maltarinu na Zrinjsko-Frankopanskim dobrima, te urediti i smanjiti vektigal, nema se komora radi čega da tuži. Ona podliježe po spomenutom 52 čl.: 1741 god., pod sve zakone kraljevstva. Ovi pak zakoni, posebno 12 čl.: 1566 god. i drugi još stariji kao 67 čl.:1550, 36 čl.:1556, 58 čl.:1563, kao i noviji zakoni 17 čl.:1618, 44 čl.: 1681, 15 čl.:1715, 15 čl.:1723 god. nalažu podžupanu, ako narede staleži i redovi da pregledava malte, pa u koliko nadje i suvišne, neka to javi kralju, a ovaj će u najkraće vrijeme brzo javiti staležima, koje treba ukinuti. Komora nema prava sumnjati, da će podžupan pregledavši malte učiniti kakvu štetu, jer on mora, prije nego kralju javi, koje su malte suvišne, iznijeti posljedak svoga pregleda staležima, a ovi će tek odlučiti, što bi bilo najzgodnije. Ako se komori pak čini, da je podžupan prekoračio svoj djelokrug onda neka podnese kraljici tužbu sa navedenim teretnim okolnostima.[8])

Konačno, staleži i redovi se zaustavljaju na trećem članu tužbe gradačke komore, pak joj odgovaraju, da se komora ne može tužiti, što su staleži odredili, da u prekokupskim krajevima u Primorju vrše sudsku jurisdikciju kao plemićki sudac Josip Tijan, a kao podsudac Antun Paravić. Ovi su, naime, bili imenovani tek onda, pošto je sigurno ustanovljeno, da su plemićkoga staleža, pa su s time zadovoljili zakone domovine, koji vrijede i za gradačku komoru kao posjednika Zrinjsko-Frankopanskih dobara, koja su medjutim dijelovi ovoga kraljevstva i kao takovi su podvrženi kruni. Ova dobra, dakle, podliježu sasvim vlasti hrvatskoga kraljevstva. Ovaj stavak u saborskom zapisniku je nadasve važan, jer se odatle vidi, što su hrv. staleži mislili o svojem odnosu prema Svetoj kruni. U prvoj polovini XVIII. stoljeća, prema tome, nije izblijedio pojam Svete krune, pače on ima isto značenje, što su mu ga dali prvi Anžuvinci. Sve područje, što su ga sačinjavala dva kraljevstva od Karpata do Jadranskoga mora, bila je zemlja Svete krune. Nad ovim kraljevstvima širila se jedna vrhovna vlast i to same Svete krune, koja se očitovala u donacionalnom sustavu. Ali su dva kraljevstva, dvije države, jedna od druge strogo odijeljene državnom granicom na Dravi. Njihove se politike ne razlikuju, one su uskladjene, jer su to tražili njihovi staleški interesi. Ove dvije države vole skupa suradjivati. Njihova se prijateljska uzajamnost očituje na požunskim saborima, ali znade često puta biti skrajno odlučna u razlučivanju dvaju neovisnih kraljevstva. Hrvatska je osakaćena teritorijalno, ali samo oružjem nadmoćnijemu popušta. Politici, koja ide na njenu propast, znade se odvažno opri-

---

8) 12. čl.: 1566. god., stvoren na zajedničkom saboru u Požunu za kralja Maksimilijana II.: »Ili vero, qui nimia, et injusta Telonia, cum maximo negotiatorum, et aliorum itinerantium gravamine exigere pehibentur, a Comite, vel Vice-Comite illius Comitatus, in quo Telonia ejusmodi sunt, requisiti, teneantur privilegia sua, quae de Teloniis talibus habent, producere, illisque per Comitem, vel Vice-Comitem revisis, non plus exigere quam in eishabetur specificatum«. Dalje se odredjuju kazne za one, koji traže maltarinu, a slabo drže u redu most ili uobće prelaze. Svi drugi zakoni navedeni u tekstu se sadržajno slažu s ovim zakonom — jedino, što koji još iznosi kakvu pojedinost, no i to rijetko.

Digitized by Google

jeti. Ona svijesno prosudjuje stoga stvarne činjenice i cjelokupnijoj Ugarskoj često pokaže prstom na pojedina poglavlja svoga državnoga prava. To ona i sada ljubomorno radi, ali ne obraća se Ugarskoj nego bečkomu dvoru, odgovarajući gradačkoj komori, da ona vrši vlast na Zrinjsko- Frankopanskim dobrima, da udovolji svojemu pravu, djelomice sadržanomu u 57 čl.: 1647 god. To je nuždno, jer u spomenutom članku doslovce piše, da se odredjuje u svrhu sačuvanja zakonite jurisdikcije kraljevstva i Svete krune kao i prava Domovine, da se jednoga podžupana i plemićkoga suca odredi od strane staleža i redova, koji će u Primorju i okolini vršiti pravosudje, obdržavajući običaje i red, koji se ovdje i drugim predjelima kraljevstva obslužuje, a po potrebi svoje presude podnašati radi zrelijega prosudjivanja na sudbeni stol zagrebačke i križevačke županije, pa da se zatim presuda provede zakonito. Isto tako da plemstvo i svećenstvo, koje boravi u ovim predjelima, uživa, služi se i pokorava se onim prerogativama, slobodštinama i pravima kraljevstva, koja uživa drugo plemstvo i svećenstvo ovoga kraljevstva.[9]) Stoga, gradačka komora nema razloga, da jadikuje, ali ako ima što da zahtijeva poradi bilo kojega stvarnoga i zakonitoga razloga obzirom na podžupana ili spomenute suce, neka o tome temeljito javi ovdašnjoj državnoj upravi, pa će bez sumnje krivci iskušati one naredbe, koje će tražiti zakoni domovine i krivica počinitelja. To je dužnost sabora.

Kada se, napokon gradačka komora tuži, da sabor ne obslužuje pri uzimanju nameta samo do 15 dimnjaka, nego taj broj prelazi, premda je, kaže komora, tako odredjeno, da se uzima najviše za 15 dimnjaka, uvažavajući to do nove konskripcije na Perlasianovim i kameralnim dobrima, staleži i redovi odgovaraju, da bi komora odlično učinila, kada bi se obavijestila, kako je sabor revan na službi kralju, kada odredjuje velikašima ovoga kraljevstva, neka davaju banderije ne po broju dimnjaka u svojoj gospoštiji, nego onoliko, koliko uopće mogu dati. Kraljica Marija Terezija, sada vladajuća, najbolje znade, koliko puta se okoristila ovom saborskom odlukom, po kojoj se za nju na stranim bojištima prolijevala krv više i do krajnih mogućnosti hrv. kraljevstva, nego što je mogla kraljica, iako na svoj trošak, tražiti od kraljevstva, da joj dade vojničku pomoć. Ako, dakle, sabor na slavu kraljevskog doma tako postupa prema svojim udovima velikašima, kada ih sili na onu posljednju mjeru, koju uopće mogu da smognu, što se može onda gradačka komora tužiti,, kada hrv. sabor zahtijeva ono, što ova komora mora da dade po zakonima kraljevstva. Konačno, staleži i redovi, završavajući svoj odgovor na nepravedne i neosnovane tužbe gradačke komore, odredjuju: »da se ne bi više pružila prigoda kao sada, da se ovakva šta tuži obzirom na uvodjenje razmjernoga snošenja javnih tereta, neka se stvore što prije nacrti za konskripciju istih krajeva.«[10]) Dakle, i ovdje su se staleži ponijeli onako, kako se dolikovalo onim ljudima, čija je predaja slavna, jer su pripadali državi, koja je slovila kao branič i živi zid za obranu čitave zapadne kulture. Svijesni toga staleži, iako svedeni na jadnu površinu, osjećali su se jakim u očima svojih susjeda, pak su uvijek ponosno upirali prstom na svoje državno pravo.

9) Acta et Articuli Regni Congregationum. 1747. god.
10) Acta et Articuli Regni Congregationum. 1747. god.

Digitized by Google

Zemljišna pripadnost Gole, Gotalova i Ždale Hrvatskoj

Napisao sada već pokojni Hinko Več, bivši ravnatelj gruntovnica kod hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlade, odjela za pravosudje.

Iza prevrata, a naročito za vrijeme sklapanja trianonskoga ugovora od 1. lipnja 1920. počelo je pitanje o teritorijalnoj pripadnosti predjela: Gole, Gotalova i Ždale (Terrenum Repas et diverticulum Kéthely) Hrvatskoj i Slavoniji, opet zanimati šire krugove. Buduć da je ovo pitanje spomenutim trianonskim ugovorom konačno riješeno u našu korist, nema zapreke, da se iznese njegova povijest do godine navedenoga ugovora (1920.) i to po spisima, koji su predležali povjerenstvu za razgraničenje izmedju bivše države S. H. S. i Ugarske, a gdje je to bilo potrebno zbog predočenja ugarskoga stanovišta u stvari — i po studiji dra Galosa, donesenoj u glasilu madjarskoga povijesnoga društva »Szaszadok« (stoljeća), a odnosećoj se na vrijeme od XVII. stoljeća do god. 1815.[1])

Od XVII. stoljeća tražila su najprije vlastela, zatim županija somogyska, te stališi i redovi, a konačno — iza hrvatsko-ugarske nagode od god. 1868. — i ugarske vlade, da Hrvatska i Slavonija natrag ustupi Ugarskoj (županiji somogyskoj) zemljišta, zvana »Terrenum Repas et diverticulum Kéthely, ležeća izmedju lijeve obale rijeke Drave sa juga, te potoka Ždale (Ždalice) sa sjevera, od dravskoga mosta kod željezničke stanice Gyékenyes, pa do ušća Ždalice u Dravu u blizini ugarskoga mjesta Bélavar, u poprječnoj daljini od 23 kilometra i srednjoj širini od 5—6 kilometra[2]), jer da ta zemljišta nisu teritorijalno nikada pripadala kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, nego kraljevini Ugarskoj (županiji somogyskoj).

Isprava o hrvatskom stanovištu u ovoj stvari do početka god. 1708. nema. Ali iz izvješća varaždinskoga generalata o potvrdi povlastica na predjele Repas i Kéthely od god. 1708. toč. 15. odnosno odluke dvorske kancelarije od mjeseca travnja 1708. kao i izvješća generala grofa Heistera o stanju varaždinskoga generalata sa zemljovidom od mjeseca rujna 1712. ipak proizlazi, da su tekle razprave već početkom XVIII. stoljeća o ovom predmetu, dok ga stališi i redovi nisu donijeli pred sabor, koji je stvorio glede toga zak. čl. XL.: 1715., kojim odredjuje preslušanje stranaka i povedenje istrage, a konačno rješenje ostavlja saboru. Taj zakonski članak medjutim nije bio proveden. — U mjesecu svibnju 1751. izvjestio je general barun Keuhl dvorskoj kancelariji, da grofovi: Szeczeny, Zichy i Festetics kane prigodom budućega zasjedanja sabora zatražiti predjel Repas i Kéthely I doista je u istoj polovini XVIII. stoljeća podigla somogyska županija tužbu zbog toga, što da je pod varaždinskim zapovjedništvom stojeća krajiška pukovnija (pokrajinska straža) za vrijeme bana Franje Rakocija na obali Drave ležeća zemljišta Repas i Kéthely nepravednim načinom prisvojila, tamošnje stanovništvo i posjednike protjerala, te ova zemljišta tako od somogyske županije, dotično od Ugarske odcijepila, pa je gledom na to zamolila, da se ta zemljišta opet podvrgnu političkoj upravi somogyske županije, odnosno da se utjelove Ugarskoj. Ovu tegobu županije somogyske prihvatio je ug. sabor zak. čl. XIII. 1751., te je za ispitivanje predmeta izaslao mješovito dvorsko povjerenstvo, dok je carica i kraljica Marija Terezija

---

[1]) Prijevod ove studije donio je »Obzor« u br. 251. od god. 1906.

[2]) Vidi kartu aust.-ugarskoga vojnoga stožera u mjerilu 1:75000, zonu 21. col. XVI.

Digitized by Google

(1740.—1780.) obećala, da će o sporu tražiti obavijesti, te zatim u stvari odlučiti.

Po dr. Galosu imale su iztaknute razprave u saboru upadljiv dogadjaj, da je naime protonotar Hrvatske priznao pravednost zahtjeva somogyske županije. Razpoloženje, kojim su primili Hrvati to priznanje svoga protonotara, pokazuje Krčelić, koji ovaj njegov čin nazivlje »astutia« (lukavstvo, opas. uredn.).

Carica i kraljica Marija Terezija, da izpuni svoje obećanje, zatražila je obavijesti o predmetu od ratnoga vijeća, a ovo je u mjesecu siječnju 1752. pozvalo varaždinski generalat, neka o tom izvijesti. Tadanji zapovjednik general barun Keuhl je još iste godine podnio traženo izvješće u kojem je naveo, da zemljišta Repas i Kéthely nisu nikada bila ugarska, već vazda hrvatska; — da je Drava naravna medja izmedju Hrvatske i Ugarske, pa Ždalica, koje je korito već god. 1752. sačinjavalo granicu izmedju generalata i Ugarske, da nije drugo nego staro korito Drave, dakle prastara naravna medja. Takove promjene korita rijeke Drave pako da ne daju Ugarskoj pravo, da proširuje svoje granice. Dalje je izvijestio barun Keuhl, da isprava o tom ne ima, jer su izgorjele prigodom nekoga požara, ali da je upitno zemljište od postanka varaždinskoga generalata u rukama graničara, koji su ga u turskim ratovima branili svojom krvlju, te ga čuvali vojničkom stražom. Kada su Madjari god. 1722. htjeli da ovaj teritorij osvoje, tada su se njegovi stanovnici oduprli tomu silom i odaslali u Beč podpukovnika Radinarića, da obrani njihova prava. Radinarić je polučio, da je car i kralj Karlo VI. posebnim dekretom dosudio ta zemljišta generalatu. Ali odnosni dekret o tome da je izgorio kod spomenutoga požara. Medjutim da još živi (1752.) pukovnik Hengyeli, tadašnji zastavonoša generalata, koji o tom može svjedočiti.

Ovo izvješće generala baruna Keuhla priopćilo je ratno vijeće somogyskoj županiji na izjavu. U županijskoj skupštini nastojalo se oboriti sve navode rečenoga generala, odredilo se saslušanje svjedoka, dala se sačiniti po mjerniku karta toga zemljišta, i zatražilo njegovo mnijenje u stvari. Zapisnik skupštine o preslušanju svjedoka i o njenim zaključcima od mjeseca travnja 1752., kartu i stručno mnijenje mjernika, po kojem da nije mogla graba (korito) Ždalice nikada biti staro korito rijeke Drave, jer da graba (korito) toga potoka je preusko, a njegov izgled da ne odgovara izgledu osušenih riječkih korita ili rukava — odpremila je županijska skupština somogyska dne 17. listopada 1752. ratnomu vijeću. Na to je bio odredjen odbor od vojničkih i gradjanskih lica, da raspravi predmet. U sjednici toga odbora, održanoj 18. travnja 1753. stavio je izaslanik dvorske kancelarije u zapisnik prijedlog, da se odašalje po jedan zastupnik sa strane vojske, političke uprave i komore kao povjerenstvo, koje bi imalo pregledati prijeporno zemljište, te povući granicu tako, da odijeli onaj dio toga zemljišta, koji je neobhodno potreban varaždinskomu generalatu, od onoga dijela, koji je neobhodno potreban somogyskoj županiji, a zatim da bi se potonji dio prijepornoga zemljišta utjelovio somogyskoj županiji, dok bi se pojedini privatni interesenti imali uputiti sa svojim zahtjevima na nadležni sud.

Taj je prijedlog stigao kruni, kada je ona — po dr. Galosu — imala nakanu, da po želji Hrvata izluči iz granice Petrinju, a Repas i Kéthely da prepusti Madjarima, pa je valjda gledom na to odlučila, neka se stvar riješi u Beču sporazumno s banom, kancelarom i vojničkim vijećem, jer da povjerenstva mnogo stoje, a ništa ne rade. Taj je prijedlog somogyska županija primila na znanje. Konačno uslijedila je u predmetu resolacija Marije Terezije od 18. lipnja 1753., po kojoj spomenuta zemljišta spadaju Ugarskoj; nu pošto su za opstanak krajiške pukovnije neobhodno potrebna, da se faktični posjed ima pridržati sve dotle, dok će se krajiška pukovnija

Digitized by Google

drugim zemljištem odštetiti, ili pako Vojnička Krajina ukinuti. — Na ponovljene uskornice somogyske županije, te stališa i redova stvoren je neuživotvoreni zak. čl. LXIII. 1790.-91., dok nije konačno temeljem zak. čl. XXVII. 1802. s nova odredjeno mješovito vojničko-gradjansko povjerenstvo, sastavljeno od palatina nadvojvode Josipa kao predsjednika, zatim s vojničke strane od pukovnika Alvinczya, baruna Oluhausena i dvorskoga ratnoga tajnika Zunglinga, a s gradjanske strane grofa I. Brunschweiga i grofa I. Esterhazy-a, velikoga župana zemplinske županije. Izvjestitelj je bio Franjo Dárvas, a perovodja An. Almasy. Somogysku županiju kao tužitelja je zastupao grof Festetics, a varaždinski generalat kao tuženika pukovnik Hermann.

Iza poduljih razprava, vodjenih sve od god. 1805., sastao se tako sastavljeni sud konačno početkom god. 1807. Dne 20., 22. i 26. siečnja 1807. raspravljana su slijedeća pitanja predsjednika, stavljena prema navodima tužitelja i tuženika:

1. Komu pripada područje Repas i Kéthely; — 2. Ako pripada Ugarskoj, u čiji pravni djelokrug se ima uzeti; — 3. Što će biti sa zahtjevima privatnika?[3])

Nakon izcrpljive rasprave o predmetu bilo je prema zapisniku od 27. siečnja 1807. zaključeno:

1.Da upitna zemljišta sačinjavaju u cijelosti dio Ugarske, te se podnipošto ne mogu pripojiti Hrvatskoj; — 2. Budući da su ova zemljišta za obstanak Krajine neobhodno potrebna, te pošto krajiška pukovnija po samom svojem sustavu ne može pod gradjansku oblast spadati, da se ta zemljišta imadu i dalje ostaviti pod vojničkom upravom sve dotle, dok će se ili krajiška pukovnija drugim zemljištem odštetiti, ili pako Vojna Krajina ukinuti, u kome slučaju, da se imadu rečena područja utjeloviti samogyskoj županiji; — 3. Da se privatne obitelji imadu uputiti svojim zahtjevima proti fisku na redoviti put pravde. Ove zaključke je podnesao predsjednik povjerenstva, palatin nadvojvoda Josip dne 6. veljače 1807. caru i kralju Franji I. na potvrdu. Previš. rješenjem od 8. siečnja 1808. (reg. br. 414) bilo je opet izrečeno, da ta zemljišta sačinjavaju dio Ugarske, nu pošto su za opstanak krajiške pukovnije neobhodno potrebna, da se imadu ostaviti pod vojničkom upravom, dok ne bude krajiška pukovnija na koji drugi način odštećena ili Vojna Krajina ukinuta.

Tako je predmet ostao sve do god. 1826. in statu quo,[4]) kada su opet stališi i redovi utjelovljenje upitnih zemljišta somogyskoj županiji podnijeli kao tegobu Kruni. Na to je car i kralj Franjo I. rješenjem od 11. travnja 1826. gore navedeno svoje rješenje od god. 1808. doslovno na novo potvrdio. — Budući da se stališi i redovi time nisu zadovoljili, nego su na saboru od god. 1830. svoju tegobu ponovili, to bude ces. i kr. odlukom od 2. prosinca 1830. prijašnja rješenja u stvari pridržana, nu ipak podjedno odredjeno, da se glede tih zemljišta imadu povesti rasprave kod dotičnih dikasterija.

---

3) Iz spisa se razabira, da su obitelji grofova Festetics, Szechény i Zichy svoja prava na Repas i Kéthely prijavile i podigle proti kraljevskom fisku tužbu, pak će se na njih odnositi ovo treće pitanje i dotični odgovor mješovitoga povjerenstva.

4) Dr. Galos, u svojoj studiji navodi: »da su se stranke god. 1815. (kojom godinom on svršava svoju studiju) u predmetu same nagodile tako, da su povukle liniju i odredile, da će ustanovljeni jedan dio uživati confinium (kujina), u drugi žakanyska gospoštija dotle, dok sabor stvar ne riješi. Držim, da se je tu radilo samo o manjim posjedovnim sporovima duž medje, kao n. pr. o zahjevu občine Torčec na pravo drvarenja u šumama Repasa god. 1814.-15.; o zahtjevu občine Zakony na pravo paše u predijelu Kethely, te o diobi Kethelya izmemdju žakanjskih provincijalista i občine Drnje god. 1845., a ne o predhodnoj negodbi glede pripadnosti tih zemljišta Hrvatskoj ili Ugarskoj, jer u ovdjašnjim spisima o takovoj nagodi ne ima traga.

Digitized by Google

Na saboru od god. 1839.-40. nastojali su stališi i redovi nanovo, da se ta tegoba odstrani; povodom čega bi rješenjem ces. i kralja Ferdinanda I. od 1. svibnja 1840. u izgled stavljeno, da će glede pridjeljenja ručenih zemljišta pod gradjansku jurisdikciju uslijediti potrebite odredbe, čim bude podnešen uzpjeh razprave dotičnih gubernija; podjedno pak bi vrhovnomu vojnomu zapovjedništvu naloženo, da podnese svoje mnijenje.

Medjutim, obavljena je oko god. 1842. izmjera rijeke Drave po mjernicima, pak su stališi i redovi — valjda tim potaknuti — ponovili odstranjenje upitnoga gravamena na saboru od god. 1843.-44. Uslijed toga bude rješenjem cara i kralja Ferdinanda I. od 20. kolovoza 1844. obstojaloj dvorskoj kancelariji naloženo, da razpravivši taj predmet sporazumno sa vrhovnim dvorskim vojnim vijećem i dvorskom komorom, putem sazvati se imajućih konferencija izcrpljivo razjasni, a naročito da svestrano prosudi pitanje, na koji bi se način — bez uštrba za krajišku pukovniju — moglo želji države i somogyske županije zadovoljiti. Povodom toga previšnjega naloga započete rasprave bile su prekinute dogodjajima god. 1848., te je daljnje raspravljanje toga predmeta prestalo, dok se o istom nije opet zametnula riječ 1870. kada je somogyska županija upravila na državni sabor predstavku, da se zemljišta Repas i Kéthely istoj natrag pripoje. Državni sabor ustupio je tu predstavku ug. ministarstvu za unutarnje poslove na dalje uredovanje. Rješenje iste postalo je prešno uslijed ces. i kr. naredbe od 8. lipnja 1871. o ustanovama za prelaz obiju varaždinskih krajiško-pukovnijskih kotara iz vojne u gradjansku upravu, te uslijed zaključka državnoga sabora od god. 1872. donešenoga povodom jedne interpelacije.

Ug, ministar za unutarnje poslove je priopćio dopisom od 16. travnja 1873. br. 12.409 stvar hrvat. slav. dalmat. ministru. Ovaj je na osnovi toga priopćenja u dopisu od 8. svibnja 1873. br. 723, upravljenom na tadanjega namjestnika banske časti Antuna pl. Vakanovića, najprije razložio stvar, a zatim naveo, da je pravo Ugarske, dotično somogyske županije na zemljištu Repas i Kéthely opetovano priznano i sudbeno i od sabora, pa i kraljevskim odlukama, da je pripojenju tih zemljišta materi zemlji (Ugarskoj) stojala na putu samo odšteta krajiške pukovnije ili ukinuće Vojne Krajine, da je previš. rješenjem od 8. lipnja 1871. varaždinska i križevačka vojna krajina, kamo upitna zemljišta sada spadaju, ukinuta i pod gradjansku upravu stavljena; da je pripojenju rečenih zemljišta dosada na putu stojeća zapreka time uklonjena i da zato ugarski ministar za unutarnje poslove drži, da je dospjelo vrijeme za odstranjenje te tegobe; da je naumio podnijeti ministarskomu vijeću prijedlog, da vlada u predstavci na kralja izrazi želju, da se s obzirom na gore obrazloženo stanje stvari odredi pripojenje zemljišta Repas i Kéthely Ugarskoj, dotično povratak istih pod upravu somogyske županije; — ali ipak želi prije, nego li bi taj prijedlog odnio minist. vijeću, doznati mnijenje i nazore namještenika banske časti, pa ga zato umoljava za priopćenje odnosnoga njegovoga mišljenja. U predhodom rješenju toga zahtjeva odgovoreno je ugarskoj vladi, putem ministra za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju, da se mnijenje o tom predmetu ne može dati na brzu ruku, budući da se je o tome dosada raspravljalo bez utjecaja hrvat.-slav.-dalmat. zemaljske vlade i prijašnjih ovozemaljskih oblasti, pa da valja prije svega sakupiti podatke, koji se odnose na ovo pitanje. Podjedno su u ovoj stvari zatraženi spisi od podžupanije u Bjelovaru, c. k. glavnoga vojnoga zapovjedništva u Zagrebu, zemaljskoga arhiva u Zagrebu, te c. k. ratnoga ministarstva u Beču.[5])

Primivši tako sakupljene spise, izjavio je tadanji ban Ivan Mažuranić dopisom od 2. studenoga 1873. br. 14.634 ugarskoj vladi putem tadašnjega

[5]) Popis tih spisa ne donaša se ovdje, jer je preopsežan.

Digitized by Google

ministra za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju grofa Petra Pejachevicha, da su razpravni spisi o tom predmetu tako omašni, da bi se mogli jedva za nekoliko mjeseci svestrano izpitati i proučiti, te o stanju stvari valjan sud stvoriti. Dalje je ban izjavio, da pošto se ipak i bez potanjega izpitivanja stogodišnje razprave glede ovih zemljišta vidi, da se tu radi o odcijepljenju zemljišta, koja su prije pripadala objema varaždinskim krajiškim pukovnijama, a kasnije županiji bjelovar-križevačkoj, te o pripojenju tih zemljišta županiji somogyskoj; te pošto se iste krajiške pukovnije ces. naredbom od 8. lipnja 1871. i §-om 66. zak., čl. I.: 1868. pripoznavaju kao takove, koje spadaju području kraljevine Hrvatske i Slavonije, a odcjepljenje istih zemljišta sadržavalo bi u sebi i promjenu područja ovih kraljevina, uzakonjenoga zak. čl. I. 1868., pa stime i promjenu samoga zakona, koja se može samo putem regnikularnih deputacija izvesti. da se zemljišta Terrenum Repas et diverticulum Kéthely kao faktično i po zakonu sastojine područja kraljevine Hrvatske i Slavonije odcijepiti ne mogu nego putem obaju zakonodavstava, a svako drugo jednostavno izvedeno odcjepljenje tih zemljišta da bi povrijedilo navedeni nagodbeni zakon. Konačno je izjavio ban Mažuranić, da pogledom na obsežnost spisa, kao i pogledom na to, da su regnikularne deputacije istom nedavno dovršile reviziju nagodbenoga zakona, ne drži za shodno ni za uputno, da se ovo pitanje, koje bi izizkivalo iznovično izaslanje regnikularnih deputacija, opet povuče u raspravu i tako tek izpravljeni nagodbeni zakon podvrgne novoj promjeni.

Medjutim donešen je i zak. čl. XXXIV.: 1873. o uzakonjenju ces. i kr. naredbe od 8. lipnja 1871., dok je na izjavu bana Mažuranića od 2. stud. 1873. odgovorio tadašnji ug. ministra predsjednik Koloman Tisza tek dopisom od 27. studenoga 1875. br. 1902 reasumnirajući sadržaj izjave, da je – pošto ne drži, da stanovište, što ga je ban Mažuranić u tom predmetu zauzeo, odgovara pravomu stanju otvari — privolom ministarskoga vijeća, podnio kralju u predmetu predstavku, na koju da je car i kralj Franjo Josip I. rješenjem od 13. studenoga 1875. odredio, da se — pošto je ban Mažuranić u predmetu dao svoje mnijenje, ne bivši u položaju predmet točno ispitati i na nj odnoseće se spise proučiti — svi na ovaj predmet odnoseći se spisi banu priopće radi meritornoga izpitanja i iznovične izjave mnijenja, a zatm da podastre predmet — s obzirom na porezne, posjedovne i druge osobite odnošaje, koji su na upitnim, kao nekoč vojno-krajiškim zemljištima povodom razvojačenja Krajine nastali i jošte postoje — iznova na previšnju odluku. Uslijed ove zapovijedi vraća ug. ministar predsjednik gore navedenim dopisom, sve na ovaj predmet odnoseće se spise, te obrazlaže podrobno stanovište, koje je zauzela ugarska vlada u ovoj stvari. Ponajprije razlaže ministar predsjednik tečaj razprava, koje su o ovom predmetu vodjene počevši od vremena Raroczyjevih buna, kada su krajiške straže — navodno — nepravednim načinom sebi prisvojile u govoru stojeća zemljišta, pa sve do dogodjaja god. 1848., iza koje su godine razprave prestale, dok ovaj predmet u novije doba nije opet potaknut uslijed predstavke županije somogyske i interpelacije u državnom saboru.[6]) Iza ovoga kaže ministar predsjednik ponovno, da je upitno zemljište pravno uvijek spadalo Ugarskoj, odnosno županiji somogyskoj, te da je faktično utjelovljenje jedino i samo s obzirom na krajiške odnošaje odgodjeno dotle, dok Krajina drugim načinom ne bude odštećena ili razvojačena: da budući da je medjutim uslijedilo podpuno razvojačenje obiju varaždinsko-krajiških pukovnija, da sada reinkorporaciji ovih zemljišta nisu na putu nikakove zapreke.

---

[6]) Ovo razloženje je istovjetno s razloženjem sadržanim u dopisu ministra za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju od 8. svibnja 1873., br. 723.

Digitized by Google

Po tom ističe ministar predsjednik, da mora odlučno poricati izpravnost nazora, da su ova zemljišta faktično i po zakonu sastojine područja kraljevine Hrvatske i Slavonije. Ujedno nastoji pobiti gledišta, na kojima je ban Mažuranć osnovao svoje mnijenje, da se ova zemljišta od kraljevine Hrvatske i Slavonije ne mogu odcijepiti uopće, a barem ne drukčije, nego putem obaju zakonodavstava. U tu svrhu navodi, da §-om 66. zak. čl. I.: 1868. i c. kr. naredbom od 8. lipnja 1871 nije pružen dokaz, da u govoru stojeća zemljišta spadaju području Hrvatske i Slavonije. Ustanova §-a 66. nagodbe, kojom se obje varaždinsko-krajiške pukovnije priznavaju kao područja Hrvatske i Slavonije spadajuće, da se nipošto protegnuti ne može na zemljišta Repas i Kéthely već zbog toga, što je prediućem §-om 65. nagodbe Ugarska priznala samo cjelokupnost zemljišta Hrvatske i Slavonije, pa kada bi zaključak, što ga je ban Mažuranić izvodio iz § 66., bio izpravan, da bi tada zemljište Hrvatske i Slavonije bilo povećano na račun cjelokupnosti zemljišta Ugarske. Ugarskomu zakonodavstvu da nije nikada bila niti mogla biti namjera, da se određe zemljišta, koja spadaju Ugarskoj, pa se je zemljište obiju varaždinsko-krajiških pukovnija moglo priznati kao cjelokupni dio Hrvatske i Slavonije samo u toliko, u koliko se je sastajalo iz dijelova hrvatsko-slavonskoga zemljišta. Budući da je zak. čl. I.: 1868. netaknuto ostavio pripadnost u govoru stojećih zemljišta Ugarskoj, i iz jednakih se razloga isto kazati može takodjer o previš. reskriptu od 8. lipnja 1871. kao i o zak. čl. XXXIV.: 1873. glede sastavljene iz obiju varaždinsko-krajiških pukovnija županije bjelovar-križevačke, — da pripojenje više spomenutih zemljišta Ugarskoj ne sadržaje u sebi povredu zak. čl. I.: 1868. o uzakonjenja područja kraljevine Hrvatske i Slavonije, pa da nipošto nije potrebno, da se zbog toga promijeni ovaj zakon.

Po tom nastavlja ministar predsjednik, da ne može dijeliti ni nazora, da bi odcjepljenje, pravije reinkorporacija u govoru stojećih zemljišta mogla uslijediti samo putem razprava regnikolarnih deputacija, a da bi se svaki drugi postupak protivio nagodbenomu zakonu. Izaslanje regnikolarnih deputacija da bi bilo potrebno samo onda, kada bi se radilo o ustanovljenju dvojbene granice ili o takovoj transakciji, kojom bi se promijenila teritorijalna cjelina jedne ili druge zemlje. U predstojećem slučaju da ne ima govora o tom, već o takovu pitanju uredjenja medje, koje je jur riješeno s gledišta teritorijalnoga i jurisdikcionalnoga prava, budući da je izreklo ne samo zakonodavstvo nego i svaki o tom predmetu kompetentni forum svoju odluku. Po tom da se sada jedino još može raditi o načinu, kojim bi se ova odluka provela t. j. protupravno spada pod hrvat.-slav. jurisdikcijom nalazeća se zemljišta natrag podvrgla nadležnoj ugarskoj jurisdikciji. Ova provedba da ne spada na zakonodavstvo već na eksekutivnu vlast, te da se stoga nakon ishodjenja previšnjega ovlaštenja može podpuno izvesti u djelokrugu ugarske i hrvatsko-slavonsko-dalmatin. vlade. — Ministar predsjednik dopušta, da je bilo najzgodnije vrijeme za rješenje ovoga predmeta onda, kada se radilo o razvojačenju obiju varaždinsko-krajiških pukovnija, ali drži, da bi neupotrebljenje te zgodne prilike u obzir doći moglo samo s gledišta shodnosti, što ipak nipošto ni u jednom pravcu ne može prejudicirati nedvojbenomu pravu Ugarske, niti rješenje toga predmeta zavisnim učiniti od sudjelovanja čimbenika, kojih privola nije potrebna. Stoga drži ministar predsjednik, da će ban odustati od prvotno u toj stvari zauzetoga stanovišta, te tako omogućiti skoro konačno rješenje ovoga pitanja.

Dopisom svojim od 19. prosinca 1880. br. 3630 M. E., upravljenim na tadašnjega bana Ladislava grofa Peacsevicha, uskoruje ministar predsjednik odgovor na gore spomenuti svoj dopis od 2. studenoga 1875. br. 1902, upravljen na prijašnjega bana Ivana Mažuranića, povodom tim, što je u konfe-

Digitized by Google

rencijama održanim god. 1880. u Budimpešti zbog konačnoga razvojačenja hrvat.-slav. Vojne Krajine dogovoreno, da bi se ovom prigodom takodjer imalo konačno riješiti prijeporno pitanje Repasa i Kéthely-a. Povodom te uskornice izradio je početkom god. 1881. odjelni predstojnik za unutarnje poslove Jovan Živković na dopis ministra predsjednika odgovor od 2. stud. 1875. br. 1902, koji je bio ban Ladislav grof Pejacsevich osobno predao ministru predsjedniku. U tom odgovoru se ističe, da upitni predmet — u koliko se to razabrati može iz dosta nepotpunih spisa — prema pravničkomu shvaćanju u Hrvatskoj, niti je meritorno i konačno riješen, a niti se nalazi u provedbi. Što se tiče pravnoga naslova za ovu, sa strane Ugarske odnosno županije somogyske od stoljeća traženu reinkorporaciju Repasa i Kéthely-a Ugarskoj, naime da je to zemljište za vrijeme Rakoczyevih buna protupravno zaposjednuto od — pod zapovjedništvom varaždinskoga generalata stojeće — vojno-medjašne straže, te tako Ugarskoj oteto, — ne nalazi se u spisima za ovu tvrdnju dovoljan dokaz. Nu ne samo da ovo navodno zaposjednuće nije potvrdjeno u nijednom spisu, nije ga ni županija somogyska iznijela u prvoj svojoj pritužbi na ugarski sabor god. 1751. u potkrepu svojega prava na ovo zemljište, nego je svoju pritužbu temeljila na tom, da upitna zemljišta leže ovkraj (na lijevoj obali) Drave, a da je ova rijeka odvajkada bila medja izmedju Ugarske, te Hrvatske i Slavonije. Isti razlog iznešen je i u sjedničkim zapisnicima vojno-upravnoga mješovitoga povjerenstva, sastavljenim u smislu zak. čl. XXVII.: 1802. dne 8. ožujka 1805. i dne 27. siječnja 1807., pa ni u odnosnom podnesku predsjednika toga povjerenstva palatina, nadvojvode Josipa od 6. veljače 1807., na koje je uslijedilo previš. rješenje od 8. siječnja 1808., nije istaknuto protupravno zaposjednuće. Ako i jest rečeno izaslano mješovito povjerenstvo djelovalo »in forma delegati judicii«, jasno je ipak, da se tu radi o zemljišno-medjašnom sporu izmedju Ugarske te Hrvatske i Slavonije, koji spor — kao takav — sa strane ugarskoga zakonodavstva do sada (god. 1880.) još nije meritorno riješen; što bi u takovu slučaju po smislu ugarskoga ustava ipak moralo uslijediti, budući da u toj stvari donešeni zak. čl. XIII.: 1751., LXIII.: 1790.-91. i XXVII.: 1802. ne sadržaju meritorno rješenje. Stoga ban ne može da usvoji mnijenje ugarskoga ministra predsjednika, po kojem da je u stvari jur uslijedila izreka zakonodavstva ili inoga kojega nadležnoga foruma, a to tim manje, što je previšnjim rješenjem od 8. siječnja 1808. cijelo ovo pitanje odcjepljenja, odnosno reinkorporacije, opet vraćeno u stanje razprava i izvidjanja, koja su bez uspjeha bila vodjena sve do god. 1848. Ali neglededći na to, promijenilo se je iza previšnjega rješenja od 8. siječnja 1808. stanje stvari faktično i zakonito tako, da se upravnim putem više riješiti ne da bez povrede zakona; svaka pako povreda zakona, da bi bila uzrokom nedoglednih pravnih zapletaja.

Spomenuto previšnje rješenje od god. 1808. kao i rješenje vojno-upravnoga mješovitoga povjerenstva, pred kojim je u ono vrijeme ovo medjašno pitanje došlo do razprave i zaključka, imalo je za predmet svojih razprava nenaseljeni kraj, kojega opseg tada, a još ni danas (god. 1880.) nije točno poznat, te na kojem su tek kasnije nastale tri naseobine: Gola, Gotalovo i Ždala, — i to Gola i Ždala na rudini Repas, a Gotalovo na rudini Kéthely. Ove tri naseobine da su spadale i to: Ždala virovitičkoj, a Gola i Gotalovo peteranačkoj kompaniji djurdjevačke pukovnije, koja je iza razvojačenja Krajine temeljem zak. čl. I.: 1868. in statu quo pripojena Hrvatskoj i Slavoniji tako, da sada (god. 1880.) Gola Gotalovo spadaju upravnoj općini Peteranec, a Ždala i Virje županije bjelovarsko-križevačke.

Povrh toga posjeduju na tom predijelu žitelji iz onkraj (na desnoj obali) Drave ležećih šest kompanija djurdjevačke pukovnije polja i inoga zemljišta, a djurdjevačka imovna občina sklop šuma od 6000 jutara; o čem

Digitized by Google

su od god. 1871. i 1873. ovamo, stupili na snagu novi zakoni i naredbe, koje se upravnim putem niti mogu odstraniti, niti neuvažavati. Stoga da slijedi logičnom dosljednošću, da su prigodom stvaranja nagodbe t. j. zak. čl. I. (XXX.): 1868., koji (naprama Ugarskoj) ustanovljuje posebno zemljišno područje kraljevina Hrvat. i Slav., njihov »teritorijalni integritet«, — i sva ostala prava ovih kraljevina »kao političkog naroda«, — spomenuta mjesta (Gola, Gotalovo i Ždala) pod navedenim kompanijama: Peteranec i Virje sadržana u §-u 66. pripala navedenoj djurdjevačko-krajiškoj pukovniji; jer niti u ovom temeljnom zakonu, a niti kasnije prigodom razvojačenja i utjelovljenja obiju krajiških pukovnija po uzakonjenoj naredbi od 8. lipnja 1871. zak. čl. XXXIV. 1873. nije glede izlučenja navedenih triju sela uvršten u zakon koji pridržaj, kako je to učinjeno n. pr. glede grada Rijeke.

Gledom na sve to drži ban Ladislav Peaczevich, suglasno s predjašnjim banom Ivanom Mažuranićem, da se u smislu nagodbe od god. 1868. ovo pitanje može ponovno riješiti samo putem obaju zakonodavstva t. j. ugarskoga i hrvatsko-slavonskoga sabora.

Iza toga prestale su razprave u predmetu, dok povodom mnogobrojnih posjedovnih i vlastničkih sporova nastalih izmedju obostranih žitelja uslijed čestih promjena toka i korita Drave nije ug. ministar za unutarnje poslove dopisom od 9. kolovoza 1892., upravljenim na ministra za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju, a po ovom banu grofu Dragutinu Kuhen-Hedervary-u, od 20. kolovoza 1892. br. 1256 — povodom primljenog jednog zapisnika mješovitoga povjerenstva od 22. listopada 1890., sastavljenoga zbog autentikacije tehničkoga sastavka (operata) o medji duž Drave počevši od mjesta, na kojem potok Ždala (Ždalica) utiče u Dravu, kraj Bélavara u Ugarskoj, pa do istočnoga kraja županije bjelovarsko-križevačke (tromedja hrvat. slav. županija: bjelovarsko-križevačke i virovitičke, te ug. županije somogyske, dakle izvan predjela Repas i Kéthely), kojim to povjerenstvo ne autencirajući odnosni tehnički sastavak predlaže, da bi se počam od ušća Ždalice u Dravu prema istoku (niz Dravu) uzelo korito Drave za medju, na osnovi izvješća podžupana županije somogyske od 18. studenoga 1890. br. 27.597 — ponovno predložio, neka bi se Drava uzela za medju ne samo na djelu, što ga predlaže mješovito to povjerenstvo, nego duž cijeli njen tok, počevši od ugarske županije Zala kraj Legrada odnosno ušća Mure u Dravu pa do ušća u Dunav kraj Aljmaša prema sadanjemu (1892.) njenom toku, odnosno prema toku, koji će ta rijeka imati iza regulacije, a to naročito s toga, jer bi uzdržavanje zemaljske medje u vidljivom stanju po starijoj kojoj izmjeri bilo skopčano s nerazmjerno velikim troškom i trudom.

Na to je odgovorila hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada po banu Kuhen-Hedervaryu 11. studenoga 1896. br. 40.164. da pri uredjenju medja, o kojima se radi, po njenom mnijenju, ne može biti mjerodavnim pitanje troškova, a i Drava da ne može biti medjom Ugarske, te Hrvatske i Slavonije, jer je — kako to dokazuje: Vanthierova izmjera od god. 1842. i katastralna izmjera od god. 1865. — vrlo nestalna u svojem toku, jer neprestano mijenja svoje korito. Ako bi se dakle korito Drave uzelo za medju, bilo bi to razlogom neprestanih medjašnih, te vlastničkih i posjedovnih sporova izmedju obostranih žitelja. Nu i ne gledeći na to, hrvat.-slav.-dalmat. zemaljska vlada, nikako ne može usvojiti mnijenje ugarske vlade, da se u nazočnom prijeporu bilo sadanji tok Drave, bilo pako tok svojedobno sporazumno regulirane Drave ustanovi granicom izmedju somogyske županije i hrvat. slav. županija: bjelovar-križevačke i virovitičke, odnosno kraljevine Hrvatske i Slavonije, te Ugarske, pošto bi se time moglo §-om 66. nagodbenoga zakona kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji zajamčeno zemljišno područje promijeniti na uštrb ovih kraljevina.

Digitized by Google

Budući da se pako cjelokupnost toga zemljišnoga područja mora štititi, to u slučaju pograničnoga prijepora ne može biti mjerodavno drugo stanje nego ono, koje je obstojalo god. 1868., pa se prema tomu prijepor, o kojem se radi, ne može riješiti na temelju druge koje izmjere izim one od god. 1865. (najbliža god. 1868. nagodi), prema kojoj su jur odredjeni katastralni i gruntovni odnošaji i prema kojoj je — što je ovdje najglavnije — pravomoćno uredjena bila granica izmedju spomenutih županiju u času, kada je navedenim nagodbenim zakonom kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji zajamčen tadanji obseg njihova zemljišnoga područja.

U odgovoru na to od 6. siječnja 1897. br. 106.525, priopćenom hrvat.-slav.-dalm. zemaljsko vladi putem ministra za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju tada Imbra pl. Josipovića, ostaje ugarska vlada (ministarstvo za unutarnje poslove) kod prvobitnoga svojega prijedloga, jer — ne dijeleći u predmetu zabrinutost hrvat.-slav.-dalm. vlade stavljenu sa državno-pravnoga gledišta — mnije, da zemljišnu nepovredivost zajamčujuće zakonske ustanove uopće, a ustanove nagode od god. 1868. napose, ne imaju to značenje, da se geografska površina stanovitoga područja pod nikakovim uvjetima ne ima mijenjati, nego da znače samo to, da se dijelovi zemlje, koje stanovitoj državi pripadaju, od nje odkinuti ne smiju.

Tako se — navadja ug. vlada — godimice dogadja, da se koja površina odcijepi od Ugarske i pripoji Austriji i obratno, a da se ni sa koje strane ne stavi prigovor proti ustupljenju dotične površine zato, jer bi time za vrijeme austro-ugarske nagode od god. 1867. postajala površina jedne ili druge države bila promijenjena. Postupak pako da se opravdava time, što se tečajem razprava može izpostaviti, da stanovita površina de jure ne pripada onoj državi, kojoj je za vrijeme medjašnoga spora de facto spadala, nego susjednoj. Po mnijenju ug. vlade ne sastoji očuvanje zemljištne cjelovitosti u tom, da se zanimane vlade ne mogu putem ugovora dotično korvencije upuštati u arondiranje stanovitoga zemljištnoga područja, nego stranom u tom, da proti n a s i l n o m u odcjepljenju kojega zemljištnoga dijela ustane na obranu, stranom pako u tom, da u onom slučaju, kada bi prigodom uredjenja prijepora dokazano pravno stanje ili naravni čimbenici zahtijevali, da se stanovita površina odstupi, interes države ne pusti s vida, t. j. da samo toliko odstupi, koliko njezin susjed temeljem jasnoga prava svoga može potraživati. — dotično toliko, koliko stanje stvari neobhodno zahtijeva. U ovakovom pako slučaju, n. pr. kada u interesu ustanovljenja medje s one strane koje pogranične rijeke ležeću površinu odstupa, da se brine o tom, da ista odgovarajućom površinom bude odštećena.

Nadajući se ug. vlada, da će hrvat.-slav.-dalm. zemaljska vlada svoje sa državno-pravnoga gledišta iznešene prigovore u predmetu napustiti, odnosno iznijeti proti prihvatu rijeke Drave za medju koje važnije razloge, ostaje ona kod prvobitnog u toj stvari zauzetoga stanovišta, ako i priznaje, da će prihvat rijeke Drave za medju imati svoje nedostatke i da će tokom vremena nastati neznatne promjene; nu kod takovih zemljištnih promjena nastale povrede interesa koje zemlje mogu se putem preboja izravnati.[7])

Ove prijedloge i mnijenja ug. vlade ban grof Kuhen-Hedervary nije usvojio, odnosno prihvatio dopisom od 16. ožujka 1898. br. 4923 ex 1897, a napose nije usvojio prijedlog glede odstupa u tom obliku zemljišta »Terrenum Repas et diverticulum Kéthely« stoga, što bi kraljevina Hrvatska i Slavonija kraj takovoga uredjenja zemaljske medje došle u neugodan položaj, da izgube svoje preko rijeke Drave ležeće znamenito zemljišno područje, sastojeće se iz poreznih općina: Gola, Gotalovo i Ždala sa površinom od 10.810

[7]) Proučenjem svih odnosnih spisa dobije se utisak, da ug. vladi kod prijedloga u god. 1896. i 1897. nije bilo posve točno poznato pravo stanje stvari, a niti položaj i opseg spornoga zemljišta.

Digitized by Google

jutara i 231 četvr. hv. i 5.112 stanovnika, te je ponovno iztaknuto, da se postojeći medjašni prijepori mogu riješiti jedino na temelju mapa katastralne izmjere od god. 1865.

Po tom ban grof Dragutin Kuhn-Hedervary stoji na istom stanovištu, što su ga pred njim u stvari zauzimali banovi Ivan Mažuranić i grof Ladislav Peacsevich, ali pak s tom razlikom, da se po njemu predmet ne bi imao riješiti putem regnikolarnih deputacija, već odlučno traži, da se medja uspostavi u naravi i dalje uzdrži u očevidnosti, temeljem hrvat. slav. katastralnih mapa od god. 1865., koje najbolje pokazuju stanje zemljištnoga opsega kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrijeme nagode od god. 1868., te po kojim mapama da su zemljišta Gole, Gotalova i Ždale (Terrenum Repas et diverticulum Kéthely) u cijelosti izkazana kao sastojni dio kraljevina Hrvatske i Slavonije, a po kojima su takodjer uredjeni i gruntovni i zemljovinski sastavci (operati).

Kako hrvat. slav. i ugarska medja još sveudilj nije bila uredjena i vidljivim znakovima označena, množili su se sve više vlastnički i posjedovni sporovi uzduž medje, pa je povodom toga ug. ministarstvo za unutarnje poslove bilo prinuždeno putem ministra za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju, dne 5. ožujka 1903. br. 13370 — saopćiti hrvat. slav. zemaljskoj vladi na gore navedeni njen dopis od 16. ožujka 1898. br. 4923 odnosno na stanovište zauzeto u tom dopisu po banu Kuhen-Hedervaryu, da s razloga s h o d n o s t i prijedloge po njemu iznešene — ako i ne prikazući temeljitost državnopravnih prigovora — očituje, da je pripravan n a p u s t i t i u predmetu uredjenja upitne medje dosadanje (ugarsko) stanovište, po kojem bi se budućom medjom imao prihvatiti tok rijeke Drave i to stoga, što se glasom obavijesti dobivene od ug. ministarstva za poljodjelstvo odsjek Drave izmedju Zsakanya i Barcsa predhodno ne će regulirati, a i regulacija dijela Drave od Barcsa do ušća u Dunav da je bila samo projektirana sa rokom do god. 1909., pa je tako jedan glavni uvjet prijedloga podžupana županije somogyske od 18. studenoga 1890. br. 27.597 te dotičnoga prijedloga tadanje ugarske vlade odpao; a konačno ne bi se obzirom na nestalnost korita Drave, prihvatom dosadanjega stanovišta ug. vlade (da bude Drava medja) postigla s t a l n a medja.

Glede načina uredjenja medje pako predlaže ug. vlada, da bi se za podlogu toga uredjenja uzele ug. izvorne katastralne mape od god. 1859. do 1866. i hrvatsko-slav. katastrane mape od god. 1862.—1869., u kojima je medja većom stranom s u g l a s n o unešena, a samo gdje-gdje da ima manjih razlika, koje potječu od nekih medjutimnih promjena korita Drave.[8])

Dalje predlaže ugarsko ministarstvo za unutarnje poslove prema mnijenju ministarstva financija način glede izvadjanja tehničkih radnja oko uspostave granice i autentikacije tih radnja po obostranom mješovitom povjerenstvu, te ističe, da svi odnosni prijedlozi ministarstva financija u b i t n o s t i odgovaraju stanovištu hrvat. slav. zemaljske vlade, pak da ih zato — u nadi da provedba tih prijedloga ne će naići na veće poteškoće, — i ona usvaja s dodatkom, da se u slučaju razlike obostranih katastra, prihvati kao mjerodavni, stariji sastavak (operat) u ovom slučaju hrvat. slav. od god. 1865., budući da je raniji sastavak mogao već naići na promijenjeno stanje.

Predloženi po ministru financija način izmjere površina smatra ug. vlada svrsi shodnim, nu ne smatra ga obvezatnim, budući da bi proti istomu mogla hrvat. slav. dalm. zemaljska vlada imati načelnih prigovora, zbog kojih ug. vlada ne želi dalje zavlačivati nuždno uredjenje medje. — Po

---

[8]) Korito Ždalice koje sačiniava medju područja Gole, Gotalova i Ždale prema Ugarskoj, nije se promijenilo. Obostrane mape su stoga suglasne. Starija je mapa hrvat. slav. od god. 1865.

Digitized by Google

mišljenju ugarske vlade imalo bi se predloženo uredjenje medje p r e d h o d n o ograničiti samo na ugarsku županiju samogysku, jer tamo imade najviše sporova, dok glede medje napram županiji baranyskoj takovih sporova ne ima. U zemljištno pitanje Repasa i Kéthelya pako ne dira to namjeravano uredjenje medja.[9]) Konačno ug. vlada moli, neka joj se stanovište hrvat.-slav.-dalm. zemaljske vlade u stvari saopći što prije, da se za slučaj prihvata njenih prijedloga, još ove godine (1903.) započeti može tehničkim radnjama.

Ove je prijedloge hrvat.-slav.-dalm. zemaljska vlada (ban grof Kuhen-Hedervary) prihvatila dopisom od 16. lipnja 1903. br. 24.104 uz neke preinake glede shodnijega izvedenja tehničkih radnja na točkama, na kojima se obostrane katastralne mape ne bi posve sudarale, i glede nošenja troškova triangulacije. — Napokon postignut je ipak podpuni sporazum obiju vlada, sadržan u dopisu hrvat.-slav.-dalm. zemaljske vlade od 5. ožujka 1909. br. 11.057 na ug. ministarstvo za unutarnje poslove. Po tom sporazumu: 1. ima se urediti vaskoliki medjašni potez izmedju ug. županije somogyske i hrvat.-slav. županije bjelovarsko- križevačke i virovitičke, počevši od mosta u Legradu, zadnjega medjašnoga kamena br. 579 Zala—Varaždin, sve do kraja županije somogyske, izuzevši hrvat.-slav. općinu Torčec II. dio (.t. zv. rudina Keter)[10]) i to: ponajprije po tehničkom, a zatim obostranom mješovitom upravnom povjerenstvu; 2. ima se cijelo uredovanje obaviti istim načinom, kako se je obavilo bilo na zemaljskoj medji izmedju ug. županije zaladske i hrvat.- slav. županije varaždinske, a isto takovi imaju biti i medjašni znakovi; 3. ima radnje tehničke komisije preizpitati obostrano mješovito upravno povjerenstvo, a tek tada, kada bude tehnički sastavak prihvaćen po tom povjerenstvu i njegovi zaključci odobreni po objema vladama, imadu se postaviti stalni medjašni znakovi, opet po onom tehničkom povjerenstvu, koje je označilo medjašni potez privremenim znakovima; 4. ima podlogom tehničkog uredovanja služiti bud ugarska bud hrvat. slav. najstarija katastralna mapa (u konkretnom slučaju hrvat. slav. mapa od god. 1865.), a tamo označeni medjašni potez m j e r o d a v a n je za obje zemlje. Izmjere pako imat će se obaviti temeljem triungulatornih točaka, koje će se postaviti duž upitnoga medjašnoga poteza po kr. triungulatornom uredu; 5. nema se obzir uzeti na medje, koje su u katastralnim mapama iztaknute kao prigodom prvobitne katastralne izmjere po občinama zahtjevane, u koliko se ti zahtjevi ne bi ponovili kod sadanjega uredovanja; 6. valjat će, u koliko se ti zahtjevi ponove, zahtijevani medjašni potez po najstarijoj katastralnoj mapi uz možebitnu shodnu značicu privremeno izkočiti, te odluku prepustiti mješovitomu upravnomu povjerenstvu, odnosno objema zanimanim vladama; u koliko se pako mješovito povjerenstvo zbog nestašice skroz pouzdanih dokaza ne bi moglo odlučiti glede pravca koje zahtijevane medjašne crte ili inačice, ima se u konačnom rješenju vazda prihvatiti stanje prema najstarijoj katastralnoj mapi;

7. Obje zanimane vlade jednako nose troškove izaslanih tehničkih vještaka i mješovitih povjerenstva, nadnice radnika, izdatke za nabavu privremenih medjašnih znakova i medjašnoga kamenja, te ostaloga gradiva, nuždnoga za tehničke operacije, dočim će se trigonometrička triangulacija — u koliko će takova služiti i u katastralne svrhe — obaviti iz listine kr. ug. ministra financija, kojemu potpada triangulatorni ured, uz uvjete § 57. zak. čl. VII.: 1875.

---

9) Medja županija zaladske i varaždinske bila je tada već sporazumno uredjena i stalnim znakovima označena. Kasnije je i glede županija baranyske i virovitičke usvojen isti način uredjenja, kako je utanačen bio za županiju somogysku.

10) Ova rudina ne spada području Repas i Kéthely, a bila je tada takodjer prijeporna.

Digitized by Google

Ponude za izvedenje radnja oko stabilizovanja konačno odobrenoga medjašnoga poteza,[11]) prmat će od odnosnih poduzetnika oba predsjednika tehničkih povjerenstava, te ih sporazumno predložiti svojiim vladama, zbog dalje shodne odredbe;

8. Ima se o uspostavljenoj medji sastaviti nacrt i opis medje u dva jednaka primjerka u objema jezicima, koji će sastavci služiti podlogom uredovanju mješovitoga povjerenstva, a isto tako valja sastaviti i zapisnik mješovitoga povjerenstva u dva suglasna primjerka u objema jezicima, koji će se zapisnici imati svojedobno predložiti po predsjednicima obostranih mješovitih povjerenstva uz izvješće objema vladama. — Članove tehničkoga i mješovitoga povjerenstva imenuje svaka vlada za sebe.

9. Izvorne katastralne mape i sva druga pomagala jednako stoje na razpolaganje obostranim tehničkim izaslanicima i mješovitomu povjerenstvu, a isto tako uputit će se suglasno, obostrane upravne vlasti, da imadu obostranim uredujućim organima biti u svem na ruku, te u koliko bude nuždno kod trigonometričke triangulacije u katastralne svrhe, da imadu učiniti ono, što je propisano glede doprinosa občina po § 57. zak. čl. VII.: 1875.

Na to je saopćila ugarska vlada hrvat.-slav.-dalm. vladi dopisom od 4. srpnja 1909. br. 86.197, da je — gledom na tako sklopljenu pogodbu — ministar financija preuzeo troškove triangulatornih radnja na svoju listinu, te da će se tim radnjama još ove godine (1909.) započeti. Podjedno je ug. vlada imenovala tehničke vještake, koje kani u odredjenu svrhu sa svoje strane izaslati na lice mjesta pod predsjedanjem kr. ug. nadzornika ing. Eugena Abaffya. — U rješenju toga priopćenja imenovala je i hrvat.-slav.-dalm. zemaljska vlada (ban barun Pavao Rauch) naredbom od 2. kolovoza 1909. br. 41.210 svoje tehničke vještake pod predsjedanjem vladinoga ravnatelja gruntovnice Hinka Več a.

Triangulatorne radnje do točaka IV. reda bile su dovršene u god. 1910. Zatim su se dne 12. listopada 1910. sastala oba imenovana predsjednika tehničkih povjerenstava, te ustanoviše postupak kod daljih tehničkih radnja ovako:

Izmjere se imadu obaviti u okviru sporazumka obiju zanimanih vlada n u m e r i č k i m načinom, u triagulatornom sustavu (meridianu) tornja crkve franjevačkoga samostana Kloštar-Ivanić, polygonima izmedju triangulatornih točaka, a koordinate: triangulatornih, medjašnih i pomoćnih točaka obračunati u istom sustavu, te zatim transformirati i u triangulatorni sustav »Budapeste« tako, da budu predležale koordinate u objema tim sustavima, pa da se po tom može svaka po vremenu nastala oznaka točaka uspostaviti samostalno u jednom ili drugom triangulatornom sustavu u naravi na istom mjestu. Uz kotirane nacrte o medji valjat će sastaviti i topografičke opise točaka, izkaza koordinata u objema sustavcima, te izkaza kuteva i dužina medjašnih i polygonih stranica.[12]) Sve točke označene su kamenima, providjenim tekućim brojevima. Na medjašnom kamenju uklesana su prama Hrvatskoj i Slavoniji slova: K. H. S. (Kraljevina Hrvatska i Slavonija), a na strani prema Ugarskoj slova: M. O. (Magyar-orszag), dok su na kamenju, koje označuje pomoćne točke, uklesane u Hrvatskoj i Slavoniji slova P. T. (pomoćna točka), a u Ugarskoj slova B. P. (bisztosito pont). — Budući da je zemaljsko pogranična crta — rijedkim iznimkama — podjedno i medja posjeda obostranih žitelja, valjalo je i na tu okolnost prigodom tehničkih radnja oko medje uzeti poseban obzir.

---

11) Dobavu, privoz i ukopavanje medjašnoga kamenja, prosjeka u šumama i t. d.

12) Potanki opis izvadjanja tehničkih radnja i odnosnih poteškoća pri njima ne spada ovamo.

Digitized by Google

Ovdje u kratko sažeti prijedlozi obaju predsjednika tehničkih povjerenstava odobreni su konačno i po objema vladama, te se je odpočelo radnjama na dan 4. rujna 1911. kod ugarskoga sela Dráva Tamási, gdje je bilo uredjenje medje zbog ozbiljnih medjašnih sporova najnuždnije. Tehničke radnje od Dráva Tamásia prama istoku (niz Dravu) dovršene su god. 1913. do tromedje ug. županije somogyske i baranyske, te hrvat. slav. županije virovitičke, te po sektorima autenticirane u prisutnosti zastupnika svih dotičnih obostranih občina i zanimanoga žiteljstva, po obostranom mješovitom povjerenstvu, a zatim odobrene po objema vladama, bez ikakova prigovora sa budi koje strane, glasom zapisnika od 8. i 9. studenoga 1911. u Drávatamasy-u, od 11. prosinca 1911. u Barcsu, od 21. do 23. listopada 1913. u Detkovcu, te od 5. do 7. studenoga 1913. u Slatini. — Do konca god. 1914. završene su takodjer i radnje od Dráva Tamásia natrag prama zapadu do kolodvora Gyekenyes, dakle i duž područja: Gola, Gotalovo i Ždala, pa je tako vaskoliki taj predjel pripojen Hrvatskoj i Slavoniji isto tako bez prigovora sa strane zanimanih občina i žiteljstva. Ali mješovito povjerenstvo nije bilo tamo izaslano, jer je to onemogućio rat.

Tako je stvar mirovala do Trianonskoga ugovora, kojim je (čl. 27. dio II.) svakolika prema gore opisanomu uzpostavljena medja neznatnim promjenama na mjestima kraj kolodvora Gole, na kojima Ugarskoj ostavljena željeznička pruga Gyekenyes—Barcs prelazi na hrvatsko-slavonsko tlo, (čl. 303. XII. dio. glava V. odjelak III.). ponovno utvrdjena, a time taj preko dvijestogodišnji zemljišni spor izmedju kraljevina Hrvatske i Slavonije te Ugarske konačno riješen u korist Hrvatske i Slavonije.

Nuždna obrana kod uvrede časti

Napisao Eugen Wagner, kotarski sudac u Sv. Ivanu Zeleni.

Po općim propisima kriviČnoga zakona nuždna je obrana ona, koja je potrebna, da se od sebe ili koga drugoga odbije istovremeni protupravni napadaj. Nuždna obrana je nekažnjiva. Kažnjivo je samo njeno prekoračenje. Dok se kod napadaja na našu tjelesnu nepovredivost takva obrana dopušta gotovo neograničeno, naša sudska praksa — čini se — ne priznaje opravdanom nuždnu obranu izvršenu uzvratom uvrede časti. Da li je takvo stanovište opravdano?

Kod nuždne obrane, kako ju odredjuje § 24. k. z., nisu ni izcrpljivo (kao na pr. kod odredjenja stanja nužde u § 25. k. z.) ni primjerice nabrojena pravna dobra, koja se mogu nuždnom obranom zaštititi. Ako ćemo dakle nuždnu obranu prema § 24. k. z. široko tumačiti — a protiv takvoga tumačenja nema nikakvoga ni zakonskoga ni uopće pravnoga razloga — moramo u pravo nuždne obrane uključiti sva pravna dobra, pa prema tome i pojam časti.

Drugim riječima: Za zaštitu svoje časti imademo pravo nuždne obrane i djelo, koje izvršimo u nuždnoj obrani svoje časti, u pravilu je nekažnjivo. Ali važnije od toga je pitanje, u kojim se granicama ima kretati nuždna obrana kod uvreda časti, odnosno gdje je njeno prekoračenje. U tom pogledu važno je dakako pitanje, kojim sredstvima možemo braniti i obraniti svoju čast.

Opći propisi našega kriviČnoga zakona (§§ 1.—90.) ne daju nam na ovo nikakav odgovor. Da li se možemo kod odgovora na ovo pitanje poslužiti analogijom tumačenja nuždne obrane kod drugih svojih pravnih dobara, naročito kod zaštite svoje tjelesne nepovredivosti, gdje je pojam nuždne obrane već dovoljno objašnjen?

Digitized by Google

Govoreći općenito (naročito de lege ferendas) držimo, da je razumljivo naše pravo, da uvredu suzbijemo uvredom. Uzvrata uvrede je najslabije sredstvo naše obrane (samopomoći). Istina je doduše, da za zaštitu uvredjene časti postoji zakonsko sredstvo tužbe i krivičnoga postupka. Ali ta sredstva općenito postoje za zaštitu svakoga povrijedjenoga dobra putem krivične radnje. Zašto bi bilo dozvoljeno, da se od udarca branimo udarcem, od prijetnje prijetnjom, a da ne bi bilo dozvoljeno, da se od uvrede branimo uvredom?

Za ovo stanovište moglo bi se navesti mnogo uvjerljivih slučajeva iz života, ali navest ćemo takav slučaj samo općenito: Jedna je osoba napadnuta od druge raznim pogrdama i uvredama, i to na kakvom zboru, skupštini, na trgu, javnom mjestu uopće ili pred više ljudi. Zar napadnutomu doista ne bi pripadalo pravo, da takav napadaj makar samo i pokuša suzbiti (nuždna obrana ne mora uspjeti!) sličnim pogrdama i uvredama, naročito riječima i izrazima, koje bi kvalifikovale takav postupak ili napadača (To je bezobrazno, vi ste klevetnik i slično) ili čak i prijetnjom spojenom s uvredom (Ako ovako nastavite, ja ću obračunati s Vama i Vašim poganim jezikom). Zar da napadnuti bezpomočno gleda i dopušta, da ga se vrijedja i da nema drugoga prava, nego da podnese krivičnu prijavu? — Svakako valja da mu pripada pravo samopomoći uzvratom uvrede.

Tu ćemo medjutim upozoriti na dvije zakonske ustanove iz posebnog dijela našega krivičnoga zakona (§ 298. od. II. i 181. od. III. k. z.), iz kojih bi izlazilo — kod površnoga promatranja stvari — da naš zakon ne poznaje kod uvrede časti ovakovu nuždnu obranu u podpunom obliku. U oba ta slučaju zakon dopušta, da se oslobodi od kazne ona osoba, koja uzvrati uvredu ili napadača lako tjelesno povrijedi. Očito je, da u obje te iznimke nema podpunoga pojma nuždne obrane, jer je u oba slučaja djelo po zakonu ipak protupravno, pa počinitelja valja proglasiti krivim i samo osloboditi ga od kazne.

Vrativši se opet našemu primjeru, treba da se pitamo: Bi li odgovaralo pojmu pravednosti i pravu nuždne obrane, da se napadnuti za čin uzvrate uvrede po § 298. od II. k. z. oslobodi doduše od kazne, ali da se ipak proglasi krivim. Ako se želi, da se uvaži nuždna obrana, takvo djelo mora biti nekažnjivo, a to znači, da se nema smatrati protupravnim.

Ali upravo kod uvrede časti obična su prekoračenja nuždne obrane, i to u tolikoj mjeri, da samo pravo nuždne obrane rijetko dolazi do primjene. Potreba odmazde izazvana uvredom tako je snažna, da se redovito gubi svaka mjera. Prekoračenje nuždne obrane kod uvrede poštenja razumljivo je, jer je uvreda svakako najblaži oblik povrede kaznenoga prava. Upravo radi toga prekoračenja i samo radi njega postoji ustanova § 298. od. II. k. z.

Sucu je najteže kod ocjene pitanja nuždne obrane ocijeniti granice te obrane. Pogrješno je medjutim kod obostranih uvreda uvijek primijeniti samo propis § 298. od. II. k. z. U takvim slučajevima može biti podpuno opravdana i primjena § 24. k. z., t. j. ocjena pitanja, da li je postojalo pravo nuždne obrane. Ustanove § 298. od. II. k. z. i § 181. od. III. k. z. samo nadopunjuju propise § 24. k. z. glede nuždne obrane kod uvrede časti, t. j. propisuju kaznenu sankciju kod prekoračenja te nuždne obrane.

Ako te propise tako shvatimo, bit će nam oni samo dokazom, da je i kod uvrede časti dozvoljena nuždna obrana u potpunoj mjeri, ali dakako do izvjesne granice, koju baš postavljaju te zakonske ustanove. Možemo dakle reći, da je nuždna obrana kod uvrede časti dozvoljena samo uzvratom uvrede (može biti i prijetnjom), ali nije dopuštena fizičkim napadajem na napadača, koji bi napadaj izazvao ma kakvu tjelesnu povredu (to je već prekoračenje). A i kod uzvrate uvrede moramo se ograničiti na najnužnije

Digitized by Google

i paziti na to, nije li napadnuti prešao u samostalno vrijedjanje, koje s nuždnom obranom nema nikakve veze, jer se u tom slučaju možemo poslužiti samo s blagodati § 298. od. II. k. z., ali nipošto s blagodati iz § 24. k. z.

Opaska uredništva: Mislimo, da bi se u gornjemu razlaganju moglo ovo primijetiti: Nužnoj obrani je svrha, da napadnutoga obrani od napadaja, koji je započet ili bar neposredno prijeti. Baš u toj mogućnosti i vjerojatnosti više ili manje uspješne obrane leži njezino opravdanje i nekažnjivost. Ali uvrijedjeni, kada je već jednom uvrjedjen, ne može se više obraniti od uvrede, koja je već prošla, dakle gotov čin. Uvredama sa svoje strane može on eventualno spriječiti uvreditelja, da ne nastavi s uvredama, ali to već ne bi bila više obrana, nego prije stanje nužde.

Zahtjev za podnošenje i pregled trgovačkih knjiga radi ustanovljenja providbe posrednika

Napisao dr. Josip Rucner, tajnik Stola sedmorice.

Posrednik, koji za trgovca zaključuje poslove, od kojih mu pripada odredjeni postotak u ime nagrade (providbe), u mnogim slučajevima prije utuženja providbe traži posebnom tužbom od svoga nalogodavca, da mu podnese svoje trgovačke knjige na pregled, a napose one njihove dijelove, koji se odnose na poslove, koje je posrednik zaključio.

Postavlja se pitanje, da li postoji pravni osnov za takav zahtjev posrednika, koje su stvarne i vremenske granice toga posrednikova prava?

Osnov toga posrednikovoga prava nalazi se u propisima gradjanskoga parbenoga postupnika, i to u dijelu, koji govori o dokazu s isprvama, a napose o dužnosti protustranke u parnici, da doprinese isprave, potrebne za dokazivanje tužiteljeve tvrdnje, u nazočnom slučaju o obstojnosti i visini providbe. Danas je već nesporna činjenica, da se i trgovačke knjige imaju smatrati ispravama, o kojima govore propisi §-a 399 i sl. grpp. i to zajedničkim ispravama za trgovca i njegova posrednika (§ 400 br. 3 grpp). Ali nema sumnje, da su trgovačke knjige u tom slučaju »zajedničke isprave« samo u onim svojim dijelovima, koji se tiču pravnog odnosa stranaka.

Iz propisa §-a 399 grpp. proizlazi nedvoumno, da je posrednik ovlašten u parnici, u kojoj je utužio svoju providbu, zatražiti podnošenje i pregled trgovačkih knjiga tuženikovih, radi točnog utvrdjenja utužene provigdbe. On taj zahtjev može u tom slučaju staviti u tužbi, usmeno na raspravi i pismeno izvan rasprave, u pripremnim podnescima, pred odredjenim ili zamoljenim sucem. Ali u svakom slučaju taj zahtjev sadržaje samo dokaz navoda tužbe, kojom je utužena posrednikova providba.

Navedeni propisi parbenoga postupnika ništa ne govore o tom, da bi posrednik bio ovlašten i prije tužbe, kojom utužuje providbu, posebnom samostalnom tužbom tražiti od svoga nalogodavca predloženje i pregledanje njegovih trgovačkih knjiga radi ustanovljenja

Digitized by Google

visine providbe. Na to upućuju propisi §-a 222 st. 4 zakona o radnjama i čl. 34 uvodnoga zakona za gradjanski parbeni postupnik.

Pitanje je, u kojem obliku i do kojih granica može posrednik ostvariti to svoje pravo?

Po propisu §-a 222 st. 4 ZOR ovlašten je posrednik pri obračunu providbe tražiti, da mu se predlože izvadci iz knjiga o poslovima, koji su zaključeni njegovim radom. To potvrdjuje i propis člana 34 Ugrpp., po kojem se podnošenje zajedničke isprave može tražiti i prije odredjene parnice.

Medjutim valja zaključiti, da se ni iz jednoga zakonskoga propisa ne može izvesti pravo posrednika, da protiv nalogodavca digne tužbu sa zahtjevom, da mu je ovaj dužan »podnijeti svoje trgovačke knjige radi pregleda u dijelu, koji radi o poslovima, iz kojih posrednik izvodi svoje pravo na providbu«. Navedeni zakonski propisi daju posredniku pravo samo na to, da traži »predloženje izvadka iz trgovačkih knjiga«, pa je samo taj izvadak ona »zajednička isprava«, o kojoj govori čl. 34 Ugrpp., u vezi s §-om 400 br. 3 grpp., a nikako mu ti propisi ne daju pravo, da traži »da mu se p o d n e s u (!) trgovačke knjige nalogodavca«, a niti da ih on »pregleda«, pa ni u dijelu, koji se odnosi na poslove, koje je on za nalogodavca zaključio.

Zahtjev za pregled trgovačkih knjiga i njihovih dijelova može posrednik staviti samo u parnici, u kojoj je utužio svoju providbu, a nikako u posebnoj samostalnoj tužbi, kako to dopušta najnovija sudska praksa (R. S. II. br. 699 — ali vidi i R. S. I. br. 167)! Da je tome tako, slijedi iz propisa člana 11 br. 4 Ugrpp., koji kaže: »Ne dira se u propise gradjanskoga prava, kojima se propisuje način podnošenja trgovačkih knjiga i odredjuju pravne posljedice nepodnošenja tih knjiga«. Prema tome, zakon ne svrstava jednostavno trgovačke knjige pod pojam »isprava« iz §-a 399 i sl. grppp. One jesu, istina, »zajedničke isprave« u smislu §-a 400 br. 3 grpp. — ali za njih iznimno ne vrijede propisi o načinu podnošenja i o posljedicama nepodnošenja (§ 403 grpp.). Trgovačke knjige zauzimaju u pojmu »zajedničkih isprava« izniman položaj. U pitanju općih predpostavaka za dokaznu snagu trgovačkih knjiga, vremena, mjesta, načina i obsega njihovoga pregledavanja i posljedica uskrate predloženja tih knjiga odlučni su jedino propisi §§ 34—37 trgov. zakona. Jedina je iznimka ocjena dokazne snage trgovačkih knjiga, za koju nije mjerodavan propis §-a 31 trg. zakona, nego tu dokaznu snagu sud ocjenjuje prema §-u 368 grpp. po sloodnom uvjerenju (391 st. 1 grpp.).

Ako je tome tako, valja utvrditi, da trgovački zakon dopušta pregledanje trgovačkih knjiga samo k a o d o k a z u p a r n i c i, a nikako ne može pregledanje trgovačkih knjiga (ma i u izvadku) biti predmetom samostalnoga tužbovnoga zahtjeva. To isto slijedi i iz propisa §-a 222 st. 5 ZOR., koji kaže, da »nadležni sud može odrediti pregled trgovačkih knjiga službodavca putem sudsko zakletog knjigovodstvenoga vještaka«. Tu se očito ne misli na odredjenu stvarnu ili mjestnu nadležnost, nego se pod pojmom »nadležni sud« razumijeva onaj parnični sud, kod kojega će biti utužena posrednikova providba.

Digitized by Google

Trgovački zakon strogo ograničuje pravo stranke, da pregleda trgovačke knjige protivnika u parnici. Ni parničnomu sudu nije dopušteno, da ih pregledava neograničeno. Cijeli njihov sadržaj mogu samo sud i vještaci pregledati — i to samo u toliko, u koliko je u pitanju, da li su one propisno vodjene (§ 35. trg. z.). Protustranka može pred parničnim sudom pregledati samo one upise iz tih knjiga, koji se odnose na prijepor. Sve su to radnje, koje se dogadjaju iskjučivo pred parničnim sudom, u vezi s glavnom parnicom, u kojoj trgovačke knjige služe kao dokaz tužbovnih navoda.

Iznimno dopušta zakon (§ 36 trg. z.) predloženje radi pregleda cijelog sadržaja trgovačkih knjiga u slučaju nasljedstva, zajednice dobara, diobe društvenog imetka i stečaja. Ali i u tom slučaju se pregled knjiga obavlja pred s u d o m, koji na molbu predlagatelja, a po saslušanju protivnika, odredjuje u tu svrhu ročište.

Obzirom na to valja zaključiti, da posrednik ni u kojem slučaju nije ovlašten prije tužbe na isplatu providbe, posebnom tužbom tražiti od nalogodavca, »da mu podnese odnosno preda na uvid svoje trgovačke knjige glede stavaka, koje se odnose na poslove, koje je posrednik zaključio«.

Jedino, na što je posrednik ovlašten, je to, da traži od nalogodavca, da mu ovaj sačini i predloži i z v a d a k iz svojih trgovačkih knjiga, radi ustanovljenja visine providbe. Ne može se naime trgovac siliti, da svoje trgovačke knjige, koje su u prvom redu stvar njegova, daje na uvid nekomu, komu to pravo ne daje ni zakon, a s druge strane ne prijeti posredniku zbog toga nikakova šteta, jer je i on sam dužan, da vodi očevidnost o poslovima, koje je za nalogodavca izvršio, pa ima mogućnosti, da sam izračuna i utvrdi iznos providbe, koji će utužiti, te da se opravdanost iznosa providbe utvrdi u toj parnici, u kojoj će trgovačke knjige nalogodavca služiti kao dokaz.

Da li je plaćanje takse i upotreba monopolnoga mjeničnoga blanketa bitni uvjet za pravovaljanost mjenice?

Napisao N i k o l a T i n t i ć, sudac kotar. suda u Prelogu.

I kod nas iz fiskalnih razloga mjenice podleže plaćanju biljegovine, koja se u glavnom odmjeruje prema visini iznosa, na koji mjenični blanket glasi.

Medjutim, i u praksi naših sudova i u tumačima mjeničnoga zakona iz 1928., još je uvijek sporno: 1) da li nedostatak takse na mjenici čini mjenicu nevaljanom, odnosno nevažećom, i 2) da li je izdavanje mjenice na monopolnom blanketu bezuslovni uvjet za valjanost svih onih mjenica, za koje takvi blanketi postoje.

U tom pravcu postoji jedno obrazloženo mišljenje sveuč. profesora dra Milana Bartoša (Mjenični i čekovni zakon, dodatak, strana 239—246., Beograd 1929.), koji je tim svojim »Dodatkom« ovo pitanje u glavnom i uvukao u spor. On stoji na stanovištu, da je u tom pravcu jedino mogući zaključak za rješenje ovoga pitanja: da je kod nas izdavanje mjenice na monopolnom blanketu bezuslovni zahtjev za njeno postojanje, te da se prepuštanje toga ne može kasnije okrijepiti naknadnim polaganjem, makar i kaznene takse. Dakle, da

Digitized by Google

je prema tome taksa odnosno upotreba monopolnoga mjeničnoga blanketa bitni zahtjev za mjenice i da ju takav nedostatak čini nevažećom. Ovo svoje mišljenje temelji na propisima čl. 40. zak. o taksama. To je stanovište, medjutim, očigledno i pogrješno i neosnovano. Iz više razloga.

U prvom redu: sve bitne sastojine mjenice predvidio je i propisao mjenični zakon, koji kao lex specialis jedini to pitanje i uredjuje. Taj zakon jedini može i da odredi sva pitanja, koja se odnose na materijalno pravnu snagu i važnost mjenice, te na njene bitne uslove, jer taj predmet i spada jedino u pravno područje, koje ima da riješi mjenični zakon. U tom zakonu to je i učinjeno. Medjutime mjenični zakon nigdje u svojim odredbama ne govori o plaćenoj taksi ili o upotrebi propisanoga mjeničnoga blanketa kao o bitnim uslovima mjenice. Dakle, to oni i nisu. Zakon o taksama svojim odredbama čl. 40. u tom pravcu ništa ne mijenja.

Istina, pitanje takse po svojem predmetu ni ne spada u mjenični zakon, nego u posebni zakon, — u zakon o taksama, koji prema tomu važi za sva pitanja, koja se odnose na takse i na sve, što je u vezi s taksama. Stoga bi se moglo reći, da je baš zakon o taksama u tom pravcu jedini mjerodavan.

Medjutim, zakon o taksama nije mjerodavan za rješenje pitanja, koja se odnose na mjenicu i na njenu pravnu valjanost i to radi toga, jer pitanje bitnih sastojina i uvjeta za pravovaljanost mjenice ne spada po svojoj prirodi i materijalno-pravnoj strani u zakon o taksama nego u drugi zakon i to u mjenični zakon, koji je, dakle, u tom pogledu za ta pitanja jedino mjerodavan.

Ni odredbe čl. 40. zakona o taksama ne mogu da opravdaju protivno mišljenje. Ovaj član zakona o taksama vrijedi samo za pravno područje predratne Srbije, jer je zakon o taksama od 30. ožujka 1911. donesen samo za Srbiju, a važnost odredaba čl. 40. nije nikada bila protegnuta i na ostale dijelove bivše države (usporedi odredbe o taksama iz zakona o državnoj trošarini, taksama i pristojbama od 27. lipnja 1921., sa izmjenama i dopunama od 20. prosinca 1921. i 25. listopada 1923.). Uslijed toga odredbe čl. 40. zakona o taksama uopće ne mogu doći do pravne primjene na hrvatskom pravnom području iz prostog razloga, što te odredbe ovdje nisu nikada važile. Dakle ti se propisi ne mogu ni ne smiju uzimati u obzir prilikom rješavanja ovoga pitanja.

Ali čl. 40. zakona o taksama ne može da ustanovi ni za pravno područje predratne Srbije taksu kao bitnu sastojinu mjenice, kada tu sastojinu nije predvidio mjenični zakon od 29. studenoga 1928. To i radi toga, jer se mjenični zakon (iz 1928.), prema zakonu o taksama (iz 1911.) odnosi kao lex posterior, a nepobitno je staro pravno načelo »lex posterior derogat priori«. Prema tome su odredbe čl. 40. zak. o taksama dokinute odredbama mjeničnoga zakona, koji je sve bitne sastojine i potrepštine mjenice izričito iscrpljivo propisao (§ 1 i § 2. mjen. zak.), a o taksi tu nema ni spomena.

Da su odredbe člana 40. zak. o taksama dokinute odredbama mjen. zakona, vidi se naročito iz propisa § 113. zad. al. mjen. zakona, koji glasi: »Propisi drugih zakona, uredaba i naredaba prestaju važiti, u koliko su protivni propisima ovoga zakona« Propisi čl. 40. zak. o taksama, to je jasno, protivni su propisima mjen. zakona (§ 1. i 2.). Uslijed toga su ti takseni propisi i ondje, gdje su ranije bili na snazi, prestali važiti danom stupanja na snagu mjen. zakona, koji je dobio obveznu snagu dana 19. prosinca 1929. Prema tome su od toga dana odredbe čl. 40. zak. o taksama, u koliko su protivne odredbama mjen. zakona, prestale važiti.

Da plaćanje takse i upotreba od države propisanoga mjeničnoga blanketa nije bitna sastojina mjenice, vidi se jasno i iz odredaba napomene 3. uz T. br. 31. taksene tarife. Ova napomena glasi: ... »Ako se ne upotrebi propisani mjenični blanket, ili ako se za mjenice, koje glase na veći iznos, za koji ne postoji blanket, ne doplati na propisani način ostatak takse, smatrat će se da taksa uopće nije plaćena, i izdavalac i primalac, ako sam ne prijavi neispravnost, kaznit će se dvadesetostrukim iznosom cjelokupne takse, pored redovne takse. U slučaju neplaćanja takse iz prve i druge napomene, kaznit će se ovom kaznom ono lice, u čijim se rukama mjenica nadje«.

Prema ovoj odredbi mjenica dakle ne gubi vrijednost radi neplaćanja, nego radi toga su propisane taksene kazne. Treba napomenuti, da tar. br. 31. taksene tar. ima pravnu snagu na čitavom području biv. države od 1. rujna 1921.

Digitized by Google

(čl. 27. zak. od 27. lipnja 1921.), pa su već i odredbama tar. broja 31. izmijenjene, odnosno preinačene odredbe čl. 40. zakona o taksama, sve kada bi se i uzelo, da ove posljednje važe, jer je taksena tarifa, koja je pridodana zakonu o taksama, u smislu odredaba čl. 3. zak. o taksama, sastavni dio toga zakona. Prema tome, u smislu napomene 3. uz tarif. br. 31. taksene tarife neplaćanje takse ili neupotreba propisanoga mjeničnoga blanketa može samo imati za posljedicu plaćanje taksene kazne (kako je to predvidjeno u tar. br. 31. nap. 3.), a nikako to, da takve mjenice nemaju nikakve vrijednosti, (kako je to odredio čl. 40. zak. o taksama). Za ovo stanovište govore i odredbe čl. 51. zak. o taksama koje odredbe važe na području čitave bivše države. Te odredbe takodjer predvidjaju samo taksene kazne.

I propisi taksenoga i pristojbenoga pravilnika (čl. 54. br. 3), takodjer predvidjaju samo taksene kazne u slučaju, ako se za mjenice, koje su izdane u zemlji, ne upotrebi propisani monopolni mjenični blanket, odnosno ako se ne upotrebi prema iznosu odgovarajući blanket, te ako se manjak takse ne nadoplati na način, predvidjen u čl. 54. st. 2. taksenoga i pristojbenoga pravilnika. — Dakle i u smislu tih odredaba mjenica zadržava svoju punu pravnu valjanost, samo to povlači takseni kazneni postupak, koji je bez ikakvog uticaja na pravovaljanost same mjenice.

Za meritorno i pravilno rješenje ovoga pitanja nije važno ni to, što je mjenični blanket, uveden u promet i zakonski propisan odredbama čl. 38. zak. o taksama, te što odredbe toga člana imaju pravnu važnost za cijelu bivšu državu, počevši od 15. studenoga 1923. A to iz razloga, što posljedice neupotrebe mjeničnoga monopolnoga blanketa ne mogu da budu one, koje su predvidjene u čl. 40. zak. o taksama, nego samo one, koje su predvidjene u čl. 51. zak. o taksama; u napomeni trećoj uz tarifni br. 31. tak. tarife, te u stavu 3. čl. 54. taksenoga i pristojbenoga pravilnika; a to su: ne nevaljalost, odnosno ništavost mjenice, taksirane i izdane protivno odredbama čl. 40. zak. o taksama, već samo taksene kazne i financijalni kazneni postupak, koji je, kako je već rečeno, bez ikakvog uticaja na pravovaljanost i punovžnost izdane mjenice, u koliko ona inače ima sve one bitne potrebštine, koje zahtijeva mjenični zakon.

Dakle, i bez obzira na odredbe čl. 40. zak. o taksama, nedostatak takse na mjenici ne čini ju nevaljanom, odnosno nevažećom, ako ona inače ima sve sastojine, koje su po mjen. zakonu potrebne za valjanost mjenice. Nedostatak takse, kako je već istaknuto, može imati za posljedicu samo primjenu sankcija, koje je za taj slučaj predvidio zakon o taksam. Isti je slučaj i sa neupotrebom propisanoga mjeničnoga blanketa, kao i s neplaćanjem takse u dovoljnoj visini, koja bi se imala platiti prema odgovarajućem iznosu, na koji mjenica glasi.

Ovo mišljenje, koje je protivno naprijed navedenomu stanovištu profesora Bartoša, zastupa i dr. Toma Pavlović (Osnovi mjen. prava i komentar mjen. zakona str. 49. i 50.), koji navodi: »Taksena marka nije uslov pravovaljanosti mjenice. Na blanketi mjeničnoj, izdatoj po državnoj vlasti, ona se već nalazi. Ako mjenica nije na državnoj blanketi napisana, ta okolnost ima za posljedicu samo financijski kazneni postupak (čl. 51. tak. zak.), ali ne utječe i na pravovaljanost mjenice. (taksena tarifa, tarif. br. 31. napomena 3., reč. 2.). Inače i medjunarodni ugovor (§ 12. u Hagu 23. srpnja 1912. sklopljene konvencije) zabranjuje, da se vršenje mjeničnih prava, dakle u toliko više, da se pravovaljanost mjenica, čini zavisnom od uplate takse, nego dozvoljava samo odgodu vršenja prava do uplate takse. Upotreba uobičajene, od državne vlasti izdane, mjenične blankete nije obavezna. Mjenični zakon ne poznaje mjeničnu blanketu kao sastojak mjenice«. Isto stanovište zastupaju takodjer dr. Juraj Vrbanić (Mjenično pravo kraljevine SHS, str. 38/39) i dr. Milorad Straznicky (Tumač mjen. zakona, str. 66).

I propisi našega pozitivnoga procesualnoga prava govore za takvo stanovište (§ 651. grpp.), koji traže samo to, da mjenica ima sve zakonske uvjete valjanosti, pa da se mogu na osnovu iste ostvariti mjenična prava, dakako bez obzira na pitanje takse, dakle bez obzira na taj fiskalni momenat, koji nije ni odlučan ni važan za pravnu valjanost mjenice.

I medjunrodni pravni propisi, koji se dnose na mjenično pravo, opravdavaju jedino ovakvo stanovište. Zapravo jedino ta pravna mogućnost i postoji, jer po tim odredbama biljegovanje mjenice nema nikakve mjenično-pravne

Digitized by Google

važnosti (Usporedi: Conférence de la Haye pour l'unification du droit relatif à la lettre de la echange etc. 1910. Actes; Deuxièm conférence de la Haye pour l'unification du droit en matière de lettre de change, de billet à l'ordre et de chèque. 1912. Actes I. II. La Haye). U smislu zaključaka, koji su prihvaćeni na tim konferencijama, ni jedna od država ugovornica ne smije o pravilnosti biljegovanja činiti zavisnom valjanost mjenice. To isto je vrijedilo i za državu, koja je te zaključke prihvatila, a u našoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj to nije promijenjeno.

Iz svega toga jasno slijedi, da fiskalni momenat po našem pozitivnom mjeničnom pravu nema nikakvog značenja ni za izdavanje ni za pravovaljanost mjenice. Dakle, da ni plaćanje takse ni izdavanje mjenice na monopolnom blanketu nije bitna potrebština ni za postojanje ni za pravovaljanost izdane mjenice.

Pravosudje

a) Gradjansko

U pomanjkanju propisnih prizivnih i previdnih prijedloga viši sud mora priziv i previd odbaciti.

Rješidba Stola sedmorice u Zagrebu od 31. srpnja 1941. br. Rev. 845-1-1941.

U pravnoj stvari tužiteljice tt. V. E. ml., češljaona kudjelje i manipulacija kučine u S. M. protiv tuženoga H J. iz V. radi dobave 20 tona kudjelje spp. oba su nižestepena suda tužbovni zahtjev odbila.

Stol sedmorice nije uvažio previd tužiteljice.

Iz obrazloženja: Prema propisu § 598. grpp. vrhovni sud ispituje presudu prizivnoga suda jedino u granicama prijedloga i razloga iznesenih u previdnom postupku.

Koji su to prijedlozi, izilazi iz § 600. br. 2 grpp., to je prijedlog, da se prizivna presuda ukine ili da se preinači i kako da se preinači.

Previd svoja razlaganja zaključuje: »Iz svih navedenih razloga kao i razloga priziva protiv prvostepene presude ukazuje se revizijski prijedlog na zakonu osnovan«.

Medjutim, kako ispravno opaža tuženik u svojem odgovoru na previd, u previdnom spisu nije nigdje naveden nikakav revizijski prijedlog.

Stoga nije bilo potrebno zalaziti u meritorno rješavanje revizije,, već se je ova morala odbaciti na osnovu propisa §§ 565. br. 3, 568. stav. 2. i 607. grpp. zbog pomanjkanja propisnih previdnih prijedloga.

Priopćio dr. Dragan Čepelić, odvj. perovodja iz Osijeka.

Kod vansudskog otkaza, koji ne čini izvršni naslov, nema mjesta primjeni §-a 670 st. 4 grpp-a.

Rješidba Stola sedmorice od 15. svibnja 1941. br. Rev. 589/2-1941.

(Osuda kotar. suda u V. od 6. prosinca 1940, osuda sudb. stola u O. od 20. veljače 1941. br. III. Pl. 100/41.)

P. iz V. je podigao pred kotar. sudom u V. pod brojem IP 278/40 tužbu protiv tt B. iz B. radi isplate svote od D. 9000 na ime tromjesečne najamnine za magazin, i to za drugo četvrtgodište 1940. godine.

Tužena se upustila u parnicu, pa je u parničnome spisu utvrdjeno u glavnom ovo činjenično stanje: Tužena je držala u najmu magazin tužiteljev uz ugovorenu mjesečnu najamninu od D. 3000. Prilikom osnivanja toga najamnoga odnosa nije vršena formalna predaja prostorija, nego je tužitelj te prostorije ispraznio i ostavio otvorene, a tužena je u njih ušla. Kako nije bilo ključa, tbžitelj je nabavio neki ključ i lokot i položio kod treće osobe. Medjutim taj ključ tužena nikada nije preuzela, nego je na prostorije stavila svoje ključeve i brave.

Digitized by Google

Tokom prosinca 1939. godine tužena je tužitelju najam otkazala na tri mjeseca time, da ističe dana 31. ožujka 1940. Otkaz je učinjen običnim pismom, koje je tužitelj primio do znanja. O isteku najamnog odnosa tužena je prostorije ispraznila bez posebne predaje tužitelju, t. j. skinula svoje brave i ključeve i ostavila prostorije prazne i otvorene, kako ih je svojedobno preuzela. O tome je tužitelj imao znanja, ali nije poduzeo ništa do isteka jednoga četvrtgodišta, kada je ustao ovom tužbom.

K o t a r s k i s u d u V. je udovoljio tužbi u cijelosti — s ovim obrazloženjem:

Budući da je ustanovljeno da je tužitelj doista nabavio ključ za zatvaranje odnosnoga magazina, a da tužena nije njemu do danas ključ povratila, radi čega tužitelj nije mogao vršiti posjed, to je svakako tužena dužna, da mu isplati zakupninu (ispravno: najamninu) za mjesece u tužbi navedene, jer je doista obzirom na gore izneseno otkaz u smislu § 664 i 670 grpp izgubio snagu, a zakupni (ispravno: najamni) ugovor ostao nadalje na snazi.

Protivnost sa stanjem spisa je očita, jer tužena ključa od tužitelja nije primila, a po odlasku ostavila je prostorije otvorene.

S u d b e n i s t o l u O. je odbio priziv tužene.

Iz obrazloženja: »Važno je za pravilno rješenje nazočnog spora samo to, da li je tužena nakon učinjenoga otkaza a po izmaku roka predala tužitelju kao uporabodavcu iznajmljeni magazin uredno i na dokazljiv način na njegovu daljnju slobodnu raspoložbu. Da tuženica nije tužitelju upitni magazin predala na dokazljivi način (§ 427 o. g. z.), to je ona i sama tokom parnice priznala odnosno priznaje to i u svojem prizivu, kada tvrdi, da je tužitelj već samim tim, što mu je otkaz učinjen, mogao n e z a k l j u č a n i lokal smatrati napuštenim i preuzeti, jer da ona nije bila dužna njega tražiti, da on dodje da preuzme lokal... čim ona sama priznaje, da nije tražila tužitelja, da on taj lokal primi, jer je smatrala, da ona to tobože nije dužna učiniti, onda je sasvim ispravno stanovište tužiteljevo, da njemu taj magazin ni nakon izmaka otkaznoga roka nije bio uopće predan, te da je tim samim najamni odnos glede toga magazina produžen. Ovo stanovište tužitelja nalazi svoga osnova u izričitom propisu §-a 670 grpp, koji i glede vansudskog otkaza ustanovljuje, da on gubi svoju snagu, ako se za 15 dana, od kada je nastupilo vrijeme, koje je odredjeno za ispražnjivanje ili primanje porabnoga predmeta, ne traži izvršenje toga ispražnjenja ili primanja...«

Protiv ove osude uložila je tužena reviziju s ovim uglavnom, obrazloženjem: U konkretnom slučaju postoji medju strankama sporazum glede otkaza, koji je primljen do znanja. Prema tome nema mjesta primjeni §-a 670 grpp. U tome §-u govori se o otkazima, protiv kojih se mogu uložiti prigovori, a to su javnobilježnički i sudski otkaz. Ovdje pak postoji otkaz u obliku stranačke pogodbe i postoji obveza tužitelja, da tu pogodbu izvrši, a nikakovo produženje najamnoga odnosa, jer takav se odnos u smislu § 664 grpp produžuje samo onda, kada se dalje upotrebljava najamni objekt, što ovdje nije slučaj, jer je tužena objekt napustila... Važno je to, da li se je tužitelj najamnim objektom m o g a o služiti, a ne, da li je htio i da li se je zaista njime služio. Na temelju neformalnoga vansudskog otkaza, koji je medju strankama učinjen, tužena da je i htjela, nije mogla da se posluži odredbom §-a 670 grpp i da traži izvršenje, jer za to nije bilo formalne podloge, pa se s toga § 670 na ovaj slučaj ni ne može primijeniti, nego dolazi samo u obzir kod otkaza, koji sadržaje izvršni naslov.

S t o l s e d m o r i c e je uvažio reviziju tužene, preinačio nižestepene osude i odbio tužitelja u cijelosti s tužbenim zahtjevom obvezavši ga, da naknadi troškove parnice.

Iz obrazloženja: »Utvrdjeno je, da je tuženica tužitelju valjano otkazala najam skladišta za 31. ožujka 1940. Zatim je utvrdjeno, da je otkaz učinjen vansudski, i to tako da ne bi imao učinak sudskog otkaza, jer se nisu za taj učinak ostvarile pretpostavke, o kojima je riječ u § 660 st. 3. i 4. grpp.

I najzad, tužitelj nije ni ustvrdio, da bi tužena bila upotrebljavala porabni predmet i poslije proteka otkaznog vremena.

Kraj tako utvrdjenog stanja stvari nema mjesta primjeni § 670 st. 4. grpp, kako pogrješno cijeni prizivni sud, t. j. ne može se uzeti, da je otkaz izgubio svoju snagu, jer da za 15 dana, otkad je nastupilo vrijeme, koje je

Digitized by Google

odredjeno za ispražnjavanje porabnog predmeta, nije traženo izvršenje. A nema mjesta primjeni toga propisa zato, što ni jedna ni druga stranka nije mogla tražiti izvršenje, budući da otkaz, kako je više spomenuto, nije učinjen tako, da bi mogao služiti izvršnim naslovom.

Nije bilo mjesta ni primjeni § 664 grpp., kako pogrješno misli prvostepeni sud, prvo jer tu nije po srijedi porabni ugovor, koji bi prestao protekom vremena, i drugo jer tužitelj nije, kako je naprijed utvrdjeno, ni naveo, da bi tuženica nakon isteka otkaznog vremena bila dalje upotrebljavala magazin, dok § 664 grpp predpostavlja jedno i drugo.

A kad nema mjesta primjeni ni § 664 ni § 670 grpp., onda tužitelj ne može tražiti plaćanje najamnine za vrijeme, kad najamni ugovor, jer je valjanim otkazom prestao, nije više postojao.

Ostvario se dakle revizijski razlog pogrješne pravne ocjene stvari (§ 597 br. 4. grpp).«

Priopćio Bogoljub Štengl, odvjet. pripravnik u Vukovaru

Ako je u sporu o suvlasništvu došlo do parnice, tada parnični sud rješava samo pitanje suvlasničkoga razmjera. Samo raskidanje zajednice dozvoljeno osudom rješava se u izvršnom postupku.

Zaključak Stola sedmorice od 27. ožujka 1940. br. Rek. 264/1-40.

(Zaključak kotarskog suda u Sv. Ivanu Zelini od 26. kolovoza 1939. br. I. 203/39., zaključak sudbenog stola u Zagrebu od 2. prosinca 1939. br. Pl. 2909/39).

R. Stjepan iz H. kao predlagatelj poveo je protiv R. Andre iz H. radi raskidanja zajednice nekretnina najprije vanparnični postupak. Protustranka R Andro prigovorio je suvlasničkomu razmjeru, pa je tako došlo do parničnoga postupka.

Kotarski sud u Sv. Ivanu Zelini je udovoljio tužbovnom zahtjevu i izrekao ovu osudu:

Tuženi je dužan priznati, da je tužitelj suvlasnik nekretnina uloška br. 769 i 793 k. o. H. u 1/2 dijela; — tuženik je dužan dozvoliti raskidanje ove zajednice tako, da tužitelj dobije materijalno u dio nekretnine prema svojemu suvlasničkomu dijelu, a ako su nekretnine nedjeljive. da se podijele gradjanskom diobom t. j. prodajom na javnoj dražbi.

Na temelju ove osude, koja je postala pravomoćna, predlagatelj je zatražio dozvolu izvršenja putem fizičkoga raskidanja zajednice suvlasničkih nekretnina. To izvršenje je dozvoljeno, te je u samom izvršnom postupku obavljena dioba pomoću vještaka i izrečene odluke, kojom se raskida zajednica i dozvoljuje raspis medju suvlasnicima.

Sudbeni stol povodom rekursa protustranke je izdao ovaj zaključak:

Rekurs se uvažuje, pobijani se zaključak prvostepenog suda ukida kao ništavan, a i postupak, koji mu je prethodio, te izvršni prijedlog odbacuje u dijelu, kojim se predlaže fizičko raskidanje zajednice nekretnina.

Iz razloga drugostepene osude: Prijedlog se za fizičko raskidanje zajednice nekretnina, upisanih u z. k. ul. br. 796 k. o. H., 24.375, te 780 k. o. H. primljen 5. V. 39. br. I. 203/39, temelji na pravnosnažnoj osudi kotarskog suda u Sv. Ivanu Zelini od 30. ožujka 1939. P. 40/39/5. I ako je ova osuda izvršna, ona nije u predloženom pravcu izvršiva. Tom se naime osudom utvrdjuje suvlasnički razmjer parničnih stranaka u pogledu spomenutih nepokretnina. Ovim se dakle dijelom osude utvrdjuje medju strankama postojeće pravno stanje. Drugim i trećim dijelom ove osude se nalaže tuženiku pravno neprovediva činidba, jer upitna osuda ne utvrdjuje način diobe. Takan način diobe morao bi se tek utvrditi, kada ga spomenuta osuda nije izradila.

Dužnost naime suvlasnika, da prema utvrdjenoj suvlasničkoj pripadnosti dozvoli raskidanje zajednice koliko fizički, toliko i gruntovno, posve je suvisno spomenutom osudom izražena, jer je takova dužnost posljedak utvrdjenoga materijalnoga prava. Da se je tom osudom odredio i način diobe, bila bi ona provediva, a nadležan bi bio za to izvršni sud u smislu § 305 I. P.

Pošto se spomenutom osudom ne rješava i pitanje načina diobe, valjalo je to pitanje riješiti prvotno u vanparničnom postupku, ako medju suvlasnicima nema spora u smislu § 267 stav II. t. l. i 2 Vp. Ni vanparnični sudac ne može

Digitized by Google

riješiti predmet, ako dodje do spora u smislu navedenoga zak. propisa. U takovom će slučaju riješiti spor jedino redovni sud.

Stol sedmorice je povodom revizijskoga rekursa predlagatelja donio ovaj zaključak:

Rekurs se uvažuje; pobijani se zaključak rekursnoga suda ukida i stvar vraća rekursnomu sudu, da — mimo neosnovanog razloga o nenadležnosti izvršnoga suda — u stvari novu odluku donese.

Obrazloženje: Čim je u postupku radi diobe medju suvlasnicima osporeno, kolik je udio kojega suvlasnika na zajedničkoj stvari, tada o sporu u tom pravcu ne može više da odlučuje vanparnični, već parnični sud. (§ 267 i 268 Vp.). Parnični sud ima tada da utvrdi suvlasnički razmjer parničnih stranaka na zajedničkoj stvari t. j. koliki su idealni dijelovi njihovi, pri čem može raspraviti i pitanje ekonomičnosti predložene diobe, a osim toga iz osude mora biti vdljivo, da li treba diobu provesti fizičkom diobom ili dražbenom prodajom zemljišta. Kada osuda parničnoga suda postane pravnosnažnom, može svaka od stranaka bilo tužilac ili tuženi predložiti izvršenje osude na raskidanje zajednice. I sada će u izvršnom postupku na osnovu takvog izvršnog naslova sud provesti osudom dozvoljenu fizičku diobu zajedničkoga zemljišta u naravi, primjenjujući shodno propise § 841—849 o. g. z., no s napomenom, ako je već u osudi utvrdjena ekonomičnost i pravednost predložene diobe, tada se u izvršenom postupku neće moći više raspravljati o tome, da je fizička dioba gospodarski štetna. Kako za raskidanje zajednice vrijede naredjenja vanparničnoga postupnika (§ 306 I. p.), to sudac izvršnoga suda može prizvati vještaka, da sačini položajni nacrt s diobnom osnovom; može provesti i procjenu nekretnina i ako stranke nisu s time zadovoljne, donijet će zaključak, kojim se konačno utvrdjuje dioba (§ 305 st. 2 Ip.). Taj diobni zaključak mora sadržavati točno označenje u diobu povučenih nekretnina i pojedinih čestica s površinom, koje svaki od suvlasnika dobiva u samovlasništvo, zatim mora sadržavati izreku o stvarnim pravima i teretima, te konačno izreku o troškovima. Nakon pravnosnažnosti diobnoga zaključka označuje sudac izvršnoga suda jasno medje pojedinih dijelova nekretnina doznačivanjem u fizički posjed i naredjuje zemljišno knjižni upis raskinutih nekretnina. Prema istaknutome nije se izvršni sud upustio u rješavanje pitanja, koje je isključivo pridržano vanparničnomu, odnosno redovnomu gradjanskomu sudu i nije počinio ništavost iz br. 3. § 571 grpp-a, pa je valjalo — uvaženjem rekursa tražioca izvršenja — pobijani zaključak ukinuti i stvar vratiti rekursnom sudu, da rekurs proti zaključku prvostepenoga suda ponovno uzme u pretres i — mimo neosnovanog razloga o nenadležnosti izvršnog suda — novu odluku u stvari donese.

Priopćio Eugen Wagner, kot. sudac u Sv. Ivanu Zelini.

Nasljednik ne može uspjeti s tužbom radi izlučenja tražbina, zapljenjenih ostavitelju, bez obzira na to, da li se radi o njegovim vlastitim tražbinama ili tražbinama ostavitelja.

Osuda Stola sedmorice od 29. rujna 1938. br. Rev. 1037/1939.

(Osuda kotarskog suda u Sv. Ivanu Zelini od 9. studenoga 1937. br. P. 472—37. osuda sudbenoga stola u Zagrebu od 31. svibnja br. Pl. 732/38.).

Tužiteljica mld. P. M. je ustala tužbom proti općini V. radi utvrdjenja prava vlasništva tražbina i izlučenja od ovrhe. Odlukom tuženice radi dužnoga joj općinskoga nameta zaplijenjene su izvjesne tražbine, koje navodno pripadaju ostavini pokoj. P. A. Tužiteljica iako nasljednica te ostavine tvrdi, da su zaplijenjene tražbine njeno vlasništvo stečeno ustupom, a ne putem nasljedstva, pa ih izlučuje od izvršenja.

Kotarski sud je udovoljio tužbenomu zahtjevu.

Sudbeni stol je uvažio priziv, osudu prvostepenoga suda preinačio i zahtjev tužbe odbio.

Stol sedmorice nije uvažio reviziju.

Obrazloženje: Prvostepeni sud je obzirom na posljedak sveukupne rasprave izrazio mišljenje, da je tužiteljica u tužbi navedene tražbine stekla putem ustupa od P. A., pa prema tome da je tužiteljica vlasnica tih tražbina, a jer je ovrha provedena proti ostavini pok. P. A., to da se ovrha ne može voditi na tražbine, kojih je tužiteljica vlasnicom, pa je udovoljio zahtjevu tužbe, da se odnosne tražbine izpod ovrhe izluče.

Digitized by Google

Prizivni sud je odbio tužiteljicu s njezinim zahtjevom obzirom na činjenicu, da je ona univerzalna nasljednica iza pok. P. A., a prema tome, da je preuzećem imovine preuzela i dugovinu, a time i obvezu, da plati zaostali općinski namet od 5.680 Din., radi kojeg je provedena ovrha.

Tužiteljica pobija osudu prizivnog suda iz revizijskih razloga, označenih u § 597 broj 4. grpp. Revizija nije osnovana.

Ne postoji revizijski razlog pogrješne pravne ocjene stvari. U vrijeme uslijedivše pljenidbe u tužbi navedenih tražbina (odluka opć. uprave od 28. 6. 1937. br. 2870/1937.) bila je imovina sada pokoj. P. A., sastojeća se iz pokretnina vrijednih 3.005 D. te iz tražbina, vrijednih 98.375 D. 95 para, uručena njezinoj univerzalnoj nasljednici mldbnoj P. M. t. j. tužiteljici. Kako je dugovina na općin. nametu od 5.680 D. teretila pokoj. P. A., te kako je tužiteljica naslijedila svu imovinu rečene pokojnice, to je i pomenuti dug prešao po § 802 o. g. z. na nasljednicu u ovom slučaju na tužiteljicu, koja se je očitovala na ostavinu uvjetno na temelju zakona, te prema navedenoj zakonskoj ustanovi obvezana prema ostavinskim vjerovnicima »ad vires hereditatis« t. j. do vrijednosti našastarom ustanovljene ostavinske imovine, ali ne samo imovinom nasljedjenom, nego do iznosa ove i svojom vlastitom imovinom.

Prema tome nije od važnosti, da li je u tužbi navedene tražbine tužiteljica stekla po nasljedstvu iza pokoj. P. A. ili putem ustupa od iste osobe kraj činjenice postojećega jamstva za izplatu duga po § 802 o. g. z.

* * *

N a p o m e n a. Nema sumnje, da je nasljednik odgovoran za dugove ostavitelja »ad vires hereditatis«. S toga gledišta (materijalno pravnoga) ova rješidba nema naročite važnosti. Važnija je ta rješidba s formalnoga gledišta.

U tom pogledu ne uvažuje se u korist tužiteljice okolnost, da je tuženica za dug ostaviteljice plijenila ona potraživanja, koja su bila vlasništvo tužiteljice, a ovršni zahtjev nije postavila protiv tužiteljice nego protiv ostaviteljice. Valja pri tom naglasiti, da je tuženica plijenila odnosne tražbine kao da pripadaju ostaviteljici, a tužiteljica tvrdi, da su te tražbine njeno vlasništvo, koje nije stečeno nasljedstvom. Kako se vidi, viši sudovi uopće ne smatraju tu okolnost odlučnom, ma da je ipak očito, da je tuženica svojim izvršnim zahtjevom promašila pasivnu legitimaciju.

Zanimljivije bi bilo, da se je umjesto o tražbinama radilo o izlučenju pokretnina, jer bi tada rješidba za praksu bila važnija. Razlozi, koji su izneseni u rješidbi u pogledu izlučenja tražbina, ipak su toliko općeniti, da se svakako mogu odnositi na svaki izlučivani predmet, pa stoga rješidba ima važnosti i za slučaj, ako se radi o sličnom izlučenju pokretnina.

Priopćio E u g e n W a g n e r, kot. sudac u Sv. Ivanu Zelini.

1. Za izdanje privremene naredbe po § 338 t. 8. Ip. (privremeno uzdržavanje žene po mužu i dozvola odvojenog stanovanja) dovoljne su predpostavke iz §-a 107 o. g. z.-a (pogibelj), a nije nuždno postojanje razloga iz § 109 o. g. z-a.

2. Trošak privremene naredbe ima snositi predlagatelj.

Zaključak Stola sedmorice od 14. ožujka 1940. br. Rek. 1051-I-40.
(Zaključak Sreskoga suda u Sv. Ivanu Zelini od 8. travnja 1940. I. R. 148/40/5;
Zaključak Okružnoga suda u Zagrebu od 20. rujna 1940.. br. Pl. 1799-40).

S r e s k i s u d je u vanparničnom predmetu žene protiv muža: 1. izdao privremenu naredbu dozvolom odvojenoga stanovanja i plaćanja uzdržavanja 2 odredio, da trošak postupka snosi sama predlagateljica.

Iz razloga: Zahtjev za privremeno uzdržavanje ima se ostvariti po propisima Ip-a (§ 331-333) u obliku privremene naredbe. Pri tom valja uvažiti, da se u nazočnom predmetu radi o prijedlogu za izdanje privremene naredbe dozvolom odvojenoga stanovanja i odredjivanjem privremenoga uzdržavanja u novcu, koji bi protustranka bila dužna davati svojoj zakonitoj ženi. Da li je prijedlog predlagateljice na zakonu osnovan, valja medjutim prosudjivati po §-u 107 i 90-92 o. g. z.-a, dakle po materijalnom pravu. Ti propisi ne predvidjaju opasnost iz §-a 332 br. 1. Ip-a žene kod ostvarenja njena prava tako, da u slučaju iz §-a 333 br. 8 Ip. (o kojem se ovdje radi) nije potrebno učiniti

vjerojatnom opasnost, koja bi prijetila zahtjevu za privremeno uzdržavanje. Ovo je valjalo istaknuti, jer sud nije provodio nikakove dokaze u pravcu potrebne pogibelji iz §-a 332 br. 1. Ip.

Okružni sud je preinačio prvostepeni zaključak, te predlagateljicu sa zahtjevom u cijelosti odbio.

Iz razloga: Za izdanje privremene naredbe po § 333 t. 8. Ip-a potrebno je, da postoji predpostavka §-a 332 t. 2. Ip-a, da bi se tom naredbom spriječilo kakovo nasilje ili otklonila nenaknadiva šteta. Ovi pak slučajevi postojat će, ako su dokazane koje od okolnosti §-a 109 o. g. z-a. Po §-u 109 o. g. z. to moraju biti teška zlostavljanja. Istina, da je F. S. osudjen kazneno radi lake, tjelesne ozljede na štetu predlagateljice. No ta se sastojala u lakoj modrici, a kako se on branio, — a osuda se temelji i na njegovom priznanju, — zadao joj je ozljedu izazvan od predlagateljice. I preslušani svjedoci potvrdjuju, da je F. S. znao kadgod predlagateljicu lakše udariti, te redovno po njoj izazvan, te da mu je ona prije psovala mater i izazivala ga, a on ju je predhodno opomenuo neka šuti. Prema tome te zadjevke nisu prešle okvir običnih kućnih svadja, a naročito nema istaknutog obilježja § 109. o. g. z. i 332 t. 2 Ip.

Stol sedmorice uspostavio je prvostepeni zaključak.

Obrazloženje: Rekursni je sud u pravnoj zabludi, kad cijeni, da se predpostavke za izdavanje privremene naredbe po § 333 br. 8. Ip. imadu tražiti u § 109 o. g. z., jer taj propis sadržaje razloge, iz kojih se može tražiti rastava od stola i postelje.

Za spomenutu privremenu naredbu dolazi naprotiv u obzir § 107 o. g. z., koji odredjuje, da će sud ugroženomu suprugu dozvoliti odvojeni stan. Ima se dakle riješiti pitanje, da li je predlagateljica bila ugrožena. Prvostepeni je sud na osnovu izvedenih dokaza, a naročito na osnovu uvidjaja u spis Kps. 53/40 utvrdio zlostvljanja predlagateljice po protivniku a tako i ugroženost zlostavljanja, pak ne moraju biti teška, jer — kako je već rečeno — tu ne dolazi do primjene § 109 o. g. z., u kome je govor o teškim zlostavljanjima, nego § 107 o. g. z., koji upravo predvidja privremenu naredbu dozvole odvojenoga stana, a spominje samo ugroženost.

Trošak rekursa kao uopće sve troškove oko dozvoljene privremene naredbe ima da snosi predlagateljica, no ne dirajući u njeno pravo na naknadu, kako to odredjuje § 342 st. 1. Ip.

Priopćio Eugen Wagner, kot. sudac u Sv. Ivanu Zelini.

Sekvestracija radnje (poduzeća) ne smeta, da se provede pljenidba i dražba pokretnina, koje se nalaze u sekvestriranoj radnji ovršenika.

Rješidba Stola sedmorice od 5. prosinca 1940. br. Rek. 1121/40.

(Zaključak Sres. suda u Otočcu od 17. veljače 1940. br. I 204/39.
zaključak Okružnog suda u Gospiću od 15. ožujka 1940. br. Pl. 239-40-2.)

Sreski sud u Otočcu je odbio žalbu ovrhovoditelja u ovršnom predmetu O. A. protiv S. P. radi 4649 D. 60 p spp., uloženu po § 61 Ip. radi toga, što da se dozvoljena pljenidba pokretnina ne može provesti radi već obavljene sekvestracije radnje ovršenika, u kojoj se te pokretnine nalaze.

Okružni sud u Gospiću je preinačio zaključak prvostepenoga suda iz razloga, što da pljenidba i dražba ovih pokretnina nije po zakonu isključena, već se imaju provesti, te sa dobivenom kupovninom postupati u smislu zakona (§ 86, 98, 117, 208, 209 Ip.).

Stol sedmorice je potvrdio zaključak Okružnog suda iz sljedećih razloga:

Obrazloženje: Drugostepeni sud ispravno uzima, da dozvoljena prinudna uprava ne isključuje izvršenje druge vrsti u korist kasnijega tražioca izvršenja, a naročito ne izvršenje do namirenja dražbom pokretnina, koje se nalaze u sekvestriranoj radnji izvršenikovoj. Učinak dozvoljene prinudne uprave po propisima Ip-a ide samo onamo, da se istovremeno na istom objektu ne može dozvoliti posebna prinudna uprava (§ 85 Ip.), ali dražbu objekta taj zakon ne isključuje, a kod nekretnina ju čak izričito i predvidja (§ 86 st. 3 Ip.). Stoga je pravno stanovište drugostepenoga suda na zakonu osnovano, pa se rekurs nije mogao uvažiti.

Priopćio: dr Franjo Krmpotić, sudac Okružnog suda u Gospiću.

Digitized by Google

Sudski rok iz § 188 grpp. u vezi sa stavom 1. § 189 grpp. počinje teći dostavom sudskoga zaključka, kojim se rok odredjuje, ako sud nije što drugo odredio. — Dozvoljena ovrha može se u smislu § 38. st. 1 i st. 2. ovršnoga postupka obustaviti nakon pravnosnažnoga dignuća ovršnoga naslova samo po molbi interesirane stranke.

Rješidba Stola sedmorice od 6, ožujka 1941. br. Rek. 191/1-1941. (Zaključak Kotar. suda u Gospiću od 1. studenoga 1940. br. Pn 4/40, zaključak Sudbenoga stola u Gospiću od 20. prosinca 1940. br. Pl. 875/40).

U molbenom predmetu Š. M. protiv Š. I. radi izdanja privremene naredbe za dozvolu odvojenoga stana i plaćanja uzdržavanja spp.

Kotarski sud u Gospiću je ukinuo privremenu naredbu od 29. srpnja 1940. R 496/40 i obustavio ovrhu, dozvoljenu zaključkom istoga suda od 2. kolovoza 1940. br. I-206/40 radi toga, jer da moliteljica nije u danom roku podigla tužbu kod duhovnoga suda za rastavu od stola i postelje.

Sudbeni stol u Gospiću je povodom utoka moliteljice ukinuo napadnuti zaključak u dijelu, kojim se ukida privremena naredba od 29. srpnja 1940. br. R 496/40 i povratio stvar prvostepenomu sudu, da nakon pravomoćnosti ovoga dijela njegovoga zaključka pozove moliteljicu, da u danom roku dokaže primjerkom tužbe, da je i kada je podnešena tužba duhovnomu sudu za rastavu od stola i postelje, dok je napadnuti zaključak u dijelu, kojim se obustavlja ovrha, dozvoljena zaključkom prvostepenoga suda od 2. kolovoza 1940. br. I-206/40 preinačio.

Razlozi zaključka sudbenoga stola su sljedeći:

Ne bi doduše rok od tri mjeseca, dan moliteljici zaključkom prvostepenoga suda od 29. srpnja 1940. br. R. 496/40-4 za podignuće tužbe kod duhovnoga suda za rastavu od stola i postelje, u nikojem slučaju isticao prije dana 1. studenoga 1940. t. j. dana, kada je napadnuti zaključak donešen, jer je zaključak od 29. srpnja 1940. uručen moliteljici 31. srpnja 1940., pa bi rok od tri mjeseca u najgorem slučaju protekao kroz čitav dan 1. studenoga 1940., tako da je prvostepeni su dmogao napadnuti zaključak donesti najranije 2. studenoga 1940. (§ 189 grpp. i 68 Ip.). — No kako moliteljica u svojem rekursu ni ne tvrdi, da je podnijela tužbu već dana 1. studenoga 1940. nego 6. studenoga 1940., nije ova pogrješnost uzeta kao odlučna za rješenje rekursa moliteljice. Moliteljica naime stoji na stanovištu, da rok dan za podignuće rečene tužbe ne počima teći od dana dostavljanja zaključka od 29. srpnja 1940., kojim je taj rok dan, nego od dana njegove pravomoćnosti, t. j. od 9. srpnja 1940., jer da je taj zaključak uručen i protivnoj stranci 31. srpnja 1940., pa da prema tomu nije po prvostepenomu sudu, koji uzimlje, da taj rok počima teći od dana dostavljanja, t. j. od 31. srpnja, odnosno 1 .kolovoza 1940. ova stvar valjano pravno ocijenjena.

S ovim stanovištem moliteljice slaže se i ovaj rekursni sud. — § 188 grpp. (§ 68 Ip.) propisuje doduše, da sudski rok, kakvim se ima smatrati i kritični, počinje teći dostavom zaključka, kojim se rok odredjuje. No kako taj rok po ocjeni suda može i po molbi stranaka, a i po pravnom lijeku biti skraćen i produžen, propis § 188 grpp. može se razumijevati samo tako, da zaključak, kojim se daje rok mora biti pravomoćan, pa da njime dani rok počinje teći onda, kada se nakon dostave ustanovi njegova pravomoćnost. Kako u konkretnom slučaju spomenuti zaključak, kojim je dan rok, postaje pravomoćan (§. 57 i 351 Ip.) izmakom dana 8. kolovoza 1940, tako da je rok za predaju tužbe počeo moliteljici teći dana 9. kolovoza 1940. i prema tomu je mogla ona sve do 9. studenoga podnijeti sudu dokaz, da je tužba predana (§. 340 st. 2. Ip.).

Rekurs moliteljice je uložen dana 8. studenoga 1940, u kojem se poštanskom prijemnicom dokazuje predaja tužbe ženidbenomu sudu u Senju. Kako poštanska prijemnica ne može pružati dokaz o tom, već samo primjerak tužbe primljene kod ženidbenoga suda, to ovaj sud zauzevši gornje stanovište glede početka tečenja roka za podignuće tužbe nije mogao donijeti meritorno rješenje u samoj stvari, nego je uporabom §. 590 toč. 3. i §. 590 od. I. grpp. u savezu sa §. 68 Ip. ukinućem napomenutoga zaključka odredio dopunu postupka (§. 184 grpp.) nakon čega će prvostepeni sud imati odlučiti o pravovremenosti predaje tužbe, ali po pravomoćnosti ovosudnoga zaključka u tom pravcu donešenoga (§. 621 od. II. grpp.).

Digitized by Google

Moliteljica napada i drugi dio pobijanoga zaključka, kojim je obustavljena ovrha na beriva protivnika. To ona čini opravdano. Po §. 38 st. 1. toč. 2, i st. 2, Ip. obustva ovrhe, kada se ukine ovršni naslov i to tek pravomoćno, dozvoljava se, ali samo na prijedlog. U konkretnom slučaju nije ne samo ovršni naslov pravomoćno ukinut, nego ni nema prijedloga za obustavu povodom ukinuća ovršnoga naslova, pa se nije smjelo donijeti napadnuti dio pobijanoga zaključka ni u pravcu eventualnog odlaganja ovrhe, a kamo li obustave, pa je u tom pravcu taj dio zaključka preinačen. — Glede troškova rekursa je odlučeno u smislu §. 143 i 154 grpp., da se imade odlučiti povodom rješenja pitanja pravovremenog dokaza predaje tužbe ženidbenu sudu kao glavne stvari.

Stol sedmorice je povodom utoka protivnika preinačio drugostepeni zaključak u dijelu, kojim je prvostepeni zaključak ukinut, i u tom dijelu uspostavio prvostepeni zaključak, dok je drugostepeni zaključak u dijelu, kojim se prvostepeni zaključak preinačuje, potvrdio.

Razlozi zaključka stola sedmorice su slijedeći:

Rok, u kojem se je moliteljica imala da iskaže, da je pred duhovnim sudom podigla tužbu na rastavu od stola i postelje, je sudski rok, po čemu za taj rok vrijede propisi gradjanskoga parničnoga postupnika u vezi sa propisom §.a 68 izvršnoga postupnika. Po propisu pak §.a 188 grpp. rok sudski, ako u pogledu istoga sud nije što drugo naredio, počinje teći dostavom zaključka, kojim se rok odredjuje.

Kako u konkretnom slučaju sud nije odredio, da sporni rok počinje teći kojim drugim danom, to se je po propisu §.a 188 grpp. u vezi sa st. 1. §.a 189 grpp. obzirom na okolnost, da ni uloženi rekurs, kada bi bio uložen, kao ni uloženje protivljenja nemaju obustavne moći, sporni rok počeo teći danom 1. kolovoza 1940, a svršio se danom 1. studenoga 1940. (§. 189 st. 2. grpp.). Pošto moliteljica produženje toga roka nije tražila, te kako je u svojem rekursu priznala, da je naloženu joj tužbu podigla tek 6. studenoga 1940, dakle nakon minuloga danoga joj ruka, čak i nakon toga, što joj je zaključak o dignuću privremene naredbe dostavljen, to je dani joj rok promašila, pa je stoga zaključak o dignuću privremene naredbe na zakonu osnovan, iako je izdan već 1. studenoga 1940., jer je prepisan i u odpravak predan 2. studenoga 1940., dakle nakon izminuloga roka. Nasuprot je dio prvostepenoga zaključka u pogledu obustave već dozvoljenog izvršenja neosnovan, jer se već dozvoljeno izvršenje može u smislu §.a 38 st. 1. br. 2. i st. 2. Ip.-a obustaviti samo nakon pravosnažnoga dignuća izvršnoga naslova i samo po prijedlogu interesirane stranke, kako ispravno uzima drugostepeni sud, a ne po službenoj dužnosti, kako je pogrješno uzeo prvostepeni sud. — Odluka o troškovima rekursa osniva se na propisu §.a 145 grpp.

Priopćio dr. Franjo Krmpotić, sudb. vijeć. u Gospiću.

U koliko se ocjena dokaza može prizivom pobijati.

Rješidba Stola sedmorice od 31. listopada 1940. br. Rev. 1.620-1-1940.
(Osuda Kotar. suda u S. od 26. travnja 1940. br. P. 159/1940., osuda Sudb. stola u O. od 26. srpnja 1940. br. Pl. 114/1940-3).

Tvrtka R. K. u S. je tužila na osnovu dviju uknjižbenih obveznica krčmaricu A. N. u S. na platež 11.875 D. spp. mandatnom tužbom P. 159/1940, na koju je

Kotarski sud u S. izdao platni nalog.

Tužena je protiv ovoga uložila prigovore, u kojima je iznijela, da je 10.000 D otplatila time, što je za toliki iznos prodala tužiteljici svoje nekretnine ul. 36 k. o. S. još pred 11 godina i predala ih tužiteljici u vlasničko posjedovanje, pak prema tome da duguje iznos još samo od 1875 D. Za tu usmenu pogodbu je navela dva svjedoka, koji su to i potvrdili, a proveden je dokaz i preslušavanjem stranaka, pri kojem je sudac poklonio vjeru tuženici, te je Kotarski sud u S. nato osudom platni nalog uzdržao u kreposti samo glede iznosa od 1875 D, a glede iznosa od 10.000 D otputio tužbeni zahtjev.

Sudbeni stol je otputio uloženi po tužiteljici priziv i prvostepenu osudu potvrdio.

Digitized by Google

Stol sedmorice je povodom revizije tužiteljice zaključio, da se uvažava revizija i ukida prizivna osudu, te vraća pravnu stvar prizivnom sudu na ponovnu raspravu.

Obrazloženje: Po mišljenju prizivnoga suda prizivom se ne može pobijati ocjena dokaza. To je mišljenje pogrješno. Istina je, da sud ocjenjuje dokaze samostalno po svojem slobodnom sudačkom uvjerenju (§ 368 grpp.). No iz toga još ne slijedi, kako pogrješno misli prizivni sud, da se ocjena dokaza ne može prizivom pobijati. Ocjena vjerodostojnosti svjedoka, ocjena istinitosti činjenica, koje su svjedoci odnosno stranke u svojim iskazima posvjedočili, po § 368 grpp. obavljeno razmatranje i cijenjenje cjelokupnoga raspravljanja i izvadjanja dokaza, sve su to u smislu §§-a 556, 561, 582, 592 grpp. valjani prizivni razlozi. U kratko rečeno: Svaki eror in procedendo et in iudicando može biti predmet priziva. Zakon naime ne navodi iscrpljivo prizivne razloge, kao što navodi revizijske razloge. Iz toga izilazi, da se smije podnijeti priziv i iz razloga, koji nisu revizijski, naročito iz razloga pogrješnoga razmatranja i cijenjenja istinitosti činjenica.

Prvostepeni se je sud na osnovu izvedenih dokaza naročito na osnovu kazivanja tuženice preslušane kao stranke uvjerio, da je medju strankama sklopljena usmena kupoprodajna pogodba, po kojoj je tuženica prodala tužiteljici točno omedjašeni dio čestice, zvane »Svetica«, za svotu od D. 10.000 i da je taj iznos uračunan u dug zavisan od spornih obveznica. To uvjerenje prvostepenog suda o istinitosti i obstojnosti navedene pogodbe tužiteljica je pobijala kao pogrješno, dokazujući, da medju strankama nije bila sklopljena nikakva kupoprodajna pogodba, nego da su se one sporazumjele, tako da tuženica preda tužiteljici dio sporne čestice na uživanje za svrhe podmirenja kamata. Prizivni sud je zbog svojega naprijed navedenoga pogrješnoga procesno,pravnoga shvaćanja propustio, da uzme u krug svojih razmatranja taj tužiteljičin prizivni razlog, te je to spriječio, da se pravna stvar, iscrpno pretrese i temeljno ocijni u smislu revizijskoga razloga po § 597 br. 2 grpp., koji revizija u toj smjernici jasnim upućivanjem ističe. Zbog toga je revizija bila uvažena sa gledišta toga revizijskoga razloga, ukinuta pobijana osuda prizivnoga suda i pravna stvar vraćena prizivnom sudu.

Propćio: dr. M. Sokolić, odvjetnik u Ogulinu.

Po §. 38 st. 1. br. 7. Ip. obustavljeni ovršni postupak ne može se nastaviti, već je potrebna nova molba za dozvolu ovrhe. Nastavak ovršnog postupka moguć je bez ponovne molbe samo unutar roka iz §. 217 st. 2. Ip.

Rješidba Stola sedmorice od 1. svibnja 1941. br. Rek. 378/41.

(Zaključak Kotar. suda u Perušiću od 14. siječnja 1941. br. I-43/40. i zaključak Sudbenoga stola u Gospiću od 18. veljače 1941 br. Pl-130/41.)

U ovršnom predmetu zadruge K. protiv zadruge K. radi 242 din. spp.

Kotarski sud u Perušiću je dozvolio, nastavak već prije dozvoljene ovrhe na pokretnine, a nakon toga, što je obustavio ovršni postupak radi neprijavljivanja ovrhovoditeljice.

Sudbeni stol u Gospiću je povodom utoka ovršenice preinačio zaključak prvomolbenoga suda, kojim se dozvoljava nastavak ovrhe, i provedenu pljenidbu nije uzeo na znanje.

Stol sedmorice nije izrečenim u ime Nezavisne Države Hrvatske zaključkom uvažio previdni utok ovrhovoditeljice iz slijedećih razloga:

Ako je ovrhovoditelj zahtijevao, da se pljenidbom pričeka, dok se on ne javi sudu — kako se to vidi iz njegovog prijedloga za dozvolu izvršenja — onda se prema §. 217 st. 2. Ip. ima provodjenjem pljenidbe pričekati, dok ovrhovoditelj to ne bude zahtijevao, ali najdalje tri mjeseca, računajući od dana dozvole izvršenja.

Kako je zaključkom od 27. srpnja 1940. br. I.43/1940—1 dozvoljena ovrha na pokretninama ovršenice, a zaključkom od 2. prosinca 1940. br. I.43/40—4 postupak obustavljen, jer se ovrhovoditeljica nije sudu prijavila u odredjenom zakonskom roku za obavu dozvoljene ovrhe, onda se mora smatrati, da je ovrhovoditeljica odustala od ovrhe i sud je imao po §. 38 st. 1. br. 7. Ip. obustaviti

Digitized by Google

izvršenje i ujedno ukinuti sve već provedene radnje. Nastavljanje postupka moguće je samo unutar spomenutoga zakonskoga roka, nu ako je obustava postupka uslijedila nakon propuštenog zakonom odredjenog roka, tada nema mjesta nastavljanju izvršenja i ovrhovoditelj mora podnijeti novi prijedlog za dozvolu izvršenja (§. 50. Ip.). To je u skladu i s propisima §. 297 st. 2. Sp. i §. 393 st 2. Sp., iz kojih slijedi, da se stvar ima smatrati kao konačno riješena, ako se ovrhovoditelj nije u roku od 3 mjeseca prijavio (§. 217 st. 2. Ip.), odnosno izvršna radnja će se provesti jedino, ako ovrhovoditelj ishodi ponovni nalog suda za provodjenje izvršenja, ali ne za nastavak postupka osim, ako to Ip. izričnо ne naredjuje (§. 165 br. 3 Ip. i §. 169 st. 1. Ip. u vezi sa §. 234 st. 2. Ip.). Prema tome je pravno mišljenje rekursnoga suda ispravno i rekurs ovrhovoditeljice nije se mogao uvažiti.

Priopćio dr. Franjo Krmpotić, sudb. vijeć. u Gospiću.

S prijedlogom za povraćaj u prijašnje stanje radi ulaganja revizije treba podnijeti i reviziju, a ako to nije učinjeno, revizija je kasno podnešena (§. 213 st. 2. grpp.).

Rješidba Stola sedmorice od 16. siječnja 1941. br. Rek. 1876/40.

(Zaključak Sres. suda u G. od 14. kolovoza 1940. br. 60).

Sreski sud u G. je dozvolio u parnici Š. M. protiv zadruge P. radi 12.908 D spp., na prijedlog tužiteljice povraćaj u prijašnje stanje radi promašenoga roka za ulaganje revizije i dao rok za ulaganje revizije.

Tužiteljica je u tom roku reviziju izvela. Revizija je poslana Stolu sedmorice kao pravodobno podnešena na rješenje.

Stol sedmorice je odbacio reviziju kao prekasno podnešenu iz slijedećih razloga: Prvostepeni je sud doduše dozvolio povraćaj u predjašnje stanje za podnošenje revizije, ali je revizija, koja je predana pošti 29. rujna 1940., kasno podnesena.

Prema §. 213 st. 2. grpp. trebalo je reviziju podnesti istovremeno s prijedlogom, da se dozvoli povraćaj t. j. 24. srpnja 1940, a kako to nije učinjeno, revizija je svakako kasno podnesena

Iz toga propisa slijedi, da uopće nema mjesta povraćaju u predjašnje stanje radi dobivanja vremena, da se poslije dozvole povraćaja izvrši propuštena parnična radnja.

Priopćio dr. Franjo Krmpotić, sudb. vijeć. u Gospiću.

Pod riječju »ovrha« iz § 13. zadruž. zakona imadu se razumijevati sve vrsti ovrhe na nepokretnine u smislu ovršnoga postupnika.

Za sekvestraciju zadružnih nekretnina vrijede mjesto propisa poglavlja 21. grpp. od 16. rujna 1852. propisi ovršnoga postupnika (Ipa), u koliko ne dolaze u opreku sa zadružnim zakonom odnosno uredbom o zaštiti seljačkoga posjeda (§ 12. provedb. naredbe z. z. i čl. 8 Uip). Svjedočbu o višku minimuma zadružnih zemljišta treba priklopiti molbi za dozvolu ovrhe.

Rješidba Stola sedmorice od 23. siječnja 1941. br. Rek. 1223/I-940.

(Zaključak kotar. suda u Otočcu od 18. kolovoza 1940. br. I 12/40; zaključak sudbenoga stola u Gospiću od 18. studenoga 1940. br. Pl. 772/40.).

U ovršnom predmetu š. L., protiv zadruge š. radi 3510 D. spp. i 1755 D. spp.

Kotarski sud u Otočcu je dozvolio ovršnu sekvestraciju ovršeničkih nekretnina.

Sudbeni stol u Gospiću je povodom utoka ovršenice molbu za sekvestraciju nekretnina odbio iz slijedećih razloga:

Postoji rekursni razlog pogrješne pravne ocjene u onom pravcu, kako navodi rekurs, da je dozvola sekvestracije izdana protivno propisima § 13. i 14. zadružnoga zakona. U konkretnom naime slučaju napadnuti zaključak

Digitized by Google

dozvoljava ovrhu sekvestracijom ovršeničkih nekretnina, navedenih u molbi ovrhovoditeljice za dozvolu sekvestracije, čak i bez zemljišno-knjižnog izvatka, iz koga bi se trebalo viditi, da li su iste zemlj. knjižno vlasništvo ovršenice (§ 80. Ip.).

Prema propisu § 12. toč. 1. i 2. te § 13., 14 i 15. zadružnoga zakona kao posebnoga zakona za ovrhu na nekretninama zadruga za tražbinu ovrhovoditeljice, koja izlazi iz naslova dužnosti uzdržavanja, ne može se uopće ovrha na ovršeničke nekretnine dozvoliti na zemljište ovršenice u najmanjoj izmjeri, a kod sekvestracije čak moraju ovršenici ostati na slobodno uživanje u naravi sve zgrade, dvorište i potkućnica. Da se može ustanoviti, koje se nekretnine mogu uzeti pod ovrhu — dakle i pod sekvestraciju, potrebno je analogno propisu § 12. zadružnoga zakona potvrdom nadležnoga sreskoga načelstva dokazati, na koje se nekretnine može voditi ovrha, da se sačuva najmanja izmjera zemljišta, odnosno da se ustanovi, da li uopće imade nekretnina, na kojima se može voditi ovrha. Ali kako toga ovdje nema, nije mogao prvostepeni sud dozvoliti ovrhu sekvestracijom u molbi ovrhovoditeljice navedenih nekretnina, već istu odbiti. Stoga je uvaženjem ovoga rekursnoga razloga napadnuti zaključak preinačen i molba za dozvolu ovrhe sekvestracije odbijena uz dužnost naknada troškova za rekurs (§ 143. i 152. grpp.).

Daljnji rekursni razlog pogrješne pravne ocjene glede toga, da redovni sud uopće nije nadležan za ovu ovrhu, kao i da je predhodno trebalo utvrditi činjenice propisane po uredbi o zaštiti selj. posjeda (čl. 1.), nije se mogao uvažiti.

I ako po naziranju ovoga suda obzirom na propis § 22. zadružnoga zakona zadruga ima uzdržavati svoga člana pravednom mjerom koristi zadružnoga dobra, a ne novčano, ne može ovaj sud da se upušta u valjanost ovršnoga naslova, koji je pravomoćan i odgovara propisima § 2. toč. 9. Ip. a radi se o ovrhi na nekretnine, koju ne mogu provoditi upravne vlasti (§ 160. zak. o opć. upr. postupku).

Glede pak primjene uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda ne može istu sud primijeniti po službenoj dužnosti, nego tek po molbi zainteresovanoga lica (čl. 2. i 5.) nakon čega uz postojanje rekvizita propisanih uredbom nastupaju posljedice, predvidjene istom. što se tiče osobe sekvestra, to ovršenica takodjer ima da učini molbu kod prvostepenoga suda (§ 88. Ip.).

S t o l s e d m o r i c e je povodom revizije rekursa ovrhovoditeljice potvrdio zaključak sudbenoga stola iz slijedećih razloga:

Po § 13. z. z. izvršenje na zemljište zadruge u najmanjoj izmjeri može se dozvoliti samo u tome propisu predvidjenim slučajevima. To znači, da u drugim slučajevima najmanja izmjera ne može biti uopće predmetom ma koje vrsti izvršenja. Nije točno mišljenje revizijskoga rekursa, da to ne važi za prisilnu upravu, jer se pod riječju »ovrha« iz § 13. z. z. imaju razumijevati sve vrsti izvršenja na nepokretna dobra u smislu izvršnog postupnika, dakle izvršenja prinudnim osnivanjem prava zaloga (§§ 70.—78. Ip.), prinudnom upravom (§§ 79.—105. Ip.) i prinudnom dražbom (§§ 107.—199. Ip.).

Mišljenje revizijskoga rekursa ne nalazi svoje opravdanje ni u propisu § 15. z. z. Taj naime propis stoji u vezi sa § 14./2 z. z., pa on znači samo to, da i u slučaju, kada je dopušteno voditi izvršenje prisilnom upravom na zemljište u najmanjoj izmjeri, članovima zadruge imaju ostati bezplatno na uživanje u naravi sve zgrade, dvorište i pokućnica.

Istina je, da se u § 12. provedben naredbe k zakonu o zadrugama veli, da su u pogledu sekvestracije mjerodavne ustanove poglavlja 21. grpp. od 16. rujna 1852. No, to na stvari ništa ne mijenja, jer ustanove Izvršnoga postupnika o prinudnoj upravi, koje sada važe umjesto ustanova poglavlja 21. grpp. od 16. rujna 1852., mogu se primijeniti na zadružno zemljište, u koliko se time ne dolazi u opreku sa zakonom o zadrugama, odnosno sa uredbom o zaštiti seljačkoga posjeda. Da je točno to misljenje, slijedi takodjer i iz čl. 8. Uip., gdje se ostavljaju na snazi §§ 1.—18. i 35. zakona od 9 svibnja 1899. o zadrugama za Hrvatsku i Slavoniju. Tako je zakon odredio upravo zbog toga, da se zaštiti minimum zadružnog zemljoradničkog posjeda.

Digitized by Google

Po mišljenju revizijskoga rekursa rekursni je sud trebao ukinuti prvostepeni zaključak i narediti prvostepenomu sudu, da pozove tražiteljicu izvršenja, da ova doprinese svjedočbu sreskoga načelstva o tome, koji dio izvršeničina zemljišta ne podpada pod ograničenje zakona o zadrugama. Revizijski rekurs nije osnovan ni sa toga gledišta. Da li zadružno zemljište premašuje najmanju zakonsku izmjeru, pitanje je, od kojega u konkretnom slučaju, kako je rečeno, zavisi dopustivost izvrenja, pa je to pitanje, prema odredbi § 50. br. 3. Ip. moralo biti objašnjeno već u molbi za dozvolu izvršenja. Nestašica toga objašnjena nije, dakle, formalni nedostatak, koji se može ukloniti u smislu § 183. grpp. Ovo predstavlja nedostatak jedne materijalno-pravne predpostavke za dozvolu izvršenja, te je stoga rekursni sud posve pravilno postupao, kada je prvostepeni zaključak preinačio i odbio molbu za dozvolu izvršenja prisilnim pravom.

Kada se traži izvršnje na temelju odluke jedne upravne vlasti, izvršilac izvršenja mora priložiti prijedlogu potvrdu vlasti, koja je donijela dotičnu odluku o tome, da protiv odluke nema pravnoga lijeka, koji bi zaustavljao izvršnost naslova (§ 50./2. Ip.). Medjutim tražiteljica izvršenja nije ni tu potvrdu priložila svojemu prijedlogu za dozvolu izvršenja, pa se i zbog toga nije moglo dozvoliti zatraženo izvršenje. S ovih razloga bilo je izrečeno kao u dispozitivu.

Propisao dr. Franjo Krmpotić
sudbeni vijeć. u Gospiću.

Na priziv proti oglušnoj osudi dozvoljena je rasprava samo o oglusi samoj.

Rješidba Stola sedmorice od 18. siječnja 1941. br. Rev. 1169/1-1940.
(Osuda Kotar. suda u O. od 4. siječnja 1940. br. P. 321/39-4, zaključak Sudb. stola u Gospiću od 13. rujna 1940. br. Pl. 388/40-10).

Dana 25. listopada 1939. pod P. 321-1939. podnesla je Kotarskomu sudu u O. Julka Š., pekarica u V., proti Mati N., trgovcu u S., tužbu radi nedopustivog izvršenja, dokazujući, da se je tuženi, vodeći proti njoj kod istoga suda kao izvršnoga na osnovu pravnosnažne osude od 7. ožujka 1936. P. 75/36 ovrhu radi 3.000 din. spp. prihodom njezinih nekretnina u izvadjanju sekvestracije namirio tako, da je ubrao u čistoj vrijednosti iznos od 26.240 din., te da bi joj imao povratiti iznos od 21.000 din. kao n nepripadno ubran, vrhu čega si ona pridržaje u rečenoj tužbi pravo zasebnom tužbom taj povrat zatražiti. Tuženik na prvom ročištu na tu tužbu nedopustivosti izvršenja nije mogao ništa odgovoriti, nego je molio odgodu, jer da je prekasno primio uputu i tu mu je odgodu sud dozvolio. Ali on nije niti na drugom ročištu na tužbu odgovorio.

Kotarski sud u O. je na tom ročištu izrekao oglušnu osudu i udovoljio tužbenomu zahtjevu u cijelosti.

S prijedlogom za povraćaj ju tuženik po prvoj i drugoj molbi odbijen.

Sudbeni stol kao prizivni sud u G. je odredio na njegov priziv prizivnu raspravu, na kojoj je proglasio zaključak, da se oglušna osuda Sreskog suda u O. ukida, jer da je u protuslovlju sa zapisnikom i ispravama, koje doprinosi kao dakazala sama tužba, kao i sa notornim činjenicama, za koje je sudac znao i da se na tako samu sebi protuslovnu tužbu nije uopće smjela osuda izreći.

Stol sedmorice je izdao ovaj zaključak:

»Rekurs se uvažava, pobijani zaključak ukida i prizivnomu sudu nalaže, da donese ovu odluku. Odluka o troškävima ostavlja se za konačno rješenje.«

Obrazloženje: Prizivni je sud ukinuo prvostepenu osudu po § 590. br. 2 i 3 grpp., smatrajući i zapisnik od 17. studenoga 1938., koji je priklopljen tužbi, da protivurječi tužbenim navodima. Ponajprije se o kakvom protivurječju ne može govoriti za to, što tim zapisnikom nije utvrdjeno, da tuženikova tražbina sekvestracijom nije namirena. U tom zapisniku sekvestar tek postavlja neke tvrdnje, koje pak tužiteljica ne priznaje, kako se to vidi iz istoga zapisnika. Ali i kad bi tužbeni navodi bili oprovrgnuti ispravama, koje je sama tužiteljica priložila tužbi, nema mjesta ukidanju osude radi dopune postupka (§ 590. br. 2 i 3 grpp.), jer se takvo ukidanje protivi § 492. grpp. Taj naime propis predvidja samo to, da

Digitized by Google

se svakako ima donijeti osuda zbog izostanka, a ni u kojem slučaju neki predhodni postupak radi utvrdjenja činjeničnoga stanja. Kao činjenično stanje imaju da služe jedino činjenični navodi došavše stranke, eventualno s onim preinakama, koje proističu iz dokaza, koji su već pred sudom t. j. isprava, koje je sama tužeća stranka priložila tužbi ili koje je sud već pribavio za upotrebu kod rasprave ili koje proističu iz činjenica, koje su kod suda opće poznate. Iz toga propisa slijedi logično i to, da se protivurječje izmedju činjeničnih navoda došavše stranke i dokaza, koji su već pred sudom, ne smije istom očekivati od posljetka dokaza, koje bi trebalo tek izvoditi. Ali s druge strane dostaje takvo protivurječje, koje ne dozvoljava, da se navodi došavše stranke smatraju istinitima, premda se ni druga koja činjenična okolnost ne može smatrati istinitom.

Priopćio dr. Milan Sokolić, odvjetnik u Ogulinu.

Ako novi vlastnik odnosno posjednik ne otkaže uporabštine i primanja najamnine na dotadašnji način odmah nakon preuzeća u posjed, ne može se to smatrati očitovanjem volje novoga vlastnika, da prihvaća u cijelosti pogodbu, kako je bila sklopljena s prijašnjim vlastnikom, nego čini najamnu pogodbu muče ponovljenom na neodredjeno vrijeme.

Rješidba Stola sedmorice od 16. siječnja 1941. br. Rev. 1900/1-1940.
(Osuda Kotar. suda I. u Zagrebu od 16. kolovoza 1940. br. P. 4089/1940, osuda Sudbenog stola u Zagrebu od 28. listopada 1940. br. Pl. 2227/940.)

Tužilac A. je sudbeno otkazao tuženomu B. poslovne prostorije za dan 8. rujna 1940. Tuženi je uz ostalo prigovorio i to, da je izmedju njega i prednice tužiteljeve ugovoren rok trajanja najma do 31. ožujka 1951. i da j tužilac kupivši na dan 12. travnja 1940. odnosnu kuću i primajući od njega, temeljem postojećega najamnoga ugovora, najamninu za mjesec svibanj, lipanj i srpanj god. 1940., po § 863. o. g. z. očitovao muče svoju volju, da preuzima postojeći najamni odnošaj, koji je bio ugovoren izmedju njega (tuženoga) i prednice tužiteljeve, te prema tome da ga veže i uglavak ugovora, po kojem se ne može otkazati sve do 31. ožujka 1951.

Kotarski sud I. u Zagrebu je nakon provedene rasprave održao unatoč naprijed navedenoga prigovora otkaz na snazi.

Sudbeni stol u Zagrebu je povodom tuženikova priziva preinačio prvostepenu osudu i otkaz ukinuo iz ovih razloga:

Isto tako nije činjenično stanje neispravno ustanovljeno, već ono sve, što tuženi iznosi, čini pogrješnu pravnu ocjenu spora, u koju je pobijana osuda doista upala. Osuda, naime, uzima iz okolnosti, što najamni ugovor izmedju prednice tužitelja i tuženoga od 1. travnja 1936. nije proveden u zemljišnim knjigama, da je otkaz tužitelja učinjen više od tri mjeseca, nakon što je kupio i preuzeo posjed kuće, osnovan na propisima §1120. o. g. z.

Ovo stanovište pobijane osude je pogrješno. Ugovorom od 12. travnja 1940. prodala je C. uporabštinu tužitelju, te mu u toč. 1. ugovora za ugovorenu kupovninu ustupa predmetni objekt, »kako stoji i leži i kako prodavalac danas gruntovno materijalno posjeduje i uživa«. Dakle sa svim pravima i dužnostima, koje su skopčane posjedom toga objekta. Na ovaj način imao bi stupiti tužitelj i u odnos najma sa tuženim, i to po pogodbi od 1. travnja 1936., pa i sam tužitelj u svojem iskazu radi dokazivanja kaže, da mu je prodavateljica najprije dala samo popis svih stanara, a kasnije i najamne ugovore, dakle i formalno predala sva svoja prava i obveze iz tih ugovora. Ustanova §-a 1120. o. g. z. medjutim daje tužitelju pravo, da se ne drži ugovora s njegovom prednicom, u koliko nisu provedeni u zemljišnim knjigama, nu istodobno ga sili, da se o tome izjavi, jer nalaže uporaboprimcu, da novom posjedniku ustupi uporabštinu: »pošto mu je učinjen otkaz«. U njemačkom izvorniku propis glasi: »nach der gehörigen Aufkündigung . . . «, te je tako i na talijanski prevedeno sa » . . . denunzia debitamente pattagli . . . «, radi čega se i u tumaču Rušnov-Posilović prevodi sa » . . . uredan otkaz«.

Po ovom propisu dakle je novi vlasnik dužan uporabu otkazati. Razumije se, da taj otkaz nema uslijediti u skladu s ugovorom, kojega tužitelj nije dužan priznati, već po općim propisima (§ 655. toč. 2. grpp. u vezi sa čl. 10. Ugpp.), a kako se sa svakom uplatom najamnine uporabna pogodba potvrdjuje, dužan je to učiniti prije

Digitized by Google

početka slijedećeg platnoga roka, jer ako to ne učini, već primi dospjelu najamninu u iznosu, kako je ugovorena s prijašnjim uporabodavcem, to je time na način, predvidjen u § 863. o. g. z. po propisu § 869. o. g. z. očitovao, da prihvaća u cijelosti pogodbu, kako je sklopljena sa prijašnjim vlastnikom.

Iz kupoprodajnog ugovora izmedju tužitelja i njegove prednice slijedi, da je dana 12. travnja 1940. tužitelju predana u posjed kupljena kuća, a 18. travnja 1940. je uslijedio i zemljišno-knjižni prenos na njegovo ime. 1. svibnja 1940 tužitelj prima od tuženoga isti iznos najamnine, a da ni toga časa ni ne spominje nikakove želje za promjenu najamnog odnosa bilo u kojem pravcu, pa kako medju strankama nije sklopljena nikakova nova pogodba, niti tužitelj najma ne otkazuje, valjalo je shodno navedenim zakonskim propisima uvažiti, da je muče izrazio svoj pristanak, da s tuženim nastavi odnos, kako je ugovoren s njegovom prednicom. Tužitelja ne ispričava okolnost, koju u svojem iskazu iznosi, da sve do časa pokušaja nove pogodbe nije ni zagledao u predane mu ugovore, jer od toga propusta ima zle posljedice snositi on sam.

Na osnovu toga ukazuje se otkaz tužitelja od 16. srpnja 1940. br. IV. b. R. 3156-1940. u opreci sa pogodbom od 1. travnja 1936., sklopljenom izmedju prednice tužitelja i tuženoga, a koja je na opisani način produžena i medju strankama samim, pa ga je stoga uz preinačenje pobijane osude, valjalo staviti van kreposti, kako, je to naprijed i učinjeno.

Stol sedmorice je povodom revizije tužioca preinačio pobijanu osudu Okružnoga suda, te uspostavio u cijelosti osudu prvostepenoga suda i to iz ovih razloga:

Nije osnovan pravni nazor prizivnoga suda, da se neučinjenim otkazom po novom vlasniku prije početka slijedećega platnoga roka najamnine i primanjem iste imade smatrati očitovanjem volje novoga vlasnika, da prihvaća u cijelosti pogodbu, kako je sklopljena sa prijašnjim vlasnikom. U ovom je slučaju nesporno, da je tužiocu nakon kupnje predana po prijašnjem vlasniku u posjed odnosna kuća i da pravo tuženika kao uporaboprimca u toj kući nije upisano u javne knjige. Da se takovo postojeće pravo najma u toj otudjenoj i predanoj kući po novom vlasniku ukine, dužan je, odnosno imade pravo prema propisu § 1120. o. g. z. novi vlasnik učiniti otkaz uporaboprimcu. Pod tim se otkazom svakako razumijeva valjani otkaz u smislu postojećih propisa. U postupku je utvrdjeno, da je tuženik iza prodaje kuće tužiocu kao novomu vlasniku odnosno posjedniku platio ovomu ugovorenu s prijašnjim vlasnikom mjesečnu najamninu za mjesece svibanj, lipanj i srpanj 1940., i to posebno za svaki mjesec, i da je tužilac, kada je po tuženiku upozoren na utanačenje ugovora s prijašnjim vlasnikom glede trajanja najma, izjavio, da na to utanačenje o trajanju najma ne pristaje. Iz propisa § 1120. o. g. z. ne slijedi, da bi novi posjednik odnosno vlasnik za ukinuće najamnog odnošaja izmedju uporaboprimca i prijašnjega vlasnika bio dužan odmah nakon preuzeća uporabštine učiniti otkaz. Neučinjenim otkazom po novom vlasniku odnosno posjedniku odmah nakon preuzeća u posjed uporabštine i primanjem najamnine na dotadanji način, čini samo najamnu pogodbu muče ponovljenom na neodredjeno vrijeme. Kod toga na neodredjeno vrijeme muče ponovljene najamne pogodbe dolazi za prosudjenje valjanosti otkaza po postojećim propisima samo činjenica, kako je najamnina plaćana, t. j. da li je plaćana posebno za svaki mjesec ili zajedno za više mjeseci.

Budući da je u ovom sporu utvrdjeno, da je tuženik plaćao najamninu mjesečno, to je učinjeni po tužiocu otkaz u skladu s postojećim propisima iz § 2. naredbe bivše kr. zem. vlade, odjela za pravosudje od 24. prosinca 1875. br. 634 (Zbornik br. 4 od god. 1876.). Ugovorom o zakupu odnosnoga stana od 1. travnja 1936. izmedju tuženika i prijašnjega vlasnika nije utanačen nikakav otkazni rok, pa ne može u ovom slučaju doći u prosudjenje pitanje, da li je novi vlasnik mučkim ponovljenjem najamne pogodbe uslijed pristanka primanja najamnine na ugovoreni način s prijašnjim vlasnikom muče pristao i na ugovoreni sa prijašnjim vlasnikom otkazni rok. Taj je ugovor s prijašnjim vlasnikom utanačen na odredjeno vrijeme sa trajanjem do 31. ožujka 1951. bez predvidjenog otkaza, pa takav ugovor ovlašćuje načelno samo ugovorajuće stranke na postupak po propisu § 662 grpp.

Novi je pak posjednik po izričitom propisu § 1120. o. g. z. za ukinuće dotadanjega najamnoga odnošaja ovlašten učiniti samo otkaz, a da li je takav valjano

Digitized by Google

učinjen, prosudjuje se po općim zakonskim propisima. Radi toga je valjalo reviziju tužioca uvažiti (§ 597. br. 4 grpp.), te preinakom osude prizivnoga suda uspostaviti kao na zakonu osnovanu osudu prvostepenoga suda s dodatkom iz propisa § 668/1 grpp.

Priopćio B r a n i m i r P e t r u n i ć, sudac Kotar. suda I. u Zagrebu.

b) Upravno

Razlaz zadruge nije dozvoljen uz privolu skrbnika, postavljena odsutnomu zadrugaru, a na zahtjev kućegospodarice udove, koja nema diobno pravo.

Rješenje bivše Banske vlasti banovine Hrvatske, odjela za seljačko gospodarstvo, odsjeka za agrarno-pravne poslove, od 24. ožujka 1941. br. 20404-IV-6-41.

(Odluka sreskoga načelstva u Ogulinu od 27. travnja 1940. br. 1409.)

Zadruga M. kbr. 98 iz O. kod O. sastoji se od dva člana, i to Stjepana M., odsutnoga u Americi, kojemu je kotarski sud postavio skrbnika u osobi J. N., i udove F. M., koja je nastojala zadružni imetak rasprodati. Tomu se je spomenuti skrbnih J. N. protivio, želeći začuvati zadružni imetak za odsutnoga člana Stjep. M. No udova F. M. je dala mimo skrbnika J. N., kojega je postavio sud, po općinskom poglavarstvu u O. kao prvomolbenoj zadružnoj vlasti postaviti odsutnomu članu zadruge Stjepanu M. drugoga skrbnika, koji je privolio na njezin zahtjev za razlaz zadruge, te je tako udova F. M. upisana kao samovlasnica na zadružne nekretnine zemlj. knj. ul. br. 115 k. o.

Proti tomu je po sudu postavljeni skrbnik J. N. u ime odsutnoga člana Stjepana M. uložio žalbu i tražio, da se prijepornost u korist zadruge M. kbr. 98 zabilježi u zemljišnim knjigama. Tu zabilježbu prijepornosti dozvolilo je sresko načelstvo u O. odlukom od 28. rujna 1940. br. 13747. Ali je ta odluka stigla zemljišnoknjižnomu sudu tek nakon toga, što je već udova F. M. zadružne nekretnine ul. br. 115 k. o. O. ne samo na sebe prenesla, nego ih je i prodala A. N.-u kbr. 361 iz *O.*, pa su one na temelju kupoprodajnoga ugovora gruntovno na njega prenesene.

Kotarski sud u O. je stoga zaključkom od 25. rujna 1940. br. Dn. 963-1940. kao zemljišni sud odbio Stjepana M. po skrbniku J. N. sa zahtjevom, da se provedba kupoprodaje na A. N. obustavi do konačnoga upravnoga rješenja.

Sudbeni stol u O. nije zaključkom od 20. studenoga 1940. br. Pl. 185-1940. podneseni rekurs uvažio, nego je napadnuti zaključak potvrdio s ovim obrazloženjem: Kotarski kao zemljišno-knjižni sud u O. donesao zaključak 25. rujna 1940. br. Dn. 963-1940., kojim dozvoljava uknjižbu prava vlasnosti na nekretninama F. M. kbr. 98 iz O. upisanim u z. k. ul. br. 115 k. o., za korist A. N., kbr. 361 iz O. na osnovu kupoporodajnog ugovora. Taj zaključak pobija Stjepan M., jer da je udova F. M. na nezakonit način stekla vlastnost prodanih nekretnina brisanjem zadruge M., zbog čega je pred upravnim vlastima postupak još u tečaju, a odluka o brisanju zadruge nije pravnosnažna i uspjeh će postupka pred upravnim vlastima biti taj, da će on, posljednji predstavnik zadruge M., u zemljišnim knjigama biti upisan kao vlastnik. Rekurs nije osnovan. U zemljišnim knjigama z. k. ul. br. 115 k. o. O. upisana je bila kao vlastnica nekretnina F. M. onoga dana, kada je napadani zaključak bio donesen, a ne zadruga M. Slijedom toga je F. M. mogla razpolagati sa svojom imovinom, a zemljišno knjižni sud je ispravno donio zaključak, koji se temelji na kupoprodajnom ugovoru, sklopljenom medju F. M. i A. N. o prenosu nekretnina, a prema stanju zemljišnih knjiga. — Pitanje, koje se rješava pred upravnim vlastima, ni u koliko ne ulazi u ovo pitanje, pa pošto je prema tomu zaključak, koji je rekursom napadan, na zakonu osnovan, valjalo je rekurs odbiti.

Kotarski kao zemljišno knjižni sud u O. jednako je odbio zaključkom od 27. rujna 1940. Dn. 970-1940. provedbu zabilježbe prijepornosti.

Sudbeni stol kao rekursni sud u O. je odbio rekurs Stjepana M. po skrbniku J. N. 22. studenoga 1940. br. Pl. 184-1940.-2 s ovim obrazloženjem:

U času podnošenja molbe S. M. nije bila na nekretninama z. k. ul. br. 115 k. o. O. kao vlastnica upisana udova F. M. nego A. N. kbr. 361 iz O., dakle treća

Digitized by Google

osoba. Stoga je prvostepeni sud posve pravilno uskratio zatraženu zabilježbu. Osim toga molitelj J. N. nije dokazao, da je on skrbnik u Americi odsutnoga S. M., ni da je ovaj član bivše zadruge M. kbr. 98 u O., ni da je kod sreskoga načelstva u O. u tečaju postupak radi uzpostave zadružnoga svojstva. Uslijed toga nije se mogao rekurs uvažiti.

Na žalbu Stjepana M. po skrbniku J. N. proti odluci sreskoga načelstva u O. od 27. travnja 1940. br. 1409 izdala je bivša Banska vlast banovine Hrvatske, odjel za seljač. gosp., odsjek za agrarno pravne poslove, pod danom 24. ožujka 1941. br. 20404-IV-6-41 ovu konačnu odluku: »Žalba se J. N. iz O. uvažuje kao na zakonu osnovana, a ožaljena odluka sreskoga načelstva u O. br. 1409-1940. poništava. Nezadovoljna stranka nema protiv ove odluke prava daljnje žalbe.

Razlozi: Temeljem propisa § 55 zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama, odn. § 5 zakona od 30. travnja 1902. o promjeni odnosno nadopunjenju nekih ustanova navedenoga zakona o zadrugama, razlaz zadruge može tražiti samo član predstavnik, i to samo onda, ako na zadružnom selištu preostane samo jedna osoba ili jedna obitelj. U ovom potonjem slučaju moraju na zamoljeni razlaz pristati svi članovi te obitelji s pravom glasa (§ 8 z. o z.). U času brisanja živjele su u zadruzi M. kbr. 98 iz O. dvije obitelji, i to obitelj F. M., udove iza pok. Jose M., i brat ovoga Stjepan, koji je odsutan u Americi, ali ima svoga po sudu imenovanoga skrbnika J. N. U predmetu razlaza zadruge nije preslušan ni Stjepan ni njegov zakoniti skrbnik, čime je povrijedjen zakon i počinjena niština u postupku. Osim toga su zadružne nekretnine, kada je brisano sa istih zadružno svojstvo, upisane na udovu pok. Jose Faniku kao samovlasnicu, koja nije član predstavnik, jer je u zadrugu došla priudajom. Time je po drugi puta povrijedjen zakon i počinjena niština u postupku. Uslijed toga je valjalo žalbu uvažiti i riješiti, kako je odlučeno u dispozitivu. Na osnovu navedenog izrečena je ova odluka kao na zakonu osnovana. Odredba o daljnjem pravu žalbe odnosno uputa o pravnom lijeku proizlazi iz zakonskih propisa spomenutih u uvodnom dijelu ove odluke.

Priopćio dr. Milan Sokolić, odvjetnik u Ogulinu.

† Dragutin Ćepulić

Iz naše sredine nestao je jedan od sudačkih veterana. Dne 12. svibnja 1941. preminuo je Dragutin Ćepulić, podpredsjednik banskoga stola u miru, u 79-toj godini života.

Dragutin Čepulić se je rodio 15. prosinca 1861. u Bakru. Potječe iz stare bakarske patricijske obitelji nekad prezimenom Tiepolo, a oko god. 1850. pohrvaćeno Ćepulić, od oca Egidija Ćepulića, gradskoga senatora u Bakru, i Marije rodj. Bujan. Nakon svršenja pučke škole u Bakru i srednjoškolskih nauka na tadanjoj hrvatskoj gimnaziji na Rijeci svršio je pravne nauke na hrvatskom sveučilištu. Za vrijeme školovanja odlikovao se je od početka do kraja marljivošću i napredkom u naucima.

Posvetivši se sudačkomu zvanju, službovao je kao prislušnik u Ogulinu, a potom kao sudbeni pristav kod kotar. suda u Novom Vinodolskom od 1890.—1898. god., dalje kao predstojnik kotar. suda u Jastrebarskom, a potom od god. 1906. do 1914. kao predstojnik kot. suda u Bjelovaru. Zatim je bio premješten sudbenomu stolu u Zagrebu, a god. 1919. imenovan vijećnikom banskoga stola, na kojem je mjestu postao god. 1923. podpredsjednik te je bio kao takav god. 1927. umirovljen.

Dragutin Ćepulić je slovio kao jedan od najboljih poznavalaca mnogobrojnih pravnih propisa od naistarijega vremena do danas. Bio je upravo živa zbirka zakona i naredaba. Uživao je glas vrlo vrstnoga praktičnog pravnika i nadasve savjesnoga i objektivnoga suca. I kao umirovljenik je stalno pratio zakonodavstvo, te su se na nj aktivni pravnici još uvijek obraćali, kada je trebalo pronaći kakav propis. Kao predpostavljeni je postupao prema

Digitized by Google

suradnicima tako, da ovi nisu osjećali podredjenosti, iako je znao ugladjenim načinom svakoga pritegnuti na savjesno vršenje njegove dužnosti.

Njegovo djelovanje nije bilo medjutim ograničeno samo na službu u sudu. Još kao mladi pristav u Novom Vinodolskom bio je duša tamošnjega društva Sklad, koje je bilo nosiocem društvenog života. U Zajednici hrvatskih sudaca je bio čitavi niz godina njezinim predsjednikom, što najbolje dokazuje, kako je visoki ugled uživao medju samim sucima. Bio je članom našega Pravničkoga društva kroz lijepi niz godina.

Zbog svoje objektivnosti, nepristranosti i čestitosti, bio je pokojni Dragutin Ćepulić kao vijećnik banskoga stola žrtvom političkih spletaka. Ali je konačno ipak pobjedila pravda, te je Ćepulić dobio i ako s višegodišnjim zakašnjenjem donekle zadovoljštinu imenovanjem za predsjednika banskoga stola.

Zadnjih godina svoga života jedva se je mogao kretati. Ali kada je trebalo glasovati, pošao je uz veliki napor sa svoja četiri sina 1935. i 1938. na biralište, da dade svoj glas za hrvatsku stvar.

Pokojni Ćepulić je bio uzoran i požrtvovan otac. Odgojio je kao činovnik iz razmjerno skromnih sredstava poznate ugledne sinove: dra Vladimira, sveuč. profesora, liječničkoga pisca i predsjednika Zbora liječnika; dra Dragutina, profesora i hrvatskog književnika; dra Ivana, odvjetnika, poznatoga pravnika i pisca, te dra Pavla Ćepulića, gradskoga liječnika i podpredsjednika Liječničke komore.

Kao uzoran činovnik, sudac, domoljub i otac obitelji bio je visoko štovan i poznat u svim krugovima, što je dokazalo na njegovu sprovodu brojno učešće prijatelja, znanaca i štovatelja njegovih i njegovih sinova.

Počivao u miru Božjem!

Književnost

Hrvatska Smotra god. 1941, br. 7. sadržaje: Ivan Oršanić: Vodstvo Europe u svijetu; August Darmati: Graditelj nove Hrvatske; dr. Vladimir Židovec: In hoc signo vinces; Vatroslav Murvar: Sistem srpskih neistina; dr. Drago Ćepulić: Narodni život i duh; Ivo Balentović: Iz robstva u Nezavisnu Državu Hrvatsku; Jure Prpić: Savremena propaganda; Ljuben Panajatov: Bugarska poslije svjetskog rata i putevi njezine omladine; dr. Mirko Šeper: Starohrvatska umjetnost i hrvatska seljačka ornamentika; dr. Drago Cerovac: O prošlosti hrvatskoga radničkoga pokreta; Socijalna politika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj; Kronika: Mjesece dana stvaranja (od 10. svibnja do 10. lipnja).

Deiana Giommaria: I motivi nel diritto privato. Torino, 1939. (R. Università di Torino. Memorie dell'Istituto giuridico Serie II, memoria XLI).

Cominelli Ugo-Inzitari S.: La minore età, secondo il nuovo codice civile. Roma 1940.

Vinci Felice: Analisi economiche. Serie II. Bologna 1940.

Fiore Giuseppe: L'errore nella compravendita delle opere d'arte. Roma 1939.

Landra Guido-Gemelli, Agostino-Banissoni, Ferruccio: Antropologia e psicologia. S. l., 1940. (Enciclopedia scientifica monografica italiana del ventesimo secolo, Serie II-N. 3).

Balbi Giovanni: L'obbligazione di custodire. Milano 1940.

D'Avack Agostino: Cause di nullità e di divorzio nel diritto matrimoniale canonico. Roma 1940. Vol. I.

Luzzatto-Fegiz, Pierpaolo: Statistica demografica ed economica. Torino 1940.

Digitized by Google

Basily N.: La formazione dello stato sovietico. La Russia sotto il dominio sovietico. Milano 1939. (Collezione »La Russia contemporanea«. N. 3).

Villari Salvatore: Le consuetudini giuridiche dell'Albania. (Il Kanun di Lek Eukagjin). Roma 1940.

Cugia Stanislao: Corso di diritto romano. Preliminari sul negozio giuridico. Appendice. Milano 1938.

Politica economico-sociale in Italia, anno XVII—XVIII, a cura di Odon Por. Firenze, 1940. (Collana di studi economico-sociali.)

Flascassoviti Nicola Franc: Procedura per la nullità e lo scioglimento del matrimonio secondo il Concordato e con riferimento al libro lo del Nuovo Cod. Civ. Milano 1940. (Nuova collezione di opere giuridiche, N. 283).

Sandiford Roberto: Elementi di diritto marit. Firenze 1936. (Nanuali del nuovo dir. ital.).

Codice di procedura civile, con la relazione ministreriale alla maestà del re Imperatore. Ia edizione. Roma 1940.

Battista Michele: Nuovo codice civ. ital. Roma 1940. Vol. II.—Libro delle successioni per causa di morte e delle donazioni. — Norme di attuazione e transitorie.

Codice civile: Firenze 1939. (Biblioteca legislativa). Libro I.

Riccio Stefano: L'abitualità nel reato. Napoli 1938. (Parte I.)

Rasi Piero: Le corporazioni fra gli agricoltori. Studi storico-giuridici. Milano 1940.

Falco Mario: Corso di diritto eccles. 4. edizione. Padova 1938. (Vol. II. — Diritto eccles. italiano.)

Brunelli Giovanni et Zappulli Carlo: Il libro delle succesioni e donazioni. Milano 1940. (Commento al nuovo cod. civ. ital.)

Bellavista Girolamo: I reati senza azique. Napoli 1937.

Pisapia Domenico: Reato continuato. Napoli 1938.

Cicu Antonio: Le successioni. Milano 1940. Parte generale.

Raccoltq di scritri di diritto publ. in onore di Giov. Vacchelli. Milano 1938. (Pubblicazioni della Università cattolica del Sacro cuore, Serie II.: Scienze giuridiche, Vol. LVIII).

Crociani Pietro: Fase preliminare e dibattimento nel processo civ. inglese. Padova 1939. (Studi di diritto privato italiano e straniero, Vol. XXVIII).

Giorgianni Michele: Contributo alla teoria dei diritti di godimento su cosa altrui. Milano 1940. (R. Università di Catania. Pubblicazioni della facoltà di giurisprudenca. 6).

Andreoli Giuseppe: L'ingiustificato arrichimento. Milano 1940. (Studi di diritto privato 4).

Giacchero Giulio: Storia del movimento sindicale europeo. Firenze 1940

Sandulli Aldo M.: Il procedimento amministrativo. Milano 1940. (R. Università di Milano — Facoltà di Giurisprudenza, Studi di diritto pubblico, 5).

Scarfoglio Carlo: England und das Festland. Leipzig 1940.

Cassinelli Bruno: Histoire de la folie. Avec préface de H. Donnedieu de Vabres. Paris-Milano 1939.

Franz Schlegelberger und Werner Vogels:: Erläuterungswerk zum bürgerl. Gesetzbuch und zum neuen Volksrecht. Berlin 1939. Bd. I. Allgem. Teil (§§ 1—240) mit dem Verschollenheitsgesetz vom 4. Juli 1939.

Erbe Walter: Die Fiduzia im römischen Recht. Weimar 1940.

Melicher Theophil: Die german. Formen der Eheschliessung im westgotischspanischen Recht. Wien 1940.

Günther Hans F.K.: Formen und Urgeschichte der Ehe. Die Formen der Ehe, Familie und Verwandtschaft und die Fragen einer Urgeschichte der Ehe. München-Berlin 1940.

Barnstedt Erich: Das Merkmal der Rechsgrundlosigkeit in der ungerechtfertigten Bereicherung. Berlin 1940. (Neue deut. Forschungen, Abteilung Bürgerl. Recht, Handels-und Wirtschaftsrecht, Bd 9)

F. Neureiter, F. Pietrusky, E. Schütt: Handwörterbuch der gericht. Medizin und naturwis. Kriminalistik. Berlin 1940.

Luckas Hans: Theorie der Devisenzwangswirtschaft auf Grund der deut. und ausländ. Erfahrungen in der Zeit von 1914. bis 1940. Jena 1940. Forschungen zur Finanzwissenschaft, Heft 6).

Digitized by Google

Steimle Theodor: Epochen der deutschen kommunalen Selbstverwaltung. Tübingen 1941. (Recht und Staat in Geschichte und Gegenwart., Heft 127).

Klopfenstein Albert: Die Haftpflichtversicherung beim Halterwechsel des Motorfahrzeuges. Bern 1940. (Auhandl. z. schweizer. Recht, N. Folge, Heft 178).

Köstler Rudolf: Die Ehevorschriften im Lande Österreich und in den rudeten-deutschen Gebieten. Textausgabe nach dem Stande vom 1. Jänner 1939. (mit Anhang: Ehegesundheitsgesetz). Wien 1939.

Wiefels J.: Römisches Recht. Rechtsgeschichte und Privatrecht. 17. bis 18. Aufl. Leipzig 1941. (Schaeffers Grundriss des Rechts und der Wirtschaft, Bd 21).

Mitteis Heinrich: Der Staat des hohen Mittelalters. Grundlinien einer vergleichenden Verfassungsgeschichte des Lehnszeitalters. Weimar 1940.

Scheiff Helmut: Straftaten in der Volltrunkenheit. Dissertation. Würzburg-Aumühle 1940.

Wölfle Thomas: Verminderte Zurechnungsfähigkeit und Strafrechtsschuld. Eine dogmatische Betrachtung des gegenwärtigen Rechtszustandes. Breslau-Neukirch 1940. (Strafrechtliche Abhandlungen Heft 414).

Sicking Kurt: Der Betrug. Eine kriminalsoziol. Untersuchung mit besonderer Berücksichtigung typischer Fälle im Landgerichtsbezirk Bonn. Breslau-Neukirch 1940. (Strafrechtliche Abhandlungen Heft 415).

Schutz Gerhard: Staatsauffassung und Staatsverbrechen insbesondere das Verbrechen des Hochverrats. Breslau-Neukirch 1940. 1. Griechenland und Rom; 2. Germanen; 3.Drittes Reich. (Strafrechtliche Abhandlungen Heft 416).

Keunecke Fritz: Prozessbetrug. Breslau-Neukirch 1940. (Strafrechtliche Abhandlungen Heft 417).

Wieacker Franz: Societas, Hausgemeinschaft und Erwerbsgesellschaft Untersuchungen zur Geschichte des römischen Gesellschaftsrechts. Weimar 1936.

Fr. Schlegelberger Leo, Quassowski Gustav, Herbig Ernst Gessler und Wolfgang Hefermehl: Gesetz über Aktiengesellschaften und Kommanditgesellschaften auf Aktien vom 30. Januar 1937., 3. Aufl. Berlin 1939.

Triebel Franz: Güthes Grundbuchordnung für das deut. Reich und die preuss. Ausführungsbestimmungen. 6. Aufl. Berlin 1936., 1937. Bd 1, 2.

Alfred Huecck, Hans Carl Nipperdey und Rolf Dietz: Gesetz zur Ordnung der nation. Arbeit in öffentl. Verwalt. und Betrieben, 3 Aufl. München-Berlin 1939.

Oresme Nicolaus (1325.—1382.): Traktat über Geldabwertungen. Herausgegeben und eingeleitet von Edgar Schorer. Jena 1937.

Obst Georg: Geld-Bank-und Börsenwesen. Eine gemeinverständl. Darstellung. 30. Neuauflage. Stuttgart 1937.

Weber Adolf: Depositenbanken und Spekulationsbanken. Ein Vergleich deutschen und englichen Bankwesens. 4. Aufl. München-Leipzig 1938.

Funk Walther: Grundsätze der deutschen Aussenhandelspolitik und das Problem der internationalen Verschuldung. Berlin 1938. (Schriften des Deutsch. Instituts für Aussenpoli. Forschung und des Hamburger Instituts für Auswärtige Politik. Heft 5).

Lossos Harald: Bilanz der deut. Devisenbewirtschaftung. Jena 1940. (Münchener Volkswirtschaftliche Studien, Neue Folge, Heft 29).

SCHNEICKERT HANS: Kriminaltaktik mit besonderer Berücksichtigung der Kriminalpsychologie. 5. Aufl. Berlin 1940.

MILITÄRSTRAFGESETZBUCH: Erläutert von Erich Schwinge. 3. Aufl. Berlin 1940. «

SEVERIN FRITZ: Die Sonderbehandlung der Halberwachsenen im Strafrecht. Eine rechtsvergleich. Untersuchung. Hamburug 1939. (Hamburger Rechtstudien, Heft 34). «

KRUPA HANS: Otto von Gierke und die Probleme der Rechtsphilosophie. Breslau 1940. (Untersuch. zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte. Heft 150).

WELZEL HANS: Der allgemeine Teil des deutschen Strafrechts in seinen Grundzügen. Berlin 1940.

GRUHLE HANS W.: Selbstmord. Leipzig 1940.

FÜHRER JOSEF: Die Trennung der Ehegatten nach kanonischem Recht im Verhältnis zum schweizerischen Zivilrecht. Stans 1939.

DELOUKAS NICOLAS: Die Haftung des Verfrachters aus schuldhafter Unrichtigkeit des Konnossements nach deutschem. englischem und amerikanischem Recht. Rostock 1940. (Übersee-Studien zum Handels-, Schiffahrts- und Versicherungsrecht, Heft 16).

Digitized by Google

RUETE HANS HELLMUTH: Der Einfluss des abendländischen Rechtes auf die Rechtsgestaltung in Japan und China, Bonn a. Rh. 1940. (Rechtsvergleich. Untersuchungen zur gesamten Strafrechtswissenschaft. Heft 12.)

STUCKEN RUDOLF: Liquidität der Banken, Berlin 1940. (Schriften der Akademie für Deutsches Recht, Gruppe Wirtschaftsrecht Nr. 3).

GIESE FRIEDRICH und MENZEL Eberhard: Vom deutschen Völkerrechtsdenken der Gegenwart. Frankfurt am Main 1938. (Frankfurter Rechtswissenschaftliche Abhandlungen Nr. 9).

PIETRUSKY FRIEDRICH: Technik der Blutgruppenbestimmung mit Einführung in die Blutgruppenpraxis. Für Krankenhausärtzte und Gerichtliche Sachenverständige. Berlin 1940.

KARRER MAX: Der Einfluss der Souverenität im Luftraum auf die Abgrenzung des Privatrechts, Aarau 1938. (Zürcher Beiträge zur Rechtswissenschaft. Neue Folge Heft 63).

SCHULZE OTHARD: Der »New Deal« und seine Einwirkung auf die Finanz- und Steuerpolitik der Vereinigten Staaten von Amerika. Jena 1940. (Finanzwssenschaft. und volkswirtschaft Studien, Heft 31).

BENDERMACHER AEMILIOS J.: Griech. internat. Eherecht. Berlin 1940. (Schriftenreihe der Wissenschaft. Gesellschaf für Personenstands- und Sittenwesen, Bd. 4).

SWRAKOFF GEORGI: Wirtschaftsstruktur und Aussenhandel Bulgariens. Jena 1940. (Kieler Vorträge 62).

NIEDERER WERNER: Die Frage der Qualifikation als Grundproblem des internat. Privatrechts. Zürich 1940. (Zürcher Studien zum Internat. Rerht, Nr. 1).

ESSER JOSEF: Wert und Bedeutung der Rechtsfiktionen. Kritisches zur Technik der Gesetzgebung und zur bisherigen Dogmatik des Privatrechts. Frankfurt a. M. 1940. (Frankfurter wissenschaft. Beiträge, Rechts-und wissenschaft. Reihe, Bd. 4).

JAENICKE GÜNTHER: Der Begriff der Diskriminierung im modernen Völkerrecht. Berlin 1940. (Neue deutsche Forschungen, Abteil.Staats-, Verwaltungs Kirchen-, Völkerrecht und Staatstheorie, Bd. 19-269).

GRAVELIN ROBERT: L'assurance et les conventions internationales sur la responsabilité civile aérienne. Paris 1939. (Collection d'études sur le droit des assurances, XXII).

TIMBAL DUCLAUX DE MARTIN Pierre: Le droit d'asile. Paris 1939.

ANALYSE des mobiles dominants qui orientent l'activité des individus dans la vie sociale. Bruxelles 1938. (Université ibre de Bruxelles, Enquêtes sociologiques, I) Tome I. Contributions de Barthélemy *Baynaud*, Maurice, *Halbwachs* et H. *Arthus*. Tome II. Contributions de Léopold *Wiese* et Pierree *Jolly*.

Društvene vijesti

POVODOM OSNUTKA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE održao je upravni odbor Hrvatskog pravničkog društva u Zagrebu dne 21. travnja o. g. sjednicu, na kojoj je zaključeno, da se uputi Poglavniku dru Anti Paveliću ovaj pozdrav:

»Hrvatsko pravničko društvo u Zagrebu pozdravlja s radošću i ponosom uspostavu Nezavisne Države Hrvatske i Vas, gospodine Poglavniče, kao nosioca njezina suvereniteta, te izrazuje ujedno u ime hrvatskih pravnika podpunu spremnost, da ulože sve sile u službu tako oslobodjenoga i ujedinjenoga hrvatskoga naroda u pravcu čovječnosti, pravne sigurnosti, istinske socijalnosti i općega narodnoga blagostanja.«

Ovaj pozdrav predalo je izaslanstvo Hrvatskoga pravničkoga društva, koje se je sastojalo od predsjednika i obojice podpredsjednika.

Digitized by Google

Na pozdravu zahvalio se pismeno po odredbi Poglavnika predstojnik Njegova ureda i krilni pobočnik:

»Vaša pažnja i srdačna čestitka prigodom uspostave Nezavisne Države Hrvatske, Poglavniku je osobito mila, pa Vam se najljepše zahvaljuje. Neka Svevišnji blagoslovi veliko djelo i usliša Vaše želje za dobro naroda i države. — Za dom spremni!«

Svaštice

Ovrha po parnici radi smetanja posjeda.

Kod nekih naših sudova uveden je običaj, da se po parnici radi smetanja posjeda — osobito nepokretnosti — na temelju konačnoga zaključka, kojim je tužbi udovoljeno, dozvoljava ovrha uvadjanjem tužitelja u posjed. Tako je na pr. Kot. sud u V. zaključkom od 22. veljače 1941. br. J 102/41, dozvolio i proveo ovršno uvedenje u posjed tužitelja u parnici smetanja posjeda, a povodom utoka tuženika protiv toga zaključka. Sudbeni stol u O. svojim zaključkod od 22. ožujka 1941. br. III. Pl. 451/41-2 odbio utok s kratkim obrazloženjem: »Pobijanim je zaključkom na temelju valjanog izvršnog naslova (§§ 2. i 6. Ip.) pravilno izdana dozvola izvršenja«.

Dakako da nije u pitanju bila valjanost ovršnog naslova, nego je pitanje u tome, zašto je taj ovršni naslov valjan, osobito je li valjan, da se na osnovu njega traži uvedenje u posjed. Treba strogo držati na umu, da je značajka ovoga postupka u tome, da se štiti postojeći, neprekinuti, dakle neoduzeti posjed od pokušaja nasilne promjene, a ne od izvedene promjene. Štiti se dakle ono, što još imamo od sile prije, nego što nam bude oduzeto, a ne vraća se nešto, što je već izgubljeno.

Smetalac samim smetanjem ne postaje posjednikom, jer to već sama tužba sprečava. Zahtjev tužbe pak ne ide za tim, da se tužiocu preda posjed, nego da se utvrdi, da njegov posjed postoji i da se smetanje u buduće zabrani.

U koliko se govori o nekoj uzpostavi prijašnjega stanja, ona se ne tiče činjenice posjeda, nego uklanjanja čisto tehničkih posljedica čina smetanja, koje mogu biti u rušenju, gradjenju, kopanju i sl. Tome služe i privremene naredbe. (Rušnov-Posilović str. 420: »Zahtjev tužbe ide a) na priznanje posjeda, b) na sudačku zabranu smetanja, c) na uzpostavu prijašnjega stanja, ako je takovo poremećeno (na pr. uzpostava plota, puta itd. Maurović: Nacrt II. str. 344 »Petit ove tužbe je prema § 339 »zabrana zadijevanja i naknada dokazljive štete«).

Iz toga je jasno, da ovdje ne može biti govora o nekom uvadjanju tužitelja u posjed, jer je sam takav njegov zahtjev u opreci s tužbovnim zahtjevom, pošto priznaje protivnikov posjed. Tužba smetanja posjeda i zahtjev za predaju posjeda su dakle pojmovno nespojivi. Postupkom radi smetanja posjeda štiti se i održava jedno postojeće stanje, gdje je posjednik ostao posjednikom. (Rušnov-Posilović str. 416: »... da se posjed tjelesne stvari smeta svakim činom, kojim bude posjednik zapriječen, da raspolaže po volji sa stvarju, a da se ona ne oduzme posjedniku, jer ako se stvar oduzme posjedniku, nastaje slučaj tužbe predvidjen u § 346. o. g. z.«) Zahtjevom za predaju posjeda naprotiv traži se izvršenje jedne promjene, pa se taj zahtjev može temeljiti samo na tužbi radi predaje, povrate posjeda (§ 346. o. g. z.). To se je opisanim postupkom sudova pomiješalo tako, da je postupak radi smetanja posjeda izgubio svoj strogo odredjeni značaj. Kada se nakon toga postupka vrši predaja posjeda, onda ne može više biti govora o zaštiti postojećega stanja, nego se postupak stapa s onim po tužbi na predaju posjeda.

Po parnici radi smetanja posjeda, ne gledamo li na možebitnu uzpostavu prijašnjega stanja i plaćanje troškova, tuženi udovoljava konačnomu zaključku potpuno propustom daljnjih radnja smetanja, dakle je neka ovrha na činjenje nepotrebna. Opetuje li se pak smetanje, dolazi do tužbe radi ponovnoga smetanja odnosno do ovrhe po § 309. Ip. u svrhu izvršenja zaprijećene kazne, ali nema ni sada mjesta

Digitized by Google

nekomu uvadjanju u posjed. Ovo je značajka o smetanju posjeda u ovršnom stepenu, a ta se značajka takodjer gubi kod opisanoga rada sudova.

Izgleda, da je baš ona stavka tužbenoga zahtjeva, koja govori o uzpostavi prijašnjega stanja, spretnim parničarima dala prilike, da, samo u svrhu gomilanja troškova, dovode do ovoga neumjesnoga ovršnoga postupka.

Tako je u uvodno opisanom slučaju u tužbeni zahtjev bez ikakove potrebe stavljena izreka »uzpostava prijašnjega posjedovnoga stanja«. Ova proturječnost po sudu nije uočena, makar je jasno, da se posjedovno stanje ne mijenja ni ne uspostavlja po tužbi radi smetanja posjeda. Na temelju te izreke pak, koja je ušla u konačni zaključak uslijed površnosti, tražio je tužitelj uvedenje u posjed (koji je u stvari imao), što je kod suda, koji je i ranije zauzeo pogrješno stanovište, postigao. Tako je tuženome, koji se je po izgubljenoj parnici okanio svakog daljnjeg posjedovnoga čina, nametnut nepravedno velik trošak. Morali bi s toga sudovi nastojati, da se ovaj pojav ukloni i da se postupak radi smetanja posjeda ne izopači.

Dr. Bogoljub Štengl, odvjetn. pripravnik, Vukovar.

U HRVATSKOME SUDSTVU došlo je u zadnje vrijeme do vrlo velikih promjena: Bilježimo neke od najznatnijih:

Umirovljen je predsjednik Stola sedmorice dr. Milan Kugler, a na njegovo mjesto postavljen je dosadanji vijećnik istoga najvišega suda Nikola Vukelić. Umirovljeni su predsjednik Banskoga stola dr. Otokar Kondrat i podpredsjednik Dušan Gjermanović. Predsjednikom Banskoga stola imenovan je dr. Josip Junašević, a podpredsjednikom Mato Malinar, dosadanji predsjednik Sudbenoga stola u Zagrebu. Na mjesto potonjega došao je Ivan Vojvodić. Dosadanji predsjednik Trgovačkog suda u Zagrebu Vilko Herites imenovan je vijećnikom Stola sedmorice, a na njegovo je mjesto postavljen dr. Dragutin Dujmović, bivši odvjetnik i sudac. Predstojnikom kotarskoga suda I. u Zagrebu ostao je Gjuro Bach, dok je dosadanji predstojnik kotarskoga suda II. u Zagrebu dr. Ante Pecikozić dodijeljen Sudbenome stolu u Zagrebu, a na njegovo je mjesto postavljen dr. Stjepan Škrinjarić. Predstojnik odjela za pravosudje bivše banovine Hrvatske dr. Franjo Žilić vratio se je Stolu sedmorice.

BIBLIOGRAFIJA

ZA PROUČAVNJE PRAVNE POVIJESTI BOSNE I HERCEGOVINE

Sabrao Muhamed Hadžijahić, slušač prava na pravnom fakultetu u Zagrebu.

Age i desetina v. Šahinović Ekrem.

Ali Fehmi (Džabić): Memorandum zastupnicima araps. zemalja u turs. parlamentu, da bi znali podrobno o B. i H. (arapski) Carigrad 1327./1909.

Ali Rusdi (Kapić): Bosna Hersek. Istanbul 1324. (povodom aneksije).

Ali Ülvi: Bir mudafeai vatan — perverâne — Avstriyanin Bosna Hersegʻ ilhakina karsi. (Jedna patriotska obrana protiv priključenja Bosne i Hercegovine Austriji.) Istanbul 1324.

Amtliche Nachrichten: der Landesregieung für B. u. d. H., betreffend die Krankenversicherung der Arbeiter. Sarajevo 1912.

Amtsinstruktion für die Staatsanwaltschaften u. Sicherheitsbehörden zum Vollzuge des Pressgesetzes für B. u. d. H. Sarajevo 1907.

Amtsunterricht für die Berghauptmanschaft für B. u. d. H. Wien 1881.

A. P.: Hrvatsko stanovište prema zakonskoj osnovi o aneksiji B. i H. Osijek 1908.

Arif Mehmed vidi Mehmed Arif.

Aristarchi Bey — Demetrius. Nikolaides: Législation Ottomane on recueil des Cris, reglements, ordonances, traites, capitulations et autres documents officiels de l'empire Ottoman. Constantinople 1873.—1881.

Arnus, Mahmud ibn Muhamed: Târihul — kadâi fil — islâm. Kairo 1934.

Digitized by Google

Arslanian D.: Das gesamte Recht des Grundeigentums und das Erbrecht für alles Eigentum in der Türkei. Wien 1894.

Articuli seu leges mancipales pro custodia provinciali ercegoviensi ord. ff. minorum observ. Romae 1862.

Austro-ugar. državna ideja u B. i H. Zagreb 1901.

B...: Jedno neriješeno pitanje. Tko imade pravo na odštetu za kmetska selišta, kada je njihov vlasnik umro prije likvidacije, da li njegovi mulk-nasljednici ili mirije nasljednici. »Naša Pravda« god. II. br. 48. Sarajevo.

Babić Anto: Kancelarija bosanskih vladara. Kalendar »Napredak« za 1933. Sarajevo 1932.

Babinger Franz dr.: Ein marokkanisches Staatsschreiben an den Freistaat Ragusa von Jahre 1194./1780. Berlin 1927.

Baernreither, S. M.: Rede über die bosnischen Angelegenheiten, gehalten in der Delegation Reichsrates am 14. November 1910.; am 3. Mai 1912., Wien 1913./1912.

Bajraktarević Fehim dr.: Turski dokumenti manastira sv. Trojice kod Plevlja. Spomenik SKA LXXIX, drugi razr. 62. Beograd 1926.

Barabás vidi Thalloczy.

Balagija, Abduselam: Uloga vakufa u verskom i svetovnom prosvećivanju naših Muslimana. Beograd 1933.

Bar Andre: B. i H. Austrougarska uprava od 1878.—1903. god. Preveli s francuskog M. K. i M. M. Vojska Beograd 1906.

Bašagić, Safvet dr.: Kako se za turske uprave Jugoslavija dijelila na kadiluke. »Novi Behar« god. IV.; Najstariji ferman begova Čengića. Gl. Z. m. IX.; naše agrarne prilike. »Ogledalo« god. I. br. 4. i d. Sarajevo 1907.

Bašagić Safvet beg vidi Pruščak.

Batinić M. V.: Nekoliko priloga u bosanskoj crkvenoj poviesti. Starine 17.

Begovitsch Mehmed: De l'Évolution du droit Musulman en Jougoslavie Alger 1930.

Begründung zu dem Entwurfe einer Verordnung über die Verwaltungsgemeinden in B. u. d. H. Sarajevo 1917.

Belin: Etude sur la proprieté foncière en pays musulmans et specialement en Turquie Journal Asiatiqe 1861.—1862.

Benka barona: Ekspoze zastupnika zemalj. vlade. Sarajevo.

Besarović Voj.: (Izdanja trgov. obrt. komore.) Izvješće o poslov. redu trgovačke komore; Izvješće o uredjenju gradjevinskog obrta; Izvještaj o predlogu za zabranu alkoholnih pića po selima; Izvještaj poslovnog odbora od 28. II. 1912. o primjedbama c. i kr. zajednič. ministarstva financija, koje se odnose na praviinik za obrtnički sud komore. Sarajevo 1910., 1911., 1912., 1913.; Izvještaj poslovnog odbora od 15. I. 1913. o zakonu o minimumu za obstanak težaka i o drugom ograničavanju ovrhe na njihovu korist; Mnijenje o uredjenju zanatlijskog obrta. Sarajevo 1910.; Mnijenje o zakonskoj osnovi, kojom se promjenjuje zakon o kamatama; Mnijenje o zakonskoj osnovi, kojom se promjenjuje § 1. mjeničnoga zakona. Sarajevo 1910., 1913.; O osiguranju radenika. Sarajevo 1911.

Biankinia Jurja: Govori izrečeni u zasjedanju delegacija god. 1903. do 1904. Zadar.

Bjelokosić L. G.: Krvni mir; Nešto iz narodnoga pravosudja i života u porodici i zadruzi. Bos. Vila VI. god. Sarajevo 1890., 1891.

Bluntschli: Le congrès de Berlin, — Revue d. dr. international sv. XI.

Bobčev S. S.: Pogled na pravno uredjenje Balkana pod turskom upravom. Knjiga o Balkanu. Beograd 1936.

Bogišić Valtazar: Stanak, po dubrovačkom zakoniku od god. 1272. Gl. uč. dr. knj. 44.; Zbornik sadašnjih pravnih običaja u juž. Slavena, knj. I. Zagreb 1874

Bogovich Emerich: Zur Bosnischen Frage. Agram 1880.

Bosanac P. R.: Austro-ugarska državna ideja u B. i H. Prag 1901.

Bosna ayaletile Hersek sancagi çiftlükâtimde câri olan yaricilük ve uçleme ve dortleme ve bešleme usullerinde ashabialakaile mustecirler lehinde cereyan eden muzarea muamelatinde bu defa iora olunan tâdilati mutezamnin nizamnamedir (t. zv. Saferska naredba). Istanbul 1276.

Bosna ve Hersek. Istanbul 1324. (anonimna brošura o aneksiji).

Digitized by Google

Bosna ve Hersek cemiirpjetihayriyyei osmanyyesi: Bosna Hersek hakkinde Istanbul 1324. (sadržaje predstavke predane turskomu parlamentu i ministru predsjedniku u vezi s aneksijom).

Bosna ve Hersek ehalii — islamiyyesi tarafindan meclisi — mebusani osmaniyyeye takdim olunan layihadir. Istanbul 1324. (Predstavka b. h. muslimana osmanlijskomu parlamentu).

Bosna vilâyeti nâmile bu kerre teskil 'olunan dâirenin idareiumumiyye ve hususiyyesina ve tayin olunacak memurlarinin suveriimtihanlarile vezâifi dâimelerina dair nizamnamedir. Istanbul 1281.

La Bosnie-Hercegovine à la Skonpchtina Nationale du Royanme de Serbie. Belgrade 1909.

Boszna és Hercegovina közigasgatása 1914.—1917. Budapest 1917.

Bosznia és Hercegovina iszlam lakosságának emlékirata a Magas delegációk valamint az országgyiilés tagjaihoz. Budapest.

Boné Ami: La Turquie d'Europe. Paris 1840.

Božić Dobroslav, bosanski Hrvat: Bosansko Hercegovačko agrarno pitanje i povlastice dane bosanskim franjevcem od pojedinih sultana. Senj 1886.

Bratić Toma A.: Odlomci iz narodnih pravnih običaja u Hercegovini. Gl. Z. m. XVI.

Bulić Frano: Prinosak k poviesti uredjenja granica medju raznim plemenima u Dalmaciji za rimsko doba. Gl. Z. m. II.

Buriana zajedničkog ministra financija: Govori u odboru austr. delegacije za inostrane i bosansko-hercegovačke poslove 29. listopada 1910. Prilog Saraj. Listu k broju 281 od 1910.

Bušatlić Hfz A.: Nadležnost sreskih šerijatskih sudova na području Vrhovnog suda u Sarajevu za ovjeravanje potpisa (rukoznaka) Muslimana na ispravama. Pravosudje 1932. br. 9.; Nadležnost šerijatskih sudova u B. i H. u vakufskim (zadužbinskim; zakladnim) pravnim poslovima. »Mjesečnik« 1929. — O ustrojstvu i nadležnosti šerijatskih sudova u B. i H. »Arhiv« 1923.; Pogrešno shvaćanje i nepravilno knjiženje kod »evladijet vakufa« u B. i H. »Mjesečnik« 1931.;; Seriatski sudski postupak s formularima. Sarajevo 1927.

Cvijić Jovan: Aneksija Bosne i Hercegovine. Beograd 1908.; L'annexion de la Bosnie et la question serbe. Paris 1909.

Časoslov: Legija besmrtnika i aneksija Bosne i Herc. Beograd 1909.; Zemaljska vlada u Sarajevu, 1902.

Čaušević Halid: Pravni položaj B. i H. pod Austro-Ugarskom. Obzor god. LXXXI, br. 5.

Čemerikovié Milan: Imovinski odnosi za vremena Muslimana. Južna Srbija I. Skoplje 1922.

Čremošnik G. dr.: Dubrovačka kancelarija do god. 1300 i najstarije knjige dubrovačke arhive Gl. Z. m. XXXIX.; Dodatak članku »Dubrovačka kancelarija do god. 1300.« Gl. Z. m. XLI (2).

Čubrilović V.: Porcklo muslimanskog plemstva. Jug. ist. časopis god. I., sv. 1—4. Ljubljana—Zagreb—Beograd 1935.

Čukac Julijan: Sudski nadzornici u B. i H. »Mjesečnik« 1929., br. 9—12.

Ćorović Vl.: Ban Kulin. Godišnjica N. Čupića knj. XXXIV, Beograd 1921.; Nekoliko fojničkih pisama. Gl. Z. m. XXI.

Ćorović vidi Kemura; Ć. T. vidi Truhelka.

D'Arlon, J. U. Dr. Hermann Van-Zel: Gesetz — und Normalien — Repertorium für den Veraltungsdienst in B. u. d. H. IV. izd. Graz 1906.; — Der Sicherheitsdienst III. izd.

D'Avril Ad.: Negaciations relatives an traité de Berlin et aux arrangement qui ont suivi 1875.—1886. Paris 1886.

Debains V.: Etude sur le régime de la prospriéte foncière en Bosnie. Bulletin de la Société de legislation comparée., 1876.

Dedijer Jefto dr.: Vrste nepokretne svojine u Hercegovini. Gl. Z. m. XX.

Defterdarević Ibrahim beg: Stare listine porodice Resulbegović. Gl. Z. m. IX.

Demetrius vidi Aristarchi Bey.

Demmelhuber P.: Das Kmetenwesen in B. und der H. Erlagen 1938.

Des Fosses, Chaumette: Voyage en Bosnie dans les années 1807. et 1808. Paris 1816.

Digitized by Google

Dimitz Ludwig: Die wirtschaftilichen Verhältnisse und Einrichtungen B. u. d. H. Wien 1905.

Dragović Ž. vidi Teplov.

Drängende Fragen, die Orientkriese und ihre Folgen für Österreich-Ungarn und das Deutsche Reich. Von einem österreichischen Politiker Wien 1913.

Državne uredbe u turskom carstvu. Bos. Prijatelj sv. II. i III. Zagreb 1861.

Državnopravni položaj B. i H. Preštampano iz »Srbobrana«. Zagreb 1893.

Durbešić Ivo: Postupak u ostavinskim stvarima pokoj. rimokatoličkih biskupa u B. i H. »Mjesečnik« 1917.

Dustrur 1.—3. sv. Istanbul 1279., 1282. i 1289.

Džabić vidi Ali Fehmi.

Efendić Fehim prof.: Dragomani i kancelarija turska u Dubrovniku. Kalen. Gajret za 1940. Sarajevo 1939.

Eherecht, Familienrecht und Erbrecht der Mohamedaner nach dem Hanefitischen Ritus. Wien 1883.

Eichler E.: Erläuternde Bemerkungen zu dem Entwurfe eines Grundbuchgesetzes für B. u. d. H. Saraj. 1890.; Das Justizzwesen Bosn. u. d. Herceg. Wien 1889,

Eichmann F.: Die Reformen des Osmanischen Reiches, mit besonderer Berucksichtigung der Christen des Orients zur türkischen Herrschaft. Berlin 1856.

Eisner B. dr.: O općem gradjanskom pravu u B. i H. Arhiv 1920.; Nadležnost u porodičnim i nasljednim stvarima Muslimana i primjena šerijatskog prava »Arhiv« 1922., br. 2. i 3.

Elbling Simon: Jedna singularna ustanova kaznenog postupnika za B. i H. preuzeta u prijedlog zakona o sudskom krivičnom postupku za kraljevinu SHS. »Mjesečnik« 1926., br. 7.

Elezović Gliša: Turski spomenici, knj. I., sv. 1. 1348.—1520. Beograd 1940.

Engel Johann: Geschichte von Serbien und Bosnien nebst einer Fortsetzung der Denkmäler der ungarischen Geschichte und der historischen Literatur der ungarischen Nebenländer. Halle 1804.

Entwurf einer Strafprocessordnung für B. u. d. H. Wien 1885.

Entwurf eines Gesetzes, womit das Strafgesetz über Verbrechen und Vergehen für B. u. H.... ergänzt, beziehungweise abgeändert werden. Sarajevo 1912.

Erläuternde Bemerkungen zu dem Entwurfe eines Grundbuchs-Gesetzes für B. und d. H. Sarajevo 1890.

Erläuterungen zum Voranschlage der Verwaltung von B. u. H. für das Jahr 1912. Sarajevo 1911.

Fabianich D.: Firmani inediti dei Sultani di Constatinopoli ai conventi franceschani alle autorità civili Bosnia e di Erzegovina. Firenza 1884.

Fabricius: Die Anecktion Bosniens und der Hercegovina. Bozen 1908.

Farkaš Ljudevit: Kmetovski agrarni odnošaj i agrarno zakonodavstvo u B. i H. — »Obzor« 1921. br. 1, 2, 3, 5, 6, 7. 10. — Materijalno i formalno pravo. U ostavinskim stvarima u B. i H. »Mjesečnik« 1910., br. 1.—7.: O vakufima i o uredjenju uprave vakufskih dobara u B. i H. »Obzor« 1920., br. 191, 192, 194, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 204, 206, 211, 214, 217, 219; Postanak i razvitak kmetskih agrarnih odnošaja u B. i H. »Mjesečnik« 1929.; Zakon od 7. ramazana 1274. (1858.) o zemljišnom posjedu. »Mjesečnik« 18991., br. 4 i d.; Zemljišno zakonodavstvo u B. i H. »Arhiv« 1925.

Farkaš Lj. i Midžić Jusuf Zija: Nasljedno pravo muslimana u B. i H. po hanefitskom redu. »Mjesečnik« 1929., br. 7. i 8.

Feifalik A. dr.: Ein neuer aktueller Weg zur Lösung der bosnischen Agrarfrage. Wien—Leipzig 1916.

Fekete Ludwig: Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy, 1606.—1645. Budapest 1932.

Ferman carski, koji je ovijeh dana s nekim popravkama izašao i javno pročitan 12. zilhidže 1292. (Bosanska vilajetska štamparija u Sarajevu).

Fermendžin P. Eusebius: Acta Bosnae potissimum coclesiatica cum insertis editorum documentorum registis ab anno 925. usque ad annum 1752. Mon. spectan. hist. Slav. merid. vol. 23. Zagreb 1892.

Filipović Mil. S.: Težakbaša, zanimljiva ustanova na selu. Pravda, Beograd.

Digitized by Google

Fischer I.: Juristisches aus Bosnien. Sarajevo 1909.
Fournier: Wie wir zu Bosnien kammen. Wien 1909.

Gargas Sigismond: La question Bosniaque. Revue du droit public et de la science politique en France et à la Etranger. No 3—4 Paris 1914.
Gavranić Berislav dr.: Uspostava redovite katoličke hijerarhije u B. i H. 1881. god. Beograd 1935.
Gavril Emil — Ruvarac Dim.: Ustav crkvene i školske samouprave srpsko-pravoslavnoga naroda u Bosni i Hercegovini. Zemun 1899.
Gebe Andor: Bosnyák ország történelme. Budapest.
Gelcich vidi Thallóczy.
Geller Leo: Bosnisch-herzegowinische Verfassungs und politische Grundgesetze. Wien 1910.
Georgévitch Vl.: La Serbien an Congrés de Berlin. Paris 1891.; — Die serbische Frage. Leipzig 1909.
Hercegovina u istor., geogr. i ekonom. obziru. Petrograd 1875.
Geršić G.: Medjunarodno pravn bilans u poslednjoj balkanskoj krizi. Beograd 1909.;; — Pogled na medjunarodni i državopravni položaj B. i H. i ostrva Kipra. Glas srp. KA XXXVII. Beograd 1893.; — Pravo osvajanja (aneksije) i plebiscit. Letopis Matice Srpske, knj. 127. i 128.
Gesetzt, womit das Erbrecht in B. und d. H. geregelt wird [Entwurf]. Sarajevo.
Bosna, Hercegovina i stara Serbija. Petrograd 1859.
Glasnik zakona i naredaba za B. i H. (Na hrvatskom jeziku od 1881.—1922.) Vidi Sammlung der für B. u. d. H. itd.
Glück Henrik: Eksproprijacija i otkup zemljišta za gradjenje novih željezznica u B. i H. — Iz »Sarajev. lista«. Sarajevo 1914.
Glušac Vaso dr.: Povelje Matije Ninoslava bana bosanskoga. Banja Luka 1912.
Gračanica M. dr.: Dva gruntovnička zakona u Bosni i Hercegovini. »Mjesečnik« 1931.
Grassi (Alfio): Carte Turque, pour organisation religieuse, civile et militaire de l'empire ottoman. Paris 1825.
Grassl Georg: Elaborat über die Organisation und den Geschäftsbetrieb des Kmeten — Ablösungs — Departements; litografirano; — Zwei Jahre fakultativer Kmetenablösung in B. u. d. H. Wien 1914.
Gravier Gaston: La question agraire en Bosnie-Hercégovine. Iz »Question diplomatiques et coloniales« 1911.
Grof, Ing. Oskar M.: Kako je vršen u svoje vrijeme katast. premjer u B. i H., a kako se sada vrši u Srbiji. Spomenica prigodom proslave 40-godišnjice opstanka državne tehničke škole u Sarajevu. Sarajevo 1929.
Grünberg K.: Das Agrarproblem in B. und d. H. Neu Presse No 16087. god. 1909.; — Die Agrarverfassunug und das Grundentlastungsproblem in B. und d. H. Zeitschrift für Volaswirtschaft. Sozialpolitik und Verwaltung XVIII sv. (isto djelo objavljeno i posebno u Leipzigu 1911.); — Die Kmetenablösung in Bosnien. Neue Freie Presse. No 16357. 5. ožujak 1910.
Grundbuchs-Gesetz für B. u. d. H. samt den dazu gehör. Instruk. Wien 1906.
Gujić Kasim: Osvajač Bosne sultan Mehmed II. i bosanski Franjevci. Zagreb 1935.
Gurland A.: Grundzüge der mohammedanischen Agrarverfassung und Agrarpolitik mit besonderer Berücksichtigung der türkischen Verhältnisse. Dorpat godine 1907.

Hammer Joseph: Des osmanischen Reichtes Staatsverfassung und Staatsverwaltung, dargestellt aus den Quellen seiner Grundgesetze. Wien 1815.
Hammer-Purgstall: Des osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung. Wien 1815.
Handžić H. Mehmed: Nekoliko fetvi naših muftija iz turske dobe. Kalend. Gajret 1939. Sarajevo 1938.; — Pogled na sudstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme turske vlasti. El Hidaje god. IV. br. 3 i 4—5.
(Hollenbach): Die Occupation Bosniens und deren Folgen. Wien 1878

Horowitz Eduard Ritter: Die Agrarfrage in B. u. d. H. Wien; — Die Bezirks - Unter - stützungsfonds in B. u. d. H. Wien 1892.

Horváth vidi Thallóczy.

Hranić Vojislav (pseud. Fra Joze Markušića): Kmetsko pitanje u B. i H. Sarajevo 1911.

Index zakona i naredaba, objavljenih u »Škol. Glasn.« 1910.—1916. Saraj. 1917.

Ivanišević Jašo Fil.: Kazne i kazneni zavodi pod Turskom. Postanak zeničkog zavoda i njegovo uredjenje. Jug. List, Sarajevo, 9. III. 1941.

Ivšić M.: Les problèmes agraires en Jougoslavie. Paris 1926.

Izvještaj budgetskog odbora o glavi I—IV potrebe i o glavi I—III pokrića; — nadalje: o glavi VII potrebe I glavi V pokrića, te o glavi V naslovu 24 potrebe u proračunu uprave B. i H. za god. 1911. Sarajevo 1911.

Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine 1878.—1906., 1907., 1908., 1909., 1910., 1911., 1913., 1914.—1916. (zadnja dva sveska tiskana su na njemačkom jeziku).

Izvještaji stenografski o sjednicama bos. herc. sabora. Saraj. 1910.—1914.

Jablanović Iv.: Medjunarodnopravni položaj bosanskih vladara Kotromanića do pada Bosne 1463. Sarajevo 1906.

Jastrebov I.: Sadržina fermana katoličkom sveštenstvu prema mitropolitu hercegovačkom i bosanskom. Glas. srp. uč. dr. knj. 48.

Jelavić Vjekoslav: Iz prepiske francuskog generalnog konzulata u Travniku u godinama 1807.—1814. Glas. Z. m. XVI.; — Izvještaj poslovnoga odbora od 14. lipnja o osnovi statuta za zemljišno knjižno vijeće. Sarajevo 1913.

Jelenić Fra Julijan dr.: Plemićka diploma porodice Svilkovića iz Lijevna, izdana god. 1596. Gl. Z. m. XLII. (2).

Jireček Konstantin — Radović Jovan: Istorija Srba III. sv. Beograd 1923.

Jovanović Ljubomir: Jedna knjiga o legitimnom pravu habsburškog doma na B. i H. Delo XXII. Beograd 1899.

Jovanović Lj.: O prošlosti B. i H. Beograd 1909.

K.: Prilog osmogodišnje borbe za vjersko-prosvjetnu avtonomiju u B. i H. Dubrovnik 1905.

Kadić Muhamed Enveri ef.: Kronika; u 28 svez. od 1364—1927. (Rukopisni izvornik na turskom jeziku u Gazi Husrev-begovoj knjižnici u Sarajevu)

Kadlec: Agrární pravo v Bosne a Hercegovine. V Praze 1903.

Kajer Petar - Vuletić Vukasović Vid: Listina Stefana Tomaša od 19. februara 1450. Gl. Z. m. XVII.

(Kallay B.): Die Lage der Mohamedaner in Bosnien. Wien 1900.

Kapić, v. Ali Rusdi.

Karabegović Hasan ef., vidi Zakonik, carski kazneni.

Karácson Emmerich u. Thallóczy L.: Ein Staatschrift des bosnischen Mohammedaners Molla Hassan Elkjáfi »über die Art und Weise des Regierens.« Arch. für slav. Phil. 32 sv. Berlin 1910. (Ponovno u zbirci Thallóczy, Ilirisch Albanische Forschungen I. München u. Leipzig 1916.)

Karamehmedović Ćam.: Zur Agrarfrage in Bosnien. Saravojer Tagblatt, 7. studenoga 1910.

Karano - Tvrtković Pavle: Srbski spomenici, Beograd 1840.

Karszniewicz Adam: Das Bäuerliche Recht in B. u. d. H.; I. Bd. D. Tuzla 1899 (nije više izašao ni jedan svezak); — Ueber die Abstammung u. Bedeutung des Wortes Kmet. Zagreb 1895.

Kaznačić Augusto: Bosnia, Hercegovina e Croazia - Turca. Zara 1862.

Kašiković N T.: Esnafski pirovi u B. i H. Bos. Vila I. Sarajevo 1886.

Kaurimski: Studien über das bosnische Privatrecht. Jurist. Vierteljahresschrift XXIX.

Kemura, Šejh Seifuddin: BilješkŠe iz prošlosti bosanskih katolika i njihovih bogomolja po turskim dokumenima. Sarajevo 1916 (gradja za sva Kemurina djela uzeta iz sidžila sarajevskoga suda); — Prvi srpski ustanak pod Karadjordjem. Sarajevo 1916; — Sarajevske muftije. Sarajevo 1916; — Stara hrišćanska crkva u Sarajevu. Gl. Z. m. XXIII.; Turski dokumenti za povijest bos. katolika iz sidžila kulubhane careve džamije u Saraj. Gl. Z. m. XXI.

Digitized by Google

Kemura Šejh S. — Ćorović Vl. dr.: Prilozi za historiju pravoslavne crkve u B. i H. u XVIII. i XIX. stoljeću Gl. m, XXIV,

Klaić Vjek.: Ban bosanski Stjepan Kotromanić prema Hrvatskoj god. 1345. i 1346. »Obzor« 1881. br. 99, 100; — Nješto ob odnošajih bosanskih kralja prema despotom, osobito za kralja Stjepana Tome »Obzor« 1880, br. 157.

Kletva velikoga bana bosanskoga Matije (Ninoslava?) Gl. srp. uč. dr. god. 1854. knj. 6.

Kleinwaechter: Die Anexion B. u. d. H. Zeitsch. f. Polit. III. sv. 1919.

Kneževi ć Fra A.: Kako se zemlje u Bosni dijele. Bos. Prijatelj IV. sv.

Kolbe I. dr.: O kaznenoj noveli za B. i H. »Mjesečnik« 1912.

Kollesberg Theodor Ritter Dantscher: Der monarchische Bundesstaat Oesterreich - Ungarn und der Berliner Vertrag nebst den bosnischen Vorlage, 1880.

Komlossy Franz dr.: Das Rechtsverhältniss Bosniens u. d. H. zu Ungarn mit besonderer Rücksicht auf das Mittelaltter. Budapest 1909.

Konanc Karl: Die Agrarverhältnisse in B. und d. H. I. dio Tauberbischofsheim 1905., II. dio Tauberbischofsheim 1906.

Köprülüzade, dr. Mehmet Fuat: Bizans müesseselerine te'siri hakkinda baze mülâhazalar. — Türk hukuk ve iktisat tarihi mecmuasi No 1.

Koričanci. Njihov život, njihova povijest i prava. Seljaci katolici, koji su došli u položaj begova bez begov. odličja. »Hrv. Dnevnik«, Zagreb, 4. list. 1936.

Korkut Derviš M.: Crnogorska diplomacija i borba bosansko - hercegovačkih pravoslavnih Srba za vjersko - prosvjetnu autonomiju. Preštampano iz Novog Behara, br. 15—19 god. XII.; — Nešto o turskim dokumentima Arhiva dubrovačkog. Gl. Z. m. XL/2.

Kos Milko dr.: Dubrovačko - srpski ugovori do sredine XIII. veka. Glas CXXIII (67) 2 razr.; — Dve litine bana Stevana Kotromanića za Dubrovnik. Rešetarov Zbornik. Dubrovnik 1931.

Kovač Karl dr.: Nekoliko slavjenskih listina [Nadjene medju turskim aktimam u dubrovač. arhivu. Gl. Z. m. XXIV.

Kraelitz Fr. — Wittek Paul dr.: (objavili kanunname u Mitteilungen zur osmanischen Geschichte sv. I. Wien 1921.).

Kraljević Nikola ef.: vidi Zakonik, Carski kazneni.

Kercsmarik: Das vakufrecht (in B. u. d. H., Sarajevo).

Kreševljaković Hamdija: Esnafi i obrtni u Bosni i Hercegovini (1463.—1878.) Sarajevo. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knj. XXX., 1. Zagreb 1935.; — Menafi sanduci [poljodjelske pripomoćne zaklade] u B. i H. (1866.—1878.). Kalend. »Narodna uzdanica« za 1941. god. Saraj. 1940.

Kroatien und deren Beziehungen zu Bosnien. Von einem Kroaten. Wien 1909.

Kršnavi: Die bosnisch - herzegow. Verfassung, Oesterr. Rundschau 1910.

Kruszelnicki Franjo: Austrijski postupnik u nespornim stvarima s obzirom na zakone Hrvatske i Slavonije te Bosne i Hercegovine. »Mjesečnik« 1907. br. 3 i d.; — Gradjanski parbeni postupnik za B. i H. I. i II. dio. Mostar, Zagreb, 1903. 1905.; — Kazneni zakon o zločinstvima i prestupcima za B. i H. s objema novelama kaznenom zakonu i sa zakonom o lihvi. Sarajevo 1914; ; — Komentar zakonu od 2. marta 1887. za B. i H. o pobijanju pravnih djela glede imovi;ne insolventnih dužnika. Sarajevo 1912; — Osnovi hipotekarnog prava po općem gradjanskom zakoniku s obzirom na gruntovnički zakon za B. i H. Sarajevo 1914.; — Postupak pred šerijatskim sudovima u B. i H., »Mjesečnik« 1916., br. 11, 12 i 1917. br. 1—3.; — Postupak u parnicama, koje se tiču ukinuća uporabnih ugovora o nekretninama po gradj. postupniku za B. i H. »Mjesečnik« 1903., br. 6 i d.; — Sistem ovršnoga osiguranoga postupka za B. i H. »Mjesečnik« 1905 br. 1 i d; — Studije iz gradj. parn. postupnika za B. i H. »Mjesečnik« 1917.; — Vrijede li propisi §§ 85 i 86 g. p. za B. i H., i za prizivni postupak »Mjesečnik« 1915; — Zakon o štampi za B. i H. Sarajevo.

Kukuljević Ivan: Izvadci iz listina i povelja bosanskih. Arkiv za poviestnicu jugoslavensku, knj. II. Zagreb 1852: — Spomenici bosanski i crnogorski. Arkiv za poviestnicu jugoslavensku, knj. II. Zagreb 1852.

Kukuljević Milutin dr.: Grundbesitzerverhältnisse in B. u. in d. H. Ein Beitrag zur Agrarfrage. Sarajevo 1879.

Die Lage der Mohammedaner vidi Kallay.

Digitized by Google

Lamp: Die Rechtsnatur der Verfassung Bosniens und d. H. vom 17. Februar 1910. Archiv des öffentlichen Rechts 27. sv. 1911.

Lanter H.: Die fakultative Kmeten ablössung in B. u. d. H. Österr. Rundschau vom 1. Jannuar 1911. Wien.

Lapčević Dragiša: O agrarnom problemu. Sarajevo 1919.

Laska Fr. B.: Das Waidnerk in B. u. d. H. Klagenfurt 1905.

Lesić Ivo: Nadležnost sreskih šeriat. sudova na području Vrh. suda u Sarajevu za ovjeravanje potpisa Muslimana na ispravama. Pravosudje 1932., br. 12.

Lilek E.: Bilješke o zadružnim i gospodarstvenim prilikama u B. i H. Gl. Z. m. XII.; — Božji sudovi (ordalia) i porotnici (conjuratores) u B. i H. Gl. Z. m. IV.; — Familien und Volksleben in B. u. d. H. Zeitsch f. öster. Volkskunde. God. VI. Wien 1900.; — Iz društvenog i državnog ustrojstva Bosne-Hercegovine u srednjem vijeku. Sedmo i osmo izvješte velike gimnazije u Sarajevu. Sarajevo 1889., 1890.; — Ženidba i udadba u B. i H. Gl. Z. m. X.

Lingg: Die staatsrechtliche Stellung Bosniens u. d. H. Archiv für öffentliches Recht V. sv., 1890.

Lj. pl. F. vidi Farkaš.

M.: Državopravni položaj B. i H. Zagreb 1893.

Majkov A. A. (Preveo M. P. Šapčanin): Baština u starih Srba. Gl. srp. uč. dr. God. 1872. knj. 33.

Malbaša Ante: Bosansko pitanje i Austro-Ugarska. Sarajevo 1933.; — Hrvatski i srpski nacionalni problem za vrijeme režima Benjamina Kallaya; T. Masaryk: Govor u austrijskoj Delegaciji o Kallayevom režimu u Bosni. Prilozi za proučavanje Jugoslav. pitanja u Austro-Ugarskoj. Sv. 1—2. Osijek (1940.)

Markušić Fra Jozo vidi Hranić.

Masaryk Th.: Der Agramer Hochverrats progess und die Anexion Bosniens u. d. Hercegovina. Wien 1909.

Marbeau E.: La Bosnie depuis l'occupation austro-hongroise.

Martinović: Agrarno pitanje u B. i H. i način njegova rješenja. Cetinje 1909.

Matasović Josip dr.: Fojnička regesta. Spomenik S. K. A. LXVII. (53).

Matijašević Vladimir (u suradnji s Matom Filipovićem): Baltići [Balte-Dobrete]. Njihova prava i njihova povijest. Zagreb 1929.

Mayer M. S.: Étude sur la code de procédure pénale pour la Bosnie et Herzégovine de 30. I. 1891. Paris 1892.

Medželle i ahkjami šerije [Otomanski gragjanski zakon]. Dio I. Sarajevo 1906. Dio II. Sarajevo 1906. Bos. herc. zakoni IV., II. dio (preveo Asim ef. Skaljić).

Mehâkimi seriyyede ruyet ve hukm olunam — — — harc senedatina rusumat — — — (Litografirano na bos.-herc. vilajetskom stroju 1281./82.)

Mehić Mustafa ing.: Servitutno pitanje i njegovo rješenje u B. i H. Kal. Gajret 1940. Sarajevo 1939.

Mehmed Arif: Kanun-name-i Al-i Osman — Tarîh-i Osmanı mecmuasi [îlavesi] No B i 14 Istanbul 1912., ikincisi No 15, 16, 17, 18 i 19 Istanbul 1912./13.

Memoranduma, tri carska, a srpsko-prav. prilikama i uredjenju vjersko-prosvjetne samouprave u B. i H. Novi Sad 1901.

Memorandum: islamskog naroda Bosne i Hercegovine. N. Sad 1902.; — Muslimana iz B. i H., predan osmanlijskom parlamentu, 1909. god. mjeseca februara u Carigradu, prevod s turskoga; — predstavnika i zastupnika musliman. naroda okupiranih zemalja. N. Sad 1901.; — podnešen Njeg. Vel. caru i kralju Fr. Jos. I., i Memorandum podne.en ministru Kalaju predan 19. decembra 1910. u Sarajevu od predstavnika i zastupnika muslimanskog naroda okupiranih zemalja. Novi Sad 1901.

Memorandum srp. prav. crkveno-školskih opština u B. i H. N. Sad 1896.

Memorandum, treći carski, o versko pravoslavnim stvarima srpskog pravoslavnog naroda u B. i H., predan u Beču 17. V. 1901. Novi Sad 1901.

Memorandum Udruženja bivših posjednika kmetsko beglučkih zemalja u Sarajevu, poslat Njegovom Visočanstvu Kraljevskom Namjesniku Princu Pavlu dne 27. septembra 1938. Sarajevo.

Mešeg Otmar: O kaznenom postupku kod naših upravno-političkih vlasti. Pretiskano iz »Saraj. Lista«. Sarajevo 1913.

Digitized by Google

Meštrić Josip: Biljezi i pristojbe u B. i H. Sarajevo 1914.; — Die Gerichtsgebühren in B. u. d. H. Sarajevo 1904.; — Handbuch der Gebüchren in B. u. d. H. Mostar 1907.; — Die Stempel und unmittelbaren Gebühren in B. u. d. H. Sarajevo 1917.

Midžić Jusuf Zija vidi Farkaš.

Milosich F.: Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii. Wien 1858.

Milaš Nikodim dr.: Kanonsko načelo pravoslavne crkve pri razredjivanju crkvenih vlasti. K pitanju o jerarhičnom položaju sarajevske mitropolije. Zadar 1884.

Miličević Radmilo: Pravni položaj Bosanaca i Hercegovaca u Srbiji sa gledišta nasljednoga prava. Beograd 1908.

Milobar F. dr.: (B. u. d. H. unter Berliner Vertrag).

Milobar vidi Petrinjensis.

Milosavljević Ž. M.: Novi zakonik o kriv. postupku za B. i H. »Pravnik« Beogr. 1893.

Mitrović Aleksandar dr.: Pravni običaji u našem narodu. Gl. Z. m. XXIV., XXV.

Mondšajn M. dr.: Jedna praznina u agrar. zakonodavstvu u B. i H. »Mjesečnik« 1924., br. 1—2.

Moskovicz Oto dr.: Jedna singularna ustanova kaz. postupnika za B. i H. »Mjesečnik« 1926., br. 11—12.

Motivenbericht zu dem Entwurfe eines Gesetzes: 1) über das Execution- und Sicherungsverfahren; — 2) über das Existenzminimum... des Landmannes; — 3) über elterliche Gewalt, Vormundschaft und Kuratel; — 4) womit das Erbrecht in B. u. d. H. geregelt wird. Sarajevo.

M. P. M.: Bosanski grb nekad i sada. Kalend. Napredak god. 1907.

Muderizović Riza: Nekoliko muhurova bosanskih valija. Gl. Z. m. XXVIII.; — Rasprava Ali Čauša iz Sofije o spahijskoj i timarskoj organizaciji. Kalend. Gajret 1937. Sarajevo 1936.

Mulas: Il congresso di Berlino. Milano 1878.

Mustafa paša: Nefâic-ü'l-vukû'ât — 4. sv. Istanbul 1294.—1327.

Muvekit Salih ef.: Tarihi dijari Bosna (rukopisni izvornik u zemalj. muzeju u Sarajevu pod br. 1164).

Nacrt ustava: 1) crkvene i školske samouprave srpskog pravoslavnog naroda u B. i H. N. Sad 1898.; — 2) štatuta bosansko-hercegovačkih Muslimana. Sarajevo 1901.; — 3) za autonomnu upravu muslimanskih vjerskih i vakufsko-nearifskih poslova u B. i H. Izdanje »Musavata«. Mostar 1909.

Nagy Iván: Bosznia cimere. »Turul« 1884.

Nagy Josip: Prva utanačenja izmedju bosanskih banova i Dubrovnika. Rešetarov Zbornik. Dubrovnik 1931.

Naše agrarne prilike vidi Bašagić.

Naputak (talimat) Svima poštovanim civilnim činovnicima cijelog bosanskog vilajeta. Mostar 24. i 6. oktobra 1291. (1875.)

Nedeljko: Dvije riječi na Ruvarčevu knjigu o crkvenom ustavu.

Nedić Franc. Florijan: Monumenta privilegiorum provinciae Bosnae-Argentinae. Vukovar 1886.

Nedić Florijan Cvjetko vidi Philadelphus.

Nedić Fra Martin: Još nešto o desetini i desetivarini, o tretini i tretivarini. »Obzor« 1878., br. 235.; — Kako su danci, desetine i tretine i odnošaji u Bosni postali. »Obzor« 1878., br. 215.

Neumann: L'Empire austro-hongrois, la Bosnie et l'Herzégovine. Revué de dr. inter. 1879.

Nikaschinowitsch Božidar: B. u. d. H. unter der Verwaltung der öst.-ung. Monarchie und die österr.-ungar. Balkanpolitik. Berlin 1901.; — Da li stvarno postoji aneksija B. i H. Beograd 1910.

Nikolić Vladimir: Hrvatska spram Bosne. »Obzor« 1908., br. 298.

Ninčić Momčilo dr.: Istorija agrarno-pravnih odnosa srpskih težaka pod Turcima. Beogr. 1920.; — Pitanje o svojini zemlje u Srba pod Turcima. Beogr. 1913.

Noradounghian Gabiel: Recueil d'actes internationaux de l'empire Ottomann. Paris 1897.—1903.

Digitized by Google

N o v a k L u j o dr.: Kmetsvu slični odnosi u B. i H. »Arhiv« br. 1. Beogr. 1921.

N o v a k o v i ć S t o j a n: »Baština« i »boljar« u jugoslavenskoj terminologiji srednjeg veka. Beogr. 1913.; — Dva srpska pravna spomenika novijega doba. I. Težački ugovor bosansko-hercegovački (po preradi 14. safera 1276. — 31. avgusta 1859.); II. Jedna presuda o seoskim medjama od 15. februara 1840. Spomenik SKA, god. 1893., knj. XXI.; — Grad, trg, varo., k istoriji reči i predmetima, koji se njima kazuju. Nekoliko strana iz dela »Gradovi i trgovi u staroj srpskoj državi«. Napose preštampano iz »Nastavnika« za 1892. Beogr.; — Promijari i baštinici. »Glas« 1887.; — Selo. Iz dela »Narod i zemlja u staroj srpskoj državi«. Beogr. 1891. »Glas«. VI. razr. sv. XXIV. (15); — Srpska baština u starijim turskim zakonima. Pravnik 1892.; — Stari bosanski zakon o baštinama. Bos. Vila, god. VII. Sarajevo 1892.; — Trgovina robljem u srpskim državama srednjeg vijeka. Kalend. Prosvjeta za 1913. Sarajevo 1912.; — Tursko carstvo pred srpski ustanak 1780.—1840. Beogr. 1906.; — Villes et cités du moyen âge dans l'Europa Occidentale et dans la Péninsule Balcanique. Archiv f. slav. Phil. XXV., 1903. god.; — Vizantijski činovi i titule u srpskim zemljama XI.—XV. veka. Glas II. razr. LXXVIII. (47); — Zakonski spomenici srpskih država srednjeg veka. Beogr. 1912.

N j e ž i ć Ž.: B. i H. sa gledišta medjunarodnog prava, austro-ugarskog državnog zakona i modernog javnog prava. Zagreb 1910.

Obezpravljeni vidi Truhelka.

Obrazloženje: proračuna uprave B. i H. za god. 1910., 1911., 1912. Sarajevo 1910., 1911., 1912.; — zakonske osnove o općem porezu na tečevinu. Sarajevo 1910.; — zakonske osnove o pravnim odnošajima učiteljstva narodnih škole u B. i H.; — zakonske osnove za tečevinu poduzeća obvezanih za javno polaganje računa. Sarajevo 1910.

Die Occupation B. vidi Hollenbach.

Odgovor zemalj. vlade za B. i H. na rezoluciju Sabora u XXIII. sjednici od 3. avgusta 1910. Sarajevo (1910.)

Odnošaj Bosne prema Hrvatskoj za narodne dinastije. Osvit od 26. travnja 1899. i d. Mostar.

Osnova zakona: kojim se dopunjuju, dotično preinačuju krivični zakon o zločincima i prestupcima za B. i H. Sarajevo 1911.; — kojim se preinačuje zakon o kamatama od 30. juna 1907.; — o izvedenju naprava za isušivanje mostarskoga blata; i obrazloženje; — o davanju zajmova za dobrovoljno otkupljivanje kmetskih selišta u B. i H. Sarajevo 1910.; — o davanju zajmova za dobrovoljni otkup kmetova. Sarajevo 1911.; — o gradjenju ženske kaznionice za B. i H.; — o općem porezu na tečevinu. Sarajevo 1910.; — o proglašivanju zakona i naredbi. Sarajevo 1910.; — o zaštiti šumskoga vlasništva. Sarajevo 1912.; — o ukidanju odredaba zakona o zemljišnom posjedu od 7. ramazana 1274. Sarajevo 1912.; — o ustavu za sudove. Sarajevo 1911.; — o formi posljednje volje kod pripadnika sviju vjeroispovijesti osim Muslimana; — kojim se promjenjuju neke odredbe iz popisa o mirovini bos. herc. činovnika; —o izvedenju naprava za snabdjevanje vodom kotara ljubinskoga; — o timarima i zijanetima nalazećim se u bosanskom vilajetu 19. Safera 1286. [19. svibnja 1869.]

P a d e l W i l h: Das Grundeigentum in der Türkei nach der neuera Gesetzgebung. Jahrb. d. intern. Vereinigung sv. VI.—VII.

P a l A l f r e d dr.: Bosznia-Herzegovina politikai szervezete. Budapest 1913.

P a p p a f a v a V l a d i m i r: O kmetstvu s osobitim obzirom na Dalmaciju i o kmetskih i težačkih odnošajih na području bivše dubrovačke republike. Zagreb 1886.

P a r t u s i e r C h a r l e s: La Bosnie considérée dans ces rapports avec l'empire Ottoman. Paris 1822.

P a t s c h K. dr.: Ilirska carina i medje provincija. Gl. Z. m. XVII.

P a u l e r J u l i j e dr.: Kako i kada je Bosna pripala Ugarskoj. Gl. Z. m. II.

P a v i č i ć I. dr.: Pravo testiranja glede mirijskih zemljišta u B. i H. Mjesečnik 1914.

P e ć a n a c M i l a n dr.: O vakufima i njihovim glavnim vrstama, s naročitim obzirom na vrste vakufa u Carigr. Ugovoru o miru između Srbije i Turske. Beograd 1914.

P e l e š L j u b o m i r dr.: Pravo testiranja glede mirijskih zemljišta u B. i H. »Mjesečnik« 1913., knj. II.

Digitized by Google

Perić Živojin: (O jurističkoj kondiciji Bosanaca i Hercegovaca u stranim zemljama). Revue de droit international et de legistation comparrée. Bruxelles 1901.; — O pravnom položaju Bosanaca i Hrcegovaca u stranim državama. Beogr. 1906.; — Političko izborno pravo u B. i H. Mostar 1908.

Perwolf Josef: Die slavisch-orientalische Frage. Eine historische Studie. Prag 1878.

Petrinjensis (pseud. Prof. F. Milobara): Bosnien und das kroatische Staatstrecht. Eine historisch-juridische Studie. Agram 1898.

Petrović Andre dr.: O bosanskom preljubu. »Mjesečnik« 1914.

Philadelphus Jelenež (pseud. Floriana Cvjetka Nedića): Jura specialia quo ad beneficia Parochialia provinciae Bosniensium et Custodiae Hercegovinensium Franciskanorum. Djakovo 1883.

Pilar Ivo dr.: Entwicklungsgang dere Rezeption des österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches in B. u. H. unter besonderer Berücksichtigung des Immobilienrechtes. Fetschrift zur Jahrhhundertfeier des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches. Sv. 1. Juni 1911. — Vidi još pod Südland.

Pismo došavše vladi vilajeta bosanskog od strane ministarstva za javne gradjevine i zemljodjelstvo pod 24. Zilhidže 1288. (24. veljače 1872.) U bos. vilajet. štampariji 1872.

Polita-Desančića dra: Sve dosadanje Besede I. dio. Novi Sad 1883.

Popović Jov. M.: O sudjenju krivica iz doba turske vladavine. »Branič«. Beogr. 1927., br. I.

Popović Vasilj dr.: Politov stav protiv okupacije i aneksije Bosne i Hercegovine. »Letopis« knj. 338., god. 1933.

Popović V. dr.: Zadruga. Istorijska rasprava. Sarajevo 1921.

Posilović Stephan: Das Immobiharrecht in B. u. d. H. Agram 1894.; — Novi postupak u agrarnih preporih u B. i H. »Mjesečnik« 1896., br. 6.

Pragmatika službena za namještenike trgov. komore. Sarajevo 1910.

Pravilnik za obranički sud obrtničke komore za B. i H. Sarajevo 1910.

Pravne osnove bokeljskih ustanova 1869. i 1882. i bos. herc. ustanka 1882. protiv Austrije. Pravda, Beograd, Uskrs 1936.

Preindl Ferdo: Opće odredbe o dohodar. prekršajima. Saraj. 1908.

Prelog Milan dr.: Studije iz bosanske povijesti 22. izvještaj vel. gimn. u Sarajevu. Sarajevo 1908.

Premužić-Tomašićki: Mjenidbeno pravo i mjenidbeni zakon s potrebitim uzorcima. Sarajevo 1913.

Prepiska izmedju narodnih vodja i srpsko-pravoslavnih mitropolita bos. herc. eparhija u stvari uredjenja vjersko-prosvjetne samouprave. Novi Sad 1901.

Pribram A. F.: Milan von Serbien und die Geheimverträge Oesterreich-Ungarns mit Serbien 1881.—1889. Historische Blätter, Wien 1921. Sv. 3.; — Die politischen Geheimverträge Oestereich-Ungarns 1879.—1914. Wien 1920. I. sv.

Proganjanje islamskog naroda u Herceg-Bosni. Novi Sad 1900.

Protokolle stenographische: des österreichischen Abgeordnetenhauses. Jahrg. 1878.

Protokoles du congrès de Berlin. Constantinople 1879.

Protuspomenica ili odgovor na musl. memorandum. Wien 1900.

Prušćak, Ćafi Hasan (preveo S. beg Bašagić): Nizam-ul-alem. Gl. Z. m. XXI.

Pucić Medo: Spomenici Srbski od 1395. do 1423., to est pisma pisana od Republike dubrovačke kralievima, Despotima. Voivodama i knezovima Srbskiem, Bosanskiem i Primorskiem. Beogr. 1862. i 1878.

Purgstall vidi Hammer.

Rački Franjo dr.: Dubrovački spomenici o odnošaju dubrovačke občine naprama Bosni i Turskoi godine razpa bosanske kraljevine. Statrine 6.; — O starom bosanskom grbu. »Obzor« 1879., br. 204.; — Povelja bosan. kralja Tvrttka od god. 1336. Starine 21.; — Prilozi za zbirku srbskih i bosanskih listina. Rad I.; — Stari grb bosanski. Rad 91.; — Ueber das alte Wappen Bosniens. Archiv für slavische Philologie. Sv. IV.

Rački, vidi Theiner.

Radić E. dr.: Ein Kamf aus Recht. Beitrag zur Lösung der othodoxen Kirche in B. u. H. Prag 1879.

Radić Stjepan: Živo hrvatsko pravo na Bosnu i Hercegovinu. Zagr. 1908.

Digitized by Google

Radojčić Nikola: Odakle je preuzeo Mavro Orbini svoj grb Bosne. Gl. Z. m. XLI(2).

Radonić vidi Jireček.

Radunić Gajo: Nekoliko misli prilikom aneksije B. i H. Zadar 1909.

Ranzi C., dr.: Das Verfahren bei den Civilgerichten des türk. Reiches. Wien 1900.

Razlaganje osnove zakona: o roditeljskoj vlasti, starateljstvu i skrbništvu. Sarajevo; — o napuštenim sudskim ostavama.

Razprava o B. i H. u ugarskoj delegaciji (10. siječnja 1900.) Zagr. 1900.

Ricaut: Histoire de l'Etat present de l'empire Ottoman. Amsterdam 1670.

Rivier Alph.: Note additionelle aux lettres de M. Neumann sur la B. et l'H. Revue de dr. intern. XI.

Ruckestein M. dr.: K tumačenju §-a 305. O. h. gradj. parb. postupnika »Mjesečnik« 1928; — Sind die Novellen zum öst. allg. bürg. Gesetzbuche in B. u. d. H. als Rechtsquelle zu betrachten. Pretiskano iz »Bos. Post«. Sarajevo 1917.

Ruvarac Dim.: Ustav crkvene i školske samouprave u B. i H. Semlin 1899 — Ruvarac vidi Gavril.

Sammlung der für B. u. d. H. erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen I. sv. Politische Verwaltung Wien 1881. V. Glasnik zakona i naredaba.

Savić Vaso: Izvješće o predmetima seoskih dućana. Sarajevo 1911; — poslovnog odbora trg. obrt. komore. Sarajevo 1910.

Savjet majstora terzinskih u Sarajevu pri testiranju ili proizvedenju kalfe za majstora. Prvi Bos. Srp. Mali Kalendar god. 1869., Bos. Vila V. Sarajevo 1890.

Sax: Die Rechtsstellung und Veraltungsorganisation B. u. d. H. Österr. Staatswörterbuch 2. izd. I. sv.; — Die Wahrheit über die serbische Frage und das Serbentum in B. Wien 1909.

Schimek M.: Politische Geschicwte des Königreichs Bosnien und Rama vom Jahre 867 bis 1741. Wien 1787.

Schmied Ferdinand: B. u. d. H. unter der Verwaltung Österreich—Ungarns. Wien 1914. (Leipzig 1914?)

Schmiedt E.: Entwicklung und jetzige Verfassung der ordentlichen Gerichte in der Türkei. Berlin 1898.

Schneller Hans: Staatsrechtliche Stellung von B. u. d. H. Leipzig 1892., (prevod Vesnićev, Beogr. 1893).

Schön: Das bosnisch - herzegowinische, österreichische, ungarische und kroatische Handelsrecht in ihren Verschiedenheiten. Ein vergleichender und ergänzender Kommentar zum Handelsgesetze für B. u. d. H. Wien 1913.

Seleymân Sûdî: Defter-i-müktessid Der-i-seadet 1302.

Shek Adalbert: Die Agrarfrage in B. u. d. H. Jahrbuch der Gesselschaft für österreichische Volkswirte. Wien 1914.; — Najbliži zadaci b. h. zakonodavstva na polju gradj. pravosudja. »Mjesečnik« 1914.; — Upravno ustrojstvo B. i H. za porabu šerij. sudačke škole. Litografirano 1906.; — Ustrojstvo i nadležnost šerij. sudova. Sarajevo 1897. V. god., litograf.; — Uvod u predavanja o bos.-herc. pravu. »Mjesečnik« 1914.

Sikirić Šaćir dr.: Naši šeriatski sudovi. Spomenica šerij. sud. škole u Sarajevu prilikom pedesetgodišnjice ovoga zavoda (1887.—1937.). Sarajevo.

Skarić Vl.: Iz trgovačkih tevtera i pisama. Zagreb 1914.; — Postanak i razvitak kmetstva u B. i H. Pregled, Sarajevo 1937.; — Stari zakon o orizištima. Gl. Z. m. XLVIII.; — Trzan. Gl. Z. m. 1928.; — Turski agrarni zakonici za sandžake B. i H. od godine 1047. Gl. Z. m. XLVI. (H).

Sladović E. dr.: Handbuch des Handels und Gewerberechtes Bosniens u. d. H. 1878.—1918. Sarajevo 1918. (Korekturni arci u sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod br. 94.117.); — Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst in B. u. d. H. Sarajevo 1917. Pisano na stroju, Sveuč knjižnica u Zagr. br. II. 5514; — Islamsko pravo u B. i H. Beogr. 1926.; — Pravni i posjedovni odnosi u B. i H. s osobitim obzirom na šume. Zagr. 1926.; — Pravno-povjesni prikaz razvoja trgovine i trgovačkog prava u B. i H. od najstarijih vremena do najnovijeg doba. »Mjesečnik« 1924. br. 11.—12.; — Priručnik zakona i naredaba za upravnu službu u B. i H. Saraj. 1915.; — Upravna nauka i upravno pravo B. i H. Sarajevo 1916.

Smoljan Rada dr.: Zakon o bivšim kmetskim selištima i stečenim beglucima. »Mjesečnik« 1928.

Sokolov: O agrarnom uredjenju. Novij Vostok br. 7., 8.—9. Moskva oko 1924.—1925.

Digitized by Google

Sokolović Osman Asaf: Razvitak obrtnog zakonodavstva u B. i H. Novi Behar III.; — Zanati u Turskoj u stara vremena. Novi Behar III.; — Zaštitnici (pirovi) pojedinih zanata kod Muslimana. Novi Behar III.

Solovjev A. dr.: Bogišićev nacrt zakona za Hercegovačke ustaše. Spomenik SKA XCI., 1939;. — Odabrani spomenici srpskog prava (od XII. do kraja XIV. vijeka). Beogr. 1926.

Somogyi Oskar: Das bosnische kreditwesen. Pretiskano iz »Volkswirtsch. Wochenscrh.« 1909.; — Die Novelle zum Zinsengesetz Bosn. Post No 292. Sarajevo 1911.

Spaho Fehim: Odnos bosanskog namjesnika prema budimskom veziru. Kalend. »Nar. Uzdanica« za 1935. Saraj. 1934.; — Pedeset godina vakufske uprave u B. i H. Kal. »Narodna Uzdanica« za 1933. god. I. Saraj. 1932.; — Turski rudarski zakon. Gl. Z. m. XXV.

Spaho M.: Die Agrarfrage in B. u. d. H. Wien 1912.

Spaho M. (izdanja trgovačke komore u Sarajevu): Mnijenje glede revizije stečajnog reda. Sarajevo 1910.; — Izvješće glede surtakse na šećer. Sarajevo 1911.; — Izvješće o apotekarskoj komori. Sarajevo 1910.; — Izvješće o osnivanju poštanske štedionice. Sarajevo 1911.; — Izvješće o porezu na tečevinu. Sarajevo 1911.; — Izvješće o reformi točarinskog poreza. Sarajevo 1911.; — Izvješće za merkantilni stečaj. Sarajevo 1910.; — O mjerama za B. i H. Sarajevo.

Spalaikowitsch M. J.: La Bosnie et l'Herzégovine. Paris 1899.

Sprenger A.: Eine Skizze der Entwicklungsgeschichte der moslemischen Gesetzes. Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaf. X. Stuttgart 1892.

Srbin-katolik: Program Srba u monarhiji i aneksija B. i H. Mostar 1908. Srpsko crkveno pitanje u B. i H. Subotica.

Stahl Ivan W.: Centralna kaznionica za B. i H. u Zenici. Uspjeh progresivnog izvršivania kazni u njoj od 1888.—1909. (njemačko izdanje: Die Zentralstrafanstalt für B. u. H. in Zenica und die Ergebnisse des progressiven Strafvollzuges an derselben von 1888.—1909.). Saraj. 1912.

Stanojević St: Sudiie o srpskoj diplomatici. »Glas« XC., XCII., XCIV., C., CVI., CX., 1913.—1923. god.

Steinbach: Die bos. Verfassung.-Jahrb. des öffent. Rechts. IV. sv. 1910.

Stipančić Josip: Naši krajevi i trgovina robovima. Saraj. 1928.

Stojanović N.: Anexions et desannexions Bosnie et Hercegovine. Genéve 1917.; — Autonomija B. i H. Zagr. 1909.; — Ustav B. i H. »Obzor« 1909., br. 130.

Strafausmass in der b. h. politisch-admin. Strafrechtspflege. Saraj. 1906.

Strausz Adolf: Bosnien, Land und Leute, historisch-etnographisch-geographische Schildeng I. dio. Wien 1882., II. dio. Wien 1884.

Strohal Ivan dr.: O uredjenju težačke domaje u B. i H. »Mjesečnik« 1913.; — Zadruga u južnih Slovjena. Gl. Z. m. XXI.

Sûdî, Seleymân v. Seleymân Sûdî.

Südland I. (vidi dr. Ivo Pilar): Die Süds. Frage u. der Weltkrieg. Wien 1918

Šaćir efendija vidi Zakonik, Carski kazneni.

Safařik Janko: Mihajla Konstantinovića Srbina iz Ostrovice istorije ili letopisi turski. spisani oko god. 1490. Gl. srb. uč. društva I. Beogr. 1865.

Šafařik Pav. Josip: Památky dřevniho pismenitvi Jihoslovanův. Praha 1851.

(Šahinović Ekrem): Age i desetina. Odgovor srpskom listu »Danu«. Saraj. 1905.

Šapčanin vidi Majkov.

Šišić Ferdo dr.: Herceg-Bosna prigodom aneksije Zagr. 1908.; — Okupacija i aneksija Bosne i Hercegovine. Zagr. 1938.

Škaljić Asim vidi Turkzade H. M. Zijauddin; Medželle.

Školski Glasnik. Školski službeni list zem. vlade za B. i H. od 1910.—1920.

Štefanić Hugo dr.: Nešto ob izručivanju zločinaca u Austro-Ugarskoj te Bosni i Hercegovini. »Mjesečnik« 1895., br. 1.

Šunjić Fra Marijan: Osservazioni sullo stato presente (1857.—1858.) de Christiani i Bosna (Netiskana rasprava u arhivu franjev. samostana u Gučoj Gori).

Teplov V.: Zastupnici jevropskih država u nekadašnjem Carigradu. S ruskoga preveo Z. Dragović. Cetinje 1892.

Digitized by Google

Terzijev Konstantin H.: Šefiluk (preče pravo kupovine). Tragovi turskog zakonodavstva u srpskom gradj. zakoniku. Arhiv 1930., br. 1—2.

Thallóczy Lj. dr.: Istraživanja o postanku bosanske banovine s naročitim obzirom na povelje körmendskog arkiva. Gl. Z. m. XVIII.

Thallóczy-Barabás S.: Blagay-család oklevéltára Mon. Hungariae historica. Budapest 1897.

Thallóczy-Gelcich J.: Raguza és Magyarország Budapest 1887. Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae.

Thallóczy-Horváth S.: Alsó-Szlavóniai okmántytár (Dubicza, Arbász és Szana vármegyék) 1244.—1710. Mon. Hung. dipl. vol. XXXVI. Budapest MCMXII.

Thallóczy-Horváth: Jajcza (bansag, vár és város) története 1450. do 1527. Monumenta Hungariae historica Diplomataria vol. XL. Budapest 1925. — Thallóczy vidi Karácson.

Theiner Augustin: Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia II. sv. Romae 1859.; — Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia I. sv. Rim 1863., II. sv. Zagr. 1875.

Thoemmel Gustav: Geschicht., polit. und topograph.-statist. Beschreibung des Vilajet Bosnien das ist das eigentliche Bosnien nebst türkisch Croatien, der Hercegovina und Rascien. Wien 1867.

Timon: Ungarische Verfassungs und Rechtsgeschichte. Berlin 1909.

Tischendorf Paul Andreas dr.: Das Lehnswesen in den moslem. Staaten insbes. im osman. Reiche. Leipzig 1872.

Tolstoj Lav: O prisajedinjenju B. i H. Austriji. Beogr. 1908.

Tomašićki vidi Premužić.

Tornauw: Das Eigenthumsrecht nach dem moslem. Rechte. Zeitscrh. der deutschen morgenländ. Gesellschaft, XXXVI. sv.; — Das moslemische Recht. Leipzig 1855.

Trgov. i obrt. komora za B. i H. u Saraj. 1909.—1914. Saraj.

Truhelka Ćiro dr.: Državno i sudbeno ustrojstvo Bosne u doba prije Turaka. Gl. Z. m. XIII.; Dvije listine iz dubrov. arhive. Gl. Z. m. XX.; Die geschichtliche Grundlage der bosnischen Agrarfrage. Saraj. 1910.; Historička podloga agrarnog pitanja u Bosni; Listina kralja Matije Korvina; Nekoliko misli o rješenju bosan. agrar. pitanja. Saraj 1918.; Obezpravljeni. Saraj 1920.; O porijeklu bosan. agaluka. Saraj. List br. 105., od 28. travnja 1912.; Pravni položaj kršćana u turskoj carevini. »Obzor« 1931., br. 152.; Stari turski agrar. zakonik za Bosnu. Gl. Z. m. XXVIII.; Tursko-slovjenski spomenici dubrov. arkive. Gl. Z. m. XXIII.

Turkzade H. M. Zijanddin: Komentar zakonu od 7. ram. 1274. (2. svibnja 1858.) (Preveo Asim ef. Škaljić. Litografski štampano kao rukopis u Sarajevu 1903.)

Tubinović Jovo: Esnafski običaji u Saraj. Bos. Vila II. Saraj. 1887.

Ugovor o davanju zemalj. hakova u privatnu njegu. Saraj. 1918.

Ülvi Ali vidi Ali Ülvi.

Upustvo za vodjenje matica sveštenstvu herc. zah. mitropolije. Mostar 1900.

Uzunçarsili oglu, Ismail Hakki: Kurulusundan Osmanli teskilâti. Istanbul 1937. (umnoženo na stroju).

Vago Josip: Izvješće o reformi meničnog protesta. Sarajevo 1910.

Vasić vidi Schneller.

Vasiljević Dušan: La Bosnie el l'Herzégovine Confér. tenue . . . à Petersburg, le 12. avril 1909.; — O Bosni i Hercegovini. Beogr. 1909.

Verordnung des k. u. k. gemeinsamen Finanzminist. . . . über die Vervaltungsgemeinden in B. u. d. H. [Entwurf]. Saraj. 1917.

Vojnović Lujo: Aneksija Bosne pred historijom. »Obzor« 1910., br. 85: u knjzi: Književni časovi. Zagreb 1912.

Volkar Andreas: Agrarverhältnisse in der Herzegovina. Prag 1881.

Vrčević V.: Trebinjski sud i hrišćanske vještice. Domazet. Obred o pravu nasljedstva u Hercegovini. Porota I., II., god. 1880., 1881.; — Primjeri nekadašnjeg i današnjeg suda u Hercegovini. »Jedinstvto« god. 1873., br. 117.

V. S. D.: Ko je nasljednik srpske pećske patrijaršije i kome za danas po pravu pripada vrhovno pravo nad saraj. pravos. mitropolijom. Gl. Z. m. uč. dr., knj. 62.

Digitized by Google

Vuletić Vukasović vidi Kajer.

Wehrgesetz, Prowisoricsches, für B. u. d. H. Wien 1881.

Wenck J. W.: Codex iuris gentium recentissimi; vol. I.—III. Leipzig 178- do 1785.

Wenczel Gustav: Szláv történelmi emlékek és magyar történelem. Történelmi Tár 1879.

Weselý Victor: Die Catastral-Vermessung von B. u. d [illegible] f. II. izd. Wien 1896.

Wittek Paul dr.: vidi Kraelitz.

Wurmbrand Norbert dr.: Die rechtliche Stellung B[illegible] Wien 1915.

Zakoni i uredbe za B. i H. od 1865.—1868. na turs[illegible] arajevo 1868.

Zakonik, Carski kazneni. Kopija hatihumajuna. Po nal[illegible]aje vilajetskoga Safet paše preveli s izvornika: Hasan ef. Karabegović i Niko[illegible]endija Kraljević, pisari dragomenske vilajetske kancelarije, pregledao i s izvo[illegible]kom sravnio Sadir efendija, urednik vilajetstkih novina. Saraj. 1870.

Zakoni, Ustavni, vilajeta bosanskog. Bos. Vjesnik 1866.

Zakon (nizam): Osim duhana, svile, zejtina i maslina desetin, prihoda, varidata, koji će se prodavati po ovome, ima se odsada izvršivati. Uputstvo o naplaćivanju danka za krmke. Saraj.

Zakona o čeku osnova. Razlaganje o njoj.

Zakon o izvedenju radova za zaštitu od poplava i za uredjenje voda u Posavini itd. i obrazloženje; — o provedenju čitavoga niza radova po ponorima u području bos. herc. krša, i obrazloženje; — o gradnji školskih zgrada i obrazloženje; —o napuštenim sudskim ostavama; — o nepokretnim imanjima stranih državljana u otomanskomm carstvu od 12. džemazil-ahara 1285.; kopija ugovora na koje će se poslanici stranih država potpisati. Carigrad 3. džemazul-ahara 1285.; — o putovima i prelazima. Opće uputstvo o načinu gradjenja putova i prelaza u carstvu otomanskom. 18. Redžepa 1286. (1869.); — o šumama, zakon po kome se ima nabavljati materijal za carsku tarsanu i tophanu. Sarajevo.

Zekić Franjo dr.: Odredjivanje očinstva po jednoj narodnoj priči. Napredak, kalend. za god. 1932. Saraj. 1931., 1932.; — Kućna zadruga u B. i H. Napredak, kalend. za god. 1933.

Zenker E. V.: Die staatsrecht. Stellung Bosniens und der Trialismus. Wage od 24. VIII. 1912.

Zobkow Mihajlo dr.: Alienacija mirijskih zemljišta u B. i H. »Mjesečnik« 1909., br. 3—4.; — Die Anwendung des allgem. bürger. Gesetzbuches in B. u. der H. Festschrift zur Jahrhundertfeier des allgem. bürger. Gesetzbuches 1911. Wien 1911. I. dio; — Pravo preče kupnje u otoman. zakonodavstvu. »Mjesečnik« 1926. br. 5—6 i 7; — Primjenjivanje austr. obć. gradj. zakonika u Bosn. i Herc., »Mjesečnik« 1921., br. 8 i 9; — Das stärkere Recht des Kmeten. Bosnische Post 1914., br. 95; — Šerijatski sudovi. Arhiv 1924.

Zuglia Srećko dr.: Uporedni pregled bosan. i crnogor. gradj. par. postupnika. — 1926.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVII. Dr. Edo Lovrić, sveuč. prof. ZAGREB 1941.

RUJAN Dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu BROJ 9.

Pravo u Ustaškoj Hrvatskoj

Napisao dr. Milan Ivšić, red. profesor Ekonomsko-komercijalne Visoke škole.

Pravo svakoga naroda pokazuje njegove duhovne vrednote i etičku veličinu u društvenom životu i svaćanju. Krivo je prema tome mišljenje, da je pravo neka statička sila, koja umrtvljuje narod za njegovo dalje gledanje i razvijanje. Baš nasuprot. Živo pravo je najjača sila-pokretnica. Ono živi s čitavim narodnim bićem; ono je odraz svih narodnih, duhovnih i tvarnih snaga; ono je zrcalo narodne volje, narodne kulture, narodnoga duhovnoga i materijalnoga stvaranja. Živo pravo ne uspavljuje stoga narod, ne umrtvljuje njegove snage, ne otupljuje njegovo plemenito i etičko ćućenje.

Živo pravo može ipak biti samo ono, koje se rodilo i razvijalo sa svima etečkim ćućenjima pojedinoga naroda. Prema tomu nije neko abstraktno pravo nosilac narodne bîti, nego je svaki narod nosilac svoga prava.

Iz tih osnovnih načela slijedi, da i hrvatski narod mora imati svoje živo pravo, a ne zakone stvorene po abstraktnim načelima pravnih teoretičara i zakonodavaca.

Stvaranjem Nezavisne Države Hrvatske pada u dužnost hrvatskomu narodu, da »revidira« sve svoje pravne propise. Iz svojih zakonika morat će naročito brisati sve ono, što se protivi živomu pravu naroda.

Prigodom te pravne obnove bit će možda za većinu hrvatskih pravnika teško shvatljivo, da društveni poredak Ustaške Hrvatske traži »novo pravno shvaćanje«, pa i prema tome nove zakonske oblike različite od onih, u koje su se oni kao pravnici bili uživjeli ne samo po učenju svojih profesora 19. stoljeća, nego i po dojakošnjoj zakonodavnoj praksi. Naročito će biti bolno shvatljivo, da će ustaška Hrvatska na svim područjima privatnoga prava zamijeniti materijalističko i posebničko t. zv. »rimsko pravo« s društvovnim pravom u duhu hrvatskog narodnoga prava, kakvo se najjače očituje u hrvatskom obiteljskom pravu (»kućnoj zadruzi«).

Digitized by Google

Ističemo, da će za pravnike biti potrebno »novo pravno shvaćanje«. Stvarno, za sâm hrvatski narod to nije nikakvo novo pravo, nego je baš nasuprot to ono staro naše narodno pravo, kakvo je živjelo u svijesti našega naroda kroz tisuće godina.

Prema tome društvovno pravo Ustaške Hrvatske nije nikakvo modno oponašanje tudjih zakonodavnih oblika. Ono je živo pravo hrvatskoga naroda; ono je proizašlo iz pravne njegove svijesti, naročito njegova seljaštva za razliku od »rimskoga prava«, kakvo nikada nije živjelo ni u rimskom narodu.

Dopuštamo, da se nasilnim unošenjem propisa »rimskoga prava« iskvarilo u mnogim krajevima hrvatskoga naroda staro naše društvovno pravo. Tudji i abstraktni zakonici utjecali su stoljećima znatno na pravnu svijest, naročito u slučajevima, gdje je to tudje pravo više pogodovalo posebničkim koristima, nego li koristima široke narodne zajednice.

Na pravnu svijest hrvatskoga naroda osobito je tokom druge polovice 19. stoljeća sve do naših dana znatno utjecao »gradjanski zakonik«, izgradjen po pravnicima u početku 19. stoljeća a na osnovu t. zv. »rimskog prava« (kod većine Hrvata primijenjen god. 1853.). Prema tome taj »gradjanski zakonik« ili kako se službeno zove »obći gradjanski zakonik«, nije proizvod pravne svijesti hrvatskoga naroda. On je proizvod pravnoga mišljenja školovanih i misaonih pravnika (»pravničko pravo«), a nije proizvod živoga prava nijednoga više naroda u Evropi ni za svoga stvaranja.

Ako se stog kao pravnici u Ustaškoj Hrvatskoj protivimo primjeni »rimskoga prava« na hrvatski narodni život, to činimo iz načelnih razloga. Rimski narod izgradio je za sebe i za svoje prilike svoje živo pravo, koje je bilo odraz onoga zdravoga, borbenoga i na zemlju privezanoga naroda. Medjutim to živo pravo Rimljana (»Latina«) nije isto s onim, što se u pravnoj nauci naziva »rimsko pravo«. Rimsko se pravo počelo izgradjivati po učenim pravnicima tek pod konac rimskoga carstva, kada ovo carstvo nije bilo više sastavljeno od jednoga naroda, nego kada je bilo politička zajednica različitih naroda i rasa od najkulturnijih Grka sve do najprimitivnijih barbara. U takvim političkim prilikama i nije moglo postojati više neko obće »živo pravo«. Bilo je prirodno, da su učeni pravnici rimskoga carstva sačinili propise po svome najboljem pravnom shvaćanju, a koje je car Justinijan uzakonio u 6. stoljeću.

Od toga vremena zakonik Justinijanov ulazit će kao opći zakonik sve više kao najbolja pisana pravna norma u život svih evropskih naroda i potiskivat će živo njihovo pravo. To je bilo tim lakše, što su pravnici u školama bili poučavani jedino u tom t. zv. rimskom pravu. I da nije bila kod pojedinih evropskih naroda, naročito kod seljaka i obrtnika, jača javna svijest od svih pisanih zakonika i pravničkih formula, nestalo bi živoga prava svakoga pojedinog naroda, pa tako i kod nas Hrvata.

Medjutim, uza sve pisane i obnovljene propise »rimskog prava« pod imenom »obćega gradjanskoga zakonika«, hrvatski narod nije u svojoj cjelini izgubio svoje pravne svijesti. Ta je bila kao živo

Digitized by Google

pravo jača, nego li su i svi pisani zakonici. Pravna svijest hrvatskoga naroda opirala se je vazda, a i posve ispravno propisima »gradjanskoga zakonika«, tog pravničkoga proizvoda na temeljima »rimskoga prava«, jer je to pravo bilo daleko od hrvatskoga seljačkoga života i rada, naročito od seljačke obiteljske domaje, osnovane na zemlji — tom prirodnom, a ne stvorenom gospodarskom dobru. Rimski pravnici nisu spoznali, da je seljačka zemlja i seljački dom dobro »bonum sui generis«, pa prema tome da mora imati i pravo »ius sui generis«.

Općenitost gradjanskoga zakonika ima medjutim svoje izvore u samom rimskom pravu, koje je bilo ne samo po svojem stilu savršeno izgradjeno prema stogim zakonima arhitektonike, nego i po duhu samih pravnih propisa. »Za sve vrijedi samo jedan zakon, pa makar se pojedincu njime činila nepravda. Svi ljudi imaju jednaka prava, pa prema tome i jednake zakone. Zakon ne poznaje iznimaka«.

Tome nasuprot hrvatska pravna svijest nije poznavala nikakvih zakona mrtve tehnike i fizike, nego je bila proizašla iz duše samoga naroda. Taj pak osjećaj duše, iako je utvrdjivao gospodarska, etička i pravna načela svoga naroda, nije nikada bio »šabloniziran«. Nije bio ropski podložan abstraktnim pojmovima i sistemima bez veze s ljudskim radom i životom, pogotovo ne onda, kad su se ti abstraktni pojmovi protivili narodnomu radu i životu.

No i s drugih razloga protivi se hrvatska pravna svijest gradjanskomu zakoniku kao proizvodu rimskog prava:

1. — Rimsko pravo kao čista pravnička, a ne narodna tvorevina, dobiva svoju snagu jedino po nalogu odozdo. Svi mu se imaju zato bezuzutno pokoriti; jedini je car neodvisan od zakona.

I 19. stoljeće prihvaća tu istu teoriju. Država stvara svojom voljom, svojom vrhovničkom (»suverenom«) snagom jedan zakon za sve. Zato su i svi pred zakonom jednaki. U tom se duhu propisuje i izdaje »opći jedinstveni gradjanski zakon«, koji vrijedi za sve bez obzira, da li je netko gradjanin ili seljak, — bez obzira, da li netko stvara dobra svojom djelatnošću ili je tek baštinik prirodnih dobara, — bez obzira, da li su neka gospodarska dobra mogla nastati pojedinačnim ili skupnim privredjivanjem.

Posve je drugačije izgradjeno hrvatsko narodno pravo. Ono ne potječe iz državnih zakona, nego iz duše, rada i života samoga seljačkoga naroda. Ono je ujedno tako jednostavno, ali zadire u svu bît narodnoga života.

2. — Obiteljsko skupno vlasništvo izrečeno je po narodnom pravnom načelu: »Ko je pridèlu, taj je i prijelu!« Tome jednostavnom načelu prilagodjivao se sav seljački rad i život. Vlasnik je imovine samo onaj, koji na toj imovini stvarno privredjuje. Dakle, iako hrvatski narod po svojoj pravnoj svijesti priznaje seljački dom (kuću, zemljište, stoku itd.) kao skupno vlasništvo svih članova pojedine obitelji, daleko je on po svojem pravnom shvaćanju od suvremenih komunističkih zasada, koje traže, da sva zemlja i sve zgrade budu skupno vlasništvo nekoga abstraktnoga društva ili države. Po pravnom shvaćanju hrvatskih seljaka prestaju biti vlasnicima seljačke imovine oni

članovi seljačke obitelji, pa bili i najuži krvni srodnici kao djeca, sestra, brat, otac, majka, čim se svojim radom (»delom«) odvoje od svoga seljačkoga doma. Pravo vlasništva proistječe stoga iz rada, a ne ni iz samih krvnih veza, kao što je to po »rimskom pravu«.

Na tom načelu skupne vlasnosti, osnovane na radu kao izvoru svake vrijednosti, osniva se i danas ustaška Hrvatska.

3. — No i po drugom narodnom načelu sâm je seljački narod najbolji stvaralac svoga nasljednoga i diobnoga prava, a ne po kakvim državnim propisima o nasljednom i diobnom pravu i ključu. Kroz tisuću godina vrijedilo je kao nasljedno i diobno pravo narodno načelo: »Ko je pri jèlu, taj je i pri dêlu«. Onaj je samo baštinik seljačkog dobra, onaj ima pravo i na dio obiteljskog doma u slučaju diobe, koji je na njemu stvarno privredjivao. Prema tome tako jednostavnom načelu nema prava na diobu obiteljske baštine ni rodjeni sin, a ni rodjena kći, ako su se sa svojim radom (»delom«) odvojili od seljačkoga doma; ako se djevojka udala u drugi dom, ako je sin poprimio koje drugo zvanje ili se priženio u koji drugi seljački dom. Ali po istom načelu ima pravo na baštinu i na jednaki dio s ostalim ukućanima svaki onaj, koji se sa svojim radom i životom uzadružio u seljački dom (žena, domazet, udomljeni ukućani).

Kamo zato sreće, da je i pisano hrvatsko pravo o kućnoj zadruzi iz god. 1889. uzakonilo dosljedno ta čista zadružna načela! Nažalost, i ovdje su pravnici postali u mnogom i »zakonodavci«.

4. — Konačno »rimsko pravo«, a po njemu i naš »gradjanski zakonik« polazi s posebničkih prava bez obzira na obiteljsku i narodnu zajednicu. Po rimskom se pravu nastoji očuvati i jačati snaga svakoga pojedinca bez obzira na interese zajednice, od koje potječe, u kojoj živi i radi. Po rimskom pravu pojedinac nije ničim vezan na svoju narodnu zajednicu, pa ni na svoju obiteljsku domaju osim svojim pojedinačnim pravom jednakoga dijela na baštinu iza smrti pretka kao samovlasnika. Po privatnom rimskom pravu mogao je štoviše otac obitelji kao samovlasnik ostaviti oporukom čitavu imovinu, komc je htio.

* * *

Tim načelima posebničkih prava na obiteljsku imovinu bez obzira, da li taj stvarno priredjivao ili ne, stvorio je »gradjanski zakonik« veću nesreću i veće razaranje hrvatskih seljačkih domova, nego li i jedna tudjinska sila. Otac seljačke obitelji, iako radi skupa sa svojom ženom i djecom, nije po tom pravu više upravitelj svoga obiteljskoga doma, nego je on isključivo samovlasnik, kao da je taj dom privrijedio svojom rukom. Ima pravo slobodnoga raspolaganja »inter vivos et mortis causa« (uz neka zakonska ograničenja). Prema tome otac kao samovlasnik može svoj seljački dom prodati, zadužiti, rasipnošću uništiti, ne pitajući nikoga i ne odgovarajući nikome.

No kao što je »rimsko pravo«, a po njemu i »gradjanski zakonik«, učinilo pravo rasulo u našem seljačkom narodu, tako je po načelima »individualnih prava« ugovora i neograničenoga vlastništva stvorio u čitavom narodnom životu najveće socijalne nepravde. Nikada

Digitized by Google

se izrastline kapitalizma, mamonizma, egoizma, individualizma nisu jače razvile kao baš pod zaštitom prava neograničene slobode svakoga pojedinca. Nikada duh iskorišćavanja čovjeka po čovjeku nije bio tako snažan, krvoločan, nezasitan kao u 19 .stoljeću pod zaštitom gradjanskoga zakonika i drugih državnih zakona u duhu »rimskoga prava«. Nikada obiteljske veze roditelja prema djeci, djece prema roditeljima, muža prema ženi nisu bile tako labave kao u naše vrijeme, kad su »gradjanski zakonici« počeli upravljati medjusobne odnose u obitelji, kada je ženidba proglašena običnim ugovorom izmedju muža i žene, kada je ženidbi oduzet sakramentalni značaj nerazrješive veze izmedju muža i žene.

Ako ustaška Hrvatska traži stvaranje seljačkoga zakonika u duhu starog hrvatskog prava, ona to traži opravdano. Ako traži, da se i u privatno-pravnim odnosima svih ostalih državljana u izkorištavanju privatnoga vlasništva ograniči sebičnost pojedinaca, koja je bila na štetu narodne zajednice, pa makar to bilo i na temelju slobode ugovora u duhu gradjanskoga zakonika, opravdan je i taj zahtjev. Ako traži ustaška Hrvatska, da se prava obitelji (imovinska, socijalna i biološka) imaju jače zaštićivati nego li prava pojedinca, onda se ide jedino za tim, da se hrvatska narodna zajednica stavi na prvu zdravu osnovicu, — a to je obitelj, a ne pojedinac.

Ako ustaška Hrvatska zabacuje individualistička i demokratska načela, proglašena u glasovitoj deklaraciji »Droits de l'homme et du citoyen« za vrijeme francuske revolucije, onda pobudjuje možda bolni osjećaj i kod onih idealističkih pristaša posebničkih prava i demokracije. Medjutim i ti idealistički demokrati i individualisti treba da znadu, da svaka ideja ima svoju svrhu. Demokratska i individualistička ideja izvršile su svoju misiju tokom 19. stoljeća; — da li sretno, i o tom bi se dale izreći mnoge sumnje. Čini se ipak, da bi niječne strane prevagnule one jestne. Demokratsko posebničko načelo »droits de l'homme« uništilo je osnovno društvovno-biološko načelo »droits de la famille« (prava obitelji), pa i sama prava na bît i razvoj svakoga pojedinoga naroda i države (»droits de la nation et de l'Etat«).

Ustaška Hrvatska stupa stoga na čitavom pravnom području odvojenim smjernicama od demokratskih načela 19. stoljeća:

U duhu prava seljačke obitelji kao obitelji uopće, u duhu prava narodne zajednice izgradjivat će postepeno sve svoje pravne propise.

U izgradjivanju ustaškoga državnoga prava čuvat će se naročito ono, što je hrvatski narod sam sačuvao u svojoj državnopravnoj, etičkoj i socijalnoj svijesti. I kao što su u 19. stoljeću nakon francuske revolucije demokratske ideje provele velike preinake i izmjene u zakonodavstvu gotovo svih država, to naše 20. stoljeće ima misiju, da provede svoja zakonodavna preuredjenja na svima područjima narodnoga života. Tim preuredjenjima ima biti svrha i polazna točka: dobro narodne zajednice putem dobra svakoga pojedinoga člana te zajednice.

Tome vrhovnom načelu — dobro narodne zajednice — dobro čitavoga hrvatskoga naroda — imaju u ustaškoj Hrvatskoj poslužiti i sve staleške organizacije (društva,

Digitized by Google

sindikati i komore), koje su po dojakošnjim demokratskim i individualističkim načelima imale za svoju glavnu zadaću: obranu i promicanje dobra pojedinca čovjeka i pojedinoga staleža bez obzira na obća dobra čitavoga naroda. Ustaška Hrvatska unijet će i u te staleške organizacije svoj novi ustaški duh ili će ih zamijeniti svojim izvornim ustaško-staleškim udružbama.

A da ustaška Hrvatska uzmogne provesti novi duh ustaškopravnih i društvovnih načela, počet će ih unositi već kroz sve svoje osnovne, srednje, stručne i visoke škole (sveučilište), a naročito putom pravne i društvovne nauke na pojedinim fakultetima. Tome novom pravnom i društvovnom duhu služit će i nauka svih drugih prosvjetnih i društvovnih ustanova hrvatskoga naroda.

Izdavanje upisnoga lista

(Zakon o upisu pomorsko-trgovačkih brodova i ladja § 12. i § 12.)

Napisao dr. Niko Melada, sudski prislušnik u Crikvenici.

Poznato je, da se na malo kojem pravnom području nalazi toliko nesredjenih zakonskih propisa, objašnjenja i odredaba, koliko u području pomorskoga prava, pa nije čudo, da kod ovakvoga stanja stvari pojedina pravna, ali važna, pitanja, ostaju otvorena, a njihovo popunjavanje je dano u ruke lajicima, zbog čega više puta pravni interes pojedinca osjetljivo trpi.

Jedno od takovih pitanja, koje — mogu reći — dnevno dolazi do upotrebe i na raznim područjima različito se tumači i u praksi provodi, je izdavanje duplikata upisnoga lista (§ 24. zakona o upisu pomorsko-trgovačkih brodova i ladja), koji još vrijedi, ali je bilo uslijed kojih razloga nestao, upropašćen i slično.

Prema zakonu o upisu pomorsko-trgovačkih brodova i ladja od 30. ožujka 1922. Služb. Nov. br. 251/22 (koji ćemo u daljem našem prikazivanju označivati z. o u. p. t. b. i l.) svaki je vlastnik broda dužan upisati (registrirati) svoj brod kod onoga lučkoga poglavarstva, u čijem se uredovnom području nalazi luka pripadnosti. Prema jednomu objašnjenju, koje je u tom smislu izdano, luku pripadnosti odredjuje brodovlasnik. Ona nije ovisna od njegovog obitavanja, koje može biti i u inosranstvu.

U §. 11. i slijedećima z. o u. p. t. i l. označen je način vodjenja upisnika kao i svih pravno važnih činjenica, koje se moraju u upisnik unositi. Na ove propise ne kanimo se u ovom prikazu osvrtati; naša je namjera uperena naročito na izdavanje upisnoga lista i na njegovo obnavljanje. (§ 24. i slijed. z. o u. p. t. b. i l.).

§ 24. spomenutoga zakona kaže: »Ako se je upisni list izgubio i ako je to vjerodostojno dokazano, može dotični brod dobiti novi, koji se mora da izrično naznači kao duplikat. Zato se ne mora plaćati upisnina, što je ustanovljeno u §-u 27., osim kao se ima izdati novi upisni list (§§ 18 i 23.).« Moramo priznati, da je ovakva stilizacija dala primje-

Digitized by Google

njivaču ove odredbe svu silu mogućnosti i nemogućnosti, a što je najglavnije stavila ga je u zabludu, što će se smatrati pod »vjerodostojnim dokazom«, a kako se opet ima uzeti riječ »možda«.

U svojoj biti ovo pitanje ne bi zadavalo poteškoća vrlomu i iskusnomu pravniku, kojemu su poznati i ostali zakonski propisi i koji ima bogato iskustvo u primjenjivanju i prosudjivanju pravnih pravila, pa makar ova bila i dvojbeno postavljena. Ali ako uzmemo, da će po ovim propisima postupati lajici, jer su po odredbama §-a 11. z. o u. p. t. b. i l. dužni voditi upisnike svi lučki uredi za svoje područje, onda je moguće, da se o ovom pitanju stvori različito tumačenje i oživotvorivanje ove zakonske odredbe.

Osamljeno tumačenje ove zakonske odredbe ne bi nam nikada pružilo mogućnost pravilne, i u suglasnosti sa zakonodavčevom zamisli skladne primjene ove zakonske odredbe, ali ako ovu odredbu promotrimo u svijetlu ostaliv pravnih načela, onda nam se pruža mogućnost njene ispravne primjene. Najbliži propisi, koji bi nam poslužili za tumačenje izraza »vjerodostojnog dokazivanja« (§ 24.) izvornika upisnoga lista, bili bi oni izvanparničnog postupnika. (Sedmi dio §§. 240. do 263., koji govori o poništenju isprava — usmrtbi, amortizaciji). Ali baš ovi propisi, koji — držimo — ne bi se smjeli ovdje primjenjivati, unijeli su još veću zabunu primjenjivaču kod ovog otvorenog pitanja.

Pojedine pomorske vlasti i lučka poglavarstva nakon stupanja na snagu vanparničnoga postupka, tražili su, da se u svakom slučaju gubitka izvornoga upisnoga lista ima provesti usmrtbeni postupak po postojećim i gore označenim propisima, a tek onda, kada stranka dobije odluku po §-u 256. V. p., mogla je tražiti izdavanje duplikata upisnoga lista. Naravno, da je ovo tumačenje išlo na teret stranke, a i u samim upisnicima kod lučkih vlasti je štetovalo, jer su u pretežnim slučajevima ljudi ostajali bez upisnih listova, nemogući udovoljiti iz materijalnih razloga propisima, koji su predvidjeni za usmrtbeni postupak, jer su ovi iziskivali troška i vremena (vidi § 250., 251. Vp.). pa se je time samo pogoršalo ovo i onako neuredjeno pravno pitanje.

Držimo, da je ovo stanovište nepravilno i da ga treba u interesu pravne sigurnosti izmijeniti onamo, da se ovdje ima upotrebljavati blaže dokazivanje nestanka izvronoga upisnoga lista, i to iz ovih razloga:

1. Prijašnji propisi gradj. parbenog postupnika, i to baš propisi §-a 603—609, govore o usmrćenju isprava, pa se u §-u 603. označuje, da će se ovaj postupak primjenjivati na »isprave«. Zakon ne razlikuje privatne od javnih isprava, pa bi se iz ovoga dalo izvesti, da će se usmrtbeni postupak primjenjivati kako na javne tako i na privatne isprave. Ovakvo tumačenje — izgleda — ne bi bilo zadovoljavajuće. Ono bi se protivilo namisli zakonodavčevoj, pa je praksa i teorija stala na stanovište, da će se ovi propisi primjenjivati kod privatnih isprava bez ograničenja, a kod javnih isprava s tom stegom, što se oni ne će upotrebljavati kod svih javnih isprava, nego samo kod javnih zadužnica ili, bolje rečeno, uopće kod javnih vrijednostnih papira. Ovaj postupak ne će se upotrebljavati kod isprava označenih u §-u 114. gradj. parbenoga postupnika, i to stoga, što ove javne isprave nije po-

Digitized by Google

trebno usmrtiti, jer su one samo odpravci, izvadci ili svjedočbe izvornika, koji se nalaze kod javnih vlasti, pa stranke mogu još uvijek dobiti od njih duplikate, ako su na to legitimirane. (Vidi: Rušnov-Šilović: Tumač gradj. parb. postup., str. 539.). U skladu s ovakvim postupanjem prakse i teorije ne može se smatrati upisni list vrijednosnim papirom, dapače prema §-u 15. z. o u. p. a. b. i l., njim se ne dokazuje ni vlastnost broda. On je prema tome samo izvadak-odpravak izvornika upisnika, koji su dužne voditi lučka poglavarstva. Dosljedno tome na upisni list se ne bi smjeli primjenjivati propisi o usmrćivanju isprava. (§ 103—109 grpp-a).

Ovakvo tumačenje proizlazi iz zadnje rečenice §-a 24., gdje se kaže: »Za slučaj obnavljanja upisnoga lista, koji je nestao, ne će se naplaćivati ponovna taksa fiksirana u §-u 27. z. o u. p. t. i l.«. Očito je namisao zakonodavčeva bila ta, da se što više zaštiti interes stranke, jer je imao na umu, da će se ovakvi slučajevi vrlo često dogadjati.

2. Novi vanparnični postupnik ove odredbe nije u ničemu izmijenio. I on u §-u 240. st. l. općenito govori o ispravama, pa se i ovdje ima primijeniti načelo prakse i teorije prijašnjega gradj. parbenoga postupnika, da će se ovaj postupak poništaja isprava primjenjivati na javne i privatne isprave, ali uvijek sa stegom kod javnih isprava tako, da ovdje dolaze u obzir samo javni vrijednostni papiri.

Ovo proizlazi još iz toga, što u daljnjim propisima vanparnični postupnik ističe vrijednosne papire (naročito § 242.), hoteći time očito ukazati, da je pretežnim dijelom njegovo postupanje ograničeno na njih, nastojeći zaštititi pojedinca od povrede, kojom bi mogao biti oštećen gubitkom takovih isprava. Bojazan zakonodavca, da zaštiti opravdane interese pojedinca, koji su vrijednosnu ispravu izgubili ili oštetili, sasvim je na mjestu i njegovo nastojanje, da ograniči — onemogući — zloupotrebu pri tome. To stoji u biti samih vrijednosnih papira, koji kao legitimacioni papiri (osim izvjestnih) daju mogućnost donosiocu, da oživotvori samom predočbom takovih papira u njima označeni interes. Ova zaštita nije samo u skladu s pravnim, nego i s moralnim i opće ljudskim načelima.

Ne može se naprotiv reći, da bi ovaj postupak bio podesan i potreban kod upisnog lista, jer ga isključuje sama njegova priroda, koji sam po sebi ne može nepoštenom imaocu ni škoditi ni koristiti. (§ 15. z. o u. p. t. b. i l.).

3. Ovo tumačenje najbolje odgovara životnim prilikama još i zato, što su pomorski listovi izvrgnuti opasnosti uništenja, nestanka, jer je vlastnik broda dužan, prema postojećim propisima, uvijek ovakav list nositi i pokazati ga na zahtjev bilo koje vlasti.

Ostaje nam, d araspravimo pitanje: koji bi, dakle, ovdje dokaz bio najprikladniji, da zadovolji zakonskomu traženju dokazivanja »vjerodostojnosti« kod uništenja odnosno nestanka upisnoga lista, da bi se mogao izdati njegov duplikat?

Prije nego li predjemo na ovo pitanje, treba još nešto istaknuti.

Prilikom prijevoda zakona o u. p. t. b. i l. s madjarskoga odnosno talijanskoga jezika podkrala se prevodiocu jedna pogrješka, koja

Digitized by Google

je još većma unijela zabunu u ovo pitanje, i to baš u pitanju vjerodostojnosti dokazivanja u smislu §-a 24. spomenutoga zakona. Ovaj izraz označen je u talijanskom tekstu ovoga zaona u istom §-u ovim riječima: »Se il certificato di registro di un bastimento sia andato smarrito, e cio sia stato in modo attendibile provato, potrà venire rilasciato un altro, che porterà la espressa indicazione di duplicato«. (Vidi: Raccolta delle leggi ed ordinanze concernenti l' amministrazione marittima, Dr. Soltán Kohányi).

Izraz »attendibile provato« trebao je biti preveden s riječima »valjano dokazanim«, pa ne znamo, kako je u hrvatskom tekstu ovaj izraz preokrenut u »vjerodostojno dokazan«. Prema duhu talijanskoga i hrvatskoga jezika svakako bi više odgovarao izraz »valjano«, jer on označuje blaži oblik od izraza »vjerodostojno«, za koji se jamačno traži nešto jačega, stvarnijega, da bi se tom izrazu moglo udovoljiti, a baš ovdje to zakonodavac nije imao na umu, obzirom na gore istaknuto

Ako pogedamo sad zakonske propise o dokazivanju vjerojatnosti nečega, onda nam u tom slučaju mogu doći u obzir samo propisi gradj. parbenoga postupnika (§§ 362—486). Prirodno bi više ovdje odgovarali propisi vanparničnog postupnika, ali kako ovaj o dokaznom postupku upućuje u §-u 21. na propise gradj. parbenog postupnika, onda nam samo ovi mogu doći u obzir i to: a) propisi o dokazivanju svjedocima (§§ 416—464), b) propisi o dokazivanju saslušanjem stranaka (§ 467).

Znači: u svim slučajevima, kod kojih se pojavi nestanak upisanoga lista bilo iz kojega razloga, trebala bi stranka to nestajanje valjano dokazati time, što bi ponudila dokaz svjedocima ili u skrajnjoj nuždi njenim zapisničkim salušanjem o načinu gubitka odnosnoga upisnoga lista, pa bi po tom kratkom postupku vlasti, označene u §-u 11. z. o u. p. t. b. i l., trebale izdati imaocima duplikat upisnoga lista po propisima §§-a 23., 24. i slijedećima spomenutoga zakona. Ovakav način postupka bio bi u interesu stranaka i vlasti, jer bi upisnici uvijek označavali pravo stanje stvari, a on bi takodjer odgovarao i namisli zakonodavčevoj, kao što je to gore istaknuto.

Još o odnosu prava na mirovinu po ugovoru i po zakonskim propisima prema pravu na odpravninu po zakonu o radnjama*

Napisao dr. Ilija Badovinac, odvjetnik u Sarajevu

1. — Nema nikakve sumnje, da su i pravo na mirovinu po ugovoru i zakonsko pravo na odpravninu obvezna prava — s tom jedinom razlikom, što se pravo temelji na ugovoru, a drugo neposredno na samom zakonu (§ 333 st. 1 zor.). Predmet obaju tih prava jest novčana činidba, samo s tom razlikom, što se u prvom slučaju plaćanje vrši u mjesečnim obrocima, a u drugom slučaju odjednom.

*) Vidi raspravu istoga pisca u br. 5. »Mjesečnika«. Opaska uredništva.

Google

Odnos povoljnijega prema nepovoljnijemu pravu nije nikakav pravni nego faktični odnos. Zato takav odnos nedvojbeno postoji i mora postojati kako izmedju različitih odredaba dvaju zakona, tako i izmedju različite ugovorne i zakonske odredbe, kad te odredbe uredjuju jedan te isti pravni odnošaj. — On je čak imanentan svim imovinskim pravima, jer se sva ta prava svode na novac ili novčanu vrijednost.

Tako je pravo vlasništva na jednu trokatnicu povoljnije od prava vlasništva na jednog konja; pravo vlasništva na stanovitu zemlju povoljnije od prava služnosti puta preko iste zemlje; povoljnije je pravo na tražbinu od 300.000 Kn, nego pravo vlasništva na kuću vrijednu 50.000 Kn, i t. d. Kod obveznih prava nesumnjivo je povoljnije za ovlaštenika ono pravo, koje mu pruža veću imovinsku korist odnosno novčanu vrijednost.

Ako dva zakona uredjuju različito jedan te isti pravni odnos, onda važi pravilo: lex posterior derogat priori, u koliko se ne radi o odnosu generalnog prema specijalnom zakonu, kako je to slučaj sa zakonom o radnjama prema zakonu od 12. svibnja 1922, o mirovinskom osiguranju namještenika.

Tako je odredba § 333 st. 1 i 3 zor. mogla važiti uz pravo na mirovinu prema tomu specijalnomu zakonu. Nu jer zakonodavac nije to htio, morao je uvrstiti iznimnu odredbu u § 333 st. 2 zor.

Posve je drugačiji odnos odredbe · 333 st. 1 i 3 zor. prema dispozitivnim pravima za isti slučaj.

Ta su prava bez obzira na ime i sadržinu mogla biti samo povoljnija ili nepovoljnija od toga novoga zakonskoga prava, i to bez ikakve iznimke. Dosljedno tome zakon o radnjama osniva isključivo na tom kriteriju svoj opći propis o odnosu toga svoga prava prema beziznimno svim ugovornim pravima za isti slučaj. On čak i ne govori o povoljnijim pravima, nego o povoljnijim odredbama ugovora prema odnosnim zakonskim odredbama.

Opće je poznato, da odredbe raznih ugovora, koje se odnose na slučaj, za koji zakon o radnjama u § 333 st. 1 predvidja samo pravo na zakonsku odpravninu, mogu biti i jesu vrlo različite, t. j. one mogu za taj slučaj priznavati službeprimcu najrazličitija prava. Sva ta prava, u koliko se samo radi o imovinskim pravima, mogu i moraju biti povoljnija ili nepovoljnija od zakonskoga prava na odpravninu. Što je za službeprimca u konkretnom slučaju povoljnije, to je quaestio facti. Zato i zakon o radnjama za slučaj spora prepušta sudu, da to pitanje riješi.

Tvrdi se, da se zakonska odredba o odpravnini ne može usporedjivati sa ugovornom odredbom o mirovini, jer odpravnina i mirovina nisu jedno isto. Sigurno je, da to dvoje nije jedno te isto. Protivno nije nitko nikad tvrdio. Ali baš zato, jer te dvije odredbe daju službeprimcu za isti slučaj dva različita prava, potrebno je, a to traži i propis § 324 st. 1 zor., da za slučaj spora sud prosudi, koje je od ta dva prava povoljnije za službeprimca. Prirodno je, da, čim se rješenje toga pitanja prepušta sudu, ne mogu odlučivati subjektivni momenti o tom, koje je pravo povoljnije, jer za sud mogu i moraju biti odlučni samo

Digitized by Google

objektivni momenti. Subjektivni momenti na strani službeprimca mogli bi biti odlučni samo onda, kad bi službeprimac tužbom tražio objektivno manje povoljno pravo. U tom bi slučaju sud, jer ne može suditi ultra petitum, morao dosuditi ono pravo službeprimcu, koje je on tražio, makar da je ono drugo pravo objektivno za nj' povoljnije. U ostalom iz subsidijarne važnosti zakonskoga prava na odpravninu samo za slučaj, kad nema u ugovoru povoljnijih odredaba za službeprimca, mora se, i ako zakon to izričito ne odredjuje, doći do zaključka, da službeprimcu po zakonu pripada ono pravo, koje on subjektivno smatra za sebe povoljnijim, t. j. da njemu pripada pravo izbora.

2. — Ma da su odnosne odredbe u glavi IV, II. dijela zakona o radnjama prisilne prirode, ne smije se predvidjeti, da su one po izričitoj zakonskoj odredbi prisilne samo u toliko, u koliko su povoljnije za službeprimca od odnosnih ugovornih odredaba. Prema tome svrha odredbe iz § 333 st. 1 zor. može biti samo ta, da se službeprimcu, čiji je službeni odnos trajao neprekidno više od 10 godina, osigura minimalno zakonsko pravo na odpravninu, ako mu ugovor za taj slučaj ne daje nikakva prava ili mu daje manje pravo.

To minimalno pravo pripada jednako službeprimcu, koji prestankom službe ostaje bez zaposlenja, kao i onomu, koji odmah prelazi u službu novoga službodavca. Ne može biti ni daljnja svrha zakonskoga prava na odpravninu, da ublaži prelaz iz aktivnoga u mirovinsko stanje; prosto ne zato, što zakon o radnjama ne pozna prava na mirovinu ni mirovinskoga stanja. Ipak je i protivno mišljenje u pravu, kad poprima, da zakon o radnjama vodi računa i o pravu na mirovinu u odnosu prema zakonskom pravu na odpravninu. Nu kako zakon o radnjama gleda na taj odnos, nije o tom potrebno tek zaključivati iz »daljnje svrhe« zakonskoga prava na odpravninu, kad taj zakon izričito odredjuje, da pravo na mirovinu prema zakonskim propisima isključuje zakonsko pravo na odpravninu (§ 333 st. 2 zor.) i da zakonsko pravo na odpravninu važi samo u toliko, u koliko po ugovoru ne postoji povoljnije pravo za službeprimca (§ 324 st. 1 zor.).

O svrsi ugovornoga prava na mirovinu u onom smislu, kako se o njoj govori kod pojedinih zakonskih odredaba, ne može biti riječi, a pogotovo ne o različitoj svrsi ugovornoga prava na mirovinu i zakonskoga prava na odpravninu. Kod sklapanja ugovora o uslugama za plaću nastoji službeprimac postići što povoljnije uslove uopće, pa tako i za slučaj prestanka službeničkog odnosa, ako je isti trajao neprekidno više od 10 godina. Opće je poznato, da se u poslovnom svijetu za taj slučaj smatra pravo na mirovinu kao najpovoljnije pravo.

Ugovorom može biti službeprimcu za taj slučaj priznato i alternativno pravo n. pr. na odpravninu u visini od 2-godišnje plaće ili na mirovinu u odredjenom postupku aktivitetnih beriva, a mirovinski statuti nekih velebanaka priznaju službenicima, koji budu umirovljeni sa više od 25 godina službe, mirovinu za prve dvije godine u visini punih aktivitetnih beriva, a za dalnje godine redovnu mirovinu.

Kad bi protivno mišljenje bilo ispravno, imao bi službeprimac pravo na zakonsku odpravninu i onda, kad bi u prvom slučaju sam izabrao pravo na mirovinu kao za sebe povoljnije, kao i u drugom slučaju.

Digitized by Google

Očevidno je iz ova dva primjera, da ne može biti ispravno tumačenje, po kojem bi i onaj službeprimac, koji odričući se ugovorne odpravnine, dvostruko povoljnije od najpovoljnije zakonske odpravnine, izabere ugovornu mirovinu kao još povoljniju, kao i onaj s ugovornom mirovinom za prve dvije godine u visini punih aktivitetnih beriva i daljnjom redovnom mirovinom imao pravo još i na zakonsku odpravninu samo zato, što ugovorna mirovina nije isto što i zakonska odpravnina i što im je tobože svrha različita.

Ovi primjeri dokazuju i to, da imade slučajeva, u kojima se može računskom točnošću na prvi pogled utvrditi, da je ugovorno pravo na mirovinu povoljnije od zakonskoga prava na odpravninu i da služi svim mogućim svrhama, kojima bi imala navodno služiti zakonska odpravnina, u većoj mjeri neko zakonska odpravnina.

Zašto onda takvo jedno nemoguće tumačenje zakona, koji sadržaje izričiti propis, da pravo na zakonsku odpravninu važi samo u toliko, u koliko ugovorna odredba ne sadržaje povoljnije odredbe za službeprimca?

3. — Priznaje se, da zakon nije htio nametnuti službodavcu dvije svoje zakonske obveze i da je zato isključio obvezu plaćanja odpravnine samo za slučaj, kada je on, zakon, propisao obvezu plaćanja mirovine.

Tu se previdja, da zakon o radnjama propisuje za slučaj, predvidjen u § 333 st. 1, samo jednu obvezu, odnosno samo jedno pravo: pravo na odpravninu, dok obveze odnosno prava na mirovinu uopće ne pozna. Što to pravo pozna i propisuje stariji, ali posebni zakon, to ima za posljedicu samo to, da je noviji generalni zakon o radnjama priznavajući za taj slučaj samo pravo na odpravninu, morao nužno odrediti odnos toga svoga prava prema pravu na mirovinu po specijalnom zakonu. Da to nije učinio, važilo bi i jedno i drugo pravo, jer generalni zakon ne derogira drugačiji propis specijalnog zakona za isti slučaj.

Nu jer zakon o radnjama kao generalni zakon nije htio biti socijalniji od specijalnoga socijalnoga zakona od 12. svibnja 1922. to je logično iznimnom odredbom samo za taj slučaj morao dokinuti važenje svoga prisilnoga prava na odpravninu. Nije zakon o radnjama to učinio zato, jer nije htio nametnuti službodavcu d v i j e s v o j e z a k o n s k e obveze, jer on pozna samo jednu svoju zakonsku obvezu: pravo na odpravninu. On se je morao, znajući da po navedenom specijalnom zakonu postoji za slučaj, predvidjen u § 333 st. 1, zakonsko pravo na mirovinu, odlučiti, da li i u tom slučaju imade važiti njegovo prisilno pravo na odpravninu ili ne Njegova volja i odluka došla je do apsolutno jasnog izražaja u iznimnoj odredbi § 333 st. 2 zor.

U sličnom položaju našao se zakon o radnjama prema već postojećim ugovornim (dispozitivnim) pravima, koja su za taj odnos važila na jednom dijelu državnoga područja u smislu dispozitivnih odredaba opć .gradj. odnosno trgov. zakona. Njegova odluka našla je jasan izražaj u propisu § 324 st. 1 zor.

Mišljenje, da službodavac, kojemu je poznata zakonska obveza odpravnine, ugovorajući mirovinu, mora platiti i jedno i drugo, kad bi bilo ispravno, moglo bi se odnositi samo na mirovine, ugovorene

Digitized by Google

iza stupanja na snagu zakona o radnjama, a nikako ne na one, koje su ugovorene prije tog zakona. Medjutim i tako suženo to mišljenje bilo bi samo onda ispravno, kad ne bi postojala odredba § 342 st. 1 zor., jer bi tada uz ugovoreno pravo, bilo to veća ili manja odpravnina ili mirovina, pripadalo službeprimcu i zakonsko pravo na odpravninu. Nu, jer postoji taj propis, koji ograničava važenje propisa § 333 st. 1 zor. samo za one slučajeve, za koje ne postoje povoljnija ugovorna prava, ne može to mišljenje ni u kojem slučaju biti ispravno. Kad bi ovo mišljenje bilo ispravno i kad bi uz zakonsku obvezu na odpravninu službodavac morao plaćati i ugovornu mirovinu, jer je i tu obvezu znajući zakonsku obvezu o plaćanju odpravnine ugovorom preuzeo, onda bi logično to isto moralo važiti za slučaj ugovornoga prava na veću odpravninu od zakonske, jer je i to ugovorna obveza kao i obveza na mirovinu, koje službodavac nije morao preuzeti, a koja je zanj teža, a za službeprimca povoljnija od zakonske. Prema tome mogu i moraju i oba ta prava stajati u jednakom odnosu prema pravu na zakonsku odpravninu .

Kako medjutim ni jedna zakonska odredba ne daje mogućnosti tumačenja, da je zakon o radnjama htio priznati službodavcu uz zakonsko pravo na odpravninu još i bilo koje ugovorno pravo za isti slučaj, a postoji propis §-a 324 st. 1 zor. koji je isto tako poznat službodavcu kao i propis §-a 333 st. 1 zor., što je uostalom podpuno nevažno, to se mora zaključiti, da ni ovaj razlog ne stoji.

4. — Mišljenje, da je čitav § 333 zor. prisilan, nije u skladu s propisom § 338 zor., po kome prisilnost ide samo tako daleko, da se prava službeprimčeva po tom zakonskom propisu ne mogu ugovorima o službi van snage staviti ili ograničiti.

Prema tome prisilni su samo propisi § 333 st. 1 i st. 3, jer se samo ti propisi odnose na prava službeprimčeva. Sve ostale odredbe § 333 st. 2, 4—8, sadržavaju iznimke u korist službodavca i kao takove ni po naravi stvari ni po odredbi § 338 zor. ne mogu biti prisilne naravi.

Tko može tvrditi, da se službodavac ne bi mogao svojemu službeprimcu, koji je osiguran po zakonu od 12. svibnja 1922 i koji će dobivati mirovinu po tom zakonu, ugovorom valjano obvezati na isplatu odpravnine u istom, većem ili manjem iznosu od zakonskog ili čak i na plaćanje mirovine? Ne može biti ni najmanje sumnje, da on to može podpuno valjano učiniti. To priznaje i protivno gledište, makar to čini samo zato, da bi dokazalo, da ugovorno pravo na mirovinu ni onda, kad je povoljnije, ne isključuje prava na zakonsku odpravninu. Dakako da i svi zaključci, izvedeni iz ovog krivog mišljenja, moraju biti krivi.

Točno je samo to, da zakon o radnjama, stvarajući iznimnu odredbu u § 333 st. 2, nije mislio na ugovornu mirovinu, nego samo na mirovinu prema zakonskim propisima. On pri tom nije ni mogao ni trebao misliti na ugovornu mirovinu, jer je na nju, kao ugovorno pravo, mislio već prije, kad je uvrstio u zakon obći uvodni propis u glavu IV, II. dijela u § 324 st. 1 zor., kojim je propisao odnos beziznimno svih ugovornih prava prema zakonskomu pravu na odpravninu i ostalim zakonskim prisilnim pravima.

Digitized by Google

Kad propis § 333 st. 2 zor. nije prisilna nego iznimna odredba prema prisilnoj odredbi iz § 333 st. 1 zor., što se vidi i iz njegove stilizacije (»ne pripada«), onda je nedopušteno iznalaziti tobožnju njegovu prisilu u onome pozitivnom zaključku, koji argumento a contrario iz njega slijedi, t. j. u zaključku, da zakonska odpravnina pripada službeprimcu, koji ima pravo na mirovinu po ugovoru. Upravo je nerazumljivo, kako je kraj jasne stilizacije propisa §§ 324 st. 1 i 333 st. 2 zor. moglo doći do zablude, da potonji propis nije iznimna odredba i da prvi propis ne obuhvaća i ugovornoga prava na mirovinu, ma da je to pravo nesporno ugovorno i ma da ni taj ni bilo koji drugi propis ne isključuju ugovornoga prava na mirovinu ispod važenja propisa § 324 st. 1 zor. Prema tome smije se tvrditi, da protivno stanovište nije i ne može biti izpravno.

Kada je ugovor o službi povoljniji od propisa zakona o radnjama

Napisao dr. Ivo Politeo, Zagreb.

Teško da ima pravnika, koji se ne bi bar malo bojao, da obavlja posao sličan Sizifovu, kad piše danas o zakonima, izdanim prije 10. travnja 1941. Ovoj se bojazni ima možda pripisati i oslabljenje djelatnosti na području pravne književnosti. Nitko nije siguran, hoće li ono, što je danas napisao, biti aktuelno još sutra, kad bude izašlo tiskano. Svakog časa postoji mogućnost, da nov pravni propis učini sav trud pravnoga pisca jalovim i da oduzme svaku praktičnu vrijednost tumačenju zakona, koji je vrijedio još u času pisanja. Tako brzo, tako nepredvidjeno, tako korjenito mijenjaju se danas stari zakoni!

Opisana bojazan neće biti neumjesna ni onda, kad se bude radilo o zakonu razmjerno mladome, kao što je zakon o radnjama od 5. studenoga 1931, ali kad se bude radilo baš napose o onome njegovu dijelu, koji uredjuje službovne odnose, bit će ta bojazan, u poredbi s drugim zakonima, dakle razmjerno, s razlogom ipak najmanja. S razlogom zato, jer spomenuti dio zakona o radnjama sadržaje uglavnome propise materijalno-pravne naravi, dok će se reforme, koje se očekuju, odnositi prvenstveno na organizaciju rada, na postupovne propise, na način, kako će se imati ti materijalno-pravni propisi provadjati. Npr. propisi o pravima službeprimaca na plaću, na odmor, na odkaz, na odpravninu, na bolovanje itd. ostat će manje više — a načelno svakako — nepromijenjeni, i to tim više, što su oni dosta slični starim uzorcima, koje si novo hrvatsko zakonodavstvo bude vjerojatno izabralo. Najvećih naprotiv promjena bit će u načinu, kako se budu sklapali ugovori, koji budu sadržavali spomenute materijalno-pravne propise, u načinu kako se budu rješavali sporovi, u načinu kako se bude u pojedinim poduzećima uskladjivao socijalni momenat s ekonomsko-produktivnim itd.

Zbog svega toga, iako svijestan rizika, kojemu se izvrgava svaki pravni pisac, kad piše o dosadašnjim pozitivnim zakonima, ipak

Digitized by Google

s razmjerno najmanje takve bojazni pristupam tumačenju jednoga propisa zakona o radnjama, koji je, bar po mojem mišljenju, u našoj sudskoj praksi bio često pogrješno shvaćan i primjenjivan. Osim toga to je propis načelne naravi, toliko načelne, da će kao načelo ostati vrijediti i za buduće hrvatske socijalne zakone. Radi se o propisu §-a 324., koji u dijelovima odlučnim za ovu raspravu glasi ovako:

»Za pomoćno osoblje, koje je uposleno u itd . . . . . važit će naredjenja ove glave, ukoliko za službeprimca nisu ugovorom zaključene povoljnije odredbe.«

Ovaj propis izražava načelo prvenstvene vrijednosti onoga, što je povoljnije za službeprimca. Znači: zakon vrijedi samo onda, ako nema ugovora, odnosno ako ugovorom nije uredjeno ono, što uredjuje zakon. Ako je pak nešto uredjeno i zakonom i ugovorom, onda vrijedi ono od dvoga, što je za službeprimca povoljnije. Niti je, dakle, ugovor jači od zakona, niti zakon jači od ugovora: jače je ono, što je povoljnije za službeprimca. Manje povoljan propis zakona neće biti primijenjen zbog jačega, jer povoljnijega propisa ugovora, i obratno: manje povoljan propis ugovora mora ustuknuti pred povoljnijim propisom zakona (osim ako zakon iznimno dopušta i takav manje povoljan propis ugovora; kao n. pr. jednomjesečni otkaz kao minimalni). Onako, kao što kazneni postupnik prožima favor defensionis, tako i zakon o radnjama prožima favor laboris.

Sudska praksa, priznavajući gornje načelo, ipak često griješi pri rješavanju pitanja, što je povoljnije? Ona, naime, uzima službovni odnos, a dosljedno tomu i službovni ugovor kao cjelinu, pa onda uporedjujući s tog stanovišta cjeline, skupnosti, općenitosti, ugovor sa zakonom, odlučuje: povoljniji je ugovor i zato on vrijedi, odnosno povoljniji je zakon i zato se ovaj ima primijeniti. Drugim riječima ili matematički se izražujući, praksa svakoj odredbi ugovora i zakona daje izvjesnu brojčanu vrijednost i onda sve te vrijednosti zbraja, pa prema zbroju odlučuje. N. pr. ugovor ima pet odredaba: o otkazu, o odmoru, o otpravnini, o pokusnome vremenu i o mirovini. Odkaz je dulji i odpravnina je veća nego u zakonu, a kako zakon mirovine uopće ne spominje, znači da ugovor i u toj točci ima veću vrijednost ili povoljnost za službeprimca. Pokusno vrijeme je naprotiv dulje, a odmor kraći nego u zakonu, dakle je u tim dvim točkama ugovor nepovoljniji od zakona. Ali unatoč tome praksa priznaje vrijednost i daje prvenstvo čitavome ugovoru, jer da je on, promatrajući ga u cjelini, po svome konačnome zbroju, povoljniji od zakona.

No baš to je ono pogrješno; pogrješno je to zbrajanje pojedinih odredaba, to njihovo medjusobno prebijanje. Pogrješno je n. pr. nepovoljnijoj odredbi ugovora o odmoru dati vrijednost minus 1, a znatno povoljnijoj o otkazu dati vrijednost plus 5, i onda priznati valjanost i ugovornoj odredbi o odmoru, makar je ona nepovoljnija od zakonske odredbe, i to s obrazloženjem, da onaj minus 1 zbrojen sa plus 5 daje konačno plus 4, što da je svakako povoljnije od dotičnih zakonskih odredaba, koje da zbrojene daju rezultat 2.

Digitized by Google

Ispravno je naprotiv promatrati svaku odredbu ugovora samu o sebi i kao takvu uporedjivati ju s istovrstnom odredbom zakona, pa onda — bez obzira na ostale odredbe ugovora — odlučiti, koja je od tih odredaba povoljnija: da li zakonska ili ugovorna — i tako dati prednost povoljnijoj. Samo ovakvim pojedinačnim usporedjivanjem, usporedjivanjem dvaju propisa o jednome te istom predmetu ili pravu moguće je doći do točne objektivne ocjene o većoj ili manjoj povoljnosti. Svaka druga ocjena, a napose ona skupna, proistekla sa stanovišta cjeline, može da bude subjektivna, da se dakle odvoji od shvaćanja, što ga ima zakonodavac. Jer zakonodavac je izrazio svoje shvaćanje o onome, što je povoljnije za službeprimca: otkaz je shvatio kao povoljniji, kad je dulji, pokusnu službu kad je kraća, odpravninu kad je viša, i t. d. I prema tome objektivnome shvaćanju, kojemu je zakon dao jasnog izražaja u dotičnim zakonskim propisima, kad je n. pr. duljinu odkaznog roka i odmora te visinu odpravnine odmjerio prema trajanju službe, mora da se ravna svatko, koji dolazi u priliku, da zakon primjenjuje.

Ispravnost ovoga stanovišta dokazuje sama svrha zakona. Ovome je bila svrha, da poboljša položaj službeprimca u tjelesnome, duševnome i imovinskome pravcu. Svi propisi zakona služe tim svrhama ili jednoj od njih. Kad zakon priznaje službeprimcu bezuvjetno pravo na minimalni odmor, hoće time da mu omogući tjelesni oporavak i duševnu naobrazbu. Oduzimanjem ili ograničenjem toga prava na odmor bila bi rečena svrha promašena, bila bi promašena čak i onda, kad bi u naknadu toga bila ugovorena daleko viša plaća ili odpravnina, jer s nijednim od toga ne može se polučiti ono, što je zakonodavac htio postići s odmorom. Službeprimaca ima raznog shvaćanja i ukusa: jedni su više željni zdravlja i duševne hrane, a drugi zarade i novca. Za prve će biti povoljnijom odredba o većemu odmoru, a za druge o višoj plaći ma i uz nikakav ili kraći odmor. Zakonodavac pak htio je sva ta razna shvaćanja uskladiti i prema jednome te istome pravcu usmjeriti. Zbog toga je i zabranio ugovore, koji bi bili tako jednostrani, te bi promicanjem jedne svrhe škodili drugoj svrsi. Službeprimac mora čuvati svoje zdravlje, zbog česa mora imati odmor; službeprimac mora imati vremena, da si za slučaj gubitka službe nadje drugu, zbog toga mora imati primjeren odkaz; službeprimac mora da si osigura život za vrijeme, dok nadje novu službu, zbog česa mora imati odpravninu, i t. d. Budući da svaki od tih »mora« služi posebnoj svrsi, a zakonodavac nalaže ispunjenje svake od tih svrha, ne može se izbjeći nijednome od tih »mora«, niti ga naknaditi s višestrukim ili povoljnijim udovoljenjem kojemu drugome od onih »mora«.

Koliko je zakonodavcu stalo do toga, da bude postignuta baš svaka od svrha, koje je postavio, tako da nijedna ne bude izigrana pomoću druge, dakle ni jedna povoljnost s drugom povoljnošću, vidi se vrlo lijepo na zakonu o zaštiti radnika, koji je u uskoj vezi sa zakonom o radnjama. Prvo spomenuti zakon pruža mogućnost veće zarade radniku time, što mu priznaje pravo na razmjerno veću nagradu za tzv. prekovremene sate; ide time, dakle, za imovinskom, materijalnom svrhom; no istovremeno ograničuje broj dozvoljenog prekovremenog

Digitized by Google

rada, čime ide za zdravstvenom i prosvjetnom svrhom. Baš da ova potonja ne bude izigrana, ne priznaje prava na nagradu za one prekovremene sate, koji prekoračuju dozvoljeni obseg (tako da se ova nagrada za nedozvoljene prekovremene sate može postići tek na temelju o. g. z-a). Ne mogu, dakle, imovinski višak ili probitak da potisnu, da naknade zdravstveni, prosvjetni probitak i svrhu.

Da se svaku odredbu ugovora smije i mora ocjenjivati samo u poredbi s onom odredbom zakona, koja uredjuje i s t i p r e d m e t i l i i s t o p r a v o i da nema medju njima prebijanja, vidi se najbolje iz §-a 338 zakona o radnjama. Taj § daje pojedinim odredbama zakona prinudno-pravno značenje time, što veli, da se »službeprimčeva prava iz §§ 326, 327, 328, 329 stav 1 do 3, 331, 332 stav 2 do 5, 333, 334 stav 2, 335 i 337 n e m o g u u g o v o r i m a o s l u ž b i v a n s n a g e s t a v i t i ili o g r a n i č i t i«.

Ako uvažimo, da su svi propisi materijalno-pravne naravi za više pomoćno osoblje sadržani u §§-ima 325 do 337, onda vidimo, da su skoro svi ti propisi iscrpljeni u gornjemu nabrajanju prinudno-pravnih propisa. Tu se radi o pravima na plaću za vrijeme bolesti ili nesreće, o temelju za obračunavanje tantijeme, o pravu na odmor, o pravu na najdulje odnosno najkraće pokusno vrijeme, o pravu na odkazne rokove, o pravu na odpravninu, o razlozima prijevremenoga razrješenja službe, o pravu odustaje od ugovora, o pravu na konvencionalnu kaznu, — dakle o glavnim stvarima u službovnome odnosu, koje se obično predvidjaju ugovorom. N i j e d n a od tih stvari ne može biti ugovorom drukčije odnosno nepovoljnije uredjena, nego li ju je uredio zakon. To je jasni smisao §-a 338. Povoljnije može da bude uredjena, ali ta p o v o l j n o s t m o ž e v r i j e d i t i s a m o z a o d n o s i z m e d j u *i s t o v r s n i h* s t v a r i i l i p r a v a. Iz toga slijedi, da nema prebijanja medju pojedinim odredbama ugovora, da nema paušalnog ocjenjivanja, ocjenjivanja u prosjeku, nego da svaku pojedinu ugovornu odredbu valja samu o sebi ocjenjivati u odnosu prema onoj odredbi zakona, koja uredjuje istu stvar ili pravo.

Sličan razlog nalazimo i u §-u 251, koji takodjer nabraja prinudno-pravne propise ili minimalna i za službeprimca neokrnjiva prava iz općega dijela zakona, koji je zajednički za sve vrste službeprimaca, za niže i više pomoćno osoblje.

Kad bi se navedeni propis §-a 324. tumačio onako pogrješno, kako to često čini sudska praksa, onda § 338. ne bi imao nikakve vrijednosti, onda bi to značilo ukinuće tog §-a, koji je baš najvažniji u zakonu o radnjama, jer on daje glavno obilježje tome zakonu. Nijedan, naime, od prijašnjih zakona nije toliko obilježen p r i n u d n o p r a v n o š ć u kao upravo zakon o radnjama, tako da su ga pravnici, odviše zadojeni rimskim pravom i liberalističkim duhom, baš zbog toga najteže razumjeli i krivo provadjali. Navedeni propis §-a 324 ne da se tumačiti bez §-a 338, s kojim je u najužoj vezi. Ova se dva propisa tako dopunjuju, da bi mogli reći, da je § 338. logična posljedica navedenoga propisa §-a 324.

Sve gornje vrijedi i za pravo službeprimca na o d p r a v n i n u. To pravo priznao je zakon službeprimcu u §-u 333., a u §-u 338. izri-

Digitized by Google

jekom je odredio, da se ono ne može »ugovorima o službi van snage staviti ni ograničiti«. Dakle to pravo kao zakonsko jače je od eventualne protivne ugovorne odredbe, tako da ga nijedan ugovor ne može ni okrnjiti, a kamo li ukinuti; ugovor ga može tek povećati, učiniti povoljnijim, ali samo kao takvo pravo, kao pravo baš na odpravninu. Zato ovo pravo na odpravninu ne može biti ni nadomješteno ugovornim pravom drukčije vrsti, dakle ni ugovornim pravom na mirovinu. Iznimno može da ga nadomjesti jedino mirovina, koja se osniva na zakonu, odnosno mirovina »prema postojećim zakonskim propisima«, a ne i ona prema ugovornim propisima. To je smisao iznimke, koju dozvoljava drugi stav istog §-a 333., kad veli: »Ova odpravnina ne pripada službopriincu. koji ima pravo na mirovinu prema postojećim zakonskim propisima«. Mi ne možemo pojam zakonskoga proširiti, pa uklopiti u nj' i pojam »ugovornoga«, jer to su dva različita pojma. Zakonski ostaje zakonski i ne može se nikako tumačiti kao ugovorni — tim manje, što je susjedna riječ »postojeći« zapravo prijevod riječi »pozitivan«, a mi znamo, da se samo za zakonske propise govori, da su pozitivni, a ne i za ugovorne.

Drugi stav §-a 333. ima svakako značaj iznimke, pa se kao i svaka druga iznimka smije samo restrinktivno tumačiti. To vrijedi za tumačenje čitavoga tog stava, a pogotovu za riječ »zakonskim«. — Kad ne bi bilo toga drugoga stava, moglo bi se djelomice i opravdati tumačenje rješidbe Stola sedmorice od 13. lipnja 1940., br. Rev 754/1940, da su naime mirovina i odpravnina jedno te isto, jer da predstavljaju novčanu naknadu za jedan te isti slučaj, t .j. za slučaj razrješenja službovnog odnosa, pa da zato zakon nije smatrao ni potrebnim spominjati posebno mirovinu, koja bi u tom slučaju bila uključena u pojmu odpravnine. Ali baš to što zakon spominje izrijekom mirovinu, dokazuje da ju nikako ne izjednačuje odpravnini, da ju smatra nečim drugim i posebnim. Zakon je nadalje vrlo dobro znao. da postoji mirovina, koja se osniva na ugovoru, i ona, koja se osniva na zakonu, pa je zato namjerice riječi »penziju« dodao daljnje riječi »prema postojećim zakonskim propisima«, htijući samo toj na zakonu osnovanoj mirovini dati pravo, da nadomjesti odpravninu i tako službodavca riješi obveze plaćanja i odpravnine.

Kraj takve jasnoće zakonskoga teksta bilo bi suvišno podkrijepiti ga pozivom na vjerojatnu povijest njegova postanka. No reći ćemo i u tom pravcu par riječi. Kad je zakon o radnjama bio sastavljan i donesen, bivša kraljevina Jugoslavija nije poznavala na zakonu osnovane mirovine, osim u Sloveniji i Dalmaciji, koje su dotične zakone naslijedile od bivše austrijske polovice habsburške monarhije. Kako je poznato, Slovenci su u bivšoj Jugoslaviji bili tako dobro organizirani, da su prije svih saznavali za sve nacrte zakonskih osnova i imali najviše mogućnosti utjecati na konačnu izradbu tih nacrta, kojom mogućnošću su se najobilnije i koristili. Tako je bilo i s osnovom zakona o radnjama. Kako je § 333. sa zakonskom dužnošću plaćanja odpravnine pogadjao najviše slovenske službodavce (dalmatinskih je bilo razmjerno malo), jer su oni bili već obvezani i na pla-

Digitized by Google

ćanje svoga dijela prinosa u mirovinsko zakonsko osiguranje, dali su Slovenci unijeti u § 333. drugi stav kao iznimku od pravila iz prvoga stava, pri čemu su se donekle poveli za austrijskim namještenič-kim zakonom, koji je u svome §-u 23, gdje se govori o odpravnini, imao ovakav sličan propis: »Beiträge, die der Dienstnehmer auf Grund einer öffentlich-rechtlichen Versicherung bezieht, dürfen in die Abfertigung nur insoweit eingerechnet werden, als sie die gesetzlichen Mindestleistungen übersteigen.« (Upozorujem, da ni austrijski namještenički zakon, koji je služio kao uzor našemu, ne govori ništa o ugovornoj mirovini, nego još jasnije od našega zakona upućuje samo na »javnopravno osiguranje«). Takvog opravdanja sa zakonskom mirovinom nisu imali ostali dijelovi bivše Jugoslavije, ali su imali opravdanje sa ugovornom mirovinom, koje ipak nisu iskoristili, ili ako su pokušali to učiniti, nije im bilo uvaženo. Vjerojatno zbog ovakvog obrazloženja: Zakon o radnjama zateći će slovenske i dalmatinske službodavce s već jednom zakonskom obvezom u pogledu naknade za slučaj razrješenja službovnog odnosa s obvezom plaćanja prinosa za mirovinsko osiguranje. Bilo bi nepravedno, da im ja, zakon, nametnem još jednu obvezu, pa da oni imadu dvije zakonske obveze. Ostavit ću im, dakle, samo jednu obvezu. Vi drugi naprotiv nemate još te zakonske obveze za plaćanje u mirovinsko osiguranje. Obveza, dakle, koju vam ja sada nalažem, jest jedina u tom pogledu i zato nema razloga, da vas nje oslobodim. Neki od vas, ali samo neki, imaju doduše obvezu, da plaćaju mirovinu na temelju ugovora. Ali ugovor predstavlja vašu volju, a ne volju zakona. Dakle vam ja, zakon, sa svoje strane ne namećem nikakve druge, dodatne obveze. Kad bih vas zbog ugovorne obveze oslobodio ove zakonske, vi ne biste imali nikakve zakonske obveze u tom pogledu, a to bi bilo nepravedno.

Moglo bi se prigovoriti, da službodavci, kad su ugovorom preuzeli obvezu plaćanja mirovine, nisu predvidjali, da će im zakon naložiti i obvezu plaćanja odpravnine, jer da su to predvidjali, ne bi ugovorili mirovinu. Istina, ali valja uvažiti i to da je § 333. o odpravnini dobio obveznu snagu iznimno tek godinu dana nakon obnarodovanja zakona o radnjama (9. XI. 1931), tako da su službodavci punu godinu dana unaprijed znali za tu obvezu i imali tako vremena i prilike da je se oslobode.

Uostalom, ni zakonsko mirovinsko osiguranje samo po sebi ne oslobadja službodavce od plaćanja odpravnine po §-u 333. zakona o radnjama. Oslobadja ih samo onda, ako službeprimac nakon razrješenja službenog odnosa stvarno i dobiva mirovinu »prema postojećim zakonskim propisima« t. j. po zakonu o mirovinskom osiguranju. Kako je, naime, poznato, mirovina se dobiva tek nakon 40-godišnjega službovanja ili članstva u Mirovinskome zavodu. Jasno je, da službeprimcu, koji je n. pr. nakon 15. godine službovanja razriješen službe, ne može naknaditi odpravninu nada ili mogućnost, da će tek nakon daljnjih 25 godina dobiti stvarno mirovinu. Kad on u tom času ne bi dobio

odpravnine, on stvarno ne bi dobio ništa i § 333. zakona o radnjama bio bi za njega bez ikakve koristi.

Toliko de lege lata. Drugo je pitanje, ne bi li de lege ferenda bilo pravedno donekle ublažiti obvezu iz §-a 333. za one službodavce, koji su još prije godine 1931, dakle prije izdanja zakona o radnjama preuzeli na sebe ugovornu obvezu, da iz svoga plaćaju mirovinu. Pri rješavanju toga pitanja nikako se ne bi smjelo pustiti s vida, da je njihova ugovorna obveza za plaćanje mirovine ublažena već s §-om 60. zakona o mirovinskome osiguranju. (»Ali ako je poslodavac, neposredno ili posredno..., zajemčio službeniku obaveznom na ovo osiguranje, da će dobijati izvjesno obezbjedjenje, onda on može ono, što službeniku pripada iz obaveznog osiguranja, uračunati u ono, što mu po ugovoru pripada, i to u srazmjeri, u kojoj je prinosio za obavezno osiguranje«). Osim toga ne smijemo zaboraviti, da zakon o radnjama nije htio dirati u prava službopriimaca, koja su oni već imali; on im je htio samo ta prava povećati odnosno dati nova, veća prava, prava koja neki od njih nisu još imali. Ne dirajući u pravo na mirovinu, u koliko je ovo tu i tamo kao ugovorno postojalo, htio je svim službopriimcima bez razlike dati posebno, novo pravo, pravo na odpravninu. Zašto da im onda zbog odpravnine oduzme mirovinu? Baš onako, kao što im n. pr. zbog novoga prava na plaću za vrijeme bolesti nije oduzeo pravo na plaću za vrijeme bolesti, što su ga imali i zadržali po zakonu o osiguranju radnika putem organa Suzora (danas podružnice Središnjice osiguranja)!

Prve dvije knjige gradjanskog postupnika Kraljevine Italije

Napisao dr. Hugo Werk, odvjetnik u Zagrebu.

Još prije izvršenog konačnog političkog ujedinjenja Italije, završenog zauzećem Rima 1870 godine donesen je u tadašnjoj Kraljevini Italiji zakon od 2. travnja 1865. prema kojemu je talijanska vlada bila ovlaštena donijeti: gradjanski zakon, gradjanski i kazneni parnični postupnik, trgovački zakon, zakon o trgovačkoj mornarici, zakone o izvlastbi, o književnom i umjetničkom vlastničtvu i o uredjenju sudova, kao i uskladiti razlike postojeće izmedju drugih, manjih zakona, na raznim pravnim područjima zemlje u cilju općega izjednačenja zakona.

U času, kada je na osnovu toga zakona 1 siječnja 1866 bio donesen i uveden gradjanski parnični postupnik, zajednički cijeloj državi, bila su na području tadašnje Kraljevine Italije četiri gradjanska parnična postupnika (sardinski iz god. 1859, lombardijski iz god. 1796, onaj kraljevstva dviju Sicilija iz god. 1819 i toskanski iz god. 1814). Izvan tadašnjih političkih granica kraljevine Italije ostajala je samo Papinska država sa svojim grpp. iz god. 1834. i pokrajine Mantua i Venecija, u kojima su vladali austrijski zakoni. Novi talijanski grpp. bio je protegnut na Rim god. 1870, a na pokrajine Mantuu i Veneciju

god. 1871. Time je ta oblast formalnoga prava bila izjednačena u cijeloj Kraljevini.

Pitanje preuredjenja gradjanskoga postupnika bilo je postavljeno u Italiji onim istim časom, kada je stupio na snagu talijanski parnični postupnik iz god. 1865. Kušalo se je rješavati ga putem »lakog i pogibeljnog sustava« djelomičnih reformi i posebnih postupnika, dok u osvit dvadesetoga vijeka, sistematska škola, osnovana od Giuseppe Chiovenda, nije pristupila izradjivanju novoga gradjanskoga parničnog postupnika, proučavajući ga ne kao izraz borbe privatnih interesa, nego kao orudje najviše državne funkcije. Pri tome nastojalo se je povući grnicu izmedju gradjanskoga i kaznenoga postupnika. izmedju sudske vlasti i ostalih zadataka države, izmedju formalnoga i materijalnoga prava. Osnovala se je opća teorija postupnika, koja posmatra sudstvo kao dio pravnoga poretka, dotično kao sastavni dio i izraz života Države. Dana 28 listopada 1940 bio je proglašen gradjanski parnični zakonik Kraljevine Italije, koji je stupio na snagu 21 travnja 1942. Njegovo proglašenje je slijedilo tako, da je po jedan primjerak bio dostavljen občinama Kraljevine, da bude položen u občinsku dvoranu i tamo izložen javnosti kroz mjesec dana, po šest sati na dan.

»Ovaj zakonik ima da bude povijesni izraz fašističke i udružbene Italije. U fašističkoj Državi postupak nije samo susret slobode gradjanina s auktoritetom Države, izazvan nuždom zaštite njegovih interesa, nego je čisti formalni izraz za uredjivanje sukoba privatnih interesa i za presijecanje sporova izmedju parničara. Fašistička Država ne poriče privatne interese; ona im priznaje važnost podsticanja privatne inicijative i zato ih valjano štiti. Pravo zaštite interesa odrazuje se u čvrstom procesnom sustavu. Ali ova zaštita nije tek svrha samoj sebi. U našem uredjenju nema interesa, koji nije zaštićen u razmjeru svoje važnosti za zajednicu, dotično i konačno u razmjeru svoje važnosti za više interese Nacije. Slijedi, da u fašističkoj Državi proces nije samo borba interesa, nego sredstvo za koristno uredjenje njihovo, a nadasve orudje za obezbjedjenje ne samo urednoga socijalnog življenja, koje se nadahnjuje na najvišim ciljevima Države, nego i orudje, koje će kroz primjenu pravnih propisa, koji uredjuju život Nacije, u privatnim odnosima ostvarivati najviše njezine interese«.

Ovako Ministar pravde Kraljevine Italije Nj. Pr. Dino Grandi u svojem izvještaju Nj. Vel. Kralju i Caru Italije, kojim Mu je podastro na odobrenje tekst zakonika o gradjanskom postupniku.

Ovaj je izvještaj sastavljen rijetkom jasnoćom i akribijom te pruža panoramsku sliku cijeloga zakonika, na kojem su osim Grandi-a suradjivali Giuseppe Chiovenda, Francesco Carnelutti, Alfredo Rocco, Pietro de Francisci, Enrico Redenti, Arrigo Solmi, Piero Calamandrei, dr. Leopoldo Conforti, Mariano d'Amelio, uz mnoštvo većih i manjih ličnosti iz najpozvanijih krugova talijanskoga pravničkog svijeta, koje su, u većim ili manjim djelima i monografijama, obradjivale pojedine ustanove postupnika i izradjivale razne nacrte o njemu.

Postupnik se dijeli u četiri knjige, od kojih prva sadržaje opće ustanove o sucima, o sudskoj pisarnici, o tehničkom savjetniku i o drugim pomoćnicima sudaca, o zastupniku Države, o strankama i njihovim zastupnicima, o vršenju prava na tužbu, o ovlaštenjima suca i o

Digitized by Google

procesnim djelima, njihovom obliku i rokovima, te njihovoj ništavosti. U ovoj knjizi istaknuto je načelo, koje kod nas nije priznato, da pravna stvar, koja visi u inozemstvu, ne može biti zaprekom, da se o njoj vodi parnica i pred talijanskim sudovima (Čl. 3).

Stvarna nadležnost dijeli se ovako: primiriteljni suci (conciliatori) nadležni su za raspre o pokretnim stvarima do Lir. 1.000 vrijednosti, ukoliko nadležnost nije izrično pridržana kojemu drugomu sucu, a za one iz ugovora o najmu nepokretnina do Lir. 2.000.

Kotarski sudac (pretore) je nadležan za parnice do Lir. 10.000 i k tome još za izvjesne parnice bez obzira na vrijednost spornoga predmeta; zborni sudovi (tribunali) za sve parnice, koje ne spadaju u nadležnost primiriteljnih ili u onu kotarskih sudaca.

Pošto je uredio pomjesnu nadležnost i pitanja s ovom u vezi na način, koji uglavnom odgovara našemu grpp., talijanski zakonodavac odredjuje, da u parnicama javne uprave, u onima sudaca i u onima protiv stranaca, treba u svako doba po službenoj dužnosti uzeti u obzir. da nije dopušten redovni pravni put, te dozvoljava svakoj stranci, da, omisso medio, mimoilazeći prizivni stepen, neposredno rekursom traži od ujedinjenih odjela Kasacionog suda (»sezioni unite della corte di cassazione«) konačno rješenje pitanja, da li je dopušten redovni pravni put.

D r u g a k n j i g a uredjuje redovni postupak. Talijanski zakonodavac je pošao ovdje s načela jedinstvenosti sudske vlasti, te je u ovu knjigu uzeo i propise za sporove, koji nastaju u udružbenim pravnim stvarima, za individualne radne sporove, za sporove radi primjene propisa o socijalnim osiguranjima, o nesretnim slučajevima pri industrijalnom i poljoprivrednom radu, o profesionalnim bolestima, o porodičnim doznakama i o svakom drugom obliku providjenja i obveznoga davanja pomoći i, konačno, radi primjene propisa o individualnim sporovima u stvarima uredjenim udružbenim propisima ili gospodarskim utanačenjima. Na taj način udružbeno uredjenje je svrstano u talijanski pravni sistem i postupak po tim predmetima jednolično je uredjen kao onaj o redovnim gradjanskim pravnim stvarima uz neke shodne razlike, kao što je posebno pravo dato sindikalnim organizacijama, da učestvuju u sudu kao suradnici sudaca. Za ove sporove bili su još 1926. godine osnovani radni sudovi (Magistratura del lavoro), a novi je postupnik proširio njihov rad.

Tehnički su savjetnici (consulente tecnico) novost u postupku; nadomještaju naše počasne suce, ali nisu ograničeni na suradnju u vijećima trgovačkih sudova, nego uopće u čitavom gradjanskom sudovanju. Kada je potrebno, sudac se po svojoj slobodnoj odluci utiče savjetu jednoga ili više njih, bilo za vršenje odredjenih radnja, bilo za cijeli tok postupka. Tehničke savjetnike treba uzeti iz uredovnoga spiska, a moraju imati posebnu tehničku spremu, koju traži dotična pravna stvar. Oni vrše povjerene im izvidjaje, te na raspravi ili u nejavnoj sjednici izlažu posljetke, do kojih su došli. I stranke imaju pravo postavljati po jednoga tehničkoga savjetnika. Ovaj radi uz onoga postavljenog od suda, pristupa na ročišta, te ima pristupa i u nejavne sjednice, kadagod u njima sudjeluje i sudski tehnički savjetnik. Po ovla-

Digitized by Google

štenju predsjedatelja razjašnjava i iznaša svoja opažanja u pogledu posljedaka tehničkog istraživanja.

Talijanski zakonodavac, uvodeći u postupak tehničke savjetnike, išao je sa predpostavke, da tehničar može u postupku zauzeti samo položaj savjetnika i pomoćnika suca, jer da je tehničko znanje samo sredstvo za primjenu zakona, a ne zamjena ovome. Tehnički savjetnik ne sudi; on se ograničuje na to, da razjasni sucu izvjesne elemente u postupku.

Druga je novost u postupku *sudac prireditelj (giudice istruttore).* Ovaj nadomještava našeg odredjenog suca. Ali, dok ovome vijeće, čiji je on član, povjerava pojedine sudske poslove u slučajevima zakonom predvidjenima, osobito u pripremnom postupku, dotle je sudac prireditelj talijanskog gradjanskog postupnika neka stalna ustanova za sve pravne stvari, koje spadaju pred zborne sudove, te biva postavljen u svim takvim parnicama već u njihovom početku.

Postupak pred zbornim sudovima jest i u talijanskom grpp. tipični oblik postupka, koji vrijedi za sudove svih stepena. Počinje tužbom (citazione). Ovoj slijedi odgovor kroz 20 do 180 dana, prema udaljenosti mjesta dostavljanja tužbe. Netom su tako stranke odredjene, predsjednik zbornog suda na prijedlog jedne ili druge stranke odredjuje suca prireditelja i ročište, na kojem će stranke preda nj stupiti. Postupak se pred njim može rastaviti u dva dijela: u onaj pripremanja i u onaj izvidjanja. Oba se pak mogu ispreplitati, tako da postanu jedno, odnosno da onaj izvidjanja sasvim odpadne. U pripremnom dijelu postupka prireditelj ima nastojati, da otkrije pravo lice sporne stvari, da ustanovi sporne točke njezine, da uznastoji nagoditi parničare u što više od tih spornih točaka, i da tako svede pravnu stvar na još preostale sporne točke. Često ne će ni trebati da prireditelj posegne za izvodjenjem dokaza: bit će dovoljno, da stvar pripremi i parničare uputi vijeću. U većem dijelu slučajeva ipak će trebati da izvede i dokaze, a tek onda, da parničare uputi pred vijeće. Ovo će se na taj način naći pred već sabranom procesnom gradjom, koja će mu služiti osnovicom, da u svim pravcima već rasčišćenu stvar konačno presudi. Bude li bio slučaj, da prireditelj provede dokaze, provest će sve one, koje stranke budu predložile, ukoliko ne nadje, da su prekobrojni, kao što će provesti i one, koje može narediti po službenoj dužnosti (traženje obavijesti od javne uprave; u postotku radi priznanja i radi utvrdjenja istinitosti nekoga pismena; nalog da stranka položi domirnu prisegu; ispitivanje svjedoka o stvarima, koje smatra potrebnim, da razjasne upite postavljene im po predlagatelju; suočenje svjedoka; nalog da se izvjesni dogadjaji iznova prikažu, filmuju, slikaju; preslušavanje svjedoka povodom očevida radi davanja obavijesti. davanje naloga istim povodom radi razgledanja predmeta uvidjaja; nalaganje strankama, da lično pristupe u svrhu slobodnoga, kontradiktornoga preslušanja).

Kada je proveo izvidaje, uputit će stvar vijeću, koje će odrediti ročište za spornu ustmenu raspravu. Na tome ročištu prireditelj izlaže stvar, prikazujući činjenice i pitanja, koja iz njih ishode. Nakon izvještaja prireditelja, predsjedatelj pripušta parničare na raspravljanje. Nadje li, da je potrebno, vijeće može i po službenoj dužnosti narediti,

Digitized by Google

da se pred njim ponovi jedan ili više dokaza. Ne nadje li to potrebnim ili ponovi li te dokaze, prilazi donošenju osude. Na taj način cijeli se postupak pred zbornim sudovima dijeli na tri dijela: pripremni, izvidjajni i zaključni; prva dva, kako vidjesmo, odvijaju se pred sucem prireditelјem, treći pred vijećem.

Ma da je talijanski zakonodavac u ovom zakoniku jače naglasio načelo slobodne ocjene dokaza (»Sudac ima da ocjeni dokaze prema svomu opreznomu prosudjivanju«, čl. 116), svejedno je sačuvao zakonskoj dokaznoj teoriji vidljivu ulogu u postupku, kada je odredio punu dokaznu moć priznanju i odlučivajuću dokaznu snagu navraćenoj odlučnoj priseci. Ova se može navratiti u svakom stepenu postupka pred sucem prireditelјem, pred kojim se i polaže. Vijeće može narediti jednoj od stranaka, da položi domirnu prisegu ili onu od ucjene, a u slučajevima polaganja računa može naložiti vjerovniku, da pod prisegom odredi dugovane mu iznose.

Prinudno zastupanje po odvjetniku počinje već kod kotarskih sudova, osim slučaja da sudac ovlasti stranku, da se sama zastupa. Pred zbornim sudovima i pred prizivnim sudovima parničari moraju biti zastupani po odvjetniku, a pred Kasacionim sudom po odvjetnicima u posebnom spisku.

Nj. Pr. Grandi u svojem izvještaju Nj. Vel. Caru i Kralju Italjie, spominjući ulogu, koju odvjetnici imaju da igraju u novom gradjanskom parničnom postupku, izrazuje se ovako: »Ali nije manje ni povjerenje, kojim se zakonik obraća shvaćanju i suradnji odvjetnika . . . Ispustivi iz njega svaku raspoložbu, koja bi se mogla pripisati nepovjerenju prema forenzičkim ustanovama; potvrdivši osnovno načelo, da je disciplinska vlast nad odvjetnicima isključivo pridržana nadležnim sindikalnim vlastima., novi gradjanski postupnik hoće da u punoj mjeri povrati odvjetnicima onaj ugled i ono dostojanstvo, koje je formalizam pismenoga postupka bio katkada potamnio i kompromitovao. I odvjetnici će trebati da žrtvuju izvjesni zastarjeli način rada; ali na uzvrat će biti u postupku a osobito u izvidanju ponovno nužni suradnici suca i njegovi budni nadahnitelji. Ukinuvši branu pismenosti, koja je u starom postupku sprečavala suce i odvjetnike, da se u lice pogledaju. i izmedju njih stvarala nesporazumljenja i sumnje; uspostavivši putem ročišta neposredni lični dodir, oživjet će izmedju suca i odvjetnika poznanstvo i shvaćanje i povećati medjusobno poštovanje. Zahvaljujući ovoj neposrednosti općenja izbjeći će se tolikim nepouzdanjima i nesporazumima a u korist odvjetnika i pravde. Ovo povećanje medjusobnog povjerenja izmedju sudaca i odvjetnika bit će dopuna, a u nekim slučajevima i ublaživanje pojačane sudačke vlasti. Stojeći uz suca kroz cijeli tok izvidjajnoga ročišta, odvjetnik će ga moći uvijek živom riječi podsjetiti baš u času, kada će da putem odluke vrši svoju vlast. Na taj način će odvjetnik moći u najzgodnijem času reći svoju riječ, koja će moći da bude i odlučujuća. Najviši zalog pravde, sadržan u spornom usmenom raspravljanju, obistinit će se na način, koji će dati živoj odvjetnikovoj riječi najveću snagu, te će uvelike doprinijeti, da se moralna važnost njegovog prisuća uvaži daleko više, nego li je to bio slučaj u pismenom postupku«.

Digitized by Google

Sistem pravnih lijekova. Nepobojne su presude donesene od primiritelja do iznosa od Lir. 600 osim slučaja pobijanja radi nenadležnosti ili radi nedopustivosti redovnoga pravnoga puta; one kotarskih sudaca do Lir. 5.000, a one zbornih sudova u stvarima providjenja i prinudne pomoći do vrijednosti od Lir. 10.000. Nepobitne su i presude donesene prema pravičnosti u prvom i u prizivnom stepenu. Ove se mogu pobijati samo u vezi s općom presudom. — Sudac može naime, na prijedlog obaju parničara, toliko u prvom koliko u prizivnom stepenu, donijeti presudu prema pravičnosti, ukoliko se radi o pravima, sa kojima parničari mogu slobodno raspolagati.

Pravna sredstva jesu: prijedlog za uredjenje nadležnosti (regolamento di competenza), priziv, utok na Kasaciju, tužba za obnovljenje i oporba trećih lica. Prijedlog za uredjenje nadležnosti može se postaviti o sebi na Kasaciju u obliku utoka ili spojiti sa prizivom.

Na nenadležnost nastupljenog suda ima se u izvjesnim slučajevima imati obzira i po službenoj dužnosti.

Prizivom mogu se pobijati konačne osude, donesene u prvoj molbi, i baš one primiritelja u roku od 10 dana, a one kotarskih i zbornih sudova u roku od trideset dana od dana dostave. Utok na Kasaciju (ricorso per cassazione) ima se podnijeti u roku od šestdeset dana od dostave pobijane osude. Tužbu za obnovljenje i oporbu trećih lica protiv osuda prizivnoga suda treba prikazati u roku od trideset dana.

»Jus novorum« u prizivnom stepenu je isključen osim slučaja, da postoje krupni razlozi, koje će sud utvrditi, uskladivši ih zahtjevima pravde. Postupak u tom stepenu po pravilu je samo *»revisio prioris instantiae«*.

Postupak u prizivnom stepenu je slijedeći: Predsjedatelj odredjuje jednoga člana vijeća kao sudca prireditelja i odredjuje ročište, na koje će parničari preda nj pristupiti. Prireditelj utvrdjuje, da li su parničari redovito nastupili prizivni stepen, i do potrebe odredjuje popunjenje toga nastupa; izjavljuje nedopustivost priziva ili nemogućnost, da se po njemu postupa; oglašuje nepristup prizivatelja i kuša pomirenje izmedju parničara. Sve to slijedi odlukom, protiv koje u roku od deset dana od dostave jest dozvoljena predstavka na vijeće, o kojoj se pred ovim vodi sporna usmena rasprava. U slučaju, da se pobija odluka prireditelja radi izjave, da je priziv nedopušten ili da je nemoguće, da se o njemu raspravlja, vijeće odlučuje presudom, inače nepobojnim zaključkom.

Prireditelj, pošto je donio gornje odluke, pozivlje parničare da odrede svoje zaključke, te ih upućuje na vijeće i u tu svrhu odredjuje ročište pred ovim. Prije održanja toga ročišta parničari moraju izmijeniti pripremne podneske, u kojima će utvrditi zaključke, do kojih su došle pred prireditelјem, te za nje navesti stvarne i pravne razloge.

Uvaži li prizivni stepen prigovor nenadležnosti, učinit će to presudom, kojom upućuje stvar nadležnomu sudu. U tome slučaju stranke mogu preuzeti parnicu unutar prekluzivnoga roka od šestdeset dana od saopćenja presude.

Odredi li prizivni stepen, da se provede izvjesni dokaz ili da se u cijelosti ili djelimično ponovi neki u prvoj molbi već provedeni do-

Digitized by Google

kaz, ili ako uobće odredi, da se postupak nastavi, donosi zaključak, kojim upućuje stvar prireditelju kod prizivnoga stepena.

Protiv presuda prizivnoga suda dozvoljen je *utok na Kasaciju* radi nedopuštenosti redovnoga sudskoga puta, radi nenadležnosti, radi pogrješne primjene zakona, radi ništavosti presude ili postupka i radi propuštene ocjene neke bitne činjenice, o kojoj su parničari raspravljali.

Može se pobijati utokom na Kasaciju i presuda zbornoga suda, protiv koje je dozvoljen priziv, ako su se stranke složile, da se priziv ispusti (per saltum), i ako se radi o pogrješnoj pravnoj ocjeni stvari.

Predmetom su još utoka na Kasaciju porečni ili jestni sukobi nadležnosti izmedju posebnih sudaca, ili ovih i redovnih sudaca, te porečni sukobi nadležnosti izmedju javne uprave i redovnih sudova.

Generalni prokurator kod Kasacije može pobijati neku presudu *utokom na Kasaciju na zaštitu zakona*, ako ju stranke nisu pobile ili su se odrekle pobijanja, a presuda treba da bude poništena u hatar samoga zakona.

Ulagač utoka ima još prije njegova ulaganja položiti izvjesnu svotu novaca za slučaj, da podlegne u parnici (Lir. 150, 300 ili 600, prema tome, da li se pobija presuda kotarskog ili zbornog nekog suda ili kakva druga presuda). Podlegne li, polog je izgubljen, uspije li bar djelomično, vraća mu se.

Utok na Kasaciju ulaže se neposredno kod same Kasacije*) u roku od dvadeset dana. Utoku treba priložiti potvrdu suda, koji je donio pobijanu odluku, da je ulagač utoka kod njega tražio, da sprovede spise Kasaciji. Protiv utoka dozvoljen je *protivutok* u roku od dvadeset dana. Kada se neka odluka pobija radi nedopuštenosti redovnoga sudskoga puta ili radi porečnoga ili jestnoga sukoba nadležnosti izmedju javne uprave i redovnih sudova, utok rješavaju *ujedinjena vijeća Kasacije* (sezioni riunite): prvi predsjednik njezin može odrediti, da to bude i onda, kada se radi o pravnom pitanju već riješenom na oprečan način, ili kada se radi o pitanju načelne prirode i naročite važnosti.

U svim ostalim slučajevima Kasacija rješava u redovnim vijećima u javnoj ili nejavnoj sjednici. U nejavnoj zaključkom, kada se radi o uredjenju nadležnosti, o nedopustivosti utoka, o odbijanju utoka radi nedostajanja utočnih razloga, o dopunjenju sporne ustmene rasprave ili o utvrdjenju, da je spor utrnut, jer su ga se stranke odrekle.

*) Raznolikost zakonodavstva u Italiji pred ujedinjenjem uslovljavala je i raznolikost u sudovanju tako, da je Italija, u času kada se je g. 1865. pristupilo izjednačenju zakona, imala četiri Kasaciona suda: u Turinu, Firenci, Napulju i Palermu, sa po dva odjela, gradjanskim i krivičnim svaki. Ali već 1868. g. nastaje prvi pokušaj ujedinjenja tih zadnjih sudskih stepena u jedan jedini Kasacioni sud za cijelu zemlju. Ti su se pokušaji najprije izjalovili na političko stranačkim unutarnjim prilikama Italije, da pak uspiju najprije, ukoliko je 1875. osnovana peta Kasacija u Rimu, a 1888., uoči izjednačenja krivično-pravnih zakona, ovoj priznata nadležnost vrhovnog sudskog stepena za sve krivično-pravne stvari u cijeloj Državi. Konačno godine 1923. (kr. odl. 27. ožujka 1923.) bile su ukinute sve Kasacije u Zemlji i cijela gradjansko i krivična pravna nadležnost u vrhovnom sudskom stepenu prenesena na Kasacioni sud u Rimu, kao na vrhovnog čuvara prava i njegovo vidljivo utjelovljenje.

Digitized by Google

Državni odvjetnik (pubblico ministero) sudjeluje u svim parnicaam, koje se rješavaju u Kasaciji. Njegovi pismeni prijedlozi, koje treba da dade u svakoj stvari, dostavljaju se odvjetnicima stranaka najmanje dvadeset dana prije sastanka kasacionoga vijeća na vijećanje u nejavnoj sjednici. Na ove prijedloge mogu zastupnici stranaka dati svoje *protivuprijedloge* sve do pet dana prije sjednice. .

U ostalim slučajevima odredjuje prvi predsjednik Kasacije *ustmenu kasacionu raspravu,* te imenuje izvjestitelja. Stranke mogu pismeno predati svoje prijedloge sve do pet dana prije rasprave. Na ovoj raspravi izvjestitelj iznosi činjenice, odlučne za rješenje utoka, sadržaj pobijane odluke i, ne budu li stranke raspravljale, utočne i protivutočne razloge. Nakon izvještaja zastupnici stranaka iznose svoje razloge, a za njima državni odvjetnik. Na njegova izlaganja zastupnici stranaka mogu samo napismeno dati svoje opaske. Vijeće po završenoj raspravi donosi presudu u nejavnoj sjednici, na kojoj sudjeluje i državni odvjetnik.

Kasacija ne sudi u samoj stvari. Kada rješava neko pitanje o sudskoj vlasti, odlučuje o njoj i do potrebe odredjuje nadležni sud. Kada poništava neku odluku radi povrede propisa o nadležnosti, odlučuje sama o ovoj. Prizna li, da je nekome sudu nedostajala sudska vlast, ukida pobijanu odluku, a da stvar ne uputi nekomu drugomu sudu.

Kada uvažava utok s nekoga drugoga razloga, vraća stvar drugome sudu stepena jednakog onome, koji je donio pobijanu odluku. Ako su se stranke odrekle prizivnoga stepena, Kasacija može stvar vratiti prizivnomu sudu, koji bi bio nadležan da sudi u prizivnome stepenu, da se stranke nisu odrekle priziva. Utvrdi li pak neku ništavost, radi koje je prizivni sud trebao da stvar vrati prvome sudu, vraća stvar ovome. Uvaži li utok radi kršenja prava ili radi pogrješne pravne odjene stvari, izriče pravno shvaćanje, za koje je vezan sud, kojemu vraća stvar. Pravno pogrješno obrazložene presude ne ukida, ako je izreka presude u skladu sa zakonom. U ovome se slučaju Kasacija ograničuje na ispravljanje obrazloženja.

Je li Kasacija vratila neku stvar nižemu sudu, da ju ponovno raspravi i presudi, stranke trebaju da kroz godinu dana od proglašenja presude Kasacije predlože tomu nižemu sudu, da stvar ponovno pokrene, jer inače trne cio postupak. Povede li se nakon toga nova parnica, presuda Kasacije vrijedi i za nju.

Talijanski gradjanski parnični postupnik poznaje i *tužbu za obnovljenje,* koja je slična našoj istoimenoj tužbi, samo što talijanski grpp. odredjuje ovoj tužbi rok od dvadeset dana od dostave pobijane presude i što u *judicium rescissorium* sud nalaže i vraćanje onoga, što se je moguće postiglo na osnovu ukinute presude (analogno našemu protivizvršenju).

Oporbena tužba. Talijanski zakonodavac uzima i ovu tužbu kao i onu za obnovljenje u sustav pravnih lijekova. Oporbenu tužbu može podići svaka osoba, koja se smatra povredjenom nekom pravno-snažnom presudom, izrečenom izmedju drugih lica (analogno našoj oporbenoj tužbi u smislu § 36 Ip.).

Digitized by Google

Državni odvjetnik (pubblico ministero) igra, kao što već vidjesmo, vidnu ulogu u postupku pravnih lijekova upućenih Kasaciji. On vrši takvu ulogu i u prvoj molbi i u prizivnom postupku, jer u prvoj molbi sudjeluje u svakoj parnici, koju bi sam mogao pokrenuti; u svim ženidbenim sporovima, koji se donose na osobne vlastitosti i odnose, a u prizivnom stepenu u kolektivnim i individualnim radnim parnicama. On može, konačno, da sudjeluje i u svakoj inoj parnici, kada u njoj nazre neki javni interes. Radi toga sud, kod kojega je takva parnica pokrenuta, ima narediti, da se spisi priopće državnomu odvjetniku, kako bi mogao uzeti učešća u parnici.

U parnicama, koje sam državni odvjetnik može pokrenuti, uživa on sva prava kao i parničari; u ostalim parnicama može da podnese isprave, predloži dokaze i izvodi zaključke u granicama prijedloga postavljenih od parničara, ali ne smije pobijati sudskih odluka osim u slučaju, da se radi o presudama donesenim, a da ga se nije presllušalo, ili kada je presuda posljedica tajnoga dogovora (kolizije) izmedju parničara *in fraudem legis.*

Pokrenuta parnica *trne,* ako oba parničara na to pristanu i svoju odluku jave sudu; ako neki parničar u propisanom roku ne preduzme izvjesno o taj rok vezano parnično djelo; ako oba parničara ne dodju na neko ročište, ma da ih je sud na nj po drugi put pozvao, i konačno, — kako smo već gore vidjeli — ako pravna stvar bude od Kasacije vraćena nižemu sudu na ponovno raspravljanje i sudjenje, a parničari kroz godinu dana od proglašenja odnosne presude ne traže, da se novi postupak provede.

Ovo su uglavnom važniji propisi talijanskoga grpp., sadržani u prvim dvjema njegovim knjigama. Naslov IV. druge knjige sadržaje osim toga i postupak u udružbenim parnicama (controversie in materia corporativa), treća knjiga izvršni postupak, a četvrta naročite vrste postupka.

Ovi propisi i postupci će biti predmetom posebnoga prikaza.

Zastara vlastničke tužbe

Napisao dr. Josip Rucner, tajnik Stola sedmorice

Pitanje zastare vlastničke tužbe je prijeporno još i danas u pravnoj nauci, a napose je ono prijeporno s gledišta našega gradj. zakonika. U pravnoj nauci nije neprijeporan ni sam pojam zastare. Taj opći pojam zastare se je mijenjao i proširivao u toku vremena. Najprije je opće pravo promijenilo rimsku pravnu ustanovu usucapije i zastare tužbe na taj način, da je od njih stvorilo suviše općenite pojmove. Za opće pravo dosjelost kao način sticanja posjedovanjem kroz stanovito vrijeme vrijedi za sve vrsti prava, dok se je zastara tužbe proširila u jedan općeniti razlog prestanka subjektivnoga prava zbog nevršenja toga prava kroz dulje vrijeme. Oba ta pojma su zadržana prema općemu pravu u jednom zajedničkom, višem pojmu zastare, te su njezine podvrsti zastara u užem smislu — praescriptio

Digitized by Google

extinctiva, i dosjelost — praescriptio acquisitiva.[1]) Ustanove četvrtoga poglavlja, trećega dijela općega gradjanskoga zakonika o zastari nastale su pod utjecajem nauke općega prava. Radi toga upada odmah u oči, da su razlike izmedju zastare i dosjelosti u njemu nejasne, a to i jest razlog, da ne možemo u mnogim slučajevima nedvoumno ustanoviti značenje i opseg pojedinih propisa iz navedenoga poglavlja.

Gradjanski zakonik nije pojam zastare, kako ga je suviše općenito odredilo opće pravo, preuzeo u punom opsegu, jer on u propisu §-a 1499 jasno razlikuje zastaru i ograničenje prava, pri čemu upućuje na različite pravne osnove ograničenja, ali ipak usvaja stanovište, da je zastara opći, viši pojam prestanka prava, a dosjelost i zastaru u užem smislu smatra njezinim podvrstama, kako će se to dalje vidjeti.

U propisu §-a 1451. o. g. z. je sadržana definicija zastare i nju smatra zakon »gubitkom prava«. Taj gubitak prava je osnova, opća oznaka, a pod nju spada i zastara u užem smislu (extinctiva) i dosjelost (acquisitiva). Da je tome tako, slijedi iz propisa §-a 1452. o. g. z. (definicija dosjelosti, kod koje je težište opet u gubitku prava) i iz propisa §-a 1478., koji veli, »da svaka dosjelost sadržaje i zastaru«.

Gradjanski zakonik smatra očito zastaru predposatvkom, uzrokom dosjelosti, koja je tek njezina posljedica (§ 1452. o. g. z.). Upravo radi ovoga previše općenitoga pojma zastare, moralo je doći do nejasnosti i nedosljednosti u samom zakoniku. Nesporno je naime, da vlastničko pravo ne može zastarjeti (§ 1459. o. g. z.), ali se ono može ipak dosjeti. U tom dakle slučaju nije zastara predpostavka i uzrok dosjelosti, nego je stvar potpuno obrnuta i gubitak prava je baš posljedica dosjelosti.

Pojam dosjelosti iz §-a 1452. o. g. z., preuzet u zakon iz nauke općega prava, očito je preuzak, jer se ona smatra samo podvrstom zastare, pa prema tome i obuhvaća samo takovo sticanje, kod kojega je pravo, stečeno dosjelošću, bitno jednako s utrnulim pravom, a ne i sticanje, kod kojega je to, dosjelošću stečeno pravo, samo opterećenje prava prednika i različito od njegovoga prava (dosjelost služnosti, realnih tereta).

S druge je strane, s istoga razloga, pojam dosjelosti iz §-a 1452. o. g. z. preširok, jer kao što zakon smatra zastaru općim utrnućem prava, dosjelost mu je opći način sticanja. Jasno je, da zbog netočnosti toga stanovišta nije zakonik ostao dosljedan te tvrdnje, jer u propisima §§ 1455—1459 ustanovljuje odmah iznimke, iz kojih se zbog njihove množine mora zaključiti, da su baš one pravilo, te da je mogućnost sticanja dosjelošću ograničena samo na točno odredjena prava.[2])

Potrebno je bilo ovo istaknuti, da se vidi, da ni po samom gradjanskom zakoniku nije pojam zastare jasan i odredjen. Ta je činjenica napose važna kod rješavanja pitanja zastare vlastničke tužbe.

U teoriji i zakonodavstvu nema spora o tom, da vlastničko pravo

---

1) Klang: Komentar des A. B. G. B., Bd. IV. str. 582.
2) Klang o. c. str. 588 i 589.

Digitized by Google

kao najpotpunije i najjače stvarno pravo ne zastaruje. Koliko je to neosporno, toliko je sporno, da li zastaruje vlasnička tužba (tužbovni zahtjev). Valja odmah primjetiti, da gradjanski zakonik nigdje ne govori o zastari vlastničke tužbe, a u koliko bi se možda iz propisa §-a 1459 moglo zaključiti, da ipak na nju upućuje, bio bi i taj zaključak neispravan, kako ćemo utvrditi. Ehrenzweig[3]) smatra da vlastnička tužba ne zastaruje, jer da je našemu gradjanskomu zakoniku stran pojam »Klaglose Eigentum«, te da se pravni učinak zastare u ovom slučaju ne može svesti na rečenicu: »Tužba je utrnula, ali pravo vlastništva dalje postoji«, jer bi to značilo »dominium sine re«. Tvrdi, da se vlastničko pravo može dosjesti, ali nastavlja »es erlischt aber weder durch Gebrauch, noch durch Anspruchverjährung«!!!

Po njegovom mišljenju propis §-a 1479. o. g. z. ne može biti dokaz, da vlastnička tužba zastaruje, jer taj propis o tome ne govori, nego govori o zastari prava »protiv trećega«, a vlastništvo je apsolutno pravo i nije pravo »protiv trećega«. I Klang[4]) misli, da se taj zakonski propis ne smije preširoko tumačiti. Uz mišljenje Ehrenzweiga pristaju: Winiwarter, Wolff, Mayr, Burckhardt, Zrodlovski i Klang.

Protivno stanovište, da vlastnička tužba zastaruje, zastupa Stubenrauch[5]) pozivanjem na Krainza i Ungera, zatim Schiffner, Pfersche. Od naših uglednih pravnika zastupa to stanovište prof. Maurović[6]) koji priznaje, da protivno shvaćanje ima dobrih strana, ali samo de lege ferenda.

Krainz[7]) potvrdjuje mišljenje, da vlastničko pravo ne zastaruje, ali oslanjajući se na Ungera, tvrdi da i kod vlastništva može biti govora o zastari, ako neograničenu raspoložbu, koju predpostavlja vlastništvo, sprječava treća osoba, dakle kada je vlastnički zahtjev postao tužbovni zahtjev. Prema tome po mišljenju Krainza nema zapravo zastare prava vlastništva, nego vlastničke tužbe. To zaključuje iz propisa §-a 1459. o. g. z. Iz njega izvodi opravdanje za svoju tvrdnju, a napose iz riječi »biva zastara ili dosjelost«, jer bi inače te dvije riječi bile pleonazam.

Prof Maurović nalazi isto tako u §-u 1459. o. g. z. opravdanje za stanovište, da gradjanski zakonik poznaje zastaru vlastničke tužbe. Medjutim ističe, da je ipak nezgodno, da prema shvaćanju, uz koje i on pristaje, ostaje stvarno pravo (vlastništvo) bez stvarnopravnoga zahtjeva (tužbe), ali odmah nastavlja: »i ako zastarom (vlastničke tužbe) ne nastaje za posjednika čvrsto pravno stanje, ipak zastara postizava ovdje svoju svrhu: osiguranje pravnoga mira i poredka tim, da onegogućuje ostvarenje zahtjeva, o kojeu je ovlaštenik dugo šutio.!!

Slažemo se sa stanovištem, da vlastnička tužba kao ni vlastničko pravo ne zastaruje i da gradjanski zakonik takove zastare ne predvidja.

---

3) System des A. B. G. B., I. str. 284.
4) O. c. str. 625.
5) Komentar des A. B. G. B., II. (8. izdanje) str. 931.
6) Nacrt predavanja, I. knj. 2. svezak, str. 122.
7) Sistem des österreichischen allgemeinen Privatrechts, 1905., Bd. I. str. 404

Digitized by Google

Općenito valja naglasiti, da je teško zamisliti, da se od vlastništva, koje je po svojem pojmu najjača i neograničena vlast osobe na stvari, može oduzeti tužba, jer je jedno s drugim toliko pravno povezano, i jer bi to ujedno bilo i nijekanje prve tvrdnje o neograničenoj vlasti, sadržanoj u pojmu vlastništva kao takovoga.

Kako je već prije rečeno, ne da se iz propisa §-a 1479. o. g. z. izvesti, da gradjanski zakonik pozna zastaru vlastničke tužbe, jer taj propis govori samo o zastari tužbe ovlaštenika, koji prema trećemu ima neko pravo (n. pr. založni vjervonik), a ne odnosi se na pravo vlastništva.

Ostaje jedina mogućnost, da se ispita, da li propis §-a 1459. o. g. z. sadržaje osnov za tvrdnju, da vlastnička aužba zastaruje. U tu svrhu je potrebno točno odrediti sadržaj toga zakonskoga propisa. On veli doslovce: »Prava, što svaki čovjek ima nad svojim djelanjima i nad svojom vlastnosti, ne padaju pod zastaru... već ako bi zakon izrijekom kazao, da onaj, koji se neko odredjeno vrijeme ne služi pomenutim pravima, tim samim neuživanjem gubi ih...« »Ali ako je jedna osoba zabranila drugoj, da izvršuje takovo pravo, ili je nju u tome smetala, posjed prava zabrane s jedne strane protiv slobode druge strane počima od onoga časa, kad se ova druga strana podvrgla zabrani ili smetanju: te tim načinom, ako se steku sve ostale potrebnosti, biva zastara ili dosjelost (§§ 313. i 351.).«

Iz toga zakonskoga propisa nedvoumno slijedi samo ovo: a) da zakonik priznaje, da vlastničko pravo ne zastaruje, te time ujedno odstupa od svojega općenitoga načela, sadržanoga u §-u 1451., a osim toga ni jedan drugi njegov propis ne predvidja zastaru vlastničkoga prava; b) da zakonik u tom propisu, napose u drugoj njegovoj rečenici, ne govori uopće o gubitku prava zbog zastare, nego naprotiv govori o sticanju prava po trećem, koji vlastniku smeta ili mu brani, da izvršuje svoje pravo! Ne govori taj propis nigdje o vremenu, kada počima teći zastara vlastnikove tužbe; on o njoj uopće ne govori, nego govori o vremenu, kada počinje teći »posjed prava zabrane«, dakle govori o nečemu, što se tiče treće osobe, koja na štetu vlastnikovoga prava nešto stiče (dosjeda).

Istina je, da gradjanski zakonik na koncu toga propisa govori »biva zastara ili dosjelost«, ali to ne bi bio pleonazam, nego samo dosljedno provodjenje načela usvojenoga općega prava i izraženoga u §-u 1452. o. g. z., da je i dosjelost samo podvrsta zastare.

Medjutim se iz propisa §-a 1459. o. g. z. ne može izvesti, da bi zastara bila razlog, a dosjelost tek posljedica gubitka vlastništva, jer je dosjelost baš onaj pravni razlog, zbog kojega se može izgubiti vlastništvo. Po tom propisu ne gubi vlastnik svoje pravo radi toga, što ga nije izvršivao (zastara), nego je očito, da ga gubi upravo i samo zbog toga, što ga drugi stiče (dosjeda). Prema tome valja zaključiti, da ni u

propisu §-a 1459. o. g. z. nema opravdanja za tvrdnju, da vlastnička tužba zastaruje, jer on o tome nikako ne govori, a niti ga ima u bilo kojem drugom propisu gradjanskoga zakonika.

Zastara kao pravni pojam predpostavlja pasivno držanje ovlaštenika nekog prava, a takovo držanje vlastnika ne može samo po sebi biti uzrok gubitka vlastništva ni vlastničke tužbe.

Obzirom na to nema uporišta u propisu §-a 1459. ni općenita tvrdnja o času početka zastare vlastnikove tužbe onamo, da je ona »nata«, ako treći u vlastništvo dira. Toj tvrdnji potrebna je stanovita dopuna. Nè predstavlja svako zadiranje trećega opasnost za vlastnikovo pravo, niti ono zbog svakoga zadiranja može utrnuti. Samo je ono zadiranje u vlastništvo opasno, po kojem treća osoba istovremeno za sebe stiče neko pravo na vlastnikovu stvar, pa ako takova osoba n. pr. ima posjed kvalifiiran za dosjelost, steći će vlastništvo stvari, ako ju posjeduje kroz zakonom odredjeno vrijeme, ne radi toga, što je vlastnikovo pravo ili tužba zastarjela, nego s razloga, što je odnos te treće osobe prema stvari za njega jedan od zakonskih razloga sticanja vlastništva, a za vlastnika istovremeno razlog gubitka vlastništva. Jasno se dakle ovdje ukazuje odnos dosjelosti prema gubitku vlastništva kao razlog prema posljedici. Kuda može dovesti mišljenje, da vlastnička tužba zastaruje, pokazuje ovaj primjer iz sudske prakse. A. je gruntovni vlastnik, te je u godini 1905. dao B-u jednu svoju oranicu, da ju obradjuje i uživa s tim, da mu ju na njegov zahtjev ima povratiti. B. je oranicu uživao, a A. je nije tražio sve do godine 1941. Te godine zatraži A. povratak oranice, a B. mu to uskrati. A. tuži, a sud odbija tužbu zbog zastare, pozivajući se na propis §-a 1479. o. g. z.

Bez obzira na to, da taj zakonski propis ne govori o zastari vlastničke tužbe, kako smo naglasili, pitanje je, da li tu uopće može biti govora o kakovoj zastari tužbe? Istina je, vlastnik nije kroz trideset godina vršio svoje pravo, ali sama ta činjenica ne predstavlja za njegovo vlastništvo nikakove opasnosti i baš s razloga, jer tuženik (uživalac) nije kroz to vrijeme sticao, a ni mogao sticati za sebe nikakvo pravo. Za dosjelost nije imao kvalificirana posjeda, jer je posjed stekao »praecario modo« (§§ 1462., 1463. o. g. z.), a ni kakav drugi naslov za sticanje nekoga prava na vlastnikovu oranicu nije on imao. Prema tome je očito, da vlastnik mora uspjeti sa svojom tužbom, a da o kakovoj zastari njegovoga prava ili tužbe nema ni govora.

Kada stvar ne bi tako stojala, dogodilo bi se, da vlastnik stvari ostane vlastnik samo po imenu, a posjednik će imati posjed bez ikakova prava. Da takovo pravno stanje ne ide u prilog pravne sigurnosti, više je nego očito. Vlastnik će možda samovlastno nakon odbijene vlastničke tužbe izbaciti tuženika iz posjeda, a posjednik ne će protiv njega uspjeti ni posjedovnom tužbom, jer mu je posjed neistinit (prekaristićan) i kao takav ne uživa ni posjedovne zaštite.

Obzirom na sve, što je rečeno, valja zaključiti, da vlastnička tužba ne zastaruje , kao što ne zastaruje ni vlastničko pravo.

Digitized by Google

Zaštita manjine u zajednici vlastnosti kod podizanja novogradnje

Prilog tumačenju §§ 340. i 835. o. g. z. u vezi čl. 30. uvod. zakona grpp. i § 85. t. 5. gradjev. zakona.

Napisao dr. Franjo Kesterčanek, odvjetnik u Dubrovniku.

Kod upravljanja zajednicom ustanovljenom po XVI. pogl. o. g. z. treba lučiti poslove redovite od poslova izvanredne uprave. Medju poslove redovite uprave spadaju svi oni poslovi, koji idu u redovito upravljanje i uživanje zajedničkih nekretnina, a to su svi oni poslovi, koje donosi svakodnevni život. Ovamo spada prema tomu uobičajeno iznajmljivanje ili odkazivanje pojedlnih objekata na zajedničkim nekretninama, vršenje popravaka na zajedničkim objektima u svrhu, da se isti uzdrže u uporabivom stanju i sl.

Kad se nasuprot radi o tom, da se na zajedničkim nekretninama provedu važne preinake, koje prelaze granice redovitoga urednog upravljanja i uživanja, predleže izvanredni poslovi. Medju takove poslove spada primjerice gradjenje kakove novo-gradnje na zajedničkom zemljištu ili rušenje kakove već postojeće gradjevine bez obzira na to, da li to gradjenje ili rušenje ide za tim, da se s njim sačuva ili bolje uživa zajednička glavnica i sl.

Gradjanski zakonik strogo odredjuje u §§ 833—835., kako se imadu u zajednici osnovanoj po XVI. pogl. o. g. z. stvarati i izvršivati zaključci, koji se tiču poslova redovite i izvanredne naravi. Redovite poslove može konačno i pravomoćno zaključiti i izvršiti većina zajedničara, prelazeći preko možebitnoga prigovora manjine i ne tražeći za izvršenje svojih zaključaka nikakvu privolu suda. Razumije se, da većina ne smije prelaziti mjere, koje priliče dobromu gospodaru, jer bi inače odgovarala manjini za počinjenu štetu. Gradj. zakonik ne predvidja pri tom kakove naročite formalnosti kod stvaranja zaključaka, a niti ne spominje nijedan slučaj, u kojem bi većina bila dužna prihvatiti predlog manjine. Prema tomu, da se po zakonu nešto smatra pravovaljano odlučeno i izvršivo po većini zajedničara, ne treba za razpravljanje sazivati ni sjednice ni skupštine svih zajedničara. Dovoljno je, da većina za neku stvar redovite uprave dade — u smislu gradj. zakonika — svoj punovažni ustmeni ili pismeni pristanak i zaključak je izvršiv.

Drugačije je kod izvršivanja poslova izvaredne uprave. Važne preinake mogu se izvesti samo onda, ako su s tim sporazumni svi zajedničari. Ako je samo i jedan od zajedničara protivan provedbi nekoga izvanrednoga posla, izvršenje zaključka se odgadja, a nezadovoljnomu zajedničaru pristoji pravo, da traži od ostalih zajedničara, da mu dadu osiguranje, da on kroz taj izvanredni posao ne će pretrpjeti kakovu štetu (§ 834., 1 st. o. g. z.). ili da traži i svoj istup iz zajednice, ako mu se osigurnina od strane većine uzkrati (§ 834., 2. st. o. g. z.) Ne će li medjutim zajedničar da se posluži tim svojim pravom, tada mora većina zajedničara — ustraje li i dalje u svojem zahtjevu, a ne mogu li se svi složiti ni u tom, da ždrieb ili odabranik odluči — tražiti pravoriek izvanparbenoga suda u smislu § 835. o. g. z. i § 114. izv. p. p. Nezatraži li većina takav pravoriek, smatra se, da je odustala od svoga predloga glede izvršenja nekoga posla izvanredne naravi u zajednici. Pristupi li pri tom ipak većina izvršenju svoga zaključka, tada pristoji nezadovoljnoj manjini zaštita redovitoga suda. Radi li se pri tom o tome, da je djelovanjem većine manjina zajedničara izključena od vršenja nekih svojih prava trajne prirode u zajednici n. pr. u odlučivanju vrhu podizanja neke gradnje na nerazdjeljenom zajedničkom zemljištu, tada manjina može ostale zajedničare tužiti sudu tužbom radi smetanja posjeda i tražiti, da se

Digitized by Google

uzpostavi prijašnje stanje, t. j. ono stanje koje je bilo na zajedničkom zemljištu prije, nego li je došlo do gradjenja. Naravno, da zakon pri tom misli samo na to, da se kritično zemljište u buduće upotrebljava u iste s v r h e, u koje se je i prije upotrebljavalo, primjerice, da se ne mienja kultura tla, prema tomu da se vrt ne pretvara u gradilište, dok je neodlučno, hoće li dotadanji ili novi zakupac zemljište obradjivati i sl.

Po gradjanskom zakoniku (§§ 354., 323.) i gradjev. zakonu (§§ 85., 88. t. 1., 4., 89.) neka je gradnja na stanovitom zemljištu samo onda zakonito sazidana, ako je vlastnik zemljišta dao privolu, da se na njegovom zemljištu ta novogradnja podigne, odnosno, imade li više suvlastnika, ako su s v i suvlastnici dali svoj pristanak, da se na zajedničkom zemljištu stanovita gradjevina gradi. Čim, prigodom gradjevnoga postupka pred gradjevinskim vlastima, ma samo i jedan od suvlastnika izjavi, da ne dozvoljava gradjenje, dužna je gradjevna vlast ostale suvlastnike, odnosno treću osobu, koju su suvlastnici ovlastili, da na njihovom zemljištu gradi, i koja je podnjela gradjevnu molbu, uputiti, da pred redovitim sudom spor rieši, a dotle, obustaviti svako daljnje razpravljanje podnešene molbe o gradnji, odnosno možda već započeto gradjenje i silom spriečiti (§ 92. sl. 3. gradjev. zakona).

Prema gornjemu je protuzakonito, kad gradjevna vlast u takvom slučaju dozvoljava većini suvlastnika gradjenje »na vlastitu odgovornost« (§ 89. gradj. zakona), i ako se ne obazira na protivljenje, ma bilo to i samo jednoga jedinoga suvlastnika. U tom slučaju može taj suvlastnik, koji se je protivio gradnji, ili nije javnim izrokom po čl. 30. uvod. zakona grpp. bio pozvan na ročište, temeljem § 340. o. g. z. tužiti ne samo većinu suvlastnika, nego i gradjevnu vlast, koja takovu dozvolu dade, radi smetanja posjeda. Tražiti će, da se zabrani gradjenje, jer se nije obaziralo na činjenicu zadnjega faktičnoga posjeda i tako mimoišlo onoga zajedničara, koji se je protivio gradnji, odnosno jer se propustilo obznaniti sve suvlastnike o očevidu, na kojem se je razpravljalo o podnešenoj gradjevnoj molbi.

Ova zaštita manjine proti samovlastnog gradjenja u zajednici tako je jasna, da svi možebitni prigovori, koje pred upravnim vlastima, kao i pred redovitim sudom u parnici radi zabrane gradnje, većina suprotstavlja, ostaju bez vriednosti. Prema tomu, nije važan prigovor većine zajedničara, da će nezadovoljan zajedničar kroz novogradnju imati veći dohodak, nego li je od istoga zemljišta imao do tada, dok se na njem još nije pristupilo gradnji te gradjevine. Jednako je neumjestan prigovor, da će nezadovoljan suvlastnik moći u buduće kao i prije suodlučivati kod uprave onog idealnog diela zemljišta, na kojem se podiže novogradnja, jer da se ono opsegom ne mienja, jedino da mu je dan drugi vanjski izgled. Neumjestan je naravno i prigovor, da nezadovoljan zajedničar nije tražio osiguranje za možebitnu štetu i sl.

Niti okolnost, da se je tom gradnjom povećala vriednost odnosnoga zemljišta, i da nezadovoljan suvlastnik nije pretrpio nikakvu materijalnu štetu, ne oslobadja većinu i vlast, koja je dala gradjevnu dozvolu, od gradjansko pravne odgovornosti: da je davanjem gradjevinske dozvole počinila prema manjini suvlastnika smetanje posjeda, smetajući ju kod suodlučivanja i izvršivanja posla izvanredne uprave, koji se je ticao podizanja neke novogradnje. Većina će zajedničara zajedno s gradjevinskom vlasti morati prema tomu u takvom slučaju biti osudjena radi smetanja posjeda po § 340. o. g. z. Do takvoga konačnog zaključka ne će nasuprot doći samo onda, ako se je većina nakon bezuzpješnih pregovora s manjinom obratila na izvanparbeni sud, koji joj je temeljem § 834. o. g. z. rečenu gradnju dozvolio, na što se ona pred gradjevinskim vlastima i pred redovitim sudom legitimirala kao punopravna zastupnica cielе zajednice u odnosnom poslu gradjenja. Pravo-

Digitized by Google

moćna odluka izvanparbenoga suda nadomješta u tom slučaju odluku nezadovoljnoga suvlastnika, koji se protivi gradjenju, jer je sud — nakon, što je ispitao slučaj — donio pravomoćan i izvršiv zaključak, da je gradjenje umjestno i u interesu cijele zajednice. U tom slučaju većina može pristupiti gradnji i proti volji manjine, koja se je izričito protivila gradjenju. Prikaže li stoga većina gradjevnoj vlasti, prigodom podnašanja gradjevne molbe ili i kasnije tečajem gradjevnoga postupka u prvoj molbi, takav zaključak izvanparbenog suda, tada gradjevna vlast može — naravno ako je udovoljeno i ostalim propisima §§ 84.—89. gradjev. zakona — dati gradjevinsku dozvolu većini, i ne može zato biti s uspjehom tužena radi smetanja posjeda. Ne izhodi li si nasuprot većina takove odluke od izvanp. suda, većina će zajedno s gradjevnom vlasti biti pred redovitim sudom osudjena, da uzpostavi pod prietnjom globe ili zatvora prijašnje stanje, t. j. da poruši protuzakonito započetu ili medjutim za vrieme postupka možda i dovršenu novogradnju, te da se u buduće kani takvoga i sličnoga smetanja. Razumije se ipak, da kod sudjenja po § 340. o. g. z. sud mora točno lučiti slučaj, kada je djelovanjem većine manjina zajedničara samo p r i k r a ć e n a u vršenju nekih svojih prava, a da istodobno od vršenja istih nije i z k l j u č e n a. U tom slučaju ne će nezadovoljna manjina moći tužiti većinu radi smetanja posjeda, nego će moći samo petitornom tužbom tražiti, da joj se naknadi ono, čim je bila prikraćena. To bi bio primjerice slučaj, kad bi na nekom nerazdjeljenom zajedničkom zemljištu bilo doduše sporazumno podignuta zgrada sa više prostorija, no kada bi poslije iskorišćivanja istih nerazmjerno mnogo prostorija stao samovlastno uživati jedan od suvlastnika, dok bi drugomu suvlastniku ostavio nerazmjerno malen dio. Ovdje spominjemo prema Posilović-Rušnovu rješitbe bečkoga vrhovnoga suda od 10. X. 1893. broj 11918, G. U. 12861; od 7. III. 1893. br. 1661, G. U. 14627; od 22. XI. 1889. br. 13189, G. U. 13014.

I ako je sve spomenuto rečeno u §§ 340.—342. gradj. zakonika i §§ 548.—554. grpp., koji obradjuju ustanovu smetanja posjeda, ipak teoretski slabo obradjeno polje zajednice vlastnosti u vezi smetanjem posjeda dovelo je baš nedavno u mojoj odvjetničkoj praksi do toga, da je kotarski sud u D. odbio tužbu na zabranu gradjenja u zajednici s obrazloženjem, da je uvidom u ostavinske spise ustanovio, da tužitelju (kao sunasljedniku smetanih nekretnina u času podizanja tužbe još nisu bile smetane nekretnine pravomoćno d o s u d j e n e, dok je sudbeni stol u D. povodom žalbe, doduše poništio temeljem § 551. grpp. taj zaključak, ali je malo zatim tužbu odbio s obrazloženjem, da je fakt'čni posjednik, koji je bio izključen po ostalim suposjednicima kod odlučivanja, imade li se na suvlaštini podići neka gradjevina, trebao tužiti ostale suposjednike petitornom tužbom, a ne tužbom smetanja posjeda, zabranom novogradnje. Vjerujemo, da je do toga moglo doći zato, jer se uredba smetanja posjeda u Dalmaciji mnogo manje upotrebljava nego li u užoj Hrvatskoj, gdje je već od god. 1890. bio na snazi zakon o slučajevima smetanja posjeda od 8. svibnja 1890., kojim je jasno izjavljeno načelo, da se kod uredbe smetanja posjeda pita samo za zadnjega faktičnoga posjednika i činjenicu smetanja, dok se ne pita za pravo posjeda (§ 551. grpp), a dopušta samo zakonsko (sudsko) izključenje manjine u pitanju podizanja novogradnje (§ 548. grpp.).

Zaključak: Suposjednik nakretnina ili stvarnoga prava u nekoj zajednici utemeljenoj po XVI. pogl. o. g. z. može kod redovitoga suda s uspjehom tražiti tužbom smetanja posjeda zabranu podizanja novogradnje u dva slučaja: 1. ako je pred gradjevnim vlastima izjavio, da se kao suposjednik protivi naumljenoj novogradnji (§ 340. o. g. z. i 30. Uv. zakona grpp.); ili 2. ako nije bio uredno pozvan općim ediktom na ročište, koje se je vodilo u pitanju podnesene molbe pred gradjevnim vlastima, a ostali se suposjednici nisu

Digitized by Google

blagovremeno pobrinuli za sudsku dozvolu po § 835. o. g. z. Podnese li se u tom slučaju tužba, sud je dužan istoj bez oklievanja udovoljiti, naredivši dapače, do potrebe po službenoj dužnosti, već u toku razpravljanja obustavu gradnje temeljem § 341. o. g. z. i § 552 grpp., a konačno i samo rušenje. (Vidi »Mjesečnik«, godina LXVI. br. 9.)

Za uredovnu odoru sudaca i odvjetnika

Napisao Franko Sardelić, vijećnik trgovačkog suda u Zagrebu.

Kada sam promatrao slike (crteže i karikature) H. Daumier-a, (toga pravničkoga Rembrandta), u Parizu u muzeju Louvre, nametnula mi se sama od sebe misao, da Daumierovi crteži i karikature ne bi s umjetničkoga gledišta bili mogli potpuno uspjeti, da osobe sa suda (gens de justice) nisu odjevene u uredovnim odorama. Uredovne odore daju tim slikama posebno značenje i potvrdjuju, da je posao sudovanja usko vezan za nošenje službenoga ruha.

Odmah treba istaknuti, da je sudjenje ljudima vrlo delikatni iako elitni posao, te da posao sudaca treba smatrati uzvišenim radom. Obavljanje toga rada, kao božanskog čina, spada u služenje posebnomu božanstvu prava i pravednosti, božici Temidi. Radi tora se sudci zovu svećenicima Pravde, koji vrše posebno svećeništvo izricanja pravde. Kao što se ne može zamisliti svećenika, koji obavlja važniju crkvenu službu bez službenoga ruha, isto tako bi trebalo zazirati od sudovanja bez odore sudaca i odvjetnika. Doista odora ne daje činu sudovanja ni drugog pravca a ni drugog sadržaja, ali oni sudci, koji izriču pravdu u uredovnoj odori, imaju i uživaju mnogo veći ugled i poštovanje nego oni, koji obavljaju pravnički sacerdocij bez uredovnog ruha. Oni, koji traže pravo pred sudom, ne gledaju u sudcima i odvjetnicima u službenim odorama obične ljude, te opravdano stiču uvjerenje, da je službena odora s kapom ili vlasuljom izmijenila sve. što sudci pri sudovanju i odvjetnici pri zastupanju imaju na sebi ljudskoga i nesavršenoga. Piero Calamandrei, poznati talijanski profesor prava na sveučilištu u Firenzi, u svojem članku »Toga« u »La Lettura«, mjesečniku »Corriere della sera«, br. 3. ove godine, posve točno izmedju ostalog ističe, da službena odora onome, koji ju nosi, pri obavljanju službenoga posla, daje osjećaj superiornosti i moralne distance. K tome nas u svojem poznatom djelu »Elogio dei giudici scritto da un avvocato« (Pohvala sudaca, koju je napisao odvjetnik) ispravno upozorava, da uredovna odora simbolički ispravlja sve osobne neobuzdanosti, izbljedjuje nejednakosti, te one, koji ju nose, pretvara u sudce odnosno odvjetnike bez dodatka imena ili naslova.

Danas skoro u svim državama zapadne Evrope, sudci i odvjetnici obavljaju svoje službene poslove u uredovnim odorama. Slične odore imaju sveučilišni profesori prigodom podjeljivanja najvećeg sveučilišnog naslova doktorskoga (promocije). Vidimo, dakle, da se uzvišene službe obavljaju isključivo u svečanim neprofanim uredovnim odorama.

Obična uredovna odora sudaca i odvjetnika je toga crne boje. Toga je poznata gornja odora starih Rimljana, a zvala se je: purpurea praetexta, pura. virilis, te su ju nosile neslužbene osobe. Ona, koju su nosile službene osobe, zvala se: candida. Po njoj je nastao pojam kandidata. Stari rimski odvjetnici nazivali su se: osim advocati, juris periti. takodjer i togati, naime po togi. koju su nosili pri zastupanju stranaka.

I sudci naroda dalekog istoka imaju togu. To nije nimalo čudno ako imamo pred očima. da je podrijetlo toge uobće istok. Tako i kineska uljudba poznaje sudačko službeno ruho — togu. To se vidi na kipu sudca Hell-a iz prvašnjega doba 17. stoljeća. Toga kineskog sudca. smedje crvene boje, no

Digitized by Google

obliku sliči današnjem franjevačkom odijelu s vrlo širokim rukavima, koji sežu do koljena; kapa je po obliku slična kapi mletačkoga dužda.

Do 1918. godine na području kraljevine Dalmacije, kao zemlje zastupane u Carevinskom vijeću, vrijedila je naredba Ministarstva pravosudja u Beču od 1897. godine, kojom se za sudačke činovnike i činovnike državnoga odvjetništva (državne odvjetnike), a tako isto i za stručnjake prisudnike uvodi službena odora kod svih gradjanskih i kaznenih rasprava pred presudnim sudom i kod uzimanja prisege, izuzevši zaprisizanja svjedoka i vještaka po naloženom i zamoljenom sudcu. Naredba Ministarstva pravosudja u Beču od 1904. godine je odredjivala nošenje službene odore i odvjetnicima, odvjetničkim kandidatima i braniteljima kod svih prigoda, kod kojih su sudci i državni odvjetnici po naredbi od 1897. godine bili obvezani nositi uredovnu odoru.

Uredovna odora sudaca, državnih odvjetnika i odvjetnika se je sastojala od crnoga plašta (talara), iz lake naborene vunene tkanine i kape (bireta). Ogrlac odore se je sastojao od dvije trokutne duge česti, na okrajku iz ljubičastog baršuna. Široki rukavi bili su obšiveni s ljubičasto obrubljenim trakovima iz rebrovite svile. Na lijevoj strani plašta se je nalazio straga okomit džep iz crnog croise-a. Plašt je pokrivao tijelo i sezao malo ne do gležnja. K uredovnoj odori nosila se je crna svilena kravata i bijela košulja. Kapa se je sastojala od okruglo izrezane i lako naborane česti crne vunene tkanine s visokim krutim rubom, na kojem je na objema čestima napravljen trokutni zarez.

Bilo je šest vrsti uredovne odore sudaca, koje se razlikovahu obrubom u obliku ovratnika i kapom. Prva vrst odore prvoga predsjednika Vrhovnoga suda (Stola sedmorice) je imala obrub u obliku ovratnika iz ljubičastoga baršuna s 12 cm. širokim obšavom iz granostajine (hermelina) i s kapom iz ljubičastoga baršuna. Druga vrst odore drugoga predsjednika i predsjednika vijeća Vrhovnoga suda se je razlikovala od prve u širini obšava granostajine, koji je za 6 cm. bio uži od prve. Treća vrst odore sudaca Vrhovnoga suda za razliku od prve nije imala na obrubu obšava iz hermelina. Četvrta vrst odore predsjednika Višega zemaljskoga suda (Banskoga stola) imala je obrub u obliku ovratnika iz crnoga baršuna sa 6 cm. širokim obšavom iz hermelina i s kapom iz crnoga baršuna, koja je na gornjem rubu bila obrubljena ljubičastim baršunom. Peta vrst odore predsjednika Sudišta (Sudbenoga stola), za razliku od četvrte, nije imala na obrubu (gvarniciji) obšava hermelina. Sesta vrst odore svih ostalih sudaca i stručnjaka prisudnika imala je obrub (gvarniciju) tkanine plašta, sa 6 cm. širokim crnim baršunastim krakovima na doljnjem rubu gvarnicije, koji su na objema rubovima obrubljeni ljubičastim baršunom; rub kape je iz tkanine plašta, na dolnjem rubu s jednim gore ljubičastim baršunom, obrubljenim sa 3 cm. širokim crnim baršunastim trakom.

Državni odvjetnici imali su tri vrsti odore. Prva vrst odore glavnih prokuratora odgovarala je trećoj vrsti odore sudaca Vrhovnoga suda s obrubom (gvarnicijom) u obliku ovratnika i s kapom iz jasno crvenoga baršuna. Druga vrst odore državnih nadodvjetnika i njihovih zamjenika je odgovarala petoj vrsti odore predsjednka sudišta, s jasno crvenom bojom baršuna ruba kape. Treća vrst odore državnih odvjetnika je odgovarala šestoj vrsti odore svih ostalih sudaca, s rubom kape iz tkanine plašta, na donjem rubu s jednim gore jasno crvenim baršunom obrubljenim 3 cm. širokim baršunastim trakom.

Uredovna odora odvjetnika, odvjetničkih kandidata i branitelja, odgovarala je šestoj vrsti odore svih ostalih sudaca, s kapom sa 9 cm. širokim krutim rubom plaštova tkanine, koji rub niz dolje ima 3 cm. široki crni trak od baršuna.

Sada opisane uredovne odore odaju sa svojim oblikom i krojem svečano ruho, koje i po svojem vanjskom izgledu uzdiže dostojanstvo sudaca i odvjetnika do najvišega stupnja. Danas vidimo, da se svagdje u Evropi uzpostavlja i srušeni državni socijalni i moralni auktoritet, te se već počinje

stvarati novi državni i socijalni red. I naša Nezavisna Država Hrvatska koraca k tomu novomu državnomu i socijalnomu redu. Radi toga su svi naši novi zakoni, zakonske odredbe i pravilnici prožeti novim socijalnim i političkim redom. Naredba o obavljanju sudačke funkcije u uredovnoj odori (togi) ne će značiti uzpostavu nekog novoga socijalnoga reda, ali će bez sumnje vrlo mnogo pridonijeti uzpostavi auktoriteta uobće a posebice u vršenju pravosudja. Uzpostava toge postat će opet i simbolom mira prema onoj Ciceronovoj: »cedant arma togae«.

Pravosudje

a) Gradjansko

Ako je tuženik nad tužiteljicom izvršio samo bludnu radnju, a nije ju obljubio, ne dolaze u pogledu naknade štete tužiteljici do primjene propisi §§ 1326 i 1328 o. g. z., nego propisi §§ 1323, 1324 i 1330 o. g. z. Za povredu časti kao takove povrijedjeni nema pravo na naknadu, nego u smislu §-a 1330. o. g. z. ima pravo samo na to, da mu se naknadi šteta i izmakla dobit uslijed povrede časti

Riešitba Stola sedmorice od 13. veljače 1941. br. Rev. 165/1-1941.
(Osuda sudbenog stola u Splitu od 12. lipnja 1940 br. Po. 15/20-1940., osuda banskoga stola u Splitu od 12. studenoga 1940. br. Pl. 293/3-1940.)

U parnici tužiteljice malodobne A., po ocu i zakonitom zastupniku B-u, protiv tuženoga C-a, radi 20.000 D. je utvrdieno, da je tuženik malodobnoj tužiteljici u tri navrata utisnuo svoje spolno udo medju noge kroz gaćice, te da je pravomoćnom osudom sudbenoga stola u Splitu od 30. svibnja 1938. Krp. 979/35 zbog tih djela bio po §-u 273 odj. 2 k. k. z. osudien na kaznu strogoga zatvora od pet mjeseci. Tužiteljica tvrdi, da je ona tim postupkom tuženika oštećena u svojem zdravlju, časti, ugledu i da joj je smanjen izgled na udaju, pa traži u ime naknade štete i to: za psihičke patnje 5.000 D., za pretrpljene boli 5.000 D., za umanjenu čast i ugled 5.000 D., te za umanjenu mogućnost udaje 5.000 D. ili ukupno utuženi iznos od 20.000 D.

P r v o s t e p e n i s u d je dosudio tužiteljici iznos od 6.300 D. i to za umanjenu mogućnost udaje iznos od 6.000 D., a za pretrpljene boli iznos od 300 D., dok je s viškom zahtjeva tužiteljicu odbio.

P r i z i v n i s u d nije uvažio niti priziv tužiteljice niti priziv tuženika.

S t o l s e d m o r i c e je uvažio reviziju tuženika i preinačio osudu prizivnoga suda, te je tužiteljici dosudio samo iznos od 5.300 D., a s viškom zahtjeva ju odbio.

I z o b r a z l o ž e n j a: Sud prvoga stepena u svojoj osudi od dana 22. travnja 1939. je utvrdio, da tuženik nije u tijelu povrijedio tužiteljicu i da joj nije prouzrokovao nikakovih bolova. U svojem zaključku od dana 3. veljače 1940., prizivni sud polazi sa predpostavke, da je tužiteljica uslijed tuženikova protivupravnog djela, zbog kojega je bio osudjen od kaznenog suda, morala imati osjetljive boli. Ova predpostavka prizivnoga suda činjenične je, a ne pravne prirode, pa prema tome sud prvoga stepena na nju nije bio vezan, kako to on predpostavlja (I. § 503-II grpp.).

Medjutim, u tom pravcu revizija se ne žali sa gledišta br. 2. § 507. grpp. Ona samo pobija utvrdjenje nižih sudova, da je tužiteljica imala osjetljive boli, jer da do toga zaključka nisu mogli doći s obzirom na nalaz i mišljenje liječnika vještaka, a takovo pobijanje činjeničnih utvrdjenja nije dopušteno u revizijskom stepenu (§§ 507. grpp.).

Čim su niži sudovi utvrdili, da je tužiteljica imala osjetljive boli, ispravno je primijenjen materijalni zakon, kada joj je dosudjena naknada za te boli. Visina te naknade primjerena je okolnostima slučaja.

Neosnovano je stoga revizija sa gledišta br. 2 i 4 § 507. grpp. protiv odluke pobijane osude o toj naknadi.

Utvrdjeno je u osudama nižih sudova, da tuženik nije povrijedio tužiteljicu na način, predvidjen u § 1326. o. g. z., te da ju nije obljubio, što je predpostavka

Digitized by Google

za primjenu § 1328. o. g. z., jer je on nad njom izvršio samo bludnu radnju. Zbog toga, sada navedeni zakonski propisi ne mogu doći ovdje do primjene, ali sudovi nižih stepena te propise ovdje niti ne primjenjuju, nego one §§ 1323., 1324 i 1330. o. g. z.

Izpravno je postupao prizivni sud, kada je primijenio ove posljednje propise, jer je utvrdjeno, da je tužiteljica tuženikovim protivpravnim djelom osramoćena, u časti povrijedjena na način, da je umanjen njezin izgled za udaju, na koju je mogla računati, a s njom, s obzirom na propis § 91. o. g. z. i na pristojno izdržavanje. Kada joj je izgled na udaju umanjen, ugrožen je njezin bolji napredak. Prema tome, postoje sve predpostavke naprijed navedenih propisa §§ 1323., 1324. i 1330. o. g. z. za naknadu ove štete.

S ovih razloga revizija neosnovano pobija prizivnu osudu s gledišta br. 4 § 597. grpp., što tužiteljici daje naknadu za umanjeni izgled na udaju.

Kako iz spisa izilazi, za ovu štetu je tužiteljica tražila naknadu samo u iznosu od D. 5.000, dok su joj sudovi nižih stepena dosudili veću t. j. u iznosu od D. 6.000, a to se protivi propisu § 501. grpp.

Obrazlažući ovu svoju odluku prvostepeni sud polazi sa predpostavke, da je tuženik povrijedio u časti tužiteljicu na način, da je njezin izgled za udaju umanjen. On dakle daje naknadu od D. 6 000 samo za umanjeni izgled na udaju, a ne i za samu povredu časti kao takove. Prema tome, nije točna predpostavka pobijane osude prizivnoga suda, da prvostepeni sud iznosom od D. 6.000 daje tužiteljici naknadu ne samo za umanjeni izgled na udaju, nego i za povredu časti kao takvu. Uostalom, i kada bi ta predpostavka prizivnoga suda bila točna, jednako bi bila pogrješna njegova odluka, jer prema naprijed navedenim propisima, koji ovdje dolaze do primjene, za povredu časti kao takvu povrijedjeni nema prava na naknadu. On ima pravo samo na to, da mu se naknadi šteta i izmakla dobit uslijed te povrede časti (§ 1330. o. g. z.), a pobijana osuda ne utvrdjuje, da je za tužiteljicu tom povredom časti nastala koja druga šteta, osim što joj je umanjen izgled na udaju.

S ovih razloga osnovan je u sad navedenom pravcu istaknuti revizijski razlog br. 4 § 597. grpp.

Priopćio dr. Petar Strohal, Zagreb.

Tužbom zbog ništavosti mogu se pobijati i zaključci ovršnoga suda, te predložiti odloženje ovršnoga postupka*) Propis §-a 626 grpp. vrijedi samo za osude, a pitanje, da li tužba iz §-a 623 grpp. odgovara zahtjevima §-a 621 grpp., rješava samo onaj sud, koji je pozvan za odredjivanje ročišta za ustmenu raspravu.

Zaključak Stola sedmorice od 8. svibnja 1941. br. Rev. 370/1-1941.
(Zaključak sudbenoga stola u Splitu od 3. ožujka 1941. br. Pl. 810/2-1941; zaključak kotarskoga suda suda u Splitu od 17. veljače 1941. br. P. 127/2-1941.)

U ovršnom predmetu ovrhovoditeljica A. i B. protiv ovršenika maloljetne djece C-a pod ozn. I 5030/38 kotarskoga suda u Splitu, bilo je kod potonjeg suda održano dražbeno ročište dana 14. studenoga 1939., na kojem su dražbovane nekretnine bile dosudjene ovrhovoditeljicama i D-u. Zaključak o dosudjenju je postao formalno pravomoćan, nakon što je naknadno bio uručen skrbniku ovršenika na čin, koji se skrbnik protiv toga zaključka nije žalio. Nakon održanoga ročišta za razdiobu kupovnine kotarski sud je donio zaključak o razdiobi, te je odredio predaju nekretnina kupcima u posjed i kupce u posjed kupljenih nekretnina uveo. Ovršenici, zastupani po skrbniku na čin, ustaju sada tužbom zbog ništavosti po §-u 623 grpp. protiv ovrhovoditeljica i D-a, kao kupaca na dražbi prodanih nekretnina, sa tužbenim zahtjevom, da se čitav ovršni postupak, sa svim zaključcima, koji su u toku toga postupka doneseni, proglasi ništavim, te da se obustavi svaki daljnji ovršni postupak do pravomoćnoga rješenja ove parnice, a ujedno su u tužbi stavili prijedlog za zabilježbu spora u zemljišnim knjigama.

Prvostepeni sud, ne donoseći o samoj tužbi nikakve odredbe, udovoljio je prijedlogu tužitelja u pogledu zabilježbe spora kao i o prijedlogu za obustavu daljega ovršnoga postupka.

*) Isporedi Zuglia-Verona: rješ. br. 3 kod §-a 623 grpp.

Digitized by Google

Sudbeni stol je uvažio utok tuženih i preinačio zaključak prvostepenoga suda, te tužbu odbacio, a prijedlog za zabilježbu spora kao i prijedlog za obustavu ispravno odloženje ovršnoga postupka odbio.

Stol sedmorice je uvažio rekurs tužitelja i ukinuo zaključak drugostepenog suda, te mu stvar vratio, da o njoj ponovno odluči.

Iz obrazloženja: Ako se tužba zbog nenadležnosti suda ili zbog kojega drugoga formalnoga razloga odbaci, sud se ne smije upuštati u rješavanje prijedloga, sadržanih u toj tužbi.

U ovom slučaju rekursni sud odbacivši tužbu nije smio stoga istovremeno odbiti prijedlog za zabilježbu viscćega spora i prpijedlog za odloženje izvršnoga postupka, nego je morao u tom pogledu prvostepeni zaključak samo ukinuti. Medjutim za odbačenje tužbe nisu postojale zakonite predpostavke. Stanovište pobijanoga zaključka u pogledu nenadležnosti je pogrješno, jer propis § 626 grpp. važi samo za presude, a pitanje pak, da li tužba iz § 623 grpp. odgovara zahtjevima § 631 grpp. ima rješavati samo sud, koji je pozvan za odredjivanje ročišta za usmenu razpravu.

Stoga je valjalo ukinućem pobijanoga zaključka vratiti stvar rekursnomu sudu, da o njoj ponovo odluči bez obzira na pogrješno stanovište, sa kojega je tužba odbačena.

Priopćio dr. Petar Strohal, Zagreb.

Preuzimatelj odvjetničke pisarne nije ovlašten nastaviti zastupanje stranke bivšeg odvjetnika, ako mu stranka nije izdala punomoć.

Osuda Trgovačkog suda u Zagrebu od 17. prosinca 1940. br. 13/40.
(Zaključak Banskoga stola u Zagrebu od 22. kolovoza 1941.)

Tužiteljica je povela parnicu pred Trgovačkim sudom u Zagrebu proti tuženoj X. Tužteljicu je zastupao odvjetnik dr. D. N. Šk., a tuženu odvjetnik dr. D. B., pa je izrečena osuda u odsutnosti tužene stranke.

Protiv osude uložiše priziv obje stranke

Nakon podnesenoga priziva odrekao se zastupnik tužene dr. B. odvjetništva, pa ga je zato Odvjetnička komora brisala izz imena odvjetnika i imenovala preuzimateljem njegove pisarne odvjetnika dra M. Šp-a. Na prizivnu raspravu nije pristupio ni ovaj ni tužena stranka, pa je Banski stol donio ovaj zaključak:

Prekida se postupak time, da prekid traje dok tuženici ne postave drugoga odvjetnika i dok ovaj to ne javi preko suda protivnoj stranci, preuzimajući u isto vrijeme postupak.

Obrazloženje: Na današnjoj usmenoj prizivnoj raspravi pristupio je samo punomoćenik tužiteljice, dok ni tuženici ni njihov punomoćnik nijesu pristupili, a niti je bilo dokaza, da im je obavijest o raspravi dostavljena. N9protiv je iz vraćene dostavnice proizašlo, da se je punomoćnik tuženika dr. D. B. odselio nepoznato kuda. Kako je pak okružnicom predsjedništva Banskog stola od 28. srpnja 1941. br. Su. 7030/41-13. stavljeno do znanja sudovima izvješće Odvjetničke komore u Zagrebu od 30. lipnja 1941. br. 2255/41. iz kojega, izmedju ostalog, proizlazi, da je dr. D. B. brisan iz popisa odvjetnika, jer se je danom 13. lipnia 1941. odrekao odvjetništva, to on ne može da nastavi zastupanje tuženika (§. 224 st. 1. grpp.). Doduše preuzimateljem je imenovan dr. Š. M., odvjet. u Zagrebu, koji je kao takav obaviješten o raspravi, ali ni on nije pristupio niti javio, da su mu tuženici izdali punomoć.

Prema takovomu stanju stvari i pošto preuzimatelj odvjetničke pisarne nije ovlašten na zastupanje stranke bez punomoći te stranke, nije se moglo udovoljiti prijedloga ppunomoćnika tužiteljice, da se usprkos svega izloženoga, a samo iz razloga od njega navedenih, održi rasprava, jer s obzirom na jasni zakonski propis, u takovom slučaju treba u smislu §. 224. st. 1. i 2. grpp. prekinuti, pa je stoga i donesen gornji zaključak.

Medjutim slobodno je punomoćniku tužiteljice, da podnese prijedlog u smislu §. 224. st. 3. grpp. i onda se o takvom prijedlogu može donijeti druga odluka.

Priopćio Luka Sertić, sudac Trgovačkoga suda u Zagrebu.

Opaska uredništva: Stanovište Banskoga stola odgovara dosadanjoj praksi, ali mislimo, da ne odgovara zakonu. Istina, da §. 224. grpp. propisuje prekid postupka u slučaju smrti ili nesposobnosti odvjetnika, ali — bar tako mislimo — samo onda, ako bivšemu odvjetniku nije imenovan preuzimatelj pisarne. Ako je takav imenovan, onda je on ovlašten već na temelju svoje preuzimateljske

Digitized by Google

funkcije, a bez posebne punomoći stranke nastaviti zastupanje mjesto bivšeg odvjetnika. Kad, naime, tako ne bi bilo, pita se, što znače onda riječi §-a 44. slovo c) zakona o odvjetnicima: »Zamjenik i preuzimatelj imaju ista zajednička prava kao i sam odvjetnik.« Tu je preuzimatelj pisarne izjednačen s privremenim zamjenikom, a za potonjega je neprijeporno, da je bez posebne punomoći stranke ovlašten, da nastavi zastupati stranku — doduše kao zamjenik odvjetnika, koji ga je odredio zamjenikom. No ako odvjetnik nije sebi odredio zamjenika temeljem §-a 25. zak. o odvj., odredit će mu ga Odvjetnička komora temeljem §-a 44. slovo e) zak. o odvj., tako da ovo odredjenje Odvjetničke komore supstituira potpuno ono odredjenje, koje je propustio odvjetnik, a po kojemu bi odredjeni odvjetnik imao jednako pravo kao i odvjetnik odreditelj. Kad, dakle, preuzimatelj ima glasom navedenoga propisa ista zaštitnička prava kao i privremeni zamjenik, a ovaj ima pravo zamijeniti odvjetnika odnosno nastaviti zastupanje bez punomoći, onda to mora vrijediti i za preuzimatelja pisarne. Dakako da stranka može kadgod hoće oduzeti zastupanje kao privremenomu zamjeniku tako i preuzimatelju pisarne, ali dok toga ne učini, nije potrebna njezina posebna punomoć privremenomu zamjeniku, odnosno preuzimatelju. Predpostavlja se takodjer, da je preuzimatelj učinio sve potrebno, da stranka bude obaviještena o prestanku odvjetništva bivšega odvjetnika i o tome, da je on preuzimatelj, pa je stranci odgovoran za sve štetne posljedice takvoga propusta (a odgovorna je disciplinski i Odvjetničkoj komori).

Od ovršenika kao suvlastnika na ovršnoj dražbi prodanoga idealnoga dijela u nekretninama, obterećenim tražbinom državnoga erara iz naslova dužnoga poreza, može državni erar kao vjerovnik naplatiti iz kupovnine dražbom postignute samo onoliki iznos, koji odgovara ovršenikovu suvlasničkomu dijelu, u koliko solidarnost plateža nije gruntovno uknjižena.

Rješidba Stola sedmorice od 26. lipnja 19941. br. Rek. 489-1/41.
(Zaključak Kotar. suda u Derventi od 26. kolovoza 1940. br. I 452/39.
zaključak Sudbenoga stola u Derventi od 11. siječnja 1941. br. Pl. 319/40.)

Kotarski sud je u ovršnoj stvari G. A. protiv M. I. i dr. radi 8436 D. + 12036 D. spp. dosudio na temelju razdiobnoga ročišta državnom eraru kao realnomu vjerovniku u ime podmirenja, dužnoga poreza od 4739 D. spp., kojim su opterećene nekretnine, iznos od 1853 D. 29 p. kao dio razmjerno otpadajući na idealni dio ovršenika, koji je prodan na ovršnoj javnoj dražbi.

Sudbeni Stol kao utočni sud je odbio utok državnoga erara kao realnoga vjerovnika.

Iz obrazloženja: Netočni su navodi utočitelja, da nije dozvoljeno cijepati realna potraživanja na pojedine idealne dijelove, jer poraživanje državnog erara pri dražbi nekretnina i razdiobi kupovnine snosi istu sudbinu kao i potraživanje svakoga drugoga realnoga vjerovnka. Prea tome, ako je jedan realni vjerovnik obteretio nekretnine pravom zaloga, a na istima imade više suvlastnika, pa se tražbeni postupak vodi samo protiv jednoga suvlastnika, realni vjerovnik ne može naplatiti cijelu svoju uknjiženu tražbinu od toga suvlastnika već samo alikvotni dio otpadajući na istoga suvlastnika, protiv koga se vodi dražbeni postupak, u koliko ne postoji solidarna obveza.

Stol Sedorice je odbio previdni utok realnoga vjerovnika državnoga erara.

Iz obrazloženja: Realni vjerovnik državni erar napada previdnim utokom zaključak drugomolbenoga suda o razdiobi kupovnine postignute na javnoj ovršnoj dražbi prodane nekretnine ovršenika I. M. radi pogrješne primjene zakona. U opravdanju navodi utjecatelj, da je 14/15 dijela nekretnina M. i I. M. opterećeno zalogom za dužni porez od 4730 D. spp. i da se je od kupovnine imao podmiriti cijeli iznos dužnoga poreza, a ne samo alikvotni dio, jer da za tako založno potraživanje jamče cijele nekretnine.

Previdni utok nije osnovan. Istina je, da je u korist utjecatelja uknjiženo pravo zaloga na 14/15 nekretnina M. i I. M. u z. k. ul. br. 12 k. o. Živinice za dužni porez od 4730 D., ali je dražbi bio izvrgnut samo 631/1770 dio ovršenika I. M. Prema tome od uknjiženoga založnoga potraživanja utjecatelja odpada na ovršenika onoliki iznos, koji odgovara njegovomu suvlastničkomu dijelu. Zato su niži sudovi ispravno postupali, kada su utjecatelju od kupovnine za prodani suvlastnički dio ovršenika I. M. dosudili iznos, koji je razmjeran njegovomu prodanomu suvlastničkomu dijelu.

Solidarnost plateža poreznoga potraživanja niti je uknjižena u gruntovnici, a niti se ta solidarnost može izvesti iz čl. 146. zak. o neposrednim porezima. Radi toga previdni utok nije se mogao uvažiti.

Priopćio Vladimir Luković, sudac u Derventi.

Potreba zemljišta u smislu § 45 Ramazanskoga zakona prosudjuje se prema broju članova obitelji u času vršenja prava prvokupa i prema prihodu, koji dobiva sa zemlje, koja je u njegovoj vlasti, odnosno prema vrijednosti (bonitetu) zemlje.

Rješidba Vrhovnoga suda u Sarajevu od 22. travnja 1940. br. Rev. 31/40.
(Osuda kotar. suda u Maglaju od 28. prosinca 1938. br. P. 1859/36, osuda sudbenog stola u Tuzli od 24. siječnja 1939. br. Pl. 307/38.)

U pravnoj stvari V. P. i dr. protiv A. J. radi prava preče kupnje spp. na 1/2 nekretnina upisanih u z. k. ul. br. 173 i 20/42 nekretnina upisanih u z. k. ul. br. 162 sve k. o. Ljubatovići, vlasništvo tuženika, koje je nekretnine isti kupio ugovorom o kupnji od 7. prosinca 1936., Dn 1917. od G. Š. i dr.:

Kotarski sud je udovoljio tužbenomu zahtjevu, poprimivši na temelju provedenih dokaza, da je tuženi na temelju kupnje postao zemljišnoknjižnim vlastnikom spornih nekretnina, da su tužitelji sa 19 članova obitelji i svega 80 dunuma i 775 m² zemlje oskudni sa zemljom, uslijed čega su stanovnici istoga sela, u kojem sporne nekretnine leže, da im pripada po §-u 45. Ramazarskoga zakona pravo preče kupnje naprama tuženiku kao stanovniku drugoga sela. Tužbu za priznanje ovoga prava podnijeli su pravodobno u roku od 6 mjeseci od časa, kada su sporne nekretnine prešle u vlasništvo tuženoga, temeljem §-a 9. gruntovnoga zakona za B. H.

Sudbeni stol je odbio priziv tuženoga poprimivši, da su u pobijanoj osudi utvrdjene i pretresane sve činjenice odlučne za rješenje ovoga spora, a naročito da su sporne nekretnine odlučne za rješenje ovoga spora, a naročito da su sporne nekretnine u smislu §-a 45. Ramazanskog zakona nužne za uzdržavanje tužitelja, što je i sam provjerio prema sakupljenim podacima. Pri tom da dolaze u obzir one nekretnine, koje su u stvarnosti bile vlasništvo tužitelja u vrijeme spora, a ne i one, na koje će tužitelj eventualno steći pravo vlastništva budućnosti.

Vrhovni sud je uvažio previd tuženoga, napadnutu osudu ukinuo i stvar vratio prizivnomu sudu na donošenje nove odluke.

Obrazloženje: Osudu Sudbenoga stola kao prizivnoga suda napada žalitelj iz previdnoga razloga toč. 2. i 4. § 597. grpp. Previdni razlog toč. 2. nalazi u tome, što se prizivni sud nije osvrtao na njegovu tvrdnju, da se zadruga V. M., koja broji 11 čeljadi, sastoji još i iz članova njegova brata Grge, čime bi broj članova tužitelja bi bio manji. U ostalom kad je uvažio i broj članova Grginih, trebao je prizivni sud uračunati i zemlju, koja Grgi pripada. Previdni razlog toč. 4. nalazi žalitelj u tome, što po §-u 45. Ramazanskog zakona onaj žitelj ima pravo prvokupa, komu je traženo zemljište nužno za izdržavanje njegovo ili njegove porodice; pri tom da se mora uzeti i ona zemlja, koju su tužitelji uzurpirali od države i na koju porez plaćaju, kao i redovni prihod, koji zemlja daje, a ne odredjivati potrebu prema čl. 28. zak. o biv. kmetskim selištima i steć. beglucima.

Previd je osnovan. Tuženi je još u dogovoru na tužbu prigovorio, da tužitelji imaju po oko 150 dunama zemlje i da oni obzirom na broj kućnih članova koji s tužiteljima u zajednici žive, mogu od ove površine zajedno sa svojim ukućanima živiti. Kad se uvaži, da je i M. V. preslušan kao svjedok o broju članova i da i on spominje »kućnu zajednicu«, onda je očito, da se u broju članova, kako ih za tužitelje sud prima, nalaze i članovi zajednice, a koji ne moraju biti članovi porodice jednoga kao i drugoga tužitelja.

Tuženi, ulažući priziv, je istakao, da su u Matinu zajednicu pribrojena i čeljad, koja spadaju njegovu bratu Grgi. Prizivni sud, mjesto da utvrdi točnost ove tvrdnje u vezi sa sadržajem odgovara na tužbu, kaže, da su u osudi suda prve molbe pretresane sve činjenice, koje su bile odlučne za rješenje spora. Ovo nije točno, pa kako je prizivni sud u tom pravcu trebao provesti potrebne dokaze, a to nije učinio, to je u njegovu postupku propuštaj, koji je priječio, da se pravna stvar izcrpno pretrese i temeljito ocijeni. U tom leži previdni razlog toč. 2. § 597. grpp.

Postoji i previdni razlog toč. 4. § 597. grpp. Da li je nekome jedno zemljište nužno u smislu §-a 45. Ram. zak., prosudjuje se prema broju članova porodice u času vršenja prava prvokupa i prihoda, koji dobiva sa zemlje, koja je u njegovoj vlasti, odnosno prema bonitetu zemlje, koja je njegova i na koju drugi nema prava. U ovom slučaju, ako je točno, da tužitelji drže državnu zemlju, pa na nju plaćaju

i ako nema izgleda, da će im se ta zemlja oduzeti obzirom na uredbu o dodjeljivanju državnoga šumskoga zemljišta u B. H. od 12. lipnja 1936., onda se kod ocjenjivanja nuždnosti spornih nekretnina mora uzeti u obzir i ovo zemljište. Prema tome, kad je prizivni sud nuždnost prosudjivao po čl. 28. zak. o biv. kmet. sel. i steč. begl., a uz to još i mimoišao zemlju, koja doduše nije u zemljišnim knjigama vlasništvo tužitelja, a ipak se stvarno smatra njihovom, onda zaista u osudi prizivnoga suda postoji pogrješna pravna ocjena stvari iz toč. 4. § 597. grpp.

Radi svega toga valjalo je napadnutu osudu u smislu §-a 604. grpp. ukinuti i stvar povratiti Sudbenomu stolu da novu odluku donese. Sudbeni stol će se držati propisa §-a 247., 324 i 3525 grpp., pribaviti izvadke iz kućne liste tužitelja i to prema stanju u času tražena prava prvokupa, izvadke iz katastra o držanju državne zemlje, na koju tužitelji i to eventualno svaki za sebe plaćaju porez, kao i izvješće od nadležne šumske uprave o izgledima, da li će se uzurpirano zemljište tužiteljima dodijeliti u smislu uredbe od 12. lipnja 1936. Po potrebi će se eventualno i putem vještaka utvrditi prihod sa zemlje i potrebe tužitelja, te prema svemu tome odrediti, da li su tužiteljima utužene nekretnine zaista nuždne.

Priopćio V l a d i m i r L u k o v i ć, sudac u Derventi.

Roba, prodana po službodavcu, smatra se, da je davana na vjeresiju, ako kupovnina, makar nastala od različitih i raznovremenih kupnja, premašuje jednomjesečnu plaću. Takva tražbina nije ni utuživa ni inače naplativa (§ 218 zak. o radnj.).

Rješitba Stola sedmorice od 22. kolovoza 1941., br. Bev. 927/1-1941.
(Osuda Kot. suda I. u Zagrebu od 28. veljače 1941., br. P. 2251/1939; osuda Sudbenog stola u Zagrebu od 12. svibnja 1941., br. Pl. 1009/1941.)

Tekstilna tvrtka je tužila svoga bivšeg činovnika, da joj plati svotu od 11.645 D. spp. kao kupovninu za robu, koju je ona njemu prodavala za vrijeme, dok se on kod nje nalazio u službi. Tuženi je priznao, da je robu primio, ali je prigovorio, da mu je ona bila davana na vjeresiju, a da se, obzirom na § 218. zak. o radnjama takve tražbine ne mogu niti utužiti niti na bilo koji način naplatiti. Predložio je zato, da se tužiteljica sa svojom tužbom odbije. Tužiteljica je tijekom rasprave razlagala, da nije davala robe na vjeresiju, nego za račun plaće, što da je po § 214 zak. o radnjama dozvoljeno i utuživo. Na ovo je tuženi odgovorio, da to ne stoji, jer da se mjesečno njemu nije ništa sustezalo od plaće, nego da je bio terećen na svome računu odnosno na računu »conto pro diversi«, a osim toga da je utužena svota premašila daleko iznos njegove jednomjesečne plaće i skoro dosegla iznos tromjesečne plaće. Ponudio je također dokaz, da je tužiteljica tt. znala za način knjiženja kupovnine.

K o t a r s k i s u d je nakon provedenih dokaza odbio tužbu tt., jer je tužiteljica davala robu na vjeresiju, pa nema pravo svoje potraživanje ostvariti putem tužbe t. j. jer je davanje robe na vjeresiju zabranjeno, pa je utužene nedopustivo, kako to slijedi iz § 214. u vezi sa § 206., st. 2. zak. o rad., pa makar se ta vjeresija odnosila i na više pomoćno osoblje, medju koje je spadao i tuženi kao knjigovodja.

S u d b e n i s t o l kao prizivni sud je odbio tužiteljičin priziv, medju ostalim i iz ovih razloga:

»Ne može se uzeti, da bi užiteljici i nakon godišnje bilance ostalo nepoznato tuženikovo zaduženje, i to u punoj visini, a ta je već u prvoj godini prelazila dozvoljeni iznos, po čem se ne može govoriti o dugu, kakav bi zakonom bio dozvoljen. Nije važno, da li su namještenici tužiteljice znali ili ne, da tužiteljica ne daje robu na vjeresiju, već je činjenica, koju je pobijana osuda osnovano uvažila, da utužni iznos koli po uspjehu provedenih dokazala toli i po samoj visini zaduženja predočuje zaduženje za robu uzetu na vjeru, a takovo je zaduženje po propis §§ 217. i 218. zak. o radnjama neutuživo.«

S t o l s e d m o r i c e nije uvažio reviziju tužiteljice. U svojoj rješitbi je navelo i ove razloge:

»U ocjeni dokaza, koji su izvedeni o činjenici, da su se tuženikova zaduživanja zbivala sa znanjem i odobrenjem uprave tužiteljičine i unašana u njene trg. knjige C. P. D. (conto pro diversi), nižemolbeni sudovi su logičnim zaključivanjem po § 368. grpp. došli do zaključka, da je roba davana na vjeresiju, a jer kreditirani iznosi ukupno od 11.645 D., kako je utuženo, premašuju jednomjesečnu plaću tuženikovu., ispravno pobijana osuda uzimlje, da se radi o vjeresiji, koja je po § 218. zak. o radnjama neutuživa.«

Priopćio dr. I. P.

Digitized by Google

b) Kazneno

Za primjenu tridesetgodišnjega roka zastare iz §-a 1489. o. g. z. je odlučno, da li se djelo iz kojega nastaje šteta može kvalificirati kao zločinstvo po onom kaznenom zakonu, za čije važnosti je učinjeno, dok nije odlučno, da li se i po postojećem kaznenom zakonu takvo djelo može kvalificirati kao zločinstvo. Isto tako nije odlučna okolnost, da kazneni postupak uopće nije bio zametnut*)

Zaključak p u n e sjednice Stola sedmorice od 31. svibnja 1941. br. Rek. 254/1-1941. (Osuda Sudbenoga stola u Zagrebu od 2. studenoga 1940. br. Po. 19/10-1940., zaključak Banskoga stola u Zagrebu od 15. siječnja 1941. br. Pl. 2478/1-1940.)

Tužitelj A. tvrdi, da je na nagovor tuženog B-a stupio god. 1923. kao ortak u tuženikov agenturni posao, te da je u taj ortakluk uložio 5.000 austr. šilinga, no da je tuženik nakon kratkoga vremena pobjegao u Rumunjsku. Nakon povratka u Austriju da je bečka policija zatvorila tuženika na zahtjev tamošnjih tuženikovih vjerovnika, te da je tuženik iz zatvora bio pušten tek onda, kada je tužitelj primio na sebe sve tuženikove obveze. Tužitelj tvrdi, da je pri tom bio po tuženiku prevaren za ukupno 9.505 austr. šilinga, pa traži tužbom povratak toga iznosa odnosno protuvrijednost od 95.050 D.

P r v o s t e p e n i s u d je odbio tužitelja s tužbom.

P r i z i v n i s u d je uvažio priziv tužitelja i ukinuo osudu prvostepenoga suda, te ovomu stvar vratio, da o njoj nakon pravomoćnosti ukidnoga zaključka ponovno raspravlja i odluči.

S t o l s e d m o r i c e nije uvažio rekurs tuženika.

I z o b r a z l o ž e n j a: Prvostepeni sud je stao na stanovište, da nema mjesta 30 godišnjemu zastarnom roku, jer protiv tuženika nije nikada zametnut kazneni postupak, te da nije odlučna niti okolnost, da je tuženik bio neprestano odsutan, jer je tužilac trebao, da njegovo pravo na tužbu ne zastari, dignuti tužbu u roku od tri godine. Prizivni sud je našao medjutim, da je stanovište prvostepenoga suda pravno pogrješno, jer da je za rješenje pitanja, da li ima doći do primjene iz odj. 2. §-a 1489. o. g. z. zastarni rok od 30 godina, neodlučna činjenica, što nije nikada zametnut kazneni postupak, pa stoga da je valjalo utvrditi, da li se u djelima tuženika stječu obilježja kojega od zločinstva iz staroga kaznenoga zakona, za valjanosti kojega zakona su ta djela počinjena, jer u pogledu prava nastalih iz delikta valja primijeniti zakone, koji su stajali na snazi u času počinjenja, tako da propis §-a 2. k. z. ne utječe na subjektivno privatno pravo stečeno iz odnošaja nastaloga za vrijeme valjanosti staroga kaznenog zakona.

Tuženi pobija zaključak prizivnog suda zbog pogrješne pravne ocjene stvari. Rekurs nije osnovan. Ispravno je stanovište prizivnog suda, da nije odlučna činjenica, da li je krivični postupak zametnut, jer ako nema pravomoćne osudjujuće osude kaznenoga suda, pošto kazneni postupak nije uopće poveden, onda ima parnični sud sam utvrditi, da li postoji djelo zločinstva, a može i narediti, da se parnica prekine, dok se ne povede i svrši kazneni postupak (§ 255. grpp.).

Propis § 2. k.. z. odredjuje istina u korist okrivljenika primjenu novoga zakona, ako je blaži, ali taj propis nikako ne utječe na pravni odnos, koji je medju strankama nastao povodom povrede tužioca po tuženiku u vremenu valjanosti ranijega kaz. zakona, po kojem je čin tužnog imao sva obilježja zločinstva prevare, jer se prema propisu § 5. o. g. z. moć zakona ne proteže nazad i ne utječe na predjašnja djelanja i na prava prije stečena. Stoga i u pogledu prava nastalih iz delikta valja primijeniti zakone, koji su bili na snazi u času počinjenja.

Uslijed toga je prizivni sud ispravno stvar pravno ocijenio, te je popuna rasprave, ako je odredjena po prizivnom sudu, potrebna za temeljito prosudjenje stvari, pa se za to rekurs tuženika nije mogao uvažiti.

Priopćio dr. P e t a r S t r o h a l, Zagreb.

*) Suglasno: R. S. I. br. 163; isp. Ehrenzweig II. str. 76; Krasnopolski str. 216.

Digitized by Google

c) Trgovačko-mjenbeno

Čl. 28. uredbe o z. n. z. odnosi se i na slučaj vanstečajne likvidacije. — Autentično tumačenje obvezuje bez obzira na obseg.

Rješitba Stola sedmorice u Zagrebu od 12. rujna 1941. br. Rev. 709/41.
(Osuda Trgovačkog suda u Zagrebu od 10. listopada 1940. br. Po. 215/40-1. osuda Banskoga stola u Zagrebu od 15. siječnja 1941. br. V. Pl. 2333/40.)

Godine 1931. prihvatio je novčani zavod d. d. bianco mjenicu Gradskoj štedionici u Zagrebu za sigurnost podignutog zajma. Mjenicu su potpisali kao izdatnik i naslednici tadanji članovi ravnateljstva, medju njima i tužitelj K. M.. i tuženi D. W. Godine 1935. odobrena je novčanome zavodu d. d. zaštita u obliku vanstečajne likvidacije, u kojoj su isti članovi ravnateljstva odredjeni kao likvidatori. Kako zajam nije bio sasvim isplaćen, ispunila je Gradska štedionica bianco mjenicu na ostatak svoje tražbine, dala ju je prosvjedovati i o prosvjedu obavijestila sve podpisnike mjenice, dakle i tužitelja i tuženoga. Tužitelj je mjenicu kod Gradske štedionice iskupio i zavratnom mjeničnom tužbom utužio sve prednike, a medjunjima i D. W-a. Ovaj je jedini uložio prigovore proti izdanome mjeničnome platnome nalogu. U svojim prigovorima istaknuo je u glavnome, da se glavni dužnik, novčani zavod d. d., još uvijek nalazi u vanstečajnoj likvidaciji i da zato odgovara za svoje dugove samo u okviru svoje imovine, što znači, da će i utužena mjenična obveza biti namirena samo u kvoti, u koliko će uobće do kakve kvote i doći, jer se danas to još nezna i ne može odrediti, budući da nije još sastavljen diobni nacrt niti je izvršena dioba (čl. 45. uredbe o zaštiti novč. zav. i § 140. i slijedeć. steč. zakona). Uslijed toga Gradska štedionica nije smjela tu mjenicu ispuniti odnosno prosvjedovati i tražiti njezin platež, jer je svoju tražbinu i onako prijavila u postupku vanstečajne likvidacije, što je tužitelj kao bivši član ravnateljstva i likvidator znao, pa nije trebao mjenicu ni iskupiti; no kad ju je već preko obveze iskupio, učinio je to na svoj račun i rizik, pa taj njegov čin ne može prejudicirati regresnoj obvezi tuženoga D. W. Budući da po čl. 28. uredbe jamci i sudužnici ne odgovoraju za obvezu zavoda strože nego sam zavod, ako je ovaj glavni dužnik, to i glede tuženoga mjenbenoga jamca (indosanta) D. W-a tužena tražbina nije još dospjela, niti se sada znade, koliko će iznositi.

U raspravi povedenoj povodom tih prigovora glavno je pitanje bilo, da li se član 28. uredbe o z. n. z., koji govori samo o slučaju odlaganja plaćanja, odnosi i na slučajeve sanacije i vanstečajne likvidacije, odnosno da li je ministar trg. i ind. bio ovlašten svojim tumačenjem od 20. prosinca 1935. proširiti rečeni propis člana 28. uredbe i na slučajeve vanstečajne likvidacije. Tužilac je osporio to pravo ministru i predložio sudu, da zatraži autentično tumačenje tadanje banske vlasti Banovine Hrvatske. Sud je tome predlogu udovoljio, ali je banska vlast pod 27. rujna 1940. broj II. 44.320/K odgovorila, da je čl. 28. uredbe u smislu postavljenog pitanja već protumačen autentičnim tumačenjem ministra da ga se zato ne može ponovno autentično tumačiti Nato je Trgovački sud uvažio prigovor tuženoga, koji se je temeljio na čl. 28. uredbe o z. n. z. i na njegovu autentičnome tumačenju ministra, te osudom ukinuo mjenični platni nalog. U osudi se veli još i ovo: »Što se pak tiče tvrdnje tužioca, da je on bio ovlašten na utuženje mjenice već obzirom na § 79., 78. al. 3. mjen. zakona, da spriječi zastaru, primijetiti je, da bi takova zastara bila posljedica njegova vlastitog postupka i krivnje, što je mjenicu iskupio, mjesto da se na eventualnu mjeničnu tužbu Gradske štedionice upustio u parnicu, u kojem slučaju bi mjenični platni nalog proti njemu bio ukinut, tako da ne bi bilo ni došlo do nazočne regresne tužbe«.

Banski stol nije uvažio priziv tužitelja.

U obrazloženju svoje osude rekao je banski stol, medju ostalim, i ovo:

»Autentično tumačenje imade se u smislu § 8. o. g. z. uporaviti na sve pravne slučajeve, koji se imadu još presuditi. Ono imade formalnu obvezatnu moć, što znači, da je obzirom na svoju valjanost i obvezatnost jednako protumačenomu zakonu odnosno uredbi. U smislu čl. 71. navedene uredbe bio je ministar trg. i ind. ovlašten, da donese ovo tumačenje, pa kako ta uredba imade zakonsku moć, to je ono obvezatno i za sudove, kada primjenjuju čl. 28. na pojedini slučaj. U autentičnom pak tumačenju jasno je izrečeno, da se propis čl. 28. uredbe o zaštiti novč. zavoda imade tako razumijevati, da i jamci i sudužnici zavoda, kome je odobrena sanacija ili vanstečajna likvidacija, ne odgovaraju za obveze zavoda strože nego sâm zavod, ali da se i prema njima mogu da vrše obezbjedjenja, uslijed česa se ne može pri-

Digitized by Google

hvatiti ono, što tužitelj iznosi u prizivu, da bi obrazložio neopravdanost i nelogičnost takova tumačenja obzirom na njegov odnos prema samoj uredbi. Pa uistinu nije niti nelogično niti je nepravedno, što je zaštita, predvidjena u čl. 28. uredbe u slučaju odlaganja plaćanja, protegnuta i na sanaciju i na izvanstečajnu likvidaciju kao na ostala dva načina zaštite novčanih zavoda i njihovih vjerovnika«. Nadalje: »Za prosudjenje stanovitoga pravnoga odnosa odlučno je stanje, koje i kako ono već postoji, a ne kakovo bi postojati moglo, pa je stoga pobijana osuda opravdano uvažila po tuženika stavljeni prigovor u pogledu dospjelosti i visine utuženoga potraživanja«.

Stol sedmorice nije uvažio reviziju tužitelja protiv drugostepenoj osudi.

Iz razloga: »Autentičnim tumačenjem ministra trg. i ind. donesenim po ovlaštenju iz čl. 71. uredbe u pogledu čl. 28. iste, a koje tumačenje prema § 8. o. g. z., ima formalnu obvezatnu moć za svakoga — izrečeno je, da se propis čl. 28. uredbe ima tako razumijevati, da i jamci i sudužnici zavoda, kome je odobrena sanacija ili vanstečajna likvidacija, ne odgovaraju za obveze zavoda strože nego sam zavod, ali da se i prema njima mogu da vrše osiguranja. Prema tome uredba, govoreći općenito u čl. 28. o jamcima i sudužnicima zavoda, ne pravi medju njima nikakve razlike, pa se ona proteže na sve sudužnike i jamce zavoda, dakle i na mjenične, te se i strogost njihova jamstva ravna po obvezi glavnoga dužnika (zavoda), a ta ustanova uostalom, kao kasniji pravni propis, mijenja sve ranije sebi protivne propise. Osiguranje pak, odnosi se očito na one sudužnike, protiv kojih je u času njezina izdanja već postojala osuda, na temelju koje se od sada nije moglo voditi izvršenje radi namirenja nego samo radi osiguranja. Stoga propisi materijalnoga prava nisu pogrješno primijenjeni na utvrdjeno činjenično stanje pa se previd nije mogao uvažiti«.

Priopćio dr. I. P., Zagreb

d) Radno

Preinačenje tužbe u smislu §-a 330 grpp. sadržano je i u tome, što je tužilac izmijenio prvobitni zahtjev za naplatu prekovremenoga rada, koji je bio osnovan na propisima zakona o zaštiti radnika, u zahtjev za naplatu toga rada po propisima o. g. z.*)

Rješitba Stola sedmorice od 23. svibnja 1941. br. Rev. 287/1-1941.
(Osuda Sudbenoga stola u Zagrebu od 5. prosinca 1940. br. Pl. 2517/3-1940., osuda Kotarskog suda I. u Zagrebu od 5. listopada 1940. P. 4701/17-1940.

U parnici tužitelja A-a protiv tuženoga S. radi naplate prekovremenoga rada u iznosu od 28.300 D.,

oba nižestepena suda odbila su tužitelja s tužbom.

Stol sedmorice nije uvažio reviziju tužitelja.

Iz obrazloženja: Tužilac ulaže reviziju zbog revizijskoga razloga iz § 597. br. 4 i br. 2 grpp. Prvi revizijski razlog (§ 597. br. 4) nalazi u tome, što mu nižestepeni sudovi odbijaju njegovo tužbeno traženje s razloga, jer ono nije osnovano na osnovu propisa zakona o zaštiti radnika, a ne uzimaju njegovo traženje u razmatranje i ne dosudjuju mu ga na osnovu naredjenja opć. gradj. zakonika, dok drugi revizijski razlog (§ 597. br. 2 grpp.) nalazi u tom, što ne izvode dokaz u svrhu utvrdjenja potonjega traženja.

Revizija nije osnovana. Tužilac je osnovao svoje tražbeno traženje na samoj činjenici, da je radio kod tuženika više nego 8 sati dnevno, pa da mu zato pripada po naredjenjima zak. o zašt. rad. posebna plaća za taj prekovremeni rad. U tužbi tužilac ni ne tvrdi, da je bio pogodjen osam-satni dnevni rad. Tek u toku postupka izmijenio je osnov svoje tužbe (prpremni podnesak od 1. kolovoza 1940.) onamo, da traži naplatu rada, što ga je vršio preko 8 sati dnevno, na osnovu naredjenja §§ 1152. i 1431. o. g. z., priznajući, da za njega ne važi zak. o zašt. radnika. Tužilac je time tražio preinačenje tužbe (§ 330. grpp.), jer tim prijedlogom nije mijenjao samo pravnu kvalifikaciju, kako to tvrdi u reviziji, nego i sam osnov tužbe. Dok je prvotno bilo traženje osnovano na naredjenjima zak. o zašt. radnika, po kojima se svaki prekovremeni rad ima honorirati, po izmjeni ono je osnovano na pogodbi, po kojoj bi rad imao trajati samo 8 sati dnevno, a dalji se rad posebno naplatiti.

*) Suglasno: Rev. 437/1-1940.

Digitized by Google

jer je to ugovoreno (§ 1152. o. g. z.), odnosno s obzirom na pogodjeni 8-satni rad zbog bezrazloženog obogaćenja (§ 1431. o. g. z.). Time je tužitelj promijenio cijeli osnov svoje tužbe, pa su stoga ispravno uzeli nižestepeni fudovi. da u tom leži preinačenje tužbe u smislu § 330. grpp. Prvostepeni je sud traženo preinačenje odbio. a drugostepeni sud taj zaključak svojim osudu unesenim zaključkom potvrdio. Protiv toga zaključka je stoga po § 622. grpp. pravni lijek nedopušten. a kako je prizivna osuda s obzirom na neizmjenjenu tužbu na zakonu osnovana. što priznaje i tužilac sam, to nema revizijskoga razloga iz § 597. br. 4 grpp. kao ni onog iz §-a 597. br. 2 grpp. koji bi postojao, samo da je preinaka tužbe uvažena. pa se revizija nije mogla uvažiti.

Priopćio dr. Petar Strohal. Zagreb.

Književnost

HRVATSKA SMOTRA god. 1941. broj 8. sadržaje: Dr. ing. Vilko Rieger: Hrvatska u novoj Europi; Branko Klarić: Velike žetve dan; Dr. T. Matić: Pjesnik napitnice »Nikaj na svetu lepšega ni« o političkim prilikama poslije smrti Josipa II.; Juraj Hrenčević: Žalostni problem ljudskog pometnuća; Jeronim Korner: Čemerna noć; Jure Prpić: Suvremena propaganda; Mirko Šeper: Krsto I. Frankopan u umjetnosti; Vatroslav Murvar: Sistem. srpskih neistina (nastavak); D. C.: Poglavnik kao vodja i učitelj naroda; Dr. Drago Čepulić: Razasuta zrna; Dr. P.: Zakonska odredba o odredjivanju najniže nadnice za radnike i najniže dopustive plaće za namještenike; Dr. Krsto Spalatin: zanimiv pedagoški pokušaj; Djuro Teufel: Konac kazališne sezone; Kronika: Kroz revije i listove.

Dr. JOSIP RUCNER i dr. PETAR STROHAL: Zbirka riešitaba Stola sedmorice u gradjanskim pravnim stvarima. Svezak III. Zagreb 1941. — Pred par tjedana je izašao ovaj svezak riešitaba našega Vrhovnoga suda. što su ga uredili marljivi sabirači riešitaba: tajnici istoga vrhovnoga suda gg. dr. Josip Rucner i dr. Petar Strohal. Ovaj svezak sadržaje 514 riešitaba i to iz godine 1938., 1939. i prvoga polugodišta 1940., te nekoliko riešitaba iz predjašnjih godina. važnih još i danas za pravnu praksu. Većina riešitaba. uvrštenih u ovaj svezak. obradjuje pravnu gradju novoga. izjednačenoga zakonodavstva u bivšoj državi. Što se tiče sustava i načina obradbe vrijede za ovaj svezak načela. koja su uporavljena kod prva dva svezka. Kod mnogih riešitaba navedene su na kraju stranice ispod crte suglasne ili pak protuslovne rješitbe, a tako i rješitbe bečkoga Vrhovnoga suda iz Glaser - Ungerove zbirke, pa i mnijenja pisaca u različitim pravnim pitanjima. Ovaj svezak rješitaba je preporučen rješenjem našega sadašnjega Ministarstva pravosudja svim sudovima Nezavisne Države Hrvatske. Knjiga imade 806 stranica. Njezina obradba služi na čast navedenim urednicima, a oprema i vanjska i unutarnja Hrvatskoj književnoj nakladi, koja je knjigu izdala.

DAS AUSLAENDISCHE KAPITAL IM EHEMALIGEN JUGOSLAVIEN — von dr. Božidar Jurković, Verlag W. Kohlhammer. Stuttgart/Berlin. — Ova knjiga, napisana po Hrvatu na hrvatskom jeziku, izašla je još prije postanka Nezavisne Države Hrvatske, tako da prikazuje stanje zemalja bivše Jugoslavije, kako je ono postojalo prije rata. Unatoč tome ova je knjiga još uvijek vrlo aktuelna. zanimljiva i poučna. Ona mnogo ne frazira, nego donosi obilje konkretnih i pouzdanih podataka, koji su plod višegodišnjeg ustrajnog rada. popraćenih koncisnim opaskama. Prikazujući ulogu i uticaj stranoga kapitala u zemljama bivše Jugoslavije, dakle i u hrvatskim zemljama, pisac prikazuje usput čitavu privredu, tako da će i u tom pogledu knjiga vrlo dobro doći onome, koji se zanima za privredne prilike Nezavisne Države Hrvatske i ostalih dijelova bivše Jugoslavije. Ona će dobro poslužiti naposc onome, tko bude suradjivao na likvidaciji i reparticiji dugova i javnih dobara uopće bivše Jugoslavije. Knjiga opsiže 464 stranice velikog formata.

BERICHT ÜBER DIE JUGOSLAVISCHE ARBEITSRECHTLICHE RECHTSPRECHUNG IN DEN JAHREN 1932—1936. (Rassegna di giurisprudenza jugoslava in materia di diritto di lavoro: Anni 19932—19936.), von dr. Ivo Politeo). — U Rimu postoji Istituto italjano di studi legislativi, koji izdaje komparativnu zbirku sudskih rješitaba sa područja korporativnoga, sindikalnoga i radnoga prava, i to

Digitized by Google

na više jezika. U svesku III.-ćemu ove revije izašao je i pregled judikature najviših sudova bivše Jugoslavije, koja se odnosi na radno pravo, i to za sada za godine 1932.—1936 Sabrao je dotične rješitbe i popratio ih opaskama i razlaganjima dr. Ivo Politeo, a talijanski stručnjak za radno pravo dr. Andrea Torrente dodao je takodjer svoje opaske na talijanskom jeziku sa stano višta talijanskih zakona i talijanske judikature. Naredni svesci imali bi donijeti prikaz i za godine poslije 1936. pa bi tako došao na red i prikaz judikature u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

ODVJETNIK, organ Odvjetničke komore u Zagrebu, broj svibanj — lipanj — rujan 1941.: sadržaje: U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj; — Značajke novoga hrvatskoga zakonodavstva; — Dr. Ante Sarčević u obranu odvjetnika;; — Kako da pišemo? — NDH može i mora biti pravna država! — Što će biti s odvjetništvom? — Novelirani zakon o odvjetnicima. — Vijesti Odvjetničke komore u Zagrebu. — Razno.

F. PIERANDREI: I diritti subbiettivi publici nell' evoluzione della dottrina germanica. Torino 1941.

A. SANCHEZ DE BUSTAMANTE Y SIRVEN: Manual de derecho internacional privado 1941..

B. KURTSCHEID: De methodologia historico-iuridica. Romae 1941.

Pergolesi Ferruccio: Manuale di diritto costituzionale italiano. Raccolta di testi legislativi con introduzione dottrinale. Roma 1941.

Vinci Felice: Analisi economiche. Bologna 1940. Serie:: I., II.

Orestano Francesco: Filosofia del diritto. Milano 1940. (Opere complete di F. Orestano, Vol. VIII.)

Battaglia Felice: Corso di filosofia del diritto Roma 1940. Vol. I. Introduzione-Cenni storici; Vol. II. Il concetto del diritto.

Studi in memoria di Bernardino Scorza. Pubblicati a cura della R. Università »B. Mussolini« di Bari. Roma 1940.

De Bono Constantino L'imposta di successione. Le passività ereditarie deducibili. Milano 1941.

Giannini A. D. Istituzioni di diritto tributario. 2. edizione. Milano 1941.

Ferrari dalle Spade, Giannino: Immunità ecclesiastiche nel diritto romano imperiale. Venezia 1939. (Atti del Reale Instituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, Anno Accademico 1939.-40., tomo 99, parte II.)

Bruno Mario: I consorzi provinciali tra i produttori dell'agricoltura. Milano 1940. (Università di Roma. Pubblicazioni dell'Istituto di diritto agrario, 4.)

Paradisi Bruno: Storia del diritto internazionale nel medio evo. Milano 1940. I.

Silvestri Enzo: Le gestioni coattive. Milano, 1941. (Pubblicazioni dell' Istituto di scienze giuridiche, economiche, politiche e sociali della R. Università di Messna. N. 14.)

Gentile Marino: La politica di Platone. Padova 1940.

W. SAUERE: Juristische Methoden - Lehre. — Stuttgart 1940.

Sulzer Alfred E.: Die Schiedsgerichtsbarkeit in Geschäfts- und Organisationsbeziehungen schweizerischer Unternehmungen im nationalen und internationalen Verkehr. Zürcher Studien zum internationalen Recht, Nr. 4.)

Klima Josef: Untersuchungen zum altbabylonischen Erbrecht. Prag 1940. (Monographien des Archiv orjentàlni, Bd. 8.)

Festschrift Ernst Heymann zum 70. Geburtstag am 6. April 1940. überreicht von Freunden, Schülern und Fachgenossen. Weimar 1940. I. Rechtsgeschichte, II. Recht der Gegenwart.

Rohrbeck Walter: Grund- und Zeitfragen der Versicherungswirtschaft und Versicherungswissenschaft. Berlin 1941. (Schriftenreihe des Instituts für Versicherungswissenschaft der Universität Köln, 1.)

Wenner Joseph: Kirchliches Vermögensrecht. Mit besonderer Berücksichtigung der Verwaltung des kath. Kirchenvermögens in Preussen und in der Ostmark. 3. Auflage. Paderborn 1940.

ISPRAVAK: U trobroju 6—8 »Mjesečnika« pogrješno je tiskano prezime autora rasprave izašle na str. 304—307 pod naslovom »Oko novoga njemačkoga gradj zakonika«. Palkovski, a mora ispravno biti Galkovski.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVII. Dr. Edo Lovrić, sveuč. prof. ZAGREB 1941.

LISTOPAD Dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu BROJ 10.

STUDENI - PROSINAC 11. i 12.

Odvjetnička tarifa

Napisao dr. Franjo Žilić, vićnik Stola sedmorice

Često se čuje prigovor, da je odvjetnička tarifa pretjerano visoka tako, da ugrožava i gospodarsku ekzistenciju onih, koji se parniče kod suda, da nije primjerena uloženomu trudu i da nije razmjerna vriednosti spora.

Svrha je odvjetništva, da odvjetnik svojim stručnim znanjem pomaže savjesno i pošteno pojedincima pravnim savjetima, da utiče na izmirenje stranaka, koje dodju u sukob u pravnim odnosima ili interesima, i da u slučaju spora pred sudovima zastupa parničare braneći njihove opravdane interese i prava (§ 1. z. o odvj.). Nema sumnje, da za ovakav svoj rad odvjetnik mora biti i pravedno naplaćen.

Odnos odvjetnika prema njegovoj stranci se osniva ili na punovlasnoj pogodbi (§ 1002 i sl. ogz.) ili na pogodbi vrhu usluga za plaću (§ 1151 i sl. o. g. z.). Prema jednoj ili drugoj pogodbi može se plaća za obavljanje posla ugovoriti, a ako plaća nije ustanovljena ni ugovorom ni zakonom, odredjuje ju sudac.

Po odvjetničkom redu od godine 1852., koji je do godine 1929. vrijedio u Hrvatskoj i Slavoniji, nije smio odvjetnik unapried ugovoriti nagradu za vodjenje parnice (§ 25. odvj. reda) osim u maličnom postupku (§ 71 m. p.). Ta je odredba bila u skladu s propisom gradjanskoga zakonika, koji takodjer odredjuje, da je nevaljana pogodba, ako odvjetnik ugovori stanovitu nagradu za vodjenje parnice (§ 879 br. 3 ogz.). U pogledu zastupanja stranaka u kaznenim stvarima bila je dozvoljena slobodna pogodba o visini nagrade izmedju odvjetnika i onoga, koji je bio dužan tu nagradu platiti (§ 336 k. p., § 317 novog k. p.).

Po navedenom odvjetničkom redu od godine 1852. odmjeravao je odvjetniku nagradu uviek sud po slobodnoj ocjeni i to po uslugama, što ih je u istinu odvjetnik učinio u parnici. Pri tom se imao uzeti naročiti obzir na trud i znanost, marljivost i vještinu odvjetnika te ubrzanje postupka. Kod stranke, čije je stanje bilo materijalno slabije, imao se kod odmjere nagrade uzeti obzir i na to stanje. Prednost ovakovog odmjerivanja odvjetničke nagrade je bila u tom, što je sud doista mogao odmjeriti nagradu prema gospodarskoj koristi odvjetničkoga rada za njegovu stranku. Prigovor protiv ovoga sistema od-

Digitized by Google

mjeravanja bio je u glavnom taj, da sud ipak može tu nagradu odmjeriti na štetu odvjetnika, neuzevši dovoljan obzir na sve okolnosti, koje utiču na visinu nagrade. Dakako, da se to i dogadjalo, a dogadjalo se i to, da su pojedini sudovi na razni način obredjivali odvjetničke troškovnike, dapače isti sud ili sudac u sličnim slučajevima nejednako ocjenjivao poslovanje odvjetnika, što je radjalo nepovjerenjem u pravednost i nepristranost suda. Zato je bio stalni zahtjev odvjetnika, da se uvede tarifa za odvjetničke poslove.

Novi zakon o odvjetnicima od godine 1929. je uveo u pogledu odvjetničke nagrade dvoje i to: slobodnu pogodbu u pogledu nagrade i sistem tarife.

Odredbi zakona, da odvjetnik ugovori nagradu za svoj trud, ne može se prigovoriti.

Protivna odredba općega gradjanskoga zakonika je bila u vrieme, kada je donesena (godine 1811 odnosno 1852) možda i opravdana, jer je u to vrieme bio broj odvjetnika malen, pa je postojala bojazan, da će stranka u brizi, da ne bude lišena pravne pomoći, ugovoriti s odvjetnikom nagradu, koja ne će stajati ni u kakovom omjeru prema stvari, koju predaje na zastupanje. Zato je takova pogodba uzeta kao protivna dobrim običajima (nećudoredna). Danas nema te pogibelji, pa nema razloga, zašto se odvjetnik ne bi mogao unapried pogoditi sa svojom strankom za zastupanje, kad su takve pogodbe i za svaki drugi duševni rad dozvoljene.

Odvjetnička tarifa je izdana pravilnikom o visini nagrade za odvjetničke poslove godine 1936. Samom sistemu tarifiranja pojedinih odvjetničkih poslova se ne može takodjer u načelu prigovoriti. Drugo je pitanje, da li ovakav sistem, kakav je prihvaćen i proveden u pravilniku o visini nagrada za odvjetničke poslove, barem približno zadovoljava. Ovdje ćemo navesti iz prakse samo nekoliko slučajeva, iz kojih se vidi, da propisi pravilnika ne zadovoljavaju.

Glavno je pravilo pravilnika, da je za primjenu pojedinih tarifnih stavova mjerodavna vriednost spornoga predmeta. To može u većini slučajeva biti opravdano, no često je puta u praksi opaženo, da se ovo pravilo ne bi smjelo dosljedno provoditi, napose ne u onim slučajevima, u kojima se visina samoga zahtjeva ne može unapried odrediti kao na pr. kod raznih odštetnih parnica, alimentacija, prekovremenoga rada i t. d. Tu se često dogadja, da tužitelj uspije tek s neznatnim dielom svoga potraživanja, a ipak mora, iako je uspio s parnicom, platiti svomu odvjetniku troškovnik prema utuženoj vriednosti. Tako se dogodio slučaj, da je stranka utužila odštetu za nanesenu ozljedu u iznosu od 100.000 Kuna. Nakon provedene razprave i saslušanih vještaka dosudjena je joj je odšteta od 10.000 Kuna i trošak od protustranke u razmjeru prema dosudjenomu iznosu u 1/10 t. j. 3.000 Kuna, dakle je stranka dobila 13.000 Kuna. Odvjetnik je pak toj svojoj stranci dao obrediti trošak prema utuženoj vriednosti od Kuna 100.000 i obredjeno mu je 30.000 Kuna. U ovom slučaju bi bilo svakako bolje za stranku, da se nije ni parničila, jer je ovako još ona izgubila 17.000 Kuna. Ovaj primjer jasno pokazuje, da rad odvjet-

Digitized by Google

nika nije bio na gospodarsku korist njegove stranke, pa takovih primjera ima više, prema čemu ni propisi ovog pravilnika, koji to omogućuju, ne zadovoljavaju. Pravedno bi bilo, da se u ovakovim slučajevima (odštete, alimentacije i slično) rad odvjetnika naplati prema konačno dosudjenoj svoti. Ne može se stanovište pravilnika u tom slučaju opravdati, da je sama stranka naznačila odveć veliki zahtjev, jer odvjetnik kao iskusan praktičan pravnik zna iz sudske prakse vrlo dobro, da visoki odštetni zahtjevi redovno ne uspijevaju.

Uz ovo glavno pravilo, koje vriedi za sve radove, ima se kod nekih radova, kao kod razprava, dogovora i t. d., uzeti obzir i na samo utrošeno vrieme bez ikakvog obzira, da li je pri tom uložen kakav trud ili ne. Odredjena je pristojba za prvi sat svake razprave, a za svaki započeti dalji sat razprave polovina odredjene pristojbe. Tako se na pr. plaća za jednu razpravu kod vriednosti spora od 45.001 do 50.000 Kuna, ako je trajala 1 sat ili manje, 1.012 Kuna, a ako je trajala na pr. 3 sata i jednu minutu 2.530 Kuna. Kod takove razprave na licu mjesta dolaze uz to još i putni troškovi, te izvan toga odšteta za gubitak vremena. Često puta se razprave zavuku kojekakovim suvišnim i nepotrebnim prigovorima, često puta i bez krivnje samih stranaka, tako da pristojbe visoko narastu, pa premaše i vriednost samoga spora. I to pokazuje nedostatak tarife.

Odredjene su jednake pristojbe za radove, kod kojih je uložen tek neznatan trud, kao i kod onih, kod kojih je odvjetnik doista morao uložiti i trud i znanje. Tako se na pr. jednako plaćaju prizivni i previdni odgovori kao i sami prizivi i previdi, iako je iz prakse poznato, da redovito prizivni i previdni odgovori sadržavaju samo jednostavna oprovrgavanja prizivnih odnosno previdnih navoda.

Najveća je pogrješka te tarife, da je ona odredjena kao minimalna, a nije odredjena i maksimalna granica pristojbe, koju ne smije premašiti. Pravilnik je naime prihvatio sistem minimalne tarife. Po tom sistemu ne mogu sudovi pri odredjivanju nagrade ići niže, nego što je u samoj tarifi naznačeno ni u pogledu poslova, koji su označeni u tarifi, ni u pogledu poslova koji nisu označeni u tarifi, a isti su ili slične vrsti s poslovima označenim u tarifi. Na više sud može ići, jer je odvjetnik ovlašten od svoje stranke tražiti nagradu iznad tarifnih stavova, ako je taj viši zahtjev opravdan naročitim okolnostima, ili naročitim nalozima stranke, ili se rad odvjetnika po opsegu ili vrsti znatno isticao iznad prosječnosti. Ovakav sistem nije u svakom slučaju bez ozbiljnih prigovora. Moralo bi se uzeti za načelo, da se naplaćuje odvjetnički rad ne samo obzirom na uloženi trud i izgubljeno vrieme nego i na gospodarsku vriednost toga rada, kao i kod svakog drugoga bilo manuelnog bilo intelektualnog rada. Ne bi se smjelo dogoditi, da se vodi parnica za 5.000 Kuna, a troškovi dosegnu odnosno prekorače tu svotu. U interesu samoga narodnoga gospodarstva morala bi se odrediti najviša granica odvjetničke nagrade za obavljeni posao, pogotovo kad zakon odredjuje prisilno zastupanje po odvjetniku. U takovim slučajevima, kad nagrada dosiže ili dapače daleko nadmašuje gospodarsku vriednost spora, rad odvjetnika s narodno-gospodarskoga gledišta nije koristan, nego naprotiv

Digitized by Google

štetan. S toga bi valjalo iznaći način, kako bi se u svim slučajevima odvjetnička nagrada mogla odmjeriti tako, da bude pravedno naplaćen i rad odvjetnika, a da i stranke kod toga ne trpe gospodarsku štetu, pa bi tada i mnogi prigovori protiv odvjetničke tarife odpali.

Treća i četvrta knjiga novog talijanskog gradjanskog parničnog postupka

Napisao dr. Hugo Werk, odvjetnik u Zagrebu

Prije nego prikažem ove dvije zadnje knjige talijanskog grpp. treba završiti prikaz*) druge njegove knjige, od njezinog četvrtog naslova do kraja. Ovaj naslov uredjuje postupak u sporovima udružbene prirode (in materia corporativa).

Zakonom od 3 travnja 1926 br. 563 bili su uredjeni radni sudovi *(magistratura del lavoro)*, ustrojeni kao posebni odjel kod svih 16 prizivnih sudova Italije. Sastavljeni su od tri sudca dotičnog prizivnog suda, od kojih jedan predsjedava, i od dva gradjanina vješta zadatcima proizvodnje i rada, uzeta iz popisa, uredjenog po skupovima i podskupovima prema raznim vrstama poduzeća, postojećih na području dotičnog prizivnog suda. Ovi sudci gradjani trebaju da su svršili sveučilište ili ovima izjednačene nauke.

Radni su sudovi organ, po kojemu država posreduje da uredi radne sporove, bilo da se ovi odnose na održavanje ugovora ili na odredjenje novih uslova rada. U krug njihova rada spada: primjena skupnih (kolektivnih) ugovora i ovima izjednačenih propisa; zahtjevi novih radnih uslova; primjena skupnih sporazuma privredne prirode i udružbenih propisa, koji uredjuju skupne privredne odnose. Kod odredjivanja novih radnih uslova radni sudovi sude po pravici, dovodeći u sklad interese poslodavaca sa onim posloprimaca, štiteći u svakom slučaju i više interese proizvodnje. *Jus standi in judicio* imaju samo priznata sindikalna udruženja, gdje ih ima, a inače posebni skrbnik, kojega imenuje predsjednik pomjesno nadležnog prizivnog suda.

Postupak pred radnim sudom može se pokrenuti samo nakon neuspjelog pokušaja pomirenja, pred nadležnom udružbom. Postupak se pokreće utokom *(ricorso)*. Pokreće ga po pravilu udružba ili pak Državno zastupničtvo, a mogu da ga pokrenu i obe stranke zajedno. Predsjedavajući radnoga suda odredjuje kroz 24 sata ročište i na nj poziva stranke i Državno zastupničtvo. Tuženi daje odgovor na utok tužitelja i postupak se razvija prema propisima što vrijede za postupak pred redovnim sudovima. Predsjedavajući kuša poravnanje na prvom ročištu kao i u svakom stepenu razvoja postupka. Dokaze pripušta vijeće, koje ih i izvodi ili pak povjerava njihovo izvodjenje jednome svome članu. Po završenom dokaznom postupku raspravlja se sporno i donosi presuda, koja se odmah i proglašuje ali samo u izreci, a koja se ima

*) Vidi »Mjesečnik« br. 9 od o. g.

Digitized by Google

obnarodovati u službenom listu dotične pokrajine ili u onome Kraljevine.

Presuda se može pobijati utokom na Kasaciju, tužbom za obnovljenje ili revizijom. Dok se utok na Kasaciju i tužba za obnovljenje ravnaju prema već prikazanim istoimenim pravnim lijekovima općeg grpp., revizijom se ide za tim, da se, uvaženjem znatnijih promjena nastalih u činjeničnom stanju, traži kod iste vlasti, koja je pobijanu presudu donijela, da ju preispita i dovede u sklad sa novim stanjem stvari. Bude li revizija odbačena, ulagač biti će osudjen na globu ne veću od Lit. 10.000.

Za individualne radne sporove nadležni su u prvoj molbi redovni sudovi, a u prizivnom stepenu odjel prizivnog suda, koji nastupa kao radni sud, samo što na mjesto dva sudca gradjanina prvi predsjednik prizivnoga suda odredjuje dva sudca prizivnoga suda. Postupak je isti kao kod redovnih sudova, samo što prije njegova pokretanja tužilac treba da saopći nastali spor nadležnom udruženju, koje će nastojati da ga poravna; što su presude do iznosa od Lit. 5.000.— nepobitne i što se i u prizivnom stepenu pozivaju tehnički savjetnici, kada se pobija presuda, zasnovana na utvrdjenjima učinjenim od tehničkih savjetnika.

I sporovi u stvarima društvenog providjenja i obaveznog davanja pomoći (socijalno osiguranje, nezgoda kod industrijskog i poljoprivrednog rada, profesionalne bolesti, porodične doznake i sl.) kao i individualni sporovi u stvarima uredjenim udružbenim propisima ili privrednim sporazumima ravnaju se po redovnom postupku, samo što treba da pokretanju parnice prethodi pokušaj mirenja kod nadležnih sindikalnih udruženja; što su u prvima presude do Lit. 10.000.— vrijednosti nepobitne i što se u drugima može tražiti da se izvede prethodno tehničko utvrdjenje o sporu.

T r e ć a k n j i g a sadrži propise za izvršenje ovršnih naslova. Sistematika ove knjige približuje se uvelike onoj našeg izvršnog postupka. Počinje sa naukom o izvršnim naslovima i o izvršnoj odluci, da produži sa općim dijelom izvršenja na nepokretnine i onoga na pokretne tjelesne stvari, predje na izvršenje na novčanim tražbinama te, obradivši posebni dio izvršenja na nepokretnoj imovini, uredi prinudnu dražbu, prinudnu upravu i raskidanje zajednice, obradi izvršenje na zahtjevima da se izruče ili dadu tjelesne stvari i ono da se ishode činidbe ili propuštanja ili da se nešto trpi, te završi sa naukom o oporbi dužnika i trećih protiv izvršenja kao i sa onom o ugasnuću postupka, koje su obe nauke zajedničke svim vrstama postupka.

Kroz nekolika zadnja desetljeća talijanska pravna nauka obradjivala je izvršno pravno polje. Novi talijanski grpp. usvojio je veći dio tamo datih poticaja. Ova ponova izvršnog postupka usmjerena je učvršćenju ugleda sudija i formalnom pojednostavljenju postupka.

U središtu izvršenja stoji izvršni sudija, koji ravna postupkom i uredjuje interese sudjelujućih stranaka.

Postupak se pokreće na prijedlog stranaka. Pokrenut, provodi se po službenoj dužnosti, osim ako se stranka odreče daljeg tjeranja

Digitized by Google

ovrhe, ili kroz neki prekluzivni rok ne preuzme postupka, ili ako stranke ni na ponovni poziv ne pristupe na neko ročište.

U ovrsi na pokretne tjelesne stvari ostalo je pri individualnoj ovrsi, ali uz pravilo, da vjerovnici, koji pristupaju nekom već pokrenutom postupku moraju, ukoliko je samo moguće, proširiti ga i na druga imovinska dobra dužnika, koja će im tjerajući vjerovnik navesti.

Socijalna strana izvršenja odrazuje se u svrsishodnoj ravnoteži izmedju zaštite pružene vjerovniku protiv nedostajanja čestitosti dužnika i one date dužniku protiv nesmiljene gramzivosti vjerovnika. U tome pravcu ističemo pravo izvršnog sudca da ograniči izvršenje netom opazi da se vrši u većem obimu nego li je potrebno za ostvarenje izvršnog traženja, kao i da u ovrsi na nepokretnu imovinu na prijedlog dužnika, nepobitnom odlukom, ograniči izvršenje na onu vrst njegovu, koju vjerovnik ili sud izabere. U tome pravcu treba još istaći, da su izuzete od ovrhe pokretne tjelesne stvari navedene i u našem izvršnom pravu; da se *fundus instructus* neke pokretnine smije plijeniti samo kada nema drugih pljenivih potkretnih tjelesnih stvari; da se plodovi još ne pobrani kao ni oni još ne rastavljeni od zemlje, smiju plijeniti najranije šest sedmica prije redovnog vremena njihova sazrijevanja a svilene bube tek kada su u većini na granama da se začahure te da se prvenstveno imaju plijeniti pokretne tjelesne stvari koje dužnik pokaže; da se ne smiju plijeniti potraživanja iz naslova uzdržavanja, osim baš radi samog davanja uzdržavanja a i to samo uz prethodnu sudčevu dozvolu i u mjeri koju će on odmjeriti; da se dalje ne smiju plijeniti potraživanja iz naslova potpora, a ona iz naslova plaće za rad samo za iznos koji nadilazi Lit. 750.— mjesečno, dotično ona iz naslova odpravnine samo za iznose veće od Lit. 5.000.

Italijanski zakonodavac postarao se je, da predmeti ovrhe budu prodati za pravednu cijenu. Sud može u tu svrhu povjeriti prodaju zaplijenjenih pokretnih tjelesnih stvari nekom komisionaru, odredivši mu i cijenu ispod koje ne smije ići. Prodadu li se zaplijenjene stvari na prisilnoj javnoj dražbi, ne smiju se prodati ispod burzovne ili tržne cijene, ako takvu imaju. U svim ostalim slučajevima sud utvrdjuje cijenu kojom će se otvoriti nadmetanje ili, ako prilike to nalažu, pošto do potrebe presluša nekog procjenitelja, odredjuje da se stvar proda najboljem nudiocu, ne odredivši prethodno najnižu prodajnu cijenu.

Kod prisilne dražbe nepokretnina odredjuje se njihova najniža prodajna cijena pomnoživši sa dvjesto na iste odmjereni neposredni godišnji državni porez. Bude li tako dobivena vrijednost bila očito neprimjerena, sud će ju odrediti pošto sasluša stranke a do potrebe i procjenitelja. Nudi se pismenom izjavom predanoj pisarni suda: ponuda ne smije biti niža od tako odredjene najniže prodajne cijene. Kroz deset dana nakon izvršene prodaje mogu se postaviti nove ponude, ali najmanje za jednu šestinu veće od cijene postignute na prinudnoj dražbi. Ostane li ova bezuspješna, svaki vjerovnik može predložiti, da mu se nepokretnina dosudi uz prethodno izmirenje troškova ovrhe i svih vjeresija redom prvenstva jačim od tjerajućeg vjerovnika ali uvijek za cijenu ne manju od najniže prodajne cijene.

Prisilna uprava nepokretnina može se dozvoliti samo za tri godine i povjeriti jednomu ili više vjerovnika ili nekom na to ovlašćenom zavodu, ili konačno samome dužniku, ako na to pristanu svi vjerovnici.

Oporba obvezanika ili trećeg lica protiv ovrhe vrši se tužbom, ako ovrha nije još započela, inače utokom.

Četvrta knjiga bavi se posebnim postupcima: mandatnim i otkaznim, koji su slično uredjeni kao i kod nas, samo što se mandatni postupak ima primijeniti i kada se radi o tražbinama proističućim iz naslova honorara i troškova za sudske ili vansudske radove odvjetnika, punomoćnika, sudskih pisarničkih činovnika ili bilo koje osobe, koja je dala svoj rad u povodu neke parnice.

Privremene naredbe jesu: sudska zapljena pokretnih i nepokretnih stvari, trgovina ili inih universitatum rerum, kada je sporno njihovo vlasništvo ili posjed, a potrebno je providiti da ih se privremeno čuva ili njima upravlja; sudska zapljena poslovnih knjiga, popisa, isprava, ogleda i drugih stvari, koje bi imale da posluže kao dokazna sredstva, a sporna je dužnost njihova podnošenja ili saopćenja i potrebno je njihovo privremeno čuvanje; zapljena u svrhu očuvanja pokretnih i nepokretnih stvari dužnika ili iznosa i stvari njemu dugovanih, kada se vjerovnik osnovano boji, da će izgubiti obezbjedjenje svog potraživanja. Ako su zaplijenjene stvari postale predmetom ovrhe za druge neke vjerovnike, onaj koji je postigao privremenu naredbu i parnicom ju opravdao, sudjeluje kod razdiobe utrška.

Obezbjedjenje dokaza: vrši se slično kao i kod nas.

Hitnim providjenjima suda može se poslužiti svaki onaj, koji se opravdano boji, da će za vrijeme potrebno da redovnim putem potraži svoje pravo, ovo bude ugroženo na nepredvidjeni i nepopravljivi način. Sudac pritome odredjuje ono što smatra da je prema prilikama shodno, da privremeno obezbijedi učinak meritornog rješenja i što se ne može postići redovnim obezbjedjujućim sredstvima ili redovnim privremenim naredbama.

U drugom naslovu ove knjige zakonodavac uredjuje postupak u porodičnim i osobnim stvarima i baš u stvarima prisilne i sporazumne rastave supruga, za koju je nadležan preko svoga predsjednika okružni sud mjesta u kojemu tuženi suprug stalno prebiva ili stanuje; poslovima starateljstva i u onima oduzimanja svojevlasti; u stvarima proglašenja nestalog za umrlog i dokazivanja smrti; u imovinskim odnosima supruga; u trećem naslovu uredjuje sudska ovjeravanja i prepisivanje spisa. Četvrti naslov odgovara našoj raspravi zaostavštine; peti govori o ukidanju zajednice dobara, postavljajući prinudno pravilo, da se odnosni prijedlozi imaju prikazati protiv svih sunasljednika ili suvlasnika i protiv svih vjerovnika, ukoliko ih ima. U šestom naslovu uredjeno je pitanje oslobodjenja nepokretnina od hypotheka; u sedmome o važenju inostranih presuda i o izvršenju drugih odluka inostranih vlasti, da konačno u osmom naslovu uredi postupak pred izbranim sudovima.

Tko hoće da pokrene ovrhu na osnovu neke inostrane presude, treba da ustane tužbom pred apelacionim sudom mjesta gdje se pre-

suda ima izvršiti. U postupku, koji može da se provede i diplomatskim putem, kada to dozvoljavaju medjunarodni ugovori, treba uvijek da sudjeluje državni odvjetnik.

Prizivni sud presudom izriče važenje inostrane presude u Kraljevini Italiji kada utvrdi:

1. da je u državi, koja je donijela ovršni naslov, sudac mogao o stvari raspravljati i prema načelima o nadležnosti sudske vlasti važećim po talijanskom grpp.;

2. da je tužba bila dostavljena prema propisima mjesta gdje se je vodila parnica i da je tuženome bio dredjen primjereni rok da predstane sudu;

3. da su se stranke odredile prema zakonima toga mjesta, dotično da je presuda zbog izostanka donesena prema tim istim zakonima;

4. da je presuda stala na snagu prema ovim zakonima;

5. da nije u protivrječju sa drugom kakvom presudom, donesenom od talijanskih sudova;

6. da ne visi spor o istom predmetu i medju istim strankama pred nekim talijanskim sudom, i

7. da presuda ne sadrži odredaba protivnih talijanskom javnom redu.

Na prijedlog tuženoga prizivni sud preispituje meritum stvari, kada se radi o presudi zbog izostanka ili kada postoji jedan od razloga za obnavljanje postupka i baš:

1. kada je presuda osnovana na prevari jedne stranke na teret druge;

2. ako je osnovana na dokazima, koji su bili priznati lažnim ili takovim izjavljenim poslije donošenja presude ili ako stranci, koja je podlegla, nije bilo poznato, da su ti dokazi bili priznati lažnim ili takovim izjavljenim poslije donošenja presude;

3. ako je stranka poslije donesene presude našla jednu ili više isprava, koje nije mogla podnijeti sudu radi više sile ili radi protivnikove krivice;

4. ako je presuda posljedak stvarne pogreške, koja proizlazi iz spisa. Smatra se da takva pogreška postoji, kada se presuda osniva na pretpostavci neke činjenice, čija je istinitost nedvojbeno isključena, ili uzima, da neko djelo ne postoji, čije je postojanje tačno ustanovljeno, ali u oba slučaja, ako ni djelo niti činjenica nisu bili predmetom nekog spornog pitanja, koje je tom presudom bilo riješeno, i

5. ako je presuda posljedak sudčeve prevare, utvrdjene pravnosnažnom presudom.

Ovdje prikazani *delibacioni postupak* primjenjuje se i na presude inozemnih izbranih sudova, donesene u sporovima izmedju inozemaca ili izmedju jednog inozemca i jednog talijanskog gradjanina

Digitized by Google

ili pak izmedju talijanskih gradjana nastanjenih u inozemstvu ili onih koji tamo stalno prebivaju, ako se ne radi o sporovima, koji ne mogu biti predmetom postupka pred izbranim sudovima, t. j. ako se ne radi o individualnim radnim sporovima ili o sporovima u stvarima prinudnog providjenja ili prinudne pomoći i ako su ove presude po zakonima mjesta, gdje su donesene, u njihovom pravnom učinku izjednačene presudama redovnih sudova.

Prema netom izloženom delibacionom postupku ocjenjuje se i izvršnost odluka inozemnih sudova, donesenih u vanparničnom postupku.

Izvodjenje dokaza odredjenih od inozemnih sudova vrši se ili diplomatskim putem ili na prijedlog zanimane stranke molbom na prizivni sud mjesta, gdje se dokazi imaju izvesti.

Javne isprave sačinjene od javnih zvaničnika (n. pr. bilježnika) u inostranstvu postaju izvršne u Italiji presudom prizivnog talijanskog suda mjesta, gdje se one imaju izvršiti, uz prethodno utvrdjenje, da su te isprave izvršne i u inozemstvu, gdje su bile sačinjene, i da ne sadrže odredaba protivnih talijanskom javnom redu.

Dostave poziva ili inih odluka inostranih vlasti vrše se po nalogu Državnog odvjetničtva kod okružnog suda, u području kojega se dostava ima izvršiti. Isto vrijedi i za dostave tražene diplomatskim putem.

Postupak pred izbranim sudovima može se primijeniti na sve sporove, osim onih maločas navedenih i osim na sporove o ličnim pravima, o rastavi supruga i onih, koji ne mogu biti predmetom nagodbe. Ugovor o izbranom sudu treba da je pismen i da je u njemu sporna stvar točno odredjena. Izbranih sudaca može biti jedan ili više, svakako u neparnom broju. Uostalom postupak pred izbranim sudcima sličan je našemu. Izbrani sudci sude prema propisima zakona, ako ih stranke nisu na bilo koji način ovlastile, da sude po pravici.

Iz ovog kratkog prikaza talijanskog gradjanskog postupka razabire se, da se ovaj ne ograničuje na to da uredi samo gradjanski *parnični* postupak, nego obuhvaća sve oblasti prava, koje traže odredjeni neki postupak pred redovnim sudovima, putem kojega će Država pružiti strankama traženu pravnu zaštitu.

Kako ova moja radnja već i po svojoj prirodi nije drugo nego pregled najvažnijih propisa talijanskog gradjanskog postupka, nisam se upustio u ocjenu pojedinih njegovih odredaba.

Htio sam samo upoznati naš pravnički svijet sa ovom novom tekovinom na području gradjanskog postupovnog prava, koja, za sredinu kojoj je namijenjena, znači osnovnu reformu. Završit ću ovaj prikaz riječima talijanskog Ministra pravde, Nj. Pr. Dina Grandi: »Tek danas, kada se djelom fašističke države dovršava velika zgrada novog zakonodavstva, mogu da se novim zakonikom gradjanskog postupka ispune želje sedam desetljeća, u istom času, kada se postupku daje obilježje novog nacionalnog talijanskog života i kada se u propise, koji ga odredjuju, unosi duh, koji daje oblik cijelom pravnom poretku«.

Digitized by Google

Primjena uredbe o besplatnim prijenosima imovine od 1. IV. 1937. na osigurnine

Napisao J. Budisavljević, sudski pristav u Zagrebu

Uredba o bezplatnim prenosima imovine od 1. travnja 1937. br. 22720 (S. N. od 2. travnja 1937., br. 74-XXIV) odredjuje, medju ostalim, imovinu, od koje sticalac ima plaćati nasljednu taksu. Čl. 10 uredbe propisuje, kako se pri tome postupa s osiguranom svotom ili osigurninom.

U praksi nisu rijetka razmimoilaženja izmedju ostavinskih sudova i poreznih vlasti pri tumačenju propisa uredbe radi naplate nasljedne takse na svote osiguranja, pri čemu porezne vlasti nečesto propise uredbe bez svakog pravnog osnova tumače u korist fiska. Ali je bilo i slučajeva, da su upravo porezne vlasti propuštale naplatu nasljedne takse od svota osiguranja, na koje je tu taksu trebalo naplatiti.

Valja odmah naglasiti, da je u pravnoj teoriji sporna kako pravna narav pojedinih svota osiguranja u obziru na propise ogz-a o pojmu ostavine, tako i pravna narav pogodbe osiguranja uopće i pogodbe osiguranja života napose. Uslijed toga i praksa koleba. Spornost pravne naravi svote osiguranja medjutim za pitanje, da li se od stanovite osigurnine plaća taksa, nema nikakve važnosti, uslijed čega je to pitanje rješivo bez obzira na taj spor teoretičara. I spornost pravne naravi pogodbe osiguranja života može se pri pitanju takse mimoići do stanovite mjere.

U smislu propisa uredbe treba prije svega utvrditi, da su porezni uredi nedvojbeno one vlasti, koje odlučuju, da li u konkretnom slučaju od koje imovine treba platiti nasljednu taksu ili ne (čl. 30). Čl. 52 redbe tek ustanovljuje, da će ostavinski sudovi naplaćivati nasljednu taksu, ako ova ne dosiže iznos od 500 Kuna, čemu je razlog ekonomičnost postupka naplate takse u biljezima po sudovima, kada je iznos neznatan. U takvim će slučajevima ostavinski sudovi dakako i tumačiti propise uredbe u smislu, da li stanovita imovina uopće pada pod nasljednu taksu. Ali točka 4. odj. 3. čl. 31. uredbe propisuje, da sud i te slučajeve podnosi poreznomu uredu radi ispitivanja, je li taksa valjano naplaćena, odnosno, je li u konkretnom slučaju bilo mjesta oslobodjenju od naplate nasljedne takse, koja bi bila manja od 500 Kuna. Slijedi, da će porezne vlasti uopće odlučivati o tome, što pada pod nasljednu taksu. Ovo pitanje nadležnosti radi utvrdjenja, da li što podpada pod nasljednu taksu, jasno je riješeno uredbom (čl. 30), a postaje »pitanje« katkad uslijed toga, što ostavinski sudovi ponekad očito neosnovano žele poistovjetiti pojam ostavine po §-u 531 ogz-a s pojmom predmeta ostavinske takse. Očito je, da je samo sud povodom konkretnog slučaja zvan, da utvrdjuje ostavinu nekog pokojnika u smislu gradjanskog zakonika, i da na tom pojmu ostavine po ogz-u uredba ne može ništa izmijeniti. Ali uredba niti ne ide za tim, nego odredjuje imovinu, koju neka osoba stiče povodom nečije smrti, a od koje treba platiti nasljednu taksu. O ovoj potonjoj pak mogu odlučiti samo porezne vlasti. Sudovi ni u slučaju očito neosnovanog odmjerivanja takse ne mogu na tome ništa izmijeniti.

Digitized by Google

Stranci pristoji put žalbe višoj financijskoj vlasti. A naročito bi sud neovlašteno uskraćivao poreznomu uredu podnijeti potrebne podatke o bilo kojoj svoti osiguranja života, stojeći na stanovištu, da nema mjesta plaćanju takse.

Da izmedju fiskalnog pojma ostavine po uredbi (pri tome pod ostavinom u fiskalnom smislu mislimo svu imovinu podložnu nasljednoj taksi) i pojma ostavine po ogz-u postoji znatna razlika, izraženo je izrijekom u uredbi na više mjesta. Tako čl. 3 govori o ugovorima in favorem tertii, koji se imaju izvršiti poslije smrti ostavitelja promisara. Prema uredbi u ostavinu spada (»... ima se smatrati legatom...«) imovina, koju treći na temelju ugovora u prilog njemu dobiva po smrti ostavitelja, a ovaj prema njemu, trećemu, nije bio obvezan iz bilateralne pogodbe (čl. 3). Pod ovom posljednjom predpostavkom radi se tu o bezplatnoj namjeni za slučaj smrti u obziru na pravni odnos, koji postoji izmedju promisara kao ostavitelja i trećega, t. j. ugovor je učinjen donandi causa. Ono pak, što je darovano za slučaj smrti, po ogz-u (§ 956 ogz-a) ne spada u ostavinu i o predmetima tih darovanja nema mjesta vodjenju ostavinske rasprave po Vp-u. To slijedi iz §-a 956 ogz-a, po kojem je donatio mortis causa odročno pravo, a ne smrću uvjetovano (§§ 705, 703 ogz.). Nadalje se prema uredbi odmjeruje nasljedna taksa od imovina, kada su zapravo predmetom čistih darovanja (čl. 1. st. 2. toč. 2, zatim čl. 12. i čl. 10. st. 1. u vezi s čl. 1. st. 4.). Nakon što je izvjesno, da pojmovi ostavine po uredbi i ogz-u nisu sukladni, valja vidjeti, od koje se imovine prema uredbi ima platiti nasljedna taksa.

Osim imovine, koja se stiče na temelju ženidbenih ugovora povodom smrti ženidbenog druga, podvrgnuto je plaćanju nasljedne takse:

1. sticanje ostavine po ogz-u i pojedinih predmeta iz ostavine (čl. 1. st. 1. toč. 1.);

2. sva ostala sticanja povodom n e č i j e smrti, ako su b e s p l a t n a (čl. 1. st. 1. toč. 2. i st. 2. toč. 1, te čl. 12. i čl. 10. st. 1. u vezi s čl. 1. st. 4.);

3. sticanja imovine po darovanju izvršenom tri mjeseca prije smrti darovaoca (čl. 1. st. 2. toč. 2.) ili po darovanju učinjenom prije, ali neizvršenom, koje ostavitelj spomene u izjavi posljednje volje (čl. 12. st. 1. i 2.).

U obziru na čl. 10 uredbe za nas je važna druga skupina t. j. sva sticanja povodom smrti, ako su b e z p l a t n a. Ovaj kriterij za mogućnost naplate nasljedne takse, b e z p l a t n o s t, istaknut je u uredbi izrijekom na više mjesta, a medju ostalim i u čl. 10., koji baš u tom pogledu pogrješno tumače porezni uredi. Uostalom on je sadržan i u samom naslovu uredbe.

Za odredjenje imovine, od koje povodom smrti valja platiti nasljednu taksu, odlučni su propisi čl. 10. st. 1. i čl. 12. uredbe. Ostali su propisi (čl. 2, 3 i dr.) tumačenja pravila. Po čl. 10 se potraživanja iz ugovora o osiguranju života unose u ostavinu pokojnog osiguranika, ako treća osoba dokaže, da je stekla neopozivo[1]) pravo na svotu osigu-

[1]) Uredba govori o »neospornom« pravu za razliku od njemačkog izvornika. — (Vidi pri kraju članka!)

Digitized by Google

ranja još za života ostavitelja po odredbi primaoca osiguranja, a prema osigur. društvu, i to na taj način, da dokaže, da se ne radi o nijednom od načina sticanja iz čl. 1 i 12 uredbe (»... na način, koji ne opravdava plaćanje nasljedne takse...«). U stavu 4. istoga člana primjerice se navodi slučaj, kada nema mjesta plaćanju nasljedne takse, t. j. kada je ostavitelj osigurao svoj život s namjerom, da osigurninom obezbijedi potraživanje svoga vjerovnika. A contrario i ovaj primjer upućuje na to, da je bezplatnost sticanja osigurane svote predpostavka za naplatu nasljedne takse.

Primalac osiguranja (Versicherungsnehmer) je osoba, koja s osiguravajućim društvom ugovara pogodbu o osiguranju. Ona je kod osiguranja života najčešće i osoba, o čijoj smrti zavisi izplata osigurane svote, t. j. osiguranik Pogodovnik je uvijek osoba različna od osiguranika. Primalac osiguranja i osiguranik mogu biti i različne osobe (§ 499 trg. z.), dok opet s druge strane i primalac osiguranja i pogodovnik mogu biti i ista osoba, a mogu biti i različne (§ 467 trg. z.), tako da bismo u ovom potonjem slučaju imali ove interesente: osiguravatelj. t. j. osiguravajuće društvo, primalac osiguranja (oba su kontrahenti), pogodovnik i osiguranik — dakle četiri osobe. Onaj, koji s osig. društvom sklapa pogodbu, je obvezan na plaćanje premija (§ 467 trg. z.) nezavisno od toga, da le je on sam pogodovnik ili koja treća osoba.

»Ostavitelj«, koga spominje čl. 10. st. 1. (»... za života ostavitelja...«) može u svakom načinu osiguranja biti samo osiguranik, bilo da je samo ovo ili je ujedno i primalac osiguranja, pak je prema tome uvijek istovjetan s osobom, »za čiju smrt je uslovljena izplata«. Mogu se dogoditi načini osiguranja, da osigurnina ne bi podpala ni pod jednu točku čl. 1. i 12. (primjeri niže pod B i E), ali će se od nje ipak plaćati nasljedna taksa, te se »unosi u ostavinu onoga lica, za čiju smrt je uslovljena isplata«, i »ima se uračunati u nasljedni dio onoga lica. koje je... ovlašćeno, da ju podigne«. U toliko čl. 10. ustanovljuje d a l j n j u fiskalnu »ostavinu«, pokraj one u čl. 1. i 12. To je ona osigurnina, koja je bezplatno stečena, a ne spada ni pod jedan od propisa iz čl. 1. i 12. (primjer pod B).

Pogodba osiguranja, gledajući na ugovaratelje, je dvostrano obvezna i onerozna pogodba (§ 921 ogz.), jer se tu osiguratelj uz uglavu protuvrijednosti obvezuje platiti opredijeljenu svotu (§ 498. trg. z.). I prema ogz-u su aleatorne pogodbe, u koje ogz. ubraja i pogodbu osiguranja. lukrativne ili onerozne (»... spada medju pogodbe za plaću ili bezplatne, § 1267. ogz.). Ovo valja napose istaknuti usuprot možebitnoj, dakako sasvim beztemeljnoj misli, da bi se i gledom na ugovaratelje, u slučaju nepodudaranja izmedju činidbe i protučinidbe, u pogledu razlike moglo govoriti o bezplatnom sticanju. Kod pogodbe osiguranja tek iznimno će postojati nepodudaranje izmedju činidbe i protučinidbe, dok će se u pravilu uglavnom izjednačavati (račun vjerojatnosti!). Znači, da je pri sklapanju pogodbe osiguranja ugovorena činidba i protučinidba načelno iste vrijednosti, koje se u pravilu u toj vrijednosti i izvršuju. Iznimno (ranija smrt osiguranika) nastupit će nepodudaranje. ali se ta razlika ne može smatrati bezplatno stečenom. jer je po srijedi osim činitaba još i rizik.

Uredba izriče (čl. 10. st. 2.), da nije »sa gledišta taksene obveze«

važna okolnost, tko plaća premije. I upravo ova rečenica zavodi porezne vlasti pri naplaćivanju nasljedne takse u stanovitim slučajevima na praksu, koja je suprotna temeljnom načelu uredbe. Ta se odredba naime ima shvatiti samo tako, da je neodlučna činjenica, je li premije plaćao onaj, koji je bio obvezan plaćati, ili drugi, koji na to nije bio obvezan. Ta činjenica je, naime, isključivo stvar samih interesenata, pa se pri odmjerivanju nasljedne takse u to pitanje ne ulazi. Nadalje se ta odredba ima shvatiti, da okolnost, tko je bio o b v e z a n plaćati premije, nije o n a j k r i t e r i j, prema kojemu se o dužnosti plaćanja takse odlučuje, nego je to b e z p l a t n o s t s t i c a n j a (st. 1.). Ali okolnost, tko se je o b v e z a o na plaćanje premija »sa stanovišta taksene obveze« (t. j. sa stanovišta uredbe) može biti samo dotle nevažna, dok upravo ta okolnost ne proizvede pravno stanje, u kojem o bezplatnosti sticanja nema govora. A vidjeli smo, da je bezplatnost sticanja prvi i temeljni uslov, što ga uredba propisuje, da se nasljedna taksa može naplatiti. Inače bi se došlo do toga, da se nasljedna taksa plaća od protučinidbe, a što je još i izričito i u tumačećim propisima uredbe isključeno. Porezni pak uredi, držeći se propisa, da okolnost plaćanja premija nije važna sa stanovišta uredbe, gube iz vida važnu okolnost: je li konkretno sticanje b e z p l a t n o i l i n a p l a t n o.

Treba sada promotriti pojedine načine osiguranja života t. j. u koliko se razlikuju po različnim pravnim odnosima medju interesentima, pak da se pojedince utvrdi, da li svota iz dotične pogodbe podpada pod taksu ili ne. Pri tome puštamo po strani, a nije za nazočni predmet ni odlučno, u teoriji sporno pitanje pravne naravi pojedine osigurane svote — da li spada u ostavinu pokojnoga osiguranika ili ne.

A. — Petar osigura svoj život i označi kao pogodovnika Ivana. Osiguranik Petar kao primilac osiguranja se je obvezao na plaćanje premija, a pogodovnik Ivan po Petrovoj smrti prima osigurninu. Prema uredbi Ivan bezuvjetno ima platiti nasljednu taksu.

B. — Petar osigura Pavla i označi kao pogodovnika Ivana. Primalac osiguranja Petar je promisar. Logično je sa stanovišta taksene obveze, da je bez važnosti plaća li premije Petar ili Pavao, jer Ivan stiče osigurninu b e z p l a t n o i mora platiti taksu. Dakako da osigurnina u ovom slučaju nije ostavina u smislu §-a 531 ogz-a, jer osiguranik ni za života nije imao nikakva prava u pogledu nje, niti je svojom voljom ikako mogao utjecati na policu.

C. — Kao pod A., ali pogodovnik je označen sa »nasljednik ili »donosilac«. Stanje je isto kao pod A., jer Petar ne može biti ni nasljednik ni donosilac.

D. — Kao pod B., ali pogodovnik je označen kao pod C. Tu imamo stanje kao pod B., osim ako je nasljednik ili donosilac sam primalac osiguranja; u tom slučaju je stanje kao pod E.

E. — Petar osigura Pavla i kao pogodovnika označi sama sebe. Petar kao primalac osiguranja plaća premije i on će kao pogodovnik primiti svotu osiguranja. Primalac osiguranja ovdje obećaje periodičke činidbe osiguravatelju time, da ovaj uzvrati protučinidbu, koja je odročna (§ 705 ogz). Tu, dakle, primalacc osiguranja ne prima bezplatnu činidbu (čl. 2 i 3 uredbe). Tu će i sa stanovišta taksene obveze va-

Digitized by Google

žna biti okolnost, što je sam pogodovnik plaćao premije, jer upravo ta okolnost oduzima pravnoj osnovanosti naplate nasljedne takse bitan kriterij: bezplatnost sticanja. Samo ako se prva rečenica stava 2 čl. 10 uredbe tumači bez veze s ostalim propisima uredbe, može porezni ured i na takvu svotu osiguranja tražiti nasljednu taksu. Čini se, da je toj pogrješnoj praksi doprinjela i odredba iz st. 1. istoga člana, po kojem se svota osiguranja unosi u »ostavinu« umrlog osiguranika, a u životu su primalac osiguranja i osiguranik najčešće ista osoba, zatim, što se prema stavu 2 toga člana svota uračunava u »nasljedni dio« pogodovnika. Ali se pri tome, kako je već rečeno, pušta iz vida, da sticanje toga »nasljednoga dijela« mora biti neplatno. Medjutim sama uredba dalje nadovezuje, ako »... po odredbi primaoca osiguranja neopozivo pravo...« na svotu osiguranja nije stečeno na način itd. U ovom je slučju pogodovnik po odredbi primaoca osiguranja onaj, koji je sam prema osiguratelju stekao samom pogodbom osiguranja pravo, koje mu nitko ne može opozvati, nego ga se može jedino on sam odreći ili na drugoga prenijeti. No što je »sa gledišta taksene obveze« najvažnije, i jedino odlučno, to pravo je stečeno na način, koji ne navodi čl. 1 i 12 uredbe, dakle na način, koji ne opravdava plaćanje nasljedne takse, a ne radi se niti o imovini, koja bi van slučajeva čl. 1 i 12 bila nenaplatno stečena (vidi naprijed!). Samom ispravom o pogodbi osiguranja (§ 468 st. 1 trg. z.) pogodovnik će iz ovakve police dokazati svoje neopozivo stečeno naplatno pravo i time izuzeće od takse. Kako prema tome svota osiguranja iz ovakve police nije ostavina ni sa stanovišta uredbe, postoji suglasje izmedju uredbe i ogz-a. Kako naime u slučaju pod B. tako ni ova osigurnina neće biti ostavina u smislu §-a 531 ogz-a, jer osiguranik na policu uopće nije mogao utjecati.

Prema uredbi je svota iz police izuzeta od taksenih propisa i van slučaja interesnih odnosa pod E. Predpostavka je za to, da je na svotu kao na protučinidbu primaoca osiguranja po odredbi njegovoj stečeno neopozivo pravo prema promitentu (čl. 10 st. 1). Stav 4 istog člana navodi jedan takav primjer. Usuprot propisu § 468. trg. z. nije, što se uredbe tiče, uslov na valjanost sticanja takve protučinidbe pismeni oblik (a contrario iz čl. 10 st. 1 na koncu), ukoliko po važećim zakonima pismeni oblik za dotičnu vrstu pogodbe nije potreban.

Posao osiguranja života je po svojem obliku[2]) (redovno) pactum in favorem tertii. te iz njega treći stiče prava prema promitentu neposredno i samostalno. Po ogz-u je općenita mogućnost sklapanja ugovora in favorem tertii sporna[3]), no svakako i ogz. poznaje pojedince neke takve ugovore, medju kojima i posao osiguranja života. Iz §§ 498. i 467. trg. z. slijedi, da prihvat trećega nije potreban. Prema tome pravo trećega (pogodovnika), koje je odročno (§ 705 ogz), nastaje u času izdanja — ne primitka! — police (§ 468 trg. z.) bez obzira na

---

2) Stražnicki (»Predavanja...«, § 170.) označuje pactum in favorem tertii kao pravnu prirodu posla osiguranja života. Medjutim Maurović smatra p. inf. t. kao »... oblik, u kom se ma koja priznata ugovorna svrha realizuje«.

3) Ukoliko i § 1019 ogz-a usuprot §-u 881 ogz-a sadržaje općenito pravilo, treba po ogz-u obavijest trećega, da mu nastane pravo iz p. inf. t. (Maurović, Nacrt III. knji. I. dio § 23).

Digitized by Google

to, je li treći o sklopljenju posla imao znanja. Na nepotrebnost prihvata od trećega upućuju i drugi propisi: §§ 468, 502, (504) i 505 trg. z., prema kojima se u slučaju prijevremenoga prestanka pogodbe stanoviti dijelovi uplaćenih premija isplaćuju trećemu t. j. pogodvniku, a ne promisaru, ako ovaj nije drugačije odredio (§ 507 trg. z.). I u slučaju §-a 505 st. 1 toč. 2 trg. z. čini se da trećina plaćenih premija ne zapada promisaru, nego nasljednicima pogodovnika (§ 505 st. 2 u vezi sa § 486 (§ 465) trg. z. gdje se govori o »osiguraniku« kao korisniku police, a korisnik ne mora biti ugovaratelj — §§ 467, 506 trg. z.). Jedino bi se u slučaju §-a 465 trg. z. premije vraćale promisaru (§ 486), jer iz pogodbe, koja nije nastala, treći nije mogao niti steći kakvih prava.

Ponavljamo, da je pravo pogodovnika odročeno, a ne uslovljeno preživljenjem osiguranika usuprot propisu § 505 st. 1 toč. 2 trg. z., jer je to conditio juris, nepravi uvjet, koji ne spada u pojam uvjeta iz §-a 696 ogz-a i njime nije ograničena volja ugovaratelja (§ 695 ogz.). Osebujnost je pogodbe osiguranja, što existente conditione iuris prestaje, i uslijed toga prestaje i pravo pogodovnika, a nije ranija smrt pogodovnika izravan razlog prestanka njegova prava kao na osobu vezanog prava (§ 1448 ogz). Prema tome je i daljnja dosljednost istaknute osebujnosti, da stvarno ne dolazi do izražaja pravno načelo, da odročena prava prelaze na nasljednike.

Prema gornjemu promisar, namjenjujući pogodovniku osigurninu, ili udovoljuje kojoj svojoj dvostranoj pogodbenoj ili kojoj drugoj (n. pr. zakonskoj) obvezi, ili bezplatno namjenjuje, daruje[4]). § 468 trg. z. ustanovljuje formalnost osiguravajuće pogodbe. Po ukinuću zakona o javnim bilježnicama dovoljan je obični pismeni oblik za darovanje bez prave predaje. Prema tome je osiguravajućom pogodbom u svakom slučaju održan oblik, u koliko je takav potrebit za pravni osnov namjene trećemu, ako za ovu nije propisan naročit pismeni oblik[5]). Prema tome će i pored istaknute teoretske spornosti jedva doći do slučaja, da bi valjanost stečenja prava po trećem došla konkretno u pitanje iz čisto formalnih razloga. Zbog §-a 468 trg. z. do toga ne bi moglo doći ni onda, da u čl. 10 uredbe niti »sa stanovišta taksene obveze« nije izrijekom istaknuta neodlučnom pismenost pravnoga posla namjene.

Stvar stoji ovako: Treći će ostvariti svoje pravo iz police na temelju same te isprave, a pri tome će se, pri pitanju dužnosti plaćanja nasljedne takse, poslužiti svim dokaznim sredstvima, s kojima će dokazati svoj naplatni pravni osnov sticanja, u koliko taj u ispravi spomenuti naslov ne bude stavljen u pitanje s koje strane (n. pr. od poreznih vlasti). Nema li dokaza, da je svrha osiguravajuće pogodbe ispunjenje dvostrane (onerozne) pogodbe i nije li u samoj polici o tome ništa navedeno, učinjena je namjena zapravo donandi causa[4]) Pri ovom

---

[4]) N. pr. prije ukinuća zak. o j. b. javnobilježnički akt za darovanje. U teoriji je sporno, da li pri sklapanju p. in f. t. treba održati oblik propisan za pravni osnov namjene, ili se može sklopiti i inače.

[5]) »... razvitak upućuje onamo, da je svrha osiguranja života stvaranje osiguranoga kapitala« (Stražnicki, ib., str. 295), što je na koncu konca ipak darovanje.

Digitized by Google

potonjem treba tada gledom na propisane potrebštine razlikovati dva slučaja. Pogodba je donatio mortis causa u obliku pogodbe in favorem tertii, samo ako su promisar i osiguranik ista osoba. Ako su to različne osobe, predleži darovanje, za koje su odlučni propisi iz §-a 943 ogz-a, dok su u prvom slučaju odlučni propisi iz §-a 956 ogz-a. Uistinu je s »gledišta taksene obveze« ovo razlikovanje sasvim nevažno, jer se taksa plaća u oba slučaja gledajući samo na stepen srodstva prema pokojniku (»ostavitelju«).

Čini se tek, da je to razlikovanje važno pri rasudjivanju o neopozivnosti učinjene namjene, o čem govori čl. 10 u prvom stavu. U vezi sa spornošću pravne naravi pogodbe osiguranja sporno je u teoriji i pitanje, u koliko promisar ima pravo slobodne razpoložbe, t. j., da li i nakon učinjene namjene ovu može izmijeniti, opozvati i t. d. Kako je već rečeno, osebujnost je pogodbe osiguranja, da u stanovitim slučajevima p r e s t a j e, tako i neispunjenjem (§ 505 st. 1 toč. 2 trg. z.). Uslijed takvoga prestanka prestaje i pravo pogodovnika i z p o l i c e prema promitentu, iako je onaj već imao prenosivo, doduše odročeno, pravo. No držimo, da ovu promisarovu mogućnost utjecanja na postojanje prava trećega iz police i nakon učinjene namjene treba lučiti od njegove mogućnosti razpolaganja s pravom iz police: opozivom, preinakom i t. d. Želeći pustiti po strani u teoriji spornu pravnu narav pogodbe osiguranja života ipak se na to pitanje, eto, s jedne strane zadire pri razmatranju pravnog osnova namjene trećemu. Ali, puštajući teoretsko razglabanje pozvanima, mi imamo pred očima samo pojave u životu, priznate pravne osnove pogodaba, kako to i uredba čini. Naime, u osiguravateljnom poslu imamo pactum in favorem tertii, pak gledom samo na osobu promisara i trećega imamo razmotriti, s koga pravnoga osnova treći iz police stiče prava, i pri tome puštamo po strani pravnu narav posla osiguranja kao cjeline, jer je samo taj pravni razlog, koji djeluje medju promisarom i trećim, uz okolnost — kako to uredba ističe — da li je pravo stečeno neopozivno, važan »sa gledišta taksene obveze«.

Imajući, dakle, pred očima odnosne propise ogz-a i pravne posljedke pogodbe in f. t. proizlazi, da promisar ne može opozvati učinjenu namjenu, ako ova prema pogodovniku ima narav protučinidbe (§ 919 ogz.). Postankom pogodbe osiguranja pogodovnik je stekao prema promitentu neopozivno pravo, koje je tek odročeno do smrti osiguranika (§ 705 ogz.). Opozivnost može biti ugovorena (§ 507 trg. z.). Ako u namjeni predleži donatio mortis causa, bit će ona prema pogodovniku neopozivna, samo ako je udovoljeno propisu iz §-a 956 ogz-a druga reč., dok je inače prema pogodovniku kao zapis opozivna (§ 956 i § 552 ogz.). U ovom slučaju promisar pravom iz police može razpolagati po volji. Nisu li promisar i osiguranik ista osoba, bit će učinjena namjena kao darovanje neopozivna slijedom §-a 943 i §-a 946 ogz-a. Čl. 10. uredbe naime ima pred očima opoziv kao izraz b e z u v j e t n e promisarove mogućnosti razpolaganja pravima iz police (opoziv, koji djeluje ipso facto). I darovanje je načelno neopozivno. § 946 te §§ 947— 952 ogz. ustanovljuju iznimke od pravila. Pri nastupu tih događjaja opoziv se ostvaruje tužbom. Uostalom ni nastupom događjaja

Digitized by Google

iz navedenih §§-a nije uvijek dana mogućnost opoziva darovanja u punom opsegu (§§ 947, 950 i 951 ogz.).

Medjutim ovo isticanje momenta opoziva učinjene namjene upravo je »sa gledišta taksene obveze« suvišno i nevažno. Ono ima svoju važnost pri prosudjivanju pravnog odnosa medju promisarom i trećim, ali uz bezplatnost sticanja ne ustanovljuje n o v momenat, odlučan pri odmjerivanju nasljedne takse, niti inače što sa stanovišta uredbe razjašnjuje. Sa stanovišta uredbe tek je važno, da li pogodovnik stiče osigurninu bezplatno, a to će kod darovanja biti uvijek bez obzira na mogućnost opoziva. Da li je pak promisar za svoga života, ili za života osiguranika, namjenu mogao opozvati, nije važno, nakon što je smrt dotične osobe nastupila. Time naime, što će treći dokazati, da je za života dotičnoga stekao neopozivno pravo, nije s gledišta uredbe još ništa rečeno. Nadalje: rečeno je, da će namjena, ako ima narav protučinidbe, biti neopozivna (§ 919 ogz.). Ali ta neopozivnost nije momenat, koji izključuje platež takse, nego naplatnost sticanja. Unatoč naplatnosti namjene može biti utanačena opozivnost njena (§ 507 trg. z.), i da li bi tada u duhu uredbe o b e z p l a t n i m prenosima imovine bilo, da pogodovnik primajući protučinidbu plaća na nju nasljednu taksu?!

U svakom slučaju, dakle, »sa gledišta taksene obveze« momenat opozivnosti nema nikakvog značenja, pak pri odmjerivanju nasljedne takse nema svrhe u to pitanje ulaziti, jer — u koliko do odmjerivanja takse dodje — bit će i pitanje opozivnosti namjene najčešće već riješeno medju onim strankama, koje na tome imadu interesa, a kojih se to pitanje i jedino tiče.

Njemački izvornik, kojega je prijevod naša uredba, govori o »neopozivnom« pravu, dok naša uredba grieškom govori o »neospornom« pravu. Medjutim, u oba slučaja, i neopozivnost i neospornost, s gledišta uredbe ne kazuje upravo ništa. Po Vp-u, dok sporovi oko prava na imovini ne budu riješeni, ostavinski sud najčešće ne podnosi iskaz imovine poreznomu uredu radi odmjere nasljedne takse. I u slučaju kada nema mjesta ostavinskoj razpravi, jer na pr. osiguranik u primjeru pod B nema imovine (§ 59 Vp.), obično će predhodno u samom vanparničnom ili parničnom postupku (§ 10 Vp.) dogodice raspraviti pitanje spornosti prava na osigurninu. Poslije toga će se tek podnositi podatci radi odmjere »nasljedne« takse. No i u slučaju, kada sud može donijeti odluku o osigurnini bez obzira na pojavljena predhodna pitanja (§ 10 Vp.), nema nikakvoga osnovanoga smisla pri odmjeri takse ulaziti u pitanje, je li pravo naznačenoga pogodovnika sporno ili ne, jer je s gledišta takse važna samo b e z p l a t n o s t ili n a p l a t n o s t sticanja; spornost je isključivo stvar stranaka.

Osim polic, spomenutih gore pod A—E, imamo z a m j e n i t e pogodbe osiguranja života. Muž i žena zamjenito osiguravaju svoje živote u korist ženidbenoga druga, koji će preživjeti. I muž i žena su primaoci osiguranja, ugovaratelji, i kao takvi obvezani na platež premija (§ 467 trg. z.). Oni su ujedno i osiguranici, jer se po smrti onoga, koji prije umre, isplaćuje preživjelomu osigurnina; ujedno su i pogodovnici, jer osigurninu dobiva preživjeli ženidbeni drug. Smrću jednoga od njih osiguranina se stiče i pogodba prestaje, premda još živi

Digitized by Google

drugi ženidbeni drug, koji je bio osiguranik. Imajući pred očima čl. 10. uredbe, postavlja se pitanje, stiče li preživjeli ženidbeni drug osigurninu bezplatno ili naplatno i slijedom toga, treba li platiti nasljednu taksu,

Prema svemu dosad rečenomu o policama treba utvrditi ovo: Na jednoj su strani ženidbeni drugovi, koji obećavaju činidbu (premije), a na drugoj osiguratelj, koji obećaje istovrijednu protučinidbu (osigurninu). Činidba i protučinidba su iste vrijednosti, pak je prema tome činidbi preživjeloga ženidbenoga druga ista vrijednost polovina protučinidbe, t. j. osigurnine. Drugu polovinu osigurnine, koja je ista vrijednost činidbe pokojnoga ženidbenoga druga, preživjeli ženidbeni drug u stvari stiče bezplatno. Pri sklapanju naime zamjenite osig. pogodbe pokojni je ženidbeni drug u stvari obećao činidbu, od koje će u svoje vrijeme korist imati preživjeli ženidbeni drug (u toliko pactum in favorem tertii). To pravo preživjeloga je uvjetovano preživljenjem pokojnoga. U toliko su »sa gledišta taksene obveze« odlučni i važni propisi ogz-a, t. j. u koliko je osigurnina stečena bezplatno i u koliko naplatno. Sve ostalo: činjenica da ogz. usvaja u pogledu imovine ženidbenih drugova sistem razlučenih dobara (§ 1237), predmnjeva iz §-a 1237 in f. t. u korist muža, pitanje da li na strani supruga postoji solidarnost (§ 891 ogz., ne § 268 trg. z.) ili ne, pak činjenica, tko je uistinu plaćao premije, da li su plaćane iz imovine jednoga ili drugoga ili iz zajedničke, — sve je to s gledišta uredbe nevažno. To je isključivo stvar sticaoca osigurnine s jedne i nasljednika pokojnika s druge strane. Kako je već naprijed rečeno, samo obveza plaćanja premija, koliko gledom na stanje obvezanoga u pogodbi proizvodi bezplatnost ili naplatnost sticanja, važna je sa gledišta uredbe, pak će samo u tom pogledu, kao kod polica uopće, i gledom na uredbu biti važno, što je odnosno plaćanja premija posebno utanačeno (§ 507 trg. z.). Nema li takvog posebnog utanačenja, preživjeli stiče »drugu« polovinu osigurnine bezplatno. Porezni uredi osigurnine iz ovakvih polica obično izuzimaju od taksenih propisa uredbe, uz obrazloženje, da je učinjena namjena neopozivna. Medjutim, osim što neopozivnost (ili neospornost) s gledišta uredbe uopće nije važna, nije osnovano ni to shvaćanje. Ukoliko, naime, neopozivnost nije naročito ugovorena ili ukoliko iz pravnog osnova namjene ne proističe neopozivnost, bit će svakomu ženidbenomu drugu za života moguće razpolagati po volji već namijenjenim pravom iz police (§ 1248 ogz.). Inače i ovdje vrijedi sve, što je u pogledu neopozivnosti (ili neospornosti) prava iz police naprijed rečeno. Napose će preživjeli ženidbeni drug moći dokazivati, da i »drugu« polovinu osigurnine stiče naplatno. Valja tek istaknuti, da je pravo ženidbenih drugova kod zamjenitih polica u svakom slučaju uslovljeno ranijom smrću odnosno preživljenjem. Uslov ranije smrti odnosno preživljenja je sadržan u očitovanju volje kao ograničenje iste, jer je to događaj, od kojeg se čini zavisiti pravo iz police.

Čl. 10. st. 3. uredbe odredjuje, da će se propisi primjenjivati i na police osiguranja protiv nesretnih slučajeva, ako se osigurnina isplaćuje istom poslije smrti osiguranika. Prema tome će sve naprijed navedeno vrijediti i ovdje.

Digitized by Google

Kod kolektivnih polica, n. pr. avionskih prevoza, odredjuje se osoba osiguranika u nekom odredjenom trenutku, ovdje u trenutku uzimanja vozne karte.Tim trenutkom su izvjestni i pogodovnici, nasljednici putnikovi. Rizik započinje u trenutku započete vožnje. Kontrahenti su pogodbe osig. društvo s jedne strane i prevozno društvo s druge kao primalac osiguranja, koji plaća premije. Pogodba je sklopljena u korist nasljednika. Tu osiguranik ne bi mogao utjecati na pravo iz police, n. pr. tako, da prije ili za vožnje naznači pogodovnika, jer on uopće nije kontrahent, niti ima kakvih prava. Pogodovnici (nasljednici poginuloga putnika) stiču osigurninu u svakom slučaju nenaplatno, te je obveza plaćanja nasljedne takse bezuvjetno osnovana — sa gledišta uredbe.

Nakon svega rečenoga mogu se police »sa gledišta taksene obveze« srediti po vrstima ovako:

Ne plaća se nasljedna taksa:

1. Ako su ugovoratelj pogodbe (primalac osiguranja) i pogodovnik ista osoba. Ovamo spada i slučaj ako polica glasi na donosnika ili nasljednika, a ugovaratelj bude taj donosnik ili nasljednik. Gledom na osigurninu iz takve police on uistinu nije »nasljednik«, iako inače i nasljedjuje osiguranika.

2. Kada su ugovaratelj i pogodovnik različite osobe: ako pogodovnik prima svotu osiguranja kao protučinidbu promisarovu, t. j. primaoca osiguranja.

3. Kod zamjenitih polica: od jedne polovine osigurnine. Ako se »druga« polovina osigurnine stiče naplatno, ne plaća se taksa ni od te polovine.

Svi su ostali odnosi interesenata u pogodbi s gledišta uredbe bez važnosti, te se nasljedna taksa mora platiti.

Prema onomu, što je rečeno u uvodu, ostavinski će sudovi i glede osigurnina iz polica pod 1—3 morati poreznomu uredu podnositi potrebne podatke, da ovaj odluči potpada li osigurnina nasljednoj taksi.

Ukidanje uvjerenja o izvršnosti

Napisao dr. Vladoje Rižnar, vijećnik sudbenog stola u Osijeku

Na prvi pogled se čini nevjerojatnim, da bi pravna priroda uvjerenja o izvršnosti, koje spominje 2. stav § 7 I. p., bila dvojbena i da bi se ona mogla pogrješno shvatiti. Začudilo bi nas i pogrješno gledanje na ukidanje takovog uvjerenja prema odredbi 3. stava §-a 12 I. p. No u sudskoj praksi doživljavaju se često iznenadjenja. Jedno od njih doživjelo je i naše gledanje na pravnu prirodu spomenutog uvjerenja. Ne će stoga biti suvišno, da se o tom razpravlja.

U slučajevima, pobrojenim u broju 1 i 3 prvoga stava §-a 7. I. p., omogućuje zakon podnašanje prijedloga za dozvolu ovrhe i neposredno izvršnomu sudu. No ako se tako učini, mora se uz prijedlog podnijeti jedan odpravak ovršnoga naslova, koji je snabdjeven uvjerenjem o njegovoj izvršnosti. Radi se tu o ovršnim naslovima iz brojeva 1, 2, 4, 6, 7 i 8 §-a 2 I. p. Sud, pred kojim je u prvom stupnju tekla parnica

ili koji se je u prvom stupnju bavio izvanparbenom stvari, stečajni sud ili sud poravnanja, te konačno gradjanski ili kazneni sud, koji je izrekao protiv stranaka ili njihovih zastupnika novčanu kaznu, providjet će na prijedlog ovrhovoditelja jedan odpravak od njega poteklog ovršnog naslova uvjerenjem, da je naslov izvršan. Zakon nije u §-u 7 I. p. objasnio pravnu prirodu toga uvjerenja, ali je predvidio, da bi sud mogao pogriješiti, izdavajući uvjerenje o izvršnosti. Predvidio je što više i to, kako bi ta pogrješka mogla nastati, te se je pobrinuo i za način, kako će se ona odstraniti. Po zakonskom predvidjanju u 3. stavu §-a 12 I. p. pogrješku će izazvati i l i bludnja o postojanju predpostava, uz koje nastaje izvršnost nekog naslova, i l i pak svjestno potvrdjivanje neistine i ako je izvjestno, da ne postoje predpostave, uz koje nastaje izvršnost naslova, i l i konačno nesvjestno potvrdjivanje takove neistine. Ovo potonje onda, kad se uz nedostatak predpostava za nastanak izvršnosti naslova uvjerenje o izvršnosti daje iz nepoznavanja zakonskih propisa o nastupu izvršnosti naslova. Po zakonskoj odredbi u 3. stavu §-a 12 I. p. izpravlja se pogrješka ukidanjem izdanog uvjerenja o izvršnosti.

Sve se to čini vrlo jednostavnim, dok se ne postavi pitanje, što zapravo zasvjedočava sud u izdanom uvjerenju i u pogledu čega može to uvjerenje biti po zakonskom izražavanju »protivno zakonu ili uslijed zablude dano«, te podpadati ukidanju prema odredbi 3. stava §-12 I. p.? Pitamo se ukratko: kakova je pravna priroda uvjerenja iz stava 2. §-a 7 I. p.?

Upada u oči, da je podnašanjem predloga za dozvolu ovrhe neposredno izvršnomu sudu u slučajevima, spomenutim u broju 1 i 3 prvoga stava § 7 I. p., onaj sud, od kojega je potekao izvršni naslov, izlučen od funkcije dozvoljavanja ovrhe, i ako je u prvom redu baš on na to pozvan. Zato ćemo taj sud u buduće nazivati izlučenim sudom. Izvršni sud s druge strane, kad mu je podnešen ovršni predlog, ne razpolaže mogućnošću, da odmah pouzdano ispita predpostave za dozvolu ovrhe, jer se neke od njih vide jedino iz spisa, kojim razpolaže samo izlučeni sud.

Izvjesno je, da je zakon na izpitivanje predpostava za dozvolu ovrhe pozvao jedino onaj sud, koji dozvoljava ovrhu (§§ 6, 7, 8, 11, stav 2. i § 12. stav 2. I. p.). Izlučeni sud nije na to pozvan, pa nije ni nadležan ulaziti u takvo ispitivanje. Potrebno je dakle, da se izvršnomu sudu, koji dozvoljava ovrhu, zasvjedoče one predpostave za dozvolu ovrhe, koje mu nisu neposredno na dosegu. To zasvjedočavanje čini glede stanovitih predpostava izlučeni sud i baš zato njemu ostaje — no samo kao izvanparbenomu sudu — jedino ona funkcija, koju je predvidjela ustanova 1. stava §-a 284 V. p. Na zahtjev interesiranog lica izdat će izlučeni sud radi upotrebe u ovršnom postupku službenu svjedočbu (uvjerenje), kojom će na temelju sadržaja sudskoga spisa, koji je kod njega, snabdjeti jedan odpravak ovršnoga naslova potvrdom o njegovoj izvršnosti (2. st. §-a 7 I. p.).

Ali time nije još uvijek opredijeljeno označena funkcija izlučenoga suda kod donošenja uvjerenja predvidjenoga u 2. st. §-a 7 I. p. Što znači izdati svjedočbu o izvršnosti, kad s jedne strane postoji

više predpostava[1]), koje uslovljuju nastupanje izvršnosti nekoga stanovitoga naslova, a s druge strane neke od njih u pojedinim slučajevima same za sebe izazivlju nastupanje izvršnosti? Po onome, što je gore rečeno, nije izlučeni sud nadležan, da o svim predpostavama izvršnosti vodi računa i da ih zasvjedočava, a osim toga mu i sadržaj njegovoga spisa daje podloge zasvjedočenja samo glede pojedinih od tih predpostava. Kad je govor o predpostavama izvršnosti, naglasiti je, da momentano nastali ovršni naslov nije kod svog nastanka odmah i izvršiv. Rudolf Pollak[2]) uči, da ta izvršivost nastaje tek uz slijedeće predpostave: a) urednom dostavom, gdje je ona propisana, odnosno oglašenjem naslova; b) nastupom uvjeta kod uvjetovanih naslova; c) izminućem roka, predvidjenoga za ispunjenje, gdje takav postoji; d) izminućem roka za ulaganje pravnoga lijeka, koji obustavlja izvršnost[3]).

Medjusobnim suprotstavljanjem sadržaja ovih predpostava se razjašnjava, da je pojedine od njih postavio procesni zakon kao preduvjet, da uopće nastane izvršnost naslova[4]), dok druge od njih, predpostavljajući nastanak procesnim zakonom uslovljenje izvršnosti, izražavaju još naročite uvjete[5]), kojima se traži, da stanoviti već nastali izvršni naslov bude i prema svojemu sadržaju, dakle po sebi samom podoban, da bude izvršen. Ukratko, traže te druge predpostave, da ovršni naslov nosi u sebi potrebštine za izvršnost[6]). Ove potonje predpostave nije nadležan izpitati izlučeni sud, jer će se one uzeti u izpitivanje tek onda, kad je na temelju nekoga stanovitoga naslova stavljen predlog za dozvolu ovrhe[7]). Izlučeni sud je u mogućnosti izpitati na temelju svojega spisa samo činjenicu, da li je uslijedilo oglašenje ili dostavljanje sudske odluke, kada je ono uslijedilo i da li je u izminulom zakonskom roku propušteno ulaganje pravnoga lijeka, koji zaustavlja izvršenje[8]). U tom istom okviru, on je pozvan i na zasvjedočavanje nastale izvršnosti[9]). Bez svake je sumnje, da u taj okvir može ući i daljnja tražena potvrda, da je po sadržaju dostavnice izminuo i onaj rok, koji je u odluci opredijeljen odredjenim vremenskim razmakom za izpunjenje dosudjene činidbe, računajući od dana dostavljanja odluke (§ 284 V. p.). Unatoč mogućnosti ovoga potonjega zasvjedoče-

---

1) Predpostave za izvršnost ne smijemo zamijeniti s dopustivošću dozvole ovrhe obzirom na formalne potrebštine naslova, predvidjene u 1. st. § 12. I. p.

2) System des österreichischen Zivilprozessrechtes mit Einschluss des Exekutionsrechtes, § 154 V. str. 793.

3) ili jednostavnije: pomanjkanjem pravnoga lijeka, koji bi zaustavljao izvršenje.

4) one pod a) i d); 5) one pod b) i c)

6) Dr. Georg Neumann: Kommentar zur Exekutionsordnung uz § 4. i 5. E. O.

7) »Ispitivanje, da li odredjeni sudski naslov po svojem obliku i sadržaju predstavlja podlogu za pružanje državne prisile u ostvarenju nekog odredjenog pravnog zahtjeva, spada po austrijskim procesnim zakonima isključivo na odluku o konkretnom predlogu za dozvolu ovrhe.« Neumann Dr. Georg l. c. uz § 4. i 5. E. O.

8) Vidi sadržaj opaske 3.

9) »Jedino zasvjedočenje o tome, da li neka sudska odluka ili naredba podleži ili ne podleži pravnomu lijeku, koji suspendira njenu izvršnost, izlučuje se iz pravnog postupka, te se upućuje neovisno od ovršnog predloga onomu sudu, koji je izdao odnosnu odluku ili naredbu.« Dr. Georg Neumann l. c. uz § 4. i 5. E. O.

Digitized by Google

nja pravna priroda uvjerenja o izvršnosti, koje predvidja 2. stav § 7. I. p., odražava se zapravo u tome, da se njime zasvjedoči, da pojedina sudska odluka ne podleži pravnomu lijeku, koji bi obustavio njenu izvršnost. Sam zakon daje najčvršću podlogu ovako razloženoj prirodi uvjerenja o izvršnosti. Točke 1 i 4 §-a 2 I. p. izravno predvidjaju ovakovu izvršnost, a uz § 645 grpp. vrijedi to isto i za toč. 2. §-a 2. I. p. Analogni slučaj onome iz 2. stava §-a 7 I. p. predvidja 2. stav §-a 50 I. p. i kod toga točno objašnjava prirodu uvjerenja o izvršnosti, koje je potrebno priložiti predlogu za dozvolu ovrhe. Zakon ovdje odredjeno izjavljuje, da uvjerenje imade obuhvatiti zasvjedočenje, »da protiv odluke ili naredjenja nema pravnoga lijeka, koji bi zaustavljao izvršnost naslova«. Taj isti smisao izlazi iz § 18. I. p. kao i iz posljednje rečenice I. stava §-a 326 I. p., te uz to još iz prvog kao i trećeg stava §-a 150 sud. poslovnika[10]).

Izdano uvjerenje o izvršnosti nema značaj dispozitivne isprave.

---

10) Ali bi se opravdano moglo prigovoriti, da pravnoj prirodi uvjerenja o izvršnosti, kako smo ju gore razložili, nedostaje opravdanje, ako ju primijenimo na sudske nagodbe u gradj. prab. i izvanparb. stvarima. U pogledu njih nema pravnih lijekova, pa uvjerenje o izvršnosti, koje 2. stav §-a 7. I. p. po sadržaju svojeg izražavanja traži i iza nagodbe, ne može po svojoj prirodi biti zasvjedočenja o tome, da nagodba ne podleži pravnomu lijeku, koji bi zaustavljao njezinu izvršnost. Na ovu zamjerku upućuje Neumann u navedenom svojem djelu i zamjerka se čini na prvi pogled opravdanom. Da otupi oštricu te zamjerke, Neumann spočitava zakonodavcu, da si baš nije podpuno svjestan značenja potvrdjivanja izvršnosti spram pravomoćnosti. No može se poći i drugim putem. Sudska nagodba nije sudska odluka. Sudac je njezino sklapanje i njezin sadržaj samo službeno zasvjedočio u sudskom zapisniku. Njezina izzvršnost nastupa jedino po zakonskoj odredbi (toč. 7. §-a 2. I. p.) i to u času, u kojem je izminuo ugovoreni rok za ispunjenje činidbe, na koju se je stanovita stranka sama obvezala. Prepušteno je samim strankama ugovaranje takvoga roka ili d ugovore što više i to, da je nagodba odmah izvršna i bez odredjivanja roka (S p e r l, Lehrbuch § 134. VI.). Ovrhovoditelj, koji će predlog za dozvolu ovrhe predati po smislu ovlaštenja iz 2. stava §-a 7. I. p. neposredno izvršnomu sudu, mora i onako doprinijeti jedan odpravak nagodbe. Pitamo se sada, zašto bi taj odpravak morao biti providjen potvrdom izvršnosti? Nagodba je izvršna po zakonskoj odredbi, a rok za ispunjenje činidbe i onako se razabira iz sadržaja nagodbe. Izlučeni sud nema tu ništa ispitivati i ništa zasvjedočavati, što bi kao predpostava izvršnosti postojalo izvan nagodbe. Ako zakon ipak po smislu 2. stava § a 7. I. p. pozivlje izlučeni sud na potvrdu izvršnosti, tada je takav poziv zakonodavac upravio jedino zabunom, jer je to pozivanje suvišno uz već postojeću odredbu toč. 7. §-a 2. I. p. i uz pojav, da i sam izlučeni sud u svojoj potvrdi ne može izraziti ništa drugo, nego samo to, da su nagodbe po zakonskoj odredbi izvršene. Ukratko, zakonodavac je zabunom protegnuo naredbu izdavanju uvjerenja izvršnosti i na sudske nagodbe, a da time onu prirodu takvog uvjereija, koju je imao pred očima, nije izmijenio. Za nagodbe u stečajnom postupku i postupku prinudnoga poravnanja izvan stečaja spomenuta zamjerka ne dolazi u obzir uz propis §-a 164 st. z. i §-a 51 por., kad pravovaljanost nagodbe u tim postupcima ovisi o sudskoj odluci, koja ih odobrava, i kad je protiv takove odluke predvidjen pravni lijek, koji obustavlja valjanost, a po tom i izvršnost nagodbe. Ni u pogledu službenih upisa u popis prijavljenih tražbina ne dolazi u obzir ta zamjerka, jer u stečaju utvrdjena tražbina, koja je unešena u popis prijavljenih tražbina (§ 60 st. z.).a tako i vjerovnička tražbina u postupku poravnanja, koja je unešena u popis prijavljenih tražbina (§ 60 por.), postaje izvršna uz nedostatak osporavanja, koja su predvidjena u § 60. st. z. i § 60 por., a ta osporavanja, analogno prigovorima protiv platnih naloga, predstavljaju pravno sredstvo, koje obustavlja izvršnost.

Digitized by Google

Ono je čista zasvjedočujuća isprava, bez ikakovog konstitutivnog elementa. I ako je javna isprava, ono može svojim sadržajem izražavati neistinu i nužno izazivati njeno opozivanje. Zakon što više izravno poziva onaj sud, koji je izdao uvjerenje o izvršnosti neistinitoga sadržaja, da ga ukine i to ne samo na predlog učestnika, nego i po službenoj dužnosti. Podjedno zakon naredjuje, da seto učini zaključkom, dakle aktom dispozitivnoga značaja. Donošenju takovoga zaključka će predhoditi dakako stanovito postupanje, a način postupanja odabira sam sud, koji je pozvan na ukidanje zaključka[11]).

I ovo, što je sada kazano, čini se jednostavnim i moglo bi se vjerovati, da se ne će čuti glasa, koji bi osporavao opravdanost razloženih stanovišta. No u stvarnosti nije tako. Naš vrhovni sud, Stol sedmorice, zauzima mišljenje, koje je podpuno oprečno netom razloženomu mišljenju. Svoje poglede na stvar iznio je on u rješitbi od 30. listopada 1940., posl. br. Rek. 736-I-1940. U stvari, na koju se ta rješitba odnosi, izdao je sudbeni stol u Z. osudu od 23. veljače 1935., posl. br. Po 125-35, kojom je tuženi osudjen po zahtjevu tužbe. Pravni lijek priziva nije protiv osude uložen, a parnični sud prvoga stepena je izdao po predlogu tužitelja uvjerenje o izvršnosti osude. Na tuženički predlog, da se to uvjerenje ukine, proveo je prvi sud postupak, u kojem su iskrsle slijedeće činjenice: 1) osuda nije uručena tuženomu B. A-u, nego trećoj osobi i to Š. T-u; 2) ta treća osoba Š. T. nije bila ni ukućanin tuženoga, ni njegov porabodavac, a ni čuvar kuće, a konačno niti onakovo lice, koje spominje 3. st. §-a 299 grpp., te ukratko nije bila lice, kojemu bi se osuda mogla dostaviti po §-u 299 grpp. u zamjenu; 3) u samoj dostavnici o uručivanju osude je potvrdjeno, da je osuda dostavljena Š. T-u, te se već iz sadržaja dostavnice razabira, da dostava nije obavljena tuženomu.

Unatoč svemu tomu prvi sud je odbio predlog tuženoga na ukinuće uvjerenja o izvršnosti. Na utok tuženoga je Banski stol zaključkom od 22. V. 1940. posl. br. Pl 996-40-1 preinačio prvostepenu odluku i ukinuo uvjerenje o izvršnosti osude. Ali Stol sedmorice je spomenutim svojim zaključkom preinačio drugostepenu odluku i uzpostavio onu prvoga suda.

Razlozi Stola sedmorice su toliko iznenadjujući, da ih je vrijedno u cijelosti ponoviti. Oni glase: »Drugostepeni sud donašajući pobijani zaključak, stoji na stanovištu, da presuda od 23. veljače 1935., Po 125-35 nije valjano dostavljena tuženomu B. A-u, pa prema tome nije ni mogla postati formalno pravosnažnom. Medjutim se pitanje formalne pravosnažnosti rečene presude imade prosudjivati isključivo prema dotičnoj dostavnici, koja je formalno valjana; a da za takovu

11) U tom postupanju ispituje sud, da li predleže ili ne predleže predpostave, koje su navedene gore pod a) i d) i to ne samo na osnovu sudbenoga spisa, u kojem je izdan ovršni naslov, nego po potrebi izvidjanjem i drugih činjenica, koje dolaze u obzir, a napose izvidjanjem, da li je dostava odluke valjano uslijedila. Baš zato će po naravi pojedinoga slučaja i po gore prikazanom načinu nastanka pogrješke u svjedočbi o izvršnosti biti moguće donijeti zaključak o ukidanju uvjerenja bilo ex primo decreto, bilo nakon saslušanja stranaka, svjedoka i t. d.

Digitized by Google

ocjenu nije mjerodavna stvarna strana dostave, slijedi iz § 623 st. 1. br. 2 grpp., koji odluku smatra pravosnažnom, premda predpostavlja. da stranka u sporu faktično nije bila nikako zastupana, dakako bez svoje krivnje, a niti zbog slučaja, koji se njoj desio. Prema tome tuženik stvarnu nevaljanost dostave može izticati samo u parnici, koju treba da pokrene tužbom zbog ništavosti po § 623 st. 1. br. 2 grpp., a ne može u izvršnom stadiju, tražeći postupak po § 12. st. 3. I. p., dokazivati takovu nevaljanost«.

Stol sedmorice niječe dakle u prvom redu učenje, da pravosnažnost osude (a po njoj i izvršnost) nastupa uz predpostavu valjane dostave. Na takovo nijekanje nadovezuje on pravnu zasadu, po kojoj se pravosnažnost osude prosudjuje »isključivo« prema dotičnoj dostavnici, ako je ona »formalno valjana« i da za ocjenu pravosnažnosti nije mjerodavna stvarna strana dostave. Takovu pravnu zasadu imala bi opravdati ustanova §-a 623 grpp. Ali Stol sedmorice nije kod toga ostao. On nadovezuje još i drugu pravnu zasadu, po kojoj je tuženomu moguće izticati »stvarnu« nevaljanost dostave osude jedino u parnici, koju tuženi treba da pokrene tužbom zbog ništavosti prema §-u 623. st. 1. br. 2 grpp., dok mu pravo iz 3. stava § 12. I. p. uopće odriče.

Cijelo to pravno razlaganje Stola sedmorice je od početka do konca pogrješno. Pogrješno je njegovo naziranje o predpostavama za nastup pravosnažnosti odnosno izvršnosti, pogrješno je i ono o dostavljanju, a napose i ono o tužbi zbog ništavosti. A povrh svega toga. a uz jasno iznešeno činjenično stanje, očituje se iz rješitbe Stola sedmorice još i zabluda o značenju »formalne valjanosti» dostavnice i stvarne strane dostave.

Bjelodano slijedi, da je u prikazanom slučaju dostavni organ na tuženog B. A. naslovljenu osudu dostavio trećoj osobi i to Š. T-u. To posvjedočava sama dostavnica. Po stvarnoj strani dostave — koja po mišljenju Stola sedmorice nije mjerodavna za ocjenu pravosnažnosti — izvršena je dostava osude trećemu licu, a ne tuženomu. A kako i sam sadržaj dostavnice o tome govori, to je po Stolu sedmorice naglašavana »formalna valjanost« dostavnice podpuno u skladu sa stvarnom stranom dostave. Nerazumljivo je uslijed toga, da Stol sedmorice vidi u nečem nesklad izmedju stvarne strane dostave i po njemu utvrdjene »formalne valjanosti« dostavnice. Skladno govore jedna i druga, da osuda nije uručena tuženomu.

No predpostavimo, da dostavnica doista govori o tome, da je osuda dostavljena tuženomu i ako je stvarno uručena trećoj osobi. Sa te predpostave očito i polazi rješitba Stola sedmorice, i ako te predpostave u našem slučaju nema. Zar bi uz takovu predpostavu uistinu »formalna valjanost« dostavnice odlučivala o nastupu pravosnažnosti odnosno izvršnosti? Sigurno će svi odgovoriti,» da ne bi; — a to je i pravo, jer i dostavnica nije ništa drugo nego samo posvjedočujuća isprava, pa jer joj nedostaje naravi dispozitivne isprave, ona sama ne može biti odlučujućim čimbenikom za nastanak pravomoćnosti ili izvršnosti, a napose ne onda, kada posvjedočava neistinu.

Digitized by Google

Ako sada samo letimice udjemo u pitanje dostavljanja, otkrit će se, koliko je pogrješno gledanje zauzeto po Stolu sedmorice o samoj dostavi. Dostavu ćemo definirati suglasno sa Sperlom[12]) kao prenos neke u pismu odražene procesne radnje na primaoca te radnje (adresata, destinatora). Da taj prenos bude doista izvršen, obvezan je pobrinuti se sam parnični sud i to po službenoj dužnosti (§ 287 grpp.). Ali ne samo da je sud dužan brinuti se, da dostava bude izvršena, već je dužan izpitati, da li je ona doista pravilno izvršena i da li je zasvjedočena dostavnicom. Pravilo, da dostavljanje biva po službenoj dužnosti, sadržaje u sebi podjedno odredbu, da se po službenoj dužnosti mora paziti, da dostava bude u saglasju sa zakonskom odredbom o dostavljanju, te da i dokaz o njoj bude takav[13]). Dostajat će u tom pogledu, uz upućivanje na propise 4. odsjeka II. dijela gradj. parb. postupnika, upozoriti na 1. stav § 128, 1. stav § 130, 3. stav § 142, 1 stav § 155, 3. stav § 156, 2. i 5. stav § 157 i konačno 2. stav slovo b) § 159 sud. poslovnika[14]).

Ako sud mora po § 128 sud. posl. voditi računa o tome, da se dostava u zamjenu doista izvrši u ruke osobe, kojoj se može dostavljati u zamjenu (§ 299 grpp.), te ako se u slučaju nepravilne ili nepodpuno izvršene dostave (3. st. § 142 sud. posl.), a naročito onda, kad je pismo dostavljeno osobi, kojoj nije trebalo dostaviti, mora postupati po smislu 1. stava § 155. sud. poslovnika, kako onda može Stol sedmorice tvrditi, da za ocjenu pravosnažnosti nije mjerodavna stvarna strana dostave, nego da se pravosnažnost prosudjuje isključivo prema dotičnoj dostavnici? Pa dostavnica nije ništa drugo, nego samo posvjedočujuća isprava, te je po smislu 2. stava §-a 388 grpp. dopušteno i dokazivati, da je dogadjaj dostavljanja u njoj neistinito zasvjedočen[15]).

Prelazeći na formalnu pravosnažnost odluke, o kojoj pravosnažnosti govori Stol sedmorice, naglasiti je, da ona nastupa časom, u kojem je odpala mogućnost pobijanja odluke putem redovnoga pravnoga lijeka. Da ne podjemo predaleko, ne ćemo se baviti svim mogućim pretečama za nastup formalne pravosnažnosti. Ostajemo kod osude, kod koje predvidjeni redovni pravni lijek priziva obustavlja i

---

12) Dr. Hans S p e r l, Lehrbuch der bürgerlichen Rechtspflege I. Bd. das Zivilprozessrecht § 197.

13) S p e r l, l. c. § 197 X.

14) Obzirom na sadržaj § 159 sud. poslovnika, ne možemo se saglasiti sa Stolom sedmorice, da je dostavnica o uručenju osude od 23. II. 1935 Po 125-35 »formalno valjana«, kad osuda nije uručena tuženomu B. A., nego trećoj osobi Š. T. i kad dostavljač nije po odredbi 2. stava sl. b) § 159. sud. posl. pored podpisa Š. T. naznačio odnos primaoca prema naslovniku, a da sud može izpitati, da li je dostavljanje valjano po smislu § 299 grpp.

15) U našem slučaju je doduše dostavnica zasvjedočila istinu, no onu istinu, da je osuda dostavljena Š. T-u, a ne tuženomu, pa je prema tome ta dostavnica odgovarala stvarnoj strani dostave, na koju Stol sedmorice po smislu svoje rješitbe nije htio gledati. No sama dostavnica — suprotno isticanju Stola sedmorice — nije bila baš »formalno valjana«, jer dostavljač nije po smislu 2. slovo b) § 159 sud. posl. uz potpis Š. T-a naznačio odnos primaoca spram naslovnika.

Digitized by Google

pravomoćnost i izvršnost. Osuda postaje formalno pravosnažnom, čim je izminuo rok za ulaganje priziva, a da priziv unutar njega nije podnešen. No da taj rok za ulaganje priziva uopće odpočne teći, mora se zbiti ono, što je zakon predvidio kao početak toka ovoga roka. Tok roka za pravni lijek odpočinje po zakonu zajedno s djelotvornim nastankom odluke u pogledu pojedine stranke,[16]) a to je po §-u 512 grpp. dostava osude, ili po §-u 513 grpp. u nekim slučajevima, objavljivanje osude. Dostava ne znači, da se osuda može predati bilo kome, nego znači, da se osuda mora uručiti bilo u vlastite ruke naslovnika, bilo u ruke one osobe, koju je zakon u §-u 299 grpp. označio kao sposobnu osobu, a da se dostava izvrši u zamjenu. Ne dostavnica, kako bi htio Stol sedmorice, nego valjano izvršena dostava izaziva početak toka roka, predvidjenoga za pravni lijek. Dostavnica jest i ostaje samo sredstvo, kojim je za slučaj istinitosti njezinoga sadržaja moguće dokazati, da je dostava izvršena. Nije stoga za prosudjivanje pitanja pravosnažnosti osude mjerodavno ono, što dostavnica dogodice neistinito zasvjedočava, nego je mjerodavno samo to, da li je uslijed valjane dostave otpočeo i svršio tok roka, predvidjenoga za pravni lijek, koji obustavlja pravosnažnost, i da li je pravni lijek unutar roka podnešen ili nije.

A konačno niti iz ustanove § 623. st. 1. br. 2 grpp. ne slijedi ono, što tvrdi Stol sedmorice. Ta ustanova ne djeluje nikakovom predmjevanom pravosnažnošću, a napose ne izražava, da za ocjenu pravosnažnosti nije mjerodavna stvarna strana dostave. U prvom redu baš ona stranka, kojoj je dostavljena odluka, no koja se iza te dostave unutar predvidjenoga roka nije poslužila redovnim pravnim lijekom, — uslijed čega je odluka postala pravosnažnom —, može još uvijek u strogom roku od mjesec dana, računajući od dostave, podići tužbu zbog ništavosti (toč. 2. § 628 grpp.)[17]). Na tu faktično nastalu, a ne predmjevanu pravosnažnost upira § 623. grpp. Ali i onda, kad neka stranka nije u samom postupku[18]) bila nikako zastupana, ne nastupa prividna formalna pravosnažnost po pogrješnoj dostavi, a uz formalno valjanu dostavnicu, već nastaje samo po valjanoj dostavi onoj osobi, koja je umjesto stranke nastupala u postupku[19]).

Stol sedmorice nalazi konačno u našem slučaju za tuženoga jedini izlaz iz teškoćnoga stanja u nekoj parnici, koje tuženi treba da pokrene tužbom zbog ništavosti po § 623 i to baš stav 1. broj 2 grpp. Po jasnom izražavanju Stola sedmorice tuženi bi u toj parnici imao

16) Sperl, l. c. § 171 I. 5.

17) Po izražavanju § 623 grpp nije izključena tužba zbog ništavosti uslijed toga, što je odluku bilo moguće pobijati redovnim pravnim lijekom, a ipak je pobijanje propušteno. Neumann l. c. uz § 529 Z. P. O.

18) od tužbe do donošenja osude.

19) Pravosnažnost zapravo ne može nastupiti tako dugo, dok odluka nije dostavljena parnično sposobnoj stranci odnosno njenomu pravnomu zastupniku; no ovdje se misli na prividnu pravnosnažnost, koja je prividno nastupila stoga, što je odluka dostavljena osobi, koja je namjesto stranke bila uvučena u postupak, bilo povodom zamjena (osoba), bilo uslijed pogrješne predpostave, da je ta osoba zastupnik stranke. Neumann l. c. uz § 534 Z. P. O.

Digitized by Google

izticati stvarnu nevaljanost dostave osude, pa bi pobijanje te dostave očito bio predmet tuženikove tužbe po namisli Stola sedmorice. Naslućujem, kako čitalac gori od znatiželje, da čuje, kako bi glasila takova tužba? Jer koliko se može razabrati iz ustanove § 623 grpp. ona omogućuje pobijanje jedino sudskih odluka, a to iz razloga, koji su izcrpljivo navedeni i koji moraju nuždno predhoditi pobijanoj odluci. Pobijanje stvarne strane dostave osude ne predvidja ustanova § 623 grpp. I onda još nešto! Naš tuženi se protivi svojim predlogom, stavljenim po smislu st. 3 § 12 Ip., jedino uvjerenju o izvršnosti osude, jer da mu ona nikako nije dostavljena. Jedino što on predbacuje sudu, je to, da je sud iza donašanja osude propustio dostaviti osudu i njemu. Tuženi ništa ne govori o postupku, koji je predhodio osudi, a ni o tome, da u postupku nije bio nikako zastupan ili da ga nije zastupao zakonski zastupnik, ako bi to bilo potrebno. Tuženomu je dakle do dostave osude i nerazumljivo, zašto bi on u tu svrhu morao izticati ništavost postupka, koji je predhodio osudi, kad moguće taj postupak i nije ništav, a niti ga sam tuženi takovim smatra. Ne pomaže tu ništa ni to, da je spomenuta osuda dogodice ona zbog izostanka. Očito je tuženomu dopušteno, da se pusti i kontumacirati, no sudu nije dopušteno, da na tuženoga glaseću osudu dostavi drugome. Pa ako je sud u tom dostavljanju već i pogriješio, onda treba izpravljati tu pogrješku, a ne udarati po postupku, koji je predhodio osudi i koji je moguće proveden još i s voljom tuženikovom.

Predpostava tužbe zbog ništavosti iz §-a 623 grpp. je u prvom redu postojanje formalno pravosnažne odluke, pa bila ta pravosnažnost makar i prividna, a u drugom redu postojanje jednoga od izcrpljivo pobrojenih razloga iz § 623 grpp., koji su se ostvarili prije donošenja odluke. Ali nije predpostava takove tužbe nevaljana dostava odluke, koja dostava mora nuždno slijediti iza pobijane odluke. Pogrješka u dostavljanju izpravlja se jednim jedinim načinom, a to je popravak dostavlanja. Zazivati ovdje u pomoć tužbu zbog ništavosti, potpuno je promašeno.

Dospjeli smo do zaključka ove razprave. Ukidanje uvjerenja o izvršnosti objašnjava se izključivo pravnom prirodom toga uvjerenja. To uvjerenje daje izlučeni sud onda, kad je na osnovu sadržaja svojega spisa utvrdio, da protiv izvršenoga naslova nema pravnoga lijeka, koji bi zaustavljao izvršenje. Ako se uslijed predloga ili po službenoj dužnosti naidje, da je sud kod izdavanja uvjerenja pogriješio; ako se naidje, da protiv ovršnoga naslova imade mjesta pravnomu lijeku, koji obustavlja izvršnost, da je takav pravni lijek pravodobno podnešen ili da uslijed propuštene valjane dostave odluke na naslovnika nije još ni počeo tok roka za podnašanje pravnoga lijeka, onda će on uvjerenje o izvršnosti ukinuti, bez obzira na to, kako glasi dostavnica o navodnoj uručbi odluke.

Samo ovakovo postupanje će spasiti svakoga budućega B. A-a od ovršenja osude, o kojoj on uopće nema znanja, a koja je izdana protiv njega i dostavljena prvoj makar i nepoznatoj osobi, na koju je dostavni organ nabasao.

Digitized by Google

Suvremeno carinsko pravo i uzance

Napisao Josip Gorničić, inspektor ministarstva trgovine i ind. u m.

Predmet, o kojem je govor, u koliko obsiže praktičnu stranu pitanja, jedva, ili nikako nije obradjen u hrvatskoj strukovnoj književnosti. Tek u kolovozub 1934. javlja se jedna obširnija razprava u »Mjesečniku« o poratnim carinskim odnošajima i pravu te vrsti. S obzirom na mnogo dodirnih točaka, koje su zajedničke carini i željeznici (klasifikacija robe, ustanove, odnosno suradnja kod željezničko-carinskog postupka od g. 1884., kalkulacija, medjunarodni ugovori, sporazumi i t. d.), našao sam se ponukanim posvetiti potonjima veću pažnju. Za upoznanje praktične strane tih predmeta nije od predstavnika trgovačkoga stališa učinjeno sve do danas skoro ništa. U rujnu god. 1933. je bilo oglašeno jedno predavanje na trgovačkoj akademiji u Zagrebu, koje je imalo u ciglih 18 sati obuhvatiti uz carinske propise i svu silu drugih pitanja narodne ekonomije. Nanizane su tečajem toga predavanja tek neke teorijske zasade.

Družtvo absolvenata viših trgovačkih škola u Zagrebu uzelo je pred koju godinu na sebe zadaću, javnim predavanjima oživiti zanimanje članstva za razna aktuelna pitanja. Tom prigodom taknuta su i carinska pitanja, ali samo brojitbeni momenat, t. j. predavač se je osvrnuo samo na suhoparne brojke, sadržane u redovitom svakogodišnjem izvještaju gen. direkcije carina u Beogradu, koje su pokazivale količinu razne robe, uvezene u državu. Konstitutivna pitanja carinske službe, dapače i sama t. zv. »expedicija«, obračun carine, doplataka nuzgrednih pristojaba (kaldermina i t. d.) sve to nije bilo ni spomenuto.

Književni krugovi nisu imali, a ne imadu ni sada, mnogo smisla za takova pitanja. Medjutim se mora priznati, da prije god. 1918. nije skoro bilo ni potrebno za prosječnoga čovjeka, a ni za samoga trgovca zaroniti dublje u carinsku granu državne uprave. Bivša dvojna monarkija je, izim nekih prekomorskih poljodjelskih proizvoda, u svim drugim potrebama namirivala sama sve zahtjeve domaćega življa. Zato carine nisu tada igrale veću ulogu, tek su doprinašale svojim prihodima pokriću vojničkih troškova monarkije. Za srbijanske ere bili su ti prihodi od veće važnosti, jer je najveći dio državnih potreba bio pokrivan carinskim prihodima i taksama.

Na carinskom polju došlo je ipak iza god. 1918. do nekih izdanja carinskih propisa: zbornika izdanih nastojanjem ministarstva financija. Najposlije je odvjetnik Lj. Radovanović izdao god. 1934.: »Carinski Zbornik«, a god. 1935. Petar Borisavljević: Novo izdanje carinskog tarifa. Time se je barem nekako udovoljilo najnužnijim potrebama interesenata. Ali skupni materijal je ostao i nadalje tako zamršen, da spomenuti Lj. Radovanović u predgovoru k navedenomu »Zborniku« kaže: »da propisi o carinskoj službi danas predstavljaju skoro nesavladivi materijal«. Već sam postupak, kojemu je svrha, da se stranka uputi u visinu pojedine carinske stavke, skroz je nepraktičan i obsežan. Tomu nasuprot vidimo na pr. u njemačkom carinskom zakonu, točno ocrtan taj postupak. Novi tamošnji car. zakon od god. 1939. (na koji dolazim kasnije opširnije) kaže u § 63.: »Über Zollsätze erteilt der

Digitized by Google

Oberfinanzpräsident verbindliche Zollauskunft«. Kada se s tim prispodablja obsežni i zakučasti postupak pred carinskim biroom — prema odredbi od 13. srpnja 1936. carinski zavod — onda je tim dovoljno označeno stanje u tom pravcu.

Odredbe i pravila carinske službe znadu biti u kreposti katkada dan dva, ali znadu zadržati valjanost i tečajem desetljeća. Izdavaju se kadšto za rješenje pojedinih slučajeva odredbe opće važnosti, koje se opet za čas stavljaju izvan snage.

Udružena god. 1870. Njemačka je rabila n. pr. sve do 1. travnja 1939. pravila njemačkoga »Bunda« od 1. srpnja 1869. »Vereinszollgesetz« s naknadnim dodatcima: »Lieferungima«; posljednji od 15. siječnja 1937. (17. Lieferung). Ali su ostale po § 111. zakona od 1. travnja 1939. na snazi neke ustanove staroga zakona, koje se tiču zabrane i ograničenja stanovitoga robnoga prometa. Taj zakon od god. 1939., kao i s njim savezni od istoga dana valjajući carinski propisi i to: a) tarif za potrošnu robu (Verbrauchzolltarif); b) iskaz robe k carinskomu tarifu (Warenverzeichniss z. Zolltarif) i c) uputa za odmjeru carine (Anleitung z. Zollabfertigung), izdani su najviše radi novoga teritorijalnoga stanja u Njemačkoj: priključka Hamburga (1. srpnja 1937.), Austrije (13. ožujka 1938.), a pogotovo povodom Protektorata nad Češkom i Moravskom, koji je uslijedio 15. ožujka 1939., kojemu slijedi valutarna i carinska unija s Njemačkom u listopadu 1940. Ti dogadjaji su tražili, da se carinski režim Njemačke promijeni, kako ne bi nastale u unutrašnjem prometu Njemačke zapreke nesmetanomu kolanju dobara, osobito nesnosne prilike, koje bi mogle nastati radi industrije u Sudetima, u Češkoj te Moravskoj. Ta industrija je časom priključka Njemačkoj mogla dijelom nastupiti utakmicom, dijelom biti izručena jačemu njemačkomu širenju na vlastitom, a i na medjunarodnom tržištu. Radi toga je uz prve naredbe, izdane glede uredjenja prometa, na tim novim teritorijama ukinut carinski tarif od 25. prosinca 1920., aust. carinski zakon od 10. lipnja 1920., aust. car. tarif od 5. rujna 1924. i austrijski zakon o izvoznim pristojbama od 25. srpnja 1922. Ukinuta je i tarifna novela bivše Čehoslovačke od 25. srpnja 1933., koja je s pravnoga stanovišta znamenita i radi toga, što se je kušalo s njom približiti zajedničkomu carinskomu nazivlju.

Za Nezavisnu Državu Hrvatsku je taj čas, do daljnje odredbe, prema rješenju ministra riznice mjerodavan carinski zakon, izdan na 25. veljače 1899. za tadašnju kraljevinu Srbiju, s izmjenama i dopunama od 25. veljače 1904. Novi tekst izdan god. 1920. K tomu dolaze razne naknadne odredbe, raspisi i t. d., sve do najnovijeg sloma (1941.).

Glede same gradje: pravnoga stanja toga zakonskoga sustava, izrazuje se Lj. Radovanović, sataviač Zbornika od god. 1934., u predgovoru toga svoga djela, kada govori o pravnoj sigurnosti u tom pravcu, kao: »o nikad dosele neprečišćenoj pravnoj materiji . . .« (str. IV.). Prema tomu je proučavanje i razpravljanje o tim pravilima i za stručnjaka dosta težak posao.

Jedino je utješno u tom stanju, da ni u drugim državama nije sve ružičasto u tom pogledu, kako sam to već spomenuo u »Mjesečnik«-u god. 1934.

Digitized by Google

Ako se uza sve to prihvaćam nekoga razglabanja toga pravnoga stanja, činim to lih radi toga, da se hrvatska književnost te vrsti, izim danas sasvim zastarjelih teoretskih naklapanja, može pohvaliti kakovim takovim suvremenim štivom iz toga pravnoga područja; da pružim neko slabo osvjetljenje postojećega stanja na tom polju u tuzemstvu i inozemstvu.

Za srpske ere je rabio u egzekutivnoj carinskoj službi ćirilicom tiskani stari tumač, s brojnim raspisima, te odredbe o promjenama carinskoga tarifa, sadržane izvorno u: »Predlog-u zakona o općoj carinskoj tarifi od god. 1925., izdanoga na temelju čl. 71. zakona o proračunskim dvanaestinama za travanj — lipanj 1925.

Kod pisanja nazočnog sastava držim se pretežno materijalnoga prava, dok formalno - pravne propise, koji su najviše izvrgnuti promjenama, ostavljam prilično po strani (expedicija, carinjenje i t. d.).

Medju zakonodavne radnje, koje će se morati staviti na sasvim nove osnovice u N. D. H., spada bezuvjetno i carinsko pravo: napose će biti nuždan carinski tumač prema najnovijemu stanju prakse i tehnike. Propisi materijalnoga prava, koji su bili na snazi god. 1899., ne mogu ni kraj brojnih izpravaka nikako udovoljavati suvremenim potrebama prometa i trgovine, već radi njihove nepreglednosti. Računam pri tom i sam carinski tarif. Nuždno je, da se kod toga uvaži zakonodavni rad Njemačke i Italije, koji uredjuje te prilike na sasvim novim načelima narodnoga gospodarstva i socijalnoga stanja. Carinski zakoni obiju država su najnovijeg datuma, te sadržavaju ustanove, koje traži i novi pravni poredak u tim državama. Pogotovo se to tiče socijalnih prilika, kod čega se nekako fiskalni momenti stavljaju u drugi red. Uvažavaju novi zakoni i promjene, uzročene novim sustavom cesta i radi zračnoga prometa. I druge neke ustanove uvadjaju nas u sasvim drugi pravni svijet. Talijanski carinski zakon od 25. rujna 1940., uveden na 22. siječnja 1941., uvažava u znatnom obsegu i socijalne prilike. Objema zakonima dodane su obsežne provedbene naredbe. U tom pravcu ide njemačko zakonodavstvo u sitnice, a najvažnija je novost savezno sa carinskim tarifom izdana naredba o carinskim oprostima iz obzira pravičnosti (Billigskeitsrücksichten), nadopunjena naredbom min. financija od 29. rujna 1939. Dok naše postojeće car. pravo poznaje tek carinske oproste kod preseljenja i kod uvoza starih stvari, njemačka carinska politika imade izrazito altruistički značaj u smislu nacionalsocijalističkih načela o pravoj zadaći države, kojoj je dužnost zagaziti čim dublje i u individualni život i računati s blagostanjem širih krugova u interesu skupnosti. Od mnogobrojnih ustanova, koje sadržavaju ti propisi o oprostu i povrati već plaćenih carinskih pristojaba, mogu iscrpsti samo ograničen broj. Razlikuju se u glavnom: a) oprosti ili povraćanje od uvoznih carina, zatim b) od t. zv. «Obertarif« (Mjesečnik 1934., str. 358.) i uvozne carine; c) oprost, ili povraćaj doplataka i kamata, te konačno sam postupak, koji se provadja na molbu stranke. Izim toga preuzete su u tu naredbu već prije postojeće polakšice za darove (Liebesgaben), te oprosti i povrate plaćene potrošarine, monopolskih pristojaba u cijelosti, ili djelomično.

Izim socijalne žice, koja provejava te naredbe, važnija je težnja tih odredaba, koja kida sa jednim pravnim načelom, danas dosta pro-

Digitized by Google

blematične važnosti. Mislim ovdje pravilo: »Ignorantia iuris semper nocet«. To načelo baca se dobrim dijelom — preko bande, — što se u današnje kaotično doba, puno naredaba najraznije vrsti, zakona, upravnih akata državne vlasti, može samo pozdraviti. Izrazi: »aus entschuldbaren Gründen« (radi ispričivih razloga), zatim: »infolge eines Irrtums, oder Versehens« (radi pogrješke, ili pregleda), »Unkenntniss der Höhe der Zolles« (nepoznavanje visine carine) i t. d., koji se navode u odnosnim odredbama, mogu doduše voditi i zloporabama, ali ipak nose biljeg novih vremena, koja ne poznavaju kruto slovo zakona, nego uvažavaju individuum, njegovu duševnu stranu, te postojeće zamršeno stanje na pravnom polju.

Medju brojne odredbe, koje navadja naredba o postupku s obzira pravičnosti, spominjem samo nekoje. Tu su: oprosti kod uvoza raznoga živeža za djecu njemačkih inozemnih roditelja, koja se školaju u Njemačkoj. Te mjere imadu izrazito političku težnju. (A. t. 1. c). Isto vrijedi i za poštanske pošiljke i robu, koja se djelomično još može upotrebiti, te se stranci briše carina.

Kod robe, koja podpada pod uslovni režim (dorada, prerada), a nije s ispričivih razloga (kao gore!) u postupak stavljena, može se kod njezina ponovnog uvoza polakšica i iza roka odredjenog za postavljanje (na carinjenje!) dozvoliti. (Kod nas samo unutar roka!).

Kod robe, koja je u tuzemstvu preradjena, a vlasnik je iz izpričivih razloga propustio pravovremeno staviti zahtjev za izvoz, može se predlog za oprost od dažbina staviti i iza odredjenoga roka. Isto vrijedi i za nepreradjenu robu, koja je predbilježena za preradu, a bude ponovno izvezena u nepreradjenomu stanju. O tom produženju rokova govori doduše i naš carinski zakon (čl. 78. i 115.), ali ta odredba ne imade izraziti biljeg pravičnosti, te se ograničuje po čl. 29 lih na prirodne nepogode.

Iza brojnih odredaba o tim oprostima, kojima je i svrha omogućiti utakmicu njemačke robe na stranim tržištima, ponovni izvoz, odnosno ponovni uvoz dogodice stranim mušterijama neodgovačajuće robe, slijede oprosti, koji se tiču željezničkoga prometa; oprost od carine do 100 RM, ako postoji neznatan propust željeznice (culpa levis), u slučaju da roba nestane Po t. II. 2. oprašta se carina po »Oberfinanzpräsindent«-u, ako je dužnik u nepovoljnim materijalnim prilikama, a carinska tražbina nije veća od 1000 RM, roba pako nije trgovačka, te postoje obziri, koji opravdavaju oprost, n. pr. nepoznavanje visine carine, nerazmjerje izmedju carine i vrijednosti robe i t. d. Spominje se ponovno i oprost putem milosti.

Primijetiti mi je, da su se obziri pravičnosti u Njemačkoj već prije te naredbe u većoj mjeri uporavljali kod stranaka i u željezničkom prometu; odpisivale su se ležarine, stojarine i to u podpunom obsegu, ili dijelom.

Osobito je važna odredba t. 4., koja govori o nadoplati carinskih tražbina. Kod toga je u punoj mjeri udovoljeno zahtjevima zdušnosti, koje badava tražimo u odpremnom pravu i dosele kod nas valjajućim carinskim propisima. Odredba kaže, da se kod robe, predane slobodnomu tržištu, može oprostiti nadoplata, ako pri tom ne tereti krivnja carinskog dužnika i ako se carina ne može već prebaciti na

Digitized by Google

preuzimače robe, te ujedno obće prilike opravdavaju carinsku polakšicu, t. j. oprost od plaćanja nadoplate.

Može se oprostiti carina i doplatci po § 168. drž. potrošarine u iznosu od 20.000 RM, ako povodom jedne kaznene stvari postoje predpostavke za oprost putem milosti. Ali se oprost ne proteže na zateznino, kamate i troškove.

Imade mjesta i oprostu kod »Oberzoll«-a, ako nije isti veći od 300 RM, a oprost je dozvoljen po § 131. od 1. reda o državnim daćama (Reichsabgabeordnung).

Provedbene naredbe i pojedinačne odredbe izvršnih vlasti u raznim državama obiluju raznim mjerama, kojima se odvija medjunarodni promet, te nas uvadjaju u sasvim novo carinsko područje. Tako je sporazum izmedju Italije i Brazilije predvidjao dobavu triju podmornica za brazilsku kavu. Uredjuju se u tim sporazumima i putovničke prilike, n. pr. izmedju Njemačke i Italije (ožujak 1937.). Sporazum Njemačke s Irskom uredjuje platež robe samo u devizama (1939.), iako se brižno čuvaju takova platežna sredstva.

Da se zaštiti proizvodnja surogata za gumu — buna, povisila je Njemačka 3. lipnja 1937. carinu na gumu na 500 RM po 100 kg; medjutim je ista sa 15. srpnja 1940. snižena na 90 RM.

Glede plateža pojedinih obveza, ugovoren je izmedju Njemačke i Švicarske 1. srpnja 1937. 11. naknadni sporazum, koji imade pred očima kompenzacije i kontingente. Promet Njemačke sa Bugarskom od 1. lipnja 1938. protegnut na »Ostmark« (Austr.) predvidja kompenzaciju poljodjelskih artikala, naročito za lokomotive, željeznička kola i za druge strojeve, koje dobavlja Njemačka Bugarskoj. Posebne prilike traže uredjenje odnosno nadzor selitbenih predmeta kod komadnih pošiljaka: »da se ne izvozi imovina u inozemstvo,« — misli se zlato, srebro i dragocjenosti. Ovdje preteže posebna politička težnja i zaštita od podmuklog djelovanja izvjestnih elemenata. — Gospodarskim sporazumom sa Turskom od 25. srpnja 1938. dozvoljava se istoj navjera od 150 mil. RM za razne strojeve.

Ali uvažava carinsko zakonodavstvo i pojedine posebne prilike unutar same države, te se sad jedne, sad druge odredbe izdavaju samo za stanovite dijelove carstva, da se izbjegne utakmičkim sukobima, ili pako onemogući priliv nepoželjne robe iz jednog kraja u drugi. Tako n. pr. carinska promjena br. 4 od 15. lipnja 1938. ne vrijedi za Ostmarku. Drugi put proteže se važnost odredaba za jedan dio države na drugi (platežni sporazum sa USA i Engleskom).

U propise carinske službe u Italiji uvadja nas izim odredaba o nazivlju i o carinskim formalnostima i djelo: »Theorie und Praxis in der Berechnung von Gütertransporten auf den italienischen Staatsbahnen mit einschlägigen Anmerkungen über den Zolldienst« od g. 1937., koje u danom slučaju služi kao putokaz uvoznicima i izvoznicima. Od god. 1936. predan je u Italiji radi lagljega nadzora fašističkomu zavodu sav promet s inozemstvom kr. naredbom od 6. ožujka, koja je izdana i na njemačkom jeziku. Promet Italije sa Švicarskom obavlja se na temelju certifikata. Pojedina carinska utanačenja Italije dozvoljavaju i privatne preboje, ali se katkada ukidaju preboji uopće (1. listopada 1936.). Ali se i glede odredjivanja udjela prave iznimke.

Tako je kod dozvoljene robe uvedena polugodišnja dioba. Za carinsku politiku Italije je značajno, da se kava, koža, vosak i krzna abesinskoga podrijetla ne smiju uvažati u Italiju. S Turskom ugovara Italija poseban sporazum od 13. siječnja 1938., kojim se uredjuje novi postupak za molbe, kojima se traži dozvola za uvoz ili izvoz. Sami propisi o uvozu u Italiju su izdani najposlje sa 1. srpnja 1938. Izašlo je to i na njemačkom jeziku. God. 1939. ugovoren je uvoz petroleja iz Mexika, a u zamjenu daje Italija tank-brodove u sadržini od 15.000 tona.

Svi ti propisi, koji duboko zadiru u narodno-gospodarstvene odnošaje svake države, novijega su datuma. Uvadjaju nas ta utanačenja u dobu primitivnoga kolanja dobara, bez novčanoga poslovanja, burzovnih poslova i kapitalističkih zastranjivanja. Svako prekomjerno izrabljivanje »konjunkture« na polju uvoza i izvoza je nemoguće pod takovim »pravnim« sustavom. Potreba industrijalizacije pojedinih država, podupirana najraznijim uputama, gubi nekako svoj raison d'être, jer surovine postaju u rukama posebno vodjene carinske politike potrebština, koja se može i kraj relativne nezavisnosti pojedine države takmiti i s najskupljim industrijskim proizvodima, odnosno strojevima.

U sasvim poseban pravni svijet uvadjaju nas medjunarodne obveze i utanačenja, koja obsižu ne dvije, kako je to običaj kod redovitih trgovačkih ugovora, nego tri i više država. Medju takova utanačenja spada u siječnju 1939. sklopljen trgovački sporazum izmedju USA, Rusije, bivše Poljske i Engleske. Po tom carinskom utanačenju dobavlja USA 150.000 tona pamuka, iz kojega se imade praviti platno za Rusiju; Rusija daje u zamjenu Poljskoj željeznu rudaču. Potonja pravi iz toga strojeve za Englesku, a utržak imade se USA plaćati u funtama. Da li je stvar izvršena, dvojim, jer se je radilo o dugoročnim dobavama, a sa 19. rujna 1939. prestala je suverenost Poljske, a time automatski i trgovački i konzularni ugovor USA s Poljskom od g. 1934., na temelju kojega je sklopljen taj posao. Kakvo uredjenje je predvidjeno kod toga posla u pogledu spora, valutarnom i glede cijena, o tom nije u javnost ništa doprlo.

Preostalo bi koju kazati o tarifnom dijelu njemačkoga carinskoga tarifa, koji je sasvim različit od onoga, koji se rabi kod nas po starom srbijanskom sustavu. Broj stavaka je kod njemačkoga tarifa mnogo veći, što se samo sobom razumijeva, kraj velike njemačke industrije (700—947), a i razvrstavanje pojedinih stavaka obsiže kadšto po par stranica tarifa. Kao dan stanja uzimljem 1. siječnja 1941. (Der deutsche Zolltarif I. 4 Ausgabe), kada je k tarifu izdan posljednji doknadni list pod brojem 209. Najprije padaju u oči velike polakšice za žito, koje izdaje ministarstvo financija, te iznašaju prosječno po 1 RM za 100 kg. Zatim dolaze brojni oprosti od svake carine za izvjestne živežne artikule. Carinu od RM 3.50 plaća uvoz od 289.000 q pšenice za proizvodnju škroba. Točno se navadjaju količine za pojedinu vrst robe, te razmak vremena, za koji se imade izračunati količina. Ali i glede samoga vremena uvoza čine se razlike u njem. tarifu. Tako je glede šalate raznih vrsta ustanovljen rok, unutar kojega se može računati na nižu stavku, prema godišnjoj dobi. Isto vrijedi i za jabuke, kruške i t. d., ujedno se kod toga uvažavaju razne vrsti omota.

Digitized by Google

Roba iz drveta i samo drvo sačinjava ne mali dio nabrajanja i opisa izmjera pojedinih vrsti iizradbe. Kod konja spomena su vrijedne primjetbe, koje se tiču podrijetla istih, te su medju ostalim spomenuti krajevi izmedju Save i Drave kao proizvoditelji ardenske pasmine. Kod istih je carina jako nestalne visine, jer uz redovite od RM 500 i ugovorne stavke sa 140 i 360 postoji pogodovna stavka po naredbi ministarstva financija sa 10 i 20 RM. Razno meso uživa pogodovne stavke prema godišnjoj dobi, u kojoj se uvaža, te redovitom tarifu od 100 odnosno 110 stoji nasuprot stavka n. pr. za uledjeno meso do 30. ožujka 1941. sa 10 RM. Kod pojedinih stavaka važne su neke primjetbe: kod proizvodnje koža, te raznih živežnih stvari, ali i kod brojnih industrijskih stvari, koje su n. pr. kod uvoza iz Francuske uživale velike polakšice. Potonje su ukinute iza sloma Francuske. Po 20. ispravku brisana je opaska: »Fr.«! Normalne stavke od 1200, 120 i 80 n. pr. za vino, bile su izmijenene u korist Francuske stavkama znatno nižih svota.

Dosta je obsežna i listina robe, koja se želi uvažati na carinarnicama nenadležnim za odnosnu vrst robe. Ovakova roba može se uvažati samo onda, ako vlastnik plati najviše stavke za dotičnu vrst robe. Ovamo spadaju pretežno stvari, za koje se ne može prikazati svjedočba o količini, ali i izprave min. financija. To razlikovanje carinarnica u pogledu njihove nadležnosti je bilo kod nas prilično ograničeno. Radilo se je samo o zlatnim i srebrnim stvarima, o žigosanju karata i ljekarijama, koje su se tek u Beogradu mogle cariniti. Poseban način vrijedi glede uvoza krumpira, koji je od 1. listopada do 31. ožujka prost od carine. Šljive su ugovorno proste od carine, ali prema količini već uvežene robe u jednom prijašnjem razmaku vremena.

Izvozni tarif oslanja se na stavke uvozne carine, te je dosta kratak, jedva sedam strana teksta. Kod izvoza strojeva dozvoljen je bezcarinski izvoz tek onda, ako su ti strojevi bili u Njemačkoj barem kroz dvije godine u porabi, i u slučaju, ako bi njihov popravak, računajući pri tome nadnice i 175%-tni doplatak k tomu, te troškove materijala i dopunskih dijelova iznašao stanoviti iznos po q, s obzirom na težinu samoga stroja. Te zaporke imadu težnju onemogućiti izvoz takovih strojeva.

Hrvatsko narodno zakonodavstvo

Napisao dr. Milan Sokolić, odvjetnik u Ogulinu

Čitajući u »Mjesečniku«, kako Nijemci kane izraditi prema duhu suvremenih potreba pučki zakonik, uslobodjujem se istaknuti, da bi i za pravni život Hrvata bilo od osobite ne samo važnosti, nego i žive potrebe, da se izradi hrvatski narodni zakonik, koji bi odgovarao kako općim potrebama našega doba, tako i duhu, pravnomu osjećaju i svijesti našega hrvatskog svijeta. Ne bismo naime smjeli, kao što smo se u robskim dosadašnjim odnosima naučili, jednostavno prihvaćati strane zakone i misliti po tudjem pravu. Imali bismo pravnomisliti na svoje hrvatske moždjane; izvor našega hrvatskog narodnog prava imala bi biti narodna duša i njezino pravno osjećanje.

Digitized by Google

Kao temelj hrvatskoga narodnoga prava imala bi naročito poslužiti hrvatska pravna ustanova — k u ć n a z a d r u g a. Na žalost i ta je u dosadašnjim izdanjima zadružnih zakona od god. 1874, 1876, 1888 i 1889, od naših pravnika krivo shvaćena i na narodni život krivo primijenjena.

Bila je već prva pogrješka, što se na odnose u zadruzi i na seljački posjed uopće dozvolila primjena gradjanskoga zakonika (o. g. z.). Druga je pogrješka, što se iz posebničkih interesa pospješivala zadružna dioba; tim su one naše velike zadruge u Slavoniji propale, a u Lici spale na najveće siromaštvo. Treća je nemanja pogrješka, što se pogodovalo razlazu zadruge, njezinu brisanju, njezinu upisivanju na ostavinu i slobodno samovlasništvo, umjesto da se dozvolilo osnivanje zadruga i na onim seljačkim posjedima, koji su već bili uneseni u zemljišne knjige kao samovlastnički posjedi.

Sve je to dokazom, da se nije mislilo jačati, nego uništiti tu hrvatsku narodnu ustanovu. Uništavanjem pak te ustanove upropašćavalo se naše seljaštvo, a tim i čitav hrvatski narod.

Ustanova kućne zadruge ima za osnovicu s e l j a č k u o b i t e l j. Kućegospodar zadruge je redovito otac seljačke obitelji. Otac, žena i djeca u zajednici članovi su zadruge. Svi su vezani na zajednički poljodjelski rad i obiteljski život. U razvoju može pojedina zadruga imati čitav niz obitelji tako, da bi članovi zadruge mogli s obzirom na svoje daleke rodbinske odnose i po crkvenim zakonima medjusobno sklapati ženidbe.

Rodbinska veza, narodnost hrvatska, te odanost vjeri i crkvi jest trostruko snažni osjećaj veza, koja prati zadrugara u zajedničkom poljodjelskom gospodarstvu, a odklanja svaki sebični duh.

Stoga ne može zadrugu osnovati pojedinac, nego obitelj. Ali po istom načelu pojedini zadrugar ne bi mogao tražiti podiobu zadruge, nego onaj, koji u njoj ne će živjeti i raditi, ima iz nje bez ikakve odštete istupiti. Po istom narodnom pravu ne može se zadruga brisati, a niti od nje stvarati ostavina upisana na pojedinca kao samovlastnika u duhu gradjanskoga zakonika.

Sve zadruge pojedinoga sela mogle bi po svojim kućegospodarima sačinjavati seosko zadružno vijeće, koje bi imalo i odlučivati, kojoj će se seljačkoj obitelji opustjeli zadružni posjed predati, da dalje njime gospodari uz doživotno uzdržavanje preostalog ostarjelog ili oboljelog člana prijašnje zadruge. Jednako bi tako zadružno vijeće imalo presudjivati i kazniti nemarne i smutljive članove pojedinih zadruga. Zadružnomu bi vijeću predsjedao općinski sudac, a odluku bi odobravao kotarski sudac, koji bi ujedno vodio zemljišne knjige, mape i pukopopisnice zadruga, te izricao odluke o upisu i brisanju zadružnih članova.

Narodna ustanova kućne zadruge odaje u Hrvata duboku s o c i j a l n u i k r a y n u s v i e s t, — dakle takvu sviest, koja i odgovara duhu današnjega doba i novog uredjenja Evrope. Nasuprot gradjanski zakonici, ta čeda velike francuske revolucije, cara Napoleona i cara Franje, izdigli su pravo pojedinca čovjeka sa slobodnom utakmicom

Digitized by Google

u sabiranju materijalnih dobara, a time i rodili velikim zlom kapitalizma.

Hrvatski narod nije nikada bio zadojen sebičnošću kapitalizma, niti su ikada ustanove gradjanskih prava i zakona odgovarale njegovu duhu i pravnomu osjećaju. On toga nije podnosio. To su uostalom osjetili svi pravnici u svojemu poslovanju. Naročito je bio protiv uvjerenja seljačke pravne sviesti današnji naš gradjanski parnični postupnik.[1])

Gradjanski zakonik je bio hrvatskom narodu tudj već u njegovu zametku. Bio nam je nametnut po Austriji i ostao neprekidno dalje na snazi, jer je hrvatski sabor bio tek sjena nekadašnje hrvatske državnosti. Na žalost i za vrijeme saborskih rasprava o zadružnom zakonu pokazala je i većina hrvatskih zastupnika, da im nisu jasni pojmovi o toj narodnoj ustanovi. To se vidi iz toga, što su svi zastupnici — osim pok dra Ante Starčevića — tražili takve zakone, kojima se pogodovala zadružna dioba, a što je bila prava propast naroda. Bilo ih je tada u saboru, koji su tvrdili, da je gradjansko pravo napredno, a zadružno pravo da je nesocijalno. Tražili su, štoviše, da se zadruge imaju jednostavno ukinuti, jer da kao neki arhaizam nemaju više mjesta u naprednom 19. vieku, gdje pojedinci slobodnom utakmicom uvelike koriste sebi i društvu sobstvenim svojim radom i nevezanim za drugoga. Tvrdili su, da je patrijarhalnost u zadružnom životu samo smetnja slobodi i napredku. Ali su svim tim tražbinama i tvrdnjama pokazali ti naši pravnici, da nemaju pojma o hrvatskom narodu i da ne razumiju njegov duh, koji je bio uvijek protivan individualnosti gradjanskoga zakonika, a privržen skupnomu životu.

Današnji socijalni duh u novom evropskom poretku dolazi na iste tračnice, kojima je išla kroz mnogo stoljeća naša hrvatska kućna zadruga. Stoga izradba hrvatskoga imovinskoga i obiteljskoga zakonodavstva u duhu sadašnjeg zadružnoga zakona nije nikakav arhaizam, nego je upravo neodgodivi zahtjev sadašnjice. To se zakonodavstvo mora stvoriti sada u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, jer je naše i jer odgovara pravnoj sviesti hrvatskog naroda. Ono bi, štoviše, imalo sačinjavati srčiku svemu ostalomu zakonodavstvu.

Kućna je zadruga bila najuže povezana krvnim srodstvom i protkana religioznošću; njezini su članovi pod auktoritetom kućegospodara bili vezani na zajednički poljodjelski posjed i rad. A to je i ideal suvremene udružbe, ideal reda i zapta, ideal životne sigurnosti i ob-

[1]) To sam osjetio i sâm kao hrvatski odvjetnik u neprekidnom odvjetovanju u Ogulinu kroz 35 godina, gdje sam imao na hiljade seljačkih parnica. Hrvatski seljak se naučio iz nužde pretvarati zadružno zemljište u slobodno gradjansko vlastništvo, samo da se može na različite načine, a naročito mjenično, zadužiti. Kao posljedica toga bilo je, te sam u god. 1913. (pred prvi svjetski rat) imao u samom ogulinskom kotaru od 47.000 duša 52 ovršne dražbe na nekretninama. To je bilo samo kod mene, a gdje su još bili drugi odvjetnici vanjski i oni u Ogulinu! Zbog takvih prilika hrvatski seljaci su brisali zadruge, a zatim sasvim propali i ostali na milost društva. Koji pak nisu zadrugu brisali, spojili su se, a i uvidjeli su, kako ta naša hrvatska narodna ustanova nadvisuje gradjansko-pravnu ustanovu samovlastničtva.

Digitized by Google

stanka pučanstva. Tim su udareni najači temelji i zaštita samoj hrvatskoj državi.

Hrvatski narod i hrvatska država osniva se u jakoj vjeri i čvrstom ženidbenom vezom, po kojoj se radjaju čestiti državljani sa svrhom, da ostaju na okupu u seljačkoj poljodjelskoj proizvodnji. Država dobiva tako po zadružnom imovinskom i obiteljskom pravu najsigurnije uvjete za svoj obstanak, najodanije svoje državljane i najsigurnijega proizvodjača — svoga hranitelja. U zadruzi se ima slušati gospodar ne samo radi rada, nego i radi reda i zapta — auktoriteta. Kućegospodar se trudi, da svoje članove zadrugare upućuje ne samo u pogledu samoga rada, nego i u svem njihovu društvovnom životu. Svojim pametnim i izkusnim uputama čini svima svojima domarima ugodan njihov zajednički život, kao što čini i svaki trud snošljivim. Baš rad svega toga nikoja umjetna tvorevina — socijalna niti pravna — ne može po etičkoj i pravnoj vriednosti nadmašiti hrvatsku kućnu zadrugu.

Današnji socijalni viek ruši sebičnost pojedinaca, a uzdiže zajednicu. I hrvatska kućna zadruga je idealna takva zajednica. Zato se pri izradbi hrvatskoga narodnoga zakonodavstva ne bi smjelo uzeti drugu pravnu osnovicu, nego li ustanovu hrvatske kućne zadruge. Na njoj bi se socijalno i pravno imalo urediti svako naše hrvatsko selo, pa i sama Ustaška Hrvatska.

Selo bi imalo biti skup zadruga, ono bi imalo — kako je već rečeno — seosko zadružno vieće, taj občinski sud, koji bi nadzirao kotarski sudac po postupniku, koji bi odgovarao duhu i ćudi naroda. Ustanova samovlastničtva bi morala nestati na seljačkim posjedima, a isto tako i pravo po gradjanskim zakonicima. Rad na seljačkom domu temelj je svakoga prava vlastničtva, pa i same diobe u slučaju prieko potrebne diobe matičnog seljačkog doma. Izvršba toga hrvatskog narodnog zakona bila bi u rukama občinskoga suda, dakle samoga naroda uz nadzor kotarskoga suca, koji bi vodio zemljištne knjige i pukopopisnice i odabravao odluke zadružnoga vieća.

Nitko stoga ne će biti veći u hrvatskom narodu, nego li je onaj zakonodavac i muž, koji mu bude dao takvo socijalno i pravno uredjenje, koje odgovara prirodi, volji i sviesti njegovoj. Unošenjem pak tudjih zakona ne može se donieti nikakva dobra narodu, nego to može biti samo mučenje naroda. Hrvatsko zakonodavstvo mora stoga odgovarati narodnomu pravnomu shvaćanju i osebujnosti toga pravnoga shvaćanja, kakvo se nalazi baš izraženo u zadružnom životu.

Kućna je zadruga čisti narodni hrvatski organizam. Ona je ustanova narodnoga života i rada od prvih početaka obstanka hrvatskoga naroda i pradavne njegove kulture. Zato u njoj vidimo svu dušu hrvatskoga naroda. Bila je stoga najveća nesreća za hrvatski narod, što su mu se miešali u tu ustanovu propisi gradjanskoga zakonika o vlastničtvu i nasljedstvu i što se je uobće dozvolilo primjenjivanje propisa gradjanskoga zakonika na seljačke posjedovne odnose. Zato i sâm za-

Digitized by Google

družni zakon od 9. svibnja 1899, zbog natruha pravničkih, a protiv narodnoga duha, spada medju najslabije obradjene zakone. U stvarnosti je to ipak najvažniji imovinski i socijalni zakon. Tako odredba § 20. hrvatskoga zadružnog zakona iz god. 1889 stvara zakonsku mogućnost, da je član zadruge i vlastnik zadružnoga imetka, a k tome da ima i svoj osebujni imetak (»osebunjak«) po propisima gradjanskoga zakonika. To se očito protivi duhu narodnomu, truje odnose u zadruzi, radja zavist, čini zlu krv, izvor je smutnjama i svadjama, kadšto čak s tragičnim svršetkom. Iz toga se vidi, da oni pravnici, koji su stvarali zadružni zakon, nisu poznavali narodnoga zadružnoga duha. Po čistom zadružnom duhu ne može unutar zadruge biti dvije vrste imovine — zadružne i osebunjačke.

Zadruga je zajednica obiteljska, narodna, vjerska i gospodarska. Sva četiri elementa su u zadruzi istovremeno zajedno uvjetovana po narodnom zadružnom duhu. Dosljedno tome, kao što je rečeno, ne može biti zadruge bez obitelji. Ako je pojedina zadružna obitelj na izumrću, ima se zadružno vieće pobrinuti, koja će se seljačka obitelj nastaniti na posjedu izumrle obitelji ili kojemu će se zadružnomu posjedu prizadružiti posjed izumrle zadružne obitelji. — Zadruga mora biti narodno-hrvatska, jer je to iskonska narodna ustanova. U njoj bitiše čisti hrvatski narodni duh. — U zadruzi ne može biti bezbožnika, jer je vjera nužna za svladavanje samoga sebe i sebičnosti pojedinih domara. Član zadruge mora biti iz osvjedočenja sklon redu i poslušnosti. — Zadruga mora biti skupna gospodarsko-seljačka ustanova. Svaki zadružni član žrtvuje se za skupnost. Nitko u zadruzi ne može za sebe posebice sticati, a niti imati osebunjačkog imetka. U zadruzi nema nasljedstva u duhu gradjanskih zakonika. Svi živi domari skupni su vlasnici sve zadružne imovine a ne suvlasnici zajednice u duhu gradjanskog zakonika. Koji se od domara ne bi htio podvrgavati zadružnomu životu, radu i redu, taj se baca iz zadruge.

Zadružni duh odgovara najbolje ne samo seljačkomu životu, nego štoviše i drugim staležima, koji se bave poljodjelstvom kao sporednim radom. Zašto tako ne bi mogao i liečnik sa svojom obitelji, odvjetnik, umirovljeni činovnik, poduzetnik, častnik, ustrojiti zadrugu, dok se bave poljodjelstvom? A zašto se općenito kod svih duhovnih radnika na selu ne bi promicala misao, da se svaki od njih bavi kojom poljodjelskom granom: voćarstvom, vinogradarstvom, peradarstvom, pčelarstvom i slično? — To bi bilo dobro i iz prosvjetnih razloga, da naše hrvatsko selo ne čeka pouke od putujućih gospodarskih učitelja o sadjenju voćaka, oranju, sijanju, žetvi žita, sadjenju i okapanju krumpira, gajenu pčela, timarenju stoke, gnojenju polja. Svaki naš intelektualac na selu mogao bi svojim naprednim radom pokazivati praktično najbolje putove seljačkomu naprednomu gospodarstvu. Kad bi još k tome i taj intelektualac uredio svoje imovinske prilike po zadružnom pravu, to se on ne bi izdvajao iz naroda. Njegova bi zadružna imovina mogla biti najbolja škola svoj ostaloj seljačkoj zadružnoj imovini. Takva zadružna imovina upravo naših intelektualaca bila bi osnovica naprednomu hrvatskom selu, naprednoj Ustaškoj Hrvatskoj. Tad bi i nestalo pojmova o »pokvarenoj gospodi«, jer bi čitav hrvatski narod bio jedin-

Digitized by Google

stven skup prosviećene gospode — seljaka i činovnika, kako to vidimo kod sjevernih evropskih naroda.

Takvom suradnjom intelektualaca na selu sa seljačkim narodom dala bi se lakše provesti i primjena tehnike u naprednom seljačkom gospodarstvu. Bila bi moguća t. zv. racionalizacija u proizvodnji, t. j. da svaki seljački dom proizvodi što više za svoje što veće blagostanje. Mogla bi se provesti i t. zv. preorientacija poljodjelskih kultura i tipizacija seljačkih proizvoda.

Po živoj narodnoj i socijalnoj suradnji intelektualaca na selu sa seljačkim narodom dobili bismo onda pravu narodnu gospodu, koja bi razumjela rad, život i dušu hrvatskoga seljaštva. Dobili bismo muževe na selu, kakve su u duhu i živoj rieči tražili naši narodni velikani dr. Ante Starčević i Stjepan Radić. A dobili bismo i samo selo kao uzor-sela s jedinstvenim pravnim shvaćanjem izmedju intelektualaca i seljaka.

Ali kao što su naši muževi dr. Ante Starčević i Stjepan Radić bili veliki i po tome, što su tražili za hrvatski narod zakone, u kojima bi se odsievala volja hrvatskoga naroda, tako je sada u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj na čelu Vodja i Poglavnik hrvatskoga naroda dr. Ante Pavelić. On će kao pravnik i sin hrvatskog seljačkoga naroda izpuniti davnu želju, da hrvatski narod dobije svoje zakonodavstvo, koje će odgovarati narodnoj volji i pravnoj sviesti, a k tome i u duhu novog evropskog poredka. Hrvatski narod smije zato punim osvjedočenjem gledati u svoju narodnu budućnost, jer je u zamisli Poglavnika novo hrvatsko narodno zakonodavstvo, koje će biti u duhu hrvatskoga narodnoga prava. Naročito je u njegovu vidu, da se seljačko imovinsko pravo uredi jedinstveno za sve seljačke posjede bez obzira, da li su oni dosad bili upravljani zadružnim zakonom ili gradjanskim zakonikom. A u tom seljačkom imovinskom pravu ima doći osobito do izražaja, da se uzpostavi pravni duh zadružnoga života onako, kako ga je sâm hrvatski seljački narod u svojoj pravnoj sviesti izgradio. Iz pozitivnoga zakonodavstva o novoj našoj kućnoj zadruzi — seljačkom domu — ispast će stoga prirodno sve one pravničke primjese, unesene iz stranih zakonika, koje s narodnim zadružnim duhom nemaju nikakve veze.

Svojim pak seljačkim zakonodavstvom u duhu zadružnog imovinskog prava dokazat će najbolje hrvatski narod, da shvaća poziv Nove Evrope, poziv novog socijalnog duha, rada i prava na ruševinama kapitalizma, egoizma, individualizma, izgradjenog na liberalističkom zakonodavstvu. Hrvatski narod svojim pravnim i socijalnim *shvaćanjem* dat će čovječanstvu vječni dokaz hrvatske suverenosti, kao što će i svojim socijalnim zakonodavstvom — uskrisenjem čistoga zadružnoga prava — umetnuti najljepši alem-kamen u cjelokupno državno pravo Ustaške Hrvatske.

Digitized by Google

Pobijanje protivupravnoga upravnoga akta pred upravnim sudom

Napisao dr. Dražen Sesardić, tajnik uprav. suda u Zagrebu

Radi se na novoj zakonskoj odredbi o upravnom sudu u Zagrebu, koja će, obzirom na novo nastale političke prilike, provesti novu organizaciju upravnoga uredovanja. Kako će za pitanja materijalnoga i formalnoga prava biti preuzete u glavnom odredbe sadašnje uredbe o upravnom sudu u Zagrebu od 12. listopada 1939., držim, da je dobro upozoriti na neke nedostatke, koji bi se u novoj zakonskoj odredbi imali izbjeći.

U ovom ograničujem se samo na najvažniji dio, koji uredjuje pobijanje upravnog akta pred upravnim sudom.

Sam pojam upravnoga spora uredba nije definirala. To nije ni potrebno obzirom na to, što svi upravni sporovi i onako ne dolaze pred upravni sud. jer su u nekim slučajevima tužbe na upravni sud isključene posebnim odredbama.

Uredba o upravnom sudu ima pred sobom samo one upravne sporove, koji mogu doći pred upravni sud povodom tužbe. Ali niti ove sporove ona ne definira, držeći se prokušanoga načela »in legibus definitiones sunt evitandae«.

U čl. 20 i 23 propisani su ipak glavni elementi upravno-sudskoga spora: 1. Razlog tužbe, 2. Ovlašteni tužitelj, 3. Objekt tužbe.

Razmotrit ćemo najprije osnov i lice ovlašteno na tužbu, a zatim objekt tužbe.

Osnov tužbe je propisan u čl. 23. uredbe, dok je osoba ovlaštena na tužbu opredijeljena u čl. 20. uredbe, i ako bi mnogo logičniji bio obratni red. Ali i bez obzira na to, ovi članovi uredbe imaju i drugih nedostataka, na koje se mora upozoriti, da bi se uklonili sada pri izradi nove zakonske odredbe o upravnom sudu.

Pri izlaganju te potrebe ćemo krenuti putem, koji nam izgleda logičniji, i razmotriti najprije čl. 23. uredbe, a tek onda čl. 20., te ukazati na teškoće sadašnjega teksta.

Član 23. uredbe glasi:

Tužiti se može:

1. što upravna vlast u svome aktu nije nikako primijenila ili nije pravilno primijenila kakav zakon ili zakonitu naredbu (uredbu),

2. što u postupku, koji je predhodio, nije postupala po propisima postupka.

U ovom se članu ustanovljuju dva općenita razloga upravnosudske tužbe, koji bi morali obuhvatiti sve moguće slučajeve povrede objektivnoga prava i time u jednom članu sakupiti općom odredbom sve osnove tužbe.

Ako se ovaj član razglobi, dolazi se do uvjerenja, da je skroz nepotrebno dijeliti ga na ovaj način u dvije točke, te da on ne obuhvaća sve slučajeve, u kojima ima mogućnosti ustati tužbom na upravni sud

Prva točka naime sadržaje već sama sve moguće povrede objektivnoga prava. Ona obuhvaća i ono, što se u drugoj točki navodi, pak

nema razloga, da ona pored prve postoji. Postupak upravnih vlasti propisan je zakonom o općem upravnom postupku s raznim drugim zakonima i naredbama, pak je svaka povreda propisa postupka nužno i povreda objektivnoga prava. Prema tome »ako upravna vlast u postupku, koji je predhodio, nije postupala po propisima postupka«, ona time istodobno »nije nikako primijenila ili nije pravilno primijenila kakav zakon ili zakonitu naredbu«, koja uredjuje postupak, pak je očito, da svaka povreda iz točke 2. ovoga člana predstavlja povredu iz toč. 1. ovoga člana.

Mjesto ovoga u točku 2. člana 23. treba unijeti sadržaj iz čl. 44. uredbe, jer je u tom slučaju moguća tužba na upravnih sud, i ako nema povrede objektivnoga prava, već se pojedinac zaštićuje od pasivnoga držanja upravne vlasti. Točka 2. člana 23. glasila bi prema tome:

»što upravna vlast, čija bi odluka u dotičnom predmetu u upravnom putu bila konačna, nije donijela nikakovu odluku za tri mjeseca, računajući od dana, kada je tu odluku stranka ponovno tražila«.

Na taj način će biti sve pravne činjenice, koje zasnivaju upravno-sudsku tužbu, navedene u jednom jedinom članu, kako to zahtijeva jezgrovitost i preglednost zakona.

Razmotrimo sada čl. 20. uredbe. Po ovom članu mogu pred upravnim sudom nastupiti kao tužitelji sve prirodne i pravne osobe javnoga i privatnoga prava. Da bi se zaštitio pravni život od protupravnih upravnih akata, što je glavna zadaća upravnoga sudovanja, ne bi bilo dovoljno dati pravo tužbe samo tim osobama, jer će one posegnuti za tužbom samo u slučajevima, kad su tim aktima povrijedjeni njihovi osobni interesi. Osim ovih ima i takovih upravnih akata, koji su protivni objektivnomu pravu, a koji nikad ne bi došli pred upravni sud, jer uslijed pomanjkanja osobnoga interesa na njima, pojedinci ih ne bi pobijali tužbom. Ovdje mislimo na akte, koji, i ako su protupravni, ne diraju u prava pojedinaca. Kako ovi akti mogu imati štetne posljedice za javne interese, to je uredba odredila banovinsko odvjetništvo, sada Državno zastupništvo, kao tužitelja u tim slučajevima.

Primijetiti je, da je ovo pravo na tužbu državnoga zastupništva bezrazložno ograničeno u dva smjera.

U čl. 20 B) uredba veli: »Sud sudi na osnovu tužbe organa banovine Hrvatske, kad je aktom upravne vlasti povrijedjen z a k o n u korist pojedinca«. Treba imati u vidu, da osim zakona postoji i naredba kao općenito i abstraktno pravilo, koje se ne razlikuje materijalno od zakona, te da se njime uredjuju i te kako važna područja družtvene djelatnosti. Obzirom na to nema razloga ograničavati pravo tužbe državnoga zastupništva na same povrede zakona, kako se to iz sadašnjeg teksta uredbe može zaključiti, jer će često povredom naredbe biti dirnuti mnogo važniji, javni interesi.

Pravo tužbe državnog zastupništva je ograničeno i time, što prema navedenomu članu može tužbu podignuti samo u slučaju »kad je aktom upravne vlasti povrijedjen zakon u k o r i s t p o j e d i n c a«, pak ostaju izvan upravno sudskoga nadzora svi oni upravni akti, koji su protupravni, ali nisu na korist pojedinca, pa makar koliko bili štetni za javni interes.

Digitized by Google

Po § 9. zakonske odredbe o računarskom dvoru od 30. srpnja 1941., br. CCVIII-886-Z. p.-1941. dano je pod izvjestnim modalitetima računarskomu dvoru pravo tužbe na upravni sud, i to u svim slučajevima, kada nadje, da je povrijedjen zakon bilo na štetu države, bilo na štetu pojedinca. Ovo pravo računarskoga dvora očito je mnogo šire od prava državnoga zastupništva, ali je i ono ograničeno samo na odluke o službovnim odnosima državnih službenika, pak ni ova odredba ne može izpuniit prazninu, koju smo gore istaknuli.

Zbog svih ovih ograničenja državno zastupništvo nije u mogućnosti ispuniti zadaće, koje mu sama uredba nameće u članu 30., a to je dužnost »zaštite zakonitosti i javnog interesa«, pak je neobhodno nuždno ovaj propis u tom pravcu izmijeniti.

I pri propisivanju prava na tužbu sa strane pojedinaca uredba je usvojila stilizaciju, koja može dovesti do krivoga tumačenja volje zakonodavca.

Član 20. uredbe veli: »Sud sudi na osnovu tužbe pojedinca ili pravnog lica, kad je aktom upravne vlasti povrijedjeno njegovo pravo ili neposredni, lični, n a z a k o n u o s n o v a n i i n t e r e s«.

Odmah se primjećuje, da ovim nisu obuhvaćeni svi slučajevi, u kojima se tužba pojedinaca ukazuje nuždnom za zaštitu njegovih prava.

Pojedinac može imati lični, neposredni interes u odredjenoj stvari, a uslijed jačega jamstva objektivnoga prava, njegov interes može biti uzdignut na subjektivno pravo. Ima glede ovoga i drugih pravnih vrsti, koje za nas nisu od važnosti, jer po uredbi samo imalac subjektivnoga prava ili osobnoga interesa ima pravo na upravno-sudsku tužbu. Ipak uredba luči imaoca prava od imaoca osobnoga interesa na način, koji po našem mišljenju nije opravdan.

Po čl. 20. uredbe imalac subjektivnoga prava može ustati tužbom u svim slučajevima, kad smatra, da je povrijedjeno njegovo pravo, dok je imalac osobnoga neposrednog interesa u tom ograničen.

Iz stilizacije čl. 20. uredbe dade se zaključiti, da nemaju upravno-sudske zaštite oni pravni nteresi, koji imaju osnov u naredbi, jer taj član izričito veli: »neposredni, lični, n a z a k o n u o s n o v a n i interes«.

Za ovo ograničenje nema nikakova ni teoretskoga ni praktičnoga razloga, kad se ima u vidu, da su i zakon i naredba pravna vrela podobna, da u jednakoj mjeri osnuju ne samo prava i dužnosti, nego i pravne interese za pojedinca, te da se naredbom uredjuju često veoma važna pitanja.

Sadašnji nezgodni tekst može se protumačiti jedino onim, što Krbek navodi*). Prema njemu bi bio izraz »neposredni, lični, na zakonu osnovani interes« prevod iz francuske teorije »un interêt, direct, personel, legitime«. Medjutim u francuskom jeziku izraz »legitime« ima i šire značenje i označuje sve ono, što je u skladu s objektivnim pravom, ne praveći pri tome razlike izmedju zakona i naredbe. Zbog toga se i izraz uredbe mora na taj način tumačiti, da se prizna pravo na tužbu i osobi, koja u stvari ima osobni, neposredni interes osnovan

*) Upravno pravo I. dio str. 105—106.

Digitized by Google

na naredbi, jer in ultima linea i ovaj ima svoj osnov u zakonu kao precedensu zakonite naredbe.

Ako se povratimo na čl. 23 uredbe, moramo doći do uvjerenja, da je i zakonodavac tako mislio, jer ovaj član odredjuje općenito, da pravo tužbe pristoji u svim slučajevima povrede zakona ili naredbe, te oba pravna vrela potpuno izjednačuje.

Na ovom stanovištu čvrsto stoji i praksa upravnog suda u Zagrebu, ali bi ipak tekst trebalo izmijeniti, da se ukloni svaka mogućnost krivoga tumačenja u jednoj ovako važnoj stvari.

Protivno stanovište dovelo bi do teškoća. Po čl. 23 uredbe s v a k a povreda objektivnoga prava (zakona ili naredbe) ujedno je i osnov za upravno-sudsku tužbu, pak je time načelo zakonitosti iztaknuto kao osnovno načelo uredbe. Obzirom na to bilo bi očekivati, da će u čl. 20. uredbe biti za sve te slučajeve odredjeni tužitelji, što se po sadašnjem tekstu ne može reći, jer su, kako je gore rečeno, u tom članu odredjeni tužitelji samo za n e k e od mogućih povreda objektivnoga prava. Zbog toga sadašnji čl. 20. uredbe, ako ga se uže tumači, onemogućuje ostvarenje načela zakonitosti, koje je osnov upravnog sudovanja.

Objektom upravno-sudske tužbe je u prvom redu akt vlasti i to upravne vlasti, ili kako ga uredba naziva »upravni akt«. Ovaj izraz može se shvatiti u širem smislu i pod njega povesti i pojam naredbe kao općega i abstraktnoga upravnog akta, pak bi se po tomu i naredba mogla pobijati tužbom na upravni sud.

Ako uzmemo slučaj zakonite naredbe, tada nju nije moguće pobijati upravno-sudskom tužbom, jer ona ne može povrijediti objektivno pravo. Ona samo donosi novu odredbu, koja staru ili mijenja ili dopunjuje, te nema slučaja povrede zakonitosti, pak ni upravno-sudske tužbe.

Niti u slučaju nezakonite naredbe nema potrebe priznati upravno-sudsku tužbu, jer je naredba abstraktna i njome ne nastaje nikakova šteta za pojedinca, niti se pak ona inače odrazuje u životu družtva, dok po njoj nije izdana konkretna odluka.

Zbog svega toga držim, da bi trebalo izmijeniti izraz »upravni akt«, koji dopušta mogućnost šireg tumačenja, i zamijeniti ga izrazom »odluka«, koji se općenito u zakonima upotrebljava kao oznaka upravnog akta, donešenoga za pojedine osobe i konkretni slučaj.

Time će se samo jače naglasiti ono, čega se je praksa upravnoga suda i onako držala, stojeći na gledištu, da se naredba ne može pobijati upravno-sudskom tužbom.

Protivno gledište nalazi donekle uporište u čl. 44. uredbe, koji kaže, »da se rok za upravno-sudsku tužbu računa i od dana javne objave« upravnog akta, iz čega bi se dalo zaključiti, da je tu uredba mislila baš na pobijanje naredbe, koja se javno objavljuje. Ipak treba ovomu stavu čl. 44. uredbe dati drugo tumačenje. Pod njim je uredba mislila na rokove tužbe za one akte, koji nisu mogli biti stranci dostavljeni, pak su u smislu propisa ZUP-a o dostavljanju bili javno objavljeni.

Dvostruka mogućnost tumačenja ovoga pitanja nuždno zahtijeva izmjenu teksta, a za to je baš sada prilika, kada se radi na tom, da se upravno sudovanje preuredi.

Digitized by Google

Obvezatnost osiguranja po zakonu o osiguranju radnika

Napisao dr. N. S., Zagreb

U praktičnoj primjeni ustanova zakona o osiguranju radnika glede obvezatnosti osiguranja dolazi do raznolikoga shvaćanja i tumačenja odnosnih zakonskih propisa, napose propisa §-a 3. ZOR., kojim je uredjena obveza osiguranja, te propisa § 6 toga zakona, kojim su obuhvaćena lica izuzeta od obveze osiguranja. U smislu § 3 st. I. ZOR sva su lica, koja stalno ili privremeno a na osnovu ma kakvoga radnoga odnosa daju svoju tjelesnu ili umnu snagu pod najam, osigurana po odredbama toga zakona. U stavu II — VI. § 3 ZOR navedeni su primjerice takovi slučajevi obvezatnosti osiguranja.

Propisima §§ 4, 6, 7 i 8 ustanovljeni su slučajevi izuzeća od obveze osiguranja onih lica, koja bi inače po propisu § 3 ZOR bila osigurana, kad ne bi predležale predpostavke, označene u tim propisima, uz koje nastaju izuzetci od obveze osiguranja. Napose su u § 6 toč. 1, 2 i 3 ZOR navedene vrste tjelesnih radnika, koji sada nisu obavezno osigurani u smislu § 3 ZOR, a napose: 1. poljoprivredni radnici i sluge u poljoprivrednom radu; 2. osobe, koje su smještene u popravilištima ili su zatvorene u kaznenim zavodima; 3. osobe, koje su zaposlene p r i g o d n o i n e s t a l n o u poslovima kućanstva, kao nadničari za obradjivanje bašća, čišćenja stana, rezanje drva, pranje rublja i t. d.

Najviše sporova u praksi nastaje kod primjene točke 3 § 6 ZOR u pogledu ustanovljenja, koje se osobe smatraju p r i g o d n o i n e s t a l n o z a p o s l e n e u poslovima kućanstva i pri tom glede prosudjivanja, da li su te osobe obavezne na osiguranje ili nisu, pa u tome pogledu dolazi do nejednakoga shvaćanja i tumačenja odnosnoga zakonskog propisa kao kod Središnjeg ureda za osiguranje radnika i njegovih mjestnih organa, tako i kod upravnih vlasti, ali ni kod upravnosudskih vlasti nije postojalo jedno konačno utvrdjeno načelno stanovište, po kojem bi bili ustanovljeni kriteriji, na koje valja paziti kod prosudjivanja i primjenjivanja odnosnih zakonskih propisa za pojedini konkretni slučaj.

Redovito se n. pr. postavlja pitanje, da li je dvorkinja (bedinerica) te čuvarica djece obvezna na osiguranje ili je izuzeta od osiguranja u smislu točke 3 § 6 ZOR, pa je pri rješavanju toga pitanja dolazilo do različitoga shvaćanja i suprotnih rješenja Središnjeg ureda za osiguranje radnika, upravnih vlasti pa i Državnog savjeta.

Tako rješitba Državnoga savjeta od 4. travnja 1940. br. 3229/40 smatra, da je dvorkinja, koja čisti i sprema stan, pere sudje i ponekad pere rublje, a u kućanstvu radi, koliko posao zahtijeva, izuzeta po § 6 toč. 3 ZOR od obaveze osiguranja, dok je SUZOR smatrao takovo lice obvezatnim na osiguranje, ako prima mjesečnu plaću preko 200 dinara.

Da shvaćanje zakonskih propisa bude još nejednoličnije, zauzela je bivša Banska vlast banovine Hrvatske odlukom od 7. ožujka 1941. br. 12064-IX-41 u tom pogledu načelni stav, rekavši: »Dvorkinje nisu u kućanstvu zaposlene prigodno i nestalno, već naprotiv one su uposlene redovno i stalno, pa stoga potpadaju, bez obzira na plaću i radno

Digitized by Google

vrijeme, kao i bez obzira na to, da li im muž zaradjuje ili ne, pod obvezu osiguranja na osnovu propisa § 3 ZOR«.

Držimo, da niti jedno od ovih triju stanovišta nije na zakonu osnovano, kako ćemo to glede svakog stanovišta posebno obrazložiti.

Navedena rješitba Državnoga savjeta, smatrajući dvorkinju, koja čisti i sprema stan, pere sudje i ponekad rublje, kao izuzetu od osiguranja, uzima, da su se za istu stekli uvjeti iz § 6 toč. 3 ZOR zato, što takova dvorkinja radi dnevno tek toliko, koliko zavisi od posla, pak da je jedino ova priroda posla mjerodavna za prosudjivanje obvezanosti osiguranja. Ovo stanovište nije osnovano na zakonu, a i nedosljedno je u vlastitom svome obrazloženju. Nije osnovano na zakonu stoga, jer se u smislu § 3 toč. 3 imadu smatrati izuzete od osiguranja samo one osobe, koje su p r i g o d n o i n e s t a l n o zaposlene u poslovima kućanstva. Ako je pak jedna dvorkinja redovito svakog dana u tome poslu zaposlena, pak radi taj jedan te isti posao svakodnevno redovito, a tako dugo tiekom dana, dok se ukazuje potreba, to se nipošto ne može smatrati, da bi takva osoba bila uposlena samo prigodno i nestalno, kako se to u istom zakonskom propisu primjerice navodi za n a d n i č a r e, koji obradjuju vrt, čiste stan, režu drva, peru rublje i t. d. Nasuprot tome takove dvorkinje su svakako zaposlene stalno, pa makar njihov posao bivao i kratkotrajan tiekom dana, jer je ipak redovit i svakodnevan, pa dapače primaju i mjesečnu plaću za svoj rad, koji traje tiekom cijeloga mjeseca. Ovo vrijedi analogno i za čuvarice djece i za ostale na sličan način uposlene osobe.

Stoga je navedena rješitba Državnoga savjeta i nedosljedna u svome vlastitom obrazloženju, kad uzima u glavnom izpravno, da oslobodjenje od obveze osiguranja ovisi od p r i r o d e p o s l a, a ne od veličine zarade, a smatra za iztaknuti slučaj, da ne postoji obveza osiguranja, akoprem bi po prirodi posla takva osoba morala biti osigurana, jer je redovito namještena stalno, a ne prigodno i nestalno, u smislu točke 3 § 1 ZOR. Neosnovano je nadalje i tadanje stanovište SUZOR-a, da je takva dvorkinja obvezana na osiguranje, ako prima mjesečnu plaću preko 200 dinara. Sama visina plaće po sebi još nije u smislu zakona mjerodavna za ocjenu obvezanosti osiguranja. Visina plaće može u tome pogledu doći do vidnijega značenja tek u savezu s drugim okolnostima, koje ćemo poslije iznijeti.

Banska vlast bivše banovine Hrvatske je zauzela navedenom odlukom gotovo posvema suprotan načelan stav, kad drži, da dvorkinje nisu izuzete od osiguranja zato, jer su zaposlene u kućanstvu redovito i stalno, pak da tu nije odlučna ni visina plaće ni radno vrijeme, kao niti okolnost, da li joj muž zaradjuje ili ne. Ni ovo stanovište nije osnovano na zakonu već zato, što pojam dvorkinje nije nigdje u zakonu definiran. Ako je dapače dvorkinja zaposlena redovito i stalno, tako da ne bi bila u smislu § 6 toč. 3 ZOR izuzeta od osiguranja, iz toga ipak još ne sliedi, da je uobće na osiguranje obvezana. Neosnovano je nadalje stanovište navedene rješitbe, prema kojemu bi visina plaće i radno vrieme kao dogodice i privredjivanje muža bilo baš u svakom slučaju neodlučno za prosudjivanje obvezanosti osiguranja, kako je to poslije obrazloženo.

Da li su dakle dvorkinje, čuvarice djece i slične osobe obvezane

Digitized by Google

na osiguranje, te po kojim se kriterijima ima prosudjivati obstojnost obveze osiguranja?

Ponajprije treba iztaknuti, da je obzirom na pozitivne zakonske propise neumjestno postavljati općenito pitanje, da li su dvorkinje, čuvarice djece i t. d. obvezane na osiguranje, jer ni njihov rad nije tako točno ustanovljen i u svakom slučaju jednak, da bi se odmah moglo prosuditi, da li su ispunjeni uslovi iz § 6 toč. 3 glede izuzimanja od obveze osiguranja.

Istina, prema običajnomu shvaćanju pojma »dvorkinja, čuvarica djece« u najvećoj većini slučajeva radilo bi se doista o zaposlenju redovitom i stalnom, pa makar to zaposlenje trajalo i posve kratko vrieme tiekom dana. Za sve te slučajeve ne bi dakle po propisu § 6 toč. 3 ZOR postojali uslovi za izuzeće od obveze osiguranja. Teoretički se može predpostaviti dapače, a i praktički je to moguće, da n. pr. neka osoba poslužuje samo time, što redovito stalno, svakodnevno samo opere sudje kod poslodavca za kratko vrijeme oko jednog sata dnevno. I ona je dvorkinja, i niti ona nije prema jasnomu smislu § 6 toč. 3 izuzeta od obveze osiguranja. Pitanje je medjutim, je li takova dvorkinja uobće obvezna na osiguranje u smislu § 3 ZOR.

Ovdje treba ponajprije uočiti, da je svrha ZOR-a bila u tome, da se osiguranjem po odredbama toga zakona podpomažu radnici za slučaj: a) bolesti, b) iznemoglosti, starosti i smrti, c) nesreće. Bitan je, dakle, kriterij za razsudjivanje okolnosti osiguranja u prvom redu u tome, je li neka osoba radnik po svojem zanimanju tako, da ona od toga svoga rada, dakle iznajmljivanja svoje radne snage, stiče prihod, od kojega u glavnom živi.

Ustanove zakona o osiguranju radnika ne mogu se dakle uporavljati i na takove osobe, koje imadu i drugo neko vrelo prihoda od kojega u glavnom žive, a iznajmljivanjem svoje radne snage postizavaju samo jedan uzgredan prihod. Ovo jasno proizlazi iz ustanove §-a 3 st. III. ZOR, prema kojoj »na osiguranje su obvezani i oni, koji se bave najamnim radom u svojoj vlastitoj radionici ili stanu po naručbi i za račun drugih osoba, koje se bave zanatom (obrtom), trgovinom ili industrijom (kućni radnici), pa i u tome slučaju, ako sirovine i pomoćni materijal nabavljaju sami *i* kad u z g r e d n o rade i za svoj vlastiti račun.

Kod prosudjivanja obvezanosti osiguranja valja dakle uvijek imati pred očima, da li odnosna osoba radi u glavnom za drugoga kao njegov radnik, iznajmljivanjem svoje radne snage, i od toga imade svoj glavni prihod, od koga žive, ili možda imade kakov drugi prihod veći. Praktični slučaj iz § 3 st. III. bio bi n. pr. ovaj:

Jedna trgovina odiela stoji u vezi sa više samostalnih krojačkih obrtnika, koji za tu trgovinu izradjuju odiela. Osim toga ovi obrtnici rade i za svoj vlastiti račun, za svoje mušterije. Da li su takovi krojači obvezani na osiguranje ili nisu? Tu zakon jasno kaže, da su obvezani na osiguranje i onda, ako samo uzgredno rade za svoj vlastiti račun. Ako bi dakle radili u glavnom za svoj vlastiti račun, a samo uzgredno za trgovinu odiela na osnovu najmoradnog odnosa, u tom slučaju ne bi bili obvezani na osiguranje. Odlučna je dakle ovdje okolnost za prosudjivanje obvezanosti osiguranja u tome, da li neka osoba imade glav-

Digitized by Google

no vrelo prihoda za svoje uzdržavanje u svojem radu, što ga vrši na osnovu najmoradnog odnosa, ili imade veći dio prihoda za svoje uzdržavanje iz kojega drugog vrela.

Polazeći s ovoga stanovišta, trebat će i za ostale slučajeve zaposlenja imati pred očima ovu važnu okolnost, pa tako i kod prosudjivanja obvezanosti osiguranja pojedine dvorkinje, čuvarice djece i sl. — Istina je doduše, da će u velikoj većini slučajevi, dvorkinje i čuvarice djece i t. d. biti obvezane na osiguranje, ali iz razloženoga jasno proizlazi, da to ne mora vrieditи upravo za svaki slučaj. Prema tome je jasno, da se ne može postavljati jedno općenito načelno stanovište u pitanju obvezanosti osiguranja zaposlenih osoba na osnovu najmoradnog ugovora, kao n. pr. dvorkinja, čuvarica djece i sl., kad je obstojnost takove obveze osiguranja ovisna o pojedinom slučaju, koji treba zasebno prosuditi po odlučnim za to okolnostima. Protivnim postupanjem dolazi se nasuprot do raznih protuslovnih stanovišta i shvaćanja, do kojih inače ne bi došlo, kad bi se ovako uočili bitni momenti, koji su odlučni kod prosudjivanja obvezanosti osiguranja. Zato držimo, da kod svakoga pojedinoga slučaja treba ponajprije utvrditi, da li je neka osoba uopće obvezana na osiguranje u smislu § 3 ZOR, i pri tome osobito paziti na to, da li je obvezanost osiguranja možda izključena u smislu § 3 st. III. ZOR pri koncu.

Zato će tu sada istom biti makar i od sporedne važnosti visina plaće, okolnost, da li zaposlena osoba prima hranu od poslodavca, da li tu osobu i u kojoj mjeri uzdržava možda ženidbeni drug ili imade možda koje drugo vrelo prihoda za život osim ovoga zaposlenja, kao i visina toga drugoga prihoda, a koje okolnosti spomenuto rješenje Banske vlasti banovine Hrvatske neosnovano ne smatra odlučnim ili se na njih ne osvrće.

Ako se na osnovu tih i dogodice ostalih važnih okolnosti ustanovi, da je takovoj osobi prihod iz najmoradnog odnosa glavna podloga za njezino uzdržavanje i da je prema tome u smislu § 3 st. III. ZOR obvezana na osiguranje, tek nakon toga će se moći upustiti u rasudjivanje, da li je možda i takva osoba po § 6 toč. 3 ZOR izuzeta od obveze osiguranja. Tada će se naime moći bez sustezanja lako upustiti u zaključivanje, postoji li prigodno i nestalno zaposlenje ili ne, i prema tome ustanoviti, da li je odnosna osoba obvezana na osiguranje ili ne. Tada se ne će trebati truditi, da se prikaže, kako je n. pr. jedna dvorkinja, koja radi dnevno čisto mali i kratki posao stalno i redovito, ali od toga očito ipak ne živi, navodno samo prigodno i nestalno zaposlena, pa da bi se smatrala izuzetom od osiguranja, a dok takova osoba uobće ni po propisu § 3 ZOR nije na osiguranje niti obvezana.

Kad se dakle ponajprije ustanove općeniti uvjeti za obvezanost osiguranja, te nakon toga u jestnom slučaju tekar pristupi prosudjivanju, da li postoji izuzeće od obveze osiguranja u smislu § 6 toč. 3 ZOR, pa kad se potonja ustanova doslovno i primieni, onda ne će dolaziti do suprotnih tumačenja i zaključivanja u pitanju obvezanosti osiguranja. Onda će i u praksi dolaziti do stalnoga jednoličnoga postupanja i prosudjivanja, koje ne će dovoditi tiekom vremena do nejednakih i dapače posvema suprotnih stanovišta u području upravnoga i upravno-sudskoga poslovanja.

Digitized by Google

Razvrgnuće zajednice nekretnina, dozvola i izključenje u praksi i teoriji

Napisao dr. Frano Kesterčanek, odvjetnik u Dubrovniku

I.

Temeljno je pravo svakoga suvlastnika, da može kadgod hoće iztupiti iz članstva zajednice tako, da proda, daruje i t. d. svoj suvlastnički dio. Osim toga može suvlastnik zahtievati, da se razvrgne i ciela zajednica, samo to mora da bude u pravo vrieme i ne smije da bude na štetu ostalih suvlastnika (§§ 830, 835 o. g. z.). Ako su suvlastnici složni, kako će se razdieliti, učiniti će to bez posredovanja suda. Ne mogu li se sporazumjeti, podielit će ih sud (§ 841 o. g. z.). Kako je ipak sudsko razvrgnuće kadšto zamršeno i dugotrajno, a kadšto i skupo, to se u praksi na razne načine krše i zaobilaze propisi o razvrgnuću zajednice, iako su oni navedeni u XVI. pogl. gradjanskoga zakonika, u §§ 266—274 izvanrednog postupnika, te općenito u izpp. i gradj. parb. postupniku.

Spomenut ćemo nekoliko najtipičnijih slučajeva iz sudske prakse, kako se, bilo iz nepoznavanja zakona, bilo promišljeno, krše ili mimoilaze zakonske ustanove glede zaštite zajedničara.

1. Zakon o izvršenju i obezbjedjenju od 9. srpnja 1930. ne spominje nigdje izriekom, da se idealni dio nedjeljivih nekretnina može prinudno prodati i bez istovremene prodaje čitavih nekretnina; no takova odredba nije ni potrebna.

Prodaja ograničena na dio nekretnina, koji je hipotekom obterećen, odgovara naravi založnoga prava hipoteke, po kojoj ostvarenje založnoga prava može i smije obuhvaćati samo predmet zaloga (. 461 o. g .z.). Prema tomu se kod prinudne prodaje, do koje dolazi radi duga uknjiženoga na jednom suvlastničkom dielu, može izvrgnuti dražbi samo hipotekom obterećeni suvlastnički dio.

Premda je to jasno, ipak je bilo slučajeva, da je sud protuzakonito dozvolio založnomu vjerovniku, koji je htio ostvariti svoje založno pravo na suvlastničkom dielu dužnikovom, dražbu čitavih nekretnina. Razumije se, da je sa stanovišta o. g. z. i izvršnoga postupnika, ne samo na zakonu osnovana, nego i pravedna, jedino dražba zaduženoga idealnoga suvlastničkoga diela, jer inače jedan suvlastnik može prisiliti ostale na prodaju njihovih dielova, fingirajući dug i hipoteku.

Eto dakle primjera, kako bi se protuzakonito moglo provadjati razvrgnuće zajednice nekretnina, kad ne bi sud na temelju XVI. pogl. o. g. z. i § 111. i slied. izvršnoga postupnika štitio suvlastnika od takvih postupaka zaduženoga suvlastnika. (Vidi rješitbu Stola sedmorice u Zagrebu od 22. prosinca 1938. br. Rek. 1839/1938, kojom je presudjeno, da se zbog duga jednoga suvlastnika, ne može dozvoliti izvršenje na dielovima nekretnina ostalih suvlastnika. — »Mjesečnik« god. LXIV. br. 9, str. 400—402 i s time u vezi god. LXV br. 4).

2. Izvršni postupnik nigdje izriekom ne govori, da se u zajednici vlastnosti nekretnina radi duga jednoga idealnoga suvlastnika ne mo-

Digitized by Google

gu posebno prinudno prodati idealni dielovi svake pojedine čestice, koje sačinjavaju jedno gruntovno tielo (jedno suvlastničtvo).

Iako to zakonom nije nigdje izriekom uzakonjeno, ipak sud ne će smjeti nikada dozvoliti dražbu, koja bi bila zatražena na idealni dio svake pojedine suvlastničke čestice, koju to gruntovno tielo (ta zajednica) imade, nego će moći dražbu dozvoliti samo na cieli idealni suvlastnički dio ovršenikov, i to iz ovih razloga:

Obzirom na osobu suvlastnika jedino dražba cielog idealnog diela suvlastnosti ne vriedja temeljna prava ostalih suvlastnika. Ta se prava osnivaju prije svega temeljem XVI. pogl. o. g. z. na načelu, da se svaki suvlastnik pogledom na cielu zajednicu smatra s ostalim suvlastnicima kao jedna osoba. Konačno se to pravo osniva temeljem § 123. zakona o zemjištnim knjigama od 1. srpnja 1930 na načelu, da se sa svakim zemljištno-knjižnim tielom imade postupati kao s cjelinom. Preko potrebe navodimo propise o. g. z., iz kojih to proizlazi:

a) Svaki suvlastnik može činiti na zajedničkoj stvari preinake samo u toliko, u koliko ne razredjuje tudjim dielom (§ 828 o. g. z.).

b) Svaki suvlastnik potpuni je vlastnik samo svojega diela. On ga može otudjiti n. pr. prodajom, no samo u toliko, u koliko time ne vriedja prava ostalih suvlastnika (§ 829 o. g. z.).

c) Svaki suvlastnik imade potpunu vlastnost samo svoga diela, pa zato on ne smije ništa poduzimati, što se opira pravu drugoga suvlastnika (§§ 361, 363 o. g. z.).

Obzirom na gore obrazloženo je jasno, da je u zajednici vlastnosti ne samo na zakonu osnovano, nego i pravedno, da se radi duga jednoga suvlastnika, dozvoljava samo dražba njegovoga zaduženog idealnog diela. Kad bi bilo moguće dražbovanje idealno suvlastničkih dielova svake pojedine čestice jednoga tiela, mogao bi jedan suvlastnik prisilno raskinuti zajednicu na više novih tiela. Činio bi to fingirajući dug i hipoteku. To bi bio i opet jedan protuzakoniti način, kako bi nesvjestni suvlastnik mogao izigrati ostale suvlastnike, iako gradjanski zakonik i izvanparbeni postupnik nedvoumno odredjuju, da se zajednica vlastnosti ne može razriešiti nego po propisima XVI. pogl. o. g. z., te parbenog ili izvanp. postupnika. (Nikada po izvršnom sudu, ili gruntovnoj oblasti!).

Sud je dakle dužan štititi suvlastnika od sličnih izigravanja zakona o razvrgnuću zajednice, dozvoljujući, da se kod dražbe mogu dražbovati i dostati samo idealni dielovi ciele zajednice, a u nijednom slučaju idealni dielovi svake pojedine čestice jedne suvlastnosti. Ovo je stanovište zauzeo i naš Vrhovni sud u Zagrebu rješenjem od 28 svibnja 1932, br. 7054/31, a nema sumnje, da ono jedino odgovara zakonu i pravdi.

3. Navodimo treći slučaj. Suvlastnik zajednice, koja nastoji iz jednoga gruntovnoga tiela, dobrovoljno proda jedan dio svoga idealnog suvlastničkog prava na jednom dielu tog gruntovnog tiela (čestici) jednoj osobi, na drugom drugoj, i t. d. Takovim kupoprodajama razvrgava dosadanju zajednicu i stvara nova gruntovna tiela i nove zajednice, jer u svaku stupa po jedan novi kupac-suvlastnik. To će se dogoditi, kad suvlastnik ne želi, ili ne može kupiti na dražbi cijelu

Digitized by Google

suvlaštinu odjednom, dok žcli kupiti samo neke njene bolje dielove. Takovom kupo-prodajom susresti ćemo se, kad suvlastniku ne ide u prilog, da se u slučaju diobe ciela zajednica može u *naravi* dieliti. Na taj način on ju razparča, da ju razparčanu (jer je premalena za fizičku diobu) može *dražbenom* diobom razkinuti (na dražbi kupiti).

Spomenut ćemo još jedan primjer. Prigodom razvrgnuća zajednice ne će svaki suvlastnik dobiti fizičku pripadnost svake čestice, jer su pojedine čestice nedjeljive. Suvlastnik, koji ide za izigravanjem zakona i ostalih suvlastnika, izvršit će fingiranom prodajom takav razpis, prema kojemu će za svaku česticu osnovati novi uložak (novo grunt. tielo). Na taj će način postići, ako mu je to u interesu, da dodje do dražbene prodaje pojedinih čestica, dakle do gradjanske diobe, jer fizička dioba nije moguća.

Istina je, doduše, da je takav razpis praktički moguć, no s obzirom na opravdane interese ostalih suvlastnika i pojedine propise zakona o zemlj. knjigama, naročito § 30 o odpisima i pripisima, takav se razpis bez suglasne volje svih suvlastnika ne smije dozvoliti. Kada bi se ipak bez dozvole svih suvlastnika mogao vršiti razpis čestica istoga uložka (grunt. tiela) na više uložaka ili grunt. tiela, dozvolilo bi se svakomu suvlastniku, da vrši razpis čestica posve po svojoj volji. Bez obzira na dogodice uknjižene terete, koji takodjer sprečavaju mogućnost takvoga razpisa, takvim bi se pravom svakoga suvlastnika, vještim rukovanjem pojedinih suvlastnika, štetili interesi drugih suvlastnika (Vidi »Mjesečnik«, god. LXVII, br. 5, str. 215 i slj.).

Zaključak: Zajednica vlastnosti nekretnina može se razvrgnuti sporazumom stranaka (dobrovoljno) izvan suda. Ne može li se to tako izvesti, nadležan je jedino izvanparbeni ili parnički sud. Nijedan drugi sud, n. pr. ovršni, gruntovni, stečajni i t. d., nije nikada nadležan, da razvrgava zajednicu vlastnosti nekretnina. Svako rješenje bilo kojega suda, osim izvanparbenoga i parbenoga, primjerice ovršnoga (dražbom), gruntovnoga (razpisom) i t. d., kojim bi se razvrgnula zajednica vlastnosti nekretnina, ništetno je po zakonu.

II.

Propisi o razvrgnuću zajednice izričito i opetovano puta naredjuju (§§ 830, 840, 843 o. g. z.), da se na zahtjev i jednoga samo suvlastnika imade provesti razvrgnuće zajednice vlastnosti nekretnina, osim u slučajevima točno predvidjenim u o. g. z., kad je razvrgnuće izključeno trajno (§ 844 o. g. z. kod služnosti, medjaša) ili privremeno (§§ 830—832 o. g. z.).

Na zahtjev dakle ma kojega suvlastnika (ma bio njegov dio i minimalan!) mora sud odlučiti — prosudivši, nema li tome kakove zakonske zapreke, — da li se ima dozvoliti dioba zajednice (§ 267 izv. p. p.) ili privremeno, jer je preuranjeno tražena, izključiti.

Osim toga mora sud istom zgodom odlučiti (§ 841 o. g. z.), na koji će se način dioba preduzeti, t.j. fizičkim putem (diobom u naravi) ili gradjanskim putem (dražbom). Konačno, hoće li se gradjanska dioba provesti posvemašno ili samo djelomično obzirom na naro-

čitu narav parnica za razvrgnuće zajednica (»iudicium duplex«) i propise § 487 st. 3 grpp.

Ako se suvlastnost može dieliti, a da se znatno ne umanji njezina vriednost, i proti njoj ne govore razlozi predvidjeni u § 830—832 o. g. z., ona će se dieliti u naravi. Ne može li se suvlastnost dieliti tako, prodat će se na javnoj dražbi i utržak podieliti medju suvlastnike (§ 843 o. g. z.).

Ako jedan suvlastnik zatraži diobu nedjeljive nekretnine (zajednice) dražbom, a ostali suvlastnici, svi ili neki, tome prigovaraju (jer je dioba n. pr. zatražena u nevrieme ili na njihovu štetu), tada će sud — ako je protivljenje na zakonu osnovano i opravdano — odbiti zahtjev za razvrgnuće (§ 830 o. g. z.).

Može se dogoditi, da jedan od suvlastnika zatraži razvrgnuće fizički nedjeljive zajednice, a drugi se suvlasnik (a dosta je samo jedan, jer kod diobe po § 841 o. g. z. ne odlučuje većina!) tomu opravdano protivi i stavlja protuzahtjev, da se tražiočev dio izluči iz zajednice dražbenom izplatom. U tom slučaju će sud, zabacivši faktično razvrgnuće *ciele* zajednice, dozvoliti samo djelomično (formalno) ukinuće zajednice time, što će pripadajući dio tražiteljev izlučiti iz zajednice tako, da će mu isti pripasti u novcu, dobivenom dražbenom prodajom. Tenor osude će glasiti: da se dozvoljava djelomično razvrgnuće zajednice izlučenjem tražiočeva diela iz iste dražbenim putem. Ne dozvoljava se nasuprot razvrgnuće zajednice kao cjeline, jer je djelomičnom osudom dosudjeno razvrgnuće od česti prebijanjem izmireno. (§ 487 grpp.).

Takova sudačka osuda o djelomičnom (samo formalnom) razvrgnuću zajednice će biti u svakom pogledu pravovaljana, jer će se temeljiti ne samo na propisima §§ 828, 829, 361, 363 o. g. z., §§ 267—274 izvp. p., nego i na propisu § 847 grpp. (iudicum duplex). Ona je zakonita zato, jer se s njom materijalno ne kida zajednica kao cjelina, nego se samo dražbom postavlja na mjesto izlučenoga novi suvlastnik (u osobi dostalca na dražbi).

Takva rješitba prema tomu ne krši temeljno načelo zajednice, da se zajednica može jedino ciela razvrgavati. Ona se materijalno uobće ne će razvrgavati, jer će ostati — prije kao i poslje dražbe — ciela, tek jedan će član iz nje izaći i ustupiti mjesto drugomu (djelomično, formalno razvrgnuće). Sud izlučuje iz zajednice onoga suvlastnika, koji i onako u njoj više ne će da stoji, dok ostavlja nedirnute ostale suvlastnike, koji žele i dalje ostati u zajednici, jer im inače prieti stanovita šteta. Osim toga takovo djelomično (prebito) uvaženje tražbenoga zahtjeva je pravedno i s ekonomskoga (novčanoga) gledišta. Kod razvrgnuća zajednice nekretnina dolaze naime u obzir ne samo pravni momenti (formalnoga i materijalnoga pozitivnoga prava), nego i gospodarski momenti s obzirom na štetu i nevrieme (§§ 830, 835 o. g. z.).

Ali ne samo da se djelomičnom diobom ne će dirati u nepovredivo načelo cjelovitosti zajednice, nego s njom ne će ni izlučeni suvlastnik pretrpjeti upravo nikakovu materijalnu (novčanu) štetu. Izlučeni suvlastnik ne će naime radi svoga izlučenja primiti u ime ekvivalenta manju svotu novaca, nego bi ju primio, da se njegov idealni dio prema njegovomu zahtjevu prodavao istodobno sa svim ostalim dielo-

Digitized by Google

vima zajednice. Unatoč djelomičnomu razvrgnuću na dražbi, prodani dio će ostati i dalje (samo zastupan drugom osobom!) u zajednici, zbog čega mu se ni materijalna vriednost — rečenim sudskim aktom — u ničem ne mienja. Traženikov dio će se dražbovati, ali će on ostati i dalje d i o zajednice, pa će zato za nj' dražbovatelji plaćati baš toliko, koliko smatraju, da im taj dio vriedi u zajednici. Traženik će primiti utržak od svoga idealnoga diela u zajednici, a drugo on svojom tužbom nije ni tražio. Prema tomu tražilac će djelomičnom dražbom primiti za svoj idealni dio baš onu vriednost, koju je tužbom tražio i koja mu pripada kao članu zajednice i suvlastniku jednoga idealnoga diela zajednice.

Nema bojazni ni zato, da će se d r a ž b e n i m izlučivanjem traženikov dio teže ostvariti. Najčešće će ostvarenje biti još lakše (dražba uzpješnija), jer će se sami suvlastnici u vlastitom interesu starati, da izlučeni dio dostanu nadmetanjem. Inače im kroz dražbu ulazi u zajednicu drugo, novo lice. To će biti od naročitoga značenja onda, kada je po sriedi porodična zajednica (medju braćom) po § 849 o. g. z., gdje bi mogla stupiti u zajednicu mjesto izlučenoga brata, druga, tudja, možda nezgodna osoba. Prema tomu se mora priznati, da su takvim djelomičnim razvrgnućem p o t p u n o zadovoljeni ne samo interesi onoga suvlastnika, koji traži razvrgnuće c i e l e zajednice radi s v o g a diela, nego i interesi ostalih suvlastnika, koji se tomu opravdano opiru, tražeći u parnici protuzahtjevom njegovo izlučenje. Kada su razlozi onih, koji se opiru razvrgnuću, na zakonu o s n o v a n i, i kada su razlozi tražitelja za razvrgnuće temeljeni samo na onom, što po zakonu može da traži, a to je dio u novcu, onda je bezuvjetno djelomična dioba izplatom u cielosti opravdana na zakonu. Njom će se udovoljiti t u ž i t e l j u, koji po pravilu u svako doba imade pravo tražiti diobu. Takvom osudom će biti udovoljeno s v i m d i o n i c i m a, jer im djelomična (izlučna) dioba n e m o ž e biti na štetu niti u nevrieme. S takvim razvrgnućem će biti svi zadovoljni osim onoga, koji je prisilnom prodajom (i kupnjom!) htio izigrati ostale suvlastnike.

Već smo spomenuli, da se voljom svih suvlastnika mogu zajedničari s a m i razdieliti ili u naravi ili putem sudske dobrovoljne dražbe tako, da prodadu suvlastnost, a dobiveni utržak medjusobno razdiele. Koliko će zemljišta i koja primiti pojedini suvlastnik prigodom diobe nekretnina, ili koliko će primiti novca, može voljom svih suvlastnika — do potrebe— odlučiti ždrieb ili obranik. Nema li medjutim jednoglasnosti medju suvlastnicima o tom, imade li se u o b ć e zajednica razdieliti, ili koliko će komu zamlješta ili novca pripasti, ne preostaje drugo, nego put pravde (§ 841 o. g. z.).

Nadležan će biti u pravilu izvanparbeni ili parbeni sud. Neki teoretičari (dr. Žilić-Šantek) misle, da je nadležnost izvanparbenoga suda po zakonu prvotne naravi, no izbor je uistinu fakultativan. Upućujemo glede toga na obrazloženo razlaganje dra I. Špana u »Mjesečniku« god. LXIII, br. 4 str. 286—289.

Uređuje li izvanparbeni sud, ne primjenjuje se § 277 izvp. p. To je specijalna ustanova, koja važi samo za postupak kod uredjenja medja, pa se ne može analogijom primieniti na izvanparbeni postupak kod razvrgnuća zajednice.

Digitized by Google

Iznimno je nadležan s a m o sporni sud, ako medju suvlastnicima postoji spor 1. o predmetu diobe i o obsegu zajedničke stvari ili imovine i u pogledu aktiva i pasiva; 2. o pravu suvlastničtva pojedinih suvlastnika ili o veličini njihovih dielova (§ 267 izp. p).

Razumije se, da će kao parnički sud biti pozvan, da provede diobu, kotarski sud ili sudbeni stol, prema tomu, je li tužitelj označio, da spor vriedi manje ili više od 12.000 Kuna. Mjestna sudska nadležnost će se ravnati uviek po mjestu, gdje nekretnine leže.

III.

Izvanparbeni odnosno parbeni sud će odlučiti nakon provedenoga dokaznoga postupka, dozvoljava li se razvrgnuće. Predleže li koji od izcrpljivo navedenih razloga, spomenutih u §§ 844, 830—832 o. g. z., razvrgnuće se ne će privremeno dozvoliti. Pitanje o načinu diobe ne dolazi tada uobće u obzir.

Primjeri: Kuća, koja je nedjeljiva, razvrgava se javnom dražbom (§ 843 o. g. z.), kod koje može svaki suvlastnik učestvovati i kuću dostati. Iza dražbe će se dieliti utržak medju suvlastnike u razmjeru njihovih suvlastničkih dielova. Ako su medjutim svi suvlastnici već prije sklopili s jednim od suvlastnika (n. pr. s onim, koji je ostao u kući) »ugovor zajednice«, po kojem svakomu suvlastniku za slučaj razvrgnuća pripada samo izplata stanovite svote novaca, nema n i j e d a n suvlastnik pravo tražiti diobu prodajom kuće na javnoj dražbi. O b ć e n i t o zakonsko pravo na diouu, osnovano na § 843 o. g. z., ukinuto je u ovom slučaju p o s e b n o m pogodbom stranaka, kojom su se toga prava naročito odrekle, te mjesto toga dobrovoljno ustanovile drugi način diobe, koji je sada za njih obvezatan. Ako bi unatoč tome jedan od suvlastnika zatražio razvrgnuće dražbom, ovlašteni suvlastnik će doprinieti sudu spomenuti ugovor u dokaz neopravdanosti tužbovnoga traženja. Tužitelj ne će poricati obstojnost toga ugovora; ali ako bi to ipak učinio, ovlašteni suvlastnik će predložiti dokaz o istinitosti njegovoga sadržaja preslušanjem svjedoka samoga ugovora. Ako ovih slučajno nema, nego je ugovor podpisan samo po suvlastnicima, tražit će preslušanje potonjih. Iza toga će biti tužitelj svakako odbijen sa svojim zahtjevom za razvrgnuće dražbenim putem.

Daljnji je primjer predvidjen u § 831 o. g. z., kada se koji suvlastnik obveže, da će ostati *s t a n o v i t o* vrieme u zajednici. U tom slučaju o n ne može tražiti, da izadje iz zajednici prije, nego prodje ustanovljeno vrieme. Ako bi ipak tražio razvrgnuće zajednice, bit će odbijen sa takovim svojim zahtjevom.

Spominjemo prema Glaser-Ungeru X 4029 X. 3568 slučaj, kad dioba (dražba) nekoga zemljišta može biti u nevrieme s obzirom na plodouživanje, za koje to zemljište jamči.

Ovdje ćemo navesti radi zanimljivosti još i rješenje Stola sedmorice od 27. travnja 1939, br. Rek. 547G1-1939, prema kojemu suvlastnik nekretnina, čiji je suvlastnički dio obterećen povjerbenom zamjenom, m o ž e tražiti razvrgnuće nekretnina. Razlozi: »Povjerbenom zamjenom postavljeni nasljednik je ograničen samo u toliko, što mora čuvati suštinu stvari, i što je ne može obteretiti preko vremena, kojega njegovo pravo traje (§§ §613, 509, 513 o. g. z.). *F i z i č k a d i o b a*

Digitized by Google

predmeta suvlastničke zajednice se ne može smatrati promjenom suštine stvari, jer u takvom slučaju na mjesto i d e a l n o g a udjela stupa u n a r a v i opredieljen dio, stegnut povjerbenom zamjenom. Prema tomu suvlastnik, čiji je dio obterećen povjerbenom zamjenom, može tražiti razvrgnuće, jer zakon ne pravi nikakove razlike, da li je prije diobe idealni dio slobodan ili stegnut povjerbenom zamjenom (Arg. ex § 830. o. g. z.).

Kad bi se stalo na protivno stanovište, t. j. da suvlastnik, ograničen povjerbenom zamjenom, ne može sa svojim suvlastničkim dielom razpolagati (§ 613 o. g. z.), pa s t o g a ni tražiti razvrgnuće, onda ni onaj suvlastnik, čiji idealni dio nije obterećen povjerbenom zamjenom, *n e b i m o g a o* tražiti razkidanje zajednice, jer bi razkidanje proizvelo dakako preobražaj i idealnoga diela, ograničenoga povjerbenom zamjenom, u prostorno opredieljen dio — *a t o* je nemoguće«.

Ne predleži li nijedna od zapreka, predviđenih u §§ 844, 830—832 o. g. z., sud će dozvoliti razvrgnuće diobom u naravi ili dražbom. Ako su nekretnine djelive u naravi, i ako se time znatno ne umanjuje njihova vriednost, one se m o r a j u dieliti u naravi (fizički), inače gradjanski (dražbom). Protivno ustanovi § 506 grpp. dielom fizički, a dielom gradjanski jedna se zajednica dieliti ne može, jer se to protivi §-u 843 o. g. z. Konačno zajednica se mora uviek dieliti kao cjelina i s obzirom na cjelinu, osim ako s v i suvlastnici zaključe protivno.

Ugovori, po kojima se zajednica privremeno ne može razvrći, moraju biti sklopljeni samo na stanovito vrieme (§§ 831, 832 o. g. z.). Ugovore na vječna vremena ne mogu zajedničari unutar zajednice o zajedničkom dobru sklapati, jer takvi su ugovori isto tako bez vriednosti, kao i ugovori izmedju suvlastnika, da ne će nikada tražiti diobu zajednice.

Ugovori, koji sprečavaju razkidanje zajednice, moraju biti u pravilu sklopljeni izmedju suvlastnika, a ne izmedju suvlastnika i trećih osoba. Iznimka je jedina, ako netko oporukom ostavi svoje vlastničtvo nekolicini osoba pod uvjetom, da se isto za njihova života ne smije dieliti. U tom slučaju nijedan od nasljednika-suvlastnika ne može tražiti razvrgnuće (§ 832 o. g. z.).

Ako tko treći (koji nije suvlastnik) imade pravo zaloga, služnosti ili drugo stvarno pravo na koji idealni suvlastnički dio ili na sve dielove, dioba zajedničkoga dobra ne može mu nikada škoditi. On će svoja prava moći izvršivati poslije kao i prije diobe, jer će ona teretiti odnosne dielove i nakon provedene fizičke i gradjanske diobe. I osobna prava, pristojeća kakvoj trećoj osobi prema zajednici, ostaju u prijašnjoj snazi, sa svim time, da je ukinuta zajednica (§ 847 o. g. z.).

Napokon još nekoliko rieči o značenju §§ 830, 835 o. g. z., koji govore o tom, da se razvrgnuće nema dozvoliti, ako se traži u nevrieme ili na štetu ostalih suvlastnika. Što je nevrieme, odnosno kada je razvrgnuće zatraženo u pravo vrijeme?

Rušnov-Posilović u svojem tumaču gradj. zakona spominju, da je nevrieme kod diobe zemljišta n. pr. ako se traži dioba za vrieme povodnje. Osim toga spominju, da je n. pr. kod zatražene diobe kuće dražbom, dražba zatražena u nevrieme, ako je znatno pala vriednost

Digitized by Google

nekretnina, a imade opravdane nade, da će ona opet naskoro poskočiti (privredno nevrieme).

Dr. Schey (Das allg. bürg. Gesetzbuch. Wien 1922, str. 422) spominje rješenje, iz kojega se vidi, da su ratna vremena (socijalno nevrieme) dovoljan razlog, da se razvrgnuće zajednice izključi. Ako je medjutim rat, prevrat, samo kratkotrajne, skroz prolazne naravi, sud će razvrgnuće dozvoliti, samo će u tenoru osude dati nešto dulji (ne redoviti 15-dnevni) rok izvršivosti (§ 505 grpp.). Ipak u svakom slučaju sud mora biti u mogućnosti, da rok izvršivosti točno odredi. Zbog toga mora da je i nevrieme samo kratkotrajne naravi.

Kada predleži šteta, zbog koje se može odbiti zahtjev za razvrgnuće, o tom govori 13. pogl. drugog diela o. g. z. Rušnov-Posilović spominju, da se zbog štete, koja prieti suvlastnicima, ne smije dozvoliti razvrgnuće, ako se zajednica n. pr. imade nadati doskora kakvomu dobitku, koji bi nakon ukinuća zajednice u dio pao samo dioniku, koji traži ukinuće zajednice. Isto bi tako bilo, ako je u izgledu, da će se suvlastnost moći doskora na naročito koristan način izkorišćivati, n. pr. kao rudokop, mnogo traženo gradilište i t. d. U svim tim slučajevima mora sud izključiti razvrgnuće, jer bi ono bilo na očitu štetu suvlastnika. Ako je medjutim za uklanjanje štete (jer prieti samo prolazno) dovoljno to, da se ustanovi za ostvarenje nešto kasniji (ne 15-dnevni) rok, sud će dozvoliti razvrgnuće.

Odvjetnik o odvjetničkoj tarifi

Napisao dr. Ivo P o l i t e o, odvjetnik u Zagrebu.

Uvodnik ovoga trobroja sadržaje raspravu g. dra. Franje Žilića o odvjetničkoj tarifi. Iako se gosp. pisac slaže s nekim prigovorima, koji se iznose proti tarifi, njegova je rasprava ipak pisana mirno, objektivno i s pravednim nastojanjem da se pri zaštiti interesa stranaka uzmu u obzir i interesi odvjetničkoga staleža. Pisana je onako, kako to pristoji sucu, naposc članu našega najvišega suda, i kako bi bilo poželjno, da svaki sudac prosudjuje, kad zauzima stanovište prema odvjetničkim troškovima. No baš zbog spomenutih svojstava rasprave smatram vrijednim i potrebnim, da ona još u istome broju dobije pendant i s odvjetničke strane.

Jedno je sigurno: Kad bi svi suci bili savršeni, onda bi tarifa bila potpuno suvišna. Onda bi svaki odvjetnik, makar u pojedinom slučaju i nezadovoljan s odmjerenom nagradom, bio ipak siguran, da je sudac pri odmjerenju uvažio ne samo interes stranke, nego i odvjetnika, uvažio ne samo jedan momenat, nego sve razne momente zajedno. Ali rečenog uvjeta nema, pa je zato tarifa i potrebna. A jer je ona neke vrste zakon ili pravilo, dogadja se s njom ono neizbježivo, što se dogadja kod svih zakona i pravila: i najsavršeniji zakon, donesen radi primjene u s v i m slučajevima, može u p o j e d i n i m slučajevima da urodi i nepravdom. Mi mu se ipak pokoravamo po onoj: dura lex, sed lex!

Digitized by Google

I gosp. dr. Žilić priznaje potrebu tarife, tek što prigovara sistemu pravilnika, kako ovaj provadja tarifu. Prvi prigovor odnosi se na to, da se odvjetnička nagrada odmjeruje prema vrijednosti spora u času u t u ž e n j a, mjesto u času s u d j e n j a. Ako je velika razlika izmedju utužene i dosudjene svote, onda je i gospodarska korist stranke malena, pa bi trebalo prema toj gospodarskoj koristi odmjeriti nagradu. Primjer što ga navadja u prilog tome prigovoru gosp. pisac, uvjerljiv je, ali bi se i kod toga primjera morali pitati, je li baš odvjetnik kriv, što je mjesto utuženih 100.000 Kuna u ime odštete za ozljedu dosudjeno samo 10.000 Kuna. Možda su tome krivi vještaci, možda sud, možda je stranci učinjeno krivo, možda je utužena svota od Kuna 100.000 bila doista primjerena i opravdana!? Zar da zbog krivnje drugih ostanu nenaplaćenima ili slabo naplaćenima veliki trud, požrtvovnost i znanje savjesnog odvjetnika? Ako bi gospodarska korist parnice imala biti mjerodavnom za visinu odvjetničke nagrade, onda bi odvjetnik stranke, koja je izgubila parnicu, (a u svakoj parnici jedna stranka mora svakako da gubi!), morao ostati bez nagrade ili biti tek vrlo slabo nagradjen! A neke se stranke i ne parbe zbog gospodarske koristi ili se parbe unatoč upozorenju odvjetnika, da je tražena gospodarska korist problematična! Često pak odvjetnik izgubi parnicu zbog toga, što mu je stranka sasvim krivo prikazala činjenično stanje, ili što bez njegove i strankine krivnje nije uspio dokaz o istinitom stanju stvari (n. pr. zbog pomanjkanja svjedoka ili njihova lažnog kazivanja ili protivnoga slobodnog sudačkog uvjerenja). Zar da onda odvjetnik žrtvuje svoju nagradu tvrdokornsti stranke, njezinu neistinitome prikazu, lažnome iskazu svjedoka, netočnoj procjeni vještaka, pogrješnomu sudačkomu uvjerenju i svemu još drugome, do česa može doći protiv znanja, volje i savjesnosti odvjetnika?

Zbog svega toga gospodarska korist može biti katkad pravedan kriterij, ali katkad i vrlo nepravedan. Svakako mi se odvjetnici pri tome moramo pitati, zašto se baš kod nas traži taj kriterij gospodarske koristi, iako je ova svrhom mnogim drugim radnjama, gdje se ona ipak ne uzima u obzir? Kupim n. pr. kišobran kod trgovca uz cijenu, koja vrijedi i za sve ostale kupce. Kod prve kiše jak pljusak i vjetar probiju kišobran, promoče mi odijelo i obuću i ja prodjem protivno onome, radi čega sam kupio kišobran! Hoću li zbog promašene svrhe i gospodarske koristi tražiti od trgovca povrat kupovnine ili njezino sniženje? Otac, hranitelj obitelji, oboli i unatoč savjesnome nastojanju priznatoga liječnika umre. Ima li liječnik manje prava na honorar zbog takvoga nesretnog slučaja, gdje mjesto tražene gospodarske koristi nastupa najveća gospodarska i moralna šteta? Ili si dadem sagraditi kuću sa svrhom, da mi donese primjerenu rentu, a kad tamo, zbog raznih okolnosti, renta je daleko manja. Lijepo bi me graditelj pogledao, kad bih mu zbog toga osporio ugovorenu nagradu!

Kraj svega toga ipak bih — bar ja lično, jer nemam pravo, da predlažem u ime i ostalih kolega! — dopustio da se gospodarska korist uzme donekle u obzir. Tako n. pr. da se kod tužbe s punctumom od preko Kuna 30.000, a uspjele samo u četiri petine ili manje, uzme mjerodavnom za odmjerenje nagrade tužiteljevu odvjetniku d o s u đ e n a svota, ali nikako ne ispod Kuna 30.000. Medjutim, sudac bi imao pravo,

Digitized by Google

da se s tom iznimkom ne posluži, ako odvjetnik dokaže, da se činjenično stanje, kako mu ga je stranka prikazala u uputi, znatno razlikuje od osudom utvrdjenoga stanja i da je samo zbog te razlike tužiteljska stranka pretrpjela djelomični ili čak potpuni neuspjeh u parnici. Na taj način stranka ne bi došla u položaj, da plati razmjerno previsoku nagradu, dok bi odvjetnikov rad bio ipak nekako naplaćen.

Drugi je prigovor, da se za svaki daljnji započeti sat rasprave preko prvoga sata plaća polovica pristojbe odredjene za prvi sat. Ovaj prigovor bio bi potpuno opravdan, kad bi prekoračenju prvoga sata bio kriv isključivo odvjetnik. No do toga prekoračenja dolazi većinom bez njegove krivnje, često čak protiv njegove volje; n. pr. nema pisaćega stroja, pak se zapisnik piše rukom ili tipkačica prepolagano slijedi diktando, ili se iz svjedoka teško i polako izvlači iskaz, ili sudac biva prekidan pozivom k šefu ili čim drugim i t. d. Ima odvjetnika, koje više muči suvišno zavlačenje rasprave — osobito kad smatra, da se sud suvišno zadržava kod neodlučnih okolnosti — nego li ih raduje višak nagrade dobiven za takvo prekoračenje prvoga sata (kao što, dakako, ima odvjetnika, koje opravdano muči prenaglo vodjenje parnice, čime se dovodi u pogibelj i pravilna osuda). Kraj svega toga mislim, da bi odvjetnici pristali, da se u parnicama kod punctuma od Kuna 20.000, i dalje ono prekoračenje prvoga sata nagradi mjesto s polovicom samo s trećinom početne pristojbe. Pri tome primjećujem, da sudovi skoro nikada ne priznavaju nagradu za čekanje na raspravu, iako je to pravilnikom propisano. A poznato je, da prečesto znamo dugo čekati na raspravu, jer sudac nije točno odmjerio trajanje predhodnih rasprava, pa se više put dogadja da onaj, koji bi imao doći na red u 11 sati, čeka do 12 — i onda mu sudac navijesti, da raspravu zbog pomanjkanja vremena odgadja na bogzna koji dan! Savjesnoga odvjetnika, koji umije cieniti vrieme i rad, izmuči čekanje baš toliko kao i suvišno zavlačenje rasprave.

Treći prigovor jest, da se prizivni i previdni odgovori jednako plaćaju kao i sami prizivi i previdi, iako je — veli gosp. pisac — »iz prakse poznato, da redovito prizivni i previdni odgovori sadržavaju samo jednostavna oprovrgavanja prizivnih odnosno previdnih navoda«. Prije svega iz prakse je poznato bar na pol protivno, da se, naime, prizivni odgovori uopće ne nagradjuju prema protivnoj stranci, tako da zbog toga dolazi vlastita stranka u priliku, da ih ona plaća. No mnogi odvjetnici i ne traže posebnoga honorara za prizivni i odgovor, zadovoljujući se s onim, što su primili za čitavu parnicu takorekuć paušalno. Ako pak traže odmjerenje i za prizivni odgovor, onda sud temeljem § 29. Zo. ima pravo, da prosudi potrebu dotičnoga prizivnoga odgovora i da za nj' eventualno ne odmjeri nikakvu nagradu. Objektivni odvjetnici ne bi imali ništa protiv upotrebe takvog prava po sudu, ali uz tu naknadu, da se za doista potrebne, temeljite, pomno i opširnošću, koja se ne može smatrati suvišnom, izradjene prizivne odgovore odmjeri nagrada po zasluzi, eventualno i preko minimalne tarife.

Preko minimalne tarife! Time dolazimo do četvrtoga i zadnjega prigovora. Gosp. dr. Žilić, naime, smatra najvećom pogrješkom tarife, »da je ona odredjena kao minimalna, a nije odredjena maksimalna granica pristojbe, koju ne smije premašiti«. Ako bi to i bila pogrješka

tarife, onda ona u praksi nema nikakvog učinka — ni korisnoga za odvjetnika ni štetnoga za stranku. Nema zato, jer se u praksi nije nikad dogodilo (ili vrlo rijetko, što meni ipak nije poznato!) da bi sud odmjerio preko minimalne tarife. Minimalna tarifa je postala u praksi ne samo normalnom, nego i maksimalnom, iako to ni po njoj ni po pravilniku ne bi smjelo biti. Po ovima ona bi imala biti samo minimalna, za jednostavne, jednomjerne, manje više šablonske poslove. Unatoč tome praksa odmjeruje jednaku nagradu za tužbu, koja je sastavljena u jednome satu, kao i za onu, koja je sastavljena u jednome danu ili čak tjednu. Praksa, obzirom na nagradu, izjednačuje površne pravne lijekove s opsežnima i temeljitima, u koje je odvjetnik uložio dane rada i znanje stečeno najsavjesniim proučavanjem. Ako unatoč toj nepravdi pojedini odvjetnici ostaju dosljedni u sastavljanju temeljitih i — dakako kad je to za temeljitost potrebno! — opširnih pripremnih podnesaka, onda im se mora priznati savjesnost i pomanjkanje sebičnosti, koje im svojstvo inače stvarno sebične stranke vole predbacivati. Praktično, dakle, nema bojazni od prekoračenja minimalnih stavaka, zbog česa je maksimiranje praktički sasvim suvišno.

Gosp. dr. Ž. zaključuje svoju raspravu time, da bi valjalo »iznaći način, kako bi se u svim slučajevima odvjetnička nagrada mogla odmjeriti tako, da bude pravedno naplaćen i rad odvjetnika, a da i stranke kod toga ne trpe gospodarsku štetu.« Ja mislim, da takav način nije moguće naći baš za sve slučajeve, jer vrlo često ne bi bilo naplate odvjetničkoga rada, ako stranka ne bi platila t. j. ako od svoje imovine ne bi odijelila jedan dio, što za nju predstavlja svakako gospodarsku štetu, iako ne nepravednu štetu. Baš onako kao što krojačev rad za popravak odijela, koje je siromašni činovnik padom razderao, ne može biti pravedno naplaćen, ako si činovnik zbog toga takorekuć ne otrgne od usta, ili kao što činovnikov rad ne može biti pravedno plaćen, ako gradjani plaćanjem poreza ne pretrpe gospodarsku štetu. Mi svi na koncu konca živimo od gospodarskih šteta drugih, naknadjujući vlastitu štetu s tudjom. Liječnici n. pr. ne bi mogli opstojati, kad ne bi bilo nesreće, bolesti; grobari i pogrebni zavodi, kad ne bi bilo smrti; postolari, kad se ne bi derale cipele; staklari, kad se ne bi razbijali prozori; vatrogasci, kad ne bi bilo požara; djelatni časnici, kad ne bi bilo rata i t. d. i t. d. Sporovi su sami po sebi nesreća, a za onoga, tko ih izgubi, još i šteta. Mi odvjetnici, koji smo suradnici suda i upravnih vlasti pri rješavanju sporova, možemo i dužni smo nastojati, da ta šteta bude što manja. Granice toga nastojanja predstavlja vlastiti pravedni interes, potreba vlastite pristojne, visini duševnih zahtjeva primjerene egzistencije. U tim granicama i pod predpostavkom netom opisanoga pojma štete, mi se odvjetnici slažemo s dr. Žilićem, pa bi se baš kao i on radovali, da se nadje traženi način. Mislim, da ovaj osvrt na prigovore gosp. dra Žilića, gdje sam načelno usvojio neke njegove predloge, može ono traženje približiti cilju, koji mora biti naš zajednički: sudaca i odvjetnika.

Samoj visini tarifnih minimalnih stavaka (ako se ispune po njemu predložene promjene uvjeta), nije ni sam gosp. dr. Žilić prigovorio. I s pravom, jer očito i sâm uvidja, da bi bilo vrlo neaktuelno

Digitized by Google

prigovarati danas, pri kraju godine 1941., visini stavaka, koje su određene još godine 1936. Iako bi bila aktuelnija i razumljiva želja, da se one povise, ja o toj želji ne ću danas govoriti.

Medjutim eventualno ispravljanje tarife odnosno njezina pravilnika ne bi bilo jedini ispravak onih nepravda, koje današnja tarifa i pravilnik u nekim slučajevima mogu strankama zadati. Ispravak je još u autonomiji odvjetničkog staleža, provedenoj kroz Odvjetničke komore, gdje disciplinska sredstva, umjesno primijenjena, imaju da obuzdaju one pojedince, koji u isključivom i bezobzirnom promicanju vlastitih materijalnih interesa gube podpuno s vida interese stranaka i svrhu odvjetničkog zvanja, na koju je gosp. dr. Žilić sasvim opravdano upozorio. Svaki će nepristrani odvjetnik priznati, kako vlastiti interes staleža zahtijeva, da uklanjamo sve ono, što bi moglo stranke odbiti od naše pravne pomoći i prikazati nas u očima javnosti štetnima unatoč činjenici, da je sama ustanova odvjetništva u svakoj pravnoj državi potrebna i korisna.

Potrebna je novela §§-a 158 i 159 o. g. z.

Napisao dr. Matija Belić, vijećnik Stola sedmorice
i hon. sveučilišni nastavnik

Stari tekst §§ 158 i 159 o. g. z. o pobijanju zakonitosti djeteta, koje je rodjeno u roku, navedenom u §-u 138 o. g. z., t. j. za koje vojuje zakonska predmnjeva, da je zakonito, nije više odgovarao težnjama, koje su se snažno pojavljivale u pravnoj i socijalnoj književnosti pod konac 19. vijeka. Dok je zakon davao naročitu zaštitu zakonitosti djeteta, istu predpostavljao i nalagao dužnost protudokaza, a dokaze oteščavao i ograničavao sudačku slobodu ocjene dokaza, postavljao stroge i kratke rokove za tužbu, suzio ovlaštenje na tužbu samo na odredjeni krug osoba i to samo na oca i na njegove nasljednike, ako je otac umro, dok je još rok za pobijanje bio otvoren, odredjivao povodom tužbe očeve i njegovih nasljednika posebnoga skrbnika na obranu zakonitosti, — književni je pokret izbacio lozinku, da nije samo zakonitost neka vrjednota, nego da protivno tome ovdje postoji jedno isto tako vrijedno pravo, a to je »pravo na nezakonitost«. Tražilo se proširenje kruga aktivno legitimiranih osoba, i to ne samo za dijete, nego i za mater i za rodjake i dapače za »svakoga, koji ima pravnog interesa«.

Tražilo se noveliranje zakona, a kako je bilo malo vjerojatnosti za brzu promjenu, pojavilo se u pravnoj teoriji i u sudovanju tumačenje, da u §§ 158 i 159 o. g. z. postoji zakonska praznina (lacuna legis), da naime zakon govori o aktivnoj legitimaciji oca i njegovih nasljednika, ali time, što ne nabraja i ostale ovlaštenike, da ih nije isključio nego samo propustio spomenuti.

Austrijsko sudovanje, koje je do blizu sto godina u glavnom bilo ustaljeno, uslijed toga je počelo proživljavati krizu sa protuslovnim rješitbama vrhovnog sudišta. Postala su sporna pitanja, tko je aktivno legitimiran, da li samo otac i njegovi nasljednici, da li

Digitized by Google

skrbnik nepoznato odsutnoga oca, da li skrbnik duševno bolestnoga i slaboumnoga oca, da li skrbnik oca proglašenoga za rasipnika, da li skrbnik očeve ostavinske mase, da li mati, da li dijete, da li naravni otac djeteta, da li ostali interesenti.

A kod pasivne legitimacije otvorila su se pitanja, da li je tužena strana skrbnik na obranu zakonitosti, ili je tuženik dijete i to, ako je maloljetno, da li ga ima zastupati njegovo zakonsko zastupstvo ili skrbnik za obranu zakonitosti, ili taj skrbnik uobće nije zastupnik djeteta, nego je zakon ovdje odredio posebnu vrstu samostalnoga skrbnika sličnu ustanovi defensor vinculi matrimonialis, dakle defensor legitimae nativitatis — a ako je pak dijete punoljetno, da li je uz tuženo dijete nužno upraviti tužbu takodjer i proti skrbniku na obranu zakonitosti rodjenja, — da li se može tužba upraviti proti materi, — da li se mora, može, ili ne smije, u slučaju kada je dijete tužitelj, tužiti oca, a ako je otac nepoznata boravišta, da li se tužba upravlja proti ocu po skrbniku odsutnika (§ 276 o. g. z.) ili proti skrbniku na obranu zakonitosti, ili proti obadva skrbnika, a naročito je spornim postala sama ustanova »skrbnika za obranu zakonitosti rodjenja«.

Na stari tekst se nisu dale nakalamiti nove ideje, a i ove su bile veoma šarolike, nestalne i raznolikog obsega.

Preostale su samo dvije dosljedne mogućnosti: ili tumačiti stari zakonski tekst u skladu s njegovim riječima i u duhu s gotovo stoljetnom praksom ili pak stvoriti novi zakon.

Austrijsko zakonodavstvo se je odlučilo na potonje i carskom naredbom od 19. ožujka 1916 (d. z. l. br. 69) proglašena je treća djelomična novela, koja je stupila na snagu dne 1. siječnja 1917., a kojom su novelom prihvaćena neka novija nastojanja, ali niti iz daleka ne s onolikim velikim novostima, kao što su nekoji pisci zagovarali. I tako je austrijsko sudovanje, kao i sudovanje onih zemalja, koje su nekada sačinjavale austrijsko pravno područje, dobilo novi, sigurni, stalni, jasni zakonski temelj.

Mi pako, za ono područje gdje još vrijedi stari tekst, ostali smo u stadiju kaosa, kojega se je austrijsko sudovanje oslobodilo s novelom, dapače stanje je otešćano još time, što nova književnost i sudovanje sačinjeno na temelju noveliranog teksta vrši jak upliv na rješavanje onakvih slučajeva, gdje se ima primjenjivati nenovelirani tekst. Potrebno je, da se i kod nas ovo pitanje nanovo uredi novim zakonom. Da li da se taj zakon povede za austrijskom novelom, koja stoji osamljena, ili za zakonima drugih evropskih država, koji se gotovo svi krupno razlikuju od austrijske novele, stvar je vrijedna što ranijega proučavanja.

Medjutim moramo se odlučiti za tumačenje staroga teksta ili tako, da uztvrdimo, da u njemu postoji praznina ili da ne priznajemo obstojnost iste.

Tu je naročio u pitanju aktivna legitimacija djeteta i savezno s tim, da li je na djetetovu tužbu pasivno legitimiran otac djeteta uobće, zatim da li sam otac ili uz njega takodjer i skrbnik na obranu zakonitosti; — odnosno ako je otac nepoznata boravišta, da li se ima tužiti oca po skrbniku odstutnoga ili samo skrbnika na obranu zakonitosti ili obadva skrbnika; — da li se ima tužba odbiti, ako je upravljena

Digitized by Google

proti ocu, a nije upravljena proti skrbniku na obranu zakonitosti, odnosno proti obojici.

Treba da za stari tekst općeg gradjanskog zakonika odredimo položaj oca kao tužitelja i kao tuženoga a i položaj skrbnika na obranu zakonitosti rodjenja djeteta. Da se to uzmogne lakše učiniti, nužno je promotriti stajalište zakonodavstava nekih glavnijih evropskih država.

Prava očeva po noveliranom o. g. z-u. — Očevo pravo na tužbu vremenski je ograničeno na rok od tri mjeseca od saznanja, da se je dijete rodilo. Ako on taj rok hotimice ili bez namjere propusti, nitko više nije ovlašten tražiti proglašenje nezakonitosti djeteta, ni očev skrbnik, ni mati, ni dijete, ni nasljednici, ni vlast, kada ima kakvoga interesa (n. pr. radi kaduciteta, zavičajnosti, državljanstva).

Ako je otac duševno obolio prije, nego što je izminuo njegov rok za pobijanje, onda može u njegovo ime podnijeti tužbu njegov zakonski zastupnik u roku od tri mjeseca, odkada je zakonki zastupnik doznao, da se dijete rodilo, — a ako je zakonski zastupnik za to znao već od prije, onda se rok od tri mjeseca računa od dana, kada je zastupnik postavljen (§ 158).

Ako otac nije htio pobijati i pustio je, da rok za tužbu mine, očev zastupnik nema više ovlašćenja na tužbu. On je vezan voljom oca, koji nije htio pobijati, — a vezan je i njegovim nehotičnim propustom. Odlučna uloga pripada izričito izjavljenoj ili predmnijevanoj volji očevoj.

Ako je zakonski zastupnik propustio rok za pobijanje, niti on niti njegov sljednik u službi ne može više pobijati. Medjutim ovaj zastupnikov propust nema za oca nikakvih štetnih posljedica, ako bi on opet postao djelatno sposoban, pa otac može iznova samostalno pobijati, kao da niti nije imao zastupnika i kao da zastupnik niti nije propustio rok (B a r t s c h u K l a n g u I/1, str. 891, ad § 158 o. g. z.). — I opet je odlučna volja očeva.

Ako je zakonski zastupnik očev pobijao, a otac je naknadno postao djelatno sposoban prije pravomoćnosti osude i sudbeno priznao zakonitost rodjenja, pada sav dosadašnji postupak očevog zakonitog zastupnika i u onom slučaju, kada je nesumnjivo ustanovljena nezakonitost i već sudjeno (nepravomoćno) na priznanje nezakonitosti. — I opet zakon ima najviše pred očima oca i proti njegovoj volji nema proglašenja nezakonitosti.

Ostali skrbnici očevi nemaju ovlaštenja na tužbu nego samo otac osobno. Tako ne može tužiti skrbnik odsutnoga oca, niti skrbnik njegove ostavine, niti skrbnik rasipnoga oca (rješitbe vrhovnog bečkog suda od 4. XII. 1917. ZBl 36, 178, — 12. III. 1918. Ger. H. 1918.: 19).

Ako je otac umro, prije nego mu je iztekao rok za pobijanje ili je već od rodjenja djeteta trajno nepoznatoga boravišta, može dijete uz privolu matere pobijati zakonitost svoga rodjenja; pravo djeteta na tužbu prestaje godinu dana nakon postignute punoljetnosti (§ 159). Ali pravo djeteta na pobijanje prestaje, ako otac prije pravomoćnosti osude prizna zakonitost rodjenja (§ 159a). Neka su složni i dijete i mati, neka oni imadu bilo materijalni bilo idealni veliki interes, da postignu proglašenje nezakonitosti, neka je istinito, da je dijete

Digitized by Google

doista nezakonito, neka su i osude izrečene, ali još ne pravomoćno, sve to ruši jedna jedina riječ očeva: »ja neću«. —

Čim boravište očevo, koje je u času tužbe bilo nepoznato, postane poznato (otac pošalje svoju adresu), pada pravo djeteta na tužbu. Ako je doduše otac već od rodjenja djeteta bio trajno nepoznatog boravišta, ali se dokaže, da je otac znao za rodjenje djeteta i da je on pustio, da protekne njegov rok od tri mjeseca za pobijanje, nitko na svijetu ne može izhoditi proglašenje nezakonitim onoga djeteta, za koje otac nije htio da se takvim proglasi.

Ako je otac umro, ali je za života propustio rok za pobijanje, dijete više nema prava na pobijanje. Dakle i opet, ako pokojni otac nije htio ili ako živi otac neće, nema dijete prava na nezakonitost. Kad dijeti tuži, nema mogućnosti udovoljenju tužbe bez pitanja za očevu ličnu volju. Nasljednici mogu pobijati samo onda, ako je otac umro prije nego je njegov rok za pobijanje minuo. Ako je otac propustio rok, nema više ni govora o kakvom pravu pobijanja po njegovim nasljednicima.

Izmedju svih aktivno i pasivno legitimiranih osoba, otac je središnje lice. Zato nakon ovako noveliranog teksta ne može uobće više nastati prilika, da se pita: da li je otac pasivno legitimiran u parnici, jer je očeva volja tako zaštićena, da je parnica proti ocu kao tuženomu nemoguća; nemoguć je tužbovni zahtjev, a isto tako i dispozitivni dio osude, koji bi glasio, da je otac dužan priznati nezakonitost rodjenja, jer otac po noveliranom o. g. z-u nikada te dužnosti nema, — jer on po novom tekstu ne može doći u priliku, da se putem parnice traži proglašenje nezakonitosti ako je otac protivan proglašenju, — jer je dostatno, da se njegova volja izvrši već samim tim, što propusti rok ili da pred sudom izjavi, da on priznaje zakonitost..

Novelirani o. g. z. ništa ne govori o pasivnoj legitimaciji očevoj, ali u tome ne postoji nikakva zakonska praznina, jer je uslijed ostalih zakonskih odredaba bilo nepotrebno, da se o tome bilo jedna riječ donese.

Položaj očev po njemačkom gradjanskom zakoniku od 18. VIII. 1896. — Propisi se nalaze u §§ 1591. do 1600. — Dok je otac živ, ne može nitko osim njega pobijati. Ni poslije njegove smrti ne može pobijati nitko, ako je on već bio priznao dijete za svoje (§ 1598) ili je on propustio rok za pobijanje, koji traje godinu dana nakon saznanja o rodjenju (§ 1593, 1594), makar očevidno bilo, da dijete nije njegovo. Poslje očeve smrti, ako otac za života nije priznao ili je rok još ostao otvoren, može pobijati svatko, koji dokaže pravni interes, dakle može mati, dijete, naravni otac. I ovdje, u njemačkom zakonodavstvu, razpolaže otac s tim, da li se smije dijete proglasiti nezakonitim; — i za njegovoga života ovisi o njegovoj volji, a i poslije njegove smrti svi su vezani na njegovu volju, ako ju je on za života izrazio bilo izričito bilo konkludentnim činom t. j. propustom.

Tužba se upravlja proti djetetu (§ 1596). Ne postoji ustanova skrbnika za obranu zakonitosti rodjenja. Ako je tuženo dijete još malodobno, imenovat će mu se skrbnik na čin, osim ako već ima drugoga zakonsoga zastupnika.

Digitized by Google

Ako poslije smrti očeve dijetę tuži, to može da bude ne samo izravnom tužbom na utvrdjenje nezakonitosti (koja se ima upraviti proti materi), nego se može takodjer raspravljati samo kao uzgredni spor n. pr. u parnici proti naravnomu ocu radi uzdržavanja, ili kao uzgredni spor u parnici djeteta proti materi na neobstojnost roditeljske vlasti (vidi Dr. Theodor Engelmann u Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, izd. 1913., IV/2, str. 783).

Pravo očevo na tužbu je njegovo najosobnije pravo (höchstpersönlich) pa njegovu volju ne može nitko nadomjestiti (§ 1595); zato skrbnik odstutnoga oca nema ovlaštenja na tužbu. Ako je otac ograničeno djelatno sposoban, ne treba privole svog zakonskog zastupnika (§ 1595). Ako je otac djelatno nesposoban, može tužbu podnijeti njegov zakonski zastupnik uz privolu starateljskog suda. Ako zakonski zastupnik nije pravovremeno u propisanom roku podnio tužbu, može otac, kada opet stekne djelatnu sposobnost, podnijeti tužbu osobno, kao da je bio bez zakonskog zastupnika (§ 1595/2). Za zaštitu javnog interesa, da se ne bi djetetu neopravdano oduzimala zakonitst, u parničnom su postupniku propisani posebni propisi (§§ 641—643 ZPO.), kao: prije sudske odluke ima se saslušati državno zastupničtvo (pravobranioštvo, Oberreichsanwalt); državno odvjetničtvo može sudjelovati; punomoć pravnog zastupnika mora biti specijalna; nije dozvoljiva osuda na temelju izostanka, propuštanja i priznanja; u svrhu održanja zakonitosti djeteta može sud uvažavati činjenice, koje stranke nisu navele, te može po službenoj dužnosti provadjati dokaze, koje stranke nisu ponudile; u postupcima pred višim sudskim molbama dozvoljene su novote.

I ovdje je otac najodlučnija osoba. Ne može se niti zamisliti tužba proti ocu, jer zakonitost ovisi o njegovom priznanju ili propustu; — pogotovo je nemoguće, da se parnica za njegova života, makar on bi odsutan nepoznatoga boravišta, provede bez njega po kakovom skrbniku. Nemoguća je konstrukcija, da se dijete proglasi nezakonitim za očeva života bez njegovoga sudjelovanja i njegove volje. Samo poslije očeve smrti mogu treća lica, a u ta se ubraja i dijete, pobijati, ali samo onda, ako otac nije već priznao ili propustio rok za pobijanje.

Položaj oca po švicarskom gradjanskom zakoniku od 10. XII. 1907. §§ 252—257. — Kao tužitelj može nastupiti otac u roku od 3 mjeseca, nakon što je saznao, da se je dijete rodilo. To je njegovo najosobnije pravo, »höchstpersönliches Recht«, i pripada izključivo samo njemu; dapače ga osobno vrši i onda, kada mu je oduzeta samosvojnost, samo ako je sposoban rasudjivati. Jedino ako je umro u vremenu, dok mu još nije iztekao rok za pobijanje, ili postao nesposoban za rasudjivanje, ili je nepoznato odsutan, ili ako mu se iz drugih razloga ne može saopćiti rodjenje djeteta, može pobijati, tko uz dijete ima nasljedno pravo, ili bi ga imao, kad ne bi bilo djeteta (§ 256). Inače niti ostali nasljednici niti tko treći nema ovlaštenja na pobijanje pa niti skrbnik nepoznato odsutnoga niti zakoniti zastupnik neodsutnoga oca, osim u slučaju nesposobnosti rasudjivanja. Kada takav otac, kojemu nije bilo moguće, da sam sudjeluje u takovoj parnici, naknadno tu mogućnost steče, on može osobno iznova pokrenuti postupak.

Muž materin iz druge ženidbe, koji hoće da dijete svoje žene iz njene prve ženidbe proglasi kao svoje dijete, makar to dijete i bilo njegovo, nema prava da pobija prijašnju zakonitost djeteta.

Ako je otac izričito ili prećutno priznao, dijete svojim, niti on niti tko drugi ne može više pobijati, osim ako se dokaže, da je lukavštinom (arglistig) bio zaveden na priznanje (§ 257).

Nakon izminuća roka od 3 mjeseca, može se dozvoliti pobijanje, ako se zakašnjenje opravda važnim razlozima (§ 257).

Dijete nema prava na pobijanje zakonitosti svoga rodjenja. Medjutim u književnosti se priznaje potreba, da se djetetu de lege ferenda dade takovo pravo, ako je rodjeno u preljubu nakon faktične rastave nominalnih roditelja, a naravni roditelji naknadno sklope ženidbu (vidi Dr. Alfred Silbernagel, Schweizerisches Zivilgesetzbuch. Familienrecht, 1927, II/2, str. 9).

Mati nema prava na tužbu.

U slučajevima pozakonjenja naknadnom ženidbom (legitimatio per subsequens matrimonium) može i proti volji navodnoga oca pobijati nadležna vlast domaćeg kantona, ako je dokazana nemogućnost, da je materin muž ocem djeteta (§ 256/2).

Tužba se mora upraviti istovremeno proti djetetu i materi (§ 253), jer mati ima veliki vlastiti interes. Kantonalna procesualna prava dozvoljavaju pravo države na intervenciju na tuženoj strani.

Ako je dijete umrlo, tužba se upravlja proti njegovim nasljednicima.

Punoljetno se dijete samo zastupa, a inače ga zastupa njegov zakonski zastupnik, ili ako ga nema, onda mu se imenuje skrbnik na čin.

Ustanova skrbnika na obranu zakonitosti rodjenja ne postoji.

Posebnih procesualnih propisa za zaštitu javnih interesa nema, ali se u književnosti zagovara, da ih se donese po uzoru njemačkoga prava.

Ako kanton pobija zakonitost u slučaju pozakonjenja naknadnom ženidbom, onda se ima tužba upraviti takodjer i proti nominalnomu ocu (Silbernagel, str. 21). Da li u slučaju tužbe trećih lica treba tužbu upraviti samo proti djetetu i materi, postoji razmimoilaženje.

Motivi, kako Silbernagel (str. 19) razlaže, jesu ovi: Zakonodavac hoće, da u svim slučajevima osim spomenutih u § 256 (gdje postoji absolutna nemogućnost, da otac sam pobija), jedino on sam o tome odlučuje, da li da se pobija zakonitost djeteta. Ako se on odluči, da se nema pobijati, onda se ne može dogoditi, da tudji interesi, koji su redovito samo imovinski, važe više nego očevi idealni interesi, koje on ima na tome, da se proti njegovoj volji ne muti njegov obiteljski i porodični odnos.

Po francuskom pravu. — Vodeća misao zakonodavca (Code civil art. 312—318) jest, da dadne stalnost i mir unutar obiteljskog života, zato u art 312 odredjuje »L'enfant conçu pendant le mariage a pour père le mari«, — a ovu predmnjevu napušta samo u strogo omedjenim granicama. Ne može ju se pobijati niti svim sredstvima niti je svaka interesirana osoba ovlaštena da ju pobija. To pravo pripada samo glavi porodice, koja je glavno interesirano lice i koje će bolje nego itko znati prosudjivati o oportunosti parnice. Po francuskom pravu nijedan

Digitized by Google

interes, kakogod bio ozbiljan i velik, materijalni ili moralni, ne može opravdati da postupa bilo ko drugi osim oca (Planiol - Ripert, Droit civil français, 1926, sv. II, str. 661).

Aktivna legitimacija pripada jedino mužu (art. 312, 316) u roku od jednoga mjeseca ako je prisutan, a ako je odsutan onda u roku od 2 mjeseca nakon povratka (art. 316). Zatim su ovlašteni nekoji njegovi nasljednici u slučaju ako je otac umro još za otvorenoga roka (art. 317, 318).

Nemaju aktivne legitimacije ni mati ni druga djeca iz braka ni roditelji očevi ni dijete. Dapače dijete nema ni u onom slučaju kada bi se mati udala za naravnog oca djetetovog i time postigla pozakonjenje djeteta naknadnom ženidbom. Za potonji slučaj postoji nastojanje oko zakonske reforme (Planiol, str. 661, op. 2).

Vrlo je preporno u francuskoj književnosti i judikaturi da li može skrbnik odsutnoga i skrbnik duševno bolestnoga oca podnijeti tužbu.

Tuženik jest dijete. Pošto njegov zakonski zastupnik, nominalni otac, nastupa kao tužitelj mora se djetetu imenovati skrbnik na čin (un tuteur ad hoc donné a l'enfant, art. 318.). Ako je dijete već umrlo, tužba se upravlja proti njegovim nasljednicima ako ih ima, a ako nema nasljednika onda proti skrbniku na čin (Planiol-Ripert, str. 665).

Osim toga propisuje cit. art. 318, da na pasivnoj strani uz dijete sudjeluje i njegova mati (en presence de sa mère) a prema tumačenju tomu je svrha da ona brani prava djetete i zapriječi eventualni pokušaj koluzije izmedju oca i skrbnika na čin.

Talijansko pravo. — Po talijanskom pravu, codice civile ex 1865, §§ 159 do 169 jedino je otac ovlašten na tužbu, a takodjer nasljednici u nekim slučajevima, dočim dijete nije aktivno legitimirano.

Tužba se podiže proti djetetu ako je punoljetno, a ako je maloljetno onda po skrbniku. U svakom slučaju mora i mati sudjelovati na tuženoj strani (§ 168).

U bitnosti je isto i po novom Codice civile iz god. 1939. (čl. 229—247).

Češka predosnova. — Češka predosnova je prihvatila austrijsku novelu uz neke manje preinake. U obrazloženju osnove veli se: povjerenstvo nije pristalo na prijedlog, da se djetetu dade ovlaštenje na tužbu bez onih ograničenja koja se nalaze u austrijskoj noveli; u interesu porodice i čistoće braka čini se veoma dvojbenim omogućiti suviše mnogo parnica, u kojima se mora raspravljati o najintimnijim pitanjima porodičnog života.

Predosnova gradjanskog zakonika za kraljevinu Jugoslaviju složila se je sa češkom predosnovom (vidi Maurović, Izvještaj o predosnovi str. 21, te Eisner-Pliverić, Mišljenja o predosnovi, str. 217).

Stari tekst općeg gradjanskog zakonika, ako ga se ništa ne proširuje tumačenjem, glede oca ima u bitnosti isto što i francusko, njemačko, švicarsko i talijansko pravo. Otac je glavno lice, te je baš njegovo i samo njegovo najosobnije pravo, da odluči, hoće

Digitized by Google

li se ili se ne smije pobijati zakonitost djeteta, rodjenoga u njegovoj ženidbi, a za koje zakonska predmnijeva kaže da je njegovo dijete.

Austrijsko sudovanje ostalo je stalno uz neznatne izuzetke uzprkos toga, da se je u književnosti počelo pojavljivati i drugačije mišljenje. Tek oko prelaza iz 19. u 20. stoljeće u sudovanju počinju nestalnosti, naizmjence sa jednim stanovištem a onda sa protivnim, a onda opet sa napuštanjem novoga i vraćanjem na staro, uz to sa raznim inačicama, dakakao sa teškim lošim posljedicama za pravnu sigurnost. Konačno učini kraj toj nestalnosti plenisimarna rješitba od 31. siječnja 1911. Rev. V, 1290/1910 (GU XIV 5342, — Judikatenbuch Nr. 192). Glavne ideje u toj plenisimarnoj rješitbi jesu ove:

Od nastanka općeg austr. gradj. zakonika pa do osamdesetih godina prošloga stoljeća nije bilo dvojbe ni u sudovanju ni u književnosti, da bi itko drugi bio aktivno legitimiran na pobijanje zakonitosti osim oca i nekojih njegovih nasljednika pod ograničenjima u zakonu navedenima.

Tek se je Maitisch u priredbi posljednjih izdanja Kirchstedter-ovoga tumačenja (peto izdanje je iz god. 1894.) počeo zalagati za tužbovno ovlaštenje djeteta, jer statusna prava ne zastarjuju. Osim njega se je (god. 1880.) Fuchs zalagao za isto, jer da je predmnjeva zakonitosti postavljena za korist djeteta i da je stoga bezsmisleno, da se predmnjeva održi ondje, gdje je na štetu djeteta. Konačno je Krasnopolski (god. 1904) nastojao razložiti, da redaktori opć. gr. zakonika nisu htjeli to pravo dati samo ocu i njegovim nasljednicima, nego da su oni zaboravili misliti na djetetovo pravo pobijanja. Ovim izvodima se je donekle (lässt sich vielleicht verteidigen) pridružilo četvrto izdanje Krainz-Ehrenzweigova sistema (god. 1907).

Neispravnost toga novog stajališta pobijali su Anders (1887), Hussarek (1893), Pfaff (1883, 1887 i 1907), Wellspacher (1908 i 1909), Stroh (1909). Uslijed toga se je dotadanje stalno sudovanje pokolebalo i postalo nestalno i protuslovno.

Ova plenisimarna rješitba obrazlaže, da nije bila namjera tadanjeg zakonodavstva, da i dijete povuče u krug ovlaštenih osoba na tužbu. To dokazuje iz samog teksta zakona, iz povijesti njegovog nastanka i materialia zakona.

Prigodom predradnja za Jozefinski zakonik bilo je zapovjedjeno carskom odredbom od 15. VII. 1783., da se u novom zakoniku ima sve urediti »in favorem matrimonii« i da jedino muž ima biti ovlašten na tužbu. U prijedlogu Keesz-ovom (toč. 33 zapisnika o pitanjima i odgovorima k Jozefinskom zakoniku) čita se, da je to iz »u istinu sasvim dobrog razloga naredjeno, — te je državi i gradjanskom društvu stalo do toga, da vrijedi rečenica »pater est quem iustae nuptiae demonstrant« i da se ne može osim ocu nikomu dati pravo, da protivno dokazuje, te da osim njega nitko drugi nema riječi«. Prema tome je § 2 četvrte glave Jozefinskog zakonika glasio: »Niemand, als der Mann, ist berechtigt gegen die ehelihe Geburt eines Kindes Zweifel zu ercheben«.

Zatim ova rješitba iz materialia, objavljenih po dru Juliusu Offner-u u »Der Ur- Entwurf und die Berathungs-protokolle des öster.

Digitized by Google

ABGB« (Beč 1889) i to iz prvog čitanja (I knj. str. 153) i drugog čitanja (II. knj. str. 353), citirajući i analizirajući pojedine prijedloge, izjave i zaključke, ustanovljuje, da su redaktori opć. gradj. zakonika htjeli, da jedino otac i nekoji njegovi nasljednici, ako je on umro, dok mu je još rok bio otvoren, mogu pobijati; — da su htjeli, da se krug osoba ovlaštenih na pobijanje što je moguće više suzi, — da su smatrali, da je za sve slučajeve pobijanja nuždan kratak rok, jer je za porodicu za društveni red i za državu nepodnosivo, kada bi pitanje, da li je dijete zakonito ili nezakonito, moglo biti na dugo vrijeme neodredjeno i neodlučeno, — da su redaktori shvaćali, da je interes djeteta u tome, da ostane zakonito. Prema tome redaktori gradjanskoga zakonika nisu u njemu ostavili nikave praznine o pitanju, tko je ovlašten na pobijanje. — Shvaćanja su se o zakonitosti i nezakonitosti, veli ova rješitba, u toku dalnjega stoljeća izmijenila, ali to ne ovlašćuje, da se po novim shvaćanjima i željama tumači postojeći zakon, nego one mogu jedino biti povodom za novi zakon.

Počevši od ove rješitbe austrijsko se je sudovanje vratilo na svoje prijašnje ustaljeno stanovište glede primjene staroga teksta o. g. z-a i dosljedno ga je održalo sve do novele (Rj. od 16. XI. 1911. Rv V., 2513/11, GU XIV. 5642, — Rj. 9. I. 1912. Rv VI, 478/11, GU XV 5732, — Rj. 22. I. 1913., Rv 1118/12, GU XVI. 6265, Rj 21. IV. 1914. Rv 287/14, GU XVII. 6902.).

Ova je rješitba radi njenoga sukoba sa novim nastojanjima bila povod za donašanje zakonske novele.

Najvažnija rješitba za protivno stanovište jest od 25. VI. 1907. br. 5857 GU X 3819.

Glavne misli u njoj su ove. Odnos izmedju djeteta i njegovih zakonitih roditelja jest privatnopravan (§§ 1 i -37 ogz.) i za to mora imati pravo svaki pravni subjekt, koji u tom odnosu sudjeluje, dakle takodjer i dijete, da se ustanovi nepostojanje toga odnosa i da ga se razriješi, kada postoji protudokaz proti zakonskoj predmnjevi, a sam zakon ne odriče djetetu ovakvo ovlaštenje. Izričite odredbe, po kojoj bi imalo biti djetetu oduzeto pravo pobijanja zakonitosti njegovoga rodjenja, ne sadržaje u sebi obći gradjanski zakonik, pa se ne može to izvesti ispravnim tumačenjem zakona, a pogotovo kada se uvaži povijest nastanka zakona. Da je zakon htio isključiti dijete od prava na tužbu, on bi to izričito naveo. Time, što zakon spominje samo oca i njegove nasljednike, htjelo se je samo to reći, da su oni vezani na spomenute kratke rokove i da su ograničeni u sredstvima dokazivanja. Pošto drugim interesiranim licima nije izričito pravo pobijanja oduzeto i pošto se glede drugih ne navodi nikakovo ograničenje glede roka i dokazivanja, slijedi, da glede djeteta ne postoji zastara, odnosno da nije vezano na nikakav rok. Iz saveza i riječi ovih propisa jasno se može razabrati, da su oni sačinjeni za utvrdjenje statusa uobće, ali prije svega i osobito u interesu djeteta. Zato se ukazuje potpunoma nespojivo, da se djetetu ne bi priznavalo pravo pobijanja, kada ono sudjeluje na svojem privatnopravnom odnosu, koji postoji izmedju njega i oca. Što više, kada se uvaži, da ovaj propis ide za unapredjenjem interesa djeteta, onda nije nedosljedno nego naprotiv potpunoma izpravno zaključeno, da je radi

Digitized by GOOGLE

interesa djeteta rok pobijanja po djetetu potpunoma neograničen, a rok pobijanja očevog i njegovih nasljednika baš radi zaštite koristi djeteta ograničen. — Nadalje ova rješitba donaša jake razloge, koji govore za to, da bi dijete trebalo imati ovlaštenje na tužbu, te radi ovih razloga zaključuje, da niti zakonodavac iz godine 1811. nije mogao dijete izključiti od toga prava.

Medjutim kasnije sudovanje vrhovnog bečkog sudišta, a naročito prije navedena plenisimarna rješitba od 31. siječnja 1911., GU XIV 5342 kao i donašanje novele za §§ 158 i 159 pokazuje, da se je smatralo razlaganje rješitbe od 25. VI. 1907. GU X 3819 važnim de lege ferenda, ali da ovo razlaganje ne stoji de lege lata.

U svih 130 godina, što postoji stari tekst gradjanskoga zakonika osim onih četiriju godina od 1907. do 1911., t. j. u razmaku izmedju opisanih vrhovnih rješidba, u austrijskom sudovanju otac je glavna osoba, bez čijeg se sudjelovanja ne smije i ne može dijete proglasiti nezakonitim. Ovo se je pravo smatralo kao njegovo izključivo najosobnije pravo.

To se je odrazilo u sudovanju kod raznih spornih pitanja. Tako je izmedju ostaloga bilo u pitanju da li se može nepoznato odsutnome ocu imenovati skrbnik na čin u svrhu podignuća tužbe u njegovo ime. O tome su rješavale austrijske rješitbe od 27. IX. 1905. br. 11698 GU VIII 3166 i od 19. III. 1907. br. 2892 GU X. 3725 i od 10. IX. 1913. Rv III, 406.—13 GU XVI. 6560. Tužbe takvih skrbnika su bile odbite. U razlozima rješitbe GU VIII. 3166 veli se, da je to najosobnije ovlaštenje očevo, za koje se ne može dopustiti nikakvo supliranje volje oca, koji, kada bi i znao cijelo činjenično stanje, možda ne bi htio oduzeti djetetu pripadnost svojoj zakonitoj porodici. U rješitbi GU X. 3725 razlaže se, da se u pravu pobijanja zakonitosti rodjenja radi o najosobnijem pravu, koje počiva na etičkoj podlozi i koje ima korijen u obiteljskom pravu; — da je jedino mužu ostavljeno, da se on odluči prema svojim ćudorednim, pravnim ili svrsishodnim (oportunističkim) nazorima, da li hoće ili neće da pobija zakonitost djeteta, koju zakonski propisi predmnjevaju; — zato se postavljanje skrbnika po §-u 276 o. g. z. odnosi samo na imovinska prava otsutnika, a ne na njegova isključivo lična prava iz §-a 158; — nije dozvoljivo, da se mužu podmetne odluka volje, koja je možda od njega sasvim daleko; — što bi za dijete možda časovito bilo materijalno korisno, na pr. primanje alimentacije od naravnoga oca i u tu svrhu proglašenje nezakonitim, ima i niječnu stranu a to je trajna oznaka, da potječe iz materinoga preljuba.

To stajalište zauzimaju i plenarne rješitbe Stola sedmorice od 26. XI. 1911 br. 4850, Čimić 16, i od 16. XII. 1921. br. 2783, Vragović 23, (premda postoji i jedna ranija protuslovna rješitba od 24. II. 1910. br. 769, Čimić 14).

Iz istih razloga nije priznata niti aktivna legitimacija skrbnika oca, proglašenoga rasipnikom (Rj. 3. XI. 1908., Rv III., 305/8, GU XI. 4364).

Isto se tako ne priznaje to pravo niti skrbniku očeve ostavine niti ostavini kao takvoj bez obzira tko ju zastupa (Rj. 7. XI. 1910., Rv 1009/10, GU X. 5297). Stol sedmorice je

Digitized by Google

rješitbom od 12. V. 1939., Rek 529/1939., Rucner - Strohal III. 1056, potvrdio nižemolbene odluke, kojima je bila odbijena molba za imenovanje skrbnika na čin ostavini u svrhu pobijanja zakonitosti rodjenja.

Glede duševno bolestnoga oca prema rješitbi od 10. XII. 1907. br. 14.675 GU X. 4012 priznaje se aktivna legitimacija skrbniku duševnog bolestnika i obrazlaže se, da duševni bolestnik nema pravno važne volje, pa kada se ta volja ne bi mogla suplirati, on bi gubio pravo, koje mu je zakon u §-u 158 kao mužu osigurao, — zato mora postojati mogućnost, da njegov skrbnik u tome suplira njegovu volju; — pa za to mora da prava svoga skrbljenika zaštićuje u smislu § 269 o. g. z. Glede roka u kojemu ima skrbnik da podnese tužbu, takodjer je tek novela unijela red. Po citiranoj rješitbi skrbnik može podnieti tužbu i poslije roka od 3 mjeseca nakon njegovoga saznanja, a to se obrazlaže time da za duševno bosetnog skrbljenika rok ne može početi teći, dok je on bolestan, jer se rok računa od njegovog saznanja a on kao duševni bolesnik ne saznaje dok traje bolest; prema tome kada skrbnik podnese tužbu, on ju je podnio uvijek pravovremeno. Druga pak rješitba, i to od 28. IX. 1909., Rv I. 633/9, GU XII. 4729 je preinačila prvomolbenu osudu, koja je bila zauzela stajalište vrhovnoga suda, navedeno u prijašnjoj rješitbi, i zauzela je drugo stajalište, da i za skrbnika vrijedi rok od 3 mjeseca od njegovoga saznanja.

Glede aktivne legimacije materine takodjer je bilo sporno. U rješitbi od 25. VI. 1907. br. 5857, GU X. 3819 bila je izrečena misao, da je odnošaj izmedju djeteta i njegovih zakonskih roditelja privatno-pravne naravi (§§ 1 i 137 o .g. z.) i da mora pripadati svakomu pravnomu subjektu, koji u tom odnošaju sudjeluje, pravo da ovaj odnošaj razriješi, odnosno da utvrdi nepostojanje toga odnošaja. Ova je rješitba s ovim razlaganjem htjela obrazložiti aktivnu legitimaciju djeteta, ali je postigla to, da je bila povodom, da je jedan drugomolbeni sud materi djeteta za života muža, koji nije htio pobijati, priznala ulogu tužiteljice, ali je vrhovni sud označio ovo stajalište kao neispravno (Rj. 9. III. 1909. R. III. 54/9, GU XII. 4545). Do one navedene rješitbe iz godine 1907. nikada u austrijskom sudovanju nije bila priznata materi aktivna legitimacija osim u jednoj izuzetnoj rješitbi od 22. XI. 1889. br. 17251 GU 13013. — U književnosti je bila sporna aktivna legitimacija matere i u onom slučaju, gdje bi ona bila nasljednica muževa, kad ne bi bilo zakonitoga djeteta. U našem sudovanju pitanje materine aktivne legitimacije nije bilo izravno predmetom nijedne objavljene rješitbe, ali se iz rj. od 12. V. 1939. Rek 529—1939, Rucner - Strohal III. 1056, jasno vidi negativno stajalište.

Iz spomenutih veoma važnih rješitaba Vrhovnog bečkog sudišta iz vremena, dok je austrijsko sudovanje imalo suditi po starom nenoveliranom tekstu, vidi se krug dvojbi i protuslovnosti, u kojima se je sudovanje kretalo, ali je konačno stajalište, vremenski gotovo pred samo donošenje novele, izraženo u rješitbi od 17. IX. 1913. Rv 841/13, GU XVI. 6572 u ovom: dok je otac živ, nitko drugi ne može dirati u ovo samo njegovo pravo, te bez njegovoga sudjelovanja nema proglašenja djeteta nezakonitim.

Digitized by Google

Ovo stajalište svakako je od upliva i onda, kada se promatra pitanje pasivne legitimacije po starom tekstu gradjanskoga zakonika. Hrvatsko sudovanje u glavnom se slaže s austrijskim, a glede aktivne legitimacije djeteta prihvatilo je ono iznimno stajalište austrijskoga sudovanja iz godine 1907. (GU X. 3819) i koje je stajalište konačno napušteno godine 1911.. (GU XIV. 5342), — ali je hrvatsko sudovanje kod ovoga austrijskoga stajališta iz godine 1907. ostalo i dalje, nakon što je već u Austriji bilo napušteno. O tome imamo šest objelodanjenih rješitaba i to: 1. XII. 1910. br. 3245 (Čimić 15), — plenarna rj. 15. V. 1913. br. 1707 (Čimić 734), — 2. VI. 1921. br. 1301 (Milanović I. 91), — plen. rj. 29. XII. 1923. br. 3802 (Vragović 42), — 12. V. 1939. Rek 529/1939. (Rucner - Strohal III. 1056), — 30. V. 1940. 672/1940. (Rucner - Strohal III. 1058).

Osim ocu, nije se po starom tekstu zakonika (izuzevši onu kratkotrajnu privremenu sudsku praksu glede djeteta) nikomu, pa makar kako veliki interes imao, priznavala aktivna legitimacija. Nije se priznavala niti naravnomu ocu djeteta (Rucner - Strohal III. 1056) niti braći i sestrama (17. IX. 1913. Rv. II. 841/13, GU XVI. 6572), niti državi u slučaju kaduciteta (rj. 16. VIII. 1900. br. 11140 GU IIII. 1105), niti općini u slučaju zaštite općinske zavičajnosti (rj. 11. X. 1898. br. 12063, GU I. 331 i od 25. XI. 1908. Rv. II. 825/8 GU XI. 4402). — U hrvatskom sudovanju imamo jedan slučaj iz našeg posebnoga prava, a to je rj. od 16. II. 1905. br. 410 (Čimić 735), kojom nije priznato kućnoj zadruzi pravo na pobijanje zakonitosti djeteta. Interes zadruge je svakako veoma velik, da mu ne postane zadružnim članom i ne sjedne na imetak jedan uljez, koji ne potječe od krvi članova porodične zadruge, ali i taj veliki interes pada pred mišlju, da je jedino otac odlučan u pitanju zakonitosti ili nezakonitosti djeteta, pa kad on ne pristaje na nezakonitost, odnosno kad ju nije pobijao, nema na to nitko drugi prava.

Pasivna legitimacija. — Ako se §§ 158 i 159 protumače, kao što je to učinila plenisimarna rješitba od 31. I. 1911. Rv V 1290/10, GU XIV. 5342, onda je stvar jednostavna i glede aktivne i glede pasivne legitimacije, t. j. tužiteljem može biti samo otac (i njegovi nasljednici u nekim slučajevima), a tuženim može biti samo skrbnik za obranu zakonitosti rodjenja. Ali čim se stane na tumačenje, da u §§ 158 i 159 postoji zakonska praznina, pa da se osim ocu može priznati i drugima, na pr. djetetu, aktivna legitimacija, onda i za pitanje pasivne legitimacije nastane zbrka, iz koje je, gdje je na snagi stari tekst, teško izaći.

Priznaje se pasivna legitimacija materi u ovim rješitbama vrhovnog bečkog suda i Stola sedmorice: 22. XI. 1889. br. 12251 GU 13013, 23. II. 1922. br. 393, Vragović 28, — 2. VI. 1921. br. 845. Vragović 31 i Milanović I. 67. — 10. XI. 1927. br. 4962, Vragović 553, — 9. VI. 1927. br. 2000, Vragović 554.

Ne priznaje se pak u ovim rješitbama: 26. II. 1908. Rv III. 6/1908. GU XI. 4147, — 16. XI. 1911. Rv V. 2513/11 GU XIV. 6542. — 11. XI. 1937. Rev 955/1937, Rucner-Strohal II, 524, — 24. XII. 1928., Rucner-Strohal III. 1057.

Prema GU XIV. 6542 ne priznaje se materi zato, što je u § 158.

Digitized by Google

izričito odredjeno, proti komu se ima tužba podnijeti, a tamo mati nije spomenuta, — a osim toga se još obrazlaže: za dijete, koje je zakonita žena rodila u vremenu označenome u § 138, postoji zakonska predmnjeva, da je zakonito. Tužbom na utvrdjenje nezakonitosti imadu se odreći samo djetetu prava, koja proističu iz zakonitog rodjenja. Radi se dakle izključivo o pravnom odnosu između oca i djeteta, a pravni odnošaji izmedju ženidbenih drugova medjusobno kao i pravni odnos matere prama djetetu ne biva dirnut parnicom kao niti odlukom, koja će u parnici uslijediti. Pod takvim okolnostima ne može se prepusti volji tužitelja, da svoju suprugu povuče u parnicu kao tuženu, pogotovo kada osuda, kojom će sporni obiteljsko-pravni odnos konačno biti riješen, djeluje ne samo medju parničnim strankama nego proti svakomu, a prema tome i proti materi.

Pitanje pak, da li može mati pristupiti na tuženoj strani kao s p o r e d n i i n t e r v e n i e n t (§ 118 grpp.) afirmativno su riješile rješitbe od 26. II. 1908. Rv. III. 6/1908. GU XI. 4147 i od 16. XI. 1911. Rv. V. 2513/11. GU XIV. 5642, — a negativno rješitba od 29. IV. 1913., R III.196 GU XVI. 6422.

Za to, da mati može biti sporedni intervenient, navodi se, da ona ima obiteljsko pravni interes na tome, da njezino dijete ostane zakonito. Kada bi osudom bilo izrečeno, da je dijete nezakonito, nastao bi sasma drugi pravni odnos izmedju nje i djeteta. U smislu § 166 o. g. z. moralo bi se takvomu djetetu imenovati tutora, zatim bi od utvrdjenja, tko je nezakoniti otac i kakve su mu imovinske prilike, ovisila materina dužnost glede uzdržavanja djeteta, — a nastala bi promjena takodjer i u njezinom nasljednom pravu, — zatim bi time, što bi dijete bilo proglašeno nezakonitim, neizravno bilo uključeno utvrdjenje, da je ona počinila preljub. Dužnosti i prava nezakonite matere nisu ista kao zakonite. Zato mati ima osobiti pravni interes, da u parnici tužena strana pobijedi (§ 118 grpp.).

Vrhovni bečki sud je u GU XVI. 6422 svoje niječno stajalište ovako obrazložio: »zakonita mati nema pravnog interesa na tome da njezino dijete u parnici pobijedi, što slijedi iz usporedjenja §§ 139, 141, 143, 144, 145, 154, 730, 731, 732, 735 o. g. z. s jedne strane i §§ 155, 166, 167, 168, 754, 756, o. g. z. s druge strane«.

Naprotiv ovom shvaćanju, u pravima drugih evropskih zemalja ne samo da postoji mogućnost materinog učešća na tuženoj strani, nego se tužba po švicarskom pravu (§ 253 gradj. zak.) mora upraviti takodjer i proti materi, a po francuskom pravu (čl. 318 Code civil) i po talijanskom pravu (čl. 168 Codice civile 1865. i čl. 245. Codice civile 1939.) na pasivnoj strani uz dijete sudjeluje i mati (en presence de la mère; — nel giudizio deve in tutti i casi essere chiamata la madre).

I za pasivnu legitimaciju d j e t e t a je za stari tekst općeg gradjanskog zakonika raznoliko i protuslovno držanje sudovanja.

Po rješitbi Stola sedmorice od 25. I. 1929. br. 6911/28, Vragović 1052, tuženikom jest dijete. U razlozima se veli: »s razloga, što je prvotuženi B. (dijete) dana 20. lipnja 1927. postao po zakonu fizički punodoban, po čemu ga odlukom od 9. listopada 1922. br. 2894 gr. imenovani mu, kao tada još malodobnomu, skrbnik na čin nije više

Digitized by Google

ovlašten zastupati niti u njegovo ime tobože malodobnog podnositi pravni lijek; — našao je previdni utok odvjetnika Dr. D. (skrbnika) kao od neovlaštene osobe podnešen odbiti«.

Prema rješitbi bečkog vrhovnog suda od 13. VIII. 1907. br. 10839 GU X. 3878 potvrdjeno je drugomolbeno rješenje, u kojem se razlaže, da je punoljetno dijete pasivno legitimirano, ali da njemu treba po iznimnom propisu § 158 imenovati takodjer skrbnika u svrhu obrane zakonitosti rodjenja.

Prema nekim rješitbama Stola sedmorice tužba se upravlja proti djetetu po »skrbniku malodobnog tuženika« (plenarna rj. 8. V. 1913. br. 1709, Čimić 733), po »skubniku tuženika« (rj. 2. VI. 1921. br. 1301, Milanović I. 91), — po »skrbniku djeteta« (rj. 11. XI. 1937. Rev. 955/37, Rucner-Strohal II. 524), — »proti djetetu po skrbniku na čin« (plen. rj. 2. VI. 1921. br. 845, Vragović 31 i plen. rj. 4. VI. 1915. br. 2267, Vragović 45) po rješitbi od 24. II. 1910. br. 769, Čimić 14, tuženo je malodobno dijete (ne razabira se, po komu je bilo zastupano). Iz plenarne rješitbe od 16. XII. 1921. br. 2783, Vragović 33, vidi se, da je prvomolbeni sud udovoljio zahtjevu tužbe, upravljenom proti malodobnom djetetu zastupanom po tutoru. Rješitbom vrhovnog bečkog suda od 13. X. 1914. Rev. II. 1008/14, GU XVII. 7060, potvrdjene su nižemolbene osude u parnici, gdje je otac tužio o s t a v i n u pokojnog djeteta na utvrdjenje nezakonitosti, i zahtjevu tužbe je bilo udovoljeno.

Prema plenisimarnoj rješitbi od 31. I. 1911. Rv. V., 1290/10, GU XIV 5342, niti na aktivnoj niti na pasivnoj strani ne može biti nitko, koji nije spomenut u §§ 158 i 159, pa prema tome dijete nije ni aktivno ni pasivno legitimirano. Tome je vrhovno bečko sudište ostalo dosljedno dalje kroz cijelo vrijeme, dok je u Austriji bio na snazi stari tekst gradjaskog zakonika.

U našoj se posljednjoj tiskanoj rješitbi (Rucner-Strohal III. 1058, od 30. V. 1940. Rev. 672/1940) odlučno ne priznaje pasivna legitimacija nikomu osim skrbniku odredjenomu, da brani zakonitost rodjenja.

Imamo još jednu objavljenu rješitbu Stola sedmorice, odjeljenja B, i to od 4. V. 1926., Ut 64/1926, Milanović-Strasser VII. 187, koja je istotako razlagala, ali u tome sporu je bilo sudjeno na osnovi noveliranoga teksta gradjanskoga zakonika.

Njemačko pravo (§ 1596 gradj. zak.) izričito propisuje, da se tužba mora podnijeti proti djetetu, a zastupa ga redoviti zakonski zastupnik bez ikakvog posebnog skrbnika na obranu zakonitosti. Niti po švicarskom, niti po talijanskom pravu ne postoji posebni skrbnik za obranu zakonitosti rodjenja.

U hrvatskom sudovanju imamo slučaj, i to plenarnu rješitbu od 1. XII. 1910. br. 3245, Čimić 15, gdje je »skrbnik malodobne Jele predao kod kotarskoga suda molbu, da mu nadtutorstvena oblast dade dozvolu, da u ime malodobne Jele podigne proti J a k o b u F. tužbu na priznanje, d a o n i j e n j e z i n o t a c, nego da ju ima priznati nezakonitom«. Molba nije odbita zato, što bi se tužba upravila p r o t i o c u, nego su nižemolbeni sudovi molbu odbili jedino zato, jer ne priznaju djetetu aktivnu legitimaciju, ali je Stol sedmorice odredio,

Digitized by Google

da se mimo toga odbitnog razloga predmet ima meritorno riješiti.

Nepotrebna je pasivna legitimacija očeva po novom austrijskom tekstu, po švicarskom, francuskom, talijanskom, njemačkom pravu, — a istotako po starom tekstu općeg gradjanskog zakonika, ako ga se tumači onako, kao što je to učinila plenisimarna rješitba vrhovnog bečkog suda od 31. I. 1911. Rv. V., 1290/10 GU XIV 5342, t. j. da u zakonskom tekstu §§ 158 i 159 nema praznine i da tužiteljem ne može biti nitko drugi nego samo otac i nekoji njegovi nasljednici. Po potonjim pravima ne može uobće doći u pitanje pasivna legitimacija prisutnoga oca, jer su po namjeri i riječima zakona prava očeva glede pobijanja zakonitosti djeteta tako zaštićena, da zametnuće postupka ovisi izključivo o njegovoj volji, pa dok je on živ, ako mu se zna boravište, nije uobće moguće stanje, u kojem bi bila potrebna očeva pasivna legitimacija u parnici.

Ali ako se tumačenjem, protivnim od onoga navedenoga u plenisimarnoj rješitbi, hoće da na stari tekst nakalami misli, koje su tek nadošle skoro čitavo stoljeće kasnije i koje su baš radi nespojivosti sa starim tekstom dale povod za austrijsku novelu, — onda se ovo široko tumačenje ne smije izvesti tako, da se zaniječe glavna misao staroga teksta, a ta jest da proglašenja djeteta nezakonitim nema i ne može biti bez sudjelovanja očevoga.

Ako bismo dopustili, da se spor o zakonitosti može provesti sasvim bez ikakvog sudjelovanja očevoga, odskočili bismo u n a č e l n u k r a j n o s t. Dali bismo zakonu, koji po svojim riječima i po povijesti svoga nastanka ovlašćuje jedino oca, da dira u to obiteljsko pravno pitanje, takav smisao, da bi od oca, koji je do sada bio glavna osoba, nastalo nešto, što se može podpuno mimoići, omalovažavati, koju uobće ne treba ništa pitati, koja je ništa, quantité negligeable, — osoba, koja kao zakonska glava obitelji ne smije i ne može ni jednu riječ progovoriti, kada se razpravlja o njegovoj obitelji. Od Jozefinskoga pravila, da nitko ne može pobijati zakonitost rodjenja djeteta osim oca, ovakim bi sudovanjem stvarno nastalo novo pravilo, koje bi glasilo: s v a t k o i m a p r a v o, d a s e m i j e š a u t o o b i t e l j s k o p i t a n j e, a l i j e d i n o o t a c n e m a p r a v a.

Ako se tvrdi, da u starom tekstu postoji praznina, koju možemo izpuniti tako, da na tužiteljskoj strani može biti dijete, jer ono može biti interesirano, da ga se proglasi nezakonitim, — onda postoji takodjer i praznina, tko je u ovom slučaju pasivna strana, te ovu prazninu istim pravom smijemo, dapače moramo popuniti tako, da i otac ima interesa, da dijete, koje on priznaje svojim, ostane zakonito, pa dakle da i on imade legitimaciju, da u parnici sudjeluje na protivnoj strani od onakovog tužitelja, koji proti njegovoj volji traži proglašenje njegovoga djeteta nezakonitim.

Barem kod prisutnog oca o tome ne može biti dvojbe, koja bi bila opravdana. Od kuda i zašto, da on bude izključen od svojih najličnijih (höchstpersönlich) i obiteljskih prava, da ga se gurne bez prava, da smije i jednu riječ prozboriti, a mjesto njega da nastupi neki nepoznati »branitelj-skrbnik«.

Ako se materi dozvoljava uloga sporednog intervenienta na tuženoj strani (GU XI. 4147, GU XIV. 5642), jer ona ima interesa na

Digitized by Google

izhod parnice, kako se može, a da se ne povrijedi dosljednost, ocu uzkratiti svaka uloga na tuženoj strani?

Ako se tek tvrdnjom, da postoji zakonska praznina, dolazi za stari tekst do aktivne legitimacije djeteta zato, jer zakon to izričito ne spominje, onda moramo isto tako reći, da zakon ne spominje, da li se ima tužba u takovom slučaju uperiti proti ocu, te da nemamo nikakve zapreke, da tu prazninu na isti način popunimo glede pasivne legitimacije oca. Ako se tvrdi, da zakon ne spominje sve tužitelje, onda se može reći, da zakon ne spominje niti sve tužene, pa kada se može popunjavati praznina glede jednoga, može se i glede drugoga. Zato nema logičkog opravdanja, da se tužba djetetova samo zato odbaci, što je upravljena proti ocu. To se ne može opravdati time, što je zakon odredio, da u slučaju, kada otac tuži, mora na tuženoj strani biti skrbnik za obranu zakonitosti rodjenja. To je drugo i sasvim različito pravno stanje, jer kod tužbe djetetove sa zahtjevom, da bude proglašeno nezakonitim, ustaje sam otac kao tuženi baš na obranu zakonitosti; otac dakle ima istovjetnu ulogu, kao što ju ima skrbnik na obranu zakonitosti onda, kada otac tuži. Gdje je otac sporazuman s tim, da se dijete proglasi nezakonitim, ako je otac prisutan, nepotrebno je da ulogu tužitelja preuzme dijete, nego to može da učini sam otac. Ako li se pako tužbu djetetovu u ovakvom slučaju hoće opravdati time, što otac možda više ne može tužiti, jer je promašio rok, onda se takvom konstrukcijom izigrava zakon, koji odredjuje strogi i kratki rok za tužbu od 3 mjeseca i ne dozvoljava, da ovakvo statusno pitanje dugo ostane otvoreno. Da je to tako, vidi se i iz austrijske novele i čćške predosnovne i naše predosnovne gragradjanskog zakonika, gdje je djetetu takodjer dan kratak rok poslije punoljetnosti najviše godinu dana, nakon čega gubi pravo na tužbu. Kod nas pako veoma širokim tumačenjem navodne praznine u zakonu dozvoljava se djetetu, da podigne tužbu bez ikakvog vremenskog ograničenja. Tako veli plenarna rješidba od 29. XII. 1923. br. 3802, Vragović 32: »Što se tiče nabačenoga pitanja zastare na priznanje nezakonitosti rodjenja djeteta po § 158 i 159 o. g. z., to takva tužba zastaruje s obzirom na muža i njegove nasljednike u roku od 3 mjeseca, nu to se ne tiče tužbe, koji podigoše djeca, koja po obćim zakonskim propisima a napose po § 19 o. g. z. mogu uvijek tužbu podići za očuvanje svojih osobnih i imovinskih prava, pa takva tužba obzirom na § 1482 o. g. z. nije podvrgnuta zastari«. Takav bezkrajno otvoreni rok za uzbunu u porodičnim dosljedno i u nasljednim i ostalim imovinskim odnošajima, niti novi zakonodavci ne dozvoljavaju. niti su prijašnji dozvoljavali niti kanili dozvoliti. Namjera je bila ograničiti i krug ovlaštenih stranaka, a isto tako i vremenski ograničiti mogućnost pokretanja takvih parnica. Osim toga je — što je osobito važno za naše pitanje — to ograničenje u noveliranom tekstu krenulo još jednim smjerom, a to je, da je djetetu dano pravo na tužbu, ali ovisno o volji očevoj: dok je otac poznatog boravišta, nemoguća je tužba djetetova; — ako dijete podnese tužbu proti otsutnomu ocu nepoznata boravišta, a otac se pojavi odnosno sazna se za njegovo boravište, dijete prestaje biti ovlašteno na tužbu, a ovlašten je samo otac; — ako je očevo boravište makar kratko vrijeme nakon rodjenja

Digitized by Google

djeteta bilo poznato i opet je ovlašten na tužbu samo otac a nikada dijete; — isto tako nema dijete pravo na tužbu, ako je otac umro, nakon što je proistekao rok od 3 mjeseca iza njegovog saznanja po rodjenju djeteta, a da nije podnio tužbu; — a isto tako pred očevim pravom, da odlučuje o takvom pitanju, pada pravo djeteta, kada otac dijete sudbeno prizna još prije, nego što osuda povodom djetetove tužbe postane pravomoćna. Osim toga uvjet je za dozvoljivost djetetove tužbe da mati na tužbu pristane.

Bez oca i mimo oca, kojemu je boravište poznato, nesumnjivo ni po starom, ni po novom tekstu, a niti po pravima drugih država, ne može biti proglašenja djeteta nezakonitim. Kada bismo dopustili postupak, po kojem bi se to moglo učiniti mimo oca, dapače po kojem bi se tužba imala zato odbaciti, što je tužitelj dao ocu priliku, da se kao tužena strana izjasni, — bio bi to unicum u svim evropskim obiteljskim pravima.

Uloga skrbnika na obranu zakonitosti rodjenja ne može nadomjestiti ulogu i prava oca, koji bi ovako neopravdano i neskladno sa zakonom bio isključen iz postupka. Budući da zakon u § 158 zahtijeva, da se ima dokazati nemogućnost, da je dijete po formalno zakonitom ocu začeto, m o r a o b i s e u s v a k o j p a r n i c i b e z o b z i r a, t k o j e t u ž i t e l j, d o k a z o t o m e p r o v a d j a t i. Ako sud izpravno provodi parnicu, ne može doći niti do koluzije izmedju tužitelja i tuženoga, niti do osude radi priznanja niti radi izostanka niti radi propuštanja, a ne bi moglo doći niti do nagodbe. To je tako u svakom slučaju, pa bilo da je tuženi sam otac ili skrbnik. Zato nema nikakve prednosti nastojanje, da se zakon tako rastumači da u onom slučaju, kada dijete tuži, ne smije da otac bude tuženim, nego samo skrbnik. Taj skrbnik, kako ga se u § 158 navodi, nema nikakve podrobnije, samim zakonom odredjene službe, dužnosti i prava. Niti mu je naloženo, da se mora poslužiti pravnim lijekom, niti je zapriječen, da bilo u kojem stadiju parnice prizna tužbovni zahtjev ili da se nagodi, a pravomoćna oglušna osuda o zakonitosti odnosno nezakonitosti rodjenja ne može se napadati ni po kojoj javnoj vlasti (plenarna rješidba od 28. X. 1896. br. 1641, Čimić 16; vidi B a r t s c h u K l a n g u I/1, str. 894).

Sasvim drugačiji je položaj branitelja ženidbene veze. Za njega su pridržana velika prava i dužnosti tečajem postupka u svim molbama. Ta prava i dužnosti potanko propisuju čl. 17 i 18 uredbe od 18. V. 1936. br. 50.220 (Službene Novine od 26. V. 1936. br. 118), — nadalje § 97 ogz, — zatim za ženidbene parnice pred katoličkim duhovnim sudovima čl. 15, 19, 30 do 33, 70 do 72, 107, 108, 125, 132, 152, 180, 183, 187, 192, 212, 220. 221, 226 do 231, Instr. Congr. Sacr. od 15. kolovoza 1936. o postupku u parnicama o ništavosti ženidbe pred duhovnim sudovima, — nadalje .§ 124, 125, 177, 179, 180, 181, 182, 184 Naputka za duhovne sudove od 8. listopada 1856.

Branitelj ženidbene veze nije stranka nego je državni (odnosno crkveni) organ, kojega postavlja sud u svrhu zaštite državnog (odnosno vjerskog) interesa oko održanja na snazi valjanih ženidaba, — a bitna mu je dužnost, da se brine, da se bez obzira na volju stranaka izcrpu sva jamstva ispravne primjene zakonskih propisa prije, nego

Digitized by Google

se neka ženidba konačno proglasi nevaljanom (Lenhoff u Klangu I/1, str. 659).

Branitelj ženidbene veze ima funkciju u parnici, ali druge pasivno iteresirane osobe se ne isključuju kao stranka, nego na tuženoj strani sudjeluju dvije osobe, i to 1) ženidbeni drug kao tuženi za zaštitu privatnih interesa i 2) branitelj ženidbene veze za zaštitu javnih interesa.

Kada se tumači, da je ustanova skrbnika za obranu zakonitosti rodjenja analogna ustanovi branitelja ženidbene veze, onda se analogno mora pripustiti oca, da u parnici sudjeluje na tuženoj strani onda, kada se dozvoljava aktivna uloga djetetu na temelju širokog tumačenja staroga teksta gradjanskoga zakonika, budući da očeva prava inače nisu ničim zaštićena po starom tekstu, kao što je to kasnije učinjeno noveliranim tekstom.

Ako je ishodište analogija, onda ne treba bježati od toga, da se ona u svojoj potpunosti primijeni, pa treba i ovdje zaključiti, da uz skrbnika, koji brani javne interese, treba da na tuženoj strani bude i otac, koji brani svoje privatne interese.

Uostalom položaj toga skrbnika u teoriji i u praksi je sasvim dvojben. Tumačitelji staroga teksta ga ne smatraju braniteljem javnog interesa, nego skrbnikom djeteta (Krainz-Ehrenzweig, II. knj., § 451, str. 499, — Stubenrauch, I. knj., str. 236, op. 1, — Rušnov, I. knj., str. 251). S tim su u skladu one mnoge navedene rješidbe Vrhovnoga bečkoga suda i Stola sedmorice. Skrbnik se naziva skrbnikom djeteta; — ako je dijete punoljetno, nije se tražio skrbnik.

Skrbniku se dozvoljavalo, da parnicu završi nagodbom, priznanjem i ogluhom. Ali i za novelirani tekst tvrdi se isto; tako Bartsch u Klangu I/1, str. 893, veli: »Branitelj zakonitosti rodjenja (drugačije nego branitelj ženidbene veze) niti mora uložiti pravni lijek proti osudi niti ima zapreke, da u kojem god stanju parnice istu zaključi priznanjem ili nagodbom. I nagodbom se uklanja predmnjeva zakonskoga rodjenja i utvrdjuje nezakonitost. Osuda i nagodba imadu apsolutni učinak, — one imadu pravnu snagu ne samo za stranke nego za svakoga i proti svakomu«.

Pored ovakvih protuslovlja u temeljnim pitanjima, zar nemamo puno čistije pravno stanje, ako se po starom tekstu prizna pasivna legitimacija oca onda, kada je tužiteljem dijete; nema opravdanoga straha od koluzije izmedju oca i djeteta, — ali ne zato što postoji ovaj dvojbeni skrbnik, koji može priznati tužbene navode i nagoditi se, nego zato, što se u §-u 158. o. g. z. zahtijeva, da se mora »dokazati nemogućnost, da je dijete po njemu (ocu) začeto«.

Uslijed širokog tumačenja staroga teksta §-a 158. o. g. z. nastaje množina teških spornih pitanja i nedosljednosti. Da ih se potpuno ukloni, ima samo dvije mogućnosti. Jedna je, da prihvatimo stajalište, koje je bilo zauzelo vrhovno bečko sudište u svojoj plenisimarnoj rješidbe od 31. I. 1911., Rv 1290/10, GU XIV 5342, t. j. da se stari tekst ima onako tumačiti, kako njegove riječi glase. Druga je pak mogućnost, da se donese novela i da se njom udovolji potrebi,

Digitized by Google

koja se je tečajem vremena pojavila, naime da u nekim slučajevima treba dati aktivnu legitimaciju djetetu.

Radi postojeće pravne nesigurnosti stvar je hitna i ne može se čekati, dok u nedoglednoj budućnosti možda dobijemo potpuni novi gradjanski zakonik.

Kao novela mogao bi se prihvatiti onaj tekst, koji je bio predložen u predosnovi našeg budućeg gradjanskog zakonika u §§ 195 do 198, ali bi bilo od koristi da se još donesu posebni procesualni propisi slični onima, koje sam gore naveo, a koje ima njemačko pravo.

O uložnom poslu

Kratak osvrt na nove propise

Napisao Dr. Mirko B a g l a m a, viši financ. pristav.

U Narodnim Novinama od 12. XI. 1941. objavljena je zak. odredba o uložnom poslu od 11. XI. 1941. br. 1941. br. CCCXCVI-1982-Z.1941. zajedno s naredbom o kamatnoj stopi kod uložnoga posla br. 1983-Z-1941.

Današnje financijsko stanje, a osobito valutno, stavlja na vodjenje valutne politike velike i mnogostrane zahtjeve. Uspješno vodjenje valutne politike neda se danas ni zamisliti bez jednog uredjenog tržišta novca i kapitala. Uspješna valutna politika treba brze i duboke zahvate na tržištu novca i kapitala. A i vodjenje jedne uspješne opće gospodarske politike ne može se izvesti bez bar donekle organiziranog narodnog gospodarstva, što u prvom redu zahtijeva organizaciju tržišta novca ili bolje rečeno njegove novčane strane. »Uredjivanje i upravljanje tržištem novca i kapitala postalo je javna služba«. Državna vlast je stoga morala što prije pristupiti uredjenju tog tržišta odnosno njegovoj kontroli t. j. planskom upravljanju istim, jer kod nas do sad jedva da su postojali izvjesni propisi u tom pogledu. (Uredba o općinskim štedionicama od 24. XI. 1938., Naredba o shematizaciji godišnjih zaključnih računa kod novčanih zavoda od 19. XI. 1940.).

Promet na tržištu novca i kapitala odvija se kod nas u glavnom preko novčanih ustanova, kao sakupljača i upravljača narodnog novca i kapitala. Uredjenje privatnog novčanog tržišta mora dakle predvidjeti i organizirati ovo skupljanje novčanog kapitala, njegovo upravljanje i upotrebu i nadzor državne vlasti nad cijelim tim poslovanjem.

Tu je prije svega sakupljanje novca i kapitala kod novčanih ustanova. Briga državne vlasti uperena je ovdje u prvom redu na sakupljanje štednog novca: populariziranje, osiguranje i jačanje štednje do njenih najvećih mogunosti. Štednja odnosno štedni novac predstavlja stvaranje novoga kapitala, na kojem smo baš mi siromašni, te je stoga treba urediti, njegovati i popularizirati.

Upravljanje pak te upotrebe sakupljenog novca i kapitala mora se odvijati u skladu sa ustaljenim načelima bankovnoga poslovanja:

likviditet, sigurnost i rentabilitet. Poslije zadnjih svjetskih bankarskih kriza uperena je briga državne vlasti osobito na pitanje likviditeta, dok je pitanje sigurnosti predmet kontrole državne vlasti samo u nekim glavnim pitanjima (ulaganje u dionice i t. d.), jer se za nju dovoljno staraju i same novčane ustanove). Premala likvidnost dovodi u pitanje sigurnost ulagača, a prevelika likvidnost oduzima priradu nepotrebne kapitale, jer stvara nepotrebne prevelike blagajničke pričuve, koje ne daju nikakove koristi i ne služe tamo, gdje su potrebne. Povjereni novac mora stoga biti sigurno upotrebljen odnosno smješten (plasiran) i tako da udovolji načelu likvidnosti. Treba prema tome odrediti u što se povjereni novac može upotrijebiti, u kojem omjeru, uz kakove uvjete te predvidjeti omjer likvidnih sredstava prvog i drugog stepena, odnošaj tuđih i vlastitih sresdtava, zabranjene poslove, jamstvo uprave novčane ustanove i t. d.

Nad cijelim tim i takovim postupkom mora doći aktivni nadzor državne vlasti (za razliku od nadzora u uobičajenom smislu, gdje se radi o vršenju redovite nadležnosti: donošenje propisa, rješavanje sporova i t. d.). Državna vlast mora imati jasan, točan i iscrpan pregled nad poslovanjem novčanih ustanova. Treba dakle predvidjeti, kako će novčane ustanove prikazati odvijanje svoga poslovanja i koje podatke će kod toga morati iskazivati kao i javno objavljivanje svih tih prikaza, revizija novčanih ustanova i t. d.

Zakonska odredba o uložnom poslu je prvi korak, kojim se pristupa uredjenju našeg tržišta novca. Iz njenog sadržaja može se zaključiti, da će iza nje slijediti drugi propisi, koji će urediti ostala pitanja u istom predmetu, da će se dakle cijelo uredjenje izvesti u jednom nizu posebnih propisa, od kojih će svaki urediti jedan skup pitanja, a koje će posebne propise onda sve zajedno povezati jedan zakon kao neki »glavni« zakon.

On će ujedno propisati i glavna načela i zasade cijelog uredjenja i dati okvir jednom cijelom zakonodavnom sustavu.

Zakonska odredba o uložnom poslu zahvaća prvo pitanje cijelog problema, a to je neposredni odnošaj ulagača i novčane ustanove. Ona doduše ne donosi ulagaču nikakove neposredne prednosti čak što više može se reći, da je ulagačeva sloboda raspolaganja uložkom nakon nove zakonske odredbe smanjena preua stanju, koje je vladalo prije nje. Ulagač to ne će osjetiti, jer zak. odredba o uložnom poslu dolazi vremenski iza naredbe o privremenom uredjenju isplate uloga od 16. IV. 1941. i uredbe o izplati uloga kod novčanih zavoda od 7. IX. 1939., po kojima je privremeno za vrijeme trajanja rata ulagačevo pravo raspolaganja daleko više bilo ograničeno. Ako se može govoriti o prednostima, koje je nova zak. odredba doniela prema stanju prije nje (stanje za vrijeme trajanja uredbe od 7. IX. 1939, i naredbe od 16. IV. 1941. kao privremeno ne uzimamo u obzir), onda su to prednosti za novčane ustanove. Ali cijeli gospodarski uspjeh i važnost nove zak. odredbe moći će se ocijeniti tek po donošenju drugih slijedećih propisa, kojima će se urediti sva ostala pitanja istoga problema. Sama po sebi zak. odredba o uložnom poslu i ne bi imala neku naročitu važnost i svrhu. Iz tih će se budućih propisa tek vjerojatno moći vidjeti, da se ne može govoriti o prednostima jedne

ili druge strane, nego, da se radi o jednom čitavom sustavu i za cijeli gospodarski sustav.

Zak. odredba o uložnom poslu ima dakle štednju da uredjenjem uložnog posla osigura i pospješi novu povećanu štednju i s druge strane, da unutar uložnoga poslovanja stvori jedan red i pregled, koji je od vrlo velike važnosti osobito za kreditnu politiku:. t. j. da se zna, koji je novac štedni, a koji nije, a unutar štednog novca, koji je njegov dio dulje vezan, a koji kraće, koji je na dulje vremena povjeren, a koji na kraće vrieme. Savezno s tim, svrha je zak. odredbe uredjenje pitanja likviditeta kon navčanih zavoda Ona zapravo ne odredjuje koeficijent ili stepen likvidnosti, već to prepušta kasnijim odnosno drugim propisima (propisima o plasmanu). Ali ona stvara i uredjuje sve preduvjete za te kasnije propise. U zak. odredbi su dakle predvidjeni propisi o neposrednom odnošaju ulagača i novčane ustanove, o uvjetima primanja i vraćanja povjerenog novca, dok će u budućim propisima o plasmanu biti predvidjena načela o upotrebi i smještanju primljenog novca i savezno s tim način održanja likviditeta.

Dosadašnje poslovanje novčanih ustanova, po kojem su praktično svi ulošci bili po vidjenju, zahtijevalo je držanje velikih blagajničkih pričuva, koje su na taj način bile odstranjene od svoje gospodarske svrhe. Zak. odredba o uložnom poslu nastoji, da svede te pričuve na jednu manju i gospodarski snošljivu visinu time, što pogoduje takovoj vrsti uložaka, kod kojih se obveza novčane ustanove po vidjenju svodi na tek deseti dio ukupnog iznosa takovih uložaka, i što zabranjuje, da se takovi uložci i sporazumom stranaka pretvore svakovremeno u uložke po vidjenju.

Ujedno nova zak. odredba donosi načelo, da kamatna stopa kod uložnog posla ne mora biti samo maksimirana, nego u tom maksimiranju i pokretna (elastična). Kamatna stopa kod uložnog posla ima isto takvu važnost za kreditnu politiku kao i sve ostale kamatne stope. Mora dakle postojati mogućnost, da se ona brzo promijeni, kad to traže razlozi predmetne politike.

II.

Predmet, koji obradjuje zak. odredba o uložnom poslu, nije privatno-pravne naravi, nego više upravno-organizatorske. Državna vlast ovdje vrši kao neku »policijsku službu« uredjujući promet na novčanom tržištu. Ona ne uredjuje toliko prava i dužnosti stranaka medjusobno radi zaštite njihovih probitaka, koliko dužnosti, kojih se moraju pridržavati, radi neposredne zaštite javnih, općih probitaka. No svakako da i ova neminovno zadire i u područje privatnoga prava. Ali glavna svrha joj ostaje ipak upravno-organizatorska i s tog stajališta treba posmatrati njene propise. Zato zak. odredba o uložnom poslu ne ulazi u pitanje pravne prirode štedne knjižice, tek. računa i t. d., ali neminovno mora ući u pitanje obračunavanja kamata i slično.

Prelazeći na pojedinosti, prvo zanimljivo pitanje, s kojim se susrećemo, već u § 1, stav. 2, nakon razvrstavanja svih uložaka u redovite, vezane i po vidjenju, je pitanje tek. računa.

Digitized by Google

Imamo dakle prema zak. odredbi o uložnom poslu dvije vrsti tek. računa. Jedan je uložni tek. račun, a drugi nije uobće uložni tek. račun te uobće ne spada pod propise zak. odredbe o uložnom poslu. Uložni tek. račun može biti samo po vidjenju, a ne može biti vezani ili redoviti. Zavisna rečneica »a uložci po vidjenju i na tekući račun« stoji u odnošaju sa slijedećom novom rečenicom, iz koje proizlazi, da ima tek. računa, na koje se zak. odredba uobće ne odnosi. Da uložni tek. račun može biti samo po vidjenju, odgovara i prirodi tek. računa i dosadašnjim poslovnim običajima. No mnogo je teže drugo pitanje, koji je tek. račun uložni, a koji ne. Dok bi se gospodarska razlika dala vrlo jasno postaviti, pravno ju je vrlo težko obuhvatiti ili bolje reći osigurati. Gospodarski bi se te dvije vrsti tek. računa razlikovale po vrsti novca, koji je uložen. Ako je to štedni novac, t. j. kapital, čije se je neposredne upotrebe odnosno potrošnje ulagač odrekao, radi se o uložnom tek. računu. Tu je ulagač došao sa novčanom ustanovom u neki trajniji odnošaj, jer mu taj novac nije potreban za sadašnju potrošnju. Ako je položeni novac poslovni novac, t. j. novac, koji je ulagaču potreban sada, onda se radi o neuložnom, o »poslovnom«, tek. računu.

Ulagač je tu uložio novac ne radi toga što ga sad ne će trošiti, nego zato, da ga ne drži u svojoj blagajni ili iz drugih razloga, ali je to poslovni novac, novac određen za promet, koji ulagaču može biti svaki čas potreban. Na taj način se dobiva stroga razlika izmedju štednog novca, koji može biti položen na knjižice ili na uložni tekući račun, i sveg ostalog položenog novca.

Po tome bi onda uložak, kao uži pojam od pologa, bio sinonim za štedni uložak, a uložni posao za štedni posao, te bi onda mnogo ispravniji bio naslov za zak. odredbu o uložnom poslu »zak. odredba o štednom poslu«, jer ovako može zavesti u bludnju

Medjutim zak. odredba o uložnom poslu nije uspjela da i pravno postavi spomenute razlike izmedju uložnog i ne-uložnog tek. računa, jer bi kod toga naišla na mnoge poteškoće. Zak. odredba o uložnom poslu riješila je to pitanje tako, da je prepustila de facto novčanim ustnovama prosudjivanje, da li se jedan tek. račun ima smatrati uložnim ili ne. (»Uložci na tek. računu moraju biti kao takvi označeni«). Ali je time dovela u pitanje uobće izvršenje svih svojih odredaba: Kontrola državne vlasti nad ovakovim ocjenama novčane ustanove, da li se neki tek. račun ima smatrati uložnim ili ne, je gotovo nemoguća. Znači da novčana ustanova ili ulagač u sporazumu sa novčanom ustanovom može običnom izjavom, da se ne radi o uložnom tek. računu, izbjeći primjeni cijele zak. primjene o uložnom poslu. Takav tek. račun može onda biti i vezan i uz veću kamatnu stopu i t. d. i može primiti svaku vrst pologa i uložka, jer se na njega zak. odredba o uložnom poslu uobće ne odnosi.

Savez novčanih i osiguravajućih zavoda N. D. H. u svojoj okružnici od 18. II. 1941., br. 541, u točki 2., zauzeo je stanovište u tumačenju § 1, stavka 2. zak. odredbe o uložnom poslu, da se svi pasivni tek. računi imaju smatrati uložnim, ukoliko nisu zajmovi na temelju zajmovne isprave. Time se je prešlo na drugu krajnost, jer je onda zapravo svaki tek. račun, koji je nastao pologom (Anlage) uložni

Digitized by Google

(Einlage). (Zajmovni tekući račun nije uobće polog). Stege o obračunavanju i visini kamata zahvatile bi čak i blagajničke gotovine poduzeća povjerenih novčanim ustanovama, tekuće račune pojedinih novčanih ustanova medjusobno i t. d., što sigurno nije bila zamisao zakonodavca.

Naredba o shematizaciji godišnjih zaključnih računa kod novčanih zavoda od 19. II. 1940. prva je izazvala tumačenja o uložnom i ne-uložnom tek. računu, jer je tekuće račune uvrstila medju uložne poslove. Novčane ustanove. su medjutim postupale kod toga ovako, da su sve tekuće račune, koji na kraju godine pokazuju aktivni saldo za ulagača, uvrstile medju uložne poslove, a sve ostale medju druge stavke aktive.

U jednoj predosnovi zak. odredbe o uložnom poslu bilo je predvidjeno, da je svaki tek. račun uložni a samo protokolirani trgovci imaju pravo imati »poslovne« tek. račune, koji ne potpadaju pod propise o uložnom poslu.

Najdosljednije i najbliže gospodarskoj svrsi bilo bi. da se je tek. račune uopće isključilo od uložnog posla, te uložni - štedni novac uopće zabranilo primati na tekući račun, a s tekućim računom (ne uložnim) dopustilo upotrebu samo trgovcima. Tekući račun i pravno i gospodarski ne spada zapravo u pasivne (gdje se nalazi uložni posao), nego u aktivne poslove banke.

Ovako će sada i nadzorna vlast morati prihvatiti tumačenje zastupano u spomenutoj okružnici, i ako je gospodarski štetno, ali je još uvijek manje štetno od doslovnog tumačenja zak. odredbe, po kojem ovisi o volji ulagača odnosno novčane ustanove, da li će se podvrći zak. odredbi o uložnom poslu ili ne. Bar za sada, dok se ova pukotina u zakonu na drugi način ne zatvori.

U §§ 2 i 3 propisuje zak. odredba sva obilježja redovitog uložka, kao standard tipa uložka, koji ima daleko prevladati pred svim drugim vrstama. Razna pogodovanja tog uložka (§ 2. stav. 2., § 5. stav 1., § 6. i 12.) a osobito u dopuštenoj maksimalnoj kamatnoj stopi, jamče za to.

Izračunavanje isplatne kvote zadaje možda novčanim ustanovama prilikom izplate izvjesne tehničke poteškoće, ali bi drugi način odredjivanja kvote (izračunavanjem postotka prema svakovremenom stanju uložka) doveo kod konačnog obračunavanja ili kod čestog smanjivanja uložka do još većih poteškoća (do neizmjerno malih uložaka). Odredjivanje pak izplatne kvote kao dijela uložka, koji dospijeva za mjesec dana, protivilo bi se prirodi prosječnog tipa uložka i predpostavljenoj volji ulagača, a tehničke poteškoće se ipak ne bi smanjile.

Svakako bi izuzimanje izvjesnih manjih uložaka, recimo onih do 1.000.— Kuna, ispod ograničenja § 2 stav. 1. tako, da za njih ne bi postojala obveza za ulagača da čeka 4 mjeseca ili uslijed otkaza tri mjeseca na podpunu izplatu, odgovaralo praktičnim razlozima i populariziranju štednje, ali bi to ujedno značilo i opasnu iznimku od načela pogodovanja redovitog uložka savezno s načelom strogog karakteriziranja pojedinih vrsta uložaka, a ujedno i štetno pogodovanje

Digitized by Google

premalih uložaka. Ovako mogu novčane ustanove ovakve male uložke odbijati i uputiti ih na Poštansku štedionicu. Za poštansku štedionicu vrijede doduše za sada takodjer propisi zak. odredbe o uložnom poslu (prema stanovištu poštanske štedionice samo za uložke nastale poslije 10. IV.1941.), ali samo do donošenja posebnih propisa za njen uložni posao. Ti će novi propisi svakako, radi posebne prirode uložaka kod poštanske štedionice kao i radi njenog unutarnjeg uredjenja, urediti pitanje standard uložka na drugoj osnovi. Mali ulošci će tu morati biti po vidjenju, a da se izbjegne konkurencija ostalim novčanim ustanovama radi te prednosti, morati će kamatna stopa biti nešto manja, nego kod novčanih ustanova za redovite uložbe. Poštanska štedionica nije ni do sada svojim uložnim poslom konkurirala privatnim novčanim ustanovama. Njezina uloga na tržištu novca i kapitala je posebna. Ona ima zadaću, da populazirina štednju omogućivši najsitnije uložke. (Prosječni uložak u god. 1940. kod Poštanske štedionice je 1.613.— dinara). Poštanska štedionica vrši svoje poslove preko svih pošta u državi, pa je i najpristupačnija širokim slojevima, te se zapravo ti široki slojevi služe njom više kao svojom blagajnom, a manje radi stvaranja neke rente. Sitni uložni posao kod pošt. štedionice nije ni rentabilan, te se faktično podržava najviše radi stvaranja ili jačanja smisla za štednju. Stoga uredjenje tog posla kod poštanske štedionice mora biti što jednostavnije i uredjeno na načelu strojnog rada. Uvjeti uložnog posla, kako su predvidjeni u zak. odredbi o uložnom poslu, ne odgovaraju toj jednostavnosti kao ni osobinama uložaka i ulagača kod poštanske štedionice. Tehniku uložnog posla, kako je predvidja zak. odredba o uložnom poslu, ne bi osim toga, recimo ugovorni poštari, koji takodjer nastupaju kao izvršni organi poštanske štedionice u njenom uložnom poslu, mogli ni shvatiti. Donošenjem dakle posebnih propisa za uložni posao kod poštanske štedionice, prema kojima bi se recimo ulošci do 500 Kuna dnevno (sa maksimumom od recimo 5.000.— Kuna mjesečno) isplaćivali uvijek po vidjenju, veći ulošci uz izvjesni otkazni rok, dok se ulošci recimo iznad 100.000.— Kuna ne bi uobće ukamaćivali, a ostali ukamaćivali sa kamatnom stopom manjom od one predvidjene za redovite uložke kod privatnih novčanih ustanova, ne bi se niti narušio sustav zak. odredbe o uložnom poslu, niti omogućila konkurencija poštanske štedionice privatnim novčanim ustanovama. Što više u takovom uredjenju došlo bi do punog izražaja načelo diobe rada: najsitniji ulošci, kod kojih tehnika poslovanja mora biti što jednostavnija i jeftinija, i kod kojih je za ulagača manje važna renta, a više blagajnička sigurnost, pokretnost i pristupačnost, odvukli bi se od privatnih novčanih ustanova i sakupili kod poštanske štedionice.

Pogodovanje redovitih uložaka izpod 50.000.— Kuna time što je njihova izplatna kvota veća, ne može izazvati neko povećano ulaganje na uložke izpod 50.000.— Kuna, jer je još uviek za ulagača bitno, kad može cieli uložak podignuti, a manje mu je važno, da li mu je izplatna kvota nešto veća ili manja. Za podizanje pak cielog uložka uvjeti su jednaki t. j. odkazni rok od najmanje tri mjeseca.

Drugačije je sa pretvaranjem uložka, koji već postoji, a glasi na iznos iznad 50.000.— Kuna, u više uložaka, koji bi glasili izpod

20.000.— Kuna, da u konkretnom slučaju, kad ulagač ima potrebu, dobije veću izplatnu kvotu. — Pretvaranje u uložke ispod 50.000.— Kuna a iznad 20.000.— Kuna ne dolazi u obzir jer nema praktičnog učinka radi druge rečenice stavke 1 § 2. Takvo je pretvaranje dopušteno (vidi § 7. stav 2), ali će novčana ustanova rietko na nj pristati, jer joj otežava i tehnički komplicira posao te nameće veće troškove (više knjižica) bez ikakove protuusluge.

Po zakonskoj odredbi o uložnom poslu nije zabranjeno, da novčana ustanova uvede i više podvrsta redovitog uložka sa recimo različitim kamatnim stopama prema različitim odkaznim rokovima, i ako to nebi išlo baš u prilog populariziranja štednje i daljnje svrhe samog zakona, jer je zakonodavac baš uredjenjem redovitog uložka htio stvoriti jedan standard tih uložka, da time olakša ulagaču izpitivanje uvjeta ulaganja.

Redoviti uložak može se odkazati na rok od najmanje 3 mjeseca (§ 2, stav 2, rečenica prva). Odkazni rok može dakle glasiti na »neizmjerno« ili recimo na 10 mjeseci, kad bi i bez odkaznog roka došlo do izplate. Znači, da odkazni rok može i sasma odpasti i da nije bitan za redoviti uložak.

Ako se odkazani redoviti uložak ne podigne u roku od 14 dana nakon izteka odkaznog roka, prestaje važnost odkaza a uložak ostaje redoviti bez ograničenja iz § 2, stava 3, rečenice 2.

Izplatna kvota jednom odredjena kod prve izplate ostaje ista kod sliedećih izplata, dok god se uložak ne poveća preko iznosa, prema kojem je bila prvi puta odredjena.

Za vezane uložke i uložke po vidjenju nije propisano ništa novo, što ne bi već bilo uobičajeno do sada kod takovih vrsta uložaka. Jedino je postavljena predpostavka vezanosti od tri mjeseca. Ipak će medju vezanim uložcima prevladati vezani rok od preko 6 mjeseci. I to radi kamatne stope, kako je predvidjena u naredbi o kamatnoj stopi kod uložnog posla.

Za tjednu vezanu štednju zakon predvidja posebne propise. Ali samo za »način razpolaganja«, ukamaćivanje, (t. j. način,, tehniku ukamaćivanja) i »obračunavanje« a ne i za visinu kamatne stope. Kamatna stopa predvidjena u naredbi o kamatnoj stopi kod uložnog posla vriedi dakle i za tjednu vezanu štednju. Pod tjednom vezanom štednjom razumieva se štednja, koja je do sada bila poznata pod imenom »vezana štednja«, ali koje ime zakonodavac ne želi sasma prihvatiti. da se ne zamieni sa pojmom vezanog uložka. Tjedna vezana štednja je inače podvrst vezanog uložka s odredjenim izplatnim rokom (§ 4), većinom na više godina, i koja je obično povezana sa zajmovnim poslom. Baš radi te veze sa zajmom dobila je ona neke odlike posebnog posla, koji je vrlo ragranat i popularan, ali koji i vrlo lako i često dovodi do izrabljivanja i prevare.

Iz § 7, stav 1, vidimo, da su predvidjeni uložci po vidjenju, samo ih kao takve treba izričito ugovoriti (§ 2, stav 2). Da se ovi ne bi razvili na štetu redovitog uložka, predvidjena je za njih u naredbi najmanja kamatna stopa.

Digitized by Google

Za sudske pologe, u koliko su uložci, predvidjale su novčane ustanove koje ih primaju, do sada obično posebnu kamatnu stopu i vodile ih kao posebne račune (ne kao tekuće!). Takvi sudski polozi imaju naime neke svoje osobine. (Tako prema jednom izvještaju državnog vjeresijskog zavoda se pravilno skoro polovica svih sudskih pologa podiže u roku od 3 mjeseca od dana ulaganja). Po novoj zak. odredbi o uložnom poslu uvrstit će se ti polozi, s obzirom na njihovu prirodu, u tekuće račune, te će njihova kamatna stopa biti u visini ograničena spomenutom naredbom (1½%). Ako bi medjutim kod jednog izvjesnog sudskog pologa bilo važnije plodonosno ulaganje t. j. kamatni prihod, a manje mogućnost svakovremenog 100%-tnog podizanja uložka, morat će sud posebno tražiti kod osnivanja pologa, da se taj sudski polog zaprimi kao recimo uložak vezan na 6 mjeseci, ili bar kao uložak na knjižice (onda bi se smatrao redovitim). U tom slučaju bi onda taj sudski polog nosio 3½% odnosno 4% kamata, a ne do 1½%, kao kod uložaka po vidjenju. Kod sirotinjskih uložaka je takova izjava suda nepotrebna radi § 2 naredbe. Dosta je, da ga se označi, da je sirotinjski.

Slično je i kod zaklada. Kod zaklada osnovanih po izvjesnom državnom organu, t. zvanih »fondova«, gospodarski je odnošaj isti kao i kod sudskih pologa. Glavnica se i tu troši i to prosječno u rokovima izpod tri mjeseca od dana uplate. Tehnički ima doduše razlike (u načinu razpolaganja), ali u suštini je pitanje isto kao i kod sudskih pologa. Kod privatnih zaklada trebati će razlikovati, da li postizavaju svoju svrhu trošenjem glavnice ili samo trošenjem kamatnog prihoda. Ako jedna zaklada postizava svoju svrhu samo trošenjem kamatnog prihoda, ne dirajući u glavnicu, biti će najunosnije da se uloži kao vezani uložak na odkazni rok od najmanje 6 mjeseci, jer će tako postići najveći kamatni prihod. Ali će to morati izričito tražiti i ugovoriti. Inače će se po dosadašnjim običajima poslovanja zaprimiti na tekući račun, jer se te uložke uobće nije smatralo uložcima na knjižice.

§ 7, stav 2, je važna novost prema dosadašnjem poslovanju, gdje se je svaki uložak sporazumom ulagača novčane ustanove mogao pretvoriti odmah u uložak po vidjenju, čime je cijeli sustav u kritičnim slučajevima dolazio u pitanje, jer su se ulagači na takve naknadne sporazume bili navikli. Ali zakonodavac nije ostao dosljedan. Kod zadnje rečenice moralo bi još biti dodano- »u koliko novi odkazni rok nije dulji od dosadašnjih«, jer nema razloga da ulagač čeka na iztek odkaznog roka, da može nastupiti još dulji naknadno ugovoreni odkazni rok.

Odredjivanje maksimalne stope kod uložnog posla prepušteno je naredbi državnog rizničara, koja je i izašla zajedno sa zakonskom odredbom. Odredjivanje maksimalne kamatne stope kod uložnog posla u uskoj je vezi sa odredjivanjem svih ostalih kamatnih stopa, a što je od prvorazredne važnosti za vodjenje kreditne politike. Kreditna politika već radi osjetljivosti svih čimbenika, koji je diktira i na koje se upravlja, mora se oslanjati i služiti brzim i elastičnim mjerama. Kad bi kamatna stopa kod uložnog posla bila predvidjena u samoj zak. odredbi, značilo bi to kočenje spomenutih mjera, a eventualno često mijenjanje kamatne stope krnjilo bi još i ugled same

Digitized by Google

zak. odredbe. Prepustivši odredjivanje kamatne stope naredbi može državna vlast, u slučaju potrebe, na brzi i uspješan način da je mijenja, a da time ne dira u ostale propise zak. odredbe kao ni u cijeli sustav uložnog posla, kako je u njoj predvidjen.

Da li će naredba o kamatnoj stopi kod uložnog posla kod prve sliedeće promjene djelovati odnosno mijenjati i poslove, koje zatekne u dielu, u kojem je ugovorena kamatna stopa, ili drugim riečima, da li će ona djelovati unatrag? Kod sadašnje naredbe ovo je pitanje bezpredmetno radi § 12 zak. odredbe o uložnom poslu, po kojem se prekidaju dosadašnji uložni poslovi i ugovornim strankama daje mogućnost, da likvidiraju svoje postojeće poslove, ako ih ne žele prilagoditi novim propisima.

Rieči, koje zakonodavac upotrebljava u naredbi i u §§ 8, stav 2 i 9 (»smiju računati«, »ne smiju ni na koji način računati«, »kamate se obračunavaju polugodišnje«), kao i svrha, s kojom su ti propisi doneseni, upućuju na to, da će naredba djelovati i na zatečene poslove. Gospodarska svrha, koja se hoće postići, recimo, sniženjem maksimalne kamatne stope kod uložnog posla bila bi promašena, ako ne bi sniženje zahvatilo i postojeće uložke. Ovako sniženje kamatne stope kod uložnog posla mora biti, već radi svoje uzke povezanosti sa svim ostalim kamatnim stopama obće i odmah, ako se hoće postići kreditno politički odnosno financijski učinak. Kod svakog dakle novog uložnog posla moraju ugovorne stranke uzeti u obzir mogućnost promjene maksimalne kamatne stope po državnoj vlasti.

Isto tako zanimljivo je i pitanje, kako se odnosi naredba o kamatnoj stopi kod uložnog posla odnosno zak. odredba o uložnom poslu prema uredbi o maksimiranju kamata od 1935. godine. Uredba o maksimiranju kamata predvidja u svom § 2 najveću kamatnu stopu kod uložaka sa 4%, a kod uložaka vezanih na rok dulji od tri mjeseca 5%. U § 5 iste uredbe odredjena je sankcija za prekoračenje te stope i predvidjena ništavost ugovora za prekoračeni iznos. U § 8, stav 2. predvidjene su još i kazne za isto prekoračenje.

§ 13 zak. odredbe o uložnom poslu nigdje izričito ne predvidja uredbu o maksimiranju kamata, i ako izričito predvidja neke druge propise, stavljajući ih izvan snage, koji su prema uredbi o maksimiranju kamata od mnogo manje važnosti.

Za sve ostale propise kaže § 13 obćenito, da se stavljaju van snage, u koliko su protivni zak. odredbi o uložnom poslu.

Nema sumnje, da je stavljen van snage § 8 uredbe o maksimiranju kamata, jer on uredjuje istu materiju na isti način i s istim ciljem.

Za § 5 uredbe o maksimiranju kamata, koji predvidja sankciju ništavosti za prekoračenje maksimiranja kamata, ne može se reći, da je stavljen van snage. Prije svega zato, što je taj § odnosno ta sankcija bitna za cijelu uredbu o maksimiranju kamata te predstavlja jednu tešku sankciju, koja duboko zadire u privatno-pravne odnose, pa se ne može predpostaviti, da je zak. odredba o uložnom poslu ne bi u prelaznim naredjenjima § 13 izričito predvidjela, kad je već predvidjela mnoge druge manje važne propise. A konačno i za to, što

Digitized by Google

sankcija § 5 uredbe ne spada u propise, koji su protivni zak. odredbi o uložnom poslu. Sankcija ništavosti može ostati uz nove sankcije predvidjene u zak. odredbi o uložnom poslu. Napokon i u uredbi o maksimiranju kamata imamo dvije vrsti sankcija: ništavost i novčanu kaznu! Ukinut je dakle samo § 8 uredbe u pogledu sankcija kod uložnog posla, jer je samo on »propis protivan zak. odredbi o uložnom poslu«.

Niti § 2 uredbe o maksimiranju kamata nije ukinut, čak niti glede visine kamatnih stopa. Ugovaranje dakle, recimo, kamatne stope od 2% kod uložnog tek. računa bilo bi samo kažnjivo po § 10 zak. odrebe o uložnom poslu, a ne bi bilo ništavo za prekoračenje od ½% u smislu uredbe o maksimiranju kamata, nego tek ugovaranje kamatne stope veće od 4% kod tekućeg računa bilo bi i kažnjivo i ništavo. Teško je naime predpostaviti, da zakonodavac jednu sankciju sa ovako dubokim posljedicama kao što je ništavost posla, ne bi izričito spomenuo u zak. odredbi o uložnom poslu za prekoračenje kamatne stope kod uložnog posla, u koliko je snižena naredbom o kamatnoj stopi kod uložnog posla prema uredbi o maksimiranju kamata. To više, što je za najveći dio uložaka snižena, i to osjetljivo, i što uredba o maksimiranju kamata ni u zak. odredbi o uložnom poslu ni u naredbi o kamatnoj stopi nigdje nije spomenuta. I radi sigurnosti prometa bilo bi vrlo opasno izvesti takovu volju zakonodavca, u jednoj tako osjetljivoj stvari, posredno tumačenjem njegovih izraza, a ne tražiti njegovu izričitu izjavu u tom predmetu. U ostalom, moglo bi se uztvrditi da ni § 2 uredbe o maksimiranju kamata nije propis protivan zak. odredbi o uložnom poslu, pa prema tome, da nije ni ukinut. Težište uredbe je u uredjenju privatno-pravnih odnošaja medju strankama, kod čega se je rukovodilo sasma drugim motivima (izrabljivanje, konkurencija i t. d.). Zakonska odredba o uložnom poslu, osobito u predmetu kamata, uredjuje pak samo promet na tržištu novca i kredita, te ju privatno-pravni odnošaji manje zanimaju. Nju zanimaju samo bliži gospodarsko-politički učinci. I jedni i drugi propisi uredjuju dakle istu materiju, ali sa različitih strana i u različite svrhe. Uredba o maksimiranju kamata štiti pojedine gospodarske jedinice medjusobno, a zak. odredba o uložnom poslu štiti tržište novca i sam novac (valutu) i stoga »policijski« ureduje i uredjuje promet na tom tržištu. Zak. odredba o uložnom poslu ne stoji uobće dakle, prema propisima § 2 i 5 uredbe o maksimiranju kamata, kao lex posterior.

Jasno je, da maksimalna kamatna stopa, predvidjena po naredbi o kamatnoj stopi kod uložnog posla, ako je veća od one predvidjene u uredbi o maksimiranju kamata, ne će za taj povećani postotak povlačiti ništavost po uredbi o maksimiranju kamata. Već zato, što je drugi zakon izričito dopušta, pa ne može biti zabranjen. § 2 i 5 uredbe o maksimiranju kamata ostaju dakle na snazi nepromienjeni, dok je § 8 iste uredbe ukinut.

Naredba o kamatnoj stopi kod uložnog posla odredila je maksimalne kamatne stope u glavnom prema stanju na tržištu u vrieme svoje objave kao i imajući u vidu izvjesne financijsko-političke ciljeve (n. pr. kamatnu stopu za rizničke navjernice, diskontnu stopu i t. d.). Kod toga je od obćeg sustava zak. odredbe o uložnom poslu napravila

Digitized by Google

na oko dvije iznimke, i to za matematičke pričuve i sirotinjske pologe. »Na oko«, jer ona nije time stvorila neke nove vrsti uložaka iznimno od onih predvidjenih u zak. odredbi o uložnom poslu. I ovi će uložci po svom obliku biti jedna od predvidjenih vrsta, ali glede kamatne stope vriedi za njih iznimka od propisa § 1 naredbe o kamatnoj stopi. Kod novca, koji predstavlja matematičke pričuve i sirotinjske pologe dolazi, naime, do jednog trajnog odnosa sa novčanom ustanovom. Oni se ulažu već radi svoje prirode, na mnogo dulji rok nego bilo koja druga vrsta uložaka, te je za njih i opravdana veća kamatna stopa. Svakako će takvih iznimaka biti više (mirovinske zaklade kod novčanih ustanova, ako nisu na matematičkoj osnovi i t. d.). Spomenuti dakle uložci su iznimke glede kamatne stope, i ako su uloženi i na tekući račun.

Da izadje u susret ulagačima, da u slučaju nužde mogu cieli svoj uloženi novac, i ako je vezan ili redoviti, odmah podići, predvidio je zakonodavac u § 8, stav 3 zak. odredbe o uložnom poslu zajam na takve uložke sa odredjenom maksimalnom kamatnom stopom. Predvidio je tako, da se izbjegne izigravanje zakona i faktično pretvaranje vezanih i redovitih uložaka u uložke po vidjenju upotrebivši oblik zajma. I ovako se de facto zbiva to pretvaranje, ali uz naplatu razlike u kamati, koja će kočiti nepotrebno pretvaranje. Propisi o zajmu odnose se samo na zajam kod iste novčane ustanove kod koje je i uložak uložen, dok se kod drugih novčanih ustanova može i onako uložna knjižica lombardirati kao i svaki drugi vriednosni papir ili roba po obćim uvjetima i obćoj kamatnoj stopi za zajmove. Predvidjena prednost dakle u kamatnoj stopi za zajam odnosi se samo na istu novčanu ustanovu koja ima predmetni uložak. Nikako nije bila namjera zakonodavca, da time izcrpi sve mogućnosti zajma na uložak, jer bi time oduzeo uložnoj knjižici jednu veliku trgovačku prednost t. j. ne bi se više mogla lombardirati kao svaki drugi vriednosni papir, nego uz, po novčane ustanove, nepovoljnije uvjete radi ograničenja u kamatnoj stopi.

Obračunavanje kamata mora se i može se vršiti samo polugodišnje (§ 9). Stoga se kamatna stopa, odredjena u naredbi, može obračunavati tek kod sliedećeg polugodišta nakon njezine objave odnosno objave njezine promjene. Isto tako nova kamatna stopa za uložke zatečene zak. odredbom o uložnom poslu, i ako su oni bili prevrstani po novom sustavu već najkasnije 12. XII. 1941., mogla se obračunavati tek od 1. I. 1942. Protivno stanovište ne bi se moglo braniti ni radi tehničkih razloga, jer event. obračunavanje unutar polugodišta zadalo bi toliko tehničkih potežkoća i žrtava, da bi jedva bile u omjeru sa koristima takovog obračunavanja. Takva se volja zakonodavca nikako ne može predpostaviti.

I u slučajevima § 5 i 6, ako se uložak nakon odkaza ne podigne, nova kamatna stopa počinje se obračunavati tek kod sliedećeg polugodišta (§ 9). Ali ne i u slučaju § 2, stav 3, od dana učinjenog odkaza do podizanja redovitog uložka, jer tu zakon izričito drugačije propisuje glede kamatne stope. »Vriede jednaki uvjeti kao i kod uložka vezanog na isti rok« (§ 2, stav 3, rečenica druga), može se odnositi samo na kamatnu stopu, jer je sve ostalo sadržano u sliedećim riečima: —

Digitized by Google

»... nema prava razpolaganja«. Radi spomenutih tehničkih poteškoća moglo se je i ovdje ostaviti samo oduzimanje prava razpolaganja.

Zak. odredba o uložnom poslu ne odnosi se na uložke kod novčanih ustanova koje su pod zaštitom (§ 11). Njihov način razpolaganja je i onako predvidjen u uredbi o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika. U slučaju skidanja zaštite po spomenutoj uredbi zauzela je državna riznica u svim dosadašnjim slučajevima stanovište, da se svi ulošci nakon toga imaju smatrati redovitim uložcima, jer danom skidanja zaštite prelaze u sustav uložaka predvidjen u zak. odredbi o uložnom poslu bez mogućnosti likvidacije u smislu starih propisa prije zaštite.

Prelazna naredjenja § 12 nisu uspjela u stilizaciji tako, da na prvi mah ostavljaju utisak, da se svi ulošci bez razlike nakon 12. XII. 1941. moraju pretvoriti u redovite uložke, ako ulagač izričito nije zahtievao nešto drugo u danom roku od mjesec dana. Medjutim težište § 12 nije u pretvaranju u redovite uložke, nego u mogućnosti likvidacije dosadašnjih uložaka po dosadašnjim propisima i uvjetima ugovora. Pretvaranje zatečenih uložaka u redovite uložke, u smislu § 12, nema veće značenje od predpostavke predvidjene u § 2, stav 2: U slučaju sumnje o volji ulagača, što će biti uviek slučaj kod uložnih poslova sklopljenih po općim uvjetima novčane ustanove, pretvara se uložak u redoviti uložak. Ako ulagač zahtieva drugačije, a novčana ustanova eventualno na to ne pristane, može ga podići ili odkazati, u glavnom likvidirati po starim propisima i uvjetima ugovora. Ali ako se radi n. pr. o jednom uložku, koji je uložen na osnovu posebnog utanačenja izmedju ulagača i novčane ustanove i vezan, recimo, na godinu dana, nema razloga a ne može se predpostaviti ni volja zakonodavca, da se taj uložak pretvori sada u redoviti, pa da se može iz njega podići odmah izplatna kvota a cijeli podići nakon odkaza od tri mjeseca. To više, što takovu vrst uložka t. j. vezane uložke, poznaje i novi sustav zak. odredbe o uložnom poslu. Težina odnosno bit propisa § 12 nije dakle u pretvaranju u redovite uložke, nego u danoj mogućnosti da se zatečeni ulošci likvidiraju po dosadašnjim uvjetima, ako se ne će uskladiti sa novim propisima. Izreka pak o pretvaranju u redovite uložke je opetovanje načela predvidjenog već u § 2, stav 2. Svakako bi bilo bolje, da je zadnja rečenica § 12 »te će se...« izostala.

Tako se i zatečeni tekući računi ne mogu pretvoriti u redovite uložke, jer se predpostavka § 2, stav 2, o redovitim uložcima odnosi samo na uložke na štedne knjižice, jer samo »ulošci po vidjenju mogu biti na tekući račun« (§ 1, stav 2).

Primjena zak. odredbe o uložnom poslu donieti će svakako još mnogo zanimljivih pitanja.

Sama gospodarska važnost zak. odredbe o uložnom poslu, kako smo rekli, moći će se ocijeniti tek nakon donošenja drugih propisa, kojima će se sustavno nastaviti s organizacijom novčanog i kreditnog tržišta. Ali svakako već i sama ima tu prednost, što je doniela jedan red i pregled na jednom području novčanog tržišta time, što je izvršila, kako se kaže u obrazloženju zak. odredbe, »pregrupiranje i svrstavanje razpoloživih narodnih sredstava, te time u vezi što veću smirenost i sigurnost«.

Digitized by Google

† Dr. Metod Dolenc

U petak, dana 10. listopadma 1941. nestalo je za uviek dra Metoda Dolenca, redovitoga profesora krivičnoga prava na sveučilištu u Ljubljani.

Rodjen 19. prosinca 1875. na Slapu kod Vipave, srednjoškolske nauke učio je dielom u gimnaziji u Ljubljani, dielom u Novom Mjestu, gdje ih je svršio 1893. Pravo je učio na sveučilištu u Beču, a god. 1898. je stupio u sudsku pripremnu službu kod okružnoga suda u Novom Mjestu. God. 1900. postaje sudski pristav, a 1905. je bio pozvan u službu kod višega zemaljskoga suda u Gracu, gdje je služio kod okružnoga a kasnije, kao viećnik, kod prizivnoga suda. Pri koncu god. 1918. je bio dodieljen na službu kod netom osnovanoga prizivnoga suda u Ljubljani. God. 1920. je bio imenovan redovnim profesorom krivičnoga prava na sveučilištu u Ljubljani, gdje je predavao sve do svoje smrti. Bio je tri puta dekanom na pravnom fakultetu, a god. 1929/30. i rektorom sveučilišta. Dana 5. srpnja 1929. je bio imenovan članom dopisnikom filozofsko-pravnog razreda tadašnje Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu; god. 1938. je postao članom Akademije znanosti i umjetnosti u Ljubljani, a bio je članom i Akademije za njemačko pravo u Münchenu.

U Metodu Dolencu gubi sveučilište u Ljubljani jednoga od najuglednijih svojih nastavnika, a kritično-pravna znanost jednoga od odličnih svojih predstavnika. Njegov izvrstni tumač krivičnoga zakonika i njegov, zajedno s prof. Maklecovim sastavljen, sistem krivičnoga prava, poznati su vrlo dobro i kod hrvatskih praktičnih pravnika, te im služe kao »vademecum« u praktičnom sudskom i odvjetničkom životu.

Pokojni dr. Dolenc se je bavio sa istim odličnim uspjehom i s poviešću prava, kako to svjedoče njegovi vrlo zapaženi kritički radovi o Dušanovom zakoniku i o pravnoj poviesti slovenačkih zemalja.

Istaknemo li još njegov rad o krivičnom postupku protiv Veronike Desiničke, kritično izdanje sudskoga krivičnoga postupnika, knjigu o teoriji sudskoga krivičnoga postupnika, onu o simboličnim pravnim djelima i o izražavanjima kod Slovenaca, spomenuli smo jače plodove njegovoga znanstvenoga rada od god. 1923. do njegove prerane smrti.

Ovaj doista neumorni trudbenik na pravoslovnoj slovenačkoj njivi zaorao je duboke brazde i u »Slovenskom Pravniku«, glasilu družtva »Pravnik« u Ljubljani, koje već od 55 godina, preko toga svoga glasila, ponosno predstavlja slovenačke pravnike i bujnu, ozbiljnu, naučnu i praktičnu slovenačku pravnu knjigu. Bio mu je predsjednikom zadnjih 10 godina sve do svoje smrti; odbornikom dvadeset godina, suradnikom četrdeset godina. Kroz sve to vrieme nema možda svezka toga neobično liepo uredjivanog časopisa, u kojem nije pokojni dr. Dolenc uložio dio svoga marnoga, učenoga, znanstvenoga i punoga ljubavi rada, koji se je izpoljavao u naučnim prilozima teoriji prava, a posebice u objektivnim prikazima novijih djela, osobito iz područja krivičnoga prava.

Kada je godine 1935. pokojni dr. Dolenc samočetvrti s drugovima u radu Gregorjem Krekom, Radom Kušejem i Milanom Škerljem

Digitized by Google

navršavao šestdesetu godinu vrlo plodnoga života, »Slovenski Pravnik« je posvetio svima četirima svojih velikih suradnika, koji bi mogli biti na ponos i kudikamo većim narodima, posebni svezak, u kojem je dio ostalih predvodnika slovenačke pravne znanosti dao svoje naučne priloge.

U bivšem zakonodavnom savjetu, kojemu bijaše častni ali ne manje težki zadatak pripremanja nacrta novih zakona, dao je uz pokojnoga dra Ogorelicu i druge stručne pregaoce obilni dio rada oko sastavljanja krivičnoga zakonika i krivičnoga postupnika, pri kojem je radu — kako reče drug mu i prijatelj dr. Rudolf Sajovic, u pogrebnom slovu — »u tančine razčinio sadržaj i bit ljudskih zapoviedi i zabrana, a u razmatranjima na polju pravne poviesti pokušao, da prisluškuje kucanja pravne biti slovenačkoga naroda u prošlosti. Družtvo »Pravnik« pružilo mu je polje, na kojemu je mogao razvijati svoju ogromnu radnu snagu, pretvoriti svoje umne sile u djela, njima pokazivati odredjene ciljeve i namjere te ih složiti u jednu sviestnu cjelinu«.

S hrvatskim pravnicima bio je u stalnom dodiru, s mnogima od njih je prijateljevao i s ljubavlju je pratio rad našeg Hrv. pravničkog družtva. Bilo mu je vrlo stalo do toga, da se u svakome godištu »Mjesečnika« javi bar s jednom svojom razpravom.

Na posljednjem zemaljskom putu oprostili su se od njega u ime ljubljanske Akademije predsjednik prof. Nachtigal, za sveučilište rektor Kos, za pravni fakultet dekan Steska, sveuč. prof. Sajovic, a za djake S. Wilfan.

I mi se opraštamo od ovog velikoga pravnika i čovjeka, zahvalni sudbini, da smo ga upoznali, da smo ga mogli gledati pri radu i od njega naučiti, kako treba raditi za svoj narod nil deinde sperantes!

Slava mu!

Dr. Hugo Werk

† Dr. Josip Mudrovčić

Nestalo je iz naše sredine jednoga pravnika-veterana, koji se je svojim pravničkim radom vrlo izticao. Često smo ga vidjevali, kako vitak, brzim korakom uzpravno hoda zagrebačkim ulicama, naročito Jurjevskom ulicom, gdje je gore prema Cmroku u svojoj vili živio. Dne 1. prosinca 1941. oko 5 sati poslie podne zatvorio je za uviek svoje trudne oči dr. Josip Mudrovčić, umirovljeni viećnik stola sedmorice, u 84. godini života, te je bio pokopan 4. prosinca 1941. na Mirogoju.

Dr. Josip Mudrovčić se je rodio 14. ožujka 1858. u Dubovcu kraj Karlovca, gdje mu je majka prolazno boravila u vrieme njegova rodjenja, dok je zapravo bio rodom iz Ribnika u Lici. Otac mu je bio umirovljeni satnik. Pučku školu je svršio u Gospiću. Gimnazijske nauke je polazio u Zagrebu, gdje je god. 1878. položio i izpit zrelosti. Pravne nauke je slušao izprva na pravnom fakultetu u Grazu, gdje je položio i prvi pravno-poviestni državni izpit, a nastavio ih i svršio na pravnom fakultetu našega sveučilišta, gdje je položio ostale državne i sve stroge izpite, te bio promaknut na čast doktora prava.

Digitized by Google

Svršivši pravne nauke, posvetio se je dr. Josip Mudrovčić sudačkomu zvanju. Odkada je bio primljen u pravnu vježbu pa dalje, služio je većinom kod sudova, a istom ponešto i kod državnog odvjetničtva i to kao prislušnik i sudbeni pristav u raznim mjestima, kao u Osieku, Gospiću, Koprivnici, Zagrebu i Petrinji. U srpnju 1892. bio je kao sudbeni pristav I. razreda dodieljen na službovanje pravosudnomu odjelu ondašnje hrv. slav. dalm. zemaljske vlade. Svojim radom kod toga odjela je došao do osobitoga uvaženja, te je brzo kao činovnik napredovao. Nakon kratkoga vremena je bio imenovan perovodjom nižega razreda, koncem godine 1893. perovodjom višega razreda zemaljske vlade, a sredinom godine 1898. vladinim tajnikom. Nakon toga se je uskoro vratio u sudačku praksu, postavši viećnikom I. razreda kod sudbenoga stola u Požegi. Početkom godine 1906. je bio dodieljen banskomu stolu kao pomoćni izvjestitelj, a već u ožujku 1907. godine je bio imenovan viećnikom toga našega višega suda. U kolovozu godine 1910. bio je pak kao pomoćni izvjestitelj dodieljen stolu sedmorice, a početkom god. 1912. imenovan njegovim viećnikom.

Pošto je osjećao, da mu je zdravlje narušeno, i držao, da mu je radi toga potrebno mirovanje, zamolio je u drugoj polovici 1915. godine, da bude umirovljen. To je umirovljenje usliedilo Previšnjim rješenjem od 7. prosinca 1915. I kao umirovljenik nije dr. Josip Mudrovčić prestao raditi, nego je proučavao, kako bi se imali preinačiti neki naši zakoni, koji spadaju u područje pravosudja. Nakon oporavka je odlučio vratiti se u djelatnu službu. Rješenjem od mjeseca kolovoza 1919. je bio uzpostavljen viećnikom Stola sedmorice, te napokon umirovljen u ožujku godine 1923.

Osim svoje redovite službe vršio je dr. Josip Mudrovčić i neka druga uredovanja. Tako je više godina bio prisjednik financijalnoga suda I. molbe, te član-izpitivač povjerenstva za teoretički državni izpit razdjela sudstvenoga na našem sveučilištu. Mislim, da se ne varam, da je bio neko vrieme i član obraničkoga suda zagrebačke burze.

Dok je još službovao kod pravosudnoga odjela zemaljske vlade, bio mu je kao vladinomu tajniku polovicom godine 1899. podieljen jednogodišnji dopust u naučne svrhe. Taj je dopust sproveo dr. Josip Mudrovčić u Parizu, gdje je proučavao sudovanje tamošnjih sudova i pripremao gradivo za reformu gradj. parb. postupnika. Posljedak toga svojega proučavanja je iznio u vrlo obsežnom spisu, koji je nakon povratka kući podnesao pravosudnomu odjelu zemaljske vlade.

Polovicom godine 1901. bio je riešen dužnosti redovitoga službovanja, te mu je bilo povjereno, da prevede gradjanski zakonik tako, da bi se prevod mogao zakonodastvu preporučiti kao autentičan tekst gradjanskoga zakonika. Ujedno mu je bilo povjereno, da na temelju svojih studija pravi priedloge za reformu gradj. parb. postupnika i ovršnoga postupnika. U svrhu što mirnijega rada u tom pogledu bilo mu je dozvoljeno, da si odabere sam prebivalište. Posljedak ovoga rada dra Josipa Mudrovčića nije mi točno poznat, ali se ipak sjećam, da je bio priredio osnove nekih zakona.

Dr. Josip Mudrovčić je vrlo marljivo i uztrajno radio. Njegov rad odaje čovjeka velikih duševnih sposobnosti. Ako se ima pred očima, što sam o njegovom radu gore naveo, izlazi, da je on bio više

Digitized by Google

teoretičar nego praktičar. Javljao se je često svojim člancima u »Mjesečniku«. Navodim od toga ovdje samo ono, što mi se nalazi brzo na dohvatu: Za novelu gradjanskoga postupnika od godine 1852. (1923.); Zakon o pobijanju, što bi se imao donieti (1924.); Valorizacija, Preboj uobće u stečaju napose (1927.), Reforma gradjanskoga postupnika zapinje (1928.); O tumačenju § 269 gradj. parb. postupnika (1930.); Osnov za ulaganje u činovnički fond (1936.); Djelovanje zakona unatrag (1939.). Neka je pitanja razpravljao i u posebnim brošurama, kao n. pr. Pitanje pobijanja osuda beogradske i zagrebačke burze (1924.).

Dr. Josip Mudrovčić je za svoju marljivost i uzpješan rad dobivao priznanja i s najvišega mjesta. Već kao vladinomu perovodji bio mu je 1897. godine podieljen viteški krst Franje Josipa I. »u priznanje odlične službe«, a povodom na vlastitu molbu usliediloga umirovljenja god. 1915. viteški krst reda Leopoldova »u priznanje mnogogodišnjega vjernoga i uzpješnoga službovanja«. Nu najveća zadovoljština mu je bila vlastita sviest, da je na svakom službenom mjestu u svakom pogledu izvršio podpuno svoju dužnost. Ostavio je udovu Jelisavu i sinove dra Mateja, srednjoškolskoga profesora, i dra Nikolu, primarnoga liečnika u osječkoj bolnici. — Neka bude vječna slava dru Josipu Mudrovčiću! Počivao u miru!

Dr. Edo Lovrić

Pravosudje

a) Gradjansko

Propust poziva jednoga pismenoga svjedoka prilikom dostave spisa nepismenomu naslovniku nema za posljedicu gubitak svake vjerodostojnosti dostavnice.

Rješidba Stola sedmorice od 2. listopada 1941. br. Rek. 587/41.
(Zaključak Sudbenog stola u Derventi od 15. veljače 1941. br. Pl. 280/40).

Sudbeni stol je odbacio priziv tužene stranke, uložen proti osudi kotsuda u B. od 24. siečnja 1940. P 1839/39 kao kasno podnešen.

Iz obrazloženja: Prvomolbeno osudu pobija tužena prizivom ističući, da je osudu primio njezin muž i punomoćnik M. G. 12. svibnja 1940.

Prizivni sud je na temelju propisa § 567/II. grpp. proveo putem parničnoga suda potrebne izvide radi ustanovljenja načina i vremena dostave pobijane osude tuženoj.

Sudski glasnik kao svjedok A. K. je naveo, da je pobijanu osudu uručio mužu i punomoćniku tužene M. G. dana označenoga u dostavnici t. j. 6. svibnja 1940., a radi brzine propustio zatražiti podpis spomenutoga naslovnika na dostavnici. Svjedok M. G. suočen sa svjedokom A. K. je naveo, da je njemu pobijena osuda uručena za tuženu, ali se ne sjeća, tko mu ju je i kada uručio.

Na temelju posljedka ovih izvida prizivni sud prima, da je tuženoj na ruke njezinog u spisu iskazanoga punomoćnika M. G. pobijana osuda uručena dana označenoga u dostavnici t. j. 6. svibnja 1940., pa kako je priziv podnesen predajom na poštu dana 27. svibnja 1940., dakle nakon izminuća 15-dnevnog roka (§ 558. grpp.), to je isti temeljem propisa § 565/II i § 568/II grpp. kao prekasno donešen u nejavnoj sjednici valjalo odbaciti.

Digitized by Google

Stol Sedmorice nije uvažio prividni utok tužene.

Iz obrazloženja: Prizivni sud na utjecateljičinu tvrdnju u prizivu, da je priziv primila 12. svibnja 1940. a ne 6. svbnja 1940., kako je to u dostavnici navedeno proveo je izvide preslušanjem dotičnoga sudskoga dostavljača i muža tužene, koji ju je u parnici zastupao kao punomoćnik, pa je utvrdio, da je prvomolbena osuda uručena punomoćniku tužene 6. svibnja 1940. Pošto je tužena predala priziv 27. svibnja 1940., to je opravdano odbačen po §§ 565. br. 2, 568/II grpp.

Što je sudski dostavljač prilikom dostave osude propustio pozvati jednoga pismenoga svjedoka — pošto je naslovnik nepismen — nema za posljedicu, da je takva dostavnica izgubila svaku vjerodostojnost i da se točno utvrdjenje dana dostave ne bi moglo izvršiti preslušanjem naslovnika i sudskoga dostavljača. Kada je prizivni sud na taj način utvrdio, da je tuženoj dostavljena osuda 6. svibnja 1940., onda su izlišna sva izlaganja u previdnom utoku, kojima utjecateljica nastoji prikazati nevjerodostojnost dostavnice i iskaza sudskoga dostavljača.

Priobčio V. Luković, sudac u Derventi

Osuda, kojom se dozvoljava obnovljenje postupka (§ 624 grpp.) stavlja van snage raniju osudu, kojom je postupak pravomoćno dovršen, i ako to u novoj osudi nije izrično navedeno, pa tako ranija osuda prestaje biti i ovršni naslov, prije nego je novom osudom glavna stvar riešena (§ 634. grpp.). —

Tužbu na brisanje uknjižbe prava zaloga, dozvoljene na temelju ranije osude, ovlašten je podići bivši vlastnik nekretnina, na kojima je uknjižba prava zaloga provedena, i ako u doba podignuća te tužbe više nije vlastnik tih nekretnina, a to je bio u času podignuća tužbe u glavnoj stvari i u času izdanja dozvole za ovršnu uknjižbu prava zaloga (§ 329. grpp.).

Rješitba Stola sedmorice od 15. svibnja 1941. br. Rev. 531/941.

(Osuda Sudbenoga stola u Gospiću od 19. studenoga 1940. br. Po. 76/39-12 te osuda Banskog stola od 13. veljače 1941. br. Pl-87/941.).

U parnici D. D. iz Smiljana protiv M. N. iz Smiljana sada u Americi radi brisanja prava zaloga za glavnicu od 40.264 Kn.

Sudbeni stol je sudio po tužbenom zahtjevu iz sliedećih razloga.

Prema navodima tužitelja, izvršenim u tužbi i tokom razprave, na njegovim nekretninama upis. u zemlj. knj. ul. br. 365 k. o. Smiljan, te 1.410 i 987 k. o. Gospić uknjiženo je ovršno pravo zaloga za svotu od D. 40.264 spp. u korist tuženika i to na temelju osude od 13. studenoga 1933. Po. 68/33-2. Kako je već nakon pravosnažnosti te osude tužitelj ustao tužbom za obnovu postupka, dovršenoga osudom od 13. studenoga 1933. Po. 68-33-2. te u toj parnici za obnovu izhodio povoljnu osudu od 6. srpnja 1935. Po. 57-34-20, kojom je dozvoljena obnova postupka, a ta osuda je postala pravosnažnom, to smatra, da je ovršna uknjižba prava zaloga izhodjena osudom od 13. listopada 1933. Po. 68-33-2 postala bezpredmetnom i ništetnom, pa stoga je tražio molbenim putem uknjižbu brisanja prava zaloga, ali je tom molbom odbijen i upućen sa zahtjevom na put redovite gradjanske parnice. Ustaje stoga nazočnom tužbom za ostvarenje svoga prava.

Kako je iz spisa I. 2-34 vidljivo, da je ovršno pravo zaloga unjiženo na nekretnina tužiteljevim, upisanim u ul. br. 511 k. o. Smiljan, a ne kako je navedeno u tužbi, na nekretninama upisanim u ul. br. 365 k. o. Smiljan, kojih nekretnina nije ni vlasnik tužitelj, to je tužitelj izpravio naknadno historijat tužbe i petit tužbe onamo, da se radi o nekretninama uloška br. 511 k. o. Smiljan a ne ul. br. 365 k. o. Smiljan, na kojima je uknjiženo ovršno pravo zaloga, pa traži priznanje, da je ovršna uknjižba prava zaloga na tim nekretninama ul. br. 511, k. o. Smiljan postala bezpredmetna i da se ta uknjižba briše. Tuženi se nije protivio izpravku, pa kako se radi zapravo o pogrješci u pisanju dakle i izpravku te pogreške, dozvolio je sud izpravak temeljem § 330/4 grpp.

Digitized by Google

Tuženi protiveći se tužbenom zahtjevu u cijelosti, stavio je u glavnom ove prigovore:

a) prigovor nedopustivosti redovnoga pravnoga puta, obrazlažući isti time, da je tužilac imao svoje pravo tražiti molbom, a ne parničnim putem, a obzirom na ust. § 45 I. p.

b) prigovor nenadležnosti suda, pošto tuženi stalno boravi u inostranstvu.

c) prigovor, da tužitelj uopće nije vlastnik nekretnina ul. br. 987 k. o. Gospić, već da su vlastnici M. J. i M. M. iz Gospića.

Smatra u ostalom tuženi, da je tužba neosnovana i preuranjena, pošto dozvoljenom obnovom osuda od 13. sudenoga 1933. Po. 68/33-2 nije uopće stavljena još van snage, pa bi tužitelj mogao tek onda da stavi takav zahtjev, kada bi povoljno za njega uslijedio i drugi dio osude t. j. jus rescissorium.

Od predloženih dokaza sud je proveo slijedeća: a) razmatranjem spisa Po. 68-33, b) razmatranjem spisa Po. 57-34, c) razmatranjem spisa I. 2-1934, d) razmatranjem zemlj. knj. izvadka ul. br. 987 k. o. Gospić, 511 i 365 k. o. Smiljan.

Ad. a) Razzmatranjem spisa Po. 68/33 je ustanovljeno, da je na tužbu M. N. t. j. sadanjega tuženika protiv D. D. t. j. sadanjega tužitelja radi 719 dolara odnosno 40.264 D spp. donešena osuda zbog izostanka od 13. studenoga 1933. Po. 68/33-2 udovoljujuća tužbenom zahtjevu. Tuženi D. D. poslužio se je u tom predmetu prijedlogom za povraćaj u stanje prijašnje, ali s istim nije uspio, a pravnoga lijeka priziva uopće nije uložio.

Ad b) Iz spisa Po. 57-34 slijedi, da je D. D. iza kako je osuda od 13. studenoga 1933 Po. 68-33-2 postala pravosnažnom, ustao tužbom za obnovu postupka dovršenoga navedenom osudom.

Tužbu je temeljio na ust. § 624 točka 6 grpp.

U tom predmetu izrečena je osuda od 6. srpnja 1935. Po. 57-34-20, kojom se dozvoljava obnovljenje postupka u parnici Po. 68-33, dovršenoj osudom od 13. studenoga 1933. Po. 68/33-2. Ta je osuda osudom prizivnom suda od 28. veljače 1935. Pl. 7105-35/2 preinačena onamo, da je tužbeni zahtjev odbijen. Medjutim uslijed uložene po tužitelju revizije Stol sedmorice kao revizijski sud osudom od 7. svibnja 1936. Rev. 294/1-1936. uspostavio je ponovno osudu prvostepenog suda.

Ad c) Na temelju osude od 13. studenoga 1933. Pd. 68-33-2 zatražio je M. N. protiv D. D. ovršnu uknjižbu prava zaloga na nekretninama ul. br. 511 k. o. Smiljan te 987 i 1410 k. o. Gospić radi dužnih D 40.264 spp. Odlukom od 12. siječnja 1934. I. 2-1934. je udovoljeno tomu prijedlogu. 30. studenoga 1937. I. 2-1934-6 podnio je ovršenik prijedlog za uknjižbu brisanja prava zaloga, uknjiženoga u korist M. N. na njegovim nekretninama ul. br. 511 k. o. Smiljan, te 987 i 1410 k. o. Gospis, temeljeći taj prijedlog na osudi od 6. srpnja 1935. Po. 57-1934-20, ali je ovaj okružni sud zaključkom od 16. prosinca 1937. I. 2-1934/7 taj prijedlog odbio stavši na stanovište, da dozvoljenom obnovom nije osuda od 13. studenoga 1933. Po 68-1933-2 stavljena van snage, već da će ostati na snazi sve dotle, dok ne će biti nakon dovršenoga postupka u glavnoj stvari novom osudom eventualno ukinuta. Prizivni sud rješidbom od 10. ožujka 1938. Pl. 1.018/1938-1 nije uvažio rekurs iz razloga, što stoji na stanovištu, da reeksekucija po starom parničnom postupku nije dopustiva, pa da stoga molitelj svoj zahtjev imade ostvariti parničnim putem.

Stol sedmorice rješenjem od 15. lipnja 1938. Rek. 964/1-1938 nije uvažio izvanrednoga prevídnoga utoka, uloženoga protiv banskostolne rješitbe, zastupajući stanovište, da osuda od 13. studenoga 1933. Po. 68-33-2 nije osudom od 6. srpnja 1935. Po. 57/34-20 niti ukinuta a n ti preinačena, a u ostalom da se molbenim putem ni onako ne bi u tom slučaju moglo izhoditi brisanje, jer da reeksekucije stari postupnik ne pozna.

Ad d) Iz doprinešenih z. k. izvadaka slijedi, da je tužitelj z. k. vlastnik nekret. ul. br. 511 k. o. Smiljan a neosporno je i vlastnik uloška br. 1. 410 k. o. Gospić na kojima je uknjiženo pravo zaloga za stvotu od 40.264 D spp. na korist tuženika, a da uopće nije z. k. vlastnik nekretnina ul. br. 365 k. o. Smiljan. Zemljišno-knjižni vlastnik nekretnina ul. broj 987 k. o., u kojem ul. je takodjer uknjiženo pravo zaloga za gore navedenu svotu u korist tuženika, bio je tužitelj, ali je već prije podignuća tužbe, o kojoj se ovdje vodi postupak, sam zatražio prenos tih nekretnina na M.

Digitized by Google

J. i M. iz Gospića, koji su kao takvi uknjiženi i to na temelju osude od 17. rujna 1933. Po. 30/1933-6.

Tužitelj tvrdi, da imade pravni interes, da se na tim nekretninama, kojih on sada nije zemlj.-knj. vlastnik, briše uknjiženo pravo zaloga, jer na tim nekretninama imade i on uknjiženo ovršno pravo zaloga za tražbinu od 56.700 D spp., pa smatra, da je on uknjižbom povrijedjen u svojem pravu.

Ustanovljeno je iz navedenoga zemlj.-knj. izvadka, da je doista na korist tužitelja uknjiženo ovršno pravo zaloga za tražbinu od 56.700 D spp., ali ta uknjižba u korist tužitelja dolazi iza uknjižbe u korist tuženika provedene.

Razlozi suda. Prigovor nedopustivosti radi pravnog puta je neumjestan već gledom na gore pod c) navedene rješidbe prizivnog suda i Stola sedmorice.

Prizivanje na ustanovu § 45 I. p. nije umjesno, ako se ima u vidu, da je tužitelj podnio prijedlog za brisanje već godine 1937., dakle prije stupanja na snagu zakona o izvršenju i obezbjedjenju. U ostalom i sama ustanova § 45 I. p. ne izključuje u takvim slučajevima redovite parnice.

Nije umjestan ni prigovor nenadležnosti suda, već gledom na propise § 63, 64 i 77 grpp., a pozivanje tuženika na ustanovu § 34, 35. i 36. I. p. govori u prilog tužitelja u pogledu nadležnosti, a ne u korist tuženika, pogotovo što je kod istoga ovog suda vodjena parnica Po. 68-33. i od istoga ovoga suda dozvoljena ovršna uknjižba prava zaloga na nekretninama tužitelja u korist tuženika. Kako o tim prigovorima nije razpravljano zasebno nego u vezi sa glavnom stvari, to je odluka o tim prigovorima ušla u odluku o glavnoj stvari (§ 356 grpp.).

Što se tiče same stvari, to je trebalo da se izvede na čistac slijedeće:

1) da li je osudom od 6. srpnja 1935. Po. 57-34-20 stavljena osuda od 13. studenoga 1933. Po.68-33-2, a na kojoj se i osniva ovršna uknjižba prava zaloga, van snage ili ne, pa da li je dakle tužba osnovana ili nije.

2) Da li je tužba uopće osnovana glede traženja brisanja ovršne uknjižbe prava zaloga na nekretninama ul. br. 987 k. o. Gospić, kojih tužitelj i nije zemljištno knjižni vlastnik.

Ad 1) Istina je da osuda od 6. srpnja 1935. Po. 57-34-20 ne glasi ovamo, da se istom ukida ili preinačuje osuda od 13. studenoga 1933. Po 68-33-2, već glasi onamo, da se dozvoljava obnova postupka dovršenoga pravomoćnom osudom od 13. studenoga 1933. Po. 68-33-2.

Ali nastaje pitanje, kakav učinak ima ipak osuda od 6. srpnja 1935. Po. 57-34-20. Već je napred napomenuto, da je osudom od 6. srpnja 1935. Po. 57-34-20 dozvoljena samo obnova postupka u spisu Po. 68-33-2, dakle usliedio je jus rescindens, a da osuda u glgavnoj stvari nije još donešena nego se vodi još postupak.

Ipak i sama ta prva osuda, donešena prema ustanovi 634/1 grpp., ima učinak na osudu od 13. studenoga 1933. Po. 68-33-2 to samo onamo, da je ta osuda stavljena van snage onim časom, čim je bila pravomoćna osuda, kojom se dopušta obnovljenje. Ne mora to u samoj osudi biti izričito rečeno, jer zahtjev prvoga dijela i ne ide za drugim, nego se traži samo dozvola obnovljenja postupka, al je baš posljedica dozvoljene obnove posve-mašnje ukidanje ranije osude. Z- to i takvo tumačenje t. j. za tumačenje, da je pravomoćno dozvoljenim obnovljenjem ranija osuda stavljena van snage, govori u prvom redu sama ustanova § 643/II grpp.

Nakon pravosnažnosti osude, kojom je dozvoljeno obnovljenje, ima se prema ustanovi § 634/II grpp. provesti postupak u glavnoj stvari. Koja može biti ta glavna stvar, o kojoj će se imati odlučivati. Svakako samo ona, o kojoj je već jednom odlučeno i to osudom. Slijedi to iz § 633/III grpp. prema kojemu imade o glavnoj stvari da raspravlja sud, koji je u prvom stepenu imao da raspravlja o glavnoj stvari, a što je samo po sebi jasno, jer se raspravlja sada ponovno o stvari, o kojoj je već ranije raspravljano i osudom o njoj odlučeno. Za takvo tumačenje govore nadalje i § 637,638 i 639 grpp.

Za razliku od tužaba zbog ništavosti, koje se mogu uložiti, samo ako je neka stvar pravosnaž. osudom dovršena (§ 623 grpp.), tužbe za obnovu mogu se podnijeti i onda, kad je doduše u nekoj stvari završen postupak osudom, ali ta osuda i ne

mora biti pravosnažna, pa da bi se onda mogla podnijeti tužba za obnovljenje. Dakle može se podnijeti tužba, kakovu predvidja § 624 grpp. i onda, kada je postupak u nekoj stvari doduše završen osudom, ali ta osuda još nije pravosnažna, nego je protiv nje uložen pravni lijek bio priziv, bila revizija protiv osude prizivnog suda.

Baš taj slučaj t. j. da je tužba za obnovu podnešena u vrijeme, kada je uložen priziv ili revizija protiv osude u postupku, kojega se traži obnova, ili u vrijeme, dok teče prizivni li revizijski postupak, ima u vidu § 637 grpp. Ustanova § 637 grpp. ističe, da se u takvom slučaju može bilo po predlogu, bilo po službenj dužnosti narediti, da se bez odlaganja prekine prizivni ili revizijski postupak, ako se tužba za obnovljenje temelji na kakvom razlogu, spomenutom pod brojem 1-4 § 624 grpp., a tužbi bude priložena u izvorniku ili ovjerenom prepisu pravosnažna osuda kaznenoga suda.

Ustanova § 638 grpp. ide još i dalje, jer dozvoljava prekinuće prizivnog ili revizijskoga postupka i u ostalim slučajevima uslijed podnošenja tužbe za obnovljenje. To prekinuće ima uslijediti bilo po prijedlogu bilo po službenoj dužnosti, a o istom odlučuje onaj sud, koji je pozvan, da raspravlja o tužbi. Što više prekidanje se može narediti i u toku ustmene razprave o tužbi za obnovljenje. Protiv prekidanja postupka nema pravnoga lijeka (§ 639/I. grpp.). Ta ista ustanova § 639/II. grpp. obrazlaže, kako se imade postupati, ako tužba za obnavljanje bude pravosnažno odbačena ili tužbeno traženje za obnavljnje prvosnažno odbijeno.

Pod prvim slučajem (odbačenje tužbe zaključkom) ima se u vidu §631/I grpp., a pod drugim (odbijanje tužbenoga zahtjeva osudom) §634/I grpp.

Dakle razumijeva se samo »jus rescidens«, jer se osudom, u koliko se već tužba zaključkom ne odbaci (§ 631/I grpp.), ima izreći, da se dopušta obnovljenje ili da se ne dopušta. Nikakav drugi zahtjev se ne može staviti, a niti osudom o istom izreći, jer je to baš svrha postupka za obnovljenje. U takvoj osudi naravski o samoj glavnoj stvari još i nije govora, jer se je raspravljalo predhodno samo o tom, da li postoje, ili ne postoje uslovi za obnovu, dok se o glavnoj stvari ima razpravljati tek poslije toga. Kada je dakle taj predhodni postupak riješen bilo zaključkom (§ 631/I grpp.) onamo, da se tužba odbacuje, bilo osudom (§ 634 grpp.) opet onamo, da se tužbeno traženje za obnovljenje odbija, a takav zaključak ili osuda postane pravosnažna, onda se imade prema § 639/II grpp. prekinuti postupak o pravnim lijekovima bilo po prijedlogu bilo po službenoj dužnosti nastaviti, a postupak po tužbi za obnovu ne dolazi uobće više u obzir.

Nastaje sada pitanje, kako se imade postupati onda, ako je postupak po pravnom lijeku priziva ili revizije bio povodom podignute tužbe za obnovljenje prekinut, a takvoj tužbi za obnovljenje pravosnažno bude udovoljeno, t. j. traženo obnovljenje pravosnažnom osudom je dopušteno. Na to pitanje može biti samo taj odgovor, da je uslijed takvoga stanja stvari dotični pravni lijek bilo priziva bilo revizije postao bezpredmetnim, te se o istome nema donašati nikakvo rješenje. To je logična posljedica onoga, što je napred navedeno, t. j. da se prekinuti postupak po pravnom lijeku priziva ili revizije imade nastaviti za slučaj, da tužba za obnovljenje bude pravosnažno odbačena ili da tužbeno traženje za obnovljenje bude pravosnažno odbijeno. U tom slučaju postupak u glavnoj stvari mora se naravski dovršiti, jer osuda u glavnoj stvari tužbom za obnovljenje, koja nije uspjela, nije stavljena ni potpuno, a niti djelomično van snage, pa se dakle postupak, koji nije konačno dovršen, jer još postoji bilo prizivni, bilo revizijski stadiji, mora konačno završiti.

Medjutim, čim je dozvoljena pravosnažnom osudom obnova ranijega postupka, tada znači, da ranija osuda u glavnoj stvari više ne postoji i ne može postojati, jer bi inače sama osuda (jus rescidens) bila bez ikakvoga dejstva, a s druge strane suvišno bi bilo naglasivanje u § 639/II grpp., da se samo tada i jedino tada imade nastaviti prekinuti prizivni ili revizijski postupak, ako tužba za obnovu nije uspjela, a odluka o tom je postala pravosnažna. Ponovno se naglasuje, da zakonodavac u § 639/II grpp. imade u vidu samo prvi dio tražcnja tužbe za obnovu, pa prema tome

Digitized by Google

samo »jus rescindes«, jer se po drugom dijelu zahtjeva rješavanje o glavnoj stvari dakle o predmetu koji je već ranije osudom makar i nepravomoćno bio dovršen. Jedino se po tako zauzetom stanovištu može tumačiti činjenica, da drugi dio postupka, kojim se razpravlja o glavnoj stvari već ranije presudjenoj, može vršiti osudom, koja za tražioca obnove može izpasti i nepovoljnije, nego što je bila i ranija osuda. Na primjer: A ustaje tužbom protiv B radi D 60.000 spp. Osudom uspije samo za 30.000 D. Tuženi B još u prizivnom stadiju podiže tužbu za obnovu toga postupka, te bude prizivni postupak uslijed toga prekinut. Pravosnažnom osudom dopušta se obnova. Prizivi uloženi po objema strankama su postali uslijed toga bezpredmetni.

U postupku, koji se nakon toga provodi, a gdje je dopušteno strankama predložiti i nova dokazala, kojima dokazuju postojanje svojih prava, odnosno prigovora, presudni sud ustanovljuje, da tražbina tužitelja ne postoji samo za svotu od D 30.000 spp. kako je ranije bilo presudjeno, nego da ona postoji još za daljnjih D 15.000, pa udovoljuje tužbenom zahtjevu za ukupno D 45.000 spp.

Dakle u tom slučaju je jus rescissorium imao učinak nepovoljan po tražioca obnove, jer je sadanja nova osuda (jus rescissorium) ispala za njega mnogo nepovoljnija. Takav slučaj ne bi se uopće mogao desiti, kad se ne bi smatralo, da je pravosnažno dozvoljenom obnovom stavljena ranija osuda u cijelosti van snage. Ne bi bio ni pojmljiv ponovni postupak u glavnoj stvari, kad je taj postupak već jednom dovršen osudom, a nezadovoljna stranka imala je eventualno još otvoren rok za priziv ili reviziju. Baš uslijed toga, što se pravosnažno dozvoljenom obnovom stavlja ranije donešena osuda van snage, ima se ponovno razpraviti glavna stvar, jer sad ista stvar dolazi u početni stadij samo s tom razlikom, da stranke mogu sada u novoj razpravi iznijeti nove tvrdnje, nove prigovore, te predložiti nova dokazala, a prema uzpjehu razprave i dokaza ovisi i sama nova osuda, koja može — kako je rečeno — biti jednaka s ranijom, ali može biti i drukčija, t. j. povoljnija za tuženika, ali opet i nepovolina za tužcnika, a povoljnija za tužitelja, mada je baš tuženi tražio obnovljenje. Takvo stanovište zastupa i V. B. sudište (vidi G. U. N. F. br. 2220).

Istina je, da prema § 640 grpp. u slučajevima, u kojima povodom podignute tužbe za obnovu nije ni po prijedlogu, ni po službenoj dužnosti bilo odredjeno prekinuće prizivnoga ili revizijskoga postupka, može se dogoditi, da osuda u glavnoj stvari postane pravovažna, jer pravni lijek priziva odnosno revizije nije bio uvažen, da postane dakle i izvršna. Sama činjenica, što je podnesena tužba za obnovljenje, ne utiče naime na izvršnost i pravosnažnost osude, koja se takvom tužbom pobija (§ 640/II grpp.). Ali iz toga još ne slijedi, da gore iznešeno stanovište ovoga suda ne bi bilo izpravno. Ranije donešena osuda može postati i pravosnažna, pa dakle i izvršna, ali ta pravosnažnost i izvršnost može postojati tako dugo, dok sama osuda postoji. Čim osude nema, ne može više biti ni govora o njezinoj pravovažnosti i izvršnosti. Već je naprijed navedeno, da je ovosudna osuda od 13. studenoga 1933. Po. 68-33-2 bila pravosnažna već onda, kad je postupak po tužbi za obnovljenje tekar započeo. Nije dakle moglo biti mjesta prikinuća prizivnoga ili revizijskoga postupka. Nije moglo biti govora o tom, da bi se na zahtjev D. D. kao ovršenika mogao bio obustaviti ovršni pstupak, dok je isti podignuo tužbu za obnovljenje, jer bi se takva obustava ovršnoga postupka kosila s propisima § 640/II grpp.

Druga je medjutim stvar sada, kada je osudom od 6. srpnja 1935. Po. 57-34-20 dozvoljeno obnovljenje, a ta osuda je postala pravosnažnom. Ta pravosnažna osuda ima svakako prema gore izloženomu taj učinak, da se imade smatrati, da ranije dnešena osuda od 13. studenoga 1933. Po. 68-33-2 više ne postoji.

I ako je ranije Okružni sud u Gospiću u spisu I. 2-34 zastupao drugo mišljenje u pogledu učinka osude od 6. srpnja 1935. Po. 57-34-20 na osudu od 13. studenoga 1933. Po- 68-32-2, a s tim mišljenjem se je u glavnom složio i Stol sedmorice u svojoj rješidbi d 5. lipnja 1938. br. Rek. 946-1-1938. to pravno mišljenje, jer je dano u drugom predmetu, nimalo ne veže ovaj sud već gledom na propise § 368 i 593 grpp., pa prema tome odluke donešene u izvršnom spisu I. 2-34 ne mogu biti od utjecaja za ovu parnicu.

Digitized by Google

Čim se smatra, da ranija osuda od 13. studenoga 1933. Po. 68-33-2, koja je služila kao izvršni naslov za ovršnu uknjižbu prava zaloga, više ne postoji, pa ni djelimično, onda pada i sve ono, što je bilo posljedica te osude. Ako više ne postoji osuda, onda ne postji više ni izvršni naslov, jer je osuda služila za izvršni naslova. Čim pak ne postoji izzvršni naslov, jer je prestao s prestajanjem osude od 13. studenoga 1933. Po. 68-33, onda je s pravom tužitelj mogao tražiti brisanje ovršne uknjižbe prava zaloga na nekretninama ul. br. 511 k. o. Smiljan i 1410 k. o. Gospić, a to već temeljem § 38 t. 2 odj. 3 I. P. u vezi sa § 45 I. p. Tužba za traženje brisanja ovršne uknjižbe prava zaloga na nekretninama ul. br. 1410 k. o. Gospić je obzirom na sve gore iznešeno dakle opravdana.

Ad 2) Već je u činjeničnom stanju ove osude rečeno, da je tužitelj bio svojedobno doduše zemljištno-knjižni vlastnik nekretnina ul. br. 987 k. o. Gospić, ali da su kasnije i to prije podignuća naznačene tužbe te nekretnine prenešene na M. J. i M. iz Gospića. Ustanovljeno j takodjer, da je tužitelj na temelju ovosudne osude od 27. rujna 1933. br. P. 30-33-6 zalogopravno osiguran na tim nekretninama za tražbinu od D 56.700 spp. Ta je uknjižba prava zaloga u njegovu korist provedena na tim nekretninama iza tražbine M.N. t. j. tuženika, tako da bi tužitelj mogao, u koliko bi ta uknjižba prava zaloga u korist tuženika i dalje bila na snazi, doći do podmirenja za svoje potraživanje tek nakon namirenja tuženika.

Postoji dakle pravni interes tužitelja, da se ta uknižba briše, jer je tom uknjižbom tužitelj svakako povrijedjen u svojem uknjiženom pravu. Slijedom toga pripada već gledom na ustanovu § 68. z. o. z. k. tužitelju pravo, da traži brisanje uknjižbe prava zaloga izhodjenoga u korist tuženika na nekretninama ul. br. 987 k. o. Gospić.

Prema gore izloženomu osnovana je tužba i u pogledu nekretnina ul. br. 987 k. o. Gospić, i ako tužitelj nije više zemljištno-knjižni vlastnik istih. Obzirom na sve gore izloženo valjalo je tužbenomu zahtjevu u cijelosti udovoljiti. — Odluka o troškovima temelji se na ustanovi § 143 grpp.

Banski stol je povodom priziva tuženoga prvomolbenu osudu potvrdio i priziv nije uvažio iz sliedećih razloga:

Tuženi napada prvostevenu osudu u cijelosti, a iz prizivnih razloga pogrješne pravne ocjene, da je osuda sastavljena s takovim nedostatcima, da je nije moguće sa sigurnošću izpitati, a za samu osudu nisu iznešeni valjani razlozi, nadalje da napadnuta osuda počiva na pogrješnoj činjeničnoj predpostavci. Povrh toga stavio je prigovor nenadležnosti suda, prigovor nedopustivosti redovnoga pravnoga puta, kao i prigovor promašene aktivne legitimacije.

Predlaže, da se napadnuta osuda ukine i tužba odbaci, podredno, da se napadnuta osuda preinači i tužba odbaci, te konačno, da se napadnuta osuda ukine i stvar vrati prvostepenomu sudu radi ponovnoga razpravljanja i donošenja nove osude.

Tužitelj na ovaj priziv nije dao svoj odgovor. Stranke nisu se odrekle ustmene prizivne rasprave (§ 586 grpp.). Posljedak rasprave i dokazivanja, kako je utvrdjen u prvostepenim spisima i u osudi, nije izmijenjen prizivnim postupkom (§ 592 grpp.).

Činjenično stanje, kako je utvrdjeno u prvostepenoj osudi i parničnim spisima usvaja ovaj prizivni sud (§ 594 grpp.).

Priziv nije osnovan. Medju strankama je neprijeporno, a konačno je utvrdjeno i to izvornim spsima prvostepenoga suda Po. 68/33, Po. 57/34 i I. 2/34, koji prileže ovomu parničnomu spisu, da je M. N. (današnji tuženi) utužio D. D. (današnjega tužitelja) kod parničnoga spisa prvostepenoga suda Po. 68/33, pa je potonji i osudjen osudom radi izostanka od 13. siječnja 1933. na platež svote od 40.264 D spp. Protiv te osude nije uložen priziv, nego samo molba za povraćaj, koja je pravosnažno odbijena. Temeljem te osude zatražio je tadanji tužitelj kod spisa I. 2/34 ovršnu uknjižbu prava zaloga, a na nekretninama tadanjega tuženika upisanim u z. k. ul. br. 511 k. o. Smiljan, 987 i 1410 k. o. Gospić, što je prvostepenom odlukom od 12. siječnja 1934. i dozzvoljeno.

Nakon toga podnio je tuženi D. D. kod prvostepenoga suda dana 4. rujna 1934. pod oznakom Po. 57/34 tužbu radi obnavljanja gore navedenog postupka, a temeljem § 624 t. 6 grpp.

Digitized by Google

Osudom prvostepenoga suda od 6. prosinca 1935. dozvoljeno je traženo obnavljanje time, da će se po pravomoćnosti te osude pristupiti samomu raspravljanju u pogledu glavne stvari. Ta je osuda potvrdjena osudom Stola sedmorice od 7. svibnja 19936. Rev. 294/36-1.

Prvostepeni postupak u pogledu glavne stvari, koji je započeo po pravosnažnosti prije spomenute osude, još je i danas u tečaju.

Pošto je osuda, kojom je dozvoljeno obnavljanje postupka postala pravosnažnom, zatražio je izvršenik D. D. kod ovršnog spisa I. 2/34, a molbom od 30. rujna 1937. uknjižbu brisanja gore navedenoga dozvoljenoga ovršnoga prava zaloga sa navedenih njegovih nekretnina, ali je s tim svojim traženjem odbijen prvostepenom odlukom od 6. prosinca 1937. I. 2/34.

Tu odluku je potvrdio prizivni sud rješenjem od 16. veljače 1938. Pl. 1018/38. te Stol sedmorice rješenjem od 15. lipnja 1938. Rek. 946/38. Oba sudišta u svojim rješenjima naročito su istakla, da stari ovršni postupak ne pozna reeksekucije, pa da se takva traženja mogu ostvariti samo redovitim parničnim putem, a ne molbenim putem. Tako je došlo do nazočne tužbe. Prvostepeni sud osnovano je odbacio po tuženom stavljeni prigovor nenadležnosti suda, obzirom na § 626 grpp., te obzirom na činjenicu, da su oba napred navedena postupka i to onaj pod Po. 68/33 i onaj pod Po. 57/34. vodjena pred istim sudom, s druge strane ovdje se radilo o postupku po § 310 grpp. Isto tako je prvostepeni sud posve osnovano odbacio i daljnji prigovor nedopustivosti redovnoga pravnoga puta. Prizivni sud u rješitbi od 16. ožujka 1938. Pl. 1018/38, te Stol sedmorice u rješitbi od 15. lipnja 1938. Rek. 946/38 riješili su, da se brisanje provedene uknjižbe prava zaloga u ovom slučaju može tražiti samo redovitim parničnim putem, a ne molbenim putem.

I mimo toga pozivanje tuženikovo na novi izvršni postupnik, temeljem kojega bi se takovo traženje imalo provesti molbenim putem, ukazuje se neosnovanim napose radi toga, što je taj ovršni postupak započet još u godini 19934., dakle prije stupanja na snagu novoga ivršnoga postupnika, pa se i svaka molba, koja se odnosi na taj postupak, imade riješiti po starom ovršnom postupniku. U ovom slučaju ne može ni doći do primjene propisa novog izvršnog postupnika.

Tuženi glavni svoj prizivni razlog temelji na okolnosti, da prvostepenom osudom od 6. srpnja 1935. Po. 57/34, kojom je dopušteno obnavljanje, nije prvostepena osuda radi izostanka od 13. rujna 1933. Po. 68/33 stavljena van snage, pa da prema tome ta osuda još uvijek postoji na snazi.

Svaka tužba radi obnavljanja sastoji iz dva dijela. Prvi dio, sastoji iz traženja dopuštenja za obnavljanje odnosno poništenje osude u glavnoj stvari, bilo u cijelosti bilo djelimično, već prema razlozima obnavljanja (judicium rescidens), a drugi dio sastoji se od traženja u pogledu glavne stvari (judicium rescissorium). Dakako, da ovo drugo traženje stoji u najužoj vezi s prvim traženjem, jer u koliko tužitelj ne bi uspio s prvim traženjem, odpada svako traženje zapravo raspravljanje u pogledu drugoga dijela t. j. glavne stvari.

Postupak na tužbu radi obnavljanja predleži prvenstveno u ispitivanju i utvrdjenju, da li postoje zakonski uvjeti o dopustivosti obnavljanja ili ne postoje.

Kada je parnični sud u pogledu glavne stvari, te sud, kod kojega teče postupak na tužbu za obnavljanje, jedan te isti sud, kao što je to slučaj ovdje, može ali ne mora, prvostepeni sud odrediti (§635 grpp.), da se izda o dopustivosti obnavljanja zasebna osuda, a istom po pravosnažnosti iste da se pristupi raspravljanju u pogledu glavne stvari. ili može odrediti, da se o provedbi postupka radi obnavljanja odmah predje na raspravljanje u glavnoj stvari. te da se u pogledu oba dijela traženja, donese jedana osuda.

U ovom predmetu radi se o slučaju, gdje je sud riješio prvi dio traženja t. j. o dopustivosti obnavljanja, te je u pogledu toga izdao i zasebnu osudu (judicium rescindens), te u njoj naročito istakao, da ju temelji na § 624 toč. 6. grpp. Skroz je nepotrebno, da ta osuda zasebno i izričito naredjuje, da se i osuda u glavnoj stvari poništava. Upravo u samom odobrenju obnavljanja, leži ujedno i odluka o ukidanju osude u glavnoj stvari, te to nije nužno zasebno isticati.

Digitized by Google

Posve je nesnovana tvrdnja prizivatelja, da se u nazočnom slučaju pitanje ukidanja osude u glavnoj stvari imade riješiti drugim dijelom nazočne tužbe t. j. sa razpravljanjem u glavnoj stvari. Kada bi ta tvrdnja tuženikova stajala, onda bi bilo skroz nepotrebno traženje dopuštanja za obnavljanje odnosno izdanja judicium rescindensa. Kada bi u istinu tako bilo, došlo bi do jedne nemogućnosti, da najprije bude izdana osuda, koja dopušta obnavljanje, a nakon toga da bude eventualno izdana osuda u pogledu glavne stvari, u kojoj bi biblo i rješenje, da se ne dopušta obnavljanje, odnosno, da se osuda ne ukida. Prvostepeni sud osudom od 6. srpnja 1935. Po. 57/34 dopustio je obnavljanje, dočim je raspravljanje u glavnoj stvari odvojio i odredio, da će se istom po pravovažnosti te osude samo o glavnoj stvari rzspravljati.

Isto tako je nosnovana i daljnja tvrdnja prizivatelja, da se prema samomu petitu tužbe a obnavljanje (Po. 57-34) imade uz rješenje u glavnoj stvar još da izreče i rješenje o ukidanju osude u glavnoj stvari Iako je tužitelj u drugom dijelu svoga tužbovnoga petita stavio zahtjev za ukidanje osude u glavnoj stvari mimo zahtjeva stavljenoga u prvom dijelu petita za dopuštanje obnavljanja, to nije od nikakova utjecaja za samu stvar, jer je to i onako sadržano u prvom dijelu traženja, kako je to posve ispravno prvostepeni sud i presudio, te ostavio za zasebno raspravljanje i nastavni postupak samo raspravljanje o glavnoj stvari Tu osudu potvrdio je revizijski sud osudom od 7. svibnja 1936. Rev. 294/36-1.

Neosnovan je i daljnji prizivni razlog u pogledu presudjenja glede nekretnina upisanih u z. k. ul. br. 987 k. o. Gospić, te s time u vezi i stavljeni prigovor promašene aktivne legitimacije, a to sve obzirom na okolnost, da tužitelj nije više vlastnikom tih nekretnina, nego treća osoba.

Na temelju ukinute osude u glavnoj stvari kod spisa Po. 68/33 dozvoljena je kod izvršnoga spisa I. 2/34 ovršna uknjižba prava zaloga i na nekretninama, upisanim u zeml. knj. ulošku br. 987 k. o. Gospić. U času podignuća tužbe u glavnoj stvari odnosno izdanja osude radi izostanka, kao i u času izdanja dozvole za ovršnu uknjižbu na nekretninama tužiteljevim, tužitelj je bio vlastnikom nekretnina, upisanim u zeml. knj. ul. br. 987 k. o. Gospić.

Za podnošenje tužbe za obnavljanje isključivo su legitimirane samo stranke, koje su sudjelovale u glavnoj parnici i to bez obzira, da li je predmet traženja u glavnoj parnici tokom toga postupka naknadno otudjen, te to otudjenje za slučaj dozvole obnavljanja nema nikakova utjecaja na samu parnicu u glavnoj stvatri (§ 329 grpp.).

Nema zakonskih propisa, koji bi priječili, kada se dozvoli obnavljanje i kada bude ukinuta osuda u glavnoj stvari, na kojoj je utemeljeno ovršno pravo, ukidanje, koje se traži ovom parnicom, da se dozvoli i uknjižba brisanja provedenoga založnoga prava, bez obzira, da li je tužitelj danas vlastnik tih nekretnina ili nije. Prema tome neosnovan je i takav prizivni razlog, odnosno prigovor promašene aktivne legitimacije.

Prizivni sud nije našao nikakovih niština niti u postupku prvostepenoga suda, niti u pobijanoj osudi, a naročito ne gore istaknute ništine, a za samu osudu donešeni su valjani razlozi, pa je stoga razloga valjalo tuženikov priziv neuvažiti i napadnutu prvostepenu osudu potvrditi. Izreka o trošku osniva se na §§ 143, 152 u vezi sa § 111 grpp. kao i § 312 grpp. pa prema tomu pristoji pravo tužitelju, da skrbniku određeni trošak naknadi od tuženoga. U pogledu skrbničkog troška prvostepenog postupka pristoji skrbniku pravo, da kod prvostepenoga suda stavi u tom pravcu zaseban predlog, o čemu će isti odlučiti zasebnim zaključkom.

Stol sedmorice je uslied previda tuženoga neuvaženjem istoga potvrdio osudu Banskog stola iz sliedećih razloga:

Tuženik pobija drugostepenu osudu revizijom iz br. 1.-4. § 597 grpp. Povrede iz br. 1. vidi u neuvaženju prigovora nedopustivosti redovnoga puta i nenadležnosti suda (§ 571 br. 3 i 6 grpp.), nadalje u okolnosti, da tuženome propuštanjem dostave nije dana mogućnost, da pred sudom raspravlja (§ 571 br. 4 grpp.) i napokon, da je osuda sastavljena s takvim nedostatcima, da ju nije moguće sa sigurnošću izpitati(§ 571 br. 9. grpp.). Povreda iz br. 2 da se sastoji u tome, što je propušteno

Digitized by Google

utvrditi iz spisa Po. 57/1934, da je osudom prvostepenoga suda od 6. srpnja 1935. br. Po. 57/1934-20, koja je potvrdjena osudom Stola sedmorice od 7. svibnja 1936. br. Rev. 294/36-I, dozvoljeno obnovljenje postupka u osnovnoj parnici br. Po. 68/1933 i to iz razloga, koji su predvidjeni u § 624 toč. 6 grpp., da ta osuda ima samo značaj medju-osude, te da je tom medju-osudom riješen samo petit pod toč. I. parnice za ponavljanje Po. 57/1934, a petit pod toč. 2. tužbe u parnici Po. 57/1934 tek ima da bude riješen konačnom osudom u istoj parnici Po. 57/34, a ne osudom u parnici Po. 58/1933, pa prema tome, da je osuda u parnici Po. 68/1933 još uvijek na snazi i da nije ustanovljeno, da tužitelj u času podizanja ove parnice uopće nije bio uknjižen pravom zaloga na nekretninama z. k. ul. br. 987 k. o. Gospić — i napokon da tuženik ima na temelju osude pravomćno dosudjene knjižene parnične i ovršne troškove.

Povredu iz br. 3. nalazi revizaja u tome, što da pobijana osuda pogrešno smatra, da je medju-osudom od 6. srpnja 1935. Po 57/20-34 ukinuta osuda u osnovnoj parnici Po. 68/2-33, premda je baš iz te medju-osude vidljivo da je samo dozvoljeno obnovljenje parničnoga postupka u osnovnoj parnici Po 68/1933. te da se u toj parnici Po. 57/1934 ima tek da presudi i o tužbenom zahtjevu pod toč. 2. petita.

Povrede iz br. 4. vidi revizija u tome, što se tužbi udovoljuje, iako osuda zbog izostanka od 13. studenoga 1933. Po. 68/1933 nije stavljena van snage prvostepenom osudom od 6. srpnja 19935. Po. 57/1934, kojom je dopušteno obnavljanje, što se ne uvažuje prigovor legitimacije na tužbu u pogledu nekretnina ul. br. 987 k. o. Gospić.

Predlažem, da se pobijana osuda i čitav postupak zbog ništavosti ukine i tužba odbaci, odnosno pobijana osuda u cijelosti preinači i, tužba odbije, a još podrednije, da se obje nižestepene osude ukinu i stvar vrati prvostepenom ili prizivnom sudu na ponovnu razpravu i odluku.

Odgovor na reviziju nije podnesen. Revizija nije osnovana.

Prigovori nedopustivosti redovnoga pravnoga puta i nenadležnosti suda riješeni su suglasnim zaključcima nižestepenih sudova, uvrštenim u osudu, pa se stoga na te prigovore prema §§ 256 i 622 grpp. u revizijii ne može uzeti obzir. Prigovor, da je tuženom propuštanjem dostave uskraćena mogućnost raspravljanja pred sudom, nije osnovan, jer je zaključkom od 17. travnja 1940. pod brojem 6. utvrdjeno, da se tuženik nije mogao pronaći, pa da mu je prema propisu § 315/2 grpp. u vezi s propisom § 310 i 313 grpp. postavljen skrbnik na čin. koji ga je u parnici zastupao.

Napokon ne stoji ni istaknuti prigovor iz § 571 br. 9. grpp., jer taj prigovor niti je pobliže obrazložen niti je ovaj revizijski sud ustanovio takove nedostatke (§ 598 stav. 1. grpp.), koji bi opravdali ovaj prigovor. Ne stoji ni povreda iz br. 3., jer su utvrdjeni svi bitni momenti odlučni za izcrpan pretres i temeljitu ocjenu stvari.

Nema ni povrede iz br. 3, jer se pobijana osuda ne temelji ni u kojoj svojoj bitnoj točci na činjeničnoj predpostavci, koja bi stajala u protivrječnosti sa parničnim spisima suda prvoga i drugoga stepena, a sama ocjena dokaza ne čini uopće predmet revizijskoga preispitanja.

Nema ni povrede iz br. 4., jer sama činjenica odobrenoga obnavljanja sadržaje nuždno u sebi i odluku o ukidanju osude u glavnoj stvari, na čije se razpravljanje (§ 634/2 grpp.) po dozvoli obnovljenja prelazi i u kojem se postupku glavna stvar vraća u stanje. u kojem se je nalazila u času, kad je nastupio navedeni razlog za obnavljanje, a osuda o glavnoj stvari, koja se ima donijeti, može stajati u punoj nezavisnosti od one, koja je pobijana tužbom za obnovljenje.

Što se tiče prigovora legitimacije u pogledu nekretnina ul. br. 987 k. o. Gospić, to je pobijana osuda utvrdila, da je tužitelj kako u času podignuća tužbe u glavnoj stvari i u času izdanja dozvole za ovršnu uknjižbu prava zaloga bio vlastnikom nekretnina ul. br. 987 k. o. Gospić, pa je pitanje legitimacije pravilno riješeno primjenom § 329 grpp. Stoga se revizija nije mogla uvažiti.

Priopćio dr. Franjo Krmpotić, vječnik sud. stola u Gospiću

Digitized by Google

Odklonom crkvenoga suda, da sudi o stvari, o kojoj je po pozitivnim zakonskim propisima bio nadležan suditi, ne prelazi stvar u nadležnost gradjanskoga suda.

Zaključak Stola sedmorice od 5. lipnja 1941. br. Rek. 36/I-1941.

(Zaključak Sudbenoga stola u Zagrebu od 23. rujna 1940. br. Po. 408/21-1939.; — zaključak Banskog stola u Zagrebu od 27. studenoga 1940. br. Pl. 2043/2-1940.)

U parnici tužiteljice A proti tuženomu B-u radi rastave od stola i postelje.

prvostepeni sud je izrekao nedopustivost redovnoga pravnoga puta. a do tada provedeni postupak proglasio ništavim, te tužbu odbacio.

Banski stol je uvažio utok tužiteljice i ukinuo zaključak prvostepenoga suda, te ovomu stvar vratio, da ju nakon pravomoćnosti ukidnoga zaključka ponovno uzme u pretres i dalje po zakonu postupa.

Stol sedmorice je uvažio rekurs tuženika i preinačio zaključak Banskoga stola, te uspostavio zaključak prvostepenoga suda.

Iz obrazloženja: Tužiteljica kao rimokatolikinja i tuženik kao starokatolik sklopili su ženidbu u starokatoličkoj crkvi.

Tužiteljica se je u svrhu rastave prvoga braka obratila najprije na rimokatolički crkveni sud (Nadbiskupski ženidbeni sud u Zagrebu), koji joj je tužbu vratio s rješenjem: »Vraća se tužba neprotokolirana, jer ovaj sud nije nadležan«.

Nato je tužiteljica podnijela tužbu na rastavu gradjanskom sudu (sudbenomu stolu u Zagrebu).

Tuženik je medjutim prešao na rimokatoličku vjeru i ishodio si osudu Nadbiskupskoga ženidbenoga suda u Zagrebu, kojom se oglašuje njegova ženidba s tužiteljicom nevaljanom zbog manjka propisanoga bitnoga oblika, budući da su ženidbu sklopili u starokatoličkoj, a ne u rimokatoličkoj crkvi (Can. 1094 u vezi s can. 1099 Cod. iur. can.) Tuženik je po ovoj osudi sklopio novu ženidbu u rimokat. crkvi sa C.

Sudbeni je stol izrekao nedopustivost redovnoga pravnoga puta i tužiteljičinu tužbu na rastavu odbacio, dok je Banski stol taj zaključak ukinuo i neuvaživši prigovor nedopustivosti redovnoga pravnoga puta stvar vratio prvostepenomu sudu na ponovnu raspravu i odluku.

Taj zaključak pobija sada tuženik rekursom. Rekurs je osnovan. Po § 59. ženidbenog zakona za katolike od 8. listopada 1856., nadležan je za odluku o tužbama na rastavu od stola i postelje, ako je u doba sklapanja ženidbe bio bar jedan suprug rimokatoličke vjere, rimokatolički crkveni sud. Osnovano stoga uzima prvostepeni sud, da je gradjanski sud, za ovu parnicu nenadležan.

Banski stol smatra takodjer, da je po pozitivnim zakonskim propisima nadležan crkveni sud za ovu parnicu, no kako se je ovaj oglasio nenadležnim i kako nema vlasti, koja bi o ovakvom sukobu nadležnosti bila ovlaštena odlučiti, drži, da bi u slučaju, ako se gradjanski sud oglasi nenadležnim, tužiteljica ostala bez pravne zaštite, što je u protimbi sa §-om 19. o. g. z. Banski stol smatra, da bi stoga u ovakvim slučajevima imao gradjanski sud da sudi.

Ovo se stanovište ne može odobriti. Nadležnost sudova ustanovljuje se zakonom (§§ 6. st. 3. i 14., st. 3. Zus.), te si sudovi nisu ovlašteni prisvajati nadležnost za sudjenje o stvari, koja nije zakonom u njihovu nadležnost dodijeljena. Dok je pozitivnim zakonskim naredjenjem predano sudovanje o mješovitim ženidbama katolika i nekatolika katoličkim crkvenim sudovima (§§ 48. i 59. žen. zak. za kat.), nisu nadležni donositi osude o valjanosti i rastavi takvih ženitaba gradjanski sudovi. Strankama pristoje u slučaju otklone sudovanja po crkvenom sudu predstavka i pravni lijekovi na više crkvene sudove. Otklonom crkvenoga suda, da sudi o stvari, ne prelazi stvar u nadležnost gradjanskoga suda, jer to nijedan zakonski propis ne naredjuje. U konkretnom slučaju je crkveni sud medjutim već i prihvatio svoju nadležnost, dok je osudom od 3. rujna 1940. br. 35/1940. ženidbu oglasio nevaljanim.

U ovoj se parnici nije ulazilo u rješenje pitanja alimentacije žene, jer to pitanje nije predmet ove tužbe, pa će pitanje opravdanosti zahtjeva za alimentaciju rješavati gradjanski sud, u koliko taj zahtjev bude iznesen pred njega.

Iz tih razloga valjalo je rekurs uvažiti i odlučiti, kako je to navedeno u dispozitivnom dijelu ovoga vrhovnosudskoga zaključka.

Priopćio dr. Petar Strohal, Zagreb.

Digitized by Google

Privremena naredba se može izdati samo onda, ako treba osigurati neki pravni zahtjev, koji se ima potraživati parnicom ili utjerati ovršnim postupkom, a ne radi osiguranja zahtjeva izvirućega iz traženja, koji se ima osigurati privremenom naredbom (§ 329 Ip.)

Rješidba Stola sedmorice od 5. lipnja 1941. br. Rek. 475/41.

(Zaključak Kotar. suda u Gospiću od 16. prosinca 1940. br. R 216/940-8 (Pn 2/940) i zaključak Sudb. stola u Gospiću od 3. veljače 1941. br. Pl-87/941-2).

U molbenom predmetu P. C. protiv P. B. radi izdanja privremene naredbe zabranom otudjivanja i opterećivanja protivničkih nekretnina.

Kotarski sud u Gospiću je udovoljio molbi moliteljice.

Sudbeni stol u Gospiću uslied utoka protivnika je napadnuti zaključak kot. suda preinačio i moliteljicu s molbom odbio iz sliedećih razloga:

Obistinio se rekursni razlog pogrješne pravne ocjene. Po § 329. i 330. i 331. Ip. može se dozvoliti privremena naredba radi obezbjedjenja novčanih tražbina zabranom otudjivanja i opterećenja nekretnina, dok teče parnica ili ovršni postupak u svrhu, da se obezbijedi pravo vjerovnika, ako se vjerojatnim učini, da će protivnik bez te naredbe osujetiti ili otežati u ovrhu dotične tražbine, izviruće iz rečenoga prava vjerovnika.

U konkretnom slučaju moliteljica traži, da joj se privremenom naredbom dozvoli odvojen stan i uzdržavanje (§ 333. toč. 8. Ip.), pa da joj se za osiguranje njene tražbine iz naslova izdržavanja dozvoli i privremena naredba zabranom po § 331. toč. 3. Ip.

Pitanje je bez obzira na ostale uslove, naročito onaj iz §-a 330. Ip., da li se može po §-u 329. Ip. dozvoliti rečena privremena naredba iz § 331. toč. 3. Ip. radi obezbjedjenja prava, koje se tek traži privremenom naredbom iz § 333. toč. 8. Ip. Iz propisa § 329. Ip. slijedi, da pravo vjerovnika, koje treba obezbijediti mora postojati, ne samo biti moguće. Drugim riječima ne može se propis § 329. Ip. odnositi na onakve zahtjeve, koji bi tek mogli nastati. Doduše samo postajanje prava odnosno zahtjeva ne mora biti dokazano, jer bi u tom slučaju bila privremena naredba isključena radi drugih sredstava osiguranja po ovršnom postupku, nego je dakle dostatno, da je to postanje vjerojatno (§ 338. Ip.). Pravo, koje izvire iz privremene naredbe iz § 333. toč. 8. Ip., ako već nije tom naredbom makar dosudjeno, ne može se osigurati privremenom naredbom, jer ono još ne postoji niti se zna hoće li postajati; to je zahtjev, koji je tek moguć pod izvjesnim predpostavkama, to je dakle eventualni zahtjev, koji nije još ni vjerojatan. Privremena naredba može se naime izdati radi osiguranja prava t. j. zahtjeva a ne radi osiguranja neke druge privremene naredbe.

Prema tome nema mjesta privremenoj naredbi ni iz §-a 331. toč. 3. Ip., koju moljiteljica u konkretnom slučaju traži, pa je uvaženjem rečenoga rekursnog razloga preinačen napadnuti zaključak, pa je postalo neodlučnim ispitivanje rekursnih razloga nedostatka postupka odnosno pomanjkanja uslova iz § 330., 338., 339. i 340. Ip.

Odluka o troškovima osniva se na § 143. i 152. grpp.

Stol sedmorice nije uvažio utok moliteljice iz sliedećih razloga:

Moliteljica traži izdanje privremene naredbe sudske zabrane otudjivanja i opterećivanja protivnikovih nekretnina (331 br. 3 Ip) radi osiguranja privremene naredbe odredjivanja izdržavanja moliteljice (§ 333 br. 8 Ip.). Iz propisa o privremenim uredbama (§§ 329-351 Ip.) proističe, da se privremene naredbe mogu izdati, samo ako treba osigurati neki pravni zahtjev, koji se ima potraživati parnicom ili utjerati izvršnim postupkom, što sve ovdje nije slučaj, pa je zbog toga traženje privremene naredbe po § 331. br. 3 Ip. neosnovano.

Uzgred se spominje, da moljiteljica i privremenu naredbu iz § 333. br. 8. Ip. pogrješno shvaća, jer ta naredba predpostavlja, da je moljiteljica već podnijela tužbu na razvod ženidbe (razvod ženidbe znači razrješenje ženidbe, a ovdje se radi o razstavi od stola i postelje!) ili na plaćanje izdržavanja poslije razvedenog (!) presudom nadležnog foruma braka, ili da će moliteljica takvu tužbu podnijeti.

Priopćio dr. Franjo Krmpotić, vićnik Sud. stola u Gospiću

Digitized by Google

Svota namijenjena nužnim nasljednicima u darovnoj pogodbi, koja zamjenjuje oporuku, ima se valorizirati u razmjeru prema vrijednosti nekretnina u času dospjelosti tih svota, ako je njihova visina u času sklapanja darovne pogodbe bila određjena prema tadanjoj vrijednosti darovanih nekretnina.

Rješidba Stola sedmorice od 22. kolovoza 1941. br. Rev. 574-1-1941.
(Osuda Sudbenog stola u Zagrebu od 26. listopada 1940. Po 328-1940., — osuda Banskog stola u Zagrebu od 30. siječnja 1941. br. Pl. 34-2-1941.).

Roditelji (otac i mati) tužiteljicâ darovali su godine 1913. pismenom pogodbom svoje nekretnine svome sinu a bratu tužiteljicà time, da on ima nakon smrti zadnjega roditelja isplatiti jednoj sestri Kruna 12.000, a drugoj sestri Kruna 15.000. U darovnoj pogodbi ne stoji izriekom, da su te svote namienjene u ime namirenja nuždnoga diela, ali stoji, da se obje kćeri odriču prava iz §-a 951 o. g. z. na pobijanje ove pogodbe zbog oštećenja nuždnoga diela. Godine 1921. izdali su roditelji kćerima očitovanje, da su oni obje svote namienili kao njihov nuždni dio, i to obzirom na tadanju (godine 1913. vriednost nekretnina, koje su tada vriedile oko Kruna 100.000) tako da bi svaka od njih dobila po jednu sedminu tadanje vriednosti, pa ih zato razrješuju odreknuća prava iz §-a 951. o. g. z. i ovlaštuju, da u času dospjetka rečenih svota traže te svote u razmjeru vriednosti nekretnina, t. j. jedne sedmine. Ovo naknadno očitovanje nije podpisao obdarenik.

Od roditelja umro je otac god. 1921., a mati 1940. Obdarenik, na koga je još godine 1913 prešlo vlastništvo darovanih nekretnina, ponudio je sestrama samo gornje svote od Kruna 12.000, odnosno Kruna 15.000, dakle Din 3.000, što su one odbile, tražeći svaka po Din 170.000, jer da je vriednost nekretnina porasla od godine 1940, na daleko jedan milijun dinara. Kako obdarenik odnosno njegova ostavina nije htjela tome udovoljiti, sestre su tužile bratovu ostavinu na izplatu svota svakoj po Din 170.000.

Sudbeni stol u Zagrebu je odbio tužiteljice u glavnom zato, jer da naknadno očitovanje, budući neprihvaćeno od obdarenika, ne mienja darovne pogodbe, a ove svote od Kruna 12.000 i 15.000 nisu dane u ime nužnog diela i tužiteljice se odrekle prava iz §-a 951 ogz., da pobijaju darovnu pogodbu zbog oštećenja zakonitoga diela. Osim toga da je pravo tražiti nuždni dio zastarjelo po §-u 1487 ogz.

Banski stol u Zagrebu nije uvažio priziv tužiteljicà, nego je potvrdio prvomolbenu osudu u glavnome iz istih razloga.

Stol sedmorice je uvažio previd (reviziju) tužiteljicà, obje nižemolbene osude ukinuo i stvar vratio prvomolbenome sudu, da ju ponovno razpravi, — a sve to iz ovih razloga:

Nižemolbeni sudovi su utvrdili, da su roditelji parbenih stranaka darovnim ugovorom od 6. studenoga 1913. predali u vlasništvo sada pokoj. S. Ž. sve svoje nekretnine uz nalog, da tužiteljicama isplati 12.000 Kruna odnosno 15.000 Kruna, i to nakon smrti obojice roditelja, kada i on stupa u neograničeni posjed, a tužiteljice da su se odrekle prava pobijati darovanje u smislu § 951. o. g. z. Utvrdili su takodjer, da su darovaoci izdali očitovanje bez datuma, a prepis kojega je ovjerovljen na 2. travnja 1921., prihvaćeno samo po tužiteljicama, prema kojemu bi se imala darovna pogodba izmieniti tako, da po njihovoj smrti imade tuženik izplatiti tužiteljicama svakoj po jednu sedminu procjenbene vriednosti nekretnina, a podjedno razrješuju tužiteljice od obveze glede pobijanja.

Činjenično stanje pogrješno ocjenjuju nižemolbeni sudovi s pravne strane, kad zaključuju, da tužiteljice ne mogu tražiti valorizaciju svota, namienjenih im darovnim ugovorom, jer da su stekle spram tuženoga čistu novčanu tražbinu.

Darovnim ugovorom od 6. studenoga 1913. razpoložili su roditelji - darovatelji svim svojim nekretninama još za života u korist svoje djece, dakle izvršili su ono, na što bi djeca imala pravo po njihovoj smrti bilo kao zakonski ili oporučni nasljednici ili u najmanju ruku kao nuždni nasljednici. Tužiteljicama daju u novcu, a jer razredjuju nekretnom imovinom, ne može biti sumnje, da su svote, namie-

Digitized by Google

njene tužiteljicama, odredili obzirom na vriednost nekretnina. Potpuno jasno to proizlazi iz očitovanja (bez datuma), u kojem darovatelji izjavljuju, da je kod darovanja bila njihova namjera, da darovane nekretnine razdiele djeci u razmjeru prema vriednosti, a taj razmjer da usljed promienjenih prilika više ne postoji, jer da je vriednost nekretnina medjutim porasla.

Darovatelji su dakle imali pred očima tadanju vriednost nekretnina i novca i zato su odredili tužiteljicama 12.000 Kruna odnosno 15.000 Kruna i prema tome bila je njihova volja, da tužiteljice dobiju u novcu stvarnu vriednost jednoga diela nekretnina. Visina svote je uvjetovana vriednošću nekretnina, to je bio uzrok, da su toliku svotu odredili, a pošto se radi o darovnoj dakle bezplatnoj pogodbi, imadu se primieniti propisi glede razredbe posljednje volje (§ 901. o. g. z., posljednja rečenica, u vezi sa §§ 565, 570-572 i 709-711 o. g. z.). Odlučna je, dakle, prava volja i namjera darovatelja i onda, kada se ona u pismenoj darovnoj pogodbi ne bi bila podpuno očitovala.

U darovnoj pogodbi stoji, da se tužiteljice »odriču napadati ovo darovanje u smislu propisa §-a 951. o. g. z.« t. j. radi prikrate nuždnoga diela; znači da su sve stranke, koje su učestvovale u pismenoj darovnoj pogodbi (iz god. 1913), imale pred očima baš pravo tužiteljica na nuždni dio i da su s iznosima od 12.000 Kruna odnosno 15.000 Kruna dale izražaja ondašnjoj vriednosti njihovoga nuždnoga diela. Zato prvomolbena osuda pri kraju svoga obrazloženja i veli, da je »sa davanjem daroprimac preuzeo dužnost, da izplati tužiteljicama u i m e n u ž d n o g a d i e l a jednoj 12.000 Kruna, drugoj 15.000 Kruna, a rok izplate da je odgodjen do iza smrti obojice darovaoca«. Valorizacija iznosa, odredjenoga u ime nužnoga diela i izraženoga u predratnim austro - ugarskim Krunama, a isplativoga u godni 1940., ima svoj zakonski osnov u § 786. o. g. z., po kojemu se ostavština do stvarne predaje nuždnoga diela ima u pogledu dobitaka i štete smatrati kao zajedničko dobro izmedju glavnoga nasljednika i nuždnih nasljednika. Neosnovan je stoga pravni zaključak pobijane osude, »da se na osnovu rieči, a koje su upotrebljene u darovnoj pogodbi, a ni na osnovu njihove logične povezanosti ne može zaključiti, da su stranke visinu nuždnoga diela vezale za promjenu vriednosti darovanih nekretnina.

Opravdan je prema tome iztaknuti previdni razlog pogrješne pravne ocjene spora (br. 4. §. 597 grpp.).

No pošto nije utvrdjena čista vriednost nekretnina u vrieme darovanja i u vrieme smrti posljednjeg darovatelja, ne može se ni ustanoviti, koliko svotu imadu tužiteljice dobiti i da li imadu još štogod dobiti povrh odredjenih svota (Din 3.038, odnosno Din 3.797), koje su i primile od tuženoga, ali bez obveze za ovu parnicu, kako su izjavile na razpravi pred prvomolbenim sudom.

Priopćio Dr. I. P.

Rimokatolička župa može biti pravna osoba.

Rješitba Stola sedmorice od 22. kolovoza 1941., br. Rev. 579-1941.-2. i Rek. 405-41. (Osuda Kotar. suda u Križevcima od 7. lipnja 1940. br. P 421-39-16., — osuda Sudbenoga stola u Bjelovaru od 31. siečnja 1941. br. Pl. 1466-40-3.)

B. M. iz K. tužio je rkt. župu u K. i V. J. iz K., ia izplatu glavnice od Kruna 10.050 u ime petgodišnje plaće.

K o t a r s k i s u d u K. donio je osudu, kojom je tužbu u cijelosti odbio i to proti prvotuženoj zbog promašene pasivne legitimacije, a proti drugotuženome zbog neumjestnosti tužbe. Promašenu pasivnu legitimaciju prvi sud obrazlaže time, da rkt. župa ne može biti pravna osoba, niti nosilac kakovih prava, jer je rkt. župa samo skup vjernika.

S u d b e n i s t o l u B. je prvostepenu osudu glede drugo-tuženoga potvrdio, a glede prvotužene ukinuo prvostepenu osudu zajedno sa postupkom, koji joj je predhodio, kao ništavan, te zaključkom tužbu odbacio, navodeći takodjer, da je glede prvo-tužene promašena pasivna legitimacija, jer da rkt. župa nije pravna osoba u smislu § 26. o. g. z.

Digitized by Google

Stol sedmorice je previd tužitelja glede drugo-tuženoga odbacio zaključkom, previdni utok tužitelja proti prvo-tuženoj uvažio, drugomolbeni zaključak ukinuo i stvar vratio drugomolbenomu sudu, da ju ponovio razpravi i odluči.

Iz razloga rješitbe Stola sedmorice:

Utok je valjalo uvažiti iz sliedećih razloga: Izraz »Župa« se upotrebljava u zakonima, propisima i praksi u više različitih značenja. U jednome od njih »Župa« je pravna osoba, a u drugima nije. Radi toga je nuždno, da se to za pojedini sporni dvojbeni slučaj ustanovi.

Različita značenja u glavnom su ova:

a) »Župa« znači točno mjesto omedjeno područje, na kojem borave vjernici dodieljeni jednomu odredjenomu svećeniku, koji nad njima vrši dušobrižničtvo. U ovom značenju nema pravne osobe.

b) »Župa« se naziva takodjer ukupnost vjernika, koji borave na spomenutom području. Ovaj skup vjernika nema značaj pravne osobe, osim ako mu ga zakonodavac izričito podieli u obliku »Župne občine« ili »Crkvene občine«, ili slično. Na bivšem austrijskom pravnom području konstituiranje »Župnih občina« je normirano zakonom od 7. svibnja 1874. (d. z. l. br. 50). Za ostala pravna područja nema općenitoga propisa, nego je to uredjeno za neke pojedine župe odredbama državnih i crkvenih vlasti. Tako su riešenjem Ministarstva pravde od 13. srpnja 1931. br. 83.572 odobrena »pravila rimokatoličkih crkvenih občina za biskupju djakovačku« (»Glasnik« biskupije djakovačke br. 8—1931.).

c) Izraz »Župa« se upotrebljava takodjer u značenju »župne nadarbine«. U našim zemljištnim knjigama češće dolazi, da se župna nadarbina ovako označuje. U tim slučajevima radi se o nekorporativnoj pravnoj osobi, parnično sposobnoj u smislu § 102 grpp.

d) »Župom« se kadkata naziva takodjer crkveno dobro (bonum ecclesiasticum), koji služi župi za Službu Božju i za bogoštovlje u obće, a naročito za podmirenje troškova oko toga i za crkvene gradnje i popravke. Redovitije je, da se vlastnikom takovog dobra označuje župna crkva ili kapela ili koja druga crkva. I ovdje je »župa« pravna osoba.

Da li se u nekom spornom slučaju radi o nadarbini ili o drugom crkvenom dobru, razabira se iz svrhe, kojoj služi imovina, kao i iz toga, tko s njom upravlja i pobira dohodke.

Tko je ovlašten, da upravlja i zastupa »župu« u pojedinom slučaju različitoga značenja toga izraza, odlučuju postojeći crkveni i državni propisi (»Naputak u upravljanju crkvenim dobrom« prve Zagrebačke biskupijske sinode od god. 1925.; — Pravila rimokatoličkih crkvenih osoba, odobena po Ministarstvu pravde riešenjem od 13. srpnja 1931. br. 83.572. — Zakon od 7. svibnja 1874., d. z. l. br. 50. — Zakonska odredba o državnom zastupničtvu od 2. srpnja 1941., Narodne novine od 3. srpnja 1941. br. 66).

Ovaj se sporni predmet tiče čestice kat. br. 4.842, koja je u naravi vinograd. upisane u zemlj. ul. br. 296 p. o. K. kao vlastničtvo rkt. župe k-čke. Prema izjavi župnika J. I. u zapisniku od 24. svibnja 1939. ovo je nadarbinski vinograd. Ako je tako, onda se radi o župi kao pravnoj osobi, koja ima sposobnost biti parnična stranka. Obzirom na neustaljenost u samim pravnim propisima glede naziva ove pravne osobe, neodlučan je sam naziv.

Ocu se ne može oduzeti očinska vlast, ako ne će svoju djecu krstiti i odgajati u svojoj vjeri

Rješitba Stola sedmorice od 18. listopada 1938. br. Rek. 1364/1938.
(Odluka kotarskog suda u Virovitici od 13. svibnja 1938. br. R. 144/1938., odluka sudbenog stola u Osijeku od 11. lipnja 1938. br. Pl. 798/1938.

Kotarski sud u V. kao nadtutorstvena oblast oduzelo je očinsku vlast V. B. iz slijedećih razloga:

Iz odluke gradskoga poglavarstva u S. vidljivo je, da je V. B. profesor gimnazije u V. sklopio ženidbu sa Č. N. i da su oboje pripadnici priznate vjeroispovijesti i to suprug grčko-istočne, a supruga rimokatoličke. Nadalje proizlazi, da iz te že-

Digitized by Google

nidbe potječu zakonita djeca mldb. V. i mldb. M., od kojih je prva rodjena dana 30. srpnja 1930., a potonja 7. srpnja 1933. i da iste malodobnice nisu do danas krštene niti su pripadnice bilo koje vjeroispovijesti.

Iz odluke istoga gradskoga poglavarstva slijedi, da je otac malodobnih osudjen na kazan globe radi neudovoljavanja odredbe o dužnosti krstiti djecu u vjeri, koje je i sam pripadnik.

Iz zapisnika od 2. travnja 1938., spisanoga kod ovoga suda, proizlazi, da je otac malodobnih izjavio, da nije voljan svoju djecu krstiti niti odgajati bilo u kojoj priznatoj vjeroispovijesti. Iz iskaza matere malodobnih proizlazi, da i ona nije voljna odgajati tu djecu ni u jednoj vjeroispovijesti iz razloga, jer bi djeca morala biti odgajana u vjeri svoga oca, a da ona nije pripadnica te vjere.

Prema gore iznesenomu slijedi, da su djeca bez vjere, dočim su im roditelji pripadnici grčko-istočne, odnosno rimokatoličke vjeroispovijesti.

Ustanova §. 139 o. g. z. nalaže dužnost ocu, da se brine o odgoju svoje djece, te mu izričito nalaže medju ostalim, da im je dužan tjelesne i duševne moći razvijati i naukom u bogoštovlju i korisnim znanjima položiti temelj budućoj sreći. Dakle ustanova §-a 139 o. g. z. nalaže roditeljima vjerski odgoj njihove djece. U kojoj vjeri će ih odgajati, odredjuje § 140 o. g. z., da su zato mjerodavni politički propisi t. j. kod nas još važeći zakon od 17. siječnja 1906.

Roditelj, koji zanemari odgajanje svoje djece, pod čim se razumijeva i vjerski odgoj, što slijedi iz §-a 139 o. g. z., gubi po §-u 177 o. g. z. očinsku vlast.

Kako je gore obrazloženo, otac malodobnih zanemaruje potpunoma vjerski odgoj svoje djece, jer je izričito zjavio, da ih ne će odgajati u svojoj, a niti bilo u kojoj vjeri, to je prema tome opravdano, da mu se temeljem §-a 177 o. g. z. oduzme očinska vlast i da se djeci postavi štitnik, kojemu je dužnost, da se umjesto oca brine, da budu djeca odgajana i u vjeri, pa je stoga valjalo donijeti odluku, kako je to u dispozitivnom dijelu iste i učinjeno.

Sudbeni stol u O. je odbio utok i potvrdio odluku prvoga suda u glavnom iz razloga prvostepene odluke.

Stol sedmorice je uvažio previdni utok i poništio obje nižestepene odluke, te je interesente uputio na upravnu vlast.

Razlozi odluke stola sedmorice jesu:

Iz predložećih spisa proizlazi, da je prvostepeni sud kao nadštitnička oblast V. B. kao ocu njegove malodobne djece, jer ih nije do sada krstio i izjavio, da ih nije voljan krstiti, te smatrajući, da je time zanemario odgajanje svoje djece, oduzeo u smislu § 177 o. g. z., očinsku vlast.

Drugostepeni sud saglasio se sa pravnim shvaćanjem nadštitničke oblasti, te rekurs oca nije uvažio.

V. B. kao otac mldb. V. rodj. 30. VI. 1930. i R. rodj. 7. VI. 1933. pobija niže stepene odluke rekursom. Rekurs je osnovan.

Pod odgajanjem djece razumijeva se skrb roditelja za život i zdravlje djece te skrb njihova, da se razviju dječje duševne sposobnosti, po kojima djeca imadu da zadobiju takovu naobrazbu, da budu postavljena u stanje, u kojem će moći privredjivati sredstva za svoje samostalno izdržavanje (§ 139 o. g. z.). I vjerska naobrazba sastavni je dio odgoja, a propis § 140 o. g. z. upućuje na političke zakone, u kojoj se vjeri imadu odgajati djeca roditelja, koji nisu iste vjere. U konkretnoj stvari radi se o mješovitoj ženidbi, budući da je otac vjere grčko-istočne a majka katoličke, pa su prema tomu glede vjeroispovijesti djece mjerodavni propisi (§ 21.) zakona od 17. siječnja 1906. (Zbornik br. 8.), Iz spisa proizlazi, da je ocu oduzeta očinska vlast naročito radi toga, što ne će da krsti svoju djecu. Medjutim samo krštenje nije sastavni dio odgajanja, već je ono samo formalni čin, vjerski obred, po kojem dijete dolazi u vezu stanovite kršćanske vjeroispovijesti. — Iz propusta krštenja djece ne može se izvoditi, da je otac sasvim zapustio njegu i odgajanje svoje djece, te pošto u ovom slučaju nema nikakovih drugih činjenica, koje bi mogle služiti kao podloga za oduzimanje očinske vlasti, to se ocu t. j. utjecatelju po propisu § 117 o. g. z. očinska vlast nije mogla oduzeti. Što se pak tiče okolnosti, da otac ne će djecu da krsti, to po gore navedenom zakonu, u kojoj se vjeri ima dijete odgajati, nema odlučivati ni postupati nadštitnička vlast, nego vlast upravna. — To je izričiti propis gore navedenog zakona o vjeroispovijednim odnosima (§ 25 zak.).

Po takovom stanju stvari nadštitnička vlast nije bila nadležna, da rješava odnošaje proizlazeće iz vjerskih pitanja, pa uslijed toga imale su se uvaženjem rekursa obje nižestepene odluke ukinuti i riješiti kao u dispozitivu ovoga zaključka.

Stjepan Petch, kotarski sudac u Virovitici.

Digitized by Google

Na temelju nepravomoćne privremene naredbe u smislu § 333. toč. 8. J. p., može se voditi ovrha radi osiguranja naredjenoga privremenoga uzdržavanja, iako nije učinjena vjerojatnom opasnost u smislu § 332. J. p.

Zaključak Stola sedmorice od 18. rujna 1941. br. Rek. 534/41.

(Zaključak Kotarskog suda I. u Zagrebu od 9. siječnja 1941. br. J. 8300/40; zaključak Sudbenog stola u Zagrebu od 7. veljače 1941. br. Pl. 327/41).

Ovrhovoditeljica D. J. stavila je kotarskomu sudu prijedlog za dozvolu ovrhe radi osiguranja protiv P. J. pljenidbom mirovine ovršenika i to na temelju naredbe privremenoga uzdržavanja (§ 333. toč. 8. J. P.), protiv koje je uložen rekurs.

K o t a r s k i s u d je dozvolio ovrhu.

S u d b e n i s t o l je preinačio pobijani zaključak i odbio ovršni prijedlog.

I z o b r a z l o ž e n j a : Kako je ovršni naslov tražioca ovrhe još nepravomoćan, predpostavka za dozvolu ovrhe radi osiguranja jest, da predlagač u smislu § 329 (zacijelo § 322. opaska priopćitelja) i 324. J. P. učini vjerojatnim, da postoji opasnost, da bi se bez ovrhe radi osiguranja osujetilo ili znatno otežalo naplaćivanje tražbine predlagača, a za buduće dospjele obroke izdržavanja po § 324. J. P. da se proti dužnika već jednom morala voditi ovrha radi naplaćivanja dospjelih obroka za izdržavanje. Potonji slučaj predvidja još i postojanje pravovažnog izvršnog naslova.

S t o l s e d m o r i c e, je preinačio zaključak Sudbenog stola i uzpostavio zaključak prvomolbenog suda:

I z o b r a z l o ž e n j a : Privremena naredba u smislu § 333. br. 8. Ip. ima se smatrati sudbenom odlukom odnosno nalogom upravljenim na obveznika, po kojem se ovaj pridržava, da izvrši svoju preuzetu obvezu prema ženi u obziru davanja privremenog uzdržavanja, i istom izričito obznanjuje, da kao ženidbeni drug ima plaćati svojoj ženi uzdržavanje tako dugo, dok ona svoj zahtjev za uzdržavanje ne bude u stanju prisilnim putem ovršiti.

Tako se ta naredba smatra sredstvom osiguranja, koje sud može dozvoliti prema svrsi, koju treba postići, a ta je, da se ženi osigura nuždno uzdržavanje, te takova naredba ima samo u tom smislu privremeni značaj, da ona samo ne neko vrieme do uporabe dolazi.

Iz značaja pak takove naredbe proizlazi, da ista nije ovisna o potrebi opasnosti, te da se na osnovu takve naredbe može dozvoliti sama ovrha do namirenja i to za slučaj, da ista nije stala na pravnu snagu (§§ 58., 345. i 351. J. P.).

Kako je ovrha do osiguranja, što ju je ovrhovoditeljica zatražila manje od ovrhe do namirenja, koju je ona imala pravo tražiti, to se mora uzeti, da je njoj uvijek slobodno tražiti manje osiguranje od većega, pak joj se osnovano ima dozvoliti.

Priopćio dr. Z. M a j t i n, sudac kot. suda I. u Zagrebu

Zakonitim zastupnikom tužene ostavine nema se smatrati skrbnik na čin, nego po ostavinskome sudu postavljeni skrbnik iste ostavine. Ovakav skrbnik nema pravo na trošak po §-u 111. grpp. — Izprave, na kojima je izdatnik dao svoj podpis ovjeroviti po javnome bilježniku, imaju dokaznu moć i glede samoga sadržaja, u koliko se protivno ne dokaže.

Zaključak Stola sedmorice od 27. travnja 1939., br. Rek 72-1-1939; — Osuda Stola Sedmorice od 24. srpnja 1941., br. Rev. 786-1-1941;

Iza smrti pok. S. T. iz D. bila je vodjena ostavinska razprava, u kojoj je občinski bilježnik M. T. prijavio proti ostavini svoju tražbinu od Kuna 24.000. osnivajući ju na javno-bilježničkoj izpravi. U ostavini je bilo interesenata, ali se ovi nisu nasljedno očitovali, tako da sud nije došao u priliku, da primi njihova nasljedna očitovanja. Oni se ipak kao interesenti uzprotiviše zahtjevu M. T., tako da je ovaj bio prisiljen predati Sudbenomu stolu u O. tužbu proti ostavini. Na njegov predlog imenovao je spomenuti parnični sud Djuru T. skrbnikom na čin tuženoj ostavini, i to pozivom na §§ 811. ogz. i 109 grpp. Ali skrbnik nije pri-

Digitized by Google

stupio na razpravu, tako da je izrečena osuda zbog izostanka, protiv koje su se interesenti žalili, no njihovi pravni lijekovi nisu bili uvaženi.

Banski stol je ipak u svojem zaključku od 7. rujna 1938. Pl. 3306-1938., s kojim nije uvažio utok interesenata, naložio prvostepenome parničnome sudu, »da kod ostavinskoga suda izhodi postavljanje zakonitoga zastupnika tužene ostavine, pa da ovomu dostavi svoju osudu zbog izostanka od 16. veljače 1938, Po 7-2-38 te dalje po zakonu postupa.«

Iz obrazloženja zaključka Banskoga stola: »Tuženoj ležećoj ostavini Save T. kbr. 3 iz D. je prvostepeni sud zaključkom od 25. siječnja 1938. Po 7-3-1938. imenovao skrbnika na čin u osobi po tužiocu predloženoga Djure T. kbr. 3. iz D., te je donio osudu zbog izostanka, jer ovaj skrbnik na razpravu nije pristupio. Što zakon naredjuje za parnične stranke, važi po propisu § 106 grpp. i za njihove zakonite zastupnike, u koliko zakon ne čini iznimke. Kako je rečenog skrbnika postavio prvostepeni sud u smislu § 109 i 219 grpp. obzirom na § 811 o. g. z. nema se skrbnik na čin smatrati zakonitim zastupnikom tužene ostavine. Tužena ostavina nije u postupku imala zakonitoga zastupnika, pa nije bilo moguće pruimieniti propis § 106 grpp. — Ovaj skrbnik u parnici i nije pravilno postavljen, jer prvostepeni sud prije postavljanja nije skrbnika ni izpitivao, niti je tužitelj, predlažući imenovanje skrbnika, pokušao učiniti vjerojatnom opasnost zbog odlaganja, što tužena ostavina nema zakonitoga zastupnika (§ 209 grpp.). Zakoniti zastupnik tužene ostavine imade biti postavljen po propisu § 101. Vp. s pravima i dužnostima iz § 102. v. p. te je za takovo postavljanje izključivo nadležan ostavinski sud (§ 64 st. 2 Vp.) — Da takav zastupnik tuženoj ostavini bude postavljen, imade skrbiti prema propisu § 109 st. 2 grpp. skrbnik na čin, ali je to dužan i prvostepeni sud, koji je toga skrbnika na čin postavio, jer tužena ostavina poradi još nepoznatih nasljednika po smislu § 21. o. g. z. stoji pod osobitom zakonskom zaštitom. — Nasljednik može zastupati tuženu ostavinu tek onda kada je dovoljno vjerojatnim učinio svoje nasljedno pravo, a sud mu to posebnom odlukom priznao (§ 220 grpp.). Niti jedan od nasljednika se na tuženikovu ostavinu nije nasljedno očitovao, niti je sud odlukom nasljedno očitovanje prihvatio. Samo iz razloga, što niti jedan od rekurenata nije legitimiran, da tuženu ostavinu u ovoj stvari pred prvostepenim sudom zastupa, valjalo je po neovlaštenim osobama podneseni rekurs neuvažiti, ali istodobno s obzirom na gornje obrazloženje prvostepeni sud uputiti na zakoniti postupak, kako je u dispozitivu i učinjeno.«

Stol sedmorice nije zaključkom od 27. travnja 19399. Rek 72-1-1939. uvažio utoka, što ga je uložio Mirko T. proti navedenomu zaključku.

I tako je ostavini po kotarskome kao ostavinskome sudu u O. imenovan skrbnikom dr. M. S., kome je Sudbeni stol u O. dostavio svoju osudu zbog izostanka od 16. veljače 1938. Protiv ove osude skrbnik ostavine je uložio priziv, koji je Banski stol i uvažio svojim zaključkom od 8. rujna 1939. Pl. 2670-39, jer u postupku, koji je predhodio pobijanoj oglušnoj osudi, tužena ostavina nije bila valjano zastupana (kako je već gore obrazloženo). S istim ovim zaključkom, s kojim je priziv uvažen, poništeni su oglušna osuda i sav postupak do uključivo tužbe, te je prvostepenome sudu naloženo, da dalje po zakonu postupa. Tako je došlo do ponovne razprave i dokaznoga postupka u istoj parnici Po 7-38 Sudbenoga stola u O., koji je onda 17. veljače 1941. pod Po 7-1938-54 donio osudu, kojom osudjuje tuženu ostavinu iza pok. Save T., da plati tužitelju Mirku T. utuženih Kuna 24.000 sa 6 posto kamata od 14. ožujka 1933. do platcža i parnični trošak.

Iz obrazloženja ove prvostepene osude: »Svjedoci V. B., S. S. i dr. A. M. su suglasno iskazali, da je tuženi pok. Sava T. dana 15. ožujka 1933. u Ogulinu pred njima pri podpunoj i zdravoj svijesti i pameti izjavio, da je tužitelj zaista njemu uzajmio počam od 1. travnja 1928. do konca ožujka 1933. mjesečno po 400 D i tako se zadužio za 24.000 D., koju svotu mu se obvezuje izplatiti iz ostavštine, koju ima dobiti iza svoga sina Josipa iz Amerike, te da je priznanica i ugovor de dato D. 14. ožujka 1933. dana 15. ožujka 1933. pred njima sada pokojnomu Savi T. pročitana na glas; da je on izjavio, da odgovara njegovoj volji i da na nju pristaje, a zatim na istu priznanicu stavio svoj rukoznak, te da je njegovo ime podpisao svjedok V. B. S istim svjedocima i svjedokom R. B. dokazana je istinitäost oporuke

Digitized by Google

sada pok. Save T. od 22. svibnja 1934. Njima je oporuka predočena, te su potvrdili, da je u toj oporuci sada pok. Sava T. izričito spomenuo dug tužiteljev.

Banski stol u Zagrebu je izrekao na priziv tuženice 9. travnja 1941. pod Pl. 640-41-1 osudu:

»Priziv se ne uvažava. Trošak prizivnog odgovora se ne dosudjuje«.

Obrazloženje: Ne postoji ni prizivni razlog § 597 toč. 3. grpp., jer je sud jasno i nedvoumno izveo činjenično stanje, ustanovio iskaze svjedoka preslušanih uz predočenje izvornih izprava, i to priznanice i ugovora od 14. ožujka 1933 te tuženikove oporuke od 22. svibnja 1934. To je sud pravlno u granicama § 368 grpp. po svojem slobodnom sudačkom uvjerenju ocienio, da je sada pokojni Sava T. u tim izpravama pred svjedocima pri podpunoj sviesti i zdravome razumu priznao, da je od tužitelja primio u ime zajma utuženi iznos i da se je obvezao dani mu novac od ukupno 24.000 D sa 6 postotnim kamatima iz ostavine svoga pok. sina Josipa odnosno iz svoje ostavine podmiriti. Prigovoru neizbrojena novca moglo bi biti mjesta samo onda i u toliko, u koliko bi tuženiku uspjelo taj prigovor dokazati. To u ovom sporu tuženiku nije pošlo za rukom. Faktčno se u prizivu ne pobija ocjena dokaza, nego slobodno sudačko uvjerenje, koje je valjano obrazloženo, a koje se ne može pobijati pravnim liekom. Materijalni zakon nije pogrješno nego pravilno na ovaj spor primienjen, pa ne postoji ni prizivni razlog § 597 toč. 4. grpp. Trošak prizivnog odgovora nije dosudjen, jer ne sadržaje ništa od onoga, što imade u vidu propis § 562-2 grpp.«

Stol sedmorice je na previd tuženice 24. srpnja 1941. Rev. 786-1-1941. izrekao ovu osudu:

»Previd se ne uvažava. Tužena je dužna naknaditi tužitelju trošak previdnog odgovora«.

Obrazloženje: Ne postoji previdni razlog iz § 597 br. 3 grpp. U prizivnoj osudi nije prikazan sadržaj parbenih spisa drugačije nego glasi. Naprotiv prizivni sud iz stanja parbenih spisa izvodi zaključak, koji izkazuje svoje mišljenje glede u parnici iznesenih činjenica, koje mišljenje nije u opreci s provedenim dokazima, a niti s utvrdjenjima prvomolbenoga suda. Pri tom se ima napomenuti, da tužena posebno iztiče protuslovlje osude sa stanjem spisa, a naročito onih pod R. 47-26 i P. 67-29, a da ova dva potonja spisa nisu uobće bila predmetom pregledanja pred nižim sudovima, te u samu razpravu pred istima nisu ni ulazila, već je bio pripušten izkas pregledanja samo priznanice od 14. ožujka 1933., koja se uobće u izvoru u spisu nije pronašla«.

Sada, nakon pravomoćno dovršene parnice skrbnik dr. M. S. je zatražio posebnim predlogom, da mu se po § 111 grpp. dopitaju parnični troškovi i platež naloži tužitelju.

Sudbeni stol u Ogulinu je na taj predlog izdao 5. rujna 1941. pod Po. 7-38-64 ovaj zaključak:

»Predlog dr. M. S. kao ostavinskog skrbnika, da mu se dopitaju skrbnički troškovi i platež istih naloži tužitelju, odbija se.«

Obrazloženje: Iz parbenoga spisa se vidi, da je tuženoj ostavini po ovom kao parbenom sudu bio imenovan skrbnikom na čin Djuro T. Prema zaključku Banskoga stola od 7. rujna 1938. Pl. 3306-38 je odredjeno, da se tuženoj ostavini Save T. ima dati imenovati ostavinski skrbnik po § 64 st. 2, 101 i 102 Vp. i to po ostavinsko - razpravnom sudu, koji je zato izključivo nadležan. Taj je dio rečenoga zaključka potvrdjen po Stolu sedmorice zaključkom d 27. travnja 1939. Rek. 72-1-1939. Na to je Kotarski sud u Ogulinu kao ostavinsko - razpravna oblast zaključkom od 30. svibnja 1939 C. 31-38-24 ostavini Save T. imenovao dr. M. S. za skrbnika zaostavštine. — Iz gore navedenog zaključka Banskog stola razabira se, da je prije toga molitelj po Kotarskom sudu u O. kao ostavinskom sudu bio imenovan upraviteljem ostavine Save T., ali da je te dužnosti razriešen odlukom istoga suda ostavinskoga od 14. siečnja 1938. br. 19 gr. Iz ovog se razlaganja vidi, da molitelj nije po ovome sudu uobće, a napose ne po ovome kao parbenom sudu imenovan skrbnikom na čin. — Propis § 111 grpp. može se primieniti samo na one slučajeve, u kojima parbeni sud temeljem propisa o. g. z. i grpp., a u svrhu vodjenja parnice, imenuje stranci skrbnika. To jasno sliedi iz st. 1 § 109 st. 3 § 110 grpp., §§ 313 st. 2 310 grpp. — Budući da je u ovom slučaju molitelja imenovao Kotarski sud u O. kao ostavinsko - razpravna

Digitized by Google

oblast za ostavinskoga skrbnika, koji je kao takav, dakle i kao zakonski zastupnik, zastupao tuženu ostavinu u parnici, te nema mjesta primjeni § 111 grpp.

U dužnost ostavinskoga skrbnika uz ostalo spada i zastupanje pred sudom u slučaju, ako je ostavina tužena. Na stvari ne mienja ništa okolnost, što je ovaj sud kao parbeni sud, vodeći brigu oko valjanoga zastupanja tužene ostavine, tražio, da se istoj imenuje ostavinski skrbnik kao njezin zakonski zastupnik. — Naprotiv odlučno je to, da molitelj nije bio ad hoc po ovome kao parbenom sudu imenovan skrbnikom za vodjenje ove parnice, nego po ostavinskom sudu imnovani skrbnik zaostavštine Save T. i kao takav potonju u parnici zastupao. Nema mjesta ni samomu obredjenju troška, jer se ne radi o odnošaju odvjetnika prema vlastitoj stranci, te jer je i parnica već pravomoćno dovršena.

B a n s k i s t o l je na rekurs dra M. S. proti ovomu zaključku 22. listopada 1941 br. Pl. 1324-41-I izrekao ovaj zaključak: »Rekurs, pravije utok molitelja se ne uvažuje nego se prvomolbeni zaključak potvrdjuje.«

R a z l o z i: Povreda propisa, na kojem se osniva kakvo pravo, ne čini ništetnost niti zaključka niti postupka, koji je napadnutom zaključku predhodio, nego pogrješnu ocjenu pravne stvari. No ni takva pogrješna ocjena u ovom konkretnom slučaju ne postoji.

Priopćio: dr. Milan S o k o l i ć, odvjetnik u Ogulinu.

Ovršenik, koji tvrdi, da nisu nastupile činjenice, koje su odlučne za dospjelost i izvršnost zahtjeva (§ 12/2 Ip.), ima tu tvrdnju dokazati tužbom (§ 35. Ip), a ne utokom protiv zaključka o dozvoli ovrhe.

Rješidba Stola sedmorice od 20. ožujka 1941. br. Rek. 228/941.

(Zaključak kot. suda u Otočcu od 13. travnja 1940. br. I-44/940., zaključak Sudb. stola u Gospiću od 20. prosinca 1940. br. Pl-803/40-2).

K o t a r. s u d u Otočcu u ovršnom predmetu I. M. protiv V. S. radi 20.250 Kn-spp. je dozvolio ovrhu pljenidbom i dražbom pokretnina.

S u d b e n i s t o l u Gospiću je povodom utoka ovršenika molbu za dozvolu ovrhe odbio iz sliedećih razloga:

Kako je vidljivo iz spisa Kzp. 455/39., sudbeni stol u Gospiću osudom od 13. studenoga 1939. Kzp. 455/39., osudio je sadašnjeg izvršenika S. V. po § 297. k. p., da plati u ime odštete oštećenoj I M. iznos od 5.000 D. za gubitak sina i trošak zastupanja od 250 D. Kazna je glasila na strogi zatvor u trajanju od 6 mjeseci ali time, da se izvršenje kazne odlaže po § 165. k. p. na 2 godine pod uvjetom, da osudjeni u roku od 1 godine plati dosudjenu odštetu.

Povodom priziva državnog tužioca i oštećene prizivni sud je donio osudu od 13. travnja 1940. Kppa. 38/40-2, kojom se prizivi uvažuju, te se odšteta dosudjena privatnoj učesnici a sadašnjoj ovrhovoditeljici povisuje od 5.000 D. na 20.000 D., a po § 65. k. p. uslovljena osuda t. j. zrečena kazna strogog zatvora od 6 mjeseci prema navedenoj osudi prizivnog suda je odložena na vrijeme od 5 godina uz uslov, da obtuženi utvrdjenu štetu od 20.000 D. naknadi u roku od 3 mjeseca. Prvostepeni je sud rješenjem od 27. ožujka 1940. dostavio tu osudu prizivnoga suda S. V. lično, te je vidljivo iz duplikata dostavnice, koji prileži spisu, da je S. V. primio rješenje sudbenoga stola u G., od 27. ožujka 1940, br. 457 Kzp. 455/39., presudom prizivnoga suda br. Kppa., 38/40-2. s danom 15. travnja 1940. Zastupnik privatne učesnice primivši odštetnu osudu od 27. ožujka 1940. u kojoj je navedeno, da je ta osuda zadobila pravnu snagu, podnio je dana 13. travnja 1940., I. 44/40-I. kod kotar suda u Otočcu kao izvršnoga suda prijedlog za dozvolu izvršenja radi dužnih 20.250 D., kojemu prijedlogu je prvostepeni sud zaključkom od 13. travnja 1940. I. 44/40-I. udovoljio, te je dana 13. travnja 1940. provedena kod S. V. uz sudjelovanje namještenika odvjetničke pisarne dra. Brujića kao zastupnika ovrhovoditeljice i ovrha. Nu prije nego se je pristupilo pljenidbi, izvršenik je platio na ruke V. V. odvjet. solicitatora iznos od 20.805 D. 50 p.

Izvršenik, ma da je platio već 13. travnja 1940. gore navedenu svotu, žali se rekursom, u kojem ističući, da nije u to vrijeme primio ni osude suda, tvrdi, da je ovrha preuranjeno zatražena, jer da je on imao još uvijek vremena, da udovolji svojoj dužnosti iz osude prizivnoga suda, barem dotle, dok mu ta osuda ne bi bila uručena. Stavlja stoga zahtjev, da se pobijani zaključak ukine i ovrhovoditeljica

Digitized by Google

s ovršnim prijedlogom kao preuranjenim odbije, odnosno da se pobijani zaključak ukine, a da se dopita rekurentu trošak rekursa.

Rekurs je u pravu. Kako je gore obrazloženo, ovršeniku uručena je osuda prizivnoga suda tek dana 15. travnja 1940., dakle dva dana kasnije, nego je obavljena kod njega ovrha. Doduše rok od 3 mjeseca naveden u osudi prizivnoga suda ima se tumačiti tako, da osudjenik odnosno ovršenik imade svakako u roku od 3 mjeseca iza dostavljene mu osude prizivnoga suda naknaditi svotu, na koju je osudjen, jer inače nastupaju za njega posljedice iz § 66. k. z.

Medjutim ne znači to, da on može s platežom odštete čekati, a da se ne treba bojati prije izminuća roka od 3. mjeseca za slučaj neplateža izvršnoga predloga sa strane privatne učesnice. Privatna učesnica čim je primila odštetnu osudu, a osuda prizivnoga suda bila je uručena ovršeniku tako, da je on znao, što i koliko ima platiti, imala je pravo ovrhe za slučaj neplateža prema propisima § 903. o. g. z., t. j. sa danom 16. travnja 1940. tada ne bi ovršna molba bila preuranjena. Kako je podnijela ovršni prijedlog već dana 13. travnja 1940., dakle prije nego što je bila uručena osuda prizivnoga suda izvršeniku, to se ukazuje gledom na gore izloženo molba preuranjena, pa je stoga valjalo uvaženjem rekursa odlučiti, kako je u dispozitivu ovoga zaključka navedeno.

Odluka o troškovima rekursa temelji se na ustanovi § 152. i 154. grpp. u vezi § 65. i 68. Ip.

Stol sedmorice je na previdni utok ovrhovoditeljice uzpostavio prvomolbeni zaključak iz sliedećih razloga:

Tužilac izvršenja je podnio prvostepenomu sudu prijedlog za dozvolu izvršenja protiv izvršenika na nekretnine radi namirenja potraživanja od 20.250 D. spp. na osnovu odštetne osude sudbenog stola kao krivičnog suda u Gospiću od 27. ožujka 1940. Kzp. 455/39., na kojoj je stavljena zaporka pravovažnosti. Prvostepeni sud dozvolio je predloženo izvršenje.

Drugostepeni sud je uslijed rekursa izvršenika preinačio prvostepeni zaključak i tražioca izvršenja odbio s prijedlogom za izvršenje kao preuranjen, jer da u doba, kad je dozvoljeno izvršenje nije bila još dostavljena izvršeniku odštetna osuda krivičnoga suda.

Tražilac izvršenja napada zaključak drugostepenog suda revizijskim rekursom radi pogrješne primjene zakona. Revizijski rekurs je osnovan.

Po § 412. k. p. osuda krivičnoga suda zadobiva pravnu snagu, kad se ne može više pobijati niti jednim pravnim lickom, a zainteresirano lice, kome je takvom osudom dosudjeno privatno pravno potraživanje, ako hoće da traži izvršenje, imade to zatražiti kod gradjanskoga suda na osnovu krivične osude, na koju je na njegov zahtjev dužan krivični sud, da stavi zabilježbu, da je stekla pravnu snagu (§ 303., 428. k. p., te § 2. toč. 5. Ip.).

U ovoj izvršenoj stvari tražilac izvršenja je udovoljio svim zakonskim uslovima za traženje izvršenja, pa je prvostepeni sud posve opravdano dozvolio traženo izvršenje. Nije stvar gradjanskoga suda, da ispituje, da li je izvršeniku dostavljena od strane krivičnoga suda osuda o privatno-pravnim potraživanjima, na osnovu koje je zatraženo izvršenje, nego je za izvršni sud mjerodavno i odlučno, da se na toj osudi nalazi zabilješka, da je osuda stekla pravnu snagu. Stoga je neispravno pravno stanovište izraženo u pobijanom zaključku. Izvršenik, koji tvrdi, da nisu nastupile činjenice, koje su odlučne za dospjelost i izvršnost zahtjeva (§ 12/2 Ip.), ima tu tvrdnju dokazati tužbom (§ 35. Ip.), a ne rekursom protiv zaključka o dozvoli izvršenja.

Mimogredce se napominje, da pri provodjenju dozvoljenoga izvršenja izvršenik nije uopće isticao nikakav prigovor protiv dozvole izvršenja, kako se to vidi u pljenidbenom zapisniku od 13. travnja 1940. I. 44/40, nego je položio čitavu izvršnu tražbinu sa svim troškovima tražiocu izvršenja, čime je izvršenik priznao izvršnost zahtjeva, radi kojega je protiv njega bilo dozvoljeno izvršenje.

Radi svega gore navedenoga revizijski rekurs morao se je uvažiti i zaključiti kao u dispozitivu. Odluka o trošku revizijskog rekursa temelji se na propisu §§ 65. Ip. i 152. grpp.

Priopćio dr. Franjo Krmpotić, vićnik sudb. stola u Gospiću

Digitized by Google

Zakonski nasljednici pasivno su legitimirani bez obzira, ima li ostavinskog imetka ili nema, sastojao se taj od mirijskih ili mulkovnih nekretnina odnosno pokretnina.

Rješidba Stola sedmorice od 2. listopada 1941. br. Rev. 942/41.

(Osuda Kotarskog suda u Derventi od 23. listopada 1940. P 460/39., osuda Sudbenog stola u Derventi od 19. svibnja 1941. Pl 86/41).

Kotarski sud je udovoljio tužbenomu zahtjevu, osudivši tuženu K. D., da je dužna platiti tužitelju J. M. svotu od 1097 Ku. 50 b. u visini nasljednog dijela iza pok. A. Č. kao njezina zakonita nasljednica.

Sudbeni stol je uslijed priziva tužene preinačio prvomolbenu osudu i tužitelja odbio s tužbom.

Razlozi: Prvomolbeni je sud trebao odbaciti tužbu, čim je ustanovio, da je ona podignuta proti prednici današnje tužene, koja je bila u času njezina podignuća mrtva, a da proširenje tužbe na nasljednike umrle tužene stranke nije po zakonu dopušteno. Nadalje je odbijanju tužbe i razlog pomanjkanja pasivne legitimacije, jer vjerovnik može tužbom tražiti namirenje svoje tražbine od dužnikovih nasljednika samo onda, ako je dužnik ostavio imovine, a pošto prednica tužene nije ostavila nikakve imovine, to tužena ne odgovara za dugove svoje prednice. U koliko se ostavina sastoji iz nekretnina vrsti erazi-mirie, to ona prelazi na zakonske nasljednike već časom smrti ostavitelja, jer po § 7. Ramazana 1274. nasljednik zastupa imovinsko-pravnu osobnost ostavitelja već časom njegove smrti i bez prihvata nasljedstva, dok u pogledu zaostavštine vrsti mulk vrijede propisi o. g. z. po kojima je za stupanje u obveze ostavitelja potrebna izjava nasljednika o prihvatu nasljedstva. Medjutim u nazočnom slučaju umrla nije ostavila nikakove imovine, niti je vodjena ostavinska rasprava, pa se neosnovano traži tužbom od tužene, da odgovara za dugove pok. A. Č.

Stol sedmorice je povodZom previda tužitelja osudu prizivnoga suda ukinuo i stvar vratio sudu druge molbe, da o njoj ponovno razpravlja i odluči.

Iz obrazloženja: Tužitelj napada prizivnu osudu previdom zbog razloga pogrješne pravne ocjene stvari. Istaknuti previdni razlog je osnovan.

Istina je, da je tužba bila podnesena proti A. Č. u vrijeme, kada je već bila umrla, ali čim je to ustanovljeno, tužitelj je podneskom od 16. studenoga 1939. P 460/39 prvomolbenomu sudu doprinio tri primjerka tužbe, u kojima je označio tuženu K. D. i njezine sestre M. P. i M. M. kao nasljednice tužene stranke A. Č. na temelju potvrde nasljedstva od kotarskoga suda u D. ispravivše na raspravi od 8. studenoga 1940. tužbeni zahtjev u pravcu, da su navedene kao nasljednice tužene dužne platiti utuženo potraživanje u visini nasljednih dijelova. Na taj način nije nastupilo nikakvo zakonom nedozvoljeno preinačenje ili proširenje tužbe, nego je tužitelj javnom ispravom dokazao nasljedovanje iza tužene stranke. I ovim zakonskim nasljednicima je propisno dostavljena tužba i oni su se upustili u parnicu ne prigovarajući zakonskom nasljedovanju (§§ 330., 219., 302. grpp.). Nije osnovano stanovište prizivnoga suda, da tužena nije pasivno legitimirana stoga, što njezina prednica nije ostavila imetka. Dokazano je potvrdom nasljedstva, da je tužena zakonita nasljednica pok. A. Č. osobnoga dužnika tužiteljeva. Po propisima zakona od 17. Muharema 1284. i 7. Ramazana 1274., kojima je uredjeno nasljedovanje u mirijskim nekretninama na području Bosne i Hercegovine, smrću ostaviteljevom stupaju njegovi nasljednici u sva prava i obveze, a da zato nije potrebita nasljednička izjava, i oni zastupaju ostaviteljevu osobnost od samoga časa smrti.

Prema tome su zakonski nasljednici pasivno legitimirani u svakom slučaju, ima li il nema ostavnskoga imetka, sastojao se taj metak od mirijskih ili mulkovnih nekretnina odnosno pokretnina, jer oni predstavljaju osobnost umrlog ostavitelja, a njihova se obaveza za platež ostaviteljevoga duga proteže na nasljedjenu imovinu u visini i razmjeru nasljednikovih dijelova. Pri tome nije potrebno u parnici ustanovljivati, da li je i koliki je imetak nasljedjen i da li će vjerovnik uopće doći do naplate, jer to spada u ovršni postupak.

Digitized by Google

Radi toga valjalo je temeljem § 604/IV. grpp. odlučiti kao u dispozitivu, jer u prizivnoj osudi nije utvrdjeno činjenično stanje u pogledu tužene stranke u prizivu, a koje je mjerodavno za pravilnu ocjenu sporne stvari.

Priobčio V. Luković, sudac u Derventi

Ne smatra se, da postoji otežavanje ovrhe u smislu §-a 330., prvi stav, Ip-a, ako se osim ovršenika i predlagač za izdanje privremene naredbe nalazi u inozemstvu.

(Zaključak Banskoga stola od 7. II. 1940, I Pl 232-40; — Zaključak Stola sedmorice od 27. studenoga 1941. br. Rek 770-1941).

Tužiteljica, koja je engleska državljanka i boravi u Engleskoj, predala je koncem godine 1939 Sudbenome stolu u Zagrebu tužbu protj trgovačkoj tvrtci, koja ima nastan u Pragu, radi dužnih Kč. 600.000.— spp. Nešto kasnije, 10. siječnja 1940, predala je istome sudu priedlog za izdanje privremene naredbe, pozivajući se pri tome na § 330., al. 1., Ip-a, jer da bi se ovrha imala provesti u inozemstvu, budući da tužena stranka boravi takodjer u inozemstvu.

Sudbeni stol je zaključkom od 10. siečnja 1940, Po 480-1939, dozvolio privremenu naredbu onako kako je predložena.

Banski stol, zaključkom od 7. veljače 1940, Pl 232-40, povodom tuženikova utoka, uvažio je utok, pobijani zaključak prvomolbenoga suda preinačio i odlučio, da se stranka u opasnosti sa svojim priedlogom za izdanje privremene naredbe odbija.

Iz obrazloženja zaključka Banskog stola:

»Utok je valjalo uvažiti, jer predlagač nije učinio vjerojatnim i nije nigdje zasvjedočio pogibelj u smislu § 330. stav 1., Ip-a. Tužiteljica, doduše, navadja da joj je tražnia u pogibelji zato, jer bi se presuda imala izvršiti u inostranstvu, gdje tužena imade svoje redovito prebivalište. Ovaj razlog za zasvjedočenje za dokaz opasnosti vrijedi samo onda, ako predlagač imade svoje stalno boravište u tuzemstvu, jer je svrha ove zakonske odredbe, da se olakša izvršenje tuženičinim vjerovnicima, a ne da se olakšava izvršenje ovozemnih presuda (Rspz : 1934. broj 268.) Ali iz same tužbe je vidljivo da tužilja nema stalnoga boravišta u tuzemstvu, već da ona stalno prebiva u Engleskoj, pa budući da tužilja druga zasvjedočenja za postojanje opasnosti pružila nije, to se ne može dozvoliti zatražena privremena naredba niti uz kauciju.«

Tužiteljica - predlagateljica uložila je protiv drugomolbenog zaključka previdni utok, koji

Stol sedmorice svojim zaključkom od 27. studenoga 1940. Rek 770-41 nije uvažio.

Iz obrazloženja zaključka Stola sedmorice: »I kada razlozi, zbog kojih je drugomolbeni sud odbio priedlog za izdanje privremene naredbe, ne bi bili osnovani, svejedno se nebi sada mogao uspostaviti prvomolbeni zaključak, jer je ovaj dozvolio privremenu naredbu onako, kako je predložena bila t. j. »do svršetka ove parnice (II Po 480-39 Sudbenoga stola u Zagrebu), ali najkasnije do 31. prosinca 1940.« Pošto je vrieme, za koje je privremena naredba bila dozvoljena, već davno proteklo (§ 340-I Ip.), izgubila je privremena naredba svoju kriepost. Produženje vremena, za koje je po § 340-1 Ip. dozvoljena privremena naredba, nije pripustivo, jer se ne radi o roku za produženje parničnih radnja, da bi se pomoću propisa §§ 68. i 351. Ip. mogao primieniti propis § 192 grpp. o produženju rokova: moguć je samo ponovni priedlog za dozvolu privremene naredbe.

Osim toga važno je istaknuti, da je u medjuvremenu prestala nadležnost ovoga suda (Sudbenoga stola u Zagrebu), koji je privremenu naredbu dozvolio (§ 337.-1. Ip.), jer je Sudbeni stol u Zagrebu, kod koga je parnica bila u toku u vrieme izdanja privremene naredbe (10. siečnja 1940), uvažio prigovor stvarne nenadležnosti podignut od tužnika (protivnka stranke u opasnosti), te je na priedlog tužiteljice (stranke u opasnosti) u smislu § 357. grpp. ustupio parnicu Trgovačkome sudu u Zagrebu kao stvarno nadležnome zaključkom od 30. ožujka 1940. Po 480-39. Od onda Trgovački sud u Zagrebu vodi spomenutu parnicu pod posl. br. Po 260-40.

Već zbog gornjih razloga ne može se udovoljiti utočnom priedlogu, da se sada (poslie 30. prosinca 1940) uspostavi prvomolbeni zakjučak. Privremena naredba, dozvoljena prvomolbenim zaključkom, nije u zakonu osnovana ni za vrieme,

Digitized by Google

za koje je dozvoljena bila (do 30. prosinca 1940). Tužiteljica (stranka u opasnosti), kao inozemni vjerovnik (sa stalnim boravištem u Londonu), a u odnošaju prema tuženiku (protivniku stranke u opasnosti), kao inozemnom dužniku (sa stalnim boravištem u Pragu), ne može da opasnost, kao pretpostavku za dozvolu privremene naredbe, učini vjerojatnom samim pozivom na posljednju rečencu prvoga stava §-a 330. Ip-a (»smatrat će se da takovo otežavanje postoji i onda, kad bi se osuda morala izvršiti u inozemstvu«). Za tužiteljicu kao inozemca, a u odnošaju prema tuženiku, koji je takodjer inozemac, inozemstvo je (a nije tuzemstvo) i naša država, u kojoj tužiteljica namjerava da provede ovrhu, ako isposluje povoljnu osudu u parnici, koju u našoj državi vodi proti tuženiku.«

Priopćio dr. I. Politeo, odvjetnik u Zagrebu.

Za valjanost o visini odvjetničke nagrade u svakom slučaju, ugovara se unapried ili unatrag, pa tako i za nagradu, koja je samo jedna vrst pogodbe, potreban je pismeni oblik.

Rješitba Stola sedmorice od 28. kolovoza 1941. br. Rev. 956/1941.

(Osuda Sudbenoga stola u Zagrebu od 21. siječnja 1941. III. Po. 81/1940. — osuda Banskog stola u Zagrebu od 2. travnja 1941. II. Pl. 377/1941.).

Odvjetnik dr. J. K. iz K. je tužio svoju bivšu stranku M. D. radi Din. 22.900 s naslova odvjetničkoga troška.

Sudbeni stol u Karlovcu je udovoljio zbog izostanka tužbovnome zahtjevu.

Banski stol u Zagrebu je povodom priziva tuženika pobijanu prvostepenu osudu potvrdio u cijelosti.

Iz obrazloženja drugostepene osude:

Tužilac osniva svoje tužbeno traženje na činjenici, da je on tuženomu poslao svoj troškovnik za zastupanje u raznim predmetima i da je tuženi taj troškovnik u njegovoj pisarni likvidirao sa 22.900 Din. i obvezao se likvidirani iznos najdulje za 14 dana izplatiti. Za ove svoje tvrdnje ponudio je tužilac u svojoj tužbi dokaze. Kako tužilac svoj zahtjev izvodi iz tuženikove izjave, da će troškovnik podmiriti, dakle iz tuženikove obveze osnovane na vansudnom poravnanju za naplatu tužiočevoga odvjetničkoga rada, nije bilo potrebno, da tužilac u tužbi navede poimence sve poslove, koje je za tuženoga izveo. Po tuženom iznesen u prizivu prigovor, da pogodba, kojom se je u tuženikovoj pisarni obvezao platiti troškovnik s iznosom od 22.900 Din., ne bi bila valjana obzirom na propis §-a 27. zakona o odvjetnicima, jer o pogodbi nije sačinjena pismena isprava, nije osnovan, a niti se može uvažiti, jer se navedeni zakonski propis imade primijeniti u slučajevima, kad odvjetnik ugovara za poslove, koje će tek obaviti. Ovdje se o tome ne radi, jer tužilac u konkretnom slučaju nije ugovorio nagradu za poslove, koje će tek obaviti, nego se je pogodio s tuženim, da će mu ovaj zaračunatu već u troškovniku nagradu za obavljene poslove izplatiti. Tužba u ovom sporu je po svojem sadržaju bila valjano sastavljena, te je u svemu odgovarala propisu § 321. grpp., i kako nije bilo nikakvih zapreka iz propisa §§ 494 i 498 grpp., mogla se je izpravno na ovako sastavljenu tužbu izreći osuda zbog propuštanja. Kako u prvostepenom postupku ne predleži nikakav nedostatak, koji je spriječio, da se sporna stvar izcrpno pretrese i temeljno ocijeni, nije u prizivu iztaknuti prizivni razlog mogao biti uvažen, a slijedom čega je valjalo suditi„ kako je u izreci ove presude navedeno.

Stol sedmorice je previd tuženika protiv drugostepene osude uvažio, obje niže molbene osude preinačio i tužitelja tužbom odbio, osudivši tužitelja na naknadu parničnoga, prizivnoga i previdnoga troška.

Iz obrazloženja vrhovne rješidbe:

Tužba, kojom je traženo dosudjenje odvjetničke nagrade i naknade izdataka, utemeljena je jedino na ustmenoj vansudskoj nagodi, sklopljenoj prigodom obračuna izmedju tužitelja-odvjet. i tuženika kao njegove stranke, a iza već izvršenih poslova. Prema navodima tužbe je tuženik tom nagodom priznao sveukupno obračunatu visinu nagrade i troškova, te se obvezao u kratkom roku platiti tako utvrdjeni iznos. Uslijed propuštenog odgovora na tužbu izrečena je u prvoj molbi oglušna osuda po zahtjevu tužbe, koja je na priziv tuženika potvrdjena.

Digitized by Google

Previd s pravom ističe, da jedino na navedenoj podlozi nije smjela biti izrečena osudjujuća oglušna osuda. Opći propis § 1152 ogz. odredjuje kod pogodaba vrhu usluga za plaću, ako plaća nije ustanovljena ni ugovorom ni zakonom, da ju odredjuje sudac. Suglasno s tim odredjuje posebni propis § 29. st. 1. odvjet. zak., da gdje nema pogodbe, a gdje visina nagrade nije predvidjena pravilnikom, za visinu nagrade vrijede odredbe o. g. z., t. j. odredjuje ju sud.

Glavni pak posebni propis § 27. st. 1. odvjetničkog zak. u savezu s gore navedenima propisima za valjanost pogodbe o visini odvjetničke nagrade uopće odredjuje p i s m e n i oblik ne praveći pri tom razlike, da li se radi o ugovoru o visini nagrade unaprijed ili unatražno sklopljenom, t. j. iza već obavljenih poslova.

K tomu svrha, za kojom se je išlo, kad je odstupno od općih propisa valjanost pogodbe o visini odvjetničke nagrade vezana na pismeni oblik, naime zaštita odvjetničkih stranaka od globljenja i zloporabe, jednako postoji i u slučaju ugovora nagrade odnosno ustanovljenja nagrade unatražno.

Navedena jasna namisao zakonodavca ne bi se postigla, kad bi se kod ugovora visine nagrade unatražno moglo nevezano na pismeni oblik valjano ugovarati, jer bi se na taj način svagda lahkoćom mogla prvobitno nevaljano usmeno unaprijed sklopljena pogodba preinačiti u valjano usmenu unatražnu. Takvo tumačenje protivilo bi se propisu § 6. o. g. z. Stoga se mora zaključiti, da je za valjanost pogodbe o visini odvjetničke nagrade u svakom slučaju, ugovara se unaprijed ili unatrag, pa tako i za nagodu, koja je samo jedna vrst pogodbe, potreban je p i s m e n i oblik.

Ispravnost ovakvoga tumačenja zakona nije uzdrmana okolnošću, da se druga stavka § 27. odvj. zak. odnosi samo na slučajeve, kad je ugovor o nagradi unaprijed sklopljen, jer samo u tom slučaju dolaze u obzir u toj drugoj stavci predvidjeni pojedini slučajevi prestanka ugovora odnosno razmjernoga sniženja visine nagrade.

Ne pobija prednje stanovište niti propis § 28. st. 2. odvj. zak., na koji se u glavnom upira protivno stanovište, koje pismeni oblik traži samo za ugovor o nagradi unaprijed sklopljen.

Pošto se u stavci 1. §-a 28. odvj. zak. načelno uredjuje pitanje donašanja i sadržine pravilnika o odvetničkim tarifama, spomenuti drugi stavak samo dalje razjašnjuje, što već po naravi stvari slijedi, da će se odvjetnička tarifa primjenjivati za slučaj, kad nije nagrada unaprijed ugovorena, što i jest redovno slučaj. Naglasak je u tom stavku kao i cijelom §-u odvj. zak. dakle na primjeni tarife No tim se ne isključuje slučaj, da će tarifa doći do primjene i onda, ako visina nagrade ne bude unatražno pismenom pogodbom ustanovljena.

Iz svih navedenih razloga slijedi, da t. zv. ustmena vansudska likvidacija odvjetničke nagrade, do koje može doći pri obračunima izmedju odvjetnika i njegove stranke u pogledu ustanovljenja visine odvjetničke nagrade, nije pravno obvezatna, u koliko se ne pokriva s ovjetničkom tarifom ili slobodnim ustanovljenjem suda ondje, gdje tarifa obzirom na poslove ne dolazi do primjene.

Ovo ne znači, da je ovakvo ustmeno vansudno ustanovljenje izmedju odvjetnika i njegove stranke bez važnosti. Plati li naime stranka preko tarife ili sudbenog ustanovljenja, do kojega obzirom na § 29. st. 3. odvj. zak. i kod pismene nagodbe može doći, ne može ona obzirom na § 1432 o. g. z. uspješno natrag tražiti iznad tarife, odnosno sudske odmjere, a primi li odvjetnik nagodjeni iznos ispod tarife ili sudbene odmjere, ne može tražiti uspješno razliku, jer se odvjetnik može valjano i ustmeno odreći cijele ili dijela svoje nagrade.

No takva naknadna ustmena vansudna nagoda o visini odvjetničke nagrade ne može poslužiti kao dovoljan pravni temelj za utuženje tako ugovorene visine odvjetničke nagrade.

Uslijed propuštenoga odgovora na tužbu po §§ 492 i 494 st. 1. grpp. moraju se činjenični navodi tužeće stranke smatrati istinitima, te se smatra istinitim, da je tužitelj tuženika zastupao u više različitih pobliže navedenih pravnih stvari pred sudom i da je istinita navedena vansudska nagoda, te da je prmjenom § 1150 ogz. i § 29. st. 1. odvj. zak. imade pravo na nagradu, ali se jedino na navedenoj podlozi ne može opravdati osnovanost tražene v i s i n e nagrade, a tužitelj nije u tužbi

Digitized by Google

naveo podatke potrebne za primjenu odvjetničke tarife odnosno sudsko ustanovljene visine nagrade i naknade izdataka u smislu § 1152 ogz. u vezi § 29. st. 1. odvj. zak.

Valjalo je stoga tužbeni zahtjev, presudjujući ga jedino na osnovu činjenične i pravne podloge navedene po tužitelju, kao na zakonu neosnovan odbiti.

Priopćio Slaviša Košćević, vićnik Sudbenog stola u Karlovcu

PRIMJEDBA UREDNIŠTVA: Ovome stanovištb Stola sedmorice moglo bi se suprotstaviti ovo razlaganje: Valja, naime, imati pred očima postanak §-a 27. odvj. zak. Prije njega proglašavao je § 879 o. g. z. u svojoj točci 3. nevaljalom pogodbu, kojom je »pravdozastupnik ugovorio za sebe naročitu nagradu, što će se primiti parnice«. U skladu s time izrekao je § 25 odvjetničkoga reda iz god. 1852. zabranu. da »odvjetnik ne smije za vodjenje parnice koje ugovoriti stanovite nagrade, a tako ne smije ni prekupiti preporne stvari, koja mu je povjerena.« Ovdje se. dakle, radi o zabrani ugovaranja unaprijed i o ugovoru de quota litis. Prvu zabranu je § 27. zak o odvj. iz god. 1929 ukinuo, dok je onu drugu ostavio na snazi. Kad se. dakle, uvaži ova veza izmedju starih zakona i novoga zakona, onda se vidi, da je novi zakon, t. j. § 27. odvj. zak. imao pred očima samo ugovaranje unaprijed, koje je sad i dozvolio, ali je za isto ugovaranje ujedno odredio pismeni oblik. Zato se ovo odredjivanje pismene isprave ne može odnositi na ugovaranje unatrag, za koje vrijede opća načela ogz-a, t. j. da takav valjani ugovor može biti i ustmen i pismen. Ako je zakon, kako to tumači vrhovna osuda, pismenost pogodbe odredio radi zaštićivanja stranke od zloporaba i globljenja po odvjetniku, onda je takva zaštita imala smisla samo kod unapredne pogodbe, kad stranka (a ni odvjetnik) ne zna ni za veličiiu i obseg budućeg odvjetničkog posla i zastupanja ni za rezultat svega toga. Kod unatražne pogodbe sve joj je to poznato, pa sad ju odvjetnik ne može zavesti u bludnju i time oglobiti. (Uostalom i kod pismene pogodbe mogao bi ju jednako uspješno oglobiti kao i kod ustmene). Napokon zašto bi zakonodavac baš kod jedinog odvjetnika predpostavljao volju i sposobnost globljenja, a kod drugih staleža ne, odnosno svim drugim staležima ostavio slobodu da globe?

Osim toga i veza II. stava §-a 27. odvj. z. s njegovim I. stavom tako je neposredna i očita, da i ona upućuje na to. da se u prvome stavu radi o ugovoru unaprijed jednako kao i u drugome stavu. Jer se pod pogodbom o nagradi kod »nedovršenog preduzetog posla« može razumjeti samo unapredna pogodba, budući da je kod unatražne posao već dovršen, pa ne mogu više ni nastupiti uvjeti iz drugoga stava §-a 27.

Mislimo. da je Stol sedmorice počinio gornjom presudom i procesualnu pogrješku. Kad je već uvažio previd, onda je to smio učiniti ne preinačenjem pobijane presude i odbijanjem tužbe, nego ukidanjem presude i vraćanjem stvari prvostepenome sudu (§ 604 grpp.). Jer ovako. kad je odvjetnik odbijen sa svojim tužbenim zahtjevom za nagradu, na koju mu u načelu i sâm Stol sedmorice izrijekom priznaje pravo, ne može ju više dobiti, budući da bi mu kod ponovne tužbe tužena stranka mogla s uspjehom suprostaviti prigovor rei judicatae. I tako je tumačenje Stola sedmorice dovelo do toga. da je stranka doduše zaštićena od umišljenog globljenja sa strane odvjetnika, ali je zato odvjetnik po stranci stvarno oglobljen

Zaključak biskupskoga ženidbenoga suda o valjanosti ili nevaljanosti mješovite ženidbe, sklopljene izmedju katolika i nekatolika, ako je donesen u zakonitoj nadležnosti (na osnovu propisa § 43 u vezi §§ 3 i 19 zakona za ženidbe katolika, uvedenoga u krepost ces. patentom od 8. listopada 1856), ima jednaku pravnu snagu za državno područje (pro foro civili) kao i odluka redovnoga suda. U postupku pred redovnim sudom o valjanosti ili ništavosti same ženidbe ima takav zaključak snagu rei iudicatae.

Rješidba Stola sedmorice od 10. ožujka 1938. br. Rek. 2185/I-1937.

(Odluka Sreskoga suda u Zemunu od 3. studenoga 1936 Pl. br. I-R 39/1936-5. — zaključak Apelacionoga suda u Zagrebu od 31. prosinca 1936. br. IV. Pl. 7549/36-1; — zaključak Stola sedmorice od 8. travnja 1937. br. 339/1937-I; — zaključak Okružnoga kao rekursnoga suda u Sr. Mitrovici od 12. svib. 1937. br. Pl. 317/1937-1).

Digitized by Google

U prosincu 1929. godine sklopili su ženidbu S. A. rimokatolik i I. W., pripadnica evangeličko - augsburške vjeroispovijesti u evangeličkoj crkvi u Petrovaradinu. Zbog neslaganja, supruzi su se koncem 1934. godine sporazumno rastali, a muž se je javnobilježničkim aktom obvezao svojoj ženi davati mjesečno izdržavanje od D 1.140, no s tim, da ona ne smije doći stanovati u ono mjesto, gdje on bude službom.

Medjutim, već početkom slijedeće godine obratio se je S. A., Biskupskom ordinarijatu u Djakovu s molbom, da se njegova ženidba sa I. W. proglasi ništavom i nevažećom i da mu se dozvoli sklopljenje nove ženidbe, jer da je njegova ženidba sa I. W. sklopljena u evangeličkoj crkvi, a da je on u času sklapanja te ženidbe bio rimokatolik. Nadležnost biskupskoga ženidbenoga suda u Djakovu je molitelj temeljio na propisu can. 1964, a za državno područje na propisu § 43 zakona za ženidbe katolika od 1856 godine. O ovoj molbi je Biskupski ordinarijat donio mjeseca svibnja 1935 godine odluku, da se na temelju zaključka Biskupskoga ženidbenoga suda u Djakovu od 9. travnja 1935, ženidba sklopljena u Petrovaradinu 8. prosinca 1929. izmedju S. A. i I. W. proglašuje kao nevaljana i ništava i da se molitelju dopušta stupanje u novu ženidbu. Svoje rješenje je Biskupski ordinarijat obrazložio time, da je ova ženidba sklopljena izmedju katolika i nekatolika pred nekatoličkim dušobrižnikom i da je zato nevaljana i ništava u bitnom obliku, prema odredbama can. 1904 C. Z. u vezi can. 1099 § 1 t. 2 i rješenja S. Congreg. S. Off. od 15. srpnja 1921, koje je u važnosti od 31. kolovoza 1921, i da se prema rješidbi Svete stolice od 2. travnja 1919 ženidba, koja je ništava zbog nedostatka bitnog oblika, može proglasiti ništavom i bez redovnoga sudskoga postupka upravnom odlukom Biskupskoga ordinarijata na osnovu sigurnosti, stečene zvaničnim izvidima, prema can. 1020 i sl. Žalba I. W. protiv ove odluke je bila odbijena od Ženidbenoga stola u Djakovu, jer je za poništaj ovakove odluke nadležno jedino Sveta stolica u Rimu, prema odredbama can. 1601 C. Z.

Kad je S. A. primio odluku Biskupskoga ordinarijata, da je njegova ženidba s I. W. proglašena kao nevaljana i ništava, obustavio je svojoj ženi plaćanje ugovorene mjesečne alimentacije, jer je smatrao, da je sada prema njoj oslobodjen svih obaveza iz ženidbe, pa tako i one na plaćanje izdržavanja. Ali I W. nije tako mislila, nego je u siječnju mjesecu 1936. godine podnesla Sreskomu sudu u Zemunu molbu, u kojoj je po vanparničnom postupku tražila, da joj sud dozvoli razlučno boravište i da njezinoga muža osudi na plaćanje izdržavanja od D 1.500 mjesečno, jer da ju je on bez ikakvoga razloga napustio i odbio joj plaćanje ugovorenoga izdržavanja, ma da je po propisima evangeličke crkve i dalje ostao njezin zakoniti muž. U svojem odgovoru na tu molbu S. A. je prigovorio, da se pitanje plaćanja alimentacije uopće ne može više postavljati, jer da je njegova ženidba sa I. W. po nadležnoj sudskoj vlasti proglašena nevažećom i ništavom i da on prema svojoj bivšoj ženi nema više nikakvih obveza, jer, kada ženidba ne postoji, da ne mogu postojati ni ovakve ženidbene posljedice.

Sreski sud u Zemunu je udovoljio molbi I. W. i u njoj stavljenomu zahtjevu, te je molitelji dozvolio razlučno boravište, a S. A. je osudio na plaćanje mjesečnoga izdržavanja u iznosu od D 800.

Iz obrazloženja: Razmotrivši navode obiju stranaka i ocjenivši dokazala doprinešena tokom rasprave, sud je došao do uvjerenja, da je molitelji po protivnku doista nametnuto razlučno boravište, pa joj je prema tome isto dužan priznati, a to s razloga, što je protivnik po svojoj inicijativi tražio poništenje ženidbe, što očito dokazuje, da on ne želi nastaviti ženidbenu zajednicu, već je moliteljicu doveo u takav položaj, da ženidbu s njom ne može produžiti, pa jer je tako, onda je nedvoumno dužan snašati i posljedice predvidjene u § 91 o. g. z-a, po kome je muž dužan davati ženi pristojno izdržavanje.

Sud usvaja u cijelosti gledište moliteljice u pogledu valjanosti ženidbe sklopljene izmedju nje i protivnika i dodaje, da je ta ženidba sklopljena u priznatoj evangeličkoj crkvi i na način, koji ona odredjuje. Prema tome ta ženidba ima punu važnost za gradjansko područje, i rješenje duhovnoga suda jednoga ženidbenoga druga ne može s gradjanskoga pravnoga područja tu ženidbu staviti van snage. Dokaz za postojanje ženidbe je matica vjenčanih, i na temelju iste ispostavljeni izvod, koji pretstavlja javnu ispravu. Svaka promjena u odnosu na postojanje ili valjanost ženidbe, ima se prema propisu § 122 o. g. z., i u smislu § 18 ženidbenoga zakona za katolike od 8. listopada 1856. u odnosnoj matici vjenčanih zabilježiti. Takove zabilježbe nema u izvodu matice vjenčanih moliteljice i protivnika, pa ta ženidba još uvijek postoji. Kada ženidba pravno postoji i kada je

Digitized by Google

protivnik ženidbenu zajednicu napuštanjem bez ikakvoga razloga od strane moliteljice prekinuo, tada je njegova dužnost davati joj izdržavanje. Ne može rješenje duhovnoga suda imati važnost i za gradjansko pravno područje, a to s toga, što se valjanost ženidbe može prosudjivati, kako moliteljiica ispravno navodi, sa gledišta crkvenoga-pravnoga i sa gledišta gradjansko-pravnoga. To prosudjivanje može da vrši samo nadležni sud. Nastaje pitnje, da li je Biskupski ženidbeni stol u Djakovu bio nadležan i sa koga gledišta prosudjivati valjanost ženidbe sklopljene izmedju moliteljice i protivnika, i da li samo sa crkveno-pravnoga, ili sa oba gledišta. Nazočna ženidba je sklopljena u evangeličkoj crkvi, pred evangeličkim svećenikom. Prilikom sklapanja ženidbe je moliteljica bila evangeličke vjeroispovijesti, a protivnik rimokatoličke. Pitanje je: koji je sud nadležan prosudjivati valjanost te ženidbe. Biskupski ženidbeni sud u Djakovu i Vjersko odjeljenje Ministarstva pravde, stoje na osnovu propisa ženidbenoga zakona za katolike na stanovištu, da je za prosudjivanje važnosti takve ženidbe nadležan biskupski ženidbeni sud, ako muž pripada katoličkoj vjeroispovijesti. To stanovište nije opravdano. Iz propisa § 56 ženidbenoga zakona za katolike i § 97 o. g. z. slijedi, da je, kada oba supružnika nisu katolici i kada ženidba nije sklopljena u katoličkoj crkvi, nadležan rješavati o valjanosti ženidbe sud dotične vjeroispovijesti, t. j. u konkretnom slučaju gradjanski sud, pošto evangelička crkva nema svoje zasebne crkvene sudove. Da katolički ženidbeni sud ne može biti nadležan za rješavanje o važnosti ove ženidbe, slijedi i iz činjenice, što ove dvije crkve ne stoje jedna prema drugoj u odnosu neodredjenosti ili podredjenosti, nego svaka autonomno za sebe.

Kada je protivnik pristao, da s moliteljicom sklopi ženidbu u evangeličkoj crkvi, onda je za slučaj spora oko valjanosti ženidbe usvojio i nadležnost onoga suda, koji je predvidjen za ženidbe sklopljene u evangeličkoj crkvi. Prema tome propis § 43 ženidbenoga zakona za katolike odnosi se samo na one slučajeve, kada je ženidba sklopljena u katoličkoj crkvi. Iznimka je predvidjena u § 19 istoga zakona, po kome od ovoga pravila postoje izuzetci u onim krajevima, za koje je Sveta stolica izdala naputak od 30. travnja 1841. U području tih krajeva ima se smatrati kao zakonito privoljenje učinjeno pred duhovnim pastirom nekatoličke stranke i bez prisustva katoličkog svećenika. Da je propis § 19 ženidbenoga zakona u važnosti u Petrovaradinu, gdje je ženidba stranaka sklopljena, to je opće poznato. Prema tome ne može se usvojiti propis § 43, nego propis § 56. i u vezi s time §§ 19 i 38 naputka za duhovne sudove, i ta ženidba je s gradjansko-pravnoga gledišta punovažna i njezine posljedice važe.

Apelacioni sud u Zagrebu je povodom rekursa, koji su protiv odluke Sreskoga suda u Zemunu uložile obje strane (I. W. radi prenisko dosudjene alimentacije), u cijelosti potvrdio prvostepenu odluku, a u obrazloženju je naveo i slijedeće

U pogledu mješovitih ženitaba vrijede kod nas propisi o. g. z., odnosno ženidbenoga zakona za katolike od 8. listopada 1856., a naročito propisi potonjega zakona i to §§ 44—57, odnosno §§ 91—200 naputka za ženidbene sudove katolika. Ti propisi nisu nikada stavljeni van snage, te još i danas vrijede. Uredjeni su sporazumno izmedju duhovnih i državnih vlasti upravo radi toga, da ne bude smetnja kod rješavanja raznovrsnih pitanja gradjansko - pravne naravi, koja pitanja dolaze kao posljedica rješenja duhovnih vlasti pa upravo na tu potonju okolnost, i ako se crkvenoj vlasti ne može sporiti, da za svoje područje stvara crkvene propise, ti propisi ne smiju doći u protuslovlje s postojećim po državi priznatim propisima, jer bi time državna vlast došla u nemogućnost ispunjenja gradjansko-pravne strane takovih duhovnih sudova.

Prvostepeni sud je posve ispravno ocjenio, i dostatno obrazložio, da gore navedeno rješenje Biskupskoga ženidbenoga suda u Djakovu ne može se smatrati nadležno donesenim, pošto isti nije nadležan, da poništi svojim zaključkom ženidbu, koja je sklopljena u crkvi po državi priznate druge vjeroispovijesti, zmedju pripadnika katoličke i evangeličke vjeroispovijesti, a da se kod toga mimoidju postojeći propisi u vezi s poglavljem XXX grpp-a.

Pošto se navedeni zaključak ženidbenoga suda u Dzakovu, — a prema svome obrazloženju i opravdanju, — ne osniva na postojećim važećim propisima, kako općega gradj. zakonika, tako i ženidb. zak. za katolike odd 1856., nego se poziva na gore spomenute kanone, odnosno rješenja Svete stolice, odnosno novi crkveni zakon, što opet stoji u opreci s važećim propisima, to obzirom na takovo stanje stvari.

ne može gradjanski sud kod prosudjivanja gradjansko-pravnih posljedica takovo rješenje uzeti u obzir, jer smatra, da time ženidba, sklopljena u evangeličkoj crkvi, nije poništena.

S t o l s e d m o r i c e je na rekurs po službenoj dužnosti ukinuo odluku Apelacionoga suda u Zagrebu kao donešenu po nenadležnom sudu, te je prvostepenomu sudu naložio, da pravne lijekove S. A. i I. W. podastre na rješenje Okružnomu kao drugostepenomu sudu u Sr. Mitrovici, a iz slijedećih razloga:

Na molbu S. rodj. W. I. de praes 11. siječnja 1936. br. R. 399-36 protiv S. A. radi privremenoga mjesečnoga izdržavanja poveden je i vodjen postupak pred Sreskim sudom u Z. na osnovu propisa novoga vanparničnoga postupnika od 24. srpnja 1934., koji je stupio na snagu još 4. veljače 1935. Za rješavanje pravnih lijekova u predmetima vodjenim po navedenom vanparničnom postupku kod sreskih sudova je nadležan u drugostepenom postupku okružni sud teritorijalne nadležnosti Sreskoga suda (§ 12 Vpp.).

O k r u ž n i s u d u Sr. Mitrovici kao rekursni sud je potvrdio u cijelosti odluku pvostepenoga suda.

Iz obrazloženja: Istina je da je zaključkom Biskupskoga ženidbenoga suda u Djakovu od 30. travnja 1935. br. 399-35 izrečeno da je ženidba moliteljice i tuženika ništava. Redovni sudovi nisu zvani; da ispituju zakonitost rješenja, koje su donijele duhovne vlasti, ali pošto je tuženi u ovom sporu istakao prigovor nepostojanja ženidbe, a rješenje ovoga prigovora je od odlučne važnosti za ovaj spor, to je i gradjanski sud dužan ovaj njegov prigovor ispitati.

Neosporno je, da je moliteljica evangeličke vjere, a tuženi rimokatoličke. Prema tome ima se njihova ženidba smatrati mješovitom ženidbom, a za takove vrijede kod nas propisi o. g. z-a, odnosno ženidbenoga zakona za katolike od 8. listopada 1856. i to §§ 44—57. odnosno §§ 91—200 naputka za ženidbene sudove katolika. Ovi propisi vrijede još i danas na području Apelacionoga suda u Zagrebu. I ako se crkvenim vlastima ne može osporiti, obzirom na gornje zakonske propise da za svoje područje stvaraju crkvene propise, ipak se s druge strane mora utvrditi, da takovi propisi ne smiju doći u protuslovlje s postojećim važećim po državi priznatim zakonima, jer bi u protivnom slučaju, da se prihvati drugo stanovište, državna vlast došla u nemogućnost ispunjenja gradjansko-pravne strane takovih rješenja duhovnih sudova. Prema tome se je prvostepeni sud potpuno opravdano upustio u ocjenu, da li se gore spomenuto rješenje Biskupskoga ženidbenoga suda u Djakovu može smatrati nadležno donešenim, i ispravno je utvrdio, da Biskupski ženidbeni sud u Djakovu nije bio nadležan, da svojim rješenjem poništi ženidbu, koja je sklopljena na način druge priznate vjeroispovijesti — izmedju pripadnika katoličke i evangeličke vieroispovijesti, — a da se kod toga mimoidju postojeći propisi u vezi XXX poglavlja grpp-a. Prema tome ženidba izmedju moliteljice i protustranke je na snazi i njezina je valjanost utvrdjena, te prigovor tuženog, da alimentacije nije dužan plaćati, otpada.

S t o l s e d m o r i c e je medjutim uvažio rekurs S. A., oba je nižestepena zaključka preinačio i odlučio, da se moliteljica I. W. odbije sa svojom molbom i u njoj stavljenim zahtjevom i da je dužna protivniku platiti parnične troškove prvostepenoga, drugostepenoga i trećestepenoga postupka.

O b r a z l o ž e n j e: U prvostepenom je postupku utvrdjeno, na osnovu izvoda iz matice vjenčanih evangeličke crkve augsburške vjeroispovijesti u Novom Sadu od 30. studenoga 1936. br. 806-35, da su u Petrovaradinu 8. prosinca 1929. na način te vjeroispovijesti sklopili ženidbu, do tada neoženjeni S. A. rimokatoličke vjere i razvedena I. W., evangeličko-augsburške vjeroispovijesti.

Utvrdjeno je u prvostepenom postupku i to, da je pravomoćnom odlukom Biskupskoga ordinarijata u Djakovu od 1. svibnja 1935. br. 603-35. a na osnovu zaključka Biskupskoga ženidbenoga suda u Djakovu od 30. travnja 1935. br. 399-35. izrečeno, da je navedena ženidba sklopljena izmedju S. A. i S. rodj. I. W. u Petrovaradinu dne 8. prosinca u evangeličkoj crkvi, nevaljana i ništava radi manjka u bitnom obliku. Taj je zaključak ženidbenoga suda donešen u zakonitoj nadležnosti, na osnovu propisa § 43 u vezi §§ 3 i 18 zakona za ženidbe katolika, uvedenoga u krijepost ces. patentom od 8. listopada 1856. (članak III. ces. patenta od 29. studenoga 1852), i imade jednaku pravnu snagu za državno područje (pro foro civili), kao i odluka redovnoga suda, te imade u postupku pred redovnim sudom, o valjanosti odnosno o ništavosti same ženidbe, snagu rei iudicatae. Budući da je time odnosna ženidba stranaka po nadležnom duhovnom sudu izrečena

kao nevaljana i ništava, i to još prije nego što je molba molitelјice za uzdržavanje podnešena prvostepenome sudu, prestala je obaveza S. A. iz pogodbe u javnobilježničkom aktu od 25. rujna 1934., jer je prestao zakoniti uzrok, s kojega je takova obaveza dana (§ 1436 o. g. z.). Uslijed toga valjalo je oba nižestepena zaključka preinačiti, jer su u bitnoj opreci sa zakonom (§ 15 Vp.) i odlučiti, kako je gore navedeno.

Primjećuje se, da je glede valjanosti odnosne ženidbe bio nadležan donijeti izreku jedino nadležni duhovni sud katoličke crkve, budući da po propisu § 650 hrv. grpp. ne bi u parbi o valjanosti ili raspustu odnosne ženidbe, sklopljene u evangeličkoj crkvi mogao biti nadležan redovni gradjanski sud, jer obadvije stranke nisu evangeličke vjeroispovijesti.

Priopćio Živko Golubović, odvjet. priprav. u Zemunu.

b) Kazneno

Za zločinstvo iz §-a 385. k. z. je potrebno, da počinitelj kao državni službenik bude doista nadležan, da izvrši onu službenu radnju, radi koje je zahtievao ili primio poklon.

Rješitba Stola sedmorice od 23. listopada 1941. Kre br. 474-1-1941.

Sudbeni stol u Ogulinu je osudom od 3. lipnja 1941 posl. br. VII kzp. 25-1941 Kt. 58-1941 proglasio M. P., kancelistu Kotar. suda krivim, što je: a) neustanovljenoga dana u polovici mjeseca studenoga 1940. u O., došavši pred kuću M. N., koji je bio osudjen osudom Kotar. suda u O. od 30. listopada 1939. posl. br. Kps. 1257—1939 radi prestupa iz § 297 od I. kz. na mjesec dana zatvora, zatražio od istoga, da mu dade 100 D., pa da će kaznu zatvora odgoditi, što mu je ovaj obećao dati, — dakle kao državni službenik zahtjevao obećanje poklona, da izvrši službenu radnju, a koju po zakonu ne bi smio izvršiti; b) dana 10. prosinca 1940. u svrhu pod a) primio od M. N. 100 D., dakle kao državni službenik primio poklon, da izvrši službenu radnju, koju po zakonu ne bi smio izvršiti, čime je počinio zločinstvo proti službenoj dužnosti iz § 385 kz., pa se radi toga osudjuje po § 385 kz. blažoj stavci uporabom § 71. br. 4 kz. osvrtom na § 62 kz. na kaznu zatvora u trajanju od pet mjeseci, ali se izvršenje te kazne po § 65 kz. uslovno odlaže na vrijeme od tri godine, zatim i t. d.

Proti ovoj osudi izjaviše i opravdaše osudjeni M. P. i drž. tužitelj revizije i prizive.

Stol sedmorice je rješenjem od 23. list. 1941. Kre br. 474-1-1941 odbacio ništovnu žalbu obtuženoga M. P., ali je povodom iste po službenoj dužnosti (§ 352 II. kp.) ukinuo prvomolbenu osudu u cielosti, te stvar uputio sucu pojedincu Kotarskog suda u O. na novu razpravu i odluku. Time su žalbe ništavosti i priziv državnoga tužitelja kao što i priziv optuženika proti odluci suda o kazni postali bezpredmetni.

Iz razloga: »Zbog ovih razloga (napried navedenih, ali ovdje ispuštenih, Op. ur.) valjalo je ništovnu žalbu optuženikovu odbaciti (§ 345 I. br. 2 Kp.). Ali se je povodom žalbe ništavosti optuženikove Stol sedmorice uvjerio, da je pobijanom osudom na štetu obtuženikovu povredjen materijalni zakon (§§ 352 II, 337 br. 2 kp.). Obtuženik je pobijanom osudom oglašen krivim zbog zločina iz § 385 kz. zato, što je od M. N. zatražio 100 D., da bi mu odgodio početak izvršenja kazne zatvora, odnosno što je od njega u tu svrhu rečeni iznos primio, dakle što je kao državni službenik zatražio odnosno primio poklon, da izvrši službenu radnju, koju po zakonu ne bi smio izvršiti. Za postojanje zločina iz § 385 kz. je potrebno, da državni službenik zahtieva ili primi poklon u svrhu, da izvrši kakvu službenu radnju, koju po zakonu ne bi smio izvršiti, ili da ne izvrši službenu radnju, koju bi po zakonu morao izvršiti. Kako se iz ovoga zakonskoga propisa vidi, preduvjet je za postojanje napred navedenoga kaznenoga djela taj, da se i u jednom i u drugom slučaju radi o takvoj službenoj radnji, za koju je dotični državni službenik nadležan, koja spada u njegov službeni djelokrug. Službena radnja, o kojoj se ovdje radi, je odgadjanje početka izvršenja kazni zatvora, a za takvu službenu radnju je prema postojećim zakonskim propisima nadležan jedino sud (v. § 418 kp.). Obtuženik nije sudac, on je tek sudski kancelista, a stoga takva službena

radnja t. j. odgadjanje početka izvršenja kazne zatvora M. N. nije uopće spadala u službeni djelokrug obtuženikov, niti je on tu službenu radnju smio uobće izvršiti i zato, u koliko je optuženik zatražio odnosno primio od M. N. svotu od 100 D u svrhu, da mu početak izvršenja te kazne odgodi, on nije to učinio, da bi izvršio uobće jednu službenu radnju, za koju bi on bio nadležan. Prema izloženomu u djelu optuženikovu nedostaje u ovom slučaju jedan od bitnih elemenata, potrebnih za postojanje zločina iz § 385 kz., pa dosljedno, u koliko je optuženik pobijanom osudom oglašen krivim zbog navedenoga kaznenoga djela, počinjena je time na njegovu štetu povreda materijalnoga zakona iz § 337 br. 2 kz., jer je na njegovo djelo primienjen takav kazneni zakon, koji se na nj ne može primieniti, koju povredu obtuženik u svojoj žalbi ne iztiče i koja se je s pogledom na propis § 338 od V. kp morala uzeti u obzir po službenoj dužnosti (§ 352 II. kp.). Medjutim u radnji izvršenoj po obtuženiku a opisanoj u dispozitivu pobijane osude savezno s ostalim činjenicama u osudi utvrdjenima mogla bi dogodice postojati obilježja kaznenoga djela prevare iz § 334 I. st. 1 kz. Ali pošto je prvomolbeni sud, polazeći sa svoga pogrešnoga pravnoga stanovišta, propustio u osudi utvrditi u ovom pravcu sve potrebne činjenice, na kojima se po pravilnoj primjeni zakona mora osnovati osuda, kasacioni sud nije mogao odmah donieti osudu o samoj stvari, pak je zato valjalo ukinuti prvomolbenu osudu i na osnovu § 346 od I. br. 3 i od II. st. 2. 350 br. 5 st. 2. 9 od. I. br. 2 kp. uputiti stvar nadležnomu sucu pojedincu Kotarskoga suda u O. na novu razpravu i odluku«.

Priopćio dr. Milan Sokolić, odvjetnik u Ogulinu

Oštećenikom u kaznenom postupku smatra se ne samo onaj, koji je već oštećen u svojem pravu, nego i onaj, kojemu takvo oštećenje od kažnjivog čina tek prieti.

Osuda Stola sedmorice od 15. svibnja 1941. Kre br. 821-3-1940.

Pod Kzp. 220-40 podigao je kod Sudbenog stola kao kaznenog suda na Sušaku dana 22. srpnja 1940. privatni učesnik I. P., obtužnicu proti M. Z. iz N. V., da je dana 29. veljače 1940. na razpravi radi smetanja posjeda P. 83-40, koju je poveo pred Sreskim sudom u N. proti R. R. i S. R. iz N., pod prisegom kao svjedok lažno tvrdila, da je prieporni zid u suvlastnosti i suposjedu tužitelja i tuženika i da su tuženici prema potrebi taj zid rabili i popravljali kao i postavljeni crijep, koji je hvatao kapnicu, a prema potrebi i zid krečili, pak da se je time ogriešila o propis §-a 144 kz.

Ujedno je isti privatni učesnik zatražio 19. rujna 1940. pod Kzp 220-40-23 kod Sudbenoga stola kao kaznenoga suda na Sušaku, da mu se prisudi odšteta za putovanje, svjedoke, zastupanje i štetu u parnici smetanja posjeda, ukupno 12.100 Kn.

Sudbeni stol na Sušaku je osudom od 20. rujna 1940 Kzp 220-40-45 odbio po § 276 Kp. obtužbu i osudio privatnoga tužitelja I. P. u smislu propisa § 311 sl. 2 kp., da snosi troškove kaznenoga postupka, koji se proglasuju naplativima, kao i da plati naknadu paušalnoga iznosa od 800 Kn. Sud drži, da se privatni tužilac I. P. ne može smatrati privatnim učestnikom i radi toga se ne upušta u razlaganje, što je stvarno u izkazu optužene M. Z. inkriminirano, jer bi prema podnešenoj prijavi bile samo nekoje stavke izkaza lažne, dok obtužnica inkriminira kao lažan cijeli njezin iskaz, a ne zna se tome razloga. Po propisima zakona privatni učesnik može postati samo ona osoba, onaj oštećenik, čije je pravo krivičnim djelom povredjeno, oštećeno ili ugroženo i koje se pravo može njemu nadoknaditi. Medjutim u konkretnom slučaju izkazom obtužene pred Sreskim sudom u parnici P. 83-39 privatni tužilac I. P. niti je oštećen niti je povredjen niti ugrožen u svojem pravu niti mu je tim iskazom počinjena neka materijalna šteta, koja se može procieniti i naknaditi. Radi toga se on ne može uzeti kao ona osoba, onaj oštećenik, koji je bio krivičnim djelom povriedjen, oštećen ili ugrožen u svojem imovinskom pravu, već je on oštećenik ,koji se uslied krivičnoga djela osjeća povriedjen u nekom svojem interesu, koji je posljedica njegovih čisto moralnih pobuda i etičkoga značaja, a povrieda takove vrsti još nije dovoljna, da se po § 6-VII kp. može smatrati privatnim učestnikom. Pošto se I. P. ne može smatrati privatnim učestnikom, nije on mogao ni pokrenuti nazočni krivični postupak, odnosno isti je pokenut bez zahtjeva zakonom ovlaštenoga tužioca i radi toga je trebalo obtužnicu u smislu propisa § 276 kp. odbiti.

Stol sedmorice kao kasacioni sud je povodom revizije supsidijarnoga tužitelja I. P. izrekao ovu osudu: Revizija I. P. kao subsidijarnoga tužitelja se

uvažuje, pobijana se prvomolbena osuda poništuje, te se ova kaznena stvar vraća istomu prvomolbenomu sudu na novu raspravu i odluku.

Razlozi: »Presudni sud odbija obtužnicu na osnovu propisa § 276 kp., kako to izlazi iz razloga pobijane osude stoga, jer nalazi, da subsidijarni tužitelj inkriminiranim iskazom optuženice nije niti oštećen niti povriedjen niti ugrožen u svojem pravu niti mu je tim izkazom učinjena materijalna šteta, koja se može procieniti i naknaditi. Pravno mišljenje prvomolbenoga suda nije izpravno. Istina je, da supsidijarni tužitelj nema sada jednoga konkretnoga privatno-pravnog potraživanja u vezi s krivično - pravnim odnosom, koji je nastao uslied obtuženičinogga izkaza u gradjanskoj parnici pod posl. br. P. 83-39 Kotarskog suda u N. No stoga se ne može odreći subsidijarnomu tužitelju svojstvo oštećenika u smislu § 6. od. VI. Kp. To svojstvo mora se naime priznati ne samo osobi, koja u vezi s krivičnim djelom ima već neko privatno-pravno potraživanje ,nego i onoj, kojoj može da nastane takvo potraživanje. Po § 6 od. 6 kp. oštećenik je naime ne samo onaj, čije je kakvo pravo učinjenim krivičnim djelom oštećeno i povriedjeno, nego i onaj, čije je kakvo pravo u g r o ž e n o, a pojam ugrožavanja obuhvaća sve vjerojatne povriede, t. j. takve povriede, koje po pravilu mogu nastupiti uslied krivične radnje. Gradjanska parnica, u kojoj je obtuženica položila inkriminirani izkaz, nije još okončana. Postoji prema tome mogućnost, da zahtjev, koji je subsidijarni tužitelj istaknuo u toj parnici, bude odbijen upravo s obzirom na spomenuti obtuženičin izkaz. Mogućnost osude izpoljava se takodjer i u činjenici, što je u smislu § 254-1 grpp. prekinut postupak u gradjanskoj parnici, upravo dok se okonča ova krivična parnica. Jasno je stoga, da je subsidijarni tužitelj u g r o ž e n u svojem pravu obtuženičinim inkriminiranim izkazom i da u vezi toga može da ima kakvo privatno-pravno potraživanje, jer, kada bi bio taj izkaz lažan i sud odbio tužbeno traženje istaknuto u navedenoj gradjanskoj parnici s obzirom na taj iskaz, subsidijarni tužitelj bio bi time oštećen u svojem pravu uslied obtuženičine protupravne radnje i ona je po § 1295 o. g. z. dužna, da ga u tome obešteti. Subsidijarni tužitelj bi uslied te obtuženičine radnje izgubio naime potraživanje, koje je on istaknuo u gradjanskoj parnici, a koje je po svojoj biti imovinske i privatne pravne prirode, te se dade kako procieniti tako i naknaditi u novcu ili na drugi način. Ne samo to, nego bi obtuženica svojim protupravnim djelanjem prouzročila subsidijarnomu tužitelju i izdatak, koji je ovaj učinio, da svome protivniku, koji je u gradjanskoj parnici pobiedio, naknadi parnični trošak (§ 143 grpp.), te bi optužnica morala obezštetiti subsidijarnoga tužioca takodjer i u ovome pogledu. Dužnost naknade parničnoga troška je doduše javno - pravne prirode, ali se u odnosu prema obtužnici ne prosudjuje kao parnični trošak, nego kao naknada štete, koja se sastoji u iznosu, izdanom za parnični trošak, a naknada štete je uviek privatno-pravne prirode — pa i onda, kada se izvodi iz povriede javno-pravnoga odnosa, jer je ona uredjena u XXX. poglavlju općega gradj. zakonika. U propisima §§ 295-3, 269-1 kp. veli se istina, da privatni oštećenik mora točno označiti privatnopravna potraživanja. Medjutim te odredbe ne dokazuju opravdanost mišljenja prvomolbenoga suda. Ti propisi ne rješavaju pitanje, koje se ovdje postavlja, nego propisi § 6. od. 6 i 7 kp. — §§ 295 i 296 kp., kako izlazi iz njihove sadržine i napisa glave, u kojoj se nalaze, uredjuju u glavnom adhezioni postupak i odredjuju, što se mora učiniti, ako se hoće da ostvare privatnopravna potraživanja u tome postupku. Odredbe §§ 295 i 296 kp., da se privatnopravna potraživanja točno označe, čisti su odraz načela gradjanskoga parničnoga postupnika, naime da se u tužbi, ako se hoće, da se o njoj razpravlja i donese rješenje, mora iznieti opredieljeno traženje (§ 321 grpp.), jer se drugo značenje tim odredbama ne može dati. S obzirom na izložena razmatranja, prikazuje se osnovanim u reviziji stvarno iztaknuti revizijski razlog § 337 br. 1 sl. v. kp., pak je revizija uvažena s toga gledišta i na osnovu § 350. br. 5 kp. stvar vraćena istomu prvomolbenomu sudu na novu razpravu i odluku, a da nije bilo potrebno ulaziti u razpravu ostalih u reviziji istaknutih razloga«.

Priopćio dr. Milan S o k o l i ć, odvjetnik u Ogulinu

O stvarnoj nadležnosti pokretnoga priekoga suda ili redovitoga suda (§ 100 k. z.).

Rješidba Stola sedmorice od 13. studenoga 1941. br. Kre 599-1-1941.

J. A. je osumnjičen, da je dana 25. travnja 1941. u vlaku na štetu N. Ć. ukrao 2 bačvice vina i da je toga dana uvredio N. D. Hrvatsku i Poglavnika. Spis

Digitized by Google

je bio kod izvanrednoga narodnoga suda u Zagrebu. Državni tužitelj toga suda vratio je spis u smislu § 379. hrv. kp. na redovan postupak. Radi toga je državni tužitelj u O. obtužio J. A. redovnomu sudu zbog zločina iz § 316 toč. 4 kz. i zbog zločina iz toč. 2. zak. odredbe za obranu naroda i države od 17. travnja 1941.

Sudbeni stol u O. je za prvo djelo — krađu — oslobodio obtuženoga od obtužbe temeljem § 280 k. p. radi pomanjkanja dokaza, a za drugo djelo — uvredu N. D. Hrvatske i Poglavnika — kvalificirajući ga kao djelo iz § 100 k. z. odbio obtužbu temeljem § 276 k. p. time, da se spis odstupi pokretnomu priekomu sudu radi daljega nadležnoga postupka.

Protiv ove osude je obtuženik podnio ništovnu žalbu zbog povrede formalnoga zakona iz § 336. br. 4 i 5 — zapravo br. 8 — k. p. te je

Stol sedmorice riešio: »Ništovna žalba obtuženoga J. A. se odbacuje, ali se povodom iste po službenoj dužnosti ukida prvomolbena osuda u dielu, kojim je na osnovu § 276 k. p. odbijena obtužba proti obtuženoga J. A. zbog djela iz § 100 kz., te se u ovom pogledu stvar upućuje prvomolbenomu sudu na novu razpravu i odluku.

Razlozi: Prvomolbenom osudom je odbijena obtužba državnoga tužitelja proti obtuženiku zbog djela iz § 100. k. z., a tu osudu pobija obtuženi ništovnom žalbom zbog povrede formalnoga zakona iz § 336 br. 4 i 5 — zapravo br 8 — kp.

Osuda, kojom se obtužba odbija (§ 276 k. p.), ravna je po svojem pravnom učinku oslobodjavajućoj osudi (§ 280. k. p.), a oslobodjavajuću osudu može obtuženi prema propisu § 338. poslj. odj. k. p. pobijati jedino onda, kada je oslobodjenje izrečeno zbog okolnosti, koja izključuje krivnju ili izključuje ili ukida kažnjivost obtuženikovoga djela. Znači dakle, da u svim drugim slučajevima, gdje se radi o oslobodjavajućoj osudi, a dosljedno i u slučaju, gdje je obtužba odbijena, obtuženik nije po zakonu ovlašten osudu pobijati.

Kako je prema tome ništovnu žalbu u ovom slučaju izjavila osoba, koja na nju nije ovlaštena, to je obtuženikovu žalbu ništavosti imao odbiti već prvomolbeni sud na osnovu propisa § 341. br. 1 kp. Pošto on toga nije učinio, morala se žalba ništavosti odbaciti na osnovu propisa § 345. toč. I. br. 1 k. p.

Medjutim se je povodom obtuženikove ništovne žalbe Stol sedmorice uvjerio, da su odlukom prvomolbenoga suda, kojom je na osnovu § 276 kp. odbijena obtužba proti obtuženoga J. A., povriedjeni propisi o stvarnoj nadležnsti sudova (§§ 352. II. 336. br. 8 kp.), a koja se povreda prema propisu § 338. odj. IV. kp. ima uzeti u obzir po službenoj dužnosti.

Prvomolbeni sud je odbio obtužbu (§ 276 kp.) proti obtuženomu J. A. zato, jer je stao na gledite, da se radi o kažnjivom djelu iz § 100. kz. i da je za takovo djelo prema propisu § 2 zak. odredbe o pokretnom priekom sudu od 24. lipnja 1941. br. CLXXII-508. Z. p. — 1941. nadležan pokretni prieki sud.

Pravno stanovište prvomolbenoga suda nije ispravno. Istina je da prema propisu § 2. gore iavedene zakonske odredbe može biti stavljen pred pokretni prieki sud onaj, koji učini kažnjivo djelo iz § 100 k. z., ali se prema propisu § 4. iste zak. odredbe postupak pred pokretnim priekim sudom može povesti samo na priedlog državnoga tužitelja kod pokretnog prickog suda.

U konkretnom slučaju takav priedlog državni tužitelj kod pokretnoga priekoga suda nije postavio, nego je postupak uslied obtužnice državnoga tužiteljstva u O. od 4. srpnja 1941., poveden pred redovitim sudom, naime pred Sudbenim stolom u O., koji je za takovo djelo inače po zakonu (§ 11. br. 2 k. p.) stvarno nadležan pa stoga i kako državni tužitelj kod pokretnoga priekoga suda takav priedlog više ne može ni postaviti, ostaje za sudjenje o rapried navedenom kažnjivom djelu (§ 100 kz.) u ovom slučaju i dalje stvarno nadležan Sudbeni stol u O.

Valjalo je stoga gore spomenutu povredu formalnoga zakona uvažiti po službenoj dužnosti (§§ 336. br. 8. 338 odj. IV. 352. odj. II k. p.) i na temelju propisa § 345 toč. I. br. 2 k. p. odlučiti, kako je navedeno u izreci ove viljovne osude.

Primjedba: Državni tužitelj kod pokretnoga prickoga suda nije imao ni prilike staviti priedlog, jer mu ovaj spis nije bio dostavljen na priedlog. Kako je vidljivo, spis je bio dostavljen na priedlog državnomu tužitelju kod izvanrednoga priekoga suda, jer u tom vremenu zak. odredba o pokretnom prickom sudu od 24. lipnja 1941. br. CLXXII-508-Z. p. 1941. nije bila donesena.

Digitized by Google

Kod ovakvoga stanja stvari, a nasuprot pravnomu razlaganju u ovom dielu vrhovne rješitbe sliedi, da bi stanovište prvomolbenoga suda moralo biti izpravno. Medjutim i pored ovoga vrhovna rješitba je u duhu zakona i ako nije tumačena na opravdanim razlozima, a to iz slijedećega:

Iz sadržaja zak. odredbe o pokretnoj priekom sudu od 24. lipnja 1941. — §§ 2 i 4 — vidi se, da pred pokretni priekom sud može biti stavljen onaj, koji učini koje od tamo izcrpljivo navedenih kažnjivih djela (od kojih i § 100 k. z.). i da se postupak može povesti samo na priedlog državnoga tužitelja kod noga priekoga suda. Dakle stavljanje pred prieki sud za tamo navedena djela je fakultativne prirode, te prema tome ovisi o nahodjenju državnoga tužitelja kod redovnoga suda, da li će u konkretnom slučaju takvo djelo dostaviti na priedlog državnomu tužitelju kod pokretnoga suda, a zatim posliednji prema svojemu nahodjenju može — ali ne mora — pokrenuti postupak pred pokretnim priekim sudom.

17. svibnja 1941. br. LXXXII.-148.-Z. p. 1941., u kojoj pod toč. II. zakonodavac imperativno nalaže, da će biti stavljen pred prieki sud onaj, koji počini koje od kažnjivih djela u toj točki izcrpljivo navedenih, a medju kojim djelima nema djela iz § 100. k. z., koji nas ovdje zanima.

Ovdje treba strogo lučiti zakonsku odredbu o priekim sudovima od zakonske odredbe o podignuta proti J. A. dana 4. srpnja 1941., dakle poslie donašanja

Obtužnica je podignuta pokretnom priekom sudu od 24. lipnja 1941., pa je shvatljivo. da je državni tužitelj u O., podnoseći obtužnicu redovnomu sudu t. j. sudbenomu stolu u O., nije našao potrebnim spis ustupiti na priedlog državnomu tužitelju kod pokretnoga priekoga suda (a što je mogao, jer je navedena zak. odredba donešena deset dana prije podignuća obtužnice, a ista se mogla primieniti na konkrctni slučaj. jer ima unatražnu snagu, t. j. može se primieniti i za djela, učinjena od 10. travnja 1941. (Vidi § 2-II. cit. zak. odred.).

Na istom fakultativnom načelu donešene su i nadopunc ove zakonske odredbe o pokretnim priekim sudovima, pa i posliednja zakonska odredba o promjeni zak. odredbe o priekom sudu i zak. odredbe o pokretnom priekom sudu od 26. lipnja 1941. br. CXIV-548-Z p. 1941., kojom su u nadležnost priekih sudova i pokretnih priekih sudova protegnuta *sva kažnjiva djela navedena u kaznenom zakoniku od 27. siečnja* 1929., s tom promjenom da državni tužitelj treba imati odobrenje ministra pravosudja i bogoštovlja, da nekoga može staviti pred prieki sud odnosno pred pokretnim priekim sudom. Kako je praksa pokazala, poticaj za pokretanje postupka pred pokretnim priekim sudom mora uslijediti od državnoga tužitelja kod redovitih sudova, u protivnom slučaju bi onda sudovi sve kaznene prijave, pa i one za najjednostavnija kažnjiva djela — šumske štete, lake tjelesne povrede, obične uvrede i klevete — slati predhodno na priedlog državnomu tužitelju kod priekoga suda.

Imajući u vidu ovakovo stanovište zakona, a pošto je u konkretnom slučaju kod pokretnoga priekoga suda u O. povedcn pred redovitim sudom postupak uslijed obtužnice državnoga tužitelja u O. povedcn pred redovitim sudom t. j. sudbenim stolom u O., koji je za takovo djelo inače po zakonu (§ 11. toč. 2. k. p.) stvarno nadležan, prvomolbena osuda nije bila u duhu postojećega zakona. Premda prema stanju spisa u odnosu razloga navedenih u vrhovnoj rješitbi, izgleda izpravna.

Priopćio Veljko Galinović, državni tužitelj u Ogulinu.

Pod izrazom »više lica« u § 328/I toč. 2 k. z. potrebno je, da razbojstvo izvrše najmanje tri lica.

Rješitba Stola sedmorice od 27. kolovoza 1941. br. Krc 347/3-1941.
(Osuda Sudbenoga stola u D. od 15. ožujka 1941. br. Kzp. 319/40.).

U kaznenoj stvari protiv I. V. i dr. zbog djela iz §§ 326., 328/I toč. 2., 3. i 5., 328/II, 269. toč. 1. i 316. toč. 1. k. z.

Sudbeni stol u D. je proglasio obtužene uz ostala kažnjiva djela vima i zločinstva protiv imovine razbojstvom iz §§ 326., 328/I toč. 2., 3., 4. i 5. 328/II k. z. na štetu C. I.

Povodom ništovne žaobe državnog tužitelja radi povrede materijalnoga iz § 337. br. 2. k. p., koju nalazi u tome, što na razbojstvo izvršeno na štetu primijenjen i propis § 328/I toč. 2. k. z

Digitized by Google

Stol sedmorice je nakon održane javne razprave odbacio ništovnu žaobu državnoga tužitelja.

Iz obrazloženja: Državni tužitelj pobija ništovnom žaobom prvomolbenu osudu s gledišta § 337. br. 2. k. p., u koliko na razbojstvo, izvršeno na štetu I. C. nije primijenjen i propis § 328/I toč. 2. k. z.

Ništavna žaoba nije osnovana. Po mišljenju državnoga tužitelja pojam »više lica«, o kojem je riječ u § 328/I toč. 2. k. z., izpunjuju već dva lica. To mišljenje državnog tužitelja nije ispravno.

Za postojanje djela iz § 328/I toč. 2. k. z. je potrebno, da su »više lica« izvršila razbojstvo a pod izrazom »više lica« ovdje zakon razumijeva najmanje tri lica. To slijedi otuda, što zakon u § 328/I toč. 2 k. z. ne veli »dva ili više lica«, kao što veli u § 127/2, 138/I i 316 toč. 2. k. z.

S obzirom na to i kako je utvrdjeno, da su razbojstvo, o kojem se ovdje radi, izvršili samo obtuženici I. V. i P. V., dakle dva lica, onda je prvomolbeni sud osnovano odbio, da na to djelo primieni propis § 328/I toč. 2. k. z., jer je za primjenu toga propisa potrebno, kako je naprijed izloženo, da razbojstvo izvrše najmanje tri lica, a te predpostavke ovdje nema. U pobijanoj osudi nema dakle u žaljenoj smjernici pogrješne primjene materijalnoga zakona u smislu § 337. br. 2. k. p., pa je zbog toga odbačena ništavna žaoba državnog tužitelja na osnovu § 349/2 k. p.

Priobćio V. Lukovi ć, sudac u Derventi

c) Upravno

Priženjenik priudatom članu zadruge ne stiče članstvo u zadruzi već samim vjenčanjem, nego je potreban poseban ugovor, da bude uzadružen.

Presuda Upravnog suda u Zagrebu od 10. siečnja 1939. br. 275-1939 T. 718-1938. (Osuda Okružnoga suda u Ogulinu od 30. siečnja 1941. Po 17-1939. — Osuda Banskog stola od 27. kolovoza 1941 Pl. 1080-1941. — Osuda Stola sedmorice od 20. studenoga 1941. br. Rev. 1219-1-1941.)

Stolarski radnik i poduzetnik u gradnji kuća Ivan M. iz Gorinci, općine Bosiljevo, kotara Vrbovsko, živio je na posjedu zadruge P. kbr. 2 od preko 20 rali u istom mjestu kao radna sila u priležničtvu s kućegospodaricom udovom Barom s kojom je kasnije i ženidbu sklopio. Nakon smrti Barine su preostali zadružni članovi Roža i Franca P. tražili od Ivana M., da se odstrani iz zadruge. Nato je Ivan M. tražio putem Sreskog načelstva u Vrbovskom uzadruženje, koje mu je odlukom od 9. ožujka 1938 br. 696 i dozvoljeno, a kr. banska uprava u Zagrebu je rješenjem od 14. travnja 1938, br. 25715-II odbacila žalbu Rože i France P.

Upravni sud u Zagrebu na tužbu Rože i France P. na poništenje toga rješenja izrekao je 10. siečnja 1939. pod br. 275-1939 T. 718-1938 presudu, kojom poništava rješenje Banske uprave kao na zakonu neosnovano.

Razlozi: Utuženim rješenjem banske uprave u Zagrebu od 14. travnja 1938. br. 25715-II odbačena je žalba tužiteljice Rože i France P. i potvrdjena kao na zakonu osnovana napadnuta prvostepena odluka Sreskog načelstva u Vrbovskom od 9. ožujka 1938. br. 696, kojom je na molbu Ivana M. za njegovo uzadruženje u zadrugu P. kbr. 2 iz Gorinci temeljem slova c) § 1. zadruž. zakona odlučeno, da se on ima smatrati ovlaštenim članom ove zadruge, te da će se po pravomoćnosti odluke kao takav upisati u pukopipisnici i župnim maticama. To s razloga, što da je vjenčanim listom utvrdjeno, da se je on priženio sada već pokojnoj Bari, udovi iza pok. Stjepana, u ovu zadrugu i da u njoj od toga doba neprekidno radi i živi, pa je po navedenom zakonskom propisu postao članom iste zadruge. Utuženo je rješenje odbacilo žalbe tužiteljicâ, jer da po sl. c) § 1. zadružnoga zakona muškarac stiče članstvo u zadruzi priženjenjem po sili zakona. Time da ne stiče predstavničko pravo u zadruzi. Za sticanje takvoga prava treba posebno uzadruženje, o kojem potanje govori § 1. provedbene naredbe zadružnoga zakona.

Proti tomu rješenju Banske uprave podnijele su Roža i Franca P. pravodobnu tužbu ovomu Upravnom sudu osporavajući mu zakonitost, jer da ne stoji, da se je Ivan M. priženio k njihovoj pok. majci u zadrugu. Nitko od zadružnih članova nije ga primio u zadrugu niti mu je priznao u njoj članstvo. On bi trebao

Digitized by Google

svaki dan raditi u zadruzi za njezin probitak, ako bi htio biti zadružnim članom. On je kao samostalni stolarski obrtnik radio svoje koristi radi kao poduzetnik kod gradnje kuća, a zadruzi nije nikada ni pare dao. Zadrugu je oštetio, oduzevši joj drvenu zgradu crijepom pokrivenu, obećavši ju platiti, što do danas nije učinio. Upravne vlasti da nisu sve izpitale niti provele sva dokazala, napose da nisu pozvale ponudjene kakve svjedoke, koje ona poimence navodi. Traži, da se utuženo rješenje kao neosnovano poništi. — Sud je, razmotrivši tužbu, razpravne spise i izjave stranaka na razpravi našao, da utuženo rješenje nije osnovano na zakonu. Po propisu posljednje alineje § 5. zadružne novele zadnji član zadruge, koji nije predstavnik (u konkretnom slučaju takav je bila Bara udova P. iza smrti muža pok. Stjepana) ima samo pravo doživotnoga uživanja zadružne imovine. Ona to svoje pravo uživanja može dieliti s osobom, koja ne dira u sućanstvo zadružne imovine. s kojim ona hoće, a može dovesti u zadrugu svoga drugoga muža, koji, ako nije posebnim ugovorom u zadrugu uzadružen (sl. d) i posljednja alineja § 1. zadruž. zakona) — ne stiče zadružnoga članstva. Pošto se po tom zakonskom propisu smatra, da se takav priženjenik nije priženio u zadrugu, kako to za zadružnog člana traži sl. c) § 1. zadruž. zakona, nego jednom posljednjem članu zadruge, koji je sam priudajom postao članom zadruge, to se smatra, da priženjenik priudatom članu ne stiče članstva u zadruzi. Pošto je posljednji član zadruge, koji nije predstavnik, Bara udova P. umrla 28. studenoga 1937. a Ivan M. priženjenik nije član zadruge. nego je samo po njoj mogao biti u zadruzi, dok je ona bila na životu, nepravilno su odlučile utužene vlasti, kad su mu priznale članstvo i ovlaštenje na zadružnu imovinu, dok sama odredba o njegovom upisu u pukopisne listine i župne matice niti mu daje niti oduzima kakvih posebnih prava na zadružnu imovinu. U pogledu odštetnih zahtjeva Ivana M. za usluge zadruzi tečajem godina učinjene, sud nalazi, da za razpravu takvih odštetnih zahtjeva nisu nadležne upravne vlasti nego redovno sudske vlasti, pred kojima Ivan M. može tražiti naknadu. Sud je na osnovu izloženoga tužbu uvažio, a utuženo rješenje kao na zakonu neosnovano temeljem čl. 15 i 34 zakona o Državnom savjetu i upravnim sudovima poništio.

Na to je Ivan M. podigao proti zadruzi P. kbr. 2 iz Gorinci dana 11. svibnja 1939. pred Okružnim sudom u Ogulinu pod oznakom Po. 17-1939 tužbu na platež 90.450 D. spp. tvrdeći u istoj, da je od dana 4. svibnja 1921. do dana 4. svibnja 1939. obavljao na tuženičkom posjedu od 20 rali 1002 čhv. sve poslove težačke i gospodarske te upravne kao jedina radna snaga, što čini kroz to vrijeme od 6570 dana, dnevno uzevši uobičajenu nadnicu od 10 Din. bez hrane. iznos od 65.700 din., dok je 24.750 dn. izdao za poreze i javne daće. nabavu hrane, gospodarskog orudja, blaga, pokrivanje kuće i školovanje djece.

Okružni sud u O. je osudom od 30. siečnja 1941. Po. 17-1939 odbio ovaj tužbeni zahtjev:

Iz obrazloženja: »Tužena je odgovorom na tužbu priznala, da je tužilac živio na njezinom posjedu, ali je porekla, da ga je ona pozvala, da upravlja njezinim imetkom, a takodjer je porekla, da je on bio njena radna snaga. Porekla je isto tako tvrdnju tužitelja, da je on za nju izdao iznos od 24.750 D. Tužena je obrazložila, kako je došlo do toga, da je tužilac živio na njenom posjedu. pa je navela, da je njezina članica Bara P. ostala udovica i da je tužilac s njom živio najprije u priležničtvu, a zatim se s njom vjenčao, te kao njezin muž živio na zadružnom imetku sve do njezine smrti god. 1937., a i poslije toga da je ostao još godinu dana, kada ga je počela tjerati, jer nema nikakvog prava, da u zadruzi živi. No on se nije pokorio, nego se i dnas nalazi u zadruzi. Ističe se, da je tužilac proti tuženoj tužbom ustao zbog toga, jer je on u godini 1938. poslie smrti svoje žene Bare pred upravnm vlasti poveo postupak, da ga se uzadruži u tuženu zadrugu kao priženjenika pok. Bare, zadnjega člana predstavnika zadruge, ali je Upravni sud presudio 10. siečnja 1939 br. 275-1939, da nema zakonskog osnova njegovom uzadruženju. Neosporno je medju samim strankama, da je tužilac živio najprije u priležničtvu s Barom P., kućegospodaricom tužene zadruge, a zatim da se je god. 1927. s njom vjenčao, te u istom svojstvu živiio na zadružnoj imovini. Bara P., prvobitno njegova priležnica. kasnije njegova vjenčana žena, imala je prema § 5. zadružne novele iza smrti svoga pok. muža Stjepana samo pravo uživanja na zadružnoj imovini. Ona se je sporazumila, s tužiocem, da najprije živu u priležničtvu a kasnije u zakonitoj ženidbi na zadružnom posjedu, iz čega proizlazi, da

Digitized by Google

tužitelja nije pozvala tužena zadruga, da kod nje radi i upravlja imetkom, nego zadružni član Bara, kojoj je pristojalo pravo doživotnoga uživanja na zadružnoj imovini. Bara P. je imala uživanje zadružne imovine bez prava diranja u njenu bitnost. Ona je zato mogla pozvati tužioca, da s njome živi u priležničtvu odnosno u ženidbi, te da kao njezin muž radi i upravlja sa zadružnom imovinom, ne dirajući u njezinu bitnost kao suuživalac. To stanovište je opravdano, jer se tužioca ne može smatrati osobom, koja bi obavljala kakve radnje baš za tuženu i u korist njezinu i ne može se uzeti kraj iznesenoga, da je tužena naručila te radnje, pa da je stoga i pristala na pristojnu plaću tužitelju (§ 1152 o. g. z.). Izneseno se mora uzeti opravdanim napose zbog toga, jer je utvrdjeno saslušanjem svjedoka, a po obim strankama ponudjenima, da je tužilac doduše obavljao izvjesne gospodarske poslove, ali je utvrdjeno i to, da je on po svojim poslovima izbivao. Tvrdnja tužitelja, da je za zadrugu potrošio iznos od 24.750 D, imajući u vidu njegov odnos prema posljednjemu predstavniku zadruge Bari a njegovoj ženi, koji je gore izložen, imaju se jednako prosudjivati, ne upuštajući se u samu obstojnost toga potraživanja, kao i zahtjev stavljen za izvršene usluge, jer ako je i u koliko je tužilac činio te izdatke, činio ih je kao suuživalac svoje žene. Samo se po sebi razumije, da je tužilac kao suuživalac morao nabaviti kola, plug i branu, ako toga nije bilo, da uzmogne obraditi zemljište, na kojem je imao suuživanje, jer da toga nije činio, samo uživanje bilo bi uzaludno, pošto se baš ono i sastoji u tome, da se zemlja obradi i plodovi sa nje beru. Jednako je tako i sa kupovanjem svinja, jer ako ih je tužilac sa svojim novcem kupio, kupio ih je za to, da ih uživa on i njegova žena, a što su kod toga sudjelovali i zadružni članovi, to sudjelovanje je proizlazilo iz posebnog odnosa Bare P., koja je tim zadružnim članovma bila mati, te iz posebnog odnosa njegova, koji je bio njihov očuh a i naravni otac jednog zadružnoga člana. Jednako je tako s nabavom kruha, bačava za vino, crieva, te za onih 1000 D, koje je navodno nametnuo kod kupa volova. Zahtjev tužiočev u tom pravcu bi se imao svesti na bezrazložno obogaćenje tužene, no i u tom pravcu ne bi taj zahtjev postojao, jer je utvrdjeno izkazima svjedoka, da je tužena za sve vrieme, koje je tužitelj kod nje bio, ne samo napredovala, nego i nazadovala. Što se pako tiče iznosa od 1600 D., koji je tužilac navodno potrošio za kupovanje školskih knjiga za članove tužene, taj bi iznos tužena prema ustanovi § 1042 o. g. z. morala tužitelju vratiti samo onda, kada bi tužitelj taj trošak činio, da tuženu obvezuje na povratak cum animo obligandi, što se u ovom slučaju ne može uzeti obzirom na odnos, koji je postojao izmedju njega, Bare P. i malodobnih članova tužene. Konačno nije nigdje utvrdjeno, da je tužitelj plaćao za tuženu poreze i javne daće, a da je to i činio kao suuživaocu Bare P., to mu je bila i dužnost.«

Banski stol osudom od 27. kolovoza 1941. Pl. 1080-1941-1 nije uvažio tužiteljev priziv, nego je potvrdio prvomolbenu osudu u cielosti.

Iz obrazloženja: »Utvrdjene činjenice dokazuju, da je tužitelj došao u tuženu zadrugu ne, kako on tvrdi, na poziv tužene, da joj bude radna snaga, za koju bi imao prava na pristojnu plaću, nego u svrhu, da stupi u priležnički odnošaj sa zadnjim članom tužene Baricom B., kojoj je poslie postao i zakoniti muž. Ne može biti stoga govora o tome, da je izmedju tužitelja i tužene zadruge bilo kada nastao ugovorni odnos vrhu usluga za plaću, da bi iz tog pravnog odnosa nastalo za njega pravo na pristojnu plaću po § 1152 o. g. z., kako to tužitelj tvrdi i na tome temelji svoj tužbeni zahtjev. Prema tome, u koliko je tužitelj na zadružnoj zemlji u kući tužene obavljao kakve radnje, vršio naplate ili nabavljao sredstva za kućanstvo i gospodarstvo, u kojem je sâm živio kao priležnik a poslije kao muž Bare, vršio je to kao njezin upravitelj i zakoniti muž nad njezinim pravom doživotnog uživanja kao njezinim samovlasnim imovinskim pravom. Ako je kod toga imao troškova, koji su nadmašivali dohodke iz toga prava doživotnog uživanja, kojim je za Baru odnosno zakonitu ženu upravljao, a i koji su nadmašivali njegovu dužnost pristojnog uzdržavanja Bare kao njegove zakonite žene i njegove osobne koristi iz te uprave, tada bi po utvrdjenju tih troškova obračunom moglo nastati pravo za tužitelja, da te troškove zahtjeva. No tužitelj toga ne traži, a niti za to iznosi činjenično stanje, nego traži svoju zaradu iz pravnog odnosa vrhu usluga za plaću, za koji prvomolbeni sud opravdano navodi iz utvrdjenih činienica, da takav pravni odnos nije nastao za tužitelja prema tuženoj zadruzi i da je za to valjalo

Digitized by Google

njegov zahtjev odbiti. Ne stoji stoga pizivni razlog, da je prvomolbeni sud pogrješno ocienio stvar i pogrješno primienio materijalno pravne propise. Time je postalo i neodlučno pitanje, koliko iznosi čista vriednost radnja nakon odbitka vriednost stana, što ga je tužitelj imao u kući tužene zadruge. Kad je sud prema tome uzkratio provedbu dokaza preslušanjem stranaka o tome i očevid s gospodarskim vještacima, postupao je po zakonu (§ 371. grpp.). Kad pobijana osuda uz konstatacije, da je tužena zadruga i da je tužitelj obavljao poslove na zadružnom zemljištu i da je njegova žena Bara bila član zadruge i živila samo na zadružnom zemljištu, kako to tužitelj u prizivu navodi, iznosi i to da je Bara P. imala pravo doživotnog uživanja na tim zadružnim nekretninama, prema utvrdjenim činjenicama, ne postoji u tome kakvo protuslovlje, iz čega tužitelj izvodi prizivni razlog iz toč. 1 . 597 savezno sa toč. 9 § 571 grpp. Stoga i taj prizivni razlog ne stoji.«

Stol sedmorice je odbio tužiteljev previd s ovim obrazloženjem: »Nedvojbeno je utvrdjeno, da Bara udova P. preudata M. nije bila predstavnik tužene zadruge. Na osnovu utvrdjenog činjeničnog stanja pravilno su ocienili niže molbeni sudovi, da ugovorni odnos vrhu usluga za plaću izmedju tužitelja i tužene zadruge nije nastao. U koliko je tužitelj kroz navedeno vrieme vršio kakve radnje i činio izplate te nabavljao sredstva za kućanstvo i gospodarstvo svoje priležnice odnosno žene, činio je to kao njezin priležnik odnosno muž, upravljajući njenim samovlasnim imovinskim pravom, kojim su se on i žena mu koristili, živeći na zadružnoj imovini te trošeći njene prihode u korist svoju i svoje obitelji.«

Priopćio dr. Milan Sokolić, odvjetnik u Ogulinu.

Nijednim zakonskim propisom do danas nije § 14. zakona od 17. siečnja 1906. o vjeroizpovjednim odnosima glede prelaza na koju od zakonito priznatih kršćanskih vjeroizpovjesti stavljen izvan snage.

Rješenje Ministarstva pravosudja i bogoštovlja od 9. rujna 1941. br. 6314-B-1941.
(Odluka Gradskoga poglavarstva u Zagrebu od 28. listopada 1941. br. 142.804-I-2-1941.)

Ustanovom § 1. zakonske odredbe o prelazu s jedne vjere na drugu od 3. svibnja 1941. br. LV-87 — z. p. — 1941. (Narodne Novine br. 19. od 5. svibnja 1941.) dokinuti su svi dosadanji zakonski propisi o načinu prelaza s jedne vjere na drugu, te je za valjanost prelaza potrebno, da stranka, koja mienja vjeru, podnese pismenu prijavu upravnoj vlasti prve molbe o svojoj odluci i da dobije potvrdu o toj svojoj prijavi.

Do tada je važio propis § 15. zakona o vjeroizpovjednim odnosima od 17. siječnja 1906., prema kojemu su stranke, koje su željele preći na drugu vjeru, morale tu namjeru očitovati nadležnomu dušobrižniku dva puta: i to prvi put same, a drugi put osam dana nakon prvog očitovanja u nazočnosti dvaju punoljetnih svjedoka, te od dušobrižnika zatražiti pismenu svjedočbu o svojim očitovanjima.

Ako bi dušobrižnik uskratio izdati takovu svjedočbu, dostajalo je, da svjedoci u nazočnosti prelaznikovoj očituju kod nadležne upravne oblasti I. molbe, da je dotičnik izjavio dušobrižniku namjeru svoju, da želi preći iz svoje vjeroizpoviesti, odnosno, da dotičnika dušobrižnik nije htio saslušati. U potonjem slučaju imao je na to prelaznik očitovati svoju namjeru, a upravna vlast je odmah imala o toj izjavi obaviestiti kako dušobrižnika one vjere, iz koje smjera dotičnik istupiti, tako i one crkve, u koju želi stupiti.

Medjutim je Gradskom poglavarstvu u Zagrebu pristupio J. J., trg. putnik, rimokatolik, i prijavio na osnovu § 1 navedene zakonske odredbe od 3. svibnja 1941. svoju nakanu prelaza iz rimokatoličke na islamsku vjeroizpoviest.

Gradsko poglavarstvo je odlukom odbilo dati zamoljenu dozvolu prelaza, jer je prelaznik zavičajnik grada Siska, dakle pripadnik bivše Kraljevine Hrvatske i

Digitized by Google

Slavonije, a prema odredbi § 14 navedenoga zakona o vjeroizpoviednim odnosima može prelaznik prieći samo na koju od zakonito priznatih kršćanskih vjeroispovieSti.

Protiv gornje odluke podnio je gore navedeni žalbu na Ministarstvo pravosudja i bogoštovlja u Zagrebu, moleći, da se napadnuto rješenje dokine, jer da je Gradsko poglavarstvo očito pogrješno i naopako primienilo postojeće zakone s razloga, što da je § 14 zakona iz god. 1906. bio ukinut već god. 1929. vidovdanskim ustavom i zakonom o islamskoj vjerskoj zajednici od 2. travnja 1936., a prema §-u 1 ovog zakona: »Islamska vjera spada medju priznate vjere u kraljevini Jugoslaviji i ravnopravna je svim ostalim zakonom priznatim vjerama«, i dalje, da je islam potpuno izjednačen s rimokat. vjerom, što je potvrdjeno i zakonskom odredbom od 3. svibnja 1941., gdje je u § 1 naznačen način prelaza s jedne vjere na drugu.

Gradsko poglavarstvo dostavilo je žalbu Ministarstvu s ovim izvješćem: 1. § 14 zakona od 17. siečnja 1906. nije ukinut vidovdanskim ustavom, što slijedi iz tumačenja bivšega beogradskoga Ministarstva pravde od 11. siečnja 1930. br. 98.250-XV-ex-1929., u kojem se navadja, da propisi § 14. zakona od 17. siečnja 1906. nisu dosada stavljeni izvan snage nijednom zakonskom odredbom, pa ni ustavom, jer su odredbe ustava obćenite naravi, koje kao lex generalis ne mogu ukinuti specijalne zakone, koji na tom području postoje u Hrvatskoj i Slavoniji, Dalmaciji i Sloveniji tako dugo, dok ne bude donesen specijalni izvršni zakon, koji će to pitanje urediti jednoobrazno za cielu kraljevinu.

2. Zakonom o islamskoj vjerskoj zajednici nije stavljen izvan snage § 14. zakona od 17. siečnja. To proizlazi jasno iz okružnice bivše Banske vlasti banovine Hrvatske, odjela za unutarnje poslove, od 7. studenoga 1940. br. 116.695-I-4, u kojoj se izričito veli: »Nijednim propisom zakona nije stavljen izvan snage propis § 14. zakona o vjeroizpovjednim odnosima od 17. siečnja 1906., pa ni zakonom o islamskoj vjerskoj zajednici«.

3. Isto stanovište je zeuzelo i samo Ministarstvo pravosudja i bogoštovlja u Zagrebu u svojem odpisu od 26. rujna 1941. br. 3223-B-1941. u jednom predmetu brisanja iz matice krštenih, u kojem je iztaknulo, da § 14. zakona od 17. siečnja 1906. nije do danas derogiran nijednom zakonskom odredbom.

4. Zakonskom odredbom od 3. svibnja 1941. su dokinuti samo zakonski propisi o načinu prelaza s jedne vjere na drugu.

Ministarstvo pravosudja i bogoštovlja u Zagrebu je odbilo žalbu I. I-a i napadnutu odluku potvrdilo s ovim obrazloženjem:

»U smislu § 14. zakona o vjeroizpovjednim odnosima od 17. siečnja 1906. god., prelaz na koju od zakonito priznatih k r š ć a n s k i h vjeroizpovjesti slobodan je svakome, tko je navršio 18 godina života.

Budući nijednim zakonskim propisom do danas gore navedeni propis nije stavljen izvan snage, a jer je žalioc kršćanin, htio preći na jednu nekršćansku vjeroizpoviest, to je snagom gore spomenutoga propisa njegovu žalbu trebalo odbiti, a napadnutu odluku potvrditi.«

Priopćio Zvonimir M a t i c a, gradski senator.

Zadruga je zajednica jedne ili više obitelji; bitni elemenat je, da svi članovi žive u jednoj gospodarskoj i kućnoj zajednici, zbog česa ne može se istovremeno biti članom dviju zadruga. Uzima se, da zadruga u diobnom postupku postoji, ako je postojala u času postavljenoga diobnoga zahtjeva, sve kada bi poslije toga i prešla u samovlastničtvo.

Osuda Upravnoga suda u Zagrebu od 25 studenoga 1941. br. 8428-41 TB: 1094-1941.

U predmetu redovite diobe zadruge P. - K. kbr. 6 iz Bresta, obćine Generalski Stol izdalo je tadanje Sresko načelstvo u Ogulinu 12. ožujka 1941. br. 4253-1941. odluku, da se P. M., rodjen 1888., njegova žena M., rodjena 1885 i djeca nemaju smatrati članovima zadruge P.-K. kbr. 6 iz Bresta. Ujedno je odbijena molba P.

Digitized by Google

Mije za diobu zadruge P.-K. br. 6 iz Brestta, pa se diobni postupak u ovom predmetu obustavio.

Na utok M. P.-K. potvrdila je Velika župa Modruš odlukom od 29. srpnja 1941. br. 467-41 osudu Sreskoga načelstva, odbivši utok kao neumjestan.

Na tužbu M. P. K. br. 10 iz Petrunić-sela, da se spomenuta odluka Velike župe Modruš poništi ,izdao je

U p r a v n i s u d u Zagrebu osudu 25. studenoga 1941. br. 8428-41 TB. 1094-41, kojom tužbu kao neosnovanu odbija.

I z r a z l o g a te ošude: »Tužitelj i njegova žena M. ponovno su stavili dana 11. kolovoza 1934. zahtjev za diobu zadruge P.-K. br. 6 iz Bresta, te je tim povodom sliedila odluka Kotarske oblasti u Ogulinu od 9. studenoga 1934. br. 12895-34, kojom je na osnovu § 35. od. II. Provedbene naredbe k zadružnom zakonu od 9. svibnja 1889 diobni postupak predhodno obustavljen, a na osnovu § 1 toč. b) i c) zadružnoga zakona priznato P. M. i M. zadružno članstvo u zadruzi P. K. kbr. 6 iz Bresta. Povodom žalbe zadruge P. K. kbr. 6. po kućegospodarici M. u. P. usliedila je odluka bivše Banske uprave Savske banovine od 14. siječnja br. 705-II-1, kojom je potvrdjena ožalbena prvostepena odluka u cielosti. Nakon toga je 5. travnja 1935. obavljeno uredovanje na licu mjesta u Brestu i obavljena dioba nekretnina i pokretnina te zadruge na granu prvu tužitelja Mije te granu drugu Jurinu. Ali kako je P. udova M. kbr. 6 iz Bresta podniela tužbu na ovaj sud proti navedenoj drugostepenoj odluci, usliedila je ovosudska osuda od 24. listopada 1936. br. 5089-36 T 108/35, kojom je tužba uvažena i utužena odluka poništena time, da valja ponajprije ustanoviti, da li postoje općeniti uslovi za diobu zadruge, predviđeni u §§ 35 i 38 zadružnoga zakona, jer ako dioba nije dopustiva, onda da nije bilo mjesta ni izreci o ovlaštenju. Po tome je obavljena nadopuna postupka te usliedila ožalbena odluka Kotarske oblasti u Ogulinu od 12. ožujka 1941. br. 4253/41, a potvrdjena sada utuženom odlukom. — Odlučujući o spornom ovlaštenju i članstvu tužitelja i njegove žene na zadrugu Petrunić-Katić kbr. 6. iz Bresta utužena odluka, koja je usvojila oblazloženja prvostepene odluke, smatrala je na osnovu provedenih dokazala, da se je M. K. priženio u zadrugu Petrunić krb 10. Do ovakvog odlučivanja došla je tužena vlast, obaziruć se brižljivo na posljedak cjelokupnog izpitnog postupka, a po svome slobodnom uvjerenju, ocjenjujući navodjenje pojedinih činjenica (§. 79 st. III. Z. U. P.) Pravilno je stoga zaključila, da je tužitelj temeljem §. 1 sl. b izpravno §. 1 sl. c zakona o zadrugama činjenicom priženidbe postao članom zadruge Petrunić kbr. 10. Time je ujenno prema § 50. sl. c zadružnoga zakona prestao biti članom rodne zadruge Petrunić-Katić br. 6.. Nije odlučna okolnost, koji je prigodom provadjanja predmetnoga diobnog postupka označen bio u naravi dio imovine, napose nekretne, koji bi pripao navodnoj tužiteljevoj grani, pa ako je čak taj dio i primio tada u posjed, jer bi konačna dioba zadruge P. br. 6 na tužiteljev zahtjev mogla biti provedena po zakonu tek onda, ako bi tužitelju bilo priznato ovlaštenje i članstvo te zadruge. Nije osnovan tužbovni navod, da bi na kbr. 10 bilo samovlasništvo tužiteljeve žene M., jer to iz spisa ne proizlazi, dok je u vrieme zametnuća diobnog postupka na osnovu pukopopisnice i gruntovnog izvadka postojala zadruga P. kbr. 10, a ta je okolnost jedino odlučna. Nije nadalje osnovan tužbovni navod, da bi bilo protuzakonito stanovšte utužene odluke, prema kome tužiteljeva žena M. zadržava članstvo rodne zadruge kbr. 10 zato, jer se nije izudala, pak da ne bi mogla zadržati članstvo od zadruge kbr. 10, i ako bi se udala u zadrugu P. kbr. 6. Nije osnovana prema tomu tvrdnja tužiteljeva, da bi njegova žena M. mogla biti članom obiju zadruga. Zadružni zakon, doduše, izričito ne propisuje, da netko ne može biti članom dviju zadruga, no ta činjenica iz samoga zakona inače proizlazi, a napose za nazočni slučaj. Zadruga je, naime, u smislu zadružnoga zakona zajednica jedne ili više obitelji, a bitni elemenat je, da svi članovi žive u jednoj gospodarskoj i kućnoj zajednici. Glede priženidbe i udaje zakon u § 1. toč. c) govori o sticanju članstva zadružnoga, a u § 50 toč. c) i d) zakona o zadrugama istodobno predvidja i gubitak članstva u rodnoj zadruzi, pak je time već izključeno postojanje članstva u obadvjema zadrugama. Spomenute zakonske predpostavke ispunjene su za slučaj tužiteljev, jer je dokazano, da se je on oženio iz svoje zadruge u zadrugu P. kbr. 10, dakle je postao članom potonje zadruge, a istodobno izgubio pravo članstva na svoju rodnu zadrugu. Nasuprot tome nisu ove predpostavke izpunjene za slučaj tužiteljeve žene M., jer je i nakon udaje ostala u svojoj zadruzi, pa

Digitized by Google

dakle nije mogla steći članstvo na zadrugu P.-K. kbr. 6. Tako su tužitelj i njegova žena M., a prema tome i njihova djeca, članovi zadruge P. kbr. 10 iz P.-sela, pak je stoga utužena odluka pravilno utvrdila, da se oni nemaju smatrati članovima zadruge P.-K. kbr. 6 iz Bresta, kao što je nadalje i pravilno postupala, kada je odbila molbu tužiteljevu za diobu potonje zadruge te diobni postupak obustavila.«

Priopćio dr. Milan Sokolić, odvjetnik u Ogulinu.

d) Radno

Plaća za one satove prekovremenog rada, koji po zak. o zaštiti radnika nisu dozvoljeni, nema se po sudu dosuditi.

Rješitba Stola Sedmorice od 4. rujna 1941, br. Rev. 683-41.
(Osuda Sudbenog stola u Karlovcu od 21. prosinca 1940., I Pl 704-40; — osuda kotarskoga suda u Karlovcu od 8. listopada 1940, P 1439-39)

Bivši radnik jedne karlovačke industrije tužio je svog bivšeg službodavca radi plaće za prekovremene sate t. j. za one sate, koji su prelazili rad od 8 s. dnevno.

Kotarski sud je tužbenome zahtjevu udovoljio obrazlažući osudu §§-ima 5. i 10. zakona o zaštiti radnika, koji su prinudno-pravne naravi.

Sudbeni stol nije uvažio tuženičin priziv, nego je potvrdio osudu, u glavnome iz istih razloga.

Stol sedmorice je uvažio reviziju tužene i preinačio obje nižemolbene osude, odbivši tužbeni zahtjev.

Iz obrazloženja vrhovne osude: »Naplata po zakonu o zaštiti radnika može se tražiti samo za onaj prekovremeni rad, koji je po tom zakonu dopušten. Zakon bi radio protiv sama sebe, kad bi ono što je u javnom interesu zabranio, s druge strane promicao obećanjem pedesetpostotnih povišica. Neosporno je, da je tuženica industrijsko poduzeće. Kod takovih radno vrijeme unajmljenih radnika ne smije biti duže od 8 sati na dan (§ 6. Z. o. z. r.). Produženje toga vremena nije bilo ni traženo ni odobreno (§ 8. Z. o z. r.). Toliko je bilo dosta, da se tužbeni zahtjev odbije. Nižemolbene se osude ne osvrću na to, nego slijedeći tužbu razlažu ovako: Tužitelj je kroz cielo vrieme svog uposlenja kod tuženice radio redovno 10 sati na dan, a iznimno i 12, jer je ona protuzakonito održavala desetsatno radno vrieme kao njezino redovno radno vrieme. To je bilo i u času tužiteljeva uposlenja. Sve, što je tužitelj radio preko 8 sati na dan, ima biti plaćeno kao prekovremeni rad po Zakonu o zašt. radnika. Tužiteljeva sedmična plaća, ugovorena sa Din 250 i nakon 4 mjeseca povišena na Din 275, može se odnositi samo na dopušteno radno vrieme. Dakle na 48 sati sedmičnog rada. Prema tome redovni sat iznosi Din 5.25 odnosno 5.70 (kad je plaća bila povišena na Din 275), a prekovremeni Din 7.880, odnosno 8.55.

I kad se mimoidje, da se za nedopušteni prekovremeni rad ne može tražiti naplata po z. o z. r., pa kad se pristupi obračunu na osnovu toga zakona, kako su to nižemolbene osude učinile i onda je tužbeni zahtjev trebalo odbiti, jer je osnovan tuženičin prigovor, da je tužitelj i u tom slučaju bio sa Din 250, odnosno Din 275 sedmične plaće potpuno namiren i za redovni i za prekovremeni rad. Taj prigovor sadrži u sebi ovaj račun (i sad se obrazlaže račun, u kojemu se kao temelj za izračunavanje plaće za redoviti rad uzima 10 sati radnoga vremena mjesto 8 sati i tako dolazi do zaključka, da je tužitelj, kad se i računaju deveti i deseti sat sa 50 posto više, bio potpuno namiren — pogotovu, kad je plaća za redoviti sat bila još uviek iznad najniže, minimalne, nadnice — i onda Stol sedmorice nastavlja)): Plaća pokriva ono radno vrieme, za koje se ugovori bilo izričito bilo konkludentno, a potonje se dešava i onda, kad radnik uz odredjenu sedmičnu ili mjesečnu plaću stupi u službu nekog poduzeća sa znanjem, koje je njegovo radno vrijeme. Neodlučno je pri tome, je li to vrieme po zakonu dozvoljeno ili nije, jer stranke mogu htjeti i ono, što nije dozvoljeno. — Nije tužiteljevo traženje nesnovano samo sa stanovišta z. o z. r., nego je ono i inače neosnovano. Tužiteljev je rad bio plaćen. Ugovor je bio nedopušten samo u pogledu trajanja radnog vremena, a ne i u

Digitized by Google

pogledu visine plaće — kako je to bilo gore razloženo. I dok to stoji, nema i ne može biti ni na strani tužiteljevoj oštećenja, ni na strani tuženičinoj nepravednog obogaćenja.«

Priopćio Slaviša Koščević, vićnik Sudbenog stola u Karlovcu.

Netom priopćena rješitba Stola sedmorice donekle je u protivnosti s njegovom prijašnjom rješitbom od 28. rujna 1939, Rev 732-39, koju smo bili priopćili u broju 12. god. 1939 na str. 564. Ona je vrlo važna, jer je kadra promijeniti dosadanju sudsku praksu odnosno dosada nestalnu praksu ustaliti u pravcu, za koji mislimo, da bi bio protivan zakonu a još više pravednosti. Zato smatramo potrebnim da se pobliže osvrnemo na to najnovije stanovište našega najvišega suda.

Stol sedmorice stoji na stanovištu da se naplata po zakonu o zaštiti radnika može tražiti samo za onaj prekovremeni rad, koji je po zakonu dopušten, a dopušten bio bi onaj, za koji je traženo o d o b r e n j e. Pri tome pozivlje se rješidba na § 8. rečenog zakona, iz česa slijedi da pod odobrenjem razumijeva ono n a d l e ž n e v l a s t i. Medjutim rješitba je previdjela slučajeve prekovremenog rada, koji je dopušten, makar i nije zatraženo i polučeno odobrenje javne vlasti. Ona je, naime, previdjela § 6. istoga zakona, po kojem je za produženje radnoga vremena, dakle za prelaz u prekovremeni rad, dovoljan i pristanak većine (četiri petine) radnika, a bez ikakve daljnje dozvole vlasti. Pače ni u svim slučajevima §-a 8. nije potrebno odobrenje vlasti. Ono je potrebno jedino u slučaju točke 7., dok je u slučajevima točke 3. i 6. dovoljno samo izvješće vlasti, s ostalim pak slučajevma (točke 1, 2, 4., 8) nema vlast uopće nikakvog posla — tu je dovoljan tek nastup tamo navedenih uvjeta. Po §-u 6. dopustivost prekovremenoga rada i ovaj sâm ovise o v o l j i r a d n i k a, o tome pristane li na nj' kvalificirana većina;; po §-u 8. prekovremeni rad je ne samo dopustiv, nego za radnike i obvezatan te će ga oni morati vršiti i p r o t i v s v o j e v o l j e, ako postoje uvjeti navedeni u tom §-u. Radi li se o industrijskom poduzeću, onda se uz pristanak četiri petine radnika redoviti rad od 8 sati smije produžiti na daljnja dva sata, tako da se ova dva sata imaju smatrati — kako to izriekom veli § 6. — dopuštenim prekovremenim radom, koji se nesmnjivo ima i platiti s najmanje 50-postotnim doplatkom, kako to propisuje § 10 zak. o z. r. Kako se iz toga vidi, moguć je dopušten prekovremena rad i mimo §-a 8, bez odobrenja ili znanja vlasti, bez uopće tamo sadržanih uvjeta.

Zato, ako je u slučaju ,na koji se odnosi gornja vrhovna rješitba, ' četiri petine radnika radilo 1 ili 2 sata preko osam sati dnevno, ima se već samo takvo besprigovorno njihovo vršenje rada smatrati njihovim pristankom na nj, uslied česa je taj rad svakako dopušten u smislu §-a 6. z. o z. r. (a bez obzira na § 8).

Ali pita se sada, što onda, kad nema uvjeta ni iz §-a 6. ni iz §-a 8., t. j. kad većina radnika nije uopće dala pristanak ni izriekom ni muče, kad ta većina radi normalno 8 sati, a tek pojedinci rade dulje? Imaju li ti pojedinci pravo na naplatu za prekovremeni rad? Vrhovna rješitba, odgovarajući na to pitanje, nije sasvim jasna: sudeći po njezinu početku, ona osporuje samo visinu te naplate, osporuje pravo baš po Zakonu o zaštiti radnika, osporuje onaj 50-postotni dodatak po §-u 10., dok prema kraju izgleda da osporuje uopće svako pravo na bilo kakvu naplatu. Bilo medjutim kako bilo, ona to osporavanje obrazlaže time da je dotični prekvremeni rad nedopušten, jer da ne postoje za nj' zakonski uvjeti iz §-a 8. (i §-a 6.). No ovdje valja pitati: k o m e je nedopušten. Onome, o kome taj rad ovisi, onome, tko ima da ga nalaže, tko ima ispuniti uvjete da rad bude dopušten. A to je poslodavac: bez njegova naloga, bilo izričitog bilo muče, neće radnik raditi. Zato zakon i ne prijeti nikakvim sankcijama protiv radnika, ako radi prekovremeno bez uvjeta iz §§-a 6 i 8. On s tim sankcijama pogadja j e d i n o s l u ž b o d a v c a, jer po §-u 123. kaznit će se novčanom kaznom »v l a s n i k p r e d u z e ć a, koji dozvoli svojem pomoćnom osoblju, da bez dozvole nadležne vlasti radi preko vremena propisanog u §§ 6. i 8. ovoga zakona«; nadalje po §-u 124. kaznit će se novčanom kaznom »v l a s n i k p r e d u z e ć a, koji prisiljava direktno ili indirektno, bilo lično ili preko svojih organa svoje pomoćno osoblje, da radi preko vremena propisanog u §§ 6. i 8. ovoga zakona.« Čin je, dakle, kažnjiv za službodavca, a ne za radnika; kažnjiva je dozvola, kažnjivo je nalaganje i puštanje prekovremenoga rada, ali nije kažnjivo samo vršenje tog rada po radniku. Zato se

Digitized by Google

može reći da ona nedopuštenost nije dvostrana, objektivna, nego da je samo jednostrana; zato se nebi moglo reći da je to potpuna nedopuštenost u smislu §-a 878 ogz., zbog koje dotična pogodba nebi bila tvrda.

Iz navedenih se zakonskih propisa vidi, da zakon predvidja mogućnost da će službodavac snagom svog položaja prisiliti (direktno ili indirektno) radnika da radi prekovremeno i bez uvjeta iz §§-a 6. i 8. Zakon nastoji, doduše, tome prevenirati prijeteći službodavcu novčanim kaznama, ali koja korist radniku od toga, ako prietnja ne uspije? Koja korist radniku od toga, ako je službodavac platio ma koliku kaznu, a on, radnik, morao je kroz godine i godine raditi 10, 12 i više sati dnevno bez posebne naplate za takav rad? Zakonu samo ime kaže da mu je svrha štititi radnika, pa kakva bi to zaštita bila, kad bi mu uskraćivao pravo naplate za toliki rad? Mislim da bi zakon mnogo više radio sam protiv sebe, protiv vlastite svrhe, kad bi radniku uskraćivao takvo pravo naplate, nego li — kako to kaže vrhovna rješitba — kad bi mu ga priznavao. Zakon bi protuslovio ne samo svojoj svrsi, nego i sam sebi, kad bi s jedne strane priznavao radnku nagradu za rad, koji je radnik dopušteno vršio svojom voljom, a s druge strane uskraćivao mu ju za rad, koji je on nedopušteno radio protiv svoje volje, pod moraš, jer prisiljen strahom da izgubi namještenje, da bude šikaniran i t. d. Može li se reći da je oštećenik pristao da bude okraden i da je izgubio pravo na otštetu samo zato, jer se je bojao zvati u pomoć ili se oprijeti tatu, kad mu je ovaj provalio u sobu?

Ako bi se ipak uzelo, da je nedopuštenost pogodbe o prekovremenom radu nedopuštenost u smislu §-a 878 o. g. z., tako da pogodba ne bi bila tvrda, ipak bi službodavac morao za taj rad odgovarati, jer se ne može zamisliti da službodavac ne bi znao da je takav rad nedopušten. On, obećavajući radniku manju ili nikakvu plaću za takav rad, vara ga, vadi korist sebi iz štete radnikove, dakle — po rijeèima §-a 878 o. g. z. — odgovara za to radniku. Korist službodavca sastoji u onoj plaći, koju bi on bio dužan ovome ili drugome radniku dati da se je držao zakona; šteta radnikova sastoji u onome, što bi on gdje drugdje dobio da je tamo mjesto kod službodavca radio odn. u onome, što bi od službodavca imao pravo primiti da se je ovaj držao zakona, ili, napokon, u suvišnome trošenju vlastite radne snage.

Ne može se prihvatiti stanovište vrhovne rješitbe da je kod pogodbe, koja po §-u 878 o. g. z. nije tvrda, jedan elemenat valjan, a drugi da nije, da vrijedi ugovorena visina plaće, a da ne vrijedi ugovoreno trajanje rada. Baš zato, što je ovaj nedopušten — ako je već ta nedopuštenost doista razlogom da pogodba nije tvrda —, nije tvrda čitava pogodba, nije valjana ni plaća u obćanoj visini. A jer svaki rad mora biti plaćen (§ 1152 o. g. z.), sudac će sâm odrediti plaću i upirući se na analogiju iz §-a 7. o. g. z. poslužit će se §-om 10. zakona o z. r., t. j. priznati i 50-postotni nadoplatak. Jer zašto da jedan prekovremeni rad, kad već mora biti plaćen, bude manje plaćen od drugoga i zašto manje plaćen baš zato, jer je nedopušten? Ako već mora biti plaćen, onda kod odmjerivanja mora biti, (i bez obzira na § 7. o g. z.), uvaženo uz radnikovu štetu i službodavčevu korist i ono trošenje radnikove snage, koje sigurno nije manje kod nedopuštenoga rada nego li kod dopuštenoga. Napose ako uvažimo da radno vrijeme (u industriji) nije uopće preko 10 sati dopušteno, zar nije radnik, radeći 11-ti, 12-ti i tako dalje sat, više iscrpljen, zar se onda ne muči više nego li kod prethodnih satova? Ne zaslužuje li on pače onda veću odštetu, veću plaću nego za prve sate? Pa to je i sâm zakon priznao, kad je prinudno - pravnim propisom §-a 10. z. o z. i odobrio dodatak od 50 posto. i to »najmanje« 50 posto!

Do jednakog zaključka dolazimo, ako prosudjujemo stvar sa stanovišta §-a 1294 o. g. z., a napose sa stanovišta §-a 1431 o. g. z. Što se tiče potonjega, valja reći ovo: Sigurno je da se na temelju iskustva s radnicima može pretpostaviti da oni, ili bar većina njih, neznaju da niesu dužni prekovremeno raditi, ako ne postoje uvjeti iz §§-a 6. ili 8 z. o z. r., da se, dakle, glede toga nalaze u pravnoj bludnji. Izvršujući pojedini radnik službodavcu prekovremeni rad, izvršuju time »posao, što ga ovaj nije imao pravo od njega iskati«, nalazi se u pravnoj bludnji, koja je uvjet za primjenu §-a 1431 o. g. z. Na temelju potonjeg propisa može »zahtijevati plaću prema nabavljenoj koristi«. a kako se ova odredjuje, razložili smo malo prije.

Vrhovna rješitba veli: »Plaća pokriva ono radno vrieme, za koje se ugovori bilo izričito bilo *konkludentno, a potonje se dešava i onda,* kad radnik uz odredjenu

Digitized by Google

sedmičnu ili mjesečnu plaću stupi u službu nekog poduzeća sa znanjem, koje je njegovo radno vrieme.« Mislimo da to »konkludentno« nije baš onakvo, kakvo zahtieva § 863 o. g. z. za očitovanje volje muče, t. j. »takovim djelanjima, koja po rasudjenju svih okolnosti ne daju nikakova razumnoga uzroka dvojiti o njima.« Jednako, čak i' razložitije bi se moglo konkludirati da je radnik, znajući za prinudnopravnost §-a 10. z. o z. r., znao da svakako mora dobiti ono, što ga po tom §-u ide, da dakle ugovorena m a n j a (a pogotovo nikakova) plaća ne vrijedi. Po §-u 5. z. o z. r. njegov individualni ugovor nije se smio kositi s propisom §-a 10. z. o z. r., tako da on nije smio, nije mogao pravovaljano sklopiti ugovor s plaćom, koja bi za prekovremeni rad — pogotovu ako je dopušten — bila samo jednaka onoj za redoviti rad. Pretpostavlja se uviek, da kod ugovaranja volja stranaka ide za onim što je dopušteno ,zakonito, tako da će volja radnika kod ugovaranja tjedne ili mjesečne plaće, gdje nije spomenuto trajanje rada, odnositi se na zakonsko trajanje rada, na redovito trajanje (koje u industriji iznosi 8 sati dnevno). Zato će ugovorena plaća (tjedna ili mjesečna) pokrivati samo redovito zakonsko radno vrieme, zato će temelj za izračunavanje plaće za sat prekovremenog radnog vremena biti ona plaća razdieljena sa brojem redovitih radnih sati (ako je mjesečna plaća, sa 200, ako je tjedna, sa 48), kojemu se temelju onda ima pribiti doplatak iz §-a 10. z. o z. r.

Istina je da je malo nezgodno za službodavca, ako ga radnik, oslobodivši se tek kod istupa iz posla straha od službodavčeva pritiska, tuži za prekovremene sate od 5, 10 i više godina unatrag. Ali kriv je obično sam službodavac, jer je poznavao zakon, jer je znao da nesmije dozvoliti prekovremeni rad osim u zakonskim granicama i pod zakonskim uvjetima, a ipak se nije zakona držao. On trpi zato posljedice vlastitog protuzakonskog postupka. Kraj svega toga bilo bi svakako dobro da se vrieme zastare skrati, jer je 30-godišnja zastara po našemu o. g. z. doista očito preduga. O g. z. je ostvaren pred više od sto godina, u doba kad je vrieme polako prolazilo, no danas, kad ono daleko brže teče, upravo juri, morala bi i zastara biti kraća. U tu svrhu nebi trebalo mienjati baš o. g. z. Dovoljno bi bilo da se § 330. zak. o radnjama, koji sa svojim trogodišnjim zastarnim rokom vriedi samo za IV-tu glavu drugoga diela zakona o radnjama, protegne i na njegovu I-vu glavu odnosno da se premjesti iz IV-te u I-vu glavu. (Tom prilikom imao bi se i § 330. z. o. r. jasnije stilizirati.) Uostalom, ako se plaća za prekovremeni rad shvati kao naknada štete prouzročene prekršajem pogodbe ili zakonske zabrane, mogao bi se i po današnjemu o. g. z-u primieniti trogod. rok zastare. (§ 1489 o. g. z.).

Dr. Ivo P o l i t e o

Književnost

NAKNADA NEIMOVINSKE ŠTETE: Razprava iz komparativnoga prava. Napisao dr. Marko K a l o d j e r a. — Nakon dulje stanke hrvatska se pravna književnost opet obogatila za jedno veće pravničko djelo. Spomenuta netom izašla knjiga dra. Marka Kalodjere obasiže 400 stranica oktav formata. Bilo bi zato premalo i prema piscu nepravedno, da ju u ovoj rubrici ocienimo, kako to ona zaslužuje; ograničit ćemo se zato za danas samo na to, da ju općenito naviestimo. — Problem, koji je pisac u ovoj knjizi uzeo sebi zadatkom, da ricši, spada medju najspornija i najzamršenija pitanja privatnoga prava. Radi se o tom — kako veli sâm pisac u predgovoru svoje knjige — da se osjećajna strana života povuče u područje prava i da se izmedju nje i materijalne strane života uzpostavi izvjestna ravnoteža. Na tezulju prava stavljaju se s jedne strane osjećaj, a s druge strane novac, i nastoji se, da se ove dvie skrajnosti umire, a po mogućnosti i izravnaju. Metoda, koju je pisac izabrao za prikaz i rješenje spomenutoga problema, jest ona komparativnoga istraživanja. Prikazujući pojedine pravne sustave usporedjivao je tako dobiveno pravno gradivo i iz njega izveo obća načela. Pisac je pojedine pravne propise i tumačio, a naročito se osvrnuo i na naše pozitivno pravo dodavajući i sugestije za njegovo noveliranje. Na razne prikaze i prigovore nadovezao je posebno svoju kritiku. Osobito valja pohvaliti piščev stil: gladak, jasan, lak. Očiti utjecaj bogate lektire franceske i talijanske književnosti. Sva pravna književnost, s kojom se je pisac služio, navedena je na svojim mjestima. Cieua je knjizi Kuna 100.

Digitized by Google

SALVATORE MESSINA. L'ORDINAMENTO FASCISTA DEL PROCESSO NEL NUOVO CODICE DI PROCEDURA CIVILE. U »Quadenci Italiani« (Serie Seconda), izažao je taj kratki osvrt na novu talijansku civilnu proceduru. U Italiji je na snazi zastarjeli gradjanski parbeni postupnik od 1865. Tomu je bio uzorom napoleonski code de procedure civile od 24. travnja 1806. Glavno mu je načelo individualizma. Posljedica toga jest, da stranke imadu najširu dispoziciju procesualnim sredstvima. Sudac je pasivan prema borbi stranaka, te samo registrira udarce i daje na znanje pobjede i poraze. Parnica je melankolična, beskonačna avantira, skopčana sa velikim troškovima. I ovršni postupak je šuma, puna zasjeda, kao što se često ističe. Već u početku opaženi su nedostatci tog postupnika od 1865. I pojavilo se 16 novih nacrta. Doneseno je i oko 40 zakona o izmjenama i dopunama tog postupnika. Naravno je, da je radi toga postupnik nehomogen, pun protivurječja, zastario i kompliciran, a i pun odugovlačenja. Oni, koji u dobroj vjeri traže pravdu po tom postupniku, gube svaku vjeru u pravdu, a stranke, koje se pravdaju u zloj vjeri, nalaze u postupniku svu silu načina, da izbjegnu svojim obvezama. A suci gubili vrijeme u rješavanju tehničkih bizantinizama i puštaju s vida, da je postupak samo sredstvo, a ne cilj pravde. Problem novog postupnika rješio je ministar pravde Grandi. Kod izradjivanja novog postupnika suradjivali su prof. Henrik Rendeti sa sveuč. u Bologni, prof. Franjo Carnelutti sa milanskog sveučilišta i prof. Pietar Calamandili sa sveuč. u Firenci, kao i jedan od najodličnijih sudaca kod kasacije u Rimu dr. L. Conforti. Novi je postupnik promolgiran 28. oktobra 1940, a stupa na snagu 21. aprila 1942. Glavna mu je karakteristika: jednostavna, brza jeftina i najlojalnija organizacija parničkog sukoba. Jezik mu je jasan i jednostavan, jer je zakonodavac imao pred očima i cilj, da pravdu približi narodu, te ju oslobodi onog arhaičkog kurzijalnog stila, koji je sudbenom postupku davao neki značaj magijskog postupka. Sa pravnopolitičke strane pisac ističe dvije glavne značajke novog postupnika, i to: 1) čisto nacionalno obilježje zakona i 2) uvodjenje principa auktoriteta u civilni postupnik. Novim zakonom eliminiran je stari postupnik, kojemu je bio uzorom Napoleonov, tudji postupnik, a ujedno su u novom postupniku došli do izražaja rezultati današnje talijanske procesualističke škole. U novi postupnik ušao je i postupak o radnim sporovima, pa se je zakonodavac pri tom okoristio i 14 godišnjim iskustvom, stečenim pri primjeni postupka za radne sporove pred posebnim sudovima za radne sporove (magistratura del lavoro). Viši interesi socijalne pravde, kojoj ne može biti indiferentno, da pravedan zahtjev bude ugušen, a nepravedan da triumfira, tražili su, da na mjesto dispozitivnog načela stupi načelo auktotriteta. To načelo ističe pisac kao najglavnije, fundamentalno načelo novog postupnika. Sudac ne smije više biti pasivni često puta nemoćni gledalac u sukobu stranaka. To se ne bi slagalo sa najvišom funkcijom i odgovornošću, koju ima država u rjašavanju privatno-pravnih sukoba. Sudac mora biti vrhovni regulator procesa.

Novi postupnik štiti procesualnu dobru vjeru. Tehnička sredstva, koja taj postupnik daje u svrhu postignuća pravde, ne smiju stranke upotrebljavati u zloj vjeri u svrhu prevare i odugovlačenja. Grandi je naglasio, u svojem izvješću kralju o novom postupniku, da je procesualna »dobra vjera« jedno od načela, kojima je zadojen novi postupnik (»la buona fede processuale è uno dei principi ispiratori del nuovo codice«). U čl. 88 veli zakon: »Stranke i njihovi zastupnici imadu dužnost, da na sudu nastupaju pošteno i lojalno (»con probità e con lealtà«). I njemački zakon od 27. listopada 1933. dodao je §-u 138 njemačke civilne procedure stav, koji obvezuje stranke, da glede činjeničnih okolnosti kažu sve (Vollständigkeitspflicht) i da kažu istinu (Wahrheitspflicht). To su načela, na kojima počiva moralna strana novog taljanskog postupnika. Glede procesualnih forma novi zakonik ide za tim, da te forme budu jednostavne i moderne. »Cijeli proces — veli Grandi — mora postati humanijim, u smislu, da se prikaže narodu da ne kao neka vrsta kabatističke ceremonije, u koju se razumiju samo upućeni, nego kao pristupačno utočište, koje država stavlja na raspolaganje svima onima koji vjeruju u pravdu i koji, da budu saslušani, nemaju drugih naslova, nego li zdrav razum i dobru vjeru«. Postupak mora imati neke stroge forme, koje su garancija disciplinirane i lojalne borbe. No protivi se zdravom razumu, da te forme, koje imadu stanovitu procesualnu svrhu, postanu same po sebi pravi cilj postupka. Strogi pravni formalizam je karakteristika primitivnih prava. Poznat je primjer Gajev (Inst. IV. 11). Neki je Rimljanin podigao actionem de arboribus succisis proti čovjeku, koji mu je porezao loze. Tužitelj je izgubio parnicu, jer je naveo, da su u prerezane vites (loze), a ne arbores. Pogrješio je formulu, koja predvidja rezanje arborum, a ne

Digitized by Google

vitium. Nema smisla, da se strogo i bezobzirno obdržavaju neke forme, kada ne služe ničemu. Medju načelima, koja spadaju medju bitne regulatore novog postupnika, te koja Grandi ističe u izvješću kralju, jest i načelo elasticiteta adaptacije, t. j. »ono, koje povjerava sucu vlast, da od slučaja do slučaja odredi postupak, koji po njegovoj uvidjavnosti bolje odgovara sporu, koji se ima riješiti«, kako to načelo karakterizira sam Grandi u spomenutom izvješću. Po starom postupniku morao se je spor prilagoditi postupniku, a ne postupak sporu. Novi je zakon postavio temeljno pravilo: postupnik se mora prilagoditi važnosti spora. To je taj princip adaptacije »principio di adattabilità« ili, kako ga nazivlje Carnelutti, princip procesualnog elasticiteta. (V. n. pr. De Boor H. D. Auflockerung des Zivilprozesses. Tübingen. 1933.). Niljemci vele: »Auflockerung des Zivilprozesses«, doslovno: popuštanje veza i drugih zapreka). Messina veli: »rilassamento, allentamento«, a usvaja izraz »elasticitet«, jer da najshodnije izrazuje to načelo.

Tako smo ukratko izniljeli glavne značajke novog talijanskog civilnog postupnika, kako ih ističe Messina u navedenom osvrtu. Princip auktoriteta, jednostrane i moderne procesualne forme, koje odgovaraju novim vremenima, te usljed toga oslobodjenje procesa od stare kurijalne kabalistike i približenje pravde najširim slojevima naroda — to je srž novog postupnika! Naravno, ovisi o onima, koji suradjuju pri izricanju pravde (suci, odvjetnici i t. d.), u kojoj će mjeri novi postupnik postići svoju svrhu. Na koncu pisac donaša bibliografiju najnovijih talijanskih i njemačkih djela o modernoj orijentaciji znanosti civilnog procesa.

SALVATORE MESSINA: IL LINGUAGGIO GIURIDICO NELLA TECNICA DELLA LEGISLATIONE FASCISTA. Od istog pisca potiče i ta rasprava, koja je u uskoj vezi sa novim talij. parbenim postupnikom. Min. Grandi je naime u svojem izvješću kralju o novom parbenom postupniku istakao i pitanje pravničkog jezika (linguaggio guiridico). U izvješću naglasuje Grandi, da novi postupnik mora biti »jednostavan, shvatljiv i moderan«, a to su baš svojstva dobrog znanstvenog jezika. I za nas je to pitanje aktuelno ne samo radi jezika naših novih zakona, nego i radi jezika pri uredovanju naših sudova i drugih vlasti. Pravni propisi moraju biti pristupačni svim gradjanima. Moraju nestati sve one čisto formalističke arhaičke, sakramentalne fraze, koje često puta i besvijesno upotrebljavamo, a koje su bez ikakvog sadržaja. mora nestati svaka misteriozna i nepotrebna formula. Valja izbjegavati onu subtilnu tehničku terminologiju, koja može imati svoi raison d'être u medjunarodnim ugovorima, ali ne pri krojenju pravde. Sudski stil ima biti jednostavan i odgovaran duhu jezika. Sudski jezik nesmije biti ograda, koja profanima priječi, da razumiju, što se pred sudom dogadja. A ti profani su baš oni, o čijim se interesima (časti, slobodi, vlasništvu i t. d.) radi. Nerazumljivim sudskim jezikom te interesente isključujemo od sudjelovanja pri krojenju pravde. U osudi sudac riešava sukob interesa, a da stranke uzmognu razumjeti, da je taj sukob pravedno riješen, mora im stvarnu i pravnu stranu razložiti takvim jezikom, da ih potpuno uvjeri, da je osuda doista riječ pravde. Jasan i razumljiv jezik osude nije dakle neka formalna, nuzgredna strana osude, nego pripada njezinoj biti. I norma koju zakanodavac fiksira u zakonu, mora biti pristupačna kolektivu. Svi članova kolektiva moraju razumjeti, što se od njih traži i što ih čeka, ako se ne drže norme. Ako norma uslijed nerazumljivog izražavanja nije pristupačna kolektivu, to je negacija prava.

Klasična je opomena Benthama: »Zakonodavac mora skrupulozno paziti na izbor riječi. Kakve riječi, takvi zakoni. Stvaraju li se zakoni drukčije, nego li riječima? Život, imovina, sloboda, čast, sve, što imamo najdragocjenijeg, ovisi o izboru riječi! . . . Riječi zakona moramo vagati kao djamante!«

Na koncu rasprave naveo je pisac vrlo zanimivu bibliografiju o jeziku zakona, o jeziku pravnika (Juristensprache) i t. d.

Priopćio dr. Stojan B r a j š a, vijećnik Sudb. stola u Zagrebu

ZAKONI NAREDBE I ODREDBE — sudske struke, proglašene od 11. travnja do 3. rujna 1941., izašlo je iz tiska u nakladi Hrvatskog državnog tiskarskog zavoda u Zagrebu. — Do sada nema ni jedne posebne zbirke onih propisa, koji se odnose samo na redovne sudove ili su inače s njima u savezu, a pokazala se potreba takove zbirke. Da se olakša upotreba tih propisa (naročito sudovima, sucima, državnim tužiteljstvima, državnim odvjetništvima, odvjetnicima i slušačima pravnog fakulteta), odlučio je Hrvatski državni tiskarski zavod, pod uredništvom Ivana

Digitized by Google

Krušeca, tajnika Banskog stola u Zagrebu, izdavati zbirku zakona pod naslovom: »Zakoni Nezavisne Države Hrvatske (Sudske struke)«.

Netom izašla prva knjiga imade opseg od 400 stranica sa predgovorom, sadržajem, abecednim kazalom, a kod svakog zakona odnosno naredbe imade označen nadnevak (datum) i broj službenih »Narodnih Novina« kao i broj i strana »Zbornika zakona i naredaba N. D. H.« Kod pojedinog zakona odnosno naredbe je po potrebi označena i izmjena odnosno nadopuna upućivanjem na brojeve i stranice izmijenjenih odnosno nadopunjenih zakonskih odredaba, te je upotreba knjige veoma olakšana.

Cijena je knjizi broširanoj Kuna 10, a vezanoj u platno Kuna 120, više poštansko otpremni troškovi. Sve naručbe treba slati na Hrvatsko nakladno d. d. »Obnova«, Zagreb, Marovska ul. 28, — a može se dobiti i u svim boljim knjižarama.

HRVATSKA SMOTRA god. 1941. br. 12. sadržaje: *Stanko Vitković.* Druga revolucija; *M. Slade-Silović:* Zapis o Finskoj; *Vinko Nikolić:* Hrvatska himna i njen pjesnik; *Mladen Kabalin:* Što ostaje...? *Vladimir Kiseljev:* Šestinski nokturno; *dr. Ivičić:* Gusle; *Stanko Donunić:* Tuga za hrastovima; *Ante Oršanić:* Crna sudbina crvenih suludjaka; *M. Slade-Silović:* Pred slikom oslobodjenoga Lawowa; *dr. Juraj Krenčević:* Temperamenti i značajevi u erotici; *Mladen Kabalin.* Na Silvestrovo; *dr. Leopold Belobrajdić:* Ženidbeno pravo u sovjetskoj Rusiji. — Listak: *J. P.:* Životnim putem Hrvatske; *Djuro Kokša:* Obasjane staze; — Majstor slike i ugodjaja; *N.*. Kratki pregled društvovne djelatnosti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj; — Kronika.

ADAMO PAOLO: Ubbriachezza e imputabilità nel codice penale vigente. Nicastro 1939.

MONTALBANO GIUSEPPE: Le cause che influiscono sull'imputabilità. Palermo 1939.

D'ANGELO ANTONIO: La filazione legitima. Milano 1941.

LA LUMIA ISIDORO: Trattato di diritto commreciale. Messina 1940. Parte generale.

CARRARO LUIGI: Il diritto sul documento. Padova 1941. Pubblicazioni della Facolta di giurisprudenza della R. Università di Padova, II.

DUSI BARTOLOMEO: Instituzione di diritto civile. III. edizione. Volume: I., II. Torino 1940.

CARNELUTTI FRANCESCO: Teoria generale del diritto. Roma 1940. (Biblioteca del »Foro Italiano«).

CAMPANELLA TOMMASO: Aforismi politici. Con sommari e postille inedite integrati dalla rielaborazione della politica e del commento di Ugo Grozio. A cura di Luigi Firpo. Torino 9141. (Istituto giuridico della R. Università di Torino, V,).

CONTRIBUTI del laboratorio di psicologia. Seria ottava. Milano 1940. (Pubblicazioni dell'Università cattolica del S. Cuore, Serie sesta: Scienze biologiche. Volume XI).

DI CARLO EUGENIO: Filosofia del diritto. Palermo 1940.

FORRESU C.: Il fondamento filosofico del rapporto tra diritto e stato. Saggio di filosofia del diritto. Padova 1940 (Problemi d'oggi. Collana di filosofia e storia della filosofia, 5).

COSTA FAUSTO: La libertà di diritto. Indagini intorno al fondamento e al carattere delle libertà civili e politiche. Padova 1940.

LEONI BRUNO: Il problema della scienza giuridica. Torino 1940. (Memorie dell'Istituto Giuridico [R. Università di Torino], Serie II. Memoire 45).

RAPISARDI-MIRABELLI A.: Storia dei trattati e delle relazioni internazionali. Milano 1940 (Manuali di politica internazonale, 21).

PETROCELLI BIAGIO: La pericolosità criminale e la sua posizione giuridica. Padova 1940.

Digitized by Google

MILANI FRANCESCO: Il diritto sindacale nel sistema del diritto. Milano 1940.

ORESTANO FRANCESCO: Saggi giuridici. Milano 1941. Opere complete di F. Orestano, Vol. IX).

TRIMARCHI V. MICHELE: Atto giuridico e negozio giuridico. Milano 1940. (Pubblicazioni dell Istituto di Scienze giuridiche, economiche, politiche e sociali della R. Università di Messina. N. 12).

JURKOVIĆ BOŽIDAR: Das ausländische Kapital in Jugoslavien. Stuttgart-Berlin 1941.

NIEDERMANN JOSEPH: Kultur. Firenze 1941. (Biblioteca dell'»Archivum romanicum«, Serie I: Storia-Letteratura-Paleografia, Vol. 28.).

KNUR ALEXANDER: Die Familliengeselschaft. Eine vergleichende Untersuchung der Unternehmungsformen. Berlin 1941.

HÜRLIMANN HANS: Der Sukzessivlieferungs-Kaufertrag. Bern 1940. (Abhandlungen zum schweizerischen Recht; Neue Folge, Heft 168).

FRÖLICHER MAX: Das Währungsstatut im internationalen Privatrecht. Abhandlungen zum schweizerischen Recht; Neue Folge, Heft 179.) Bern 1941.

DAS PREUSSISCHE BERGGESETZ in der gegenwärtig geltenden Fassung. Herausgegeben bis zur 4. Aufgabe von M. Reuss; 5. bis 8. Aufgabe von Wilhelm Grotefend. Berlin 1940 (Taschengesetzsammlung 68).

GLEITZE BRUNO: Die Konjunkturkriminalität. Eine statistische Untersuchung über die konjunkturellen und demographischen Einflüsse auf die Kriminalitätsentwicklung. Stuttgart und Berlin 1941.

WÜRTENBERGER THOMAS: Das Kunstfälschertum. Entstehung und Bekämpfung eines Verbrechens vom Anfang des 15. bis zum Ende des 18. Jahrhunderts. Weimar 1940. (Forschungen zur Geschichte des deutschen Strafrechts Bd. II)

BLEULER M.: Krankheitsverlauf, Persönlichkeit und Verwandtschaft Schizophrener und ihre gegenseitige Beziehung. Leipzig 1941. (Sammlung psychiatrischer und neurologischer Einzeldarstellungen, Bd. 16).

SCHMIDT EBERHARD: Inquisitionsprozess und Bezeptiona. Studien zur Geschichte des Strafverfahrens in Deutschland von 13. bis 16. Jahrhundert. Leipzig 1940.

KIESSLING EDITH: Zauberei in den germanischen Volksrechten. Jena 1941.

KÖTZSCHKE RUDOLF: Die Anfänge des deutschen Rechtes in der Siedlungsgeschichte des Ostens. (Ius turonicum). Leipzig 1941. (Berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philologisch-historische Klasse, 93. Bd. 2. Heft).

WEITNAUER ALBERT: Die Legitimation des ausserehelichen Kindes im römischen Recht und in den Germanenrechten des Mittelalters. Historisch-rechtsvergleichende Abhandlung. Basel 1940. (Basler Studien zur Rechtswissenschaft, Heft 14)).

NEBIOGLU OSMAN: Die Auswirkungen der Kapitulationen auf die türkische Wirtschaft. Jena 1941.

KRUSE ALFRED: Der Mittelstandskredit. Jena 1941.

DRAHOTA HELMUT: Sparen, Horten und Zins in der modernen Geldtheorie insbesondere bei John Maynard Keynes. Jena 1941.

HOGRÄFER ROLF: Das Schulproblem in § 330 a StGB. Breslau-Neukirch 1940. (Strafrechtliche Abhandlungen. Heft 418).

HELLBERG URSULA: Der Grundgedanke der Hehlerei. Breuslau-Neukirch 1940. (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft 419).

v. WALLENBERG IRMGARD. Soziales Ehrenrecht und Strafrecht. Breslau-Neukirch 1941. (Strafrechtliche Abhandlungen. Heft 422).

Digitized by Google

BRAUKMÜLLER HEINRICH: Das Ordnugsstrafverfahren des Preisrechts unter besonderer Berücksichtigung der Rechtseincheit und Rechtssicherheit. Breslau-Neukirch 1941 (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft 423).

MIZTE WILHELM: Die Strukturtypologische Gliederung einer westdeutschen Grossstadt. Leipzig 1941. (Archiv für Bevölkerungswissenschaft und Bevölkerungspolitik, Beiheft 11).

SCHLUTTER GUSTAV: Zur Dogmengeschichte der Akzessorietät der Teilnahme (unter besonderer Berüksichtigung des neuzehnten Jahrhunderts). Breslau-Neukirch 1941 (Strafrchtliche Abhandlungen, Heft 420).

KLAUER GEORG und MÜHRING PHILIPP: Patentgesetz vom 5. Mai 1936. Im Anhang Gebrauchsmustergesetz vom 5. Mai 1936 mit Anmerkungen von Rudolf Friedrich. 2. Aufl. Berlin 1940.

LANGE HEINRICH: Die Entwicklung der Wissenschaftt vom bürger. Recht seit 1933. Eine Privatrechtsgeschichte der neusten Zeit. Tübengen 1941. (Recht und Staat in Geschichte und Gegenwat, Heft 128).

BINSWANGER HERBERT: Zur forensischen Psychiatrie der nicht geisteskranken Personen.. Für Mediziner und Juristen unter besonderer Berücksichtung des Neuen Schweitz. Strafgesetzbuches. Bern 1941.

AN YÜ-KUN: Reform von Vermögensverbrechen im deutschen, chinesischen und japanischen Strafrechte. Berlin 1940 (Rechtswissenschaftliche Studien Heft 90).

BLEIBER FRITZ: Das Recht als objektiver Wert. Wien 19941.

DIEHL KARL: Die sozialrechtliche Richtung in der Nationalökonomie. Jena 1941.

HUBER ERNST RUDOLF: Die verfassungsrechtliche Stellung des Beamtentums. Leipzig 1941. (P. O. iz »Festschrifts der Leipziger Juristenfakultät für Heinrich Siber« (Leipziger rechtswissenschaftliche Studien, Heft 124).

OLIVIER PAUL: Zum Willensproblem bei Kant und Reinhold. Berlin 1941. (Philosophische Abhandlungen, Heft 12).

PIENITZ ERICH: Schuld und Haftung bei Schadensfällen, an denen Minderjährige beteiligt sind. Berlin 1940. (Rechtswissenschaftliche Studien, Heft 88).

DAS SCHWEIZERISCHE STRAFHESETZBUCH: Textaufgabe mit Erläuterungen und Verweisungen von Oscar Härdv. Zürich 1941. (G. Schneider's Rechtsbuch der Schweitz, Ergänzungsband).

THYSSEN JOHANNES: Der philosophische Relativismus. Bonn 1941.

WIEACKEE FRANZ: Zum System des deutsch. Vermögensrechts Erwägungen und Vorschläge. Leipzig 1941. (Leipziger rechtswissenschaftliche Studien, Heft 126). (P. O. iz »Beiträge zur Rechtserneuerung«. Herausgegeben von der Leipziger Juristenfakultät).

GEORGAKIS JANNIS A.: Geistesgeschichtliche Studien zur Kriminalpolitik und Dogmatik Franz von Lieszts. Leipzig 1940. (Leipziger rechtswissenschaftliche Studien, Heft 123).

SILBEREISEN SIGMUND: Die spätere Straffälligkeit jugendlischer Rechtsbrecher. Eine Nachuntersuchung über die im Jahre 1928 in München verurteilten Jugendlichen. Leipzig 1940. (Kriminalistische Abhandlungen, Heft 45).

DICK KURT: Religionsschutz im Völkerrecht. Ein Beitrag zum Problem des Minderheitenschutzes. Breslau 1941. (Abhandlungen aus dem Staats- und Verwaltungsrecht mit Einschluss des Völkerrechts, Heft 63).

HAUPT PETER: Die Entwicklung der Lehre vom Irrtum beim Rechtsgeschäft seit der Rezeption. Weimar 1941.

SIEBERT WOLFGANG: Grundzüge des deutschen Jugendrechts. Berlin-Leipzig-Wien 1941 (Schriften zum Jugendreht, Bd. I.).

Digitized by Google

KOCH RUDOLF: Über Sittlichkeitsverbrecher. Leipzig 1940. (Kriminalistische Abhandlungen. Heft 46).

JUNG, C. G.: Psychologische Typen. Zürich und Leipzig 1940.

WENGER LEOPOLD: Zwei lateinische Papyri zum römischen Eherechte. Wien und Leipzig 1941 (Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophischhistorische Klasse, Sitzungsberichte, Bd 219, 1. Abhandlung).

SCHMIDT-HERTZBERG GEORG: Die notwendige Beteiligung an strafbaren Handlungen nach deutschem und angloamerikanischem Recht, Breslau-Neukirch 1941 (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft 423).

SOHM CHARLOTTE: Die unbestimmte Verurteilung in Preussen unter der Herrschaft des Allgemeinen Landrechts. Leipzig 1939. (Leipziger rechtswissenschaftliche Studien. Heft 119).

MÜLLER REINHARD: Studien zum Inzichtverfahren nach bayerischen Quellen, Leipzig 1939 (Leipziger rechtswissenschaftliche Studien, Heft 115).

BREUER RICHARD: Die Stellung der Staatsanwaltschaft in Japan. Ihre Entwicklung, gegenwärtige Lage und die Hauptverschiedenheiten gegenüber dem Deutschen Recht. Berlin 1940. (Neue Deutsche Forschungen, Abteilung Strafrecht).

SCHNEICKERT HANS: Das Geheimnis, sein Schutz und Verrat. Jena 1941.

VITO FRANCESCO: Die industriellen Unternehmerzusammenschlüsse und ihre Regelung in der korporativen Wirtschaft. Jena 1941.

HÖFFNER JOSEPH: Wirtschaftsethik und Monopole im fünfzehnten und sechzehnten Jahrhundert. Jena 1941 (Freiburger staatswissenschaftliche Schriften, Heft 2).

GUARNERI FELICE: Autarkie und Aussenhandel. Jena 1941 (Kieler Vorträge gehalten im Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel, Heft 65).

ENGELER HEINZ: Die rechtliche Behandlung privater Kompensationsgeschäfte des zwischenstaatlichen Wirtschaftsverkehrs. Aarau 1941 (Zürcher Beiträge zur Rechtswissenschaft, Neue Folge, Heft 82).

MEINHOLD WILLY: Die landwirtschaftlichen Erzeugungsbedingungen im Kriege. Jena 1941.

KUHNE FRITZ: Das Problem der Delegation und Subdelegatio von Kompetenzen der Staatsorgane. Aarau 1941 (Zürcher Beiträge zur Rechtswissenschaft, Neue Folge, Heft 79).

AVIENY WILHELM: Strukturwandlungen der Weltmetallwirtschaft. Jena 1941. (Kieler Vorträge, gehalten im Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel, Heft 67).

HAMMER MAX: Die Voruntersuchung im schweizerischen Militärstrafverfahren. Zürich 1941.

NEF WILLI: Die Macht und ihre Schranken. St. Gallen 1941 (Veröffentlichungen der Handels - Hochschule. St. Gallen, Reihe 8, Heft 6).

SCHWARZ T.: Die Lehre vom Naturrecht bei Karl Ch. F. Krause. Bern 1940. (Berner wirtschaftswissenschaftliche Abhandlungen, Heft 32).

LEON CH. N.: Struktur und Entwicklungsmöglichkeiten der rumänischen Volkswirtschaft. Jena 1941 (Kieler Vorträge, gehalten im Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel, Heft 66).

GEIGER WILLI: Die Rechtsstellung des Schriftleiters nach dem Gesetz vom 4. Oktober 1933. Darmstadt und Leipzig 1941. (Würzburger Staatswissenschaftliche Abhandlungen aus dem Staatsrecht, Verwaltungsrecht und Ausserstaatlchen Recht, Heft 11).

SAUMANN KARL: Das Urheberrecht an der Melodie und ihre freie Benutzung. Ein Beitrag zu den Grundlagen des musikalischen Urheberrechts. Aarau 1940. (Zürcher Beiträge zur Rechtswissenschaft, Neue Folge, Heft 76).

MEYER IRIS: Die Pflicht der Ehegatten zu wirtschfatlichem Beistand. Bern 1941. (Abhandlungen zum schweizerischen Recht, Neue Folge, Heft 181).

Digitized by Google

OLIVECRONA KARL: Gesetz und Staat. Kopenhagen 1940.

HIPPEL ROBERT: Der deutsche Strafprozess. Lehrbuch. Marburg 1941.

ENGELI HEINRICH: Die Grundsätze der italienischen Kolonialrechts. Breslau 1941. (Abhandlungen aus dem Staats- und Verwaltungsrecht sowie Kolonial- und Völkerrecht, Heft 64).

ARMBRÜSTER WILHELM: Der Staat als Kreditgeber. Grundlagen einer Theorie des öffentlichen Kredits. Darmstadt und Leipzig 1939. (Frankfurter Wirtschaftswissenschaftliche Studien, Heft 6).

NIKISCH A.: Arbeitsvertrag und Arbeitsverhältnis. Berlin - Leipzig - Wien 1941. (Schriften zum Arbeitsrecht, Reihe A.: Deutsches Arbeitsrecht, Bd. 6).

GASPAR MARCEL: Versuch der Begründung einer Theorie der internationalen Notenbank-Kooperation. Leipzig 1939. (Frankufurter Wirtschaftswissenschaftliche Studien. Heft 5).

SCHWEIZERISCHES OBLIGATIONENRECHT — Die Bundesgesetze über das schweizerische Zivilgesetzbuch, V. Teil. vom 30. März 1911, und über die Revision der Titel 24—33 des Obligationenrechtes vom 18. Dezember 1936 und einige einschlägige Verordnungen. Herausgegeben vom W. Stauffacher. Zürich 1939. (Taschenausgaben der Bundesgesetze).

METZGER W.: Psychologie. Die Entwicklung ihrer Grundannahmen seit der Einführung des Experiments. Dresden und Leipzig 1941. (Wissenschaftliche Reihe, Bd. 52).

SCHULTZ LUDWIG: Die Stellung des geschädigten Dritten in der Haftpflichtversicherung nach dem Gesetz vom 7. November 1939. Stuttgart und Berlin 1941.

TUKA V.: Die Rechtssysteme. Grundriss einer Rechtsphilosophie. Berlin - Wien 1941. (Beihefte zum Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie, Beiheft 37; Slowakische Rechtsphilosophie I).

EMGE C. A.: Sicherheit und Gerechtigkeit. Ihre gemeinsame metajuristische Wurzel. Berlin 1940. (»Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften«, Jahrgang 1940., Phil.-hist. Klasse. Nr. 9.)

SCHWARZ OTTO: Strafgesetzbuch. Nebengesetze, Verordnungen und Kriegsstrafrecht. 9. Aufl. München — Berlin 1940. (Beck'sche Kurz-Kommentare, Bd. 10.)

DAVID WALTER: Verkehrgewohnheit, Gewohnheitsrecht und ergänzendes Satzungsrecht. Berlin 1940. (Neue deut. Forschungen, Abt. Bürgerl. Recht, Handels- und Wirtschaftsrecht, Bd. 10.)

DOHNA ALEXANDER: Kernprobleme der Rechtsphilosophie, Berlin 1940. (Philosophische Untersuchungen, Bd. 8.)

SCHNEICKERT HANS: Leitfaden der kriminalistischen Charakterkunde. Jena 1941.

SCHNEIDER ERNST: Person und Charakter. Charakterreformen und Charakterformer. Leipzig 1941.

Svaštice

NJEMAČKI RATNI SUD održao je 14. listopada t. g. u Zagrebu glavnu kaznenu raspravu proti komunisti Nikoli Perkoviću, koji je umorio iz zasjede dva njemačka vojnika, a trećega ranio. O toj raspravi izašlo je izvješće u zagebačkim novinama, vjerojatno od službene strane, koje, ispustivši početak, glasi doslovce:

»Optuženi je u istrazi priznao čin, a to priznanje potvrdjeno je i drugim dokazalima, medju inim i saslušanjem svjedoka.

Optuženi je priznao sve i čin ubojstva i svoje pripadništvo komunističkoj stranci i zlu nakanu, koja je išla za ubijanjem njemačkih vojnika ili ustaša.

Pošto je predsjednik ratnog suda zaprisegao članove suda, počela je rasprava u prisuću zastupnika optužbe i branitelja. (I predsjednik suda i državni odvjetnik

Digitized by Google

i branitelj su pravnici sa sudskom praksom). Najprije su uzeti osobni podatci optuženog, a zatim je zastupnik optužbe pročitao optužbu. Slijedilo je preslušanje optuženog, koje je bilo vrlo točno. Nastojalo se u prvom redu točno utvrditi činjenično stanje i pronaći materijalnu istinu te dokazati krivnju optuženog. Optuženi je priznao opetovano i potpuno svoj zločin i krivnju. Predsjednik suda išao je još dalje te je to priznanje podkrijepio drugim dokazima i ispitivanjem optuženika u pojedinostima. Tako je ustanovljen predživot optuženika, njegov dogovor s drugim sudionicima, od kojih je jedan bio neke vrsti vodja i izdavao se za zapovjednika, dokazano je pripadništvo ilegalnoj komunističkoj stranci i razlozi pristupa toj organizaciji. Ispitano je, koje su njegove prijašnje kazne. Optuženi je govorio dobro njemački, pa je davao jasne odgovore, a pri koncu se htio ispričati time, da je bio zaveden od glavnog začetnika.

Iskazi optuženog u istrazi dovedeni su u sklad sa sadašnjim izjavama i priznanjima, tako da je dokaz, nakon što su pročitani zapisnici svjedoka, koji su se našli u blizini mjesta zločina, bio nedvojben. Dokazano je, da je okrivljeni pucao i pogodio njemačke vojnike, a dokazano je prije svega i to, da se je promišljeno dogovorio o ubijanju njemačkih vojnika, da je bio na to pripravan i da je svoju zlu nakanu izvršio.

Predsjednik ratnog suda bio je vrlo točan u utvrdjivanju istine i krivnje po njemačkom ratnom kaznenom postupniku, koji je jednak u glavnom gradjanskom kaznenom postupniku.

Nakon preslušanja optuženog stavio je zastupnik optužbe svoj konačni prijedlog, a taj je glasio: tri put smrtna kazna zbog dva umorstva, jednog pokušaja umorstva te osim toga zbog zločina nedozvoljenog nošenja oružja i nasilja proti njemačkim vojnicima prema § 4. posebne odredbe o ratnom sudovanju u ratu i prema naredbi vrhovnog zapovjednika vojske.

Branitelj je utvrdio, da je činjenično stanje ustanovilo objektivnu i subjektivnu krivnju optuženog, da ne predstoje okolnosti, koje bi mogle uzdrmati optužbu, da postoji puno priznanje i drugi dokazi, a iznio je u korist optuženoga neke ublažujuće okolnosti, u prvom redu puno priznanje, manjkavi odgoj, zatim da je neporočan i da je zaveden od glavnog začetnika.

Poslije dokončanja rasprave povukao se senat suda na vijećanje, pa je nakon toga proglašena osuda: tri put smrtna kazna radi umorstva i pokušaja umorstva i gubitak gradjanskih prava. Protiv osude nema pravnoga lijeka. Ona postaje pravomoćnom nakon potvrde zapovjedajućeg generala.

Optuženi je pozvan, da stavi svoje primjedbe na osudu i eventualne prijedloge. On je izjavio, da je sve razumio. Dan mu je rok od dva dana za podnošenje molbe za milost. On je u svemu poučen.«

Ovaj prikaz pokazuje, kako se unatoč brzini, koju zahtijeva vojno ratno sudovanje, kaznena rasprava ipak može voditi potanko, temeljito i ne ostavljajući za sobom ni najmanje sumnje o materijalnoj istini, koju je ona konačno u presudi utvrdila. Da je ova temeljita rasprava bila vodjena pred bilo kojim gradjanskim kaznenim sudom, ni ovome se ne bi moglo ništa prigovoriti, makar si on već po svojoj naravi može dozvoliti više vremena a manje strogosti.

ZAKON O ODVJETNICIMA od 17. III. 1929., dopunjen još 8. III. 1941., izmijenjen je nedavno zakonskom odredbom od 29. listopada 1941. Glavna izmjena sastoji se u tome, da su ukinuti dosadanji birani organi Odvj. Komora, kao predsjednik, odbor i skupština, pa su njihove funkcije prešle na povjerenika, koga imenuje ministar pravosudja i bogoštovlja. Kao savjetodavni organ povjerenika postoji poslovno vijeće od pet članova, koje takodjer postavlja i skida ministar. Ostali organi Komore, kao zastupnik, prvostepeno i drugostepno stegovno (disciplinsko) vijeće te ispitni odbori ostaju, ali se više ne biraju, nego takodjer bivaju postavljeni po ministru. Na temelju ove zakonske novele raspušteni su odbori Odvjetničkih komora u Zagrebu i Sarajevu a na njihova mjesta postavljeni povjerenici. Kako je poznato, Odvj. komora u Zagrebu konstituirana je 9. lipnja 1929, a ona u Sarajevu još mnogo

Digitized by Google

prije. U savezu sa zaključkom Banskog stola u Zagebu od 22. kolovoza 1941, priopćenim na str. 425. rujanskoga broja »Mjesečnika« ističemo iz §-a 5. novele ovu promjenu odn. dodatak §-u 44. Zo.: »Preuzimatelj odvjetničke pisarnice ovlašten je i **bez punomoći** nastaviti zastupanje stranaka bivšega odvjetnika. Ovo ovlaštenje traje godinu dana nakon preuzimanja pisarnice, a proteže se i na ovršni postupak«.

MINISTARSTVO PRAVOSUDJA i bogoštovlja uputilo je dopis od 23. prosinca 1941, br. 2296-Z-1941. predsjedništvu vlade, svim ministarstvima, Državnomu ravnateljstvu za ponovu, Ravnateljstvu ustaškog redarstva i Ravnateljstvu za red i javnu sigurnost u Zagrebu ovoga sadržaja:

»Odvjetnička komora u Zagrebu dostavila je ovom ministarstvu pritužbu od 9. prosinca 1941. broj 3968-41, u kojoj navodi, da su neke državne i samoupravne oblasti, kao i neka javno-pravna tiela, zauzela stanovište protiv zastupanja zanimanih osoba po odvjetnicima pred tim oblastima odnosno javno-pravnim tielima. Prema navodima prednje pritužbe navedene oblasti i javno-pravna tiela ne dozvoljavaju odvjetnicima da zastupaju stranke pred tim oblastima, dok podneske podpisane po odvjetnicima ne primaju, već takve podneske vraćaju strankama neriešene.

Prema mišljenju ovog ministarstva takav postupak navedenih oblasti odnosno javno-pravnih tiela nije na zakonu osnovan iz sliedećih razloga:

Prema §-u 1. zakona o odvjetnicima odvjetničvo je zvanje javnog poretka. Kao takovu cilj mu je pomagati, da se zakoni po svim oblastima pravilno primjenjuju, da se na taj način koristi javnomu poretku. Prema §-u 20. istoga zakona odvjetnik je ovlašten davati savjete u svim pravnim stvarima i zastupati pred svim sudovima, drugim državnim i samoupravnim oblastima i javnopravnim tielima.

Već ovdašnjim odpisom od 11. srpnja 1941. broj 41314-441, riešilo je ovo ministarstvo, da se izraz »intervencija«, upotrebljen u zadnjoj stavci izvanredne zakonske odredbe i zapoviedi od 26. lipnja 1941., broj CXI-531--Z. p.-194;, (Narodne Novine od 26. lipnja 19441, broj 60), ne odnosi na odvjetničke poslove, navedene u stavci I. §-a 20. i stavci 2. §-a 21. zakona o odvjet. od 17. ožujka 1929.

Osim toga se napried navedenim postupkom spomenutih oblasti izvrgava pogibelji i sama država radi možebitnih odštetnih parnica i plaćanja odštete zbog neispravne i nekontrolirane primjene zakona, a to tim više, što protiv mnogih odluka pojedinih oblasti po postojećim zakonskim propisima nije uobće dopušten niti pravni lek, a niti tužba na upravno sudište.

Stoga je u ovakvim slučajevima prema postojećim zakonskim propisima odvjetničko zastupanje ne samo dopušteno, nego prema mišljenju ovog ministarstva i poželjno, jer je prava dužnost oblasti pravilna primjena zakonskih propisa, a suradnja odvjetnika s oblastima samo će pripomoći takvoj pravilnoj primjeni zakonskih propisa.

Priobćujući prednje moli se naslov da priepis ovog odpisa, a s možebitnim svojim uputama dostavi podčinjenim oblastima odnosno javno-pravnim tielima.«

ČLANOVIMA HRVATSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI imenvani su Odredbom Poglavnika od 30. prosinca 1941. iz *pravničkih redova*: *Dr. Vinko Krišković*, umir. sveuč. profesor; *dr. Mihajlo Lanović*, sveuč. prof.; *dr. Edo Lovrić*, umir. sveuč. prof., predsjednik Hrv. pravničkog društva i urednik »Mjesečnika«; *D. Miroslav Šantek*, viećnik Stola sedmorice u Zagrebu.

ISPRAVI! U broju 9. »Mjesečnika«, u razpravi dra. F. Kesterčaneka, na str. 417, redak 9. odozdo, pogrješno je tiskano § 114. izv. p. p., dok izpravno mora biti § 266. Ip-a; na str. 425, u trećem redu odozgo, pogrješno je tiskano »zajednička«, dok ispravno mora biti »zaštitnička«.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

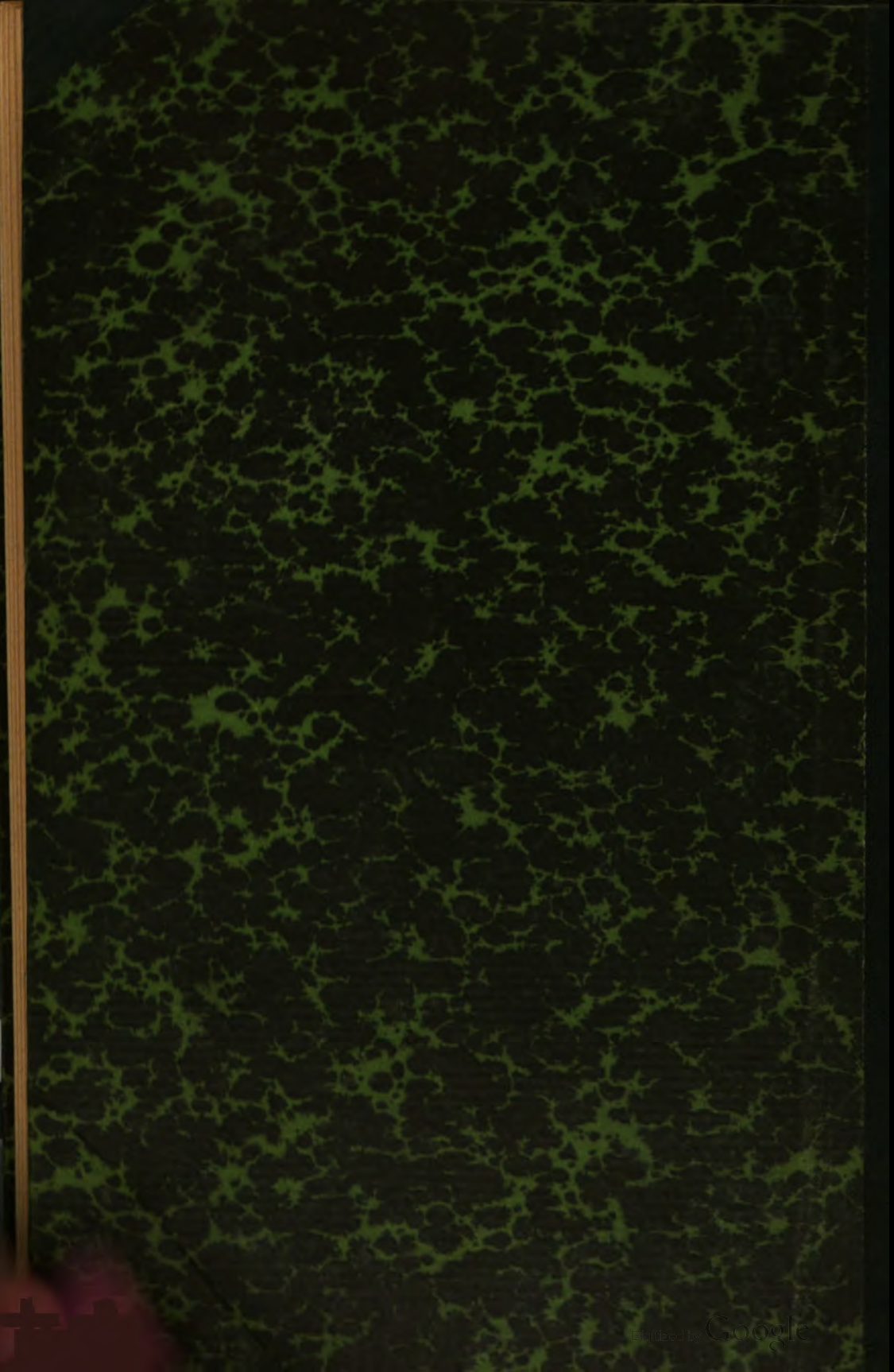
Digitized by Google